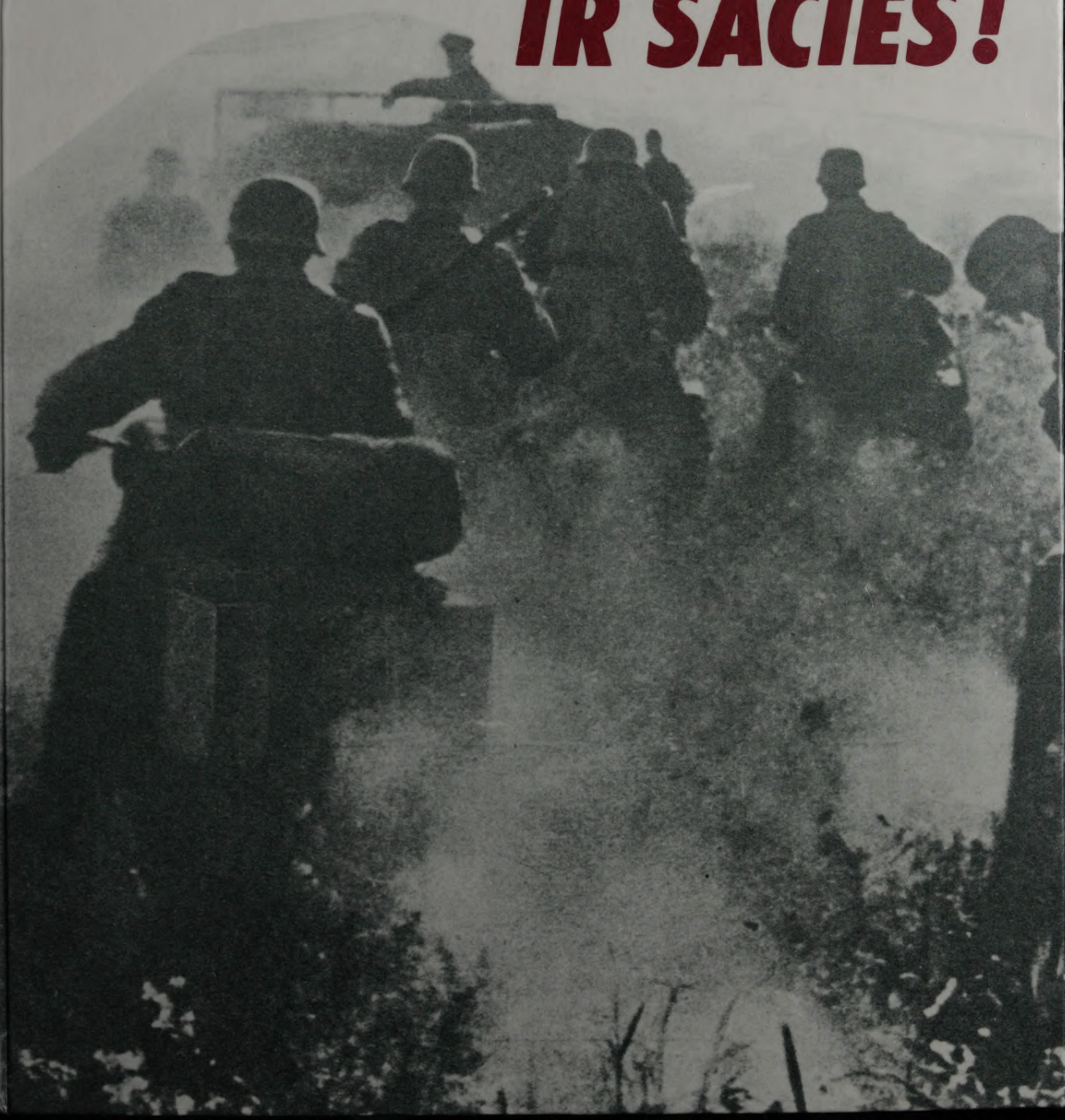

ERNESTS TREIGUTS-TĀLE

***LATVIEŠI,
KARŠ
IR SĀCIES!***

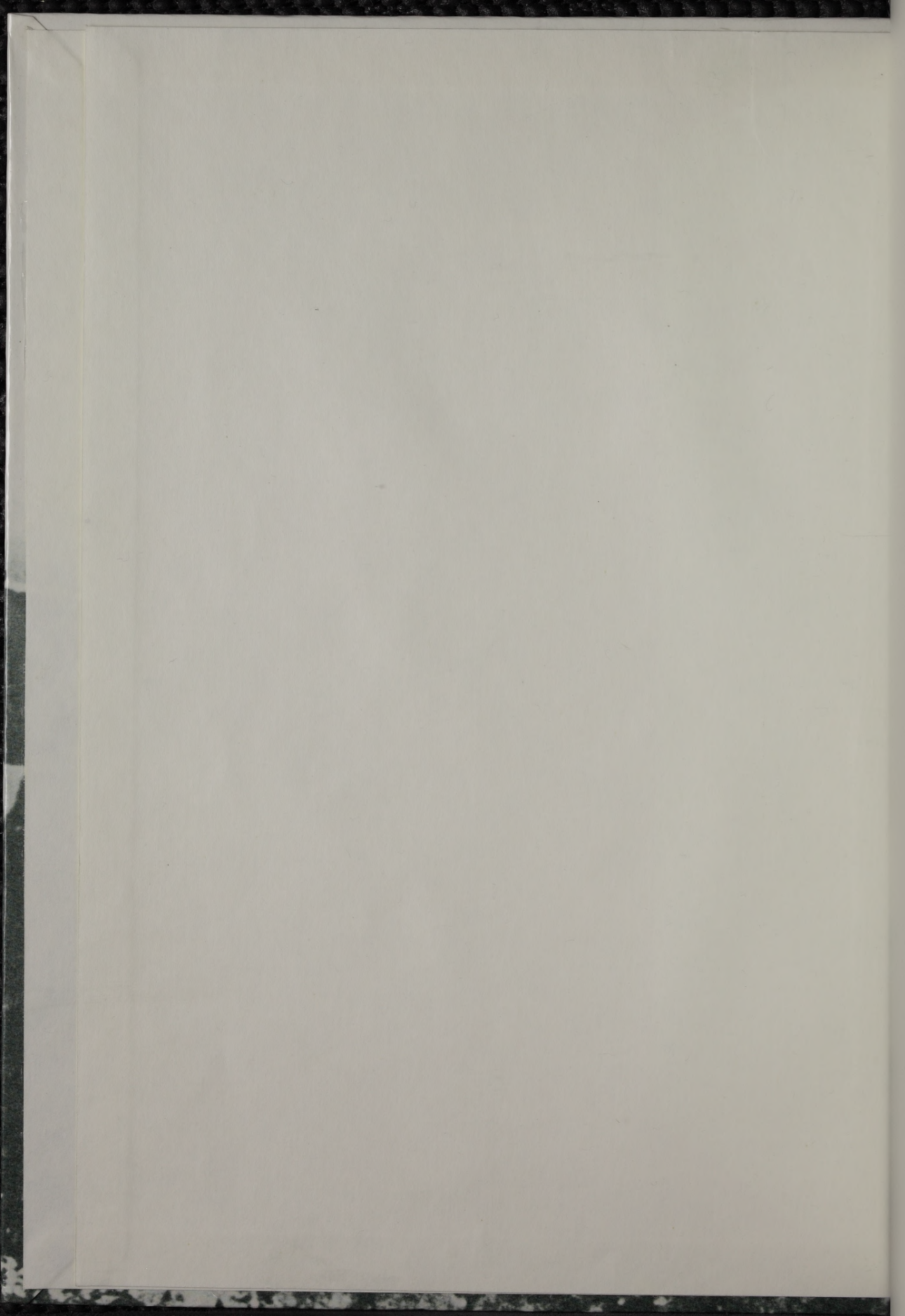

ERNESTS TRENGUŠ-TĀLE

LATVIEŠI,

KARŠ

IR SĀCIES!

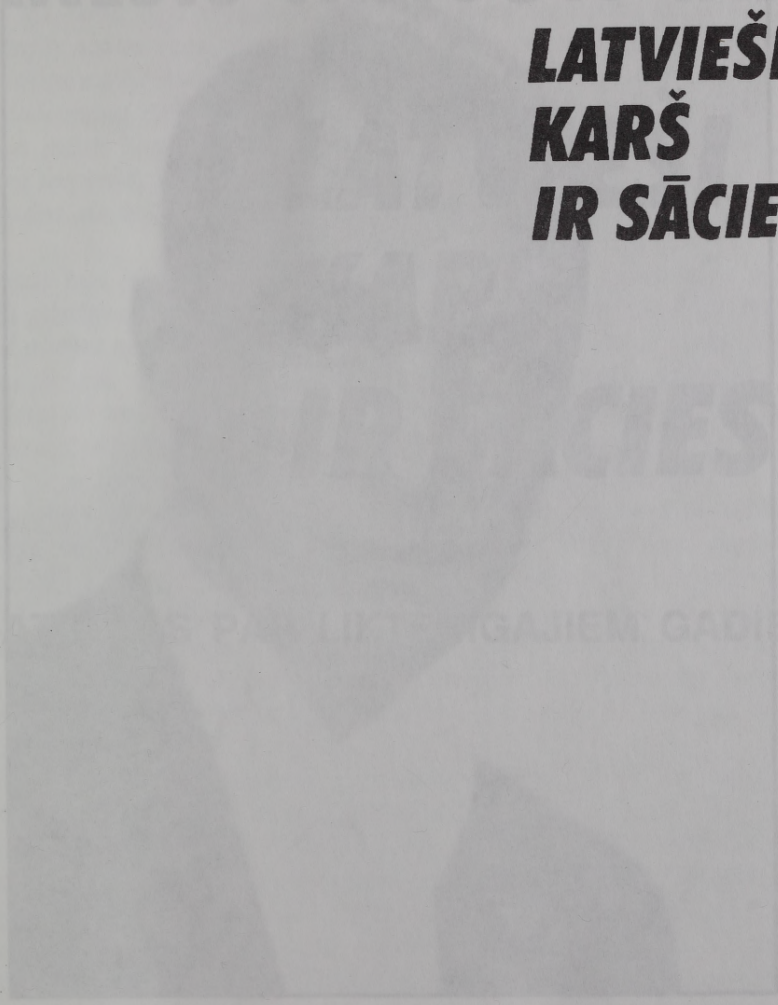

955
L 53

L
9

ERNESTS TREIGUTS-TĀLE

**LATVIEŠI,
KARŠ
IR SĀCIES!**

96-5
L 53

L
9

ERNESTS TREIGUTS-TĀLE

LATVIEŠI, KARŠ IR SĀCIES!

ATMIŅAS PAR LIKTENĪGAJIEM GADIEM

RĪGA «ZINĀTNE» 1996

UDK-p 947.43.07+947.43.08

Tr 336

Latvijas Nacionālā
BIBLIOTĒKA

~~96-14.323~~
0303051510

Iespiests pēc izdevuma:

ERNESTS TREIGUTS-TĀLE

LATVIEŠI, KARŠ IR SĀCIES!

Atmiņas par liktenīgajiem gadiem

Gauja, 1990

Izdevniecība sirsnīgi pateicas
grāmatas autoram ERNESTAM TREIGUTAM-TĀLEM
par nesavtīgo atbalstu
šīs grāmatas izdošanā Dzimtenē,
kā arī *Dr. habil. phil.* KONSTANTĪNAM KARULIM
par dziļi ieinteresēto līdzdalību
grāmatas veidošanā

ISBN 5-7966-1162-3

© Ernests Treiguts-Tāle, 1990
© Konstantīns Karulis, priekšvārds
un pēcvārds, 1996

PAR LAIKMETU, AUTORU UN VIŅA GRĀMATU

Kad pirms sešiem gadiem lasīju Ernesta Treiguta grāmatas pirmo izdevumu, man bija izjūta, ka esmu bijis viņa aprakstīto notikumu liecinieks, ka esmu piedalījies viņa attēlotajās sarunās un kopā ar viņu esmu gājis pa pirmskara Rīgas un Berlīnes ielām. Šo izjūtu daļēji radīja autora interesantais stāstījums, viņa dzīvais tēlojums, daļēji arī daži mūsu dzīves ceļa saskares punkti, bet galvenais iemesls tomēr bija cits: tas bija mūsu kopīgais laiks. Tas bija laikmets, kad daudzi latvieši, kas bija dzimuši cara impērijā, bērnībā redzēja topam Latvijas valsti, izauga līdz ar valsti un jauneklā gados aizrāvās ar domu kalpot Latvijai, studēt un strādāt valsts gaisākai nākotnei.

E. Treiguts bija viens no šiem daudzajiem latviešiem. Lasot viņa grāmatu, es vēlreiz dziļi pārdzīvoju mūsu paaudzes traģēdiju, kad divu impēriju brutālā vara iznīcināja Latvijas neatkarību, paverdzināja mūsu tautu un zem tanku kāpurķēdēm vai Sibīrijas tundrā, vai arī emigrācijas bezcerībā izdzēsa mūsu sapņus.

Ar E. Treigutu mums bija daudz kopīgu interešu. Vienā laikā mēs sākām studēt tieslietas Latvijas Universitātē, blakus studijām abi bijām žurnālisti, abi pievērsāmies ārpolitikai. Pirms kara mums gan bija maz personiskās saskares, bet mūs satuvināja dramatiskās, varbūt pat visdramatiskākās dienas šajā gadsimtā — otrā pasaules kara sākums, ko abi pieredzējām Berlīnē, būdami arī Hitlera kara pasludināšanas runas liecinieki Vācijas reichstāgā. Tajās dienās iepazinu E. Treigutu kā lielisku kolēģi. Kad privātie telefona sakari ar ārzemēm bija pārtraukti, varēju saviem ziņojumiem uz Rīgu izmantot pat E. Treiguta darba kabinetu DNB (Vācu ziņu biroja) namā. Dažas dienas, kas ievadīja pārmaiņas visas pasaules likteņos, mūsu abu atmiņā saglabājušās līdz pēdējiem sīkumiem un izjūtās sver pat vairāk nekā veseli gadi tālākajā dzīvē.

E. Treiguta atmiņām ir liela dokumentāla vērtība, tāpēc ka viņa stāstījuma pamatā ir dienasgrāmatas ieraksti; lielākoties tie ir tālaika notikumu un iespaidu tieši fiksējumi. Mūsu acu priekšā reljefi parādās Latvijas diplomātiskie darbinieki, īpaši sūtnis Berlīnē Edgars Krieviņš (1884—1971), militārais atašējs pulkvedis Aleksandrs Plensners (1892—1984) un citi sūtniecības darbinieki. Īsās sarunas ar Vilhelmu Munteru labi raksturo ārlietu ministra nostāju tajā laikā. Daudz atzinīgu vārdu pamatoti teikts par Latvijas Telegrāfa aģentūras (L e t a s) direktoru Richardu Bērziņu (rakstnieku Valdesu), kam bija liela loma Latvijas starptautisko attiecību izveidošanā. Viņam bija izšķērēja nozīme E. Treiguta darba gaitu ievirzē, jo, novērtējis Treiguta spējas, Bērziņš komandēja to uz Berlīni par L e t a s pārstāvi un pēc tam rekomandēja arī sūtniecības preses atašeja darbam.

Mūsu acu priekšā parādās arī Vācijas iespaidīgie valstsvīri, Berlīnē akreditētie citu valstu diplomāti un līdzās viņiem mākslinieki, žurnālisti, saimnieciskie darbinieki. It kā nejauši E. Treiguts iestīd lielo notikumu aizkulisēs, un šīs atmiņu lappuses rada lasītājā apbrīnu. Jāpiemin, ka E. Treiguta darbu veicināja viņa lieliskā svešvalodu prasme.

Atmiņu stāstījums sākas ar gluži personiska rakstura piedzīvojumiem, pārdzīvojumiem un noskaņām. Šis personiskais — bieži pat intīmais — pavediens vijas cauri visai grāmatai un dara mums autoru tuvu kā cilvēku.

Nedaudz jārunā par autora attiecībām ar baltvāciešiem.

Lasītāju var mulsināt grāmatas pirmajās nodaļās pieminētās sarunas ar autora vācu tautības draugiem: ir taču tik daudz dzirdēts par latviešu un vācu naidīgajām attiecībām pirms kara; no šā priekšstata joprojām nevar atbrīvoties ne vien prese, bet arī mūsu oficiālās aprindas. Tiesa, bija daudzi baltvācu šovinisti, kas nevarēja samierināties ar agrāko laiku privilēģiju un īpašumu zaudēšanu. Viņu uzskati un rīcība sevišķi izpaudās neatkarīgās Latvijas sākumgados. Trīsdesmito gadu otrajā pusē jaunu pretišķību vilni uzbangoja Vācijas nacionālsociālistu propaganda un tās ietekmētie Latvijas vācieši, sevišķi jaunieši. Taču tā bija tikai viena, samērā neliela, kaut skaļa vācu tautības daļa. To, cik maz bija vācu nacionālsociālistu līdzjutēju, parādīja baltvāciešu pārvietošana uz Vāciju 1939. gada beigās: lielākā daļa vāciešu atstāja savu dzimteni tikai pēc ilgām pārrunām un iebiedēšanas ar (diemžēl reāliem) padomju draudiem. Ļoti plašas Latvijas vācu inteliģences un saimnieciskās aprindas bija ļojāli noskaņotas pret Latvijas valsti un labprāt centās sadarboties ar latviešiem. Šī cenšanās izpaudās arī vācu inteliģences galvenajā centrā — Rīgas Herdera institūtā. 1939. gada 2. oktobrī, kad šī vācu augstskola atskatījās uz 18 darba gadiem, svinīgajā aktā Melngalvju namā rektors profesors V. Klumbergs teica, ka Herdera institūtam ir pienākums audzināt vācu jauniešus par ļojāliem Latvijas pilsoņiem, un pēc viņa runas vācu akadēmiskā saime dziedāja «Lai ligo lepna dziesma tev, brīvā Latvija!»

Šis paskaidrojums vajadzīgs, lai saprastu E. Treiguta attiecības ar Rīgas vācu inteliģenci. Vēl vairāk: lai saprastu viņa uzskatus un nostādni Vācijā pēckara posmā, kad daudzi emigrācijas latviešu vadošie darbinieki nevēlējās sadarboties ar 1939. gadā pārvietotajiem baltvāciešiem. Diemžēl senie aizspriedumi dažās aprindās saglabājušies Latvijā arī mūsdienās.

Gan kara laikā, gan pēc kara E. Treiguts Vācijā bija ļoti aktīvs diplomātiskais un sabiedriskais darbinieks. Sūtņa Roberta Liepiņa un vēlāk Ādolfa Šildes vadītajā Latvijas diplomātiskajā pārstāvniecībā E. Treiguts bija sūtniecības padomnieks. Tai pašā laikā viņš bija arī rosīgs žurnālists, publicējot ārpolitiskos ievadrakstus, apskatus un polemiskus rakstus vācu un latviešu presē (kopumā viņš publicējis ap 600 rakstu!). Jau pirmajos pēckara gados E. Treiguts pareizi saskatīja notikumu attīstību nākamajos gadu desmitos.

Šī Ernesta Treiguta grāmata, kuras pirmais izdevums iespiests 1990. gadā Amerikā *G a u j a s* apgādā, sveic autoru Hannoverē viņa 85. dzimšanas dienā šā gada 19. jūlijā. Ar veselības problēmām, bet garā možs, enerģijas pilns viņš dzīvi seko notikumiem Latvijā un visā pasaulē. Joprojām viņu balsta vienmēr optimistiskā dzīvesbiedre Ruta. Jāpiebilst, ka atmiņu grāmatas izdošana Latvijā bija E. Treiguta sena vēlēšanās. To varēja realizēt ar akadēmiskās vienības *A u s t r u m s* līdzdalību un apgāda *Z i n ā t n e* atsaucību.

KONSTANTĪNS KARULIS,

Dr. habil. phil.

IEVADAM

Jau ģimnāzijas gados sāku rakstīt dienasgrāmatu, ko turpināju arī vēlāk, uzturoties vairāk nekā divus gadus Šveicē un vēlāk Rīgā studējot. Rakstīju sākumā bez mērķtiecīga nodoma. Pēc manis iecelšanas par Latvijas Telegrāfa aģentūras *Leta* pārstāvi Vācijā, kur darbojos arī par preses atašeju Latvijas sūtniecībā Berlīnē, sajutu un sapratu tālaika notikumu vienreizību un nenovēršamo ietekmi uz mūsu dzimtenes nākotni. Tādēļ turpmāk centos apzinīgi atzīmēt savus novērojumus: notikumus, to iemeslus un norisi, kā arī noskaņas. Īstenoju to kārtējo ierakstu veidā, bet kara laikā (pēc mokošiem pārdzīvojumiem ar NKVD un gestapo) bieži sūtīju vecākiem, kas dzīvoja citā pilsētā, atsevišķas piezīmes. Šīm vēstulēm bija sava pazišanas zīme, un tēvs tās neizlasījis glabāja drošā vietā. Vienīgi Baigajā gadā, laikā no 1940. gada augusta līdz 1941. gada martam, nekā nerakstīju.

Daļa ierakstu un piezīmju sadega līdz ar dzīvokli Berlīnē 1943. gadā. Arī pārpalikušajos trūkst atsevišķu posmu, kas, ievērojot kara un bēgļu laika apstākļus, ir saprotams. Tomēr žēl — žēl tādēļ, ka pazuduši arī tādi svarīgi materiāli kā piezīmes par Antikominternes, kurā strādāju no 1941. gada līdz 1945. gadam, tapšanu un par sarunu ar SS ģenerāli Bergeru 1942. gada beigās («Ja latviešiem šodien ir viena divīzija, tad rīt viņiem būs trīs un parīt sava valsts!»). Bojā gājuši arī attiecīgie dokumenti.

Rakstītais ilgi glabājās manā archīvā. 1979. gadā, pārdomājot kāda liktenīga pārpratuma noskaidrošanu ar bijušo Latvijas militāratašeju Vācijā, pulkvedi Plensneru, atcerējos itāliešu rakstnieku Italo Svevo. Viņš savās *Vecā vīra atziņās*, starp citu, saka: «...šajās dienās atklāju vissvarīgāko savā dzīvē — sava mūža notēlojumu rakstos.» Nekādā gadījumā nepiešķiru savām piezīmēm un atmiņām tādu nozīmi, bet, ņemot vērā, pirmkārt, manas mīļotās valsts traģisko norietu un Maskavas pavēli iznīcināt brīvības laika liecības, otrkārt, apstākli, ka, darbodamies Berlīnē, biju svarīgu un latviešiem nezināmu notikumu liecinieks, nolēmu sakārtot redzēto, dzirdēto un pārdzīvoto ierakstā un atmiņu stāstā. Tas attiecas arī uz materiālu, kas paver ieskatu vienas latviešu jaunatnes daļas dzīvē pirmskara Latvijā un pieskaras bez tam apstākļiem Latgalē.

Izvilumus nosūtīju 1980. gadā savam līdzgaitniekam Berlīnē pulkv. Plensneram, kopiju Latvijas interešu pārstāvim Vācijā *mag. iur.* Šildem. Abu atbilde bija: «Publicējiet, lai neietu zudumā!»

To tad es arī daru. Vecajai paaudzei — atcerei, jaunajai — iepazīstināšanai ar neatkarīgās valsts jaunās paaudzes dzīvi, domām un likteni; abām kopā — zināšanu papildinājumam par to, kā bija toreiz.

Neesmu nedz vēsturnieks, nedz rakstnieks, bet laika liecinieks, kura dzīve, prieki un bēdas saistītas ar Latvijas valsts likteni. Nepiederēju pie mūsu valsts politikas noteicējiem, bet gan pie viņu palīgiem. Un kara laikā viņpus Latvijas robežām, Šildes vārdiem runājot, biju «vientuļš nacionālais partizāns».

Piemetinājums: kā jau dienasgrāmatā — vērojumi un spriedumi izriet no mana personiskā skatījuma un domām. Tas attiecas arī uz atmiņu pierakstiem. Egocentrisko noslieci centos pēc iespējas ierobežot. Personiskie pārdzīvojumi un jūtas no pārējā satura tomēr nav šķiramas. Tas arī nebūtu manā dabā. Bez tam tie izskaidro vienu otru uzskatu un rīcību — piemēram, manu atgriešanos Latvijā no Berlīnes 1940. gada augustā.

Īss paskaidrojums par personvārdiem: gandrīz visi sieviešu vārdi ir segvārdi (kaut gan tiem ir liela līdzība ar īstajiem). Uz vīriešiem tas attiecas vienīgi uz Baigā gada posmu, jo daži no viņiem vēl dzīvo dzimtenē.

Šo laikmeta liecību publicēju visu Latvijas valstij naidīgo varu upuru piemiņai un pateicībā visiem, kas dāvāja man savu mīlestību un draudzību.

IEPAZĪSTINĀŠANA AR GRĀMATAS AUTORU

Esmu dzimis 1911. gadā Rīgā. Kaut gan ģimenes pastāvīgā dzīvesvieta toreiz bija Ludza, kur tēvs strādāja par aprīņķa agronomu, vecākiem no tēva studiju laika arī Rīgā bija mazs dzīvoklis.

Tēva dzimta cēlusies no Leišmales (Birziem) un Jelgavas, mātes — no Kuldīgas aprīņķa, Jelgavas un Rīgas. No manām četrām vecvecmātēm divas bija latvietes, divas zviedrietes (Sibilla Lāgerkrona un Kornēlija Snēborga); no četriem vecvec-tēviem divi bija latvieši, divi vācieši. Tēva ģimenē bija zemkopji, amatnieki un viens krodzinieks. Viņu dzīves plūdums bija mierīgs, bez paisuma un bēguma. Tēvabrālis beidza tirdzniecības skolu un pēc karadienesta specializējās koktirdz-niecības nozarē.

Mātes ģimenē bija zemkopji, tirgotāji un viens viesnīcas īpašnieks. Ģimenes attīstību ietekmēja traģisks notikums. Tā atstāstījums jāsāk apmēram pagājušā gadu simteņa vidū Kuldīgas aprīņķī. Brīvzemnieks Kristaps Ziemelis, vezdams malku, mežā satika kaimiņu muižnieku, kas prasīja, lai Ziemelis viņa vieglajām kamanām atbrīvotu šauru ceļu. Taču Kristaps atteicās paklausīt, aizrādīdams, ka ar malkas kravu tas grūti izdarāms. Atbildes vietā muižnieks ar pātagu iesita vecvectēva zirgam pa galvu. Uz to vecais Ziemelis, savukārt, ar pātagu — baro-nam. Nākamajā dienā krievu žandarms (cara Krievijas laikā uz laukiem bija uradņiki, pilsētās — žandarmi) ieradās Ziemeļu mājās, lai Kristapu aizvestu uz Kuldīgas cietumu. Izcēlās strīds ar Ziemeļa abiem vecākajiem dēliem, kas beidzās ar žandarma nāvi. Viens aizbēga uz Dienvidameriku, otru sodīja ar izsūtīšanu uz Sibīriju, bet veco Ziemeļi ieslodzīja Jelgavas cietumā, kur viņš mira. Visjaunākais dēls Juris Ziemelis — manas mātes tēvs — palika viens; viņa māte bija mirusi jau dažus gadus iepriekš.

Uzzinājis, kas noticis, vecā Kristapa Ziemeļa draugs, kāds Jelgavas amatnieks un iebraucamās vietas īpašnieks, uzņēma mazo Juri, kuram toreiz bija pieci gadi, pie sevis. Skoloja un vēlāk sūtīja viņu mācībā kādā lielā Rīgas viesnīcā. Atgriezies Jelgavā, Juris Ziemelis nomāja restorānu. Vēlāk, nopircis namu pie Tirgus lauku-ma, ierīkoja tur viesnīcu ar restorānu, bet Rīgas Jūrmalā — Mellužos — pansiju. Ziemeļiem bija trīs bērni. Visi trīs izglītojās Jelgavas augstākajās skolās, bet mājās ilgus gadus dzīvoja kāda francūziete, kas bērniem mācīja franču valodu. Abas meitas ar sekmēm ieguva skolotājas tiesības.

Dēls Fricis reiz Jūrmalā ar savu draugu, Kurzemes vai Vidzemes gubernatora dēlu, ar laivu izbrauca tālu jūrā. Piepeši uznākušajā negaisā un vētrā viņi pazaudēja irkli. Pie jūras braucieniem pieradušais Fricis piesēja pagībušo draugu pie sola un izmisīgi pūlējās ar atlikušo irkli noturēt laivas līdzsvaru. Kāds krievu karakuģis abus beidzot izglāba. Lielā patecībā gubernators Fricim apsoliya vajadzības gadījumā arvien palīdzēt. To izmantodams, jaunais Ziemeļis iestājās Krimas karaskolā, kur iekļūt bija ļoti grūti. Reiz tur ieradās kāds lielkņazs, lai izmeklētu divus nākamos virsniekus cara leibgvardei. Viens no tiem bija Fricis. Latviešu izcelsmes dēļ radās grūtības. Ar viņa labvēļa palīdzību šis kavēklis tika pārvarēts. Cara galmā Fricis valodu prasmes, uzvešanās un labā izskata dēļ ātri ieguva ietekmīgus draugus. Šie sakari viņam palīdzēja sagādāt mātai Elzai, manai krustmātei, franču valodas skolotājas vietu dižciltīgo meiteņu mācību iestādē, Smoļņija institūtā. Pasaules karā Fricis virsleitnanta pakāpē iestājās latviešu strēlniekos. Jau pirmajā nedēļā Nāves salā viņu smagi ievainoja. Kā leibgvardes virsnieku viņu aizveda uz slimnīcu Pēterpilī. Tur viņš pēc ilga atveseļošanās laika pazuda revolūcijas mutulī.

Krustmātei Elzai starplaikā bija radušies papildu uzdevumi. Viņa tulkoja Pēterpils latviešu bēgļu organizācijām — bieži arī Goldmanim (1)* un Zālītim (2) personiski — dažādus rakstus franču valodā. Revolūcijas laikā, 1918. gadā, viņai ar latviešu strēlnieku palīdzību izdevās atstāt Pēterpili un atgriezties pie māsas (manas mātes) Ludzā.

Māte, skolotāja, apprecējās 1909. gadā un pārcēlās uz dzīvi pie tēva Ludzā. Tur tēvs 1911. gadā organizēja 1. Latviešu lauksaimniecības izstādi. Sakarā ar to viņam radās nepatīkšanas ar cara iestādēm par latviešu valodas «pārmērīgu izcelšanu» izstādes uzrakstos. Nākamajā dienesta braucienā uz Vitebsku (Ludza toreiz bija pakļauta Vitebskas administrācijai) viņš, draugu mudināts, iestājās turienes sociāldemokrātu partijā. Izstādes rīkošana veicināja tēva draudzīgās attiecības ar pazīstamiem latgaliešiem: F. Trasunu, dekānu J. Velmi, J. Kindzuli, J. Pabērzu u. c. 1915. gadā tēvam atkārtoti radās sadursmes ar vietējo administrāciju. Krievi viņam pārmeta pretošanos valdības rīkojumiem, jo viņš panāca, ka ezera tuvumā uzcēla vairākas barakas, kur nogurušie Kurzemes un Vidzemes bēgļi varēja atpūsties, un pieprasīja ierīkot arī kārtīgas mazgāšanās telpas. 1916. gadā viņu sodīja ar pārceļšanu uz mazu miestniņu Počinoku Vitebskas tuvumā. Arī ģimenei bija jāpārceļas uz Vitebsku. 1918. gada janvārī uzsāku skolas gaitas krievu pamatskolas sagatavošanas klasē. Tā kā tēvs 1917. gadā aktīvi piedalījās februāra revolūcijā un pretojās komunistu varai, ģimenei 1918. gada vasaras sākumā bija jābēg uz Latviju, atstājot Vitebskā visu iedzīvi — arī vecāku paziņu Purviša un Rozentāla gleznas.

Ludzā tēvs darbojās par aprīņķa pārtikas resora vadītāju, palīdzēdams organizēt latgaliešu lauksaimniecības kursus. Šajā laikā sāku mācīties vācu valodu, jo pratu vienīgi krieviski un latviski. Sarkanajai armijai tuvojoties, bēgām uz Rīgu. Ar tēva paziņas ģenerāļa Simansona radu palīdzību dabūjām dzīvokli pie Simansona drauga atv. pulkv. Plūmes Lielajā Kalēju ielā. Tūlīt pēc lielinieku ienākšanas Rīgā tēvs pieteicās mežsarga darbam, jo nevēlējās pievērst sev komunistu uzmanību. Tā viņš

*Sk. Paskaidrojumus.

kļuva par mežzini Taurkalnes mežos. 1919. gada Lieldienās viņu tomēr apcietināja. Zinādams, ka ģimene cieš badu, viņš ar diviem maizes klaipiem un šķiņķi bija devies uz Rīgu. Ceļā viņu aizturēja par «spekulāciju». Kad kļuva zināms, ka viņš bija Vitebskā pretojies komunistiem, viņu ievietoja Centrālcietumā. Pēc pilsētas atbrīvošanas 1919. gada 23. maijā māte devās uz cietumu. Visi tēva kameras biedri bija nošauti, bet tēvu izglāba apstākļi, ka viņš bija saslimis ar tīfu un ievietots cietuma slimnīcā.

Tēvs ilgi vārga. 6. jūlijā, pēc Cēsu kaujām sagaidījis Ziemeļlatvijas brigādes vienības pie Aleksandra gaisa tilta, viņš saviem spēkiem vairs nespēja iekļūt tramvajā, bija jāņem ormanis. Nākamajā dienā no Jelgavas pienāca bēdīga vēsts. Komunisti bija noslepkavojuši mātes vecākus. Juris Ziemeļis ar politiku nekad nebija nodarbojies, bija vienīgi Jelgavas Latviešu biedrībā. Kādā dienā krustmāte satika Zālīti (3), kas zināja stāstīt, ka viņas Pēterpils laika paziņa Jānis Lazdiņš ieņemot vadošu amatu Latvijas Ārlietu ministrijā, un ieteica viņai tur likt lietā savas valodu zināšanas. To viņa arī darīja, kļūdamā par Ārlietu ministrijas ierēdni. Taču vislielāko pārsteigumu piedzīvoja tēvs. Septembra vidū viņš saņēma aicinājumu ierasties pie Ulmaņa. Izrādījās, ka latgalieši bija ieteikuši Ulmanim tēvu kā lietpratēju Latgales lauksaimniecības jautājumos. Pēc garākas sarunas ar valsts vadītāju tēvam jau pēc dažām dienām bija jābrauc vispirms uz Madonas apriņķi, tad uz Jēkabpili organizēt agrārās reformas sagatavošanas darbus. Man bija jāturpina skolas gaitas. Zinādami, cik svarīgi ir pārzināt lielās valodas, vecāki nolēma mani sūtīt vispirms vācu skolā. Īsi pirms sākās Latgales atbrīvošana, Ulmanis 1920. gada janvārī vēlreiz izsauca tēvu uz apspriedi, jo vēlējās zināt, cik lielas zemes platības Latgalē pieder poļu muižniekiem.

Drīz pēc tam mūsu ģimene pārcēlās uz atbrīvoto Daugavpili, kur tēvs strādāja par Daugavpils apriņķa valsts zemju inspektoru. Mazliet vēlāk viņu iecēla arī par Ilūkstes apriņķa valsts zemju inspektoru. Par agrārās reformas īstenošanu divos apriņķos viņam vēlāk piešķīra Triju zvaigžņu ordeni. Man pirmajā gadā Daugavpili bija jāmacās krievu skolā — citas toreiz vēl nebija (vēlāk to nenožēloju, jo atsvaidzināju savas krievu valodas zināšanas). 1924. gadā iestājos jaundibinātajā pilsētas latviešu pamatskolā. Vecāki audzināja mani ļoti stingri. Sākotnēji — arī vēl Daugavpils valsts ģimnāzijā — biju labs skolnieks. Vēlāk tāds nebiju, jo pavadīju pārāk daudz laika, urbdamies vēstures, filozofijas un politikas grāmatās. Arī avīzes labprāt lasīju — tēvam pienāca visi Rīgas laikraksti un mātei vairāki žurnāli no Berlīnes un Parīzes. Tēvs mīlēja noslēgtību un tāpēc nepiedalījās sabiedriskajā dzīvē. Toties māte ziedoja ziemā (vasarā dzīvojām mūsu jaunsaimniecībā Ziedoņos) visu brīvo laiku darbam kādās sešās vai septiņās Daugavpils lielākajās organizācijās. Arī krustmāte bija pārcēlusies pie mums uz Daugavpili, sekojot viņas Pēterpils laika paziņas Latgales sabiedriskās darbinieces Valerijas Seiles aicinājumam strādāt par skolotāju tās vadītajā Daugavpils Valsts skolotāju institūtā.

1929. gadā ārsti atklāja manā ceļa locītavā kaulu tuberkulozi. Ar mūsu ģimenes drauga Dr. Sproģa (viņš bija arī Latvijas Sarkanā Krusta slimnīcas vadītājs) gādību mani ievietoja toreiz pasauleslavenajā tuberkulozes sanatorijā Leisēnā (*Leysin*)

netālu no Lozannas. Tur divarpus gadus apguvu franču un daļēji arī angļu valodu. Slimības laikā lasīju daudz grāmatu — it īpaši par politiskiem jautājumiem. Atveļojies apmeklēju Lozannu, Ženēvu un arī Franciju.

1932. gada rudenī izturēju konkursa pārbaudījumu augstskolā, kur sāku studēt tieslietu zinības. Pēc iepazīšanās ar piecām dažāda tipa studentu organizācijām lūdzu vecāku drauga, bankas direktora (Jelgavā) Kleinberga dēlu, tiesnesi Daugavpilī, ievest mani akadēmiskajā vienībā (toreiz biedrībā) *Austrums*. Tā bija veca organizācija, ko Čakste bija dibinājis 1883. gadā Maskavā. Nopietna, tradīcijām bagāta akadēmiska saime, kurā stingra disciplīna neizslēdza respektu pret individu. 63 austrumieši bija piedalījušies brīvības cīņās — deviņus apbalvoja ar Lāčplēša kara ordeni; divi vecbiedri — Čakste un Zemgals — bija ieņēmuši valsts prezidenta amatu. Patika, ka, izņemot komunistus, *Austrumā* bija pārstāvēti visi politiskie grupējumi. *Austrumam* Ģertrūdes ielā piederēja divstāvu nams. 1933. gada nogalē mani uzņēma *Austrumā*. Svinīgo solījumu devu mitekļa svētku zālē — sveču gaismā pie karoga.

1934. gada vasarā viesojos pie sava Leisēnas laika drauga Nino Pribiča Dienvidslāvijā. Viņa ģimene piederēja pie ievērojamākām ne vien Zagrebā, bet visā valstī. Tā radās iespēja interesantām sarunām un ieskatam sarežģītajā Balkānu politikā. Atgriezies Latvijā, sāku rakstīt dienvidslāvu studentu biļetenam. To uzzinājis, mans draugs, austrumietis, Ārlietu ministrijas preses nodaļas sekretārs Lāčplēša kara ordeņa kavalieris un akadēmiskā žurnāla *Students* galvenais redaktors Visvaldis Jankavs aicināja rakstīt arī *Studentam*. Piekritu. Domājot par nākotni, jutu, ka tiesā mani neredzēs. Bija taču vēl citi darbības lauki un uzdevumi. Šī atziņa neietekmēja manu apņemšanos pabeigt tieslietu studijas. Taču vaļas brīžus veltīju ārpolitiskām studijām un rakstiem *Studentā*, kurā īsu brīdi vadīju ārzemju nodaļu. Manu izšķiršanos par ārpolitiku un žurnālistiku veicināja darbs *Letā*, kuras direktors bija pazīstamais žurnālists (un rakstnieks ar pseidonīmu Richards Valdess) Richards Bērziņš. Pretstatā daudziem Rīgas žurnālistiem Bērziņš bija ļoti izglītots, prata piecas svešvalodas, labi pazina ārzemes un bija lielisks organizators. Protams, ka, *Letā* strādādams, turpināju studijas. Darīju to ar sevišķu centību, lai varētu ātrāk beigt augstskolu, jo vēlējos precēties.

Ar to beidzu iepazīstināšanu ar sevi un uzšķiru dienasgrāmatas 1936. gada septembra ierakstu.

PATĪKAMA RUDENS DIENA RĪGĀ

1936. gada 19. septembrī

Nu varu atkal pievērsties dienasgrāmatai. Šodien bija pārbaudījums kriminālpolitikā pie docenta Krugļevska. Ilgā un intensīvā mācīšanās atmaksājusies, jo dabūju ierakstu: «labi».

Brīnījos, ka ļoti maz studentu vēlējās eksaminēties. Ne vairāk par duci. Informācijas nolūkā «uzpeldēja» Arājs (4), kā arvien sasveicinādamies ar spēcīgu rokaspiedienu. Apjautājās par pārbaudījumu norisi, pierakstīja Krugļevska jautājumus un nožēloja, ka neredzot nevienas studentes. Mans ieteikums patapināt lekcijas no studentēm bijis pareizs, jo viņas pieraksta rūpīgāk par vīriešiem. Tā kā neviena sievišķa Baznīcas ielas telpās (5) nevarēja saskatīt, Arājs atvadījās, piebilzdams: «Ko tu meklē *Austrumā*? Lūk, *Letonijā* (6), tur tev vajadzētu būt!» Tā kā viņš man to teica jau otrreiz, apjautājos, vai viņa repertuārā nav kāda jaunāka «grāvēja».

Zvērs (7) mani sakarā ar pārbaudījumu atvaļināja no darba. Iznāca ražīga pēcpusdiena. Uzrakstīju vecākiem vēstuli, aiznesu veļu uz mazgātavu un noklausījos augstskolā divas lekcijas. Kopš strādāju *Letā*, tas notika samērā reti. Pēc tam — kā arvien pārbaudījuma dienā — aizgāju uz *Masku* (8). Seanss bija sācies, tomēr kovboju filmas saturam varēja sekot. Izrādei beidzoties, bija interesanti vērot, kā čališi (9), atstājot kino telpas, staigā tā, it kā nupat būtu pēc tāla jājiena nokāpuši no zirga. Uz ielas viņi izklīda, lai dotos pastaigā pa Brodveju (10) — vieni Rudziša restorānā, citi kinoteātru *Parks* vai *Forums* virzienā.

Pārnācis mājās, piezvanīju pie Jankava durvīm. Viņš atvēra un aicināja ienākt, bet šoreiz atteicos, jo vēlējos vienīgi paziņot, ka mans mācīšanās laiks nu beidzies un ka varu atkal sagaidīt draugus un iet ciemos.

20. septembrī

Klausījos radio — mūsu un ārzemju. Londonā Neiejaukšanās komisija izmeklē sūdzības par ārvalstu iesaistīšanos Spānijas pilsoņu karā; Itālijā un Vācijā tagad atklāti runā un raksta par savu brīvprātīgo ciņām nacionālistu pusē. Arī Maskava vairs neatsauc ziņas par krievu piedalīšanos šajā pilsoņu karā. (Mēs, šķiet, gata-vojamies pārdot abām pusēm vecus ieročus.) Franko karaspēks tuvojas Toledo

pilsētai, kur Alkasarā (11), komunistu ielenkti, tūkstotis kadetu un arī sieviešu izmisīgi cīnās pret ienaidnieku.

Radio klausīšanos pārtrauca Jēkaba (Strausmaņa, 12) atnākšana. Atnesa man prof. Celma grāmatu, ko biju viņam aizdevis. Viņš man revanšēdamies uz galda nolika Heidegera (*Heidegger*) *Kant und das Problem der Methaphysik*, zinādams, ka es interesējos par Kantu, bet jo vairāk tādēļ, ka mēs pavasarī ilgi debatējām par to, vai Kants aplaimojis cilvēci, radot subjekta problēmu filozofijā. Neraugoties uz stipri vējaino laiku (septembris!), devāmies ierastajā svētdienas pastaigā. Šīs dienas pārrunās vienojāmies, ka pasaules vēsture, diemžēl, izceļ vīrus, kas ar varu, viltu un kariem guvuši sekmes. Turpretī tos, kas pretojas despotismam, aizstāvēdami brīvību un cilvēktiesības, vēsture tik ietekmīgi nepiemin.

Pusdienās biju ielūgts pie Libertiem (13). Interesanti bija klausīties seniora stāstījumā par dzīvi un saimniecības attīstību Anglijā. Viņa informācija ir lieliska. Nav jau arī nekāds brīnums, jo viņš gadā trīs mēnešus uzturas pie sava kompanjona Londonā. Nepatika Georga (14) muļķīgā iejaukšanās: «Tā kaut ko Ulmanis nekad nevarētu saprast,» — vai: «Tādā gadījumā Ulmanis varētu būt vienīgi ielas slaucītājs.» Seniors viņu nepārtrauca, bet dēla piemetinājuma iespaidā pat mainīja tematu. «Mans paziņa Londonā, runājot par baltvāciešu dzīvi Latvijā, aizrāda, ka tā neko daudz neatšķiroties no dzīves Krievijā. Tur terors un fanātiskais komunisms, šeit — kaut arī bez terora — fanātiskais šovinisms!» Tam es nepievienojos, jautādams, vai viņa angļu draugi vispār pazīst Latviju. «Lūdzu, sacīto varu papildināt ar norādījumu, ka mana drauga, Anglijas sūtniecības piederīgā vērtējums ir līdzīgs. Un tas zina, ka latvieši dievina angļus un...» — Tālruna zvans pārtrauca sarunu, tādā veidā novēršot saraušanos. Vēlāk pavadīju pusstundu Georga istabā, kur pie sienas karājās Hitlera ģimetne. Nebiju redzējis savu bijušo draugu mēnešus desmit. Viņš bija stipri pārvērties. Viņš uzstājās gluži tāpat kā radiofonā dzirdētie naciķu partijas sapulču runātāji: «Kas baltvāciešiem te par dzīvi? Studēt var tikai ar ierobežojumiem, tas ir, ja iztur konkursa pārbaudījumu latviešu valodā. Vēl ļaunāk ir, ja augstskola pabeigta, jo valsts vai pašpārvaldes iestādēs, tiesās un armijā baltvāciešus tagad nepieņem. Baltvācu advokāti, ārsti un pat amatnieki pēdējā laikā žēlojas par netiešiem, bet iedarbīgiem spaidiem. Latvietis var ar pretvācisku nostāju nodrošināt savu karjeru. Pases ierakstos kropļo baltvācu uzvārdu rakstību. Savā laikā latvieši sūdzējās par pārkrievošanas politiku, bet ko tad šie «taisnības aizstāvji» nu paši dara? Vai tā ir pateicība par to, ka latvieši pieder pie Rietumeiropas kultūras kopības? Kas lika pamatus latviešu rakstu valodai un literatūrai? Vēl nesen izglītotie latvieši ar varu spiedās vācietībā, bet tika noraidīti. Un vai tad viņi to tagad arī nedara — vienīgi citā sakarā? Ulmanis ceļ ērmīgu, nacionālsociālismam līdzīgu Latviju. Latviešu studenti organizējas pēc vācu parauga pseidokorporācijās. Latviešu studentes — turīgāko saimnieku meitas — cenšas Rīgā dzīvot baltvācu ģimenēs, lai mācītos sabiedrībā pareizi uzvesties.» Kad man tas bija apnicis, cēlos. Atvadoties Georgs man jautāja, vai tad man neesot nekādu iebildumu pret viņa apsūdzībām. Mierīgā balsī atbildēju: «Jā — daudzi. Kopīgās nākotnes labā ir jāatrod izeja, jo vairāk tādēļ, ka abām pusēm daudz taisnības. Taču šo jautājumu varu un vēlos risināt vienīgi ar lojālu baltvā-

cieti, bet ne ar Hitlera atzinēju. Runāsim par to pēc gadiem desmit. Varbūt tad sapratīsimies labāk. Sveiks!» Zināju, ka tā ir mana pēdējā viesošanās pie Libertiem. Mazliet nožēloju to, jo ar senioru bija runāts, ka 1937. gada vasarā es varēšu ar vienu no viņa tvaikoņiem braukt uz Angliju. Tur bija gatavota apmēram divu nedēļu ilga viesošanās pie viņa kompanjona.

Mājās gāju ar lielu likumu. Vērmanes dārzā, Studentu virtuves zālē, dzirdēju spēlēt mūziku. Kā ikkatru svētdienu, tur ap šo laiku sākās *five o'clock tea*. Tā kā Laura vēl nebija ieradusies Rīgā, man nebija ne mazākās vēlēsšanās apmeklēt kādu izpriecu vietu. Nez ko viņa tagad Daugavpilī dara? Būtu jauki viņu redzēt, ar viņu runāties.

Tikko ierados savā istabā, zvanīja tālrunis — Oskars (Pētersons). Norunājām pēc dažām dienām tikties, jo viņam esot jāpārrunā kāda svarīga lieta. Pēc sarunas beidzu lasīt Virzas *Straumēnus*. Lielisks vecās Zemgales sētas apraksts. Apbrīnojama tēlošanas māksla. Apskaužams metaforu skaistums, kam piemīt zināms mūžības starojums. Šī grāmata nav izlasāma vienā rāvienā. Tā nav derīga lasāmviela ikdienas trauksmes starpbrīžiem. Mans respekts pret Virzas spējām aug.

RAKSTURI, PERSONĪBAS UN UZSKATI

22. septembrī

Letā viss pa vecam. Sākam gatavot nedēļas pielikumu provinces preseī, kas radies direktora Richarda Bērziņa ierosmē. Provinces lapiņas notēlo, reportē lokālus notikumus un problēmas (savas apkārtnes rīkojumus, biedrību darbību un sarīkojumus utt.). Šie provinces izdevumi nedēļas beigās saņem no *Letas* ilustrētu pielikumu ar vērtīgiem rakstiem par zinātni, mākslu, tehniku un sportu, kā arī grāmatu recenzijām. Mūsu vecākais redaktors Reinhardis Lazdiņš par šo pielikumu saka: «Tā mēs varam apkarot provinces tumsību un paplašināt garīgo apvārsni!»

Mājās pārnācis, pieklaudevju ar makšķeri pie Jankava loga un aicināju viņu pie sevis. Pēc īsa brīža viņš ieradās ar dažiem žurnāla *Students* manuskriptiem, pārmezdam man, ka mans vārds gan lasāms redakcijas sarakstā, bet ne saturā. Vai slinkums? Kad norādīju uz pārbaudījumiem augstskolā, draugs atvainojās. Vienojāmies, ka uzrakstīšu ārpolitisko notikumu apskatu, kurā iepīšu arī jautājumu par Baltijas valstu sadarbību, jo tā «guļ saldā miegā». Par to Jankavs bija priecīgs. «Dari to noteikti! Mūsu tautām taču nav ne jausmas, ka šis jautājums patiesībā ir atstāts novārtā. Reizēm liekas, ka mēs, t. i., Baltijas valstis, aiz politiska akluma vai iedomības domājam tikai katra par sevi. Reiz liktenis, mūs visus piespiedis pie sienas, sauks: «Apvienojieties vai iznīkstiet!»»

Atstāstīju nepatīkamo sarunu pie Libertiem. Draugs domīgi kratīja galvu. Tādas valodas jādzird arvien biežāk. Arī Ulmanis to zinot. Sarunā ar ārlietu ministru Munteru (15) viņš nesen teicis: «Taisnība jau ir, ka mēs viņus mazliet spiežam —

kaut arī ne bez pamata. Mums jāparāda, ka nebīstamies no viņu sūdzībām Berlīnē. Ar Šimani (16) es katrā laikā sapratīšos!»

Pēc vakariņām iznāca parunāt ar Hemerlinga (17) kundzi. Viņai ļoti daudz darba. Rīgas dāmas gatavojas sezonas ballēm un pirmizrādēm. Nupat viņa pieņēmusi darbā vēl divas šuvējas (pavisam viņai tagad piecas). Jautāju: «Cik liela izpeļņa ir šuvējai?» Tā esot atkarīga no padarītā darba daudzuma un labuma. Apmēram 50—60 latu mēnesī, ja strādā arī svētdienās, varot saņemt arī līdz 80. Tas nav daudz, ja jāstrādā 10 stundas dienā.

Radio ziņo, ka Spānijā Toledo Alkasarā kadeti vēl arvien atvairot komunistu uzbrukumus, neraugoties uz nepārtraukto artilērijas apšaudi un pazemes spridzinātāju komandām. Nacionālistu vienības darot visu, lai pēc iespējas ātrāk sasniegtu Toledo un atbrīvotu ielenktos kadetus un viņu palīgus.

23. septembrī

Pēc darba noklausījos lekciju augstskolā. Vēlāk gaiteni sastapu Zigurdu Kaktiņu (18). Apjautājos par viņa sporta gaitām, jo pagājušā gada vispārējos sporta svētkos Zigurda komanda zobenu cīņā ieguva pirmo vietu. Neapmierināts ar *Universitātes Sporta* darbību paukošanas un zobenu cīņas nozarē, viņš ar dažiem citiem augstskolas sportistiem iestājās LSB (Latvijas sporta biedrībā). Tagad meklējot ļaudis, kuriem varētu zāgēt un skaldīt malku, jo tas esot ļoti labs treniņš rokām. Pēc Zigurda domām, piedalīšanās olimpiskajās spēlēs Berlīnē Latvijas sporta vadībai esot atvērusi acis. Sarunās ar citu valstu funkcionāriem kļuvis skaidrs, cik diletantiski rīkojamies sporta organizācijas, treneru izglītības un sporta popularizācijas jautājumos. Trūkstot treniņa telpu, sporta rīku, sporta laukumu, dušas telpu un nepieciešamās sadarbības. Sakarā ar triju Baltijas valstu sacīkstēm Tallinā nebijis nedz sagatavošanas treniņu, nedz vienveidīgu tērpu. Ja sūdzoties sporta vadītājiem, jādzirdot tādas atbildes: «Pētera baznīcas tornis taču vēl stāv, kur stāvējis!» Zīmīgi, ka Šveicē iznākot astoņi, Dānijā pieci, bet Latvijā tikai viens vienīgs īsts sporta laikraksts. Draugs žēlojās par laika trūkumu, jo, vadīdams Kalniņa operā *Hamlets* zobenu cīņu skatus, esot atstājis novārtā kā mācības augstskolā, tā sporta treniņus.

Bija jāatvadās no Zigurda, jo man turpat augstskolā bija norunāta tikšanās ar Arnoldu Obšteinu (19). Aizgājām uz Vērmanīti. Sakarā ar Latvijas—Polijas futbola sacīksti biju zaudējis derības. Es pareģoju Latvijas uzvaru, Arnolds — neizšķirtu spēli. Viņam bija taisnība. Restorānā ilgi neuzkavējāmies. Arnolds nevēlējās dzert alu, jo tas bija pārāk auksts un viņam bija jāuzmanās ar kaklu, bet mani māca nogurums. Ēdot siera maizītes, kavējāmies atmiņās par diviem skolas gadiem, kurus pavadījām, sēžot vienā skolas solā.

24. septembrī

Atgriezies no *Letas*, atradu mājās vēstuli no Lauras! Nākamajā nedēļā viņa būšot Rīgā. Brīnišķīgi! Oskars piezvanīja. Tikšanās jāatliekot. Viņam firmas uzde-

vumā jābraucot uz Vāciju. No turienes viņš — neatkarīgi no saviem darba devējiem — došoties uz Šveici. Ja iznākot laiks, lai apmeklējot viņa māsu Hertu. Tiklīdz nolieku klausuli, zvana no jauna. Šoreiz krustmāte Mīce (Rozenbacha). Kur es esot pazudis? Vai nevēloties 3. oktobrī ierasties viņas vīra viesībās? Tā kā gaidīju atbraucam ilgi neredzēto Lauru, atteicu. Krustmāte iebilda, ka būtu labi, ja tomēr atnāktu, jo viņi gaidot dažus bijušās Zemnieku savienības kungus, kā Klīvi, Ulmaņa favorītu Frici Ansonu (vairāku apgādu vadītājs ar lielāku ietekmi nekā Druva), valsts kontrolieri Celmu, Civildepartamenta priekšsēdi Zvejnieku, Pašvaldību departamenta direktoru Zankevicu, *Brīvās Zemes* ārpolitiskās nodaļas darbinieku Strautmani, pulkvedi Vidiņu u. c. Neraugoties uz to, paliku pie sava, jo zināju, ka tās nav pēdējās viesības pie Rozenbachiem.

Vēlāk mani apmeklēja jauns, man nepazīstams kungs. Atvainodamies par to, ka ilgas slimības dēļ viņš tikai tagad varējis atnākt, pasniedza man paciņu un vēstuli no bijušā sūtņa Maskavā Ozola. Sūtnis sūtīja sveicienus un lūdza literatūru paciņā, ja rodas izdevība, izmantot priekšlasījumam *Austrumā* vai kādam rakstam *Studentā*. Atceros, ka sarunā ar Ozolu bija piekritis viņa neitrālās Ziemeļu jeb Baltijas ūnijas (Skandināvijas un Baltijas valstu savienības) idejai. Protams, ka šāda ūnija pašreiz ir tikai sapnis, bet kādēļ neiet talkā? Varbūt, runājot par to, varētu sekmēt nepieciešamo Baltijas valstu sadarbību. Saņemto literatūru ieliku skapī, jo pašreiz man tai nav laika. Bez tam es par Ozolu ilgi neesmu neko dzirdējis — viņš valdības aprindās neesot «modē».

Vakarā divas tālsarunas — vispirms ar studiju biedru Ginsburgu. Viņš atgādina man, ka mums 14. oktobrī pārbaudījums starptautiskajās privātajās tiesībās. Tādēļ viņš svētdien būšot pie manis, lai mēs varētu viens otru pārbaudīt.

Tad runāju ar tēvu. Pēc dažām dienām viņš būšot Rīgā, lai piedalītos apspriedē sakarā ar Ārstniecības augu audzēšanas un tirdzniecības likuma pasludināšanu. Pārgulēšot vienu nakti pie manis.

27. septembrī

Vakar un šodien mācījos. Viens un ar Ginsburgu. Vakarā pārgērbies, aizbraucu pie Latu Liepiņa. Tā viņu mēdz saukt viņa bagātības dēļ. Lieltirgotāja īstais vārds ir vai nu Liepiņš-Millers, vai Millers-Liepiņš. Ielūgumu saņēmu no viņa sekretāra. Zinot, ka tur tiksies dažādu tautību Rīgas «dūži», nolēmu aicinājumu pieņemt. Lielais dzīvoklis Aspazijas bulvārī bija pilns ļaužu. Drūzmā redzēju Finanšu ministrijas juriskonsultācijas vadītāju Valdmani (Ulmaņa jaunā «finanšu zvaigzne»), docentu un Latvijas elektrības padomes locekli Tormani, Architektu biedrības priekšsēdi arch. Tilmani, Latvijas Bankas direktoru Vanagu, Latvijas Kredītbankas direktoru Andreju Bērziņu, *Jaunāko Ziņu* izdevēja dēlu Jāni Benjamiņu, grafiķi Vidbergu, jūras kara flotes kapteini Spādi, *Rigasche Rundschau* galveno redaktoru fon Menzenkampfu, pazīstamo žīdu rūpnieku Rabinoviču, amerikāņu auto firmas pārstāvi dāni Hāgensenu u. c. Namamāte aicināja pie galda (par ēdienu un apkalpošanu gādāja Romas viesnīca). Mana galdadāma bija lielas Rīgas augļu importa firmas īpašnieka Kazaka sieva. Maza, ļoti asprātīga krieviete ar vājām

latviešu un angļu valodas zināšanām. Viņai otrā pusē blakus žurnālists Blaus — aizsarga formā. Sarunā ar viņu Kazaka kundze izteica Blauam komplimentu par labo krievu valodu. Uzrunātais pasmaidīja, uzsvērdams, ka viņam šī valoda esot bieži jālieto — arī šodien, jo pēcpusdienā viņam bijusi apspriede padomju sūtniecībā (aizsarga tērpā!). Mazliet vēlāk man Kazaka kundze klusi teica: «To es viņam labprāt ticu, jo viņš patiesi stipri ož pēc pirmklasīga krievu degvīna!» Blaus bija iesilis, runāja skaļi un raustīja ar pirkstiem savas mazās ūsiņas. Viņš uzvedās tik acīs krītoši, ka pretimsēdētājs, ļoti simpātisks buršs (neatceros vairs ne vārda, ne konventa), citiem smeļoties, lielā nopietnībā atdarināja Blaua kustības.

Kad viesi vēlā nakts stundā cēlās no galda, es klusi atvadījos no namamātes, kas bija tērpta gaumīgā Parīzes vakartērpā. Gaitenī satiku pretimsēdētāju buršu, kas arī steidzās pazust. Liftā viņš ironiski piebilda: «Bija interesanti. Esmu te pirmo reizi un, ja es nebūtu Valdmaņa līdzstrādnieks, nebūtu arī aicināts!» Tikpat ironiski atbildēju: «Apskaužu jūs tādēļ, ka jums ir skaidrs, kāpēc esat ielūgts. Es savukārt arī visu laiku nodarbojos ar jautājumu, kādēļ esmu ielūgts, bet nespēju šo problēmu atrisināt. Namatēvu esmu redzējis tikai vienu vienīgu reizi kādās viesībās — netiku runājis ar viņu ilgāk par desmit minūtēm.» Merķeļa ielas un Brīvības bulvāra stūrī atvadījāmies, vienprātīgi atzīdami, ka bijis neikdienišķs vakars. To sacījām bez jebkādas ironijas — jo tādā vienprātībā raibā Rīgas sabiedrība nebija bieži redzama.

29. septembrī

Bija jau gulētiešanas laiks, kad sadzirdēju Jankavu ar makšķeres kātu grabināties pie loga. Man nekavējoties jāeju viņam līdzi. Satikāmies nama gaitenī. Vai tad es nezinot, ka Franko karavīri ieņēmuši Toledo pilsētu, atbrīvodami varonīgos Alkasara aizstāvjus? Viņš mani ielūdza šo notikumu atzīmēt Romas viesnīcā. Pievienojos ar nosacījumu, ka ne ilgāk par stundu, jo mums taču rīt jāstrādā.

Iegājām Romas pagrabā. Tur nebija daudz viesu — daži pie bāra, daži nišās. Cik vēroju, gandrīz visi apmeklētāji bija vīrieši. Tikko pasūtinājām maizītes un dzidro, no nišas, kur sēdēja kādi pieci viesi, atskanēja itāliešu fašistu himna, tad saucieni «*Heil Hitler!*» un «*Arriba, España!*» Tā kā Jankavs dziedātājus varēja labāk redzēt, jautāju viņam: «Kas tie par vīriem?» — «Mūsu pārkoņkrustieši, studenti. Viņi šovakar ir tik drosmīgi tāpēc, ka viņiem pie galda sēž kāds Itālijas sūtniecības darbinieks.»

Pārrunās ātri pagāja laiks. Starp citu pieskārāmies arī dažiem *Studenta* jautājumiem. Apsolījos, ka centīšos piedalīties nākamā numura aplaušanā, lai nesadusmotu mūsu čaklās līdzstrādnieces Gaili un Melnbārdi (20). Kad kārtojām rēķinu, Jankavu uzrunāja Veismanis (21), lūdzot viņu uznākt augšstāvā. Tur sēžot divi interesanti ārzemju žurnālisti. Teicu, lai iet, — gaidīšu minūtes desmit, tad došos mājās.

Tikko draugs bija projām, dzirdēju kādu saucam manu vārdu. Pagriezos un ieraudzīju nišā savu šefu — direktoru Richardu Bērziņu. Viņš māja ar roku, lai nākot pie viņa. Kad piesēdos, viņš man tūlīt pasūtināja kausu alus un apjautājās, vai es bieži uzturoties Romas viesnīcā. Teicu, ka reizi mēnesī — pagrabā, jo te ir

lētāk. Paskaidroju, ka man patīk šīs viesnīcas internacionālajā atmosfērā pavadīt vakaru, tiekoties ar interesantiem cilvēkiem — bez strīdiem ar dzērājiem... «Un, ja vēlos kārtīgi «iemest», tad jau varu iet kādā ostas krodziņā vai pie «Širona ormaņiem» (22)!» Direktors iesmējās, paskaidrodams, ka neesot gribējis mani izprašāt, bet, redzēdams mani te jau otru reizi, bijis ziņkārīgs. Principā viņam mans uzskats patīkot. Savukārt jautāju, vai viņam salst, jo uz pleciem bija uzmetis mēteli. «Nē, nemaz. Nevēlos, ka mani šovakar pazīst — tāpēc arī sēžu ar muguru pret publiku. Tā sēdēdams un pīpi sūkdams, esmu te sacerējis vienu otru sava romāna *Jūras vilki* nodaļu.» Runājām arī par teātri. Slavēju Dailes un Krievu drāmas teātri. Jautāts, kas man visvairāk patīkot, jūsmoju par amerikāņu dramaturga O'Nīla (*O'Neill*) darbiem. Manīju, ka šis temats viņu uzbudina. Bērziņš vairākkārt uzteica Dailes teātri par to, ka tas rīdziniekus iepazīstinājis ar šā amerikāņa skatuves tēliem — viņu komplicētajiem raksturiem un dvēseļu konfliktiem. Arī par Krievu drāmas teātri dzirdēju atzinīgus vārdus, tāpat par Mazo teātri. Šīs sarunas laikā direktors reizes trīs nervozi aizkūpināja pīpi, viņa matu šķipsna bieži krita pierē un viena uzacs pastāvīgi kustējās.

Kaut kādā sakarā tika pieminēts Druvas vārds. Tam sekoja Bērziņa asā kritika: Druva esot uzpūtīgs, no lielās politikas maz ko saprotot. Visiem piedāvājot lasīt savu priekšlasījumu par Čehoslovākiju, būtu labāk Prāgā mācīties, kā veidot modernu laikrakstu, jo viņa *Brīvā Zeme* taču esot visgarlaicīgākā latviešu dienas avīze. Nu es labāk sapratu direktora padomu neiestāties Latvijas Preses biedrībā — tur Druvam liela teikšana, jo viņš ir tās priekšsēdis. Mans šefs, bez šaubām, nīst Druvu!

Sarunas turpinājumā Richards Bērziņš analizēja mūsu preses problēmas, uzsvērdams, ka šinī nozarē esot vēl daudz, ko darīt. Ļoti atzinīgi viņš izteicās par Rīgas krievu laikraksta *Segodņa* izdevēju Jēkabu Brāmsu. Viņš, Bērziņš, zinot, ka latviešiem nepatīkot, ja slavē šo vīru. Bet Brāmss ne no kā radījis lielu laikrakstu modernā formātā, priekšzīmīgā tehniskā apdarē, ar interesantu iekšzemes un ārzemju informāciju — laikrakstu, ko pārdod un lasa Londonā, Parīzē, Berlīnē, Prāgā, Varšavā, Helsinkos, Tallinā un citur. Šo Rīgas laikrakstu abonējot ne vien visas ārzemju sūtniecības Latvijā, bet arī gandrīz visas Eiropas valstu valdības, lai varētu sekot mūsu zemes attīstībai. «Un kam tad savā laikā uzdeva veidot ar *Jaunākajām Ziņām* konkurējošo laikrakstu *Pēdējā Brīdī*? Brāmsam! Viņš pirms vairākiem gadiem pārsteidza latviešu lasītājus ar mums vēl svešu, bet modernu apdari un lielu avīzes formātu. Protams, tas bija bulvāra laikraksts. Tomēr sensāciju lapa *Pēdējais Brīdis* nekad nav bijis, jo redakcijas darbu noteica žurnālista ētika. Žēl, ka valdība liegusi nelielu pabalstu — tādēļ *Pēdējais Brīdis* pagājušā gadā beidza iznākt. Šā laikraksta parādīšanās «uzmodināja» Benjamiņus. Attapušies viņi, nežēlojot līdzekļus, uzlaboja savu ienesīgo laikrakstu *Jaunākās Ziņas*.» Runājot par šo avīzi, Bērziņš ar uzsvāru teica: «Tajā redakcijā ne par kādu naudu nestrādātu, tur pastāvīgi jābalansē starp Benjamiņa un Ulmaņa neaizskaramajiem principiem un interesēm!»

Direktors ir pārliecināts, ka Latvijas avīzniecības attīstību kavē divi faktori. Pirmkārt, nebrīvības laikā latviešu laikrakstiem esot trūcis konkurences. Tie no-

darbojušies ar reģionālām problēmām. Politiskā, it īpaši ārpolitiskā žurnālistika atradusies vēl bērna autiņos. Tādēļ neesot jābrīnās, ka pēc brīvības kara dominējis vecu vecais «piegriezums», lai gan tieši šajā laikā radušies arī vairāki preses izdevumi ar atzīstamu domu un uzskatu daudzveidību. Otrkārt, Latvijai trūkstot žurnālistu skolas. It sevišķi tādas, kas spētu sagatavot ārzemju ziņu un ārpolitikas speciālistus. Neatkarīgai valstij tas esot ļoti nepieciešams, jo presei pildāms ārpolitisks uzdevums — tai jāinformē tauta un jāpalīdz valdībai.

Bērziņš prata arī smieties. «Žurnālistu skolas nepieciešamību es jums pierādīšu, atstāstot anekdotisku, bet patiesu notikumu. Vārdu neminēšu, jo stāstījuma varonis un viņa labvēlis ir dzīvi un ar lielu ietekmi presē. Kādā provinces pilsētiņā dzīvoja jauns cilvēks. Mācoties arodskolā, viņš latviešu valodas diktātus rakstīja bez kļūdām. Lai mazliet piepelnītos, darbojās vietējā lapelē par korektoru. Darbs iepatikās, un pēc sazināšanās ar attālu radnieku Rīgā, lielas partijas funkcionāru, viņš pārcēlās uz galvaspilsētu, kļūdams par samērā pazīstama laikraksta redaktoru. Drīz pēc tam — vai nu 1926., vai 1927. gadā — Latvija no Francijas saņēma divus jaunus tralerus un divas jaunas zemūdenes. Šo notikumu mūsu redaktors savā laikrakstā komentēja apmērām tā: «Nupat Baltijas jūrā notikusi militāro spēku līdzsvara maiņa. Jaunā Latvijas kara flote tagad vēra ņemams spēks!» Ārzemju prese par šo notikumu neko daudz nerakstīja, bet ik otrā pieminējumā bija kodīgas un ironiskas piezīmes par šo Rīgas preses vērtējumu.» Pasmējies Bērziņš ļoti nopietni piebilda: «Šim «tautas informatoram» nebija ne mazākās jēgas par Padomju Savienības, Zviedrijas, Polijas, Vācijas un Dānijas kara floti. Šodien viņš ārpolitikā nav gudrāks, bet drīkst ik nedēļu savā laikrakstā kāpināt šovīnisma reiboni. Tas, lūk, ir jau traģiski!»

Tieši pusnaktī direktors piecēlās no galda, lai dotos mājup. Uzzinājis no viesmīļa, ka Jankavs jau sen aizgājis, arī es steidzos uz mājām.

5. oktobrī

Laura atkal Rīgā! Cik labi — tas nomierina un iepriecina. Atkārtoti esmu novērojis, ka mūsu četru gadu vecuma starpība it kā izzudusi. Sen vairs nav tā kā vēl pirms dažiem gadiem, kad man šis tas bija «jānorij», viņai nesakot, jo viņa to toreiz droši vien nebūtu sapratusi.

Bijām operā un *Lunas* kafejnīcā. Šī sajūta, it kā tas citādāk nemaz nevarētu būt, ir brīnišķīga. Vai tā nav laime redzēt un piedzīvot, kā no pusaudzes attīstījusies jauna, izskatīga sieviete, kas mani mīl! Sieviete ar dziļu dvēseles pārdzīvojumu un raksturu, kas pauž taisnības izjūtu un biedriskumu. Ir labi, ka viņa šad tad apvalda manus emocionālos izvirdumus. Viņa to dara mierīgi un mīļi, neradot strīdu. Vispār neatceros, ka mēs kādreiz būtu nopietni strīdējušies. Te nu jāatzīst, ka neesam gan bieži kopā un daudz kas paliek neizteikts. Tāpēc ir tā, ka negribu tikšanās brīža svētlaimību apēnot ar kāda ikdienišķa — varbūt pat nepieciešama — jautājuma pārrunu. Dažreiz mani pārņem kautrība (par to man pašam jābrīnās, bet tā tas ir). Varbūt tas ilgus gadus aizturētās, ne visai atklāti izteiktās mīlestības dēļ. Kas to lai zina!

Tātad mēs tikāties — sēdējām pie maza galdiņa kafejnīcā, klausījāmies mūzikā, tērzējām par savām augstskolas gaitām, par Daugavpils paziņām un notikumiem, par jaunākajām grāmatām un teātru programmām. Tad, baudīdami Rīgas centra burvīgumu, lēnā gaitā pastaigājāmies pa rudenīgo ielu un bulvāru rotājumu — nobirušajām koku lapām, gar svinīgi apgaismoto Brīvības pieminekli un krāšņajām reklāmu gaismām. Pamazām apsīka ļaužu straume — bijām nonākuši Alberta ielā (23) pie Lauras dzīvokļa durvīm. Šķirāmies ar kautrīgu skūpstu.

8. oktobrī

Tēvs atbraucis. Bija ļoti labā garastāvoklī. Viņa novada lauksaimniecības panākumu izcelšana 13. septembrī Pļaujas svētkos Rēzeknē, kā arī zelta godalgas piešķiršana Ziedoņu (24) ražojumiem viņu iepriecināja vēl arvien. Tēvs ieradies ar ierosinājumiem, kā sekmēt ārstniecības augu audzēšanu un šo augu eksportu. Uzturoties Karaļauču lauksaimniecības izstādē, viņam bijusi saruna ar kādu vācu ārstniecības augu uzpircēju, kas strādājis pazīstamu medikamentu fabriku uzdevumā. Tēvam izdevies noskaidrot, ka vācieši labprāt iepirktos Latvijā. Bez tam viņam bija jānoskaidro, ko Rīgā domā par Polijas konsula Daugavpilī ierosinājumu palielināt mūsu zivju izvedumus no pierobežas apgabaliem (Ilūkstes un Daugavpils apriņķa), tāpēc dibinot jaunas zivkopības saimniecības.

Mājās esot viss kārtībā. Novembrī viņš aicināšot pie sevis vairākus iestāžu vadītājus un sabiedriskos darbiniekus — vairumā latgaliešus. Būtu labi, ja es ierastos šajā «Latgales vakarā».

9. oktobrī

Rīt un parīt paredzēta intensīva mācīšanās, tādēļ šodien atļāvos mazu pārtraukumu. No *Letas* Mārstaļu ielā gāju taisnā ceļā uz *Jaunākām Ziņām* L. Kalēju ielā, kur mani gaidīja Valters (25). Draugu nebiju redzējis kopš pavasara. Neraugoties uz aizvadīto vasaru, viņa seja kļuvusi vēl bālāka un šaurāka. Savā dzīvoklī pacienāju draugu ar svaigām *Rokoko* kafejnīcas kūkām un klausījos viņa jaunumos. Viņš ar māti vairs nedzīvojot vecpilsētā, bet Pārdaugavā, Baložu ielā. Esot gan bijis žēl atstāt iemīļoto vecpilsētu, bet jaunajā dzīvoklī esot vairāk gaisa un saules (cik atceros, agrākajā bija pat viena istaba bez loga). Krauzes kundze arvien vēl strādājot pie Dancigera (26), bez tam viņa sestdienu pēcpusdienās pie kāda baltvācu ārsta pārbaudot un rakstot lēses (mēneša peļņa tur 25 lati). Saliekot kopā mātes un paša ienākumus, varot dzīvot, bet vecu Rīgas skatu krāšana tagad jāatmetot, jo pašreizējais dzīvoklis esot gan veselīgāks, bet arī dārgāks, un tramvajs arī maksājot naudu. To stāstot, Valters it kā aprāvās. «Kas ir?» es jautāju. «Ernest, man ir liels lūgums — nesaki Oskaram, ka man tagad jāpārtrauc Vecrīgas materiālu krāšana. Lūdzu!» Nesapratnē jautāju draugam: «Vai tad tas ir noslēpums? Mēs trīs taču esam labi draugi! Pie tam mūs vieno kopīga mīlestība — mūsu sirmās Rīgas vecpilsēta, kaut es nekrāju vecus skatus un vēsturiskus materiālus kā jūs abi!» Klusums. Pēc atkārtota jautājuma Valters piesarcis atbildēja: «Ja Oskars to

uzzinās, viņš man tos dāvinās. Tu nevari iedomāties, cik viņš ir iejūtīgs un labs!» Biju laimīgs, klausoties šajos vārdos. Cik bieži tagad draugu vidū var dzirdēt tādu valodu? Vēlāk draugs ieminējās par naciņu augošo ietekmi baltvācu jaunatnē. Minēja vairākus interesantus piemērus, beigās pat iekaisa: «Es brīdinu! Kaut kam ir jānotiek, ja grib novērst neciešamu iekšpolitisku saspīlējumu bez iejaukšanās no ārienes — no Berlīnes! Naciņi pašreiz pirmām kārtām apkaro un terorizē lojālos vāciešus. To ir pietiekami daudz, īsteni baltvāciešu vairums, bet latvieši mums nenāk palīgā. Tā nu iznāk, ka mēs lojālās nostājas dēļ atrodamies starp divām ugunīm!» Atzīmēju to vārdu pa vārdam, jo drauga godīgajā spriedumā ir daudz patiesības. Plkst. 18.00 Valters devās mājās, ielūdzot mani viņu apmeklēt Pārdau-gavā.

Sakarā ar Oskara vārda pieminēšanu atcerējos, ka solījos apciemot Hertu. Necik ilgi, un vēru labi pazīstamā vecpilsētas nama smagās durvis. Herta patiesi priecājās par manu apmeklējumu. Šķiet, ka viņa to bija jau gaidījusi, jo es pat nepaguvu īsti sakārtoties un viņu apsveikt, kad jau bija jātur rokā paplāte ar mazām vakariņām. Viņa pati rotaļīgi iesēdās trepju margām piestiprinātajā liftā un, iedarbinājusi kādu sviru, ātri bija otrajā stāvā, kur sauca: «Āre! Esmu jau augšā!» Kā arvien, apbrīnoju viņas kustīgumu, jo no mazā lifta viņa pašas spēkiem veikli pārkāpa braucamajā krēslā. Ēdām «Hertas valstībā» otrajā stāvā. Tur, kā arvien, gaumīgo priekšmetu starpā valdīja kārtība un mājīgums. No brāļa pienākusi vēstule. Oskars atrodies vēl Vācijā. Viņam tur esot ostas apskates un četru dienu papildu kurss jaunajos starptautiskajos preču transporta noteikumos un biržas darījumos. Pēc tam viņš braukšot uz Šveici, no turienes tālāk uz Angliju pie savas izredzētās. Atpakaļ tādā pašā ceļā, jo šejienes firmas vadība — vācieši — nedrīkstot neko zināt par viņa uzturēšanos Anglijā.

Apjautājos, kā Hertai patīk Oskara angliete, kas ar tēvu vasarā dažas dienas uzturējusies Latvijā. Rīgā vecajam kungam ļoti patīcis, citur ne — esot krieviska rakstura zeme. Arī meitai te neesot patīcis. Vēlāk viņa rakstījusi, ka Latvijā nekādā ziņā nevēloties dzīvot. Lai Oskars pārceļoties uz Angliju, jo arī tur viņš dabūšot labu vietu. Tādos pašos uzskatos esot arī viņas tēvs. Herta domā, ka Latvijas noraidīšanā līdzvainīgi bijuši nelabvēlīgie laika apstākļi. Viņi divas reizes izbraukuši — vienreiz uz Jūrmalu, otrreiz uz Siguldu. Abas reizes lijis, un viņi izmirkuši līdz ādai, turklāt angļi sūdzējušies, ka vilcienā atradušies nelaipni līdzbraucēji un ka trūcis restorāna vagona.

«Un ko brālis? Vai viņš izceļotu uz Angliju?» Herta atbildēja, ka tas nekad nenotikšot, jo Oskars mīlot Latviju un cerot pēc kādiem diviem vai trim gadiem dibināt pats savu firmu. To gan neviens viņa darbavietā nedrīkstot zināt. Viesošānās beigās apjautājos par pašas Hertas darba panākumiem. Atbildes vietā viņa mani mudināja celties un sekot viņai blakusistabā, kur uz liela galda bija izklāti porcelāna kafijas servīzes izrotājumu paraugi. Tas esot gatavs pasūtījums. Rīt viņa sākšot jaunu. Viņa pirms gada Vācijā pasūtīnājusi ļoti dārgu grāmatu par porcelāna apstrādāšanu. No tās viņa daudz mācījusies. Hertai īpaši patikuši pazīstamā vācu porcelāna uzņēmuma *Meissner* līdzstrādnieku slaveno mākslinieku Bernera (*Berner*) un van de Veldes (*van de Velde*) gleznojumi. Viņa strādājot

caurmērā kādas četras stundas dienā. Peļņa? Apmēram 130—180 latu mēnesī. Šis darbs viņai patīkot un stiprinot pašapziņu, jo viņa negribot saņemt visu no Oskara, kaut arī brālis labprāt un arvien palīdzot.

DRAUGA JANKAVA RAKSTS RADA ULMAŅA IZBRĪNU

10. oktobrī

No Igaunijas atrakstīja Megi (*Mögi*) (27). Atzīstos, ka vēstuli lasīju ar lielu gandarījumu. Viņš raksta, ka vasarā, runājot par Baltijas valstu sadarbības nepieciešamību, viņš manam apgalvojumam, ka igauņi visvairāk traucējot šo attīstību, neesot varējis piekrist. Atgriežoties Tērbatā, viņam bijušas vairākas sarunas (pat ar kādu ministru un kādu ģenerāli), kurās viņš centies izdibināt patiesību. Diemžēl man esot taisnība, jo daudziem igauņiem nepatīkot nedz Munters, nedz ģen. Balodis. Rīga esot pārāk draudzīga pret Maskavu un lieki izaicinot Berlīni. Latvijas ārpolitika esot dēkaina un īsredzīga. Viņu, Megi, esot satriecis aizrādījums, ka ģen. Laidoners un viņa tuvākie draugi nīstot latviešus. Paldies Dievam, ka igauņu studentu vairums un lielākā daļa jaunāko virsnieku esot par ciešu Baltijas valstu savienību. Taču arī viņu starpā esot daudzi, kuriem bailes no Rīgas valdības iztapības Maskavai un no Tallinas valdības pārspilētās laipnības pret Varšavu. Ja analizēju šīs vēstules saturu, atklājas tieši tas, kas manī un daudzos draugos izraisa rūpes, — līdz mūsu valstiņu prātīgai sadarbībai vēl ir tāls ceļš. Vēstulei bija pievienota EUS krāsu lente — pateicība par draudzību. Būs jāliek rakstāmgaldā pie Taivo Maima (28) lentes.

Pusdienas laikā direktors Bērziņš mani izsauca pie sevis. Uz viņa galda gulēja *Studenta* oktobra numurs. Ulmanis, kas, strādādams bieži 14 stundas dienā, ļoti vērīgi sekojot periodikas rakstiem, esot izteicis zināmu izbrīnu par mūsu žurnālā ievietoto rakstu *Izturība, kas uzvarējusi!* (tas bija veltīts Spānijas pilsoņu karam — it īpaši Toledo cīņām). Prezidentam personiski lielu iebildumu neesot, bet, vai viens otrs rīdzinieks nepārmetīšot tieslietu ministram, austrumietim Apsītim, ka *Austrums* «draudzējas ar fašistiem», to nu gan viņš nevarot izslēgt. Tiktāl Ulmanis. Gribēju jau runāt pretim, bet direktors īsi noteica: «*Austrumu* šeit neviens nopietns cilvēks par fašistu līdzskrējēju neuzskatīs. Tomēr pasakiet Jankavam, lai viņš savalda savu jūsmošanu par Spāniju!»

Ārzemju redakcijā iet kā pa skudru pūzni. Latvija 8. oktobrī uzņemta Tautu Savienības padomē. Radiofons un prese šo notikumu vareni izceļ. Daži komentatori pamatoti aizrāda, ka tas esot Muntera nopelns, noklusēdami Tautu Savienības satversmes noteikumu par periodisko maiņu padomes locekļu sastāvā, un ka bez Tallinas un Kauņas atbalsta mēs to nebūtu panākuši. Kādēļ to nepieminēt? Tas taču atbilst patiesībai un sekmē baltiešu sadarbību! Mājās gāju kopā ar

Brēdermani (29). Viņš stāstīja, ka nupat no Igaunijas pienākusi ziņa, Tallinas žurnālisti šo notikumu uzņēmuši ļoti atturīgi, pareģodami «vēl lielāku Latvijas valdības iedomību».

15. oktobrī

Priecājos, ka pārbaudījuma diena pieder pagātnei. Vakar pie docenta Albāta starptautiskās privātās tiesībās mazliet aizķēros. Ja tas nebūtu noticis, tad būtu dabūjis ierakstu «ļoti labi». Nu ir jāsamierinās ar «labi». Skaitos, ka šo nodaļu tikai īsi pārslasīju, jo mācību viela šķita tik vienkārša. Ginsburgam Albāts ierakstīja: «ļoti sekmīgi». Pēcpusdienā biju pie Edes (30). Bija labā omā. Pulka virsnieki viņam dzimšanas dienā uzdāvinājuši sudraba papirosu etviju. Ilgi neuzkavējos, jo Ede gribēja iet uz operu. Dienu nobeidzu *Austrumā*. Tur vakar nebija daudz draugu. Ar Nārunu spēlēju galda tenisu, pēc tam ar Gobziņu un Birkenu biljardu.

Šodien laba sajūta! Kā lai tā arī nebūtu, jo no rīta, stāvēdams zem dušas, dzirdēju Jankavu blakusdzīvoklī — laikam arī zem dušas — dziedam Toreadora āriju no operas *Karmena*.

Darbā viss kārtībā. Tomēr, jo ilgāk strādāju iekšzemes redakcijā, jo vairāk jūtu, ka tas patiesībā nav darbs, uz ko cerēju, uzsākot savas gaitas *Letā*. Bez šaubām, iekšzemes ziņas ir svarīgas, bet ārpolitika ir un paliek mana sirdslieta. Zīmīgi, ka mūsu redakcijas vadītājs Lazdiņš pats bieži sēž pie sava rakstāmgalda un citīgi raksta ārpolitiskus pārskatus — šķiet, *Zeltenei* un vēl citiem žurnāliem. Pēc darba gāju uz pastu. Mācīdamies biju piemirsis, ka Viktora Kleinberga (31) mātai Irmāi otrdien bija vārda diena (viņš pats pašreiz atrodas atvaļinājumā Jelgavā). Nupat atcerējos, ka aizvakar pilsētas ielās biju redzējis daudz vīriešu ar ziediem rokās. Irmas diena! Nosūtījis jauku telegrammu, iegriezos Ķuzes saldumu veikalā iepretim Švarca kafejnīcai. Tur nopirku Hemerlinga kundzei nelielu, gaumīgu tautisku pūra lādi ar šokolādi — maza uzmanība par viņas laipnību un gādību, jo pie viņas dzīvot patiesi ir ļoti patīkami.

Vēlā pēcpusdienā mani apciemoja ilgi neredzētie draugi Elmārs (32) un Niks (33). Bija daudz, ko stāstīt, atcerējāties arī kopīgās vasaras gaitas. Elmārs, pieņemot ciemošanos pie manis uz laukiem, norādīja savam brālēnam, ka Daugavpili un tās apkārtni esot vērts apmeklēt. Tur valdot pavisam citi dzīves apstākļi — «to tu, te, Rīgā, dzīvodams, nevari nemaz iedomāties».

16. oktobrī

Pilsoņu karš Spānijā vēršas plašumā. Visļauņākais ir tas, ka tajā iesaistās arī citas valstis. Tagad tiklab Itālija un Vācija, kā arī Padomju Savienība sūta karavīrus un ieročus uz Spāniju. Vieni, atbalstīdami Franko, otri — Madrides valdību, kurā teikšanu pārņēmuši komunisti. Tas papildus kāpina starptautiskā stāvokļa sasprindzinājumu, jo vairāk tādēļ, ka sakarā ar itāliešu uzbrukumu Abesīnijai* Parīzes un Romas sadarbība pārtraukta. Tas jānozēlo, jo Vācijā pēc Lokarno pakta

* Tagadējai Etiopijai.

uzteikšanas un garnizonu ierīkošanas Reinzemē sākusies nepieredzēta bruņošanās. Par to pazīstamā franču žurnāliste Tabuī (*Tabouis*) laikraksta *Oeuvre* slejās nupat publicējusi pamatīgu rakstu. Vācijas bruņošanās notiekot daudz lielākos apmēros, nekā sabiedrotie iedomājoties. Hitlers izmantojot Spānijas pilsoņu karu, lai pārbaudītu jauno vācu ieroču iedarbību (arī lidmašīnas un tankus). Pulkv. Vidiņš, kas man to stāstīja, teica, ka Kara ministrijā šis Tabuī raksts radījis lielu ievērību.

SMIEKLĪGI PĀRMETUMI GRAFIĶIM VIDBERGAM

17. oktobrī

Ieilguša darba dēļ izputēja tikšanās ar Lauru. Atstādams *Letu*, gaitenī sastapu Vidbergu, kas nupat atgriezās no sarunas ar direktoru. Bērziņš pasūtinājis viņam vairākus darbus. Parasti cieši sakniebtās lūpas atplauka smaidā. «Tieši laikā! Man tā naudiņa pašreiz ļoti vajadzīga!» paskaidroja Vidbergs, aicinādams mani uz pusstundu Švarca kafejnīcā dalīties priekā. Tur viņš tūlīt stūrēja uz mākslinieku teritoriju, t. i., uz telpu, kas atrodas Kaļķu ielas pusē un kur pēcpusdienās bieži tiekas teātra, operas un preses cilvēki. Nosēžoties savrup, Vidbergs nekavējoties sāka stāstīt, ka viņam pēdējā laikā vairāki kritiķi pārmetot pārspīlēta skaistuma tēlošanu. «Tas ir absurds! Vai tad man, zīmējot zemnieku vai strādnieku, ir aizliegts dot viņam pievilcīgus sejas vaibstus? Ar ko tad grieķu un romiešu māksla kļuvusi nemirstīga? Ar daiļuma attēlošanu! Protams, arī senatnes darbos bija redzamas brutālas un nesimpātiskas sejas, kā arī riebīgas figūras, bet tie taču bija despotu un augļotāju attēli!» Mazliet vēlāk viņš minēja kritiku, kas viņu visvairāk kaitinājusi. Kāds, diemžēl, pazīstams «žurnālists» un dievturis savā priekšlasījumā esot teicis: «Vidbergs ne tikvien tērpj savas grafikas daiļavas zīda veļā, bet arī pats atraujas no tautas, pirkdams savas šlīpses pie Millera (34) un citos veikalos, kas ķēmojas pakaļ ārzemēm!» Kaislīgi ievilkdams papirosa dūmus, mākslinieks ironiski turpināja: «Ko šis prievīšu nēsātājs par īstu tautiskumu vispār zina? To šis zeņķis klāstīja taisni tajā laikā, kad es vairāk nekā 12 dienas strādāju no rīta līdz vakaram, veikdams lielāku ārzemju pasūtinājumu latviešu ornamentikā. Pirms desmit gadiem tādu šovinistisku provinciālismu nemanīja. Nav jau arī brīnums, jo toreiz mūsu mākslas dzīvē «pirmo vijoli» spēlēja no Rietumeiropas atgriezušies mākslinieki!» Pie lielā pulksteņa (35) atvadījāties. «Raugieties, vai mūsu Rīga nav brīnišķīga? Kāda pastelkrāsu simfonija!» Vidbergs teica, rādīdams uz vieglo rudens miglas plīvuru, kas liegi klāja lielpilsētas raibās ugunis un to blāvo atspīdumu uz tumšā asfalta. Man patīk Vidbergs — ne tikai viņa darbu dēļ, viņš prot arī uzvesties, ir izglītots un atturīgs, bet bez iedomības. Viņam nepiemīt māksliniekiem raksturīgā egocentriķa īpašība redzēt sevi radības degpunktā.

Mājās — vēlā pēcpusdienā — Hemerlinga kundze pieteic viesi. Ieradies Robis (36). Esot bijis pie Kukura (37) saņemt naudu par sludinājumiem *Sikspārnī*. Mājās ejot, iegriezies pie manis. Piezvanīju *Rokoko* — pēc dažām minūtēm kāda jaunkundze ar oranžu lenti matos un tādas pašas krāsas priekšautā uznesa kafiju un kūkas. Robi daudzi pārprot, jo viņam allaž ir zināmas jaunākās anekdotes. Patiesībā viņš ir ļoti nopietns cilvēks ar lielām zināšanām citu tautu — it sevišķi aziātu — reliģijā. Tā mūsu saruna jau pašā sākumā skāra jautājumu par pēcnāves dzīvi. Šķiet, ka Robis par šo tematu ir daudz lasījis, jo pazīstamo teologu, filozofu un rakstnieku vārdi bira kā no pilnības raga. Viņš nenoliedz Dieva esamību un augšāmcelšanos, taču abus jēdzienus iztulko citādi nekā parastā teoloģija. Lielu nozīmi viņš piešķir reinkarnācijai, t. i., atkaliemiesošānai. Tādas nāves, kā mēs to parasti iedomājamies, īstenībā neesot, jo katrs indivīds dzīvojot nepārtraukti. Universā valdot īpaša, cilvēkiem neizprotama Dieva likumība. Atbildot Robim, atzinu sevi par ticīgu cilvēku, kas tic Dieva, kosma radītāja esamībai. Izteicu arī to, kas mani traucē, — proti, es nespēju saprast, kā cilvēks, kurš pēc 4—5 gadu teoloģijas studijām ieguvis tiesības būt starpnieks starp mani un Dievu, var apgalvot, ka spēj nemaldīgi iztulkot Jēzus Kristus vārdus. Manuprāt, sirdsapziņa ir labākais starpnieks starp Visuvareno un mani. Vienos naktī Robis devās mājās. Nav jau tāls ceļš — šķērsām pāri Vienības laukumam. Mazliet nogurdinošs, bet citādi ļoti jauks vakars.

18. oktobrī

Arī šodien parastā svētdienas priekšpusdienas pastaiga ar Jēkabu. Esot nesen runājis ar Riču (38), kas līcis mani sveicināt. Ričs vēl arvien nevarot piedot Ulmanim, ka tas viņu pēc 15. maija apvērsuma līcis apcietināt. Esot arī nikns par dažu austrumiešu pārāk cītīgo «Vadoņa» slavināšanu. Par mani viņš izteicies apmēram šādi: «Latgalē pēc 15. maija ir novērsti daži trūkumi un izlabotas dažas Rīgas kungu neziņas dēļ pieļautās muļķības. Tādēļ nav jābrīnās, ka Ernests nav pieslēgjis opozicionāru frontei, bet padevīgi kalpo Bērziņam.»

Jēkabam un man Riča ir žēl, jo viņš ir gudrs un godīgs vīrs, kas savu demokrātisko pārlicību aizstāv dedzīgāk par daudziem citiem un par to saņem pērienu. Viņu nekādā ziņā nevar salīdzināt ar tiem, kas allaž zina, kur un kad pilnā kaklā slavēt Ulmani, lai tiktu pie «gaļas podiem», bet draugu pulciņā pie «zolītes» izceļ sevi kā «interesantu personību», stāstīdami visādas neglītas un izdomātas lietas par prezidentu.

Uz Jēkaba jautājumu, vai direktors Bērziņš esot akls Ulmaņa līdzskrējējs, es draugam ar tīru sirdsapziņu atbildēju, ka tas tā nav. Bērziņš samērā bieži zvina Valsts kancelejas direktoram Rudzītim vai arī Munteram, lai norādītu uz kļūdām, kaut apzinās, ka to ziņos tālāk Ulmanim. Ir pat gadījies, ka direktors jauca citu resoru novados. Tā viņš reiz izrāja Ulmaņa adjutantu par to, ka prezidents bez apsardzības bija apmeklējis kādu pagasta valdi, lai gan inspekcijas brauciens notika pa likumotu mežainas apkārtnes ceļu un bija pieteikts vietējā laikrakstā.

Manuprāt, Bērziņš izturas pret Ulmani pat — ierēdņu žargonā runājot — pārdroši. Atstāstīju zīmīgu atgadījumu, ko piedzīvoju kopā ar iekšzemes redakcijas vadītāju Lazdiņu kādā apspriedē ar direktoru. Zvanīja tālrunis. Bērziņš nocēla klausuli un sasveicinājās ar Cimmermani (39), tad ar Ulmani. Redzēdams, ka mēs taisāmie viņu atstāt, viņš, nepārtraucot sarunu, deva mums zīmi palikt. Cik nopratām, kāds *Letas* ziņojums bija radījis lielāku pārpratumu, par ko Ulmanis uztraucās. Direktors bija mierīgs un ļoti noteikti iebilda: «Prezidenta kungs, tā gan tas nebija! Tie, kas jums to cenšas iegalvot, tik dziļi klanijās jūsu priekšā, ka nespēja visu ievērot!» To dzirdot, Jēkabs norūca: «Patiesi, tas nu ir traks numurs!» Pastaiga beidzās ar tādu kā lirisku noskaņu — pa Valdemāra ielu netālu no Ārlietu ministrijas lēnā gaitā brauca vecs ormanis, droši vien mājup, jo, ērti sēdēdams uz bukas, kūpināja pīpīti. Neviļus abi atcerējāmie Aleksandra Čaka lielisko *Poēmu par ormani*, ko pirmo reizi publicēja vērtīgais žurnāls *Daugava*, tā veicinot ir Čaka, ir *Daugavas* popularitāti. Šīs poēmas dēļ vien var iemīļot mūsu pilsētu.

19. oktobrī

Ierados augstskolā tieši laikā, lai pēc lekcijas beigām juristu gaitenī satiktu Lauru. Devāmies uz *Lunas* kafejnīcu, kur ilgi nepalikām, jo šovakar tā bija pārpildīta un neomulīga. Laura stāstīja neparasti daudz par savu korporāciju un jauno draudzeni. Man jau pret Valdu (40) nekādu iebildumu nav, bet nav par ļaunu, ja draudzējas arī ar kādu citu. Runājot par korporācijām, savā prātā nodomāju, cik labi, ka tādas pastāv arī sievietēm. Tādējādi plaisa starp korporeļiem un nekorporeļiem kļuvusi mazāka, neįēdīgā apkarošanās mērenāka. Jēkaba māsa ir korporācijā, Zigurda meitenes tāpat un Laura arī. Tādā kārtā ne šie sievišķi, ne mēs, austrumieši, neesam savas organizācijas akli fanātiķi. Tas ir labi.

Pavadījis Lauru, devos mājās. Tur pie durvīm satiku Jankavu ar kādu slaiku, labi ģērbtu jaunu sievieti. Abi sarunājās angļiski un sirsnīgi smējās. Draugs mani iepazīstināja ar vārdiem: «Vēl viens *Gestas Berlinga* cienītājs!» — «*So long!*» enerģiski noteica Jankava paziņa un pazuda gājēju burzmā Mākslas muzeja virzienā. Jautāju: «Kā viņu sauc?» — «Zariņa — ļoti uzņēmīga un izglītota sieviete, bankas direktora sekretāre un Muntera laba paziņa.»

22. oktobrī

Vakar negaidot no Daugavpils ieradās krustmāte. Viņai šodien Izglītības ministrijā bija jānodod kāda liecība. Tagad viņa ir jau atkal mājās Daugavpilī. Nekādu jaunumu neesot. Māte, kā arvien rudenī, slimojot ar sirdi. Tēvs pašreiz beidzot rakstīt kādu lauksaimniecības brošūru, kuru gribot pārtulkot latgaliešu izloksnē, jo pieredze rādot, ka Latgales zemnieki tādu labprāt lasot. Viņa pati ar jauno mācībgadu mācot arī franču valodas kursu virsniekiem. Kāds jauns leitnants esot atzinies, ka mācoties vienīgi gara laika pēc, jo Daugavpils cietoksnī pārāk maz rūpējoties par jauno virsnieku garīgo nodarbību.

Tā kā krustmāte pārnakšņoja pie mums Hemerlinga kundzes viesistabā, viņa ielūdza savu labāko draudzeni Doreda jaunkundzi, Hemerlinga kundzi un mani

vakariņās kaimiņu restorānā *Esplanāde*. Tas bija interesants vakars, jo krustmātes draudzene ir populārā latviešu kinooperatora Doreda māsa. Brālis kļuvis pazīstams ar savām filmām par 1917. gada revolūciju Pēterpilī, Ļeņina bērēm Maskavā un itāliešu ģenerāļa Nobiles neveiksmīgo Ziemeļpola ekspedīciju. Nesen viņš *Paramount News* uzdevumā kā kara korespondents uzņēmis filmu par itāliešu uzbrukumu Abesīnijai. To stāstot, Doreda jaunkundze uzdāvināja dāmām pa rotaslietai, ko brālis bija atsūtījis no Abesīnijas. Jautāju, vai tad Doreds nekad nav domājis par apmešanos Latvijā. Te viņš taču varētu labi pelnīt un lielā mērā sekmēt filmu ražošanas attīstību. Saņēmu apmēram šādu atbildi: par to esot runāts, jo brālis pirms vairākiem gadiem amerikāņu uzdevumā strādājis Baltijas valstīs par skatu kronikas filmētāju. Tā kā šie uzņēmumi amerikāņus nav interesējuši, viņi Doredam ierosinājuši atstāt Rīgu un strādāt ASV vienīgi viņu uzdevumā. Pirms izšķiršanās viņš esot runājis ar mūsu valdības pārstāvjiem par filmu ražošanas attīstības iespējām. Izrādījies, ka viņa sarunas partneriem bijuši iluzoriski priekšstatīti par modernu filmu ražošanas mākslinieciskajiem un saimnieciskajiem noteikumiem. Viņi tūdaļ gribējuši uzņemt lielas filmas cerībā, ka tās varēs arī eksportēt un tādā kārtā attīstīt filmrūpniecību. Viņš turpretī ierosinājis galveno uzmanību pievērst kultūras filmām un filmām ar saistošu, specifisku — latvisku — saturu. Tādas varētu pārdot ārzemēm un ar iegūto naudu uzturēt nelielu filmu rūpniecību. Lielu filmu ražošana Latvijā esot veltīgs pasākums. Tā kā Rīgas kungu «gudrības» dēļ nevarējuši vienoties, brālis esot nekavējoties pieņēmis lielisko ārzemju piedāvājumu.

Zīmīgi, ka Doreda jaunkundze visu vakaru ne ar vārdu nepieminēja savu darbavietu vai kādu kolēģi. Tas mani ļoti ietekmēja, jo no krustmātes zināju, ka viņa strādā kādā valsts drošības iestādē.

Tikko likos gulēt, zvanīja tālrunis. Prieka vēsts! Oskars šovakar atgriezies Rīgā! Ielūdza mani svētdien pusdienās un «*five o'clock tea*».

24. oktobrī

Pēc darba apmeklēju laboratorijā mūsu galveno fotogrāfu Bāliņu. Viņam bija viesis — rakstnieks Plaudis. Biju pēdējo jau agrāk reizes divas satīcis. Iznākušiem no *Letas* ēkas, Plaudim un man bija viens ceļš. Uzzināju, ka viņš nupat esot runājis ar vecāko redaktoru Lazdiņu cerībā, ka varēs pārdot kādu «ražojumu». Man viņa bija žēl, un, tā kā viņš man jau agrāk likās simpātisks, ielūdzu viņu pusdienās *Piena restorānā*. Plaudis atteicās un gribēja atvadīties. Kad brīdināju, ka kļūšu dusmīgs, viņš beidzot piekrita. Patiesību sakot, nezinu, kā viņu dēvēt — par rakstnieku vai par dzejnieku —, jo viņš ne vien raksta prozu, bet arī dzejo, pat itin labi, nevairīdamies no meklējumiem un sociāli kritiskas noslieces. (Var jau būt, ka viņa darbus noraidīja tieši šā iemesla dēļ, jo direktors vēl nesen brīdināja no komunistiski noskaņotiem literātiem, kas progresīva cilvēka maskā cenšoties ieperināties redakcijās, apmēram tā, kā tas notiekot *Jaunākajās Ziņās*.)

Man patika viesā atturība, jo pretēji citiem jaunajiem rakstniekiem Plaudis sarunā nepieminēja savus darbus. To darīju es, vaicādams, vai viņa romāns *Ģim-*

nāzisti — kas man ļoti patīk, jo atgādina skolas laiku, — neuzrāda zināmas paralēles ar Ikšķilē dzimušā, tagad Vācijā dzīvojošā rakstnieka Franka Tīsa (*Thies*) populāro skolēnu romānu *Pasaules vārti*. Plaudis manu jautājumu pārprata un skaļā balsī sauca, ka tādu plaģiātu es viņam nu gan nevarot «piesiet». Mēģināju viņu nomierināt, jautādams, kādēļ viņš tā uztraucas, nepamatoti turēdams mani aizdomās, ka uzskatu viņu par nelieti. Ņirbinādams pirkstus, Plaudis sāka sūdzēties par neiedomājamām intrigām, kas vērstas pret viņu. *Ģimnāzistus* viņš esot gribējis publicēt *Jaunākajās Ziņās*. Manuskripts nokļuvis Viļa Lāča rokās, kurš to izbrāķējis. Ja Lācis neprastu tik veikli glaimot Antonam Benjamiņam un sūtīt ziedus Emīlijai (41), nez vai viņa darbs *Zvejnieka dēls* būtu parādījies *Jaunākajās Ziņās*, kas bija šā romāna panākuma garantija. Lācis esot gudrs vīrs, kas nepazīstot jūtas un rīkojoties, arvien apsvērdams katru savu soli, bet neievērodams citus cilvēkus. Pavisam cita rakstura esot Rīgas apdziedātājs Čaks. Šķīroties Plaudis vēl pastāstīja kādu anekdoti par «karali Antonu un viņa galma rakstnieku Vili».

Mājās sāku rakstīt vēstules Pjēram un Nino, bet nepabeidzu, jo Jankavs klauvēja pie loga. Izrādījās, ka viņam ir viesi un man katrā ziņā jānāk viņam talkā. Patiesi, ļaužu bija daudz. No operas baleta — Griķe, Pfeifere, Leonaitis, Plūcis, Jankava speciāldraugs Fībigis, vairāki aktieri no Dailes teātra (Jankava šķirtene ir šā teātra aktrise), Jansons no Latvijas Bankas, austrumieši Gaņģis un Poriņš — abi inženieri, Zariņa jaunkundze, ar kuru nesen iepazinos, un — man līdz šim nepazīstamā — Jākobsona jaunkundze, studente, kāda nodaļas vadītāja sekretāre Izglītības ministrijā. Raiba un intelīģenta sabiedrība. Vairākas tukšas konjaka un vīna pudeles izskaidroja neveltoto jautrību. *Rokoko* kafejnīca gādāja par gardām maizītēm un kūkām. Ierados taisni tai brīdī, kad katram viesim bija kaut kas jāpasaka par mīlu. Kā jaunpienācējs tiku tūliņ pie vārda, kas man ne visai patika, jo mīla ir temats, par kuru sabiedrībā nelabprāt runāju. Kļuva pat neveikli, jo istabā bija iestājies klusums. Teicu apmēram tā: «Ja runā par tā saukto lielo mīlu — un vienīgi to ir vērts pieminēt —, tad, manuprāt, tā ir divu cilvēku dvēseļu pievēršanās neizskaidrojamai savstarpējai saskaņai. Tā nepazīst nedz priekšrakstu, nedz mēra, nedz laika, jo ir divu indivīdu jūtu vienība. Tā kā tādu indivīdu ir daudz, es par viņu mīlu neko nevaru teikt un par savējo — nevēlos.» Kad biju beidzis, Jākobsona jaunkundze skaļi iesaucās: «Āmen — un paldies par īsumu, jo par mīlu te šovakar ir jau pietiekami daudz muldēts!» Zariņa jaunkundze mazliet klusāk piebilda: «Mākslinieki ir baudāmi tikai uz skatuves!» Biju pārsteigts par tādu ironiju, bet sapratu. Visas viešņas bija savas maizes pelnītājas — jaunas un izskatīgas. Visas apzināti — vai arī neapzināti — centās klātesošo vīriešu uzmanību pievērst sev. Tā radās atbildīgās bankas darbinieces un ministrijas sekretāres «koalīcija» pret māksliniecēm. Nekāds strīds jau neizcēlās, bet zināma norobežošanās bija manāma visu vakaru. Visvairāk man iznāca runāt ar Jākobsoni un Zariņu. Par koncertiem, literatūru un teātri. Pabrīnījos, ka «bankas cilvēkam» Zariņai patika Dailes teātra *Mīla zem gobām* un Nacionālā teātra *Sirano de Beržeraka* izrādes. Uzskatu tos par saviem vismīļākajiem teātra uzvedumiem — līdzās *Gestam Berlingam* Dailes teātrī, kaut gan tas ir romāna dramatisējums. Pusnaktij tuvojoties, atvadījos.

Norunātajā laikā, pēc tikšanās ar Jēkabu un intensīvām, bet saskaņīgām pārrunām par pēdējā laika sasniegumiem latviešu glezniecībā, mūzikā un sportā, spiedu ilgi neredzētā drauga Oskara roku. Tūliņ devāmies uz viņa jumtistabu, kur bija kamīns un liels logs, kas paver — nez kuru reizi to jau atzīmēju — lielisku skatu uz Daugavu, Rīgas torņiem un vecpilsētas jumtu rotaļīgo dažādību. Galds bija jau klāts — mums abiem vien, jo Herta, nevēlēdamās mūs traucēt, pusdienoja savā «valstībā».

Par sevi Oskars stāstīja, ka esot izredzētajai noteicis ultimātu. Ja viņa pēc diviem gadiem, kad viņš dibināšot firmu, nepārceļoties uz Latviju, viņš viņu neprecēšot. Pašreizējā darbavietā viņš saņemot 620 latu mēnesī, bet Ziemsvētkos vēl 500 latu. Sākot ar nākamo gadu, mēnešalga paaugstināšoties par 50 latiem. Tātad — iztikšana esot laba, bez tam ar māsu dzīvojot paši savā mājā.

Kafiju dzērām pie Hertas. Tur daudz smējāmies. Starp citu, Oskars lūdza māsu nogriezt man lielāku kūkas gabalu. «Kāpēc?» — «Gluži vienkārši tāpēc, ka dabūsim no Ernesta kartes Pakules (42) nākamajam koncertam. Bet tikai tad, ja Ernests šogad atkal paklausīs Pakules krustmātes lūgumam un pavadīs krustmeitu uz balli!» Izmējušies vēlreiz pārspriedām, kāpēc Pakules krustmāte mani to lūdza darīt, ja krustmeitai ir brālis — korporelis ar lielu draugu pulku. Herta zināja stāstīt, ka Pakule apgalvojusi, viņa esot Latvijas labākā soprāna dziedātāja. Vienīgi kritiķi un operas vadība nespējot viņas apdāvinātību pienācīgi novērtēt. Atvadoties Oskars man uzdāvināja kā sveicienu no Vācijas pudeli veca vīna, bet no Anglijas — Kārļa Marksa *Secret Diplomatic History of the Eighteenth Century* (*Astoņpadsmitā gadsimta slepenās diplomātijas vēsture*). Labi, ka Oskaram nesen uzdāvināju Grīna saistošo romānu *Tobago*.

Kā norunāts, steidzos pēc darba pie Venera Zemmela uz aptieku. Tā atrodas Brīvības un Elizabetes ielas stūrī, staltajā kara invalīdu namā ar lieliem skatlogiem. Tur pienācis, ievēroju trīs ģimnāzistes, kas pa skatlogu raudzījās aptiekā, kur aiz letes stāvēja Verners. «Vai, kas par iznesīgu vīrieti!» Kad piedāvājos iepazīstināt ar Verneru, viņas, draiskulīgi smiedamās, pazuda aiz stūra Elizabetes ielā. Devāmies ar draugu uz viņa mājām. Krustmāte Ella mani it sirsnīgi apsveica. Arī vecais Zemmels bija tik labā omā, ka piemirsa ierasto Venera un Gerdas kritizēšanu. Apsveicu Gerdu sakarā ar paaugstināšanu par nodaļas vadītāja vietnieci Drēzdenes bankā — šo jaunumu Verners man bija tikko izstāstījis.

Turpmākās sarunas bija ļoti nopietnas, jo Gerda zināja stāstīt par ļoti veikli slēptiem Berlīnes naudas pārvedumiem šejienes baltvācu naciķiem. Pirmo reizi šajā pasākumā piedaloties arī Vācijas Ārlietu ministrija, kas līdz šim neatbalstīja ārzemju vāciešu naciķus, bet sūtīja — pilnīgi atklāti — pabalstus šejienes baltvācu kultūras institūtiem, pret ko Latvijas valdībai nav nekādu iebildumu. Verners, runādams par baltvācu naciķiem, brīdināja mani no bijušā skolasbiedra Renē

Petersena. Tas esot akls Hitlera piekritējs. Tagad Rīgas naciķi esot izvirzījuši jaunu saukli: «Latvieši atņēma mūsu senčiem pagātni, bet mums, jaunajiem, — nākotni!» Tad nācās dzirdēt jau pazīstamu sūdzību — šoreiz no vecā Zemmela un viņa dēla. «Kādēļ valdība pārspilē latviešu nacionālo interešu atbalstīšanu? Tas taču ir tieši tas, ko vēlas baltvācu naciķu barveži! Vai tad Ulmanis ir aizmirsis, ka baltvācu starpā ir arī patiesi liberāli un lojāli pilsoņi un ka baltvācu parlamentāriešu frakcija Saeimā 1924. gadā iesniedza oficiālu ierosinājumu — pēc iespējas ātri radīt ciešu Baltijas valstu savienību, lai nodrošinātu šo valstu neatkarību?»

Pēc vakariņām steidzos uz *Austrumu*. Diemžēl, ierados tur par vēlu. Priekšlasījums un pārrunas bija jau beigušās. Par to saņēmu rājienu, kaut arī mazliet neveikli centos aizbildināties ar darbu *Letā*. Tas daudz ko nelīdzēja, jo man pārmeta, ka mana disciplīna vispār pēdējā laikā esot nožēlojama.

Sanāksme bija labi apmeklēta. Lielajā, t. s. Ļaužu istabā, lasāmtelpā, priekšlasījumu zālē, valdes un mazajā istabā, pat biljarda telpā — visur pazīstamas sejas, visur balsu čalas. Vienīgi skatuve bija tukša — tur sēdēja tikai Putniņš un, neviena netraucēts, spēlēja klavieres. Viesu starpā bija daudz «veču» un «augstu kungu» — viens ģenerālis, viens pulkvedis, tiesneši, profesori, direktori. Lasāmtelpā jaunais profesors Markuss dedzīgi strīdējās ar Cietumu departamenta direktoru Veitmani. Domstarpības bija izraisījis Janka Skalbe, aizstāvēdams sava tēva uzskatu, ka esot labi, ja *Austrums* neaicinot savās rindās cilvēkus bez akadēmiskas izglītības, kaut arī tie būtu nez kādi «lauvas». Tagad vairākas studentu organizācijas par godabiedru vai filistru uzņemot «kaut vai siļķu tirgotāju», lai uzlabotu finanses un vairotu savu ietekmi. Zālē Zigurds, Nīgals, Videnieks un Bušs pārrunāja kādu juridisku jautājumu, viņiem piebiedrojās Tuntāns (43). Zāles pretējā pusē debatēja Auziņš, Roze un Birkens — protams, par Tautu Savienības problēmām. Arvien nopietnais Sadovskis sasveicinoties piekodināja nepiemirst un ierasties ministra Apsiša referāta vakarā. Gribēju vēl šo to uzprasīt Jancim, bet, ieraudzījis savus skolasbiedrus, daugavpīliešus Jirgensonu un Nārunu, steidzos pie viņiem, jo bija jānoskaidro daži Daugavpils jautājumi. Pēc pusnakts taisījos kopā ar Podnieku un Sיעenieku braukt mājās. Pirmajā stāvā sastapu Jēkabu, kas savukārt gaidīja uz F. Upelinci. Piebiedrojās viņam, jo Strausmaņu dzīvoklis atrodas netālu no manējā. (Beidzot «uzpeldēja» F. Upelincis, kas no saimnieces bija izkaulējis divas pudeles alus. Tās iztukšojuši, devāmies ceļā.) Staigājām kājām, jo taisni brīdī, kad atstājām *Austruma* ēku, pēdējais autobuss mums pabrauca garām. Pa ceļam F. Upelincis ieminējās, ka Latvijas kredītbankas lielo iepirkumu, metāla apstrādāšanas un vagonu rūpnīcu *Fēnikss*, visai drīz pārvērtīšot par latviešu akciju sabiedrību. Valdība gribot tur uzsākt automašīnu ražošanu, t. i., forda tipa automašīnu montāžu. Vēlāk tur domājot ražot arī citas lietas — piemēram, smagos ieročus. Kā aizsargu saimniecības daļas vadītājam Upelincim tas nu ir jāzina. Jēkabs, kas par šādu valdības projektu līdz šim neko nezināja, bija skeptisks. Ieroču ražošanai vajadzēšot gan speciālistus, gan jaunas mašīnas, gan jēlvielas. Tas viss maksāšot lielu naudu. Un cik ieroču tad tur ražos? Pat ja Igaunija un Lietuva tos pirktu, cena tomēr būšot tik augsta, ka par to pašu naudu daudz izdevīgāk varētu iepirkties ārzemēs — kopā ar igauņiem un lietuviešiem, lai apbruņojums būtu

vienveidīgs. Toties derētu pārdomāt, vai neražot vieglos ieročus, kā patšautenes, mašīnpistoles un granātu metējus, kā arī munīciju, jo visa tā mums ļoti trūkstot.

29. oktobrī

Darbam beidzoties, *Letā* ieradās Ginsburgs. Gāju pie viņa mācīties. Kaut arī drauga radnieku dzīvoklis, kurā viņš dzīvo, ir liels un viņa paša istaba ļoti mājīga, man tur netik iet. Avotu ielas lielie, pelēkie un neglītie nami ar daudziem maziem veikaliem, apputējušiem skatlogiem, kā arī netīro trotuāru mani arvien atbaida. To apdzīvo dažādu tautību cilvēki — visvairāk žīdi, kuriem, tāpat kā Ginsburga tēvabrālim, Marijas ielā (44) pieder veikali. Tuvojoties ceļa mērķim, ieraudzījām pie nama lielu ļaužu burzmu. Kāds kārtībnieks vēltīgi aicināja ļaudis izklist. Paskaidrojis kārtībniekam, ka viņš ir šā nama iemītnieks, Ginsburgs, kā ledlauzis iedams pa priekšu, izveda mani caur ziņkārīgo drūzmu. Otrajā stāvā ieraudzījām trača traģikomisko cēloni. Lielai daļai veikalu īpašnieku, kas apdzīvo šo namu, ir kalpones, parasti jaunas krievietes no Latgales priekšpilsētas. Strādādamas sešas dienas nedēļā no plkst. 7.30 līdz 19.00, viņas saņemot brīvu ēdienu un 20—25 latus mēnesī. Viens no žīdu veikalniekiem mēdza, no rīta iedams uz veikalu, savu kalponi ieslēgt dzīvoklī, lai tā neietu gaitenī plāpāt. To uzzinājis, viņas brālis pēcpusdienā ieradies kopā ar diviem draugiem, īstiem Latgales priekšpilsētas krievu pašpuikām, lai ar cirvja palīdzību «atbrīvotu māsu no buržuju verdzības». Lielā trača izbiedēti, kaimiņi izsaukuši policiju. Tagad meiča raudādama vāca kopā gruvešus, kamēr kārtībnieks rakstīja notikuma protokolu, aizrādīdams, ka nedrīkstot ieslēgt cilvēku pret viņa gribu, bet nedrīkstot arī ar cirvi ielauzties svešā dzīvoklī.

Mācību starpbrīžos plāpājām par šo un to. Uzzināju lietas, par kurām Rīgā parasti nerunā. Mans draugs, piemēram, zināja stāstīt, ka filmas *Tautas dēls* uzņemšanu galvenokārt finansējis filmu importētājs žīds Ginsburgs (kas nav rados ar manu draugu). Arī Cukura lidojums uz Tokiju nebūtu bijis iespējams, ja to nebūtu atbalstījuši vairāki žīdi, degvielas tirgotāji. Jāsmejas bija par ziedojumu vākšanas praksi Brīvības pieminekļa un Uzvaras laukuma būvei. Izrādās, ka Marijas, Avotu, K. Barona un vēl citās mazākās ielās ziedojumus vācot policija — galvenokārt žīdu veikalos. Tirgotāji, bīdamies no pārāk lieliem sodiem par maziem tirdzniecības likuma pārkāpumiem (piemēram, par tirgošanos pēc veikalu slēgšanas laika), labprāt ierakstoties ziedotāju sarakstos.

30. oktobrī

Šodien gribēju tikties ar Lauru, bet esmu slims — visi kauli sāp, un man ir temperatūra. Bija jākavē darbs un jāatliek tikšanās. Sāku šķirstīt Oskara dāvināto *Astoņpadsmitā gadsimta slepenās diplomātijas vēsturi*. Par spīti slimībai, lasīju to bez pārtraukuma gandrīz divas stundas. Pārsteidza Kārļa Marksa ļoti nopietnais brīdinājums no krievu agresijas. Maskavieši, pārņēmuši visus mongoļu netikumus, cenšoties pakļaut Rietumeiropas tautas. Krievi neesot spējīgi radīt kultūru. Tā

viņiem esot ar baltvāciešu starpniecību jāpatapina no eiropiešiem. Kādā garā Markss savu darbu ir sacerējis, izriet jau no pirmās nodaļas virsraksta: «Par krievu despotijas aziātisko pirmsākumu». Krievijā, kur Marksa mācība jākaļ kā pātari, šī grāmata nav dabūjama. Krievi vispār nezina, ka viņu ideoloģijas tēvs ir sacerējis tādu apsūdzību pret viņiem. Žēl, ka tā nav tulkota latviešu valodā, žēl, ka pie mums vispār tautas politiskajai izglītībai pievērs tik maz vērības, kaut dzīvojam divu lielu ideoloģiju krustugunī. Interesanti ir arī Marksa atzinumi, kas skar tieši Baltijas vēsturi. Te autors apgaismo krievu-zviedru kara aizkulises, uzsvērdams, ka Poltavas kauja vien zviedriem neesot lauzusi mugurkaulu. To lielā mērā panākuši angļi. Viņiem neesot patikusi Baltijas piederība pie Zviedrijas, jo tā esot traucējusi angļu ienesīgo tirdzniecību ar krieviem. Tādēļ britu tirgotāji un politiķi visur un visiem līdzekļiem kūdījuši pret Stokholmu un atbalstījuši Zviedrijas ienaidniekus ar ieročiem, kuģiem, naudu un veiklu diplomātiju. Zviedrija, zaudējusi Poltavas kauju un palikusi viena bez sabiedrotajiem, bez naudas un ieročiem, bijusi spiesta atdot Baltiju. Angļu baņķieri svinējuši lieliskus uzvaras svētkus. To mums skolā nemācīja. Žēl, jo, manuprāt, ir taču jāzina patiesība par mums labvēlīgā zviedru laika beigām.

4. novembrī

Šodien pirmā diena bez medikamentiem, bez drudža, bez apmiglotas un sāpošas galvas. Piecas dienas pavadīju it kā transā, neskaidri atceros, kur biju un ko darīju. Zinu, ka piedalījos *Austruma* gada svētkos, arī to, ka nākamajā dienā biju pie Rozenbachiem. Atceros, ka tur pusdienās bija zoss cepetis un ka krustmāte Mīce man lika mērīt temperatūru. Bija vairāk par 38. Zinu, ka ik rītu riju tabletes un dzēru citronu sulu, lai kaut kā varētu *Letā* veikt savu darbu. Ar taksīti atgriezies mājās, nekavējoties likos gultā, kur mani mocīja drudža murgi. Tikai tagad varēju izskatīt pastu, kas starplaikā bija sakrājies. Taivo Maims un Johanness Megi apsveic mani sakarā ar *Austruma* svētkiem. Nino raksta no Dienvidslāvijas, ka šoruden ar lielu nokavēšanos braucot uz Parīzi turpināt studijas. Ģimene esot svinējusi lielus svētkus, jo tēvs kļuvis 55 gadus vecs, bet tēvabrālis paaugstināts par ģenerāli. Sarunās tikusi pieminēta arī mana viesošanās Zagrebā pirms diviem gadiem. Šinī sakarībā jaunizceptais ģenerālis esot teicis, ka viņš domājot mani oficiāli ielūgt ar priekšlasījumu divās karaskolās par Ziemeļaustrumeiropas problēmām. Viņš ļoti labi atceroties mūsu stundām ilgās sarunas un manu drūmo pareģojumu (ievērodams Dienvidslāvijas iekšpolitisko problemātiku, biju paredzējis drīzu karaļa Aleksandra likvidēšanu — pēc septiņām nedēļām karali Marseļā nogalināja).

Letas darbinieki ar lielu interesi sekoja ASV prezidenta vēlēšanām. Pēc mūsu ārzemju redakcijas kolēģu domām, Rūzvelta atkalievēlēšana stiprināšot Hitlera ienaidniekus.

Kad rakstīju šo pēdējo teikumu, atskanēja tālruņa zvans. Pie aparāta bija Rozenbachs. Apvaicājies par manu veselību, viņš paziņoja interesantu jaunumu. Nākamā gada sākumā dibināšot jaunu ministriju — propagandas uzdevumu veik-

šanai. To vadīšot Alfrēds Bērziņš! Tā ir apsveicama ziņa, jo mums patiesi trūkst vadošas centrālas iestādes informācijai, bet it īpaši vispusīgai politisko notikumu izskaidrošanai plašām tautas masām. Tas attiecas kā uz iekšpolitiskiem, tā uz ārpolitiskiem notikumiem. Tagad varbūt varēs cerēt arī uz informatīva rakstura politisku grāmatu izdošanu. Bet vai Alfrēds Bērziņš ir īstais vīrs šim amatam? Tiesa, runāt viņš prot kā ar pagasta veciem, tā ar aizsargiem. Arī enerģijas viņam netrūkst. Bet — šajā darbā viņam jāpārzina ārvalstu politikas aizkulises un politiskās dogmas, jāpārzina arī preses un radiofona darbība, jāprot sadarboties ar zinātniekiem, rakstniekiem, māksliniekiem un apzinīgiem strādniekiem (bij. sociāldemokrātiem), t. i., cilvēkiem, kas pa gabalu «nerauj cepuri no galvas», un viņam jāprot vismaz viena svešvaloda. Es gan zinātu kādu citu kandidātu. Piemēram, mūsu direktoru Richardu Bērziņu! Taču labi, ja Ulmanis vismaz sapratis, ka bez tādas ministrijas arī Latvija nevar iztikt.

LATGALES PROBLĒMAS

10. novembrī

Aizvakar atgriezot no Daugavpils. Vakar pēcpusdienā gribēju noklausīties lekciju augstskolā, bet neiznāca, jo *Letā* bija jāpalīdz sastādīt tā sauktais tālruņa plāns. Tuvojās 18. novembra svinības, un mums jāgatavo saraksts, kurā atzīmēts, kur un cikos zvanīt, lai saņemtu no provinces tālruņa ziņojumus par svētku norisi. Šodien izstrādājām «interno darbības plānu», t. i., kam kur jāsež un jāpieņem tālruņa ziņojumi saskaņā ar vakar gatavoto lielo «tālruņa plānu», kā arī kā visātrāk šo informāciju redakcijā sakārtot un apstrādāt. Protams, ka tāda uzdevuma veikšanai *Letas* iekšzemes redakcijai piesaista palīgspēkus no pārējām nodaļām.

Daugavpilī ierados vakarā. Atverot durvis, māte man ātrumā paguva pateikt, ka viesi nupat sākuši vakariņot un ka šoreiz nav ieradies Aglonas ģimnāzijas direktors Dr. Broks, Daugavpils apriņķa priekšnieks Silavs un Daugavpils ģimnāzijas direktors Obšteins (aizmirsu uzprasīt, vai viņš ir jau pensionēts). Iegājis ēdamistabā, sasveicinājos ar tēvu, kā arī ar tā dēvētā Latgales vakara viesiem. Tur sēdēja Latgales zīdaiņu nama direktriese Dr. Laurinoviča, Daugavpils pašvaldības vecākais Švirkstis, Daugavpils prefekts Jansbergs, Skolotāju institūta direktriese Seile, kara apriņķa priekšnieks pulkv. Kamols, sabiedriskais darbinieks Kindzulis, ārsts Dr. Grišāns, inž. Vilcāns un agrākais 12. Bauskas kājnieku pulka komandieris Daukšs. Vakars pagāja spraiģās sarunās. Bija interesanti vērot, kāda autoritāte bija direktriesei Seilei. Kaut arī augumā vismazākā un ar visklusāko balsi, viņa bija gandrīz vienīgā persona, kurai iesākot runāt tūlīt iestājās klusums.

Nenožēloju, ka atbraucu mājās. Šinī vakarā dzirdēju daudz jaunumu. Šo to pat atzīmēju savā piezīmju grāmatiņā. Daugavpilī šogad noziegumu skaits esot tikpat liels kā pagājušajā. Diemžēl, tiesu praksē — it sevišķi civiltiesībās — arvien vēl

gadoties samērā lielas atšķirības salīdzinājumā ar pārējiem Latvijas novadiem. Novērota pastiprināta komunistu pagrīdes darbība, pat skolās un, kas pārsteidz, ne tikvien baltkrievu, bet arī latviešu ģimnāzijā! Daugavpilī esot 26% mūra un 74% koka ēku. Pilsētā dzīvojot 33% latviešu, 29% krievu un baltkrievu, 24,6% žīdu, 11% poļu un 2,4% citu tautību piederīgie. Gada laikā visā Daugavpils apriņķī slimnīcu gultu skaits esot palielinājies par 19%. Latvijas Sarkanā Krusta slimnīca Daugavpilī tikusi ievērojami paplašināta un modernizēta. Sērgu neesot. Diemžēl, gandrīz visiem Latgales pagastiem esot lieli nodokļu parādi. Iedzīvotāji gan esot pakūtri nodokļu maksātāji, bet nedrīkstot aizmirst, ka neražas, lopu slimības un nepietiekams lauksaimniecības mašīnu skaits šo parādību veicinot un ka pagastu izdevumos ielānāti 5—7% dažādiem ziedojumiem. Vēl arvien jūtams nespējnieku namu, skolu, skolotāju un ārstu dzīvokļu trūkums, kaut arī stāvoklis pēdējos gados strauji uzlabojies (kāds no viesiem ieminējās, ka baznīckungji savos lielajos dzīvokļos varētu nu gan uzņemt arī kādu skolotāju). Tā kā ceļu būvē esot labi panākumi, satiksme strauji attīstoties. Maskava pat esot protestējusi pret «draudīgo stratēģiski svarīgu ceļu izbūvi Latgalē». Daugavpilī esot asfaltētas ielas piecu kilometru garumā. Direktrise Seile žēlojās par to, ka Latgalē 50—60% meiteņu un 20—30% zēnu priekšlaikus atstājot pamatskolu. Daugavpils apriņķī tikai 3% jauniešu iestājušies mazpulkos, bet pārējā Latvijā — 6,5 procenti. Ar sevišķu uzsvāru viņa norādīja: aptauja pie izdevējiem liecinot, ka no pārdoto grāmatu kopskaita 1926. gadā viena septītā daļa pārdota Latgalē, bet 1935. gadā jau viena ceturtdaļa. Vecticībnieku lūgšanas namu skaits esot divkārtšojies (Ulmanis to bija sevišķi vēlējis). Sākot paplašināt Daugavpils elektrisko spēkstaciju un paredzot, ka tā nākotnē apgādās arī Rēzekni.

Svētdien, kārtīgi izgulējies, gāju ar vecākiem mazliet pastaigāties. Pēc pusdienām braucu atpakaļ uz Rīgu. Māte par to bija redzami noskumusi. Līdz Līvāniem vilcienā dzirdēja galvenokārt krievu valodu. Domāju par Latgales problēmām. To ir daudz, tās nav vieglas un nav arī ātri novēršamas. To kavē apstākļi, ka Rīgas kungji nesaprotamā kārtā nepazīst Latgales apstākļus un pret latgaliešiem bieži izturas ar nepamatotu pārkumu. Pie tam tiek piemirsta Latgales vēstures īpatnība, ka zemi nepārvaldīja ar Rietumeiropu cieši saistītie baltvācieši, bet Austrumeiropas garā audzinātie poļu pani un krievu ierēdņi. Beigu beigās taču jāsaprot, ka latgalieši ir latviešu tautas dzīvā spēka rezerve!

Nupat atvadījos no Jēkaba un Zigurda. Jēkabs ar sajūsmu «referēja» par ietekmīgajiem VEFA panākumiem. Tas esot ne tikai inženieru un meistarū, bet lielā mērā arī strādnieku nopelns. It īpaši izceļoties radio nodaļas strādnieces, kas izskaidrojams ar viņu augsto izglītības līmeni. Tur gandrīz divdesmit sievietēm esot ģimnāzijas izglītība. Arī viņa — spuldžu — nodaļa varot lepoties ar teicamiem sasniegumiem. Cik labi, ka viņš esot izmantojis *Osram* firmas piedāvājumu praktizēties Berlīnes un Budapeštas spuldžu rūpniecās. Jēkabam, stāstot par VEFA optiskās nodaļas jaunumiem, saruna bija jāpārtrauc, jo ieradās Jirgensons.

Uzzinājis, ka biju Daugavpilī, viņš vēlējās kaut ko dzirdēt par šo «atpalcības paraugu». Pārsteigts jautāju, kādēļ viņš tā nopeļ mūsu skolas gadu pilsētu, pie tam divu «Rīgas patriotu» klātbūtnē. Jirgensons atbildēja, ka nesaprotot manu jautā-

jumu. Vai tad es neko nezinot par daudzajām nebruģētajām ielām, par dzīvokļiem bez kanalizācijas, par neskaitāmajiem Jaunbūves (45) namiem, kuriem atējas atrodoties sētā, par smirdošajiem, ar avīzēm tapsētajiem dzīvokļiem un viņu netīrajiem un trūcīgi ģērbtajiem iemītniekiem. Par šiem apstākļiem domājot, jājautā, kāda jēga vispār dzīvei ir. Aizrādīju draugam, ka šie trūkumi ir zināmi un tie pirms 10 gadiem bija daudzkārt lielāki. Tādēļ mūsu pienākums ir stiprināt valsti, kas cenšas radīt labākus dzīves apstākļus. Atbildes vietā Jirgensons ironiski iesmējās, bet tad — lielā aizrautībā, piesarkušiem vaigiem — mums izklāstīja Šopenhauera pesimistiskās teorijas (patiesu laimi cilvēks nepiedzīvo), ilustrēdams tās ar Poruka darbu varoņiem. Jēkabs tam enerģiski runāja pretī, norādīdams uz Šopenhauera filozofijas vājajiem pamatojumiem. Strīdā iejaucās arī Zigurds ar pazīstamā franču vēsturnieka Tēna (*Taine*) atzinumu, ka vide noteicot cilvēku un viņa attīstību. Nu visi argumenti un pretargumenti bija sapinušies kamolā. Līdz atrisinājumam netikām, jo Jirgensonam bija jāsteidzas uz lekciju. Paliekot trijātā, Jēkabs jautāja, vai drauga dziļais un izmisīgais pesimisms nesaistoties ar lielo vilšanos sakarā ar cerēto darbavietu. Tiesa! Tam tā vajadzēja būt! Pastāstīju, ko zināju, proti: Jirgensona tēvs ir strādnieks. Dēls nu jau piekto gadu sekmīgi studē mehāniku, ik vasaru pelnīdams naudu studijām un iztikai Rīgā. Trīs vasaras viņš ir strādājis par lokomotīves vadītāju. Šogad, cerēdams saņemt parasto vasaras darbu, viņš bija piedzīvojis vilšanos. Pazīstamais ierēdnis Dzelzceļu virsvaldē viņam skaidri un gaiši pateica: «Jūs iestājieties nevis manā studentu organizācijā, bet *Austrumā*. Brauciet tagad ar to lokomotīvi!» Protams, šo gadījumu izmeklēja. Vasaras vidū paziņoja: «Nožēlojam, bet šogad ir par vēlu. Nākamvasar varēsīt noteikti braukt!» Tā mūsu jaukā saruna beidzās drūmā noskaņojumā.

Vakarā ar Lauru bijām *Ainā* (mums patīk šis jaunais kino Vaļņu ielā: tam moderna iekārta un ērti sēdekļi). Noskatījāmies nopietnu vācu filmu ar Olgu Čehovu galvenajā lomā.

15. novembrī

Jēkabs aizņemts, Laura ielūgta pie paziņām. Nolēmu iziet mazliet pastaigāties, pēc tam mācīties. Atvēris priekšnama durvis, ieraudzīju pie Jankava dzīvokļa Zariņa jaunkundzi. Gribējusi viņam atgādināt viņa priekšlikumu apmeklēt kapsētas, bet «Jankava kungs ir jau izgājis». Tad jautājums man: «Vai nenāksit viņa vietā? Rudenī kapiem taču piemīt īpatnēja noskaņa. Nu, kā ir?» Tā kā priekšlikums nebija peļams, piekritu. Sēdāmies vienpadsmitās līnijas tramvajā un braucām. Pelēka diena — kapu kokus tina viegli miglas plīvuri, mitrs lapu paklājs sedza zemi, un Brāļu kapos, kā arvien, skumīgi šalca priedes. Šo tautas svētnīcu tikai nesen pabeidza izbūvēt un 11. novembrī svinīgi iesvētīja. Meža kapos mani pārņēma īgnums, raugoties Čakstes pieminekli, kur prezidenta reljefs iespiests liekos betona rāmjos — kā cietuma logā. Uz gludas akmens plāksnes prezidenta galvas reljefs izceltos labāk un gaumīgāk. Brīdi pakavējāmies arī pie Poruka kapa (dzejnieka mirstīgās atliekas 1924. gadā pārveda no Cēsu kapiem uz Rīgu). Biju pārsteigts, dzirdot Zariņu klusi un izjusti deklamējam Poruka vārsmas:

*Kad būs as'ras izraudātas,
Kad būs izpriečājies prieks,
Mīlestība izmīlēta, —
Mani apņems nāves miegs.*

Pa ceļam uz Vācu kapiem viņa jautāja, vai es zinot, ko Jankavs savā dzejā sakot par kapiem. Atcerējos: «Trīs rozes vēlos. Vienu no drauga, vienu no mīlākās un vienu no svešinieka!» — «Jā, tā apmēram ir. Bet ko, jūsuprāt, teiktu Gesta Berlings?» Neatbildēju, jo man pašreizējais virziens nepatika. Pēc ietekmīgās un interesantās Baltijas vēstures apskata Vācu kapos atgriezāmie stipri noguruši pilsētā. Atvadoties aizbūdinājos ar pusdienām mājās — nevēlējos viņu ielūgt kādā restorānā, jo Zariņa sarunā skāra lietas, par kurām es runāju vienīgi ar Lauru.

MŪSU IENAIDNIEKU IZDARĪBAS 18. NOVEMBRI

19. novembrī

Šodien strādāju četras stundas, jo tikai pēc plkst. 15.00 atgriezos no darba. Galva mazliet smaga, mācībām nederīga. Izmantoju laiku dienasgrāmatas ierakstam. Sākšu ar otrdienas, 17. novembra vēlo pēcpusdienu. Birkens, Gobziņš, Robis Jansons, Pāže (46) un es braucām uz Jelgavu, lai tur, kā ikkatru gadu, svinētu mūsu drauga Viktora mātes (47) dzimšanas dienu. Viesu bija daudz — to vidū Dr. Bīskaps, Dr. Celms, senators M. Čakste, trīs bankas direktori (viens no tiem baltvācietis), daži virsnieki un dāmas, dažādu sieviešu organizāciju pārstāves. Pie vakariņu galda sēdējām 28 personas. Bija ļoti omulīgi. Pēc vakariņām dažas dāmas un vairāki kungi pie diviem galdiem spēlēja kārtis. Pārējie dziedāja, dejoja vai sarunājās. Atmiņā palika baltvācu baņķiera aizrādījums, ka esot nepieciešams paaugstināt strādnieku algas. Tā kā mūsu ražojumu cenas pasaules tirgū neesot augstas, tas mūsu eksportam daudz nekaitēšot. «Ja varēja apmierināt bezzemnieku prasības, tad tagad tāpat jāizturas pret strādnieku pamatoto prasību. Neaizmirstiet, kas glūn viņpus Zilupes!»

18. novembra agrā rītā — ap plkst. 5.00 — pacilātā garastāvoklī braucām uz Rīgu. Daudz smējāmies un dziedājām.

Rīgā, neraugoties uz agro rīta stundu, visur varēja vērot gatavošanos svētkiem. Uzvilka karogus, piestiprināja visādas vītnes un ar spuldzēm veidotus saukļus. Pie Tiesu pils jaunceltnes iežogojuma divi kārtībnieki un daži strādnieki ar sukām un karstu ūdeni berza no žoga dēļiem komunistu plakātus. Vienu vēl varēja salasīt: «Vienoti cīņā pret izspiedējiem!» Tas droši vien bija viens no «uzsildītajiem» LKP VIII kongresa saukļiem, kas aicināja komunistisko jaunatni sadarboties ar sociāldemokrātisko jaunatni, lai «vērstu plašumā konspiratīvo darbību».

Pārnācis mājās, atradu uz galda termosā pudeli ar karstu pienu. To man bija atstājusi gādīgā Hemerlinga kundze. Padzēris likos gulēt, jo biju ļoti noguris. Mani uzmodināja artilērijas salūta šāvieni (šai brīdī karaspēka parādē Vienības laukumā orķestris spēlēja valsts himnu) un izbiedēto vārnu griezīgā ķērķšana. Labi, ka laikā pamodos, jo pulksten trijos pēcpusdienā jau bija jābūt darbā.

Letā visās istabās zvanīja tālruņi, klauzēja rakstāmmašīnas, un daudzo balsu jūklis traucēja koncentrēties. Neraugoties uz to, katrs ar prieku veica savu uzdevumu. Sajūsma izraisīja Romas viesnīcas piegādātās maizītes un citi gardumi. Direktors — kaut arī pats bija pilī vai Virsnieku klubā, veicdams reprezentācijas pienākumus, — nebija piemirsis šajā vakarā iepriecināt līdzstrādniekus.

Īsi pirms plkst. 3.00 naktī tālruņi un rakstāmmašīnas apklusā. Kā norunāts, biju palicis pēdējais. Bija pienācis laiks arī man iet mājās, kā parasti, ar līkumu, baudot vecpilsētas nakts burvīgumu. Šonakt vienā otrā skatlogā dega vēl gaismas, apgaismojamas patriotiskus saukļus, Ulmaņa, Baloža, vietām arī visu četru valsts prezidentu ģimenes, kas bija rūpīgi novietotas starp kafijas un kakao paciņām, zvejnieku piederumiem, mēteļiem un līdzīgi. Gar ietves malām šur tur vēl kūpēja dziestošās spulgas, ko rīdzinieki dēvēja par ploškām. Kad iegriezos kādā sānieliņā, atskanēja pēkšņs svilpiens, kam sekoja dobji zābaku klauzieni. Iedams tālāk, gandrīz paklupu. Sērkociņa gaismā ieraudzīju krāsas podu un pie sienas — nepabeigtu kāškrustu, no kura vēl tecēja krāsa. Kā redzams, arī te darbojās valsts ienaidnieki, šoreiz — naciņu piekritēji. Pēc dažām minūtēm sasniedzu Audēju ielu un pilsētas centru. Starmeši apgaismoja radiofona un baznīcu torņus, tāpat Nacionālo operu. Te vēl pastaigājās samērā daudz ļaužu, apbrīnodami valdības, banku, lielāko firmu un veikalu namu apgaismojumu, kā arī neskaitāmos lielos karogus, kas svinīgi plandījās novembra nakts vējā. Taču mana svētku pacilātība bija izgaususi. Tas, ko no rīta biju redzējis pie Tiesu pils jaunbūves un nupat vecpilsētā, neko labu nesolīja. Visļauņākais ir, ka nedz valdība, nedz sabiedrība tādām parādībām nepievērš pienācīgo uzmanību.

24. novembrī

Zinādams, ka mani šodien apciemos brālēns Ede, ielūdzu Jēkabu, jo viņi abi ļoti labi saprotas. Arī Oskars būtu atnācis, bet, uzzinājis, ka gaidu arī Jēkabu, atteica. Žēl. Tiklīdz viesi bija ieradušies, sākām vakariņot. Bijām labā garastāvoklī, un Ede «lieliskā formā» stāstīja anekdotes par karavīru dzīvi. Kad uz īsu brīdi vēdināju piesmēķēto istabu, dzirdēju Jankavu saucam: «Ko zviedzat? Kas tie tādi?» Atbildēju, ka Edgars Ziemelis un Jēkabs Strausmanis. «Ak, tad jau visi zināmi ļaudis! Nāciet tūdaļ pie manis — pulkvedis to pavēl!» Devāmies pie Jankava, kur viesojās mūsu kopīgais paziņa pulkv. Vidiņš. Protams, ka tik daudzu bijušo un aktīvo karavīru sabiedrībā sarunas pievērsās armijai un tās problēmām. Karavīru un virsnieku noskaņojums esot teicams. Tāpat pārtika un apģērbs. Taču te sākoties problēmas: noliktavās nepietiekot drēbju, lai mobilizācijas gadījumā ietērtu visus iesauktos. Kopš 1934. gada apvērsuma un kopš vairāku virsnieku izglītošanās ārzemēs līdz šim armijas vadības aprindās pārsvarā esošais uzskats, ka

nākamais karš būšot pagājušā pasaules kara turpinājums, atzīts par novecojušu. Tādēļ tagad vēl vairāk virsnieku nosūtīti uz ārzemju kara akadēmijām, lai papildinātos militārās zinībās. Bez tam 1935. gadā pieņemts likums par Augstāko karaskolu, kur sagatavotu pulku un bataljonu komandierus, kā arī koordinētu dažādus virsnieku speciālos kursus. Sākusies arī nepieciešamā reglamentu pārstrādāšana, modernizējot un piemērojot tos Latvijas apstākļiem. Dabiski, tas virsniekos veicinājis atziņu, ka reformas jāsteidz un jāvērs plašumā, jo armijā esot arī vēl citi lieli trūkumi. Pirmkārt, trūkstot modernu ieroču. Otrkārt, pat ja armijai pēkšņi būtu moderni ieroči, tā nezinātu, kā tos lietot, — nemaz nerunājot par rezervistu apmācībām šajā laukā. Treškārt, briesmu gadījumā artilērijas munīcijas pietiktu tikai 2—3 dienām. Klibojot arī apmācības lielāku vienību sadarbībā un vadīšanā, jo lielākus manevrus varot saskaitīt uz vienas rokas pirkstiem. Bēdīga aina paveroties arī Latvijas un sabiedrotās Igaunijas karaspēku kopīgās apmācības laukā. Visu minēto problēmu pamatā esot zināma valdības kūtrība un pārāk liela nodarbošanās ar citu — kaut arī svarīgu — problēmu kārtošanu. Tādēļ armijas brīdinājumus neuzklausot. Šinī ziņā Čakstes laikā bijusi cita kārtība. Čakste bieži izsaucis pie sevis uz pārrunām dažādu vienību vadītājus, lai personīgi iepazītos ar armijas vajadzībām un noskaņojumu.

Zināms traucēklis esot armijas vadības nespēja izšķirt vienību vadītāju lietišķās domstarpības moderna kara taktikas un stratēģijas jautājumos, jo pulkvežiem esot lielākas militārās zināšanas nekā ģenerāļiem. Vēl arvien pastāvēt zināmas nesa- skaņas starp «kalpakiešiem» un «ziemeļniekiem». Pārrunu nobeigumā uzzinājām, ka tikpat kā beigusies augstāko virsnieku rakstu tulkošana no krievu latviešu valodā, jo tagad beidzot autori rakstot par moderniem militāriem jautājumiem latviešu valodā.

27. novembrī

Norunātā apspriede ar Bērziņu nenotika, jo šefam bija jābrauc pie Valsts kancelejas direktora. Tādēļ Zvērs mūs atlaida stundu agrāk. Zvaniņu Oskaram un pieteicu savu apciemojumu. Šodien negāju pa parasto ceļu, bet ar līkumu gar Daugavmalu, jo negribēju pirms paša Oskara ierasties viņa mājās. Sirmā Rīgas vecpilsēta ātri slīga novembra pievakares mijkrēslī. Vēja nebija, bet smidzināja smalks lietutiņš. Daugavas ūdeņi šķīta kā plata, tumša josta, vietām atspoguļojot tvaikoņu ugunis un Pontonu tilta iedzelteno spuldžu gaismu. Pie Anglikāņu baznīcas iegriezos vecpilsētas ielu labirintā. Sākotnēji varēju samērā labi saskatīt reto spuldžu blāvās gaismas apgaismoto bruģi, kas man šķīta alvas liets. Vēlāk, kad gāju pa nepazīstamu, mazāku ieliņu, kļuva vēl tumšāks un vēl klusāks. Vienīgi manu soļu dīmdoņa klusināti atbalsojās neskaitāmajās pievārtēs, vecu vecajos portālos un namu zelmiņos. Tālumā, it kā aiz miglas priekšskara, mirgoja kāda loga gaisma. Vientulība? Ostā dobji ierūcās kuģa sirēna — laba paziņa no bērnības laikiem, kad dzīvoju šajā apkaimē. Atceroties pagātnes dienas — gan jautrās, gan sērīgās, — mani pārņēma pēkšņs saviļņojums. Kāda laime dzīvot šajā pilsētā, šajā valstī un šajos laikos!

Labi, ka biju nopircis dažus ziedus. Herta man atvēra durvis un aicināja pie sevis, kur bija klāts kafijas galds. Beidzis «maratona tālsarunu», ieradās arī Oskars. Slaiks, veiklām kustībām un, kā arvien, gaumīgi ģērbies. Padzēruši un paēduši uzkāpām drauga «sapņu būdā», t. i., viņa jumbistabā. Tur mūs sagaidīja ērtie atzveltņu krēsli pie kamīna, kurā sprakšķēdamas dega pagales.

Biju gandarīts, dzirdēdams, ka mana ierašanās esot svarīga, jo Oskaram jāapspriežoties ar mani par kādu jautājumu, kas skarot augstskolu. Viņš esot nolēmis zināmu naudas summu ziedot augstskolai vai kāda studenta pabalstam. «Vai tev laimējās loterijā?» ievaicājos. Piedāvājis amerikāņu cigaretes, draugs mierīgi paskaidroja: «Atklāšu tev kaut ko, kas citiem nav jāzina. Rakstu kādai angļu firmai trīs reizes gadā pārskatu par kuģniecības jautājumiem Baltijas piekrastē. Tā kā tas nav trīs vai četru vakaru darbs, saņemtu labu honorāru — 500 latu. Šo papildu ienākumu ziedoju vecpilsētas izbūvei, tuberkulozes apkarošanai un aizsargiem. Ikreiz 500 latu. Es to daru, jo dzīvoju ar māsu ja ne pārticībā, tad tomēr itin labi, bet mūsu valsts ir trūcīga. Aizvakar saņēmu ziņu, ka man pēc apmēram divām nedēļām izņēmuma kārtā jāveic vēl viens darbs. Atcerējos augstskolu. Tas ir viss. Nu, ko tu ieteiksi?» Kamēr Oskars runāja, man — stiprāk nekā jebkad — uzmācās doma, ka draugs patiesībā sniedz ziņojumus angļu slepenajam dienestam. Iedevis austrumieša Birkena tālruņa numuru, lūdzu, lai zvana viņam, jo Birkens kā studentu padomes loceklis zinās studentu ar naudas problēmām. Tādam sniegt palīdzību, manuprāt, ir vislabāk. Draugs tam pievienojās un uzsāka jaunu, acīm redzami nepatīkamu sarunas tematu. Viņam vienu otru reizi iznākot pavadīt ārzemniekus — vairumā vāciešus, angļus un holandiešus —, kas ieradušies Latvijā veikala darīšanās. Stāstot viņiem par Latviju un izrādot Rīgu. Dažreiz piedaloties arī viesiem rīkotajos Ceļtransa (48) apskates braucienos. Tajos viņam nācies dzirdēt arī gluži idiotiskas lietas. Ceļtransa pavadoņi stāstījuši ārzemniekiem, ka Rīgu cēlušī latvieši par vācu naudu, ka Krievijas impērija, izņemot Baltijas provinces, bijusi pilnīgi bez rūpniecības, ka Latvijas neatkarības ideja, dzimusi pagājušā gadu simtenī Jelgavas dziesmu svētkos, iedvesmojusi 1905. gada revolūciju, kas notikusi sarkanbaltsarkanā karoga zīmē. Esot taču muļķīgi apgalvot, ka latviešiem jau viduslaikos bijuši pilsētas arhitekti un meistari, tāpat noliegt, ka Krievijā pastāvēja rūpniecība ar pieciem miljoniem strādnieku, bet pasaciņas par 1905. gada revolūciju mazinot to nedaudzo drosmīgo vīru nopelnus, kas toreiz patiesi prasīja savu valsti. Runājot par politisko ideoloģiju, jāturēties pie patiesības, proti, ka pirmā ideoloģija, kurai sekoja latviešu masas, bez šaubām, bija sociālisms. Tas kā ledlauzis latviešu politiskās dzīves attīstībā pavēra ceļu citām idejām un partijām.

2. decembrī

Letā, pareizāk sakot, mūsu ārzemju redakcijā, pēdējās dienās liels uztraukums. Direktoru divas reizes izsauca vai nu pie Ulmaņa, vai Muntera. Iemesls: jaunais komunistu partijas politbiroja loceklis un Ļeņingradas apgabala partijas sekretārs Ždanovs savā 29. novembra runā VIII partijas kongresā neparasti asā veidā uzbrucis Baltijas valstīm. Ja tās mēģināšot iekļauties Padomju Savienībai naidīgā

koalīcijā vai pieļaujot, ka Baltijā izperina draudīgas avantūras, Maskava ar sarkanās armijas palīdzību paplašināšot Padomju Savienības teritoriju. Lai arī pārmetumi un draudi vērsās galvenokārt pret Somiju — kā stāstīja mūsu direktors, krievu kartēs Somija apzīmēta par Baltijas valsti —, tie tomēr Rīgā radīja nemieru, izraisot valdības aprindās pārrunas un minējumus par Staļina nodomiem. Ārlietu ministrs Munters un ministru prezidenta biedrs Skujenieks esot pārliecināti, ka Maskava šo brīdinājumu izteikusi ar nodomu pārtraukt somu (daļēji arī igauņu) nevainīgo koķetēšanu ar vācu virsniekiem un atturēt Baltijas valstis sekot Varšavas paraugam, jo pēdējā bija noslēgusi saprašanās un sadarbības līgumu ar Berlīni. Tādos pašos uzskatos esot arī direktors R. Bērziņš. Toties ģen. Balodis un tieslietu ministrs Apsītis iztulkojot Ždanova uzstāšanos kā vēlēšanas izcelties Staļina priekšā aiz bailēm, ka «tētiņš» arī viņam «nepiesien procesu». Tās nu ir aplamības, jo Kremļa diktators taču tikko kā apstiprināja Ždanova iecelšanu politbirojā.

3. decembrī

Svarīga *Austruma* sanāksme — valdes vēlēšanas. Par jauno vecāko ievēlēja Kārli Emmersonu, par viņa vietnieku — Kārli Videnieku. Mājās pārnācis, redzēju Jankava logā gaismu. Tā kā viņš sanāksmē nebija piedalījies, «iedarbināju» makšķeri. Pēc brīža nokrakšķēja loga aizslēgs un parādījās drauga galva. «Nāc, man te ir interesants ciemiņš, kopīgs paziņa! Mudīgi!» Patiesību sakot, es par ciemošanos nedomāju, jo bija pavēls. Ziņkāres dzīts, aizgāju un — nenožēloju, jo drauga viesis bija Vidbergs. Izrādījās, ka grafiķis atnācis, lai ar Jankava palīdzību franču sūtniecībā uzzinātu, kādā ceļā vislabāk tikt pie informācijas par jauno spāņu gleznotāju Salvadoru Dalī, kas pēc Madrides akadēmijas beigšanas tagad dzīvojojt Parīzē, kur ieguvis lielu ievērību un slavu. Francijā viņu uzskatot par sirreālisma zvaigzni. Dalī savā mākslā it kā transā cenšoties atklāt nāves noslēpumu, mēģinā-dams uz audekla attēlot mistērijas, kā arī sapnī vai reibonī redzētas ainas. Vidbergu tas viss ļoti interesēja, bet Rīgā neko prātīgu par šo psihiski nelīdzsvaroto mākslinieku nevarēja atrast. Sarunas degpunktā (Jankavs un es jautājām, mākslinieks atbildēja) bija hipnoze un tās iespaids uz gleznotāju. Vidbergs nenoliedza zināmu Dalī ietekmi, bet vēlāk ar sevišķu uzsvaru aizrādīja, ka viņš nedomājot kļūt par Dalī sekotāju; viņu vienīgi interesējot iepazīties ar šā mākslinieka darbiem un to interpretāciju. Viņš, Vidbergs, arī nākotnē nedomājot atnest savu īpatnējo telpas sadali gaismas un ēnas plankumos, radīdams tajos punktu un švīku saskaņu.

7. decembrī

Kaut ir pirmdiena un jāstrādā *Letā*, izjūtu šo dienu kā atpūtu. Vakar un aizvakar mācīšanos pārtraucu vienīgi ēdienreizēs. Lai izvēdinātos, aizbraucu uz *Austrumu*. Sākumā spēlēju ar dažiem draugiem galda tenisu, tad biljardu. Pa ceļam uz priekšlasījumu zāli Maksis Ratermanis (49) un Leo Daugulis (50) iesauca mani «veču istabā». Abus interesēja, vai *Letai* esot zināms, kā noritējusi krievu sūtņa saruna ar Munteru sakarā ar Ždanova draudiem. Abi vecbiedri bija ļoti neapmierināti ar *Latvijas Kareivī* ievietoto komentāru un brīnījās «par tādu ārpolitisku

izlēcieni» (Ratermanis: «Tas bija puiciskums!»). Protams, vajadzēja Maskavai atbildēt — ar noraidījumu un noteikti, bet necenšoties pārspēt komunistu varasvīru nediplomātisko muldēšanu ar emocionāliem izvirdumiem vai ar tādiem atgādinājumiem kā: «Latviešu karavīri 1920. gadā dzina sarkano armiju pāri Zilupei» un līdzīgi. Lūk, somi atbildējuši krieviem, kā pienākas: «Somija iet savu ceļu, nevienu neapdraudējama. Tā līdz šim arī nav iesaistījusies nevienā koalīcijā, kas apdraudētu kaimiņu valstis. Taču, ja Somijai sāk draudēt, tad tai, dabiski, rodas nepieciešamība meklēt sabiedrotos!» — «Lieliska atbilde! Tā kaut kas mūsu žurnālistiem nav pa spēkam. Vispār, par ko tad šie kungi raksta un runā? Par goda vārtiem mūsu ministriem, par pagasta veču valdības slavinājumiem. Visi šie pseidožurnālisti jābāž maisā un jāmet Daugavā!» svētās dūsmās runādams, mūs pārtrauca tiesnesis Nikolajs Lancmanis.

16. decembrī

Lieliska diena! Izturēju pārbaudījumu finanšu zinātnē pie Puriņa ar atzīmi «ļoti sekmīgi». Ginsburgs mazliet «paklupa». Tomēr profesors bija apmierināts un ierakstīja «labi».

Šovakar negāju uz kinoteātri *Maska*. Biju pie Rozenbachiem uz kafiju. Vecais kungs zināja stāstīt, ka Ulmanis vēloties nākamo ministru Alfrēdu Bērziņu pamazām sagatavot prezidenta vietnieka amatam. Atceļā uz mājām apmeklēju Elmāru Daugi. Viņš ir ļoti apmierināts, ka iestājies korporācijā *Fraternitas Lettica*. Abi ar tēvu smiedamies stāstīja, ka kāds Elmāra paziņa, kas, gatavodamies dienestam Ārlietu ministrijā, ar sekmēm izturējis pārbaudījumus un tagad lepnī tēlojot diplomātu, sarunā maz ko esot zinājis par Rapallo (51) un Lokarno (52) līgumiem un Kelloga paktu (53).

Dauge, seniors, — kungs, kas mīl humoru, — piebilda: «Es gan to zinu, jo lasu *Jaunākās Ziņas!*»

Mājās pārnācis, piezvanīju Jankavam un ielūdzu viņu pie sevis, lai atzīmētu sekmīgo pārbaudījumu. Draugs drīz ieradās. Hemerlinga kundze mūs pacienāja ar mazām vakariņām. Pēc tam pārspriedām pie glāzes vīna dienas notikumus. Tad Jankavs ieminējās par *Jaunāko Ziņu* gadskārtējo ziedojumu vākšanu trūcīgiem bērniem. Tā bija laba doma. Vienojāmies, ka ziedosim pa abiem kopā 90 latus — Jankavs 50, bet es 40. Atvadīdamies draugs man atstāja jaunās un apdāvinātās dzejnieces Austras Skujiņas (viņa nesēn divdesmit trīs gadu vecumā izdarīja pašnāvību) dzejoli *Pagrabā*. Lai es to paturot kā pateicību par jauko sarunu un par ziedojumu. Izvadījis draugu, sāku lasīt.

PAGRABĀ

*Māt, kad Tu aizej projām no rīta,
Neaizslēdz krēslaino logu.
Garām ies kājas pa asfalta grīdu,
Garām pagraba logam...*

Patiesi, vēl ir daudz par daudz bērnu, kas raugās pa pagraba logu...

LATVIJAI DRAUD IZOLĀCIJA

18. decembrī

Priekšsvētku laiks. Katrs cenšas kārtot savas personiskās lietas. Jēkabs, Oskars, Zigurds un Robis kā ūdenī iekrituši. Ede dabūjis atvaļinājumu un aizbraucis uz Jelgavu. Arī Laura ir projām — Daugavpilī. Vakar pie *Piena restorāna* uzdūros ilgi neredzētajam Paulim Zemgalim, kas bija ceļā pie Tuntāna. Tā kā bija daudz, ko stāstīt, viņš uznāca pie manis dzīvoklī. Žēl, ka pēc pusstundas ieradās Verners, kas atnesa no aptiekas aspirīnu un citus medikamentus. Paulis, tieši tajā brīdī sācis stāstīt par saviem nākotnes plāniem notāra darbā, mainīja sarunas tematu un drīz atvadījās. Verners man vēlāk teica, ka esot Pauli samērā bieži redzējis aptiekā pārkam zāles tēvam. Vecajam Zemgalim esot kāda nopietna slimība (kāda, to, protams, draugs man neteica).

Šodien pēc darba bija pie zobārstes. Tad, atcerēdamies, ka tuvojas Ziemsvētki, iegriezās pie *Valtera un Rapas* (54). Svešvalodu nodaļā meklēju kādu franču grāmatu, ko dāvināt mātei. Manīdams, ka mani kāds novēro, pagriezās un ieraudzīju direktoru R. Bērziņu. «Labs vakars! Tas ir teicami, ka interesējaties par franču valodu un literatūru. Es savus dēlus pastāvīgi mudinu vingrināties svešvalodās!» Nezinu, kāpēc, bet man šie vārdi nepatika, tādēļ strupi atbildēju: «Nemeklēju sev, bet mātei. Divus gadus franču Šveicē esmu pietiekami lauzījis mēli!» Direktors sarauca uzacis. «Žēl! Mēli gan vingrinājāt, bet prātu ne!» Tā pateicis, viņš pazuda citā nodaļā. Pie veikala izejas atkal satikāmies. Bērziņš jautāja, vai es jūtosies apvainots. Smiedamies atzinās: «Gudra vīra pamācība arvien noder!» Tas direktoram patika. Uzsisit man uz pleca, aicināja uz kausu alus Romas pagrabā.

Pagrabā vēl nebija daudz viesu. Tiklīdz bijām apsēdušies, direktors vērsa manu uzmanību uz diviem kungiem, kas sēdēja netālu no mums. Tā esot neparasta aina, jo viens esot vācu, otrs — padomju sūtniecības sekretārs. «Būtu jauki, ja tā sasēstos Hitlers ar Staļinu, lai mierā un satiecībā apspriestu nākotnes problēmas. Taču tas, diemžēl, ir sapnis. Garā es jau redzu naciņus Vīnē, arī Dancigā; diemžēl, redzu arī karu!» — «Un tas neremdināmas varaskāres dēļ,» piebildu. — «Bēdīgi,» direktors turpināja, «ļoti bēdīgi, ka cilvēki laika tecējumā nav kļuvuši gudrāki. Aristotelis uzskatīja valsti par institūciju, kas paver cilvēkiem humānas dzīves iespēju. Tagadējām valstīm tādu mērķu nav. Tagad valsts uzskata par savu uzdevumu pārvaldīt vai vienkārši valdīt, balstoties uz varu. Tādēļ cilvēce tagad morālām politiskām idejām pagriežusi muguru, seko fanātiskām, jā, pat deformētām reliģijām jeb ideoloģijām! Un ideoloģijas būtībā nav nekas cits kā varas sagrābšanas vai uzturēšanas mehānismi. Ideoloģijas kā varas nesējas tiecas pēc zemes, ūdeņiem, jēlvielām un tā tālāk. Rodas sacensība un nenovēršamie kari. To atvarā mēs zaudēsim savu valsti un brīvību!» Pēc ilgāka klusuma brīža jautāju: «Vai tam nevar pretoties? Vai tad valdības ārpolitika ir tik pasīva un nevarīga?» Direktors apvaicājās, vai šovakar esmu brīvs. Viņam šis tas vēl darāms *Letā*. Lai nākot līdzī. Tur viņš man mēģināšot atbildēt.

Pa ceļam uz izeju ieraudzīju pie pēdējā galda vairāku viesu starpā deju skolotāju Lidiju Smiti. Sveicināju. Durvis vērdams, direktors uzprasīja: «Kāda pazišanās jums ar to dāmu?» — «Vienīgi no dejas stundām *Austrumā.*» — «Esiet uzmanīgs! Runā, ka viņa savu dejas skolu izmantojot spiegošanai.» Šis norādījums mani nevisai pārsteidza. Zināju, ka viņa, arvien gaumīgi un eleganti tērpta, uztur sakarus ar visām Rīgas aprindām, ieskaitot ārzemju diplomātus, labi prot vairākas svešvalodas, bieži uzturas ārzemēs. Privāti dzīvojot savrup, neieļauzoties nekādās dēkās.

Letā Bērziņa kabinetā rakstāmgalds apkrauts grāmatām, laikrakstiem un žurnāliem. Divi tālruņi. Galda lampa ar zaļu abažūru, zem tā kā mākoņi krājas tabakas dūmi. Mazliet sānis puskrēslā ar pīpi rokās sēž Bērziņš, bez ievada turpinādams pārtraukto sarunu. Mēģināšu īsumā uzskicēt to, ko viņš teica, jo viņš taču ir viens no mūsu labākajiem ārpolitikas lietpratējiem.

1919. gadā viņš tepat Daugavmalas ierakumos cīnījies par neatkarīgu, demokrātisku Latvijas valsti. Brīvības reibumā valsts iekšējā un ārējā politikā pieļautas kļūdas. Izņemot agrāro reformu, iekšzemes problēmu risināšanā valdījis sastīgums. Tas attiecoties kā uz strādnieku sociālā stāvokļa uzlabošanu, tā uz prātīga kompromisa atrašanu ar lojālām mazākumtautībām un arī uz Saeimas darbības reformu. Tikai īsi pirms Ulmaņa apvērsuma sākušās kautrīgas pārrunas par Zemnieku savienības un sociāldemokrātu ierosinātiem satversmes maiņu projektiem. Pēc Bērziņa domām, kreiso ierosinājumi bijuši labāki. Bet, diemžēl, mūsu sociāldemokrāti nespējuši iekļauties savā valstī tā, kā to darījuši, piemēram, zviedru vai vācu sociāldemokrāti. Latvijas sociāldemokrātu ceļa rādītājs esot internacionālisms, un viņi nespējot katrreiz pietiekami enerģiski pretoties padomju internacionālistu vilinājumiem. Ja nebūtu Kalniņu ģimenes un vēl dažu citu sociāldemokrātu, kas sīkstī pretojas komunistu ietekmei, strādnieku nostāja būtu ļoti nelabvēlīga. To pierādot padomju sportistu sirsnīgā uzņemšana un vēsās attiecības ar pašu pilsoniskajiem sportistiem. Visbēdīgāk bijis valstssvētkos. Šai dienai par godu latvieši rīkojuši demonstrāciju. Bet kā? Kamēr vieni, pulcējoties ap sarkanbaltsarkano karogu, dziedājuši *Dievs, svētī Latviju*, otri sarkanā karoga ēnā dziedājuši *Internacionāli!* Tā taču bijusi jaunās un mazās valsts nevarības demonstrācija, ja ne likteņa izaicinājums, jo tā nemaz neesot, kā iedomājosies kūtrie un pašapmierinātie pilsoņi, dziedot *Tev mūžam dzīvot, Latvija!* Valsts izcīnīta, bet tās neatkarības nosargāšana prasot tikpat lielas pūles, prasmī un līdzekļus, lai ar ārpolitikas palīdzību novērstu apdraudējumus — pirmām kārtām no Padomju Savienības un Vācijas puses.

Mūsu nelaime esot, ka lielvalstis neinteresējoties par mūsu brīvības uzturēšanu, bet cenšoties mūs pārvērst par bezgribas piedēkļiem kādai lielākai varai. Tas spilgti redzams visādās paktu sarunās, kur bez mūsu līdzdalības runājot par mūsu drošības garantijām. Vienīgi sakarā ar Francijas izstrādāto reģionāllīguma projektu 1934./35. gadā konsultētas arī Baltijas valstu valdības, jo uzmetums paredzējis kolektīvas drošības garantijas iespēju. Tā kā Berlīne un Varšava, kā arī Helsinki to noraidījuši, kļuvis bezjēdzīgi dzīties šai fatamorgānai pakal.

Vislabāko mūsu brīvības nodrošinājuma pasākumu — nelaiķa Meierovica ierosinātajā Bulduru konferencē Baltijas valstu (Somijas, Igaunijas, Latvijas, Lietu-

Latvijas armija apmācībās.

vas un Polijas) vienprātīgi pieņemto lēmumu par šo valstu ciešu savienību dažas nedēļas vēlāk iznīcinājusi Polija, pievienodama sev veco lietuviešu galvaspilsētu Viļņu. Šis pārestības dēļ Lietuva, neievērojot nekādu realitāti, gadiem ilgi nesekmīgi laipojot starp Maskavu un Berlīni. Kauņas ārpolitikai esot tikai viens mērķis — kaitēt Polijai! Bez tam, neievērojot pašai nodarīto nacionālo pārestību, Lietuva izdevīgā brīdī pakampusi Klaipēdu, neapdomājot, ka viena Viļņas jautājumā neko nepanāks un ka Vācija drīz vien prasīs Klaipēdu atpakaļ. Vēl ļaunāk esot, ka Kauņa kavējot tik nepieciešamās Baltijas valstu savienības radīšanu. Dabiski, ka somi novērsušies no Baltijas valstīm, jo ar tām permanenti saistoties divi starptautiski konflikti.

No mūsu lielā brīvības nodrošināšanas projekta palikušas vairs vienīgi nožēlojamas drupas — Latvijas un Igaunijas militārā alianse (bez kopīga aizsardzības plāna, bez kopīgām apmācībām, bet ar naidīgām attiecībām ģen. Baloža un ģen. Laidonera (55) starpā) un tā dēvētā Baltijas antante, par ko vienojās 1934. gadā Ženēvā. Īsi pirms šīs vienošanās Kauņa sapratusi, ka palikusi viena. Tādēļ tā Rīgai un Tallinai signalizējusi, ka vēloties sadarboties. Abas valstis piedāvājušas Lietuvai pievienošanos Latvijas un Igaunijas alianses līgumiem. To lietuvieši nevēlējušies, zinādami, ka nedz latvieši, nedz igauņi Viļņas dēļ neies karot pret poļiem. Galu galā trijsavienības vietā radusies Baltijas antante. Tās nosaukums maldinot, jo, izņemot savstarpējo informācijas apmaiņu un nedaudzus sadarbības gadījumus, tai reālas vērtības neesot. Tas esot saprotami, ja ievēro, ka izšķirīgajos jautājumos, piemēram, jautājumā, kas ir mūsu brīvības galvenais apdraudētājs, pat igauņu un

latviešu starpā neesot vienprātības. Piedevām tiklab Tallinā, kā Kauņā dažbrīd dzirdami ierosinājumi Baltijas antantes sanāksmes sasaukt retāk — it kā Eiropā būtu iestājies mūžīgā miera laikmets. Bērziņš nedomā, ka Berlīne steigtos palīgā nevienprātīgajām Baltijas valstīm, ja krievi tās apdraudētu. Varbūt vienīgi tad, ja šīs valstis uzstātos kā savienība ar Vācijai draudzīgu saimniecības politiku un labvēlīgu nostāju pret baltvāciešiem. Taču pašreizējā situācijā, ievērojot Klaipēdas jautājumu un traucētās vācu un latviešu attiecības, vācieši mums noteikti nepalīdzēsot. To, lūk, mūsu tauta nesajēdzot. Tai arī nesakot patiesību. Un Polija? Tā mūsu drošības apsvērumos varētu būt ar noteicējas lomu, ja tai nebūtu ar gandrīz visiem kaimiņiem robežu problēmas un ja tā, neraugoties uz saimniecisko sabrukumu un iekšpolitisko nevarību (38% Polijas iedzīvotāju ir valstij naidīgi noskaņoti mazākumtautību piederīgie), necenstos uzkundzēties Baltijas valstīm. Sacītais pierādot, ka mēs dzīvojam ārpolitiskā izolācijā ar pieaugošu apdraudējumu savai brīvībai.

Ulmanis, kaut arī vairāk rūpējoties par saimniecības lietām, nosakot arī ārpolitikas kursu. Munteram tur esot maz teikšanas. Mūsu nākotne tomēr esot atkarīga no ārpolitiskā virziena, par kādu izšķirsies prezidents ar valdību, jo ilgi žonglēt ar svinīgiem neitralitātes solījumiem, cerot uz nevarīgās Tautu Savienības palīdzību, mēs nedrīkstot. Būšot jāizšķiras. Tas jāveicinot mūsu Ārlietu ministrijai ar visiem tās rīcībā esošiem instrumentiem, laikus ievācot informāciju par apdraudējumiem mūsu valstij. «Diemžēl, Baltijas telpa nekad nebūs mierīga un karu neskarta spiegu vai banku oāze kā Zviedrija vai Šveice, jo mēs atrodamies divu lielvalstu varas politikas krustpunktā.» Ar šiem vārdiem direktors beidza ietekmīgo ārpolitisko pārskatu. Vēlāk jautāju, kādās domās viņš ir par nākamo propagandas ministru, vārdabrali Bērziņu. «Viņam būs daudz jāmacās un jāinformējas par politiskām pamatstrāvām ārzemēs. Ar enerģiju, runas dāvanām un glaimiem prezidentam vien viņš nespēs iepotēt tautai jaunas, nāciju vienotājas idejas, kas tik ļoti nepieciešamas!» Kad jautāju, vai nebūtu labāk, ja prezidents ieceltu viņu par propagandas ministru, direktors skaļi iesmējās. «Domāju, ka es Ulmanim vismaz auguma ziņā būtu labs partneris. Kādēļ ne?»

20. decembrī

Vakar ziedoju daudz laika, rakstīdams Bērziņa ārpolitiskā apskata konspektu. To pabeidzis, izvēdināšanās nolūkā apciemoju Robi. Draugs bija īgns. Nakti neesot varējis gulēt, jo gaitenī bļautījušies piedzērušies pašpuikas (Robja namā Kalpaka bulvārī (56) atrodas policijas iecirknis). Robis sarunu ievirzīja nopietnās sliedēs, izsacīdams gandarijumu par to, ka valdība beidzot atzinusi par nepieciešamu paaugstināt strādnieku algas. Tas manāmi nomierināšot satraukumu, jo ar 70—120 latiem mēnesī strādniekam ar ģimeni esot grūti izdzīvot. Tagad maijā dibinātās Darba kameras kungiem jāsākot pārbaudīt uzņēmumus, jo tur valdot neiedomājami apstākļi. Valdības izdotos noteikumus parasti neievērojot. Piemēram, mazgāšanās ierīces uz ātru roku ierīkotas pagrabos, noliktavās vai priekšnamos. Vasarā tur ātri rodoties netīras peļķes, bet ziemā trūkstot ūdens, jo vadi aizsaluši. Reti

Vēstniecību un sūtniecību šefi 1935. gada Jaungada pieņemšanā pie Ādolfā Hitlera.

kur atrodami skapīši drēbēm vai kārtīgi drēbju pakaramie. Pirms 15. maija par visu to pat nebijis vērts tērēt vārdus. Tagad, valstij enerģiski uzstājoties, uzņēmēji «atmodušies». Nupat vairākas fabrikas pasūtīnājušas saviem strādniekiem darba virsvalkus. Kad ieminējos, ka Jēkabs ļoti atzinīgi izteicies par darba apstākļu uzlabošanu VEFā (57) pēc Darba kameras dibināšanas, Robis jautāja, vai Jēkabs vēl arvien esot pārkoņkrustieša (tenisa meistara) Bērtiņa-Bērziņa ietekmē. Atbildēju, ka nezinu, vai Bērtiņš-Bērziņš ir pārkoņkrustietis, bet par Jēkabu varu teikt, ka viņš tas nekad nav bijis. «Viņš tikai nožēlo, ka dažu godkārīgu profesoru pavadinātie jaunieši tagad nokļuvuši cietumā.» Nu bija uguns pakulās! — «Tu runā par pavadinātiem jauniešiem. Tie ir studenti, nākamie tautas vadītāji, kas pauž mūsu valstij bīstamas idejas!» Robis sirdīgi pamatoja savu sašutumu. Pārkoņkrustieši vēloties, pirmkārt, Latvijas nākotnes attīstību stūrēt izteikti agrārā virzienā; otrkārt, mazākumtautību pilsoņiem ierobežot darba iespējas, lai tādējādi piespiestu viņus izceļot; treškārt, lai valsts ar vēl lielāku uzsvāru stiprinātu latviskās paražas un latviskās īpatnības, jo esot pēdējais laiks realizēt saukli «Latviju latviešiem!» Tādas prasības esot tīrais trakums. Ja, piemēram, apspiedīšot žīdus vai vāciešus, tad nedz Anglija, nedz Vācija nepirkšot mūsu ražojumus. Un kas tad? Valsts bankrotēs! Necēlu iebildumus, jo zināju, ka ārzemēs taisni mums draudzīgās aprindās cilvēki neizpratnē jautā: «Kāpēc latvieši pauž tādas idejas — aiz dzēruma vai aiz trakuma?» Tā kā Robis bija noguris, drīz devos mājās. Tur nonācis, gaitenī satiku Vērneru. Viņš bija ieradies, lai mani aicinātu kopā ar viņu un viņa draugu Michelsonu piedalīties kādā baltvācu *Nachbarschaft* (58) sanāk-

smē, kur referēšot kāds no Vācijas atbraucis naciķis. Pievienojos bez iebildumiem, jo biju ļoti ziņkārīgs.

Netālu no Kara muzeja kāda liela Smilšu ielas nama trešā stāva dzīvoklī pulcējās ap 30—35 cilvēki, vairumā jaunieši. Dažus pazinu. Referents, bijušais jelgavnieks Marnics vai Parnics, jauns puisis ar raksturīgo vācu karavīru matu griezumu, priekšlasījumu sāka ar asu pārmetumu baltvāciešiem. Pagājušā gadu simteņa vidū daudzi baltvācieši apzīmējuši sevi par krieviem, jo, lūk, arī cars — pēc izcelsmes vācietis — sevi dēvējot par krievu. Tā esot kauna lieta, ka pirms 1905. gada revolūcijas baltvācu vienkāršajiem ļaudīm vācu labās sabiedrības durvis bijušas slēgtas. Tikai tad, kad degušas muižas, baltvācu bruņniecība atjēgusies, ka pastāv tautas kopības jēdziens un ka dibināmas kopīgas baltvācu organizācijas. Tādas, lūk, latviešiem un igauņiem jau esot bijušas. Diemžēl, jākonstatē, ka starplaikā stāvoklis neesot sevišķi uzlabojies. Baltvācu amatnieki, bet it sevišķi strādnieki un mazie kolonisti latviešu sabiedrībā jūtoties daudz labāk nekā smalkajās baltvācu kopībās vai biedrībās, kur valdot «smacīgs akadēmisks gars». Tiem latviešiem, kas par savu galveno uzdevumu izvirzot baltvāciešu apspiešanu, pat jāsakot paldies, «jo viņi baltvācu jaunatnei atgādina tās piederību pie vācietības». Baltvācu politiskā vadība — bruņniecība — savā iedomībā un īsredzībā izdarījusi divas liktenīgas kļūdas. Pirmkārt, neraugoties uz to, ka vācu zemnieki bruņiniekiem un tirgotājiem tālāk par Austrumprūsiju nebija sekojuši, bruņniecība pretojusies latviešu un igauņu brīvprātīgai pārvācošanai. Muižniekiem, kas tādu kustību atbalstījuši, bijuši jādzird pārmetumi un draudi. Otrkārt, neviens nevarot apgalvot, ka baltvācu bruņniecība Pēterpils cara galmā bijusi vāji pārstāvēta. Tomēr tā izrādījies i kurla, i mēma, kad krievi pirms 80 gadiem sākuši atklāti draudēt ar Baltijas provinču pārkrievošanu, latviešiem un igauņiem palīdzot. Te jēdziens «baltvācu traģēdija» esot vietā.

Pārsteigumu sagādāja referenta uzstāšanās pret tiem baltvācu emigrantiem, kas laikā no 1918. gada līdz 1920. gadam atstāja Baltiju un tagad uzskata par savu pienākumu pamācīt Baltijas valstīs palikušos vāciešus un pat pārvest viņiem «brāļošanos» ar latviešiem un igauņiem. Nacionālsociālisti esot vienīgie, kas ne vien saprotot ārzemju vāciešu problēmas, bet arī spējot viņiem palīdzēt. Tas attiecoties pirmām kārtām uz baltvācu jaunatni, kurai jācīnītos divās frontēs: pret glēvās un bezspēcīgās baltvācu pilsonības aprindās izplatīto liberālismu un pret latviešu pārestībām. Berlīne šos patiesos cīnītājus par vācietību neatstāšot latviešu patvaļā vai komunisma ellē, jo Vācija pastāvēšot mūžīgi, ko par Baltijas valstīm nevarot teikt. Tiktāl jaunais naciķu sprediķotājs. Pārrunas bija īsas, jo pieteicās vienīgi divi runātāji, kas izjusti pateicās referentam par «drošinājumu», apliecinādami, ka baltvācu jaunatne piesliešoties nacionālsociālistu kustībai.

Mājup — līdz Operas kafejnīcai — gāju ar Verneru. Viņam likās, ka nupat dzirdētais priekšlasījums esot bīstams, jo tanī bijusi pamatota baltvācu vadības kritika, nievīgi izteicieni par lojālajiem baltvāciešiem (liberāļiem) un stiprinājums baltvācu jaunatnes pārliecībai, ka tās nākotne atrodoties vienīgi naciķu Vācijas rokās. «Par sadzīvošanu šajā valstī ne vārda! Toties sarkastisks norādījums uz

Latvijas nākotni — varbūt pat apslēpts drauds?» Ar šiem vārdiem viņš iekāpa autobusā.

Piemirsu atzīmēt mazu sensāciju: 11. decembrī laikraksti un radio ziņoja, ka populārais Anglijas karalis Edvards VIII atteicies no troņa. Viņa vietā stājas Jorkas hercogs — karalis Džordžs VI. Tas viss vienas sievietes dēļ, jo Edvards VIII vēlas precēt pilsonisku šķirteni, angļu kuģu māklera Simpsona agrāko sievu.

21. decembrī

Uzzināju, ka *Letai* būs sīki jāinformē ārzemju ziņu aģentūras par 2. Eiropas basketbola meistarsacīkstēm, kas notiks nākamā gada pavasarī Rīgā, bet man organizācijas komitejas apspriedēs būs jāpārstāv *Leta*.

Pārnācis no darba, atradu mājās mazu paciņu no Zariņas — Ziemsvētku apsveikumu un rūpīgi ietītu, nelielu grāmatu: Čaka *Mana paradīze*. Tas bija paldies par kopīgo pastaigu kapsētās.

22. decembrī

Jau agri no rīta bija jāierodas direktora kabinetā. Zinādams, ka es rīt braukšu uz Daugavpili, Bērziņš man uzdeva pārrunāt ar pazīstamiem latgaliešiem šādu projektu. Viņš pašreiz strādājot pie lielas grāmatas — *Latvijas neatkarības 20 gadi* — sastādīšanas un izdošanas. Vakar viņam ienācis prātā, ka būtu ieteicams izdot kādu grāmatu par 40—50 latgaliešu kultūras, sabiedriskiem un politiskiem darbiniekiem, kuri laikā no 1880. gada līdz 1936. gadam izcēlušies ar savu darbību Latvijas vienības labā. Grāmatas nosaukums varētu būt *Ceļā uz vienotu Latviju*. Izdevumus segšot *Leta*. Kad norādīju, ka es svētku laikā varētu par šo pasākumu oficiāli sazināties ar direktriši Seili, Dr. Grišanu un — pa tālruni — arī ar ģimnāzijas direktoru Dr. Broku (Aglonā), direktors Bērziņš tam piekrita, piemetinādams, ka vēloties šo grāmatu laist tautā 1938. gada 18. novembrī.

Pēcpusdienā un vakarā zvanīju Rozenbachiem, Zemmeliem, Reinbachiem, Strausmaņiem, kā arī Oskaram, Robim, Valteram, Edem un Elmāram, novēlēdams priecīgus svētkus. Jēkabam apsolīju, ka, tiklīdz atgriezīšos no Daugavpils, rīkošu viņam un viņa draudzenei — pazīstama ierēdņa sievai — «egļītes vakaru». Vēl jāpasaka ardievas Jankavam un tad jāliekas gultā, lai rīt labi izgulējies ierastos mājās.

BAIGAS NOJAUTAS SVĒTVAKARĀ

1937. gada 10. janvārī

Pagājušo svētdien atgriezās Rīgā. Dienas pagāja lielā nevaļā, jo līdztekus darbam bija kārtojams daudz kas cits — jāraksta vēstules, jāpiedalās divās viesībās, Jelgavā jāsarunā ģimenes kapu kopšana un «jāsagremo» liels pārsteigums. Šodien baudu svētdienas mieru, nekur neēju un arī nevienu negaidu ciemos. Varu atzīmēt pagājušo dienu notikumus.

Uz Daugavpili braucām barā, t. i., braucu kopā ar vecajiem ģimnāzijas laika skolasbiedriem, tagadējiem studentiem Šmitu, Lielmežu, Saulīti, Volontu, Nārunu, Šadurski, Obšteinu, Samtiņu, Jirgensonu, Rupo, Purvinski un citiem. Laiks pagāja nemanot, jo jautri sarunājāmies, daudz smējāmies un dziedājām. Bijām «okupējuši» divas kupejas.

Mājās — parastā steiga un gatavošanās svētkiem. Smaržoja pēc cepumiem un visādiem cepešiem, bet tikko uzstādītā egle ienesa meža smaržu. Svētvakara pēcpusdienā piedalījāmies dievkalpojumā mūsu mazajā Grīvas baznīciņā. Bija jau patumšs, kad tur ieradāmies. Mazais, druknais tornis bija tikko saredzams. Šogad neredzēja ne robežsargu, ne aizsargu sardzes. Tas tagad vairs nebija vajadzīgs, jo pēc Ulmaņa apvērsuma neviens Grīvas polīs, vecticībnieks vai žīds luterticīgo svētvakara dievkalpojuma laikā nemeta akmeņus baznīcā. Bija saradušies 70—80 baznīcēnu. Daudz pazīstamu seju. Arī daži baltvācieši. Baronu Engelhardu gan šoreiz neredzēju. Baznīcai nav ērģeļu (trūkst naudas). Te valdīja miers un svinīgs klusums, ko tikai paretam pārtrauca ieklepošanās vai durvju virināšana. Pieticīga, pat mazliet nabadzīga, balti krāsota baznīcas telpa bez sienu rotājumiem, bez vitrāžām. Uz altāra vienīgais rotājums: divi manas mātes dāvināti pieczuburu sudraba svečturi. Te cilvēks, nenovērsdams uzmanību, varēja iedziļināties mācītāja vārdos vai garā stāties Dieva priekšā. Draudze izjusti dziedāja Ziemsvētku dziesmas. Lielās egles balto sveciņu liesmas ietricējās. Domās pārdzīvoju vienu otru šā gada zīmīgāko notikumu un, kad mācītājs svētīja draudzi, lūdzos, lai man būtu lemts te bieži pavadīt svētvakaru — ar Lauru! Mazā zvana biklā skaņa vēstīja dievkalpojuma beigas. Ārā mūs sagaidīja tumsa un nejauks vējš. Atceļā dzirdēju māti klusi čukstam: «Cik jauki un mierīgi bija baznīcā, bet te mani nomāc bailes, jo vēja brāzienos, man šķiet, sadzirdami nākotnes lāsti.» Es klusēju, jo zināju, ka māte ne pirmo reizi izteica bažas par mīlamo cilvēku un mīlamās zemes nākotni. Var būt, ka tas vienu otru reizi ietekmējis arī manas domas.

Mājās ātri pārgērbos un devos pie Lauras. Viņa pati man atvēra durvis — zilā kleitā, ar Karmenas sprogu virs dzirkstošajām, melnajām acīm. Lauras suns Bingo pārrēja mūsu sasveicināšanās vārdus. Smejoties gāju apsveikt namamāti un namatēvu. Kā parasti, bija daudz viesu — arī jaunas sejas, piemēram, Zemgales divīzijas jaunais komandieris ģen. Bachs (ģen. Bangerskis un viņa štāba priekšnieks pulkv. Grīnbergs ir jau pensionēti) un vēl divi pulkveži. Šajā namā pirmo reizi redzēju arī notāru Helvigu ar viņa blondo, eleganto sievu, kas lielā sajūsmā katram stāstīja,

cik jauka bijusi Berlīnes olimpiāde. Ēdām, dzērām, dejojām — bija arī daži jaunās paaudzes viesi —, tērzējām un smējāmies. Laura bija sirsnīga un mīļa. Tā kā mēs abi nākamajās dienās bijām ielūgti pie notāra Skujas ģimenes, aprīnķa ārsta Dr. Krecera un LSK slimnīcas vadītāja Dr. Sproģa, norunājām kādu dienu netraucēti pastaigāties.

Tās bija brīnišķīgas stundas. Rāma, bezvēja ziemas diena. Mums nebija nedz mērķa, nedz laika izjūtas. Runājām par viesībās piedzīvoto, par paziņām un priecājāmies par atziņu, ka mēs Daugavpilī jūtamies labi, kaut arī pilsēta nav nekas cits kā ne visai pievilcīga, liela sādža. Iedami gar skolu, atcerējāmies, pie kura stūra es Luru gaidīju, lai pavadītu viņu uz mājām. Uz Daugavas piekrastes dambja Laura mazliet sērīgi jautāja: «Vai atceries mūsu kamanu braucienus vēlu vakarā, kad, nevienam nemanot, bijām atstājuši skolas sarīkojumu?» Protams! Pievilku Luru sev klāt un noskūpstīju. Laura bezbēdīgi iesmējās. «Te nu gan ne! Un tad vēl tādā aukstumā!» Cik jauki, ka viņa atcerējās šo brīnišķīgo skolas laika piedzivojumu! Uz brīdi pievēru acis, jo vēlējās to garā vēlreiz skatīt — mūs abus toreiz ormaņa kamanās. Aiz mums bija pilsētas atblāzma, pa kreisi Daugava, pa labi — t. i., i pa kreisi, i pa labi tumša ziemas nakts un klusums. Vienīgi smalka, iemidziņoša kamanu zvārguļu šķindoņa. Runājām maz, un, ko teicu, patiesībā nebija tas, ko vēlējās sacīt. Vēl bija par agru. Toreiz!

Tā pagāja svētku dienas. Izlasīju mātes dāvināto *Zelta ābeles* apgāda mazo, glīto grāmatiņu — Skalbes *Pasaku par zelta ābeli* ar autora pašrocīgu parakstu. Bija garākas sarunas ar vecākiem par darbu, studijām un Rīgas paziņām. Jaungadu sagaidīju viesībās. Nākamā dienā bija jāiet apsveikuma vizītēs. Pie šīs izdevības pārrunāju ar Dr. Grišanu *Letas* direktora projektu. Ar direktisi Seili biju jau iepriekš sazinājies un saņēmis piekrišanu atbildi. Dr. Grišāns bija sajūsmināts un nekavējoties piezvanīja — kā biju lēsis — Dr. Brokam. Arī viņš atbalstīja grāmatas projektu.

Nākamajā dienā pēc atgriešanās Rīgā nodaļas vadītājs Lazdiņš mani mudināja doties pie direktora. Bērziņš man paziņoja, ka Latgales grāmatas projekts, diemžēl, pagaidām atlikts, jo tā realizēšanai trūkstot ap 9000 latu. Uzzināju arī, ka esmu pārcelts uz ārzemju redakciju. Nekavējoties devos pie šīs redakcijas vadītāja Veismaņa (viņa brālis strādā *Jaunākajās Ziņās*). Viņš mani iepazīstināja ar jauniešiem darbabiedriem — Andersonu, īsto *Atdzimšanas dziesmas* uzveduma idejas tēvu un šā sarīkojuma organizētāju (saplēsās ar Alfrēdu Bērziņu, tādēļ atgriezās pie sava vecā šefa Richarda Bērziņa), Brēdermani (bij. konsuls) un Vildi (vecs emigrants — ilgi dzīvojis Berlīnē). Šinī redakcijā es tūdaļ jutos kā zivs ūdenī. Jaunā darbatelpa manāmi atšķiras no iepriekšējās — te pie sienām lielas kartes ar karodziņiem un ārzemju ziņu aģentūru (angļu *Reuter*, franču *Havas*, vācu *DNB* u. c.) tālruņu numuriem. No mūsu telegrāfa aparātiem saņemam ziņas dažādās valodās. Redaktori tās pārtulko, izvērtē, kārtu un apsver, kur jāpapildina mūsu Latvijas laikrakstiem un radiofonam sniedzamā informācija. Bez tam jākrāj īpašas ziņas valdībai, tās attiecīgi apstrādājot. Protams, ka redaktoriem jābūt ar labām zināšanām ārzemju ģeogrāfijā, vēsturē un politikā. Tagad saprotu, kādēļ ārlietu

ministrijās samērā bieži var sastapt ierēdņus, kas agrāk strādājuši ziņu aģentūru ārzemju nodaļās.

Vakar rīkoju Jēkabam un viņa draudzenei «eglītes vakaru». Nopirku mazu kociņu, galotnē uzspraudu nelielu, mirdzošu zvaigzni un pie zariem piestiprināju piecas svečītes. Tieši plkst. 17.00 abi ieradās. Patiesi, Jēkabam ir laba gaume. Draudzene ir ne tikai izskatīga, bet arī sirsnīga un ar pārsteidzoši labām, vispusīgām zināšanām. Kad Hemerlinga kundze pieklauvēja pie durvīm, gāju atnest gatavo kafiju, tad — kā norunāts — devos apmeklēt Rozenbachus. Kad pēc divām stundām atkal atgriezpos, atradu uz rakstāmgalda īsu Jēkaba draudzenes rakstītu vēstulīti ar izjustiem pateicības vārdiem un gaumīgi ietītu paciņu, kur bija papirosi un odekolons.

17. janvārī

Vakarvakarā biju pie Reinbachiem. Kā arvien — omulīga gaisotne. Baudījām lielisku ēdienu un dzērienus un jautrās sarunās šķīlām asprātību dzirkstis. Bija interesanti dzirdēt, ka Ulmanis informējis angļus par nodomu celt Ķeguma spēkstaciju. Londonas baņķieri bijuši arī ar mieru piešķirt Latvijai nepieciešamos kredītus, bet tad atkāpušies. Iemesls: projekts atrodoties politiski nedrošā zonā.

Šopēcpusdien aizbraucu uz Pārdaugavu pie Valtera. Krauzes kundze bija atsūtījusi laipnu ielūgumu vēstulē. Viesojos labprāt pie viņiem, jo Valters un viņa māte ir jauki cilvēki, bez tam zināju, ka sastapšu tur arī Oskaru. Biju pārsteigts, kad ieraudzīju pie Krauzēm man nepazīstamu viesi — kapt.-leitn. Marvē no 8. Daugavpils kājnieku pulka, vairākkārtējo Baltijas meistarų pistoļu šaušanā un septītās vietas ieguvēju Berlīnes olimpiādē. Sākotnējais sarunas temats, protams, bija olimpiāde. Marvē uzsvēra, ka Latvijas sportistu komandas uzņemšana bijusi ļoti laba — divās oficiālās pieņemšanās pat negaidīti laipna. Par to brīnījušies holandieši un poļi. Viņu esot pārsteigusi mūsu sūtniecības atturība. Marvē radies iespaids, it kā sūtnis Celmiņš mēģinājis īpaši uzsvērt brīdinājumu, ka sportisti uzturoties «naidīgā zemē». Tas sportistos radījis nedrošību, sevišķi mūsu komandas vadībā, kas svinīgajā pieņemšanā *Adlonas* viesnīcā nevēlējusies sēsties pie norādītā galda, jo tas bijis «pārāk tuvu vācu valdības pārstāvjiem». Tā, protams, bijusi liela muļķība, jo delegācijām galdi norādīti alfabēta secībā. Savā stāstījumā Marvē izcēla naciņu centienus netiešā veidā — ar organizāciju, disciplīnu, pilsētas izgreznošanu un lieliskiem sarīkojumiem (ne vien sporta nozarē) — ietekmēt ārzemniekus. Tā Hitlers ļoti veikli un ietekmīgi demonstrējis jaunās Vācijas dinamiku un varenību. Daudzi ārzemnieki, ne tikai baltvācieši, bijuši ļoti sajūsmināti.

Šeit iejaucās Oskars, jautādams Marvē, kā tas nākoties, ka viņš, būdams baltvācietis, tik kritiski vērtē Berlīnes olimpiādes ietekmi. — «Būdams pusaudzis, 1918. gadā iestājos landesvērā, lai cīnītos pret komunistu mežonībām. Vēlāk, apzinoties, ka Latvijas valsts ir manas dzimtenes sargs, lūdzu mani uzņemt Latvijas nacionālajā armijā. Nožēloju, ka latvieši un baltvācieši, kurus vieno ne vien 700 gadus ilga savstarpēja apkarošanās, bet arī kopīgi prieki un bēdas, un mīlestība

pret šo zemi, nevar saprasties. Ar savējiem esmu sarāvis, jo apnicis klausīties muļķīgajos apgalvojumos, ka dienests Latvijas armijā esot mazvērtīgāks par kalpošanu cara karapulkos. Man vispār riebjas vāciešu brāļošanas ar krieviem — man tā ir galīgi nesaprotama!» Vēlāk Marvē vēl stāstīja, ka ārzemnieki — šveicieši un itālieši — viņam jautājuši, vai Latvijas armija vispār būtu ar mieru cīnīties pret sarkano armiju, jo «latvieši taču ir komunistiski noskaņoti». Tādas sarunas izcēlušās mūsu sarkano strēlnieku dēļ. Oskars apstiprināja Marvē teikto, aizrādīdams — viņam arī Londonā bijis vairākkārt jāskaidro, ka mūsu armijas karavīri neesot tie, kas cīnījās pret angļu desanta vienībām Archangeļskā un Murmanskā. Raitās sarunās pienāca vakars. Atvadījāties un kopīgi ar Oskaru devāmies mājup.

24. janvārī

Laura ir atkal Rīgā. Šodien bijām *Lunā*, bet tikai īsu brīdi, jo Laurai bija jāiet uz konventu. Mājās iedams, apmeklēju vispirms slimo Jēkabu. Strausmaņa kundze nelaida mani pie viņa, jo vēl nezinot, ar kādu slimību viņš saslimis. Brīžiem drudzī murgojot. Pēc tam aizgāju pie Zigurda, kas man bija sagādājis divas operas biļetes. Ilgi pie viņa neuzkavējos, jo gribēju vēl uzrakstīt vecākiem vēstuli un netraucēts iedziļināties jaunajās grāmatās.

Īsi atzīmēšu pagājušo dienu interesantāko notikumu. Direktors bija norunājis ar Finanšu ministrijas centrālās juriskonsultācijas vadītāju Valdmani speciālinter-viju *Letai*. Nezinu, kāpēc, bet interviju uzticēja man (neesmu taču iekšzemes redakcijā). Ulmaņa mīlulis Valdmanis, atturīgs, bet ne neveikls cilvēks ar bālu seju un lielām, dzīvām un izteismīgām acīm, sākotnēji mani uzņēma ar zināmu vēsu-mu. Bija jāuzklausā viņa domas par Zemes bagātību pētīšanas komitejas nākotnes projektiem un viņa, Valdmaņa, nodomiem sakarā ar Latvijas elektrifikāciju. Ātri sapratu, ka mans šefs bija šo interviju ierosinājis, lai popularizētu Valdmaņa jaunās, modernās idejas par Latvijas dabas bagātību izmantošanu. Tieši tai brīdī, kad runājām par Ķeguma projektu, pēkšņi izdzisa gaisma. Galda lampas spuldzes mūžs bija notecējis. Pēc šā starpgadījuma saruna ar Valdmani ritēja raiti. Beigās mēs minūtes desmit tērzējām par personiskām lietām, par teātriem un arī augst-skolu. Dzirdēdams, ka esmu *Austrumā*, Valdmanis iesaucās: «Tas ir labi, pasveici-niet savu vecbiedru Gustavu Zemgalu! Viņš savā laikā, neraugoties uz advokātu falangas pretestību, man pavēra durvis uz Finanšu ministriju!» Mani ietekmēja, kā Valdmanis prata izskaidrot nākotnes problēmas, proti, ātri, ļoti lietišķi, jaunās dimensijās, bet nenomaldīdamies fantazēšanā.

BALTIJA — TELPA BEZ TAUTAS

28. janvārī

Vācu naciņu galvenā mēnešraksta *Volk und Reich* gadu mijas izdevums ir veltīts Skandināvijas un Baltijas valstīm. Baltijas valstu līdzšinējās attīstības apraksts ir samērā objektīvs, toties, pievērsoties nākotnes izredzēm, naciņu autori izsakās ar neparastu brutalitāti. Baltijas valstis esot «dzīves telpas luksuss», jo, ievērojot mazo iedzīvotāju skaitu, tā esot «telpa bez tautas». Tālāk lasāms: «Vai tad šīs trīs tautiņas, kas mēģina slēpties aiz neitralitātes priekšvara, vakaros vispār var mierīgi iemigt? Ilgi vairs ne!»

Sakarā ar Draudzīgā aicinājuma (labā lieta) gadskārtu valdība aicina tautu nepagurt un ziedot. Būvniecība šogad piedzīvos jūtamu augšupeju, jo rudenī sākšot strādāt Brocēnu cementa fabrika.

15. februārī

Piektdien, 12. februāra pēcpusdienā, pabeidzu civiltiesību semināru. Paldies Dievam, tagad varu sākt gatavošanos priekšpēdējam pārbaudījumam. Tomēr nemanīju pacilājuma, jo, pārnācis no augstskolas, nekavējoties likos gultā: bija paaugstināta temperatūra un stipras kakla sāpes. Svīdu, riju Venera medikamentus un šodien, neraugoties uz stipro salu, ierados darbā, bet, to beidzot, pat aizbraucu uz *Austrumu*, jo šā vakara literārajā sanāksmē vecbiedrs, tieslietu ministrs Apsītis, referēja par jauno civillikumu.

16. februārī

Šovakar turpinu vakardienas ierakstu, jo īsā slimošana mani jūtami novārdzināja un biju pārāk noguris, lai atzīmētu interesanto *Austruma* sanāksmi. Tā kā ierados mūsu mītnē samērā agri, atlika laika pārrunām ar daudziem ilgi neredzētiem draugiem. Jauno pulciņā apsveicu armijas štāba bataljona vlt. Albertu Brantu. Biju ar viņu iepazinies jau priekš laba laika, kad viņš sāka viesoties *Austrumā*. Viņš atklāti kritizēja, ka prese un armijas vadība savās runās arvien slavējot armijas patriotisko garu un labo apmācību. Tā jau tas arī esot, bet ar šo slavināšanu aizsedzot lielos trūkumus un nepieciešamo aizsardzības problēmu iztīrīšanu atliekot uz vēlāku laiku. Armijai trūkstot ne vien modernu ieroču un munīcijas, bet arī tērpu rezerves mobilizācijas gadījumam. (Brants: «Somi piegriež lielu vēribu savām noliktavām, mēs — ietērpa ārišķībām.») Neesot arī nepieciešamās skaidrības, pa kādiem ceļiem kara gadījumā virzīt bēgļu straumes un armijas vienības, lai tās nesapītos kamolā. To jau arī neesot viegli paredzēt, ja trūkst jēgas par varbūtējo ienaidnieku un varbūtējo flangu nodrošināšanu, jo Rīgā neviens nezina, kā rīkosies igauņi un lietuvieši! Olava komercskolas direktors Paulis Radziņš zināja stāstīt, ka Arvīds Grigulis cenšoties uzņemt sakarus ar rustikāņiem

(59). Tas mani nepārsteidza. Reiz Grigulis parādījās *Austrumā* un apjautājās, vai te drīkstot viesoties, bet saņēma noraidošu atbildi. Man ar viņu gadījās iet kopā uz autobusu. Viņš nievīgi izteicās par saviem agrākajiem biedriem *Klintī* (60), likdams saprast, ka esot informēts par kreiso studentu nelegālo darbību augstskolā. Man šī saruna riebās, tādēļ autobusā nosēdos savrup. Zigurds lepojās ar austrumiešu sportisko rosību. Mūsu volejbola komanda augstskolas sacensībās guvusi labus panākumus. Galda tenisā ar sekmēm izceļoties mūsu jaunais meistars Robs, bet šachā — jaunais meistars Nāruns. Tagad runājot par tenisa laukuma ierīkošanu *Austruma* pagalmā. Par to sevišķi priecāšoties mūsu jaunieši un, protams, Latvijas meistars dubultspēlē — Jēkabs.

Pārpildītā zālē tieslietu ministrs Apsītis referēja par jauno civillikumu. Tā izstrādāšana saprotamā kārtā prasot daudz laika. Pēc likumu unificēšanas beigšoties atšķirīgā likumu lietošana. Jaunais likums stāšoties spēkā šā gada rudenī. Priekšlasījums nevilcās pārāk garumā un bija labi saprotams. Vēlāk Apsītis mani uzrunāja, jautādams, vai es nevarot viņam no *Letas* sagādāt vācu žurnāla *Volk und Reich* numuru, kurā ievietots baigs raksts par trim Baltijas «tautiņām». Izrādās, ka prezidents kabineta sēdē esot ministriem lasījis priekšā dažus izvilkumus no *Letas* speciālinformācijas. Un viņš, Apsītis, vēloties iepazīties ar visu rakstu. Kad jokodamies piebildu, ka Ulmanis acimredzot propagandē *Letu*, ministrs atbildēja: «To ne. Viņš zina, ka vismaz puse valdības locekļu nevaļas dēļ nelasa *Letas* informācijas. Tādēļ prezidents svarīgākos gadījumos mēdz uz attiecīgajiem rakstiem norādīt vai tos nolasīt priekšā. Zīmīgi, ka ģen. Balodis, noklausījies *Letas* ziņojumu, jautāja prezidentam, kādēļ tik svarīga informācija nākot no *Letas*, bet ne no Ārlietu ministrijas.» — «Tā bija pļauka Munteram!» pa starpu iesaucās senators Mintauts Čakste, kam visi, kas klausījās, piekrita. Ar to arī beidzās saruna par šo tematu.

Dežurants mani aicināja valdes istabā. Tur mūsu pārstāvis studentu padomē Birkens paziņoja, ka man jāierodoties Lietuvas valstssvētku aktā Virsnieku klubā, lai kopā ar dažiem citiem studentiem «pārbaudītu viesu ielūgumus un vispār... Nevar taču tādā sarīkojumā pie durvīm norīkot kārtībniekus. Tas jādara smalkāk un frakā!» Zinādams, ka nevarēšu no šā uzdevuma atkratīties, piekritu. Zināju arī, ka ar vārdu «vispār» bija domāta rūpēšanās par to, lai, Ulmanim un valdībai ierodoties, nenotiktu nepatīkami starpgadījumi.

Mājās pārnācis, atvēru logu. Istabā plūda svaigs ziemas gaiss. No ielas atskanēja klusināti auto motoru trokšņi un ormaņu kamanu zvārguļu šķindoņa. Tālumā, naksnīgās debess pamalē, saskatīju zaļos un sarkanos reklāmu uzrakstus. No Vienības laukuma slidotavas atskanēja Šūberta *Lēni lūdžot, mana dziesma skan*. Acu priekšā atausa pagājušo gadu Daugavpils slidotavas aina: melnacaina meitene biezā, pelēkā mētelī, ar sarkanu bereti galvā — Laura! Ak meitēn! Cik jauki mīlēt!

Slidotavā izskanēja pēdējie mūzikas akordi, gaišās spuldzes nodzisa. Vienības laukums grima tumsā. Kļuva vēss. Aizvēris logu, sēdos pie rakstāmgalda un izņēmu no atvilktnes dienasgrāmatu.

PĒC KONCERTA LIKTENĪGS PĀRSTEIGUMS

26. februārī

Nezinu, kā lai sāku, jo starp šo un manu pēdējo — 16. februāra — ierakstu, šķiet, pagājuši gadi. Pārskatāmības labad sākšu risināt notikumu pavedienu Virsnieku klubā Lietuvas valstssvētku aktā. Ierados tur, kā noteikts, pusotras stundas pirms sarīkojuma sākuma. Bijām kādi astoņi vai deviņi studenti. Izņemot vienu rustikāni un mani, visi bija korporeļi. Divi kriminālpolicijas vai politpārvaldes ierēdņi mūs īsumā iepazīstināja ar kontroles un uzraudzības tehniku, brīdinot no ielūgumu viltojumiem. Beidzot sāka ierasties viesi. Viss noritēja vēlamā kārtībā. Aina mainījās, līdzko parādījās «lielie zvēri» — it sevišķi viņu kundzes. Viņas kļuva niknas, kad lūdzām uzrādīt ielūgumus. Ulmanis ieradās tikai ar dažu minūšu nokavēšanos. Viņš izturējās dabiski un laipni. Prezidenta samērā augstā bals nesaskan ar viņa vareno augumu.

Svinības gandrīz pārpildītā zālē ievadīja atklāšanas runa un himnas. Tam sekoja vēstures atskats, apsveikumi un Lietuvas mākslinieku koncerts. Klausoties Kauņas operas solistes dziedājumā, manīju, ka mani kāds rausta aiz piedurknes. Tas bija kāds svinību rīcības komitejas vīrs ar lielu rožu pušķi rokā. Lūdza, lai es to pasniedzot dziedātājam. Biju pārsteigts. Kādēļ es un ne viņš? Bet — kādēļ gan to Rīgas studentam nevarēt! Labi. Uzķāpis skatuvē, pateicos par priekšnesumu, noskūpstīju lietuvietei rociņu un pasniedzu rozes, kas lieliski saderēja ar viņas gaumīgo, melno vakartērpu. Ar šo manu «uzstāšanos» oficiālā programma arī beidzās. Nosēdos pie studentiem norādītā galda, kas bija bagātīgi klāts ēdieniem un dzērieniem. Nevēlēdamies sākt «plostošanu», pēc stundas atvadījos.

Garderobē mani panāca direktors Bērziņš. «Vai mājās iedami?» — «Jā, direktora kungs.» — «Un kā ir ar dejošanu — piemēram, ar to pašu Kauņas dziedātāju?» — «Citu reizi un ar manu dāmu.» Tad viņa sejā izdzisa šķelmīgais smaids. Acis nopietni raudzījās manī. Manīju viņa roku uz pleca, un, klausoties Bērziņa vārdos, likās, it kā piepeši iekauktos neskaitāmas sirēnas.

«Jūs saņemsit paziņojumu par svarīgu sarunu pie manis. Jums jādodas uz Berlīni kā *Letas* pārstāvim Vācijā!» To pateicis, direktors pazuda.

Valējā mētelī, nemanīdams aukstumu, devos mājās. Sakarīgu domu nebija. Zinu tikai, ka alku pēc sarunas ar Lauru. Jā, Laura! Viņa bija vienīgais cilvēks, ar kuru šajā naktī gribēju runāt. Bet nakts laikā? Esam taču labi audzināti! Ko tad teiktu viņas dzīvokļa saimniece, ja es nakts vidū piezvanītu! Tobrīd es nolādēju mūsu konvencionālo audzināšanu.

Sēdēju direktora kabinetā. Bērziņš skaidroja, ka Vācijas svars un nozīme pieņemoties ar katru gadu — līdz ar to, diemžēl, arī draudi mums, jo Hitlera Vācija neesot nedz Veimāras republika, nedz ķeizarkā Vācija. Hitleris esot akls fanātiķis, kas, kārodams svešas zemes, metot skatu mūsu virzienā. Protams, vēl neko nevarot droši secināt. Tādēļ jācenšoties rūpīgi iepazīties ar naciņu Vācijas

Richards Bērziņš (Valdess) —
Letas direktors.

attīstību un plāniem. Mūsu sūtniecība Berlīnē to gan darot, bet tur rezidējot «aizkomplimentētais» godavīrs, bijušais ministru prezidents Hugo Celmiņš, kas tur nejutoties labi, zinādams, ka Ulmanis nevēlējies viņu savā tuvumā. Šis apstāklis, valodu neprašana, kā arī zināms nekustīgums kavējot sūtņa darbību. Sūtniecības dvēsele un motors esot padomnieks Stēgmanis, bet tas esot pārslogots, jo viņam līdztekus padomnieka pienākumiem jāuzņemas arī daļa sūtņa uzdevumu un, tā kā sūtniecībā neesot nedz militārā, nedz preses atašeja, iespēju robežās jāpildot arī to pienākumi. Laimīgā kārtā lauksaimniecības atašejs agr. Bricis sekmīgi veicot arī saimniecības un tirdzniecības atašeja darbu. Tāds stāvoklis vienā no mūsu vissvarīgākajām sūtniecībām nedrīkstot ilgāk turpināties. *Letai* no 1924. gada līdz 1929. gadam Berlīnē bijis savs pārstāvis, kas sūtniecībā darbojies arī par preses atašeju, — proti, pašreizējais radiofona direktors Smilga. Tagad esot nolemts mani sūtīt uz Vāciju. Protams, es esot jauns, varbūt pārāk jauns. Taču es protot valodas, esot dzīvojis ārzemēs un, viņaprāt, politiskos jautājumos neļaujoties viegli ietekmēties. Pirms pusgada viņš neko lielu no manis negaidot, jo tagadējie darba apstākļi Berlīnē esot nesalīdzināmi grūtāki nekā Smilgam Veimāras republikas laikā. Ja es sevi attaisnošot un sūtniecība arī to atzišot, tad mani iecelšot arī par preses atašeju. Algas jautājumu — 780 latu mēnesī — kārtojot vicedirektors Roze. Izbraukšana — aprīlī. Vācu ziņu birojā (*Deutsches Nachrichtenbüro* — *DNB*) man esot jau sarunātas biroja telpas. Līdz prombraukšanai man jāizlasot vairākas grāmatas, kuras viņš esot pasūtīnājis no Austrijas, Čehoslovākijas un Šveices, jo tur darbojoties vācu opozīcijas apgādi, kas publicējot materiālus par naciņu aizkulisēm: Protams, sagatavošanās labad man jālūkojot dabūt vēl angļu, franču un pat krievu literatūra, jo maskavieši esot samērā labi informēti par Vāciju.

«Vai ir kādas neskaidrības?» — «Nē, pašreiz nav. Ja tādas radīsies, traucēšu jūs. Vai drīkstu?» — «Protams!» Tā, īsi un skaidri, skanēja dienesta pavēle un tās

pamatojums, līdzīgi pārmijas pārceļšanai ievirzot manu dzīvi jaunās sliedēs un citā virzienā.

Laura šo jaunumu uzņēma ar apvaldītu izbrīnu. «Kad tu brauksi?» — «Aprīlī — dienu vēl nezinu.» Iestājās ilgāks klusums. «Laura, jaunais darbs nav salīdzināms ar manu pašreizējo. Bērziņš teica, ka tas zināmā mērā saistīts ar mūsu valsts drošību. Man šis pienākums jāuzņemas arī mūsu — tevis un manis — dēļ. Arī divus gadus Šveicē dzīvodams, es nebeidzu ilgoties pēc tevis. Darbs Berlīnē paver iespēju ātrāk kārtot mūsu kopdzīvi!» Tā — beidzot es pateicu arī to, par ko līdz šim kautrējos runāt. Laura uz brīdi nodūra acis un tad viegli pamāja ar galvu. Pēc šīs sarunas tikāmies vēl divas reizes. Par manu braukšanu vairs nerunājām. Esmu lepns par Lauru. Zinu, ka viņai šī Berlīnes lieta nav vienaldzīga. Jūtu, ka viņa par to nevēlas runāt, lai neietekmētu mani, zinādama, ka es viņu patiesi mīlu un negaidītās un drīzās šķiršanās priekšā varētu tomēr citādi izšķirties un nebraukt.

Jo tuvāk nāk prombraukšanas brīdis, jo ātrāk paiet diena pēc dienas. Kā parasti, ierodos darbā, bet pēc tam dodos ar līkumu — lai būtu ilgāk svaigā gaisā — mājās pie direktora grāmatām. Lekciju klausīšanos esmu pārtraucis, ciemos neeju un, ja kāds mani grib apmeklēt, dzirdu Hemerlinga kundzes balsi: «Ak, cik žēl! Viņš nupat kā izgāja — būšot vēl mājās.»

4. martā

Beidzu darbu stundu agrāk. Šodien paredzēta «garīga izvēdināšanās». Nolēmu neko nelasīt, bet rādīties cilvēkos. Vispirms devos pie Zemmeliem. Sastapu tur arī Verneru. Pēc tam kopīgi gājām pie Rozenbachiem. Vecais kungs zobojās, ka tagad, kad es taisoties braukt projām, manā vietā parādīties «pazudušais dēls» — Verners. Runājot par manu pārceļšanos uz Berlīni, krustmāte Mīce pat mazliet apraudājās. Tad cēlos, lai apmeklētu brālēnu. Tā kā Verneram šonakt naktsdežūra aptiekā, viņš mani pavadīja līdz Matīsa ielai. Pie Edes bija viesis — kāds viņa pulka virsnieks. Iedzērām konjaku, pārrunājām šo to — protams, arī manu braukšanu uz Berlīni. Atvadījies no brālēna, devos mājās, iegriezdamies pie Jankava. Pie viņa, kā parasti, viesi. Šoreiz Nacionālās operas baletdejojotājs Fībigs, kā arī Zariņa un Jākobsona jaunkundze. Zariņa mani apsveica sakarā ar «svarīgo uzdevumu». Uz manu jautājumu, vai viņa to uzzinājusi no drauga Jankava, viņa atbildēja: «Nē, no Muntera.» Pēc patīkami pavadītas stundas devos uz savu dzīvokli.

Zvanīju *Austrumam*. Dežurējošam jauniešiem lūdzu pasaukt kādu no «valdišānas». Biju pārsteigts, kad atsaucās vecbiedrs prof. Markuss. Teicu, ka vēlos bijušā valsts prezidenta Čakstes nāves desmitajā gadadienā, 14. martā, Meža kapos stāvēt godasardzē, tādā veidā pirms prombraukšanas apliecinot cieņu pret mīloto prezidentu un vienlaikus atvadīdamies no *Austruma*. Markuss šo ideju apsveica. Tālākajā sarunā viņš vaicāja, vai es esot dzirdējis baumas, ka students un meistaršāvējs Juris Benjamiņš vēloties iestāties *Austrumā*. Man tā bija pirmā dzirdēšana.

GODASARDZĒ PIE PREZIDENTA ČAKSTES KAPA

14. martā

Vakar nekāda liela vārda dienas svinēšana nenotika. Ieradās Jēkabs, Zigurds, Robis, Verners, Jirgensons, Ede, Jankavs un Valters (zvanīja Paulis Zemgals, Elmārs Dauge, Ginsburgs un Zariņa). Dzērām kafiju, konjaku (ar mēru) un ēdām cepumus. Piepeši ieradās ekspresis. Viņam bija man personiski jānodod sūtījums no Oskara: Vidberga darināta grafika — vecpilsētas jumti un torņi!

Šodien nemīlīgs laiks — smidzina un pūš drēgns vējš. Meža kapos pie Čakstes kapa bija daudz ļaužu. Ne tikai austrumieši un citu vienību pārstāvji, bet arī Ulmanis, bijušais valsts prezidents Kviesis, Rīgas lielvecākais Liepiņš, vairāki ministri un armijas, kā arī aizsargu vadība, daudz politiķu, augstāko ierēdņu un — patīkams pārsteigums — arī strādnieku. Redzēju pat vairākus baltvācu un trīs žīdu pārstāvjus (krievu trūka!). Runu nebija daudz. Tās bija īsas un izjustas. Studentu koris *Dziesmuvara* dziedāja dažas dziesmas, spēlēja arī armijas pūtēju orķestris. Klusuma brīžos varēju saklausīt priežu šalkoņas sērīgo un neizdibināmo stāstījumu. Likās, it kā dzirdētu Grīga vai Sibēliusa mūziku. Tā, stāvot pie kapa, mani pārņēma melancholija — varbūt drīzās šķiršanās dēļ.

17. martā

Pēc darba iegriezos pie Pētersoniem. Oskars arī bija tikko kā pārnācis mājās. Dzērām kafiju pie Hertas. Pateicos abiem par jauko vārdadienas dāvanu. Herta: «Patiesībā jums vajadzēja dāvināt rīksti. Kādēļ atstājat Rīgu?» Mani aizkustināja viņas sērīgie vārdi. Tad, kā dažkārt, devāmies ar Oskaru uz viņa lielo jumtistabu. Te draugs man tūdaļ jautāja: «Cik lielu algu tev maksās Vācijā?» — «780 latu. Bez tam tiks segti braukšanas, laikrakstu un grāmatu, kā arī kancelejas preču iegādes izdevumi — tāpat Berlīnes žurnālistu biedrības biedru naudas maksa.» Oskars kratīja galvu. 780 latu esot apmēram 390 reichsmarku — maza ierēdņiša alga. Vai tad kungi to nezina? Cita lieta, ja manus latus mainītu tā dēvētajās reģistra markās. Tas esot izņēmuma maiņas kurss ārzemju diplomātiem un dažādām specifiskām tirdzniecības operācijām. Tādā gadījumā man Berlīnē būtu vairāk par 900 reichsmarkām. Draugs mani izbāra, ka es naudas lietās esot kā bērns. Ļoti vērtīgi bija viņa aizrādījumi par Vāciju. Hitlers esot īsā laikā veicis brīnumus, bet uz nedrošiem pamatiem. To nu propaganda cenšoties slēpt. Tas attiecoties galvenokārt uz saimniecību. Milzīgā bruņošanās kavējot veselīgu tautsaimniecības uzplaukumu. Pašreiz naciķi pūloties iegūt tautas vairākuma labvēlību. Tās viņiem pagaidām vēl neesot. Lai es viņu nepārprastu, Oskars skaidrības labad uzsvēra, ka viņš nebūt neesot akls Rietumu dievinātājs. Viņš tur saredzot pārāk daudz egois-

Valsts prezidenta Jāņa Čakstes nāves 10. gadskārtas atzīmēšana 1937. gada 14. martā Meža kapos. Aizmugurē valsts prezidents Kārlis Ulmanis. Priekšā studentu vienības *Austrums* godasardze. No kreisās: Miķelis Robs, Ernests Treiguts un Artūrs Šutka.

ma, dziņas pēc materiāliem labumiem un liekām ērtībām. Tur ģērbjoties nevis, lai būtu silti, bet gan lai cits citam izrādītos. Par baltiešu politisko pieķeršanos Anglijai Oskars — lielais Anglijas draugs — izteicās ar nicinājuma pilnu ironiju. Viņš pieminēja 1923. gada politisko blamāžu, kad sakarā ar britu politiķu viesošanos Rīgā daži mūsu Saeimas deputāti un viens ģenerālis pārsteiguši viesus ar ierosinājumu pievienot Latviju Anglijai. Protams, ne jau kā britu provinci, bet... Tas

Romas viesnīca 30. gados. Kara pēdējā posmā tā bija stipri cietusi.
Tagad tās vietā uzcelta Rīgas viesnīca.

taču esot bijis politisks farss. Tāpat kā igauņu piedāvājums nodot igauņu salas Anglijas flotes rīcībā. Diemžēl, vēl šodien pa Rīgu spokojoties uzskats, ka Anglijai arvien vēl esot reāla politiska noteikšana par Baltijas valstu neatkarību. Viņš, Oskars, mani apskaužot. Es tiekot iesaistīts darbā, kas kalpo mūsu neatkarības uzturēšanai. Ne kā mūsu likteņa lēmējs, bet kā svarīgiem lēmumiem nepieciešamas informācijas pienesējs. Draugs aplusa. Varēja sadzirdēt Hertu stāvu zemāk spēlējam klavieres. Oskars brīdi domīgi raudzījās kamīna gailošajās oglēs, tad piecēlās un, piegājis pie lielā jumta loga, atvilka priekškarus. Arī es cēlos. Vakara tumsā, protams, nevarēja saskatīt parasto apvāršņa mežu zilumu, Daugavas varenos ūdeņus, vecpilsētas īpatnējo jumtu un skursteņu mudžekli. Tagad pavērās cits skats. Tuvākajos jumtos tikko saskatāmi blāvoja sniegs; tālumā redzēja Rīgas likteņa liecinieci — apstaroto Doma baznīcu un tai visapkārt neskaitāmas dzīvokļu logu gaismas. Tās izstaroja siltumu un mieru. Abi ar draugu klusēdami baudījām šo jauko ziemas vakara ainu. Atvadišanās bija sirsnīga. Hertai bija asaras acīs, bet Oskars, durvīs stāvēdams, sauca: «Ja ir kādas problēmas, raksti! Palīdzēšu. Ceru tevi drīz apmeklēt Berlīnē!»

Vaļņu ielā sastapu pulkv. Vidiņu ar māsu, kas novēlēja man jaunajā darbavietā sekmes un veselību. Vidiņš jautāja, vai es zinot, ka arī pulkv. Plensners sākot domāt par koferu pirkšanu, jo esot izraudzīts par militāro atašeju Vācijā. Tas bija interesants jaunums.

Mājās pārnācis, jau gaitenī dzirdēju tālruņa zvanu. Verners apjautājās, kādus medikamentus lai sagādājos līdzņemšanai uz Berlīni. Sarunā viņš pieminēja, ka baltvācu aprindas esot neapmierinātas, jo Rīgas pilsēta spiežot vairākus Vecrīgas namsaimniekus pārdot namus. Šos namus gribot noplēst, lai paplašinātu Finanšu ministrijas jaunceltnes apbūves platību. Neviens neapstrīdot, ka jaunceltne nepieciešama, bet kādēļ arch. Klinklāva lieliskais projekts jārealizē? Vecrīgas likumotajās un šaurajās ielās? Tas «ožot» pēc jaunas «pretvācu akcijas», un Ulmaņa pamatojumam, ka jaunajai ministrijai jābūt banku tuvumā, viņi neticot. Paredzētā namu noplēšana manāmi graušot pilsētas viduslaiku raksturu, bet ietekmīgā un reprezentatīvā jaunceltne, iespiesta vecpilsētā, nespēšot efektīvi izcelties. Tās vieta būtu Daugavmalā. Tur ēka izceltu Rīgas galvaspilsētas raksturu. Pat baltvāciešu «nīdējs» Skujenieks esot ieteicis Daugavmalu! Kad jautāju Verneram, kad Skujenieks to teicis, uzzināju, ka to nesen teikuši daži žurnālisti un Klinklāva biroja darbinieks sarunā ar kādu namīpašnieku.

Uz sava galda atklāju patīkamu pārsteigumu — paciņu no mātes. Patiesībā no Pjēra, mana drauga Francijā. Viņš savu sūtījumu bija adresējis uz Daugavpili, lūdzot to pārsūtīt man. Paciņā atradās grezna ādas iesējuma grāmata par Napoleonu. Pjērs atvainojās par ilgo nerakstīšanu. Tagad viņam esot vairāk laika, jo sekmīgi beidzis Francijas slaveno Sensīras (*St. Syr*) karaskolu. Viņš tagad esot leitnants. Tā kā garnizonu varējis pats izvēlēties, viņš izšķīries par Alžīriju, kur pavadījis bērnību. Pagaidām vēl uzturoties Parīzē, bet pēc gada varēšot aicināt mani ciemos uz Alžīriju.

GATAVOŠANĀS CEĻAM UZ VĀCIJU

20. martā

Vienojos ar Jēkabu, ka manu atvadīšanos no viņa rīkošu Jūrmalā. Pēcpusdienā abi ar Lauru stacijā tikāties ar Jēkabu un Bertas Pīpiņas (61) vecāko meitu. Bulduros izkāpām no vilciena. Laiks bija brīnišķīgs — mazliet sala un snīga, bet bez vēja. No stacijas gājām taisnā ceļā uz jūru. Diemžēl no paredzētās pastaigas gar pludmali nekas neiznāca. Mūsu dāmām likās, ka par daudz sniega. Staigājām šaipus kāpām, tad pa vientuļām, klusām ieliņām gar ziemā neapdzīvotām vasarnīcām. Labā omā ieradāties Bulduru kazino. Ziemas sezonas dēļ dažas telpas bija slēgtas. Tas mūs netraucēja, jo atradām patīkami siltu un mierīgu vietu, kur muzicēja kāds trio. Jutos labi, bija taču tik jauki būt kopā ar Lauru. Tērzēdami par grāmatām, filmām un teātriem, gandrīz piemirsām vilcienu uz Rīgu. Samaksāju rēķinu, tad cēlāties no galda.

Tieši šajā brīdī sāka spēlēt manu iecienīto tango — *Skumjas*. Vērām smagās durvis. Aiz tām tango smeldzošie akordi aprāvās, bet mēs četri uz brīdi sastingām,

jo mūsu acu priekšā pavērās burvīga, pasakaina aina. Starplaikā bija iestājusies tumsa. Vienīgi daudzās apaļās dārza lampas, biezām sniega cepurēm klātas, meta blāvu gaismu uz mīksto, vietām mirdzošo sniega paklāju un uz balti tērptajām eglēm. No naksnīgajām debesīm it kā dejodamas lēni un viegli lidinājās sniega pārsļas. Šo neaizmirstamo ainu es izjutu kā dzimtenes ardievas.

21. martā

Agri piecēlos un, gatavodamies dienestam Berlīnē, piecas stundas lasīju attiecīgo literatūru. No tās uzzināju daudz jauna par ķeizariskās Vācijas politikas aizkulisēm un ietekmi līdz pat tagadnei, kā arī par naciņu partijas ideoloģiju un vadītājiem. Jo ilgāk lasu, jo skaidrāk saskatu naciņu institūcijās un viņu vadītāju rakstos un runās naidīgo nostāju pret Baltijas valstīm. Mani pārsteidz, ka arī pretnaciņu literatūrā, kas iespiesta Zviedrijā, Šveicē un Francijā, atrodami meli un draudī pret Baltijas valstīm. Piemēram, Hitlera apkarotājs, bijušais Dancigas brīvpiilsētas senāta prezidents Raušnings, Šveicē publicējis vairākus rakstus, pievērsdams uzmanību Baltijas valstīm, kas — tā Raušnings — savu «vadonišu» pavadā vēloties kļūt par Hitlera vasaļiem un neatlaidīgi bruņojoties, lai uzbruktu Krievijai.

Austrijā kāda «cilvēces draugu» biedrība izplata brošūru «Eiropa briesmās». Tajā pieminēta arī Latvija. Tur cietumos smokot tūkstošiem demokrātu, žīdu un arī daudz garīdznieku. Augstskolā pastāvēt tikai fašistu studentu organizācijas. Prese esot cenzēta. Mainot dzīvesvietu, jāpierakstoties «policijas grāmatā» (te domāta mājas grāmata). Vislielākie meli sastopami, diemžēl, Rietumeiropā izplatītajā grāmatā *Brūnais tīkls*, kas iznākusi Parīzē 1935. gada beigās *Karefura* apgādā. Tajā tiek apgalvots, ka Somijas armijā darbojoties daudz vācu virsnieku, kas apmācot somus un uzraugot vairāku slepenu lidlauku ierīkošanu, kuri domāti uzbrukumam Ļeņingradai. Igaunijā baltvāciešiem esot liela ietekme armijā, brīvības cīnītāju un jaunatnes — sevišķi studentu — organizācijās, kurās valdot naciņu ideoloģija. Latvijas armijā, aizsargos un valdības aprindās kultivējot «nacisma garu». Visu zemi klājot naciņu grupu tīkls. Pavēles nākot no Berlīnes. Patiesībā Latvijā naciņu organizācija esot jau izveidojusies par valsti valstī. Vācijā, Kolbergas pilsētā, topot baltiešu leģions latviešiem un igauņiem utt. Tā šīs melu vāceles, apkarodamas Hitleru, vienlaikus kūda pret Baltijas valstīm.

Vakarā biju ar Lauru *Palladiumā*. Tur noskatījāties franču filmu *Maieringas pils traģēdija* ar pazīstamo aktieri Šarlu Boijē un jauno filmzvaigzni Danielu Darjē. Šī mīlas traģēdija mūs stipri ietekmēja. Pēc filmas izteicos, ka, manuprāt, Austrijas troņmantnieks nošaujoties bija aizmirsis savus pienākumus pret valsti. «Ernest, ko tu mūžīgi ar savu valsti!» bija Lauras īsā atbilde. Man šķiet, ka mans gaidāmais brauciens uz Berlīni lielā mērā ietekmēja viņas vārdus.

22. martā

Nejauka nakts. Kopš bērnu dienām mani vajā mokošs sapnis — tā arī šonakt. Liels, melns tīkls ar milzīgu zirnekli, kas lēnām rāpo manā virzienā. Tad skaļš un labi saprotams sievietes kliedziens: «Nebrauc!» Uzmodos. Ieraudzīju virs sevis patiesi tīklu, kas kustējās. Vienos sviedros izlēcu no gultas. Istabas vēsumā ātri atzīlbu. Nu redzēju, ka uz baltās sienas un griestiem kustas Elizabetes ielas koku zaru ēnas — ārā pūta stiprs vējš. Dienā man bija vairākkārt jādomā par šo sapni.

27. martā

Drūma diena. Pēcpusdienā braucu apraudzīt Janovski (62), jo uzzināju, ka viņš jau ilgāku laiku slimojot. Riebīgs laiks — lija un sniga. Tramvaju numurus tikko varēja saskatīt, jo bija aplipuši ar sniegu. Braucu Gaisa tilta virzienā līdz gala pieturai. Vakara krēslā un slajdraņķī pelēcīgās ielas izskatījās vēl drūmākas, nekā tās īstenībā ir. Nelielie viena un divu stāvu nami likās kā pieplakuši pie zemes. Pelēcīgajā un nepievilcīgajā ainā iederējās divi vientuļi gājēji — vīrietis ar sievieti, abi piedzērušies (sestdiena!). Janovska dzīvoklī oda pēc skābiem kāpostiem un pelējuma. Uz manu jautājumu, kā klājas slimniekam, saimniece tikai norūca: «Jau divus mēnešus nemaksā īri!» Mazajā un vēsajā istabā mans skolasbiedrs apģērbies un ar apsietu pēdu gulēja uz kušetes. Zinādams, ka viņam pagājušā vasarā ar plostošānu pa Daugavu nebija veicies (plosts izjuka), uzprasīju, vai viņš ir sēriju teorijas piekritējs. Nē, tas viņš neesot, bet nevarējis vasarā nopelnīt naudu studijām un mazam pabalstam slimajai mātei, strādājis «pa melno» pie kāda būvuzņēmēja. Maikapara tabakas fabrikas bēniņos darbodamies, kritis no sastatnēm un lauzis pēdu. Pēc divām trim nedēļām cerot atsākt staigāšanu. Viņš nesūdzējās. Esot slimības laiku lietderīgi izmantojis, gatavodamies augstskolas pārbaudījumiem. «Un nemaksāji īri!» piebildu, uzsākdams viņu enerģiski izprašņāt par viņa dzīvi. Kļuva bēdīgi, klausoties skolasbiedra stāstījumā. Nekādu pabalstu viņš nevarot saņemt, jo nebijis nekur reģistrēts un neesot maksājis nedz nodokļus, nedz slimokasei. Ēšanu reducējis līdz minimumam, tāpat kurināšanu. Īri pašreiz nemaksājot, bet vislielākās bēdas viņam sagādājot nespēja kaut ar mazumiņu atbalstīt māti. Ar pūlēm izdevās viņu pierunāt «aizņemties» no manis 40 latus. Apmēram pēc stundas devos mājās. Man šis apmeklējums atgādināja no jauna, ka mūsu pilsētā ir iecirkņi, kur ne mazums mūsu pilsoņu dzīvo trūcīgos apstākļos, atgādināja arī, ka par šiem «ēnā dzīvojošiem» ir jārūpējas un ka nedrīkst no viņiem atrauties, lai viņi nesāktu sekot komunistu musinājumu saukļiem. Janovskis, starp citu, stāstīja, pilsētā reti kāds zinot, ka pie viņiem vēstuļu kastītēs bieži atrodot ne vien komunistu skrejlapas, bet arī laikrakstus (!) un redzot izkārtus sarkanus karogus.

11. aprīlī

Tagad laiks skrien vēja ātrumā. Tuvojas prombraukšanas diena. *Leta* prasa savu tiesu, gatavošanās Berlīnei arī. Jālasa grāmatas, jādomā par vienu otru atvadišanās

vizīti (lai beigās to neiznāktu par daudz), jāiet uz pielaikošanu pie skrodera, kas man gatavo uzvalku un fraku (krustmātes dāvana). Vakar nopirku pie Ratfeldera divus koferus. Vienu vakaru pavadīju *Letas* fotolaboratorijā. Tur izmeklēju jaunākos (patiesi lieliskus) Latvijas dabas un notikumu attēlus, kurus ņemšu līdzī uz Vāciju. Vakar sakārtoju tās literatūras sarakstu, kas vācu, angļu u. c. valodās sniedz informāciju par Latviju. Apmeklēju ar Lauru *Austruma* karnevāla balli un — viņas ierosināts — juristu pēcpusdienas sarīkojumu Virsnieku klubā. Cieņojos pie Reinbachiem, pie advokātiem Uļļa un Meierovica, kā arī pie inž. Berga, mana krusttēva. Tur iepazīnos ar mūsu sekmīgo operas tenoru Kadiķi. Šogad viņš nedziedāšot, jo gatavojoties valsts pārbaudījumiem. Nezināju, ka viņš strādā Kara ministrijā un studē (ja pareizi sapratu — mehāniku). Ļoti labi audzināts, ļoti izglītots. Žēlojās, ka latvieši viņam pārmetot uzstāšanos Krievu drāmas teātrī. Taču viņš neesot vienīgais, kam jāastopoties ar nepamatotiem latviešu sabiedrības pārmetumiem. Tie jādzirdot arī operas dziedātājai Alīdai Vānei. Viņa jau kopš bērnības dzīvojusi ASV un Itālijā. Tur mācījusies dziedāt un ar lomām *Toskā*, *Aidā* un *Tanheizerā* guvusi lieliskus panākumus Ņujorkā, Buenosairesā, Florencē, Milānā un Romā. Latvijā atgriezusies bez jebkādiem karjeras nolūkiem, bet lai apmeklētu dzimteni (neesot aizmirsusi latviešu valodu). Operas vadības pierunāta, viņa dziedot tagad operā, bet nesaprotamu iemeslu dēļ daļa latviešu sabiedrības viņu ignorējot. Toties sveštautiešu publika viņai uzgavilējot. Pēc vakariņām Kadiķis pazuda. Žēl, gribēju vēl ar viņu parunāt.

13. aprīlī

Šodien devos pirmajā oficiālajā vizītē kā *Letas* pārstāvis Vācijā pie Valsts kancelejas šefa (un veca Ulmaņa līdzstrādnieka) Rudziša. Sākums biedināja, kļuvu pat mazliet nedrošs. Kad ierados viņa vienkāršajā, bet samērā plašajā kabinetā, Rudzītis piecēlās un, noņēmis acenes, pētīgi raudzīdamies manī, patiesā izbrīnā iesaucās: «Pēc jūsu rakstiem spriedu, ka redzēšu vecāku kungu. Bērziņam ir gan drosme jūs sūtīt, bet jums — doties lauvu bedrē!» Piedāvājis krēslu, viņš man prasīja piecus vai sešus jautājumus (starp citu — kādas ārzemju pilsētas es pazīstot utt.). Tad minūtes desmit runājām par Latvijas neizdevīgo ģeopolitisko stāvokli starp divām agresīvām ideoloģijām un ar to saistīto nedrošību. Rudzītis aizrādīja: «Prezidents domā, ka pie mums īsti neizprotot Vācijas nozīmi. No mūsu svarīgās sūtniecības Berlīnē nākot pārāk maz informācijas par jaunās Vācijas rosību un nodomiem.» Ar to mūsu saruna beidzās. Pavadījis mani līdz durvīm, Rudzītis ar labsirdīgu smaidu piebilda: «Domāju, ka arī es jūs sūtītu. Labas sekmes Vācijā, un vecā Rudziša padoms: audzējiet ūsas — izskatīsities vecāks!»

18. aprīlī

Šodien ir brīnišķīga diena. Tuvojas pavasaris! Zilas debesis ar dažiem baltiem mākonīšiem un ilgi neredzēto sauli. Aizvēru grāmatu un aktis. Taisnību sakot, man ir apnikusi intensīvā gatavošanās jaunajam darbam. Piezvanīju Laurai un aicināju

MANA DARBA KAVĒKĻI

Berlīne, 1937. gada 24. aprīlī

Vakar, tas ir, piektdien, 23. aprīlī, ierados Vācijā. Rakstu jau savā istabā. Galvā viss griežas, jo apstākļu un apkārtnes maiņa ir strauja un krasa. Tieši tādēļ es vēlos visu pierakstīt, lai vēlāk varētu atcerēties pirmos soļus Berlīnē.

Pirmdien vēl biju Daugavpili atvadīties no vecākiem. Tur saņēmu bezgala daudz labi domātu pamācību. Apcieemoju Dr. Grišānu, pulkv. Kamolu, tiesnesi Jubasu un citus. Protams, katrā mājā uzturēdamies tikai īsu laiku, bet negribēju aizbraukt, no viņiem neatvadījies, jo viņi visi man bija vairākkārt darījuši daudz laba. Pēdējā sarunā tēvs, piekodinājis «cītīgi un uzticīgi kalpot valstij», iedeva man 500 reichsmarkas (tas bija viņa honorārs par vairākiem rakstiem kādā vācu lauksaimniecības žurnālā), lai atvieglinātu iedzīvošanos Berlīnē. Krustmāte un māte, kā parasti nopietnos brīžos, bija ļoti savaldīgas. Nekādu asaru. Taču runāt nespēja. Otrdienas pēcpusdienā atgriezos Rīgā un pavadīju vakaru ar Jankavu un Jēkabu. Abi, pazīdami naciķu Berlīni, bija vienās domās, ka man tur nebūšot viegli, bet interesanti gan.

Trešdien biju pēdējo reizi *Letā*. Saņēmu iecelšanas dokumentus, ieteikuma rakstus, instrukcijas un naudu. Atvadījos no kolēģiem. Tad sēdēju pie labi pazīstamā rakstāmgalda direktora kabinetā. Bērziņš apjautājās, vai viss esot nokārtots pēc viņa norādījumiem. Kad biju pabeidzis ziņot, uz brīdi iestājās klusums. To pārtraukdams, direktors piecēlās, pienāca pie manis un, cieši acīs raudzīdamies, teica: «Nu tad viss kārtībā. Brauciet! Neaizmirstiet dzimteni! Dievs lai jūs sargā!» Sīrsnīgs rokasspiediens. Likās, it kā nupat būtu atvadījies no tēva.

Ceturtdiena, prombraukšanas diena. Neraugoties uz to, ka vilciens atgāja agrā pēcpusdienā, stacijā bija ieradušies arī daudz draugu no savām darbavietām — pavisam ap 15—16 pavadītāju. Trūka Oskara, Jēkaba, Venera, Jankava, Valtera un Ginsburga, jo no viņiem biju jau iepriekš atvadījies. Visvairāk runāju ar Lauru. Viņa arī bija vienīgā, kas mani pavadīja uz kupeju. Draugi saprata — kāpēc. Kupeja bija tukša. Klusēdami nosēdāmies viens otram pretī. Pēc brīža mazliet aizsmakušā balsī teicu: «Laura, ir laiks. Dzīvo vesela! Neaizmirsīsim viens otru! Zini, es tevi mīlu!» Bikls skūpstis. Vēru vagona durvis. Vēlreiz māju draugiem. Viņi kaut ko sauca, bet nevarēju saprast, jo vilciens jau brauca.

Latvijas sūtniecības nams Berlīnē, Burggrāfa ielā 13 (*Burggrafenstrasse 13*), 1939. gadā.
Kara laikā bumbas to sagrāva.

Paliku gaitenī un uzsmēķēju. Raudzīdamies garāmslidošajās ainavās, neko citu neredzēju kā divas tumšas, sērīgas un jautājošas acis. Tā ilgi stāvēju, iegrimis pārdomās. Vagona pavadoņi tās pārtrauca, jautādams pēc manas guļamvietas kartes. Nākamajā rītā, tas bija vakar, mani uzmodināja pazīstami lielpilsētas trokšņi — vilcienu dārdoņa, signālu svilpieni, kaucošas pārmiju sirēnas. Tad iestēnējās vagonu bremzes, vilciens apstājās. Skaļrunis vēstīja: «Berlīne — Silēzijas stacija!» Mudīgi apģērbos un steidzos uz izeju, jo tuvojās Zooloģiskā dārza pietura — mana brauciena galastacija.

Pēc brokastīm stacijā sameklēju bagāžas nodaļā savas mantas. Nesējs tās novietoja taksītī, žēlodamies par smago *Letas* koferi, kurā bija grāmatas, brošūras un vairāk nekā 200 lielformāta fotoattēlu. Nepaguvu īsti atjēgties, kad mašīna jau apstājās pie liela, glīta nama. Pie labi kopta dārza dzelzs žoga vārtiem spīdoša misiņa plāksne norādīja, ka esmu sasniedzis Latvijas sūtniecību.

Sekretārs Vilis Kalniņš, liela auguma vīrs ar atklātu skatu, palīdzēja man atzīmēt Berlīnes pilsētas plānā divus punktus — sūtniecību un Vācu ziņu biroju (*DNB*), kur man būs jāstrādā vakaros. Starp šiem punktiem, ievērojot arī satiksmes savienojumus, atzīmēju rajonu sūtniecības tuvumā, kurā man būs jāmeklē istaba. Izpalīdzīgais šveicars un šoferis Brachmanis starplaikā nogādāja manas mantas tuvējā viesnīcā. Necik ilgi, un es sēdēju padomnieka Artura Stēgmaņa darbistabā.

Latvijas sūtniecības pirmais sekretārs
Vilis Kalniņš.

Viņš pilnīgi atbilda Rīgā saņemtajam aprakstam — neliela auguma, enerģiskām kustībām un vērīgām acīm. Novēlējis man sekmes, viņš īsumā izskaidroja mana darba apstākļus, it sevišķi norādot uz darba kavēkļiem. Vācijā visi politisko ziņu avoti esot centralizēti. Ārpolitiskās ziņas nākot no Ārlietu ministrijas (*Auswärtiges Amt* — *AA*), iekšpolitiskās ziņas no Propagandas ministrijas (*Ministerium für Volksaufklärung und Propaganda* — *Promi*), kā arī no valsts preses šefa (*Reichspressechef*) Dr. Dītricha biroja. Dažreiz ārpolitiskās ziņas uzzināmas arī naciņu partijas ārlietu nodaļā. Ārpolitisko informāciju un valdības komentārus ārzemju preseī ik dienu plkst. 12.30 sniedzot *AA* «spīkers» *AA* preses konferencē. Vācu iekšpolitiskās ziņas, kā arī komentārus par iekšzemes un ārzemju notikumiem ārzemju žurnālisti varot dzirdēt plkst. 18.00 *Promi* preses konferencē. Visu šo Vācijai un ārzemēm domāto informāciju vēlāk izplatot *DNB*. Plkst. 12.00 Gebelss vai Dītrichs *Promi* telpās dodot vācu preseī norādījumus, kādā veidā *DNB* informācija publicējama, t. i., ko izcelt, kā komentēt. Citu ziņu avotu neesot.

Ja ārzemju žurnālists vēlas iegūt papildu materiālus, viņam jāmeģinot nodibināt labi sakari ar trim minētajām iestādēm. Citādi atliekot tikai kombinēt vai arī pašam uz savu roku vākt informāciju, kas esot bīstami, jo tādā gadījumā žurnālistam draudot izraidīšana, bet informantam — cietums.

Otrais kavēklis esot iedzīvotāju norobežošanās no ārzemju žurnālistiem. Veiklā propaganda iepotējusi tautā bailes no ārzemju spiegiem vai melīgu ziņu izplatītājiem (ne gluži bez pamata). Katrs, kas ārzemju žurnālistiem sniedzot ziņas — arī nesvarīgas —, skaitoties tautas nodevējs. Uzraudzība esot stingra, bet nemanāma.

Berlīne. Skats no Brandenburgas vārtiem uz «Rietumu—Austrumu asi»
1937. gadā Benito Musolīni viesošanās laikā.

Izsekojot, noklausoties tālsarunas, kā arī pārbaudot, ko ārzemju žurnālisti laikrakstos vai radiofonā raksta vai ziņo par Vāciju.

Trešais kavēklis esot sliktās attiecības starp Rīgu un Berlīni. Te naciņi «jānot ar diviem zirdziņiem» — baltvāciešu apspiešanu Latvijā un mūsu «draudzību» ar Maskavu. Bez tam, protams, dzirdot arī vecās sūdzības par latviešu pakļaušanos angļu ietekmei. «Nu, vai varēsi šos šķēršļus pārvarēt?» jautāja Stēgmanis. — «Šodien neko nevaru teikt!» bija mana atbilde. Tad viņš pieteica man iepazīšanās vizītes pie *AA*, *Promi*, *DNB* un — kā ar Bērziņu norunāts — arī pie Ārzemju žurnālistu biedrības priekšsēža, amerikāņa Lūisa Lochnera. Sarunu beidzot, Stēgmanis mani ielūdza pēcpusdienā uz kafiju.

Paēdis pusdienas, devos ar pilsētas plānu un laikrakstu rokās meklēt istabu. Kad iepazīnos ar īres maksām, mati cēlās stāvus. Par mazāk nekā 90 reichsmarkām (RM) laba istaba nebija atrodama — vismaz ne tajā Rietumberlīnes daļā, kurā atrodas ārzemju diplomātiskās pārstāvniecības. Citur es pēc Bērziņa ieteikuma (un paša atziņas) nemeklēju. Beidzot laimējās. Septiņu minūšu gājiena attālumā no sūtniecības tieši pie 12. autobusa (kas pietur arī netālu no *DNB*) piestātnes. Kāda poliete, atraitne (vīrs vācietis — kritis karā), man izīrēja istabu par 60 RM — atlaižot 20 RM. Man laimējās nevis tādēļ, ka sapratos ar saimnieci poļu valodā, bet viņas 18 gadus vecā dēla dēļ, kas mācoties kādā lielā viesnīcā. Dzirdējis, ka esmu no Latvijas, viņš iesaucās: «Nu, māt, nedomā tik ilgi! Pie mums dzīvo jau

trīs naudīgi ārzemnieki, bet veči. Ir laiks uzņemt kādu jaunāku cilvēku!» Viņa māte pamāja ar galvu un noteica: «Dobrze!» Istaba nav visai liela, bet ļoti tīra, ar dārgām mēbelēm un tālruni. Tā atrodas ieejas tuvumā blakus vannas istabai. Aizbraucu pēc koferiem. Atgriezies novietoju Lauras ģimetni uz rakstāmgalda un, noguris kā suns, likos gulēt.

Sodien ierados norunātajā laikā sūtņa sekretariātā. Tur mani sagaidīja divas laipnas sekretāres — Grikmaņa un Kundziņa jaunkundze. Arī viņas piedāvājās man palīdzēt, ja būtu vajadzīgs un viņām pa spēkam. Tad bija jāiet pie sūtņa Hugo Celmiņa. Liela, slaika auguma kungs ar jautājošām acīm un stipri iesirmiemiem matiem, tērpies labi šūtā zilā uzvalkā. Sasveicinoties pieminēja, ka viņam agronomu sanāksmēs vairākkārt bijusi darišana ar manu tēvu. Sūtņis apjautājās, kā Rīgā uzņemta ziņa par Alfrēda Bērziņa iecelšanu par ministru (1. aprīlī), un interesējās par direktora Bērziņa, t. i., rakstnieka R. Valdesa, nākamajiem literārajiem darbiem (slavēja viņa *Jūras vilkus* un romānu *Devītais vilnis*) utt. Sarunājāmies apmēram pusotras stundas, bet par manu darbu vai Vācijas politiku Hugo Celmiņš neteica ne vārda.

Pēc vizītes pie sūtņa braucu uz *DNB*. Divas lielas astoņstāvu ēkas Berlīnes laikrakstu kvartālā. Bija jāuzmeklē *DNB* direktors Meijers, Bērziņa labs paziņa. *DNB* šefs agrāk bijis jūras virsnieks (tādēļ arī labā saskaņa ar manu šefu), bet pašreizējā amatā bez lielas ietekmes, jo neesot naciņu partijā. Naciņiem nākot pie varas, Gebelss pārveidoja *DNB*, kas bija vairāku akcionāru īpašums, ieceldams par direktoru ārzemēm simpātisko Meijeru, bet par palīgu izraudzīja fanātisko naciņi fon Ritgenu. Sasveicinoties ar direktoru, atvainojos par protokola kļūdu, jo neesmu vēl akreditējies nedz *AA*, nedz *Promi*. Viņš to uzņēma ar humoru. «Nu, tad pateicos jums par to, ka ierindojāt Meijeru pirmajā vietā. Bet saki, ko dara draugs Bērziņš? Par viņa *Letas* attīstību stāsta brīnumlietas!» Patīkamā sarunā pavadīju pie viņa apmēram pusstundu. Uzzināju, ka *DNB* ārzemju redakcijā vien strādājot 47 redaktori. *DNB* namā darbojoties arī deviņas — ar *Letu* tagad desmit — ārzemju ziņu aģentūras ar 27 redaktoriem un 22 sekretāriem un mašīnrakstītājiem. Sarunas laikā izņēmu no portfeļa divas Bērziņa līdzdotās *Allažu ķimeļa* pudeles un, nolikdams tās uz galda, piebildu: «Šīs torpēdas ir sveiciens no mana šefa.» Redzēdams Meijeru labā omā, liku arī savu pudeli galdā ar lūgumu piešķirt man labu istabu. «Lūgumu ievērošu. Zvaniet ceturtdien manam saimniecības direktoram Dr. Nēlzenam, vai viņš jau ceturtdienas vakarā var nodot biroja telpu jūsu rīcībā. Tā, tas būtu viss. Ja ir sūdzības, nāciet pie manis. Novēlu jums sekmīgu darbu! *Heil Hitler!*»

Pēcpusdienu pavadīju pie Stēgmaņiem. Namamāte — blonda, izskatīga un eleganta dāma. Ģimenē aug apmēram 11 gadus vecs, ļoti labi audzināts meitēns. Mājīgi iekārtotajā dzīvoklī rietumeiropiski klāts galds ar degošām svecītēm. Tērzējot laiks pagāja nemanot. Stēgmanis bija pārsteigts, dzirdot, ka esmu jau atradis istabu un bijis arī pie Meijera. Par manu apmeklējumu pie Celmiņa viņš neko nejautāja, kaut arī bija par to informēts. Runādams par politiskiem tematiem, Stēgmanis izteicās ļoti pesimistiski. Līdztekus pastāvīgam apdraudējumam no komunistiskās Maskavas mums esot radies jauns apdraudējums patoloģiski agre-

Latvijas sūtnis Berlīnē
Hugo Celmiņš.

sīvā Hitlera personā, kas brutāli atbrīvojot Vāciju no Versaļas līguma važām, kļūdams ar katru dienu tautā iemīļotāks. Sūtniecības darbu apgrūtinot divi apstākļi: pirmkārt, latvieši pagājušajos gados izturējušies tā, it kā ar Vāciju nebūtu jāreķinās, otrkārt, latviešu žurnālistiem, diemžēl, trūkstot ārpolitiskās pieredzes. Viņi strādājot kļūdaini un emocionāli. Atcerējos sava direktora kritiku — tā vārdu pa vārdam saskanēja ar padomnieka pārmetumiem. Pēc stundas atvadījos. Atgriezies savā istabā — vārdu «mājas» vēl nav viegli lietot —, centos atzīmēt pēdējo dienu notikumus.

25. aprīlī

Berlīnē esot 4 430 000 iedzīvotāju, bet tās apkārtnē dzīvojot vēl 380 000 cilvēku (Potsdamā vien 130 000). Pilsēta nav organiski augusi. Berlīne ir septiņu mazāku pilsētu un 26 lielāku ciemu kopums. Tas labi redzams pilsētas apskates braucienā, sastopoties ar dažādiem, ļoti atšķirīgiem pilsētas centriem. Zinādams Berlīnes vēsturi, vēlējos šo pilsētu labi iepazīt. Tā kā *Leta* pirms 1. maija no manis nekādas ziņas negaida, nolēmu katru dienu apskatīt vienu pilsētas daļu. Šodien pavadīju četras stundas, iepazīdamies ar centra kodolu. Redzēju pili, operu, Kara muzeju, Prūsijas bibliotēku, *AA*, *Promi*, angļu un franču vēstniecības, slavenās viesnīcas *Adlona* un *Kaizerhofs*, kā arī pazīstamos Brandenburgas vārtus (klasiska kolonnu celtne ar septiņām caurbrauktuvēm. Vidējo agrāk dīrkstēja lietot vienīgi ķeizars, tagad — Hitlers un valdības locekļi), vareno reichstāgu un augsto Uzvaras

Latvijas sūtniecības otrais sekretārs
Āboltiņš.

kolonnu. Citiem vārdiem, «apostīju» pazīstamā bulvāra *Unter den Linden* (liepu gan nebija daudz, un tās pašas pavisam maziņas) apkārtni. Dzīva satiksme, elegantā publika un priekšzīmīga tīrība. Vērojot gājējus, jau šodien varu teikt, ka pārtikušo pilsoņu un elegantākajos kvartālos reti redz naciķus formastērpos. Nevar noliegt, ka naciķi ir tautas partija, kas cīnās pret t. s. reakciju. Pilsētā redzami lieli pretstati. Piemēram, bulvārī *Unter den Linden* ieraudzīju kādā kungu apģērbu veikala skatlogā kaklasaites — dārgākā maksāja 47 RM, lētākā 20. Citā veikalā tas pats. Bet sānielās — lielajā Frīdricha ielā, kā arī Vilhelma ielā — tās pašas kaklasaites maksāja 15 resp. 5 RM. Aiz Brandenburgas vārtiem sākās plaši, mežam līdzīgi apstādījumi. Tos 35 minūtēs šķērsojis, atrados atkal pilsētā, 10 minūšu gājiena attālumā kā no sūtniecības, tā no sava dzīvokļa. Šos apstādījumus vācu valodā sauc par *Tiergarten*, t. i., Zvēru dārzu, bet īstais zvēru dārzs ir *Zoo*, kas atrodas 500 metru no mūsu sūtniecības.

Pēcpusdienā biju ielūgts pie Viļa Kalniņa. Viņš — tāpat kā visi sūtniecības piederīgie — dzīvo sūtniecības namā. Divas ļoti labi iekārtotas istabas. Gleznas, paklāji, ādas atzveltņu krēsli un grāmatas dārgos sējumos. Pie viņa iepazinos ar atašeju Ozoliņu — lielu, blondu jautras dabas kungu. Tas man parādīja savas abas istabas tai pašā stāvā, brīdinādams no vilšanās. Salīdzinot ar Kalniņa telpām, Mikoša (Ozoliņu sūtniecībā visi sauc par Mikošu) istabas bija spartiski iekārtotas. Viņa kaislība ir automašīnas, kas, protams, maksā naudu. Ozoliņam un Kalniņam ir kalpone — Genoveva no Krāslavas! Tērzējām un klausījāmies radio. Pēc tam abi mani pavadīja uz mājām.

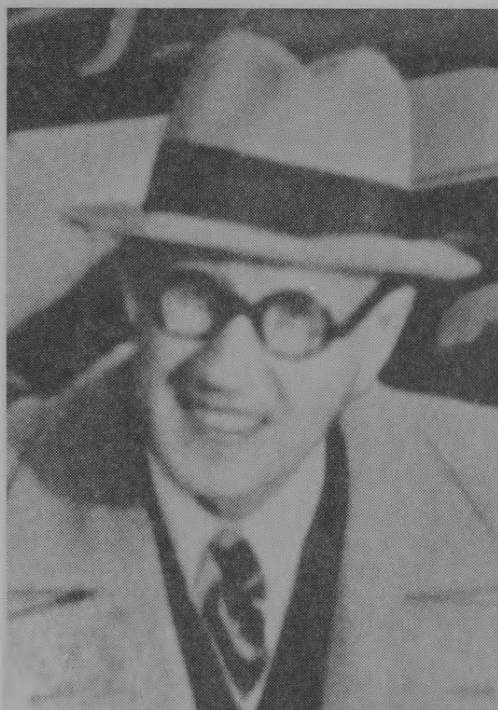
Latvijas sūtniecības militārais atašējs pulkvedis
Aleksandrs Plensners.

Uzrakstīju pirmās vēstules no Berlīnes — vecākiem un Laurai. Pēc tam vakariņoju savas saimnieces ēdamistabā. Iepazinos ar pārējiem mājas iedzīvotājiem: diviem holandiešiem un vienu dāni. Visi trīs vecāki kungi, tirgotāji. Tā kā vakaros būs jāstrādā, lūdzu neļauties, ja es turpmāk ar viņiem neēdīšu. Ilgāka saruna man iznāca ar saimnieces dēlu Pēteri Hesu. Izrādījās, ka viņš, vēlēdamies kļūt par viesnīcnieku, skolojas šīnī nozarē *Kaizerhofa* viesnīcā. Pirms 1933. gada, kad Hitlers vēl nebija pie varas, naciķus lielajās un smalkajās viesnīcās necieta, izņemot *Kaizerhofu*. Tādēļ naciķu slavenības un partijas ārzemju viesi apmetoties tur, bet ārzemnieki, valsts viesi — *Adlonas* vai *Esplanādes* viesnīcā. Arī tas ir jāzina.

UZSKATU ATŠKIRĪBAS BALTIJAS VALSTU SŪTNIECĪBĀS BERLĪNĒ

27. aprīlī

Vakar priekšpusdienā apmeklēju Lietuvas un Igaunijas sūtniecību. Abās mani uzņēma ļoti laipni, abās sarunājos ar padomniekiem. Neraugoties uz to, ka šie kungi pārstāv neatkarīgas valstis, biju sagaidījis zināmas Baltijas valstu kopības

Latvijas sūtniecības atašejs
Ozoliņš.

pažīmes. Lietuvietis domāja, ka Maskavas līgumi ar Parīzi un Prāgu atturēšot Hitleru pievienot Austriju. Igaunis bija pretējos uzskatos. Hitlers, zinādams, ka Itālija nepretosies, drīz vien «iebāzīsot Austriju kabatā». Anglija nesperšot pretsoļus, bet Maskava pēc apmēram 18 000 armijas komandieru apcietināšanas esot nevarīga. «Lietuviešu kolēģa cerība, ka Austrijas dēļ varētu izcelties konflikts, kas eventuāli Lietuvai varētu palīdzēt Viļņas atgūšanā, ir sapnis!» piebilda igauņis, zinādams, ka es iepriekš biju Lietuvas sūtniecībā.

Mana vizīte pie lietuviešiem atmaksājās vēl tāpēc, ka uzzināju — arī Lietuvas ziņu aģentūras *Elta* pārstāvis Dr. Kaups uzturoties Berlīnē. Viņam neesot biroja *DNB* ēkā, jo strādājot mājās.

No Igaunijas sūtniecības braucu ar taksometru uz *AA*. Tur sastapos ar ļoti zīmīgu situāciju: preses nodaļas vadītājs ir legācijas padomnieks Dr. Šmits, viņa vietnieks — sūtnis Brauns fon Štumms. Te skaidri saskatāms, ka naciņi vēl nav pilnīgi paspējuši pārkārtot ministriju, jo sūtnis ir augstākā pakāpē par legācijas padomnieku, bet Šmits ir partijas biedrs, Brauns fon Štumms — nav. Šajā iestādē valdīja galīgi cita gaisotne. Kāpēc Stēgmanis neesot atnācis līdzī, lai ar mani iepazīstinātu? Kādēļ mūsu armijas vadība koķetējot ar krieviem, jo latviešu virsnieki atkal gatavojoties braukt uz Maskavu? Kādēļ latviešu inteliģence noraidot visu vācisko? Ko es savā darbā Vācijā uzskatot par svarīgu? Un atkal — kur Stēgmanis? Atbildēju pēc iespējas īsi: «Maskava ir ielūgusi mūsu virsniekus novērot manevrus. Berlīne to līdz šim nav darījusi. Mēs esam neitrāli un vēlamies ar abām pusēm labas attiecības — to pierāda pazīstama latviešu pulkveža icelšana

Latvijas sūtniecības atašejs
J. Kalniņš.

par militāro atašeju Berlīnē (abi kungi reizē: «Ak, to mēs nezinājām!»). Kas ielūdza Vāciju pēc kara pirmo reizi uz Starptautisko studentu konferenci? Tā bija Latvija! Mūsu inteliģencei nav aizspriedumu pret Vāciju, bet, lasot draudus vācu presē, bailes gan! Savā darbā es centīšos parādīt Latvijas sabiedrībai Vāciju un tās valdošo partiju tādu, kāda tā ir. Vienlaikus novērošu vācu preses izturēšanos pret manu valsti. Stēgmanis nav ieradies, jo padomniekam gadījās neparedzēts uzdevums. Vai tad man tādēļ bija jāatliek iepazīšanās vizīte?» Tālākās sarunas ritēja raiti un liecināja par abu AA ierēdņu labām zināšanām internacionālos jautājumos un par nenoliedzamu prāta veiklību. Brauns fon Štumms mani ielūdza uz pusdienām *Adlonā*.

Pēcpusdienā biju sūtniecībā un atstāstīju Stēgmanim savas sarunas (arī sarunu pusdienas laikā ar Braunu fon Štummu par vikingsiem un grieķu filozofiem). Iepazinos ar Kalniņa līdzstrādnieci Krūkļa jaunkundzi, mašīnrakstītāju Vanaga jaunkundzi un, beidzot, arī ar lauksaimniecības atašeju Brici, sekretāru Zēbergu, kā arī ar otru šoferi Bušu.

Šodien no rīta biju pie amerikāņu *Associated Press (AP)* Vācijas biroja direktora Lochnera. Viņš ir arī Ārzemju žurnālistu biedrības priekšsēdis. Ļoti kustīgs neliela auguma kungs — zinātnieka tips. Viņš nekavējoties izpildīja manu uzņemšanas anketu. Parīt es varēšot sevi uzskatīt par pilntiesīgu biedru un sekretariātā, kas atrodas *Esplanādes* viesnīcā, saņemt apliecību. Berlīnē pastāvot vēl viena ārzemju žurnālistu organizācija: Ārzemju žurnālistu apvienība. To vadot kāds ļoti enerģisks un spējīgs Rumānijas vācietis — Dr. Teils. Īstu ārzemnieku tajā esot maz — no

Latvijas sūtniecības darbiniece
E. Krūklā jaunkundze.

60 žurnālistiem tikai 15 — vairumā tādi, kuriem *Promi* maksājot tālruņa lēses (albāņi, bulgāri). Ārzemju žurnālistu biedrībā esot 95 žurnālisti, to starpā tikai pieci vācieši, kas pārstāvēt ārzemju laikrakstus. Tad Lochners brīdināja: «Neticiet visam, ko dzirdēsīt no saviem kolēģiem. Berlīne ir viens no pasaules centriem, un te žurnālistikas laukā notiek dažādu interešu spēkošanās. Es pats esmu vairākkārt laidis klajā baumas, izpildīdams savas vēstniecības norādījumus. Redziet, dažreiz ir svarīgi novērot oficiālo Vācijas reakciju. Bet ir arī vēl citi iemesli baumu palaišanai!» Tas bija vērtīgs norādījums. Šajā brīdī apzinājos, ka pārstāvu mazas, politiskajā spēlē nevarīgas valsts ziņu aģentūru. Atvadoties amerikānis mani ielūdzā rītdien pusdienās.

No Lochnera devos taisnā ceļā uz *Promi*. Tur mani pieņēma Ārzemju preses nodaļas vadītājs Bernds — melnā SS formastērpā, ar valdonīgiem žestiem un valdonīgu runasveidu. Viņš esot priecīgs, ka Rīga atsūtījusi gados jaunu žurnālistu. «Esmu pārlicināts, ka jūs labāk sapratīsīt Hitlera Vāciju. No tā arī būs atkarīgas mūsu attiecības ar jūsu valsti un ar jums pašu. Jūsu nodaļas vadītājs Dr. Maurachs jau gaida uz jums. *Heil Hitler!*» Tā, nepaguvis pateikt kaut vienu teikumu, atrados jau citā istabā, kur man pretī nāca jauns cilvēks SA formastērpā, laipni apsveicot mani Berlīnē, — valdības padomnieks Dr. Maurachs. Apsēžoties viņš ar elkoni nejauši nogrūda vairākus laikrakstus no galda. Uz grīdas ieraudzīju mūsu *Rigasche Rundschau* un krievu avīzi *Segodņa*. Nu zināju, ka viņš prot krievu valodu. Maurachs solījās mani atbalstīt, kur un kad es vien vēlētos, bet draudēja ar nopietnām sekām, ja manā darbā atklāšot melus vai kūdišanu. «Par latviešu presē

publicētu nepatiesu informāciju par Vāciju, kas pārņemta no citām zemēm, mēs jūs nekārsim, bet, ja tāda nāktu no Berlīnes, tad gan!» Maurachs norādīja, ka *AA* preses konference notiekot katru dienu plkst. 12.30, bet *Promi* preses konference plkst. 18.00 šīs ministrijas telpās. Viņš ielūdza mani pusdienās, bet pirms tam iepazīstināja ar lietvedi Gīzi — ārzemju žurnālistu «māti», jo viņš gādānot par dzelzceļa un lidmašīnu brīvbiļetēm, ielūgumiem uz sarīkojumiem, kino un koncertu kartēm. Pusdienojām *Kaizerhofā* (nu es zināju, ka tas ir partijas ielūgums). Par politiku nerunājām, apspriedām zviedru, norvēģu, krievu un poļu literatūru.

28. aprīli

Esmu uzņemts Ārzemju žurnālistu biedrībā. To sasveicinoties man svinīgi paziņoja Lochners, kad tikāmies, lai ietu pusdienās. Viņu pavadīja slauka auguma jauns cilvēks, gadus trīs vecāks par mani. Amerikānis mūs iepazīstināja. Viņa pavadoņi bija Ungārijas valsts ziņu aģentūras pārstāvis fon Meloko. Pirms nedēļas ieradies Vācijā no Romas, kur bijis tādā pašā amatā. Pusdienas ēdām nelielā, bet ļoti elegantā zivju restorānā vecpilsētā (to nevar salīdzināt ar Rīgas vecpilsētu — mūsējā ir daudz vecāka). Ar sarunām neveicās. Droši vien tādēļ, ka kopā sēdēja trīs cilvēki, kas cits citu nepazīna. Interesi izraisīja Lochnera pareģojums, ka Rūzvelta ievēlēšana par ASV prezidentu agrāk vai vēlāk laužīsot Hitleram kaklu. Fon Meloko ieminējās par itāliešu armijas problēmām Abesīnijā un pastāstīja vairākas anekdotes par Musolini. Uz ielas mēs izšķīrāmies, jo ungāram un man ar amerikāni nebija pa ceļam. Tad — kā tas dzīvē mēdz gadīties — nāca lielais pārsteigums. Stāstīju fon Meloko, ka man laimējies iegūt kāda lieliska ungāra draudzību. «Vai drīkstu zināt vārdu?» — «Kādēļ ne, tas ir grāfs Juričkoji!» Mans kolēģis apstājās. «Vai tas var būt — Māčjas Juričkoji, mans mīļākais brālēns, kas ilgi dzīvoja Šveicē?» Nu bija ko stāstīt! Ielūdzu fon Meloko pie sevis. No saimnieces pasūtīnāju kafiju un nopirku pudeli konjaka (to Pēteris droši vien bija atnesis no *Kaizerhofa* viesnīcas, jo tas bija pirmās šķiras franču dzēriens). Mans viesis bija pārsteigts, kad parādīju viņam vairākus attēlus, kuros bijām redzami Juričkoji un es. Nu fon Meloko kļuva ļoti atklāts. Viņš esot atsūtīts uz Berlīni, lai uzlabotu Ungārijas attiecības ar Vāciju, jo viņa divus gadus ilga darbs Romā bijis ļoti sekmīgs — viņš sadraudzējies ar itāliešu ārlietu ministru Čano utt. «Mana vecmāmiņa cēlusies no ietekmīgas, bet pret fašistiem ne visai draudzīgi noskaņotas itāliešu aristokrātu ģimenes. Tā kā Budapešta man bija uzdevusi veicināt Ungārijas sadarbību ar Itāliju, Čano centās ar manu palīdzību ietekmēt manas vecmāmiņas ģimenes nostāju. Protams, ka līdz ar to man Romā visas durvis bija atvērtas. Kā būs Vācijā, nezinu.» Sarunas beigās nolēmām turēties kopā, jo bijām viens otram simpātiski un abi šajā pilsētā iesācēji. Piezīme: Budapešta maksā fon Meloko 1500 RM mēnesī. Būs jārunā ar Stēgmani, cik ilgi tad man būs jāzietiek ar 390 RM!

Potsdamas laukums Berlīnē.

29. aprīlī

Sūtniecībā kā pirmo satīku sekretāru Zēbergu — ļoti izpalīdzīgu vidēja vecuma kungu. Uz jautājumu, kā es Berlīnē esot iedzīvojies, atbildēju: «Godīgi runājot — slikti!» — «Kāpēc?» Izstāstīju, kur man «spiež kurpe», un jautāju, vai vērts iet pie Stēgmaņa runāt par manas algas neizdevīgo maiņas kursu. Brīdi pārdomājis un lūdzis nevienam neizpaust, ka viņš ir mani informējis, Zēbergs paskaidroja: direktora Bērziņa apgalvojums, ka sūtniecība solījusies manu algu pēc izdevīga kursa izmainīt vācu naudā, atbilstot patiesībai. Taču tik vienkārši tas neesot, jo es neskaitos sūtniecības darbinieks. Sakarā ar kāda naudas mainītāja apcietināšanu šī iespēja pagaidām izputējusi. Vācieši droši vien atklāšot šīs personas sakarus ar sūtniecību, tādēļ Stēgmanim un viņam — kā sūtniecības kasierim — «trīcot bikses». Tas gan neesot nekāds likuma pārkāpums — vienīgi neskaidru noteikumu veikla izmantošana. Taču, ievērojot apstākli, ka AA nepatīkot enerģiskais Stēgmanis un Celmiņa pārāk atklātā izrunāšanās pret naciņiem, sagaidāmas nepatīkšanas. Neraugoties uz šo lietu, man jārunā ar Stēgmani — jau tādēļ vien, lai viņam neliktos, ka esmu apmierināts ar mana algas jautājuma kārtošānu. Tā arī darīju. Manīju, ka padomniekam šis jautājums ir nepatīkams. «Lūdzu, pacieties. Tiklīdz varēsim, turēsim solījumu. Pašreiz to nevaram.» Runāju ar Brici. Arī viņš labi pazīst manu tēvu no agronomu sanāksmēm un ārzemju braucieniem. Man Briča ir ļoti žēl — viņa acu dēļ. Kaut gan viņš lieto visstiprākās acenes, viņam tomēr lasot vai nu jāizpalīdzas ar palielināmo stiklu, vai jātur raksts piecu centimetru attālumā no acīm. Runādams par savu problēmu, simpātiskais sūtniecības darbarūķis sāka raudāt. Atvadoties viņš mani ielūdza rītdien pusdienās.

Ārzemju žurnālistu biedrības sekretariāts atrodas greznajā *Esplanādes* viesnīcā. Te vācu ķeizars vēl pirms *Adlonas* viesnīcas atvēršanas bija rīkojis saviem viesiem

Skats uz Berlīnes pili.

mielastus. Valdības locekļi un aristokrātijas izcilākie pārstāvji te ik ziemu ceturtdienas vakaros tikās t. s. sveču ballē. Starp citu, tā notiekot vēl tagad — izlasītiem viesiem. Sekretariātā saņēmu savu apliecību, biedrības sapulču sarakstu un rakstisku Lochnera lūgumu tuvākajā laikā nolasīt saviem kolēģiem referātu par Latviju. Uzzināju, ka operas un koncertu kartes jāpasūtina sekretariātā. Kino, teātra, izstāžu un sporta sarīkojumu biļetes pieprasāmas *Promi*. Tā kā esmu ziņu aģentūras pārstāvis, man tās daļēji pat piesūta uz sūtniecību (tur pienāk visi man adresētie sūtījumi). Sekretariātā iepazinos ar diviem angļi, vienu amerikāņu, vienu spāņu un vienu indiešu žurnālistu, kā arī ar somu laikraksta *Uusi Suomi* korespondenti Dr. Adu Nornu. *Esplanādes* viesnīcu atstāju kopā ar *The Indian Express* pārstāvi, indieti Habiburu Rāmanu. Izrādījās, ka dzīvojam gandrīz kaimiņos. Autobusā viņš mani izprašāja par Latviju. Kad aizrādīju uz latviešu valodas radniecību ar seno indiešu sanskritu, viņa jautājumi bira kā zirņi no maisa. Indietis mani ielūdza pie sevis. Viņam divas labi iekārtotas istabas. Vienā strādāja kāds indiešu students — viņa sekretārs. Tērzējot Rāmans man stāstīja, ka austriešu monarchisti, bīdamies no Hitlera, mēģinot atjaunot monarchiju. Viņi no kāda indiešu maharadžas esot saņēmuši naudu, ar ko finansējot divu slepenu delegāciju braucienus — vienu pie Ungārijas monarchistiem, otru pie Itālijas karaļa galma pārstāvjiem.

Pēcpusdienā braucu uz *DNB*. Biju uzzinājis, ka mans birojs esot gatavs. Tur ieradies, biju patiešām pārsteigts. Apmēram 20 m² liela telpa ar diviem logiem, baltiem un oranžiem aizkariem, jaunu rakstāmgaldu, grāmatu un mēteļu skapi, trim atzveltnes krēsliem un smēķētāju galdu.

Ārzemju ziņu aģentūru biroji izvietoti pa trim stāviem. Manā stāvā kaimiņos ir čehu ziņu aģentūra, franču *Havas* un angļu *Reuter*. Gaiteni novietotas lielas koka kastes — katrai ārzemju aģentūrai viena. Tajās *DNB* kurjeri cauru dienu un

nakti iemet savas aģentūras jaunākās ziņas. Mēs, ārzemnieki, saņemam tikai baltās (iekšzemes ziņas) un zaļās lapas (ārzemju ziņas). Sarkanās lapas domātas vienīgi vācu redakciju zināšanai, nevis publicēšanai, bet zilās lapas — vācu valdības, valdības iestāžu, partijas, kā arī armijas un saimniecības vadības vīru informācijai. Balto un zaļo lapu saturs — tātad viss, kas notiek Vācijā, un vācu reakcija uz ārzemju notikumiem — tiek telegrāfiski ziņots *Letai* uz Rīgu. Mani pārņēma nevarības un baiļu sajūta. Ko lai es ziņoju, no kurienes lai ņemu informāciju, kas Rīgai nav zināma? Sazinājos ar *DNB* fotolaboratorijas vadītāju un lūdzu ielogot sešus jaukus Rīgas un Latvijas skatus.

DNB laikrakstu nodaļā pasūtīnāju — to gan uz mana dzīvokļa, nevis sūtniecības adresi — piecas Berlīnes un piecas provinces dienas avīzes, kā arī sešus nedēļas un mēneša laikrakstus. Vēlējos arī internos partijas laikrakstus un t. s. Skološanas vēstules, bet šīs publikācijas nav dabūjamas, jo domātas vienīgi partijas biedriem. Žēl. Pamazām noskaidrojas manas darbdienas kontūras: no rīta desmit laikrakstu caurskate, pusdienlaikā *AA* preses konference, pēcpusdienā *Promi* preses konference, tad brauciens uz *DNB*, pa ceļam varu izskatīt pēcpusdienās iznākošo Darba frontes orgānu *Angriff* — tur reizēm atrodams šis tas, par ko *DNB* neziņo; birojā jākārtu pa dienu savāktie materiāli un apmēram plkst. 20.00 jāzvana uz Rīgu. Par to domājot, mani atkal pārņēma nevarības sajūta. No kurienes ņemt ziņas, kādu Rīgai nav? Kādus kolēģus ielūgt, lai no viņiem iegūtu informāciju? Kā un kur ielūgt, jo līdz šim es arvien tiku ielūgts un ar bailēm redzēju, ka labos lokālos pusdienas vienai personai caurmērā maksā 20 RM.

«DODIET MAN ČETRUS GADUS LAIKA!»

30. aprīlī

Sekodams pirmajam oficiālajam ielūgumam, biju lielajā Berlīnes izstāžu paviljonā pie Radiotorņa, kur atklāja izstādi «Dodiet man četrus gadus laika!» Karogi, krāšņumaugi, gari, sarkani paklāji no ielas līdz ieejai. Gar malām vairāki orķestri, milzums karogu un Darba frontes vīri nevainojamā ierindā. Neredzēju ne karavīrus, ne SS, ne SA vienības. Ieeja šķita patumša, bet priekštelpā apmeklētājus pārņēma svinīga sajūta, jo platā gaitēna abās pusēs neredzami starmeši apgaismoja griestus. Tad liels, tumši sarkans samta priekšskars ar trim «spraugām», pie kurām pārbaudīja ielūgumus. Pirmajā telpā pie sienas karājās milzīga Hitlera fotogrāfija. Meistarisks palielinājums, jo, tikai labi ieskatoties, varēja redzēt, ka šo lieluzņēmumu veido sešpadsmit atsevišķas daļas. Pie sānsienām arī izvietoti lieluzņēmumi — katrā pusē četri, kas rādīja dažādu profesiju vācu strādniekus. Virs tiem — liels uzraksts: «Vācijas saimniecības attīstības garanti.» Nākamās, vēl plašākas telpas vidū uz betona podija ietekmīga spēkstacijas turbīna. To apsargāja četri darba uzvalkos tērpti strādnieki, atspiedušies uz lieliem veseriem. Visapkārt lielas

mašīnas, milzīga izmēra saukļi un diagrammas, kas rādīja vācu saimniecības attīstību. Te redzēja daudz karavīru un strādnieku (uzņēmumu un provinču delegāciju locekļi).

Fanfaru sveikts, ieradās Hitlers. Svinību telpa grima pustumsā, vienīgi runātāju katedru no aizmugures rafinēti apgaismoja starmeši — tā, ka runātāja vaibstus nevarēja saredzēt, bet viesu acis netika žilbinātas. Uzsākdams runu, Hitlers atgādināja, ka viņš savā 1933. gada februāra runā lūdzis tautu dot viņam četrus gadus laika gādāt par saimniecības atveseļošanu. Citu partiju politiķi un baņķieri neticībā kratījuši galvas, bet ārzemēs visi smējušies. Vienīgi vācu strādnieki ticējuši viņa vārdiem un sekojuši jaunajai valdībai, kas turējusi solījumu. Šodien viņš varot tautai ziņot, ka nacionālsociālisti 5,3 miljoniem cilvēku devuši darbu un maizi un ka šodien pirmo reizi pēc astoņiem gadiem Vācijā esot mazāk par vienu miljonu bezdarbnieku. Aplausu vētrā Hitlers beidza savu runu. Pamazām telpa atkal kļuva gaiša. Sanāksmes dalībnieki lielā sajūsmā dziedāja naciņa Horsta Veseļa dziesmu *Die Fahne hoch* un tikai tad veco Vācijas himnu. Pēc tam Hitlers devās izstādes apskatē. Viņš man četru piecu metru attālumā pagāja garām — tikai trīs cilvēku pavadībā.

Laiks ir vēss, bet nelīst. Pēc iespējas daudz staigāju kājām, jo, pirmkārt, es tādējādi labāk iepazīstos ar pilsētu, otrkārt, tas nāk par labu veselībai, un man šķiet, ka tā šajā lielpilsētā būs sevišķi vajadzīga. Dienu dienā staigājot no dzīvokļa uz sūtniecību, Līvova laukumā pie kāda nama manu uzmanību saistīja neliela vara plāksne ar uzrakstu: «*MEZ* (Viduseiropas laikrakstu aģentūra), Dr. Teil.» Atcerējos Lochnera vārdus par otru ārzemju žurnālistu organizāciju un tās veiksmīgo vadītāju. Šodien, pēc izstādes atklāšanas, nolēmu viņu apmeklēt. Dzīvokļa durvis atvēra kalpone. Lūdzu mani pieteikt. Pēc brīža iznāca mazliet padrukns vidēja auguma kungs zilām, izteiksmīgām acīm un lielu, neglītu rētu uz vaiga. Parādīju savu *Letas* apliecību, paskaidrojot, ka esmu nupat ieradies Berlīnē un uzskatu par pienākumu viņam stādīties priekšā. Viņš bija redzami pārsteigts, pat mazliet apjucis. Vispirms viņš mani ieveda istabā, kur divi vīrieši sēdēja un strādāja. Tā esot *MEZ* redakcija. Nākamajā istabā, kas bija mazliet mazāka, sēdēja jauna mašīnrakstītāja, turpat redzēju vēl vienu galdu ar rakstāmmašīnu. No turienes gājām trešajā istabā. «Un te ir mana valstība. Apsēdieties, kur vēlaties. Ko varu jums piedāvāt?» Dr. Teils bija pārvarējis apmulsumu. Viņš to neslēpa, paskaidrodams, ka pirms dažām dienām viņam bijis jāierodas godatības sēdē, kurā izšķirts strīds starp viņu un diviem manas preses biedrības valdes locekļiem. Nu bija mana kārta justies neveikli. To manīdams, Dr. Teils izņēma no rakstāmgalda atvilktnes vēstuli un lūdza mani to izlasīt. Tā bija no mūsu lojālā baltvāciešu politiķa Dr. P. Šīmaņa, kas pateicās par piesūtītajām grāmatām un kāda priekšlasījuma konspektu, atgādinot rakstīt viņam, «vientuļam, liberālam vācietim». — «Personiski neesmu viņu vēl saticis, bet es viņu cienu. Tā kā mums ir līdzīgi uzskati, sarakstāties,» paskaidroja namatēvs. Par Latviju viņš bija samērā vāji informēts, bet tas, ko viņš zināja, atbilda patiesībai. Par baltvāciešiem viņš izteicās samērā kritiski, norādot, ka viņš kā Rumānijas vācietis no Kronštates (63) zinot, ko nozīmē vāciešiem dzīvot citu tautu vidū. «Mums jāstrādā, jārāda priekšzīme un

jārūpējas par satiecību. Baltvācieši pēdējo neprot. Viņi grib valdīt, tādēļ viņus gaida traģisks gals!» Izbrīnījies raudzījos viņā, tad jautāju, ko viņš domā par mūsu agrāro reformu. Viņš mani lūdza par reformu vairāk pastāstīt. Kad to biju izdarījis, Dr. Teils spontāni izsaucās: «Tas taču bija vajadzīgs! Poļi to nespēja, rumāņi un ungāri arī ne. Jūsu valstij ir drošs pamats. Vienīgi mazu — kaut simbolisku — atmaksu tiem, kas latviešiem labu darījuši, jūsu valsts gan varēja piešķirt, lai reformai nebūtu lielnieciskas atsavināšanas piegarša!» Sarunājāmies ilgi. Viņš daudz jautāja un stāstīja. Piemēram, uzzināju, ka vācieši gan kūdījuši lietuviešus pret Poliju, bet vienlaikus izpauduši poļiem vārdu pa vārdam Kauņas slepenos, pret Varšavu vērstos ierosinājumus. Dr. Teils ieteica turēt acis un ausis vaļā, jo Gebelss vēloties izdot vai nu Dānijā, vai Ziemeļvācijā naciķu propagandas laikrakstu, kas domāts Baltijas jūras reģiona tautām. Beigās viņš norādīja, ka Gēringam esot savs laikraksts *Essener Nationalzeitung*, kurā bieži parādoties raksti par vācu saimniecības nākotnes perspektīvām. To nezināju.

Iedams pie Bričiem, pārdomāju savu apciemojumu pie Dr. Teila. Atvadoties viņš man solījās piezvanīt, lai norunātu tikšanos pusdienās vai vakariņās pie viņa. Naciķis viņš nav — Hitlera ģimenes pie viņa neredzēju. Bet no kurienes viņam tik lieliskas zināšanas par naciķu darbību un projektiem?

Briča kundze man atvēra durvis. Slaika dāma ap gadiem 40, pēc izskata atgādina anglieti — sarkanbrūni mati, vasarasraibumi un lielas, gaišas acis. Viņa smiedamās teica, visi sūtniecībā priedājoties par to, ka es esot jauns, jo man laikam izdošoties mazliet sapurināt Kalniņu, kas, tupēdams savā kambarī, sākot «pelēt». «Kādēļ jūs, kundze, tā domājat?» — «Jūs izstarojat enerģiju un uzņēmību!» Bija patīkami to dzirdēt, lai gan labi zināju, ka līdz šim tādus vārdus nebiju pelnījis. Bričiem ir dēls, vārdā Kiks, — deviņus gadus vecs, pabāls puīselis. Dzīvoklis, it sevišķi viesistaba, ļoti gaumīgi iekārtots — varbūt ar zināmu tieksmi pēc efekta. Milzīgajā telpā — trīs dzeltenbrūni atzveltnes krēsli un tādas pašas krāsas plats dīvāns, garš, melns marmora galds un melns flīģelis uz liela paklāja. Drīz ieradās — ar aktīm padusē — arī namatēvs. Man viņš patīk, jo ir atklāts un sirsnīgs cilvēks. Pēc lieliskām pusdienām (kā Latvijā) atvadījos no viesmīlīgās ģimenes. Steidzos mājās, lai sagatavotos apmeklēt savus kaimiņus *DNB* namā.

Vispirms iegriezos pie *Havas* žurnālistiem. Te direktors ir Ravū (*Ravou*), bijušais virsnieks, žurnālists, bet viņa palīgs — Žurniaks (*Journiac*). Redakcijā strādā vēl divi redaktori un trīs mašīnrakstītājas. Franču redakcijā ir trīs lielas telpas un mazs direktora kabinets. Debatējām minūtes 20 par Staļinu un Hitleru. Biju patīkami pārsteigts, kad Ravū — kas esot gatavs nošaut vācu vadoni kā suni — apzīmēja Versaļas miera līguma parakstītājus par muļķiem, jo viņi ar šo līgumu veicinājuši Hitlera karjeru. Atvadoties Žurniaks jautāja, kur es esot iemācījies franču valodu — vai Šveicē? Kad atbildēju, ka jā, viņš skaļi iesaucās: «To tūdaļ saklausīju, jo esmu šveicietis no Lozannas!» Atvadoties no Ravū, parādīju Pjēra jaunāko uzņēmumu (leitnanta tērpā). Ravū bija pārsteigts. Izrādījās, ka Pjēra tēvs, ģenerālis Gubārs, kara laikā bijis Ravū divīzijas komandieris.

Mans tuvākais kaimiņš ir čehu ziņu aģentūras *ČTK* pārstāvis Dr. Prohāzka — neliela auguma bailīgs, bet labsirdīgs kungs. Viņš man deva dažus labus padomus

attiecībā uz *DNB* kārtību un tālruņa noklausīšanu. Angļu *Reuter* redakcijā man pavisam nepatika. Tās darbinieki izturējās ļoti uzpūtīgi un pastāvīgi jauca Latviju ar Lietuvu. Man šis sarunas veids sāka apnikt, un, kad apjautājos, kas viņiem ir pret Latviju, man atbildēja: «Jūsu diktators!» Pieci vai seši vīrieši un divas sievietes ap mani izaicinoši zviedza. Ne vārda vairāk nebildis, atstāju *Reuter* telpas. Stāvu augstāk pie japāņiem mani uzņēma lieliski. Lūdza apsēsties galvenā redaktora krēslā, piedāvāja japāņu šnabi un saldumus. Slavēja Baltijas valstis, kas esot Rietumeiropas aizsargvalnis pret krieviem. Kad apjautājos, kā veicas sarunās ar vāciešiem, iestājās klusums. Beidzot kāds teica: «Hitleram ir liela mute, bet maz drosmes kopā ar mums iznīcināt pasaules mēri — komunismu! Bet, kolēģi, tas tikai personiskai zināšanai!» Cik japāņu redakcijā strādā, nezinu, jo visi bija zilās biksēs un baltos kreklos un izskatījās tik līdzīgi, ka bija grūti atšķirt citu no cita. Pēdējā vizīte man bija pie poļiem. *PAT* aģentūras šefs atradās atvaļinājumā. Viņa palīgs Jaskevičs — ļoti laipns un izglītots kungs — mani iepazīstināja ar, kā viņš teica, diviem redaktoriem un divām dāmām. Savā kabinetā viņš man tūliņ jautāja, kādēļ Latvija nevēloties ciešu draudzību ar Poliju. «Mēs taču esam jums uzdāvinājuši Latgali ar poļu pilsētu Daugavpili!» Atbildēju ar pretjautājumu: «Kādēļ jūs draudzējaties ar Hitleru, kas līdz šai dienai atteicies garantēt vācu-poļu robežlīnijas neaizskaramību?» Uz to polis atbildēja, ka vainīga esot Parīze. Tā taču esot bezkaunība, ka pirmās balsis par robežas revīzijas nepieciešamību atskanējušas nevis Berlīnē, bet Parīzē. Un, tā kā Londona par Austrumeiropas jautājumiem vairs neinteresējoties, tad poļiem atlicis tikai viens ceļš — sadarbība ar Berlīni. «Krusta karu» pret Krieviju Varšava noraidot, jo tas nozīmējot vācu karaspēka ielaišanu Polijā. Bet poļi esot ar mieru būt vācu pusē Austrijas, Sudetijas un — man likās, ka labi nedzirdu, — Klaipēdas jautājuma atrisināšanā.

Tā bija patiesi interesanta diena. Itāliešu aģentūras žurnālistus noguruma dēļ šodien neapmeklēju, bez tam rīt, 1. maijā, gribu agri būt pilsētā.

1. maijā

Šorīt plkst. 6.30 biju vairākos strādnieku rajonos, kur pirms Hitlera uzvaras 1. maijā arvien notika niknas cīņas starp policiju un komunistiem. Līdz plkst. 9.00 staigāju pa dažādām ielām. Nekā, kas uztrauktu, neredzēju. Un tomēr — trīs vietās uz namu sienām lasīju saukļus: «Lai dzīvo *KPD!*» (*Kommunistische Partei Deutschland*), «Lai dzīvo Sarkanā fronte!» un «Hitlers nozīmē karu!» Uz kāda ielas stūra mani aizturēja kā no zemes izniruši trīs vīrieši. Gestapo darbinieki civilā. Dokumentu pārbaude. Ko es te meklēju? Viņi nomierinājās, kad paskaidroju, ka man priekšnieki Rīgā uzdevuši pārliecināties, ka te patiesi valda miers un nav nekādu barikāžu. Ne visai tālu no šā mazā starpgadījuma vietas ieraudzīju uz ietves ar šablona palīdzību un speciālu sarkano krāsu rakstītu saukli: «Strādnieku vienotība uzvarēs!» No kāda pagalma iznāca strādnieks ar raudošu sievieti viena policista un divu civilistu pavadībā. Vienam bija skrejlapu žūksnis rokā.

Ar autobusu aizbraucu līdz bulvāra *Unter den Linden* galam, netālu no *Lustgarten*. Lielais masu sapulču laukums bija ļaužu pilns. Strādnieki ar Darba frontes

karogiem un orķestriem. Gar malām divas lielu karogu rindas. Darba frontes un valsts karogi, kā arī katrā pusē pa milzīgam sauklim: «Vadonis ir strādnieku aizstāvis!» un «Strādnieks ir jaunās Vācijas goda pilsonis!» Apsveikšanas maršam un «Lai dzīvo!» saucieniem skanot, ieradās valsts vadītāji. Pirmais runāja Gebels — īsi, likdams lietā savu lielisko retoriku. Vācu tautai jāpateicoties Vadonim, kas novērsis pilsoņu karu, ierādīdams strādniekiem pienācīgo goda vietu sabiedrībā un pasludinādams 1. maiju par apmaksātu svinamo dienu. Nākamo runu teica Hitlers. Arī šoreiz viņš runāja loģiski un skaidri. Ķērcā un kļiedza vienīgi brīžos, kad klausītāji aiz sajūsmas blāva vai aplaudēja. Visumā runas saturs līdzinājās tai, ko viņš teica vakardien, kad atklāja izstādi pie Radiotorņa. Vienīgā starpība bija tā, ka viņš šoreiz vēl niknāk uzbruka fabrikantiem un baņķieriem, dēvēdams viņus par izsūcējiem. Komunistiem viņš pārmeta valsts nodevību un nevarību, aizstāvot strādnieku intereses. Godaviesu tribīni atstāja kā viens no pirmajiem.

Biju ielūgts pusdienās pie Rūdolfā Aichera. Tā kā nepārzināju pilsētas daļu, kurā viņš dzīvo, atlicināju ceļam pietiekami laika, lai nenokavētos.

Aichers dzīvo Grīnevaldē. Tas ir «labākās sabiedrības» rajons, līdzīgs Rīgas Meža parkam. Tikko iedarbināju Teplicas ielas 12. numura vānu, atvērās durvis, un mani sirsnīgi apsveica blonds, gadus 50 vecs kungs — *Jaunāko Ziņu* korespondents Berlīnē.

Kad bijām apsēdušies viņa angļu stila darbistabā, Aichers pastāstīja, kā viņš nokļuvis pie *Jaunākajām Ziņām*. Viņa sieva, latviešu aktrise Annija Simsone, ir šīs avīzes izdevējas Emīlijas Benjamiņas māsa. Tā kā Emīlijai Benjamiņai nav bērnu, bet viņas vīram Antonam ir dēls Jānis (avīzes ārzemju redakcijas vadītājs), Benjamiņi adoptējuši Rūdolfā Aichera un Annijas Simsones vecāko dēlu Juri. Jaunākais dēls Pēteris dzīvojot tepat pie vecākiem. Aichers bijis pazīstamā Vīnes Burgteātra aktieris. Apprecējies ar aktrisi Simsoni, un ilgus gadus abi dzīvojuši «čigānu dzīvi». Tas nu viņam esot apnicis, un, tā kā viņš jaunībā esot piepelnījies, strādādams par žurnālistu, ar prieku pieņēmis svaines piedāvājumu pārņemt avīzes pārstāvniecību Vācijā.

Nemanot bija atvērušās bīdāmās durvis, un istabā ienāca Annija Simsone — neliela, trausla auguma, blondā, ar interesantu seju. Aktrise, kas uz Drēzdenes, Berlīnes, Vīnes, Ņujorkas un, protams, arī Rīgas teātru skatuvēm ir tēlojusi un tēlo galvenās lomas (diemžēl Nacionālajā teātrī vairs vienīgi viesizrādēs). Viņa sasveicinājās ar mani un lūdza pārcelties uz blakusistabu, kur uz moderni klātā galda gaidīja visādi gardumi. Starp tumšajām ēdamistabas magoņkoka mēbelēm uz bufetes jauki izcēlās liela, Vidberga darināta porcelāna vāze ar latvisku motīvu. Sarunā vienojāmies, ka mans darbs te, Vācijā, ir grūtāks par Aichera. Tā kā *Jaunākās Ziņas* nesaņem *DNB* ziņas, Aichers ziņo to, ko lasījis šejienes laikrakstos un ko dzirdējis preses konferencēs. Man toties ir jāpapildina *Letai* sniegtās *DNB* ziņas, tās jākomentē un jāvērtē, bez tam jāsniedz direktoram (un sūtniecībai) politiska informācija, par kuru atklātībā nerunā, kā arī jāizpētī dažādās naciņu aktivitātes attiecībā uz Latviju. Ja es «pakluptu», man draudētu izraidīšana. Taisni šajā punktā, aizrādīja Simsone, slēpjoties viņas vīra problēma: ja viņu izraidītu, tad viņš Latvijā, nerunādams latviski, neko nevarētu iesākt, bet pēc ilgā pārtrau-

kuma viņam arī uz teātra skatuves nebūtu ko meklēt. Lai nepārkāptu pieklājības robežas, pēc pusdienām atvadījās. Aichers, kam centrā bija kas kārtojams, mani paņēma savā mašīnā (viņam pieder Emīlijas Benjamiņas dāvēts liels horchs. Tādu Berlīnē esot tikai trīs — vienā braucot Ģērings). Pie sūtniecības atvadījās.

Sūtniecībā uzmeklēja Brachmani. Viņš man vakar atklāja, ka sūtniecība no Latvijas — proti, no Armijas ekonomiskā veikala — ik pa divām nedēļām caur Štetīnas ostu saņemot pārtikas preču sūtījumus par krietni lētākām cenām. Sūtniecības darbinieki to lielā mērā izmantojot, pasūtīdami vienu otru gardumu arī saviem paziņām. Nākamajā reizē arī man noteikti esot jāpiedalās. Pēdējā istabā aiz kancelejas atradu Brachmani ar šoferi Bušu. Abi kārtoja visādus produktus un bija tikko saskatāmi aiz daudzajām kastēm, bundžām un cibām. Tur bija šķiņķis, putraini, sviests (muciņās), dzidrais, liķieri, šokolāde, citi saldumi, kā arī papirosi utt. Viss apmēram 15—20% (!) lētāk nekā Latvijā. Piemēram:

1 kg žāvētas cūkgaļas maksā 1,15 latus

1 kg dūmdesas — 3 latus

1 kg tējas desas — 1,40 latus

1 kg Jāņu siera — 1 latu

1 kg eksporta sviesta — 2,20 latus utt.

Brachmanis un Bušs bija ļoti izpalīdzīgi ar padomjiem. Viņi ieteica pasūtīt Kūzes šokolādi un saldumus, dzidro, Rīgas šprotes un papirosus, jo šādas dāvanas palīdzot uzturēt labus sakarus ar berlīniešiem, bet ģimeņu iepriecināšanai derot desas un sviests. Šos produktus saņemdami, vācieši — kā izteicās Bušs — «kūstot kā sniegs saulītē». Šodien varēju paņemt apmēram kilogramu sviesta, kas pēc sadales bija palicis pāri. Mājās pārnācis, iedevu to dzīvokļa saimniecei. Viņa par to ļoti priecājās.

Uzrakstīju savu pirmo ziņojumu direktoram Bērziņam. Rīt nodošu to sūtniecībā, lai nosūtītu ar diplomātisko pastu. Ziņojumā īsi — neko no savas puses «nepiedzejošams» — atstāstīju sarunas ar AA, Promi un DNB, kā arī Lietuvas un Igaunijas sūtniecībā, tāpat to, ko Dr. Teils stāstīja par vāciešu nekorekto izturēšanos, ziņojot poļiem visu, ko lietuvieši slepenībā runājuši par Poliju, un poļu žurnālista norādījumu, ka Varšava esot gatava atbalstīt Berlīni Klaipeņas jautājumā. Protams, ka es šajā ziņojumā nevarēju noteikt savu informācijas avotu ticamību, jo pagaidām šos cilvēkus nepazīstu pietiekami labi.

DNB namā īsi apciemoju itāliešu ziņu aģentūras *Agencia Stefani* Vācijas biroja direktoru Filipo Bojano. Vidēja auguma simpātisks kungs ar enerģiskiem vaibstiem un tumšām acīm (nēsā monokli). Viņa paziņa fon Meloko esot jau par mani stāstījis. Mani pārsteidza mana sarunbiedra zināšana, ka Itālija bija pirmā lielvalsts, kas atzina Latvijas neatkarību un pretojās angļu, franču un amerikāņu vēlmēm atjaunot «veco Krieviju». Bojano — bez nauda pret angļiem — aizrādīja, ka Londonā Baltijas valstis apzīmējot par «pārejošu parādību». Tā esot «cūcība», jo mēs taču esot «frontes valstis» pret komunistisko Krieviju. Viņš pozitīvi novērtēja faktu, ka Ulmanis savā politikā bieži ņemot fašistus par paraugu. Viņš, Bojano, nesaprotot vienu lietu — Baltijas valstu nevienprātību. «Iesaku nekavējoties realizēt Baltijas ūniju, kaut vai pēc Šveices kantonu parauga, metot pie malas Viļņas

problemātiku un atdodot vāciešiem Klaipēdu atpakaļ. Jums ir nepieciešamas labas attiecības ar Berlīni, jo pretējā gadījumā naciņi jūs pievienos Vācijai, kā viņi to darīs ar Austriju!»

Plkst. 20.00 pieteicu sarunu ar *Letu*. Pēc dažām minūtēm dabūju savienojumu.

Mājās pārnācis, ilgi nespēju iemigt. Šī taču bija mana pirmā darbadiena. Nieki vien bija, tomēr izdevās labāk, nekā vēl priekš divām dienām biju paredzējis. Un Laura! Ko gan viņa tagad dara?

2. maijā

Agri cēlos. Pēteris ienesa brokastis, pateikdamies par to, ka vakar viņa mātei biju sagādājis patikamu pārsteigumu, uzdāvinādams sviestu. Pusstundu aprunājos ar viņu, jo viņš zināja stāstīt interesantas lietas par notikumiem viesnīcā. Piemēram, *Kaizerhofā* esot divas viesu grāmatas. Parastā un slepenā, kas esot ieslēgta recepcijas šefa — gestapo līdzstrādnieka — galdā. Tur trīs četras reizes nedēļā reģistrējot sevišķus viesus, t. i., tādus, par kuru uzturēšanos Berlīnē atklātībai neesot jāzina. Piemēram, vakar ieradies kāds francūzis — viņa priekšējie zobi visi bijuši zelta, vienai rokai trūkuši daži pirksti —, kuru sagaidījuši divi naciņi. Tie viņam neļāvuši reģistrēties parastajā viesu grāmatā, bet lūguši to vēlāk izdarīt slepenajā. Francūzis īsu brīdi uzkavējies savā istabā, tad ar koferi rokā aizbraucis abu naciņu pavadībā. Vēlā vakarā — Pēteris tieši devies mājās — kāda SS mašīna francūzi (ar visu koferi) atvedusi atkal atpakaļ. Tādas un līdzīgas lietas varot ļoti bieži novērot, bet viņš par tām ne ar vienu nerunājis, lai nezaudētu darbavietu. Pabeidzu vakardienas ierakstu dienasgrāmatā un gāju uz *Esplanādes* viesnīcu, kur no plkst. 10.00 līdz 12.00 atvērts manas žurnālistu biedrības sekretariāts. Vēlējos šo to noskaidrot sakarā ar savu referātu. Tur Batāvijas (Holandes Indijas) laikraksta pārstāvis van Sinderens sirdīgi strīdējās ar kādu turku žurnālistu.

Sastapu arī paziņu — japāņu aģentūras *Domei* vadītāju Adachi, kas mani iepazīstināja ar dāņu žurnālistu Jakobu Kroniku, Kopenhāgenas laikraksta *Nationaltidende* pārstāvi Vācijā un dāņu avīzes *Flensburger Avis* izdevēju. Japānis nodēvēja Kroniku par vienu no vislabāk informētajiem ārzemju žurnālistiem Berlīnē. Dānis pats to apstrīdēja, bet atzinās, ka, dzīvojot kopš dzimšanas Vācijā un darbojoties Berlīnē kopš 1929. gada par žurnālistu, viņam, protams, esot vieglāk iegūt informāciju. Tā kā abi vēlējāmies baudīt svaigo pavasara gaisu, pastaigājāmies lēnā gaitā pa Tīrgartena apstādījumiem. Kronika mani uzmanīgi izpraņāja par Latviju. Viņu sevišķi interesēja «radniecība» starp Hitleru un Ulmani. Kad es viņam to biju izskaidrojis, viņš atbildēja: «Sauciet savu režīmu, kā vēlaties, bet pasaule uzskatīs to par zināma veida diktatūru. Ievērojot jūsu stāvokli starp abiem asinskārajiem milžiem, Hitleru un Staļinu, tas varbūt ir vajadzīgs nacionālā spēka koncentrēšanai. Un kā izturas jūsu baltvācu jaunatne?» Šis jautājums bija iemesls, lai turpinātu sarunu. Kad pastāstīju, ka esmu uzzinājis par naciņu nodomu Dānijā izdot laikrakstu Baltijas piejūras tautām, viņš par šo ziņu bija ļoti pateicīgs. Šo projektu Gebelss vēlējies realizēt jau priekš laba laika, bet izcēlušās domstarpības ar Hitleru, un pēdējais teicis — nē! Šķīroties Kronika uzsvēra, ka mūsu zemes vienojot ne tikai Baltijas jūra vien, bet arī naciņu

apdraudējums. Tādēļ viņš labprāt sadarbošoties ar mani. Lai tikai vajadzības gadījumā griežoties pie viņa. Tad varēšot norunāt tikšanos, jo tālrunim te nedrīkstot uzticēties.

Pēcpusdienā dzēru kafiju pie Kalniņa un Ozoliņa. Bija ļoti omulīgi, klausījāties mūsu (Madonas?) radio pēcpusdienas deju mūziku. Saņemu tagad kino biļetes uz pirmizrādēm, un šodien man žurnālistu b-bas sekretariātā iedeva divas koncerta biļetes, kuras kāds cits bija pasūtījis, bet nebija paņēmis. Es tās uzdāvināju Krūkļa jaunkundzei, kas tūdaļ sazinājās ar Briča kundzi. Izrādās, ka abas mēģinājušas nopirkt biļetes tieši šim koncertam, bet bez panākumiem. Krūkļa jaunkundze pa brīvo laiku iet dziedāšanas stundās, bet Briča kundze cenšas nepalaist garām nevienu no labākajiem koncertiem. To uzzinājis, apsoliju arī turpmāk neaizmirst abas mūzikas mīļotājas. Tā kā man tovakar Rīgai nekas nebija ko ziņot un es vēlējos mazliet baudīt brīvvaļu, aicināju Kalniņu — Ozoliņam bija randiņš — uz kino. *Atriumā* rādīja jaunāko itāliešu filmu — par kāda kolonijas virsnieka dzīvi. Kino telpa bija apmēram tikpat liela kā Rīgas *Palladium*, bet daudz greznāka. Mēteļi, lietussargi utt. bija jānodod garderobē. Pa seansa laiku nebija atļauts ieņemt vai atstāt vietu. Pēc izrādes Kalniņš mani ielūdza uz kausu alus. Viņam esot zināms mazs, bet ļoti labs restorāns *Zilā vīnoga*. Tas atrodies piecu minūšu gājienā no sūtniecības, tieši pie ķeizara Vilhelma Piemiņas baznīcas. Piekritu. Izrādījās patiesi patīkams lokāls. Vienā telpā atradās mazs bārs ar bijušu virsnieku par bārmeni, otrā, vidēja lieluma telpā bija kādi astoņi deviņi galdi, flīģelis un divi mūziķi, trešajā — tikai trīs galdi. Viss gaumīgi iekārtots, visur paklāji, biezi priekš-kari, klusināta mūzika un ļoti laba publika. Apsēdāmies ar Kalniņu pie bāra, kura letes forma līdzinājās ciparam 7. Letes galvgalī varēja sasēsties tikai četras personas. Kalniņš stāstīja, ja viņš te atnākot, tad arvien sēžot tur, jo tā pārredzams viss restorāns un varot bez traucējumiem sarunāties. To tad arī darījām.

NEGAI DOT UZZINU SENSĀCIJU

3. maijā

Kā norunāts, ierados no rīta pie sūtņa. Sāku viņam stāstīt par savām sarunām, bet pēc dažiem teikumiem Celmiņš mani pārtrauca: «Tas mani neinteresē. Drīz ieradīsies mūsu militārais pārstāvis pulkv. Plensners. Viņš man tad arī būs jāuzklausā. Pastāstiet labāk, kā tur, pie jums Daugavpilī, dzīvojas, vai pastāstiet, vai jums vajadzīga kāda palīdzība — varbūt varu izpalīdzēt!» Sūtņa laipnība gandrīz aizkustināja. Bet citādi? Vai tad tik ilgi jābūt īgnam par to, ka norīkots nevēlamā darbā un nevēlamā vietā?

Stēgmanis ļoti uzmanīgi noklausījās manu ziņojumu. Viņš atzīmēja, ko stāstīju par vācu intrigu pret lietuviešiem, par japāņu vilšanos vāciešos sakarā ar militārās savienības radīšanu pret Krieviju, kā arī poļu gatavību atbalstīt Hitleru Austrijas,

Sudetijas un Klaipēdas jautājuma kārtošanā. Par pārējiem uzskatiem Lietuvas un Igaunijas sūtniecībā Stēgmanis tikai nopūtās un teica: «Tas arvien tā ir. Tā ir mūsu izdaudzīnātā Baltijas antante!»

Šodien pirmo reizi piedalījās AA ārzemju preses konferencē. Tā notika ministrijas ietekmīgajā Savienības zālē. Ļoti liela, mazliet patumša telpa ar trim milzīgiem kroņlukturīem (logu nav). Iebrūnās sienas cilvēka augumā apšūtas ar tumša ozolkoka paneļiem, ieejas pusē liela glezna, kas rāda Hitleru vaļējā mētelī, pie pretējās sienas — tādā kā Rembranta stilā — Bismarka un Frīdriha Lielā portreti. Zāles vidū garš zaļu galdautu segts galds, ap kuru sēž žurnālisti. Šodien to bija ap 40—45. Notikumiem bagātākos laikos viņu esot vairāk nekā 100. Vienā galda pusē sēdēja sūtnis Brauns fon Štumms ar duci dažādu nodaļu pārstāvju.

Ar vārdiem: «Nu, kas žurnālistu kungiem ir uz sirds?» sūtnis atklāja preses konferenci. Jautātāju nebija daudz. Angļi vēlējās zināt, kas sakarā ar karaļa kronēšanas svinībām brauks uz Londonu — Gērings vai ārlietu ministrs fon Neirāts. Amerikāņi interesējās par vācu tirdzniecības delegācijas lidojumu uz Dienvidameriku, bet somiete Dr. Norna apjautājās, vai krievu komandieris, kas pirms trim mēnešiem caur Somiju pārbēdzis uz Vāciju, esot vēl dzīvs. Visi šie temati mani sevišķi neinteresēja. Vienīgi Lochnera jautājums, ko Berlīne domājot par Vīnes kanclera Šušniga viesošanos Budapeštā un vai Vācija esot informēta par Austrijas monarchistu rosībām, mani atdzīvināja. Klausoties Brauna fon Štumma atbildē, saskatījos ar fon Meloko. Sūtnis teica: «Mums nav jātērē laiks ar austriešu monarchistu smieklīgajiem projektiem. Ja tie būtu nopietni ņemami, tad Prāga un Belgrada nevilcinātos izmantot izdevību, lai pārceļtu robežstabus. Un Itālija nedomā atbalstīt aristokrātu internacionālismu, jo apzinās, ka tas varētu kaitēt jaunas Eiropas celšanai.»

No konferences gāju kopā ar fon Meloko uz pazemes dzelzceļa staciju. Viņš man atklāja, piekodinādams ne ar vienu par šo lietu nerunāt, ka Musolini vēl šīs vasaras beigās apmeklēsot Vāciju. «Lūk, tādēļ tāda vācu paļāvība, ka Roma nesargās Vīnes neatkarību!» Manam ungāru kolēģim bija taisnība, un tas nozīmēja, ka pēc Musolini viesošanās Berlīnē Austrijas republikai pienāks gals.

Pēcpusdienā ieradās *Promi* preses konferencē šīs ministrijas Teātra zālē. Liela un ļoti grezna telpa, balti krēsli ar zeltītiem rotājumiem un sārkanīem sēdekļiem; impozants sēžu galds, kas klāts ar iepelēku, garām, zeltītām bārkstīm rotātu galdautu. Pretstatā Ārlietu ministrijas telpai šī zāle ir ļoti gaiša — tai ir seši logi ar zaļiem samta aizkariem. Vienā galda pusē sēdēja — atkal melnā SS tērpā — preses nodaļas vadītājs Bernds ar sešiem referentiem (to starpā arī valdības padomnieks Maurachs); galda otrā pusē — ap 50 žurnālistu. Tikai daļa viņu bija piedalījusies arī AA konferencē. Piemēram, priekšpusdienā aģentūru *Havas* pārstāvēja Ravū, bet tagad Žurniaks. Priekšpusdienā arī neredzēju Dr. Teilu, tagad viņš bija ieradies. Konference izrādījās vēl bālāka, nekā bija AA. Bernds ziņoja par simts ārzemju vieglatlētikas treneru bezmaksas apmācībām Vācijā, asi uzbruka katoļu baznīcai, draudēdams ar apcietināšanām, ja «svētie tēvi» arī turpmāk maisīšoties politikā, un paziņoja, ka ārzemju žurnālisti varot arī iekšzemes pasažieru tvaikoņos pirmajā klasē ceļot par brīvu.

Dr. Teils pienāca un apjautājās, kā sokoties ar iestrādāšanos un vai varot palīdzēt. Ielūdzu viņu uz glāzi vīna. Viņš tam piekrita un ierosināja iegriezties labā, bet ne dārgā vīna pagrabā netālu no Brandenburgas vārtiem. Tas tiešām bija īsts vīna pagrabs ar daudzām velvēm, koka un ādas mēbelēm, bez logiem, bet ar kaldinātiem dzelzs lukturēm un viesmīļiem garos ādas priekšautos. Apsēdāmies nomaļus, kur mūs neviens netraucēja. Jautāju Dr. Teilam, kāpēc viņš nebija *AA* preses konferencē. Viņš mani pārsteidza ar atbildi, ka pats darbojoties *AA* par padomdevēju Balkānu jautājumos (tagad sapratu, kādēļ viņš ir tik labi informēts). «Bet, lūdzu, neuzskatiet mani par *AA* ierēdni,» Teils turpināja, «mana galvenā nodarbošanās ir *MEZ* — Viduseiropas laikrakstu dienesta izdošana ungāru, rumāņu, čehu un bulgāru valodā, kā arī viena ungāru un viena rumāņu laikraksta pārstāvniecība. Retajos vaļas brīžos spēlēju klavieres vai sarakstos ar simpātiskiem ārzemju vāciešiem. Manu saraksti ar jūsu Dr. Šimani jūs jau redzējāt!» Pēc manas vizītes viņš esot mazliet nodarbojies ar Baltijas jautājumiem. «Kādēļ jūs nenorijāt pagātnes pārestības un nemēģinājāt Veimāras republikas laikā uzlabot attiecības ar Vāciju? Baidos, ka naciķi to tagad izmantos savās interesēs, jo viņi cenšas vienot visus baltvāciešus. Tādus vīrus kā baronu Rozenu (64) vai Rennenkampfu (65) par nodevību izslēdz no baltvācu kopības. Protams, arī Dr. Šimani, kas jūsu baltvāciešus brīdina no naciķu ideoloģijas, jo tā novedīsot pie «politiskas pašnāvības». Diemžēl, neesmu dzirdējis, ka jūsu valdība būtu uzklauzījusi vai atbalstījusi šo gudro godavīru!» Ar to Dr. Teils beidza Baltijas problemātikas izklāstu. Viņš vēl pieminēja, ka sakarā ar naciķu uzņemšanu Ārlietu ministrijas dienestā SS vadības un ārlietu ministra fon Neirāta starpā izcēlies ass konflikts un ka Igaunija ielūgusi vācu žurnālistus apmeklēt Tallinu. Ar to viņš sarunu beidza, jo bija jāsteidzas mājās. Arī man bija jāiet uz *DNB*.

Tur īsi ieskatījos *Havas* redakcijā. Ravū apvaicājās, vai es esot jau iepazinies ar visiem ārzemju kolēģiem, kas strādā *DNB* namā. Kad atbildēju, ka esmu iepazinies ar labu daļu, viņš jautāja, vai arī ar poļiem. Teicu, ka jā, piebilstot, ka Varšavā pašreiz sākoties saimnieciskas pārmaiņas. To Ravū komentēja ar ironiskajiem vārdiem: «*Plus ça change, plus ça dure!*» (Jo vairāk mainās, jo vairāk viss paliek pa vecam!) Pirms atvadījos, iejautājos: «Vai pazīstat pret naciķiem draudzīgi noskaņotu francūzi ar zelta zobiem un sakropļotu roku?» Atbildes vietā Ravū skaļi sauca: «Žurniak, nāc šurp!» Kad viņa palīgs bija ieradies, *Havas* direktors aizvēra istabas durvis un lūdza atkārtot jautājumu. To darīju. Abi saskatījās, tad Ravū man izskaidroja savu izturēšanos. Šveicē dzīvojot kāds franču inženieris un uzņēmējs, kas kara laikā bijis sapieru virsnieks. Viņš savā uzņēmumā ražojot ieročus. Tos pārdodot Itālijai un Holandai, no kurienes tie nonākot Vācijā. Parīze esot ļoti ieinteresēta uzzināt, kad šis francūzis apmeklē Vāciju un kur viņš tad uzturas. «Un to mums pastāsta šis rīdzinieks, kas tikko ieradies Berlīnē! Par šo ziņu mūsu vēstnieks man piespraudīs ordeni!» Ravū jūsvoja un jokojās. Atvadoties viņš mani aicināja biežāk iegriezties — man no tā arī būšot savs labums. Šovakar viņš mani varot informēt vienīgi par to, ka franču saimniecības delegācija, kas pašreiz apceļojot Dāniju un Vāciju, gatavojusies apmeklēt arī Lietuvu, bet šo

braucienu svītrojusi no programmas. Ielaisties lielākos darījumos ar Lietuvu esot pārāk vieglprātīgi, ievērojot Viļņas un Klaipēdas problēmas.

Sarunā ar Rīgu ziņoju par franču saimniecības delegācijas ceļojuma programmas maiņu un par igauņu ielūgumu vācu žurnālistiem apciemot Igauniju. Sarunas beigās pie telefona pienāca *Letas* ārzemju redakcijas vadītājs Veismanis. Viņš bija nikns uz igauņiem, ka tie mūsējiem nebija teikuši ne vārda, un piekodināja man «nejaukties Eiropas politikā», bet vienīgi sekot Vācijas notikumiem un ziņot Rīgai tikai to, ko neziņo *DNB*. Darbu beidzu labā garastāvoklī, jo šķiet, ka Pētera «čalojums» pavēris man durvis uz sadarbību ar *Havas*.

4. maijā. Pabeidzu vakardienas ierakstu.

Sūtniecībā Krūkļa jaunkundze man iedeva divas vēstules — no Lauras un no vecākiem. Laura priecājusies par manu pirmo vēsti no Berlīnes, un — «gaidu Tevi jau rīt atgriezamies dzimtenē». Dienas steigā viņa ilgas mazāk manot, bet vakaros jo vairāk. Rīga it kā kļuvusi tukšāka. Vēstule beidzās ar «Tava Laura». To lasot, mani pārņēma smeldze. No vecāku vēstules izskanēja bažas par to, vai es Vācijā tikšu galā ar saviem uzdevumiem, jo sagatavošanās laiks bijis īss un es vēl esot ļoti jauns.

Es referēju par preses konferencēm *AA* un *Promi*. Pastāstīju arī, ka franču saimniecības delegācija ignorējusi Lietuvu, ka igauņi ielūguši vāciešus un ka gaidāma maza sensācija, proti, Musolini apmeklējums Vācijā. Padomnieks visu atzīmēja.

Tikko biju atstājis Stēgmaņa kabinetu, Kalniņš mani sauca. Man bija pienākusi vēl viena vēstule — ielūgums no Ungārijas sūtniecības uz iepazīšanās pēcpusdienu 6. maijā ar jauno Ungārijas ziņu aģentūras pārstāvi fon Meloko. Zinādams, ka šodien *AA* konferencē nekā prātīga nebūs, devos uz Prūsijas bibliotēku. Mani interesēja, kādas grāmatas tur atrodamas par Latviju, citiem vārdiem, ko vācietis var uzzināt par mums šajā bibliotēkā.

Agrā pēcpusdienā biju pie Dr. Teila. Laba kafija, konjaks un Ēģiptes cigaretes. Namatēvs vēlējās zināt, vai Muntera viesošanās Maskavā saistīta ar maršala Jegorova ciemošanos Baltijas valstīs šā gada februārī. Biju pārsteigts par šo jautājumu, jo par mūsu ārlietu ministra braucienu uz Padomju Savienību sūtniecība bija tikai nesen uzzinājusi. Bez tam Dr. Teils jautāja, ar kādu nolūku radīta Baltijas antante un kā tā darbojas. Tie bija vispārējas dabas informācijas jautājumi, tomēr jābūt uzmanīgam, lai nesapītos kādā politisko spiegu tīklā. Centos objektīvi atbildēt. Teila jautājumu izraisīja viņa maldīgais pieņēmums, ka Baltijas antantes uzdevumi esot līdzīgi Mazās antantes mērķiem (proti, stiprināt Francijas ārpolitiku).

Dr. Teils man ieteica uzmanīgi vērot vācu armijas attiecības ar partiju un Hitleru. Uz manu mazliet provokatorisko jautājumu: «Pasakiet, kā?» viņš smaidīdams atbildēja: «Tā ir jūsu darīšana. Es vienīgi pievērsu jūsu uzmanību svarīgai vācu problēmai.» Beigās Teils lūdza, vai es nevarot viņa *MEZ* publikācijai uzrakstīt plašāku rakstu: «Viļņas jautājums — vakar, šodien un rītdien». Honorārs: 250—300 RM. Piekritu, jo šo tematu labi pārzinu. Taču galvenais — man vajadzīga nauda, jo ar tēva līdzdoto naudas summu es varētu iztikt līdz jūlijam, bet ko tad?

Vakarā informēju *Letu* par diviem avižu rakstiem un nodiktēju trīs ziņas. Darbu beidzis, zvanīju Kalniņam, jo biju ar viņu sarunājis iet uz kinoizrādi. No tā nekas neiznāca, jo pie viņa nupat kā bija ieradies labs draugs. Kalniņš ielūdza arī mani uz vakariņām. Tur iepazīnos ar Kalniņa studiju biedru no Minchenes, ukraiņu Stachivu. Viņi abi ir Berlīnes Ārzemju akadēmiķu biedrības valdes locekļi. Ukrainis, kas labi prot vācu, krievu un franču valodu, atstāja ļoti inteliģentu iespaidu. Viņš strādājis kādā vācu uzņēmumā. Man likās savādi, ka viņš viesošanās beigās man prasīja virkni personisku jautājumu — piemēram, ar ko nodarbojoties tēvs Daugavpilī, vai mums tur esot daudz paziņu utt.

5. maijā

Nodevu sūtniecībā ziņojumu direktoram Bērziņam, kurā informēju par gaidāmo Musolini apmeklējumu Vācijā. Saņēmu vēstuli no Oskara — īsu, bet sirsniģu. No sekretāra Zēberga uzzināju, ka pašlaik neesot lielas izredzes man izkaulēt t. s. reģistra markas. Stēgmanis esot visādi izmēģinājies, bet nekā. Sekretārs ļoti slavēja padomnieka spējas un lielo cītību darbā. Par Celmiņu (es Zēbergam to nejautāju) viņš izteicās, ka sākumā sūtnis esot bijis samērā aktīvs, bet, redzēdams Hitlera nenoliedzamos panākumus, kurus viņš savos ziņojumos Rīgai bija apšaubījis, kā arī atskārdzams, cik necīgs ir mūsu valsts un mūsu sūtniecības svars, kļuvis pasīvs. Viņa vienaldzību veicinot arī apstākļi, ka viņš pret savu gribu izslēgts no Latvijas iekšpolitikas veidošanas, kas bijusi viņa sirdslieta un viņu arvien vēl interesējot. Celmiņš esot ļoti jūtīgs cilvēks. Ar to arī izskaidrojama viņa atturība pret enerģisko Stēgmani. Bez tam sūtnis droši vien neesot sevišķi laimīgs par to, ka Munters, uzturēdamies Berlīnē, visilgāk mēdzot apspriesties ar padomnieku. Tas arī esot saprotams, jo Celmiņš savas pasivitātes dēļ informācijas ziņā nevarot sacensties ar Stēgmani un pat ar Brici ne. Patīkami bija dzirdēt Zēberga spriedumu par sadzīvi sūtniecībā. Visi labi satiekot. Tas attiecoties tiklab uz kolēģiem, kā arī uz ģimenes piederīgajiem, par spīti tam, ka visi strādā un dzīvo vienā namā. Viņš esot pārliecināts, ka pēc kāda laika mani iecelšot par preses atašeju un, ja atbrīvošoties kāds dzīvoklis, tad arī es varēšot dzīvot sūtniecības ēkā. Zēbergs man uzticas tādēļ (viņš pats man to teica), ka necentos viņam pielabināties, stāstīdams, ka pazīstu viņa radnieku, zv. advokātu un bijušo ārlietu ministra biedru Aurēliju Zēbergu.

Ceļā uz AA preses konferenci vēlreiz pārdomāju Teila lūgumu uzrakstīt rakstu viņa izdevumam. Nevaru noliegt zināmu pretrunu, kas saistīta ar viņa personu: kaut Teils nav Hitlera piekritējs, viņš darbojas Vācijas ārpolitikas laukā un dzīvo «kungu dzīvi», jo, cik varēju novērot, viņam finansiālu problēmu nav.

Pēcpusdienā un vakarā pēc darba uzrakstīju paraugvēstuli draugiem un paziņām Latvijā. Tā nav gara, bet tajā esmu izklāstījis galveno, ko vēlos viņiem visiem pateikt. Man patlaban diemžēl nav iespējams uzrakstīt katram individuālu vēstuli.

6. maijā

Pēcpusdienā biju Ungārijas sūtniecībā. Tās telpas ir ievērojami plašākas par mūsējām un arī nesalīdzināmi gaumīgāk un bagātīgāk iekārtotas (ar gleznām un

skulptūrām). Ar to es nekādā ziņā negribu pazemināt mūsējās, kas tomēr ir reprezentatīvas un izskatīgākas par igauņu un lietuviešu sūtniecības telpām. Lie-lajā priekšelpā mani sevišķi ietekmēja trīs fotogrāfijas zem Ungārijas ģerboņa. Tās rādīja to Ungārijas apgabalu ainavas, ko pēc kara piešķīra Čehoslovākijai, Dienvidslāvijai un Rumānijai. Pie katra uzņēmuma bija piestiprināta melna sēru lente. Jāzina, ka ik trešais ungārs tagad dzīvo ārzemēs! Uz sarīkojumu bija ieradies samērā daudz viesu — kādi 18 ārzemju un 7 vācu žurnālisti. Centos it sevišķi ar pēdējiem iepazīties. Tur bija trīs vācu laikrakstu politiskās redakcijas vadītāji (to starpā arī no valdības oficiosa *Völkischer Beobachter*), Berlīnes radiofona ziņu redakcijas šefs, Preses kameras vadītājs, naciņu partijas ārpolitiskās nodaļas vadītājs Dr. Bēmers (ar kuru man iznāca gara saruna; viņš vēloties apmeklēt Latviju) un man pazīstamais *DNB* ārpolitiskās redakcijas vadītājs Raus. Mazliet nokavējies ieradās arī Teils. Novēroju, ka Ungārijas sūtniecības kungi, kā arī daži vācieši ar viņu sirsnīgi sasveicinājās un uzsāka dzīvas sarunas. Ar fon Meloko norunājām, ka viņš rīt no rīta mani apmeklēs. Ungārijas sūtniecību atstāju kopā ar Kroniku, jo arī dānis gribēja braukt uz *Promi*, lai tur piedalītos preses konferencē. No viņa uzzināju, ka Berlīnes un Varšavas starpā radies konflikts sakarā ar poļu Baltijas institūta (Gdiņā) darbību. Strīds esot izcēlies Karaļauču Austrumeiropas saimniecības institūta intrigas dēļ. Izrādījās, ka šis vācu institūts, kas bieži neķītri uzbrucis Latvijai, apgalvojis, poļu institūts esot viltojis vairākus vēstures dokumentus, lai pierādītu, ka Danciga esot poļu pilsēta. Kronika piezīmēja, ka es varot šo informāciju atklāti ziņot Rīgai. Viņš cerot, ka mūsējie to sapratīšot pareizi, proti, ka Berlīne, neraugoties uz draudzības līgumu ar Poliju, vēloties tādā veidā atgādināt Varšavai vēl arvien neatrisināto Dancigas problēmu.

7. maijā

Fon Meloko ieradās agrā priekšpusdienā ar sensacionālu jaunumu: Itālija visai drīz pievienošoties Vācijas un Japānas Antikominternes paktam un izstāšoties no Tautu Savienības. Ar tik nozīmīgu informāciju es, protams, nevarēju revanšēties. Pastāstīju par poļu un vācu institūta strīdu Dancigas jautājumā (ungārs to nezināja) un par kādu interesantu atgadījumu Maskavas «nodevēju prāvā», par kuru vakar lasīju mūsu krievu avīzē *Segodņa*. Rīgas laikrakstus saņemu parasti jau dienu pēc iznākšanas. Arī vēstules pienāk samērā ātri. Ja sūtījumu pirmsdien nodod Rīgas pastā, tad, vēlākais, trešdien tas ir Berlīnē.

Pusdienas laikā atkal biju bibliotēkā. Ceru drīzumā pabeigt interesanto materiālu izrakstus. Pēcpusdienā (neēdis) ierados pie Teila. Atstāstīju viņam nupat dzirdētos jaunumus par Romas nodomiem, bet neminēju informācijas avotu. Teils brīnījās, ka es jau zinot to, kas lielai daļai *AA* ierēdņu vēl esot noslēpums. Viņš gan ziņu nevarot apstiprināt, bet fakts, ka itāliešu vēstnieks slepeni tiekoties ar fon Neirātu un vācu Ārlietu ministrijas valsts sekretāru, kā arī Gēringa piezīme kādās viesībās, ka «nākamajā vasarā berlīnietes varēs sauloties Itālijā», norādot uz informācijas pareizību. Nebiju gaidījis no Teila konkrētu apstiprinājumu, bet vēlējos vienīgi uzzināt viņa domas šinī jautājumā. Atzīstos, ka arvien vēl netieku

pie skaidrības par šo cilvēku, jo, ka vācieši ved sarunas ar itāliešiem un ko Gērings teicis viesībās, taču nav kuram katram zināms!

Promi preses konferencē notika tikai tukšu salmu kulšana. Paziņoja, ka jaunais vācu Darba frontes tvaikonis *Vilhelms Gustlofs* domāts strādnieku atpūtas braucieniem uz Spāniju, Portugāli, Zviedriju un — Rīgu!

No *DNB* samērā agri atgriezās mājās. Veiksmīgi pabeidzu izrakstus no Prūsijas bibliotēkas literatūras par Latviju. Izšķiros par virsrakstu *Mēs un Vācija*. Nosūtīšu šo materiālu Bērziņam. Ap plkst. 23.00 atskanēja tālruņa zvans. Pie aparāta — ukraiņu Stachivs, kas apjautājās, vai drīkstot rīt no rīta iegriezties. Savādi.

8. maijā

Dzirdot klauvējienu pie durvīm, domāju, ka ienāks ukraiņu. Bet nē. Ieradās indietis Habiburs Rāmans. Viņš esot atnācis, lai mani apraudzītu un lai ar mani parunātos, jo es viņam patīkot. Tērējot es indietis varēju iepriecināt ar savām zināšanām par indiešu *Mahābhāratu* — asiņainu drāmu starp divām slavenām dinastijām. Arī viņš mani «iepriecināja» ar informāciju, ka Vācija pa aplinkus ceļiem caur Argentīnu saņēmusi 50 miljonu dolāru aizdevumu un ka Vācijas saimniecības ministrs Šachts drīz atkāpšoties no amata. Tikko Rāmans to bija pateicis, ieradās ukraiņu. Indietis nekavējoties atvadījās. Stachivam tas acīmredzot bija pa prātam.

Iepazinies ar mani pie Kalniņa un uzzinājis, ka mans tēvs dzīvo un strādā Daugavpilī, viņš tagad griežoties pie manis ar svarīgu jautājumu resp. lūgumu. Stachivs teica: «Vai jūsu tēvs būtu ar mieru palīdzēt kādam ukraiņu kurjeram, manam draugam, pāriet robežu uz Krieviju? Pēdējā laikā radušās aizdomas, ka ukraiņu kurjeri, kas no Polijas dodas uz Krieviju, vai nu brīvprātīgi, vai piespiesti strādā GPU (66) uzdevumā. Daudzi ukraiņi ir apcietināti, un vairāki projekti cietuši neveiksmi. Ja nu manam draugam izdotos iekļūt Krievijā no citas puses, tad pavērtos iespēja atmāskot nodevējus un atjaunot vecos sakarus ar nacionāli noskaņotiem tautiešiem. Es gan strādāju vācu iestādē — Ribentropa birojā (67) —, bet daru to vienīgi tādēļ, lai nopelnītu iztiku un varētu vērot vācu politiku, jo mans mērķis ir brīva Ukrainas valsts. Tādēļ arī darbojos OUN (68), kurā esmu viens no izlūkošanas vadītājiem. Mans labais draugs Kalniņš ļoti atzinīgi izteicās par jums. Tāpēc lūdzu ukraiņu vārdā jūsu tēva palīdzību. Apsolos pēc iespējas revanšēties!» Atbildēju, lai viņš piezvana rīt no rīta ar svešu vārdu. Es viņam tad atbildēju ar «jā» vai «nē». Stachivs bija ar mieru. Viņš vaļsirdīgi pastāstīja, ka viņa darbavietā strādājot apmēram 80 cilvēku un ka birojs līdzīgi *AA* organizēts pēc ģeogrāfiskā principa. Nobeidzot sarunu, Stachivs teica: «Vairums darbinieku ir ārzemju vācieši, bet darbinieku sastāvā ietilpst arī viens anglis un pat viens armēnis. Birojam uzdots gatavot ārpolitiskus pētījumus, ziņojumus un ierosinājumus. Hitlera kritika par *AA* darbību parasti balstās uz Ribentropa biroja informāciju. Izņemot analīzi par dažādiem strāvājumiem Baltijas antantē un par baltvāciešu tiesisko stāvokli, es par Latviju pēdējā laikā savā darbavietā neko neesmu lasījis.»

Pusdienas laikā uzturējos pie Stēgmaņa, atstāstot jaunumus, kurus biju dzirdējis no Meloko un Rāmana. Par Stachiva atklājumiem neko neteicu, jo tie saistīti ar ukraiņa slepeno projektu. Padomnieks izteicās, ka Romas un Berlīnes efektīvas sadarbības gadījumā pieaugšot saspilējums Vidusjūras apgabalā, bet Austrumeiropā iestāšoties atslābums. Es klusēju, jo nepievienojos Stēgmaņa spriedumam. Runāju ar Kalniņu — pilnīgi atklāti. Viņš galvoja par Stachiva ticamību un veiklību un ieteica rakstīt tēvam.

Pēcpusdienā apciemoju Reinbachu ģimenes paziņas — Ērmaņa jaunkundzes no Rīgas. Viena māsa mātās dziedāt, otra dejoj. Viena saderinājusies ar kādu rīdzinieku, bet otrai esot draugs tepat Berlīnē — persietis. Abas dzīvo lielā istabā Ūlanda ielā. Bija patīkami patērzēt ar «sava pagasta» sieviešiem, nepieminot politiku.

Vakarā maniju *DNB* namā lielu nemieru — visur dzirdēju skaļas runas un tālruņu zvanus. Vācu lielākais cepelīns *Hindenburg* pēc sekmīgas Atlantijas okeāna pārlidošanas bija eksplodējis Leikhērstas (*Lakehurst*) lidlaukā ASV un sadedzis ar 38 personām. Rīgai par to neko neziņošu, jo *DNB* būs sniedzis *Letai* tik daudz ziņu, ka ar tām varēs pierakstīt divas *Jaunāko Ziņu* lapas. Gribēdams pajokoties ar Ravū, iegriezies pie franču kolēģiem. Man ienākot viņa kabinetā, Ravū sauca: «Vai jums ir kāda sensācija, izņemot cepelīna lietu?» — «Nē, nav. Vienīgi mana urbšanās vecās chronikās vainagojusies ar superironisku grāvēju!» Ar šiem vārdiem pasniedzu viņam Vācijas valdības 1882. gada 10. maija rīkojumu (ko biju atradis, rakņājoties bibliotēkā): «Berlīnē un visās vācu provinču galvaspilsētās, kā arī pilsētās ar augstskolām publicēt uzsaukumu nekavējoties palīdzēt Krievijas židiem, kas pēdējā laikā cietuši vajāšanās. Visu pilsētu bankas gaida ziedojumus.» Ravū smējās līdz asarām. Vienojāmies, ka rītvakar, t. i., 9. maijā, šo mazo politisko kuriozitāti vienlaikus ziņosim katrs savai centrālei. Atvadoties Ravū man iedeva 100 RM. «Nemiet vien! Nezinu, kā šo joku uztvers Rīgā, bet zinu, kādu prieku tas sagādās parīziešiem. Ja es maksāju par mācītāju sprediķu atstāstījumiem, tad man būtu kauns to šajā gadījumā nedarīt!»

SPĒKU PĀRGRUPĒŠANĀS

9. maijā

Vācu prese šodien izcili atzīmē Mātes dienu. Mātes esot jāgodina, bet viņām savukārt jāapzinoties, ka valsts no mātēm gaida «spēcīgas vācu nācijas attīstības nodrošināšanu». Pārsteigumu sagādāja Teila negaidītais apciemojums. Viņš ieradās, lai pateiktu, ka viss, ko viņam stāstīju par Berlīnes un Romas tuvināšanos un itāliešu nodomu izstāties no Tautu Savienības, atbilst patiesībai. «Pati pirmā 1926. gadā no Tautu Savienības izstājās Brazīlija, tad Spānija. Tai sekoja Japāna un Vācija, bet šogad droši vien arī Itālija. Tas nozīmē naciķu politikas triumfu arī

Vācijas iekšpolitikā, jo Štrēzemaņa brīdinājums, ka «bez Tautu Savienības Vācija nekad nevarēs uzlabot savas finanses un gūt panākumus ārpolitikā», izrādījies nepamatots.» Tālākā sarunā mans viesis izteica izbrīnu par to, ka ārzemju diplomāti Berlīnē neizprotot naciņu režīma vājās vietas. Nesvarīgus, bet spilgtus notikumus, kā žīdu un katoļu vajāšanas, pārvērtējot, toties specifiskas parādības, kas līdzīgi vēzim izplešoties naciņu vadības aprindās, gan redzot, bet neizprotot to sekas nākotnē.

«Viena šāda parādība ir ministru un visādu augstāko fireru (vadoņu) savstarpēja apkarošana. Par to varētu referēt stundām ilgi. Šoreiz gribu pievērst jūsu uzmanību šādam apstāklim: ārpolitikā trīs naciņi vēlējās «spēlēt pirmo vijoli» — Gērings, Gebelss un Ribentrops. Gēringu abi sāncenši izolēja, pierunājot Hitleru uzdot Gērīngam jaunās kara aviācijas izveidošanu, kā arī gādāt par ieročiem, ieceļot viņu par četrģades saimniecības plāna vadītāju.

Gebelss «paklupa» paša vainas dēļ. Pirmkārt, uzzinājis, ka Hitlers uzdevis Ribentropam vest ar Angliju sarunas par flotes būves līgumu, Gebelss valdības sēdē izteicies, ka, «izņemot sekta eksporta kāpinājumu (69), tur nekas neiznāks». Otrkārt, kaislīgi iemīlējies čehu aktrisē Lidā Bārovā, Gebelss ignorēja Hitlera brīdinājumu un paziņoja partijai, ka viņš esot gatavs atkāpties no ministra amata un šķirties no sievas. Taču Hitlers teica: «Nē!» Bet Gērings ar Ribentropu panāca, ka Bārovu izraida no Vācijas un Gebelss partijā ignorē. Pirms šīm neveiksmēm viņš Propagandas ministrijas paspārnē bija nodibinājis sevišķu institūciju — Antikominterni. Būdam vienīgais ministrs, kas labi pārzina Marksa un Ņeņina mācību, Gebelss iecēla par Antikominternes vadītāju vienu no retajiem komunistu ideoloģijas speciālistiem naciņu rindās — Dr. Taubertu. Veikli izmantodami cilvēku bailes no komunisma, abi guva spožu uzvaru Zārlandes (*Saarland*) tautas nobalsošanā. Zāras apgabals atkal pievienojās Vācijai. Otrs nozīmīgs Antikominternes pasākums bija rūpīgi izstrādātais ierosinājums Vācijas valdībai gūt ārpolitikas laukā uzticību un panākumus ar noteiktu un nepārprotamu pretkomunistisku politiku («Eiropas sargs»), vienlaikus veidojot draudzīgas attiecības ar Poliju un visām Austrumeiropas valstīm (atliekot robežu jautājumus uz vēlāku laiku — pēc Krievijas sabrukuma vai pēc paredzamā kopīgā «krusta kara» pret Maskavu). Antikominternes vadība bija pārliecināta, ka Rietumeiropa — pirmām kārtām Londona un Roma — šo politiku atbalstīsot. Hitlers šo ierosinājumu sākotnēji, gan bez lielas sajūsmas, akceptēja. Ribentrops veikli izmantoja katru vadoņa iebildumu pret šo politiku, atkārtodams tos savos iesniegumos Hitleram. Tā Ribentropam beidzot izdevās izjaukt Antikominternes plānu. Ar tādu pašu taktiku viņš ar sava ārpolitiskā biroja palīdzību gāzis arī ārlietu ministru fon Neirātu. Pārējos resoros notiek vēl trakākas lietas, jo Hitlers, nevienam neuzticēdamies, apzinīgi rada nedrošību vadības aprindās, izspēlējams savus palīgus citu pret citu un lietodams pat draudus. Vācijā neviens nav aizmirsis, ka viņš 1934. gadā inscenēja SA sazvērestību, lai likvidētu ne vien daudzus nevēlamus SA vadītājus, bet arī pilsonisko partiju politiķus un ģenerāļus.»

Šo Teila lekciju atzīmēju, jo tajā bija daudz nozīmīgu jaunumu. Vēlāk sūtniecībā runāju ar Stēgmani par Antikominternes ierosinājumu. Padomnieks to atbal-

stīja, jo, ja tiešām realizētu šādu ārpolitiku, varētu attīstīties pavisam cita vērīena sadarbība starp Rīgu un Berlīni. Bet Hitlers neesot pragmatīks. Būdams fanātiķis, viņš turoties pie tā, ko rakstījis savā grāmatā *Mein Kampf*. Ar katru panākumu pieaugot Hitlera kāre pēc jaunām teritorijām un līdz ar to arī kara draudi.

Pēcpusdienā Ozoliņš aicināja Kalniņu un mani savā lieliskajā trīsvietīgajā buikā izbraukt «paelpot svaīgu gaisu — pavasaris iestājies». Taisnība — ziema nemanot pārvarēta. Kastāņkoki jau noziedējuši. Tagad zied ceriņi, ķirši un ābeles. Kļuva sērīgi, kad bija atkal jāatgriežas «akmeņu tuksnesī».

10. maijā

Esmu noguris, jo vakar līdz diviem naktī strādāju gar Teila pasūtīnāto apcerējumu par Viļņas jautājumu. AA preses konference bija atkal diezgan neinteresanta. Pēcpusdienā sūtniecībā rakstīju vēstuli Laurai. Tikko bija gatava, ieradās padomnieks. Viņš gaidot viesi — Vācijas Ierēdņu savienības vadītāju Nēfu. Būtu labi, ja arī es piedalītos sarunā. Vēl bija laiks, tādēļ pievērsu Stēgmaņa uzmanību diviem zīmīgiem vācu preses ziņojumiem, kuru nolūks ir kūdfīt Tallīnu un Kauņu pret Rīgu. Sarunu pārtrauca Nēfa — samērā jauna un enerģiska cilvēka ar atklātu skatienu — ierašanās. Viņš ziemā bijis Latvijā, kur viņam ļoti patīcis. Arī saruna ar Ulmani bijusi «pārsteidzoši prātīga». Šovasar viņš gribot braukt ārstēties uz Ķemeriem. Nēfs nožēloja abu valstu (Vācijas un Latvijas) žurnālistu izlēcienus, kas radot vislielākos šķēršļus abu valstu sadarbībai. Viņš nesen esot sarāvies ar kādu partijas biedru, kas gribot sacelt trauksmi sakarā ar Muntera braucīenu uz Maskavu. Neesot izdevies sarunas partneri «apklusināt», jo tas draudējis, ka griezīšoties pie Hitlera. Un viņam, Nēfam, pašreiz jāizvairoties no nesaskaņām ar vadoni, jo viņam uzdots izstrādāt ministriju sadarbības reformas projektu. Ievērojot resoru egoīsmu, tas esot kutelīgs uzdevums.

Promi preses konferencē kāds žurnālists jautāja, vai Berlīnē zinot, kādēļ Munters taisoties braukt uz Maskavu. Ministrijas padomnieks Dr. Brauveilers atbildēja: «Laiku pa laikam arī mazo valstu ministriem izdodas iekļūt laikrakstu slejās. Vai tas nāk par labu viņu valstīm, tā ir cita lieta. Lūdzu, nākamo jautājumu!» Nolēmu, ka nav ieteicams runāt pretī. Tādēļ, pateicis, no kurienes esmu (Brauveilers mani vēl nepazīna), tikai jautāju: «Vai tā ir vācu oficiālā nostāja?» Viņš manāmi apjuka. «Nē, pārļaboju — tas ir personisks iespaids. Oficiālo viedokli jums pateiks AA!»

Atreferēju *Letai* divu vācu avīžu rakstus, kas pauda mums nedraudzīgu nostāju. Gēringa orgāns *Nationalzeitung* raksta, ka īgaņu uzņēmējus apmierinot darījumi ar vāciešiem un ka viņi nevarot saprast latviešu «iedomīgo un noraidošo» nostāju šajā jautājumā. Īgaņu komentārs: «Bet esam jau pieraduši pie šādas kritikas no mūsu dienvīdu kaimiņa (Latvijas) puses.» AA orgāns *Berliner Börsenzeitung* ziņo no Kauņas: Lietuvas valdības aprindās esot sašutums par to, ka Munters, nesazinājies ar Lietuvas valdību, gribot apmeklēt Maskavu. «Kur paliek Baltijas antantes norunas? Kad Latvija beigs mūs ignorēt?» Protams, ka vācu prese ar prieku izmanto īgaņus un lietuviešus, lai plīķētu mūsu valdības un jauktu Baltijas antanti. Patlaban vēl nevar spriest, kas savstarpējās sazināšanās laukā visvairāk grēkojis.

Bet tik daudz ir skaidrs, ka Rīgas, Tallinas un Kauņas smieklīgais egoisms traucē Baltijas valstu sadarbību. To pārmijus izmanto mūsu lielie kaimiņi Maskava, Varšava un — kā patlaban redzams — arī Berlīne, lai vairotu nesaticību mūsu starpā.

15. maijā

Šodien sūtniecībā atzīmējām 1934. gada 15. maiju. Nedomāju, ka apvērsums būtu bijis vajadzīgs, ja būtu ievērots sociāldemokrātu prātīgais vēlēšanu likuma grozījuma projekts vai arī nopietni apspriests un — kaut daļēji — pieņemts Zemnieku savienības Satversmes grozījuma ierosinājums! Ar trīs minūšu ilgu uzrunu Celmiņš ievadīja un arī beidza oficiālo aktu. Oficiāli apsveicēji — Igaunijas un Lietuvas pārstāvji Berlīnē, viens somis un mūsu Hamburgas un Breslavas konsulātu pārstāvji. Neoficiālo viesu starpā atradās filmu sabiedrības *UFA* režisors Gūters, Aichers ar sievu Anniju Simsoni, pianiste Stūre, vijolnieks Kalējs, pazīstamā vācu filmaktiera Tīdkes sieva (latviete), studenti Jankovskis un Misa, kādi pieci seši baltvācieši, trīs žīdi un sūtniecības darbinieki ar piederīgajiem. Kopā mazliet vairāk par četrdesmit personām. Tas mani pārsteidza, jo biju gaidījis divtik daudz. Grikmaņa jaunkundze un Kalniņš man to izskaidroja. Pirmkārt, Berlīnē, kur atrodies ap 70 ārvalstu pārstāvniecību, nenotiekot tādas savstarpējas ciemošanās, kā parasts Rīgā, Helsinkos vai arī Stokholmā. Tad jau sūtnim vai tā vietniekam turpat katru piekto dienu būtu jāierodas nenožīmīgās uzņemšanās un *AA* vadītājiem liela daļa darbalaika būtu jāpavada ārpus ministrijas. Ārzemju pārstāvniecības šādus apsveikumus parasti nokārtojot rakstveidā. Vienīgi sabiedroto vai ļoti draudzīgu valstu svētkos mēdzot ierasties pārstāvniecības šefs — viens vai dažu līdzstrādnieku pavadībā. Un, ka Latvijas sūtniecībā ieradušies vācu «trešās garnitūras» ierēdņi, neesot nemaz tik slikti, jo tikai uz lielvalstu svētkiem sūtot valsts sekretārus. Esot pat tādas Eiropas valstu pārstāvniecības, kur ierodoties tikai *AA* palīgreferenti. Apsveikšanas protokolu lielā mērā nosakot vairāk vai mazāk draudzīgas attiecības vai attiecīgās valsts svars. Otrkārt, Berlīnē 15. maija apvērsumu neuzskatot par sevišķi nozīmīgu notikumu. Arī tāpēc viesu pulciņš esot tik mazs. 18. novembra aktā ierodoties daudz vairāk oficiālu pārstāvju un privātu viesu. Bez tam jāievērojot, ka, pirms Hitlers pārņēma varu, Vācijā dzīvojuši daudzi žīdu tautības Latvijas pilsoņi — tirgotāji un fabrikanti —, kas kuplā skaitā piedalījušies sūtniecības rīkotajās svinībās. Tie gandrīz visi pazuduši. Berlīnē dzīvojot arī daudzi baltvācu tautības Latvijas pavalstnieki, bet viņi protestējot pret Ulmaņa mazākumtautību politiku ar sūtniecības ignorēšanu. Tas esot žēl, jo agrāk ar viņu palīdzību, starpniecību un sakariem izdevies iegūt svarīgu informāciju un labvēlīgi nokārtot dažādus Latvijai svarīgus jautājumus. Grikmaņa jaunkundze, kas Berlīnē ir strādājusi ilgāk par Kalniņu, piebilda: «Ja te būtu vecais sūtnis Krieviņš, labs Vācijas apstākļu pazinējs, tad mēs te redzētu daudz vairāk vāciešu resp. berlīniešu.»

Iepazīstoties ar Tīdkes kundzi, izrādījās, ka viņa patiešām ir latviete — kāda Rīgas Daugavas zvejnieka Pētersona meita (neesot rados ar Oskaru). Viņa mani

ielūdza ciemos, jo vīram patīkot jauni cilvēki un viņa labprāt noklausītos jaunākās ziņas par notikumiem Latvijā. Un mazliet klusāk piebilda: «Jums tas varētu noderēt, jo pie mums bieži viesojas viens no vīra labākajiem draugiem — *Promi* valsts sekretārs Funks, ko Hitlers drīz iecelšot Šachta vietā par saimniecības ministru» (zibeņātrumā aptvēru, ka indieša Rāmana informācija par Šachtu bijusi pareiza). Mums piediedrojās *UFA* režisors Dr. Gūters, kas apvaicājās par notikumiem Latvijā. Kad pastāstīju par mūsu jaunākajiem kultūras sasniegumiem, viņš mani pārtrauca: «Labi, labi. Tas ir Rīgā, bet latviešiem jādemonstrē sava kultūra arī ārzemēs. Ticiet man, mākslinieki ir tikpat svarīgi kā diplomāti. Paraugieties apkārt — cik te viesu un kas tie par viesiem! Kur tie laiki, kad vācieši un citi ārzemnieki nāca šurp, lai satiktu Priednieku-Kavaru, Brechmani-Štengeli, Liberti-Rebāni, Rīgas operas baleta solistus un latviešu teātru un filmu aktrisi Mariju Leiko!» Aizkūpinājis cigāru, viņš turpināja stāstīt par Mariju Leiko: «Žēl, viņa gāja bojā savas stūrgalvības un dzeršanas dēļ. Apdāvinātā aktrise 16 filmās tēloja galvenās lomas. Tad nāca konkurence no Austrijas, Dānijas un Ungārijas. Kad viņai piedāvāja mazākas lomas, viņa tās noraidīja un (dzērumā) inscenēja tračus. Leiko vēlējās par katru cenu spēlēt «pirmo vijoli» filmā, neraugoties uz to, ka viņas īstais žanrs bija teātris. Pēc lieliskiem panākumiem Drēzdenes un Minchenes skatuvēs pats Reinhards (70) viņai pavēra ceļu uz Berlīnes teātra pasauli. Kad naciķi jau bija pārņēmuši varu, viņa reiz iereibusi ieradās Kultūras kamerā un kļiedza: «Dodiet man lomu filmā, citādi iešu pie Reinharda!» — aizmirsusi, ka režisors jau emigrējis. Atbildes vietā naciķi viņai svītvoja visas lomas. Dūsmās viņa atstāja Vāciju. Atgriezusies Latvijā, Leiko kādu laiciņu veltīgi gaidīja mūsu teātru vadītāju piedāvājumus. Vēlēdamās spītēt kā Berlīnei, tā Rīgai, aizbrauca uz Maskavu. Tur viņai nācās piedzīvot vēl lielāku vilšanos. Cerība, ka pēc skandāliem pilsoniskajās valstīs viņu Maskavā sagaidīs ar atplestām rokām, nepiepildījās. Viņu nemaz neievēroja! Pēc pazemīgas lūgšanās Leiko beidzot atrada vietu kādā mazā latviešu teātrī.»

Kad ievaicājos par latviešu kinofilmu perspektīvām, Gūters nopūšoties paskaidroja, ka viņš Rīgā par šo jautājumu esot jau vairākkārt runājis. Tā esot ilūzija gudrot par latviešu filmu eksportēšanu, jo trūkstot gan piemērotu sižetu, gan starptautiski pazīstamu latviešu aktieru, bez tam grūtības sagādājot latviešu valodas savdabība, ar ko vienīgi izcils režisors varētu tikt galā. Mūsu valoda — līdzīgi krievu — esot mazliet stiepta un tāpēc filmām ne sevišķi piemērota. Rietumu valodās varot izteikties daudz īsāk. Bez tam traucējot arī latviešiem piemītošā krievu skatuves mākslai raksturīgā tieksme pēc monologa, ko Rietumos uzskatot par lieku un naivu. Viņš, Gūters, esot ieteicis uzņemt kultūrfilmas. Viņš arī piedāvājis bez maksas uz pusgadu nodot *UFA* filmu mikroskopu rīdzinieku rīcībā, kā arī — tāpat bez maksas — apmācīt kādu latviešu kinooperatoru mikroskopiskajā filmu uzņemšanas tehnikā. Taču Rīga to noraidījusi. Gūters uzsvēra, ka otru tik izdevīgu piedāvājumu Rīga no neviena vairs nesaņēmsot.

Saņēmu divas vēstules. Laura raksta, ka Rīgā iestājies pavasaris. Viņa ļoti vēloties — tāpat kā agrāk — bezbēdīgi pastaigāties ar mani pa Rīgas ielām un just manu tuvumu. Vai es par viņu domāju? Otra vēstule — no Oskara. 8. maijā

notikušas svinības sakarā ar Finanšu ministrijas jaunbūves pamatatkmenis likšanu. Viņš piedalījies kā savas firmas pārstāvis. Iznākusi saruna ar Valdmani, kas izrādījis lielu interesi par Oskara projektu pēc gada vai diviem dibināt lielu latviešu ekspedīcijas firmu ar filiālēm Tallinā, Helsinkos un Stokholmā, varbūt arī Londonā un Hamburgā. Valdmanis domājot, ka šajā nozarē esot vēl daudz kas darāms, un aicinājis Oskaru griezties ar izstrādāto projektu pie viņa.

Pēc tālsarunas ar Rīgu braucu no *DNB* taisnā ceļā uz Zoo staciju. Tur satikos ar Kalniņu. Aizgājām uz *Astora* kinoteātri (rāda tikai ārzemju filmas), kur noskatījāmies muļķīgu angļu spoku filmu. Pēc tam iegriezāmies *Zilajā vīnogā*. Apsēdāmies mūsu stūrītī, kur jau atradās Kalniņa paziņa — kažoku lieltirgotājs un atvaļinātais virsnieks Oto Hartmanis ar sievu. Viņam varētu būt ap 44, viņai ap 40 — ļoti sirsnīgi un patīkami cilvēki. Viņi izturējās gandrīz kā jauns pārtis — Hartmanis tikai aizvakar bija atgriezies no divu mēnešu ilgiem virsnieku papildizglītības kursiem. Viņš tagad skaitoties kapteinis, tātad rotas komandieris. Naciķis Hartmanis neesot. Viņš mīlot čigānu mūziku, cienot franču rakstnieku Romēnu Rolānu un vācu rakstnieku Remarku. Īsi pirms pusnakts atstājām viņa pagrabu un Hartmaņi aizveda Kalniņu un mani ar mašīnu uz mājām.

VĀCU AĢENTI FABRICĒ BAUMAS PAR MUNTERU

17. maijā

Šodien man bija garāka saruna ar Stēgmani, ko izraisīja naciķu partijas oficiosa komentārs par Polijas ārlietu ministra Beka viesošanos Rumānijā un ieteikums Latvijai tuvināties Polijai (necik sen tas pats vācu laikraksts brīdināja Rīgu no draudzības ar Varšavu!). Padomnieks atzina Muntera taktiku nepārsteigties. Vēl esot laiks mierīgi izšķirties, vai un kuram lielvalstu nogrupējumam pieslieties. Sarunas beigās saņēmu no Stēgmaņa *Völkischer Beobachter* 18. aprīļa numura ievadrakstu, kas man varētu noderēt varbūtējās strīdos ar vāciešiem. Tajā naciķu partijas oficioss aizrāda Austrumeiropai, ka Berlīnei neesot iebildumu pret jaunajām valstīm. Vācija pasaules kara laikā pirmā iestājusies par Polijas neatkarību (atbalstot Pilsudski) un radījusi nelaimīgo Ukrainas valsti. Vācija arī palīdzējusi Somijai sakaut komunistus un 1919. gada pavasarī paglābusi Latviju no lieliniekiem. Berlīne enerģiski noraidot uzskatu, ka jauno valstu dibināšana vājinājusi Eiropu, bet vēloties, lai šīs valstis ieņemtu neitrālu nostāju pret Vāciju.

Tiklīdz iznācu no padomnieka kabineta, Vanaga jaunkundze mani steidzināja nākt pie tālruņa. «Te runā Kazaka, biju necik sen jūsu galdadāma!» Pirmajā acumirkli neaptvēru, kas ar mani runā, tad atcerējos viņu un mūsu sarunu par Blauu un viņa viesošanos padomju sūtniecībā Rīgā. Norunājām pēcpusdienā tikties *Kaizerhofa* viesnīcā, kur Kazaka kundze bija apmetusies. Pavadiju ar viņu kādu

stundu, dzerot kafiju. Viņa jutās vilusies, kad laika trūkuma dēļ atteicos izrādīt Berlīni. Šo tikšanos atzīmēju dažu norādījumu dēļ. Pirmkārt, Kazaka kundzei esot ļoti laba draudzene, krieviete, kāda mūsu ģenerāļa sieva. Pēdējā stāstījusi, viņas vīrs bijis pārsteigts par to, ka krievu maršalam Jegorovam viesojoties Rīgā, divi augstāki latviešu virsnieki apgalvojuši krievam, ja Latvija karotu, tad pret Vāciju. Otrkārt, Kazaka ar vīru uzturot sakarus ar baltvāciešu aprindām. Reizes divas viņa tur viesībās esot sastapusi nepazīstamus ārzemju vāciešus, kas sarunās likuši saprast, ka Munters «strādājot Berlīnes labā». Tas izdarīts tik neveikli, ka viņai ar vīru licies, vācieši palaiduši šīs baumas, lai par tām uzzinātu arī latviešu aprindas un tā būtu radītas aizdomas pret Munteru.

19. maijā

Saņēmu vēstuli no tēva. Viņš ir ar mieru palīdzēt ukraiņu lietā (biju nosūtījis viņa vēstuli pa diplomātisko pastu Jankavam uz Ārlietu ministriju ar lūgumu to pārsūtīt tēvam). Šķiet, ka tēvs par manu lūgumu nav sajūsmināts, jo viņš raksta īsi un strupī, aizrādot, ka tā esot pēdējā reize, kad viņš esot ar mieru izpalīdzēt. Zvanīju Stachivam, kas bija ļoti pateicīgs. Viņš domā, ka ukraiņu kurjers varēšot pēc divām trim dienām doties ceļā.

Vakar aiznesu Teilam savu rakstu. Viņš bija ļoti apmierināts. Izmaksājis 300 RM honorāru, Teils ieminējās, ka vasarā, iespējams, būšot vēl kāds lielāks pasūtīnājums.

Pēcpusdienā pie manis notika «žurnālistu pieņemšana». Visi lūgtie viesi bija ieradušies:

franču aģentūras *Havas* pārstāvis Ravū,
itāliešu aģentūras *Stefano* pārstāvis Bojano,
japāņu aģentūras *Domei* pārstāvis Susumo Ejiri,
čeču aģentūras *ČTK* pārstāvis Prohāzka,
ungāru aģentūras *MTD* pārstāvis fon Meloko,
austriešu aģentūras *NB* pārstāvis Dr. Ernsts.

Kaut viesi mazās istabas dēļ sēdēja gandrīz cits citam klēpī, visi bija ļoti apmierināti. Pārrunājām jaunākās ziņas, stāstījām anekdotes un daudz smējāmies, it sevišķi, kad Bojano monoklis iekrita tieši konjaka glāzē. Teilu, Kroniku un Rāmanu nebiju ielūdzis, jo nevēlējos visiem atklāt, ar kādiem žurnālistiem vēl man ir ciešāki sakari.

Pēc *Promi* preses konferences indiešu kolēģis mani pavadīja uz *DNB*. Tur es viņam iedevu ieskatam savas *DNB* ziņas. Atvadoties Rāmans man atklāja mazu sensāciju: saimniecības ministrs Šachts esot par 40% samazinājis valdības maksājumus koloniju atgūšanas kustības organizācijām. Tas noticis ar Hitlera pavēli, lai signalizētu Anglijai Berlīnes gatavību uzturēt labas attiecības ar Londonu. Šo rīkojumu publicēšot pēc dažām dienām. Zinādams, ka indietim ir labi sakari, uzskatīju informāciju par pietiekami ticamu, lai to varētu atklāti ziņot tālāk Rīgā,

lietojot formulējumu «ārzemju politiskajās aprindās Berlīnē runā, ka...» Piezvanīju Teilam un Kronikam un izstāstīju viņiem nupat dzirdēto, apciemojot savus *DNB* kaimiņus, informēju arī Ravū un Prohāzku. Viņiem visiem tās bija jaunas ziņas.

Kamēr sazvanījos ar *Letu*, klauvēja pie durvīm un birojā ienāca Kalniņš ar koferi un somu. Kad biju beidzis savus ziņojumus Rīgai, viņš sirsnīgiem vārdiem apsveica mani *Letas* birojā, likdams galdā trīs dažādu dzērienu pudeles un pa sešām konjaka, liķiera un vīna glāzēm, kā arī sešus mazus šķīviņus. To man dāvināja sūtniecības darbinieki, lai es varētu pienācīgi pacienāt *Letas* viesus. Piedevām saņēmu no Krūkļa jaunkundzes nelielu galdautu. Tas mani ļoti aizkustināja. Kalniņš bija pārsteigts par biroja mājīgumu un lielisko iekārtu. Viņam arī patika *DNB* fotogrāfu rūpīgi ielogotais lielais Latvijas ģerbonis un seši dzimtenes skati. Beidzot nospriedām, ka pēc savstarpējas iepazīšanās un «novērtēšanas» pienācis laiks pāriet uz «tu». Kalniņa vārds ir Vilis.

Vakar pēcpusdienā bijām ar Vili ielūgti pie Šilda kundzes. Ielūgumam ir sava priekšvēsture. Svētdien devos pusdienot studenta Misas ieteiktajā krievu restorānā *Medvedj*. Viesmīlis man tur ierādīja atsevišķu galdu, jo citur nebija brīvu vietu. Piepeši ienāca dāma, kas pēc izskata ļoti atgādināja Marlēnu Dītrichu — vienīgi frizūra bija cita. Mans viesmīlis tūdaļ aizsteidzās pie viņas un atvainojās, ka esot pārskatījis, ierādīdams man viņas galdu. Saruna notika krievu valodā, bet es izlikos to nesaprotam. Dāma apsēdās man pretim, vācu valodā piebilzdama, ka viņa parasti mēdzot pusdienot pie šā galda, bet ka šoreiz viņai neesot iebildumu, ja arī es te sēžot. Vēlāk viņa piepeši iejautājās: «Jūs no Rīgas?» Pārsteigts atbildēju, ka jā un ka studēju Berlīnē. «Ko jūs studējat?» — «Inženierzinātnes.» Reizē beidzām ēst, reizē katrs par sevi samaksājām un reizē arī atstājām restorānu. Uz ielas viņa ļoti enerģiski noprasīja: «Kāpēc jūs mānāties? Tajā augstskolā, kuru jūs minējāt, tehnisku fakultāšu nemaz nav! Mani te pazīst, un neesmu pieradusi, ka mani tā apmāna, kā jūs to darijāt! Man tas nepatīk!» Patiesi, pārsteigumā biju nošāvis buku. Atvainojos. Stādījos priekšā un pateicu, kas esmu. «Bet no kā jums ir bailes?» — «Mana zeme ir maza, bet nelabvēļu tai ir daudz, un ar iepazīšanos krievu restorānā Berlīnē jābūt uzmanīgam.» Viņa mazliet izbrīnījusies manī noraudzījās. «Tas ir jauki, ka mīlat savu zemi. Ak, dārgā Rīga! Manu vārdu, Šilda, jūs jau dzirdējāt. Esmu atraitne. Mans meitas vārds ir Koroļova. Esmu dzimusi un uzaugusi Rīgā. Pavadiet mani!» Pavadiju viņu minūtes desmit. Tad viņa apstājās pie kāda parfimērijas veikala. Uz loga zeltītiem burtiem bija rakstīts *Schild*. Nu abi smējāmies. Viņai bija lūgums: «Vai jūs pazīstat Kalniņu? Jau pusgadu sūtniecībā kārtāju mantošanas lietu. Trūka vēl dažu vācu papīru. Aizvakar tos beidzot saņēmu. Vai jūs to varētu pateikt Kalniņam — viņš apstrādā manu lietu — un palūgt viņu, lai viņš piezvana, kad un ar kādiem dokumentiem man jāierodas sūtniecībā?» Atvadījāmies. Pirmdien informēju Vili par Šilda kundzes lūgumu. Vakar viņš man paziņoja, ka Šilda kundze mūs abus ielūgusi pie sevi. Uzzināju, ka viņas veikals piederot pie labākajiem Berlīnē un ka sūtniecības dāmas tur mēdzot pirkt savas smaržas. Šilda kundzei mantošanas lietā jāizpildot vairākas anketas. Tā kā viņai piemirsusies latviešu valoda, viņa ielūgusi mūs abus, lai mēs viņai šajā ziņā izpalīdzētu.

Šilda kundze apdzīvo samērā lielu dzīvokli pazīstamā Kūrfirstendammas tuvumā, Fazānu ielā netālu no parfimērijas veikala. Mūs pacienāja ar kafiju. Kamēr Vilis ar namamāti turpat stundu izpildīja anketas, apraudzīju grāmataskapi. Atklāju tur daudz naciķu literatūras. Izrādījās, ka Šilda kundzes vīrs, kas miris pirms diviem gadiem, ir bijis pazīstams Berlīnes naciķu vadītājs. Pie sienas ieraudzīju vairākas labas gleznas un divus izbalējušus Rīgas skatus. Tos pamanījis, Vilis iesaucās, ka man esot brīnišķīgi Latvijas attēli. «Vai jūs būtu ar mieru kādu no tiem atlicināt man? Tas mani ļoti iepriecinātu! Es ļoti ilgojos pēc Rīgas,» lūdzās Šilda kundze. Apsolījos izpalīdzēt. Šodien *DNB* foto nodaļā lūdzu ielotot vēl divus Rīgas skatus. To fotogrāfi labprāt apsolījās izdarīt — biju par pirmo pasūtījumu viņiem uzdāvinājis pudeli dzidrā un kārbīņu mūsu papīrosu.

20. maijā

Kad atstājām šodien pēc *AA* preses konferences kopā ar Aicheru sanāksmes zāli, mūs panāca Lochners ar kādu man nepazīstamu pavadoni. «Hallo, Aicher! Vai jūsu jaunajam kolēģim ir kāda jēga par Krieviju? Maksis vēlas šo to zināt!» — «Domāju gan,» atbildēja uzrunātais. Mani iepazīstināja ar holandiešu *Algemeen Handelsblad* pārstāvi Maksi Blokzīlu. Kad holandietis apjautājās pēc vietas, kur varētu netraucēti aprunāties, ielūdzu viņu pie sevis. Lochners iekāpa lielajā Aichera mašīnā un abi aizbrauca, jo mans dzīvoklis viņiem nebija pa ceļam. Maksis Blokzīls ir neliela auguma, viņam ir iesāti vaigi, smejošas acis un parasti liela pīpe zobos. Tā kā holandiešiem trūkstot kontaktu ar Padomju Savienību, viņi par turienes notikumiem neesot sevišķi labi informēti, kaut sakarā ar Staļina asiņainajiem procesiem interese ļoti pieaugusi. Redakcija viņam vakar uzdevusi sameklēt kādu krievu bēgli, to izprašņāt un tādējādi iegūt materiālu rakstu virknei par Padomju Savienību. Sarunājāmies stundas pusotras. Beidzot vienojāmies, ka es viņam uzrakstīšu četrus rakstus. Sākšu ar apceri par Kronštates sarkano matrožu 1921. gada marta sacelšanos pret komunistu valdību. Toreiz Ļeņinu izglāba Trockis un Tučačevskis. Pirmo Staļins jau sen izmetis no partijas, bet otro viņš pirms trim dienām atcēla no ģenerālštāba priekšnieka amata. Par katru rakstu (4 lpp.) saņēms 60 RM. Uzdevums nav grūts, tikai nepatīkami, ka jāsteidzas, jo pirmajiem diviem rakstiem jau pēc sešām dienām jābūt gataviem.

Beigās Blokzīls pastāstīja par sevi. Par žurnālistu viņš kļuvis gluži nejauši. Pa studiju laiku cīnījies ar naudas trūkumu. Kādu dienu viņš atstājis Amsterdamu, nopircis vecu leijerkasti un divriteni un trīs mēnešus muzicēdams abbraukājis visu Holandi. Pēdējās nedēļās viņš ar savu leijerkasti uzstājies pat paziņu priekšā, bet bārdas un lielās platmales dēļ neviens viņu neesot pazinis. Tādējādi viņam izdevies nopelnīt pietiekami naudas, lai turpinātu studijas. Bet, kad pēc pusgada iznākusi viņa grāmata, kurā notēlojis savus piedzīvojumus, viņš saņēmis ne vien naudiņu, bet arī piedāvājumu kļūt par kāda laikraksta līdzstrādnieku. Tā nu viņš kļuvis par žurnālistu.

Promi preses konferencei beidzoties, mani uzrunāja Baltijas valstu nodaļas vadītājs Maurachs. Viņš man prasīja trīs jautājumus. «Ko jūs domājat par studentu

un kinofilmu apmaiņu, ja iedomājamies, ka Vācijas attiecības ar Latviju uzlabosies? Ko jūs teiktu, ja Rīgai dotu mājienu izraudzīt kādu *Brīvās Zemes* līdzstrādnieku par korespondentu Berlīnē? Kāds pamats ir baumām, ka ģen. Balodis bieži spēlējot kārtis padomju sūtniecībā Rīgā un esot zvērināts vāciešu ienaidnieks?»

Atbildēju, ka apsveicu varbūtēju studentu un filmu apmaiņu, piekritu arī ierosinājumam kāda *Brīvās Zemes* žurnālista iecelšanai par korespondentu Berlīnē, bet — raugoties no Latvijas viedokļa — tikai tad, ja arī Vācija sūtītu kādu preses pārstāvi uz Baltijas valstīm, lai informācija būtu abpusēja. Sakarā ar Balodi apstiprināju, ka «ģenerālim patīk spēlēt kārtis — un ne tikai padomju sūtniecībā vien. Baumām, ka ģen. Balodis nīstot vāciešus, nav nekāda pamata. Par to liecina viņa neitralitāte Cēsu kaujas laikā 1919. gadā, ko viņam vēl arvien nevar piedot pat tāds izslavēts vāciešu draugs kā igauņu ģenerālis Laidoners. Bez tam Balodis nesen labprāt piekrita, ka ieceltu latviešu militāro atašeju Berlīnē.» Atvadoties Maurachs piebilda: «Labi, ka Berlīnē ir oficiāls Latvijas preses pārstāvis!»

Vakarā iegriezās *Havas* redakcijā. Tur Ravū mani informēja par slepenu vācu un austriešu SS vadītāju tikšanos. Tā notikusi Nirnbergā, lai AA ierēdņi Berlīnē par to neuzzinātu, jo apspliedes temats bijis — Austrijas kanclera gāšana un prasība pēc tautas nobalsošanas, ievērojot faktu, ka naciņu ietekme Austrijā pieņemoties dienu no dienas. Vēl interesantāka bija ziņa, ka starp Austrumprūsijas gauleiteru (novada vadītāju) Kochu un Tilzītes gestapo vadītāju izcēlies liels strīds. Klaipēdas politiskā uzraudzība naciņu garā uzticēta Tilzītes gestapo nodaļai. Tās priekšnieks esot jauns un intelīģents SS virsnieks, kas šoziem noraidījis Kocha ierosinājumu Lietuvas valstssvētku laikā Klaipēdā rīkot mierus, kā arī inscenēt tur žīdu grautiņu ar nolūku vainu novelt uz lietuviešiem.

Mājās uzrakstīju direktoram Bērziņam ne visai garu, bet, manuprāt, saturīgu ziņojumu — par Funku kā nākamo saimniecības ministru, par Hitlera rīkojumu klusināt koloniju atgūšanas kustības prasības, par slepenu apspliedi Nirnbergā un par notikumiem Tilzītē.

24. maijā

Esmu Vācijā nodzīvojis vienu mēnesi. Jubileja! Atstājot pie malas vēl arvien nenokārtoto naudas maiņas jautājumu, kas mani spiež piepelnīties, pieņemot rakstu pasūtījumus arī no citām pusēm, esmu apmierināts. Nebiju gaidījis, ka tik īsā laikā varēšu te tik labi iedzīvoties. Par to man galvenokārt jāpateicas laimīgiem gadījumiem: pirmkārt, fon Meloko ir mana ungāru drauga radnieks; otrkārt, mana draudzība ar Pjēru Gubāru, kura tēvs bijis Ravū divīzijas komandieris, veicināja *Havas* direktora uzticību pret mani; treškārt, uzzinājis, ka es gandrīz divarpus gadus biju nodzīvojis Šveicē, Lozannas tuvumā, un jūsmoju par šo pilsētu, *Havas* vicedirektors Žurniaks, kas dzimis Lozannā, arvien nāk talkā ar savu padomu; ceturtkārt, ja Teils, kas līdz šim ir bijis ļoti izpalīdzīgs, nedzīvotu pa ceļam uz sūtniecību, diez vai es viņu būtu uzmeklējis; piektkārt, «*last but not least*»*, iepazīšanās ar indieti Habiburu Rāmanu, kas man Berlīnē sniedza pirmo informāciju.

* *Last but not least* (angļu val.) — pēdējais, taču ne jau mazsvarīgākais.

Ar sūtniecības darbiniekiem labi satieku. Domāju, ka esmu pat ieguvis draugu — Vili. Tomēr mani māc ilgas pēc Lauras. Atzīstos, ka trauksmainās dienās par viņu nedomāju. Bet vakaros un — darba ritmam normalizējoties — bieži arī dienā sajūtu, cik ļoti man trūkst mīļotā cilvēka. Kad, Rīgā dzīvodams, Lauru nebiju ilgāku laiku redzējis, varēju uzburt viņas tēlu, raugoties naksnīgajās debesīs. Te, atvēris logu, redzu vienīgi pretējo namu drūmās, melnās ēnas. Tā ik vakaru skats tiecas pēc ģimietnes ar mīļajām un skumjajām acīm. Šodien saņēmu garu vēstuli no vecākiem. Māte ziņo par nožēlojamu misēkli. Konrads (71) sūtījis man vēstuli uz lauku adresi Ziedoņos. Pastnieks to nodevis attāļajās Ziemeļu mājās. Tur tā gulējusi apmēram pusotra gada. Tikai nesen vecāki vēstuli saņēmuši. Žēl, jo Konrads prasīja padomu kādā kutelīgā jautājumā. Būs jāraksta viņam uz Kara-skolu.

Šovakar, beidzis savu ziņojumu *Letai*, uzzināju, ka man atvēlēti 200 lati radioaparāta iegādei. Tas nav daudz — tikai 100 RM. Te par kaut cik labu aparātu jāmaksā vismaz 150 RM.

Vakar biju ielūgts pusdienās pie dāņa Kronikas. Viņš dzīvo man vēl nepazīstamā Hanzas rajonā. Mājturību vada simpātiska vecenīte, dāniete. Atturīgais Kronika bija ļoti runīgs un laipns. Ieguvu no viņa arī vērtīgu informāciju. Īpaši interesants bija viņa izklāsts par ārzemēs dzīvojošo vāciešu centrālo organizāciju *Vomi* (*Volksdeutsche Mittelstelle*). Pirms Hitlers bija pārņēmis varu, par ārzemju vāciešu (bet ne Vācijas pavalstnieku) aprūpi gādāja vairākas organizācijas. Vadoņa vietnieks Hess visu pārkārtojis, apvienojot dažādās organizācijas vienā vienīgā — *Vomi*. Tās pirmais šefs bijis baltvācietis fon Kursels. Taču viņš izrādījies nespējīgs, un SS vadība viņu atcēlusi no amata. Viņa vietā izraudzīts veiklais, bet godkārīgais SS ģenerālis Verners Lorencs. Izmantojot sadarbību ar ārzemju vāciešiem Dānijā, Baltijas valstīs, Polijā un Balkānos, Lorencam izdevies nodibināt sakarus, kas ļoti interesējuši SS augstāko vadību un drošības iestādes. Tādēļ Himlers labprāt redzētu Lorencu AA valsts sekretāra amatā, jo vairāk tādēļ, ka arī SD (*Sicherheitsdienst*), kas vada naciņu spiegošanas darbu ārzemēs, to ļoti vēloties.

Mājup gāju gar Landvērkanālu. Tas ir rūpīgi izbūvēts, gar krastmalām stiepas krāšņas kastaņu alejas. Tur satiku Brici ar kundzi. Ar viņiem tērējot, turpināju ceļu. Tas man nāca par labu, jo uzzināju, ka Vācijas turīgākie žīdi cenšoties emigrēt uz ārzemēm. Pagaidām viņiem to vēl atļaujot, bet līdzīgi ņemt viņi drīkstot tikai nelielu naudas summu, kuras nepietiekot, lai uzsāktu jaunu dzīvi. Tādēļ žīdi piedāvājot ārzemniekiem — it sevišķi diplomātiem — ļoti vērtīgas mantas par niecīgu naudu, ja pircējs varot samaksāt ārzemju valūtā, summu iemaksādams kādā ārzemju bankā. Tā Briča kundze nesen nopirkusi paklāju — īstu kermanu — 2000 RM vērtībā, pārsūtot pārdevēja, kāda Berlīnes žīda, paziņām Rīgā 450 latus. Sūtniecības privāto mēbeļu vairums esot tādā veidā iepirkts. Briči, dzirdēdami, ka man ir padomā iegādāties labu radioaparātu, ieteica griezties pie bijušā liepājnieka Markova, kas esot lieliski informēts par tāda veida darījumiem un prasot tikai niecīgu starpnieka atlīdzību.

Pēdējās dienās saņēmu vairākas svarīgas un interesantas vēstules no dzimtenes. Direktors Bērziņš aizrāda, ka es ziņojot pārāk maz par Vācijas notikumiem un pārāk aizraujoties ar Eiropas politiku. Ziņojumi, kurus sūtu ar kurjera pastu, esot labi. Arī politiskās analīzes. Jankavs raksta, ka rudenī apmeklējot Vāciju un iegriezīšoties arī pie manis. Robim satīras žurnāla *Sikspārnis* dēļ iznākusi saraušanās ar sabiedrisko lietu ministru Bērziņu, kas kādu karikatūru aiz pārpratuma attiecinājis uz sevi. Robis neesot sekojis Alfrēda Bērziņa aicinājumam ierasties uz «izskaidrošanu», bet iedevis «grēcīgo» *Sikspārņa* numuru tieslietu ministram Apšītim. Vecbiedrs joka pēc to parādījis Ulmanim, kurš tūdaļ nosaucis tās personas vārdu, kas attēlota karikatūrā. Tā šī cīkstēšanās starp ministru un žurnālistu, izdevēju, beigusies ar Robja uzvaru. Arī Jēkabs atrakstījis. Viņš lepojas ar VEFA ražojumiem, kurus ar panākumiem eksportējot uz Turciju un Norvēģiju. Oskars savā vēstulē ziņo, ka viņa paziņa Ceļtransā stāstījis, vairāki zviedri, kas pavasarī apciemojuši savus baltvācu draugus Rīgā, iestādēs un pat uz ielas piedzīvojuši nepatīkšanas, tādēļ ka uzrrunājuši ierēdņus un gājējus vācu valodā. Tāds nacionālisms kaitējot mūsu tūrisma reklāmai Zviedrijā un vispār radot liekas nesaskaņas ar ārzemēm. Tālāk Oskars raksta, ka viņš ar prieku vērojot latviešu jaunatnes augošo interesi par Latgali. Ļoti atzinīgus vārdus draugs veltī Ulmanim, kas drosmīgi izšķīries par Ķeguma spēkstacijas būvi, parakstot ar zviedru firmu *Sentab* attiecīgu līgumu. Latvijas tautsaimniecībai spēkstacija jau sen bijusi vajadzīga, bet partiju laikā projekts nebijis realizējams. Arī Oskars taisās atbraukt uz Berlīni.

Sūtniecībā nekādu jaunumu nav. Stēgmanim visos sikumos atstāstīju Kronikas sniegto informāciju par organizatoriskām pārmaiņām ārzemju vāciešu aprūpes laukā, kā arī Mauracha jautājumu attiecībā uz ģen. Balodi. Ozoliņš žēlojās, ka sūtniecība pašreiz nodarbojoties galvenokārt ar istabu pasūtīnāšanu daudzajiem Latvijas direktoriem, priekšsēžiem utt., kā arī viņu madāmām, kas pa ceļam uz Pasaules izstādi Parīzē (to atklās laikam rīt) uzturas dažas dienas Berlīnē. Aizvakar pēcpusdienā mazliet pastaigājos ar Zēbergu, viņa jauko, ļoti kluso kundzi un viņu mazo bērniņu. Zēbergs solījās piezvanīt Markovam un pasūtīnāt man radioaparātu. AA preses konferencē Kronika man iedeva Ķīles lapiņas jaunāko numuru, kurā ievietots garš raksts par Muntera paredzēto braucienu uz Maskavu. Pēc ievēlēšanas Tautu Savienības padomē Latvijas valdība jūtoties lielvalsts lomā, «sūtīdama Munteru uz Maskavu pārrunāt problēmas». Viņam būtu ieteicams braukt uz Kauņu un Tallinu, lai stiprinātu Baltijas valstu sadarbību. Pret vācu žurnālista padomu nebūtu nekas iebilstams, ja tajā nepavīdētu raksta patiesais nolūks — kūdīt igauņus un lietuviešus pret latviešiem.

Vakar apmeklēju Lietuvas sūtniecību. Informēju arī par Tilzītes gestapo konfliktu ar Austrumprūsijas gauleiteru Kochu. Sarunājos ar sūtniecības vadību. Iepazinos arī ar savu lietuviešu kolēģi — *ELTA* pārstāvi Dr. Kaupu. Lietuvieši mani atkal pārsteidza. Viņi visi ir ļoti loģiski domājoši kungi. Bet kāpēc viņi domā, ka Latvija un Igaunija kavējot Baltijas valstu ciešāku saliedēšanos (nevēlēdamies ieviest sarunā asumu, neieņemjos par lietuviešu prasību iesaistīt Viļņas jautājumu

kopīgajā baltiešu politikā)? Padomnieks ir pārliecināts, ka Berlīne un Maskava sakarā ar mēģinājumiem ierobežot Varšavas lielummāniju uzskatot Kauņu par vēlamu sabiedroto. Nespēju saprast, kā padomniekam varēja rasties tāds iespaids, tādēļ teicu: «Šādai sadarbībai laiks jau ir notecējis.» Toties priecājos, ka sūtnis Dr. Šaulis, domīgi tīrīdams acenes, piesliešanos jebkurai lielvarai apzīmēja par pārsteidzīgu soli. Atstāju sūtniecību kopā ar Dr. Kaupu, kas mani savā mašīnā aizveda pie sevis mājās. Viņš ir ļoti nosvērts cilvēks. Savu neapmierinātību ar Baltijas valstu politiku Dr. Kaups izteica šādi: «Mēs esam politiski pundurīši, bet uzvedamies, it kā būtu milži. Mums katra diena būtu jāizmanto, lai kaltu ciešu aliansi, atmetot pie malas visu, itin visu, kas to varētu traucēt!» Jautāju, ko viņš domā par piesliešanos kādai lielvalstij. Viņš atbildēja: «Tas nebūtu slikti, bet es nezinu lielvalsti, kas nodarbotos ar labdarību. Par Baltijas valstīm, tādām, kādas tās šodien ir, nevienam nav intereses!»

Vakarā biju pie Šilda kundzes. Pēcpusdienā biju zvanījis un pieteicis, ka aiznesīšu viņai solītos Rīgas skatus uz veikalu. Taču to viņa nevēlējās, bet ielūdza mani vakariņās. Kad paskaidroju, ka līdz vēlam vakaram strādāju *DNB*, viņa piedāvājās man ar mašīnu atbraukt pakaļ. Plkst. 21.30 Šilda kundze bija klāt. Viņu, tāpat kā Vili, pārsteidza biroja iekārta. Kad ieradāties viņas dzīvoklī, kalpone jau bija uzklājusi vakariņu galdu. Uzturējos pie Šilda kundzes mazliet vairāk par stundu. Izrādījās, ka viņa, tikko kļuvusi pilngadīga, pēc strīda ar vecākiem 1929. gadā atstājusi Rīgu. Pēc ļoti nepatīkamiem un «raibiem» gadiem viņa 1932. gadā apprecējusies. Vīrs, pazīstams naciķis, zobārsts un labi ejošas mākslīgo zobu darbnīcas īpašnieks, viņu ļoti mīlējis. It kā paredzot savu drīzo nāvi, viņš viņai ierīkojis labu parfimērijas veikalu. 1935. gadā viņš pēc vēža operācijas miris. Tagad viņai palicis vairs tikai veikals, palikušas arī ilgas pēc Rīgas. Kad bijām paēduši vakariņas (galdā nebija alkoholisku dzērienu, jo viņa ātri iereibstot), Šilda kundze mani aizveda mājās, pateikdamās par Rīgas skatiem.

29. maijā

Agri cēlos. Pusotrā stundā izurbos cauri laikrakstu grēdai, tad pabeidzu iesākto vēstuli Laurai. Notēloju Berlīnes iespaidus. Sūtniecībā Briča kundze un Krūkļa jaunkundze sirsnīgi pateicās par biļetēm uz Rimska-Korsakova operas *Kiteža** pirmizrādi Valsts operā. Zināju, ka ar to abām dāmām sagādāšu prieku.

AA preses konferencē iepazinos ar *Svenska Dagbladet* korespondentu Bertilu Svanstrēmu. Patīkams cilvēks, gadus desmit vecāks par mani. Viņš izrādījās labi informēts par Baltijas valstīm (jūsmoja par igauņiem) un ar labpatiku pieminēja Zviedrijas karaļa izcilo uzņemšanu Rīgā 1929. gada vasarā. Tad mazliet stostīdamies piebilda: «Stokholmā ir radies iespaids, ka latvieši no mums kaut ko gaida, ko mēs nespējam dot.» Saprātu — zviedrs domāja militārās palīdzības sniegšanu briesmu gadījumā.

Pēc pusdienām sūtniecībā — pusdienoju tagad kopā ar Vili un Ozoliņu, maksādams vienu trešdaļu izdevumu (Genoveva prot gatavot lieliskus ēdienu; Vilis

* *Teiksmā par neredzamo pilsētu Kitežu un jaunavu Fevroniju.*

arvien vēl brīnās, kur un kā Krāslavā tā kaut ko var iemācīties), — gāju uz mājām, jo bija jāgatavojas braucienam uz Mincheni. Iepriekš nodiktēju Rīgai šīsdienas informāciju. Atklāti sakot, nebiju gaidījis, ka *Letas* šefs piekritīs braucienam, jo Minchenē rīt, t. i., svētdien, atklās lauksaimniecības izstādi, un tas nav nekāds politisks notikums.

Birojā (ierados tur ar mazo koferi) man piezvanīja Ravū un aicināja pie sevis. Franču aģentūras direktors saīdzis sēdēja lielajā ādas atzveltnes krēslā, kājas uz rakstāmgalda. «Sēdies, draugs. Man nedod miera svarīgs jautājums.» — «Kāds jautājums?» Man bija jāpaciešas, kamēr *Havas* direktors izzvejo no galda konjaka pudeli un divas glāzes. Tad viņš īsi un precīzi izklāstīja problemātiku. «Japānai klājas ļoti slikti, tur valda bezdarbs un bads. Korejas un Mandžūrijas okupācija stāvokli mazliet uzlabojusi, jo japāņu uztverē šie karagājieni pavēruši iespēju realizēt ilgi loloto sapni, proti, pakļaut arī Sibīriju. Tai pašā laikā Antikominterne iesaka Hitleram pulcināt ap Vāciju Austrumeiropas valstis, lai gatavotos kopīgam krusta karam pret Maskavu. Pati ideja man patīk, bet, ņemot vērā Austrumeiropas valstu neatkarību, nepatīk idejas realizēšanas veids. Berlīne un Tokija bez garām priekšsarunām 1936. gada novembrī slēdza Antikominternes paktu. Abas puses bija vienis prātis, ka jāpanāk Padomju Savienības sakāve, kamēr tur vēl valda komunisms, jo tad karagājieni varētu notikt ar Anglijas svētību, Francijai un ASV kļuvis ciešot. Piepeši vācieši sāka izvairīties un visādi aizbildināties. Sarunas iestrēga. Kāpēc? Hitlers taču no laika gala ir gribējis paplašināt savas tautas dzīves telpu uz Maskavas lēses, tāpat japāņi. Tātad atliktu tikai vienoties, kad sākt karagājieni. Bet nē! Hitlers bremzē! Es to vērtēju kā akūtas briesmas Austrijai, Čehoslovākijai, Polijai un Baltijas valstīm. Vadonis tās iebāzīs kabatā, pirms sāks krusta karu pret Maskavu. No vācu Antikominternes, Eiropas sarga, plāna ir palicis vienīgi pats virziens. Taču šajā Hitlera politiskajā stratēģijā ir nezināms lielums: neliekas, ka Staļins ir mulķis un gaidīs, kamēr Berlīne beidzot būs vienojusies ar Tokiju. Tādēļ manam jautājumam, kāpēc Hitlers vilcinās sarunās ar japāņiem, pievienojas otrs, tikpat nozīmīgs jautājums: ko darīs Staļins, lai atsvabinātos no nāvīgā ielenkuma?» Tad mans sarunbiedrs mainīja tematu un tikpat kaislīgi pievērsās Francijas Mažino līnijas (72) nocietinājumiem. «Parīze būtu rīkojusies prātīgāk, izlietodama pusi no šiem pazemē iebetonētajiem miljardiem, lai iegādātos tankus un lidmašīnas!» Ravū ir virsnieks un apmācībās pats divas reizes bijis pie Mažino līnijas.

Pēc sarunas ar *Letu* es tūdaļ pierakstīju Ravū izklāstījumu. Tā kā līdz vilciena atiešanai pusnaktī vēl bija daudz laika, iegriezos pa ceļam uz staciju *Zilajā vīnogā*. Apsēdies savā ierastajā vietā, pasūtīnāju alu un desiņas. Pēc brīža atvērās durvis un ienāca Hartmaņu pāris. Aprunājāties. Uzzināju, ka esmu tikko kā pārradies no darba un man gaidāms vēl tāls ceļš, Hartmaņa kundze parūpējās par ceļamaizi.

MANS LABVĒLIS — GĒRINGA DRAUGS

4. jūnijā

Pagājušās dienas bija nozīmīgiem un interesantiem notikumiem bagātas. Sākšu atstāstījumu no paša sākuma; ja nepagūšu šonakt pabeigt, turpināšu rīt.

Sestdien ap pusnakti ierados stacijā. Nakts vilcienam bija piekabināti divi speciālvagoni — viens diplomātiem, otrs ārzemju žurnālistiem, katram braucējam sava kupeja. Vilciens jau sāka kustēties, kad dzirdēju kādu vēl ielecam, tad mūsu pavadoņa, *Promi* ierēdņa, izsaucienu: «Dr. Teil! Tad jūs tomēr braucat! Jums gan laime, ka noturējāties uz kāpšļa!» No tālākās sarunas nopratu, ka Teila sekretārs bija piemirsis atsaukt sava šefa sākotnējo atteikumu, bet pats Teils, tikko kā atgriezies no Hamburgas, steidzies uz Minchenes vilcienu. Nu radās problēma — visas kupejas bija aizņemtas. To dzirdēdams, izgāju gaitenī un ierosināju Teilam dalīties ar mani kupejā. Viņš ar prieku pieņēma manu piedāvājumu. Tā kā abi bijām noguruši, nolēmām tūliņ likties gulēt. Pošoties naktsmieram, dzirdēju vēl holandiešu Maksu Blokzīlu gaitenī kādam skaidrojam, ka Vācijā vislabākos vīnus varot dabūt taisni restorāna vagonos, lai ārzemniekiem rastos iespēja iepazīties ar vācu ražojumu kvalitāti. «Tā ir taisnība!» apstiprināja mans kupejas biedrs un apsedzās.

Nākamajā rītā iebrucām karogiem un vītnēm izrotātajā Minchenes stacijā. Mums par godu bavāriešu strēlnieku orķestris spēlēja apsveikšanas maršu. Izstādes pārstāvis katram iedeva programmu un viesnīcas karti. Man ierādīja vietu nelielā viesnīcā stacijas tuvumā. Tur pie ieejas plīvoja Norvēģijas, Itālijas, Portugāles un Latvijas karogs, jo viesnīcā bijām apmetušies divi no Norvēģijas, pa četriem no Itālijas un Portugāles, bet viens no Latvijas. Pricējās redzēt savas valsts karogu.

Pēc brokastīm sekoja stundu ilgs apskates brauciens pa pilsētu. Tad — izstādes atklāšana. Sēdēju 15 metru attālumā no Hitlera un viņa pavadoņiem, Berlīnes un Minchenes dižvīriem. Atkal nācās apbrīnot vācu kanclera retoriskās dotības. Šoreiz viņš uzrunāja zemniekus. Pat izskaidrodams savu ārpolitiku, Hitlers prata izteikties viņiem saprotamā valodā. «Mans galamērķis ir miers Eiropā un pārtikusi vācu tauta. Bet tas nozīmē — prom ar žņaudzēja, Versaļas līguma, pārpalikumiem!» Publikas aplausi un gaviles negribēja mitēties. Pavadiju divas stundas, apskatot izstādi. Tās galvenais nolūks bija demonstrēt valdības dažādos pasākumus vācu zemnieka, nelielas zemes platības īpašnieka, atbalstīšanai. Žēl, ka tēva te nav — viņam izstādē būtu bijis daudz ko redzēt. Pusdienoju viesu teltī. Tās priekšā daudzo ārvalstu karogu starpā ieraudzīju arī sarkanbaltsarkano. Paēdis un atpūties devos apraudzīt neparasti bagātīgi un krāšņi izrotāto pilsētu. Gandrīz katrā laukumā spēlēja kāds orķestris. Ļaudis — svētku drēbēs, svinīgā un jautrā noskaņā. Minchene ir gan krietni mazāka, toties skaistāka par Berlīni. Te ir vairāk ietekmīgu celtnu, un pilsēta liekas viengabalaināka. Bez tam Minchenes ritms šķiet vieglāks, rotaļīgāks.

Vakarā Bavārijas operā ar lielu baudu noklausījos koncertu. Diemžēl, vakars beidzās ar traci. Pēc koncerta devos žurnālistu pulciņā uz vakariņām kādā tuvākajā krodziņā. Tur daudz ēdām, dzērām un smējāties. Piepeši kāds dienvidslāvu žurnālists, kas īpaši bija ieradies no Belgradas, lai iepazītos ar izstādi, izdomāja neķītru joku. Pasaucis mūsu apkalpotāju, jaunu meiču ar kuplām krūtīm, viņš nolika 10 RM uz galda, teikdams: «Saki — esmu vācu govs, tad tā nauda ir tava!» Meiča nosarka, un viņai saskrēja asaras acīs. Dienvidslāvs kļiedza: «Te, ņem 20 RM un atkārto — esmu vācu...» Tālāk viņš netika, jo es nogrūdu viņu no krēsla, uzaicinādams apkalpotāju paņemt piesolītās 20 RM. Viņa pateicās un aizskrēja, naudu neaizskārusi. Dienvidslāvs vaimanāja, ka viņam esot lauza kāja (viņš to bija izmežģījis), un lūdzās, lai viņam palīdzot, bet itāliešu žurnālists Dr. Uljoni viņam tikai uzblāva: «Turi muti, žūpa!» Ar to beidzās tracis, bet arī mūsu labais garastāvoklis. Maksājām un posāmies uz iešanu. Te piesteidzās Teils, kas, kādā nišā sēdēdams, bija visu novērojis. Visiem dzirdot, viņš kā Ārzemju žurnālistu apvienības prezidents pateicās, ka es biju pārtraucis riebīgo apvainojuma «spēlīti».

Nākamās dienas rītā braucām apraudzīt Bavārijas kalnus. Pusdienojām kādā lauku krogā apmēram 1000 metru augstumā. Pēcpusdienā apskatījām mazu baznīciņu un kalna kapsētu, kur apbedīti franču, austriešu un bavāriešu virsnieki. Tur mani uzrunāja dienvidnieciska izskata kungs jaunas dāmas pavadībā. Vai es varot pārtulkot mūsu pavadoņa skaidrojumu — tas runājot pārāk ātri, pie tam bavāriešu izloksnē. Iepazināmies.

«*Les lettones — qu'est-ce que c'est?*» (Latvieši — kas tie tādi?) jautāja Bolīvijas sūtniecības lietvedis (*chargé d'affaires*) Rejs (*Rey*) un iepazīstināja mani ar savu meitu Emitu. Vēlāk, atceļā uz autobusu, Rejs smiedamies teica, ka esot stipri noguris, vakar — izstāde un opera, bet šodien — kalni, stāstījums par Bavārijas vēsturi un tad vēl «priekšlasījums» par Latviju!

Pēc vakariņām devos uz verandu, jo gribēju Laurai un dažiem draugiem dzimtenē uzrakstīt kartītes. Pa ceļam mani uzrunāja bolīviešu diplomāts un lūdza piesēsties pie galda. Tērzējām par šo un to, izvairīdamies pieskarties Vācijas politikai. Atvadoties Emita jautāja, vai neiesim peldēties (ezers atradās 50 metru attālumā no viesnīcas, peldkostīmus varēja dabūt pie administratora), bet Rejs, rādīdams uz divām iztukšotām šampanieša pudelēm, to neatļāva un piebilda: «Citu reizi!»

Novēroju, ka ārzemju žurnālisti steidzās uz smēķētāju salonu. Tur tie pulcējās ap radioaparātu. Uztraucoši jaunumi: Spānijā, Ibisas salas ostā, komunistu bumbvedēju uzlidojumā cietis vācu bruņukuģis *Deutschland*, 26 matroži nonāvēti. Hitlers ar ārlietu ministru un flotes virspavēlnieku nekavējoties atstājuši Mincheni un atgriezušies Berlīnē. Esot gaidāms vācu pretsitiens. Nejutos sevišķi labi, jo tagad man vajadzēja būt Berlīnē, nevis Bavārijā. Debatēm par Ibisas notikumiem beidzoties, izgāju verandā. Tur uzrakstīju trīs pastkartītes, nogriezu galda lampu un pakavējos domās pie šīsdienas izbraukuma kalnos. Laiks bija lielisks — dzidri zilās debesis ar vienotru baltu mākoņu kušķīti un sauli žilbīgā staru vainagā. Kalnu masīvi it kā sargādami ieskāva brīnišķīgu ainavu ar pakalniem, mežiem, pļāvām,

ielejām, mazām baznīcām un klusi čalojošiem strautiem. Neaizmirstama ainava — varenības un skaistuma harmonija, kas aicina domas steigties nākotnes tālēs. Kas būs rīt, pēc gada, pēc gadu desmita? Un, kā arvien tādos brīžos, domās sarunājos ar Lauru.

Atgriezies savā istabā, ieslēdzu radioaparātu. Vācu karakuģi apšaudījuši komunistiskās Spānijas daļas pilsētu Almeriju. Hitlers devis pavēli pieciem karakuģiem doties uz Spāniju.

Mīlīgo viesnīcu ezera piekrastē atstājām plkst. 6.00, bet plkst. 8.00 jau sēdējām savā speciālvagonā un atstājām Mincheni. Kupejā atkal tikos ar Teilu, kuru pēc trača ar dienvidslāvu nebiju vairs redzējis. Protams, runājām par notikumiem Spānijā. Viņš domā, ka Hitlers aprobežošoties ar atmaksu par Ibisas bumbošanu, bet atturēšoties no tālākiem soļiem. «Tas nav viņa agresijas virziens, bez tam viņam lielāks karagājiens vēl nav pa spēkam. Vēl mums jāpagaida kāds laiciņš, kamēr sitīs Hitlera ārprāta stunda!» Es klusēju, jo pagaidām es viņam nevarēju atklāt savus uzskatus. Viņš to saprata. «Jūs droši vien brīnāties, kā es varu tik asi kritizēt Vācijas vadoni, būdams vācietis, izdevējs un *AA* līdzstrādnieks, — vai ne?» jautāja Teils, bet tad paskaidroja: «Esmu dzimis Rumānijā, Septiņkalnes apgabalā, Hermanšates pilsētā. Vectēvs un tēvs tur bija vācu skolas direktori. Beidzis ģimnāziju, es 17 gadu vecumā nelegāli devos uz Austriju, kur iestājos karaskolā. Kā jaunizcepts leitnants piedalījās pēdējās kaujās Itālijas frontē, kur guvu smagu galvas ievainojumu. Mani ievietoja Vīnes kara slimnīcā. Tā kā bija nepieciešama komplikēta operācija un bez tam biju virsnieks ar augstākās pakāpes kara ordeni, mani pārvietoja uz speciālu klīniku Vācijā, kur ārstējās daudz vācu lidotāju. Mans istabas biedrs bija smagi ievainots lidotājs — Gērings. Tā mēs, dzīvodami vienā telpā un abi pārciezdami stipras sāpes, sadraudzējāmies. Gērings slimnīcā un arī vēl dažus gadus vēlāk lietoja morfiju. Mani no tā paglāba medicīnas studijas Grācā. Kā ārsts atgriezās Hermanštatē, apprecējos un sāku iesaistīties Septiņkalnes vāciešu politiskajā dzīvē. Drīz vien kļuva lielākā vācu laikraksta galvenais redaktors. 1934. gadā mani ievēlēja Rumānijas vāciešu galvenajos vadītājos. Nevalžas dēļ uzdevu ārsta praksi. 1935. gada sākumā enerģiski uzstājos pret naciņu ideoloģijas piekritējiem. Vasarā naciņi mani smagi piekāva un neilgi pēc tam pat mēģināja pielikt manai mājai uguni. Šajā laikā arī mana sieva gāja bojā autokatastrofā. Izmisumā rakstīju Gēringam. Tas telegrāfiski atbildēja: «Brauc nekavējoties uz Berlīni!»

To arī darīju, kļūdams viena rumāņu un viena ungāru (Teils prot arī ungāriski) laikraksta pārstāvis Vācijā. Berlīnē man visumā laimējās. Gērings, būdams saimniecības plāna noteicējs, sagādāja man atļauju dibināt Viduseiropas laikrakstu aģentūru *MEZ*, kurai tagad ir abonenti Vīnē, Prāgā, Budapeštā un visās Balkānu valstīs. Bez tam man nāca par labu, ka mana tēva draugs ir precējies ar ārlietu ministra fon Neirāta radnieci. Pēc garākām sarunām ar ministru mani pieņēma darbā *AA* par padomdevēju Balkānu jautājumos. Tas man palīdzēja iepazīties ar *AA* augstākajiem ierēdņiem. Taču mana visnozīmīgākā pazišanās ir Gēringa māsa, Vācijas Sarkanā Krusta goda priekšsēde. Viņa ir daudz sirsnīgāka par brāli, ik otro nedēļu ciemojas pie manis un brāļa uzdevumā bieži prasa man dažādus jautājumus par rumāņu un ungāru problēmām. Nupat Berlīnē ieradies arī mans brālis, lai

gatavotos diplomātiskajam dienestam.» Tagad zinu, ka Teils man būs ļoti noderīgs informācijas avots. Ar to beidzu pārskatu par Minchenes piedzīvojumiem.

Pulkvedis Plensners ir Berlīnē. Viņa ierašanās dienā Briča kundze ielūdza mūs, abus «jaunos», vakariņās. Tur nu viņš bija — mazliet noguris, mazliet neveikls, ļoti atturīgs, aiz acenēm bieži zibēja neuzticības pilni skatieni. Plensners bija tērpies nevainojamā pelēkas krāsas ielas uzvalkā ar piemērotas krāsas «propelleri». Kaut arī jaunie iespaidi, jaunās pazišanās un vilciena vagonā pavadītā nakts acīmredzot bija viņu nogurdinājusi, sarunā pie vakariņu galda atklājās pulkveža vispusīgā izglītība, ātrās uztveres spējas, koptā valoda un brīžiem arī zināma ironija.

Mājās mani sazvānīja Stachivs. Viņa draugs vēl neesot atgriezies no mana tēva apciemojuma (t. i., no kurjera gaitām caur Latviju uz Padomju Savienību). Vai es gadījumā kaut ko zinot? Atkārtoju, ko jau reiz biju viņam teicis, proti, ka tēvs nesen apstiprinājis kurjera ierašanos. Manīju, ka ukraiņis ir nepacietīgs.

Holandietim Blokzilam patika mani raksti. Viņš pasūtīnāja vēl divas aktuālas apceres par Padomju Savienības jautājumiem — tām jābūt gatavām līdz 15. jūlijam. Labi, ka man pienāk Rīgas *Segodņa*. Ceru, ka varēšu ar Ravū starpniecību no Francijas vēstniecības izņēruma kārtā aizņemties Maskavas *Pravdu*. Blokzils paaugstinājis honorāru — turpmāk saņemšu 80 RM par rakstu. Salīdzinājumā ar Teila maksājumiem tas nav daudz, bet holandieši jau ir skopi. Nevēlos no viņa atrauties, jo, cik varu novērot, viņš ir ne vien Hitlera dievinātājs, bet arī pārāk iztapīgs *Promi* ierēdņiem.

6. jūnijā

Pēc laikrakstu izskates braucu ar autobusu uz Kladovu. Pēc apmēram 40—45 minūtēm izkāpu un, nostaigājies kādas piecas minūtes, nonācu pie labi kopta dārza. Tā vidū atradās glīts divstāvu nams ar lielu verandu. Tur stāvēja vācu tautas aktieris Tīdke (viņam vāciešos līdzīga popularitāte kā mūsu Dailes teātra Mitrēvicam latviešos) ar kundzi un māju, it kā gaidot vecu paziņu. Kamēr kundze rīkojās virtuvē — kalpone nākot tikai darbdienās —, namatēvs man parādīja dārzu, ne bez lepnuma pastāstīdams, ka viņi audzējot dārzenus, ogulājus, puķes un īpašu ķiršu šķirni (kas ļoti noderot ievārījumam), bet iztiekot bez dārznieka. Kaimiņos dzīvojot filmaktrise Olga Čehova, kas bez palīgiem dārzā nevarot iztikt. «Toties viņa ir jauka sieviete un neaprunā citus kā es,» smiedamies piebilda Tīdke un aicināja pusdienās. Ļoti ātri manīju, ka abi Tīdkes mīl iedzert stiprākus dzērienus, pie tam ne pa vācu modei, t. i., bez uzkožamiem, bet tā, kā ierasts pie mums. Namamāte smiedamās piebilda, ka viņa to iemācījusi ne vien savam vīram, bet arī valsts sekretāram Funkam. Labprāt būtu dzirdējis vairāk par šo vīru, tomēr atturējos no jautājumiem. Pirmajā reizē šāda prašņāšana neatstātu labu iespaidu. Pēc pusdienām man parādīja māju. No otrā stāva var redzēt idillisko ezeru, otrā pusē — kara aviācijas lidlauku. Tad devāmies uz izbūvēto pagrabu, kur bija patīkami vēss, iedzert kafiju un konjaku. Runājām par teātri un filmām, un laiks pagāja nemanot. Vēlā pēcpusdienā ierados *DNB* namā. *Havas* un japāņu redakcijā

bija tikai viens palīgs. Prohāzka vispār nebija ieradies, tāpat poļi. Bija iestājies «skābo gurķu laiks», un starpgadījums Spānijā bija jau aizmirsts.

Ar *Letu* šovakar sarunājos tikai astoņas minūtes. Mana interesantākā ziņa bija, ka Japānas vēstnieks Berlīnē šoruden apmeklēsot Baltijas valstis. Savā prātā nodomāju, vai apmeklējumam nav kāds sakars ar Vācijas un Japānas sarunām par militāras alianses līgšanu. Plkst. 21.00 ierados pie Ērmaņa jaunkundzēm. Kā ciemakukuli biju paņēmis līdzī pudeli vīna, ko, sēdēdami uz balkona, izdzērām. Bija ļoti silts vakars. Arī apkārtējo namu ļaudis sēdēja ārā. Attālo balsu čaloņa, apgaismotie balkoni — vietām redzēja sveču gaismu — un klusinātā mūzika uzbūra tādu kā dienvidzemju gaisotni. Pēc pusotras stundas atvadījos no viesmīlīgajām māsām, pateicoties par «vakariņām *à la* dzimtene».

10. jūnijā

Vakar saņēmu no Oskara īsu, bet bēdīgu ziņu: draugs Valters ir miris. Plaušu karsonis. Ļoti žēl! Mēs esam zaudējuši sirsniņu un uzticamu draugu, bet Latvija — neparasti lojālu baltvācieti!

No pianistes Stūres saņēmu pateicības vēstuli. Kad viņa Berlīnē beidza pianistes izglītību, ziņoja par to *Letai*. Taisni tās dienas rītā, kad bija jāizlemj, kam šovasar uzticēt klavieru solista resp. solistes uzdevumus Jūrmalas koncertos, Rīgas mūzikas dzīves noteicēji lasījuši šo *Letas* ziņojumu un izšķīrušies par Stūres kundzi.

Vakar mani uzrunāja Plensners: «Nu, kā ir, vai ir laiks mani pavadīt uz diviem mēbeļu veikaliem? Esat taču te Berlīnē jau šur tur bijis un varat salīdzināt!» Gājām, skatījāmies un spriedām. Beidzot pulkvedis nopūtās. «Šodien nevaru izšķirties, vai ņemt šo vai to. Iesim! Atnākšu citu reizi — nav jau nekāda steiga.» Vēlāk uzzināju, ka bijām apstaigājuši taisni tos pašus veikalus, kurus viņš bija jau apraudzījis ar Stēgmaņa un Briča kundzi.

Pa vasaras laiku izmantoju pusdienas pārtraukumu un braucu divas trīs reizes nedēļā peldēties uz olimpisko peldētavu. Daru to apzināti, jo ķermenim peldēšanās nāk par labu. Koptajos apstādījumos var arī sauloties. Pusdienās neēdu parastās maltītes, bet tikai banānus.

Šodien nebiju peldēties, jo plkst. 16.00 ar Vili ieradāties pie Šilda kundzes veikalā, lai viņai paziņotu, ka mantošanas lieta beidzot nokārtota. Viņa, kas parasti ir savaldīga un atturīga, palēcās aiz prieka, noskūpstīja savu pārdevēju (francūziete, bij. vācu virsnieka sieva) un aizsūtīja viņu uz slaveno restorānu *Kempinski* pēc pudeles īsta šampanieša. Pa to laiku aplūkoju parfimērijas veikalu — divas telpas ar zīda tapetēm, mēbelētas ar vairākiem franču stilā darinātiem galdiņiem, mīkstiem krēsliem un venēciešu spoguļiem, uz grīdas — dārgi paklāji, pie sienām — četri nelieli skapīši preču paraugiem un katrā telpā pa divām gleznām. Patiesi ietekmīgi iekārtots veikals. Sēdējām kādu stundu mazajā privāttelpā, dzērām šampanieti un tērzējām. Kad Vilis ieminējās, ka nu tagad Šilda kundzei esot jāprecas, jo — kur tad nu likt visu to naudu, pārdevēja, eleganta un intelīgenta dāma, iesaucās: «Anuškai varētu būt jau ducis vīru, bet viņa ir auksta kā ledus! Ja apciemotu Rīgu, varbūt atvestu sev līdzī kādu no dzimtenes!» Beidzot Šilda

kundze Vilim un man ierosināja pāriet uz «tu». «Man liekas, ka jūs abi te esat vienīgi vīrieši, kuriem es varu patiesi uzticēties.» Mēs piekritām, bet bez parastās skūpstīšanās. Atvadoties Anuška teica pārdevējai: «Redzēji? Šejenieši nebūtu palaiduši šo izdevību garām. Rīdzinieki ir īsti džentlmeņi!»

Tā kā Aichers ir slims, es viņam ik vakaru zvanu, informēdams viņu par svarīgākajiem *AA* un *Promi* preses konferences jaunumiem. Tā nu iznāk, ka es jau trešo dienu ziņoju ne vien *Letai*, bet arī *Jaunākajām Ziņām*, jo Eichers manu materiālu nodod tālāk savai redakcijai.

12. jūnijā

Šodien agri pārnācu no darba. Vakariņoju ar Pēteri, kas man atkal zināja stāstīt par visādiem notikumiem *Kaizerhofa* viesnīcā. Šoreiz viņš man atklāja īstu sensāciju. Vakar, pārbaudot šefa radioaparāta vadus, viņam bijis jāstrādā uz grīdas aiz dīvāna. Piepeši ienācis viesnīcas direktors ar kādu apmeklētāju. Abi apsēdušies blakusistabā. Pa atvērtajām durvīm Pēteris dzirdējis, ka svešinieks apjautājies, cik istabu vajadzētu noīrēt un cik maksātu, ja vasaras beigās viesnīcā apmestos Vindzoras hercogs ar sievu, bijušo Simpsona kundzi (viņi jūnija sākumā apprecējās). Cik Pēteris sapratis, svešinieks runājis it kā Darba frontes vārdā. Lai kā arī būtu — ja hercogs ar sievu tiešām ieradīsies Berlīnē, tad ne kā valsts viesi, jo tādā gadījumā viņi apmestos *Adlonā*, nevis *Kaizerhofā*.

Sēžu pie galda un rakstu. Ir ļoti silts. Pa vaļējo logu dzirdami lielpilsētas trokšņi. Un atkal uznāk ilgas pēc Lauras. Ko gan viņa pašreiz dara? Raugos viņas fotoattēlā. Atceros, ka uzņēmuma mugurpusē viņa atvadām uzrakstījusi populāras vācu tautasdziesmas pirmo pantu:

*Nedz uguns, nedz ogle
Nedeg tik karsti
Kā mīla,
Par kuru nezin neviens.*

Atturība un dziļums — raksturīgas Lauras īpašības. Pārmetu sev, ka varbūt esmu par maz centies iedziļināties viņas rūpēs un viņas jūtās. Pārmetu sev, ka neesmu piegriezis vēribu baumām — Lauras vecāki neesot labvēlīgi noskaņoti pret mani, jo vēloties meitai bagātu vīru. Protams, tā domā daudzi vecāki, bet vai tas galu galā nenāk par ļaunu jaunajiem cilvēkiem?

13. jūnijā

Priekšpusdienā rakstīju pārskatu un vērtējumu par vācu oficiālajiem un preses komentāriem sakarā ar Muntera viesošanos Maskavā. Jāsaka, ka, izņemot vienotru ne visai pozitīvu atsauksmi, vispārējais vērtējums bija necerēti objektīvs. Oficiālie *DNB* ziņojumi pat izcēlās ar priekšzīmīgu lietišķību. Ņemot vērā, ka vēl nesen vācu nostāja pret mūsu ārpolitiku bija visai negatīva, jāmēģina noskaidrot, kas

slēpjas aiz pēkšņās labvēlības. Vienīgi Karaļauču un Gēringa laikraksts izteica aizdomas, vai tikai Muntera brauciens neesot mēģinājums pielabināties Maskavai.

Berlīne sten aiz karstuma. Tāda tveice te nav piedzīvota kopš 30 gadiem. Dienu no dienas zilās debesis, saule un lielpilsētas spiedīgais gaiss. Apstādījumu koku un krūmu lapas vīst un saraujas čokurā. Puķes zaudējušas krāsu un sakalst. Veikalu priekšā bieži redzami trauki ar ūdeni — tie domāti izslāpušajiem suņiem. Rotaļu laukumos spēlējas zēni un meitenes peldbiksītēs — nosvīduši un lielpilsētas putekļiem aplīpuši. Šodien novēroju neparastu parādību, par kuru man jau vakar stāstīja Plensners. Nedēļām ilgajā saules tveicē sakarsētais ielu asfalts, kas tumšas eļļas kārtas klāts, sāka kūpēt. Garaiņi ietina cilvēkus un automašīnas. Brižiem likās, it kā gājēji kustētos uz priekšu bez kājām, mašīnas šķita pārvērtušās par Venēcijas gondolām, jo riteņi nebija saredzami. Spokains skats — tuvumā kāds suns kauca aiz bailēm.

Pusdienās biju pie Teila. Pie galda sēdēja arī viņa brāļameita un māsasdēls. Viņa — neiedomājami neglīts meitēns, studē matemātiku, viņš — tikko beidzis SS virsnieku skolu, palīdz krusttēvam, tulkojot dažādus rakstus. Abi uzauguši Rumānijā, bet tagad dzīvo pie Teila. Bija daudz jāstāsta par dzīvi Latvijā, par vecākiem un par darbu. Vienojāmies ar Teilu, ka viņš vajadzības gadījumā pēcpusdienās var ierasties manā birojā (kā mans līdzstrādnieks), lai tur palasītos *DNB* ziņas. Viņš tās nesaņemot, jo maksājot pārāk dārgi.

Paēduši Teils un es devāmies uz viņa darbistabu. Tur viņš man sīki izklāstīja Vācijas ārpolitikas aizkulises un uzskaitīja visas tās iestādes un organizācijas, kas piedalās Vācijas ārpolitikas veidošanā. Tā kā esmu pārliecināts, ka arī sūtniecības darbiniekiem ne visi fakti būs zināmi, atzīmēju šo Teila izklāstu.

1. Noteicošā iestāde ārpolitikas laukā ir *AA*. To vada ministrs un divi valsts sekretāri — viens ir karjeras diplomāts, otrs partijas «speciālists», kam pašreiz esot liela noteikšana (to ārzemnieki nezinot).

2. Naciņu partijas ārzemju organizāciju iestāde (ar 76 000 biedriem ārzemēs), ko vada gauleiters Bole, kas vienlaikus ir arī *AA* valsts sekretārs.

3. Ribentropa birojs, kas partijas uzdevumā uzrauga *AA* darbību. No šā SS finansētā biroja Himlera atlasīti jauni darbinieki, SS piederīgie, taisnā ceļā nokļūst *AA* amatos.

4. Naciņu partijas Ārpolitikas nodaļa ar valsts vadītāju Rozenbergu priekšgalā (sadarbojas ar ukraiņu un kaukāziešu emigrantiem) nav sevišķi nozīmīga, jo Hitlers, Gērings, Gebelss, Himlers un Hess neciešot Rozenbergu.

5. Naciņu partijas ārpolitiskais pilnvarotais Hitlera vietnieka Hesa štābā.

6. Starptautiskā organizāciju apvienība SS ģenerāļa Lorenca vadībā, kas kā *Vomi* vadītājs atbild par ārzemju vāciešu materiālo aprūpi. Par slepeno aprūpi un sadarbību ar ārzemju vāciešiem gādā īpašas, Lorencam padotas *Vomi* iestādes.

Kad Teilam pastāstīju, ka mūsu sūtniecība sadarbojas vienīgi ar pirmo un ceturto iestādi, viņš mani pamācīja: «Tā ir kļūda. Šveice, Somija un Ungārija izprot vajadzību sadarboties arī ar pārējām iestādēm, un arī Latvijai tas būtu jādara. Iesaku rūpēties par sabiedrotajiem vācu ārpolitikas labirintā, jo nevar zināt, kas notiks rīt vai parīt!»

Nākamais temats bija drošības dienests. «To radīja Gērings, bet 1936. gadā policijas un drošības dienesta šefa amatā nokļuva Himlers. Iesaistot dažādas SS un SA drošības un aizsardzības vienības valsts drošības aparātā, naciņi izveidoja ietekmīgu politiskās uzraudzības orgānu, kas sadalīts divās organizācijās: gestapo (*Geheime Staatspolizei*) nodarbojas ar valsts nodevības, marksisma un valstij naidīgās vācu emigrācijas apkarošanu, SD (*Sicherheitsdienst*) gādā par valsts pārvaldes, partijas organizāciju, zinātnes un mākslas uzraudzību, kā arī par pretvācu pasākumu apkarošanu ārzemēs. Militārā slependienesta šefs ir admirālis Kanāriiss (*Canaris*). Himlers ļoti centās arī šajā iestādē gūt līdzlēmšanas tiesības, bet pagaidām bez panākumiem, jo armija tam pretojās. Tomēr Kanarisa iestāde sadarbojas ar SD.»

Sarunas beigās Teils jautāja, vai es viņam līdz vasaras beigām varētu uzrakstīt plašāku pārskatu par mazākumtautībām Polijā — t. i., par baltkrieviem, ukraiņiem, lietuviešiem un žīdiem. Par vāciešiem viņš pats rakstīšot. Pārskats domāts *MEZ* publikācijām. Honorārs — 500 RM. Piekritu, jo holandieša pasūtītie raksti ir pabeigti un man arī ziemai vajadzēs naudu. Mājās pārnācis, piezvanīju Dr. Kaupam un Stachivam, meklēdams informācijas materiālu par Polijas lietuviešiem, ukraiņiem un žīdiem. Rīt rakstīšu tēvam, lai palūdz Žerdiju (73) atsūtīt man savas brošūras par baltkrieviem.

Munters, būdams ceļā uz Ženēvu, uzturējās dažas dienas Berlīnē. Celmiņš, Stēgmanis, Plensners un es sagaidījām viņu stacijā. Vēlāk sūtniecībā ārlietu ministrs mani uzrunāja, jautādams, kā es esot iedzīvojuies Berlīnē. Sarunājāmie apmēram 15 minūtes. Viņš esot redzējis manus ziņojumus Bērziņam un uzskatot tos par labiem. Katrā ziņā jāsekojot ļoti uzmanīgi vācu preseī. Tā esot barometrs vācu nostājai pret Latviju un arī vislielākais kavēklis Rīgas un Berlīnes attiecību normalizācijai. «Turiet acis un ausis vaļā! Mēs atrodamies negaisa priekšvakarā. Taču nelaimīgā kārtā mēs pagaidām vēl nevaram noteikt, no kuras puses mums draud vislielākās briesmas!» Ar šiem vārdiem Munters no manis atvadījās.

No Lauras pienāca pagaidām pēdējā vēstule no Rīgas. Tur viss zaļojot un smaržojot, jo iestājies jauks laiks. Pārbaudījumi augstskolā nokārtoti, koferi sakrāvēti. Pēc dažām stundām viņa braukšot uz Daugavpili, tad uz vasarnīcu Mežciemā. Kad tad es došoties atvaļinājumā? Ak, mīļo meitēn, šovasar jau ne!

Patīkamiem un nepatīkamiem pārsteigumiem bagāta diena. Tikko ierados sūtniecībā, Brachmanis svinīgi paziņoja: «Ekselence vēlas ar jums runāt!» Šoreiz Celmiņš neapjautājās par tēvu, bet tūlīt runāja par lietu. «Nesen biju ar Stēgmani AA, kur bija sarunas ar vairākiem augstākiem ierēdņiem. Runājām par svarīgiem jautājumiem, to starpā par pašu svarīgāko — par presi! Visumā daudz pārmetumu nedzirdējām. Vācieši lūdza mūsu diplomātus darīt visu, kas iespējams, lai atturētu Latvijas valdību no jaunām «represijām» pret mazākumtautībām. Kamēr Baltijas valstis nepadošoties Maskavas ietekmei, tikmēr Berlīnes nostāja pret tām būšot draudzīga. Taču baltvāciešu apspiešana kavējot draudzīgas attiecības, jo Berlīne tā kaut ko nevarot ignorēt.» Sūtnis mani lūdza par šo sarunu neziņot *Letai*. Tas nu ir pats par sevi saprotams. Man tikai liekas savādi, ka Stēgmanis man par visu to nav teicis ne vārda. No otras puses, padomnieks man ir stāstījis par sarunām

ar vāciešiem un citiem, par kurām atkal sūtnis man neko nav teicis. Tā, protams, nav nejaušība. Esmu konstatējis, ka sūtņa un padomnieka uzskati par manu darbu un maniem uzdevumiem dalās. Kamēr nav nokārtota mana algas maiņas kursa problēma, sniedzu sūtniecībai tikai svarīgāko informāciju. Beigu beigās tomēr arī pārējā informācija sasniedz Rīgu, jo izlietoju to saviem ziņojumiem direktoram Bērziņam.

16. jūnijā

Pienāca vēstule no *Letas* kasiera Lapsas. Viņš manu lūgumu esot izpildījis un *Letas* atvēlētos 200 latus kopā ar 150 latiem no manas algas nodevis — kā norādīts — zināmai personai. Tūdaļ zvanīju Markovam. Viņš mani apsveica ar ātru lietas kārtošanu. Pēc dažām dienām es būšot liela radioaparāta un automātiska skaņuplašu skapiša īpašnieks — par 350 latiem, t. i., par ceturtdaļu normālās cenas. Iedams uz *AA* preses konferenci, satikos ar Stachivu, jo man bija daži jautājumi par Polijas ukraiņiem un žīdiem. Viņš zināja stāstīt, ka Himlers esot Tilzītes gestapo vadītājam Heincam Grēfem devis pavēli reģistrēt visus, arī vissīkākos gadījumus, kad lietuvieši pārkāpuši Klaipēdas statūtus, un gatavot to personu sarakstu, kas «brīvajā Klaipēdā» būtu nevēlamas. Ukrainis piezīmēja: «Tāpēc nav jāiedomājas, ka Hitlers jau rīt iesaļos Klaipēdā, bet parīt gan!»

AA preses konferences galvenais temats bija maršala Tuchačevska un citu augstāko sarkanarmijas komandieru nošaušana Staļina ierosinātajā armijas tīrīšanā. Līdz šim esot nošauti 20 000 virsnieku. Brauns fon Štumms ironiski piemetināja, ka viņš ļoti labi varot saprast Čehoslovākijas ārlietu ministra Beneša nervozitāti, jo «ko līdz sabiedrotā padomju armija, ja tai nav vadītāju».

Pēcpusdienā Stēgmanis mani aicināja pie sevis. Viņš vēlējās informēties par manām attiecībām ar lietuviešu un igauņu sūtniecību. Pēc tam runājām par citām lietām. Padomnieks zināja stāstīt, ka Munters esot ilgāk, nekā sākumā lēsts, viesojies Maskavā — nevis trīs, bet septiņas dienas. Mūsu ārlietu ministrs ticies ar Kremļa «dūžiem», augstākiem armijas komandieriem un pat ar Staļinu. Sarunu galvenais temats bijis Tautu Savienības noteikumos paredzētā militāro akciju lietošana pret uzbrucēju valsti un karaspēka tranzīts neatkarīgi no agresijas upura piekrišanas. Kad piebildu: «Tādēļ Staļins savējiem sola sakaut ienaidnieku viņpus Padomijas robežām,» — Stēgmanis piekrita. «Tā ir, bet Munters jau labi zina, ka tas ir krievu jājamzirdziņš kopš iestāšanās Tautu Savienībā, un viņš šo jautājumu vairākkārt pārrunājis ar Ulmani.»

Plkst. 18.00 *Adlonas* viesnīcā sākās Rozenberga rīkotā «informācijas pēcpusdiena». Sanāksme, kurā piedalās vadoši vācu ierēdņi un naciņu partijas pārstāvji, paredzēta informācijas un domu apmaiņai ar ārzemju diplomātiem un žurnālistiem. Satiksmes ministrijas padomnieks Lībrechts referēja par vācu dzelzceļa izbūvi un valdības nodomiem uzlabot satiksmi ar ārzemēm. Lielajā salonā pulcējās ap 160—180 viesu, to vidū ap 40 vāciešu dažādos formastērpos. Sēdējām pie klātiem galdiem (Meisenes porcelāna trauki, damasta galdauti un servjetes, kristāla vāzes ar rozēm). Man galdabiedros bija viens no Vācu bankas direktoriem, vārdā Jabušs, bulgāru žurnālists Ogņanovs un grieķu korespondents Dr. Kiriakis.

Stēgmanim bija taisnība, ka piedalīšanās šajā sarīkojumā ir laika tērēšana (tādēļ viņš nenāca līdzī). Drīz cēlos un atstāju sarīkojumu. Durvis saskrējās ar Lochneru. Amerikānis zvērēja, ka šajā Rozenberga sarīkojumā vairs nekad nepiedalīšoties.

Atceļā no *Adlonas* viesnīcas iegriezos Anuškas veikalā. Viņu tur nesastapu, tāpēc iedevu pārdevējai aploksni ar dažām rindiņām un divām teātra biļetēm pateicībā par patīkamo vakaru un franču smaržām mātei.

Sarunā ar Rīgu piedzīvoju nepatīkšanas. Tikko beidzu ziņu diktātu *Letai*, redakcijas šefs Veismanis vēlējās ar mani runāt. Es pēdējās dienas esot pa tālruni nodiktējis trīs ziņas, kuras Rīgai jau bija telegrafējis *DNB*. Tā esot naudas izšķiešana. Bez tam es esot, atsaucoties uz «drošiem avotiem», ziņojis, ka Japānas vēstnieks Vācijā apmeklēsot Baltijas valstis. Bērziņš par to jautājis Rīgas japāņiem, bet tie šo ziņu neesot apstiprinājuši. Man jāstrādā rūpīgāk! Tas bija nepatīkams brāziens. Tūliņ steidzos pie japāņu kolēģiem. Sastapu *Domei* direktoru Adachi. Tikko ieminējos par manām nepatīkšanām, viņš uzlēca kājās, iesteidzās blakusistabā un, sitot ar dūri uz galda, sabāra vienu no saviem līdzstrādniekiem. Izrādījās, ka tāds brauciens tiešām bijis plānots, bet, tā kā vācu un japāņu sarunas par militāru aliansi atkal reiz nācies pārtraukt, japāņu vēstnieka brauciens uz Baltijas valstīm kļuvis lieks. Viņš, Adachi, esot uzdevis savam redaktoram man to paziņot, lai nesagādātu nepatīkšanas, bet redaktors to aizmirsis izdarīt. Ļoti neērta situācija, neraugoties uz to, ka uzzināju par vācu un japāņu sarunu pārtraukšanu.

Pēc darba pavadīju turpat veselu stundu pie Viļa. Mums piebiedrojās arī Ozoliņš, kas atgriezās no vakara pastaigas ar savu šuneli. Nez kādā sakarā tika minēts Aichera vārds. Bijām vienis prātis, ka daudzi viņu apskauž par radniecību ar *Jaunāko Ziņu* izdevēju Emīliju Benjamiņu (un lielo algu). Reiz viņš radījis lielu jautrību, rakstīdams ziņojumā par kādu pieņemšanu pie Hitlera, ka «beidzot ieradās arī pāvesta nuncijs ar sievu!»

21. jūnijā

Vācija šodien gaviļē: Francijas Tautas frontes ministru prezidents Leons Blūms atkāpies. Berlīnes oficiālā paskaidrojumā teikts, ka radikāli nogrupējumi mēģinājuši pierunāt Blūmu sniegt palīdzību spāņu komunistiem, bet tagad varot cerēt, ka Spānijas pilsoņu karš neizvērtīšoties par Eiropas karu. Sestdien saņēmu no Jankava lielisku informācijas materiālu par Latviju vācu, angļu un franču valodā. Biju viņu lūdzis to izdarīt, jo Bolīvijas lietvedis Rejs vēlējās literatūru par Latviju.

Vakarā ar Anušku Kūrfirstendammas teātrī noskatījāties Molnāra *Liliomu*. Viņa man bija zvanījusi, ka teātra kartes esot saņēmusi, bet neiešot uz izrādi, ja es nenākšot līdzī. Pēc tam uz pusstundu iegriezāties pazīstamajā lokālā *Mampe*. Tur novēroju publikas izbrīnu par Anuškas lielo līdzību ar Marlēnu Dītrihu. Sarunā papildināju savas zināšanas par smaržām. Jau pirms 4000 gadiem cilvēki pazinūši parfīmu. Arābu un spāņu augstskolās zinātnieki pētījuši smaržu kombinācijas. To ar sekmēm turpinājuši franči. Pašreiz Francijā 45 000 cilvēku nodarbināti smaržu ražošanā. Uzzināju, ka pirmo lūpu zīmuli lietojusi Kleopatra un ka 1883. gadā tos sāka pārdot Eiropā. Protams — Parīzē!

Svētdien biju ar Vili un Plensneru apraudzīt jaunāko tehnikas sasniegumu — televīzijas centrāli. Tādu Berlīnē ierīkojis pasts. Trīs reizes nedēļā tur var noskatīties televīzijas programmu — kultūras filmas un nedēļas filmu chroniku. Uz paaugstinājuma novietots liels, kastei līdzīgs aparāts ar 40x70 cm lielu stikla ekrānu. Skatītāji sēž mazliet zemāk ērtos sēdekļos.

Vakarā strādāju birojā. Pirms tālsarunas ar Rīgu apmeklēju Ravū. Arī viņš priedājosies par Blūma demisiju. Tautas frontes vadība bez vajadzības izaicinājusi Hitlera Vāciju, bet vienlaikus arī vājinājusi Francijas armiju. Tagad franču virsnieki varēsot atelpot.

BERLĪNE NEDOMĀ IET RĪGAI PALĪGĀ PRET MASKAVU

5. jūlijā

Tēvs atsūtījis Daugavpils skolotāja Žerdija brošūru un rakstu par baltkrieviem Polijā. Bolīvijas lietvedis Rejs rakstiski pateicās par atsūtīto literatūru par Latviju un ielūdza mani otrdien uz kāda bolīviešu brīvības cīnītāja piemiņas svinībām.

Naciņu partijas oficiozs *Völkischer Beobachter* publicējis šodien ļoti nozīmīgu rakstu — *Ärzemju vācieši un nacionālsociālisms*. AA preses konferencē vācu pārstāvji paziņoja, ka vairākās valstīs sākusies ārzemju vāciešu vajāšana. Tādēļ partijas vadība nolēmusi izteikt stingru brīdinājumu. Pēc konferences apmeklēju AA Preses nodaļas vadītāju Šmitu. Viņš burtiski paskaidroja: «Šoreiz mūsu pārmetumi nevēršas pret Latviju, jo citur notiek vēl baigākas lietas. Neraugoties uz to, man jābrīdina Latvijas valdība nepārprast mūsu valdības pacietību. Jūsu sūtņa apgalvojumam, ka Rīga vēloties labas attiecības ar Berlīni, mēs tikai tad ticēsim, ja Ulmaņa valdība revidēs savu nostāju pret baltvāciešiem. Mēs labi zinām, ka jūsu sabiedrībā valda uzskats — latviešiem neesot jābaidās no krieviem, jo vācieši nāksot palīgā. Kāpēc? Lai glābtu latviešus? Nē, tas tā nebūs!» Arī *Promi* preses konferencē vācieši runāja ļoti asu valodu. Apmeklēju Baltijas valstu nodaļas vadītāju Maurachu. Viņš tāpat kā Šmits uzsvēra, ka Baltijas valstis neesot izraisījušas partijas oficioza rakstu. Taču būtu labi, ja es Rīgai darītu zināmu, ka tagadējā Vācijas valdība uzmanīgi reģistrējot visus latviešu «izlēcienus» pret baltvāciešiem. Vai Rīga vispār apzinoties, ko dara, apspiezdama baltvāciešus un izturēdamās pret Vāciju, it kā tādas valsts nemaz nebūtu? *Promi* gaitenī satiku Teilu. Viņš man atklāja, ka pats Hitlers ierosinājis partijas oficioza rakstu. Tas esot pirmām kārtām tēmēts pret Austriju, Čehoslovākiju un Poliju. Tomēr esot jāiegaumē Šmita un Mauracha brīdinājumi. Iepriecināja Teila paziņojums, ka turpmāk es varēsot vismaz divas reizes mēnesī no viņa dabūt naciņu partijas (NSDAP) apkārtrakstu partijas ārzemju nodaļām, partijas skološanas materiālu un rīkojumus. Visu to

saņemot viņa brāļadēls, SS virsnieks. Kā ārzemju vācietim tam parastā armijas karaskola nebijusi pieejama, un tāpēc viņš mācījies SS junkuru mācības iestādē, kaut neesot Hitlera piekritējs. Nu lieliski, nu esmu viens no retajiem ārzemniekiem, kam pieejama naciķu internā informācija!

Kaut bija vēls, tomēr devos pie Stēgmaņa uz sūtniecību, jo bija svarīgi viņu informēt par manām sarunām ar Šmitu un Maurachu. Pastāstīju arī, ka pats Hitlers ierosinājis partijas oficiosa rakstu. Padomnieks noklausījās manu ziņojumu ar lielu interesi.

Sporta laikraksts *Gong* raksta par Latvijas—Vācijas valsts sacīksti futbolā Rīgā 25. jūnijā: «Vācu uzvaras (1:3) pamatā bija laime, nevis prasme. Nākotnē pret latviešiem nedrīkst spēlēt ar otro garnitūru!»

6. jūlijā

Bolīvijai ir daudz ģenerāļu, daudz revolucionāru un daudz «atbrīvotāju». Šodien biju Bolīvijas sūtniecības rīkotājās atceres svinībās par godu kādam ģenerālim, kas Bolīviju atbrīvojis no cita ģenerāļa despotijas. Šis Dienvidamerikas valsts sūtniecība ir samērā liela un grezni, pat pārspīlēti grezni iekārtota. Viesu bija daudz — ap 200, pārsvarā dienvidamerikāņi, spāņieši, portugāļi un amerikāņi. Izņemot lietvedī un viņa meitu Emitu, nevienu nepazinu. Brīnījies, ka Rejs varēja atlicināt laiku, lai ar mani sarunātos kādas 10 minūtes, žēlodamies par savu jauno līdzstrādnieku darba kūtrumu: «Viņi tikai dzer un blandās ar sieviešiem!» Ar Emitu patērzēju labu pusstundu. Viņa vaļširdīgi runāja par tēva bažām, raugoties rītdienā: «Ko darīt, ja Bolīvijā atkal izcelsies nemieri? Vai mums tādā gadījumā palikt Eiropā?» Sūtniecībā bija saradusies ļoti eleganta publika — kungi, protams, frakā vai parādes formastērpā, dāmas vakartēpos, apkrautas ar dārgām rotaslietām. Beigās iepazinos ar simpātisko *Daily Mail* korespondentu Polu Bretertonu (*Paul Bretherton*).

7. jūlijā

Šīsdienas preses sensācija: japāņi divās vietās plašā frontē uzbrukuši ķīniešiem. Brauns fon Štumms *AA* preses konferencē apzīmēja stāvokli par nopietnu, jo vairāk tādēļ, ka priekš dažām dienām japāņi nogremdējuši trīs nelielus padomju piekrastes karakuģus. Pusdienas laikā Stachivs vēlējās ar mani runāt. Tikāmies pie Nollendorfa laukuma apakšzemes dzelzceļa stacijas. Īsa, bet interesanta informācija: kominternē notikušas pārmaiņas. Lai nodrošinātu sekmīgu darbību un uzlabotu Maskavas kontroli, pārkārtoti vadības centri. Kominternes Baltijas sekcijas centrāle tagad atrodas Helsinkos. Uz manu jautājumu, vai informācija ticama, ukraiņis atbildēja: «Ziņa nāk no ilggadēja un uzticama informatora.» Esmu pārliccināts, ka Stachivam ir darīšana ar vācu drošības iestādēm, jo man šķita, šī informācija nenāca no ukraiņu avota.

Pēcpusdienā iegriezāmies ar Ozoliņu un studentu liepājnieku Jankovski uz kādu stundiņu Kūrfirstendamma vecākajā un lielākajā kafejnīcā — *Kranclerā*. Mums laimējās. Kaut bija diezgan pilns, tomēr atradām bulvāra nodalījumā brīvu

galdu. Jankovskis atstājēja jautru notikumu, kas turpat *Kranclerā* norisinājies pagājušā gada rudenī. Viņš bijis kafejnīcā ar kādu latvieti no Liepājas. Pie blakus galda sēdējusi dāma ar uzpostu šuneli. Tā kā viņa pastāvīgi pūtusi cigaretes dūmus Jankovska virzienā, sarunbiedrs latviešu valodā piemetinājis: «Ko no tās var sagaidīt, ja pat suns prot labāk uzvesties par savu kundzi!» Pēc dažām minūtēm dāma samaksājusi rēķinu, piecēlusies un projām ejot skaidrā latviešu valodā viņiem uzknābusi: «Patiesi jābrīnās, ko gan Rīgas pašpuikas te meklē!» — Jā, tā var gadīties! Piepeši mūsu uzmanību saistīja moderna automašīna, no kuras izkāpa izpletņlēcēju leitnants jaunas, skaistas dāmas pavadībā. Tā kā Berlīnē jaunas sievietes parasti redz tikai padzīvojušu, naudīgu kungu sabiedrībā, ar labpatiku vēramies jaunajā pāritī. Jankovskis teica: «Gandrīz varētu šķist, ka no mašīnas nupat kā izkāpa amerikāņu aktrise Lamūra (*Lamour*)!» Patiesi, jaunā dāma pēc izskata ļoti atgādināja aktrisi, kuru vēl nesen biju redzējis filmā ar Bingu Krosbiju. Pienāca laiks iet. Skatoties pēc viesmīļa, ieraudzīju Emitu Reju ar tēvu un vēl kādu kungu. Viņi meklēja brīvu galdu. Māju viņiem, piedāvādams mūsējo. Vecais Rejs sirsnīgi pateicās: «Nu Bolīvijas parādu nasta atkal pieaugusi!»

9. jūlijā

Nedz vakardienas, nedz šīsdienas preses konferencēs nepieminēja Baltijas antantes ārlietu ministru konferenci. Bet to darīja naciņu partijas oficiozs un Karaļauču avīze. *Völkischer Beobachter* nodēvēja konferenci par negatīvu sanāksmi. Esot dominējis Rīgas un Kauņas konflikts, jo Latvija uzteikusi skolas līgumu. Lietuvas ārlietu ministrs Lozoraitis, cenzdamies konferencē iegūt kādu «lauru zariņu», savukārt asi uzbrucis igauņiem. Munters daudz runājis par lielvalstu kopīgo rīcību Spānijas konfliktā. «Tas ir Maskavas garā, kur viņš nesen viesojās!» Ar šiem vārdiem savu ziņojumu beidza naciņu partijas oficiozs. Karaļauču laikraksts pievērsās Baltijas valstu centieniem saņemt no lielvalstīm neatkarības garantijas. Tā esot utopija, jo kā lai šo vēlēšanos ņemot nopietni, ja viena valsts šķielējot uz Londonu (Igaunija), otra uz Maskavu (Latvija), bet trešā (Lietuva) robežu problemātikas dēļ pastāvīgi svārstoties. Tādēļ arī Baltijas valstu ārlietu ministru sanāksme esot vienīgi «tukšu salmu kulšana».

Pēcpusdienā Anuška ieradās pie manis uz kafiju. Pati pieteicās, jo gribēja redzēt, kā es dzīvoju. Viņa bija pārsteigta, ka iztieku ar tik mazu istabu. Izdzirdējusi, ka man te jāatrod vēl vieta radioaparātam un skaņuplašu skapītim, viņa ļoti enerģiski noteica, ka man jāmeklējat lielākas telpas. Kāda viņas paziņa nesen esot ieminējusies, ka meklējot labu īrnieku savai radīniecei, pakurlai dāmai, kas dzīvojis viena četrīstabu dzīvoklī un labprāt uzņemtu pie sevis kādu kungu. Dzīvoklis atrodoties Vichmaņa ielā. Tā ir maza ieliņa, kurā dzīvo arī Teils. Tas mani interesēja, tāpēc lūdzu Anušku noskaidrot, vai es tur varētu iekravāties. Viņas enerģija nebija valdāma! Man esot noteikti jāiegādājas moderns vasaras uzvalks. Lai ejot pie viņas skrodera, ļoti laba sava amata meistara, kas man pašūšot uzvalku par pazeminātu cenu, t. i., ar vismaz 18% atlaidi, jo viņas vīrs skroderim savā laikā palīdzējis iekārtot darbnīcu. Izmantoju Anuškas gatavību palīdzēt, jautādams, vai

viņa mani nevarētu iepazīstināt ar kādu augstāka ranga naciķi, jo, izņemot oficiālos kungus, man tādas pazišanās nav. Brīdi pārdomājusi, viņa atbildēja, ka zinot jaunu ģimnāzijas (vēstures) virsskolotāju, kas jau kopš augstskolas laikiem esot SS biedrs. Viņu visai drīz iecelšot par referentu SS vadības štābā. Norunājām, ka Anuška viņu ar sievu ielūgs pie sevis un iepazīstinās mani kā paziņu no Rīgas laikiem, noklusējot, ka esmu *Letas* pārstāvis Berlīnē.

Braucot uz *Promi* preses konferenci, jutos neapmierināts. Man nepatika nedz Anuškas pārspilētā uzņēmība, nedz tas, ka viņa, ieraudzījusi Lauras ģimetni, ironiski iejautājās: «Ā, kaut kas līdzīgs sargeņģelim?», nedz arī tas, ka, īsu brīdi atstājis telpu, lai atnestu kafiju, atgriezoties ieraudzīju, ka viņa krāmējas gar manu rakstāmgaldū.

Pēc tālsarunas ar Rīgu braucu nevis mājās, bet uz sūtniecību. Zināju, ka tur vēl satikšu Stēgmani. Pārrunājām vācu preses atsauksmes par Baltijas antantes ārlietu ministru konferenci. Padomnieks jautāja, vai es esot *Letai* par šiem rakstiem sniedzis kādu komentāru. Atbildēju, ka ne — ja atmet ironiju un nedaudzos «piedzejojumus», rakstiem, manuprāt, nekādi paskaidrojumi nav vajadzīgi, jo tie atklāj mūsu ārpolitikas īstenību. «Diemžēl, jums taisnība — traģēdijai komentārs nav vajadzīgs!» Stēgmanis atvadoties piebilda. Pārņācis mājās, nekavējoties pārbaudīju, par ko Anuška bija interesējusies. Man tas bija jānoskaidro, citādi par pārkravāšanos Anuškas ieteiktajā dzīvoklī nevarēja būt runas. Politiska satūra materiāls atrodas sūtniecībā, bet to jau viņa nezināja. Beidzot atklāju, ko viņa bija meklējusi: no nelielas attēlu aploksnes Anuška bija paņēmusi manu fotogrāfiju.

14. JŪLIJA SVINĪBAS FRANCIJAS VĒSTNIECĪBĀ

22. jūlijā

Gandrīz divas nedēļas pagājušas bez dienasgrāmatas ierakstiem. Bija daudz darba, brauciens uz Mincheni, un kādas reizes četras biju pusdienas laikā peldēties olimpiskajā peldētavā.

Svarīgākie notikumi: daudz vēstuļu no dzimtenes. To starpā no Vernerā, kas sāk domāt par precēšanos. Ginsburgs raksta par gatavošanos valsts pārbaudījumiem un varbūtēju Maskavas braucienu. Vēstules no Elmāra, Jēkaba, Oskara, Jankava un, protams, no vecākiem un Lauras. Viņa baudot brīvdienas Mežciemā. Kaut arī es viņu tur savā laikā neesot bieži apciemojis, viņa šovasar jūtot, ka manis trūkst. Jāņos saradies liels pulks viesu, bet tagad iestājies patīkams klusums. Drīz viņa braukšot pie draudzenes. Beidzot Laura apjautājās, vai es par viņu domājot un vai esot apmierināts ar darbu. Bija pat vēstule no šefa. Tā kā es sakarā ar Vācu mākslas nama atklāšanu 16. jūlijā droši vien braukšot uz Mincheni (par to

nemaz nebiju domājis), lai atvedot viņam no turienes izstādes un, ja iespējams, arī mākslas salonu un gleznu krātuvi katalogus.

AA preses konferencē nodaļas vadītājs Šmits plaši komentāja Anglijas, Francijas un Padomju Savienības sarunas Maskavā par sadarbības uzlabošanu un varbūtēju līguma slēgšanu. Ļoti iepriecinot poļu laikrakstā *Kurier Warszawski* ievietotā ziņa no Londonas, ka gan Somijas, gan Igaunijas, gan Latvijas sūtnis Anglijas Ārlietu ministrijā oficiāli protestējuši pret savas valsts iekļaušanu varbūtējā Parīzes—Londonas—Maskavas līgumā. «Tas ir ļoti pareizi,» uzsvēra Šmits, «jo bez Vācijas līdzdalības tādā sadarbības nolīgumā Baltijas valstu drošība pārvērtīsies nedrošībā. Ja lielvalstis likvidētu visas Versaļas līguma netaisnības un respektētu austriešu tautas gribu, kas izpaudās pēckara tautas nobalsošanā, kurā 95% balsotāju izteicās par pievienošanos Vācijai, tad Vācija pat labprāt piedalītos visās Austrumeiropas un Rietumeiropas drošības norunās.» Dienu vēlāk man AA preses konferencē iznāca saraušanās ar sūtni Braunu fon Štummu, kas privātā saskarē ir ļoti patīkams cilvēks. Runājot par vācu mazākumtautības grupām ārzemēs, viņš pieminēja, ka augustā Breslavā notikšot lieli dziesmu svētki. «Tad mēs redzēsim, kādas brīvības valda ārzemēs, atļaujot vai aizliedzot saviem vācu tautības pilsoņiem tajos piedalīties. Latvija droši vien saviem baltvāciešiem to aizlieg!» No Teila stāstījuma par drošības iestādēm zināju, ka 1936. gadā vācu policijai bijis slepens rīkojums ierobežot ārzemju pasu izsniegšanu. Tādēļ skaļā, bet mierīgā balsī iebildu: «Sūtņa kungs, Latvijā nepastāv izbraukšanas aizliegums, tur arī nav par ārzemju pasēm slepena rīkojuma policijai, kāds pastāv Vācijā kopš 1936. gada!» Kādu brīdi zālē valdīja klusums, tad konference turpinājās ierastā kārtībā.

Negāju uz *Promi* preses konferenci, bet piedalījos Francijas vēstniecības pieņemšanā sakarā ar Francijas nacionālajiem svētkiem 14. jūlijā. Par to man bija jāpateicas Ravū — viņš mani paņēma līdzi. Vēstniecība atrodas pilsētas centrā, pie Parīzes laukuma. Tā līdzinās mazai piliij. Plašās telpas — katra ar sava stila mēbelēm, gleznām, gobelēniem, skulptūrām un tepiķiem — reprezentē dažādu laikmetu franču kultūru. Taču te nevalda muzejiem piemītošais vēsums, bet gan patīkams mājīgums. Daudz viesu. Mani iespaidoja nevis goda zīmēm klātās frakas, raibie parādes formastērpi un gaumīgās, atturīgos toņos ieturētās dāmu tualetes, bet gan daudzu viesu izteiksmīgās un izskatīgās sejas. Uzmaniības centrā bija Francijas vēstnieks Fransuā-Ponsē, kas kopā ar vēstniecības sūtni apsveica viesus. Mazs atgadījums demonstrēja, cik ļoti vēstnieks ciena *Havas* direktoru. Kad tuvojamies vēstniekam, lai sasveicinātos, mums blakus atradās arī Zviedrijas sūtnis ar savu padomnieku. Fransuā-Ponsē tomēr pagriezās pret Ravū un viņu laipni apsveica, bet zviedru pārstāvjiem bija jāsarokojas ar franču sūtni. Vēstnieks vēriģi un jautājoši raudzījās mani (jo lielajā viesu pulkā biju laikam visjaunākais), kamēr Ravū skaidroja, ka esmu viņa draugs un «liels Francijas apbrīnotājs no mazās Latvijas». Fransuā-Ponsē mani uzrunāja laipnā alta balsī: «Priecājos to dzirdēt. Izmantošu šo gadījumu, lai apjautātos, kā dzīvo un ko dara jūsu agrākais sūtnis, diplomātiskajā korpusā atzīts Vācijas apstākļu pazinējs un tikpat labs analītiķis Krieviņš.» Man par to nebija ne mazākās jausmas, bet es nedrīkstēju atzīties. Tādēļ meloju: «Ekselence, pateicos par sūtņa Krieviņa labo pieminēšanu. Viņš Igaunijā

risina svarīgo Baltijas valstu savienības jautājumu. Kopš esmu Berlīnē, neesmu vairs neko par viņu dzirdējis.» Vēstnieks viegli pamāja ar galvu un pievērsās nākamajiem viesiem. Atceros, ka manas atbildes laikā viņa ušņas divas reizes viegli sakustējās — abas reizes biju valodas ziņā mazliet «paklupis». Vēlāk staigāju no vienas viesu grupas pie otras. Vairākkārt man vajadzēja skaidrot: «*Excusez-moi, je suis de Lettonie, pas de Lithouanie!*» (Piedošanu, esmu no Latvijas, nevis no Lietuvas!) Nevienu no mūsu vai igauņu diplomātiem neredzēju, vienīgi Lietuvas sūtni. Pie milzīga gobelēna stāvēja divi kungi, pēc izskata un tērpa nepārprotami krievi, sarunādamies ar kādu franču vēstniecības darbinieku. Viņi izteica viņam komplimentu par krievu valodas prasmi un jautāja, kur viņš to esot apguvis. «Biju Francijas sūtniecībā Rīgā. Tur jau visi runā krieviski!»

16. jūlija vakarā braucu atkal speciālvagonā vieninieka kupejā uz Mincheni. Kā lasāmvielu biju paņēmis līdzī vairākus Rīgas laikrakstus. Patiesību sakot, mani ļoti interesēja Latvijas — Rumānijas valsts sacīkstes futbolā, kas beidzās neizšķirti 0:0. Šoreiz Minchene mani pārsteidza vēl vairāk nekā pirmo reizi. Centrā daudzās ielas nevarēja vairs pazīt, jo nami — arī skatlogi — līdz pirmajam stāvam bija aizklāti ar krāsainiem audekliem. Viena iela bija zilā, otra sarkanā, trešā dzeltenā krāsā utt. Gar ietvēm — karogi. Pāri ielām no jumta uz jumtu stiepās lapu un skuju koku zaru vītnes ar karodziņiem un krāsainām lentēm. Pilsētas vēsturiskajā rātsnama zālē (priekštelpā un uz kāpnēm stāvēja mākslas skolas audzēknes klasiskos tērpos, ar lielām, baltām degošām svecēm rokā) naciņu preses šefs Dītrichs apsveica ārzemju preses pārstāvjus. Ierados ar nokavēšanos, jo bija jāpalīdz kādai Dītricha sekretārei salabot kurpe (nolūzis papēdis). Vakara noklausījās Vāgnera operu *Tristans un Izolde*. Izņemot *Parsifālu*, Vāgnera operas man nepatīk, jo nesaprotu viņa mūziku. Taču bija interesants vakars. Guvu jaunas pazišanās un novēroju publiku. Bavārijas karaļa ložā savu pavadoņu vidū pašapzinīgi sēdēja Hitlers, tērpies frakā, kura viņam nestāv un kuru viņš neprot valkāt. Bet kas par to — viņš ir Vācijas likteņa noteicējs! Nākamajā dienā atklāja Vācu mākslas namu, glītu klasiskā stila celtni. Hitlers teica garu runu, šoreiz iztikdams bez politikas un jūtu izvirdumiem. Viņš uzsvēra: «Jaunās Vācijas mākslai jābūt dzīves skaistuma veicinātājai. Kropļojumus vai neķītrības es nepieļaušu!» Izstādi ar daudzajām gleznām un skulptūrām varētu apzīmēt par izcilu, ja brāķis neapēnotu mākslas darbu, ja viens darbs netraucētu otru.

Pēcpusdienā pavadīju gandrīz trīs stundas goda tribīnē, raugoties lielajā gājienā — rēvijā ar nosaukumu «Vācu māksla tūkstoš gados». Patiesi, imponants skats! Ārzemnieki bija patīkami pārsteigti, redzēdami šo vareno miera demonstrāciju. Bet tad tuvojās bungu rīboņa un ritmisku soļu dimdoņa. Skaļu sajūsmas saucienu pavadīti, gar tribīni aizsoļoja pa vienai vienībai armijas, SS, SA un NSKK (partijas motorizētais korpuss) vīru. Hitlers piecēlās un, manāmi aizgrābts, pacēla roku sveicienam. Skatītāji uzvedās kā prātu zaudējuši: kļiedza, meta cepures gaisā un apkampās. Kad viss beidzās, nogaidīju, līdz ļaudis izklīst, jo negribēju barā stumdiēties. Apstādījumos uz nestuvēm gulēja pāri par duci drūzmā pagībušu cilvēku, kurus aprūpēja Sarkanā Krusta māsas. Mazliet tālāk līdzīga aina. Gar ielas malām mētājās kurpes, mēteļi, spieķi, cepures un policistu uzkabes.

Berlīnē mani pirmais apmeklēja Stachivs. Ukrainu kurjers, kas ceļā uz Kijevu ar tēva palīdzību bija nelegāli pārgājis Latvijas—Padomju Savienības robežu, esot nupat kā atgriezies (caur Poliju) Vācijā. Aizdomas apstiprinājušās. Viens no agrākajiem ukraiņu kurjeriem bijis GPU dienestā un nodarījis ukraiņu nacionālajai kustībai lielus zaudējumus. Daudzi ukraiņu patrioti nošauti, daudzi izsūtīti uz Sibīriju. Tagad organizācija pārkārtojot savu uzbūvi, kā arī kurjeru sakarus. Nodevējs esot saņēmis pelnīto sodu. Stachivs ļoti sirsnīgi pateicās, iedeva man jaunākās izziņas par ukraiņiem un žīdiem Polijā (pārskatam, ko rakstu Teila uzdevumā) un solījās mani arī turpmāk apgādāt ar informāciju.

23. jūlijā

Raiba un trauksmaina diena. No rīta pienāca mans radioaparāts un skaņuplašu skapītis. Nu istaba līdz pēdējam kaktam piebāzta.

Pusdienas šodien ēdu pie Plensneriem. Tagad visa ģimene pārcēlusies uz Berlīni: kundze — neliela auguma, blondiem matiem un gaišām, laipnām acīm, labi audzināts dēls un divas meitenītes, kuras lepna tēvs dēvē par vardulēniem, jo viņas zaudē piena zobīņus. Plensneri dzīvo sūtniecībā — virs reprezentācijas telpām. Dzīvoklis vēl nav galīgi iekārtots, un kundze zobodamās piebilda: «Plensneram ar izšķiršanos iet gausi. Brīnums, ka viņš mani tik ātri noprecēja!» Visi smējāties. Plensnera kundze zināja stāstīt daudz Rīgas jaunumu un nodeva man sveicienus no advokāta Meieroviča ģimenes. Pulkvedis esot ar visu apmierināts, tikai ar savu darbistabu ne. Patiesi, tā atrodas tieši pie ieejas mazliet patumšā gaitēna kaktā un ir ļoti maza (8—9 m²). Svarīgākas aktis un dokumentus viņš glabājis dzīvoklī. Iepazīšanās vizītes vācu militārajās iestādēs viņš esot nokārtojis. Tās norisējušas ne tikai korektā, bet pat draudzīgā gaisotnē. Arī vācu virsnieki nožēlojuši vācu un latviešu preses savstarpējo apkarošanos, Ulmaņa valdības lieko «karagājienus» pret vācietību, kā arī — netiešā veidā — naciņu ideoloģijas iespiešanos ārzemju vāciešu aprindās, kas neveicinot mieru un sadarbību.

Agrā pēcpusdienā ierados ar puķēm un Ķuzes saldumiem pie Anuškas. Viņa bija aicinājusi uz kafiju, lai mani iepazīstinātu ar kādu SS virsnieku, bez tam man bija jārevanšējas, jo Anuška pirms dažām dienām, nez kā uzzinājusi, ka man ir dzimšanas diena, bija atsūtījusi dāvanu: sudraba papirosu iemuti un šķiltavas. Noteiktajā laikā ieradās arī gaidītais viesis — Pēteris Vencels. SS virsnieks bija samērā liela auguma, blondiem matiem, brūnām acīm, tērpies civilā — pat bez mazās SS nozīmes. Lai būtu ticamāk, atzinos, ka Anuška viņu ielūgusi manā uzdevumā, jo mani ļoti interesē vēstures virsskolotājs, vēlētos no viņa šo to uzzināt par senprūšiem — par viņu pēctečiem, par senprūšu dziesmām utt. Vencels skaļā balsī iesaucās: «Tas taču ir lieliski, jo, kā jau katram vēsturniekam, arī man ir savs jājamzirdziņš — Prūsija! Kāda interešu kopības sagādīšanās!» Nu saruna risinājās kā starp veciem paziņām. Pēc pusotras stundas viņam un arī man bija jāatvadās.

Uz ielas izgājuši, vienojāties ātri iedzert vēl vienu aliņu. Restorānā Vencels man atklāja, ka viņš tagad vairs neesot skolotājs, bet SS šturmbanfirers, t. i.,

majors, un strādājot kādā SS iestādē par referentu. Kas tā ir par iestādi, viņš neteica. Atvadoties viņš piebilda: «Jūs drīzumā būsit viesis manās mājās. Ja Hitleris nebūtu savaldījis baņķierus un fabrikantus un ja Vāciju tik nejdzīgi nežņaugtu Versaļas miera līguma važas, es būtu sociāldemokrātu partijas, nevis SS biedrs. Tagad 10 no saviem 34 dzīves gadiem esmu pavadījis SS rindās!» Man viņš patika.

DNB namā piedzīvoju pārsteigumu. Savā birojā sastapa Teilu, kas, kā norunāts, izskatīja *DNB* ārzemju ziņas. Darbu pabeidzis, viņš man izstāstīja, ko piedzīvojis Gēringa jaunajā, ģermāņu stilā celtajā mitekļi Karinhallē (Berlīnes tuvumā). Ielūgti bijuši vienīgi vācieši, Gēringa paziņas, ap 30—40 personu. To starpā arī Gebelss un Himlers. Runājuši par dažādiem ārzemju un iekšzemes tematiem. Arī par tādiem, par kuriem oficiāli klusē, — piemēram, par Musolīni un ietekmīgā angļu politiķa lorda Halifaksa viesošanos Vācijā (Gērings esot teicis: «Lorda apmeklējumu ierosināju es!»). Daudz dzēruši un smējušies, jo Gērings stāstījis anekdotes par sevi, iepriekš lūdzot Himleru nejautāt, kas tās «fabricējis», jo agri vai vēl viņa «puikas ar garajiem deguniem un lielajām ausīm to izdibinās». Visi par to smējušies, bet Himlers, kas sabiedrībā esot ļoti neveikls un mazrunīgs, nosarcis. Beidzis savu stāstījumu, Teils uzvilka lietusmēteli un atvadījās.

Gribēju jau sēsties pie rakstāmgalda, kad ieraudzīju uz grīdas aploksni. Tā kā adreses nebija, atplēsu aploksni un atradu tajā tikai vienu lapu. Izlasījis virsrakstu, gandrīz sastingu. «*AA* opozicionāro ierēdņu saraksts!» Ko darīt? Paturēt un nodot sūtniecībai vai sūtīt direktoram Bērziņam uz Rīgu? Nepaguvu ne izdomāt, ne lāgā sarakstu izlasīt, kad nepieklauvējis istabā iešāvās Teils. Redzēdams aploksni manās rokās, viņš, durvis pievēris, klusi izgrūda: «Paldies Dievam!» Viņa acīs bija nemiers, rēta sejā raustījās un pieri klāja sviedri. Es sapratu — viņš īsti nezināja, kur bija pazaudējis bīstamo papīru. Zināju, ka Teils nu ir manā varā, un, redzot viņu tādā stāvoklī, man kļuva viņa žēl. Pasniedzu viņam aploksni, paskaidrodams, ka atplēsu to, jo tai trūka jebkādas norādes uz adresātu vai sūtītāju. Aizrādīju arī, ka esmu izlasījis tikai lapas virsrakstu, bet ne atzīmētos vārdus. Apsolījos nevienam neko par šo atgadījumu neteikt. Drebošu roku Teils iebāza aploksni žaketes krūškabatā. «Paldies, to es nekad neaizmirsīšu! Pirmīt uznāca negaiss, un nez kāpēc iebāzu aploksni lietusmēteli,» viņš apmulsis nočukstēja un bikli atstāja manu biroju. Arī es biju uztraucies, jo šāds notikums jau neatgadās kuru katru dienu.

Pēc sarunas ar *Letu* steidzos uz *Zilo vīnogu*, kur mani jau gaidīja Vilis. Biju viņu ielūdzis — kaut ar novēlošanos — svinēt manu dzimšanas dienu. Gandrīz vienlaikus ar mani lokālā ieradās Hartmaņi. Ielūdzu arī viņus uz glāzi sekta. Tā mēs kādu laiciņu sēdējām «mūsu kaktiņā» un tērzējām. Tad Hartmanis ieminējās, ka esot jaukā dzimšanas dienu atzīmēt ģimenes lokā. Tā kā man te neesot piederīgo un mēs abi ar Vili atrodoties svešumā, viņš ar sievu priecāšoties, ja mēs otro pudeli iztukšotu pie viņiem. Protams, ka ielūgumu pieņēmām. Līdz Hartmaņu dzīvoklim nebija tāls ceļš. Viņi dzīvo virs lielā kažoku veikala vidēja lieluma dzīvoklī, kas, cik varēja redzēt, iekārtots atturīgā angļu stilā. Mēs ļoti omulīgā gaisotnē tur pavadījām nepilnu stundu. Tad ar Vili atvadījāmies, jo rīt ir darbiena.

Vakar nosūtījām ar pulkveža šofera starpniecību Hartmaņiem puķes un pudeli dzidrā — kā pateicību par jauko vakaru.

Biju stacijā satikt Jākobsones jaunkundzi. Viņa man bija rakstījusi, ka būšot Parīzes vilcienā — ceļā uz Pasaules izstādi. Iznāca īsa, bet sirsnīga tikšanās. Viņa nodeva sveicienus no Jankava un Zariņas. Vagonā atradās arī daži latviešu žurnālisti. Blaus skaļi jūsmoja, cik laimīgs esot, ka varot elpot Rietumeiropas gaisu. Tā, ko viņš līdz šim redzējis pa vagona logu, pietiekot, lai rietumeiropiešus apskautu. Viņš mani lūdza iemest pastkastē kartīti, kuru bija uzrakstījis mājiniekiem.

Pēcpusdienā tikos ar Anušku, lai apraudzītu istabu Vichmaņa ielā, taisni pretīm Teila namam. Dzīvokļa īpašniece, vecāka dāma, vārdā fon Pfcinere, mani jau gaidīja. Tā kā viņa ir pakurla, sarunājoties ar viņu jāklie dz. Istaba izrādījās ļoti liela, ar diviem logiem, lielisku skapi, rakstāmgaldu un diviem labiem dīvāniem. Un tas par neticami niecīgu īres maksu — 50 RM mēnesī! Rīta kafija man gan būšot jāvēra pašam, jo viņa pirms plkst. 10.00 neceļoties. Tālruņa viņai neesot, jo vājās dzirdes dēļ viņa to nevarot izmantot. Ja tālruni vēloties, man tas pašam jāiegādājoties. Pirmdien es varot pārkravāties. No istabas apskates gājām pie skrodera. Mans uzvalks bija gatavs. Atbilstoši Anuškas solījumam man par to bija jāmaksā nevis parastā cena, t. i., 320 RM, bet tikai 250 RM. Tad uz pusstundu iegriezāmies Vīnes kafejnīcā. Sarunā Anuška atzinās, ka ļoti ilgojoties pēc Rīgas. Kad jautāju, kāpēc tad viņa nebrauc turp, viņa spontāni iesaucās, ka tā esot lieliska doma, kas mums, nākamo reizi tiekoties, sīkāk jāpārrunā. No plkst. 18.00 līdz 22.00 strādāju birojā.

Šodien, svētdien, bija laiks pārdomāt pagājušo dienu notikumus. Labi, ka ar Stachivu viss izdevās, kā cerēts. Tagad esmu pārliecināts, ka viņš būs viens no maniem pastāvīgajiem ziņu avotiem. Tas nu gan ir pret direktora aizliegumu pīties ar ukraiņu un krievu emigrantiem, jo varot «apdedzināt pirkstus», tādēļ ka viņu starpā esot daudz komunistu aģentu, bez tam tie visi esot «vakardienas ļaudis». To pašu apzīmējumu lietoja arī Stēgmanis, aizrādīdams, ka emigranti savā starpā daudz strīdoties un izplatot melīgu informāciju par Padomju Savienību. Viņu vadoņi esot cilvēki, kas svešumā nespējot iekļauties normālā sabiedrībā, bet, godkāres dzīti, izmantojot savus tautiešus, lai vismaz emigrantu sabiedrībā varētu spēlēt zināmu lomu. Tiktāl padomnieks. Uz Stachivu šie raksturojumi nu gan nav attiecināmi, jo viņš, dzīvodams Vācijā, arī strādā vāciešos. Vienīgi būtu jāizdibina, kas tā ir par iestādi un kādus uzdevumus viņš tur veic. Nevaru aizmirst notikumu ar Teilu. Ja es aploksnīti būtu iebāzis kabatā un apgalvojis, ka neesmu neko atradis, viņam būtu bijis jātic. Bet kāds labums būtu sūtniecībai, ja tā uzzinātu, kuri AA ierēdņi ir nelabvēlīgi noskaņoti pret Hitleru? Varbūt varētu kādu no viņiem piespiest darboties mūsu interesēs? Taču šāds manevrs varētu izdoties tikai uz īsu laiku un droši vien beigtos ar skandālu. Toties tagad man ir uzticams ziņu avots labi informētās aprindās. Un tas nav tikai īsa laika ieguvums! Kā dzīvē bieži mēdz atgadīties, nejausš notikums kļuvis liktenīgs.

Biju pie Heses kundzes, lai uzteiktu īres līgumu. Viņa saprata, ka istabiņa man kļuvusi par šauru — it sevišķi, kopš esmu iegādājies mūzikas aparātus. Man ir mazliet žēl atstāt glīto mitekli, bez tam nebūs vairs interesanto sarunu ar Pēteri par notikumiem *Kaizerhofā*, kas man trīs reizes ļoti noderēja, lai demonstrētu saviem kolēģiem, cik lieliski esmu informēts.

Birojā piedzīvoju nepatīkšanas. Man *Letai* nebija daudz, ko ziņot, — vienīgi to, ka Berlīne pēc Čemberlena iecelšanas par Anglijas valdības galvu ļoti cenšas panākt sadarbību ar Londonu gan saimniecības, gan Spānijas pilsoņu kara jautājumos, tādējādi radot bāzi rudenī plānotajām abu valstu sarunām, kurās pārspriedīšot arī Austrumeiropas problēmas. Kad biju ziņojumu pabeidzis, pie tālruņa pienāca redakcijas šefs Veismanis. Viņš man pārmeta paviršību. Vienā gadījumā es esot sajaucis Rapallo līgumu ar Kelloga paktu, otrā gadījumā, runādams par cēloņiem, kāpēc Polija nevēlējās piedalīties Austrumu paktā, aizmirsis norādīt arī uz Varšavas un Budapeštas 1929. gada draudzības līgumu un faktu, ka Ungārija vēl arvien neatzīst Čehoslovākijas robežas. Šie Veismaņa aizrādījumi bija ļoti nepatīkami, un man kļuva kauns par sevi. Zinu vēl tīri labi, kad un kādēļ man šīs kļūdas atgadījās. Tas bija todien, kad atradu Teila aploksni. Biju tik apmulsis, ka vēlāk pieļāvu minētās paviršības. Protams, ka Veismanim par to neko neteicu. Nākotnē jābūt aukstasinīgākam! Pēc darba tikos ar Vili, kas pusdienās bija viesojies kādā draudzīgā baltvācu ģimenē. Noskatījāmies filmu *Verdi un viņa trīs sievietes* ar Mariju Čebotari un Benjamīno Džilji galvenajās lomās. Būtu bijis jauks vakars, ja nebūtu notikusi nepatīkamā saruna ar Veismani.

NOTIKUMIEM BAGĀTS POSMS

27. jūlijā

Kad vakar no *AA* preses konferences pārrados sūtniecībā, Krūkļa jaunkundze ziņoja — kāds ļoti izskatīgs un pieklājīgs kungs esot vēlējis ar mani runāt. Viņš solījies vēlāk vēlreiz iegriezties sūtniecībā. Vārdu negribējis minēt, jo vēlējis mani pārsteigt. Un pārsteigums arī izdevās — Oskars bija ieradies! Pēcpusdienā pavadījām nepilnas divas stundas manā istabā. Rīga vēl stāvēt un saimniecība plaukstot. Valdības aprindās runājot, ka drīz dibināšot Profesiju, kā arī Rakstu un mākslas kameru. Tā vien liekoties, ka plānots pamazām izveidot tādu kā «kameru parlamentu» apmēram pēc Itālijas parauga. Jaunatnē — it sevišķi turīgākajās aprindās — plostošana un nīkšana kļuvusi par modes lietu, tāpat izplatoties izaicinošs šovinizms. Diemžēl, mazākumtautības šo dīkdieņu izturēšanos attiecinot uz latviešu inteliģenci vispār, bet komunistu musinātāji to izmantojot, lai strādniekos modinātu skaudību un līdz ar to arī naidu pret valdību. Par ārpolitiku, t. i., par mūsu nākotni, ne tikai latviešu sabiedrība, bet, šķiet, arī valdība galvu nelauzot, jo — kā runājot nelabvēļi — Ulmani nodarbinot pirmām kārtām teļu audzēšanas

problēmas. Savukārt pastāstīju par saviem novērojumiem, secinājumiem un sarunām Vācijā. Muntera pesimistisko piebildi noklusēju, jo nebūtu labi, ja tā izplatītos Rīgā.

Tā kā šodien bija notikumiem bagāta diena, nolēmu apmeklēt *Promi* preses konferenci. Pēc tam strādāju birojā. Darbu pabeidzis, tikos atkal ar Oskaru. Aizgājām uz *Feminu*. Tas ir liels, moderni iekārtots izpriecu nams. Tā kā tur pastāvīgi spēlē septiņi orķestri un viesu rīcībā ir trīs dejas grīdas, šo lokālu sauc arī par *Tango templi*. Lielākajā zālē ap dejas laukumu izvietoti numurēti galdiņi ar tālruņiem. Te iepazīšanās nesagādā nekādu grūtību. Tādēļ šajā telpā arvien uzturas daudz ļaužu. Izdzērām pudeli vīna un gājām mājās, jo man nākamajā dienā bija jāstrādā, bet Oskaram jābrauc uz Štetīnu.

Arī šodien piedzīvoju pārsteigumu. Biju sūtniecībā un sarunājos ar Ozoliņu, kad Vilis mani piesauca pie telefona — Lochners vēloties ar mani runāt. Iegājis Viļa istabā, redzēju viņu sarunājamies ar divām dāmām. Pabeidzis tālsarunu un pagriezies pret draugu un viņa apmeklētājām, pārsteigts atskārtu, ka stāvu aci pret aci ar to jauno un glīto sievieti, kuru nesen biju redzējis pie *Kranclera* ar izpletņlēcēju leitnantu un kuru Jankovskis bija salīdzinājis ar amerikāņu aktrisi Lamūru. Vilis mūs iepazīstināja: vecākā dāma bija fon Vruka kundze, jaunākā — viņas meita. Abas baltvācietes, bet Latvijas pavalstnieces un tās ģimenes piederīgās, pie kuras Vilis nesen bija viesojies. «Ak tad jūs esat tas darbīgais rīdzinieks, par kuru Kalniņa kungs mums stāstīja!» laipni smaidīdama, teica Vruka kundze un, pagriezusies pret meitu, piebilda: «Nemaz neizskatās pēc vientuļnieka, vai ne, Lis?» Meita ar manāmu vēsumu atbildēja: «Kā lai es to zinu? Neesmu viņu līdz šim satikusi!» — «Pilnīgi pareizi, cienījamā jaunkundze, jo man nav laika pastaiģāties pa Kūrfirstendammu!» Apzinājos, ka tā bija rupjība, bet es neciešu iedomību. Atvadījos, jo mani gaidīja Ozoliņš. Pusdienās Vilis stāstīja, ka ik pa diviem mēnešiem Vruks viņu ielūdzot savās mājās. Viņš esot Vācijas otras lielākās saimnieciskās informācijas aģentūras direktors. Kā Latvijas pilsonis Vruks neuzsverot savu piederību pie muižniekiem. Viņš, tāpat kā meita, esot ļoti atklāts un izpalīdzīgs cilvēks. Arī kundze esot jauka, bet viņai patīkot, ja viņu uzrunājot ar «Frau Baronin», neraugoties uz to, ka viņa ir kāda Vidzemes amatnieka meita. Vecā Vruka māte bijusi latviete. Pēcpusdienā Krūkļa jaunkundze lūdza, vai varot viņai izdarīt mazu pakalpojumu. Vruki saņemot no viņas visādus Latvijas produktus. Tādēļ arī abas dāmas šodien bijušas sūtniecībā, bet aizmirsušas divas pudeles (dzidro un pilādzīti). Tā kā viņi gaidot viesus, kurus gribot pacienāt ar Latvijas dzērieniem, būtu jauki, ja es, dodamies amata darīšanās, varētu iegriezties pie Vrukiem un nodot pudeles. Atbildēju, ka braucu ar taksīti uz *Esplanādes* viesnīcu, kur ārzemju žurnālistiem lasīšu referātu par Latviju, un lūgumu varu izpildīt.

Ienācu imponantā priekšnamā ar grīdsegām klātām marmora kāpnēm. Tikko pieskāros zvanam, atvērās durvis, un liela auguma sirms kungs ar cigāru rokā mani uzrunāja samērā labā latviešu valodā: «Krūkļa jaunkundze jau zvanīja. Jūsu laipnība izlīdzina manu sieviešu aizmāršību,» un aicināja iekšā. Aizrādīju, ka esmu lielā steigā. «Zinu, zinu, jums ir priekšlasījums par Latviju. Lūgšu jūs to citu reizi nolasīt arī manās mājās!» Atvadījos.

Esplanādes viesnīcā bija ieradušies 22 ārzemju žurnālisti. Maz. Referēju mazliet ilgāk par pusstundu. Pusi referāta veltīju ģeogrāfijai un vēsturei, pusi Latvijas saimniecības un ārpolitikas jautājumiem. Beigās lūdzu uzdot jautājumus. Diemžēl pietiecās tikai divi jautātāji — šveicietis un anglis. Abi diezgan izaicinoši jautāja, kāpēc Latvijā likvidēts parlaments, kāpēc pie Liepājas ierīkota koncentrācijas nometne, kāpēc apspiežot baltvāciešus utt. Atbildēju abiem jautātājiem reizē: «Komunistu un naciņu apdraudējums prasa valstisko spēku koncentrāciju. Tādēļ likvidēja parlamentu un pēc vadonības principa izveidoja valdību, kurā pārstāvētas gandrīz visas agrākās partijas. Pēc nožēlojamās lielvalstu spēlītes ar neitralitātes un drošības paktiem un sakarā ar komunistu un naciņu aģentu darbību mums arī nekas cits neatlika. Mēs vēlamies brīvību, lai varētu tālāk attīstīt savu tiesisko kārtību, kas visā Eiropā atzīta par liberālu, un mēs vēlamies palikt neitrāli un dzīvot mierā, bet lielvalstis aiz egoistiskām tieksmēm mums to liedz. Liepājas nometne ir pastāvējusi, bet, tā kā tauta to noraidījusi, nometni pēc desmit mēnešiem likvidēja!» Zinu, ka manā paskaidrojumā bija daudz propagandas, bet bez tās šoreiz nevarēja iztikt. Mani pārsteidza dažu žurnālistu vājās zināšanas par Baltijas valstīm vispār — nemaz nerunājot par Latviju. Kolēģus pārsteidza mans aizrādījums, ka Latvija ir lielāka par Beļģiju un Šveici kopā. Vēlāk Lochners sūdzējās, ka mans referāts laikam būšot pēdējais šāda veida žurnālistu biedrības sarīkojums, jo pieredze rādījusi, ka «kolēģi ir izsalkuši pēc sensācijām, bet informācija, kas vairo zināšanas, nav vairs modē». Klausītāju starpā bija arī mans jaunais paziņa, *Daily Mail* pārstāvis Pols Bretertons. Viņš pateicās par referātu un ielūdza mani 14. augustā ciemos.

Birojā man piezvanīja Anuška. Man šodien katrā ziņā jāvakariņojot pie viņas. Sākumā vilcinājos, bet, kad viņa piedāvājās mani pusdesmitos ar mašīnu sagaidīt pie *DNB* nama, piekritu.

Šoreiz vakariņu galdā atradās arī alkoholiski dzērieni. Pēc maltītes Anuška atnesa lielo autokarti un sāka runāt par mūsu kopīgo braucienu uz Rīgu. Aizrādīju, ka šogad nekādā ziņā — varbūt nākamgad. «Vai tad tu nevari dabūt četru dienu atvaļinājumu — divas dienas ceļam, vienu Rīgai un vienu Jūrmalai? Gulēsim smiltīs, neko nedomāsim, bet klausīsimies viņu čalās un baudīsim dzimtenes gaisu — tu un es!» Tas nu bija par daudz! Atgādināju, ka Latvijā mani gaida cilvēks, kuru mīlu. Nu bija uguns pakulās! «Vai tā ir pateicība par visu to, ko es tevis labā esmu darījis?» Beigu beigās noliku uz galda Anuškas dāvētās šķiltavas un iemuti, pateicos par vakariņām un gāju. Labi, ka tā, jo man jau labu laiku nepatika viņas izturēšanās, bet alkohola ietekmē viņa nu bija pārkāpusi manas pacietības robežas.

30. jūlijā

Īsa saruna ar Stēgmani. Šovakar braukšu uz Breslavu, kur rīt atklās lielos Vācijas dziesmu svētkus. Tajos piedalīsies arī Latvijas vācieši. Tā kā no sūtniecības tur neviena nebūs, man jāgatavo divi ziņojumi — viens Stēgmanim, otrs *Letas* direktoram Bērziņam. Viņš man aizvakar piezvanīja un uzdeva uzmanīgi novērot baltvāciešu izturēšanos.

Protams, ka šodien neapmeklēju nedz *AA*, nedz *Promi* preses konferenci. Ja gadītos svarīgi jaunumi, Aichers solījās tos piezīmēt. Strādāju dažas stundas gar pārskatu, ko gatavoju Teila publikācijai. Vienojāmies, ka es pats noteikšu nodošanas termiņu. Saņēmu vēstuli no Jēkaba. Viņš nesien esot paaugstināts amatā un tagad kā VĒFa inženieris saņemot 450 latus mēnesī. Tādēļ viņam esot neērti tagad doties garākā ceļojumā. Jēkabam bija padomā apmeklēt Pasaules izstādi Parīzē un pacieņoties dažas dienas pie manis Berlīnē. Pricējās par drauga panākumiem un labo algu — cik zinu, draugs Brāmanis kā inženieris radiofonā nopelna tikai 380 latus.

Vakar abi ar Plensneru bijām bibliotēkā. Viņš no rīta līdz vakaram ir aizņemts — apmeklē citu valstu militāros atašejus, aicina vācu virsniekus ciemos un informācijas nolūkā vāc žurnālus un grāmatas. Tā kā sarunā ar Francijas vēstnieku maniju nedrošību savā franču valodā, sarunāju ar Žurniaka starpniecību vecāku franču valodas skolotāju, pie kā varēšu divas stundas nedēļā atsvaidzināt valodas zināšanas. To uzzinājis, Plensners lūdza, lai piesakot arī viņu, jo viņam tāpat derot atkal pavingrināties franču mēlē.

Biju olimpiskajā peldētavā, kur sastapu Vencelu. Mēs labi saprotamies. Abi interesējamies par vēsturi, un, tā kā viņa jājamzirdziņš patiesi ir senprūšu vēsture, viņš ar lielu interesi seko maniem stāstījumiem par Baltijas vēsturi. Nosūtīju viņam grāmatas un brošūras par Latviju — starp citu, arī Virzas *Straumēnus* vācu tulkojumā. Viņš lūdza informācijas materiālu sūtīt viņam nevis uz darbavietu, bet uz mājām. Viņa sieva esot ģeogrāfijas skolotāja.

Vakar pēc darba iegriezios *Zilajā vīnogā*. Iepazinos mazliet tuvāk ar lokāla vadītāju Leipoldu. Viņš ir uzaudzis Vīnē, bet strādājis Ženēvā, kur viņu «atklājis» bijušais Vācijas ārlietu ministrs Strēzemanis un sagādājis viņam Berlīnē šo vietu. Viņš neesot partijas biedrs. Tā kā pie viņa apgrozoties galvenokārt augstākie virsnieki, augstskolu mācītspēki, Pomerānijas un Meklenburgas muižnieki, bet it sevišķi ārzemju diplomātiskā korpusa piederīgie un lielo veikalu īpašnieki, neviens viņu nespiežot iestāties partijā. Leipolds slavēja Vili, kas esot intelīgents un smalkjūtīgs viesis, un pricējās, ka mēs labi satiekam ar Hartmaņiem, viņa mīļākajiem viesiem, kas *Zilajā vīnogā* iegriežoties ik pārvakaru.

3. augustā

Priekš trim dienām Breslavā atklāja dziesmu svētkus. 260 speciālvilcienos un neskaitāmos autobusos bija ieradušies 68 000 dziedātāju (to starpā 7000 ārzemju vāciešu) un pāri par 550 000 klausītāju (to starpā 20 000 ārzemju vāciešu). Koncerti man patika labi. Tomēr traucēja, ka tik maz sieviešu redzēja tautastērpos un visi vīrieši bija tērpušies zilos uzvalkos. Salīdzinājumā ar mūsu dziesmu svētku krāšņumu Breslavas svētki atstāja pelēcīgu iespaidu.

Svētdienas vakarā Hitlers stadionā uzrunāja 600 000 cilvēku. Starmešu kūlis sekoja viņa gājienam pa ļaužu jūru. Tikai dažu partijas vīru pavadībā Hitlers mierīgā gaitā devās uz paaugstinājumu. Tikko viņš to bija sasniedzis, starmeši izdzisa un iedegās gaismas, kas apgaismoja podiju. Šoreiz Hitlers ilgi nerunāja.

Kad viņš, runu beidzot, iesaucās: «Vācija ir uzmodusies, tā ir vienota un darīs galu pēdējām Versaļas miera līguma netaisnībām!», publikas sajūsma negribēja rīties. Ar stingušu sejas izteiksmi viņš no paaugstinājuma vērās tumsā, kur šalkoja simtiem tūkstošiem cilvēku gaviļu brāzma. Stāvēdams lāpu dūmu mutulī un ar raksturīgo matu šķipsnu pierē, Hitlers līdzinājās dēmonam.

Mani visvairāk interesēja Latvijas baltvācieši. Sagaidīju divus vilcienus — viens atveda kurzemniekus, otrs rīdziniekus. Pēc īsa rīcības komitejas apsveikuma dziedātāji ar kora standartu priekšgalā devās uz autobusiem, kur atbraucējus sagaidīja viens otrs paziņa. Noskaņa bija priecīga. Tomēr man šķita, ka mūsējos dominēja ziņkāre. Vakarā Latvijas vācieši koncertēja kādā lielā skolā. Tā kā viņi skaitījās ārzemnieki, uz koncertu ieradās samērā daudz oficiālo kungu — gandrīz visi formastērpos. Oficiālo viesu vidū bija mūsu konsulārais pārstāvis Breslavā, simpātiskais un enerģiskais baltvācietis fon Strickis un es. Iedami uz zāli, izdzirdējām kādā blakusistabā satrauktas balsis. Izrādījās, ka šejienes naciķi bija nemierā ar baltvāciešu nodomu atskaņot Latvijas himnu. Izcēlās strīds. Tikai kad mūsējie draudēja: «Tad nedziedāsim nemaz!», naciķi piekāpās, un publika, kājās stāvēdama, kā pienākas, noklausījās mūsu himnu.

Interesanta saruna man bija ar maniem bērnības draugiem Kurtu Feldmani un Augustu Michelsonu. Abi bija sajūsmā par labi organizēto braucienu, lielo koncertu, uzņemšanu un iespēju iepazīties ar Breslavu. Ar Latvijai naidīgu naciķu propagandu viņi neesot sastapušies. Toties izbrīnu un nesaprašanu izraisījuši tādi šejienes vāciešu jautājumi kā «Cik baltvāciešu atrodas cietumos?» — «Kā jūtaties valstī, kur varat brīvi elpot?» un «Kur jūsu bērni var mācīties vācu valodu?» Ir gadījies sastapties gan ar muļķīgiem jautājumiem, gan ar tādiem, kas liecinājuši par aplamu un ļaunprātīgu informāciju par Latviju. Bet baltvācieši dzirdējuši arī sūdzības par naciķiem. Piemēram, par mācītāju un monarchistu vajāšanām un jaunām soda nometnēm. Atvadoties Kurts vēl piebilda, ka Alfrēda Bērziņa ministrija sākotnēji gribējusi likt šķēršļus līdzdalībai Breslavas svētkos un politiskā pārvalde turot baltvāciešus aizdomās, ka tie, atgriezušies no Breslavas, izvērsīšot nacisma propagandu. Tas esot smieklīgi. Lai Sabiedrisko lietu ministrija labāk uzraugot tos baltvāciešus, kas piedalās speciālās apmācībās vai ārzemju vāciešu sanāksmē Štutgartē. Tie klusi braucot uz Vāciju, kur viņus sagatavojot «tai dienai, kad Baltija kļūs nacionālsociālistiska».

Berlīnē atgriezies, nodevu Stēgmanim ziņojumu un vēstuli direktoram Bērziņam. Par svētku norisi biju *Letu* informējis, kamēr vēl uzturējos Breslavā.

4.augustā

Promi preses konferencē Maurachs žēlojās par vājo ārzemju preses atbalsi Breslavas dziesmu svētkiem. Piemēram, Latvijas prese, izņemot īsu *Letas* informāciju, neko neesot publicējusi. Gribēju kaut ko iebilst, jo teiktais nebija patiess, bet pārdomāju. Toties pēc konferences jautāju Mauracham, vai vācu prese ziņojusi par Latvijas dziesmu svētkiem. (Zināju, ka to bija darījušas tikai trīs avīzes, kas tagad vairs neiznāk, jo naciķi tās apturējuši.) «Ko jūs būtu teicis, ja es šo jautājumu

būtu prasījis preses konferencē?» Maurachs pateicās par korekto norādi un solījās nākamajā dienā pārmetumu Latvijas preseī atsaukt.

Pēcpusdienā biju ielūgts uz kafiju pie Vrukiem. Kundze ar meitu (kas šoreiz bija ļoti sirsnīga) atvainojās, jo viņas pēc pusstundas devās uz franču modes zīmējumu izstādi. Izrādījās, ka Vruka jaunkundze beigusi Berlīnē augstāko modes skolu un modes demonstrētāju kursus Parīzē. Tagad viņa gatavojot zīmējumus kādam Berlīnes dāmu modes salonam un modes žurnālam. Ar veco kungu patēzēju labu stundu. Atvadoties solījos viņu apciemot pēc nedēļas, kad sieva un meita uzturēsies kādā Holandes kūrvieta.

Mājās iznāca garāka saruna ar saimnieci fon Pficnera kundzi. Viņa naciķus nevarot ciest un dēvē Hitleru par slepkavu. Izrādās, ka 1934. gada 30. jūnija «tīrīšanas akcijā» (74) SS vīri nošāvuši viņas radnieku, armijas pulkvedi. Viņa vienīgais «noziegums» esot bijis viesībās izteiktais uzskats, ka Hitlers ar savu demagoģiju novedīšot Vāciju kapā. Viņa stāstīja, ka vairāki augstāki armijas virsnieki sākot kalt plānus, kādā veidā gāzt Hitleru. Gērings, to nojautis, esot dažiem ģenerāļiem izteicis nopietnu brīdinājumu. Tādēļ armijas virsnieki pagriezuši «šim resnajam Hitlera kalpam» muguru.

5. augustā

Šovakar mani birojā apmeklēja DNB ārzemju nodaļas vadītājs Dr. Raus. Biju pārsteigts, jo šis ļoti atturīgais naciķis parasti izvairās no sarunām ar mums, ārzemniekiem, kaut visi strādājam vienā namā. Vēl vairāk mani pārsteidza viņa vizītes iegansts. «Iedomājos, ka tas jūs varētu interesēt!» To pateicis, viņš atvadījās. Uz mana rakstāmgalda palika partijas oficiosa *Völkischer Beobachter* rītdienas numura parauglapa. Pusi lapas aizņēma garš raksts ar nosaukumu *Saruna Ķemeros*. To bija sacerējis viens no ievērojamākajiem naciķu žurnālistiem — Dr. Lencs. Sniegšu īsu raksta kopsavilkumu. Lencs Ķemeru viesnīcā sarunājies ar kādu izglītotu, simpātisku latvieti — ierēdni, žurnālistu un brīvības cīnītāju (raksturojums norāda uz Jankavu). Domu apmaiņa bijusi ļoti atklāta un bez naida. Lencs pārmet latviešiem naidīgu nostāju pret vāciešiem. Toties līdzīgu latviešu attieksmi pret krieviem viņš neesot pamanījis, kaut gan Latvijai no Maskavas draudot briesmas. Viņš pat šaubās, vai latvieši kara gadījumā cīnītos pret krieviem. Uz to latvietis smiedamies atbildējis: «Mēs cīnītos līdz pēdējam vīram!» Lencs neapšaubā sarunas biedra godīgumu, bet, ņemot vērā Latvijas valdības ārpolitikas nenoteiktību un tās nostāju pret mazākumtautībām (25% Latvijas iedzīvotāju), nedomā, ka šāda attieksme pret krieviem būtu attiecināma uz latviešu tautu kopumā. Latviešiem jāsaprotot, ka arī Vācijai jādomā par savu drošību. Latvijas valdībai jāizšķirot liktenīgs jautājums. Tas jādarot bez vilcināšanās, jo pienācis pats pēdējais laiks. Jautājums esot vienkāršs: kas Latvijai palīdzēs saglabāt neatkarību — Berlīne vai Maskava?

Visu rakstu pārtulkoju un nodiktēju *Letas* stenogrāfistei.

Labi, ka šorīt aizgāju nevis uz sūtniecību, bet uz AA preses konferenci. To atklāja preses nodaļas vadītājs Šmits, pievēršot uzmanību neparasti garam partijas oficiāzā rakstam, kas veltīts Berlīnes un Rīgas attiecībām. Šis raksts esot vienreizīgs un to atbalstot visas attiecīgās vācu iestādes, jo tā autors esot partijas ārpolitiskā ceļa rādītājs un baudot Hitlera uzticību. Sacerējums neesot tapis pie apputējušā rakstāmgalda, bet zem Latvijas debesīm un balstoties uz sarunu, kurā piedalījušies divi patrioti, latvietis un vācietis, kas nevis uzskavējušies pie pārpratumiem bagātās pagātnes jautājumiem, bet vērsuši skatu pret nākotni. Protams, ka pēc tāda ievada sekoja vairāki jautājumi, uz kuriem Šmits arī atbildēja. Reālistiski apsverot, Vācijai ar Igauniju un Latviju neesot nepārvaramu problēmu. Kamēr Tallina jau sen sapratusi, ka Vācija ir ne vien nozīmīga Eiropas valsts, bet arī Baltijas valstu likteņa lemtais kaimiņš, Rīga izturoties, it kā tādas Vācijas nemaz nebūtu, vai pievēršot tai uzmanību tikai negatīvā nozīmē. Latvijas valdība risinot mazākumtautību problēmu, neņemot vērā vēsturisko attīstību, un ar savu nepieķāpību šajā jautājumā izaicinājusi Vāciju. Bez tam Rīga koķetējot ar Padomju Savienību. Tas viss radījis Berlīnē, kur patlaban liekot pamatus jaunajai Eiropai, nopietnas šaubas par Latvijas nostāju. Partijas oficiāzā rakstā *Saruna Ķemeros* šīs šaubas izteiktas ļoti atklātā, kaut arī ne sevišķi diplomātiskā formā. Arī ar lietuviešiem varētu izveidoties tikpat draudzīgas attiecības kā cara laikos, kad lietuviešu literatūra pašā Lietuvā bijusi pakļauta spaidiem, bet Tiltzītē, Karaļaučos un Instenburgā varējusi brīvi attīstīties. Tikai Klaipēdas jautājums tam stāvēt ceļā. Berlīne vēloties Baltijas valstu savienību ar Vācijai draudzīgu ārpolitiku, bet nepārprotami stingru nostāju pret Maskavu.

Protams, ka es pēc preses konferences tūdaļ devos pie Celmiņa. Sūtņis uzmanīgi noklausījās manu ziņojumu un šo to arī piezīmēja. Stēgmanis pievienojās manam uzskatam, ka AA ar partijas oficiāzā rakstu mēģina ietekmēt Latvijas ārpolitikas kursu. Šo manevru ievadīja Dr. Raua ierašanās manā birojā, lai mūsu valdība nevis ar *DNB*, bet ar manu, t. i., ar *Letas* pārstāvja, starpniecību iespējami ātri iepazītos ar *Sarunu Ķemeros*. Šmita komentārā izcelti tie punkti, kas Vācijas Ārlietu ministrijai likušies īpaši svarīgi, jo preses nodaļas vadītājs tādus paskaidrojumus ārzemju preses pārstāvjiem nemēdz sniegt bez īpaša nolūka. Tā kā bijām pārliecināti, ka *DNB* ārzemju dienests tūdaļ pēc konferences būs *Letai* telegrāfiski vārdu pa vārdam atreferējis Šmita komentāru, es Rīgai tikai ziņoju, ka «Latvijas sūtniecība ar interesi iepazīsinies ar vācu oficiāzā rakstu un apsveic vācu presē ilgi nebijušo korekto nostāju pret Latviju». Vairāk neko.

Pusdienlaikā biju atkal olimpiskajā peldētavā. Kā parasti, satiku tur Vencelu. Uzzināju šo to jaunu. Viņa darbavieta SS vadības pārvaldē atrodies olimpiskā laukuma tuvumā. Viņa darba uzdevumos ietilpstot arī Ziemeļu un Baltijas tautu attīstības pētīšana. Te viņš izmantojot manus informācijas materiālus, bez tam esot tādus pieprasījis arī no Rīgas Herdera institūta (75) un Latvijas Universitātes. Ļoti labi! Tā kā mēs abi saprotamies, ceru, ka varēšu ietekmēt viņa vērtējumus par Baltijas tautām.

Militārā žurnāla *Brunotie Spēki* augusta numurā ievietots apcerējums par ievērojamām vācu armijas kaujām pasaules karā. Pieminētas arī Ziemeļvētku kaujas Kurzemē. Par tām 1. artilērijas rezerves pulka leitnants Plaše raksta: «Visos kara gados nekur neredzēju tik daudz kritušo kā uz šā sniega klātā nelielā kaujas lauka!» Un Austrumprūsijas 33. kājnieku pulka vēsturē atrodams šāds ieraksts: «Neviens no dzīvi palikušajiem karavīriem nekad neaizmirsīs baigo Tīreļpurva ainu. Vietu, kur risinājās mežonīgas cīņas, kur kaudzēm gulēja bargā salā sasaluši līķi, kur karavīriem nācās pārdzīvot neiedomājamas ciešanas. Karā rūditie Austrumprūsijas pulki dēvē šīs kaujas par visgrūtākajām visā karā!»

«MUMS ABIEM IR NEPATEICĪGS UZDEVUMS»

8. augustā

Priekšpusdienā pārsteigums: Plensners iegriezās pie manis. Uzzinājis, ka Pfcinera kundze ir nesamierināma Hitlera nīdēja, pulkvedis man ieteica ar tādu sievišķi neielaisties, jo varot «iznākt ķeza». Sarunā pieskāramies arī vācu militārā žurnāla rakstam par latviešu strēlnieku cīņām Tīreļpurvā. Plensners domā, ka Berlīne tādējādi gribot signalizēt gatavību runāt ar Rīgu par attiecību uzlabošanu. Bez parastās ironijas viņš uzsvēra, ka mums abiem esot nepateicīgs uzdevums. Man jāvērtē informācija par naciņu valdības un partijas politikas aizkulisēm un nodomiem — pirmām kārtām attiecībā uz Baltijas valstīm. Bet viņam esot ļoti līdzīgs uzdevums, proti, izdibināt Vācijas visrūpīgāk sargāto noslēpumu: armijas uzbūvi un stiprumu, kā arī militārās vadības plānus. Bez tam viņu interesējot armijas loma un svars naciņu valstī, jo virsniekos, kuru vidū esot daudz monarchistu, valdot antipātija kā pret SA, tā pret SS. Viņš man par katru informāciju sakarā ar šo jautājumu būšot pateicīgs. Uz sūtniecību gājām kopā, jo Vilis un Ozoliņš mani gaidīja pusdienās. Ceļā pulkvedis pieskārs ļoti interesantam tematam, kuru vēlāk intensīvi pārdomāju. Vāciešu un krievu starpā pastāvošas nedefinējamās attiecības. Brižiem viņi viens otru apkarojot, lai tad atkal apkamptos, it kā nekas nebūtu bijis. Krievija allaž kā magnēts pievilks gan vācu laimes meklētājus, gan inteliģenci — liberāļus, monarchistus, sociāldemokrātus un komunistus. Viens saistījusi vieglā dzīve un lielā nauda, otru krievu garīgie sniegumi. «Kas zina, vai tik naciņi arī nesāks apbrīnot maskaviešus. Cik zinu, tad visinteliģentākais no viņiem, Gebelss, jaunībā bijis dedzīgs marksisma piekritējs un Ļeņinu apzīmējis par ģēniju.» Ar šiem vārdiem pulkvedis beidza neparasto, bet būtībā ļoti interesanto un nozīmīgo tematu.

Pavēss laiks — vakardienas pērkona negaiss pārtrauca karstuma periodu. Tā kā šodien neliņa, paredzētā *garden party** pie Pola Bretertona tomēr notika. Viss bija rūpīgi sagatavots. Divi sulaiņi (nolīgti kādā viesnīcā) uzmanīgi apkalpoja 24 viesus — dažus angļu un amerikāņu diplomātus un ārzemju žurnālistus. Sastapu paziņas, kā Lochneru, Ravū, Adachi, Svanstrēmu un Bojano. Ar diviem jauniem paziņām, spāņu ziņu aģentūras pārstāvi Ramonu Garigu un *New York Daily News* korespondenti Zigrīdu Šulcu, iznāca garāka saruna. Priecājos, ka bija izdevība pavingrināties angļu valodā. Viesību beigās pienāca namatēvs, vēlreiz pateicās par īso, bet informatīvo priekšlasījumu par Latviju un piebilda: «Jūs uzsvērāt, ka jūsu zeme atrodas visai neizdevīgā stāvoklī starp divām varaskārām lielvalstīm. To varu apstiprināt ar paša novērojumiem. 1935. gadā biju kādā Londonas klubā, kur angļu ministrs Tautu Savienības lietās Īdens stāstīja par savu Maskavas braucienu un sarunām Kremli 1935. gada pavasarī. Ļitvinovs (PSRS ārlietu ministrs) esot atzinies, ka Staļins baidoties no varbūtējas Japānas—Vācijas militārās alianses. Tagad kļuvis zināms, ka Staļins pēc diplomātisko sakaru uzņemšanas ar ASV nolēmis tuvināties demokrātiskajām valstīm, bet pirms tam vēlreiz pārbaudījis Berlīnes nostāju, skardams Baltijas valstu jautājumu. Ļitvinovam 1934. gada martā bijis jāgriežas pie Berlīnes ar ierosinājumu kopīgi garantēt Baltijas valstu drošību. To Berlīne veikli noraidījusi. Lai dabūtu galīgu skaidrību, Ļitvinovs 1934. gada maijā iesniedzis vācu valdībai savstarpējas palīdzības pakta projektu, ko Hitlers arī noraidījis. No tā padomju ārpolitīķi secinājuši, ka Hitlers neesot atmetis savā grāmatā *Mein Kampf* izteikto domu paplašināt vācu tautas dzīves telpu uz nomales (t. i., Baltijas) valstu rēķina un līdz ar to apdraudot arī Padomju Savienību. Tādēļ Ļitvinovs jautājis Īdenam, vai Anglija, zinādama, ka Baltijas valstīs valdot britiem draudzīgs noskaņojums, nevarētu iesaistīt šīs valstis kādā Anglijas drošības sistēmā. Uz to Īdens atbildējis: «Vai jūs vēlaties ar šo jautājumu pārbaudīt angļu nostāju? Jūs taču labi zināt, ka Anglija atteikusies no jebkādas atbildības par šīm valstīm. Tādēļ saprotu jūsu jautājumu tā, ka Maskava vēlas Londonas drošības garantiju sev.» Īdens beidzis Maskavas sarunu atstāstījumu ar piebildi: «Tā sākās auglīgas sarunas par kolektīvas drošības sistēmas radīšanu.» Nu, un kas ir noticis ar daudzīnāto «Austrumu Lokarno»?

Latvijas valdībai jābūt uzmanīgai, jo pašreiz notiek koalīciju pārkārtošana. Ja Hitlers neaizskars Franciju un bez kara panāks, ka austrieši un divi miljoni Čehoslovākijas vāciešu varēs pievienoties Vācijai, tad es nebrīnītos, ja starp Londonu un Berlīni izveidotos cieša sadarbība. Neaizmirstiet, ka mūsu populārais valstsvīrs Loids Džordžs nesen nodēvēja Hitleru par lielāko valstsvīru, kādu jebkad esot sastapis!»

Tā bija interesanta saruna. Piedevām uzzināju, ka divi angļu un trīs amerikāņu žurnālisti pastāvīgi dzīvojot *Adlonas* viesnīcā. Katram esot divas istabas, kas ar brokastīm maksājot 140 RM dienā!

* *Garden party* (angļu val.) — dārza svētki.

Kā parasts, gulēju kā āpsis, un tālrunim bija ilgi jāzvana, kamēr beidzot uzmodos. Vencels! Ielūdza mani nākamsestdien uz pusdienām un kafiju. Es savukārt piezvanīju Stachivam un norunāju ar viņu tikties pie radio izstādes ieejas. Arī viņš to vēl nebija apskatījis. Taču izstādes apmeklējums nebija galvenais tikšanās iegansts. Šonedēļ biju ar diplomātisko pastu saņēmis vēstuli no Bērziņa. Viņš ļoti vēlas informāciju par ārzemju vāciešu sanākumi Štutgartē šā mēneša beigās — par sarikojuma norisi un tur teiktajām runām. Tā kā ārzemju žurnālisti Štutgartē nav vēlami, būs jāizmanto sakari. Ir divas iespējas iegūt vēlamās ziņas — no Stachiva vai no Teila.

Izstāde bija ietekmīga. Daudz jaunumu. Pašreiz Vācijā ir 14,8 miljoni radio abonentu. Septembrī sākot pārdot jauna tipa nelielu aparātu, t. s. *Volksempfänger* (tautas uztvērējs), kas maksāot tikai 35 RM. 1933. gadā Vācijā divas raidstacijas raidīja 5,5 stundas svešvalodu programmas nedēļā, bet 1937. gada jūnijā četras stacijas raidīja 52 stundas svešvalodu programmas nedēļā. Tas uzskatāmi parāda vācu propagandas aktivitāti. Tā kā nedz Stachivs, nedz es neesam pārāk ieinteresēti tehnikas jautājumos, ilgi izstādē neuzkavējāties, bez tam Stachivs saprata, ka vēlos ar viņu netraucēts aprunāties. Vēlējos zināt, vai viņš man var sagādāt informāciju par Štutgartes sanākumi. Stachivs paskaidroja, ka Hitlera un dažu citu nozīmīgu partijas vīru oficiālās runas noteikti izplatīšot *DNB*. Svarīgākas tomēr esot dažādo sekciju apspriedes, bet tajās pat vācu žurnālistiem neesot iespējams piedalīties, jo tur pārrunājot, kā ārzemju vāciešiem izturēties pret savu mītnes zemju valdībām. Viņš tomēr centīšoties man sagādāt materiālu, kas varētu noderēt Latvijas valdībai.

Agrā pēcpusdienā Vilis un es radio torņa apstādījumos tikāmies ar Ērmaņu jaunkundzēm. Tur sakarā ar Berlīnes 700 gadu svinībām notika baleta izrāde. Biju saņēmis brīvbiļetes un izmantoju tās, lai sagādātu Vilim un abām māsām prieku. Pavadiju tur divas jaukas stundas. Tad atvadījos un braucu uz biroju. Bija mierīgs vakars. Nebūtu nemaz zvanījis *Letai*, ja Kronika man nebūtu ziņojis, ka Vācijas ārlietu ministrs Neirāts sarunā ar Dānijas sūtni Berlīnē esot apjautājies par iespēju nākamā gada martā vai aprīlī Kopenhāgenā sasaukt Baltijas piejūras valstu konferenci. Šai ziņai pievienoju Berlīnes ārzemju žurnālistu vērtējumu: «Pagaidām vēl nav skaidrs, vai tas ir nopietns pasākums vai mēģinājums novērst uzmanību no vācu diplomātiskajām aktivitātēm Austrijas jautājumā.» Meloko man bija stāstījis, ka Berlīne nesen esot netiešā veidā ieteikusi Budapeštai pārtraukt sarunas ar Vīni par kādu kopīgu Donavas kuģošanas projektu.

Pirms tālsarunas ar Rīgu piezvanīja Teils. Ko es tādā mierīgā svētdienas vakarā darot birojā? Lai vēlāk atnākot pie viņa vakariņās. Viņa mājsaimniece gatavojoties likt galdā vistu ar papriku. Īsi pēc deviņiem ierados pie Teila. Patiesi, vista garšoja lieliski, arī rumāņu vīns. Varējām netraucēti sarunāties, jo viņa radnieki bija izgājuši. Izmantoju šo izdevību un apjautājos, vai viņš man varētu sagādāt informāciju par Štutgartes ārzemju vāciešu sanākumi. Namatēvs atzinās, ka viņam esot grūti tādu dabūt. Ja Ārlietu ministrijā pienākšot kaut kādi materiāli, viņš mēģināšot

tajos ieskatīties. Pēc vakariņām vēl kādu stundu patērzējām. Ne par politiku, bet par literatūru un glezniecību, mazliet arī par filozofu uzskatiem par nāvi, piemēram, par Voltēra atziņu, ka cilvēks ir vienīgā dzīvā būtne, kas apzinās, ka viņam ir jāmirst. Teils gribēja sēsties pie klavierēm, bet tad attapās, ka ir jau vēls. Atvadoties viņš atkorķēja sekta pudeli un, pacēlis glāzi, laipni smaidīdams teica: «Mūs sagaida nemierīga nākotne. Uz mūsu draudzību, Ernest!» — «Uz patiesu draudzību, Frici!»

21. augustā

Biju pie Venceliem. Kundze, skolotāja, atstāja ļoti nopietnu iespaidu (sarunā manīju, ka viņa ir ļoti reliģioza). Viņi dzīvo strādnieku rajonā, nelielā, bet mājīgā dzīvoklī. Manu uzmanību saistīja daudzās grāmatas un neparasti liels globs, uz kura bez grūtībām varēju saskatīt pat Daugavpili. Ciema kukulim biju paņēmis līdzī namamātei Rīgas saldumus, bet namatēvam dzidro.

Protams, ka runājām par senprūšiem. Bet tad Vencels pievērsās karaļa Frīdriha Lielā nopelniem, pārvēršot Prūsiju par lielvalsti. Arī man zināmā mērā imponēja šis valdnieks. Vienojāmies par sešiem «baušļiem», uz kuriem balstīdams karalis sasniedza savu mērķi. Vencels tos vēlreiz svinīgi uzskaitīja, aizrādīdams, ka «uz šiem baušļiem balstās arī pašreizējā Vācijas turpmākā attīstība.» — «Būtu jābalstās!» piebilda Vencela kundze. Uz brīdi iestājās klusums. Tad namatēvs mani pārsteidza ar ierosinājumu pārbaudīt, vai pašreizējās vācu valdības politika saskan ar Frīdriha Lielā principiem. Izrādījās, ka šāda saskaņa pastāv tikai vienā punktā: Hitlers, tāpat kā Frīdrihs Lielais, cenšas radīt stipru valsti un vairot tās ietekmi. Namamāte beidza šo tematu ar piebildi: «Zinot, ka Krievijā vajā ticīgos, un redzot, ka mūsu zeme pamazām kļūst komunistiska, bija jāpieslejas tam, kas solījās sargāt vecos tikumus. Tomēr valdība, kā nupat konstatējām, solījumu nav turējusi. Tādēļ mums jārikojas, vadoties pēc mūsu sirdsapziņas, t. i., nepadoties nedz masu psychozei, nedz aicinājumam uz nodevību.» Pēc stundas atvadījās. Norunājām, ka nākamgad Vencela kundze brauks ārstēties uz Ķemeriem.

Rakstot šīs rindas, man jādomā par to, ka režīma kritiķi atrodas ne vien strādniekos, aristokrātijā un liberālo pilsoņu vidū, bet pat SS aprindās!

29. augustā

Pirms dažām dienām man bija saruna ar Stēgmani. Brīnījāmies, ka Rīgas prese nemaz nav reaģējusi uz naciņu partijas oficiālo rakstu *Saruna Ķemeros*. Padomnieks arī no mūsu Ārlietu ministrijas nav saņēmis nedz instrukcijas, nedz pieprasījumus pēc papildu informācijas — vienīgi jautājumus sakarā ar Latvijas un Vācijas tirdzniecības sarunām. Pirmo reizi dzirdēju Stēgmani kritizējam Ulmani. «Viņš ir tas, kas nosaka mūsu ārpolitikas galveno virzienu un uzrauga arī Muntera darbību. Kādēļ viņš neieteic savam citkārt ļoti elastīgajam ārlietu ministram veltīt vairāk uzmanības attiecībām ar Berlīni? Ja Munters, baidīdamies no iekšzemes

kritiķiem, kas izplata muļķīgas baumas par viņa simpātijām pret Hitleru, Vācijas jautājumos ir pārāk kūtrs, tad valsts prezidentam ir jānudina uz lielāku rosību!» Arī Munteru Stēgmanis nesaudzēja. «Tas taču nav pareizi, ka ārlietu ministrs, uzturoties Berlīnē, man gari un plaši izklāsta, kādas grūtības viņam bijušas dabūt saviem bērniem angļu audzinātāju, bet pie sūtņa nepaliek ilgāk par piecām minūtēm, aizbildinādamies ar nevaļu. Pēdējo reizi viņš Celmiņu nemaz neapmeklēja, nenodeva arī sveicienus!» Manā naudas lietā Stēgmanis neko jaunu nezināja teikt. «Lūdzu, pacietieties. Es zinu, ka jums ļoti grūti, bet pašreiz mēs naudas lietās neko nevaram darīt!» Lai padomniekam kļūtu skaidrs, ka es te Berlīnē neiztieku no zila gaisa vien, atklāju, ka esmu spiests pieņemt blakusdarbus, piemēram, patlaban izpalīdzēdams Ravū. Tā kā viens *Havas* redaktors ir atvaļinājumā, bet otrs saslimis, man katru dienu jāapmeklē *AA* un *Promi* preses konference, jāgatavo protokols un tas jānodod Ravū vai Žurniakam. Saņemu par šo darbu 40 RM dienā. Protams, ka es šīs konferences apmeklēju arī *Letas* uzdevumā, bet tikai tad, kad gaidāmi interesanti jaunumi, bez tam arī norakstu protokolu.

Daudzo vēstuļu vidū bija arī vēstule no Janovska. Viņš pateicās par manu apmeklējumu viņa slimības laikā un par «aizdevumu». Viņš tagad esot kļuvis par agronomu. Ar 1938. gada 1. janvāri uzsākot lauksaimniecības praktikanta darbu Vidzemē par 140 latiem mēnesī, kā arī brīvu dzīvokli un brīvu apkuri. Šodien atbildēju uz dažām vēstulēm un ķēros pie lielā ziņojuma direktoram Bērziņam: «Vācija un Austrumeiropa 1937. gada vasarā.»

Pēcpusdienā apciemoju Vruku. Viņš bija viens, jo sieva un meita atradās atpūtā. Dzērām kafiju ar konjaku — tas, man šķiet, viņam sevišķi garšo —, uzspēlējām divas partijas šacha un patērzējām. Vruka dzīves gaitas ir interesantas un izskaidro arī viņa kritisko nostāju pret baltvācu muižniekiem. Pēc reālskolas beigšanas viņš vairākus gadus mācījies Hamburgā. Atgriezies Rīgā, kādu laiku strādājis *Livonijas* brūža vadībā, tad pārdevis savas brūža akcijas un Pēterpilī uzcēlis eļļas fabriku (vienu no trim visā Krievijā). Peļņa bijusi lieliska — it sevišķi, pasaules karam sākoties. 1917. gadā īsi pirms revolūcijas Vruks fabriku pārdevis par lētu naudu, toties ārzemju valūtā un ar sievu — bijušo dejojāju — apmeties pie kāda muižnieka Valkas apkārtnē. Kādu rītu viņš pamanījis, ka viņa pažiņa muižnieks naktī ar ģimeni un visiem zirgiem aizbēdzis, jo tuvojusies sarkanā armija. Ar kāda latviešu zemnieka un kāda radnieka, mežsarga, palīdzību Vruki nokļuvuši Rīgā. Maksājot ar briljantiem, viņiem izdevies pēdējā brīdī ar angļu karakuģi atstāt Rīgu. Vācijā viņi devušies uz Berlīni, kur piedzimusi meita Ellena Elizabete, ko ģimenē saucot par Lisu. Vruks nodibinājis nelielu smaržvielu laboratoriju, vēlāk arī fabriku. 1927. gadā nolēmis kopā ar kādu baltvācu muižnieku, kas dzīvojis Šveicē, celt smaržu un kosmētikas fabriku Ženēvā. Sarunājis gruntsgabalu, amatniekus un līdzstrādniekus, viņš atgriezies Berlīnē un gaidījis uz kādu ziņu no kompanjona. Taču šis «baronišs» ar visu Vruka naudu un divām smaržvielu receptēm aizlaidies uz Dienvidameriku. Tā Vruks visu zaudējis — izņemot sievas dārglietas. Tās pārdodot, ģimene turējusies virs ūdens, kamēr Vruks dabūjis vietu Vācu saimnieciskās informācijas aģentūrā, kur, pārkārtodams ārzemju nodaļu, uzdienējies līdz direktora amatam. No Viļa zināju, ka Vruks 1922. gadā ieguvis

Latvijas pavalstniecību un kopš 1931. gada ik 18. novembri ziedojot 2000 RM Latvijas Sarkanajam Krustam un 2000 RM sūtniecībai (ārkārtējiem izdevumiem — piemēram, palīdzības sniegšanai Latvijas pilsoņiem Vācijā).

31. augustā

Promi preses konferencei beidzoties, braucu kopā ar poļu ziņu aģentūras *Pat* redaktoru Zabu uz mūsu darbavietu *DNB* namā. Ceļā pārrunājām konferences vadītāja Brauveilera uzslavu Lietuvai. Runādams par Dienvidamerikas chronisko kaiti, pučiem, vācietis pieminēja Lietuvas valsts prezidentu Smetonu, kas nupat atzīmējis savas diktatūras desmito gadskārtu. Režīma stabilitāte liecinot par valsts veselību (zīmīgi, ka, runājot par citām valstīm, naciķi labprāt lieto vārdu «diktatūra», lai tādējādi izceltu, ka Hitlers nav nācis pie varas ar apvērsuma palīdzību). Zaba par to smējās, aizrādīdams, ka vācieši atklājuši Varšavai lietuviešu slepenos ierosinājumus sakarā ar Polijas ietekmes apkarošānu (ko jau zināju). «Tādēļ,» polis uzsvēra, «mēs traucējam Baltijas valstu savienības dibināšanu un darīsim to arī turpmāk, līdz Kauņa atzīs, ka Viļņas jautājumā nekas nav maināms un ka tagadējā demarkācijas līnija jāpārvērš par normālu robežu.» Tā bija ļoti atklāta valoda!

Vakar Ravū mani sagaidīja smaidīdams. «Ņem papīru un atzīmē, ko es tev diktēšu. Tas droši vien interesēs tavu militāro atašeju!» Tad sekoja patiesi interesanta informācija: «Naciķu valdība nupat kā pasūtījusi 250 jaunas lokomotīves, 1000 pasažieru un 1200 preču vagonus, kā arī 800 vieglās un 500 smagās — tanku transportam noderīgas — platformas. Pašreiz Vācijai ir 67 500 km garš dzelzceļu tīkls, 21 000 lokomotīvu, 65 000 pasažieru, 480 000 preču un 12 000 speciālo vagonu, 11 000 platformu, kā arī 1800 motorvagonu. Pasūtījumu saraksts sastādīts pēc vairākām apspriedēm ar Kara ministrijas satiksmes lietpratējiem.» Protams, ka es šo informāciju šodien nodevu Plensneram. Arī viņš pabrīnījās, kāpēc pasūtīnāts tik daudz smago platformu.

Vakarā pēc darba biju ar Vili kinoteātrī *Gloria Palast*. Tas ir Berlīnes lielākais pirmizrāžu kinoteātris, kurā ir vietas 1450 personām un kurš atrodas Kūrfirstendammas sākumā. Skatījāmieš filmas *Uz jauniem krastiem* pirmizrādi ar Zāru Leanderi un Viliju Birgelu galvenajās lomās. Izrāde notika ļoti svinīgā gaisotnē. Telpas bija rotātas ziediem, skanēja elektrisko ērģeļu mūzika, un visi viesi bija ieradušies vakartērpos. Ar šo ietekmīgo filmu par lielas mīlas traģisko likteni Zāra Leandere, bez šaubām, kļuvusi par vienu no lielākajām Eiropas filmaktrisēm. Neskaitāmas reizes viņai bija jāparādās uz skatuves, bet publikas ovācijās negribēja rimties. Pēc izrādes gājām uz *Zilo vīnogu*. Protams, ka lokāls bija pilns ar pirmizrādes viesiem. Bet tad piesteidzās Leipolds un ierādīja mums vietas mūsu kaktiņā. Paredzēdams, ka mēs ieradīsīmieš, viņš to bija mums rezervējis. Tomēr šovakar ar sarunām neveicās. Nezinu, vai filmas ietekmē, vai atceroties Lauras pēdējo vēstuli, — karp vien raudzījos, visur man rādījās viņas skumjās acis. Pēc kāda laiciņa samaksāju, atvainojos un atstāju lokālu. Vilis neko neteica — viņš jau par Lauru neko nezina, bet saprata, ka gribu būt viens. Atceļā uz mājām neievēroju nedz reklāmu un

skatlogu raibās gaismas, nedz gājēju burzmu, nedz automašīnu straumi. Staigāju kā pa sapni — brīžiem pat bija tāda sajūta, it kā Laura klusēdama soļotu man līdzās.

9. septembrī

Rīt saņemšu no Stachiva materiālus par Ārziemju vāciešu dienām Štutgartē. Daļu varēšu paturēt, daļa būs jāatdod. No Friča (Teila) par Štutgartes sanāksmi nekas nav gaidāms. Toties viņš man iedeва — ļoti interesantos — AA ieteikumus ārzemju vāciešu sanāksmes atsevišķām darba grupām un sekcijām. Mani pārsteidz, ka Igaunijas un Latvijas vāciešiem ieteic tuvākajā laikā atturēties no jebkādām «izdarībām, kas varētu izaicināt valsts varu», rūpīgi iepazīties ar nacionālsociālisma idejām un izplatīt Hitlera domas, jo igauņi un latvieši neko nezinot par viņa politikas mērķiem. Katra pārestība pret nacionālsociālistiski noskaņotajām vācu aprindām — tas attiecas uz Latviju — jāuzņemot atturīgi un jāziņojot visos sīkumos vācu iestādēm. Klaipēdas vāciešiem ieteic uz katru lietuviešu spiedienu «atbildēt ar lielu troksni», bet ne vairāk. Ja no Tilzītes (gestapo) nāktu citi norādījumi, tad tie jāizpildot. Interesanti bija ieteikumi Austrijas vāciešiem: viņiem asinsradniecības dēļ ar Austrijas tautu jāiesaistoties austriešu naciķu kustībā, bet jāsekojot Vācijas SS un SA vadības norādījumiem. Esmu pārliecināts, ka no šiem materiāliem un Stachiva informācijas iznāks ietekmīgs pārskats. Par manu pirmo sūtījumu ar naciķu partijas skološanas materiālu (ko saņēmu no Friča) Bērziņš bija apmierināts.

Pirms piecām dienām Ulmanim bija liela diena. Prezidents svinēja savu 60. dzimšanas dienu. Jācer, ka viņš nemirs tik agri kā Čakste vai Meierovics. Dzimtenes preses slejas ir pilnas ar jubilejas rakstiem un Jelgavas Pļaujas svētku atreferējumiem.

Sestdienas pēcpusdienā biju pie Aicheriem. Abi atgriezušies no īsas atpūtas Austrijā. Tur valdošo noskaņojumu namatēvs raksturoja tā: «Kustība par pievienošanu Vācijai pieaug kā lavīna. Pretinieku pulciņš vērs savu skatu uz Musolīni, cerot, ka viņš izjauks Hitlera nodomus!» Protams, ka par tādu naivitāti mēs tikai pasmaidījām, jo tieši šajās dienās Berlīnē visur redzamas strādnieku kolonnas, kas uzpoš ielas Musolīni apmeklējumam.

Sakarā ar Ulmaņa dzimšanas dienu Annija Simsone (Aichera kundze) nožēloja Rīgā kļīstošās baumas, ka Antons Benjamiņš nīstot Ulmani. Māsa Emīlija Benjamiņa viņai teikusi: «Ja redakcijā nebūtu visādu glaimotāju, kas ietekmē Antonu, tad Ulmanis pret *Jaunāko Ziņu* vadošajām personām būtu labvēlīgāk noskaņots!» Pirmdien Aichers aizbrauca uz naciķu partijas kongresu Nirnbergā, tas ilgs gandrīz veselu nedēļu. Arī Fricis tur ir. Man *Letas* direktors to aizliedza: «Jūs esat akreditēts Vācijas valstī, nevis naciķu partijā!»

Svētdien pie manis viesojās Vencels ar sievu. Abi izlasījuši *Virzas Straumēnus*. Šis darbs apliecinot latviešu tautas ētisko un valstisko pilngadību. «Ja visi vācieši izlasītu šo darbu, tad melīgā literatūra par Latviju nespētu vairs nevienu maldināt!» Tas mani ļoti iepriecināja, tāpat nākamais Vencela atzinums: «Senprūši bija

lieliska tauta, kas diemžēl krita par upuri poļu intrigām, Vācu ordeņa kārei pēc zemes un pāvesta varas alkām, jo tieši viņš, alkdam varas, mobilizēja pret prūšiem Bohēmijas, Austrijas, Flandrijas un Skotijas bruņiniekus. Tagadējās Austrumprūsijas vēstures grāmatās ir «frizēti meli». Patiesības atblāzmu atrod tikai vēl grāmatās, kas izdotas vismaz pirms 100 gadiem. Partijas pavēle vāciskot prūšu vietvārdus liecina par īsredzību, jo taisni vecie vietvārdi atspēko Varšavas apgalvojumu, ka Prūsija esot sena slāvu zeme.» Vencels pievērsās arī Latvijas vēsturei, kuras pētniecība daļēji ietilpusi viņa darba uzdevumos. Viņu kaitinot divas «muļķības». «Pirmā attiecas uz latviešu vēsturnieku Latvijas vēstures tēlojumu līdz Livonijas sabrukumam. Viņi uzbur latviešu tautiskās un valstiskās apziņas fikciju un vilcinās pareizi novērtēt kristietības, t. i., katoļu reliģijas, izplatīšanu latviešu ciltīs. Tā nebija kolonizācija, jo pretēji frančiem, poļiem un angļiem vāciešu nacionālā apziņa tolaik atradās bērnu autiņos. Kristietības ieviešana, kas iekļāva Baltiju Rietumeiropas kultūras lokā, aplūkojama Eiropas vēstures kontekstā. Ja tas nebūtu noticis, tad latviešu ciltis būtu pazudušas slāvu masā, kā notika ar daļu to latgaliešu, kas pārgāja pareizticībā. Būtu labi, ja latvieši drosmīgāk atzītu vācu ietekmes lomu arī kultūras un politiskās dzīves attīstībā. Piemēram, dziesmu dienu tradīcija aizgūta no vāciešiem, tāpat kā daudzas sociālas un politiskas idejas, kuras latvieši attīstīja tālāk un kuras tad noveda līdz pirmajām kautrīgajām neatkarības prasībām 1905. gada revolūcijā.»

Otra «muļķība» attiecas uz baltvācu muižniekiem. Baltvācu attīstība dalāma divās daļās: pilsoņu un muižnieku vēsturē. Baltvācu amatnieku, tirgotāju un inteliģences vēsture bija ar liberālu nokrāsu un ir visumā pozitīvi vērtējama. Turpretī bruņniecība sekojusi tikai vienam mērķim — vairot savu mantu un stiprināt savas privilēģijas, attaisnodama to ar vāciešu un baznīcas aizstāvēšanu. Bruņniecība resp. muižnieki baltvācu pilsoņus neuzskatīja par sev līdzīgiem, poļu karali tā lūdza palīgā pret vācu ķeizaru, un, lai tikai paturētu savas privilēģijas, caram tā padevīgi kalpoja arī vēl tad, kad krievi Baltijā vērsās pret vāciešiem. Bet pret beztiesīgajiem latviešiem un igauņiem muižnieki izturējās kā pret zemākiem radījumiem, neapjēgdami, ka tieši tie būtu bijuši baltvāciešu sabiedrotie pret Pēterpili.

12. septembrī

Šodien Ozoliņš aicināja Vili un mani uz kafiju zaļumos. Viņš mūs aizveda savā mašīnā pie kāda zemnieka apmēram 30 kilometrus no Berlīnes. Dārzā mūs sagaidīja kafijas un piena kannas, svaigas augļu kūkas un medus. Bija brīnišķīgi sēdēt siltajā saulītē zem vecā dārza augļu kokiem. Visapkārt klusums, ko tikai reizēm pārtrauca bezdelīgu čivināšana un ilgi nedzirdētā govju maurošana.

Atceļā Ozoliņš mani aizveda līdz Friča Teila namdurvim. Draugs bija nesen kā atgriezies no Nirnbergas un noguris. Naciņu partijas varenības skate bijusi ietekmīga, organizācija lieliska un runas ļoti veikas. Diemžēl Hitleram atkal izdevies stiprināt savu ietekmi tautā. Fricim bija interesanta informācija. Pirmkārt, Ārzemju vāciešu dienu sekas. Vācu radiofona vadītājs Dr. Glāsmeyers pēc Gebelsa norādī-

juma uzdevis kā Karaļauču, tā Breslavas radiofona direktoram uzlabot Baltijas valstīm un Polijai domātos ideoloģiskos raidījumus, jo tajos pagaidām pārāk maz izpaužoties jaunās Vācijas gars. Tāpēc abi raidītāji saņemšot prāvus papildlīdzekļus. Otrkārt, Nirnbergā viesojusies arī igauņu žurnālistu delegācija. Personiskās sarunās *Promi* ārzemju preses nodaļas vadītājs Bernds apliecinājās igauņiem, ka «Vācija nelaimes gadījumā nekad neatstās Igauniju vienu!» Paredzēta arī igauņu delegācijas vizīte pie Gebelsa. Šos jaunumus šovakar ziņošu *Letai* — Fricim pret to nav nekādu iebildumu.

HITLERA UN MUSOLĪNI DRAUDZĪBA

23. septembrī

Gaiss vibrē no gaisa trauksmes sirēnu griezīgās kaukšanas. Vācijas galvaspilsētā no 21. līdz 25. septembrim notiek gaisa aizsardzības manevri. Ārējā pilsētas aizsardzības lokā «ienaidnieku apkaro» 48 zenītbaterijas, bet atsevišķās pilsētas daļās — sevišķu objektu aizsardzībai — 10 baterijas. 96 starmeši nakts tumsā meklē «ienaidnieka lidmašīnas». 140 ugunsdzēsēju mašīnas «apkaro ugunsgrēkus», un 12 000 gaisa izpalīgu jāveic «glābšanas un kārtības uzturēšanas uzdevumi». Auto- mašīnu starmeši ir aizklāti, autobusus un tramvajus apgaismo tumši zilās spuldzes.

29. septembrī

Pirms es piektdien, 24. septembrī, ar nakts vilcienu devos uz Mincheni, sniedzu *Letai* īsu komentāru ar nosaukumu *Lielvalstu uzskatu pastāvība?*, kas bija veltīts jaunajai Hitlera un Musolīni draudzībai. Rakstā atzīmēju, ka 1930. gadā Musolīni paskaidroja *Berliner Tageblatt* galvenajam redaktoram, fašisms neesot eksporta prece un antisemitisms fašistiem esot svešs. 1933. gadā Musolīni norādīja austriešu žurnālistu delegācijai, ka Itālijai nedz jāmeklē «kaut kādi» draugi viņpus Alpiem, nedz jāsekojot «kaut kādām» idejām, ko sludinot ļaudis, kuru priekšteči nemācējuši vēl rakstīt, kad Romai jau bijis savs Cēzars un Vergilijs. Un 1934. gada vasarā, kad naciņi bija nošāvuši Austrijas kancleru Dolfusu, Musolīni pavēlēja piecām itāliešu divīzijām doties uz Austrijas robežu, svinīgi pasludinādams: «Hitleram jāzina, ka Austrijas neatkarību sargā mans vārds un itāliešu armija!»

Šoreiz daudzi ārzemju žurnālisti no Berlīnes brauca uz Mincheni. Meloko un es sēdējām vienā kupejā un Minchenē bijām sarunājuši kopīgu viesnīcas istabu. Tikko tur ieradāmies, nepieklauvējuši ienāca divi vīrieši — itālietis un vācietis. Dokumentu un koferu pārbaude! Viens turēja rokās lielu revolveri, kas bija vērsti pret mums. Meloko viņam kaut ko skaļi uzbļāva itāliski. Vīrs nosarka un iebāza ieroci kabatā. Vēlāk prasīju: «Ko tu viņam teici?» — «Lai nevicina revolveri, tādējādi parādot vācu kolēģim savu bailīgumu.» Iedami uz staciju, satikām Ven-

Ādolfs Hitlers un Benito Musolīni
Zalcburgā.

celu. Vēl bija daudz laika līdz Musolīni vilciena pienākšanai, tādēļ ar Vencela gādību apraudzījām uzpostu staciju. Neglītā ēka bija nomazgāta, nokvēpušās sienas aplātas krāsainiem audekliem, ziedu vītņēm un lieliem itāliešu un vācu karogiem. Peronu klāja milzīgi garš un plats sarkans paklājs. Gar malām — alejai līdzīgi — bija novietoti lauru koki, starp tiem ievērojamāko romiešu kara un valsts vadoņu krūšutēli. Bez tam te gaidīja divi orķestri, divi SS vadi baltos cimdos un baltām uzkabēm, kā arī daudz vācu un itāliešu policistu. Atvadījāmies no Vencela un devāmies uz stacijas laukumu ieņemt vietas tribīnē. Mani aizturēja viena no vācu preses šefa Dītricha sekretārēm — tā pati, kurai iepriekšējā reizē Minchenē salaboju kurpes papēdi. «Vai varat man palīdzēt kaut kā tikt tribīnē? Man vēl ir divas brīvas stundas — būtu jauki, ja varētu noskatīties apsveikšanas ceremoniju!» Iedevu viņai savu mēteli, laikrakstus un fotoaparātu, un pie ieejas kontroles izturējāmies tā, it kā viņa būtu mana sekretāre. Laimējās! Meloko smējās: «Nu tev pie Dītricha visas durvis vaļā!»

Līdz ar mums laukumā ieradās kājnieku, lidotāju, jūrnieku, SS, SA un Darba dienesta godasardze. Visapkārt milzums ļaužu — arī logos un uz jumtiem. Tieši

plkst. 10.00 stacijā dzirdēja dobru vilciena dārdoņu. Pēc īsa klusuma brīža atskanēja abu valstu himnas. Vēlreiz iestājās pilnīgs klusums, masas sastinga, visu skati bija vērsti uz lielajām stacijas durvīm. Beidzot tajās parādījās Hitlers un Musolīni. Piepeši itāliešu viesis ātriem soļiem aizsteidzās Hitleram priekšā. Pie stacijas kāpnēm viņš apstājās, atmeta galvu un, pacēlis roku romiešu sveicienam, sastinga. Orķestris atskaņoja apsveikšanas maršu, tālumā dzirdēja lielgabalu zalves, pūlis rēca, un virs stacijas laukuma uztraukti lidinājās baloži.

Pēc atpūtas un oficiālās apsveikšanas dienejas abi diktatori atstāja Mincheni, lai novērotu lielos vācu armijas manevrus. Tad viņi devās uz Berlīni. Tur pilsētas lielākās maģistrāles bija izdekorētas līdz nepazīšanai. Dažas ielas bija rotātas ar abu valstu ģerboņiem un abu partiju simboliem, citas ar kolonnām abu valstu krāsās un ziediem, bet *Via triumphalis* — 12 km garš autoceļš — ar lieliem karogu torniem un it kā marmorā cirstiem, milzīgiem abu valstu ģerboņiem.

Savu draudzīgo attiecību dēļ ar Romas ziņu aģentūras direktoru Bojano saņēmu no Itālijas vēstniecības ielūgumu uz svinīgo pieņemšanu, ko Musolīni rīkoja par godu Hitleram un vācu valdībai. Tas bija ekskluzīvs sarīkojums — tajā nepiedalījās nedz ārzemju diplomātisko pārstāvniecību vadītāji, nedz ārzemju žurnālisti. Tādā kārtā Hitlers, kas nekad neviesojās ārzemju vēstniecībās, varēja pieņemt itāliešu ielūgumu, neapvainojot citas valstis.

14. jūlija pieņemšana Francijas vēstniecībā mani bija apžilbinājusi, bet Itālijas vēstniecībā redzētais mani apreibināja. Telpu sienas klāja lieli spoguļi un visdažādāko krāsu marmora plāksnes, bet logus sedza smagi aizkari zelta, sudraba un sarkanā pasteltonī. Telpas apgaismoja kristāla lustras. Viesi — formastērpos, frakās un vakara tualetēs ar ordeņiem, zeltu, pērlēm un briljantiem. Netraucēdams sarunas, klusi spēlēja stīgu orķestris. Uz galdiem, kas bija gaumīgi dekorēti ar ziediem, atradās izmeklēti itāliešu ēdieni un dzērieni. Viesus apkalpoja sulaiņi viduslaiku tērpos. Atsevišķā salonā uzturējās Hitlers un Musolīni ar tuvākajiem līdzstrādniekiem. Mani ietekmēja vācu viesu uzvedība un viņu atturīgi krāsojušās un gaumīgi tērpušās dāmas, kas krasi atšķīrās no kustīgajiem un skaļajiem itāliešiem un viņu pārspīlēti teatrali smiņķētajām dāmām.

Sarunājoties ar itāliešu vēstniecības preses nodaļas vadītāju marķīzu Antinori, ieraudzīju Vencelu (tātad nozīmīgs vīrs, ja viņš te ielūgts). Iepazīstināju abus kungus. Kad itālietis mūs atstāja, Vencels mani pārsteidza ar piebildi: «Es būtu laimīgāks, ja mēs atrastos angļu vēstniecībā. Hitleram ir liels respekts pret angļiem, un ciešāka sadarbība starp Londonu un Berlīni nāktu par labu visai Eiropai!» Piepeši mūsu priekšā stāvēja liela auguma, lieliska izskata SS virsnieks. Tagad bija Vencela kārta mani iepazīstināt. Pienācējs bija grupenfīrers un Himlera adjutants Volfs. Uzzinājis, kas es esmu, viņš apjautājās, kā man patīkot Berlīnē un vai es esot jau satīcis «baltikumiešus» (bermontiešu virsniekus). Tie esot braši zēni bez politiska instinkta, bet ne bez savas ietekmes politikā. Ja man rastos kādas sūdzības, lai ar Vencela starpniecību griežoties pie viņa. «Labi, ka jūs esat šā kunga (Vencela), nevis kāda SA kaušļa paziņa!» Atsveicinājies Volfs pazuda viesu burzmā. «Vai nav lielisks vīrs? Tūdaļ var pazīt veco gvardes virsnieku!» ieminējās Vencels un atvadījās.

Visvairāk mani ietekmēja lielā «tautas sanāksme» Valsts sporta laukumā Musolini Berlīnes apmeklējuma otrās dienas vakarā. Tur abi valstsvīri uzrunāja 800 000 cilvēku. Hitlera ārpolitiskie paskaidrojumi bija mēreni, bez kaislībām. Ļaudis, gaidīdami, ko teiks Musolini, vadoņa vārdos neklausījās sevišķi uzmanīgi, bet apbrīvoja starmešu kūlus un lamājās par laiku, jo sāka līt. Tad iestājās klusums — uz paaugstinājuma starmešu gaismā parādījās duče fašistu milicijas kaprāļa formastērpā un melnā galvassegā. Zem viņa — visapkārt karogu un vimpeļu kāršu spožo tērauda smaīļu draudīgā mirdzēšana, virs viņa — negaisa mākoņi ar zibeņiem un pērkonu grāvieniem. Viņš runāja īsi, bet — vācu valodā un nelasīdams no manuskripta. «... es labi zinu, kāpēc esmu Berlīnē... brīvām tautām pašām bez citu aizbildniecības jākaļ sava nākotne... draugiem jāiet kopīgs ceļš... mēs vēlamies mieru un darbu... mums jāargā Eiropa no komunisma!» Neraugoties uz lietusgāzi, Musolini runai sekoja ilgstoši aplausi un ovācijas.

Valsts vizītes beigās nodiktēju Rīgai savu Musolini apmeklējuma vērtējumu. Jaunā Eiropas koalīcija ir politisks fakts. To tagad nesatricinās pat Austrijas pievienošana Vācijai. Sagaidāms, ka Itālija izstāsies no Tautu Savienības.

3. oktobrī

Dodamies pastaigā, Fricis iegriezās pie manis — tā sakot, uz piecām minūtēm. Viņš man atnesa bij. AA valsts sekretāra Šūberta 1927. gada 18. marta rīkojuma Vācijas vēstniekam Maskavā norakstu. Tajā Šūberts atgādina vēstniekam atsaukt baumas, ka Berlīne vienojusies ar Varšavu apspriest t. s. poļu koridora eventuālu maiņu pret Lietuvu, t. i., vācieši saņemtu poļu teritoriju starp Rietumprūsiju un Austrumprūsiju, bet poļi toties iegūtu Lietuvu. Kaut arī tās ir vecas valodas, es tās par tenkām tomēr nesauktu, jo vēl ne visai sen kāds zviedru kolēģis žurnālistu sarunā par miera nodrošināšanu Baltijas reģionā izteica līdzīgu ierosinājumu, turklāt viņš Liepāju «piesprieda» Polijai, bet daļu no Ziemeļlietuvas — Latvijai.

Otra Friča ziņa bija ievērības cienīga. Pēc Musolini apmeklējuma Hitleris uzdevis ārlietu un saimniecības resoriem nodrošināt Rumānijas naftas piegādi vācu armijai un gādāt par mieru to valstu starpā, caur kurām ved satiksmes ceļi no Rumānijas uz Vāciju. Friča brālis 1. janvārī sākšot strādāt vācu vēstniecībā Bukarestē.

Pusdienoju pie Stēgmaņiem, tad braucām sēņot. Berlīnes apkārtnē ir daudz jauku mežu. Laiks bija labs, un visi, it sevišķi Stēgmaņu meitēns Ruta un mazais šunelis, priecājās par iespēju izskrieties brīvā dabā. Padomniekam patlaban ir daudz darba, kārtojot Reitera kora koncertus Vācijā. Bez Stēgmaņa un Vācijas sūtņa Latvijā Šaka atbalsta kora turneja nevarētu notikt.

Vēlu pēcpusdienā uz stundu iegriezos pie Vrukiem. Vecajam kungam bija daudz jautājumu par maniem novērojumiem un piedzīvojumiem Musolini viesošanās laikā. Arī viņam bija interesanta ziņa, ar ko varēšu iepriecināt Brici: Vācijas tirdzniecības sarunas ar Latviju tuvojas nobeigumam. Lai ietekmētu Latvijas valdību, vācu Ārējās tirdzniecības kamera ieteikusi vairākām firmām ziņot, ka «latvieši nevēloties palielināt savu eksportu uz Vāciju», un iesniegt Rīgai lielus

papildu preču pasūtīnājumus, norādot, ka daļu samaksāšot nevis reichsmarkās, bet citā valūtā. Tā ir mānīšanās, lai demonstrētu Rīgai — un līdz ar to arī ārzemju presei — vācu tirgus lielumu un veselīgo finanšu stāvokli.

Mierīga svētdiena — birojā biju tikai pusstundu. Labi, ka *Letai* nebija nekas ziņojams, jo tā es varēju šovakar apmeklēt radio izstādes svinīgo nobeiguma koncertu — *Romantisks ceļojums*. Ierados tur sevišķā jutoņā, jo biju pasūtīnājis divas biļetes: sev un — Laurai! Varbūt muļķīgi, bet, klausoties mūzikā, redzot sev blakus tukšu sēdekli, varēju vismaz domās būt Laurai tuvāk. Simfoniskais orķestris atskaņoja Lista *Mīlas sapni*, Šopena *Lietus prelūdiju*, Bēthovena, Brāmsa un Šūberta darbus.

6. oktobrī

No pusdienām pie Viļa mani iztraucēja Vanaga jaunkundze, kas mazliet sapīkusi sauca mani pie tālruņa. Kāds kungs, neminot savu vārdu, neatlaidīgi vēloties ar mani runāt. Vencels! Viņš apjautājās, vai es gribētu šodien nākt viņam līdzī uz sapulci. Protams! Tā es piedalījos SS sanāksmē, kas bija domāta organizācijas biedriem un «Vadoņa sekotājiem». Pie ieejas pārbaudīja dokumentus. Vencels tikai pateica: «Mans viesis!» un mūs ielaida. Sēdējām zāles aizmugurē. Lai man nebūtu jārunā ar citiem, ieradāties samērā vēlu un agri gājām prom. Bija ļoti interesanti. Sapulces dalībnieku lielākā daļa bija SS vīri melnos tērpos; pārējie, civilisti, bija ierēdņi, studenti un strādnieki. Referents runāja par vācu tautas nākotnes uzdevumiem. Tas bija ārpolitisks pārskats, sākot ar 1919. gada Versaļas miera līgumu, par attiecībām ar Franciju, Angliju, Poliju un Krieviju, par Hitlera varas pārņemšanu un viņa ārpolitiskiem panākumiem. Un tad nāca visinteresantākais. «Vadonis ir cieši apņēmis realizēt Austrijas pievienošanu, atbrīvojot Sudeijas vāciešus no čehu «jūga», nokārtot Dancigas jautājumu un koriģēt Klaipešas likteni!» Tas bija Vācijas ārpolitikas programmas īss kopsavilkums. Nobeigumā referents teica: «Visu to sasniegsim, ja mums būs stipri bruņotie spēki un ja tauta, paļaujoties uz Hitlera vadoņa spējām un ticot mūžīgajai Vācijai, disciplinēti un pašai izlēdzīgi sekos partijas norādījumiem.»

Pēc šīs sanāksmes nekavējoties uzrakstīju plašu ziņojumu, ko nodevu Stēgmanim. Viņš to izlasīja un teica, ka sūtišot Munteram.

9. oktobrī

Trauksmaina diena. Divi vācu laikraksti pārņēmuši Romas preses ziņu, ka no Liepājas sūtot ieročus sarkanās Spānijas armijai. Latvijas ieroču pārdošana komunistiem notiekot saskaņā ar attiecīgu Rīgas un Maskavas līgumu. Ātrumā izskatīju pārējās avīzes un tad vicoju uz sūtniecību pie Plensnera. «Pulkvedi, kas tas par līgumu?» — «Tāda nav!» — «Un kas tie par ieroču transportiem?» — «Latvija pārdod Spānijai vecas grabažas — laikam gan Madrides valdībai.» Ar to man pietika. Ja šo ziņu pārņems visa vācu prese un radiofons, Latviju ilgu laiku uzskatīs par Maskavas sabiedroto. Bez tam tas varētu negatīvi atsaukties uz Starptautiskās

neiejaukšanās komisijas Latvijas pārstāvja Reinharda darbību Spānijā. Sekodams pēkšņai iedomai, steidzīgi braucu uz *DNB* namu, kur man vēl pirms *AA* preses konferences bija jāsatiek Bojano. Man laimējās, jo viņš jau gatavojās doties uz Ārlietu ministriju. Dažos vārdos paskaidroju, kas noticis, un izklāstīju viņam savu plānu, lūgdams viņa palīdzību. Bojano to apsolīja. Kā biju paredzējis, *AA* preses konferencē kāds jautāja konferences vadītājam Šmitam par ieroču transportu spāņu komunistiem un šīs afēras aizkulisēm. Vācietis nepaspēja atbildēt, jo skaļi iesaucos: «Nav nekādas afēras, nav arī nekādu līgumu starp Rīgu un Maskavu! Gaidīsim atsaukumu no vācu sūtniecības Rīgā! Kolēģi Bojano, vai Romas laikrakstu apgalvojums ir pareizs?» Visiem dzirdot, itāliešu ziņu aģentūras direktors, ticēdams manam apgalvojumam, ka mums ar krieviem tāda līguma nav, atbildēja: «Nē — te diemžēl ir darīšana ar «preses pīli!»» Viss izdevās, kā paredzēts. Izvirzīdams neesošo līgumu afēras centrā un pārvērzdams to par «preses pīli», panācu, ka pašu ieroču transportu neviens vairs nepieminēja. Bojano paskaidrojumam te, protams, bija izšķirošā loma. *Promi* preses konferencē, kur tādas lietas sevišķi mēdz izbazūnēt, lai tās nākamajā dienā parādītos visos vācu laikrakstos, par šo gadījumu neviens vairs nerunāja. Un, kamēr *AA* no savas sūtniecības Rīgā saņems ziņojumu par «dažu grabažu pārdošanu», te dienas kārtībā būs jau citas īstas sensācijas. Pēc darba birojā aizbraucu pie Plensnera, lai viņam izstāstītu, kā viss norisēja. Par savu ieceri ar Bojano es viņam no rīta netiku stāstījis. Kad beidzu savu stāstījumu, pulkvedis smiedamies teica: «Nu paldies, tas bija veikli darīts. Ierosināšu jūs apbalvot ar otrās šķiras Lāčplēša kara ordeni!»

10. oktobrī

Agri no rīta Vilis un es Krūkļa jaunkundzes pavadībā braucām uz Berlīnes ezeru ostu. Tur viņai ir vidēja lieluma laiva ar ārpusborta motoru. Ūdenssports Berlīnē ir ļoti iecienīts, jo caur pilsētu tek upe un divi lieli kanāli, bet pilsētas nomalē atrodas trīs ezeri, kas savienoti ar vēl četriem. 1936. gadā Berlīnē bija reģistrētas 43 000 dažāda tipa motorlaivas.

Pēc stundas brauciena piestājāmies pie kādas salas, kas ļoti atgādināja dzimteni — niedres, smiltis, priedes un lazdu krūmi. Mazliet pastaigājāmies, pēc tam pārlasīju laikrakstus. Tad atgriezāmies pilsētā. Genovevas pusdienas garšoja vēl labāk nekā parasti. Mazliet atpūtušies nolēmām ar Vili apciemot Stachivu jaunajā dzīvoklī. Iedami pa Kūrfirstendammu gar *Ūlandeka* restorānu un kafejnīcu, dzirdējām, ka mūs kāds sauc. Ārā siltajā rudens saulē pie kafijas sēdēja Bricis ar kundzi un Dr. Krišs, ārsts, kas aprūpēja sūtniecības ļaudis. Piesēdāmies un patērzējām. Pēc kāda laiciņa pienāca ārsta sieva ar divām eleganti tērptām draudzenēm. Kriši un Briči atvadījās, lai dotos pie Markova apraudzīt žīdu izceļotāju mēbeles. Tā Vilis un es palikām vieni ar abām dāmām — blondo Zigrīdu Bergu, Tirdzniecības kameras kažoku ražojumu nodaļas vadītāju, un tumšmataino Helgu Štrobelu, liela Berlīnes tirdzniecības nama prokuristi. Mazliet patērzējuši cēlāmies, jo man bija jābrauc uz biroju, bet pārējie mani pavadīja līdz pazemes dzelzceļa stacijai. Kad *DNB* tuvumā atstāju pazemi, sākās pērkona negaiss. Tikko ierados birojā, zvanija

Vilis. Pēc darba man katrā ziņā jānākot pie viņa, jo lietus dēļ viņš ar abām jaunajām paziņām esot atgriezies sūtniecībā. Aizbildināšanās nelīdzēja. Man ierodoties, dzirdēju viešņas virtuvē dikti smejamies. Genovevai bija brīvais vakars — Vilim par lielu prieku, jo viņam patīk vārīt un cept. Tā nu viņš pierunājis abas dāmas palikt uz vakariņām, jo cepšot ābolu pankūkas. Visi trīs sākuši nadzīgi darboties, līdz Berga jaunkundzei izslidējusi no rokām bļoda ar pankūku mīklu, aptašķidama gan kleitu, gan grīdu. Man bija jāpiedalās sviestmaizīšu gatavošanā. Ēdām, dzērām vīnu, klausījāmies mūsu *Bellacord* plates (Vētru, Priednieku-Kavaru) un tērzējām. Plkst. 23.30 beidzām. Vilis pavadīja Berga jaunkundzi. Manīju, ka draugs bija viņā ieskatījies. Es pavadīju Štrobela jaunkundzi. Paldies Dievam, viņas dzīvoklis atradās netālu no sūtniecības. Viņa man nepatika. Nevarētu teikt, ka viņa bija iedomīga, bet mani traucēja viņas strupā un kundziskā izturēšanās pret draudzeni.

12. oktobrī

Nezināmu iemeslu dēļ AA preses konference šodien nenotika. Izmantoju brīvo laiku, lai kopā ar zviedru kolēģi Svanstrēmu papildinātu savas zināšanas. Nebiju vēl paspējis apmeklēt pazīstamo Pergamona muzeju, tādēļ devāmies turp. Vēlāk apbrīnojām Ēģiptes valdnieces Nofretetes bisti, kas darināta 1300 g. pr. Kr. Izcils mākslas darbs! Pēc tam ielūdzu Svanstrēmu uz glāzi vīna. Tā kā mēs labi saprotamies, prasīju viņam: «Ko domā zviedri par Baltijas valstīm?» Brīdi padomājis, viņš atbildēja, ka zviedri visumā raugoties ar simpātijām uz Baltijas valstīm. Bet arī ar zināmu skepsi, jo tās neesot sapratušas Baltijas telpas vēstures mācību, ārpolitikā runādamas katra savā mēlē.

23. oktobrī

Pabeidzu lielu ziņojumu Bērziņam. Centos to rūpīgi izstrādāt, lai attaisnotu uzslavu par Ārzemju vāciešu dienu pārskatu un secinājumiem. Piedalījos autoceļu būves un arī Darba dienesta nometņu apskatē. Pēdējā būšu saaukstējies, jo pēc tam nogulēju piecas dienas gultā ar angīnu un turpat 40 grādiem temperatūras. Vilis ieradās ar sūtniecības ārstu Dr. Krišu. Atnāca arī Briča kundze. Kādu dienu pat Plensners parādījās. Viņš pateicās, ka informēju viņu par jaunas lidmašīnu fabrikas būvi Dienvidvācijā (Friča ziņa), piebilzdams, ka mums abiem neesot jāklāsta citiem, ka apmaināmies ar informācijām. Protams, bet es, diemžēl, no viņa esmu maz saņēmis. Pulkvedis žēlojās, ka Rīga reizēm gaidot no viņa neiespējamo vai lietas, kas neesot tik «ātri pārķamas kā papirosi kioskā». Viņam liekoties, ka Balodis ar viņa ziņojumiem gribot imponēt Ulmanim, lai vājinātu Muntera pozīciju.

Munters uzturējās Berlīnē, kur apmeklēja Neirātu. Saruna norisējusi laipnā atmosfērā. Latvijas valdībai pat izteikta pateicība par nosvērto nostāju Tautu Savienībā, jo tā nepiedalījies Vācijas noriešanā. Arī man iznāca garāka saruna ar Munteru. Viņš gribēja apmeklēt Celmiņu, bet tas, nezināms par ministra

nodomu, bija aizbraucis uz aptieku. Iegājis sūtņa darbistabā, Munters lika mani sameklēt. Sasveicinoties viņš smaidīdams nodeva Zariņas sveicienus.

Par ārlietu ministra uzturēšanos Berlīnē un viņa sarunām ar Neirātu *Letai* nekas neesot jāziņo. Prezidents esot informēts, un ar to pietiekot. (Rīgā Muntera nelabvēļi tenko, ka viņa sarunu partneri Berlīnē bijuši vienīgi nodaļu vadītāji.) Munters domā, ka pēc Musolini apciemojuma Hitlers kļūšot agresīvs. Labi, ka mūsu attiecības ar Itāliju varot apzīmēt par teicamām. Tādēļ neesot izslēgts, ka ar Romas palīdzību izdošoties pārvarēt atmosfēriskos traucējumus Berlīnes un Rīgas attiecībās. Man jāturpinot strādāt līdzšinējā garā. Ziņojums par SS sapulci bijis ļoti vērtīgs: tādus viņš vēloties arī nākotnē (tātad Stēgmanis bija turējis vārdu un aizsūtījis Munteram manu ziņojumu). Kad ieradās sūtnis, es atvadījos.

Fricis, kas mani slimības laikā apraudzīja katru dienu, šodien zināja stāstīt, ka nākamā gada janvārī Ribentrops stāšoties Neirāta vietā. Pēcpusdienā Ozoliņš un es izbraucām uz mežu. Laiks rudenīgs, apmēram tāds kā pie mums septembrī, — lietus brāzmas un pēc laiciņa atkal saule. Mežā valdīja mierinošs klusums. Bija drēgns, un gaisā manīju vieglu trūdu smaku. Šur tur no kokiem krita lapas. Starp zariem karājās sudraba šķidrauti, kas vizuļoja pēcpusdienas saulē.

24. oktobrī

Nevarēju pieņemt ielūgumu pie Tidkēm. Mazliet žēl, jo Tidkes kundze teica, ka gaidot ciemos arī filmzvaigznes Lilu Dagoveru un Hansu Albersu. Biju sarunājis ar Stēgmani un Plensneru apmeklēt dievkalpojumu, kurā sprediķoja naciņu nīdējs mācītājs Nīmellers. Arī šoreiz viņš drosmīgi kritizēja valdību un Hitleru (to viņš apzīmēja par «traku degunradzi», protams, neminot vārdā, bet katrs saprata, par ko mācītājs runā). Pēc dievkalpojuma abi kungi nolēma vakariņot. Pulkvedis ieteica kādu restorānu. Tam tuvojoties, viņš bija pārdomājis un lika priekšā doties uz citu vietu. Bet arī tur mēs neiegājām, jo Plensners atcerējās, ka restorānā nepatīkami ožot pēc zivīm. Braucām uz trešo, ceturto un, beidzot, uz piekto lokālu. Sākumā padomnieks un es par to smējāmies, bet tad Stēgmanis kļuva dusmīgs. «Tā, nu pietiek! Braucu mājās. Un jūs, pulkvedi, pārdomājiet šonakt, kur jūs rītvakar vēlētos vakariņot!»

Man tas bija pa prātam. Tā kā birojā nekas nebija darāms, atvadījos no abiem kungiem, devos stāvu augstāk pie Viļa. Kopīgi aizbraucām uz *Astoru* noskatīties *Kamēliju dāmu* ar Grētu Garbo galvenajā lomā. Pēc izrādes iegriezāmies *Zilajā vīnogā*. Tur sastapām ilgi neredzētos Hartmaņus. Sarunas gaitā Vilis iejautājās: «Vai jūs, kažoku nozarē darbojoties, pazīstat tādu Berga jaunkundzi?» — «Kā nu ne! Pat samērā labi!» atbildēja Hartmaņa kundze. Berga jaunkundze esot kāda ģenerāļa meita, kam Meklenburgā piederējusi liela muiža. Agrā jaunībā bijusi saderināta ar kaimiņu muižnieka dēlu, kara ārstu. Viņa to ļoti mīlējusi. Kādu dienu Berga jaunkundzei nejausi gadījies noklausīties sarunu starp saderināto un viņas draudzeni. Saruna atklājusi kara ārsta īsto dabu un nodomus. Pieradušam mētāties ar naudu, viņam pie ģenerāļa bijuši lieli parādi. Tos viņš, apprecēdams Berga jaunkundzi, cerējis «ģimenes kārtībā» likvidēt un mazliet vēlāk šķirties, lai appre-

cētu ģenerāļa meitas draudzeni, vairāku uzņēmuma īpašnieci. To uzzinājusi, Berga jaunkundze tik smagi saslimusi, ka bijis vairāk nekā gadu jāārstējas nervu sanatorijā. Starplaikā tēvs miris. Pēc atveseļošanās viņa dalījies ar brāļiem mantojumā un devusies uz Berlīni. Tur sākusi mācīties kažoku izstrādājumu nozarē un vienlaikus kā modeļu demonstrētāja apbraukājusi ārzemes. Viņa protot vairākas svešvalodas. Attiecīgās iestādes ievērojušas viņas dotības organizācijā, piedāvājušas viņai vietu ārējās tirdzniecības kažoku nodaļā, kur Berga jaunkundze pēc sekmīgi noorganizētām izstādēm Budapeštā, Amsterdamā, Bukarestē un citur kļuvusi par vadītāju. Viņa dzīvojot klusi un atturīgi. Berlīnē viņai piederot nams un viena no lielākajām motorlaivām. — Manīdama, ka Vilis sasprindzināti klausās viņas stāstījumā, Hartmaņa kundze domīgi piemetināja, ka Berga jaunkundzes savrupdzīvei piemītot kaut kas neizdibināms.

Vakars beidzās ar divām norunām. Pirmkārt, novembrī Hartmaņi būs mūsu viesi. Vispirms pie Viļa (viņš vārīs), bet pēc vakariņām pie manis (kur varam ilgāk spēlēt skaņuplates, netraucēdami citus), otrkārt, 1938. gada ziemā Hartmanis, apraudzījis savu veikalu Karaļaučos, dosies tālāk uz Latviju — medībās. Pēc tam viņš vācu mednieku laikrakstā ievietošot divus vai trīs rakstus par mūsu zemi, jo viņš pēc katra ārzemju ceļojuma publicējot tādus aprakstus. Solījāmies ar Vili Latvijā noorganizēt visu, kas viņam vajadzīgs medībām un Rīgas iepazīšanai.

REITERA KORA TRIUMFS VĀCIJĀ

6. un 7. novembrī

29. oktobrī Celmiņš, Stēgmanis, Plensners, Bricis, Kalniņš, Ozoliņš, Zēbergs un es stacijā sagaidījām Reitera kori. Atbraucēju bija krietni daudz — 75 dziedātāji, Teodors Reiteris, Izglītības ministrijas pārstāvis Jānis Celms un *Brīvās Zemes* korespondents Knuts Lesiņš.

Otrā dienā pēc mēģinājuma bija pieņemšana sūtniecībā. Ielūgumi bija izsūtīti Berlīnes mākslas dzīves noteicējiem, laikrakstu redakcijām, kritiķiem un dažām sūtniecībām. Protams, arī tiem nedaudzajiem Latvijas pavalstniekiem, kas uztur sakarus ar mūsu sūtniecību. No aicinātajiem vāciešiem ieradās apmēram puse. Mēs, «berlīnieši», bijām pārsteigti, dzirdot sarunā ar Reiteru, Celmu un Lesiņu tādus jautājumus, kā: «Vai būs pietiekami daudz klausītāju?» — «Vai sagaidāmi kādi traucējumi?» — «Kā izturēties šinī valstī, lai nepiedzīvotu nepatīkšanas?» Bricis jautātājus zobodamies apzīmēja par latviešu pretvāciskā noskaņojuma «upuriem».

Tad pienāca lielā diena. Koncerts notika dziedāšanas akadēmijas ietekmīgajā zālē. Pirms tam devos uz Bolīvijas sūtniecību — biju ielūdzis Emitu Reju —, kur atvainojos padomniekam, ka darba dēļ pēc koncerta nevarēšu pavadīt viņa meitu atpakaļ uz mājām. Uz koncertu braucām ar lielo bolīviešu mašīnu. Emita bija

tērpusies garā, bāli violetā vakarkleitā ar sudrabotām kurpēm, bet viņas melnajos matos mirdzēja briljantu diadēma.

Zāle bija aizņemta līdz pēdējai vietai — tātad bija ieradušies tūkstoš klausītāju! Pirmajās rindās sēdēja vairāk nekā ducis vācu oficiālo pārstāvju (no Izglītības un Propagandas ministrijas, no partijas ārpolitiskās pārvaldes, no Berlīnes pilsētas valdes utt). Klausītāju vidū bija daudzi baltvācieši, vācu koristi, gandrīz visi lūgtie mūzikas kritiķi, laikrakstu un radiofona pārstāvji, protams, arī viss Latvijas sūtniecības sastāvs (kungu ar dāmām). Redzēju arī paziņas: Aicheru ar Anniju Simsoni, Tīdkes pāri, Vruka ģimeni, Hartmaņus, Vencelus, Meloko, Frici, Ravū, Kroniku un Polu Bretertonu. Tikko parādījās pirmās koristes krāšņos tautastērpos, atskanēja aplausi. Vācijas Dziedātāju savienības vadītājs Dr. Naumanis sirsnīgiem vārdiem novēlēja Reiteram un viņa korim labus panākumus Vācijā. Vācu koris apsveica latviešus, atskaņodams Latvijas himnu. Tad notika kaut kas neparasts. Uz vācu koristu apsveikumu reiterieši atbildēja, nodziedādami abas pašreizējās Vācijas himnas, kā pirmo — naciķu *Die Fahne hoch*. Kā pienākas, sūtniecības darbinieki un viņu piederīgie piecēlās. Citi palika sēžot. Tā pagāja minūte, divas. Tad tikai sāka celties arī pārējie. Izrādījās, ka Berlīnē neviens šo dziesmu vēl nebija dzirdējis daudz balsīgā izpildījumā.

Pēc šā ievada sekoja koncertdziesmu virkne. Reiterers droši diriģēja kori no vienas aplausu vētras uz otru. Klausoties dziedājumā, domāju, cik jauki būtu, ja Emitas vietā sēdētu Laura. Gandrīz ik otru dziesmu nācās atkārtot. Koncertam beidzoties, publika, kājās stāvēdama, ilgi sumināja dziedātājus ar aplausiem. Bija jāatkārto abu valstu himnas. Aplausi nerimās. Lielā pacilātībā koris noskandināja *Čučī, mana līgaviņa*. Reiterers, ar kabatas lakatu slaucīdams pieri, vairākkārt izsauca: «Kas to būtu domājis! Tāda sirsnība!» Garderobē satiku Vācijas ierēdņu vadītāju Nēfu. «Apsveicu, apsveicu, mēs jūsu kori labprāt paturētu Berlīnē!» Sameklēju bolīviešu mašīnu, atvadījies no Emitas — arī viņai koncerts patika — un steidzos uz biroju, lai ziņotu *Letai* par latviešu dziesmas lielajiem panākumiem Berlīnē.

Nākamajā dienā pavadīju reiteriešus braucienā uz Leipcigu. Zīmīgi, ka lielajā pieņemšanā, ko rīkoja virsbirģermeistars, piedalījās ļoti daudz dažādu iestāžu un institūciju pārstāvju (vai tas bija mājiens no Berlīnes?). Pēc pilsētas apskates sekoja vakariņas vecajā, jau Gētes *Faustā* minētajā Auerbacha pagrabā. Leipcigas koncerta programma neatšķīrās no tās, ko koris izpildīja Berlīnē. Konservatorijas zāle bija aizņemta līdz pēdējai vietai. Daudz aplausu un atzinīgu vārdu. Nākamais koncerts notika atkal Berlīnē — šoreiz fabrikā (to derētu ievērot mūsu koncertu rīkotājiem Rīgā!). Strādnieku piekrišana un aizrautība pārspēja iepriekšējos koncertos piedzīvoto. Lesiņš: «To man Rīgā neviens neticēs!»

Hamburgā koncertu organizēja vācu Ziemeļu biedrība. Tās prezidents Šnāss ar pilsētas un citiem oficiālajiem pārstāvjiem sagaidīja mūs stacijā. Reiteram, Celmam, Stēgmanim, mūsu konsulam Hamburgā Freimanim, vicekonsulam Skultem un man pilsētas senāts rīkoja pieņemšanu, kurai sekoja pusdienas. Pēc tam pie konsula Freimaņa notika svinīgs kungu vakars. Tajā piedalījās arī Hamburgas izglītības senators, Propagandas pārvaldes (76) vadītājs un Šnāss. Vakariņas bija

lieliskas — Freimanis dienu iepriekš bija atgriezies no medībām Latvijā un atvedis dažādus gardumus. Omulību pārtrauca mazliet ieskurbušā Šnāsa paziņojums, ka viņš nākamajā dienā kori neapsveikšot, viņa vietā to darišot cits. Freimanis nesaprašanā jautāja — kāpēc. — «Tāpēc ka Latvijas valdība pieļauj un veicina Hanzas savienības — kurā bija arī angļi un pat krievi — nopelnu pulgošanu!» atbildēja Šnāss un pazuda konsula kabinetā. Freimanis pasauca konsulāta sekretāru Apmani un lūdza viņu pierunāt Šnāsu tomēr kori apsveikt, jo viņš ir ļoti nozīmīga personība Hamburgā. Pēc dažām minūtēm Apmanis atgriezās. — «Šnāss nepiekāpjas. Viņš pat grib atstāt viesības!» To dzirdēdams, devos pie Ziemeļu biedrības prezidenta. Lainpā tonī teicu, ka man no viņa jāatvadās, jo braucu atpakaļ uz Berlīni. «Kāpēc? Jums taču jāziņo Rīgai!» — «Bez jūsu apsveikuma — nē!» Pēc kāda laiciņa abi atgriezāmies pie pārējiem — viss bija kārtībā. Freimanis man pateicās un, visiem dzirdot, izteica asu piezīmi Apmanim.

Latviešu koris dziedāja klausītāju pārpildītajā pilsētas koncertzālē, kas bija rotāta ar rudens ziediem. Arī Celmiņš bija ar automašīnu ieradies no Berlīnes. Tā oficiālā atklāšana kļuva mazliet svinīgāka. Pēc abu valstu himnām sekoja reiteriešu pārsteigums klausītājiem — veca Hamburgas svētku dziesma (tas bija vicekonsula Skultes ieteikums). Ar to koristi iekaroja hamburgiešu sirdis. Publika par pirmklasīgo priekšnesumu bija stāvā sajūsmā, un reiteriešiem bija jāsniedz neskaitāmas piedevas. Oficiālā mielastā, kas notika pēc koncerta, Šnāss Celmiņa klātienē pateicās man, ka biju atturējies viņu no pārsteidzīgas rīcības. Propagandas pārvaldes vadītājs Bergers sarunā ar mūsu sūtni, Reiteru, Celmu, Lesiņu un mani ierosināja atdzīvīnāt vecās Hanzas sakarus. «Sūtiet ik pārgadus Reitera kori vai Rīgas operas baletu — izdevumus segsim mēs. Varat rīkot arī gleznu izstādes. Rakstiet mūsu Ārlietu ministrijai — neesiet tik kūtri!» Tikko viņš mūs atstāja, lai runātos ar citiem, Celms ieminējās: «Ar vācu propagandistiem mums nekādu sakaru nevar būt!» Lesiņš viņam dedzīgi piekrita. Reitera, būdams citos uzskatos, pagriezās mums muguru. Celmiņš atvadījās, jo gribēja vēl tajā pašā naktī, nenogaidot svinīgo pieņemšanu nākamajā dienā, atgriezties Berlīnē. Žēl!

Virš Hamburgas rātsnama ieejas plīvoja sarkanbaltsarkanais karogs. Protokola nodaļas ierēdnis (sirms kungs zilā uzvalkā un baltos cimdos) lūdza viņam sekot uz pirmo stāvu, kur lielajā pieņemšanas zāles galvgalī stāvēja galds ar *Zelta grāmatu* — t. i., viesu grāmatu. Kultūras senators apsveica latviešu oficiālos pārstāvjus — «beidzot Rīga atcerējusies, ka ir arī tāda Hamburga» — un pateicās Reiteram par «kultūras dāvanu Hamburgai». Reitera savukārt pateicās dažos teikumos par viesmīlību. Pēc tam parakstījāmies *Zelta grāmatā*. Tad zālē ienāca sulaiņi un piedāvāja sektu. Sekoja pusotras stundas ilga ostas apskate un pusdienas. Ar Vācijas ātrāko vilcienu (160 km/h) atgriezāmies Berlīnē. Tur mūsu ceļi šķīrās, jo Reitera koris brauca tālāk uz Karaļaučiem.

Arī nenogaidījis ziņas par kora uzstāšanos Karaļaučos, varu droši apgalvot, ka reiteriešu Vācijas turneja lieliski izdevusies. Tā pierādījusi, ka māksla var veicināt tautu tuvināšanos un popularizēt mākslinieku dzimteni un valsti. Diemžēl, visur publika pēc koncerta drūzmējās mūsu koristu telpās, aplūkojot tautastērpus un apjautājoties pēc paraugiem, bet — kā Reitera man teica — dziesmu notis prasītas

tikai divas reizes (Berlīnē un Hamburgā). Beigu beigās vēl viena pagājušo dienu atskaņa: Bolīvijas sūtniecības kurjers atnesa man vēstulīti — «Pateicībā par jaukajām stundām jūsu dzimtenes kora lieliskajā koncertā. Emita Reja» — un skaņuplati: Argentīnas oriģināltango *Mi noche triste* (Mana skumjā nakts).

Atgriezšos pie ikdienas notikumiem. Itālija pievienojusies Antikominternes pak-tam. Tagad *Letā* neviens nevarēs teikt, ka dzīvoju pa mākoņiem, jo Rīgai par to ziņoju jau pavasarī. Vakar parakstīja Vācijas un Polijas mazākumtautību līgumu. Hitlers sarunā ar poļu vēstnieku Lipski izturējās ļoti nediplomatiski. Komentē-dams līgumu, viņš draudīgi uzsvēra: «Neaizmirstiet, ka šī vienošanās nekādā ziņā neietekmēs Dancigas jautājuma atrisināšanu!»

8. novembrī

Svanstrēms sagādāja man ielūgumu uz zviedru profesora Esena referātu Ber-līnes Universitātē. Aktuāls un interesants temats: «Pārmaiņas Baltijas jūras telpā.» Zviedrs vairākkārt uzsvēra, ka Krievija nekad neesot bijusi Baltijas piejūras valsts. Krievi neparasti ātri vairojoties un apriņot citas tautas. Pēteris Lielais iekarojis Baltiju, lai varētu ērtāk tirgoties ar Angliju un lai iegūtu «placdarmu» Viduseiropas pakļaušanai krievu ietekmei. Pēc 1918. gada stāvoklis esot normalizējies. Īstās piejūras tautas — somi, igauņi, latvieši un lietuvieši — ieguvušas brīvību un noteikšanu par saviem krastiem. Baltijas telpas nākotne esot atkarīga arī no šo valstu ārpolitiskā brieduma un reālistiskas apstākļu izpratnes, jo militārā ziņā šis valstis katra par sevi esot nenožīmīgas. Izņemot Somiju un Igauniju, tās pārāk pakļaujoties krievu iespaidam. Tas attiecoties kā uz valdībām, tā uz tautām, kas, būdamas slāvu ietekmē, vēl neesot pilnīgi iekļāvušās Rietumeiropas vai Ziemeļei-ropas kultūrā. To ievērojot, rodoties jautājums, kas nodrošināšot šā reģiona tautu dabisko attīstību, pasargājot tās no kara. Zviedrija esot par vāju, lai atturētu krievu imperiālistisko lavīnu. Vienīgi Vācijai tas esot pa spēkam. Tādēļ viņš kā reālistiski domājošs demokrāts neceļot iebildumus pret Vācijas bruņošanu.

11. novembrī

Vācu militārais žurnāls *Deutschlands Verteidigung* (45. numurā) sakarā ar Latvijas, Igaunijas un Somijas augstāko virsnieku piedalīšanos lielajos Polijas armijas manevros šā gada septembrī publicējis garu rakstu par Polijas un Baltijas ieroču brālību. Pārskatā uzskaitīti un pavisā raksturoti katras valsts bruņotie spēki. Latvijas militārās vienības un to apbruņojums pareizi aprakstīts, tāpat pareizi izskaidrota armijas vadības uzbūve, aizsargu organizācija un tās nozīme aizmugures nodrošināšanai. Beigās vienīgā kritiskā piezīme: «Maz virsnieku ar Kara akadēmi-jas izglītību. Atturība armijas modernizēšanā, bet ne alkohola lietošanā. Nenolie-dzama cara armijas ietekme!»

Iedams uz sūtniecību, pasūtīnāju Vilim un sev biļetes franču čellista Pjēra Furnjē koncertam. Kad ierados pārstāvniecībā, Brachmanis ievēda mani uzgaidā-majā istabā, kur sēdēja draugs Meloko. Viņam trīs dienu laikā jāatgriežoties

Budapeštā. Tik īsā laikā nevarēšot no visiem draugiem un paziņām atvadīties, bet negribējis aizbraukt, neatvadījies no manis. Viņš pateicās man par sadarbību un atkal reiz atklāja sensāciju: Romā 11. decembrī sanāksot Lielā fašistu padome. Vienīgais dienas kārtības punkts — Itālijas izstāšanās no Tautu Savienības! Viņš tikko atgriezies no Itālijas, kur uzturējies dažas dienas un apciemojis arī Čano (Itālijas ārlietu ministrs, Musolīni znots). Uz Budapeštu viņam jāsteidzoties, lai izšķirtos, vai pārņemt vietu ziņu aģentūras vadībā, vai kļūt par preses nodaļas vadītāju Ārlietu ministrijā. Katrā ziņā viņu sagaidot paaugstinājums amatā. Protams, ka draugs bija ļoti labā omā.

Pēcpusdienā uzkavējos vairāk nekā stundu pie Vruka. Arī šoreiz viņš bija viens, jo sieva un meita iepirkās. Spēlējām šachu un pārsprīdām dažādas problēmas. Interesanti bija klausīties viņa Vācijas saimnieciskās attīstības prognozē. Bezdarbnieku skaits, bez šaubām, esot saplācis, bet 60% jauno darbavietu atrodoties kara rūpniecībā. Tā strādājot ar kāpinātu jaudu. Tā kā ieroču ražošana notiekot uz citu preču lēses, tautsaimniecībai no tās liela labuma neesot. Tas agrāk vai vēlāk novedīšot vai nu pie bankrota, vai kara! Īsi pirms manas promiešanas atgriezās Vruka kundze ar meitu. Sarunā par muzejiem aizrādīju, ka mani interesē grafiskā un plakātu māksla, jo skolā biju klases labākais zīmētājs. To dzirdējusi, Vruka jaunkundze pastāvēja uz to, lai kaut ko uzzīmēju. Nonācis viņas istabā, jutos kā mākslinieka ateljē — visapkārt bija redzami gatavi un pusgatavi modes zīmējumi. «Ko lai zīmēju?» — «Ko vēlaties!» Kaut biju steigā, joka pēc izšķīros uz mest kādas kleitas paraugu. Man atmiņā bija palicis Emitas tērps. Biju pārsteigts, kad Vruka jaunkundze, apskatījusi zīmējumu, jautāja: «Vai tas nav jūsu eksotiskās dāmas tērps?» — «Jā, bet tā nav «mana dāma». Tā ir tikai paziņa, kas mani pavadīja uz koncertu.» Pirms atstājām telpu, viņa, rādīdama uz lielu gleznu pie sienas — jauna sieviete ostmalā ar atejošu tvaikoni —, jautāja: «Vai varat pateikt, kāds ir šā darba nosaukums? Nopirku to Parīzē. Esmu šo gleznu vairākiem cilvēkiem rādījusi, bet neviens neuzminēja nosaukumu!» Piepeši mani pārņēma tāda sajūta kā toreiz, vilciena kupejā atvadoties no Lauras. «Šķiršanās — tā šis darbs varētu saukties!» Vruka jaunkundze pamāja ar galvu. Pavadījusi mani atpakaļ uz salonu, kur sēdēja vecāki, viņa klusi teica: «Tēt, tev bija taisnība — viņš uzminēja gleznas nosaukumu!» Un, pagriezusies pret mani, viņa latviešu valodā atvadījās: «Visu labu, sveiki!»

12. novembrī

Vakar ilgi strādāju. Man *Letai* bija daudz, ko ziņot, bez tam turpat stundu vajadzēja gaidīt uz savienojumu. Toties šodien bija mierīga diena. Priekšpusdienā palīdzēju Plensneram grāmatu katalogos sameklēt tās grāmatas, kas viņam resp. Kara ministrijai bija vajadzīgas. Uzrakstīju četras vēstules un aizbraucu uz *Promi* preses konferenci. Tā ātri beidzās — pēc nepilnām 20 minūtēm — bez sevišķiem jaunumiem. Nolēmu apraudzīt Berlīni aiz Silēzijas stacijas un Janovica tilta. Šo pilsētas daļu vēl nepazīstu. Tai nav laba slava — to dēvē par kriminālu rajonu. Braucu ar pazemes dzelzceļu līdz Silēzijas stacijai. No turienes gāju kājām. Arī

šeit dzīva satiksme — vairumā smagās mašīnas. Tās nav tik spodras kā citos Berlīnes kvartālos. Arī gājēji te atšķiras — pabālas, nopietnas sejas, apģērbs tīrs, bet nabadzīgs. Vietām redzēju pieticīgas gaismas reklāmas, un šur tur dzīvokļu logos jau spīdēja gaisma. Krēsloja. Migla tina pilsētu zili un violeti pelēkā pastelkrāsas šķidrautā. Tāda aina man patīk — tā atgādina Zolā Parīzes rudens tēlojumu. Ilgi staigāju pa taisnām, garām ielām. Beidzot — bija jau iestājusies tumsa — manīju, ka esmu nokļuvis šaubīgā apkārtnē — vāji apgaismotas ielas, tumši vadi, starp lieliem namiem augsti un gari mūri, smirdošas publiskas atejas, šur tur pa galdnieka vai mehāniskai darbnīcai ar avīzēm aizklātiem logiem. Pa dzīvokļu logos nevīžīgi piestiprināto palagu un segu spraugām pavērās skats uz nabadzīgām telpām ar kailām spuldzēm pie griestiem un plankumainām, nodriskātām tapetēm pie sienām. Manu uzmanību saistīja plakāts pie pussakritušiem vārtiem: «Tautas un valsts interesēs aizliegts klausīties Maskavas raidītāju! Šā rīkojuma pārkāpējam draud spaidu darbi!» Tā kaut ko es nekur citur nebiju ievērojis. Taisījos atceļā.

Piepeši sadzirdēju čigānu mūziku. Tā atskanēja no patumšas pagraba ieejas. Uzmanīgi nokāpu pa kāpnēm un vēru durvis. Biju nokļuvis kādā lokālā. Telpa ar 12—14 galdiem, uz mazas estrādes spēlēja trīs muzikanti. Viesi — kādi desmit diezgan šaubīga izskata tipi, to starpā divas staigules — īgni raudzījās manī. Sveicināju, bet neviens neatbildēja. Mūziķi — visi čigāni — aplusa. Saprātu, ka traucēju, bet projām iet arī negribēju. Apsēdos un izņēmu no papirosu kārbas smēķi. Brīdi nogaidījis, lai visi redz papirosu (te parasti smēķē cigaretes), lūdzu uguni. Kad viesmīlis man to pasniedza, piedāvāju arī viņam smēķi. «Vai ārzemnieks?» viņš ziņkārīgi jautāja. Līdz ar to sākās draudzīga saruna. Mūziķi turpināja spēlēt, kāda čigāniete, ko sākotnēji nebiju ievērojis, apjautājās, ko vēlos. Pasūtīnāju vīnu — sev un viesmīlim, kas izrādījās šā lokāla šefs, arī čigāns. Pēc neilga laika galdū klāja fotogrāfijas un laikrakstu kritikas — čigānu dzīves liecinieki. Dzimis Besarābijā — tādēļ sarunājāmieš krieviski —, pēc kara nokļuvis Bukarestē, tad Budapeštā, no kurienes, ungāru čigānu «izēsts», devies tālāk uz Vīni. Cerēdams kļūt slavens, viņš īsi pirms Hitlera nākšanas pie varas ieradies Berlīnē. Te uzstājies *Feminā* kā primass (77). Par kāda žīda aizstāvēšanu atlaists no darba. Tagad ar sievu vadot šo lokālu, kurā apgrozoties blēži, zagļi un staigules. Viņam bailes no nākotnes, jo nez cik ilgi naciņi cietīšot čigānus Berlīnē. Maksis — tā viņu sauc — lika atnest vijoli. «Vai ir kāda jauka atmiņa?» — «Protams, *Melnās acis!*» Klausoties pazīstamajā melodijā, jutu smeldzi. Laura! Paliku diezgan ilgi pie čigāniem. Kad beidzot devos mājās, Maksis mani pavadīja līdz autobusa pieturai — viņu šajā apkārtnē pazīstot, bet es esot te svešs un viens. Atvadoties čigāns jautāja: «Vai atnāksi vēl kādreiz?» Apsolījos to darīt. Man mazliet kauns par to, ka uzdevos par somu. Bet Ozoliņš un Vilis ieteica neskaidrās situācijās uzdoties par somu no Helsinkiem, jo tie savukārt uzdodoties par latviešiem no Rīgas.

VAI MUNTERAM VAJADZĒJA PRECĒT LATVIETI?

13. novembrī

Sūtniecībā pazīstama balss sauca «Ernest!» Pagriezies ieraudzīju Jankavu. Viņš šodien atbraucis ar kurjera pastu, lai rīt, svētdien, dotos atpakaļ uz Rīgu. Bijis jau iepirkties pazīstamajā preču namā *Ka-De-We* (*Kaufhaus des Westens*) un grāmatveikalos — Amatniecības kameru interesējot literatūra par mēbeļu stiliem un stikla izstrādājumiem. Nolēmām braukt uz Potsdamu. Draugam tā ļoti patīk. Žēl, ka lietainā laika dēļ nevarējām pastaigāties pa slaveno parku. Toties apskatījām pili. Tā kā nebija daudz laika, apskatījām tikai dažas istabas — telpu, kurā 1786. gadā miris Frīdrichs Lielais, Voltēra istabu un bibliotēku. Mūs pārsteidza, ka neviena no 2400 bibliotēkas grāmatām nebija vācu valodā. Pavadonis paskaidroja, ka Frīdrichs uzskatījis vācu valodu par zemnieku valodu, kurā mācīts cilvēks nevarot izteikties. To derētu dzirdēt vienam otram stulbam kultūrtrēģerim Baltijā, kas baltiešu valodas apzīmē par «prastām bauru valodām»! Pēc apskates devāmies pusdienot kādā 1701. gadā celtā krodziņā. Mazas, patumšas telpas ar zemiem griestiem, nelieliem lodziņiem un ozola galdiem, soliem un ķeblišiem. Katrā istabas stūrī holandiešu podiņu krāsns, pie sienām plaukti ar Normandijas un Ziemeļvācijas alvas traukiem un mazliet izbalējis franču gobelēns. Kādā nišā sveču gaismā ieraudzījām divas pergamenta loksnes. Uz pirmās bija rakstīts, ka šis nams celts Dievam un Potsdamas pilsoņiem pateicībā par to, ka nama īpašnieka sencis, bēgdams no sava dzimtkunga, te 1530. gadā atradis patvērumu un ieguvis brīvību. To izlasījis, Jankavs piebilda, ka acīmredzot vācu muižnieki arī pret vācu zemniekiem nav izturējušies cilvēcīgi. Otra pergamenta loksne vēstīja, ka Frīdrichs Lielais 1774. gadā te patvēries no negaisa un baudījis šā nama viesmīlību. Ēdot draugs pastāstīja par jaunākajiem Rīgas notikumiem, paziņām un *Austruma* gada svētkiem, kuros piedalījies arī Igaunijas sūtnis utt. Tad, runādams par noskaņojumu Rīgā, viņš iekarsa. «Es nevaru saprast, kāpēc mūsu vadības kungi arī pēc Sabiedrisko lietu ministrijas dibināšanas arvien vēl vilcinās iztirzāt sarkano latviešu strēlnieku un Krievijas latviešu problemātiku. Te beidzot jāievieš skaidrība, jo pašreizējā nacionālās jutoņas uzplūdamā tautā arvien biežāk dzird runājam, ka, lūk, mūsu strēlnieki, tie tik bijuši malači — sakāvuši cara ģenerāļus un pat angļu desanta karaspēku Archangeļskā! Kā mēs tādos apstākļos atspēkosim ne tik vien vāciešos izplatīto maldīgo priekšstatu, ka visi latvieši komunisti? Es trīs reizes biju Maskavā un zinu, ka šie «malači» tikai gaida uz izdevību, lai iznīcinātu mūsu valsti. Kā patiesi izskatās Krievijā, cik latviešu tur likvidēts, cik laikrakstu apturēts, cik biedrību slēgts un ka viss pakļauts komunistu fanātiskajai ideoloģijai un «lielās brāļu tautas» imperiālistiskajām interesēm, par to mūsu tauta tikpat kā neko nezina. Alfrēds Bērziņš nespēj skaidri saskatīt iekšpolitiskā noskaņojuma ārpolitisko nozīmi un izskaidrot to tautai. Bet tieši tas ir nepieciešams, lai mūsu tauta varētu pārdzīvot nākotnes vētras!

Otra lieta, kas mani uztrauc, ir neatbildīgā un mulķīgā mutes palaišana par Muntera vācietību — it īpaši latviešu inteliģences aprindās. Vai šie tenkotāji nezina, kas lika Lielbritānijas impērijas pamatus? Žīds Dizraeli! Vai tie nav mācījušies, ka viens no pazīstamākajiem Vācijas kancleriem pēc Bismarka bija ģenerālis Kaprivi — itālietis, ka Pētera Lielā Lielkrievijas politiku turpināja vāciete Katrīna Lielā, ka arī Krievijas finanšu reformators un sekmīgais ministru prezidents Vite bija vācietis, bet ievērojamais Francijas parlamenta viceprezidents Paļevskis — polis un Somijas brīvības cīņu izcilais ģenerālis Mannerheims — zviedrs? Un kā tad izskatās *Austrumā*? Richarda Kronberga vectēvs bija zviedrs, bet Dr. Bīskapa vecmāmiņa — vāciete. Un kas par to? Viņi taču ir uzticami Latvijas valsts pilāri! Šādu piemēru ir vēl un vēl. 1,6 miljoni latviešu nevar atļauties luksusu padzīt no savas valsts lojālus nelatviešus! Taisni otrādi — lai stiprinātu valsti, tie jāaicina strādāt kopīgās dzimtenes labā! Laika tecējumā viņi pamazām šā vai tā pāries latviešos. Protams, gudrais un ļoti daudzpusīgi apdāvinātais Munters būtu rīkojies pareizāk, ja viņš būtu apprecējis latvieti, lai tenkotājiem aizbāztu muti. Bet nedrīkst arī aizmirst, ka daudzi mēļo par Munteru, lai iegrieztu Ulmanim, kam nekas cits neatliek kā stiprināt sava ārlietu ministra pozīcijas. Tomēr Munters ir pārāk gudrs, lai dzītos pēc Latvijas ārpolitikas noteicēja goda. To viņš atstāj Ulmaņa ziņā, palikdams viņa uzticīgais padomdevējs un veiklais rīkojumu izpildītājs.»

Bija pienācis laiks doties atpakaļ uz Berlīni. Man birojā bija ne tikvien jāveic kārtējie darba uzdevumi, bet arī jāuzraksta *Letas* direktoram ziņojums — par paredzamo Itālijas izstāšanos no Tautu Savienības —, lai to varētu dot līdzī Jankavam, kas rīt atgriezīsies dzimtenē.

14. novembrī

Pavadīju Jankavu uz staciju. Mājās atgriezies, pabeidzu vakardienas dienasgrāmatas ierakstu. Pēc tam izskatīju svētdienas laikrakstus un devos pusdienās pie Viļa. Pēcpusdienā mani mājās sazvanīja Stachivs. Vai es vēloties teātra biļeti — viņš man to varot pēc stundas iedot. Saprātu, ka ukraiņis grib ar mani runāt. Tikāmies Frīdriha ielas pazemes dzelzceļa stacijā. Stachiva jaunumi nebija emocionāli, bet tomēr interesanti. Sakarā ar Oktobra revolūcijas 20. gadadienu Maskavā notikusi Kominternes vadības ārkārtēja sanāksme, kurā izņēmuma kārtā piedalījies arī Staļins. Viņš partijas CK vārdā devis vairākus norādījumus un nācis klajā ar dažādiem ierosinājumiem — piemēram, ka visās Krievijas pierobežas valstīs katrā ziņā jāpastiprinot pagrīdes propagandas darbība un ka jāpārdomā, kā Francijā noorganizēt spāņu bēgļu uzņemšanu. Tas norāda uz to, ka Maskavas algādži Latvijā kāpinās valsts graušanas darbību un ka Kremlis vairs netic spāņu komunistu uzvarai. Tās ir ziņas, kas interesēs arī Plensneru. Pulkvedi varu arī iepriecināt ar vācu virsnieka Pētersona brošūru *Skandināvija nākamajā karā*. To man iedeva Fricis. Tajā atrodams viens otrs zīmīgs vācu militāristu apsvērumus attiecībā uz Ziemeļeiropas valstīm. Pašreiz Berlīne pūlas iegūt Skandināvijas valdību labvēlību.

Saņēmu no Ungārijas sūtniecības ielūgumu uz pieņemšanu 21. novembra pēcpusdienā sakarā ar Ungārijas ministru prezidenta Daranji viesošanos Vācijā. Atcerējos, ka man Polam Bretertonam jāsūta ielūgums uz 18. novembra svinībām sūtniecībā. Toties svītrošu no ielūdzamo saraksta indieti Rāmanu, jo tas necieš angļus un ir ļoti nesavaldīgs. Vispār pēdējā laikā esmu retāk ar viņu runājis, viņš nemitīgi apstrādā vāciešus, kas ir pret sadarbību ar Londonu, piegādādams viņiem dažādus angļiem kaitīgus materiālus.

18. novembrī pēc oficiālā akta sūtniecībā un pēc darba beigām braukšu pie Aicheriem, kur būs Tīdke ar sievu un varbūt arī Gūters, lai tīkami pabeigtu mūsu lielo dienu. 21. novembrī Vruka kundzei ir dzimšanas diena. Vilis un es esam ielūgti. Būšot daudz viesu. To zinādami, aizvedām viņai šodien dzimtenes sviestu, nēģus, lasi, saldumus un dzērienus. Lūdzu mani atvainot, ka nevarēšu viesībās piedalīties, jo svētdien iešu ar Vencelu uz naciķu partijas sapulci, kurā runās kāds no Austrijas cietuma izbēdzis SA vadītājs. Sanāksme zīmīgā kārtā notiks Potsdamā, un tajā piedalīsies daudz virsnieku.

24. novembrī

Ieradies sūtniecībā, iegriezies vispirms pie Plensnera. Viņš bija mazrunīgs un pikts. Pēc dažām minūtēm atvadījos. Gaitenī sastapu viņa kundzi, kas ar bērniem gatavojās pastaigai (mani, jaunu puisi, meiteņu kniksīši arvien samulsina). Jautāju, vai pulkvedis slikti gulējis. «Nē, bet Plensners ir ļoti dusmīgs, ka angļu un franču militārie pārstāvji nevar ierasties viņa rīkotajās militāro atašeju viesībās. Sākumā ielūgumu pieņēmuši, bet tad atteikuši. Labi, ka ieradīšoties vismaz zviedru un somu militārie atašeji. Saprotu vīru — viņš ļoti cerēja, ka izdosies sarīkot tikšanos, kurā nepiedalās vienīgi baltiešu pārstāvji, jo tie šā vai tā pietiekami bieži sastopas.» Arī es sapratu pulkveža sarūgtinājumu, jo zinu, ka militārajiem atašejiem vēl vairāk nekā diplomātiem un žurnālistiem nepieciešami personiskie sakari ar kolēģiem, jo viņu kustības brīvību ierobežo drošības iestāžu uzraudzība. Ja Plensners par kaut ko izrāda interesi, tad vāciešiem tūdaļ rodas aizdomas. It sevišķi kopš Polijas militārā atašeja Sosnovska afēras. Polim bija izdevies no divām Kara ministrijas darbiniecēm dabūt vācu mobilizācijas un moderno tanku konstrukcijas plānus. Abas sievietes par to nošāva. Pirms mēnešiem desmit visā Vācijā rādīja filmu *Sosnovska spiegošana*, lai tautā radītu lielāku modrību saskarē ar ārzemniekiem. Protams, Plensneru nevar salīdzināt ar Sosnovski, kam Berlīnē piederēja zirgi, kas bija biedrs Berlīnes automašīnu un tenisa klubā, kam Varšava atvēlēja daudz naudas un kas bija vecpūsis, kam — pretēji mūsu pulkvedim — visu Berlīnes salonu durvis bija plaši atvērtas.

Sūtniecībā bija pienākusi vēstule no Vencela. «Jūs droši vien interesēs Padomju Savienības vēstniecības ēkas *Unter den Linden* 63 vēsture. Krievija savas diplomātiskās pārstāvniecības sāka ierīkot tikai 18. gadsimta sākumā. Berlīnē pirmais krievu diplomāts ieradās 1716. gadā un nomāja kancelejas un dzīvokļa telpas kāda muižnieka namā Šprē upes krastā. Vēlāk Krievijas sūtnis nomāja daļu no t. s. Kurzemes pils (toreiz — *Unter den Linden* 7), kur ierīkoja savu rezidenci. Krievu

caram Nikolajam I, 1835. gadā uzturoties Berlīnē, šī pils tā iepatikās, ka viņš to 1837. gadā nopirka par 100 000 dālderu. 1765. gadā šo lielisko, 1700. gadā celto ēku bija ieguvusi Frīdricha Lielā māsa, princese Amālija, kas par 6000 dālderu likusi pazīstamajam arhitektam Baumanim to pārbūvēt par krāšņu pili. 1805. gadā ēku nopirkusi Kurzemes hercogistes princese grāfiene Taleirāna (*Talleyrand*). Viņa Kurzemes pili pārvērtā par nozīmīgu Berlīnes sabiedrības tikšanās vietu, kas arī ārzemju diplomātu aprindās bija labi pazīstama un iecienīta.

Cerībā, ka varēju Jūs mazliet iepriecināt, lūdzu Jūs pieņemt sievas un manus sirsnīgos sveicienus.

Jūsu P. Vencels»

Pēc AA preses konferences iznāca īsa saruna ar Ravū. «Jūs varat Rīgai ziņot — bet ne pa tālruni —, ka ārlietu ministru fon Neirātu 1938. gada janvārī atbrīvos no amata un viņa vietā iecels fon Ribentropu. Tas būtu noticis jau agrāk, taču Hitleris, rēķinoties ar ārlietu ministra popularitāti ārzemēs, vēlas Neirātu iecelt kādā augstā, bet nenozīmīgā amatā. Partija — it sevišķi Ribentropa—Himlera koalīcija — ir ļoti neapmierināta ar šo «monarchijas pieminēkli». Neirātam labvēlīgi noskaņotā armija nespēj neko līdzēt — arī Gēbelss ne (dēļ savas mīlas dēkas ar čehu filmaktrisi Bārovu).»

Pēcpusdienā apmeklēju Frici. Viņš šodien nejūtas sevišķi labi un lūdza mani *Promi* preses konferencē atzīmēt visu, kas arī viņu varētu interesēt. Runājām par fon Neirāta atstādināšanu. Fricis brīnījās par manas informācijas noteiktību, jo tikai aizvakar Hitleram bijusi garāka saruna ar ārlietu ministru, no kuras Neirāts atgriezies ļoti satraukts. Tad Fricis man rādīja ļoti interesantu izrakstu no AA archīva aktīm (par Lietuvu). Veimāras republikas laikā AA ierēdņus nodarbinājusi doma par ciešu un netraucētu Berlīnes un Maskavas sadarbību. Kā šo «netraucēto sadarbību» saprata, izriet no Vācijas pilnvarotā Lietuvā Cimerles 1919. gada marta ziņojuma. Tajā aizrādīts, ka Lietuvas valsts patstāvība akceptējama vienīgi tādā gadījumā, ja tā nestāv ceļā Vācijas un Krievijas sakaru attīstībai. Pretējā gadījumā būtu labāk, ja Lietuvu atkal pakļautu Krievijas valsts varai un Veimāras republikai rastos kopīga robeža ar Padomju Savienību. Frici komentārs: «Tas ir muļķības kalngals!»

Pēc darba braucu pie Berga jaunkundzes, kurai Albrehta ielā netālu no Kūrfirstendammas pieder stalts nams. Helga un Vilis (droši vien ar sarkanu rožu buketi) bija jau ieradušies plkst. 20.00. Berga jaunkundze, atvērusi durvis, mudināja ātri nākt iekšā, jo pārējie esot ļoti izsalkuši, gaidīdami ar vakariņām, kamēr es ieradīšos. Galds bija ļoti gaumīgi klāts — Meisenes porcelāna trauki, daudz sudraba, mazas kristāla vāzes ar vijolītēm un galda vidū divi sudraba svečturi. Sveču gaisma radīja svinīgu gaisotni. Klausījāmies koncertmūziku un pārrunājām nopietnus tematus. Ar Berga jaunkundzi iznāca šāda saruna. «Neviena sieviete nevēlas kaunēties par vīrieti, kuru viņa reiz mīlējusi.» Es iebildu: «Tikai, ja viņa patiesi mīlējusi, jo starp mīlestību un aizraušanos ir liela starpība!» — «Taisnība, bet to reizēm grūti izdibināt. Ko tad?» — «To nevar izdibināt, tas jāizjūt!» — «Un kā?» — Īsu brīdi klusēju, tad, atceroties Lauru, atbildēju: «Ar sūpēm!» — «Tā

gan,» piekrita Berga jaunkundze un Vilis, bet Helga iesaucās: «Ak posts, kas par romantisku trijotni! Tur nu gan nekas labs nevar iznākt!» Man viņa nepatīk, arī Vilim derdzas, kā viņa reizēm komandē Berga jaunkundzi. Ap plkst. 2.00 ar Vili devāmies mājās. Helga palika, lai pavadītu svētdienu Albrehta ielā.

Zvanīju čigānam (Maksim) un pieteicu, ka svētdien plkst. 22.00 ieradīšos ar diviem kungiem — Vili un Ozoliņu — uz vakariņām. Maksis: «Apsolu pirmklasīgu ēdienu un ugunīgu čardašu!»

SVEČU BALLE ESPLANĀDES VIESNĪCĀ

1938. gada 2. martā

Vakar samērā vēlu atgriezos mājās. Pēc darbu biju vēl pie Vruka. Sieva ar meitu bija teātrī, bet bija atstājušas man aukstas vakariņas. Spēlējām šachu. Īsi pēc pusnakts ieradās arī abas dāmas, kas pēc izrādes bija iegriezušās Vīnes kafejnīcā, lai netraucētu mūsu šacha partiju. Labā garastāvoklī Vruka kundze lika galdā sektu. Atvadoties namatēvs man paziņoja, ka nākamajā reizē viņš man laikam varēšot sagādāt pārsteigumu. To ierosinājusi viņa meita. Redzēsim, kas tas būs.

Jauka vēstule no tēva. Viņam esot daudz darba — organizējot mazpulkus. To vadītājs Duksis esot neatsverams palīgs. Vispār ar līdzstrādniekiem esot laimējies — vispirms ar centīgo, lietpratīgo agronomu Kviesīti un tagad ar Duksi. Lielu prieku viņam sagādājis Zviedrijas lauksaimniecības atašeja Silfverhjelma ielūgums nākamgada vasarā Stokholmā referēt par Latvijas jauno lauksaimniecības aprūpes organizāciju un tās panākumiem.

Ravū pēcnācējs *Havas* direktora amatā Berlīnē Žūvs (*Jouve*) ielūdza mani šodien pusdienās mazā Berlīnes vecpilsētas restorānā. Tā īpašnieks ir franču izcelsmes hugenots (18. gs. sākumā ap 150 000 hugenotu atrada patvērumu Vācijā; 18. gs. vidū 28% Berlīnes iedzīvotāju bija hugenoti). Žūvs man teica, ka sarunās ar Žurniaku, pārējiem redaktoriem un mašīnrakstītājiem esot uzzinājis, ka es agrāk esot bieži apgrozījies franču redakcijas telpās un uzturējis draudzīgas attiecības ar, diemžēl, izraidīto Ravū. Žūvs man apliecināja savu labvēlību, piebilzdams, ka «draudzīgam un uzticamam kaimiņam» arī viņa darbistabas durvis katrā laikā esot atvērtas. Interesants bija viņa pareģojums, ka gaidāma drīza Berlīnes un Parīzes tuvināšanās.

Pēcpusdienā tikos ar Stachivu Mākslas muzejā. Austrijas neatkarības dienas esot skaitītas. SS vadība ar savas Vīnes «filiāles» palīdzību Austrijā radījusi saspīlējumu, kas nākamās dienās prasīšot izšķiršanu. Viss notiekot ar Hitlera piekrišanu un aiz AA muguras. Par to Ribentrops esot ļoti sarūgtināts — it sevišķi par sava agrākā drauga un intrigu biedra Himlera rosību šajā lietā. Vakar un aizvakar vairāki Berlīnes SS pārvaldes funkcionāri devušies uz Austriju. Pārnācis no darba,

uzrakstīju Bērziņam par šiem notikumiem ziņojumu, ko rīt nosūtīšu ar diplomātisko pastu. Sūtniecībai neko neziņoju, jo Bērziņš Ziemsvētkos ieteica atturēties no ciešākas sadarbības ar sūtniecību, kamēr tā negādās, ka varu savu algu par izdevīgu kursu mainīt reichsmarkās. Manus ziņojumus viņš šā vai tā nododot tālāk Valsts kancelejas šefam Rudzītim vai pašam Munteram. Protams, ka Bērziņa ieteikums neattiecas uz ļoti svarīgiem notikumiem, kas skar Latviju.

3. martā

Priekšpusdienā sagaidīju neparastus ciemiņus: Stēgmaņa un Briča kundzi. Turēdamas solījumu, viņas iegriezās, lai apraudzītu manu dzīvokli. Minūtes 40 pātērzējām, dzērām heresu un piekodām Ķuzes cepumus. Tad, pavadījis abas dāmas līdz *Ka-De-We*, braucu ar pazemes dzelzceļu uz AA preses konferenci. Pēc tās iznāca garāka saruna ar Žurniaku. Saņēmu no viņa 280 RM par to, ka aizstāju preses konferencē *Havas* redaktoru, kas atrodas atvaļinājumā. Tad Žurniaks ieminējās par Ravū izraidīšanu. Tagad esot puslīdz skaidrs, ka ārzemju žurnālistu starpā esot kāds (varbūt arī vairāki), kas ziņojot gestapo par kolēģu uzskatiem un darbību. Riebīga sajūta, jo bez ciešākas saskares ar kolēģiem žurnālista darbs nav pienācīgi veicams.

Pēcpusdienā biju pie Aicheriem. Rūdolfis bija aizvainots, arī viņa kundze. *Jaunāko Ziņu* ārzemju redakcijas vadītājs Benjamiņš, juniors, esot vakar un šodien zvanijis un jautājis, vai tad avīzes pārstāvim Berlīnē par Austrijas jautājumu nekas neesot ziņojams. *Letas* informācijas esot sausas — tās jāpapildinot. Rūdolfis, būdams austrietis, ir dalītās domās par Austrijas nākotni. No vienas puses, esot žēl, jo ar gaidāmo pievienošanu Vācijai — viņš to paredzot aprīlī vai maijā — galīgi izbeigšoties vecās Austrijas monarchijas laiks un iespaids (kas nemaz tik slikts neesot bijis), no otras puses, piepildīšoties sens vācu nācijas sapnis — visu vāciešu apvienošana, no kuras Bismarks 1870. gadā, nevēlēdamies izaicināt Krieviju, atteicies.

Sezonu beidzot, Zigrīda, Helga, Vilis un es vakarā atkal reiz bijām *Esplanādes* viesnīcā, t. s. Sveču ballē, kas ik ceturtdienu notiek Marmora zālē. Šoreiz ielūdēja bija Zigrīda, jo viņa no kameras vadības bija saņēmusi lielisku atzinības rakstu un prēmiju 2000 RM apmērā par janvārī noorganizētajām kažoku modesskatēm un Vīnē, Budapeštā, kā arī Belgradā noslēgtajiem līgumiem. Mēs atkal baudījām šā sarīkojuma burvīgumu — neskaitāmo sveču gaismu, eleganci un apvaldīto jautrību. Vakara svinīgo gaisotni uzsvēra kungu frakas un dāmu vakarkleitas — Zigrīdai bija kažokādas apmetnis 4000 RM — t. i., gandrīz mercedesa — vērtībā, ko visi apbrīvoja. Vilim un man Zigrīdas «zvēra» dēļ bija jādejo pamīšus, jo, neraugoties uz labo sabiedrību, nebija ieteicams atstāt apmetni bez uzraudzības. Vakara viesu starpā bija daudz prominenču — piemēram, Francijas vēstnieks Fransuā-Ponsē, AA valsts sekretāra vietnieks un politiskās nodaļas vadītājs Vērmanis, Šillera teātra direktors Gustavs Grindgens, Zāra Leandere un citas slavenības. Mūsu tuvumā sēdēja aktrise Lila Dagovere, policijas prezidents grāfs Heldorfs un Lochners ar vairākiem ārzemju žurnālistiem.

Pie mūsu galda uz īsu brīdi piesēdās pazīstamais ungāru vijolnieks un šāvakara orķestra diriģents Barnabašs fon Gēči, lai apjautātos par Zigrīdas iespaidiem Budapeštā un vai viņai izdevies Belgradas galmā noorganizēt vācu kažoku modes-skati. Atvadoties viņš jautāja: «Kādu deju lai tagad spēlējam?» — «Tango!» — «Un kādu?» — «Jūsu, ungāru — *Tavā sirdī!*» Fon Gēči paklanījās un smaidīdams uzrunāja mani: «Labi, dejojiet ar viņu, bet izjusti — tā ir ungāru deja!» Kad orķestris sāka spēlēt, pamāju Vilim, lai dejo. Tā taču bija Zigrīdas deja! Vilis aizbildinājās, ka tagad esot mana reize, bez tam Gēči to tā vēlējies. Atbildēju, ka Gēči man neko nevar pavēlēt. Zigrīda pārtrauca mūsu strīdu: «Ernest, es gaidu!» Ejot uz dejas grīdu, viņa mazliet sērīgi ieminējās: «Tev Vilis ir ļoti tuvs, gribēji, lai viņš dejo ar mani. Žēl, ka man nav tāda uzticama cilvēka!»

Pēc balles aizbraucām pie manis, Zigrīda un Helga uzvārīja stipru kafiju. Piedzerot nedaudz konjaka, pārrunājām balles iespaidus, tērzējām par teātri, filmām, grāmatām, tad par Latviju. Vilis, kas labi pārzina manu istabu, sāka meklēt Ķemeru viesnīcas uzņēmumu. Paguris un nogrimis domās, kādu laiku klusēju. Atjēdzos, kad Zigrīda, kas bija apsēdusies uz mana atzveltņa malas, jautāja: «Kur tu domās biji? Bet saki taisnību!» — «Tu neticēsi — biju mājās, mūsu pļavā, Daugavas krastā. Tur aug veca liepa. Atcerējos, kā reizēm siena laikā, zem tās gulēdams, atpūtos, klausījos bišu sanēšanā, raudzījies debesu bezgalībā, jutu dzimtenes zemes veldzi un domāju par mīļoto cilvēku, kas atradās vasarnīcā divu kilometru attālumā viņpus upes. Lūk, tur, uz rakstāmgalda, ir viņas ģimēne!» — «Cik jauki tā kaut ko dzirdēt! Vilis un tu, domādami par dzimteni, izjūtat vienīgi mīlestību un ilgas. Žēl, ka es viņu (Lauru) nepazīstu. Uzņēmumā viņa skatās nopietnām, šķiet, pat sērīgām acīm. Kādēļ? Domādama par nākotni? Man ir bailes no nākotnes!» Mūsu sarunu pārtrauca Vilis, kas beidzot bija atradis Ķemeru viesnīcas attēlu. Mēs piecēlāmies un gājām pie pārējiem. Tagad, pierakstīdams dienas notikumus, raugos Lauras ģimēnē un jautāju: «Laura, vai arī mums jābaidās no nākotnes?»

8. martā

Labi, ka pēcpusdienā nekur negāju, bet rakstīju vēstuli Laurai, jo uz īsu brīdi iegriezās Stachivs, lai pastāstītu par jaunāko notikumu attīstību Austrijā. Tuvojoties liktenīgā stunda. SS pārvaldes virsnieki priecājoties, ka Hitlers atļāvis austriešu naciķiem rīkoties «brīvāk». Tas radišot Šušnīga pretošus, un tad Vīnes naciķi varēšot saukt Vāciju palīgā! Stachivs situāciju izskaidroja tā: «Pēc Austrijas kanclera noslepkavošanas 1934. gadā vairāki tūkstoši Austrijas naciķu atbēga uz Vāciju. Bavārijā tie ar Himlera atbalstu dibināja Austrijas SS leģionu. Tas Austrijas naciķu aprindās nepalika bez sekām. Daudzi SA vīri pieslēgās austriešu SS organizācijai. Tā kā nacionālsociālistu partija bija aizliegta, arī jaunpienākušie naciķi centās pieslieties SS. Tas izraisīja abu naciķu organizāciju starpā konkurenci un sadursmes. Lai iegūtu virsroku un būtu «motors» Austrijas pievienošanai Vācijai, austriešu SS — atkal ar Himlera piekrišanu — sāka gatavoties apvērsumam.

Nobijies Austrijas kanclers Šušnigs 12. februārī ieradās pie Hitlera un parakstīja pazemojošo nolīgumu. Naciņu vadonis Ceiss-Inkvarts kļuva par Austrijas iekšlietu ministru, naciņu ideoloģiju drīkstēja atkal brīvi sludināt, Dolfusa slepkavas atlaida no cietuma, un 100 vācu virsnieku bija jāuzņem austriešu armijā. Pirms apmēram piecām dienām naciņi prasīja otru ministra vietu kabinetā, bet austriešu SS sāka izdalīt ieročus. Tas viss notiek, neraugoties uz to, ka gan agrākais ārlietu ministrs fon Neirāts, gan tagadējais fon Ribentrops brīdināja austriešu naciņus neko neuzsākt bez Vācijas diplomātiskās pārstāvniecības ziņas. Par to ir jāsmejas — deru, ka pēc trim četrām dienām Hitlers būs Vīnē!»

9. martā

Austrijas kanclers Šušnigs piesaka tautas nobalsošanu 13. martā par «neatkārīgu, kristīgu un sociālu Austriju». Manuprāt, tas tikai paātrinās pievienošanu. Vakarā pie manis uz biroju atsteidzās Fricis. AA valdot liels satraukums, jo tur kungi nejauši uzzinājuši, ka Ceiss-Inkvarts zvanījis Hitleram. Vadonis saskatot tautas nobalsošanā 12. februāra nolīguma pārkāpumu un tūdaļ savā lidmašīnā uz Vīni sūtījis nevis AA valsts sekretāru, bet Valsts kancelejas sekretāru Kepleru, un pavēlējis Austrijas naciņu vicevadītājam Globočnikam ierasties Berlīnē.

10. martā

Diena pagāja bez sevišķiem jaunumiem. Toties vakarā atkal ieradās Fricis. Keplers esot atgriezies no Vīnes. Noklausījies viņa ziņojumu, Hitlers nekavējoties aicinājis pie sevis armijas komandieri ģen. Keitelu un ģenerālštāba šefu ģen. Beku.

11. martā

Priekšpusdienā zvanīju kādam paziņam uz Mincheni. «Nu kā ir, vai nebrauksim uz Zalcburgu?» — «Tagad ne, jo vilciena satiksme ar Austriju pārtraukta — robeža kopš dažām stundām slēgta!» Vēlāk noskaidrojās, ka Šušnigs demisionējis. Tautas nobalsošana atlikta uz vēlāku laiku. Jaunais Austrijas kanclers Ceiss-Inkvarts atsūtījis Hitleram telegrammu, kurā paskaidrojis, ka pēdējās stundās veiktie pasākumi kalpojot «miera un kārtības uzturēšanai».

Vakarā mani birojā sazvanīja Dr. Kaups. Tā kā viņš nesaņem DNB ziņas, ELTA pārstāvis lūdza mani informēt lietuviešu sūtniecību par visu, ko ziņo sakarā ar poļu robežsarga nošaušanu pie Polijas—Lietuvas demarkācijas līnijas.

12. martā

Rītausmā vācu karaspēks, austriešu robežsargu apsveikts, pārgājis robežu. Vienības virzās bez starpgadījumiem Polijas un Čehoslovākijas robežas un Vīnes virzienā. Hitlers ieradās Lincā, kur viņu sagaidīja Ceiss-Inkvarts.

Biju pie franču kolēģiem. Direktors Žūvs tikko beidza tālsarunu ar *Havas* redakciju Varšavā. Turienes franču žurnālisti nevarējuši pateikt, kas notiks, bet tikdaudz esot skaidrs, ka poļu valdība sūtot vairākas divīzijas Lietuvas virzienā. Varšavā notikušas lielas demonstrācijas ar saukļiem «Nost ar Lietuvu!» un «Soļosim uz Kauņu!» Žūvs domā, ka Polija, izmantodama izdevīgo situāciju, kad Eiropas uzmanība pievērsta Austrijai, kārtosot savus rēķinus ar mazo Lietuvu. Varšava Kauņai jau gatavojot ultimātu.

13. martā

«Vācija vienota!» — «Lielvācija realitāte!» — ar tādiem un līdzīgiem virsrakstiem vācu prese ziņo par Berlīnes un Vīnes kanclera nolīgumu par Austrijas pievienošanu Vācijai.

14. martā

Hitlers ieradies Vīnē, kur viņu ielās jūsmīgi apsveica gandrīz miljons ļaužu.

Uztraucošas ziņas par Lietuvu. Poļu sūtnis Tallinā paziņojis lietuviešu sūtnim, ka Varšava kategoriski pieprasot no Kauņas diplomātisko attiecību atjaunošanu. Vācu oficiālie pārstāvji *AA* un *Promi* par šo tematu klusē vai dod izvairīgas atbildes. Ārzemju presi tas arī neinteresē. Lietuva nav Austrija. Zvanīju Vencelam. Biju pārsteigts par viņa atklāto valodu: «Mēs esam pastiprinājuši savus spēkus gar Lietuvas robežu pretī Klaipēdas apgabalam un sūtām dažas flotes vienības Lietuvas virzienā. Bet neizbāzūnējiet to!» Pulkvedi Plensneru tomēr informēju.

16. martā

Hitlers pēcpusdienā atgriezās Berlīnē. Laiks saulains, pilsēta greznota karogiem. Visur soļo dažādu organizāciju kolonnas, visur skan marši. Uz staciju negāju, jo man šie masu teātra uzvedumi apriebrušies. Sūtniecībā visi ir mierīgi, jo ar Austriju ir noticis tas, ko jau gaidījām, un arī notikumi sakarā ar Lietuvu nepārsteidz. «Polija, kas arvien jaukusi Baltijas valstu vienošanos, vēlēdamās uzņemties par protektoru, savā ziņā pārrēķinājusies,» sprieda Stēgmanis, turpinādams: «Tagad nogaidīsim vācu karaspēka iesoļošanu Klaipēdā, pēc tam varēsīm ar jaunu sparū ķerties pie Baltijas antantes izveidošanas, jo tad Lietuvai vairs nebūs mums bīstamu problēmu ar lielajiem kaimiņiem un Kauņa sapratīs, ka bez sadarbības ar mums nevar iztikt.» Manuprāt, padomnieka spriedumā ir daudz patiesības.

No Tallinas pienākusi ziņa, ka lietuvieši devuši izvairīgu atbildi. Poļi draudot ar karu.

KĀPĒC POLIJA ATBALSTA AUSTRIJAS PIEVIENOŠANU VĀCIJAI

18. martā

Drudžaina darbdiena. Hitlers ir atlaidis reichstāgu un izsludinājis jaunas vēlēšanas Lielvācijā un tautas nobalsošanu par Austrijas pievienošanu.

Polija Kauņai iesniegusi ultimātu. Plkst. 17.00 Lietuvas sūtnis Dr. Šaulis man tālsarunā atklāja, ka Ribentrops devis lietuviešiem padomu piekāpties, arī angļi esot ieteikuši to pašu. Fricis man zināja stāstīt, ka Gērings esot Polijas vēstniekam Lipskim piedāvājis Vācijas palīdzību tai gadījumā, ja Krievija nāktu Lietuvai palīgā. Berlīne acīmredzot cenšas Poliju piesaistīt ciešāk Vācijai, kaut gan Lipskis jau pirms apmēram diviem mēnešiem licis Hitleram saprast, ka Polija atbalstīšot Austrijas pievienošanu, mierinādama pārējās valstis. Vācu izpratnē poļi mudinājuši Hitleru «izpūst Austrijas neatkarības sveci», lai šo brīdi izmantotu savos nolūkos. Vienīgā poļu režijas neveiksme bijusi poļu robežsarga nogalināšana. Latvija vakar deklarējusi savu neitralitāti Kauņas un Varšavas konfliktā.

Sniegdams *Letai* notikumu kopsavilkumu, izcēlu vācu tautas lielo sajūsmu un Hitlera autoritātes milzīgo pieaugumu. Arvien vairāk agrāko kritiķu atzīst Hitlera vadoņa dotības — it sevišķi armijā. Tur jaunāko virsnieku aprindās opozīcijas balsis apklusušas, par vecākiem virsniekiem to pagaidām nevar teikt.

No biroja uz mājām gāju kājām. Bija silta un gaiša pilnmēness nakts. Staigādams pārdomāju nākamo ziņojumu, proti, ko Vācijai dod Austrijas pievienošana saimnieciskajā, ārpolitiskajā un militārajā ziņā, kā arī, kur iegūšu attiecīgo informāciju. Atcerējos nepatīkamu starpgadījumu ar Pficneres kundzi. Tas notika aizvakar, dienā, kad Hitlers atgriezās no Vīnes. Satikāmies uz ielas. Mani ieraudzījusi, viņa skaļā balsī sauca: «Jums bija taisnība — nu šis noziedznieks Austriju iebāzīs kabatā!» Šinī sakarībā atcerējos arī, ka laikrakstu pārdevēja Licova laukumā mani priekš dažām dienām brīdināja: «Esiet uzmanīgs — fon Pficnere te stāsta, ka jūs esot jauks cilvēks, jo jums nepatīk Hitlers!»

20. martā

Paldies Dievam, pienākusi svētdiena, un varu atvilkt elpu. Pēdējās dienas pagāja vienā skriešanā un trauksmē. Vēstules palika neuzrakstītas, bija jāatliek peldēšanās olimpiskajā peldētavā, tāpat franču valodas stundas. Un tas Austrijas un Lietuvas dēļ vai — ciniski izsakoties — divu mazu valstu izvarošanas dēļ Tautu Savienības acu priekšā. Vai mums, pundurišiem, nebūtu jāskrien šermuļiem pār muguru, iedomājoties, ka mūsu tuvumā ir tādi briesmoņi kā Staļins, Hitlers un Latgales apdraudētāja Polija? Arī Plensneru nodarbināja līdzīgas domas. Protams, ka mēs notikumu norisi nespējam ietekmēt. Nav jau arī mūsu uzdevums. Cenšamies vienīgi izdibināt aizkulišu spēli, dažādu politisku faktoru ietekmi, sazimēt seku kontūras un — pats galvenais — laikus atklāt varbūtēju savas valsts apdrau-

dējumu. Biju vakarvakarā pēc darba pie pulkveža. Sēdējām viņa mazajā istabiņā un pārrunājām vēlreiz pagājušo dienu notikumus. Atvadījās agrā rīta stundā, noguris kā suns. Mājās iedams, atcerējos viņa vārdus: «Nabaga lietuvieši, kur palicis viņu agrākais lepnums, kas savu kalngalu sasniedza 1932. gadā, kad Kauņa aizliedza latviešu tūristiem apmeklēt Kuršu kāpas lietuviešu teritorijā un Latvijas Kūru draugu biedrībai sūtīt uz Lietuvu grāmatas un brošūras. Nabaga brāļu tauta, kur palikusi viņas pašapmierinātība un bezbēdība, kas valdīja Kauņā 1937. gada februārī, klausoties Maskavas viesu maršala Jegorova vārdos: «Mans Kauņas apmeklējums ir vēsturisks notikums. Tas ievērojami stiprina Lietuvas drošību un ārpolitiku.»»

Zvanīju Hartmaņa kundzei un lūdzu viņu apvaicāties paziņām, vai nav kāda istaba, uz kuru varētu pārvākties, jo Pfcneres kundzes neapdomīgās izrunāšanās dēļ nedrīkst ciest mans darbs.

Vēstule no Lauras. Tā izstaro mīlīgumu un mieru. Savādi, vēstuli lasot, jūtu, ka mazinās pagājušo dienu nervu sasprindzinājums, zūd satraukums.

23. martā

Šī diena līdzinājās aprīļa laikam — brīžiem saule, brīžiem lietus. AA preses konferences vadītājs Šmits sniedza pārskatu par ārzemju preses vērtējumiem sakarā ar Austrijas pievienošanu. Viņš atzinās, ka lielākā daļa Eiropas laikrakstu izteikusies ļoti kritiski. No šiem laikrakstiem apmēram 85% esot žīdu īpašumā. Atzinību par labvēlīgiem komentāriem izpelnījās ungāri, itālieši, spāņi un poļi. Korekti bijuši preses ziņojumi Latvijā, Šveicē un Holandē. Pieminot Latviju, Šmits izcēla *Letas* informācijas līdzsvarotību.

Priekšpusdienā biju Grolmaņa ielā. Tur otrajā namā no Kūrfirstendammas stūra apskatīju savu nākamo mitekli. Hartmaņa kundze man vakar piezvanīja un iedeva šo adresi. Lieta tāda: Hartmaņa pulkā kara laikā dienējis ārsts Dr. Manduss, žīds. Par varonību kaujas laikā apbalvots ar vairākiem ordeņiem. Īsi pirms pamiera viņš artilērijas viesuļgunī ticis nāvīgi ievainots. Tā kā Hartmanis bijis ārsta draugs, viņš un sieva uzturot ar Mandusa atraitni samērā ciešus sakarus. Viņai pieder moderns dzīvoklis — vienu no trim istabām viņa izīrē. Pašreiz tur dzīvojot Berlīnes Valsts operas solodejotāja čechiete Manona Ērfūra. Viņai atbraukusi no Prāgas māte, un nu abas taisoties pārkrašanās. Tiešām, istaba ir ļoti laba. 26 m² lielajā telpā atrodas viens liels dīvāns un viens mazs rakstāmgalds, divi lieli skapji (viens grāmatām, otrs drēbēm), rakstāmgalda krēsls, kā arī samērā liels smēķētāju galds ar četriem ļoti ērtiem atzveltņiem krēsliem. Istabai ir milzīgs logs un balkona durvis ar bīdāmo portjeru. Dzīvoklis atrodas otrā stāvā un maksā 20 RM vairāk par manu tagadējo istabu. Toties Mandusa kundze gādā par brokastīm (no plkst. 7.00 līdz 11.00) un uzkopj gultasvietu. Priekšpusdienā varu pie liela galda Mandusa kundzes salonā netraucēts izskatīt savu laikrakstu gubu. Tur uz maza rakstāmgalda līdzās viņas vīra ģimetei atrodas arī prof. Einšteina uzņēmums (bijis ārsta draugs).

Ne sevišķi labā garastāvoklī pēc darba ierados pie Vruka. Viņš mani bija ielūdzis, jo sieva ar meitu viesojās pie modes žurnāla izdevējas, kurai Vruka

jaunkundze gatavo modes zīmējumus. Mani gaidīja auksts cepetis, lieliski salāti, sarkanvīns un šaha partijas vietā barona pieteiktais pārsteigums. Viņa saimniecības informācijas aģentūra (ar nodaļām visā Vācijā un turpat 500 darbiniekiem) izdod ik pa trim mēnešiem iekšējai lietošanai pārskatu par Vācijas saimniecību (jaunāko informāciju par koncerniem un bankām, izziņas par jauniem saimnieciskiem pasākumiem, starptautisku līgumu analīzes utt.). Reizēm viņš vienu otru izvilks aiznesot Bricim, jo vēloties palīdzēt Latvijas valstij. Nesen viņa meita ierosinājusi aizdot šo slepeni turamo pārskatu man, lai es to varētu izvērtēt. To nu viņš tagad darot, apzinādamies, ka līdz ar to riskējot ar savu un ģimenes drošību. Biju patīkami pārsteigts, tomēr atbildības apziņa man lika celt iebildumus, bet Vruks atbildēja: «Mīlais jaunais draugs, esmu lojāls Latvijas pilsonis un zinu, kā Vācija liek lietā saimnieciskus līdzekļus, lai realizētu savas intereses mūsu dzimtenē. Tas man nepatīk. Tādēļ vēlos palīdzēt. Bez tam neaizmirstiet — tā nebija mana, bet meitas ideja!» Vruks piebilda, Bricis esot norādījis, ka sakarā ar nelabvēlīgiem birokrātiskiem apstākļiem mana darbība esot ļoti apgrūtināta, un teicis: «Es Treigutu salīdzinu ar lokomotīvi, no kuras sagaida maksimālu ātrumu, iztiekot ar vienas lāpsta ogļu devu.» Norunājām, ka pārskatu uzglabāšu sūtniecībā, kur arī izrakstīšu svarīgāko informāciju, lai nodotu to Bricim vai izmantotu *Letas* vajadzībām, — protams, neminot nedz avotu, nedz Vruka vārdu. Mājās pārļapoju pārskatu. Patiesi, saturs saistīja — piemēram, sīki norādījumi par vācu ieroču eksportu uz Padomju Savienību!

12. aprīlī

Pārvākšanās uz jauno mitekli aizņēma savu laiku. Bez tam nācās kārtot formalitātes sakarā ar tālruņa ievilkšanu un sevišķu priekšrocību iegūšanu ārzemju tālsarunām, bija jāpieteicas policijā utt. Esmu ar istabu ļoti apmierināts. Viesojos pie Venceliem un pie Kronikas. Biju ielūgts arī pie Svanstrēma, bet pēdējā brīdī atteicu, jo bija jāizpilda solījums un jāsagaida stacijā kāds Veitmaņa (K. Veitmanis vēlāk pārdēvējās par Veidnieku, kļuva Ulmaņa iekšlietu ministrs) draugs, vecāks kungs no Rīgas.

Lielvācija arvien vēl dzīvo 10. aprīļa tautas nobalsošanas rezultāta skurbumā. Vācijā par Austrijas pievienošanu esot balsojuši 99,7%, bet Austrijā 99,2% balsstiesīgo. Sarunā ar Žūvu, Frici, Lochneru un sevišķi labu Vācijas apstākļu pazinēju šveicieti Šneceru nonācām pie secinājuma, ka 99,7% diez vai atbildīs patiesībai — drīzāk 70—75%. Katrā ziņā nevar būt šaubu, ka nospiedošs tautas vairākums ir sajūsmināts par Hitlera politiku.

15. aprīlī

Brauveilers šodien *Promi* preses konferencē paskaidroja: «Ja Vācijas valdība nebūtu bijusi aizņemta ar Austrijas problēmas kārtošanu, tad droši vien būtu ierosinājusi Kauņai, regulējot attiecības ar Poliju, vienlaikus noskaidrot arī Klaipeņas jautājumu!» Uz starpsaucieniem: «Vai ar ultimātu?» — «Vai ar varu?»

Sūtniecības sekretārs Vilis Kalniņš ar Ērmaņa jaunkundzēm 1937. gada 15. augustā
Berlīnes radiofona apstādījumos.

Promi pārstāvis atbildēja: «Nē, mierīgu sarunu ceļā!» Protams, ka informēju Dr. Kaupu, kas šodien preses konferencē nepiedalījās. Neziņoju Lietuvas sūtniecībai, jo tādā gadījumā Dr. Kaups būtu varējis saņemt pārmetumus par konferences nokavēšanu.

Berlīnē valda sašutums par Staļina rīcību. Maskava vakar ziņoja, ka smagās rūpniecības komisārs žīds Kaganovičs iecelts arī par dzelzceļu komisāru. Tas vācu uztverē nozīmējot ne tikvien Kaganoviča varas, bet vispār žīdu ietekmes pieaugumu Kremlī. Fricis lūdza mani viņa *MEZ* vajadzībām uzrakstīt lielāku rakstu (divās daļās) par Kauņas un Varšavas konfliktu šā gada martā, par krievu solījumiem palīdzēt Lietuvai, kā arī par Lipska sarunu ar Hitleru, kas ievadīja poļu pasākumus pret Lietuvu. Honorārs — 300 RM.

Vakar iepazinos ar operas solodejotāju Manonu Ērfūru, kas dzīvoja manā tagadējā ištabā. Mandusa kundze pēcpusdienā devās iepirkties un lūdza mani likt viņas šuvējai mazliet pagaidīt, ja tā tai laikā ierastos. Minūtes piecas pēc Mandusa kundzes aiziešanas zvanija. Atvēru durvis un ieraudzīju mazliet aizelsušos, diezgan liela auguma jaunu sievieti lietusmēteli. «Es nāku pie Mandusa kundzes.» — «Jā, lūdzu, nāciet iekšā!» Jutos mazliet nedrošs, jo es taču nezināju, vai drikstu šuvēju

aicināt salonā vai virtuvē un vai vispār drīkstu atstāt viņu vienu. Beidzot izšķiros: «Nāciet manā istabā, es kā jauns īrnieks šīs mājas kārtību vēl nepārzinu. Lūdzu, uzgaidiet te, Mandusa kundze drīz būs atpakaļ!» — «Paldies, ļoti laipni. Ak tad jūs esat tas jaunais, par kuru Mandusa kundze man stāstīja. Nu, kā te patīk?» — «Labi, vienīgi žēl, ka agrākā īrniece drīz paņems šīs divas gleznas — tās pieder viņai.» — «Kādēļ žēl?» — «Redziet, tajās attēlota Austrumprūsijas jūrmala ar kāpām un priežu mežu kā manā dzimtenē. Kad jūtos vientuļš, raugos šajos skatos.» Pēc īsa klusuma brīža runājām par laiku un par Kūrfirstendammu un tā neskaitāmajiem lokāliem. Ieminējos, ka amerikāņu rakstnieks Kleitons Volfs (*Clayton Wolfe*), pazīstamā romāna *Look Homeward, Angel** autors, Kūrfirstendammu apzīmējis par Eiropas lielāko kafejnīcu (par vēlu atjēdzos, ka viņai i rakstnieks, i romāns droši vien ir ķīniešu ābece). Beidzot atgriezās Mandusa kundze. Bija savāda situācija, kad viņa iesaucās: «Ak Ērfūra jaunkundze, vai nevarat šķirties no savas istabas?» Kad viss noskaidrojās, ilgi smējāmies par manu pārpratumu. Pienāca laiks braukt uz *Promi* preses konferenci. Atvadoties Ērfūra jaunkundze paskaidroja, ka gleznas esot kāda ievērojama Prāgas mākslinieka, viņas tēva drauga, darbi. Viņa man abas gleznas atstāšot tik ilgi, kamēr es te dzīvoju. Tas bija ļoti laipns žests!

25. aprīli

Vakar agrā pēcpusdienā Mandusa kundze rīkoja Ērfūra jaunkundzei atvadišanās kafiju. Arī es biju ielūgts. Čehiete ieradās ar māti — abas ļoti eleganti tērpušās. Patencināja par ziediem, kurus biju sūtījis, pateikdamies par aizdotajām gleznām. Dejojās tēvs esot profesors Prāgā.

Vakarā biju ielūgts Berlīnes virsbirģermeistara Preses un informācijas nodaļas vadītāja direktora Dr. Rummerta mājās. Biju ar viņu iepazinies Itālijas vēstniecībā (Musolini apmeklējuma laikā), un ziemā iznāca ar viņu garāka saruna Ziemeļeiropas preses pieņemšanā. Tā kā labi sapratāmies, saņēmū ielūgumu. Uzturējos pie Rummerta līdz agrai rīta stundai. Starp citu, viņš ieteica griezties pie Berlīnes pilsētas ar lūgumu apmācīt kādus trīs Rīgas pilsētas ierēdņus (piemēram, finanšu, satiksmes un veselības nozarē). Viņš personiski gādāšot par to, lai iesniegums nonāktu uz virsbirģermeistara galda. Viņš esot pārliecināts, ka rīdzinieki varēšot mēnešus divus skoloties Berlīnes pilsētas administrācijā un, izņemot ceļanaudu, Rīgai nekādu izdevumu nebūšot. Vienīgi jāpaciešoties, jo to varēšot realizēt tikai nākamgada augustā vai septembrī. Viesībās iepazinās arī ar grāficieni Basenheimu, kas labi pazīst Vruka ģimeni. Atvadoties viņa teica: «Uz redzēšanos, jūs drīzumā saņemsit no manis ielūgumu!» To dzirdēdams, Dr. Rummerts smaidīdams piebilda: «Apsveicu, grāfienes kungu vakarā sastapsit vairākus dučus Berlīnes slavenību!»

Šorīt radiofons ziņoja, ka vakar Sudetijas vāciešu vadītājs Henleins lielā runā pieteicis, viņš iesniegšot Čehoslovākijas valdībai prasību nekavējoties piešķirt 2,3 miljoniem Sudetijas vāciešu pašnoteikšanās tiesības. Zinot čehu nepieķāpību,

* *Look Homeward, Angel* (angļu val.) — Skaties uz māju pusi, eņģeli.

sagaidu nemierus. Pirms nedēļām divām Fricis stāstīja, ka Henleins klusībā ieradies Berlīnē. Ribentrops ar viņu bijis pie Hitlera. Tagad zinu, ka tas bija Sudetijas krīzes ievads.

Frici vakarvakarā notrieca automašīna (vadītājs bija piedzēries). Lauzta viena riba, ielauzts atslēgas kauls, kā arī divi pirksti, un stipri sasists ceļgals. Fricis gul mājās, jo nevēlas pārtraukt darbu. Otrs citas auto sadursmes upuris, Hartmanis (78), nākamnedēļ atgriezīsoties mājās no Kauņas slimnīcas.

30. aprīlī

Tagad dienu no dienas esmu vienā steigā, jo palīdzu Fricim žurnālistikas darbā. Ik dienu atreferēju preses konferenču jaunumus, atstāstu sarunas ar Žūvu, Kroniku, Prohāzku, Bojano un citiem, palīdzu Fricim rediģēt informāciju Budapeštai un Bukarestei (piecas reizes man nācās pašam diktēt komentārus rumāņu laikrakstam) un pārbaudīt rakstus, kas domāti *MEZ* izdevumiem. Frici abi palīgi ir ļoti čakli, bet politiskos jautājumos nekompetenti. Šie pienākumi prasa daudz laika, bet es to nenožēloju, jo palīdzu draugam, bez tam arī daudz iemācos (Fricis savulaik ar uzslavu beidzis politisko žurnālistu institūtu Vīnē). Apbrīnoju, kā viņš, gulēdams uz kušetes un ciezdams sāpes, ar tālruņa palīdzību un klausoties radio, vāc ziņas. Šad tad viņu apmeklē kāds draugs. Piemēram, nesen ieradās Berlīnes policijas prezidents grāfs Helldorfs — inteliģents un ietekmīgs kungs. Dažreiz iegriežas arī paziņas no *AA*. Tā Fricis šodien zināja stāstīt, ka Celmiņš bijis pie valsts sekretāra fon Makenzena, kas brīdinājis Latvijas valdību no baltvāciešu tiesību ierobežošanas. Un, lai Rīga to neaizmirstu, Berlīne atļaujot vācu preseī reizi pa reizei iekustināt šo jautājumu. Man tā bija pirmā dzirdēšana. Varbūt tāpēc, ka pēdējā laikā mēdzu tikai uz īsu brīdi iegriezties sūtniecībā, bez tam tur pašreiz valda savāds noskaņojums — ļaudis ir nervozi un mazrunīgi, katrs sēž ierāvis savā kaktā.

Parīze un Londona vienojušās atjaunot abu valstu ciešu sadarbību un apstiprinājušas solījumu atbalstīt Prāgas valdību varbūtēja konflikta gadījumā.

ULMAŅA RUNA RADA BERLĪNĒ UZTRAUKUMU

8. maijā

Maldīties ir cilvēciski. Domāju, ka man šovakar nebūs jābrauc uz biroju, bet iznāca citādi. Būtībā man vajadzēja zināt, ka naciķi par Rakstu un mākslas kameras un Profesiju kameras dibināšanu, kā arī Ulmaņa lielo runu neklusēs. Uzzinājis par valdības nodomu, Stēgmanis jau tolaik pareizi pareģoja: «Nu būs ļembasts. Mēs būsīm pirmie, kas saņems pērienu!» Šīsdienas naciķu oficiosa izdevums ir ļoti

uztraucies par notikumiem Rīgā un lieto ļoti asu valodu: «Ulmanis ir aizmirsis, ka 25% Latvijas iedzīvotāju ir sveštautieši. Neiedomājami, ka vecajai, tradīcijām un sasniegumiem bagātajai vācu kultūrai tagad jāpakļaujas latviešu kultūrai! Turklāt katram zināms, ka latviešu kultūrā ir arī vācu elementi. Kaut vai ņemsim Rīgu — it sevišķi tās vecpilsētu, kā arī lielo skaitu nozīmīgu un senu celtņu Kurzemē un Vidzemē! Šīs laikmeta un kultūras liecības taču nedrīkst viltot un upurēt šaurirdīgam nacionālisma pārspīlējumam!» Gēringa laikraksts ironiski piebilst: «Neviena kultūra nav bez kaimiņu kultūras ietekmēm. Ja latvieši vēlas izskaust vācu kultūras iespaidu un liecības, viņiem būs jāsauc palīgā krievu draugi, jo latviešiem pašiem tas nebūs pa spēkam. Taču tas savukārt nozīmētu atraušanos no Rietumeiropas kultūras!»

Fricis sāk atveseļoties. Pēc dažām dienām varēs atstāt gultu, bet es beidzot varēšu sākt viņa pasūtīnātā pārskata rakstīšanu par Lietuvu. Daru to vienīgi honorāra dēļ, jo man vajag naudu.

Saņēmu žurnāla *Students* 29. aprīļa izdevumu. Tas veltīts *SELL* — t. i., Somijas, Igaunijas, Latvijas un Lietuvas studentu apvienības — kongresam Rīgā. Ievadrakstu — apsveikumu vācu valodā — uzrakstījis Jankavs. To lasīdams, atcerējos sarunas ar viņu un citiem mani draugiem par ticību mūsu valstij un bažām par valsts nākotni, atcerējos arī instinktīvo nojautu par ceļu, kas Baltijas valstīm būtu ejams. Draugs raksta: «Pirms 15 gadiem Tērbatā sākās draudzība somu, igauņu, latviešu un lietuviešu akadēmiskās jaunatnes starpā. Nākamie Baltijas valstu vadītāji saprata, ka nepieciešams sniegt roku kaimiņiem, ar kuriem gadu simteņiem ilgi bijis kopīgs liktenis... Šodien zinām, ka varam paļauties vienīgi uz pašu spēkiem un saviem likteņa biedriem. Reālpolitiskā draudzība nozīmē ciešu un iedarbīgu interešu kopību... Akadēmiskajai jaunatnei, kas ieņems vadošos amatus valstī, vēstures tiesas priekšā kādreiz būs jāatbild par savas tautas likteni!...» Paldies, draugs, par šiem vārdiem!

9. maijā

AA preses konferencei beidzoties, sūtnis Brauns fon Štumms man parādīja dažus — man jau zināmus — latviešu preses rakstu tulkojumus sakarā ar jauno kameru dibināšanu (it sevišķi *Brīvā Zeme* izcēla, ka jaunajām kamerām uzdots darboties 15. maija ideju garā). Viņš bija dusmīgs un uztraucies. «Lūdzu, izskaidrojiet man, kāpēc latviešu prese mums pārmet nacionālsociālistiskās ideoloģijas izplatīšanu Vācijā, bet pati uzsver, ka nepieciešams Latvijā stiprināt 15. maija ideju. Es tagad nerunāju par mazākumtautību apspiešanu. Mani interesē vienīgi minētās pretrunas izskaidrojums!» Biju neērtā situācijā. Par laimi, atcerējos, ka viņš man reiz uz jautājumu «Kādēļ Vācijā pieaug spiediens uz baznīcu?» atbildēja: «Atklāti runājot, ja es būtu profesors un nolasītu jums lekciju par šo jautājumu, jūs to varbūt saprastu, bet, ja es jums sniegtu īsu atbildi, jūs to nesaprastu!» To pašu atbildi devu šoreiz viņam. Brauna fon Štumma sejā iezīmējās smails, un viņš atvadījās.

Ceļā uz *Promi* preses konferenci piedzīvoju savdabīgu pārsteigumu. Gaiteni sastapu Baltijas nodaļas vadītāju Maurachu, kas mani aicināja savā kabinetā. Tikko biju apsēdies, viņš lika vaļā: «Sakiet, vai Rīgas kungi ir zaudējuši prātu? Es neesmu naidīgi noskaņots pret Latvijū. Es pat saprotu nepieciešamību stiprināt latviešu pozīcijas saimnieciskajā un kultūras laukā, jo te latviešiem jāatgūst nokavētais. Es to saprotu. Bet tas būtu darāms ar mēra izjūtu un prasmi. Jums Vācijā ir daudz ienaidnieku. Jūsu valdībai tas ir zināms. Bet, neraugoties uz to, tā rīkojas, it kā Latvija būtu lielvalsts bez jebkādām nākotnes problēmām. Un jūsu prese? Tā bezatbildīgi un lieki saasina visas šīs problēmas. Saku jums atklāti, ka Berlīne to visu reģistrē. Nebrīnieties, ja nākotnē radīsies grūtības — liekas un kaitīgas tiklab Latvijas, kā Vācijas interesēm. Konferencē mēs par to nerunāsim!» Pateicos Mauracham par norādījumu. Birojā uzrakstīju trīs lappuses garu ziņojumu Bērziņam. Vācieša vārdus atzīmēju gandrīz burtiski, lai neaizmirstos. Ka tas var kādreiz noderēt, to šodien piedzīvoju sarunā ar Braunu fon Štummu.

21. maijā

Munteram viņa pēdējā AA vizītē bija sarunas ar politiskās nodaļas vadītāju Vērmani un Baltijas (un Skandināvijas) nodaļas vadītāju fon Grundheru, lai ar šo nodaļu darbiniekiem bez liekvārdības pārspriestu pašreizējās Berlīnes un Rīgas attiecības. Kritika no vācu puses bijusi mērena, tajā, kā ministram šķita, izpaudusies zināma vilšanās. Viņam katrā ziņā nācis par labu, ka bijuši pie rokas vairāki muļķīgi vācu preses izlēcieni (pret Rīgu) paraugi. Tāpēc esot Stēgmanim un *Letai* ļoti pateicīgs, ka tie tik rūpīgi sekojuši vācu preseī. Tas jāturpinot ar vēl lielāku uzmanību. Munterš pirmo reizi pieminēja arī manu algas problēmu (sakarā ar neizdevīgo maiņas kursu). «Man arī tas nepatīk. Tiklīdz putekļi nosēdīsies (nezinu, ko viņš ar to gribēja teikt) un varbūt nokārtosies vēl kas cits, atradīsim labvēlīgu atrisinājumu. Esmu to apsolījis arī jūsu Bērziņam.» Sarunas beigās ārlietu ministrs apjautājās par jaunākajām ziņām no Sudetijas, kur nesen beidzās pašvaldību vēlēšanas, kurās vācieši ieguva 70%, dažos apgabalos pat mazliet pāri par 80% nodoto balsu. Sakarā ar to Prāgas valdība izsludinājusi daļēju armijas mobilizāciju. Jautāju Munteram: «Vai jūs te saskatāt paralēles ar Austriju?» — «Attiecībā uz galarezultātu — jā. Nabaga čechi, viņi — tāpat kā mūsu sūtnis Anglijā Zariņš — ir pārliecināti, ka angļi viņus atbalstīs. Londona to nedarīs, jo, pirmkārt, tai nav ar ko draudēt, otrkārt, tur labi apzinās, ka Staļins ļoti vēlas Anglijas iejaukšanos, lai vēlāk varētu ievākt ražu.»

Pēcpusdienā, atstādams dzīvokli, satiku Ērfūra jaunkundzi, kas devās pie Mandusa kundzes, lai tai pateiktu, ka viņai tagad esot kalpone, kas reizi nedēļā labprāt nāksot apkopt arī Mandusa kundzes dzīvokli. «Tas ir lieliski, ka esmu jūs sastapusi, jo man ir ļoti svarīgs jautājums!» Ielūdzu viņu uz tasi kafijas lielajā *Ūlandeka* kafejnīcā Kūrfirstendamma un Ūlanda ielas stūrī. Tur Ērfūra jaunkundze man pastāstīja, ka viņa Šveicē iepazinusies ar latviešu dejojātāju Monnu Štāli, kas esot soliste *Ballet de Paris* un apmācot arī jaunas dejojājas. Pati mācījusies pie slavenās krievietes Pavlovas un pirms vairākiem gadiem izpelnījies uzslavu par klasiskā

baleta sniegumu *Covent Garden* operā Londonā. «Dejodama klasisko baletu, nejūtos tik droša, kā vēlētos. Tāpēc gribu papildināties pie Monnas Štāles. Ja tas neizdotos, darītu to labprāt Rīgā — Nacionālajā operā. Vai tas būtu iespējams?» Varēju viņai tikai ieteikt pašai rakstīt uz Rīgu. Pienākušas vairākas vēstules, arī ļoti interesanta no Ginsburga. Viņš saņēmis ielūgumu uz kāzām. Kāda viņa radniece, kas dzīvo Maskavā, rudenī precēsies ar jaunās Kremļa zvaigznes Kaganoviča tuvu radu. Tieši šā apstākļa dēļ Ginsburgs nolēmis pieņemt ielūgumu, citādi viņš, būdams aktīvs žīdu pretkomunists, to neriskētu. Arī Verners atrakstījis. Viņa tēvs taisoties pirkt namu Rīgas nomalē. Divi četrstabu dzīvokļi un mazs dārzs (800 m²), tikai piecas minūtes no autobusa pieturas, hipotēku neesot, cena: 17 000 latu.

3. jūnijā

Jauka diena — ne jau saules, bet direktora Bērziņa vēstules dēļ. Tā šoreiz ir privātas dabas. Viņš manā algas lietā esot runājis ar Munteru (to zināju jau no ministra), kas solījis rudenī visu nokārtot. Lai man palīdzētu, direktors esot stājies sakaros arī ar laikraksta *Rīts* redaktoru Klāvsonu. Es varot rakstīt šai avīzei. Mans pseidonīms *Vasarājs*. Druvam patīkot, ja žurnālisti patapinot vārdus no lauku dzīves! Krūkļa jaunkundze mani savienoja ar holandieti Blokzīlu, kas nesasveicinājies tūliņ jautāja: «Vai jūs krācat?» Izrādījās, ka *Promi* plāno otru ārzemju žurnālistu braucienu uz Austriju — tas paredzēts laikā no 11. līdz 17. jūnijam. Pirmajā braucienā piedalījās tikai angļi, franči, itālieši un amerikāņi. Tā kā šoreiz būs vairākkārt jāpārnakšņo divgultu istabās, holandietis vēlas būt kopā ar mani. Varēju viņu mierināt, ka nekrācu. Vēlāk uzzināju no Friča, ka arī viņa vārds atrodas ielūdzamo sarakstā un ka viņš priecājas apraudzīt «savu Vīni». Arī šoreiz norunājām neturēties kopā, jo pārējiem nav jāzina mūsu sadarbība; bez tam, zvejojot savrup, iegūstam vairāk informācijas.

Nosūtīju Vruka jaunkundzei un viņas leitnantam apsoltās operas kartes. Pagājušā svētdienā biju ar Vili pie Vrukiem pusdienās. Vilis 15. jūnijā dodas atvaļinājumā uz Rīgu, kur viņš grib Ārlietu ministrijā apjautāties par savām precībām ar Zigrīdu. Nākamo svētdienu abi esam ielūgti pavadīt, apbraukājot ar Zigrīdas motorlaivu Berlīnes ezerus. Tas būtu jauki — ceru, ka darbs to atļaus, t. i., ka būs klusa svētdiena. Rīt vai parīt pabeigšu Friča pasūtīnāto lielo rakstu par Lietuvu. Tas būs kapitāldarbs trīs daļās, ar Lietuvas sūtņa interviju, ieteikumiem sakarā ar tirdznieciskiem darījumiem utt. Fricis vakar tajā ieskatījās un noteica jaunu honorāru — 450 RM!

Žurniaks man šodien parādīja *Daily Mail* 20. maija rakstu par Austriju. Tajā, starp citu, rakstīts: «Hitlers cenšas realizēt savu ārpolitisko programmu bez asinsizliešanas. Ar niecīgiem cilvēku upuriem viņš ieguva varu Vācijā, zemē, kurā dzīvo 68 miljoni cilvēku. Tagad viņš pievienoja Austriju. Salīdzinājumā ar Hitlera varas nostiprināšanu Vācijā un Austrijā pēdējo gadu nemieros Palestīnā dzīvību zaudējuši daudz vairāk cilvēku!» Man šķiet, ka Muntera prognoze attiecībā uz Čehoslovākijas likteni būs pareiza.

Beidzot daži vārdi par direktoru Bērziņu. Esmu laimīgs, ka strādāju viņa vadībā iestādē, kas direktora labās izglītības, spēju un ārzemju pieredzes dēļ ieguvusi starptautisku atzinību. Viņš, bez šaubām, ir liela personība: darbā stingrs un noteikts, bet arī taisnīgs; nebaidās izteikt savus uzskatus — pat Ulmaņa priekšā, necieš suminājumus, jo tie viņu mulsina. Līdzstrādnieku bēdas ir arī viņa bēdas — ikviens var atklāti ar viņu runāt un lūgt palīdzību. Protams, viņā mīt divas dvēseles, jo viņš ir arī rakstnieks, kas kūšājošā dzīvē meklē gan skaistumu, gan dvēseles konfliktus. Tādēļ viņš reizēm nav uzminams, bet ir arvien mīlams.

4. jūnijā

Piecēlos agrāk nekā parasti, jo bija jāsaved kārtībā mans archīvs. Lochners man ieteica tādu iekārtot. Tā ir personu kartotēka, kurā vai nu atzīmēju, vai ievietoju avižu izgriezumus par pārmaiņām valdībā, partijas vadībā, AA, *Promi*, SS, Rozenberga iestādē, armijas, preses un visu to iestāžu vadībā, kas nodarbojas ar ārzemēs dzīvojošo vāciešu problēmām. Esmu pārsteigts, ka sūtniecībai tādas kartotēkas nav.

Sūtniecībā Krūkļa jaunkundze man iedeva Jēkaba vēstuli ar sveicieniem no Zigurda, Robja un Paula Zemgala. Vēstulē bija samērā daudz rakstīts par dzīvi un noskaņojumu Rīgā. Mūsu vecbiedrs tieslietu ministrs Apsītis ieguvis ar savu lielo darbu — jauno Latvijas civillikumu — ne tikai atzinību tautā, bet arī respektu Ministru kabinetā.

Šodien *Promi* preses konference nenotika, jo lielākā daļa ārzemju žurnālistu devās uz *Kaizerhofa* viesnīcu, kur jaunais ārlietu ministrs Ribentrops rīkoja iepazīšanās pēcpusdienu, kurā bez žurnālistiem piedalījās arī diplomāti. Ribentrops elegantā uzvalkā, nedabiski pacēlis galvu, it kā skatīdamies tālumā, paspieda dažiem žurnālistiem roku, lai tad ilgāku laiku sarunātos ar mūsu biedrības priekšsēdi Lochneru un viņa vietnieku, holandiešu Dr. van Māsdīku (*van Maasdijk*). Es tādu pagodinājumu neieguvu, bet toties nonācu citā saskarē ar ārlietu ministru. Stāvēju apmēram trīs metrus aiz Ribentropa, kad divi viesmīļi nejauši saskrējās durvīs un apgāza kādu ķebli ar palmu. Kociņš draudēja uzgāzties ārlietu ministram. Mēģinādams krītošo palmu novirzīt, lēcu ar izplestām rokām uz priekšu. Tieši šajā brīdī Ribentrops mazliet atkāpās, un es viņu diezgan stipri pagrūdu. Pirmajā acumirkļī viņš, nesaprazdams, kas notiek, bija nikns, bet tad, ieraudzījis, ka palma uzgāzusies Lochneram, saprata un pateicās man par «dzīvības glābšanu». Holandietis iepazīstināja mani. «Ak no Latvijas!» iesaucās Ribentrops. «Tur diemžēl raksta briesmu lietas par mums!» — «Tāpat kā par Latviju šeit, Berlīnē. Bet tieši tādēļ, ministra kungs, esmu te, lai Rīgai ziņotu patiesību!» Vārdu «patiesību» sevišķi uzsvēru. Mūs apstāja daudz ļaužu. Ribentrops smaidīdams vēlreiz saņokojās ar mani un uzsauca apkārtējiem: «Kungi, ceru, ka arī jūs esat Berlīnē, lai rakstītu par mums tikai patiesību!» Tūlīņ pēc šā atgadījuma mani uzrunāja Igaunijas sūtnis Tofers (no mūsu un lietuviešu sūtniecības atkal neviens nebija ieradies). «Nu jūs esat apdrošināts pret izraidīšanu. Mēs visi dzirdējam, ko

ministrs teica!» Tā sākās saruna, kas beidzās ar pārsteigumu. Tērzēdami par šo un to, pieminējām suņus. Nožēlojām tos, jo tiem te, Berlīnē, bez nepieciešamās kustības brīvības ir grūta dzīve. Teicu: «Tad jau mana tēva krusttēva kaķiem bija lieliska dzīve — visapkārt lauki, un visās durvīs izzāģēts stūris, lai kaķi varētu netraucēti staigāt no istabas istabā!» Sūtnis, brīdi klusējis, jautāja: «Vai tas bija Lietuvā? Man ir radnieks, kas studējis Rīgā. Viņš man stāstīja, ka reiz braucis līdz savam draugam, komilitonim, uz medībām Lietuvā. Tur Podliknovā pie drauga krusttēva viņš piedzīvojis tādu kaķu «godināšanu», kā jūs nupat notēlojāt.» Izrādījās, ka sūtņa radnieka draugs bija mans tēvs, kas ar igauni viesojies tēva krusttēva Vanaga mājās! Tā iznāca samērā ilga saruna ar igaunu diplomātu.

Vakarā piezvanīju Manonai Ērfūrai. No Mandusa kundzes uzzināju, ka dejojā jau divas reizes bijusi ielūgta pie Hitlera uz t. s. mākslinieku tikšanos. Vācijas diktatoram patīk šad tad vaļas brīžos pie kamīna parunāties par mākslu. Tādās reizēs arvien aicina pusduci pazīstamu un izskatīgu Berlīnes mākslinieču. Norunāju ar Ērfūru tikties jau pirmdien, jo viņai tad ir brīvs vakars.

5. jūnijā

Mierīga svētdiena. Visa diena bija manā rīcībā. Jautrā omā ar Vili norunātā laikā satikāmies ar Zigrīdu un Helgu, lai dotos uz laivu ostu. Tur nu bija Zigrīdas «tvaikonis»: divstāvu motorlaiva ar segtu kabīni un plašu kajīti ar nelielu virtuvīti. Viss bija labā kārtībā un tīrs; metāla daļas mirdzēja saulē. Laivas nosaukums bija *Quo vadis*. Tas kaut kā atbilda Zigrīdai. Braucām labu stundu. Kilometrus 40 aiz Berlīnes piestājām mežainā krastā. Pastaigājāmies, peldējāmies, ēdām līdzpaņemtās pusdienas, klausījāmies radio un strīdējāmies par rakstniekiem un māksliniekiem, jo katram bija savi mīļi. Vēlā pēcpusdienā braucām atpakaļ. Zilas debesis, ne mazākās vēsmas, motora vienmuļā rūkoņa. Helga vēl sauļojās klāja priekšgalā. Zigrīda stāvēja pie stūres, blakus Vilis, aplicis viņai roku ap pleciem, bet es stāvēju aiz viņiem. Vilis sāka runāt par mīlu. Tā dzimstot acīs, bet augot sirdī. Zigrīda: «Tas ir banāli. Manuprāt, mīla ir nopietns divu cilvēku nolīgums, kas izceļas ar to, ka tas dienu no dienas jāatjauno!» Es iebildu: «Nolīgumu var kā kalendāra lapas dienu no dienas mest papīra grozā. Manuprāt, mīlā galvenais ir uzticība. Es, piemēram, te nevarētu dzīvot, ja es neticētu un nedzīvotu garā līdz savam mīlotajam cilvēkam. Šī ticība dod spēku pārvarēt visas problēmas!» Neviens vairs nerunāja. Piepeši motors iekaucās, laiva iedrebējās un lielā ātrumā drāzās uz priekšu. Putu šļakatas šķīda pa labi, pa kreisi. Pēkšņi mūsu priekšā parādījās bāka uz liela betona kluča. Helga iekliedzās, Vilis, nogrūdis Zigrīdu no sēdekļa, strauji pagrieza stūri, un tā mums tik tikko izdevās aizšauties betona klucim garām. Šķiet, ka mēs visi bijām bāli. Helga atskrēja un spēcīgi iesita Zigrīdai sejā. Vilis sauca: «Kā samazināt ātrumu?» Zigrīda to parādīja un sāka raudāt. Lēnā gaitā braucām tālāk. Sāka jau tumst, kad atgriezāmies ostā. Klusēdami gājām uz autobusa pieturu. Tur es atvadījos, jo pēc šā atgadījuma gribēju būt viens. Helgai pateicu, ka nevēlos viņu vairs redzēt.

AA preses konferencei beidzoties, jaunais Baltijas valstu preses nodaļas vadītājs Dr. Štaudachers aicināja mani savā kabinetā (viņa priekšgājējs ģenerālkonsuls Zommers esot ļoti slims). Sarunu ievadot, Štaudachers uzsvēra, ka viņš vēloties ar mani runāt pavisam personiski. Viņš maijā esot atceļā no Tallinas četras dienas pavadījis Latvijā. Dzīvojis pie kāda dāņu izcelsmes paziņas Rīgā. Bijis arī vienu dienu Jelgavā un Ķemerose. «Man palicis labs iespaids par jūsu zemi un valsti. Tādēļ dziļi nožēloju vācu un latviešu preses savstarpējo apkarošanos. Jo vairāk tāpēc, ka es, piedalījies dažādās apspriedēs, esmu konstatējis, ka jaunās Vācijas vadošās aprindas visumā ir labvēlīgi noskaņotas pret Igauniju un Latviju. Diemžēl, to traucē neparedzētie emocionālie strīdi starp Rīgas un Berlīnes presi un pārdomas par Vācijas drošību. Vācieši vēl arvien labi atminas krievu bīstamo iebrukumu Austrumprūsijā pasaules kara sākumā. Tikai laimīgu apstākļu dēļ toreiz izdevās atvairīt ienaidnieka spēkus. Tas nozīmē, ka mūsu valdībai, domājot par Vācijas austrumu robežu drošību, jāpievērš sevišķa uzmanība Baltijas valstīm, jo no Latvijas robežas krievu tanku lavīna, vēlākais, pēc 30 stundām sasniegtu mūsu robežu, ja krievu spēki Latvijā un Lietuvā sastaptu kaut cik vērā ņemamu pretestību. To ievērodama, Vācija būtu ar mieru aizmirst i pazemojumu (Latvijas kara pieteikumu Vācijai 1919. gadā), i vienu otru pretvācisku izlēcieni — izņemot masīvus baltvācu tiesību ierobežojumus —, ja tikai Latvijas valdība nepārprotami pierādītu, ka tā neitralitātes ietvarā noteikti pretosies jebkādi padomju agresijai — vai nu tā būtu politiskas, vai militāras dabas — un ja Latvijas un Igaunijas militārā savienība kļūtu ciešāka, papildinot to ar automātiskas palīdzības sniegšanas norunu. Bez tam būtu vēlams kāpināt vismaz par 10% Latvijas saimnieciskos darījumus ar Vāciju.» Beidzot savu paskaidrojumu, Štaudachers uzsvēra: «Lūdzu, pārlieciniet savējos, ka Latvijai no Vācijas nav jābaidās, ja tā noteiktāk apliecinās savu neitralitāti un ieņems patiesi korektu nostāju pret Vāciju, atmezdzama kašķēšanās. Tuvākajā nākotnē izrādīsies, vai Rīga būs sapratusi, ka ir pienācis laiks nopietni pārdomāt savas nākotnes drošību!» Protams, ka es pateicos par šo «personiskās dabas» sarunu, aizrādīdams gan, ka viņš pārvērtējis manu ietekmi *Letā* un sūtniecībā. Štaudachers atbildēja: «Ar jums jau arī nerunāja ministrs vai valsts sekretārs.» Steidzos uz sūtniecību, kur vārdu pa vārdam atstāstīju šo sarunu un uzrakstīju arī ziņojumu Bērziņam (drošs paliek drošs, jo esmu pārliecināts, ka Štaudacheram bija uzdots ar mani aprunāties). Ziņojumu nosūtīšu ar diplomātisko pastu, jo tajā ir dažas piezīmes, kas naciņiem nav jāzina. Ozoliņš stāstīja, ka kurjers šoreiz laikam būšot Jankavs. Uzskatu Štaudachera izklāstu par sava veida «draudzīgu aicinājumu», bet sarunas beigās («tuvākajā nākotnē...»), šķiet, miglaini pieteikts svarīgs notikums, kas varētu kļūt par pārbaudījumu Latvijas nostājai pret Vāciju.

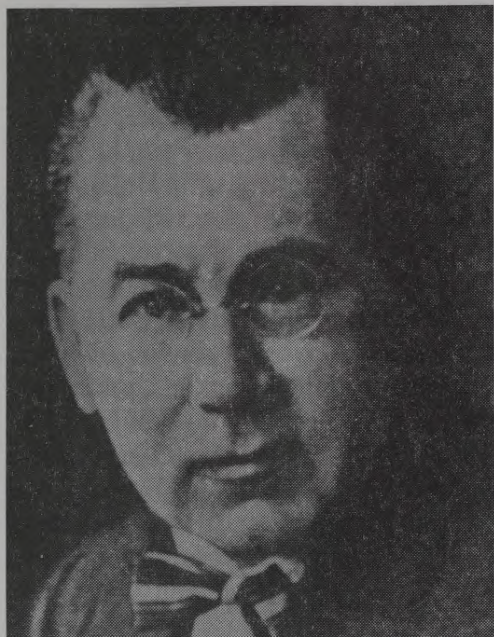
Pēc darba biju ar Ērfūru *Žokeju* bārā. To man ieteica Leipolds. Mūs ielaida tikai pēc tam, kad biju uzrādījis ārzemju žurnālista apliecību. Telpas mazliet patumšas — sveču gaisma —, bet samērā lielas, tā ka galdi nestāv pārāk tuvu cits pie cita. Orķestra mūzika klusināta un piemērota lokāla raksturam. Esmu jau vairākkārt bijis bāros, bet pirmo reizi Berlīnē apmeklēju bāru ar paša ielūgtu

Berlīnes Valsts operas solodejotāja
Manona Ērfūra.

sievieti. Jutos kā grēcinieks Lauras priekšā. Ērfūra man pastāstīja par savām viesošānās reizēm pie Hitlera un kā vācu diktators sarunājas un izturas privātā sabiedrībā. Dzirdēju ļoti interesantus novērojumus. Esmu tos atsevišķi pierakstījis, jo man ir padomā drīz sūtīt Bērziņam objektīvu ziņojumu par Hitleru. Ielūgums pilnībā attaisnojās. Arī citi sarunas temati bija interesanti. Tā Ērfūra zināja šo to vairāk stāstīt par slavenu Gebelsa mīlas dēku ar čehu aktrisi Lidu Bārovu, kuras īstais vārds esot Babkova. Viņa bijusi viduvēja aktrise Prāgā, bet ļoti uzņēmīga, izskatīga un gudra. Berlīnē viņai laimējies, jo toreiz kādai filmai meklējuši taisni slāvu sievietes tipu. Gebelss, būdams vācu filmas galvenais uzraugs, drīz ar viņu iepazīties, sekmējis viņas karjeru un iemīlējies viņā. Tā patiesi bijusi viņa lielā mīla, jo viņš taisījis toreiz šķirties no sievas un pat atteikties no ministra amata. Gebelsa dievinātais Hitlerš tomēr to neatļāva. Gebelsam vienīgi aizliedza iejaukties citu resoru kompetencēs — it sevišķi AA, kur viņam ar Antikominternes ārpolitisko ieteikumu (Vācija kā Eiropas sargs pret komunismu) no 1935. gada līdz 1937. gadam izdevās ietekmēt vācu ārpolitiku.

Kad orķestris sāka atskaņot tango, apklusām. Mūzikai beidzoties, Ērfūra jautāja, vai man patīkot tango. Atbildēju, ka tas mani reibina un satrauc, nav iespējams to dejot bez emocijām. Citēju kāda argentīniešu dzejnieka vārdus, ka «tango ir skumjas domas, kuras var izteikt dejā». — «Tas ir jauki — arī man tango patīk!» Ērfūra piebalsoja. «Ir jāzina, ka šai dejai ir sava vēsture. Tango dzimis Argentīnā, priekšpilsētas krogos, nabago ļaužu un izvirtības kvartālos. Dejai bija

Dr. Edgars Krieviņš —
Latvijas sūtnis Berlīnē.

jāizteic ne vien atsevišķa cilvēka kaislīgas mīlas jūtas, bet arī protests pret apspiestību. Tādēļ šajā dejā atrodami ne tikai kaislības, ilgu, bet arī brutalitātes elementi. Pilsoniskā sabiedrība to ilgi boikotēja. Vilhelms II bija pat pavēlējis izmest no vācu armijas katru virsnieku, kas iedrošinātos dejot tango!»

31. augustā

Brachmanis ar šoferi Bušu, iztīrījuši pagalmu un garāžas, strādā dārziņā sūtniecības priekšā un pukojas uz Plensneru. Kāpēc? Gluži vienkārši: nedēļas beigās gaidām jauno sūtni — Krieviņu. Viņu labi pazīdami, abi darbinieki zina, ka sūtnis redz katru nieku, necieš nekārtību un netīrību. Tādēļ jau tāpat tīrajā un kārtīgajā sūtniecībā kopš pirmdienas tiek mazgātas durvis, logi un veikti citi darbi. Un nu pulkvedis ar savu šoferi aizbraucis, bet Brachmanis ar Bušu palikuši bez palīga. Tādēļ sapīkums.

Sarunā ar Igenbergu (79) un Vili dzirdēju jauno padomnieku izsakām bažas par to, vai Krieviņš spēs pārredzēt politisko stāvokli, kas, pēc viņa domām, esot ļoti saspīlēts. Šodien radiofons ziņojis, ka Sudetijā atkal nošauti četri cilvēki, to starpā divi čehu karavīri. Tādus apstākļus čehi ilgi necietīšot. Čehu armija esot labi apbruņota, un viņi arī neesot vieni. Vai Londona un Parīze konflikta gadījumā tūdaļ uzsāks karu ar Vāciju, vēl neesot skaidrs, bet Maskava gan to darišot. Benešs viņam, Igenbergam, reiz esot teicis, ka čehoslovaku armija esot gatava «savaldīt Hitleru».

Vilis man vēlāk teica, ka Celmiņš, aiziedams pensijā, saņemšot apmēram 950 latus mēnesī. Nemaz nezināju, ka Celmiņš kļūst pensionārs. Atvadoties viņš man teica: «Esmu ilgi atpūties, nu varēšu atkal ar pilnu jaudu darboties!»

Vakarējo ciemošanos pie Tīdkes nenožēloju. Tur bija arī saimniecības ministrs Funks. Drukns vīrs ar nesimetriskiem vaibstiem, pašķību muti, bet ar gudrām acīm un lielisku atmiņu. Pusdienas ēdot, dzērām mūsu dzidro. Ministrs daudz stāstīja par dažādiem notikumiem Propagandas ministrijā, kur viņš vēl nesen bija valsts sekretārs. Funks slavēja Gebelsu, kas paklupis cilvēciskas vājības dēļ (sapratu, ka te bija domāta viņa «afēra» ar Bārovu). Tagad Gebelsam jāatturoties un jāklusējot, bet tikai pagaidām, jo «Vadonis bez viņa nevar iztikt». Pēc pusdienām sēdējām dārzā, kur Tīdke ilgi un saistoši stāstīja, piemēram, par Marlēnu Dītrichu, kas bijusi tik populāra, ka nevarējusi bez pavadoņiem rādīties uz ielas vai restorānā. Teātrī viņa arvien sēdējusi ložā, kur līdz izrādes sākumam priekšdari bijuši aizvilkti ciet. Stāstīja arī par to, kā pazīstamais rakstnieks Remarks, naciņu aizliegtā romāna *Rietumu frontē bez pārmaiņām* autors, ticis pie sava pseidonīma. Gluži vienkārši, rakstnieks, kura īstais vārds esot Krāmers, jaunībā mainījis sava uzvārda burtu seku. Uzzināju, ka Vācijā esot 650 teātru un 7500 kinoteātru (Latvijā ir apmēram 95 kinoteātri). Viesību beigās Funks man uzprasīja: «Kas notiek Latvijā? Kā patīk Berlīnē? Vai daudz darba?» Kad biju atbildējis, Tīdkes kundze uzrunāja ministru: «Vai zini, tu gan varētu šīs mazās zemītes labā kaut ko darīt! Te daudzi Latviju aprunā, jo to nepazīst.» Funks pamāja ar galvu un smiedamies atbildēja: «Labi, labi. Tu jau zini, ka esmu kājām apceļojis Kurzemi un ka man tur patika. Lieliski zemnieki, sirsnīgi un strādīgi. Ja Latvijas valdība man garantētu 75% no visiem lauksaimniecības produktu izvedumiem, es Latvijas intereses aizstāvētu kā lauva. Tādā gadījumā latviešiem sūtniecība Berlīnē nebūtu vajadzīga!» Visi sirsnīgi smējāmies. Arī es, jo Funks jokodamies atklāja naciņu cenšanos gūt ietekmi Latvijā jeb citiem vārdiem: «Pakļaujieties mums, tad dzīvosit, cepuri kuldami!» Atvadoties pieņēmu ministra piedāvājumu aizvest mani viņa mašīnā uz *Promi* preses konferenci.

VĀCU VIRSNIEKI SPRIEŽ PAR HITLERA APCIETINĀŠANU

4. septembrī

Šorīt agri cēlos. Vispirms izskatīju svētdienas presi, pēc tam ar Venceliem braucām uz mežu. Tur pastaigājoties atcerējos pagājušā gada izbraucienu ar Stēgmani. Žēl, ka viņa te vairs nav. Viņš Berlīnē bija ļoti aktīvs, un esmu daudz mācījies no viņa. Lai viņam labi veicas Ārlietu ministrijas politiskā departamenta direktora amatā! Pusdienas ēdām mazā lauku krodziņā. Bijām vienīgi viesi. Kad maksājām, krodzinieks uzprasīja Vencelam, kas bija SS formastērpā: «Sakiet, vai mēs drīz ieņemsim Prāgu?» — «Kā tā, ko tad mēs tur esam pazaudējuši?» — «Nu tā, domāju, ka tas ir Vadoņa programmā!» Atceļā uz pilsētu Vencels par krodzinieka izrunāšanos nevarēja nomierināties. Tas esot bīstams stulbums! Diemžēl, tā domājot arī daudzi partijas biedri. Par Anušku Venceli nekad nerunā.

Pēcpusdienā apciemoju Frici. Viņš vakarvakarā piezvanīja, lai noteikti viņu uzmeklējot. Gandrīz neticama ziņa! Protams, biju lasījis, ka armijas ģenerālštāba šefs ģenerālpulkvedis Beks pēc paša lūguma atbrīvots no amata. Kad biju apsolījis, ka neko neizpauđīšu, Fricis man atklāja: vairāki ģenerāļi, kā arī dažas personas SS un policijas vadībā esot neapmierinātas ar Hitlera bīstamo politiku Sudetijas jautājumā. Šie kritiķi atbalstot prasību atbrīvot 2,5 miljonus vāciešu no čehu kundzības, bet nekādā ziņā to, ko vēloties Hitlers, proti, Čehoslovākijas iznīcināšanu. Tas Vācijai neesot vajadzīgs, bez tam tāds pasākums varētu izraisīt karu, kuru vācieši zaudētu. Neraugoties uz drudžaino bruņošanas un modernajiem ieročiem, Vācija ar čehu un franču armiju netikšot galā. Beks to esot Hitleram divos iesniegumos mēģinājis ieskaidrot, bet bez sekmēm. To uzzinājuši, ģenerāļa domubiedri nolēmuši Hitleru arestēt. Iniciators bijis Beks. Bet tad ģenerālis piepeši atkāpies no amata. Tas opozīcijā radījis pilnīgu apjukumu. Kas tālāk notikšot, neviens šodien nevarot pateikt, jo «putekļi vēl nav nosēdušies». Fricis man to atklāja, lai es būtu sagatavots negaidītiem notikumiem. Ja tas nebūtu bijis Fricis, kas man to stāstīja, es nebūtu ticējis.

Letai piezvanījis, nejaušības dēļ sarunājos ar Veismani. Tā kā Rīga par notikumiem Sudetijā saņemot kaudzēm informācijas no *DNB*, *Reuter* un *ČTK* (čehu ziņu birojs), man par to neesot jāziņo; bez tam es varot, sākot ar rītdienu, «atpūsties», jo rīt Nirnbergā atklāšot naciņu partijas kongresu (*Parteitag*) un *DNB* par šo notikumu ziņošot dienu un nakti. Beigās Veismanis apjautājās, vai Krieviņš jau ieradies Berlīnē.

Kad šorīt plkst. 10.30 ierados sūtniecībā, sastapu gaitenī jauno sūtni. Viņš bija ieradies bez lieliem pieteikumiem. «Esmu par jums dzirdējis. Pēc dienām divām aprunāsimies. Sveiki!» Atvadījies sūtnis iekāpa ar Bušu mašīnā un aizbrauca. Kad vēlāk uzprasīju Vilim, kurp tad sūtnis tā steidzas, uzzināju, ka Krieviņš, noskuvies un padzēris kafiju, aizbraucis uz *AA*, bet pēc tam došoties apmeklēt vecos draugus, diplomātus. Es neticīgi kratīju galvu — «Ko, trīs stundas pēc ierašanās Berlīnē?» Tas esot Krieviņa darba temps, Vilis paskaidroja. Kad devos pie pulkveža, sastapu viņu pie sūtņa dzīvokļa durvīm. Ieraudzīdams zem pulkveža svārkiem *Letonijas* krāsu lenti, sapratu. Viņš bija gribējis apsveikt savu korporācijas draugu. Tā kā Plensners likās pārsteigts, atkārtotju viņam, ko nupat biju dzirdējis no Viļa.

7. septembrī

Šodien man bija garāka saruna ar sūtni. Jautājumi bira kā pupas — kādas attiecības esot ar vācu iestādēm, ar ārzemju presi, kādi man vācu paziņas utt. Par Stachivu un Frici es viņam gan neko nestāstīju, jo tie ir mani visvērtīgākie personiskie trumpji. Kad pieminēju Vencelu un viesošanas pie grāfienes Basenheimas, Krieviņš līdzīgi Bērziņam savilka uzacis un teica: «Oho!» Sarunas beigās viņš uzprasīja, vai es esot kaut ko dzirdējis par ģenerāļa Beka atvaļināšanu. Manīdams, ka vilcinos ar atbildi, sūtnis mudināja: «Ja tas ir kas slepens, tad tas ir arī svarīgs. Pasakiet, pēc avota neprasišu!» Šī bija mana pirmā saruna ar viņu, bet

nojautu, ka es Krieviņam varu uzticēties. Tāpēc atbildēju: «Jā, ministra kungs, Vācijā ir ģenerāļi, kas nevēlas Čehoslovākijas iznīcināšanu. Beks bez sekmēm brīdināja Hitleru un beidzot atkāpās.» — «Tā, tā. Nu, paldies — jūs zināt tikpat daudz kā es. Ja jums gadās uzzināt kaut ko svarīgu, nāciet pie manis.» — «Un, ja jūs neesat sūtniecībā, vai tad griezties pie padomnieka Igenberga kunga?» — «Nē, pacietieties, līdz ierodos, vai, ja deg, griezieties pie Plensnera!»

Vakarā Bērziņš zvanīja un paziņoja, ka man jābraucot ar pulkvedi uz Prāgu. Rīga no mūsu sūtniecības Čehoslovākijā saņemot ziņojumus, kas neko daudz neatšķiroties no čehu laikrakstu ievadrakstiem. Rīt būs jārunā ar Plensneru. Šī bija sekmīga diena, bet mani nospiež, ka daļēji laužu Fricim doto solījumu sakarā ar Beka lietu. Galveno, t. i., pašu sazvērestību, tomēr noklusēju.

PLENSNERAM UN MAN VALDĪBAS UZDEVUMĀ JĀBRAUC UZ PRĀGU

16. septembrī

Atgriezies no Prāgas, biju AA preses konferencē. Maz žurnālistu, jo vairums atrodas Dienvidvācijā, kur Hitleram vakar bija sarunas ar Lielbritānijas ministru prezidentu Čemberlenu. Neko daudz neuzzinājām, jo noklausījāmies vienīgi Hitlera viedokļa atkārtojumu. Viņš neprasa vairs Sudetijas autonomiju, bet šā apgabala pievienošanu Vācijai. Žūvs, kas pirms preses konferences bija Francijas vēstniecībā, paskaidroja: «Bija pareizi, ka neizbraucu noskatīties, kā džentlmenis satiekas ar izspiedēju. Hitlers neapmierināsies ar vakardienas prasībām, jo viņš zina, ka Parīze un Londona piekāpsies. Manējiem ir tādas bailes, ka nav pat vērts nosplauties!» Tā runāja Žūvs, kas ir par godīgu izlīgumu ar Vāciju, atzīst Austrijas un Sudetijas pievienošanu un iespējamu Dancigas atdošanu Vācijai par taisnīgu un lietuviešiem pārmet «pašnāvībai līdzīgu īsredzīgumu», bet mums ieteic «atstāties no Tautu Savienības mierinošajiem sapņiem un izturēties gudrāk pret Berlīni». Pēc šīs sarunas sniedzu īsu ziņojumu Krieviņam, vēlāk atgriezos mājās, lai pierakstītu Čehoslovākijas brauciena iespaidus.

Bija pusdienas laiks, kad pulkveža mašīnā IA-205 atstājām Berlīni. Apzīmējumu CD (diplomātiskais korpuss) Plensners lika noņemt, jo mēs gribējām novērot Čehoslovākijas iedzīvotāju reakciju, ieraugot vācu mašīnu. Agrā vakara stundā sasniedzām Drēzdeni. Tūdaļ devāmies uz *Balto briedi*, pazīstamu restorānu Elbas krastā. Dabūjām galdu pie augšējās balustrādes malas, no kurienes pavērās burvīgs skats uz Elbu. Saule nupat bija norietējusi. Gaismas atblāzma iekrāsoja rudenīgos mākoņus visbrīnišķīgākajās krāsās. Tie savukārt atspoguļojās mierīgi plūstošajā Elbas upē, kuru ietvēra parki un meži. Tālumā sudrabainā upe saplūda ar pelēki zeltaino apvārsni. Noraugoties šajā skatā, aizmirsām Berlīni, Prāgu un riebiģo

politiku. Plensneru un mani bija pārņēmis neapprakstāms miers. Mēs atradāmies Poruka *Pērļu zvejnieka* pasaulē. Sāka tumst, un mums bija jāpārtrauc sapņošana. «Ziniet, es vēlos, lai mani apglabā mazā dzimtenes lauku kapsētā,» atvadoties klusi teica Plensners.

Nākamajā dienā bijām Čehoslovākijā. Kamēr braucām pa 70—80 km platu joslu aiz robežas, ļaudis, ieraudzījuši mašīnu ar vācu numuru, mūs jūsmīgi apsveica, māja ar lakatiņiem un meta puķes. Tad aina mainījās. Čechu apdzīvotajos novados mums rādīja dūres un pret mašīnu atsitās viens otrs akmens. Sasniedzām Prāgu. Te redzēja daudz sarkanu karogu un lielus plakātus ar sauķļiem, kā «Lai dzīvo mūsu draugs — sarkanā armija!» Garāmgājēji rādīja mums mēli. Kādā krustojumā bija jāgaida. Dažu sekunžu laikā mūsu mašīnu aplenca 15—20 jauni cilvēki. Krekli līdz vēderam vaļā, sarkani lakati ap kaklu un rokās runģas, spieķi, kā arī citi sitamie. Tālāk braukt nevarējām — visapkārt bija zvēriski rēcošs pūlis. «Nu esam ķezā!» pulkvedis iesaucās, kad kāds ar akmeni izsita šoferu sánlogu. Tad attapos — ar rāvienu atvēru durvis, izlēcu no mašīnas un, saķēris vienu aiz sarkanā lakata, pilnā balsī kļiedzu krievu lamuvārdus, aicinādams viņus atkāpties, ja negrib, lai viņus sabrauktu. Cerētais pārsteigums bija tik liels, ka es varēju atkal sēsties mašīnā, un mēs devāmies tālāk. Ātri nokļuvām mūsu viesnīcā *Zlata Husa* pazīstamajā Vencela laukumā, kur kolēģis Prohāzka mums bija pasūtinājis istabas. Prāgā uzturējamies mazliet vairāk par divarpus dienām. Katrs gāja savu ceļu, un katram bija savi sarunu partneri. Sakarā ar Berlīnes *Reuter* ziņu aģentūras kolēģa, Prohāzkas un kāda ungāru žīdu rūpnieka ieteikuma rakstiem man sarunu partneru netrūka. Lai neietekmētos, norunāju ar Plensneru, ka mēs viens otram neko daudz nestāstīsim, vienīgi beigās salīdzināsim rezultātus. Tie izrādījās līdzīgi. Čehoslovākija atrodas neapskaužamā situācijā. Hitlers panāks, ko vēlas. Londona un Parīze neies Prāgai palīgā, jo Sudetijā vācieši ir nospiedošā vairākumā, — šī nejaukā situācija ir Versaļas līguma rezultāts. Ja čechi pretotos un viņiem steigtos palīgā krievi, Viduseiropa kļūtu komunistiska. Pie šā atzinuma nonācu pēc sarunas ar laikraksta pārstāvi Prāgā. «Vai neredzat, ka krievi nemaz nav īpaši jālūdz, jo jau tagad pat Vencela laukumā katrā otrā skatlogā redzams sarkanā diktatora Staļina attēls!» Pulkvedis bija nospīestā garastāvoklī. Vienu vakaru pavadīju viesnīcas bārā. Visapkārt internacionāla publika — angļi, franči, itālieši, poļi un pie atsevišķa galda pieci krievi. Orķestris atskaņoja populāro franču šansoneti *Parlez-moi d'amour**. Piepeši mani uzrunāja pazīstama balss — Vācijas lielrūpnieka meita, T. jaunkundze! Viņa mani atcerējās no viesībām pie grāfienes Basenheimas. Sameklējām brīvu galdiņu, apsēdāmies un sākām tērzēt — vispirms par Sudetijas problēmu, bet tad man bija jāstāsta par Latviju. Kā arvien, interesi izraisīja aizrādījums, ka Latvija ir mazliet lielāka par Beļģiju un Holandi kopā.

Atceļā, vakariņojot vecās ūdenszirnāvās Vācijas pusē, Plensners izteica domu, ka Hitlers, panākumu iedrošināts, pēc Sudetijas varētu pievērsties Dancigai un arī Klaipeīdai. «Ja viņš nebūtu psihopāts, lai ņem, tā ir viņa daļa, un miers! Bet tad šis trakulis varbūt sāks realizēt tos murgus, kurus viņš izklāstījis savā grāmatā *Mein*

* *Parlez-moi d'amour* (fr. val.) — Stāstiet man par mīlu.

Kampf!» Uz šo varbūtību norādīdams, pulkvedis esot Latvijā brīdinājis dažus nepacietīgus virsniekus, kas izteikušies par militāru savienību ar Vāciju. «Neprātīgi rikojas arī poļi un lietuvieši,» Plensners turpināja, «kas vienas pilsētas dēļ izjaukuši nepieciešamo savienību. Tādējādi esam nonākuši stāvoklī, kurā i neitralitāte, i piesliešanās Berlīnei, i piesliešanās Maskavai ir tikai atšķirīgi pašnāvības veidi. Kur palikušas Bulduru lielās cerības?» Bēdīgā noskaņojumā uzkāpām pa čikstošajām kāpnēm pirmajā stāvā, kur atradās guļamistaba. Bija satumsis, pa vaļējo logu plūda svaigs gaiss, kas smaržoja pēc tikko pļautas zāles. Kūti žvadzēja lopu ķēdes. Pārrunājuši vēl šo to, likāmies gulēt. Taču ilgi nevarējām iemigt — domās bijām jau Berlīnē, un mūs mocīja jautājums, kāds liktenis būs mūsu mīļotajai dzimtenei. 15. septembra pusdienas laikā ieradāmies Berlīnē. Tur līdz pusnaktij rakstīju savu ziņojumu par Čehoslovākiju. Kā ar Bērziņu un Krievīņu norunāts, nodošu to sūtnim, bet direktoram ar diplomātisko pastu nosūtīšu kopiju.

17. septembrī

Samērā mierīga diena, jo Londona un Parīze pārdomā, kā reaģēt uz jaunajām Hitlera prasībām. Labu pusstundu biju Hildebranda ielā 5 pie Igaunijas sūtņa Tofera. Tallinā sākot domāt par *Etas* (igauņu ziņu biroja) korespondenta sūtīšanu uz Berlīni. Sūtnis gribēja zināt, kā to vislabāk izkārtot. Manīju, ka Tofers pret mani ir labvēlīgi noskaņots, bet arī to, ka viņš cer no manis uzzināt par pārmaiņām un noskaņojumu mūsu sūtniecībā. «Nu, kā tagad veicas ar saspēli jūsu komandā — gandrīz puse ir jauni spēlētāji?» Viņam bija arī jau zināms, ka no Ženēvas atbraucis Āboltiņš. Sarunas nobeigumā Tofers izteica bažas par mūsu nostāju pret Vāciju, nožēloja naciķu preses uzbrukumus Latvijas valdībai sakarā ar jaunajām kamerām, bet piebilda: «Tas tomēr nav tik traģiski, jo, pēc manas informācijas, Vācijas valdībā runā par jaunu posmu Baltijas politikā, par draudzīgām attiecībām ar mūsu valstīm.» Nekavējoties braucu uz mūsu sūtniecību, lai ziņotu par sarunu ar igauņi. Sūtnis mani pieņēma Plensnera klātbūtnē. Kad beidzu, Krieviņš smaidīja. «Labi, labi. Piezvanišu savam jaunības draugam un apvaicāšos, ko viņš ar šo sarunu ir gribējis man signalizēt.» Plensners ierūcās: «Re, atkal jauns pierādījums tam, ka igauņi ar vāciešiem iesaistījušies intīmās sarunās. Kur tad paliek Baltijas antante?» Krieviņš viņu mierināja, norādīdams, ka arī gadījumā ja te, Berlīnē, Baltijas valstu pārstāvju starpā izveidotos ideāla sadarbība, nekas nebūtu panākts, jo, «kamēr valdības kungi nepārvarēs savstarpējās antipātijas, sadarbība starp Igauniju un Latviju paliks tukša skaņa». Bēdīgi, bet tā tas ir, un sūtnis zina, par ko viņš runā, jo bija Latvijas pārstāvis Tallinā.

No biroja piezvanīju Zigrīdai. Apjautājos, vai varu viņu vēl šovakar satikt, jo man ar viņu noteikti jārunā. Vilim par šo tikšanos nekas nav jāzina. Tagad piedzīvojam trauksmainas dienas un man patiesi nav laika ar abiem svētdienās iet pastaigāties vai šad tad uz ķinīti vai kur citur. Vilis jau lūdzis Zigrīdas papīrus, lai tos nākamnedēļ sūtītu ar Krieviņa pavadrakstu uz Rīgu. Ceru, ka kāzas varēs notikt Berlīnē.

Kad norunātajā vietā izkāpu no autobusa, Zigrīda mani jau gaidīja — melnā kostīmā ar baltu blūzi, melni baltām kurpēm un krokodilādas rokassomiņu. Iegājām ungāru bārā Ūlanda ielā. Tur es viņai tūliņ atklāju, ka tagad mēs ilgi neredzēsimies, bet lai nedomā, ka man ir iebildumi pret viņu vai pret viņas laulībām ar Vili. Bija jauki būt viņas sabiedrībā, bet sakarā ar lielo darba slodzi turpmākās tikšanās jāatliek. Tad runāja Zigrīda, nervozi smēķējama cigareti pēc cigaretes, sagādādama man pārsteigumu pēc pārsteiguma. Tas esot labi, ka es šovakar tik atklāti runāju. Tas viņai atvieglinot izteikt to, ko gribējusi pateikt jau agrāk, bet arvien atlikusi, jo Viļa un manā sabiedrībā jutusies it kā atbrīvota no smagas nastas. Nekādu kāzu nebūšot, un arī mani viņa nevēloties vairs satikt. Vilis, šis godīgais un mīļais cilvēks, esot pārāk labs viņai. Viņš viņu arī nesapratīšot, jo viņa esot lezbiete, bet Helga viņas partnere. Šo pulksteni atpakaļ pagriezt vairs nevarot. Ja viņa tāda nebūtu, tad laikam — par spīti tam, ka ir dažus gadus vecāka, — izšķirtos par mani. Viņa savas jūtas neesot izrādījusi, zinādama, ka es piederu citai sievietei.

Cēlāties, jo vairāk nebija ko runāt. Kad nonācām Kūrfirstendammā, Zigrīda iejautājās: «Vai drīkstu?» un ieķērās man elkonī. Klusēdami gājām pa bulvāri, kas, neraugoties uz vēlo nakts stundu, bija pilns ļaužu. Pēc laiciņa iegriezāmies Albrechta ielā, kur atrodas viņas nams. Atslēdzu viņai durvis. «Turies, Zigrīd! Visu labu!» — «Paldies, draugs, par jaukajām stundām. Paliec uzticīgs savai mīļajai, jo tā ir tavs spēks!» Caur lielajiem ārdurvju logiem redzēju viņu pazūdam gaitenā tumsā. Kad ieslēdzās gaisma, gaitenis bija tukšs. Mājās iedams, pārdomāju notikumu. Nu es sapratu Helgas izturēšanos, kā arī Zigrīdas izmisīgo braucienu motorlaivā. Un, runājot par savu attieksmi pret Zigrīdu, jāsaka, ka Laura mani paglāba no *amour fou* (neprāta mīlestības).

MĪKLAINA SLEPKAVĪBA

20. septembrī

Benešs pieņēmis Londonas un Parīzes ierosinājumus par Sudetijas vāciešu problēmas atrisināšanu, bet, kā nupat radiofonā dzirdēju, Hitleram radušās jaunas prasības. Par tām 22. septembrī Bonnas tuvumā notikšot jaunas sarunas. Ungārija pieprasījusi Prāgai atdot Karpatu apgabalu. Igaunija un Latvija deklarējušas Tautu Savienībā savu neitralitāti.

Šo dienu apēnoja drausmīgs notikums. No rīta, kā parasts, urbos cauri laikrakstu grēdai. Piepeši uzdūros ziņojumam ar virsrakstu *Miklaina slepkavība*. Lasīju tālāk: «Naktī no 17. uz 18. septembri kādā Albrechta ielas dzīvoklī izcēlās ugunsgrēks. Garāmgājēji izsauca ugunsdzēsējus, kas uguni ātri nodzēsa. Izdegušajā dzīvoklī atrada namīpašnieces Z. B. liķi. Policijas izmeklēšanā noskaidrojies, ka viņa naktī pirms ugunsgrēka tikusi nožņaugta.» Trakums, tas taču noticis drīz pēc

mūsu atvadišanās! Ar taksīti aizbraucu uz kriminālpoliciju. Tūliņ pateicu, ka es laikam būšu bijis priekšpēdējais, kas Zigrīdu redzējis dzīvu. Jautāju, vai zināms, cikos viņa mirusi. Cieši raudzīdamies man acīs, policists atbildēja: «Pēc ārsta atzinuma, starp plkst. 24.00 un 2.00, ļoti iespējams, ka pat starp plkst. 24.00 un 1.00!» Patiesībai atbilstoši biju uzdevis, ka šķīrāmiem apmēram plkst. 22.30, varbūt pat minūtes desmit agrāk. Lūdzu, ja pratinās Vili, neizpaust, ka es to vakaru pavadīju ar Zigrīdu. Tas policijai ir jāsaprot, jo esmu viņiem visu izstāstījis un man Viļa draudzība ir dārga. Ar taksīti braucu uz sūtniecību. Parādīju draugam laikraksta ziņu. Vilis kļuva bāls, rokas sāka drebēt, un viņš lūdza cigareti (kaut gan smēķēšanu sen atmetis). Ieteicu pieteikties policijā par liecinieku. Viņš to apsolīja darīt, tad devās pie Igenberga izlūgties atļauju šodien neierasties darbā. Kad piedāvājos viņu pavadīt, Vilis izmisis kratīja galvu.

Vakarā pēc mana ziņojuma *Letai* direktors Bērziņš vēlējās ar mani runāt. Munters esot piekritis Kauņas ierosinājumam uzdot man veikt arī Lietuvas telegrāfa aģentūras *Elta* pārstāvja pienākumus Vācijā. Biju ļoti pārsteigts, jo par to neko nezināju — Dr. Kaupu ilgi nebiju redzējis.

23. septembrī

Hitlera un Čemberlena sarunas beidzās bez panākumiem. Hitlers ultimātīvi pieprasīja čehu karaspēka un iestāžu izvākšanu no Sudetijas līdz 1. oktobrim. Vakarvakarā Stachivs man iedeva sarakstu, kādas SS nodaļas un vācu armijas vienības (no Berlīnes apkārtnes) atrodas ceļā uz Čehoslovākijas robežām. Pēc darba informēju sūtni. Krieviņš mani lūdza nekautrēties un ar svarīgām ziņām griezties pie viņa kaut vai nakts laikā. Par armijas vienībām viņš bija jau informēts (Plensners?), bet ne par SS vienībām, kas dodas uz Čehoslovākiju.

Biju šodien atkal kriminālpolicijā. Tā bija trešā pratināšana. Riebīgi. Tikko apsēdos, policists man nolika priekšā uzņēmumu, kurā bija redzams Zigrīdas puskailais un apdegušais liķis uz izdegušās istabas grīdas. «Vai atceraties to?» Ar rāvienu pielēcu kājās. «Jā, atceros, ka atnācu pie jums, lai palīdzētu noskaidrot slepkavību. Nu pietiek, zvanišu sūtnim!» (Protams, es to nebūtu darījis, jo sūtniecības iejaukšana šajā lietā varētu beigties ar to, ka Vili un mani atsauktu uz Rīgu.) Policists atvainojās, paskaidrodams, ka lietojis tikai parastu izmeklēšanas metodi.

26. septembrī

Čehoslovākija 23. septembrī pasludinājusi vispārējo mobilizāciju. Tam šodien sekoja daļēja mobilizācija Anglijā un Francijā. Briest nopietns konflikts, bet es — varbūt Žūva ietekmēts — nedomāju par kara varbūtību.

Policija ielūdza Vili un mani uz kafejnīcu. Slepkavība ir noskaidrota. Izšķirošo norādījumu devusi Helga, kas pastāstījusi, ka Zigrīda reiz žēlojusies par kādu savu radnieku, bijušo virsnieku, kurš strādājis pazīstamā restorānā par viesmīli un uzmācoties ar lūgumiem izpalīdzēt viņam ar naudu. Kad policija ieradusies restorānā, slepkava ieskrējis virtuvē un iegrūdis sev sirdī nazi.

Piecēlos, jo nevarēju gulēt. Zem manas istabas atrodas restorāns, kas parasti ir kluss, bet šonakt tur atskanēja kliegšana un dziedāšana. Pēc pēdējo dienu saspīlētā stāvokļa Čehoslovākijas pierobežā un ziņām par lielvalstu mobilizācijām berlīnieši priecājas, ka Čemberlenam, Daladjē, Musolini un Hitleram Minchenes sanāsmē izdevies vienoties un tādējādi novērst karu. Nu Vācijai brīvas rokas nekavējoties pievienot Sudetiju (čechiem paliek tik daudz laika kā sakravāt kofe-rus) un pievākt čehu modernos robežas nocietinājumus ar visiem ieročiem. Šo konferenci ierosināja Itālijas diktators, uzņemdamies starpnieka lomu. Zīmīgi, ka vāciešu vecākā paaudze priecājas par mieru, bet jaunie par Sudetijas atgūšanu.

1. oktobrī

Tikko ierados sūtniecībā, Brachmanis sauca: «Ejiet mudīgi augšā. Grikmaņa jaunkundze jūs meklē!» Sūtņa priekšistabā uzzināju, ka Krieviņš vēlas ar mani runāt. Kad ierados viņa kabinetā, sūtnis piecēlās no galda un, sniedzams roku, apsveica mani sakarā ar iecelšanu par sūtniecības preses atašeju. «Vilhelma iela (AA) ir informēta, diplomāta apliecību piesūtīs tuvākajās dienās. Turpmāk pieņemšu jūs četras reizes nedēļā, lai noklausītos jūsu preses pārskatus, ja būs kas svarīgs, arī biežāk. Jūs zināt, ka īpaši svarīgos gadījumos varat griezties pie manis kaut vai nakts laikā. Šad tad jums būs man jāraksta pārskati un ziņojumi — it sevišķi tad, kad pats gatavošu savus pārskatus Arlietu ministrijai. Jūs būsit atbildīgā persona, kas AA vadīs sarunas par preses jautājumiem — kaut arī izšķirīgo jautājumu kārtošana paliks manā ziņā. Sūtniecības reprezentācijās arī jums būs jāpiedalās. Ļoti labi, ka esat vienlaikus *Letas* pārstāvis, jo tāpēc jūs varat rādīties tur, kur mūsu diplomāti neiet vai netiek lūgti. Saimnieciska rakstura ziņas nododiet Bricim, bet politiskas un militāras informācijas vienīgi man. Tādos gadījumos, kad man būs uz ilgāku laiku jāatstāj Berlīne, pateikšu jums, ar kuru citu tad sadarboties, jo automātiskas pakļautības nebūs.» Plensnera, Briča un Viļa vārdā Krūkļa un Vanaga jaunkundze man pasniedza ziedus, bet Zēberga pēcnācējs, jaunais sūtniecības sekretārs Āboltiņš (kas pārziņa finanses), izrēķināja, ka es tagad saņemšot apmēram 1050 RM mēnesī. Tā kā man līdz šim ar blakusienākumiem mēnesī sanāca ap 550 RM, mani ienākumi tagad divkārsējušies.

Protams, ka es par to ļoti priecājos, jo pagājušais gads nebija viegls. Ja es to samērā labi pārcietu, tad man par to jāpateicas draugam Fricim. Nenocietos un piezvanīju viņam. Fricis: «Nu tad svinēsim, atnāc pēc darba uz vakariņām!»

AA preses konferencē preses nodaļas vadītājs Šmits pieteica «grēcinieku sarakstu», t. i., to valstu un laikrakstu uzskaitījumu, kas pagājušajās nedēļās kūdījuši čehus pret Vāciju. Tas esot bijis ne tikvien bīstami, bet arī galīgi veltīgi, ko pierādot fakts, ka Beneš šodien atkāpies no amata. *Promi* preses konferencē jaunieceltais preses nodaļas vadītājs prof. Bēmers (žurnālists, apceļojis Austrumeiropu un ASV) savā pagājušo dienu notikumu pārskatā uzsvēra, ka naciņu partija nožēlojot Latvijas preses vienpusīgo nostāju. Diemžēl, viņam taisnība, jo pretēji

skandināvu laikrakstiem, kas informēja lasītājus tiklab par Londonas, Parīzes un Prāgas, kā arī par Berlīnes viedokli, mūsu avīzes vācu viedoklim pievērsa daudz mazāk uzmanības. Kādēļ mums jādod naciņiem iegants apsūdzēt Latviju?

Vakariņās Fricis atkorķēja pudeli īsta šampanieša. Jutu, ka viņš patiesi dalās manā priekā. Kad, nesavaldījis mēli, atklāju aizvadītā gada naudas rūpes, Fricis pārmeta mūsējiem «spēlēšanos ar cilvēku», bet man neuzticēšanos draugam. «Strādādams kaut vai tikai dažas stundas nedēļā manā aģentūrā, tu būtu varējis piepelnīt mēnesī kādas 200—250 RM.» Pusnaktī atgriezos mājās.

2. oktobrī

Mierīga svētdiena. Pēcpusdienā sāka spīdēt saule, bija silts kā vasarā. Bricis, Āboltiņš, Vilis un es sēdējām labu stundu sūtniecības «jumta terasē». Brachmanis ar sievu, abiem šoferiem piepalīdzot, uz lēzenā jumta bija iekārtojuši omulīgu uzturēšanās vietu ar krēsliem, galdu un saulesargu. Apkārtnes skaņas un trokšņi rada īpatnu gaisotni — te dzirdami gan klusinātie ielas trokšņi, gan varenie lauvu rūcieni no zvērudārza, gan deju mūzika no *Edena* viesnīcas jumta dārza. Protams, runājām gandrīz visu laiku par Minchenes konferenci. Bricis man jautāja, kā šo notikumu esmu komentējis *Letai*. Atstāstīju to īsos vārdos. Pirmkārt, konferences rezultāti nozīmē vēl lielāku triecienu Tautu Savienības prestižam nekā Austrijas pievienošana Vācijai; otrkārt, tas nozīmē galu Maskavas līgumu konstrukcijām ar Parīzi un Prāgu; treškārt, Polijai un it sevišķi Lietuvai jāuzmanās, jo pēc vācu un angļu neuzbrukšanas norunas un pēc Daladjē paskaidrojuma parlamentā, ka līdzināms ceļš labākām attiecībām ar Vāciju (tas notika pēc demonstrācijas, kurā pusmiljons cilvēku apsveica Minchenes vienošanos), Anglija un Francija Hitlera «vācu tautas pašnoteikšanās tiesību atjaunošanas politikai» nemetīs vairs sprunguļus ceļā. Tas, savukārt, noteikti radīs Padomju Savienības politikas maiņu, jo, krievu plāniem sabrūkot, viņiem jāattīsta jauna stratēģija ne tikvien attiecībā uz Viduseiropu, bet arī attiecībā uz Tālajiem Austrumiem, kur Japānas ekspansīvās politikas (Ķīnā un Mandžūrijā) dēļ stāvoklis kļuvis draudīgs. Tādēļ Baltijas valstīm sevišķi uzmanīgi jānovēro gan Berlīnes, gan Maskavas turpmākā ārpolitika.

Iedams mājās, satiku Igenbergu. Man viņa mazliet žēl. Viņam ir lieli nopelni labu attiecību nodibināšanā ar Čehoslovākijas valdību. Pārceldama viņu uz Berlīni, Ārlietu ministrija iemeta Igenbergu, tā sakot, «lauvu bedrē». Padomnieka darbu te papildus apgrūtinā apstākļi, ka vācieši ir informēti par viņa labo paziņanos ar Benešu, — uzzināju to no Mauracha. Tādēļ sapratu Igenberga īgnumu, atstāstot viņa sarunu ar AA Baltijas valstu nodaļas vadītāju Grundheru. Tas asā veidā pieprasījis Latvijas ārpolitiskās nostājas maiņu: «Iebūvējiet savā ārpolitikā vāciešiem draudzīgus elementus!» Mūsu padomniekam pat licies, ka Grundhers vispār neesot mēģinājis slēpt savas antipātijas pret viņu.

Vācu karaspēks, kā Minchenē norunāts, bez starpgadījumiem ieņēmis tos apgabalus, no kuriem čehi evakuējušies. Izbrīnu un sašutumu izraisīja ziņa, ka Polijas valdība devusi armijai pavēli okupēt Olzas apgabalu, lai to pievienotu Polijai.

6. oktobrī

Prāgā pasludināta Slovačijas autonomija. Tās ministru prezidents ir garīdznieks Tiso. Karpatu Ukrainas autonomijas deklarācija sekos parīt. Benešs ir demisionējis. Hitlers, iedzīvotāju jūsmīgi apsveikts, abraukā Sudetiju. Sakarā ar pēdējā laika notikumiem poļu laikrakstā *Kurjer Poranny* lasāms: «Tagad redzams, ka Hitlera ārpolitikā izpaužas liela atbildības apziņa!»

Uzzinājusi, ka esmu bijis Čehoslovākijā, Ērfūra ielūdza mani uz kafiju. Viņa un viņas māte ir sašutušas par Parīzes un Londonas nevarību, bet vienlaikus atzīst, ka Beneša mēģinājums ar apspiešanas metodēm nomierināt vairāk nekā divus miljonus vāciešu cietis neveiksmi. «Bet kas tad gribēja, lai čechi paņemtu Sudetiju? Tā bija Francija, kas vēlējās kavēt vācu un čehu saprašanos!» uzsvēra vecā Ērfūra kundze. Jāatzīst, ka šajā secinājumā ir laba tiesa taisnības. Dejojāja ar riebumu domājot par nākamo saviesīgo vakaru pie Hitlera.

8. oktobrī

Saņēmu ļoti interesantu vēstuli no Ginsburga. Viņš bijis savas radnieces kāzās Maskavā. Svinībās esot ieradies arī Kaganovičs — kaut gan tikai uz pusstundu un nesarokodamies ar viesiem. Ginsburgs domā, ka tā noticis viņa dēļ, jo visi zinājuši, ka viņš aktīvi darbojas pretkomunistiskā žīdu organizācijā. Viņš esot daudz ko dzirdējis un arī šo to nozīmīgu redzējis. Žīdu ietekme neesot tik liela, kā Rietumeiropā iedomājoties. Cilvēku apšaušana un izsūtīšana notiekot neticamos apmēros. Mēs varot būt laimīgi par saviem dzīves apstākļiem. Tad seko savāds teikums drauga vēstulē: «Varam būt laimīgi — pagaidām, jo ļoti drīz mēs (Tu un es) varbūt nolādēsim likteni, ka esam dzimuši šajā gadu simtenī un šajā zemē!» Ziemsvētkos viņš man izskaidrošot, ko viņš ar to gribējis teikt.

AA preses konferencei beidzoties, sūtnis Brauns fon Štumms man kā preses atašejam pasniedza 12 lappuses garu «Latvijas preses neitralitātes pārkāpumu sarakstu». Lai es pārrunājos ar sūtni, ko ieteikt Rīgai, lai tā neatkārtotu bīstamās kļūdas, kuras tā izdarījusi Sudetijas krīzes laikā. Gaidāmais «rājiens» nenāca. Brīnums.

Pēcpusdienā uzrakstīju Bērziņam privātu vēstuli. To pabeidzis, nolēmu baudīt jauko pēcpusdienu un iet pastaigāties. Tas bija apmēram starp plkst. 17.00 un 18.00. Silts laiks, bez vēja. Kūrfirstendammā šodien ļoti maz automašīnu. Automašīnu un namu logos atspoguļojās pēdējie saules stari. Ietves pelēkos akmeņus klāja daudzkrāsainas rudens lapas (šonakt pirmo reizi bija salna). Bulvāris bija pilns ļaužu, kas baudīja šo pēcpusdienu, pastaigādamies un aplūkodami gaumīgi dekorētos skatlogus. Visapkārt pāriši, bet es — viens. Kļuva bezgala sērīgi, jo tik ļoti vēlējās, tāpat kā citi, būt kopā un dalīties domās ar mīloto cilvēku.

Vakariņās biju pie Vrukiem, pavadīju tur četras patīkamas stundas. Kad posos mājās, ieradās meita ar savu leitnantu. Bija vēl īsu brīdi jāuzkavējas, lai atbildētu uz viņas jautājumiem par Prāgas braucienu. Tad atvadījos. Gāju kopā ar Zalgi — tā leitnantu sauc. Viņa tēvam piederot liela mašīnu fabrika.

No rīta lasīju sūtniecībā jaunpienākušās avīzes no Latvijas, kad Plensners ienāca ar pasmagu soli un tālumā vērstu skatu — zīme, ka nav labā omā. Pēc Prāgas brauciena mūsu attiecības ir sirsnīgas, neraugoties uz to, ka es tagad, sekodams Krieviņa norādījumam, viņam vairs nekādu informāciju nesniedzu. Jautāju, kāpēc viņš tik īgns. «Kā lai neskaišas? Man te grūtos apstākļos jāveic savs uzdevums, bet jūsu kolēģi bez apdoma un bez atbildības apziņas to traucē. Vai tad mūsu preses pārliecīgā riešana Prāgai ir ko līdzējusi? Un ne jau redaktori vien rīkojas negudri. Vai tad Sudetijas krīzes laikā nevarēja atlikt manevrus (pulkvedis domāja kādas armijas vienības manevrus Kurzemē)? Mēs esam par maziem, lai ķircinātu tādu Hitleru. Nē, to viņi neievēro, bet toties uzdod man iespējami precīzi un ātri atbildēt uz tādiem jautājumiem, uz kuriem pat lielvalstu pārstāvniecības nezina atbildes!» Protams, pulkvedi kaitināja Rīgas nepacietīgie jautājumi, taču galvenais iemesls bija lielvalstu sākotnējie palīdzības solījumi Prāgai, no kuriem nekas vairs nav palicis pāri, kā arī mūsu sabiedrības lielais uztraukums, kas vērsās vienīgi pret vāciešiem. Kas būs, ja mēs kādreiz nokļūsim sprukās?

9. oktobrī

Jaukais laiks pieturas. Ar prieku pieņēmu Krūkļa jaunkundzes ielūgumu piedalīties izbraukumā ar viņas mazo motorlaivu. No Rīgas atbraukusi viņas radniece ar vīru. Nu bija jārāda Berlīnes jaukā, mežiem un ezeriem bagātā apkārtnē. Izbraukājāmie ar motorlaivu turpat trīs stundas. Pa starpu īsi iegriezāmie kādā piekrastes kafejnīcā. Atceļā braucām gar daudzām laivu piestātnēm. «Raug, tā gan ir varena!» izsaucās Krūkļa jaunkundzes radniece — mazliet savrup no citām laivām niedrājā rāmi šūpojās *Quo vadis*.

11. oktobrī

Biju minūtes 20 Lietuvas sūtniecībā. Apmeklējuma iemesls: *Elta*. Vakar zvanīju Kauņai. Bija jānodiktē trīs ziņas. Taču tas bija saistīts ar grūtībām, jo lietuviešu pusē neatradās neviens vācu valodas pratēja (uz jautājumu, vai varu sniegt ziņojumu latviešu valodā, dzirdēju atbildes vietā smieklus!). Ātrumā pārtulkoju ziņojumu krievu valodā. Kad jautāju pēc kāda redaktora, bija jāgaida piecas minūtes, kamēr uzzināju, ka neviens neesot sasniedzams.

Tā kā Krieviņš visu priekšpusdienu pavadīja vizītēs, man atlika daudz brīva laika līdz AA preses konferences sākumam. Devos turp kājām. Vācijas galvaspilsēta ir patiesi liela. Raugies, kur gribi, — visur augsti nami un bezgala garas ielas, kurās cauru dienu vērojama dzīva satiksme. Nepārtraukta ļaužu, automašīnu, autobusu un tramvaju straume. No ietvēs iebūvētajām ventilācijas šachtām dzirdama apkšzemes dzelzceļa dārdoņa. Neraugoties uz lielajiem rūpniecības uzņēmumiem ar 340 000 strādnieku, Berlīnes sirds šajā gadu simtenī, bez šaubām, ir Kūrfirstendamms, lielais Berlīnes bulvāris. Tas salīdzināms ar Parīzes *Champs Elysées* vai Romas *Via Veneto*. Te atrodas pazīstami teātri, restorāni un kafejnīcas, kur apgrozījušās tādas slavenības kā Ibsens, Strindbergs, Hamsuns, Stefans Cveigs, brāļi Heinrichs un Tomass Manni, Gerhards Hauptmanis, Bertolds Brechts, Os-

valds Špenglers, Alberts Einšteins, Makss Lībermanis, Loviss Korints, Richards Štrauss, Makss Reinhards, Marlēna Dītricha, arī Roza Luksemburga un citi. Te ik uz soļa dzird daždažādas valodas. Te sastopami ne tikai tūristi no visām pasaules malām, bet arī daudzi ārzemnieki, kas pastāvīgi dzīvo šajā pilsētā, — piemēram, tirgotāji, firmu pārstāvji, studenti un diplomāti. Lēš, ka pēdējo vien ir vairāk par 1200! Un pilsētas 43 teātros un 38 muzejos iedzīvotāji bieži var dzirdēt un redzēt tā kaut ko, kas nesaskan ar Hitlera idejām. Protams, ka tas naciķiem nepatīk, bet Berlīne nav nacionālsociālistiska pilsēta. Un, ja ārzemju prese to apgalvo, tad tie ir meli. Izņemot Maskavas radio, atļauts klausīties visus ārzemju raidītājus. Tāpat atļauts braukt uz ārzemēm — ar attiecīgu policijas atsauksmi, ko liedz tikai komunistiem un tiem, kas aktīvi darbojas opozīcijā. Lielākas grūtības sagādā naudas izveduma ierobežojumi. Ceļojumu birojos redzamas reklāmas, kas aicina apmeklēt ārzemju kūrortus vai ceļot ar lieliem okeāna tvaikoņiem — arī ar Ziemeļu ekspresi, kas brauc vai nu uz Varšavu, vai Rīgu. Katrā grāmatu veikalā var pasūtīt ārzemju literatūru (pat Šveicē izdoto pacifistisko *Ceļā uz mieru*). Kūrfirstendammā vien trīs kinoteātri rāda tikai ārzemju filmas. Daudzos izpriecu lokālos spēlēs vienīgi džeza mūziku. Karltona bārā no pieciem mūziķiem divi ir nēģeri. Tur, tāpat kā lielajā *Feminā*, spēlē *Swinging for the King*, un pazīstamajā *Moka Efti*, kuru apmeklē arī daudzi jaunie SS vadītāji, iemīļotais *Bauškes* deju orķestris atskaņo zem milzīgas Hitlera portrejas gandrīz vienīgi svingu. Berlīniešu nostāju pret naciķiem uzskatāmi raksturo šāds fakts. Kad Hitleris bija nācis pie varas un pēc vecā prezidenta Hindenburga nāves naciķi vēlējās, lai tauta dziedātu jauno naciķu himnu (*Die Fahne hoch*), berlīnieši tam pretojās, dziedādami pēc tās arī veco himnu. Naciķiem bija jāpiekāpjas, un tagad visā valstī arvien atskaņo abas himnas.

Saņēmu divus interesantus ielūgumus: vienu no Padomju Savienības vēstniecības preses atašeja Smirnova noskatīties vēstniecībā krievu filmu, otru no Manonas Ērfūras apmeklēt viņas pirmo dejas vakaru Berlīnē. Abi sarīkojumi notiks sestdien, 15. oktobrī. Par dejas vakaru jau zināju, jo par to vēstīja plakāti uz afišu stabiem. Neapmeklēšu nedz vienu, nedz otru sarīkojumu. Ērfūrai nosūtīšu puķes, kuras lūgšu pasniegt viņai pēc izrādes.

IKDIENAS DARBS SŪTNIECĪBĀ

12. oktobrī

Visumā mani jaunie pienākumi kā *Eltas* pārstāvim un kā preses atašejam nav izraisījuši lielākas pārmaiņas darba ikdienā. Protams, ir vairāk darba, it sevišķi sakarā ar preses pārskatu sniegšanu sūtnim, bet toties pilnīgi atkrīt blakusdarbi, kurus agrāk uzņēmos naudas trūkuma dēļ. Tagad, kad finansiālā problēma beidzot nokārtota, esmu mazliet mainījis savu dienas iedalījumu. Ceļos plkst. 7.30, plkst.

8.30 sēžos pie laikrastiem (tagad man to ir 13, jo nu man ir prakse ātri atlasīt to, kas interesē Latviju). Plkst. 10.30 dodos pie friziera, kas atrodas tepat manā namā. Tur mani apkalpo polis. Skūdams bārdū, viņš mani klusā balsī mēdz informēt par to, «ko runā tauta». Viņš to var droši darīt, jo viņa šefs necieš naciķus, tā sieva ir pusžidiete. Arī polis pats ir uzticams, jo viņa izredzētā pirms gada mīklainos apstākļos mirusi gestapo izmeklēšanas cietumā. Viņš domā pēc diviem gadiem pārcelties uz Krakovu pie savas ģimenes. No friziera braucu ar taksīti uz sūtniecību, kur ierodos īsi pirms plkst. 11.00. No plkst. 17.00 līdz 18.00 cenšos ik dienu tikties ar personām, no kurām šādā vai tādā veidā, tūlīt vai nākotnē, ceru saņemt informāciju. Daru to tagad bez bažām par finansēm. Pēc tam atkarībā no tā, vai gaidāmi interesanti un svarīgi jaunumi, apmeklēju *Promi* preses konferenci (tas pats attiecas uz *AA* preses konferenci priekšpusdienā). No turienes dodos uz biroju, kur pēc tālsarunas ar Rīgu starp plkst. 21.00 un 22.00 beidzu darbu, t. i., ja nav jāraksta kāds ziņojums sūtnim vai direktoram Bērziņam.

Līdz ar Krievija ierašanos Berlīnē ir pārvarēts īslaicīgais sastingums, kas bija iestājies sakarā ar pārmaiņām sūtniecības personālā. Abi jaunie, Igenbergs un Āboltiņš, ir jau iestrādājušies un ir tikpat čakli, kā bija Stēgmanis un Zēbergs. Pašreiz mēs esam astoņi kungi un piecas dāmas, kas veic sūtniecības darbu. Latvijas pārstāvniecība atrodas Berlīnes diplomātu kvartālā, mazajā, klusajā un glītajā Burggrāfa ielā 13.

Vīzu un pasu nodaļu pārzina padomnieks, kas kārtō arī politiskus, tiesiskus un finanšu jautājumus. Pulkvedis savā darbā ir padots tiklab sūtnim, kā arī Kara ministrijai. Cik varēju novērot, Krieviņš bieži apspriežas ar Plensneru arī politiskos jautājumos. Bricis ir mūsu saimniecisko lietu speciālists. Viņš par Krievija atgriešanos ir sevišķi priecīgs, jo «nu varot vest sarunas ar lietpratēju» (sūtnis labi pārzina arī saimniecības jautājumus). Ar sūtņa rīkojumu esmu padots tikai viņam, tādēļ arī pārtraucu samērā ciešo sadarbību ar pulkvedi. Bricim gan es turpinu sniegt Vruka saimniecības aģentūras informāciju, par kuru viņš ļoti priecājas. Man šā slimā, bet cītīgā vīra ir žēl.

Objektīvi skatoties, man jāsapaka, ka sūtniecības darbinieki ir vairāk nodarbināti nekā ierēdņu vairums Rīgā. Tas ir viegli izskaidrojams. Kopš Hitlers nācis pie varas, gandrīz visās dzīves nozarēs iestājusies liela dinamika. Tā ir mūsu darba dzinulis. Esmu guvis samērā labu ieskatu ungāru, somu, zviedru un igauņu sūtniecības darbībā. Tur ik nedēļu pie pārstāvniecības šefa notiek dažādo resoru kopīga apspriede. Reizi vai divas reizes nedēļā — atkarībā no aktuāliem notikumiem. Nesaprotu, kāpēc pie mums tā nav, jo arī mūsu sūtniecībā derētu tādas apspriedes, lai varētu saskaņot darbu un noskaidrot, kam kur kurpe spiež. Protams, ja vadītājam trūkst noteiktības, šādas pārrunas var viegli pārvērsties par tukšu salmu kulšanu. Tāpat arī nekad nav notikušas — kā Plensners teiktu — «plānu spēles», t. i., pārrunas par pieņemtām situācijām vai sanāksmes, kurās mēs kopīgi analizētu aktuālo stāvokli. To nedarīja Celmiņš, un to tagad nedara arī Krieviņš. Protams, ka pēdējais pamatīgi un atklāti apspriežas ar Igenbergu, Plensneru, Brici un mani, bet ar katru atsevišķi un tikai paretam ar vairākiem reizē.

Sabiedriskā dzīve — es te pieskaitu arī reprezentāciju — nav tāda, kādu to iedomājas Rīgā. Sūtniecības oficiālie sakari attīstās atkarībā no protokola un politikas. Mūsu mazajai valstiņai šādu sakaru nav pārāk daudz, un ļoti jācenšas, lai tos paplašinātu. Vēstniecībām, t. i., lielvalstu pārstāvniecībām, par to nav jābēdējas. Toties mums katram ir privāti sakari un draudzības. Jāatzīst, ka te Igenbergs ir kustīgāks par Plensneru. Bricis ir atpalcējs, kaut gan viņš prot labi satikt ar cilvēkiem, ir vispusīgi izglītots un ar īsta džentlmeņa manierēm, bet vājā redze viņu stipri nospiež un attur doties sabiedrībā. Briča kundze, eleganta, sabiedriska dāma, daudzu valodu pratēja un mūzikas cienītāja, cieš no tā, ka vīrs arvien aizbildinās piedalīties kādās viesībās vai sarīkojumā. Viņš labprātāk paliek savā kabinetā, ar palielināmo stiklu lasīdams aktis. Sūtnim jau no agrākiem laikiem ir daudz paziņu un draugu diplomātiskajā korpusā, iestādēs un saimniecības aprindās, kā arī zinātniekos un māksliniekos. Viņam vienam ir vairāk sakaru nekā mums visiem pārējiem kopā. Bet, kā viņš priekš dažām dienām man teica, tie visi esot draugi no agrākiem laikiem. Tagad vācieši esot stipri mainījušies, neesot viegli iegūt viņu uzticību. To stāstīdams, viņš pieminēja baltvāciešus, kas agrāk spēlējuši lielu lomu. Ar viņu palīdzību esot izdevies atslēgt daudzas durvis. Mūsu darbību ierobežo arī naudas trūkums. Sūtniecības līdzekļi ir ļoti ierobežoti. Igauniem un lietuviešiem esot mazliet vairāk naudas, bet somiem divkārt tik daudz. Tādēļ mūsu sūtniecībā reti notiek lielas pieņemšanas. Mēs arī nevaram ielūgt atsevišķu profesiju pārstāvjus, kā praktizē zviedri, ungāri vai šveicieši, kas mēdz ielūgt zinātniekus, ārstus, fabrikantus, žurnālistus, teātru direktorus utt. Sūtniecība arī nevar atļauties goda balvu pasniegšanu sportistiem (ko Fricis, sekodams mūsu pārstāvniecības darbībai, nevar saprast) — piemēram, Vācijas basketbolistiem, kas izcīnītu sūtniecības dāvātu Latvijas kausu. Tam, manuprāt, pamatā nav vienīgi līdzekļu, bet arī ierosmju trūkums. Propagandā mēs arvien esam bijuši klibiķi, bet brīnāmies, ka par mums maz ko zina.

Kad ierados sūtniecībā, piedzīvoju pārsteigumu — sastapu tur Rīgas deju skolotāju Lidiju Smiti. Norunājām pēcpusdienā tikties itāliešu restorānā. Tur ilgi nebijām kopā, jo viņa piepeši devās uz tālruņa kabīni. Brīnījos, jo garderobists neizsauca Smites, bet citu vārdu. Atgriezusies viņa atvainojās, ka jāatvadoties, jo jāapmeklējot saslīmīti paziņa. Atcerējos Bērziņa brīdinājumu. Labi, ka uz ielas stūra gaidīja vairāki taksīši. Tiklīdz viņa aizbrauca, sekoju viņai citā mašīnā. Un kur viņa izkāpa? Pie *Edena* viesnīcas, kas atrodas sūtniecības tuvumā un kur ar Vili reizēm noklausāties pēcpusdienas koncertu. Nogaidījis kādu laiciņu, iegāju viesnīcā. Tur uzmeklēju viesmīli, kuru kaut cik pazīnu. Iedevis viņam 10 RM, uzzināju, ka Smite tiekoties ar kādu vidēja vecuma kungu. Abi sarunājoties angļu valodā. Kunga mētelī esot kādas Šveices firmas iešuvums. Interesanti!

15. oktobrī

Tā kā šodien gadījies mierīgāka diena, varu kārtot savus vēstuļu parādus un sakārtot kartotēku. Biju arī peldēties, bet Vencelu tur nesatiku.

Šovakar vakariņoju otro reizi izslavētajā *Horchera* restorānā, ļoti ekskluzīvā lokālā, kurā ierindas pilsonim tikpat kā neiespējami iekļūt. Biju tur kopā ar Frici.

Viņš man paskaidroja, ka ielūdzis mani divu iemeslu dēļ. Pirmkārt, šodien esot viņa kāzu diena (cik sapratu, divdesmitā — tā kā sieva mirusi, nevēlējās viņu izprašņāt), otrkārt, viņš esot iecelts jaunā amatā un tagad skaitoties Kara aviācijas ministrijas augstāko virsnieku politiskais informators. Gērings, neapmierināts ar savu ģenerāļu un pulkvežu politisko izglītību, esot lūdzis AA, Promi un Rozenberga iestādi atsūtīt pa referentam uz paraugpriekšlasījumu. Frici viņš pieaicinājis ārpus kārtas, bet neteicis pārējiem, ka viņš pats viņu ielūdzis. Referentu konkurss ildzis vairākas stundas. Beigās Fricis uzvarējis.

Restorānā samērā šaurajā priekšstelpā mūs apturēja divi SS vīri, prasīdami personas apliecību un salīdzinādami mūsu vārdus ar pieteikto viesu sarakstu. Nepaguvām lāgā apjautāties par kontroles iemeslu, kad atvērās durvis un ārā iznāca Ribentrops ar trim nepazīstamiem kungiem. Ministrs jautrā omā atņēma manu sveicienu: «Āre, mans dzīvības glābējs! Kā dzīvojat, kā sokas ar darbu? Biju gaidījis no latviešiem labāku uzvešanos (te bija domāta mūsu preses nostāja Sudetijas krīzes laikā). Novēlu labu vakaru, sveiki!» Ēdiens bija lielisks, bet nevarējām sarunāties tik brīvi kā parasts, jo abi zinājām, ka šinī restorānā, kur ik dienu tiekas ārzemju diplomāti, ikvienā istabā iebūvēti mikrofonu. Atceļā iegriezās vēl uz kādu pusstundu pie Friča. Viņš man stāstīja par savu sievu, rādīdams fotogrāfijas. Priecājos par Friča sekmēm. Esmu pārliecināts, ka viņš jaunajā darbā pratis uzņemt jaunus, vērtīgus sakarus un iegūt interesantu informāciju. Tas noderēs arī man.

17. oktobrī

Vakar pie manis viesojās abi Hartmaņi. Mandusa kundze, pie kuras sākumā kādu pusstundu pasēdējām, ar Ērfūras kalpones palīdzību bija pagatavojusi labas vakariņas (starp citu, ar Latvijas lasi, nēģiem un dzērieniem). Bija omulīgi. Piepeši iepeldēja beļģis Lekrinjē (*Lescrinnier*), *Indépendance Belge* un Šveices *Nationalzeitung* korespondents. Mazais, tuklais kolēģis vēlējās materiālu par Baltijas valstīm. «Redzi nu, ko iespēj Rīgas ēdiens un dzērieni — pievelk pat ļaudis no ielas!» jokoja Hartmanis. Viņš par Lietuvas ceļiem stāstīja briesmu lietas, nekā laba nevarēja pateikt arī par Kauņas ārstu zināšanām, bet ļoti slavēja lietuviešu laipnību un sirsnību, ko bija baudījis pēc auto negadījuma Lietuvā. Klausoties latviešu skaņuplates, pienāca pusnakts, un Hartmaņi atvadījās. Esmu ielūgts pie viņiem 30. oktobrī — Hartmaņi tad svinēs savas firmas 10 gadu pastāvēšanas jubileju. Nožēlojām, ka Vilis, uzturēdamies Latvijā, saslimis.

Šīsdienas laikrakstos bija vairākas atsauksmes par Ērfūras dejas vakaru. Visas ļoti atzinīgas. Piemēram: «Berlīnes publika bija lieciniece pierādījumam, ka klasiskais balets nav miris.» — «Skatītāji — pilna zāle — baudīja izkopto stilu, apbrīnojamo ritma izjūtu, kā arī perfekto tehniku.» — «Tā bija estētiska bauda, ko mums sniedza M. Ē., trauslās nianses nemanot pārvērtās nemākslotas kaislības izpausmēs.»

18. oktobrī

Šovakar mani birojā apmeklēja Žūvs. Kāda viņa sekretāre *Havas* redakcijas telpās svinot dzimšanas dienu. Lielā trokšņa dēļ viņš atnācis pie manis. To sacīdams, Žūvs nolika uz galda mazu zīmīti: «Vācija atvēlējusi Klaipēdas vāciešu propagandas izdevumiem 200 000 RM — tur decembrī notiks vēlēšanas. Varat to droši ziņot Rīgai, jo par to atklāti runā Rozenberga iestāde. Bez tam atvēlēti līdzekļi (cik?) prof. Voldemāra piekritējiem. No tā var secināt, ka vācu draugi Lietuvā gatavo kaut kādus nemierus!» Kad biju to izlasījis, Žūvs sadedzināja zīmīti. Tad viņš mani informēja, ka satiecīgā gaisotnē sākušies priekšdarbi Francijas un Vācijas sarunām un ka viņš cerot uz Parīzes un Berlīnes draudzību, kas Eiropai esot nepieciešama. Uz manu jautājumu, vai tāda vienošanās vispār sagaidāma, Žūvs, kas pretēji Ravū ļoti vēlas vācu un franču sadarbību, atbildēja: «Es neteicu, ka tāda būs, es teicu — ceru, ka tāda būs!» Tad kolēģis atvadījās. Viņa pirmo informāciju es drīz pēc šīs sarunas ziņoju Rīgai, otro rīt no rīta darīšu zināmu Krieviņam.

Pēc darba tikos ar Āboltiņu. Ivedu viņu *Zilajā vīnogā*. Leipolds apjautājās par Vili. Viņš diskrēti piebilda, ka pēdējo reizi Vilis tur bijis viens un pretēji paradumam daudz dzēris. Nabaga draugs, viņam nav viegli tikt galā ar Zigrīdas nāvi! Bet kas būtu, ja viņa dzīvotu un viņš uzzinātu visu patiesību?

23. oktobrī

Pēdējās nedēļās viss grozījās ap Sudetiju, bet vakar un šodien manas uzmanības centrā bija sports. Berlīnē, Sporta pilī, notika Nāciju kausa izcīņa basketbolā. Izšķirošajā spēlē Latvija šodien uzvarēja Itāliju ar 26:18 un līdz ar to ieguva kausu. Saistoša, jā, pat dramatiskā spēle risinājās starp Latviju un Franciju. Saistoša tādēļ, ka 1937. gadā mēs Parīzē zaudējām Francijai (25:24), bet Berlīnē bija izdevība revanšēties. Tas arī teicami izdevās. Francijas izlases vienība zaudēja ar 14:18. Neatslābstošās enerģijas un labās saspēles dēļ mūsu komanda gandrīz visā spēles norisē izrādījās pārāka. Tā kā latviešu basketbolisti abās dienās bija vācu publikas mīļi, tos neatlaidīgi uzmudināja. Par sacensības norisi un rezultātiem es turpat no Sporta pils tālruņa kabīnes nekavējoties ziņoju *Letai*. Var būt, ka vienā otrā gadījumā nošāvu buku, jo nepārvaldu specifisko basketbolistu valodu. Īsi pēc plkst. 22.00 Briča kundze zvanīja, lai pateiktu, ka Rīgas radiofons pārraidījis *Letas* (t. i., manu) reportāžu par Nāciju kausa izcīni Berlīnē.

28. oktobrī

Uz sūtniecību gāju ar līkumu, lai nodotu pastā divas steidzamas vēstules — vienu mātei (no krustmātes vakar saņēmu vēsti, ka māte nopietni saslimusi), otru *Austrumam* — apsveikumu sakarā ar tā 55 gadu pastāvēšanas jubileju.

Pēc AA preses konferences devos, kā iepriekš norunāts, ar AA Baltijas un Skandināvijas preses referentu uz pusdienām *Adlonā*. Nu es beidzot arī varu ielūgt

vācu kungus. Izvēlējos *Adlonu* tādēļ, ka *AA* ierēdņi ļoti ciena šo viesnīcu. Dr. Štaudachers bija apmierināts ar Latvijas preses pašreizējo nostāju. Attiecībā uz mani viņš atklāti pateica: «Jūs gan neesat mūsu politikas draugs, bet esat objektīvs. To mēs cienām. Vai jūsu nostāja izskaidrojama ar jūsu korekto raksturu vai ar pārliecību, ka tādā veidā vislabāk kalpojat savai valstij, to gan nespēju noteikt!» Protams, ka tas stiprināja manu pašapziņu. Kafiju nedzērām, jo mums abiem nebija laika. Samaksāju kopā ar dzeramnaudu 65 RM, protams, no manas personiskās naudas. Cik zinu, ungāru, kā arī dāņu sūtniecība šādus preses atašeja izdevumus atlīdzina.

Atgriezies no ziņu diktēšanas *Letai*, uzrakstīju garu vēstuli Laurai. Pēdējās nedēļās, kuras pavadīju drudzainā darbā, biju paguvis viņai uzrakstīt tikai vienu vienīgu vēstulīti.

30. oktobrī

Nupat atgriezos no jubilejas viesībām pie Hartmaņiem. Pirmo reizi piedalījos vācu ģimenes svinībās. Viesībām pie grāfienes Basenheimas bija pavisam cits raksturs — proti, oficiāls. Tur viesi — iestāžu un saimniecības vadītāji, kā arī viens otrs uzņēmējs un mākslinieks — satikās, lai iepazītos un uzņemtu sakarus, apsverot sarunā katru vārdu. Pie Hartmaņiem tā nebija. Viesu vidū bija Hartmaņu radnieki un draugi, banku direktori, Tirdzniecības kameras vadītāji, Leipcigas mesas direktors, ārsti, advokāti, virsnieki un veikalnieki ar sievām, kā arī namamātes draudzenes. Pie lielā galda vakariņoja 37 personas. Pārsteidza, ka tur netika daudz un gari runāts. Divi īsi apsveikumi un tikpat īsi Hartmaņa pateicības vārdi. Toties bija jauki klausīties priekšnesumos. Majors iesāka ar man nepazīstamu Šopena kompozīciju, viens no bankas direktoriem minūtes piecas recitēja Gētes *Faustu*, Hartmaņa kundze ar klavierēm pavadīja savu māsīcu, kas izjusti dziedāja Šūberta *Lēni lūdzot...* Namamātes draudzene Marionā ten Brokā atskaņoja ar klavierēm pazīstamu operešu āriju un grāvēju popuriju. Klausītāji katrs pēc savām spējām vilka līdzī. Drīz pēc pusnakts viesi sāka posties mājup. Hartmaņa kundze lūdza, vai es nevarot pavadīt ten Broku, jo majors viņu neliekot mierā. «Jums jāsaprot, Marionai Dienvidāfrikā pieder kāda raktuve!» Ten Brokas problēmu sapratu ļoti labi, kad majors taksītī iejautājās: «Vai nevar pie jums dabūt kādu tasi stipras kafijas?» — «Lai notiek,» uzrunātā negribīgi atbildēja.

Ten Broka apdzīvo lielu, labiekārtotu dzīvokli Kūrfirstendammā. Tur atrodas arī birojs ar divām istabām, kur strādā prokurists un divas palīdzes. Cepuri nost, jo ten Brokai vēl nav 30 gadu! Pēc dažām minūtēm kafija bija gatava. Piepeši viņa man jautāja: «Vai dejojat tango?» — «Ar prieku!» — «Tas ir lieliski! Kamēr majors dzers savu kafiju, dejosim!» Tā tas arī notika. Pēc divām dejām un neliela starpbrīža: «Tā, mīļie kungī, ir laiks doties pie miera. Esmu nogurusi!» Taksītī meklēdams, gāju kopā ar virsnieku. Patīkams cilvēks, šķiet, lielāks romantiķis par mani. Saprotu, ka izskatīgajai un bagātajai uzņēmējai majors nav pa prātam. Hartmaņa kundzei ir cits raksturs. Neraugoties uz to, ka Hartmanis pēc kara nebija vairs aktīvs virsnieks un cīnījās ar naudas trūkumu, kā arī par spīti tēva, baņķiera,

aizliegumam tikties ar iemīļoto, viņa Hartmani apprecēja un kopīgi ar viņu pacieta visas grūtības. Kad Ziemsvētkos būšu Daugavpilī, būs Laurai ko stāstīt.

«STEIDZIES ZIŅOT ŠO HITLERA IECERI SAVAM ŠEFAM!»

4. novembrī

No rīta zvana. Fricis. Man tūdaļ jābraucot pie viņa. Patiesi, nopietnas lietas! Pirmkārt, Hitlers 21. oktobrī sasaucis galvenos ģenerāļus un devis pavēli sākt priekšdarbus, lai Čehoslovākijas valsti «noslaucītu no Eiropas kartes»! Otrkārt, 24. oktobrī Hitlers, aprādījis, ka poļi un vācieši varot būt apmierināti ar Sudetijas problēmas atrisinājumu (Polija ieguva Olzas apgabalu), lika Polijas ārlietu ministram Bekam saprast, ka esot pienācis laiks «prātīgi» nokārtot Dancigas piederības problēmu, kā arī jautājumu par satiksmes savienojumu starp Vāciju un Austrumprūsiju — piemēram, eksteritoriāla autoceļa veidā. Pārsteigts un saūstis apzīmēju to par ārprātu, jo Hitlers acīmredzot ir gatavs lauzt ne tikvien savu solījumu attiecībā uz Čehoslovākiju, bet arī draudzības solījumu kā Anglijas, tā Francijas ministru prezidentam. Londonas un Parīzes pacietībai tādā gadījumā būs gals. Protams, Dancigas iedzīvotāju lielākā daļa ir vācieši, bet Hitlera nolūks risināt šo kutelīgo problēmu, vienlaikus plānojot iznīcināt Čehoslovākiju, liecina par to, ka viņš zaudējis prātu, jo šī politika beigu beigās novedīs pie kara. «Hitlers ir «amoka skrējējs» ar kara lāpu, tādēļ es tevi informēju. Tagad steidzies uz sūtniecību un ziņo to savam šefam!» Fricis atvadīdamies mani mudināja.

Krieviņš tūlīt manīja, ka man ir kas svarīgāks sakāms. «Nu, šaujiet vaļā!» Kad biju visu izstāstījis, sūtnis man atklāja, ka par Hitlera sarunu ar Beku viņš zinot, bet ne par vācu diktatora nolūkiem attiecībā uz Čehoslovākiju. Tad Krieviņš jautāja: «Vai informācijas avots ir uzticams? Vai tas nav tas pats, no kura nāca jūsu norādījums par vācu ģenerāļu nemieru un ģenerāļa Beka lomu šajā kontekstā?» — «Jā, tā ir!» — «Nu tad būs jāziņo Munteram, jo toreiz jūsu informācija izrādījās pareiza,» Krieviņš teica nopūzdamies, noņēma savas acenes un sāka tās domīgi tīrīt. Tad viņš piecēlās un atvadīdamies piebilda: «Kādēļ man bija jāatgriežas valstī, ko vada traks cilvēks? Bet lūdzu neizpaust to citiem. Nav jāceļ panika. Varbūt tomēr viss labi beigsies!»

Šodien pienāca vēstule no Marionas ten Brokas. Viņa atvainojās par jaukā svētdienas vakara nejauko nobeigumu. Es esot izturējies tā, kā viņas draudzene Hartmaņa kundze esot paredzējusi. Piedevām es esot labs tango dejotājs. Lai nolīdzinātu parādu, viņa mani ielūdz pie sevis sagaidīt Jaungadu — Hartmaņi arī tur būšot. No tā gan nekas neiznāks, jo gadu miju domāju pavadīt Daugavpilī ar Lauru.

Kāds žīdu jauneklis 7. novembrī Parīzē šāvis uz vācu vēstniecības sekretāru fon Rātu. 8. novembrī vācu prese un radio ar kāpinātu histēriju ziņoja par «asinskārā žīda» slepkavību. Tās pašas dienas vakarā visur notika naciķu sanāksmes, gatavojoties atceres svinībām sakarā ar naciķu sacelšanos 1923. gada novembrī. Galvenais temats: atentāts pret fon Rātu.

9. novembra agrā rītā — pulkstenis vēl nebija 7.00 — zvanīja tālrunis. Pazīstama balss (Vencels) aicināja celties un apskatīties, kas notiek uz ielām. Nepaguvu atbildēt, jo runātājs jau bija nolīcis klausuli. Steigā apģērbos un izgāju ārā. Sākotnēji neko sevišķu nepamanīju, bet tad Kūrfirstendammas sānielā, Fazānu ielā, netālu no *Kempinska* restorāna ieraudzīju lielo sinagogu — liesmās! Ap dievnamu drūzmējās rēcošs pūlis, neredzēju tur nedz ugunsdzēsējus, nedz policistus. Vairāki vīrieši bija sagrābuši kādus 6—7 žīdus. Šiem nelaimīgajiem ar asiņainām sejām lika dziedāt pazīstamo Ziemsvētku dziesmu *Ak, eglīte*. Kāds skatītājs sauca pēc policijas. Viņu uz vietas sagrāba, nostādīja žīdiem līdzās un lika arī viņam dziedāt. Mazliet tālāk ieraudzīju ielas gājienu — apmēram 60—100 cilvēki ar kāškrusta karogu un plakātiem. Gājiens apstājās pie vairākstāvu žīdu preču nama. Stikliem šķindot, demonstranti pazuda lielajā veikalā. Necik ilgi, un no logiem bira visādas preces — drēbes, apavi, segas, pārtikas preces, pat divriteņi, krēsli un kušetes. Apakšā atkal salasījās pūlis, kas aplaudēja un sauca: «Nāvi žīdiem!» Ļaudis izturējās mežonīgi, bet izmestās mantas neaizskāra, kaut daudzas vēl bija lietojamas. Pulkstenis rādīja deviņi, kad devos atpakaļ uz Kūrfirstendammu. Tur ducis pusaudžu dzenāja kādu žīdu, apsplaudīja un sita viņu. Piepeši viņiem ceļā nostājās labi tērpies kungs, vācietis. Atpogājis mēteli un atklājis kara ordeņus uz svārku atloka, viņš uzsauca: «Pietiek! Atpakaļ! Ko mokāt cilvēku?» Viens no zeņķiem atbildes vietā atvēzējās un ar visu spēku trieca vīrietim dūri sejā. «Še tev, žīdu kalps!» Pusaudžu bars turpināja trenkāt nelaimīgo žīdu. Kāda sieviete man palīdzēja ienest kungu, kas bija bez samaņas un asiņoja (pakrizdams uz ietves, bija atsitis galvu), kādā priekšnamā. Gāju tālāk. Nonācis pie Vīlandes ielas, gandrīz sastingu. Tur vairāki vīrieši pa kāda nama trešā stāva logu izmeta vecu žīdieti. Pēkšņi atcerējos Mandusa kundzi. Steidzos mājās. Pa ceļam visapkārt redzēju drausmīgas ainas.

Sava dzīvokļa saimnieci atradu sēžam virtuvē — ar nazi rokā. «Mani viņi dzīvu nedabūs,» viņa raudādama čukstēja. Ko darīt? Palikt es nevarēju, jo man bija jādodas pie sūtņa. Zvanīja tālrunis. *Promi* preses nodaļas sekretariāts aicināja plkst. 11.00 uz preses konferenci, ko vadīšot Gebelss. Tātad man katrā ziņā bija jāiet. Lai pasargātu Mandusa kundzi, lūdzu viņu ieslēgties manā istabā. Pie durvīm piespraudu savu vizītkarti. Arī pie ārdurvīm piestiprināju uzkrītošu balta papīra loksnī ar savu kartīti, bet zem tās ar lieliem burtiem uzrakstīju: «Diplomātiskā korpusa piederīgais.»

Gebelss patiesi pats vadīja ārzemju preses konferenci savā apspriežu telpā. Propagandas ministrs, kas bija tērpies elegantā uzvalkā, nožēloja notikumus, bet tautas dusmas, diemžēl, neesot viegli savaldāmas. «Vai policijai šaut? Dieva dēļ,

to ne! Tad tauta padzītu valdību!» Tas bija viss. Mums, žurnālistiem, bija skaidrs, ka žīdu vajāšana bija organizēta. «Tautas dusmu» aktieri bija privātās drēbēs tērpušies SA vīri un naciķu jaunatnes organizācijas HJ (*Hitlerjugend*) biedri. Ceļā uz sūtniecību vēroju, ka tagad daudzi gājēji pievāc uz ielām izmētātās preces un dodas pat izdemolētajos veikalos, lai iznestu uzvalkus, kleitas, traukus utt. Riebīgi!

Sūtniecībā visi bija uztraukti. Vilis, kas aizvakar bija atgriezies no Rīgas, vairākkārt sauca: «Žīdi atriebsies! Par to Hitleris dārgi samaksās!» Sūtnis mani nevēlējās uzklaustīt, jo viņš jau visu zināja. Toties man sūtniecības uzdevumā bija nekavējoties jābrauc uz Chemnicu glābt mūsu pilsoni Āronšteinu, kam tur piedereja viena no lielākajām Vācijas zeķu fabrikām. Tā kā viņam bija lieli nopelni mūsu valsts labā, tas bija jādara. Chemnicā ieradās agrā pēcpusdienā. Tuvojoties Āronšteina namam, redzēju, ka tur pulcējas daudz ļaužu. Liku šoferim apturēt, samaksāju un lūdzu ātri piebraukt pie izejas, ja iespējams, apstājoties uz ietves. Izkāpu no mašīnas, pacēlu roku ar sarkano diplomāta apliecību, lai pievilktu pūļa uzmanību, un mierīgā balsī jautāju: «Kur ir grupas vadītājs?» — kalkulēdams, ka arī šī ir organizēta demonstrācija. Kāds vīrietis ar līkām kājām iebrēcās: «Kas tu par putnu?» — «Nāc tuvāk! Te, izlasi priekšā, bet skaļi, lai visi dzird!» Kamēr viņš lasīja, ievēroju, ka nama apakšējie logi, kaut aiz dzelzs režģiem, visi bija izsisti un ārdurvis jau pa daļai ielauztas. Tagad bija mana kārtā prasīt «partnerim» personības apliecību. «Kādēļ?» — «Lai varētu tev piesūtīt rēķinu par ārzemnieka mantas bojāšanu!» Protams, ka es nekādu apliecību neredzēju, bet barvedis ar saviem vīriem aizgāja. Vairākkārt sauca latviešu valodā, lai Āronšteins mani ielaiž. Beidzot atvērās durvis, un fabrikants raudādams mani apkampa, tāpat viņa sieva un svaine (pazīstama pianiste). Nomierinājies Āronšteins teica: «Mūsu glābšana notika kā filmā — pēdējā brīdī!» Apraudzīdams postījumus, sajūsminājos par Kaukāza dunču kolekciju uzņēmēja kabinetā. Namatēvs aicināja, lai es ņemot, kādu vēlos. Protams, ka to noraidīju. Nolēmām, ka nākamajā dienā visa ģimene manā pavadībā brauks uz Berlīni. Piezvanīju policijai un piekodināju nekavējoties atsūtīt kādu ierēdni. Tas arī ieradās — taisni brīdī, kad fabrikants ar savu advokātu, vācieti, bija pabeidzis rakstīt rīkojumu prokuristam par fabrikas turpmāko likteni. Pēc desmit minūtēm ierēdnis atkal aizgāja, apsolīdams, ka policija 24 stundas apsargās namu un fabriku. «Un pēc tam?» izmisusi jautāja Āronšteina sieva, kravādama koferus rītdienas braucienam. Nākamajā dienā bijām Berlīnē, sūtniecībā. Brachmanim bija uzdots sagatavot atbraucējiem divās istabās gultas. Aizsūtīju Bušu uz aptieku atnest nomierinošus medikamentus.

Kad šodien ieradās sūtniecībā, Āronšteins ar sievu un svaini mani Krieviņa sekretariātā sirsnīgi apsveica. Tad atvērās durvis un sūtnis svinīgi ienesa lielu kaukāziešu dunci un lielisku Leikas fotokameru. «Atļauju jums pieņemt pateicības dāvanas no mūsu pilsoņa Āronšteina un viņa svaines!» Vēlāk divatā arī Krieviņš pateicās par to, ka biju teicami izpildījis viņa rīkojumu.

18. novembrī

Neatkarības lielā diena! Valstu un tautu dzīvē 20 gadi ir niecīgs laika sprīdis. Tādēļ mums pamats ar jo lielāku lepnumu un patiku raudzīties uz Latvijas

veikumu. Nelabvēļi labprāt salīdzina pašreizējo Latvijas attīstības pakāpi ar 1914. gadu, t.i., ar pirmskara laiku. Pat ja mums no tāda salīdzinājuma nav jābaidās, es to kategoriski noraidu. Ir jāsalīdzina ar 1920. gada Latviju. Toreiz zeme pēc sešiem kara gadiem bija izpostīta, gandrīz 500 000 latviešu kā bēgļi aizdzīti uz Krieviju, kurp aizveda arī visas Latvijas smagās un vieglās rūpniecības mašīnas. Gandrīz visi lielākie tilti bija uzspriecināti. Par normālu satiksmi nevarēja būt runas. Bija tikai lokomotīves unniecīgs skaits vecu, bojātu vagonu. Autobusu nebija nemaz. Slimnīcu un ārstu skaits bija samazinājies uz pusi. Trūka medikamentu. Trūka arī pārtikas, jo trūka gan arāju, kas varētu apstrādāt noplicināto zemi, gan arī zirgu — krievu un vācu armija bija taču lielo vairumu rekvizējusi. Lielākā daļa skolu bija vai nu sagrauta, vai tika lietota citām vajadzībām. Nebija arī mācību līdzekļu. Labi atceros, ka 1920. gada ziemā man dzēšamās gumijas vietā bija galošas gabaliņš (ar ko, protams, neko prātīgu nevarēja iesākt). Un tādos apstākļos latvieši bez palīdzības no ārpuses uzdrošinājās celt savu valsti!

Priekšpusdienā sūtni apsveica Igaunijas, Lietuvas un Somijas diplomāti, vēlāk ieradās pāvesta nuncijs, Zviedrijas un Polijas pārstāvji, kā arī AA politiskā departamenta direktors Vērmanis, Baltijas un Skandināvijas valstu nodaļas vadītājs fon Grundhers un Baltijas valstu preses nodaļas vadītājs Dr. Štaudachers. Bija vēl daži citi vācu iestāžu vadītāji, kurus nepazīnu. Pēc viņiem sūtniecības telpas pildījās ar Berlīnē dzīvojošiem latviešiem un Latvijas pilsoņiem, lai svinīgā aktā atzīmētu mūsu valsts neatkarības proklamēšanas gadskārtu. Sūtnis teica jauku uzrunu. Valdija pacilāta un draudzīga noskaņa. Tā turpinājās arī pēcpusdienā, jo viesi nāca un gāja. Brachmanis diriģēja nomātos viesmīļus, Igenbergs raudzījās, lai tikai kāds no oficiālajiem kungiem nestāvētu viens, bez sarunbiedra. Šogad bija tik daudz paziņu, ka nav iespējams visus uzskaitīt. Vilis piebilda: «Nu ir atkal gandrīz tā kā agrāk. Trūkst gan žīdu un daudzu baltvāciešu, bet toties zīmīgā kārtā ieradušies divkārt tik daudz oficiālo vācu pārstāvju.»

Vakarā Bušs mani sūtniecības mašīnā aizveda uz biroju. Bija taču jāstrādā — jāpašķirsta vakara laikraksti, jāpārbauda paša piezīmes, jāiepazīstas *Havas* redakcijā ar šīsdienas AA un *Promi* preses konferences materiālu, bet pats galvenais: *Leta* gaida ziņojumu par valstssvētku norisi mūsu Berlīnes sūtniecībā. Pēc darba tikos ar Āboltiņu, lai kādā bārā svinētu svētku izskaņu. Tā kā bijām frakās — nevēlējāmieš zaudēt laiku pārgērbjoties —, izšķīrāmieš doties uz grezno *Ka-Ka-Du*. Žēl, ka Vilis nevarēja piebiedroties, jo viņu bija jau ielūdzis kāds viesis, kas uz svinībām bija ieradies no Ķelnes. Izcili izkārtotajā bārā uzturējāmieš tērzedami līdz pulksten 1.00. Tagad, pabeidzis ierakstu, jutos ļoti noguris, bet arī pacilāts un lepns par savu valsti.

21. novembrī

Rīgas laikrakstos lasāmi plaši un jūsmīgi Latvijas neatkarības 20 gadu svinību apraksti, kā arī daudzo runu atreferējumi. Man it īpaši patika šī Ulmaņa runas daļa: «Dzīve ir ciņa! Un tikai ar darbu un neatlaidību, drosmi un enerģiju uz priekšu tiek tiklab katrs cilvēks, kā arī veselas tautas. Cita ceļa nav, kas ved pie

brīvības, drošības un labklājības. Un mēs visi, es un jūs, būdami 1918. gada novembra pārdrošnieku cilts piederīgie, mācīsimies būt lepni, ka esam Latvijas pilsoņi, gādāsim, lai pēc 20 gadiem mēs sapulcētos ar tikpat karstām sirdīm, kādas mēs šodien šē atnesām!»

Šovakar man Rīgai nebija nekā, ko ziņot, tādēļ piebiedrojos Plensneram pavadīt Krievīņu uz staciju, jo sūtnis devās uz Berchtesgādeni, lai rīt beidzot iesniegtu Hitleram savas pilnvaras. Anhaltes stacijā sūtni jau sagaidīja AA protokola nodaļas ierēdnis, kas Krievīņu caur ļaužu drūzmu pavadīja līdz Minchenes vilcienam. Sūtņa vecās draudzības dēļ ar kādu augstāku AA ierēdni viņš varēja braukt kopā ar jauno Francijas vēstnieku Kulondru, kas arī vēl nebija iesniedzis savas pilnvaras. No stacijas devāmies pie manis. Jaunajā dzīvoklī pulkvedis vēl nebija bijis. Samērā ilgi klausījāties skaņuplates, runājām par literatūru un par jaunuzvedumiem šējenes teātros. Atvadoties Plensners teica: «Paldies par vakaru, bija atpūta kādu laiku nerunāt par politiku.»

25. novembrī

Vakar bija raiba diena. No dzimtenes pienāca sešas vēstules — no Lauras, Jēkaba, Elmāra Duges un citiem. Lauras vēstule bija nosvērta, mīla un mierīga. Viņai neesot nedz vēlēšanās, nedz laika kaut kur iziet, jo gatavojoties pārbaudījumiem. «Ernest, drīz būs Ziemsvētki un tikšanās. Cik jauki!» Patiesi, vēl tikai četras nedēļas!

Jēkaba vēstule mani sadusmoja. Rīgā akadēmisks trācis. 1935. gadā dibinājām Vienību savienību — 10 nacionālo akadēmisko organizāciju apvienību. 1936. gada janvārī universitātes vadība aizliedza noturēt dibināšanas aktu augstskolas jaunajā aulā. Korporāciju filistru biedrību savienība bija nolēmusi 1938. gada 16. novembrī dāvināt universitātei karogu. Kaut nokavējusies, Vienību savienība apjautājās, vai varētu piedalīties dāvinājumā, jo augstskola taču esot visu studentu institūcija. Bet filistri to noraidījuši. Jēkabs vēstulē raksta: «Sakarā ar tādu rīcību Vienību savienība, *Fraternitas Rusticana*, kā arī citas nekorporēliskas organizācijas karoga pasniegšanas svinībās jaunajā aulā nepiedalījās un parastajā 18. novembra studentu gājienā uz Brāļu kapiem nepulcējās aiz korporāciju dāvātā karoga, bet, ieturot atstarpī, soļoja aiz sava sarkanbaltsarkanā karoga. Brāļu kapos pie altāra abas grupas tad nostājās viena pret otru katra ap savu karogu ar nesamierināmā naidā saviebtām sejām. Akadēmiskā jaunatne, Latvijas nākotnes veidotāja, nekaunējās tā izturēties Tautas svētnīcā, kur atdusas tie, kas upurēja savu dzīvību brīvībai un tautas vienotībai...»

Kad iegāju pie sūtņa, kas vakar bija atgriezies no Minchenes, sastapu tur arī pulkvedi, kurš bija ieradies, lai uzzinātu, ko Hitlers Krievīņam teicis un kā vispār audience norisējusi. Redzēdams, ka esmu satraukts, šefs jautāja: «Vai ir kas sevišķs?» — «Jā un nē,» atbildēju un lūdzu atļauju nolasīt priekšā Jēkaba (sūtnis labi pazīst Strausmaņu ģimeni) vēstuli. To izdarījis, jautāju abiem buršiem, vai te nederētu pēriens abu virzienu noteicējiem. Dievs vien zina, cik ilgi mēs vispār varēsim apmeklēt kritušo karavīru kapus. Pirmais atbildēja Plensners: «Ja vēstules

saturs kaut cik atbilst patiesībai — žēl, ļoti žēl! Te vecbiedriem un filistriem būtu jārāda paraugs. Patiesi, kas zina, cik ilgi vispār varēsim staigāt ar savu karogu!» Tad Krieviņš: «Jūsu uztraukums ir pamatots, un, objektīvi skatoties, abas puses pelnījušas pārmetumus. Šķiet, ka informatīva vēstule Prīmanim (LU rektors) par nopietno starptautisko stāvokli nebūtu par ļaunu!» Lūdzu šā temata nobeigumā vēlreiz vārdu. Norādīju uz somu studentu paraugu: «1934. gadā visas studentu organizācijas pieņēma kopīgu lēmumu vākt ziedojumus kara aviācijas modernizēšanai. 1936. gadā visi somu studenti izdarīja plašu propagandas akciju somu jaunatnē, izplatīdami vienu miljonu skrejlapu *Apdraudētā dzimtene*. 1938. gadā visi somu studenti vāca ziedojumus lidmašīnu iegādei Akadēmiskajai kara eskadriļai, kā arī metāllūžņus. Bez tam visa somu studentu saime valsts nomalēs organizēja 300 sarīkojumus, lai stiprinātu tautā aizstāvēšanās gribu!»

Ar audienci pie Hitlera sakarā ar pilnvaru iesniegšanu sūtnis ir apmierināts. Hitlers esot uzsvēris, ka Vācija vēloties Baltijas telpā tādu kārtību, kas stiprina mieru. Saimniecisko sadarbību ar Latviju viņš novērtējis pozitīvi, bet vēloties to vēl paplašināt. Interesanti bija dzirdēt Krieviņa stāstījumu par Hitlera kalnu mītnes vēsturi. Sākotnēji tur apmeties Gērings un Hess. Arī citas naciņu slavenības vēlējušās tajā apvidū iegūt īpašumus. Taču zemnieki negribējuši pārdot zemi. Reiz, apciemodams Gēringu, Hitlers izteicis vēlēšanos celt jaukā nogāzē savu privāto rezidenci. Atkal neviens neesot gribējis pārdot zemi. Tikai pēc tam kad divi zemnieki nenozīmīga pārkāpuma dēļ tikuši apcietināti, sākusies zemes pārdošana. Tomēr trīs zemnieki joprojām atteikušies. Viņi ievietoti cietumā un nošauti. Šā iemesla dēļ Hitlera radniecē atteikusies vadīt kalnu mītnē saimniecību un atgriezies Austrijā.

Atstādams sūtņa kabinetu, Plensners mani uzrunāja: «Sabojājāt visu dienu.» — «Vai dusmojaties, pulkvedi?» — «Nebūt ne, esmu vienīgi bezgala bēdīgs!» Plensners atbildēja un draudzīgi uzsita man uz pleca. Vēlos, lai visi mūsu studenti būtu dzirdējuši mūsu sarunu. Ar šo dienu pieaugusi mana cieņa pret tādiem korporāciju filistriem kā Krieviņu un Plensneru.

Vakarā biju vācu komponista Eka (*Egk*) operas *Pērs Gints* pirmizrādē. Uzziņāju, ka Vruks bija dabūjis tikai divas biļetes. Sagādāju vēl divas, lai arī meita varētu iet ar savu leitnantu. Bet Vruka jaunkundze vēlējās, lai es viņu pavadītu. Beigu beigās piekritu, kaut gan darba dēļ nokavēju pirmo no trim cēlieņiem. Man uzvedums ne visai patika. Mūzika, manuprāt, nebija pietiekami melodiska. Žēl, jo man šis Ibsena darbs ļoti patīk. Vruks aicināja iegriezties vēl kādā restorānā, bet atteicos un devos mājās.

28. novembrī

Vakardiena, svētdiena, izrādījās ļoti interesanta. No rīta klauvēja pie durvīm. Kārlis Manduss, manas istabas saimnieces brālis. Septembrī viņš bija atlaists no Zaksenhauzenes koncentrācijas nometnes. Tas tādēļ, ka viņš par drošsirdību karā bija apbalvots ar diviem Dzelzs krustiem. Kad viņu lūdzu, lai uzraksta vai pastāsta par soda nometni, tās iekārtu un dzīvi, viņš to strupi noraidīja. «Nav atļauts —

bez tam esmu Vācijas pilsonis!» Šodien viņš ieradās, pateicās, ka centos palīdzēt viņa mātai, un piedāvāja man dot pamatīgu ziņojumu par 9. novembra žīdu grautiņiem visā Vācijā. Viņš lūdza paciesties, jo šogad vēl visas ziņas nevarēsot ievākt.

Pēcpusdienā biju pie Venceliem. Ne viņš, ne es nepieminējām, ka viņš man 9. novembrī bija zvanijis, lai es ietu raudzīties žīdu grautiņos. Namatēvs bija sliktā omā. Lika saprast, ka Hitlers esot atļāvis vairākām SS vienībām organizēties pēc armijas parauga ar pirmās šķiras — arī smago — apbruņojumu. Atvadoties Vencela kundze piebilda: «Paldies par apciemojumu. Bija maza pārmaiņa. Vīrs nepārtraukti sūrojas, ka izdarījis muļķību, atstādams skolas darbu.» Taisnā ceļā devos pie Prohāzkas. Viņš ar sievu priecājās beidzot redzēt mani savās mājās. Ļoti viesmīlīgi un jauki cilvēki. Sarunā viņš man atklāja, ka esot ļoti draudzīgs ar čehu sūtniecības militārā atašeja līdzstrādnieku, kas nekad ar atašeju nesatiekoties, bet sazinoties ar viņu citā ceļā un kas dienu iepriekš bijis pie Prohāzkas. Viņš stāstījis, ka vācieši apmācot Austrumprūsijā slovaku un Karpatu ukraiņu nacionālistus pretčechu propagandā un militārās zinībās. Man bija žēl, ka nedrīkstēju viņam neko teikt par Hitlera pavēli saviem generāļiem.

Šīsdienas AA preses konferencē Brauns fon Štumms bija ārkārtīgi nervozs un nesavaldīgs. Tas bija saprotams, jo jautājumi galvenokārt grozījās ap to, ko vācu valdība saka par Varšavas—Maskavas neuzbrukšanas līguma pagarinājumu. Sūtnis neko daudz neteica: «Polija nav Vācijas vasalis. Varšavā valda prātīgi vīri, viņi zinās, ko dara. Tomēr mums jābrīdina.» Muldēšana vien bija. Man likās, viņš pukojas par to, ka šodien tieši viņam ir jāstājas ārzemju preses priekšā.

Pēc ziņojuma sūtnim ieminējos, ka apmēram priekš dienām 12 Anglija atzinusi Itālijas impēriju, t. i., Abesīnijas iekarojumu. Krieviņa sejā ievijās smaidis. «Jā, jā, bet, kad Munters kādā Romas apmeklējumā nejauši, tas ir, neapzināti, izteica ko tamlīdzīgu, daži viņa nelabvēļi Rīgas Kara ministrijā, meklēdami iemeslu viņam ieknābt, par to izteica izbrīnu. Bet prof. Kirchenšteins sacēla brēku, prasīdams pat Muntera disciplinēšanu.»

29. novembrī

Šmits, kas šodien vadīja AA preses konferenci, lūdza mani ienākt viņa kabinetā. Bija ļoti laipns, apjautājās, vai es esot apmierināts ar darba apstākļiem Berlīnē, izteica piekrišanu manai iecelšanai par preses atašeju, piebilzdams: «Tas ir ļoti veikli, jo tur, kur jūs kā sūtniecības piederīgais netiekat aicināts, jūs kā *Letas* pārstāvis — atvainojiet izteicienu — varat bāzt savu degunu!» Pēc šā ievada Šmits lūdza sveicināt Krieviņu un pateikt viņam, ka AA ar lielu uzmanību sekojot Latvijas presei un ka sevišķu gandarījumu radījuši Muntera raksti divos idejiski vadošos žurnālos (vienu zināju — tas bija raksts *Sējēja* 11. nr.). Tie liecinot par Eiropas stāvokļa izpratni un Latvijas valdības vēlēšanos būt neitrālai. Kad cēlāmiem no galda, viņš, it kā kaut ko atcerēdamies, izvilka no kabatas skrejlapu un pasniedza to man. «To poļi izdalīja Varšavā jūsu valstssvētkos.» Nelasijs sapratu,

ka tas bija poļu, Latgales tīkotāju, darbs. Tomēr Šmitam «ap kaklu krist» arī nevēlējās. Tādēļ atbildēja: «Ļoti laipni, mēs to arī zinām, bet, tā kā mums te šīs skrejlapas, protams, nav, paņemsu līdzi.» Muļķīgs, bet poļu šovinistiem raksturīgs pasākums — 18. novembrī Varšavā izplatīt Latvijai naidīgas skrejlapas!

Tā kā man bija trīs biļetes *Astora* kinoteātra pēdējai švakara izrādei, ielūdzu Vili un Āboltiņu, bet Āboltiņš atteica — viņam esot randiņš ar kādu dejojāju. Ienāca prātā piezvanīt Ērfūrai un ielūgt viņu. Tā kā viņai šodien bija brīvā diena, viņa piekrita. Pēc tālsarunas ar *Letu* tikāmies visi trīs pie ķīniša. Iepazistināju Vili ar Ērfūru. Tad noskatījāmies franču filmu ar Darjē un Boijē galvenajās lomās — skaistas sievietes traģiskais liktenis Parīzē. Pēc izrādes Vilis mūs ielūdza krievu restorānā *Kaukāzs* ēst bliņas. Pēc tam pavadījām Ērfūru un devāmies mājās. Vili ietekmēja dejojājas vispusīgā izglītība un dabiskums.

6. decembrī

Pēc AA preses konferences Žūvs mani apkampa. Parīzē Ribentrops un Francijas ārlietu ministrs Bonnē šodien parakstot Vācijas un Francijas miera deklarāciju. Abu valstu starpā neesot nekādu teritoriālu strīdu. «Nu varam cerēt, ka nākotnē Viduseiropā nebūs kara,» piecājās *Havas* direktors.

Letai zvanīju šodien ļoti agri, jo sūtnis vēlējās, lai piedalos vakariņās, kuras viņš rīko par godu savam draugam Igaunijas sūtnim Varšavā Markusam un viņa sievai. Protams, ka lūgts bija arī — kā Krieviņš jokodamies teica — «jūsu draugs Tofers» ar kundzi, bez tam vēl divi man nezināmi sūtņa paziņas. «Tātad igauņu vakars,» atjokoju. «Nē, privāts vakars,» mani pārlaboja šefs. Tā jau ir otrā reize, kad Krieviņš mani aicina piedalīties arī viņa privātajās viesībās. Vakars bija ļoti patīkams. Nopietni un dziļdomīgi temati mijās ar jautriem, arī humoristiskiem. Neraugoties uz trīs sūtņu klātbūtni, nevaldīja stīvuma noskaņa; tieši pretēji — katram no viņiem bija jāstāsta pa anekdotei. Bija jau vēls, kad, liekas, Markusa kundze iesaucās: «Ak, vai tā ir taisnība, ka Berlīnē spēlē mans draugs Žoržs?» Atbildēju, ka pazīstamais vijolnieks Žoržs Bulanžē uzstājas *Oriente* bārā. Pēc pusstundas mēs visi tur sēdējām, dzērām sarkanvīnu un klausījāmies Bulanžē burvju vijolē — vairumā čigānu melodijas un krievu romances. Tad atskanēja *Melno acu* pirmie akordi. Telpā nodzisa gandrīz visi gaismekļi, publika aplūsa. Domas traucās uz Rīgu, pie Lauras — izjutu neizsakāmas ilgas. Piepeši skaļi smiekli pie blakusgaldā izjauca burvīgo noskaņu. Smiekli bija tik skaļi, ka vijolnieks pārtrauca spēli. Pārsteigts un dusmīgs sauca: «Klusu!» un situ ar dūri pa galdu — taisni ar to roku, kurā turēju vīna glāzi. Šķindēja stikli, un galdauts krāsojās sarkans no vīna un asinīm. Nu traucētājs bija mūsu galds, tas ir, es. Pasūtīnājis jaunu pudeli, Tofers teica: «Jaunais draugs, nezināju, ka jūs esat tik karstasinīgs!» — bet Krieviņš piebilda: «Kā nu ne — jaunība un melnas acis!» Mājās gāju kājām, jo nebija tāls ceļš un laiks bija jauks. Pilnmēness — vai Laura arī to redz? Jutu smeldzi, jā, jutos nelaimīgs.

13. decembrī

Nemierīga priekšpusdiena. Fricis lūdza, lai nekavējoties iegriežos pie viņa. Izrādījās, ka Hitlers gaidot Polijas ārlietu ministru, lai turpinātu sarunas par Dancigu. Tikšanās lēsta nākamā gada sākumā — precīzo datumu Fricim vēl nebija izdevies uzzināt. Nekavējoties devos ar taksīti uz *DNB* pie poļu ziņu aģentūras *Pat* vadītāja. Viņš tur nebija, toties sastapu vicedirektoru Zabu, ar kuru labi saprotos. «Kad Beks ieradīsies Vācijā?» — «Kādēļ tad viņam būtu jāapmeklē naciķis?» smaidīdams jautāja poļu žurnālists, bet tad kļuva nopietns. «Beks ieradīsies 5. janvārī. Lūdzu, neminiet, ka šī ziņa nāk no *Pat* vai Polijas vēstniecības!» Pateicos un steidzos uz sūtniecību, kur ar nokavēšanos ierados Krievijas kabinetā. Par gaidāmajām sarunām viņš bija jau informēts, bet nezināja precīzu datumu.

14. decembrī

Bija saruna ar Krieviņu — daļēji patīkama, daļēji nepatīkama. Kad beidzu savu preses pārskatu — tas šodien ilga tikai kādas piecas minūtes —, sūtnis jautāja: «Vai rakstāt arī *Rītam*?» — «Jā.» — «Vai raksts par Francijas un Vācijas attiecībām ir jūsu?» — «Jā.» — «Priecājos, tas ir informatīvs un uzrakstīts ar lietpratēja skepsi!» Izrādījās, ka Igenbergs bija vērsis sūtņa uzmanību uz manu rakstu, bet nevarējis atšifrēt manu pseidonīmu. Taču Krieviņš, bijušais pedagogs, pazina manu stilu. Prieka sajūtu atvēsināja nākamais Krieviņa jautājums: «Kad domājat atgriezties no Ziemsvētku atvaļinājuma?» — «Esmu paredzējis 8. janvārī būt atkal Berlīnē.» — «Tā, tā. Es gan vēlētos jūs te redzēt jau pirmsdien, 2. janvārī. Tas sakarā ar Beka un Hitlera sarunām, kas mums var izrādīties liktenīgas. Man žēl, bet tādās reizēs maniem darbiniekiem jābūt manā tuvumā!» Tas nu bija trieciens! Gribēju 22. decembrī atstāt Berlīni, tad 23. decembra pēcpusdienā vai vakarā man Rīgā būs garāka saruna ar Bērziņu, tā ka tikai svētvakarā varēšu ierasties mājās, Daugavpilī, bet tur varēšu palikt tikai septiņas dienas!

Pārsteigumu sagādāja vācu militārajās aprindās populārā žurnāla *Bruņotie Spēki* 49. numurs. Tajā ievietots plašs raksts *Latvijas armija* ar prezidenta Ulmaņa, ģenerāļa Baloža un kādas militāras parādes attēliem. Šis raksts izceļas ar izcilu objektivitāti. «Strēlnieki, krievu armijas izlase, aizkavēja vācu armijas tālākvirzīšanos uz Pēterpili. Diemžēl, tie cieta lielus zaudējumus, un daļa strēlnieku vēlāk ieplūda sarkanarmijā. Saujiņa uzņēmīgu latviešu karavīru veidoja jaunās valsts armijas pamatsastāvu. Tās drošsirdīgais komandieris pulkvedis Kalpaks krita kādā sadursmē, kas bija izcēlusies aiz pārpratuma. Ģenerālis Balodis soli pa solim Kurzemē, kur vācu karavīri viņam sniedza lielu palīdzību, izveidoja patiesu armiju. No nekā! Pēc Cēsu kaujām, kurās Baloža brigāde nepiedalījās, latviešiem gatavojoties atbrīvot Latgali, 1919. gada oktobrī, diemžēl, atjaunojās cīņas starp vācu-krievu vienībām un latviešiem. Pēdējiem izdevās novembrī sasniegt savas valsts dienvidrobežu. Smagās cīņās jaunā armija 1920. gadā padzina lielniekus no Latgales. Latviešu tauta ir lepna uz saviem smagās cīņās rūditajiem karavīriem un uz armiju, kas izcīnīja sengaidīto brīvību. Miera laikā Latvijas bruņotos spēkus pār-

kārtoja. Tos intensīvi apmāca atbilstoši Latvijas apstākļiem. Pēc 1934. gada 15. maija apvērsuma valdība cenšas novērst pēdējos trūkumus armijā.» Raksta autors ir Vāgners, Vācijas sūtniecības preses referents Rīgā.

GADUMIJA RĪGAS—BERLĪNES ĀTRVILCIENĀ

1939. gada 4. janvārī

Kā lai rakstu? Esmu atgriezies no mājām mājās vai — jaukais sapnis ir izsapņots. Esmu jau kopš četrām dienām Berlīnē un tikai šodien varu panākt nokavētos dienasgrāmatas ierakstus.

Rīgā šoreiz iegriezies pie Janča Sadovska. Viņš karavīra gaitām pagriezis muguru un strādā pilsētas valdē (draugi man vēlāk teica, ka viņš drīz vien ieņemšot kādu vadošu amatu). Apbrīnoju Jāņa centību un uzņēmību. Vakarā biju pie direktora Bērziņa. Vajadzēja noklausīties pamācības par vienu otru manis pieļauto misēkli, kā arī atgādinājumu neveltīt visu darbalaiku vienīgi sūtniecībai. Direktors arī pieminēja, ka Krieviņš sarunā ar Munteru esot atzinīgi izteicies par mani. Runājot par iekšpolitikas jautājumiem un notikumiem, ievēroju direktora uzskatos atšķirību salīdzinājumā ar 1937. gadu. Viņš tagad noteikti aizstāvēja Munteru, slavēja Valdmani, *Rīta* galveno redaktoru Klāvsonu un pat sabiedrisko lietu ministru Alfrēdu Bērziņu. Direktors, tāpat kā agrāk, ir pārliecināts, ka Dancigas jautājums izraisīs karu. «Tas tāpēc, ka Hitlera ārpolitikas dzinulis ir laupītkāre un viņa agresīvie mērķi neaprobežosies ar Dancigu. Bet līdzvainīga ir arī poļu iedomība. Viņi gan prot citus apspiest un komandēt, bet gudri piekāpties viņi neprot — tam ceļā stāv poļu lepnums. Tāds karš var izvērsties par cīņu uz dzīvību un nāvi starp naciņu un komunistu ideoloģiju. Tajā ieraus arī Baltijas valstis. Ja tas nenotiktu, gan Berlīnē, gan Maskavā atceltu armijas vadību. Anglija ir tālu un neizrāda nekādu interesi par Baltijas valstīm. Un, ja arī mēs būtu Anglijas sabiedrotie, mums tas pat uzvaras gadījumā neko nelīdzētu, jo Londona atļautu katrai Krievijas valdībai, kas sabiedrotos ar Angliju, atjaunot Maskavas kundzību pār Baltiju. Es esmu pārliecināts, ka Varšavai nāksies dārgi samaksāt par to, ka tā izjauca Baltijas ūniju.

Un Baltijas antante? Uz papīra tā labi izskatās, bet ne reālā ikdienā. Oktobrī Igaunijas ārlietu ministrs Selters izteicās, ka starp Rīgu un Tallinu esot nepieciešama cieša sadarbība, bet viņš nezina, kā latvieši vienā vai otrā situācijā izturētos, šajā jautājumā pastāvot domstarpības. Lai visu to pārrunātu un noskaidrotu, igauņi vairākkārt ir aicinājuši Ulmani ciemos. Bet veltīgi. Nesen Laidoners gandrīz izmisis paskaidrojais, viņš vairs neticot, ka latvieši pretotos sarkanarmijai. Rīga par šo jautājumu neizsakoties. Bez tam arī armijas apbruņojumā daudz kas esot nokavēts. Ģenerālis Hartmanis 1937. gadā apmeklēja Tallinu. Kādēļ latviešu armijai arvien

vēl nav izdevies panākt, ka ielūdz igauņu virsnieku pretvizītē? Arī attiecības ar Lietuvu nav daudz labākas. Bet tas ir saprotams, jo Viļņas un Klaipēdas dēļ bija kategoriski jāatturas no militāras sadarbības. Viļņas problēma pagaidām ir nokārtota. Bet Klaipēda? Tur vācieši nesen vēlēšanās ieguva 24 mandātus, bet lietuvieši tikai četrus. Tas nozīmē, ka Hitlers Klaipēdu drīzumā bāzīs kabatā. Starp citu, jūsu ziņojums par vācu pabalstiem Lietuvas opozīcijai atbilda patiesībai. Lai apslāpētu nemierus Kauņā un tās apkārtnē, lietuviešu valdība nesen izsludināja ārkārtēju stāvokli.»

Mājās bija liels prieks par manu ierašanos. Tur nekas nebija mainījies. Viss atradās savā parastajā vietā, arī patīkamā priekšsvētku noskaņa ar cepumu un eglītes smaržu bija vecu vecā. Pēc dažām stundām devos stāvu zemāk pie Lauras. Ļoti grūti aprakstīt atkalredzēšanās prieku. Bija jauks un saskanīgs svētvakars. Iegāju Lauras tēva darbistabā. Piegājis pie loga, aizkūpināju papirosu. Mazliet nosvīdušajā loga rūtī ieraudzīju Lauru ienākam. Satvēru viņas šauro roku un noskūpstīju to. «Ernest, cik ilgi tu te paliksi?» — «Man jābrauc pēc sešām dienām — 31. decembra rītā.» Īsu brīdi klusējusi, viņa piebilda: «Kādēļ tad tā? Domāju, ka tu paliksi ilgāk.» — «Darbs...» Klusēdama viņa tikko manāmi pieklāvās man. Bija tik daudz, ko teikt, ka nezināju, ar ko sākt. Atgriezies te no trauksmainas pasaules, kur briest notikumi, kas skars arī mūs, nejutu atsvešināšanos, bet mani pārņēma nenosakāma sajūta. Bija pienācis laiks pārrunāt mūsu kopdzīves jautājumu, jo kāzām teorētiski nekas vairs nestāvēja ceļā, — bet ne šajā brīdī atkalredzēšanās jūtu ietekmē.

Nākamajās dienās redzējāmie vēl vairākkārt, bet tikai viesībās, divatā tikties mums neizdevās. Kļuvu strups un nervozs. Tēvs tikai pabrīnījās, bet māte, kas kaut ko nojauta, klusēja. Garastāvokli ietekmēja arī tikšanās ar Soņu Cenko. Bija jāsteidzas uz pilsētu. Nokļuvis Raiņa ielā, ievēroju, ka man pa priekšu iet karakula mētelī ģērbusies sieviete valējiem matiem — Daugavpilij neparasti eleganta parādība. Būdams steigā, panācu sievieti, nepievērsdams viņai uzmanību. Piepeši dzirdēju aiz sevis kādu saucam: «Ernest, no kura laika tu esi kļuvis iedomīgs? Vai panākumi reibina?» Pagriezies ieraudzīju skolas laika paziņu Soņu. Sarunādamies gājām tālāk. Viņas mātei arvien vēl piederot viesnīca. Nē, viņa pati vēl neesot precējusies. Ginsburgs? Viņš gribējis noteikti ar mani runāt, bet patlaban uzturoties Lietuvā. Maskavā radnieces kāzās viņam bijusi ļoti drūma saruna. «Vai zini sarunas saturu?» — «Jā — apmēram.» Ielūdzu viņu uz kafiju Vienības nama kafejnīcā. Tur uzzināju, ka Ginsburgam bijusi Maskavā saruna zem četrām acīm, kurā viņam esot ieteikts atturēties no pretkomunistiskas darbības žīdu organizācijās, jo drīz Baltijas valstīs valdišot padomju vara. Viņa sarunbiedrs bijis vairākkārt Latvijā un pazīstot šejienes apstākļus. Agrāk komunistiem neesot bijis nekādu iebildumu pret Baltijas valstīm, jo tās īsu laiku labi izpildījušas bufervalstu lomu. Tagad, kad paredzams, ka Hitlers pēc diviem vai trim gadiem traukšoties austrumu, tas ir, Maskavas, virzienā, Staļinam esot jāgādā par apdraudētās ziemeļrietumu robežas drošību un par sarkanās flotes kustības brīvību Baltijas jūrā. Kas tam pretošoties, to likvidēšot vai sūtīšot uz Sibīriju! Tas bija viss. Soņai, kas nemaz neizskatās pēc žīdienes, ir skaisti, dabiski viņoti mati un sērīgas, pelēkas acis. «Kādēļ tev acīs ir skumjas?» — «Man tagad ir bailes no nākotnes... Nu, kā būs,

vai precēsi Lauru? Nepazīstu viņu, bet stāsta, ka viņa esot jauks cilvēks. Jūs labi saderat kopā!» Tā kā biju steigā, drīz cēlāmies. Pie baznīcas dārziņa atvadījāmies. «Paldies, Soņa, un pasveicini draugu Īzāku. Visu labu!» — «Sveiks, Ernest, lai Dievs mūs — tevi un mani — pasargā!» mana paziņa atbildēja.

31. decembra agrā rītā atstāju Daugavpili. Rīgā pārkāpu Berlīnes vilcienā, kas plkst. 15.25 atstāja staciju. Vilciens bija gandrīz tukšs — vagonā saskaitīju tikai kādus sešus pasažierus. Manas domas šaudījās šurp turp — te domāju par Lauru, neapmierināts ar to, ka ilgi gaidītā saruna nenotika, te par Soņas stāstījumu, no kura man palika iespaids, ka viņa zināja vairāk nekā teica (Ginsburgs viņai uzticas, jo viņa māsa ir Soņas draudzene). Gulēt nelikos, jo gribēju nomodā sagaidīt gadumiju. Īsi pirms pusnakts vagona pavadonis kāda pasažiera uzdevumā aicināja viņa kupejā svinēt Jaungadu. Ielūdzējs bija kāds pulkvežleitnants, vācu militārā atašēja palīgs Somijā. Viņš izņēma no kofera divas pudeles šampanieša. Tā kā bijām pieci, pietika. Pēc stundas atgriezos savā kupejā. Daudz laimes, Laura! Vai saprati, ka man bija jābrauc? Pienākums! Ar šīm domām iemigu.

Tikko biju ieradies Berlīnē, tas ir, jau svētdien, rikšoju pa pilsētu, cenzdamies kaut ko uzzināt par vācu nodomiem attiecībā uz sarunām ar Beku. Tā kā bija 1. janvāris, ierados «Jaungada vizītē» pie Lochnera. Sarunā, kurā bez Lochnera un manis piedalījās arī viens ASV vēstniecības padomnieks un divi amerikāņu žurnālisti, uzzināju, ka Hitlers šoreiz vēloties turpināt 24. oktobrī iesākto sarunu, prasīdams no Polijas, pirmkārt, atsacīšanos no Dancigas un, otrkārt, eksteritoriālu autoceļu caur Poļu koridoru uz Austrumprūsiju — betona tilta veidā, ko celšot vācieši paši uz sava rēķina. Par to Hitlers piedāvā robežu garantiju un — tas man bija jaunums — atbalstu Varšavas interesēm Melnās jūras virzienā. Par šo punktu netika sīkāk runāts, bet liekas, ka te bija domāta Ukraina. Amerikāņi bija optimistiski noskaņoti. Viņi atzina, ka Hitlera prasības esot korektas (Danciga taču ir vācu pilsēta), bet brīnījās, kādēļ šie jautājumi netika nokārtoti jau pagājušā gada Minchenes konferencē — piemēram, ar kādu blakusprotokolu. Tad devos pie Žūva. Tas minēja nevis Ukrainu, bet Lietuvu. AA aprindās Klaipēdu nemaz vairs neuzskatot par Lietuvas teritoriju un par to vairs nerunājot (tas nozīmē, ka šā jautājuma kārtošana nesagādās nekādas grūtības). Toties neesot izslēgts, ka Vācija Polijai piedāvās daļu Lietuvas. *Havas* direktors nedomā, ka 5. janvāra sarunas beigsies ar panākumiem. Nākamajās dienās apmeklēju Kroniku, Blokzīlu, Svans-trēmu, Rāmanu un, protams, Frici. Pa abiem savilkām galus kopā. Iznākums nebija diez cik optimistisks: ņemot vērā Hitlera gatavošanos iznīcināt Čehoslovākiju, var gadīties, ka Varšavai Rietumeiropas lielvalstis vai Krievija nāks palīgā. Katrā ziņā būs sarežģījumi. Sūtnis, kas par manām sarunām bija informēts, šim secinājumam pievienojās.

7. janvārī

Prohāzka zvanīja no DNB, kur viņš mēdz diktēt ziņas Prāgas radiofona pusdienas raidījumiem. Nupat esot ziņots, ka miris prezidents Zemgals.

Bijušais Rīgas pilsētas galva, Tautas Padomes viceprezidents, 1918. gada 18. novembra Latvijas Republikas proklamēšanas sapulces vadītājs un neatkarības

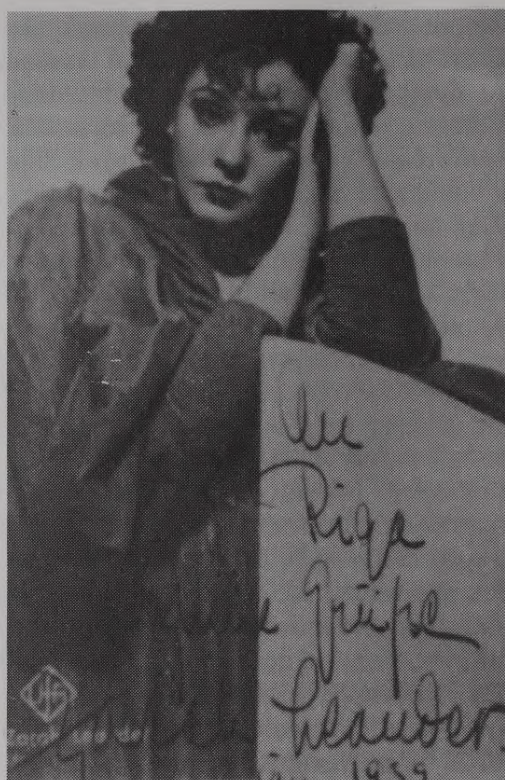
pasludinātājs, zvērinātais advokāts, mūsu otrais valsts prezidents, Baltijas ūnijas prezidents un *Austruma* vecbiedrs ir beidzis šīs pasaules gaitas. Man atmiņā palikuši Silfverhjelma vārdi par ietekmi, ko Zemgals atstājis, viesojoties Stokholmā: «Neuzkrītoša, bet droša uzstāšanās, izstaro laipnību un pašātvību, neliels augumā, bet dižens garā. Zviedri bija ietekmēti.» — «Un kāds Zemgals bija Rīgā?» — «Viņam nepatika skaļums un publikas uzmanība, viņš bija atturīgs, centīgs un arvien meklēja izlīdzinājumu. Viņa devīze bija: kalpot valstij un taisnībai. Ka bijušajam valsts prezidentam jebkādas augstprātības jūtas bija svešas, pierāda arī tāda viņa izturēšanās: ja šoferis bija savu darbu beidzis, Zemgals nekautrējās kāpt tramvajā, un, sastapis kādu paziņu, viņš mēdza sveicināt pirmais.»

9. janvārī

Pēc 5. janvāra skraidīšana turpinājās — nu bija jāievāc informācija par sarunu norisi. Šoreiz griezpos pie citiem informācijas avotiem. Ielūdzu *Promi* Baltijas preses referentu Dr. Maurachu pusdienās, bet vakar vakariņoju ar poļu žurnālistu Zabu, apjautājos pie Prohāzkas un beigās atkal apspriedos ar Frici. Poļi ir nobijušies. Hitlers runājis skaidru valodu: «Pieņemiet manus priekšlikumus, tad tuvākajā nākotnē iegūsit Dienvidukrainu!» Beks, baidīdamies, ka kara gadījumā vācu armija varētu doties caur Poliju pret Krieviju, paturot sev Poļu koridoru, Hitlera ierosinājumus noraidījis. Pēc audiences pie Hitlera Bekam 6. janvārī bijušas intensīvas sarunas arī ar Ribentropu, kas izteicies vēl draudīgāk nekā viņa šefs. Tomēr atvadoties viņš piebilda: «Pārdomājiet, vēl ir laiks. Neviens jau nestrebj karstu putru: labprāt apciemotu jūs Varšavā!» (Tātad lūdzās ciemos!)

Savādi, ka man nekad neizdodas sazvanīt Stachivu. Tālrunis darbojas, bet otrā galā neviens neatbild. Zinu gan viņa dzīvokļa adresi, bet norunājām, ka rakstīšu vienīgi tad, ja «deg». Retajos atpūtas brīžos jādomā par sarunu ar Soņu Cenko. Pārlasīju dienasgrāmatas ierakstu, kurā citēts Ginsburga vēstules drūmais teikums: «...varbūt nolādēsim [likteni], ka esam dzimuši šajā gadu simtenī un šajā zemē.»

Jau sen biju izteicis vēlēšanos apskatīt lielās vācu filmsabiedrības *UFA* kinostudijas Berlīnes priekšpilsētā Bābelsbergā. Vakar, svētdien, saņēmu ielūgumu apskatīt, kā uzņem filmu *Eine rauschende Ballnacht* (*Balles nakts reibumā*). Bijām tur pieci žurnālisti. Ieradāmies taisni brīdī, kad uzņēma skatu, kurā Zāra Leandere maskuballē sastop Čaikovski. Tas ilga gandrīz pusstundu — vienreiz Leanderei nokrita maska, tad netaisnīgi nodzisa starmetis, tad atkal statisti pienāca par tuvu kamerai utt. Kad pēc divām stundām ieradāmies filmzvaigznes garderobē, Zāra Leandere bija nogurusi, nervoza un untumaina. «Te, paņemiet šīs lapas. Mans sekretārs jau uzrakstījis atbildes uz visiem jūsu jautājumiem — zinu tos jau no galvas!» To dzirdēdams, pieklājīgi atsveicinājos un gāju. Pastaigājot, apskatīdams man svešo kinopasauli. Tuvojoties jau izejai, kad skaļrunī dzirdēju: «Leandera kundze lūdz žurnālistu no Rīgas atgriezties!» Tagad viņa bija viena. «Kādēļ jūs aizgājāt?» — «Vai jūs pēc tādas apsveikšanas būtu palikusi?» Nu viņa smējās. «Nē, tur jums taisnība. Kas jauns Rīgā?» Minūtes desmit bija jāstāsta par pēdējo gadu pārmaiņām. «Un kas notiek operā, teātros — vai zināt, ka pirmo ierosmi

Vācu filmaktrise
Zára Leandere.

dzīvot mākslai saņēmu Rīgā, kur uzturējos gandrīz divus gadus?» Kad atbildēju, ka zinu to no tēva drauga, viņas krustmātes vīra Silfverhjelma, viņa bija kā spārnos — cēlās, sēdās, meklējama sekta pudeli (viņa ir ļoti īsredzīga), jautāja, stāstīja. Beigās vienojāmies, ka, tiklīdz šī filma būs uzņemta — t. i., martā —, es viņai piezvanīšu, lai norunātu tikšanos, kurā varētu netraucēti aprunāties.

Sērīga noskaņa. Viļa vairs nav Berlīnē — viņš pārcelts uz Rīgu. Zinu, ka otru tādu draugu te neiegūšu. Žēl. Tagad te jau kopš laba laika uzturas *Brīvās Zemes* pārstāvis Orests Berlins-Berlings. Jauns, simpātisks un ļoti uzņēmīgs cilvēks. Māte rakstīja, ka viņš esot ļoti tāls rads, taču to es viņam neteicu.

Kad pirms trim dienām īsi uzkavējos pie Vrukiem — bija laiks saņemt jaunāko saimniecisko apskatu —, ieminējos, ka varu katrā laikā dabūt biļetes uz *Astora* kinoteātri. Vruka kundze jautāja, vai es nevarot kādu vakaru ielūgt viņas meitu uz kino. Kādēļ ne? Tā šovakar biju ar Vruka jaunkundzi *Astorā*, kur noskatījāmies amerikāņu mūziklu ar Fredu Astēru (*Fred Astaire*) un Džindžeru Rodžersu (*Ginger Rogers*) galvenajās lomās. Pēc izrādes aizvedu viņu ar taksīti mājās.

10. janvārī

Šķirstīdams kalendāru, sūtnis ieminējās, ka viņam tajā atzīmēti divi svarīgi datumi: 12. janvārī viņam jāierodoties Hitlera rīkotajā diplomātu Jaungada pie-

ņemšanā jaunajā Valsts kancelejā, bet 21. janvārī sūtniecībā pusdienoņot Munters ar Vācijas valsts ministru Lammersu.

Budapešta ziņo, ka no Karpatu Ukrainas stipras ukraiņu nacionālistu vienības uzbrukušas Ungārijas robežpilsētai Munkačai. 18 granātas sprāgušas pilsētas centrā. Nīknajās cīņās iesaistījusies arī ungāru artilērija. Tikdaudz ir skaidrs — tā kā uzbrukums nāk no autonomās Karpatu Ukrainas, kuru atbalsta Vācija, šis ukraiņu uzbrukums nenotiek bez vāciešu ziņas!

Ar to Berlīne vēlas pierādīt čehiem, ka viņi vairs nav kungi savā teritorijā, kurā kā autonomas apgabals ar savu valdību ietilpst arī Karpatu Ukraina, bez tam vācieši vēlas radīt Ungārijai nepatīkšanas, jo ungāri, kaut pret vāciešiem draudzīgi noskaņoti, bieži neklausās uz vāciešu ieteikumiem.

MASKAVAS DRAUDI

(Šajā vietā radies robs, jo dienasgrāmatas piezīmes gājušas zudumā. Jādomā, ka šis ieraksts, no kura palikušas tikai beigas, attiecas uz 1939. gada 1. aprīli.)

Krieviņam nepatīk Ļitvinova 29. marta deklarācija, ko tas iesniedza Igaunijas un Latvijas sūtņiem. Tajā aizrādīts, ka Padomju Savienība nepalikšot novērotājas lomā, ja Baltijas valstis slēgšot ar citām varām līgumus, kas ierobežo Baltijas valstu neatkarību. Padomju ārlietu komisārs pēlis Lietuvu par to, ka tā neesot pretojusies vāciešiem, kad tie piesavinājušies Klaipēdu. Sūtnis krievu deklarācijā saskata ļoti nopietnu faktu — proti, Maskavas pārliecību, ka Baltijas valstis atrodas Padomju Savienības aizbildniecībā. Pulkvedis, kas piedalījās sarunā, piekrita, izceldams Ļitvinova melīgumu, kas visspilgtāk izpaudies padomju izvairīgajā atbildē uz lietuviešu jautājumu Klaipēdas krīzes laikā, kāda veida palīdzību Maskava domā sniegt Lietuvai. Kamēr krievi klusēja — maršala Jegorova 1937. gada solījumi Kauņā vispār netika pieminēti —, angļi un franči ieteica piekāpties, nesaskatīdami pat vajadzību protestēt pret Berlīnes rīcību. Tagad sakarā ar poļu-vācu konflikta saasināšanos atliek vienīgi konstatēt: «*Hitler anta portas*» (Hitlers pie vārtiem). Ko darīt, ja vienlaikus arī krievu lācis jau laizās, mezdams kārus skatus mūsu virzienā? Atvadīdamies no Krieviņa, atvainojos, ka biju viņam izteicis aizrādījumu — kad viņš pirmīt, ienākdams telpā, pa jokam sveicināja mūs ar «*Heil Hitler, mani kungi!*», es lūdzu viņu tā neizteikties.

Pēcpusdienā piedzīvoju divus pārsteigumus. Ieradās ilgi neredzētais Stachivs. Uz manu jautājumu, kur viņš bijis un ko darījis, viņš atbildēja apmēram tā: «Pagaidi, visu pēc kārtas, tad tu labāk sapratīsi. 6. martā Čehoslovākijas prezidents Dr. Hacha, nevēlēdamies jaunas ukraiņu sadursmes ar ungāriem, atcēla mūsu autonomo valdību. Naktī uz 10. martu Dr. Hacha lika apcietināt autonomās Slovākijas valdības galvu Tiso, kurš aizbēga uz Vāciju, lai lūgtu Hitleru palīgā. Taču tas atbildējis: «Nevaru, jo Slovākija nav patstāvīga valsts!» Tas bija signāls

Ādolfs Hitlers ierodas Brno 1939. gada 16. martā.

slovaku nemieriem. 14. martā pasludināja Slovakijas neatkarību. 15. martā Hacha Berlīnē parakstīja savas valsts nāvesspriedumu. 16. martā Hitlera ieradās vēl pirms Hachas Prāgā, bet 17. martā mēs, ukraiņi, oficiāli uzsākām cīņu pret ungāru karaspēku, kas bija okupējis Karpatu Ukrainu. Darījām to divpadsmit dienas. Ungāri vēl pirms Hachas brauciena uz Berlīni centās piesavināties Karpatu Ukrainas apgabalu. Taču Hitlera to nevēlējās un atļāva mums pretoties. Pēc Slovakijas neatkarības pasludināšanas mēs nekavējoties to pašu darījām Karpatu Ukrainā. Čehoslovakijai izirstot, ungāru armija oficiāli okupēja mūsu apgabalu, bet mēs savu pagrīdes pretestību pārvērtām atklātā cīņā. Vakar atgriezās Berlīnē. Biju ilgi projām, jo ar vāciešu palīdzību aizvedu savējiem 14 smagajās mašīnās ieročus un munīciju. Vācieši man paskaidroja, ka viņi nevarot ungārus atturēt no Karpatu Ukrainas apgabalu okupācijas, jo citādi Budapešta traucēšot rumāņu naftas piegādi Vācijai. Taču pienākšot brīdis, kad viņi mums palīdzēšot atbrīvot mūsu brāļus no poļu un padomju jūga! Ar Poliju droši vien būs karš, jo poļi nupat izdarīja lielu muļķību, 26. martā izsludinot daļēju mobilizāciju. Anglijas garantijas Polijai pamudina Varšavu neielasties ar Berlīni kompromisā, bet iet konflikta ceļū!» Vēlāk Stachivs man atklāja, ka Slovakijas nemieros galveno lomu spēlējusi Vācu-slovaku biedrība un ka viņš kā nevācietis tagad nevarot vairs ilgāk strādāt tur, kur darbojies līdz decembra beigām. Kad jautāju: «Vai tu strādāji pie Himlera?», draugs pamāja ar galvu, pielikdams pirkstu pie lūpām. Uz *Promi* preses konferenci šodien negāju, jo likās svarīgāk informēt sūtniecību un Bērziņu par to, ko biju uzzinājis no Stachiva.

Mazliet agrāk nekā parasti devos uz biroju. Izejot no mājas, ieraudzīju uz ielas «manas» frizētavas šefu un «manu» poli ar dažām darbiniecēm. Tā kā biju labā garastāvoklī, ielūdzu viņus uz tasi kafijas ar konjaku restorānā, kas atrodas tajā pašā namā, kurā dzīvoju. Tur nu piedzīvoju otru pārsteigumu, kas mani mazliet samulsināja. Tērējot viena no frizierēm iejautājās: «Jūs esat no Latvijas, no Rīgas, vai ne?» — «Jā, tā ir.» — «Vai pazīstat tādu pulkvežleitnantu vai pulkvedi Freimani?» Mazliet izbrīnījies atbildēju: «Nē, kas tad ir ar viņu?» — «Nu jā, manam tēvam pieder neliela viesnīca. Tur Freimanis samērā bieži apmetas. Nezinājām, kas viņš ir, līdz beidzot kāds apjautājās pēc viņa, minot Freimaņa dienesta pakāpi. Tas bija viens no retajiem Freimaņa viesiem, jo parasti viņu neviens neapmeklē.» Savādi gan, bet kāda man tur daļa. Sākotnēji gribēju to pastāstīt Plensneram, bet tad pārdomāju.

3. aprīlī

Plensners žēlojas, ka viņa vienīgais «pusdraugs», kāds vācu ģenerālštāba pulkvežleitnants, esot «pazudis bez vēsts» — nedz viņš rādoties, nedz zvanot, nedz sūtot kundzei puķes. Arī pārējie vācu virsnieki pēc Čehoslovākijas norieta un Klaipēdas epizodes esot kļuvuši «remdeni». Viņš par to nebrīnoties. Citādi esot ar viņa kolēģiem — igauņu un lietuviešu militārajiem atašejiem. Tie vai nu pamācot viņu, vai vispār klusējot. «Tur nu mans draugs Dannfelds (Zviedrijas militārais atašejis, kas pirms tam bija ilgāku laiku tai pašā amatā Rīgā un simpatizē latviešiem) ir vērtīgāks par abiem mazajiem kaimiņiem kopā!» Uzzinājis, ka esmu pie pulkveža, sūtnis lika mūs abus pasaukt. Viņam bija zīmīga informācija. Sešas stundas pirms Lietuvas ārlietu ministrs Urbšis parakstījis vienošanos par Klaipēdas atdošanu Vācijai, Hitlers kreisējis ar vairākiem karakuģiem netālu no pilsētas. Kad viņš izkāpis krastā, Klaipēda bijusi jau karogota, jauniešu koris skandinājis apsveikuma dziesmu, SA vienības stāvējušas godasardzē un krastmalā to visu novērojuši ārzemju žurnālisti, kas tur ieradušies, vācu sūtniecības Rīgā aicināti. «Lūk, tā ir organizācija un sadarbība, mani kungi! Kā jums tajās dienās veicās ar šejienes lietuviešiem?» Plensners atbildēja: «Jūs jau zināt, lietuvieši nemaz neslēpa, ka viņi cer uz Latvijas palīdzību — piemēram, starpniecības ierosinājuma veidā. Pēc Londonas un Parīzes ieteikuma izpildīt vācu prasības viņi bija galīgi apmulsuši. Esmu laimīgs, ka jau iepriekš noteikti brīdināju ģenerāli Balodi no emocionāliem lēmumiem.» Noprātu, ka Plensners to bija darījis vairākkārt. Kad pienāca mana kārta, aizrādīju, ka pagaidām nerādos vairs Lietuvas sūtniecībā, kopš esmu manījis, ka lietuvieši baidās no mana apmeklējuma un uz maniem jautājumiem dod tikai nenozīmīgas atbildes. Plensners iesmējās. «Nav jau brīnums, ka viņiem pašreizējā situācijā ir bailes no žurnālistiem!»

Kad pulkvedis bija aizgājis, nācu klajā ar savu ierosinājumu. «Ungārijas preses atašejis Monosters man jau pirms kāda laika stāstīja, ka Rozenberga iestāde piesūtot ārzemju vāciešiem dažādas grāmatas. Piemēram, arī kāda fon Blūmena «darbu», kurā apgalvotas baigas lietas par mums. Esmu to iegādājies. Tās autors, kurzemnieks fon Blūmens, ir bermontiešu virsnieks un savulaik bijis Krievijas

militārais atašejs Ķīnā un Japānā. Grāmatā viņš ieteic likvidēt Baltijas valstis, jo tās kavējot dabisko Vācijas un Krievijas sadarbību. Bez tam grāmatā ir daudz aplamas informācijas par mums. AA es šo grāmatu nelikšu galdā, bet privāti gribu apmeklēt Antikominternes šefu, lai apjautātos, vai viņš domā, ka tāda Rozenberga rīcība stiprina mūsu antikomunistisko nostāju.» Minūtes desmit Krieviņš šķirstīja grāmatu, tad teica: «Nē!» Neatlaidos. Vienojāmies, ka viņš par to neko nezina un ka es to darišu pats uz savu atbildību. Nekavējoties devos pie Friča, jo viņš zināja, kā tiešā ceļā varu sazvanīt Antikominternes šefu. Pēc kāda laiciņa, vēriņu skatu pavadīts, iegāju Dr. Tauberta priekšistabā. Taču protokolāra kavēkļa dēļ netiku tūdaļ pieņemts. Nezinu, kā varēja gadīties, bet Tauberta sekretariātā bija atzīmēts, ka ar viņu vēlas runāt Latvijas sūtniecības preses atašejs. Par sūtniecību nebiju neko teicis. Kad biju izskaidrojis, ka nāku vienīgi kā *Letas* pārstāvis, mani beidzot ielaida.

Tur nu viņš bija — neliela auguma vīrietis ar ļoti enerģisku seju, bet laipnām un pētošām acīm — Antikominternes šefs, Zāras apgabala tautas nobalsošanas propagandas vadītājs un viens no labākajiem Krievijas pazinējiem. «Ar ko varu pakalpot?» — «Nācu lūgt jūsu palīdzību,» bija mani ievadvārdi. Tad pateicu visu, kas bija sakāms, un noliku uz galda fon Blūmena grāmatu, kurā biju īpaši atzīmējis divas vietas. Labu laiku valdīja klusums — maniju, ka Dr. Tauberts lasot pārdomā, ko teikt. Tad sekoja pārsteidzoša atbilde: «Jums taisnība. Tā ir neciešama lieta, es to pat apzīmētu par cūcību. Ņemiet grāmatu atpakaļ — man to muļķību pietiek. Apsolu, ka šo lietu nokārtošu. Bet nu sakiet atklāti, kas jums ieteica nākt pie manis?» Atbildēju: «Neviens. Atnācu tāpēc, ka sapratu, šī grāmata mūs tuvina Maskavai un ka visiem pretkomunistiem jāturas kopā.» Saruna ievilkās. Viņš bija par Latviju lieliski informēts. Apjautājās pat, vai Daugavpilī vēl pastāvojtāda sporta biedrība *Enerģija* (tajā bija ieperinājušies daudzi komunisti). Arī citi jautājumi liecināja, ka viņš labi orientējas Latvijas apstākļos. Kad liku galdā 1938. gada Latvijas komunistu partijas pretnaīķu manifesta *Neatdosim Latviju Hitleram* (ko man Ziemsvētkos bija iedevis direktors Bērziņš) tulkojumu, izrādījās, ka Tauber-tam tas jau ir.

Pēc pusdienām — pusdienoju tagad kopā ar Āboltiņu pie mūsu pasu nodaļas vadītāja Groskopfa kundzes — satiku Plensneru. Iegājuši viņa «kambarī», patērzējām par šo un to. Pulkvedis nožēloja, ka ģenerālis Kalējs — Francijas Kara akadēmijas absolvents, Latvijas armijas komandiera štāba priekšnieks, mūsu armijas reorganizators (centās modernizēt armiju, atbrīvodams to no krievu laika ietekmes) un kaislīgs Baltijas militārās savienības idejas sludinātājs — tik agri miris, jo tieši tādi vīri kā viņš mūsu diplomātiskajā dienestā esot ļoti nepieciešami. «Ka Kalēja spējas atzina arī ārzemēs, to pierāda šāds fakts: 1933. gadā Tautu Savienības uzdevumā apsvēra viņa kandidatūru Augstākā komisāra amatam Dan-cigā. Piedēvēdama Kalējam it kā pretpoļu nostāju, Francija, būdama Polijai īpaši draudzīgi noskaņota, viņu noraidīja. Viņš nebija ne vācu, ne angļu, ne krievu draugs, bet meklēja ceļu, kas Latvijai solītu vislielāko drošību, — turklāt Kalējs domāja ne tikai par šodienu, bet arī par rītdienu!»

Pabeidzis darbu, ap plkst. 22.00 devos mājup. Pie Ūlanda ielas pazemes dzelzceļa stacijas gandrīz saskrējos ar Ērfūra jaunkundzi. Viņai, kā jau pirmdienās, bija brīvs vakars. Aicināju viņu 200 metru attāļajā bārā *Budapešta naktī*. Ērfūra bija manāmi depresīvā garastāvoklī — Čehoslovākijas likteņa dēļ. Būdama gudra sieviete, viņa atzina, ka tā bija bijusi kļūda ietilpināt valstī (pēc pasaules kara) tik daudz vāciešu un ungāru, bet uzsvēra, ka tas noticis ar Francijas ieteikumu. Taču tagad Parīze nekustinot ne pirksta! Vispār viņai viss esot vienaldzīgs, jo Hitlers, apdāvināts ar zināmām dotībām, bet nepazīdams ārzemes un būdams psihopāts, iedzišot Eiropu karā. Piepeši man ienāca prātā neparasta doma. Ierosināju «dekorāciju maiņu» un pasūtīnāju taksīti. «Kas tā par vietu?» viņa ziņkārīgi jautāja, dzirdēdama manu garo paskaidrojumu šoferim. Neko neizpaudu, kamēr sasniedzām brauciena mērķi — Makša restorānu. Nekavējoties mums tur uzklāja speciālu galdu, jo citi visi bija aizņemti. Makša un viņa sievas laipnība, kā arī muzikantu smaidi palīdzēja Ērfūrai ātri atzīlbt no pārsteiguma, ka atrodas īstā čigānu pagrabā. Ēdienu pienesa pati saimniece, dzērienus Maksis. Pēc brīža viņš uzrunāja Ērfūra jaunkundzi: «Es jūs pazīstu — arī mans harmonikas spēlētājs, vai drīkstu to paziņot publikai?» — «Nē!» atbildējām smiedamies. Pēc kāda laika dejojām — protams, tango. Mūzika, vīns un Makša sirsnība nepalika bez ietekmes. Notika negaidītais: Ērfūra jautāja Maksim, vai varot uzstāties ar mazu deju. Čigāns aiz prieka sasita plaukostas. Pēc īsas sarunas ar muzikantiem un nogaidījusi pirmos akordus, viņa sāka degot. Sākotnēji viesi bija nesaprašānā, bet tad, redzēdami profesionālo sniegumu, aplaudēja, un, kad Makša sieva skaļā balsī paziņoja: «Dejo Manona Ērfūra!», visi piecēlās, saukdami «Bravo!» un «Atkārtot!» Viņa to darīja. Orķestris spēlēja čardašu. Deja bija strauja. Viens divi, un abas kurpes aizgāja pa gaisu. «Vēl, vēl!» sauca publika. Beidzot Ērfūra bez elpas, bet laimīgi smaidīdama atkrita krēslā. Savas pavadones vārdā pateicos visiem par suminājumu. Kādā kaktā izcēlās strīds, jo viesi negribēja atdot dekotājas kurpi. Kad Ērfūra norādīja, ka «bez kurpes apaukstēšu kāju», viss bija kārtībā. Drīz arī devāmies mājās. Gandrīz visi lokāla viesi mūs pavadīja līdz taksītim. Kad piebraucām pie viņas nama, viņa pateicās: «Ernest, jūs man sagādājāt brīnišķīgu vakaru!»

Dzīvokļa pastkastītē mani sagaidīja bargā dzīves īstenība — pabieza aploksne, kas bija adresēta man. Istabā, to atvēris, atklāju tajā Mandusa kundzes brāļa ziņojumu par žīdu grautiņa upuriem. Negribēdams nodot ziņojumu man vai viņa māsai personiski, viņš to bija iemetis kastītē — protams, bez paraksta un bez norādījuma, ka es šādu informāciju vēlējos. 98 cilvēki tikuši nonāvēti, 120 sinagogu nodedzinātas vai izpostītas, 24 000 žīdu un 8700 austriešu (ārieši) ievietoti koncentrācijas nometnē, bet Zaksenhauzenes nometnē — 680 austriešu un 500 čehu (visi ārieši). Abās nometnēs kopā atrodoties ap 35 000 ieslodzīto. Līdz 1939. gada 1. janvārim no Vācijas emigrējuši 167 000 žīdu.

HITLERA PATEICĪBA LATVIJAS VALDĪBAI UN NEUZBRUKŠANAS PAKTA PIEDĀVĀJUMS

7. maijā

Slimoju. Pārcietu vieglu plaušu karsoni (būšu peldoties saaukstējies), bet 20. aprīlī bija jādodas uz slimnīcu sakarā ar nopietna pieres sinusu sastrutojuma un deguna kaula operāciju, kā arī mandeļu izlobīšanu. Visnepatīkamākais bija tas, ka tieši šīnī laikā risinājās svarīgi notikumi: pirmkārt, Hitlera dzimšanas dienas svinības, kurās piedalījās 22 valstu delegācijas — arī Latvijas ar ģenerāli Hartmani un ģenerāli Dankeru, otrkārt, svarīga sēde reichstāgā. Divas dienas pēc operācijas bez ārsta atļaujas atstāju slimnīcu. Bet manas darbaspējas izrādījās vēl stipri ierobežotas. Drīz pēc tam bija jāatgriezās slimnīcā un trīs dienas no jauna jāpavada gultā, jo operācijas brūce bija sākusi asiņot. Tas notika, diktējot Krūkļa jaunkundzei kādu tekstu. Biju noliecies, lai salasītu ar mašīnu rakstīto, un piepeši man kļuva karsti un asinis notraipīja i galdu, i manas palīdzes kleitu. Necerētu pārsteigumu man sagādāja sūtnis. Operācijas dienas agrā pēcpusdienā viņš, neraugoties uz tās dienas reprezentācijas pienākumiem — Hitlera dzimšanas dienas svinības un mūsu delegācijas uzņemšana un pavadīšana —, ieradās klinikā ar rozēm. Arī Brachmanis, kas Krievīņu atveda, novēlēja «ātru celšanos» un uzdāvināja kriminālromānu. To es nebiju gaidījis!

Starplaikā Itālija bija okupējusi Albāniju, bet Ungārija 11. aprīlī atstājusi Tautu Savienību. Tas, protams, bija smags trieciens jau tā iedragātajai paļāvībai uz Tautu Savienības spējām likvidēt konfliktus un aizsargāt mazās valstis. Ļoti žēl, jo Ženēvas institūcija patiesi ir mūsu neatkarības vienīgais «sargeņģelis», kopš trīs varaskāras valstis mūs apdraud (pieskaitu pie tām arī Poliju, jo tā izjauca Baltijas ūniju un tiecas mums uzspiest savu bramanīgo ārpolitiku). Tiktāl Ulmaņa diplomātija bijusi pareiza. Taču tagad, ņemot vērā radikālo spēku pārmaiņu, rodas jautājums, vai ar neitralitāti varam nodrošināt savu nākotni, vienlaikus izšķiroties par to lielvaru, kam eventuāla kara gadījumā būtu vislielākās izredzes uzvarēt un kas būtu ar mieru iespējami aptveroši respektēt mūsu neatkarību. Manuprāt, izšķiršanās laiks nu ir pienācis. Taču jāizšķiras ar prātu! Un tas nozīmē, ka visām trim Baltijas valstīm jārikojas kopīgi. Bet kā to panākt?

6. aprīlī Anglija slēdza ar Poliju pagaidu militāru līgumu. 13. aprīlī Anglija kopā ar Franciju garantēja Rumānijas un Grieķijas neatkarību. 14. aprīlī Londona ierosināja Maskavai vienpusīgi garantēt Polijas un Rumānijas neatkarību. Tajā pašā dienā Rūzvelts brīdināja Musolini un Hitleru no turpmākām agresijām un ierosināja miera konferenci. Uzskaitīdams apdraudētās valstis, viņš pieminēja arī Baltijas valstis.

28. aprīlī ar ārsta atļauju biju reichstāga sēdē. Krievīņš vēlējās, lai no mūsu puses tur būtu četras ausis un acis un lai es vakarā nolieku viņam priekšā savu Hitlera runas vērtējuma konspektu. Turp un atpakaļ braucu kopā ar sūtni. Kad

Ādolfs Hitlers runā Reichstāgā sēdē. Sēdi vada feldmaršals Hermanis Gēringš.

vakarā viņam zvanīju, lai noskaidrotu, kad man jāierodas, Krieviņa nebija mājās. Vēlāk viņš man pastāstīja, ka bijis svarīgā apspriedē pie Ribentropa. Pagaidām nevienam neesot jāzina, ka Vācija piedāvājusi Skandināvijas un Baltijas valstīm ilgi gaidīto neuzbrukšanas paktu. Hitlera dzimšanas dienas svinībās Krieviņš saredzēja Vācijas varenības skati ārzemju delegāciju ietekmēšanai. Latvijas delegācija — tās vadītājs bija armijas štāba priekšnieks ģen. Hartmanis Kurzemes divīzijas komandiera ģen. Dankera un armijas štāba kapteiņa Galdiņa pavadībā — gan stacijā, gan pie *Adlonas* viesnīcas (ar sarkanbaltsarkano karogu) tikusi svinīgi sagaidīta ar orķestri un godasardzi. Pieņemšanā pie Hitlera sūtņis pavadījis un iepazīstinājis mūsu delegāciju. Ģen. Hartmanis ar savu kareivisko stāju un džentlmeņa manierēm, kā arī ar savām valodas zināšanām atstājis uz vāciešiem manāmu iespaidu. Hitlerš pateicies Hartmanim par Latvijas valdības lēmumu sūtīt tik izcilu delegāciju, bet tad pievērsies saimnieciskiem jautājumiem, norādīdams, ka Vācijai jārisinot nopietna problēma, proti, iedzīvotāju apgāde ar pārtikas precēm. Tā kā Latvija esot lauksaimniecības zeme, paveroties lieliskas iespējas preču apmaiņai starp Vāciju un Latviju. Baltvācu problemātikai, kā arī politikai vispār Hitlerš ne ar vienu vienīgu vārdu neesot pieskāries. Arī mūsu virsnieki sarunās ar vācu kolēģiem nekad neesot runājuši par politiku. Pārsteigusi vācu virsnieku atklātība. Viņi norādījuši, ka vācu armija vēl neesot liela un tādēļ tā pievērsot jo lielāku uzmanību motorizēšanai un jaunai kara taktikai. Manevros vācieši rādījuši kājnieku vienību ar daudziem smagiem kājnieku ieročiem un stipru artilēriju. Hartmanis

esot pēc tam sūtnim atzinies: «Mēs Rīgā Plensneram negribējām ticēt, ka vācieši vairs neturas pie pasaules kara pieredzes un mācībām, bet izrādās, ka viņam ir taisnība!»

Kamēr slimoju, mani apmeklēja arī Vruks. Nez no kurienes viņš bija dabūjis pārskatu par to, kāds metāls un kādā kvantumā nepieciešams, lai saražotu noteiktu skaitu kājniņu ieroču un artilērijas munīcijas. Visai drīz es saņēmsot viņa aģentūras informācijas kopoju, kurā es atradīšot uzskaitījumu par metāla piešķiršanu rūpniecības nozarēm. Viņš tajā esot jau ieskatījies un secinājis, ka pēdējos trīs gados munīcijas fabrikas neesot pārāk daudz producējušas. Tas nozīmējot, ka munīcijas krājumi nevarot būt lieli.

3. maijā pie manis bija Fricis. Viņš zināja stāstīt, ka Vācija izmantojusi uztraukumu sakarā ar Klaipēdu, lai izdarītu masīvu diplomātisku spiedienu uz Rumāniju. Ultimātīvi piedraudot atbalstīt ungāru prasības pēc Transilvānijas (kas no 1867. gada līdz 1919. gadam piederēja Austroungārijai), Berlīne piespiedusi Bukaresti slēgt tirdzniecības līgumu, kas nodrošina naciņu armijas apgādi ar nepieciešamo benzīnu. Par to ļoti uztraukusies Londona. Tagad neesot izslēgts, ka Anglija piekritīšot Maskavas jaunajam ierosinājumam vienoties par Padomju Savienības, Anglijas un Francijas militāru savienību, kā arī par neatkarības garantijām visām Padomju Savienības robežvalstīm. Jo vairāk tādēļ, ka arī Parīze to atzīstot, bet Hitlers savā 28. aprīļa runā uzteicis gan Vācijas—Polijas vienošanos, gan Vācijas—Anglijas flotes līgumu. Berlīni saniknojusi vispārējās karaklausības ieviešana Anglijā. Fricis uzsvēra, ka Baltijas valstīm tagad jāuzmanoties, jo tās sarunās starp Londonu, Parīzi un Maskavu tiekot pārāk bieži pieminētas. Tā krievi savu iesniegumu pamatojuši ar aizrādījumu, ka angļi un franči ar Polijas un Rumānijas neatkarības garantijām esot Hitleram parādījuši ceļu uz Maskavu — proti, caur Baltijas valstīm. Tam piekritot ne tikai franči un angļu opozīcija, bet arī tādi konservatīvi politiķi kā Čērčils un Īdens. Beigās Fricis pastāstīja, ka Ribentrops un Čano vienojušies par itāliešu-vācu militārās savienības slēgšanu. Tas bija kaut kas pilnīgi jauns. Šinī sakarā Fricis piebilda: «Mani informācijas avoti uzlabojušies sakarā ar maniem priekšlasījumiem kara aviācijas vadībai. Pēdējā informācija nāk no ģenerāļiem. Uzskatu tevi par patiesu draugu un tev uzticos, bet negaidi, ka es nodošu savu tautu. Tas nenozīmē, ka esmu kļuvis Hitlera piekritējs. Nekādā ziņā! Mans naidis pret naciņiem aug dienu no dienas — arī mana iesaistīšanās opozīcijā. Viegli tas nav, ņemot vērā muļķību, ko ārzemes izdarīja, nerevidējot Versaļas miera līguma netaisnību, kā arī lielo popularitāti, ko Hitlers vācu tautā ieguva ar Austrijas pievienošanu, Sudetijas atbrīvošanu un Klaipēdas atgūšanu.» Draugs lūdza informēt sūtni par Berlīnes un Romas militāro vienošanos.

Tajā pašā dienā — darbā negāju, jo biju vēl novārdzis, — biju īsu laiku Polijas vēstniecības pieņemšanā sakarā ar poļu nacionālajiem svētkiem. Labi, ka aizgāju. Tur sakarā ar Polijas ārlietu ministra Beka aso atbildi Hitleram un ziņu par lielo un ietekmīgo militāro parādi Varšavā valdīja liela pacilātība. Polijas sūtnis Lipskis izteicās diezgan izaicinoši: «Mēs vāciešus pieveiksim, jo viņu ieroči ir surogāti, bez tam, tiklīdz sāksies karš, Vācijā izcelsies revolūcija!» Viesu vidū vāciešus neredzēju. Toties bija ieradusies daudzi angļi, amerikāņi un — lielākā skaitā nekā agrāk —

franči. Franču vēstniecības pirmais sekretārs (nespēju iegaumēt viņa vārdu), kas agrāk bija Rīgas franču sūtniecībā (lai «mācītos krieviski») un kas precējies ar latvieti, man paskaidroja: «Tā kā 1936. gadā, kad Hitlers remilitarizēja Reinzemi, poļi vispirms sazinājās ar Berlīni un tikai tad sāka runāt ar Parīzi par «piemērotu» protestu, mūsu vēstniecība ilgus gadus reprezentācijas gadījumos sūtīja tikai vienu personu uz poļu pārstāvniecību!» Beigās iepazinos ar Ķīnas sūtniecības padomnieku Dr. Tau. Tā kā Ķīnas diplomātiskā pārstāvniecība atrodas krāšņajā Kalandreli namā pie Landvēra kanāla, mums pēc pieņemšanas iznāca nostaiģāt kādu ceļa gabalu kopā. Dr. Tau, kas atstāja ļoti klusa un inteliģenta cilvēka iespaidu, nemīl nedz komunistus, nedz japāņus. Viņš lūdza materiālu par Baltijas valstīm. Ķīnietis zināja stāstīt, ka Polijas vēstniecības padomnieks viņam šodien teicis, Hitlers sarunā ar Beku 5. janvārī apgalvojis: Vācija vēloties stipru Poliju, jo viņš esot pārliecināts, ka Krievija apdraudot Eiropu — vienalga, kāds režīms šajā bīstamajā zemē arī valdītu! Liela sensācija bija ziņa, ka Molotovs 4. maijā aizstājis Lītvinovu Krievijas ārlietu ministra amatā.

Sensacionāla bija arī informācija, ko saņēmu no N. jaunkundzes, kas strādā Vācijas preses šefa Dr. Dītricha birojā. Biju viņai savā laikā Minchenē salabojis kurpes papēdi un sagādājis vietu tribīnē. Nesen satiku viņu Berlīnē. Patērzējām. Viņa man atklāja, ka bijusi saderināta ar kādu armijas virsnieku, kas nošauts Hitlera «tīrīšanas akcijā» 1934. gadā, un ka viņa esot pārliecināta — naciķi novedīšot Vāciju postā. Grūti pateikt, cik tāl viņai var uzticēties. Katrā ziņā jābūt uzmanīgam! Aizvakar, 5. maijā, atstādams *Promi* preses konferenci, satiku viņu atkal — N. jaunkundzes darbavieta atrodas blakusnamā. Viņa man pastāstīja, ka Gebelss priekšpusdienā devis vācu radiofonam un presēi rīkojumu pārtraukt uzbrukumus Staļinam, jo vācieši esot tauta ar «politisku kultūru».

Vakar biju pusdienās pie Vrukiem. Meita jautāja vecākiem: «Vai nebrauksim šovasar uz Latviju?» Apsolījos sagādāt viņiem telpas Jūrmalā. Vecais kungs atva-doties iedeva man solīto saimnieciskā apskata jaunāko izdevumu.

Pēcpusdienā biju kopā ar Berlingu pie Aicheriem. Omulīgi pavadījām laiku. *Brīvās Zemes* pārstāvis apgalvoja, ka bijis vācu komunistu sanāksmē — protams, kā viesis. Ziņkārības pēc viņš esot centies uzņemt sakarus ar opozicionāriem, kas arī izdevies. Savukārt pastāstīju, ka mēs savā laikā Daugavpils ģimnāzijā centāmies izdibināt, kas pa mūsu soliēm izkaisa komunistu proklamācijas, lai tad ziņotu to politiskajai pārvaldei. Mūsu pierobežas pilsētā nacionāli domājošie skolnieki toreiz atbalstīja šīs iestādes darbību. Brīnos, cik ātri aktīvais Berlīngs paspējis uzņemt vispusīgus sakarus. Vai viņš ar to savam laikrakstam iegūs svarīgu informāciju, tas, lūk, ir cits jautājums.

Vakarā *DNB* namā apciemoju *Havas* draugus. Uz Žūva rakstāmgalda gulēja jaunā Vācijas karte. Tajā Bohēmija un Morāvija parādīta mazliet bālākā krāsā nekā Vācija un ar apzīmējumu «protektorāts». Žurniaks, pamanījis manu interesi, jautāja: «*Comment vous voyez l'avenir de votre pays* (Kā jūs raugāties savas zemes nākotnē)?» Ar to viņš aplinkus norādīja uz mūsu nedrošo nākotni sakarā ar Latvijas un Vācijas sliktajām attiecībām.

Šodien, svētdien, uz īsu brīdi apmeklēju sūtni. Sūtnis labā garastāvoklī man atklāja, ka martā *AA* valsts sekretārs Veiczekers (*Weizsäcker*) vedis ar to ļoti

nopietnu sarunu, uzsvērdams, ka viņš pret Baltijas valstīm esot labvēlīgi noskaņots. Taču arī viņš nevarot aizkavēt varbūtēju lūzumu Vācijas attieksmē pret Latviju. Berlīnei esot informācija, kas apliecinot, ka Latvijas augstāko virsnieku vairums esot ar mieru papildus apliecināt savu labvēlīgo nostāju pret Maskavu, nepretojoties padomju karaspēkam, ja tas, piemēram, dotos palīgā poļiem. To vairs nevarot apzīmēt par neitralitāti. Ja Rīga to vēloties, Vācija nākšot klajā ar pierādījumiem. Taču tas, protams, būšot saistīts ar zināmām vācu prasībām un, iespējams, izraisīšot iekšpolitisku skandālu Latvijā. Bez tam nedrīkstot aizmirst, ka Vācija arvien vēl gaidot, lai latvieši ierosinātu atklātas sarunas par daudzajiem sasāpējušajiem jautājumiem abu valstu starpā, kā arī par dažiem latviešu izlēcieniem, kas aizskāruši Vāciju un ko Berlīne nekad neaizmirsīšot, — piemēram, Latvijas smieklīgo kara pieteikumu Vācijai 1919. gadā. Viņš, Krieviņš, pēc šīs sarunas esot bijis ļoti nospiests. Bet tad nākusi Hitleram ļoti nepatīkamā Rūzvelta runa. «Radušos situāciju var raksturot ar izteicienu — diviem strīdoties, priecājas trešais. Lai atspēkotu Rūzvelta pārmetumus, Vācija izcēla savu miermīlīgo raksturu un piedāvāja Skandināvijas valstīm, Latvijai un Igaunijai neuzbrukšanas paktu. Pirms tam vācu sūtnim Rīgā bija atklāta un lietišķa saruna ar mūsu ārpolitikas vadītājiem, kurā noskaidrojās, ka Vācijai nav pamata apdraudēt Latviju. Līdz ar to amerikāņu prezidenta bažas par gaidāmo vācu uzbrukumu Baltijas valstīm nav pamatotas. Tagad sarunām par neuzbrukšanas pakta slēgšanu nekas vairs nestāv ceļā. Esmu jau saņēmis no vāciešiem nolīguma uzmetumu. Man šis teksts šķiet stipri pārspīlēts, jo tajā atrodami formulējumi, kas skar mūsu iekšpolitiku vai arī nevajadzīgi aizskar citu valstu intereses un godu. Tas jāmēģina koriģēt — vispirms saskanīgās sarunās ar šejienes igauņu sūtni Toferu, bet pēc tam visu pārbaudot Latvijas un Igaunijas Ārlietu ministrijā, jo neuzbrukšanas pakts nedrīkst būt pretrunā ar līgumiem, kas slēgti ar citām valstīm. Tas viss prasis savu laiku, bet labi, ka esam vispār nonākuši pie tādām sarunām. Tas nozīmē, ka draudošais negaiss mums pagājis garām un mēs beidzot varam iegūt arī no Berlīnes drošības garantiju, tāpat kā no Maskavas. Dievs vien zina, cik ilgi dzīvosim mierā un kura lielvalsts būs pirmā, kas lauzīs ar mums slēgtos līgumus.»

Šinī sakarībā Krieviņš, kas gandrīz trīs gadus bija sūtnis Tallinā, pieskārās arī Igaunijas un Latvijas attiecībām. «Es ceru, ka pēc neuzbrukšanas pakta parakstīšanas igauņi mazliet nomierināsies un neplīsies virsū somiem, meklēdami tur aizstāvību savai neatkarībai. Tallinā somugru tautu tuvināšanās ir ļoti modē. Tas būtībā nav nekas slikts, ja tikai igauņi nemēģinātu tādējādi pierādīt Somijai un Ungārijai, ka Igaunijai neesot nekā kopīga ar pārējām Baltijas valstīm, kaut gan ir zināms, ka Maskavas ārlietu komisariātā ir kartes, uz kurām arī Somija apzīmēta par Baltijas valsti!»

8. maijā

Vakar veltīju četras stundas dienasgrāmatas ierakstam. Daru to tādēļ, ka paredzu šovasar svarīgus notikumus, kuru iedīgļi saredzami jau tagad. Šodien preses atašeju sanāksmē rumānis Dr. Ilcuss vai Turcijas sūtniecības padomnieks

Kemals Gineidens (*Cemal Gineyden*), kurš pārzina arī preses nodaļu, izteicās par Molotova iecelšanu tā: «Internacionālists un žīds Ļitvinovs ir atcelts no ārlietu ministra amata. Krievs Molotovs stājies viņa vietā. Nav dūmu bez uguns. Tas varētu nozīmēt ārpolitikas kursa maiņu. Berlīnei un Maskavai ir kopīgas intereses — Polijas robežu revīzija, jo Varšava savā lielummānijā piesavinājusies gan vācu, gan krievu apgabalus. Tādēļ ne krievi, ne vācieši nav atzinuši poļu robežas, bet...» Šis «bet» attiecās uz *Reuter* aģentūras ziņu no Londonas. Tajā bija izcelti Padomju Savienības enerģiskie centieni panākt vienošanos Maskavas, Londonas un Parīzes starpā un radīt ietekmīgu fronti pret Vāciju. Tas esot Molotova nopelns. Šī informācija beidzās ar norādījumu, ka Čērčils, runādams par krievu ierosinājumu vācu agresijas gadījumā garantēt arī Baltijas valstīm krievu palīdzību, kam Francija piekritusi, ieteicis «ilgi neprasīt, vai tās vēlas ierindoties kopīgā frontē vai ne, bet rīkieties!» Dzirdētais man atgādināja šārīta sarunu ar Igenbergu un Plensneru par ārlietu komisāra maiņu Padomju Savienībā. Padomnieks uzsvēra, vācieši droši vien zinot, ka Molotovs ir lielkrievs un necieš ne Kaganoviču, ne Ļitvinovu (abi žīdi) un ka tāpēc ar viņu būtu iespējams sadziedāties. Pulkvedis savukārt piebilda, ka pirms kāda laika Maskavā kādam mūsu sūtnim, saraujoties ar kādu ārlietu komisariāta atbildīgu darbinieku, ticis draudēts: «Ja jūs mūs kaitināsīt, uzsāksim sarunas ar vāciešiem!» — «Taču patlaban ir cita situācija,» Plensners turpināja. «Šefs (Krieviņš) stāstīja, ka vācieši savā neuzbrukšanas pakta uzmetumā vēlas, lai Latvijas valdība apliecinātu savu pretpadomju stāju. Bez tam — kurš tad ir tas, kas tagad Londonā rosīgi kaļ pretvācu koalīciju? Molotovs!»

Saņēmu vēstuli no Oskara. Devu to sūtnim izlasīt, jo tajā bija piezīmes par baltvācu naciķu jaunatnes sanāksmēm, kurās tiekot runāts par «drīzu latviešu valdīšanas galu», kā arī par šīs jaunatnes militārajām apmācībām «atpūtas nometnēs», kur jaunos iepazīstinot ar naciķu propagandas literatūru no Vācijas — piemēram, ar «latviešu grēku sarakstu», kurā atzīmēta arī Doma baznīcas nodošana latviešu pārziņā un norādīts, ka, solidarizēdamies ar vācu draudzi, Zviedrijas bīskaps Eidems atteicies ierasties Rīgā, bet latviešu bīskaps Irbe atteicies no amata. To lasīdams, Krieviņš piebilda: «Mūsu karstgalvju dēļ ir jācieš valsts drošībai!»

Zvanīja Dr. Opics. Viņš ir *UFA* filmsabiedrības preses šefs. Norunāju tikties ar viņu un Zāru Leanderi rīt pēcpusdienā *Edena* viesnīcā.

Pēcpusdienā apraudzīju Frici. Tieši kad ierados, Manona Ērfūra no viņa atvaļējās. Draugs gribēja mani iepazīstināt. Viņš bija pārsteigts, uzzinot, ka mēs jau esam pazīstami. Tāpat kā ar Vili, Āboltiņu un citiem, nerunāju arī ar Frici nedz par Lauru, nedz par man pazīstamām sievietēm vispār. Mazliet pasmīnēju, jo Ērfūra, mani ieraugot, nosarka. Vēlāk, kad viņa bija aizgājusi, Fricis pastāstīja, ka viņš pagājušajā naktī kopā ar *Promi* Balkānu nodaļas vadītāju Babinu dzēris līdz 3.00. Viņš to bieži aicinot ciemos, tādā veidā uzturēdams labus sakarus ar savu nodaļu Gebelsa ministrijā. Viņš aizrādīja, vācieši esot smīnējuši par Berlinga apgalvojumu, ka Latvijā un Vācijā pastāvot līdzīgi režīmi. Paskaidroju Fricim, ka laikraksts *Brīvā Zeme*, cenzdams izlīdzināt agrākos nevajadzīgos izlēcienus, nesen publicējis ievadrakstu, kurā apgalvots, ka latviešiem nacionālsociālisma izprat-

ne nesagādājot grūtības, jo «viņi esot brīvi no demokrātiski doktrināras domāšanas». Tas nu Berlingam ir jāsagremo.

Kā norunāts, biju vakarā pēc darba ar Vruku un viņa meitu (sieva atrodas «attaukošanas sanatorijā») *Karltona* bārā. Esmu tur jau dažreiz bijis — viens un ar Āboltiņu. Cenas nav pārspilētas. Garderobē viesus sijā, ne katru ielaiž. Te bieži sastopami ārzemju diplomāti un žurnālisti, vienu otru reizi arī kāda vācu vadoša personība (civilā). Telpas nav visai plašas, bet ļoti gaumīgas, ar zīda tapetēm un netiešu apgaismojumu. Orķestris, kurā muzicē arī divi nēģeri, spēlē arī amerikāņu svingu. Pavadijām tur labu stundu un pārrunājām Vruku ģimenes Latvijas apmeklējumu.

Darbā atradu *DNB* ziņās sīku atreferējumu par Latvijas un Igaunijas ārlietu ministru apspriedi Tallinā sakarā ar neuzbrukšanas līguma slēgšanu ar Vāciju. Kā Munters, tā Selters atzinuši to par nepieciešamu. Igaņu laikraksts *Paevaleht* garākā rakstā uzsvēris, ka Baltijas valstis vēloties turēties iespējami tālu no dažāda veida konfliktu zonām. Tām nepatīkot tādi līgumi, kas jau miera laikā liek ieņemt naidīgu nostāju pret citu valsti. Latvijas laikraksts *Rīts* apsveicis gaidāmā neuzbrukšanas pakta slēgšanu, jo tas palīdzēsot uzlabot Latvijas attiecības ar Vāciju un veicināšot mieru, neapdraudot citas valstis. Žēl, ka *DNB* informācijā nav minēts raksta autora vārds, bet esmu pārliecināts, ka šā veikli izsvartotā ārpolitiskā raksta sacerētājs ir Klāvsons.

ZĀRA LEANDERE PIEDZĪVO VILŠANOS

9. maijā

No rīta gaidīju, tērzēdams ar Grikmaņa un Kundziņa jaunkundzi, Krieviņa sekretariātā uz audienci pie sūtņa, kad atvērās durvis un ārā iznāca konsulārās nodaļas vadītājs Groskopfs. Vecā vīra seja bija bāla un neko daudz neatšķīrās no viņa baltās galvas. Kad viņš bija aizgājis, Kundziņa jaunkundze man pastāstīja, ka šefs esot viņu stingri izbāris par to, ka divas dienas «nogulējis» ziņojumu. Jāatzīst, ka ar Krieviņa ierašanos sūtniecībā iestājusies «prūsiska kārtība». Visiem jābūt laikā darbā, kārtīgi apģērbtiem, laipniem pret apmeklētājiem, bet pret svešiniekiem jāprot klusēt par sūtniecības darbu, personālu un viesiem. Katram darbiniekam stingri jāievēro darba termiņi. Dažreiz jābrīnās, kur sūtnis ņem laiku savām dienesta vizītēm, Igenberga, Plensnera, Briča un manu ziņojumu uzklaušīšanai un izskatīšanai, konsulārās un kases nodaļas darbības pārbaudei, reprezentācijas pienākumiem un telpu (arī garāžu) kārtības kontrolei. Katram, kas nav ģērbies, kā pienākas, — vienalga, vai nu tas būtu Bušs, vai Plensners, — jābrīnās ar brāzienu. Pirms kopīgi dodamies kādu sagaidīt vai uz kādu pieņemšanu, Krieviņš mēdz norunātā laikā ierasties pirmajā stāvā, kur tie, kas izraudzīti sūtni pavadīt (atkarībā no uzdevuma un protokola vai nu mēs visi — t. i., Igenbergs, Plensners, Bricis,

Ozoliņš un es —, vai tikai daži no mums), gaida viņa «inspekciju» — tā pulkvedis apzīmē šefa pārbaudi. Bricim reiz nelaimējās: Munters bija jāsgaida stacijā. Agrā pavasara dienā mūsu lauksaimniecības atašejs ieradās, līdz ar pārējiem tērpiem melnā mētelī ar baltu kaklautu. Sūtnis, bez steigas katru atsevišķi apraudzīdams, lika Bricim noņemt kaklautu. Zem tā parādījās krāsains kreklis. To ieraudzījis, Krieviņš noteica: «Briča kungs, jūs nekavējoties mainīsiet kreklu un sekosit mums ar taksīti uz staciju. Mani kungi, mums tagad jābrauc!»

Darbs un dzīves apstākļi sūtniecībā nav tādi, kādus tos iedomājas mūsu sabiedrība. Mums tur neiznāk daudz brīva laika, jo, izņemot Groskopfu, atašeju Kalniņu, sekretāru Āboltiņu un mūsu līdzstrādnieces, mums nevienam nav noteikts darba laiks. Bez kārtējiem darba uzdevumiem jāuzņemas dažādas dienesta vizītes un jāveic reprezentācijas pienākumi, par ko pēc tam jāraksta ziņojums un vērtējums; jālasa žurnāli un grāmatas par Vācijas politisko, saimniecisko utt. attīstību un jāriko viesības arī personām, kas ne vienmēr šķiet simpātiskas, bet kas jāielūdz aiz protokolāriem vai politiskiem apsvērumiem. Tādos gadījumos jārikojas ļoti apdomīgi. Igenbergs reiz «paklupa», rīkodams viesības vācu viesiem. Kā parasts, pirms tam ieradās Krieviņš un pārbaudīja, vai viss kārtībā. Piepeši viņš iepleta acis, piegāja pie flīģeļa un ātri noņēma tur novietoto Beneša ģimetni. Padomnieks nebija apdomājis, ka vācieši ģimetni būtu varējuši uzskatīt par provokāciju. Plensners man vēlāk teica, ka sūtnis esot Igenbergu pamatīgi sabāris. Bet arī citā ziņā jāuzmanās. Savu sūtni uzrunājam ar «ministra kungs» vai «sūtņa kungs», bet citus sūtņus (un katoļu bīskapus) ar «jūsu ekselence». Jāmāk pareizi apieties ar vizītkartēm, jāzina, ka pirms ēšanas dzer vēsu Malagas vai Taragonas vīnu, bet pie zivju vai baltās gaļas ēdieniem baltvīnu, pie medījumiem vai sarkanās gaļas sarkanvīnu. Šķietami nieki, bet tie jāievēro, lai netraucētu sabiedrisko harmoniju un starptautiskajā saskarē novērstu konfliktus un nesaskaņas.

Krieviņš mīl īsus un noteiktus ziņojumus un sagaida attiecīgu norādījumu, ja informācija vai informācijas avots ir šaubīgs. Protams, ka sūtniecības darbiniekiem jābūt ar ģeopolitiskām un vēstures zināšanām un jāpārvalda diplomātiskā terminoloģija. Zāra Leandere direktora Dr. Opica pavadībā bez nokavēšanās ieradās *Edena* viesnīcā. Aktrise ir liela auguma un ļoti īsredzīga. Tumšās acenes viņa reti kad noņem — žēl, jo viņai ir lielas, skaistas acis ar atklātu skatu. Ja labi ieskatās, viņas sejā var pamanīt daudzus notušētus vasaras raibumus. Viņa labi atcerējās Rīgu, slavēja Nacionālo operu, Dailes teātri (kurā bija noskatījusies izrādes, kaut nesaprata valodu) un Romas viesnīcas internacionālo atmosfēru. Tad sarunā ļoti aktīvi iejaucās aktrises pavadonis. Viņam bija padomā rudenī Rīgā sarīkot lielu *UFA* filmu nedēļu ar kāda mūsu ministra, Vācijas sūtņa Rīgā un, protams, Zāras Leanderes piedalīšanos. Viņa par to bija sajūsmināta. Diemžēl man šis projekts bija jānoraida, pamatojot to ar saspīlēto politisko stāvokli Austrumeiropā. Ieteicu toties rīkot normālu *UFA* filmas pirmizrādi lieliskajā Rīgas *Splendid Palace* kino teātrī ar Leandera kundzes piedalīšanos, bet bez runām un bez ministra vai sūtņa oficiālas klātbūtnes. Abi bija manāmi vīlušies. Pēc pusotras stundas atvadījāmies. Kad vēlāk atstāstīju Krieviņam šo sarunu, sūtnis mani smiedamies uzslavēja: «Jūsu atbilde bija pareiza. Brīnos, ka jūs, ar tādu zvaigzni runādams, spējāt prātīgi domāt!»

Gan *AA*, gan *Promi* preses konferencē vācu kungi lielā sašutumā pievērsa uzmanību poļu laikrakstiem, kuros bija publicēti patiešām ne visai gudri raksti. Tā Krakovas *Ilustrētais Kurjers* rakstīja, ka pasaulei jāzinot patiesība — proti, ka Austrumprūsija no laika gala bijusi poļu zeme. *Gazeta Polska* aizrādīja, ka pienācis laiks kārtot Austrumprūsijas jautājumu, bet *Kurjer Polski* pamācīja Vāciju, ka programmā jāliekot nevis Dancigas, bet Austrumprūsijas jautājums. Stāvokli piedevām pasliktina naciņu ieroču sūtījumi Dancigas vāciešiem, kā arī divu vāciešu nošaušana Polijā netālu no Vācijas robežas.

12. maijā

Norvēģija, Zviedrija un Somija nesāks sarunas ar Vāciju par neuzbrukšanas pakta slēgšanu, jo šīs valstis, atrazdamās pārāk tālu no «konfliktu piesātinātās Viduseiropas un Austrumeiropas», nejutoties apdraudētas ne no Krievijas, ne no Vācijas.

Vācijā izsludināts rīkojums par valodu pratēju pieteikšanos armijā. Katrai kara aprīņā pārvaldei piesūtīti norādījumi, kā gatavojami attiecīgi saraksti.

Lietuvai ir ar Vāciju sarunas par tirdzniecības līgumu. Jaunais lietuviešu sūtnis pulkvedis Škirpa, kas runā arī latviski, ir ļoti enerģisks un reāli domājošs cilvēks. Tagad sadarbība ar lietuviešiem ir laba. Tomēr nesaprotu Lietuvas valdības politiku. Tautininku partijas vienvaldība ir beigusies, un kopš marta beigām Kauņai ir jauna valdība. Tagad Ministru kabinetu vada bij. ģenerālštāba šefs ģen. Čerņus. Valdībā pārstāvētas trīs partijas — tātad dažādu uzskatu koalīcija. Nesaprotu, kā lietuvieši var būt tik naivi un sūtīt taisni tagad, kad poļi meklē sabiedrotos pret Vāciju, savu armijas virspavēlnieku ģen. Raštiķi uz Varšavu. Lietuvas žurnālisti līdzīgi mūsējiem ārpolitiska saspīlējuma situācijās mēdz izturēties ļoti neapdomīgi. Tā viņi sakarā ar lietuviešu ģenerāļa vizīti Polijā rakstīja: «Ja Lietuvai vai Polijai kādreiz rastos briesmas, tad arī bez formālām saistībām nonāktu pie kopīgas rīcības!» Kā šāds spriedelējums Berlīnes un Varšavas konflikta ēnā saderas ar lietuviešu neitralitātes apliecinājumiem? Lietuvieši spontāni tuvojas Polijai, jo sapratuši, ka gan krievi, gan vācieši viņus atstājuši vienus. Saprotams, ka poļi Raštiķi lieliski uzņēma — ne tikvien maršals Smiglijs-Ridzs, bet arī valsts prezidents viņu sagaidīja laipni un sirsnīgi. Prātīgāk būtu bijis, ja Kauņa būtu laikus atstājusi pie malas Viļņas un Klaipēdas problēmu un tuvinājusies Rīgai un Tallinai.

14. maijā

Šodien piedzīvojām Latvijas soļošanas sporta triumfu. 25 km soļošanas sacensībā *Šķērsām cauri Berlīnei* Daliņš ieguva pirmo, Bernhards piekto, Krūkliņš sesto, bet Liepaskalns septīto vietu! Daliņš, desmito reizi piedalīdamies populārajā Berlīnes sacensībā, guva te savu ceturto uzvaru. Kad vakar ar viņu sarunājos viesnīcā, viņš bija pārliecināts, ka sacensību uzvarēs, jo pretēji iepriekšējām reizēm viņš šoreiz esot pienācīgi sagatavojies. Šīsdienas sacensība ietilpstot Daliņa treniņu programmā, gatavojoties Helsinku olimpiādei.

15. maijā

Agrā priekšpusdienā Berlīnē dzīvojošais latviešu pulciņš ieradās sūtniecībā. Krieviņš savā uzrunā izcēla panākumus, kas gūti Ulmaņa valdības piecos gados. Sūtņa runa bija ļoti objektīva un lietišķa, bez pārspilējumiem, bez klanīšanās. Tā daudz ietekmīgāk atzīmēja prezidenta nopelnus nekā viens otrs «orientāla stila» suminājums Rīgā. Ieradās arī divi AA pārstāvji, kā arī lietuviešu un igauņu apsveicēji. Pēcpusdienā pieņemšanai salīgti sulaiņi piedāvāja viesiem dažādus dzērienus. Brachmanis — baltos cimdos un elegantā zilā uzvalkā ar sudraba pogām — pastāvīgi uzpildīja visādus traukus un vāzes ar Latvijas saldumu rūpniecības lieliskajiem ražojumiem. Zīmīgi, ka par politiskiem saspilējumiem netika runāts. Vakarā Plensners rīkoja savas lielākās viesības Berlīnē (Plensnera kundze: «Manas visgrūtākās stundas Vācijā!»). Lūgti bija Anglijas, Igaunijas, Francijas, Lietuvas, Polijas, Somijas, Ungārijas un Zviedrijas militārie atašeji, kā arī vācu virsnieki no t. s. atašeju grupas (Kara ministrijas nodaļa, kas aprūpē ārzemju militāros pārstāvjus) un daži sūtniecības darbinieki. Franči un angļi atsūtīja atašeju palīgus. Viesības sākās vēlu — ap plkst. 20.00. Tādēļ pēc īsa laiciņa tās atstāju, lai brauktu uz DNB namu, jo *Leta* gaidīja ziņojumu par šīs dienas norisi sūtniecībā. Pēc darba tikos ar Āboltiņu. Stundas divas pavadījām *Žokeju kluba* bārā, tad devāmies mājās.

19. maijā

Lasot *Brīvajā Zemē* ziņojumu par 1934. gada 15. maija atceres svētkiem, man atmiņā palika Ulmaņa runas divi teikumi: «Mūsu drošības ķīla ir kara ministrs ģen. Balodis un viņa spējīgie palīgi armijā.» Un: «Ja es lasu, ka latviešu tauta augsti vērtē iespēju darboties līdzī likumdošanā, tad es to sirsnīgi apsveicu un varu drošu sirdi teikt — tas piepildīsies.» Tas nozīmē, ka prezidents beidzot sāk pievērst lielāku uzmanību armijai un domā par solīto satversmes jautājuma kārtošānu.

Naktī, klausoties Maskavas raidītāju, pabrīnījos, dzirdot pozitīvu vērtējumu par Muntera 12. maija runu Valsts saimniecības un Valsts kultūras padomes kopsapulcē. Tas bija pārsteigums, jo arī vairāki vācu laikraksti atzinīgi izteicās par to, ka Latvijas ārlietu ministrs beidzot atzinis Eiropas realitātes un nopietni pievērsies lielajiem kaimiņiem (Vācijai un Padomju Savienībai).

DIVAS STUNDAS PIE RIBENTROPA

21. maijā

Svarīgiem notikumiem bagāta diena. Šodien ieradās Itālijas ārlietu ministrs Čano, lai rīt parakstītu Berlīnes un Romas militārās savienības līgumu jeb, kā propagandas ministrs to dēvē, «tērauda paktu». Gebelss Ķelnē 20 000 cilvēkiem

teica lielu runu. Tās nozīmīgākajā vietā viņš uzrunāja Varšavas valdību, sacīdams: «Polijai jāzina, ka mēs nevēlamies to vājināt vai atbīdīt no Baltijas jūras, bet arī tas, ka mums jāmaina nenormālais stāvoklis Ziemeļaustrumvācijā, t. i., Austrumprūsijai jābūt organiski savienotai ar Vāciju. Šim jaunajam savienojumam jābūt eksteritoriāla rakstura. Tātad Vācija vēlas vienīgi sarunas par Dancigu un par autoceļa būvi caur t. s. Poļu koridoru!»

Tai pašā laikā jauna tanku fabrika Hesenē uzsākusi darbu un Hitlers inspicē Rietumvācijas nocietinājumus — tur celtniecības darbos iesaistīti 220 000 strādnieku. Žūvs teica, tas nepārprotami liecinot par to, ka Hitlers, uzsākdams karu, vērsīsies pret Austrumeiropu.

Šodien plaši ziņoja par Londonas parlamenta debatēm, kurās pārrunāja Anglijas, Francijas un Padomju Savienības savstarpējās sadarbības jautājumu. Interesanti, ka liberālās partijas vadītājs Sinklērs prasījis Anglijai nekavējoties slēgt militāru savienību ar Padomju Savienību, bet Čērčils atkal pieminējis Baltijas valstis. Tām jāpievienojoties paredzētajai triju valstu savienībai, jo tās kara gadījumā varētu dot 20 divīzijas, kuras, apbruņotas ar krievu ieročiem, varētu «izlietot Austrumu frontē»!

Aizvakar Škirpa man teica, ka šodien slēgšot Vācijas un Lietuvas saimniecības līgumu un lai es viņam tad piezvanot. To nu šodien darīju, bet Lietuvas sūtniecībā neviens neatbildēja. Svētdiena! Nevēlos atkārtot savu ierosinājumu, ka Lietuvas ārlietu ministram būtu jau šeit, Berlīnē, jāsniedz pirmais līguma vērtējums, lai vācieši viņam neaizsteigtos priekšā. Nevēlos ar saviem padomiem uzmākties. Rakstīju vēstules vecākiem un Jēkabam un gatavojos pēcpusdienā iet pastaigāties ar Āboltiņu. Plkst. 15.00 man zvanīja no AA. Lai es pēc stundas esot mājās, jo atbraukšot mašīna, kas mani vedīšot uz svarīgu sarunu.

Biju pārsteigts, kad norunātajā laikā ieraudzīju lielu valdības mašīnu, kurā sēdēja man pazīstamais AA preses nodaļas sekretārs. Pārsteigums kļuva vēl lielāks, kad pēc neilga brauciena apstājāmies pie plašās Ribentropa rezidences. Sekretārs atvadījās. Kāda paliela auguma jaunkundze ievada mani salonā un lūdza mazliet uzgaidīt. Blakus telpā sarunājās divi vīrieši. Pazinu viņus pēc balsīm — tie bija AA preses nodaļas vadītājs Šmits (viņš tagad paaugstināts par sūtni) un protokola nodaļas vadītājs fon Dernbergs (Igaunijas vācietis). Abi skaļi smējās, runādami par «ordeņu lietuseģāzi», kas sagaidāma sakarā ar Vācijas un Itālijas militārās savienības slēgšanu. Ārlietu ministram Čano paredzēts ordenis ar briljantiem. «Tas taču ir trakums, ka šim pērtiķim piešķir tādu dārgumu. Itāliešu apbalvošanai ordeņus vajadzētu pasūtīt kādā modes rotaslietu darbnīcā, kaut arī tas jau būtu par daudz!» Smieklī.

Piepeši iestājās klusums. Pēc dažām minūtēm atvērās sāndurvis un Ribentrops ienāca Šmita pavadībā. «Kā tā jūs?» nesaprašanā jautāja ministrs, laipni sasveicinādamies ar mani. Kad Šmits viņam bija izskaidrojis, ka pārstāvu Vācijā arī lietuviešu *Eltu*, Ribentrops smaidīdams pasniedza man divas aprakstītas loksnes. «Varu jūs un jūsu valstis iepriecināt ar šo manifestu, lasiet!» Pēc Berlīnes un Kauņas vienošanās par saimnieciskiem jautājumiem abu valstu ciešākai sadarbībai nekas nestāvēt ceļā. Nu Vācija varot ar visām trim Baltijas valstīm veidot vienlīdz

Alle Grundlagen einer deutsch-litauischen Zusammenarbeit geschaffen! - Memel als Bindeglied - Litauen kann immer auf die Freundschaft Deutschlands bauen.

DNB. Berlin, 21. Mai. An Anlaß der Unterzeichnung der deutsch-litauischen Wirtschaftsverträge gewährte der Reichsminister des Auswärtigen von Ribbentrop in seinem Haus in Dahlem dem Vertreter der litauischen Nachrichtenagentur Elta, Dr. Treiguta, eine Unterredung über den Abschluß der Wirtschaftsverträge zwischen Deutschland und Litauen. Zu der Frage der allgemein politischen Beziehungen zwischen dem Reich und Litauen führte der Reichsaußenminister u.a. folgendes aus:

Nach der Regelung der Memelfrage gibt es zwischen Deutschland und Litauen keine Divergenzen mehr. Im Gegenteil. In der Zukunft können Deutschland und Litauen sich nach jeder Richtung hin ergänzen. Deutschland als der große Konsument Europas kann einen erheblichen Teil der litauischen Produktion übernehmen. Litauen kann dagegen jeden Bedarf an Industrieprodukten in Deutschland decken. Der heute abgeschlossene Handelsvertrag bildet eine

Vācu ziņu biroja (DNB) 1939. gada 21. maija informācija par grāmatas autora sarunu ar Vācijas ārlietu ministru Joachimu Ribentropu.

labas attiecības. Ribentropa uzaicinājumam Baltijas valstīm cieši sadarboties ar Vāciju ir manifesta raksturs. Vācija piedāvā visām trim valstīm patiesu draudzību. Tas nozīmē, ka tām neesot vairs jābaidās no kaut kādām sazvērestībām, kas žīdu ietekmē tiekot apspriestas Londonā. Demokrātisko un komunistisko žīdu sadarbība apdraudot Baltijas valstis. Vācija esot spējīga tās pasargāt ar politisku un saimniecisku sadarbību. Pirmais solis esot 21. maija līgums ar Lietuvu. Tiktāl Ribentropa preambula mūsu sarunas uzmetumam.

Tālāk sekoja parastās frāzes, ko mēdz lietot līgumu slēgšanas gadījumos. Tām bija klišeju raksturs. Taču ievadu, t. i., Ribentropa «manifestu», es nekādā ziņā nevarēju akceptēt. Mani arī sakaitināja minēto kungu iedomas, ka es bijīgi pieņēmu šo savādo «manifestu» un nodiktēju to *Eltai* un *Letai*, kas būtu signāls DNB un visai vācu preseī savukārt par to rakstīt. Citiem vārdiem, ar manu palīdzību viņi cerēja realizēt jaunu propagandas pasākumu — viņiem par labu, mums par ļaunu. Tādēļ atbildēju: «Nē, man žēl, bet tādā redakcijā nevaru šo uzmetumu pieņemt!» — «Ko? Tā kaut ko vēl neesmu piedzīvojis!» Ribentropa seja pārvērtās — viņa acis līdzinājās asmeņiem. «Es nekavējoties par šo starpgadījumu ziņošu jūsu priekšniecībai! Vai jums prāts?» Iespējami mierīgā balsī atbildēju, ka prāts man ir un ka viņš droši vien manam paskaidrojumam piebiedrosies. Ņemot vērā to, ka Latvija un Igaunija drīz slēgs ar Vāciju neuzbrukšanas paktus, kuri vienam otram nepatiks, ir ieteicams izvairīties no visa, ko varētu iztulkot kā Vācijas spiedienu. Viņa, Ribentropa, paskaidrojums par Berlīnes un Kauņas saimniecisko

sadarbību taču ietver nepārprotamu mudinājumu ievērot Vācijas vēlēšanos padziļināt draudzību ar Lietuvu. Deklarācija par Vācijas gatavību arī ar Latviju un Igauniju izveidot ciešākas attiecības labāk iederētos neuzbrukšanas pakta parakstīšanas kontekstā. Tad tā arī atstātu lielāku iespaidu. Ribentrops to saprata un piekrita svītrot «manifestu». Uzmetuma atlikušo daļu atstājām negrozītu. Vācijas ārlietu ministrs, šķiet, atskārta, ka mans ierosinājums atbilst arī viņa interesēm. Bet man līdz ar to izdevās novērst varbūtējus angļu un krievu protestus un izvairīties no kļūdas, kas būtu varējusi novest pie manas Berlīnes «karjeras» gala.

Kad Šmits bija aizgājis, Ribentrops mani aicināja stāvu augstāk, kur, dzerdami kafiju, pārrunājām dažādus jautājumus, galvenokārt tādus, kas skāra Baltijas valstis. Interesants bija viņa norādījums, ka mazākumtautību jautājums vieglāk atrisināms, ja starp attiecīgajām valstīm pastāv draudzīgas attiecības, jo tad to nokārtotu, dodot priekšroku abu valstu turpmākai sadarbībai. Atvadoties Ribentrops teica: «Lūdzu, pasakiet saviem šefiem (t. i., Krieviņam un Škirpam), ka Vācija pretēji angļiem un krieviem neiesaistīsies sarunās, kas apdraudētu jūsu valstis. Bez Baltijas valstu līdzdalības mēs par tām nekad nerunāsim. Gaidāmā neuzbrukšanas pakta parakstīšana nozīmē, ka jūs baudīsiet ģermāņu draudzību un uzticību (...werden sie in den Genus der germanischen Freundschaft und Treue kommen).» Neraugoties uz to, ka Ribentropam bija jāgatavojas nākamās dienas svinībām, viņš ar mani pavadīja vairāk nekā divas stundas. Pēc tam viņa mašīna aizveda mani uz DNB.

No turienes zvanīju Lietuvas sūtniecībai, jo vispirms bija jārunā ar Škirpu. Nācās ļoti ilgi gaidīt, jo viņš bija operas izrādē. Sākumā Lietuvas sūtnis bija ļoti sapīcis, iedomādamies, ka sarunu ar Ribentropu esmu ierosinājis es, lai tiktu pie žurnālistiskas sensācijas. Kad ieteicu «audiences vēsturi» pārbaudīt AA, viņš nomierinājās. Starplaikā *Leta* (un *Elta*) telegrāfiski saņēma DNB ziņojumu nr. 140 par manu sarunu ar Ribentropu. Vēlāk ātri nodiktēju Rīgai vēl īsu papildinājumu no savas puses arī Kauņai, kur tas sacēla lielu uztraukumu. Protams, ka es savos ziņojumos Rīgai un Kauņai par «manifestu» neko neminēju (par to rakstīšu vienīgi Bērziņam). Kad viss bija padarīts, zvanīju Krieviņam. Bija jau vēls, pēc plkst. 23.00. Arī sūtnim sākotnēji bija aizdomas, ka inscenēju sarunu ar Ribentropu aiz sensāciju kāres. Pārliecinājies, ka tā nav, viņš pieteica, ka vēloties sarunu turpināt nākamajā dienā (pa tālruni šā vai tā nevarēju atklāt audiences patieso norisi).

22. maijā

Itālijas ārlietu ministrs Čano un Vācijas ārlietu ministrs Ribentrops Hitlera klātbūtnē Valsts kancelejas Vēstnieku zālē pie gara ziediem rotāta galda parakstīja līgumu par Berlīnes un Romas militāro savienību. Hitleram pa labi sēdēja Čano ar kādu duci augstāko itāliešu virsnieku, pa kreisi Ribentrops un tikpat daudz vācu virsnieku. Aiz Hitlera stāvēja Gērings. Pēc parakstīšanas ceremonijas Hitlers piecēlās, apsveica abus ārlietu ministrus un atvadījās, likdams manīt, ka līgums ir viņa darbs, kas nu ir padarīts. Viņa vietu ieņēma Gērings. Zālē valdīja svinīgs noskaņojums, un abi partneri izskatījās apmierināti. Toties tautā un pat virsnieku

aprintās sastapos ar gluži pretējiem uzskatiem. Pirmo reizi atskanēja atklāta un skaļa kritika: «Kādēļ tāda draudzība ar itāliešiem, vai tas nozīmē gatavošanos karam?» un «Nu Hitleris, domādams, ka ir visvarens, pārvērtēs savus spēkus!» Visbiežāk dzirdēju jautājumu: «Vai Hitleris patiesi uzticas zvērīnātiem nodevējiem?» Gebelss, zinādams tautas noskaņojumu, norīkoja vairāku uzņēmumu strādniekus un skolēnus ar gaviļiem sagaidīt itāliešu viesus. Pārējie berlīnieši itāliešu vizītei vispār nepievērsa uzmanību.

Par manu sarunu ar Vācijas ārlietu ministru šodien ziņo i radio, i laikraksti.

24. maijā

Pirms AA preses konferences sākuma sēdēju ar Svanstrēmu pie glāzes vīna. Zviedrs ir gudrs un sirsnīgs cilvēks. Viņš man iedeva *Svenska Dagbladet* 22. maija numuru. Tajā aizrādīts, ka Stokholmai, kaut tā noraidījusi Vācijas piedāvājumu slēgt neuzbrukšanas paktu, neesot jāklusē par briesmām, kas draud Eiropai. Neitrālās valstis nevarot bez bažām raudzīties uz centieniem radīt Londonas, Parīzes un Maskavas militāro aliansi. Saņēmu no Svanstrēma samērā garā raksta tulkojumu. Pēc AA preses konferences gāju mājās kopā ar Kroniku. To mēs labā laikā bieži darām, jo tā mazliet pagūstam baudīt Tīrgartena krāšņumu. Šodien dānis bija dusmīgs. Vakar bijusi Ārzemju žurnālistu biedrības valdes sēde, kurā piedalījusies arī viņa labā paziņa Sigrīda Šulce (no *New York Daily News*). Viņa ar sašutumu stāstījusi, ka vācu iestādēm esot izdevies iesaistīt divus mūsu kolēģus naciķu aģentu dienestā. Viens (aziāts) esot atmaskots un nākamajā dienās atstāšot Vāciju. Otrs, kura vārds pagaidām vēl neesot zināms, esot kādas mazas valsts pilsonis. Tādēļ neesot brīnums, ka vācieši ir labi informēti par katru ārzemju žurnālistu, viņa uzskatiem un pa daļai arī par viņa informācijas avotiem. Beigās Kronika man ieteica saskarē ar zināmu holandieti būt piesardzīgam (arī Fricis bija mani brīdinājis) — kaut arī šis holandietis neesot meklētais otrais naciķu aģents.

Izņēmuma kārtā Krieviņš šodien vēlējās ar mani runāt vakarā, t. i., pēc darba. Iznāca neparasta saruna. Sūtnis sēdēja gultā un inhalēja, jo bija atkal saaukstējies. Viņš vēlējās zināt, vai man ir kāda informācija par Hitlera sarunām ar Lietuvas ārlietu ministru Urbši un sūtni Škirpu sakarā ar Vācijas un Lietuvas līguma parakstīšanu šā gada 21. maijā. Viņu interesēja, vai sarunās pieminēta arī Kauņas tuvinašanās Varšavai. To nezināju, toties biju dzirdējis no poļu žurnālistiem par Škirpas sūdzību savam ministram, ka Lietuvas sūtnis Parīzē esot ļoti interesējies par angļu, franču un krievu sarunām Londonā. Runājot par šo tematu, pasniedzu Krieviņam *Svenska Dagbladet* raksta tulkojumu, ko biju saņēmis no Svanstrēma. Mūsu sarunas laikā Krieviņam zvanīja AA valsts sekretārs fon Veiczekers — neuzbrukšanas pakta lietā.

Mani aizkustināja sūtņa gādība. Kad ierados, mani gaidīja klāts galds ar garšīgiem ēdieniem un pudeli vīna. Patīkami bija dzirdēt šefa atzīnību par manām sekmīgajām sarunām ar Ribentropu.

Vācija gatavojas karam. Šodien tika paziņots, ka vācu jaunatnei (zēniem un meitenēm) jāpiedalās gaisa aizsardzības apmācībās.

Mājās pārrados stipri noguris. Notikumiem bagātajās dienās nebiju arī daudz domājis par Lauru.

27. maijā

Runādams par jauno pretagresijas līguma priekšlikumu, ko Lielbritānija iesniegusi Maskavai, Čemberlens savas valdības vārdā uzsvēris nepieciešamību iesaistīt līgumā arī mazās Padomju Savienības pierobežas valstis.

Pēc AA preses konferences mani uzrunāja Svanstrēms. Viņš norādīja — kādā zviedru laikraksta *Aftonbladet* apcerējumā par krievu interesēm Baltijas jūrā teikts, ka Baltijas valstīm esot pamats bažām, jo padomju priekšstats par drošību esot agresīvs. Arī Somijai jāuzmanoties.

Šodien pusdienoju izslavētajā restorānā *Tuskulum*, turklāt kādas dāmas ielūgts. Tam ir sava priekšvēsture. Pirms kādām piecām dienām — posos taisni uz AA preses konferenci — sūtnis mani aicināja savā kabinetā. Tur viņš mani iepazīstināja ar kādu ļoti elegantu dāmu, kam bija lieliska figūra un interesanta seja. Vai es nevarot Bernandi-Krāmera kundzi pavadīt uz Drēzdenes banku un palūgt mums pazīstamu direktoru palīdzēt dāmai nokārtot finansiālu darījumu — sūtniecība viņam par to būtu pateicīga. Ceļā mana pavadone izturējās ļoti savādi. Uz jautājumiem neatbildēja un, ja runāja, tad gandrīz pavēlošā balsī. Bankā, atvadoties no manis, viņa noteica: «Rīt no rīta varēšu jums paziņot sarunas iznākumu. Nosakiet tikšanās laiku un vietu, bet centrā!» Nākamās dienas priekšpusdienā, īsi pirms AA preses konferences, gaidīju viņu *Esplanādes* viesnīcā. Viņa arī ieradās — uz minūti laikā. «Labdien! Tas ir laipni, ka atnācāt. Es rīt zvanišu Briča kungam, jo jūsu sūtnis manu problēmu visos sīkumos nepārzina. Piedodiet, bet man ir svarīga apspriede. Sveiki!» To pateikusi, viņa aizgāja ar kādu vecāku kungu, kas gaidīja pie ieejas. Savāda uzvešanās!

Bricis man vēlāk paskaidroja, ka Bernandi-Krāmera kundze, kas pārstāvēt vairākus fotopiederumu veikalus Austrumprūsijā, atteikusies no kāda lielāka pasūtīnājuma, kas bijis jau samaksāts. Starplaikā fabrika nosūtījusi laboratorijas piederumus uz Rīgu, no kurienes bija pienācis līdzīgs pasūtīnājums. Taču Rīgas pasūtīnātājs neesot vēl samaksājis. Nu Krāmera kundze vēloties, lai šo maksājumu pārvestu uz kādu viņas kontu Latvijā. Ar vārdu sakot, viņa tādējādi mēģina tikt pie ārzemju valūtas, kaut vai tie būtu lati. Mūsu konsulāts Karaļaučos bija viņu aiz pārpratuma atsūtījis pie Briča uz Berlīni, jo būtībā šā jautājuma kārtošana ietilpa vācu iestāžu kompetencē. Bet, tā kā, viņai ierodoties, Bricis bija kādā apspriedē un sūtnis taisni gadījās gaitenī, viņai laimējās runāt ar mūsu «visaugstāko instanci». Šorīt viņa man zvanija un ielūdza pusdienās «uz firmas rēķina», jo es esot tās labā tērētājs laiku, bez tam viņa vēloties atvainoties par savu neparasto izturēšanos *Esplanādes* viesnīcā. Ielūgumu pieņēmu (maksāšanas brīdī nebija nekā nepatīkama, jo Bernandi-Krāmera kundze lika lēsi izrakstīt uz firmas vārda). Sarunā izrādījās, ka viņai un abām viņas māsām ir katrai savs liels fotopiederumu veikals (Karaļaučos, Insterburgā un Tilzītē). Tagad viņa nolēmusi savu veikalu pārdot — pircējs esot kungs, ar kuru tikusies *Esplanādes* viesnīcā. Viņa vēloties

paplašināt zirgu audzētavu savā mazajā muižā, kurai ir senprūšu nosaukums *Ruģilauks*. Kad piebildu, ka latviešu valodā ir ļoti radniecīgs vārds, proti, «rudzu lauks», viņa to apstiprināja un stāstīja, ka, uzturoties Rīgā, bijusi pārsteigta par Latvijas un Austrumprūsijas radniecību — vai nu tas attiektos uz dabu, cilvēku izturēšanos (nelaipnība), vai uz valodu. Kad apjautājos, cik ilgi un kad viņa bijusi Latvijā, Bernandi-Krāmera kundze ierosināja sarunu turpināt vakarā. Tā kā viņas vilciens uz Karaļaučiem atgāja pusnaktī, vienojāmies tikties, tiklīdz būšu pabeidzis darbu, t. i., ap plkst. 22.00.

Zilajā vīnogā ielūdžējs biju es. Kaut gan viņa zināmā mērā ir «uzņēmējas tips», viņai nav ne mazākās līdzības ar vēso Marionu ten Broku. Bernandi-Krāmera kundzes senči bijuši itālieši, kas dzīvojuši Austrijā, Zalcburgā, bet sakarā ar protestantu vajāšanām 1685. gadā emigrējuši uz Karaļaučiem. Tur ģimenes vīrieši precējušies ar prūsietēm — tādēļ viņai ir blondi mati un gaiši brūnas acis. 22 gadu vecumā viņa apprecējusi kādu kapteini (Krāmeru) — «biju muļķa skuķis. Mani žilbināja spožās pogas» —, bet pēc diviem gadiem no viņa šķīrusies. «Jūs nevarat iedomāties, cik idiotisks gars valda vācu provinces garnizonos. Man tur bija jāievēro un jāizpilda katra majora vai pulkveža sievas muļķīgā iegriba. Radās strīdi. Tā kā vīrs dievināja priekšniecību un priekšniecības «zostiņas», kā arī mietpilsoņa dzīvi, nolēmu šķirties un dzīvot pēc saviem priekšstatiem. Pabeigusi deju skolotājas kursus Vīnē un Londonā, atvēru pirms sešiem gadiem deju skolu Karaļaučos, kur divas reizes gadā muižnieku jauniešiem mācīju arī labā toņa kursu. Bez tam pārraudzīju savu fotoveikalu un palīdzēju māsām. Mūsu ģimenei pieder lielākie foto nozares veikali Austrumprūsijā. Pirms četriem gadiem mantoju nelielu muižu *Ruģilauks* ar zirgu audzētavu. Tā kā tas viss kopā man bija par daudz, nolēmu pārdot veikalu.» — «Kādēļ, jums taču patīk nauda?» — «Nē, ne nauda, bet darbs! Ziemā mācu dejas, bet vasarā esmu pie saviem zirgiem. Pastarpu ik gadus aizbraucu uz Parīzi, lai iepirktu garderobi, un apmeklēju kādu ārzemju galvaspilsētu. Tā man iznāca uzturēties jūsu Rīgā, dažas dienas arī Jūrmalā. Patika, ka jūsu sievietes ir pašapzinīgākas nekā vācietes. Bez tam man ļoti patīk lasīt Zūdermani!» Saruna bija jāpārtrauc, jo vilciens negaidīja. Mani ietekmēja dāmas enerģija, dabiskums, kā arī viņas tieksme pēc estētikas un, šķiet, arī pēc romantikas.

IGAUNIJAS SŪTŅA TOFERA UZSKATI

28. maijā

Šodien man bija pamācoša saruna ar Igaunijas sūtni Toferu. No rīta (svētdienā!) Krieviņš man zvanīja, lai ierodoties pie viņa. Vērdams kabineta durvis, gandrīz saskrējās ar Kundziņa jaunkundzi. Šefs nupat bija pabeidzis diktēt vēstuli Igaunijas sūtnim. Tā attiecās uz «pēdējiem protokolārajiem slīpējumiem» neuzbrukšanas paktā, par kuriem Igenbergs bija vienojies ar AA, — nu viss bija jāsaskaņo ar

īgauniem. Vēstule Toferam bija jau pieteikta, un man tā bija viņam jāaiznes, jo īgaunū sūtnis vēlējās cik iespējams drīz iepazīties ar mūsu nostāju preses sadarbības jautājumā. Jau pirms dažām dienām biju Krieviņam ieteicis pagaidām neieļauties vāciešu ierosinātajās pārrunās par ciešu Vācijas un Latvijas preses sadarbību. Kā Krieviņam, tā Toferam bija jau izdevies atvairīties no Berlīnes ierosinājuma, slēdzot neuzbrukšanas paktu, vienlaikus nokārtot arī baltvācu minoritātes problēmu un nostādīt Vācijas un Latvijas resp. Igaunijas saimniecisko sadarbību uz jauniem pamatiem, piesolot mums izdevīgus noteikumus un piedāvājot vācu ieročus. Taču, kopš Politiskā departamenta direktors Vērmanis pēdējā apspriedē iesaucās: «Žēl, ka nevaru sazvanīt ne Šmitu, ne Braunu fon Štummu, lai pārrunātu arī sasāpējušo preses jautājumu,» preses sadarbības problēma atkal atrodas dienas kārtībā. Savu ieteikumu pagaidām izvairīties no norunām šajā jautājumā pamatoju ar konfliktu starp Berlīni un Varšavu un ar triju valstu sarunām Londonā. Toties ieteicu ko citu. Zinot, ka AA steidzina paktu parakstīšanu, mēs varētu uz kādu laiku atkratīties no preses sadarbības problemātikas, ierosinot vāciešiem apsvērt aptveroša kultūras un preses sadarbības līguma slēgšanu. Kamēr to apspriestu, uzklausi lietpratēju atzinumus utt., pāietu vismaz gads, un mums uz kādu laiku būtu miers. Sūtnis šim ierosinājumam piekrita. Nu man bija jāpārļiecina arī Tofers.

īgaunū sūtnis mani pieņēma ar parasto sirsnību. Viņa kabinets ir lielāks un gaumīgāk iekārtots nekā Krieviņa, droši vien tādēļ, ka viņam netrūkst dzīvesbiedres padoma kā manam šefam. Pa vaļējo logu varēja redzēt ziedošus kokus un dzirdēt skaļu putnu čivināšanu. Tofers, modernā, atturīgā uzvalkā, kustīgs, slaiks, iesirmiemi matiem un smalkiem sejas pantiem, izskatā līdzinājās vairāk franču nekā ziemeļu zemes pārstāvim. Arī viņš nevēlējās, ka neuzbrukšanas paktā pieminētu preses sadarbības jautājumu. Vilcināšanas ierosinājumu viņš apzīmēja par «raksturīgu drauga Edgara triku» (savu veco skolasbiedru Krieviņu Tofers sarunā ar mani mēdza saukt vārdā). Es viņam neteicu, ka tā bija mana ideja.

Tad runājām par dažādiem jautājumiem — piemēram, par *Austruma* draudzību ar īgaunū *EUS*, kā arī par *SELL* veiksmīgo darbību, popularizējot akadēmiskās jaunatnes aprindās Baltijas valstu tuvināšanās ideju.

Gribēdams īgauni iepriecināt, atstāstīju viņam neseno Škirpas piezīmi: «Tofera uzskatu pareizība triumfēs paktu slēgšanas dienā!» Igaunijas sūtnis piecēlās un, staigādams šurp turp pa istabu, sāka garu, bet saistošu monologu. Atzīmēju dažus punktus.

1. «Pateicoties Krieviņa centieniem atdzīvināt Baltijas valstu sūtņu savstarpējās konsultācijas, pēc ilgāka pārtraukuma atkal darbojas mūsu valstu sūtņu «asambleja» Berlīnē.»

2. «Škirpa nav skaistu vārdu žonglieris, bet reāli domājošs politiķis, kas sarunu partneri cenšas pārliecināt un pretēji lietuviešu paradumam nemēdz otram tūlī krist ap kaklu». (Tas attiecās uz Kauņas naivo laipošanu starp Berlīni un Maskavu Viļņas jautājumā.)

3. Savu viedokli Baltijas valstu vienības jautājumā Tofers izteica tā: «Vislabāk būtu, ja paktu ar vāciešiem no mūsu puses parakstītu tikai viena persona, pārstāvēt visas trīs Baltijas valstis ar 11 miljoniem iedzīvotāju.»

4. Runādams par nožēlojamām nesaskaņām starp Latviju un Igauniju, Tofers atzina, ka būtu bijis labāk, ja igauņi nebūtu paņēmuši Valkas lielāko daļu un Roņu salu, bet latvieši beidzot atzitu igauņu palīdzības nozīmi Cēsu kaujās un «atmaksātu apciemojumu parādus» (ar to Tofers domāja Ulmaņa un Baloža nevēlēšanos apciemot Igauniju).

5. Tofers izcēla divus faktoros, kas ietekmējot igauņu jūtas un uzskatus: «Pirmkārt, 1924. gada pučs parādīja, ka Maskavai gandrīz izdevās vienas nakts laikā izdzēst Igaunijas brīvības sveci un ka par to neviens pasaulē, izņemot bailēs sastingušo Latviju, neuztraucās. Bet izrādījās arī, ka Latvija šo notikumu ātri aizmirsa, un tagad tur izplatās Padomju Savienībai draudzīgs noskaņojums. Otrkārt, igauņi ik reizi, kad latvieši runā par Baltijas valstu savienību, iedomājas, ka latvieši to dara, vēlēdamies pārņemt šīs savienības noteicējas lomu. Šīs maldīgās igauņu domas pamatā ir divi apstākļi: pirmkārt, Latvijas un tās galvaspilsētas Rīgas centrālā vieta Baltijā, otrkārt, gan igauņus, gan lietuviešus aizvainojošā lielvalstu rīcība, ieceļot vienu sūtni visām trim valstīm kopā ar rezidenci tajā pašā Rīgā.» Beigās igauņi bez iebildumiem atzina, ka Latvijas ārpolitīki visvairāk pūlējušies Baltijas federācijas labā.

Atstājot šo sarunu Krieviņam. Sūtnis visumā pievienojās Tofera domām, piebilstams, ka lielvalstu rīcība mums dienu no dienas mācot, kas mums būtu jādara — proti, jāvienojas savienībā!

Atgriežoties pie «Klaipēdas afēras», Krieviņš teica: «Nabaga Plensners, viņam, kas naciķus nevar ciest ne acu galā un kam šād tad nākas zobus sakost, sastopoties ar «baltikumiešiem», kuri 1919. gadā Liepājā bija viņa pretinieki, Rīgā pārmet mīkstpēdiņa stāju. Viņa objektīvie un pat kritiskie ziņojumi par Vācijas Rīgas kungiem nav pa prātam. Ar zobenu žvadināšanu mazas valstis neko nevar panākt. Tas bija jāatskārst Benešam, un tas būs jāpiedzīvo arī Bekam. Ja vienam otram mūsu virsniekam trūkst ārpolitiskā instinkta un nosvērtības, tad tajā vainojama mūsu prese. Žurnālisti, nejēgdami neko no lielās politikas aizkulisēm, nacionālā dvingā dzīvodami un tikai Rīgu pazīdami, jūtu reibumā un aiz nepamatotas pašapziņas baro tautu ar bīstamiem rakstiem. Protams, ka tos lasa arī formastērpju valkātāji. Cik tad ir tādu mūsu virsnieku, kas lasa angļu, vācu vai franču apcerējumus par militāriem un politiskiem jautājumiem?»

Atvadoties sūtnis vēlreiz pieminēja, ka gan ģen. Hartmanis, gan ģen. Dankers izteikušies, ka «Plensners nav apskaužams, jo viņam ir pildāms grūts uzdevums, proti, izdibināt Hitlera patiesos nodomus un militārajos jautājumos atšķirt propagandu no patiesības». Runādams par grūtībām atklāt Hitlera patiesos nolūkus, sūtnis piebilda: «Vajadzētu iesaistīt sievietes, bet tādu mums nav!»

Braucu uz *DNB*. Tur satiku japāņu aģentūras pārstāvi Adachi, kas zināja stāstīt, ka pie robežas notikusi lielāka vāciešu un poļu apšaudīšanās. Sadursmes vietā pat parādījušies trīs poļu viegļie tanki. Nezināma iemesla dēļ vācieši par to visu klusē. Poļu aģentūras vicedirektors Zaba to esot izskaidrojis ar vāciešu bailēm uzsākt karu, jo viņi zinot, ka «saņemšot pērienu». Prohāzka, kas pēc Tešenas apgabala

pievienošanas Polijai poļus apzīmē par «maitas putniem», man vēlāk pastāstīja, ka Zaba to pašu klāstījis arī *DNB* žurnālistiem un piedevām uzsvēris, ka «mēs neesam čehi, mūsu armija jūs saka!» Brīnījāties, ka vācieši, t. i., direktors Meijers, nav poļu *Pat* aģentūru izmetis no *DNB* nama, jo arī Žurniaks reiz par poļiem stāstīja kaut ko līdzīgu.

Pēc darba gāju labu ceļa gabalu kājām. Bija silts vakars. Atkal tāda sajūta, it kā Laura soļotu man blakus. Kļuva skumji, jo jutu vientulību un ilgas.

31. maijā

Dānija šodien parakstīja neuzbrukšanas paktu ar Vāciju. Izvērtējot ar Krievību starptautiskās politikas jaunākos notikumus, īpašu uzmanību veltījām interesantam atgadījumam. Angļu liberālie politiķi publicējuši franču laikrakstā *Le Soir* (26. maijā) ļoti asu rakstu pret savu valdību, jo tā novilcinot Londonas, Parīzes un Maskavas pretagresijas līguma sarunas. Jādomā, ka šīs kritikas ietekmē Čemberlena valdība devusi rīkojumu steidzināt sarunas ar krieviem un piekritusi ierosinājumam slepeni noteikt tās valstis, kuru drošība būtu garantējama.

Dāņu valdība izteikusi bažas par to, ka Anglija un Francija savās sarunās ar Padomju Savienību mudinot Maskavu «mest kārus skatus uz Baltijas jūru».

Somijas sūtnis Vācijā Vuorimā nesenā sarunā ar Krievību esot nožēlojis, ka somi ar niecīgu balsu vairākumu izšķīrušies neslēgt ar Vāciju neuzbrukšanas paktu. Viņš, Vuorimā, esot no divām pusēm dzirdējis, ka vācieši šos paktus ar Skandināvijas un Baltijas valstīm nekādā ziņā neuzskatot par abpusējiem vai vienpusējiem drošības līgumiem. Tādi esot slēgti ar Itāliju, Slovaikiju un Protektorātu; sagaidāms, ka tādus slēgs arī ar Ungāriju un Spāniju. Krieviņš par to esot ziņojis Rīgai, jo arī viņam, risinot sarunas ar vāciešiem, licies, ka Berlīne būtu vislabprātāk iesaistījusi mūs ciešā, Vācijas vadītā valstu kopībā, bet, manīdama mūsu atturību, samierinājusies ar neuzbrukšanas paktu.

Vēstule no Jankava. Tajā viņš, starp citu, raksta: Rīgā atkal esot uzsildīta pasacīņa, ka vācu ārpolitikas vadītāji Berlīnē nevēloties ar Munteru runāt. Labākā gadījumā viņu pieņemot kāds nodaļas vadītājs. Patiesi jāsmejas! 1937. gadā, kad devos uz Berlīni, Rīgā, it sevišķi virsnieku aprindās, runāja, ka Munters par daudz iesaistoties sarunās ar vācu ārpolitikas noteicējiem. Tagad — par maz. Ka viņam janvārī garā sarunā izdevās nomierināt vienu no Berlīnes svarīgākajiem politiķiem, valsts ministru Dr. Lammersu, to, protams, neviens no šiem tenkotājiem nezina. Arī to ne, ka naciķi bija nopietni noskaitušies uz mums (tādēļ arī viena otra baltvācu naciķa cerības).

Pēcpusdienā uzrakstīju Laurai garu vēstuli — to jau sen vajadzēja izdarīt. Pēc darba kopā ar abiem Hartmaņiem pavadīju pusstundu *Zilajā vīnogā*. Ilgi nebijām tikušies.

6. jūnijā

Pulkvedim un man šodien bija jāpārstāv sūtniecība *Legión Condor* parādē. Tā ir vācu vienība, kas piedalījās Spānijas pilsoņu karā un tagad atgriezies dzimtenē.

Vācijas valdība rīkoja tai šodien oficiālu sagaidīšanu. Saulainajā priekšpusdienā vismaz pusmiljons berlīniešu (šoreiz bez norādījuma «no augšas») pulcējās Tīrgartenā pie Brandenburgas vārtiem un gar *Unter den Linden* bulvāri, lai noskatītos parādi. Tribīnē sēdēja Hitlers ar valdību, armijas vadību, ārzemju diplomātiem un žurnālistiem, kā arī ar vairākiem spāņu ģenerāļiem. Tieši plkst. 10.00, atskanot leģiona maršam, 20 000 karavīru sāka parādes gājienu. To pavadīja skatītāju jūsmīgie saucieni. Tikai tribīnes kreisajā malā valdīja klusums. Tur stāvēja 300 jauniešu, un katram bija rokā vairogs ar krituša leģionāra vārdu. Hitlers savā runā uzsvēra, ka vāciešu piedalīšanās Spānijas pilsoņu karā izskaidrojama — a) ar naciņu solījumu aizsargāt Rietumeiropu no komunisma, b) ar Vācijas pateicību par Spānijas neitralitāti pasaules karā un c) ar Berlīnes un Romas militāro sadarbību, atvairot komunismu.

Plensners bija sliktā garastāvoklī. Viņš bija neapmierināts, jo sūtnis tikai vakar bija paziņojis, ka mums jāpiedalās šajā «parādes rēvijā». Tā bija jau trešā parāde jūnijā! Plensners ieradās Latvijas armijas tērpā, un neierastie stulmeņi karstajā laikā viņam stipri spieda kājas. Tādēļ viņš tūlīt pēc parādes beigām steidzās atpakaļ uz sūtniecību, bet es pie Stachiva, kas pēc ilgākas prombūtnes bija atkal ieradies Berlīnē. Tikko pulkvedis bija aizgājis, mani uzrunāja Šveices sūtniecības padomnieks Dr. Kapelers, starp citu, jautādams: «Vai virsnieks, no kura nupat atvadījāties, nav jūsu militārais atašejs?» — «Jā, kādēļ jūs jautājat?» Uz to šveicietis atbildēja, ka viņu militārais līdzstrādnieks esot mūsu pulkvedi slavējis kā korektu, vācu ietekmēšanas mēģinājumiem nepieejamu personību.

Stachivs bija ļoti labā omā. Bijis «dienesta darišanās» Ortelsburgā, Hoenšteinā, Šneidemilē un Voldenbergā. Tie visi ir mazi centri Polijas robežas tuvumā, turklāt pirmie divi atrodas Austrumprūsijā. Tas man likās savādi, un to viņam arī pateicu. «Vai tad tu avīzes nelasi? Polija ar vāciešiem nesāks sarunas. Būs karš, un līdz ar to pavērsies 4,5 miljoniem ukraiņu iespēja nokratīt poļu kundzību. Poļu policijas šefs ģen. Zamorskis pašreiz atrodas Austrumgalīcijā. Viņš tur vada plašu ukraiņu apcietināšanas akciju. Volīnijā ierīkotas astoņas izolācijas nometnes. Mēs jau tagad esam vāciešiem vajadzīgi. Man pašam bija jāpratina vairāki pārbēdzēji — ukraiņu tautības poļu armijas karavīri.»

HITLERA UN MUNTERA SARUNA

8. jūnijā

Agrīnie gājēji vakar ar izbrīnu vēroja pie Burggrāfa ielas staltā 13. nama plīvojam lielu sarkanbaltsarkanu karogu un sūtniecības tuvumā policistus ar baltiem cimdiem. Divi lieli, melni limuzīni ar Latvijas karodziņu aizveda sagaidītājus uz Frīdriha ielas staciju. Tur, t. s. Ķeizara istabā, plkst. 7.00 pulcējās Muntera apsveicēji: AA protokola šefs fon Dernbergs, politiskā departamenta direktors

Pēc neuzbrukšanas pakta parakstīšanas Vācijas Ārlietu ministrijā. No kreisās: Latvijas ārlietu ministrs Vilhelms Munters, Vācijas ārlietu ministrs Joachims Ribentrops un Igaunijas ārlietu ministrs Karls Selters.

Vērmanis, Baltijas nodaļas vadītājs fon Grundhers, sūtniecības padomnieks Der-tenbachs un mūsējie — sūtnis Krieviņš, Ārlietu ministrijas līgumu departamenta direktors Kampe (viņš jau aizvakar ieradās no Rīgas), padomnieks Igenbergs, pulkvedis Plensners un es. Koši dekorētajā telpā (palmas, rozes un lilijas) bija jāpavada gandrīz pusstunda, jo vilciens nokavējās. Neviļus gādāju par jautrību, jo, ēdot brokastis, steigā tik nelaimīgi iekodu maizītē, ka nolauzu priekšzobu. Fon Dernbergs bija tik laipns, ka tūdaļ sarunāja man pieņemšanu pie sava zobārsta.

Putekļu mākonī saceldams, dārdēdams stacijā iebrauca Rīgas vilciens. Uz perona bija daudz publikas un policistu. Bija arī ko redzēt — karogotais perons ar lauru koku «aleju», AA pārstāvji vācu diplomātu formastērpā, mēs frakā un cilindru galvā. Pēc sasveicināšanās devāmies uz stacijas laukumu, kur, atkal liela ziņkārīgo bara skatu pavadīti, sēdāmies mašīnās. Vācieši brauca uz AA, bet mēs uz sūtniecību. Munteram un Krieviņam bija drīz jādodas uz Valsts kanceleju

parakstīt paktu. Bet es steidzos pie zobārsta. Pēc labas pusstundas biju mākslīga zoba īpašnieks. Nu varēju atkal smieties un ēst. Paguvu vēl aprunāties ar Vācijas preses šefa sekretāri N. jaunkundzi. Lūdzu viņu man sagādāt šīsdienas oficiālo ieteikumu vācu preseī. Viņa man to apsolīja iedot pēcpusdienā Leipčigas ielas pazemes dzelzceļa stacijā.

Par ēšanu gan nebija ko domāt. Kamēr Munters pusdienoja ar Ribentropu *Esplanādes* viesnīcā, ievācu nepieciešamo informāciju par paktu parakstīšanas norisi. Munters un Selters tos parakstīja vienlaikus. Paktu saturs līdzinās nesēn parakstītajam Dānijas un Vācijas paktam, t. i., līguma slēdzēji apsolās nelietot varu viens pret otru un neatbalstīt valsti, kas uzbruktu līguma partnerim. Papildu protokolā Latvijas paktam bija aizrādījums, ka kara gadījumā Vācija respektēs Latvijas neitralitāti un atļaus mums uzturēt tirdznieciskos sakarus ar ārzemēm līdzšinējā kārtībā. Pirms parakstīšanas Ribentropam bija īsa saruna ar Munteru zem četrām acīm, tad tāpat ar Selteru. Pēc parakstīšanas ceremonijas Hitlers pieņēma Munteru audiencē. Cik ilgi viņi runāja, neuzzināju, jo bija steidzami jāziņo *Letai* par notikušo. Viens no redaktoriem man pārmeta, ka es laikam esot gulējis, jo Berlings jau plkst. 9.30 ziņojis *Brīvajai Zemei* par paktu parakstīšanu un Muntera gaitām. Kad aizrādīju, ka parakstīšana sākās tikai plkst. 10.30 un ka Muntera dienas kārtība nesaskan ar Berlinga izfantazēto informāciju, Bērziņš «pieteicās pie vārda» un atvainojās (viņš bija devis rīkojumu mani nostrostēt).

Pēcpusdienā saņēmu no N. jaunkundzes valdības norādījumus vācu preseī. Interesants dokuments. Laikrakstu un radio komentāros ieteic izcelt šādus aspektus: pirmkārt, vienlaikus ar Londonas un Parīzes centieniem uzspiest Baltijas valstīm Maskavas «palīdzību», Berlīne slēdz ar tām neuzbrukšanas paktus, kas nevēršas pret nevienu citu valsti; otrkārt, Vācija ar šiem paktiem apliecina savu miermīlību, jo tā stiprina Igaunijas un Latvijas neitralitāti, necenšoties šīs valstis pārvērst par Vācijas sabiedrotajām. Tādā garā paktu slēgšanas temats iztirzājams vismaz trīs dienas.

No vācu preses rakstiem redzams, ka šos norādījumus ievēro gandrīz burtiski. Divas preses balsis šķiet sevišķi interesantas. Naciķu oficiozs (*Völkischer Beobachter*) uzsver, ka Baltijas valstis cenšas savu neatkarību stiprināt ar noteiktu neitralitātes politiku. Tas iepriecinot, jo pierādot, ka tām neesot vairs nekādu ilūziju par Tautu Savienību. Tās arī nedrīkstot aizmirst arvien vēl pastāvošo komunistisko apdraudējumu, lielinieku izrīcību 1919. gadā Rīgā, krievu aģenta Karska puča mēģinājumus Kauņā un gandrīz izdevušos komunistu apvērsumu 1924. gadā Igaunijā. *Deutsche Allgemeine Zeitung* aizrāda, ka ar neuzbrukšanas paktu parakstiem Vācija pierādījusi savu miermīlību: Ziemeļaustrumeiropā tagad radīts līdzsvars.

Vakarā Valsts operā bija svinīga *Klīstošā holandieša* izrāde. Munteru pavadīja AA protokola šefs fon Dernbergs ar kādu atašeju un, protams, visa mūsu sūtniecības saime (ar dāmām) ar Krievīņu priekšgalā. Pirms dažām dienām sūtnis man jautāja, vai es neaicināšot savu «eksotisko diplomātiskā korpusa dāmu» (droši vien kāds viņam būs stāstījis par Emitu Reju, ar kuru ierados Reitera kora koncertā). Atbildēju: «Nē, jo nezīnu, kur viņa ir, bet centīšos ierasties ar ietekmīgu Latvijas pilsoni!» Sazvanījos ar Vruka jaunkundzi. Viņa bija ar mieru mani pavadīt.

Sēdējām vienā ložā ar pulkvedi. Mana pavadone ar savu interesanto frizūru, lielisko garo, balto kleitu un antikajām rotām izskatījās pēc princeses. Plensnera kundze bija pārsteigta, cik labi Vruka jaunkundze prot likt lietā savas nelielās latviešu valodas zināšanas. Starpbrīdī ieradās Munters un lūdza, lai es viņu iepazīstinot ar savu pavadoni. Ienāca arī Krieviņš. Viņam es nodevu norādījumu vācu preseī, ko sūtnis ar labpatiku pasniedza Munteram. Tajā ieskatījies un vēl dažus vārdus parunājis ar Vruka jaunkundzi, ministrs atvadījās.

Pēc operas braucu uz *DNB*. Tur nodiktēju Rīgai pēdējo ziņojumu par vakardienas notikumiem un sniedzu Žūvam īsu paskaidrojumu *Havas* aģentūras informācijai, kāpēc Latvija parakstīja neuzbrukšanas paktu. Lūdzu aizrādīt, ka Rīgai būtu patīcis labāk, ja pakta ideja Berlīnē būtu radusies jau agrāk, jo to būtībā iekustināja Rūzvelta runa. Šo piezīmi biju norunājis ar sūtni. To visu nokārtojis, steidzos uz Virtembergas laukumu, kur pirmšķirīgajā *Pompeju* bārā mani gaidīja Vruka jaunkundze un Āboltiņš. Pēc vakariņām dzērām kafiju ar benediktiņieti un patērējām par grāmatām, filmām un ceļojumiem. Laiks pagāja nemanot, lai gan lokāla telpas, manuprāt, nebija omulīgas. Man tās likās pārāk lielas. Visapkārt bija izstādīti seno Pompeju priekšmeti — vāzes, kausi, bļodas, ķebliši, eļļas lampas utt. Plkst. 4.00 lokālu slēdza. Iznākuši ārā, bijām pārsteigti par brīnišķīgo saullēktu un silto rītu. Āboltiņš steigšus iegādājās vēl pudeli sekta un trīs glāzes, jo bijām nolēmuši vēl pastaigāties Tīrgartenā. Tur, apsēdušies uz sola, lēnā garā iztukšojām sekta pudeli un baudījām daudz balsīgo putnu koncertu un dažādu krūmu ziedu reibīgo smaržu. Pastaigādamies ieraudzījām ormaņa divjūgu — es tādu Berlīnē redzēju pirmo reizi. Iesēdāmies tajā un vieglos rikšos aizbraucām uz Vruka jaunkundzes mājokli. Pulkstenis rādīja seši. Tad abi ar Āboltiņu taksītī steidzāmies mājās pārģērbties, jo plkst. 8.00 Krieviņš mūs gaidīja savā kabinetā.

Biju pārsteigts par to, ka sūtņa sekretariātā Grikmaņa jaunkundze varēja iepriecināt tikai Plensneru un mani ar tasi kafijas. Tieši astoņos bija jāiet pie Krieviņa. Arī Munters tur bija. Sasveicinājies ar mums, ārlietu ministrs sniedza dažus paskaidrojumus, kas mums abiem, ik dienu tiekoties un sarunājoties ar ārzemniekiem, esot jāzina. Hitlers sarunā gan ar viņu, gan ar Igaunijas ārlietu ministru Selteru izteicies, ka Baltijas valstu eksistence, it sevišķi pēc Viļņas un Klaipēdas problēmas atrisināšanas, garantējot mieru Ziemeļaustrumeiropas telpā, bet tikai tad, ja tās paliekot neitrālas. Berlīne no mums nevēloties neko citu kā neitralitāti un saimniecisku sadarbību. Tā Hitlers. Ņemot vērā, ka Vācija pārtraukusi mums izteikt pārmetumus, ka sarunas sakarā ar pakta slēgšanu noritējušas korekti un ka neesot mēģināts piespiest mūsu valstis kļūt par Vācijas partneriem, Rīga un Tallina piekritušas slēgt ar Berlīni ilgi gaidītos neuzbrukšanas paktus.

Mūsu personiskajai zināšanai Munters vēl piebilda, ka, izpildot Ulmaņa norādījumu, viņš sarunā ar Hitleru esot atkārtojis mūsu valdības viedokli. «Mēs esam neitrāli un vēlamies arī turpmāk palikt neitrāli. Ja kāds mēģinās to ar varu mainīt, cīnīsīmies!» Pēc šiem vārdiem ārlietu ministrs atvadījās, jo uz viņu gaidīja mašīna ar *AA* padomnieku Moru un Ribentropa biroja galveno referentu Kleistu, lai brauktu uz Potsdamu apmeklēt jauniešu audzināšanas centru.

Vēlāk Krieviņš atstāstīja interesantu Kampes informāciju. Ģen. Balodis esot izteicies pret neuzbrukšanas pakta parakstīšanu, aizrādīdams, ka Hitlers laužot norunas. Uz to Munters atbildējis ar jautājumu, kādēļ tad ģenerālis vēl ne visai sen pārmetis Vācijai, ka tā nevēlas slēgt līgumus ar Baltijas valstīm, un vai tad viņš aizmirsis, ka arī Maskava ir laužusi līgumus ar Armēniju, Gruziju un Ķīnu, bet 1924. gadā inscenējusi apvērsumu, lai iznīcinātu Igaunijas neatkarību.

Vēlā priekšpusdienā mūsu sūtniecībā ieradās viesi — AA un *Promi* vadošas amatpersonas, Vācijas ārējās tirdzniecības noteicēji, Valsts kancelejas pārstāvji un bijušie Vācijas sūtni Rīgā, kā arī Igaunijas sūtnis Tofers. Selters bija jau atceļā uz Tallinu. Sūtniecības nelielās pieņemšanas telpas izstaroja svinīgumu. Te savs nopelns bija Briča, Igenberga un Plensnera kundzes gaumīgajām ziedu dekorācijām. Ar gandarijumu vēroju, ka viesi jutās ļoti omulīgi un oficiālais stīvums tikpat kā nebija manāms. Krieviņš staroja. Maurachs, atmetis parasto atturību, sarunā ar mani uzsvēra, ka esot pārsteigts par ietekmīgo pieņemšanu «neviltotā rietumeiropiskā atmosfērā». Valsts prezidenta kancelejas vicedirektors sūtnis Kīvics — labs Krieviņa paziņa — lūdza mani iespējami drīz viņam piesūtīt *Brīvās Zemes* 5. jūnija raksta tulkojumu un sirsnīgā noskaņojumā starp citu apgalvoja: «Ticiet man, es kā Latvijas draugs jau sen vēlējos tādu līgumu, jo zināju, ka tas ir jūsu valsts neatkarības nodrošināšanas trūkstošais balsts!»

Agrā pēcpusdienā atnesu no *DNB* pirmos ārzemju komentārus. Anglija izteicās atturīgi — tagad Londonas, Parīzes un Maskavas sarunās jāmeklē citi ceļi, lai iesaistītu Baltijas valstis pretagresijas blokā. Munters piebilda: «Kādēļ viņi par mums runā, bet mūs nedz pieaicina, nedz prasa mūsu domas? Prezidents to gaidīja!»

Francija neslēpa vilšanos — ar šiem līgumiem Vācija tikai maskējot savu draudīgo seju. Šveice norādīja, ka vācieši bijuši veiklāki.

9. jūnijā

Sadzirdējis manu balsi, Groskopfs iznāca no savas darbistabas un ziņoja, ka kāds Dr. Teils esot lūdzis, lai es viņam aiznesot solito grāmatu. Tūlīt steigšos pie Friča, jo tas bija aicinājums viņu nekavējoties apmeklēt. Svarīga informācija! Hitlers dienu pēc militārās savienības slēgšanas ar Itāliju devis saviem armijas vadītājiem pavēli gatavoties uz karu ar Poliju šā gada rudenī. Tas noticis 23. maijā. Otra interesanta informācija: īsi pirms Minchenes vienošanās parakstīšanas 1938. gada septembrī vācu opozīcijas pārstāvji — virsnieki un diplomāti — esot lūguši angļus nepadoties Hitlera prasībām, lai tādējādi vācu opozīcijai atvieglotu gāzt diktatoru. Diemžēl angļi to neesot darījuši. Hitlera prestižs un varas pieaugums, kā arī vilšanās par angļu nostāju tik stipri demoralizējusi vācu opozīciju, ka tā patlaban vairs nesaredzot nekādas iespējas novērst draudošā kara briesmas. Hitleru pārņēmusi ārprāta ideja, ka viņam jāved karš, jo citi Vācijas tautas vadoņi to nespēšot. Ribentrops un Himlers šo domu atbalstot. Gērings, kas pazīst armijas noskaņojumu un necieš Ribentropu, esot atturīgs, bet arī nevarīgs.

Kad visu to biju atstāstījis Krieviņam, sūtnis tikai nopūtās un teica: «Cerēsim, ka mūsu neitralitāte būs stiprāka par Tautu Savienību!»

Piedzīvoju pārsteigumu. Izskatījis laikrakstus, taisījos pēc ilgāka pārtraukuma atkal reiz izpeldēties. Piepeši atskanēja durvju zvans, un Mandusa kundze man pieteica viesiņu: bija ieradusies Bernandi-Krāmera kundze — kā parasti, eleganta, kustīga un sirsnīga. Vakar atbraukusi no Karaļaučiem, viņa rīt došoties ar savu draudzeni — kurai Kūrfirstendammā piederot viesnīca — uz Parīzi iepirkties. Naudas izveduma problēmas neesot, jo draudzenes viesnīcā bieži uzturoties franču bankas direktori, kas savas lēses mēdzot kārtot nevis Berlīnē, bet vēlāk Parīzē. Viņa ieradusies, lai uzdāvinātu man divas Zūdermaņa grāmatas, jo es esot ļoti izjusti runājis par šo viņas mīļāko rakstnieku, bez tam laimīgi sagādījies, ka viņai taisni tagad esot brīvs brīdis. Manu adresi atradusi tālruņu sarakstā. Ieraudzījusi Lauras ģimetni, viņa iesaucās: «O, jums gan ir gaume! Ir labi, ja jaunam cilvēkam lielpilsētā ir morāls balsts. Mīliet viņu rīt tikpat stipri kā šodien!» — «Kā jūs zināt, cik stipri es viņu mīlu?» — «Jūs esat pret sievietēm ļoti laipns, bet arī ļoti atturīgs. Nu, ko darīsim?» Kādu stundu pastaigājāmies, tad iegriezāmies Bernandi-Krāmera kundzes viesnīcā. Viesnīcas īpašniece ir viņas draudzene, ar kuru arī iepazinos. Trijātā izdzērām pudeli sekta. Plkst. 12.30 atvadījos un braucu pusdienās pie Tīdkes.

Ierados vienā laikā ar namatēva kaimiņieni, aktrisi Olgu Čechovu. Bija arī citi viesi — tautsaimniecības ministrs Funks un kāds žurnālists no Vīnes. Abi Tīdkes, sieva un vīrs, šķita esam sliktā omā. Pusdienojot Tīdke samērā rupji apsauca vīnieti: «Ko vaidat? Ēdiet!» Austrietis patiesi bieži iesaucās «ak vai!» un «ak nē!», bez tam viņa kustības bija savādas. Protams, ka Funkam tādi aizrādījumi nepatika, jo viņš bija žurnālistu paņēmis līdzī. Arī aktrise mazliet izzoboja vīnieti. Tā sarunas neveicās, arī vēlāk ne, kad dārzā dzērām kafiju. Tur man iznāca dzirdēt, ka namatēvs, iedomādamies esam viens ar ministru, Funkam teica: «Neuzdrošīniet citu reizi te ierasties ar kādu no saviem mīļākajiem! Par tavu ierašanos priecāšos, bet par tādu... nē, metīšu ārā!» Pēc dažām minūtēm Funks ar savu pavadoni atvadījās. Šoreiz viņš nepiedāvājās aizvest mani uz pilsētu. Drīz arī Čechova atvadījās, jo uznāca mazs negaiss un viņas balkona mēbeles stāvēja lietū. Viņa aizskrēja kā jauns meitēns. «Lūk, ko iespēj diēta,» smiedamās piezīmēja Tīdkes kundze (viņa ir diezgan korpulenta dāma) un aicināja vakariņās. Pēc tam Tīdkes kundze mani savā mašīnā aizveda mājās. Atklājums, ka Hitlera tautsaimniecības ministram ir nedabiskas attiecības ar vīriešiem, par ko Vācijā citus bez žēlastības ievieto koncentrācijas nometnēs, bija mana šīsdienas sensācija.

Vakara ziņās izcelts brīdinājums Polijai nepieļaut ilgāk vāciešu vajāšanu. Pēdējās desmit dienās robežu pārgājuši vairāk nekā 600 bēgļu un Polijā nodedzinātas 24 vācu zemnieku saimniecības, bez tam izvarota viena vācu skolotāja ar trim vācu skolniecēm. Nevilšus bija jādomā par Hitlera pavēli armijas vadītājiem.

Vācijas valdības rīkojums: katrā namā, uzņēmumā, iestādē, noliktavā utt. jābūt ugunsdzēsamiem rīkiem, ūdens tvertnēm, smilšu krājumiem utt. Gaisa aizsardzības

vienībām līdz 1. jūlijam jāizsniedz gāzmaskas. Plensners jautāja, vai es tādu varētu sagādāt, jo viņš gribot sūtīt uz Rīgu. Apsolīju to izdarīt.

Padomju Savienības vēstnieks Anglijā Maiskis un viņa kolēģis Parīzē Žuričs pārmetuši Čemberlenam un Daladjē, ka viņi ar savu nenoteikto nostāju attiecībā uz Baltijas valstu neitralitāti iedrošinājuši šo valstu valdības noraidīt Maskavas garantijas. Franču laikraksts *Petit Parisien* atbalsta ierosinājumu vienoties par garantijām Baltijas valstīm, neprasot gan to piekrišanu un līgumā neminot šīs valstis vārdā.

LONDONĀ APSPRIEŽ BALTIJAS VALSTU NOSTĀJU

14. jūnijā

Somi Karēlijā notriekuši padomju lidmašīnu, kas atradies virs somu teritorijas. To pārrunājot, sūtnis pieminēja — Munters esot izteicies, ka krievi veduši ar somiem slepenas sarunas par dažu salu nomāšanu, «lai nodrošinātu Ļeņingradu». Somi to esot noraidījuši. Mūsu ārlietu ministrs esot pārliecināts, ka Maskava ar savu «garantiju politiku» centīsies pierunāt angļus, lai tie piespiež somus piekāpties. Krieviņš man teica, ka Munters un arī viņš pats esot ziņkārīgi, kā man izdevies neuzbrukšanas pakta slēgšanas dienā dabūt valdības norādījumus vācu preseī, jo ārzemniekiem tos parasti nedodot. Atbildēju, ka N. jaunkundze vienīgi atlīdzināja manu laipnību.

Sūtniecībā visi jūtas nelāgi, dzirdot lielvalstis bieži pieminam Baltijas valstis. Tā Čērčils atkārtoti ieteicis «neniekoties» un piekrist krievu garantijām. Arī konservatīvais politiķis, bijušais Anglijas kara ministrs Kūpers (*Cooper*), atbalsta Maskavas prasību, aizrādīdams, ka Baltijas valstis Krievijai nozīmējot to pašu, ko Beļģija Lielbritānijai.

Polijā apturēti vācu laikraksti un atkal nodedzinātas 11 vāciešu saimniecības, bet vācu robežsargi nošāvuši poļu robežsargu.

Iedams uz AA preses konferenci, satiku ķīnieti Dr. Tau. Viņš man atklāja, ka viņa vēstniecība gaidot svarīgus notikumus Āzijā. Japāņu karaspēks pirms vairākām dienām uzsācis jaunu, sekmīgu uzbrukumu mongoļu armijai, kas zaudējusi vairāk nekā 12 000 kritušo, 18 lidmašīnas un 60 lielgabalu. Pašreiz krievi, kuriem ir palīdzības līgums ar mongoļiem, dodoties ar lieliem spēkiem (to starpā divām tanku brigādēm un diviem aviācijas pulkiem) japāņiem pretī. Tas izskaidro, kādēļ Staļins tik ļoti pūlas panākt Londonas, Parīzes un Maskavas militāro savienību. Viņam jānodrošina Padomju Savienības robežas Eiropā. Ķīnieši zina, ka krievi Londonā runājuši arī par iespējamu angļu un krievu sadarbību Āzijā, jo Maskava nevarot mierīgi noskatīties, kā japāņi gatavojas Sibīrijas iekarošanai. Tā bija ļoti interesanta un nozīmīga saruna.

Neparasta saruna ar Brachmani. Viņš esot gribējis runāt ar Krievīņu, bet sūtnis izbraucis. Tā kā viņš mani cienot un zinot, ka šefs uz mani turot labu prātu, jautāšot man, proti: «Kā izturēties? Berlings bieži grib zināt, kas apmeklē Krievīņu un citus sūtniecības kungus un pie kā sūtnis brauc ciemoties.» Atbildēju, ka tā ir zināma žurnālistu darbības metode un ka nav jāuztraucas. Tas ir jāsaprot, bet lai pasaka pārējiem un arī pats iegaumē, ka par to, kas notiek sūtniecībā, nevienam neko nedrīkst stāstīt. Beigās Brachmanis teica, ka Krievīņš neciešot pļāpāšanu. 1935. gadā sūtnis kāda nieka dēļ gandrīz pārcēlis sekretāru un šoferi atpakaļ uz Rīgu.

Pusdienas ēdu intīmajā *Horchera* restorānā. Biju *Promi* preses nodaļas jaunā vadītāja prof. Bēmera viesis. Viņš ilgus gadus dzīvojis ārzemēs, prot valodas, smalki uzvedas un ir mērens naciķis. Saruna ritēja brīvi un nemāksloti, skarot dažādus tematus. Pēc kādas stundas viņš jautāja, vai varot man prasīt dažus jautājumus. Tie skarot tādas problēmas, kas viņam esot grūti sagremošanas un metot ēnu uz Latvijas un Vācijas attiecībām. Viņš to vēloties atklātā sarunā ar mani pārrunāt. «Pirmkārt, kādēļ Latvijas valdība 1919. gada beigās — kad Berlīne bija aizliegusi municijas piegādi Bermonta vienībām un likusi vāciešiem atgriezties — pieteica Vācijai karu? Otrkārt, kādēļ vācu muižnieki, kas nebija nogrēkojušies pret latviešiem, nesaņēma atlīdzību par atsavināto zemi, bet poļu muižnieki pēc slepenas vienošanās ar Varšavu tādu saņēma? Treškārt, kādēļ vācu landesvēra piederīgajiem rada grūtības zemes piešķiršanā? Latvijas valdība taču zina, kādi nopelni šai vienībai bija Latgales atbrīvošanā, toreiz latviešu kritušo virsnieku skaits bija mazāks par baltvācu.» Centos Bēmeram atbildēt, lielos vilcienos attēlodams pagājušo dienu sarežģīto situāciju, kā arī vēsturiski radušās attiecības. Savos secinājumos mēģināju būt iespējami objektīvs. Savukārt lūdzu viņa uzmanību, uzklaušot trīs mums nesaprotamus, bet diemžēl samērā aktuālus jautājumus. Pirmkārt, Berlīne mums pārmet pārāk ciešu saimniecisku sadarbību ar Maskavu, vienlaikus pati piešķirot krieviem kredītu 500 milj. marku apmērā, turklāt 25% paredzēti ieroču iegādei. Otrkārt, Rozenberga iestāde sūta uz ārzemēm fon Blūma grāmatu, kurā prasīta Baltijas valstu «likvidācija». Treškārt, *AA* un *Promi* vadošie ierēdņi apgalvo, ka grāmatā *Mein Kampf* izteiktie Hitlera draudi Austrumeiropai esot pagājušu laiku uzskati, t. i., vēstures relikti. Taču Silēzijas novada Hitlera jaunatnes vadītājs 1. maija sapulcē Breslavā paziņoja, ka «mūsu Vadonis Austrumeiropā rīkosies tā, kā viņš to ir dokumentējis savā grāmatā». Bēmera atbilde mani pārsteidza. «Jūsu jautājumi ir tik nopietni, ka atbildēšu uz tiem ar rakstu cerībā, ka ar to neizraisīšu «notu apmaiņu».» Pusdienas beidzām tik labā saskaņā, ka varēju viņu lūgt atgādināt tiem vāciešiem, kas ilgojas pēc cara laikiem Baltijā, ka tieši pirms 45 gadiem, 1894. gada 14. jūnijā, krievu administrācija aizliedza baltvācu skolēniem starpbrīžos sarunāties vācu valodā. Atvadoties profesors lūdza pasveicināt Krievīņu, «šo ļoti izglītoto kungu un lielisko Vācijas apstākļu pazinēju».

No darba pārnācis, pārlasīju tēva vēstuli, kas šodien bija pienākusi. Viņš bija nopietni sarāvijs ar Lauksaimniecības kameras vadību, ierosinādams novērst valstij

kaitīgo parādību, ka arvien biežāk turīgākie pilsētnieki uzpērk lauku mājas. Viņi paši tās neapsaimnieko, bet iznomā. Tas ir ļoti izdevīgi, jo no lauksaimniecības ienākumiem nav jāmaksā ienākuma nodoklis, bet pagasta uzliktās nodevas un klaušas kārtā nomnieks. Tātad ienesīgs kapitāla ieguldījums. Pēdējos gados apmēram 7500 saimniecības pārgājušas veiklo pilsētnieku rokās. Pavisam valstī esot apmēram 32 000—33 000 iznomātu saimniecību. Tēvs ieteicis nomas maksas ienākumu aplikt ar nodokli un šo naudu izlietot lauksaimniecības veicināšanai vai valsts aizsardzībai. Tracis bijis liels. Taču piepeši visi apklusuši, jo Ulmanis kādā sanāksmē ierosinājis šo nebūšanu pārbaudīt. Tas izdarīts, balstoties uz tēva iesniegumu. Nesen viņš saņēmis atzinīgu atbildi.

17. jūnijā

Prieks! Nosūtīju Laurai īsu ziņu, ka 18. jūlijā ieradīšos Latvijā un palikšu dzimtenē vienu nedēļu. Ņemot vērā Berlīnes un Varšavas saspīlētās attiecības, ilgāk gan nekādā ziņā nevarēšu mājās ciemoties.

Priekšpusdienā ielūdzu beļģieti Lekrinjē, holandieti Blokzīlu un jauno ungāru žurnālistu Zaturecki (viņš pārstāv laikrakstu *Uj Magyarasag*) uz glāzi vīna *Esplanādes* viesnīcā. Gribēju aicināt arī Aicheru, bet nevarēju viņu sazvanīt, neesmu viņu arī pēdējās dienās saticis. Droši vien būs Rīgā, Antona Benjamiņa bērēs. Neko jaunu neuzzināju.

Pusdienās biju ielūgts pie Hartmaņiem. Pavadīju tur ļoti patīkamas stundas. Apbrīnoju šā laulātā pāra saticību. Kundze bija mazliet melancholiska. «Lūdzu, sakiet, ka manai nojautai par drīzu karu nav pamata!» Sapratu viņas rūpes. Pēcpusdienā biju pie Vrukiem uz kafiju. Pie reizes paziņoju, ka Jēkabs atradis divus Bulduru vasarnīcu īpašniekus, kas būtu ar mieru vasarnīcas jūlijā izīrēt, un nodevu drauga atsūtītās adreses. Tagad Vrukam jāraksta Vilim uz Ārlietu ministriju, lai tas aprauga abas vasarnīcas un piemērotāko noīrē. Vakarā piezvanīju *Havas* redakcijai. Žūva un Žurniaka tur nebija. Dežurējošais redaktors apliecināja, ka šodien ir ļoti mierīga diena. Tādēļ, kā norunāts, ar visu Vruku ģimeni braucām pie manis, kur Mandusa kundze bija sagatavojusi lieliskas vakariņas. Pēc maltītes baudījām dzimtenes dzērienus, šķirstījām grāmatas un brošūras par Latviju un pārrunājām gaidāmo Vruku dzimtenes apmeklējumu. Ap plkst. 23.00 viesi atvadījās.

19. jūnijā

Tā kā Krieviņš uzturas Holandē (viņš arī tur ir akreditēts), apciemoju no rīta Frici. Viņš zināja pastāstīt divus interesantus jaunumus. Pirmkārt, Gēringa personiskajā uzraudzībā darbojoties aviācijas pētniecības iestāde. Līdz šim tā nekādus panākumus pētniecībā neesot varējusi uzrādīt. Tādi arī neesot gaidāmi, jo šīnī iestādē daži Gēringa atbalstītāji nodarbojoties gandrīz vienīgi ar tālsarunu noklausīšanos. Visvairāk viņus interesējot vācu vadošo amatpersonu un vairāku viesnīcu tālruni. Otrkārt, nesen Gebelss ar savu aso prātu un aiz nesamierināma naida pret

Ribentropu (kas savā laikā bija Hitleram sūdzējies par propagandas ministra sakariem ar čehu aktrisi Bārovu un ierosinājis daļu no *Promi* pienākumiem nodot AA kompetencē) ieteicis savam vadonim ar Anglijas starpniecību miera ceļā nokārtot problēmas sakarā ar Dancigu un satiksmes savienojumu ar Austrumprūsiju. Hitlerš par to ļoti dusmojies un kļēdzis, ka viņš ar Ribentropu, kas viņu saprotot, atrisināšot visas problēmas, kā pienākas, vācu tautas labā — arī par spīti viņa (Gebelsa) iebildumiem un «resnā» (Gēringa) pretestībai.

Pēc pusdienām pavadīju pusstundu pie Āboltiņa. Viņš bija iegādājies lielisku konjaku, ko tērzēdami baudījām. Krūkļa jaunkundze man svinīgi pasniedza pastu no «tālām zemēm» — Pjēra Gubāra vēstuli no Marokas. Draugs rakstīja, ka diemžēl jāatsaucot ielūgums viņu apmeklēt, jo viņa pulkam šovasar paredzēti divi manevri. Tas esot Eiropas karstgalvju un «karus dzemdējošā Versaļas miera līguma nopelns» (zinu, ka Pjērs šo līgumu jau sen uzskata par muļķību).

Sūtnis izteica vēlēšanos iepazīties ar manu personu kartotēku un saņemt no manis sarakstu par tiem baltvāciešiem, kas darbojas dažādās SS vadības nodaļās. Ceru to sastādīt ar Vencela un Friča palīdzību.

Šīs dienas ierakstu gribu beigt ar piezīmi par vakarvakaru. Piezvanīja Bernandi-Krāmera kundze. Viņa bija atgriezusies no Parīzes un īsi uzturējās Berlīnē, pirms devās tālāk uz Karaļaučiem. Vai es vēloties dzirdēt, ko runā Parīzē? Kāpēc ne? Ielūdzu viņu uz vēlām vakariņām *Edena* viesnīcā. Kad jautāju, vai nebija skumji atstāt Franciju, viņa smējās. «Es ilgojos pēc savas muižas, pēc zirgiem, suņiem un arī lauku darbiem, bet rudenī priecājos atsākt deju un uzvedības kursus ar jauniem cilvēkiem un jaunām sarunām.» — «Un ko dara Parīzē?» — «Tā nervozē un lūdz Dievu, lai ātrāk noslēgtu Anglijas, Francijas un Padomju Savienības militāro savienību, jo tad Hitlerš neuzsāksot karu.» — «Vai tad franči gatavojas karam?» — «Nē, jo franči ir pārliecināti, ka vācieši viņiem neuzbruks, un par Dancigu viņi nevēlas mirt. Ir gan iesaukti daži rezervistu gadagājumi, bet, tikko vīri ieradās kazarmās, pusi no viņiem atkal atlaida atvaļinājumā (mājās), pārējie varēja apmeklēt futbola sacīkstes un kinoteātrus.» Kaut ko līdzīgu biju jau dzirdējis no citiem. Izteicu atzinību par viņas interesi politikā. Bet, to darot, pieļāvu kļūdu. «Ar to,» viņa smiedamās iesaucās, «jūs iznīcinājat manu iedomu, ka vīrieši Latvijā sievietes uzskata par līdzvērtīgiem cilvēkiem, nevis kā Vācijā — par muļķa zostiņām. Vai jūs zināt, ka 1460. gadā pr. Kr. Ēģiptes karaliene Hatšepsuta lika pamatus Ēģiptes lielvalstij, ka ēģiptiete Hipatija bija ne tikvien slavena matemātiķe, bet arī filozofe, ka slavenā romiete Trotula veica pētījumus pazīstamajā Salerno medicīnas skolā, kuru viņa bija dibinājusi, ka pirmo fizikas grāmatu Eiropā sarakstīja marķīze Šatelē utt.?» Biju pārsteigts par viņas vispusīgajām zināšanām. Bet vēl vairāk mani pārsteidza viņas aicinājums apmeklēt nakts seansu kinoteātrī *Astor*. Tur rādīja sociālkritisko franču filmu *La bête humaine* (Cilvēks bestija). To viņai esot ieteicis kāds sociālistu partijas deputāts Parīzē. Pēc izrādes atvadoties, viņa nopietni piebilda: «Nedomājiet, ka esmu fanātiska sieviešu tiesību karotāja. Nē, esmu vienīgi sieviete, kas, tāpat kā vīrietis, pilda savus pienākumus un vēlas baudīt tādas pašas tiesības, kādas sabiedrība piešķir vīrietim. Es zinu, ka neesmu liela skaistule, bet interesanta sieviete — tāda, kādu vīrieši neaizmirst tik

ātri kā vienu otru pastkartīšu skaistuli. Tā, dzīvojiet vesels, lasiet Zūdermani!» To nu gan neiznāks lasīt pirms Dancigas krīzes beigām.

22. jūnijā

Nepacietībā atplēsu prof. Bēmera vēstuli, jo biju ļoti ziņkārīgs uzzināt, kas viņam sakāms sakarā ar Hitlera grāmatā *Mein Kampf* izteiktajiem draudiem Austrumeiropai. Vēstules sākumā Bēmers, kā pieklājas, pateicās par «uzticību apliecinošo un interesanto sarunu». Mans norādījums par pretrunām Vācijas valsts kanclera Austrumeiropas politikas izklāstījumā esot pamatots, bet nepiedzīvojuša jauna cilvēka nenozīmīgai «plāpāšanai» neesot jāpiegriež nepelnīta ievēriba. Tas bija viss. Jutos vilies, kaut gan, loģiski domājot, cita atbilde nebija sagaidāma. Ievēribas cienīgs bija šis Bēmera mēģinājums mazināt Hitlera nozīmīgumu un lomu grāmatas *Mein Kampf* tapšanas laikā, t. i., 1923. gadā, kad viņš kā naciņu vadonis pēc nesekmīga apvērsuma mēģinājuma atradās cietumā. Ja Bēmers sakarā ar *Mein Kampf* vīzijām runā par «plāpāšanu», jāpieņem, ka viņš nevēlas apzīmēt Hitlera Austrumeiropas iekarošanas tieksmes par kļūdu vai maldiem. Atstāju vēstuli sūtnim, jo viņš to vēlas pievienot savam ziņojumam, «lai lieku reizi pierādītu Rīgai, ka neuzbrukšanas pakts bija vajadzīgs un ka saskarē ar Vāciju jābūt modriem». Pēc brīža sūtnis piebilda: «Manis teiktais nav nekāda laipošana, bet aktuālās situācijas atbilstošs traktējums. Citiem vārdiem, tas parāda, cik atbildīgs un grūts ir mūsu darbs te, Berlīnē.»

Sarunas laikā Kundziņa jaunkundze pieteica pulkvedi. Krieviņš lūdza ienākt un parādīja Plensneram prof. Bēmera vēstuli. To izlasījis, pulkvedis savukārt pasniedza mums *Jaunāko Ziņu* un *Brīvās Zemes* plašos un jūsmīgos aprakstus par aizsargu organizācijas 20 gadu jubilejas parādi, kurā piedalījās 40 000 aizsargu, aizsargu sportistu un aizsardžu — to skaitā 500 motociklistu, 500 jātnieku un 3000 riteņbraucēju. «Un kādas ir jūsu domas, pulkvedi?» sūtnis jautāja. «Cerēsim, ka nedz aizsargiem, nedz tautai nenāksies vilties!» — «Kā lai to saprotam?» es jautāju patiesā nesaprašanā. «Mani stipri ietekmē tautas ideālisms un gatavība kalpot valstij, bet man ir zināmi nospiedoši fakti, par kuriem nedrīkstu runāt.»

Pēcpusdienā atkal piedalījos oficiālajā pieņemšanā pie grāfienes Basenheimas. Šoreiz nebija daudz viesu — kā jau vasaras laikā. Vienīgā jaunā informācija: 22. jūlijā turpināsies Vācijas un Padomju Savienības sarunas par saimniecības jautājumiem. Tā, lūk, ir politika — vienlaikus gatavot Hitleram uzpurni un runāt ar viņu par saimniecisko sakaru uzlabošanu!

9. jūlijā

Neesmu atzīmējis pārmaiņu sūtniecības štatā. Mums ir jauns padomnieks — Juris Vīgrabs. Igenbergs ir pārcelts uz Rīgu. Vīgrabs, vecāks liela auguma kungs, atstāj zinātnieka iespaidu. Viņš studējis Tērbatā un Leipcīgā teoloģiju un vēsturi. Bijis ģimnāzijas skolotājs, bet pēc atgriešanās Latvijā arī redaktors. Vīgrabs kopš 1927. gada darbojas Ārlietu ministrijas dienestā — starp citu, Maskavā un no

1933. gada līdz 1936. gadam arī Berlīnē, tātad labs Vācijas apstākļu un Rīgas—Berlīnes problēmu pazinējs.

Tagad Krieviņš, pazīdams Vīgraba pieredzi un spējas, biežāk uzturas ārpus sūtniecības, apciemodams savus draugus — Valsts prezidenta kancelejas direktora palīgu, sūtni Kīvicu, Sīmensa firmas direktoru Dr. Betcheru, Satiksmes ministrijas padomnieku Dr. Zommeru, kā arī Igaunijas sūtni Toferu, Dienvidslāvijas sūtni Andriču u. c. Vīgrabam ir simpātiska kundze, kas proti labi reprezentēt mūsu valsti. Savādi, ka Igenbergi aizbrauca, neatvadījušies no manis. Plensners man vēlāk teica, ka viņi neesot īsti atvadījušies arī no viņa, un noteica, ka abi nebijuši «pēc šefa gaumes».

Munters sarunā ar *Times* pārstāvi atkārtoja mūsu valdības viedokli: Latvija ir slēgusi starptautiskus līgumus, kas nodrošina tās teritoriālo neaizskaramību, bez tam neviena valsts līdz šim nav apdraudējusi Latvijas robežas. Kādēļ Rīgai tādā situācijā būtu jāpiekrīt papildu garantijām, it īpaši, ja neviens to nav aicinājis uz attiecīgām sarunām? Turpretī Maskavas laikraksti un radio apgalvo, ka igauņu un latviešu tautas vairums vēloties «nesavtīgo un uzticamo» sarkanās armijas aizsardzību.

Krieviņš īsā sarunā ar padomnieku Vīgrabu, Plensneru un mani pieminēja ārlietu ministra vēstuli, kurā Munters žēlojas par to, ka pēdējā laikā mūsu ārzemju pārstāvniecību ziņojumi esot, pirmkārt, vāji satura ziņā, otrkārt, neskaidri un, treškārt, pretrunīgi. Šefa sejā atplauka smaidis, rādot mums piebildi vēstulē, ka kritika neattiecoties uz Krieviņa «vērtīgajiem ziņojumiem un interesantajām vēstulēm». Man objektīvi jāatzīst, ka tie sūtņa ziņojumi, kurus viņš man ir lasījis priekšā vai parādījis, patiesi ir atzinības cienīgi darbi. Esmu lasījis izvilkumus no citu mūsu pārstāvniecību stāvokļa analīzēm un ziņojumiem, kurus Krieviņš šad tad saņem no Ārlietu ministrijas. Tajos reizēm ieskatāmieš, risinādami vienu vai otru problēmu. Taču jāsaprot, ka šie ziņojumi nedz loģikas, nedz informācijas materiāla bagātības ziņā nevar mēroties ar Krieviņa analīzēm. Jāņem vērā, ka pārstāvniecību ziņojumus saņem ne tikai kāda atsevišķa persona Ārlietu ministrijā. Vispirms tie nonāk ģenerālsekretāra un politiskā departamenta direktora rokās. Bez tam ministrs izšķir, kādu informāciju darīs zināmu arī pārējām sūtniecībām.

Pēcpusdienā tikos ar Vencelu, gājām lēnām pa Budapeštas ielu, tad gar kanālu pa kastaņu aleju. Svētdienas pēcpusdienā te nebija daudz ļaužu. Jautāju viņam tieši, vai viņš man var pateikt to baltvāciešu vārdus, kas darbojas SS pārvaldēs un kādās. Uzsvēru, ka nejautāju spiegošanas nolūkā, bet gan lai gūtu priekšstatu par baltvācu ietekmi SS vadībā. Viņš laipni atbildēja: «Ticu tam. Esmu ar mieru pakalpot, kaut gan līdz ar to pārkāpju dienesta noteikumus. Nākamajā tikšanās reizē minēšu personu vārdus un ko tās dara. Ja minēšu vienīgi vārdu, tad tas nozīmē, ka attiecīgais cilvēks darbojas nodaļā, par kuru nemēdz runāt. Skaidrs?» Saprātu. Tad runājām par karu, runājām par to kā par nenovēršamu notikumu. Arī Vencels ir pārliecināts, ka, gadījumā ja Polija piekristu vācu prasībām, Hitleris būtu visnelaimīgākais cilvēks Vācijā. «Un kā justos Vencels?» — «Viņš tad būtu pats laimīgākais, jo mums taču ir viss, kas vajadzīgs, lai izveidotu savu valsti par vadošu spēku Eiropā — satiecībā un mierā ar citiem!» Viņa sieva uzturoties

Reinzemē pie draudzenes. Būtu labi, ja viņa varētu nākamvasar ārstēties Latvijā. Pie Šella debesskrāpja šķirāmiešiem. Tagad esmu drošs, ka varēšu sūtīt «pasūtījumu» apmierinoši izpildīt. No Friča esmu jau saņēmis piecus vārdus. Viņa draudzība ir apbrīnojama! Lai man izpalīdzētu, viņš bija īpaši ielūdzis pazīstamo baltvācieti fon Kigelenu (*von Kugelgen*) vakariņās un izprašājis viņu par baltvācu ietekmi SS vadībā.

Vakarā, darbu pabeidzis, papļāpāju kādu pusstundu ar Žūvu. Biju viņam atklāti pastāstījis, ka Krieviņš vairākkārt mēģinājis tikties ar Francijas vēstnieku Berlīnē Kulondru, bet bez sekmēm, jo franči arvien aizbildinājušies. To es nesaprotu, jo mūsu sūtnim ar iepriekšējo vēstnieku Fransuā-Ponsē taču bija ļoti labas attiecības. Žūvs man to tagad izskaidroja: «Es par šo jautājumu runāju ar savas vēstniecības padomnieku. Viņš noteikti noraidīja aizdomas, ka te varētu būt darīšana ar negatīvu nostāju pret Latviju. Kulondrs esot tikai kopš samērā īsa laika Berlīnē. Turklāt pašreizējos apstākļus nevarot apzīmēt par normāliem. Vēstniekam vismaz trīsreiz tik bieži kā viņa priekštecim jāsatiekoties ar Anglijas vēstnieku Hendersonu — kam esot lieliskas attiecības ar Čemberlenu —, lai kutelīgajā Polijas jautājumā būtu lietas kursā. Un tad vēl neskaitāmie nepieteiktie Polijas un Rumānijas vēstnieku, kā arī Padomju Savienības vēstnieka vietnieka Astachova apmeklējumi. Bez tam...» Es pārtraucu *Havas* direktoru, jautādams: «Bez tam tur ir nepatīkamā Baltijas valstu garantijas problēma, un tajā Kulondrs baidās iejaukties. Vai tā nav?» Biju trāpījis naglai uz galvas.

11. jūlijā

Pēc ilgāka laika varēju atkal pakalpot pulkvedim, nododot viņam jauno vācu gāzmasku (manuprāt, viņš to būtu dabūjis arī no Vācijas Kara ministrijas, ja vien būtu prasījis). Darīju to labprāt, jo, kopš Krieviņš ieradies, mūsu sadarbība pārtrūkusi. Interesants bija Plensnera netiešais norādījums, ka Lietuvas sūtnis Škirpa Polijas un Vācijas kara gadījumā ieteiktu Lietuvas armijai rīkoties, lai paātrinātu un nodrošinātu Viļņas apgabala pievienošanu Lietuvai.

Man radies jauns uzdevums. Krieviņš norādīja, ka neuzbrukšanas pakta sarunu laikā vācieši likuši manīt, viņi vēloties nolīgumu par ciešu Latvijas un Vācijas preses sadarbību. Ribentrops to esot uzsvēris arī sarunā ar Munteru, solīdams pat izmeklēt mūsu agrākās sūdzības par vācu presi. Tā kā es labi pārzinot Latvijas viedokli šajā problēmā, esot informēts par vācu preses vadības nolūkiem un iepazīties ar *AA* un *Promi* preses nodaļas praksi, būtu labi, ja es izstrādātu šādas preses sadarbības uzmetumu. To vasaras beigās varētu nosūtīt kā sūtniecības ierosinājumu Ārlietu ministrijai. Izstrādājot labus sadarbības noteikumus un uzmanīgi sekojot norunas realizēšanai, mēs varētu ne tikvien uzlabot Latvijas attiecības ar Vāciju, bet arī mazināt saspīlējumu ar radikāli noskaņotajiem baltvāciešiem.

Vakar saņēmu vēstuli no Lauras. Viņa gaida tikšanos Rīgā. Tik daudz pārrunājams, jo atkal būsim bijuši pusgadu šķirti. Pienākušas arī vēstules no Elmāra Dauges, Oskara un Vernera (viņš precēšoties). Šodien saņēmu kartīti no Reinbachiem un dažas rindiņas no Bernandi-Krāmera kundzes. 16. jūlijā viņa būšot

Berlīnē sakarā ar draudzenes 50. dzimšanas dienas svinībām. Arī es esot ielūgts. Tā kā viņa taisoties rudenī braukt caur Dienvidslāviju uz Rumāniju, viņai esot lūgums: vai mans draugs Zagrebā nevarētu viņai palīdzēt iepazīties ar Dienvidslāviju? Būs jāraksta Nino.

Promi preses konferencē prof. Bēmers atgremoja jau AA preses sanāksmē izteiktos vācu pārmetumus Anglijai par centieniem «ielenkt» Vāciju. Tomēr bija labi, ka aizgāju, jo Žūvs mani iepazīstināja ar jauno, jau vairākkārt redzēto Maskavas TASS aģentūras pārstāvi Fiļipovu — neliela auguma krievu ar ļoti dzīvām, brūnām acīm kalsnajā sejā. Izmantodams brīdi, kad biju ar viņu viens, Fiļipovs mani ielūdza rīt pusdienās un smiedamies piebilda: «Gatavojieties jautājumam, kāpēc Latvija nevēlas Padomju Savienības garantijas!»

VĀCIEŠU SARUNAS AR ANĢĻIEM VARĒTU NOVĒRST KARU

12. jūlijā

Saņēmu no Friča sensacionālu informāciju: Anglijas ārlietu ministrs Halifakss (*Halifax*) nozīmīgajā *Royal Institute of International Affairs** nesēn teicis ietekmīgu runu. Tajā tikusi iztirzāta Berlīnes un Londonas sadarbības iespēja. Lielbritānija nenoraidot sarunas ar Vāciju par Eiropas politiskajiem un saimnieciskajiem jautājumiem, kā arī par vācu tautas dzīves telpu. Šī ziņa esot Gēringu tik stipri ietekmējusi, ka viņš nolēmis uzņemt sakarus ar anģļiem, lai nolīdzinātu ceļu Berlīnes un Londonas sarunām. Šo svarīgo uzdevumu viņš uzticējis savam līdzstrādniekam, starptautiskās tirdzniecības speciālistam Voltātam (*Wohlthat*), kuram pēc nedēļas oficiāli jānododas uz Londonu, lai piedalītos Starptautiskajā valzivju medību konferencē. Šis Gēringa solis varētu novērst karu, tādēļ Ribentrops par to nedrīkstot uzzināt — citādi viņš mēģināšot Hitleru negatīvi ietekmēt, iekāms Gērings būšot paspējis savam šefam paziņot, ka anģļi gatavi sarunām. To Fricim vakar optimistiskā noskaņojumā pastāstījusi Gēringa māsa. Krieviņš uzņēma šo informāciju ar izbrīnu un pat ar zināmu neticību. Kad beigu beigās atklāju, ka informācijas pirmavots ir Gēringa māsa Olga Rīgele, sūtnis iesvilpās. «Tas nu gan jāziņo ārlietu ministram. Anģļu vienošanās ar vāciešiem varētu izglābt Eiropu!» Ar to saruna beidzās, jo sūtnis nekavējoties deva norādījumus par šifrētas telegrammas nosūtīšanu uz Rīgu.

23. jūlijā

Rakstu vecā skolas burtņīcā dzimtenē, Ziedoņos. Esmu te kopš vakardienas. 18. jūlijā ierados Rīgā. Īsi iegriezos pie direktora, lai informētu viņu par iespēja-

* *Royal Institute of International Affairs* (anģļu val.) — Karaliskais Starptautisko attiecību institūts.

mām Anglijas un Vācijas sarunām. Bērziņš varbūtējās sarunas apzīmēja par liktenīgām un izteica atzinību par to, ka biju laikus informējis arī par Berlīnes un Maskavas saimniecisko sarunu sākumu, jo krievi tādās sarunās mēdzot pārrunāt arī citas lietas. Direktors ielūdza mani 24. jūlijā pusdienās. Tās pašas dienas vakarā ierados Ķemerose, kur tēvs un krustmāte ārstē reimatismu un māte atpūšas no pagājušā gada smagās galvas operācijas. Bija daudz, ko stāstīt.

Nākamajā dienā svinējām manu 28. dzimšanas dienu. Daudz staigājām. Žēl, ka laiks bija samērā vēss, brīžiem pat rasiņāja. Tērzējot tēvs piepeši jautāja, vai man pirmajā gadā Berlīnē bijušas grūtības, jo manas tālaika vēstules likušās ļoti atturīgas. Tā kā es nedz vecākiem, nedz Laurai par savu sākotnējo finanšu problēmu neko nebija teicis un nedomāju to arī tagad darīt, aizbildinājos ar kraso darbu un dzīves apstākļu pārmaiņu. 21. jūlijā biju atkal Rīgā. Apciemoju Rozenbachus, Elmāru Daugi un ierados *Rīta* redakcijā, kur saņēmu honorāru par saviem rakstiem un aprunājos ar savu «krusttēvu» Klāvsonu, — rakstu tagad viņa laikrakstā ar pseidonīmu Tāle. Atlikušo dienu pavadīju pie Oskara, bet naktī braucu ar Daugavpils vilcienu, kam tagad ir guļamvagoni, mājās.

Vakar ap plkst. 6.00 ierados Grīvas stacijā. Te vilcienu sagaidīja vienīgi man nepazīstams stacijas dežurants un dzelzceļa policijas virsnieks Millers, kas, beidzot mani pazīdams, pārsteigumā izplēta rokas. Ienākot saules apspīdētajā pagalmā, vispirms ieraudzīju veco runci, kas, tēlodams vienaldzību, uzmanīgi novēroja zvirbuļus viņa tuvumā. Vistas kašņājās pie šķūņa sliekšņa. Tad mani pamanīja mani mīluļi — mani abi suņi — un ierējās. Kad tuvojos viņu būdām, riešana kļuva pat draudīga. Iesvilpos kā agrāk, kad dzinu ar viņiem svešus kaķus un suņus. Uz brīdi iestājās klusums, bet tad abi sāka aiz sajūsmas trakot, lēkāja apkārt, rēja un kauca. No virtuves izskrēja lopu meita Marija, no siltumnīcas atsteidzās dārznieks Kumpiņš. Apkämpāmies un saskūpstījāmies. Pēc trim gadiem biju atkal mājās!

Pamanīju daudzus jauninājumus. Vecāku dzīvoklis pārbūvēts, divās istabās pat parketa grīda, abām kalponēm glītas istabas ar vannas istabu. Kumpiņam augšstāvā virtuve, divas dzīvojamās telpas un vannas istaba. Tagad mums ir ūdensvads un elektrība. Cik jauki — manā istabā nekas nebija mainījies! Platais logs, no kura ar roku aizsniedzami vecās liepas zari, vecais skapis, grāmatu plaukts un galds, kā arvien, ar baltu galdautu un ziediem, uz krāsns vairāki Latgales keramikas darbi, pie vienas sienas divas grafikas — Padega un Vidberga, pie otras sienas bise, uzpurņi un suņu saites. Atvēru skapi — arī tur viss, kā bijis. Uzvilcis savas vecās drēbes, nogāju lejā virtuvē. Tur Marija man ielēja pienu no slaucenes, ēdu siltu maizi ar kūstošu sviestu un smaržīgu medu, vēlāk arī paprāvu gabalu Jāņu siera. Apraudzījis klēti, šķūni un kūti ar jaunajiem zirgu steliņiem un māla kleķa klonu, brīdi uzkavējos siltumnīcā, kur ieraudzīju modernu tvaika apkuri. Apmierinājis savu ziņkāri, nolēmu apciemot veco kaimiņu Novikovu un tad iet peldēties. Atrasisīju abus suņus no ķēdes un taisījos iet, kad dzirdēju dārznieku saucam, ka Novikovs esot pie dēla Krāslavā. Nu, nekas!

Pēc nepilnām 20 minūtēm biju Laucesas upītes krastā netālu no Grīvas lielajām dzirnavām un smilšaina paugura zem trim priedēm. Izpeldējies un iztrakojies ar suņiem, gulēju uz muguras, raudzīdamies, kā vējš dzenā mazus mākonīšus zilajā

bezgalībā. Apjaušot ar visu ķermeņi zemes un zāles valgumu, mani pārņēma laimes sajūta. Iztālēm no lidlauka puses dzirdēju lidmašīnas rūcam. Labi, ka gatavojas! Atcerējos Plensnera neseno piebildi, ka kara gadījumā jau pašā sākumā būšot jāevakuē daži apgabali un viens no pirmajiem būšot taisni Laucesas pagasts. Nē, šo domu pavedienu šodien nevēlējos tālāk risināt! Padevos tīkamajam nogurumam un iemigu. Atmos, manīdams, ka kāds baksta manu gūžu. Tas bija Džims ar savu purnu — viņam bija kļuvis garlaicīgi gulēt blakus kungam. Tad sadzirdēju ratu rīboņu un skumju lokomotīves svilpienu, kas atbalsojās tuvajā silā, — pusdienas vilciens no Zemgales stacijas! Steidzos mājās. Vakarā Latgales Zīdaiņu nama parkā notika ugunsdzēsēju balle. Ielūdzu dārznieku un abas meitas, jo vēlējos baudīt savas dzimtenes cilvēku tuvumu. Ballējāmieš «pie labas ragu mūzikas, pie pilnas bufetes un ar divriteņu, kā arī zirgu uzraudzību» līdz pusnaktij. Ilgi nevarēju iemigt, jo apziņa, ka esmu atkal dzimtenē un pēc divām dienām tikšos ar Lauru, mani satrauca. Istabas kaktā jau ilgi tupēja jūlija nakts tumšās ēnas, un zvaigžņu dziestošais spožums pieteica rītu...

Šorīt pamodos vēlu. Pagāja laiciņš, kamēr sajēdzu, ka esmu savās istajās mājās. Aiz loga vecajā, lielajā ziedošajā liepā sanēja bites, istabā plūda tabakas, lefkoju un citu ziedu reibīgās smaržas. Saules zaķīši jautri lēkāja no segas uz sienu un atkal atpakaļ — tieši tā kā skolas un studiju laikos. Brokastuju viens, jo dārznieks jau no rīta bija ar savu motocikletu aizbraucis makšķerēt, bet abas meitas ar divriteņiem uz baznīcu Daugavpilī (tur luterticīgajiem šodien bija dievkalpojums). Ieradās ciemiņš — Novikova jaunākais puisis, 12 gadus vecais Vasja. Atnesa sveicienu no vecākiem — milzīgu kāpostu pīrāga gabalu. Iedevu puisim «Mildu» (pieclatu gabalu) un apsolījos aiziet ciemos. Stundas trīs pārbaudīju pienotavas un citus rēķinus, kārtuju algas izmaksas formalitātes, jo tēvs atgriezies tikai 2. augustā. Pusdienās Marija norūpējusies izteicās, ka ļaudis runājot par karu, bet Zenta pastāstīja, ka poļi draudot pēc Vācijas sakaušanas Ilūkstes apriņķi un Daugavpili pievienot Polijai. Kas par blēņām! Taču poļu šovinistu neatlaidība ir zīmīga. Vēlāk, kad apciemoju Novikovu, bija jādzird tas pats. Viņš ir krievu tautības vecticībnieks, Latvijas laikā ieguvis zemi un ir lojāls valsts pilsonis, kas šejienes poļiem, baltkrieviem un žīdiem nepatīk. Domīgi glaudīdams savu kuplo bārdu, viņš man gandrīz čukstot teica: «Es lūdzu Dieva Dēlu, lai novērs karu, citādi mums te nebūs dzīvošanas!» — «Kāpēc?» — «Karš rada jukas, un te iedzīvotāju vairums vēlas tikai vienu — Latvijas bojāeju. Poļi gaida uz Polijas armiju, bet žīdi un krievi uz sarkano armiju!» Dzirdētais nespēja mazināt manu labsajūtu, jo esmu pārliecināts, ka Anglijas un Vācijas sarunas novērsīs karu. Beidzu šo ierakstu, jo pēc stundas došos uz staciju. Braukšu ar nakts vilcienu uz Rīgu. Suņi izturas savādi — kopš pusdienām tie man ir kā pielipuši un raugās manī ar skumjām acīm.

27. jūlijā

Atkal Berlīnē! Atskatišos vēl uz pēdējām dienām Latvijā. Atvadoties Ziedoņos no Marijas un Zentas saņēmu «ceļa kājai» krējuma konfektes, kas man ļoti garšo, un paciņu *Sporta* papirosu. Aizkustināja asaras viņu acīs. Kumpiņš mani pavadīja

uz staciju. Tur iedevu dārzniekam 30 latus, lai viņš ar Mariju un Zentu varētu apmeklēt nākamo zaļumballi.

Rīgā apciemoju tēva uzdevumā mūsu paziņu, bij. jātnieku pulka komandieri pulkv. Ceplīti, uz īsu brīdi iegriezos arī pie Hemerlinga kundzes. To izdarīju priekšpusdienā, jo nevēlējos satikt Zariņu, kas tagad dzīvo manā agrākajā istabā. Noteiktajā laikā ierados pusdienās pie direktora Bērziņa Meža parkā. No viņa sejas izteiksmes nopratu, ka noticis kaut kas nepatīkams. Pēc manas ierašanās viņš esot 18. jūlijā sazinājies ar Munteru (ministram Krieviņa telegrammas saturs bija jau zināms). Abi bijuši vienās domās, ka karš esot novēršams. Bet svētdien, 23. jūlijā, no Anglijas pienākusi informācija, ka angļu opozīcija un vairāki laikraksti atklājuši «politisku skandālu» — mēģinājumu uzsākt slepenas Vācijas un Anglijas sarunas. Tas nozīmē, ka Gēringa pasākums cietis neveiksmi. Pēc stundas nomāktā garastāvoklī atvadījos. Braucu satikt Lauru.

Īsi pirms viņu ieraudzīju, uznāca īgnums. Kāpēc mums jātiekas uz ielas, nevis viņas dzīvoklī, kurā viņa dzīvo ar brāli Sašu, kas tagad arī studē? Taču, ieraugot mīloto cilvēku, īgnums izgaiss. Raudzījos smaidīgajās acīs un mulsu. Manā priekšā stāvēja Berlīnes gaitu klusā pavadone, mana mierinātāja skumjajos brīžos Berlīnē, manu Berlīnes ilgu iemiesojums — Laura! Bija karsta diena, tādēļ braucām uz Jūrmalu. Tur pēc īsas pastaigas liedagā iegriezāmies mūzikas lokālā, kur apsēdāmies pie savrupa galdiņa. Kā arvien, būdams kopā ar Lauru, izjutu tik lielu vienotību ar viņu, ka zuda laika un telpas apziņa. Sarunā centos pateikt prombūtnes laikā neizteikto. Bija tik daudz, ko stāstīt, ka viens temats steidzināja citu — likās, it kā es lēktu no viena ledus gabala uz citu. Un mūzika! Tango! Prieka skurbumā aizmirsu runāt par mūsu nākotni, par to, kas vēl būtu pārvarams. Pēdējais vilciens! Atskārdzams, ka jāpošas ceļā, izjutu gandrīz fiziskas sāpes. Cēlāmiem un steidzāmiem uz staciju. Pēdējos 50 metrus skrējām, sadevušies rokās. Laura nolauza papēdi. Vagonā atradām tukšu kupeju. Nodzēsu gaismu. Ērti atsēdušies, priecājāmies, ka laikā sasniedzām vilcienu, priecājāmies par jauko kopā pavadīto laiku un par tikšanos pēc tik daudziem mēnešiem. Laura, pieklāvusies pie manis, runāja arvien lēnāk un klusāk, līdz iemiga. Jūtot viņas ķermeņa siltumu, mani pārņēma svētlaieme. Lauras galva noslīga uz mana pleca. Kāda sproga nerātņi kutināja manu vaigu. Baidījos pakustēties, jo likās, it kā būtu jāsarģa kāds svētums. Cik reižu es Berlīnē, nē — vispār pēdējos desmit gadus, neesmu ilgojies pēc šāda brīža! Laimes skurbumā arī es pamazām noguru. Klausoties vagona riteņu vienmuļajos kludzienos, iemigu.

Pamodāmies no spēcīgas dārdoņas, kas līdzinājās lielgabala šāvieniem. Bijām uz Rīgas Dzelzceļa tilta. Iznākuši no stacijas, baudījām vēl īsu laiku Rīgas nakts burvīgumu. Tad pavadīju Lauru uz mājām. Šoreiz, turot viņu cieši apskautu, man bija tāda sajūta, ka nākamo reizi vairs nebūs jāskumst par šķiršanos uz ilgu laiku. Nez kāpēc es Laurai to nepateicu.

Nākamās dienas priekšpusdienu pavadīju ar Verneru, pirms ar pēcpusdienas vilcienu devos atpakaļ uz Berlīni. Kupejā bez manis bija tikai viens pasažieris — slavenās kinoaktrises Polas Negri, kas pazīstama no filmas *Mazurka*, sekretārs. Viņš daudz un interesanti stāstīja, kamēr raudzījos garāmslīdošajās ainavās.

Domās risināju divus jautājumus. Kāpēc, tiekoties ar Lauru, tā mulsu, ka nespēju viņai pateikt: «Mīļā, esmu savas problēmas nokārtojis, kā ir ar laulībām?» Bez tam mani nodarbināja jautājums, kā tālāk attīstīsies Vācijas un Polijas konflikti. Atcerējos iepriekšējās dienas sarunu ar savu ilggadējo Rīgas frizieri. Runājām par šo un to. Pieskardamies saspīlētajam stāvoklim Eiropā, viņš samērā vienaldzīgi teica: «Vai nav vienalga, kāds zābaks bradā mūsu laukus — krievu vai vācu?» Pārsteigts jautāju: «Kā tā?» — «Gluži vienkārši — nedz vienu, nedz otru mēs nevaram atvairīt, un kā vāciešiem, tā krieviem ir cietumi un soda nometnes!»

Vakar, 26. jūlijā, nodušojies un iedzēris Mandusa kundzes stipro kafiju, braucu pie Friča. Gribēju zināt, kas iznācis no Voltāta sarunām Londonā. Diemžēl draugs man nevarēja sniegt nekādu informāciju no vācu puses, toties atstājta angļu radio un Šveices laikrakstu ziņojumus. Gēringa uzticības vīrs esot sekmīgi ievadījis sarunas. Vispirms ar Hadsonu (*Hudson*), konservatīvās partijas deputātu, diplomātu un lietpratēju saimnieciskos jautājumos; tad ar Vilsonu, Anglijas valdības padomdevēju ārpolitiskos jautājumos. Abi ir Čemberlena līdzstrādnieki. Esot runāts par angļu kredītiem vācu saimniecībai, kā arī par Vācijas prasību ievērošanu Dancigas un Poļu koridora jautājumā, ja tik Hitlers atmestu domu par karu. Tad arī automātiski atkristu angļu garantijas Polijas robežām. Vilsons esot pat ierosinājis Voltāta sarunu ar Čemberlenu, ko vācietis noraidījis, jo viņam nav bijušas attiecīgas pilnvaras. Tad noticis liktenīgs pārpratums: Hadsons, varbūt dzērumā, kļūdījies tālruņa numurā un nepareizai personai atklājis savu noslēpumu. Tā viss kļuvis zināms gan preseī, gan parlamenta opozīcijai, kas jautājusi Čemberlenam, vai sarunas notikušas valdības uzdevumā. Čemberlens to noliedzis un ticamības dēļ noraidījis pat iespēju, ka tādas sarunas jebkad varētu notikt. Ar to Anglijas un Vācijas sarunu pavediens galīgi pārtrūcis. Tagad vācu laikraksti vēl vairāk nekā pirms divām nedēļām kūda pret Poliju, bet Anglija un Francija piekritusi uzsākt Maskavā militāras sarunas ar Padomju Savienību.

28. jūlijā

Beidzot Fricim izdevies iegūt informāciju par Voltāta neveiksmīgo sarunu atbalsīm Berlīnē. Hitlers par to neesot bijis sašutis. Viņš aizrādījis, ka ar Angliju neesot iespējams vest slepenas sarunas, bez tam Ribentropam esot taisnība, ka šie «plutokrāti» izturoties ļoti divkosīgi. Runādami ar Voltātu par attiecību uzlabošanu ar Vāciju, viņi vienlaikus sūtījuši angļu ģenerāli Aironsaidu (*Ironsides*) uz Poliju plānot pretvācu pasākumus. Tieši tajā laikā kāds Varšavas laikraksts atkal lietojis saukli «Polijas robeža ir pie Elbas!» To visu Hitlers paturēšot prātā.

Šīsdienas AA preses konferencē Lochners jautāja sūtnim Šmitam: «Kā veicas jūsu slepenās sarunas ar Maskavu?» Lielajā telpā iestājās klusums, visi ausījās. «Nu, tik slepenas tās gan nav, ka par tām nevarētu runāt!» — «Es nejautāju par saimnieciskām, bet par politiskām sarunām!» Šmits šo vārdu divkauju veikli izbeidza: «Man žēl, bet par tādām sarunām neko nezīnu. Uzdodiet šo jautājumu Londonā, kas ar Maskavu ved sarunas par Vācijas ielenkšanu!» Klātesošie atzina, ka Lochners ar savu provokatorisko jautājumu palīdzējis vācietim pievērst uzmanību.

nību angļu, franču un krievu sarunām, ko Gebelss nesen bija nodēvējis par savvērestību pret Eiropu.

Pēcpusdienā Manona Ērfūra ieradās pie Mandusa kundzes. Ilgi nebijām redzējušies. Vēlāk, kad posos uz *Promi* preses konferenci, viņa mani pavadīja. *Ūlanda* kafejnīcā, ēdot saldējumu, mazliet patērzējām. Uzzināju, ka Bohēmijas un Morāvijas ieroču fabrikās pirms divām nedēļām algas paaugstinātas par 5%, bet strādnieku skaits apm. par 20 procentiem.

Letai man šodien nekas nebija ziņojams. Bija garāka saruna ar *Havas* direktoru Žūvu. Pieminējām arī Lochnera jautājumu *AA* preses konferencē. «Ziniet, nav dūmu bez uguns. Arī mūsu vēstniecībā kāds pirms dažām dienām ierunājās par tādu iespēju. Norādījums par kaut kādām slepenām vāciešu sarunām ar krieviem nākot no itāliešu vēstniecības. Domājams, ka itālieši to izdomājuši, lai paķircinātu vāciešus, jo tie par Čano palaiduši nesukas baumas. Taču nav neiespējams, ka vācieši saimniecisko sarunu ietvarā apspriež ar krieviem arī citus jautājumus!» Kad apjautājos, kas tā par lietu ar Čano, Žūvs piecēlās, pievēra durvis un smiedamies uzsauca savām mašīnrakstītājām: «*N'écoutez-pas, mesdames!*» (Neklausieties, maņas dāmas!) Izrādās, ka sakarā ar Berlīnes un Romas militārās savienības parakstīšanu vācieši, pazīdami itāliešu ārlietu ministru, bija Čano aizveduši uz smalku prieka māju, kur iebūvēti mikrofoni.

Vakarā pēc darba tikos ar Āboltiņu un ielūdzu viņu uz filmu *Lielā ilūzija* ar simpātisko Žanu Gabēnu. Pēc tam iegriezāmies uz 20 minūtēm *Zilajā vīnogā*.

29. jūlijā

Neparasti klusa svētdiena. No rīta uzrakstīju vēstules Laurai un vecākiem. Pēc tam biju peldēties. Pusdienas ēdu peldētavā — četras desīņas. Pēcpusdienā biju pie Aicheriem uz kafiju. Rūdolfs Aichers jautāja, vai es, Rīgā būdams, esot kaut ko dzirdējis par nesaskaņām starp Ulmani un Balodi. Viņa svaine Benjamiņa kundze rakstījusi, ka Balodi agrāk vai vēlāk nobīdīšot pie malas, jo ģenerālis prasot no prezidenta Satversmi.

Vakarā bijām abi ar pulkvedi ielūgti pie Briča. Tā kā gan Briča, gan Plensnera kundze uzturas ar bērniem Latvijā, iznāca tāda kā vecpuīšu dineja. Plensners bija ļoti runīgs, bet ass. Kritizēja un ironizēja. Tas esot ārprāts, ka pasaules miers būtībā «stāvot un krītot» ar Hitlera slimīgajām iedomām un pārgalvīgo Polijas valdību. Tad arī latvieši dabūja savu tiesu: «Skolā mācījāmies, kā latviešu ciltis zaudēja brīvību, kā sabruka Livonijas valsts un kā norisinājās Kurzemes hercogistes traģiskais noriets, mācījāmies, ka šo nelaimju cēlonis bija pārspīlētais individuālisms un nevienprātība. Tagad mēs šos netikumus papildinām ar sava spēka pārvērtēšanu un politisku bezbēdību! Un tas taču ir dullums, ka audzinām tautu pagājušā gadu simteņa un ķeizaru laika garā! Rīgā pirms kāda laika iznākusi literatūras vēsturnieka Gobas grāmata *Latvju tautas gods*, kurā aizrādīts, ka katrā dzīvoklī jābūt prezidenta ģimetnei, ka prezidents jāgodina kā ģeniāls saimnieks un tautas Vadonis un jāaizmirst, ka viņš kādreiz bijis vienkāršs pilsonis.» Bricis

iesaucās: «Pulkvedi, pietiek smieties un kritizēt!» Bet Plensners atbildēja: «Pazīstamais krievu dzejnieks Ņekrasovs saka:

*Kas nepazīst sēras un dusmas,
Tas savu tēviju nemīl.*

Ceru, ka kungi saprot, ko es ar to gribēju teikt!» — «Saprotam, saprotam, bet neesmu jūs ielūdzis, lai jūs te šovakar diskutētu par nolādēto politiku! Būsim jautri, padziedāsim!» aicināja namatēvs, uzsākdams savā baritonā *Baudi zaļo jaunību*. Mēs piebalsojām. Tā labu laiku dziedājām, stāstījām anekdotes, dzērām un ēdām. Piepeši man radās doma pieaicināt arī Krieviņu. «Kāpēc ne — bet tagad, pulksten vienos?» iebilda Plensners un Bricis. Neatbildēju, bet devos stāvu zemāk. Tur zvanīju — vienreiz, divreiz, trīsreiz, līdz atvērās durvis un tajās parādījās sūtnis rītasvārkos, ar revolveri rokā. Atvainojies par traucējumu, lūdzu piedalīties vecpuišu dinejā. Smiedamies Krieviņš nāca līdzi. Pulkstenis rādīja jau ceturto stundu, kad beidzām šo omulīgo nakti. Dzeju deklamēšanas sacensība starp sūtni un pulkvedi palika neizšķirta.

BRIEST VĀCIJAS UN POLIJAS KONFLIKTS

31. jūlijā

Šodien biju Polijas vēstniecībā, kur aprunājos ar padomnieku Stefanu Ļubomirski. To gan nebiju gaidījis, ka viņš apstiprinās — Berlīnes laikrakstos minētie skaitļi par vācu bēgļiem no Polijas nebūt nav pārspīlēti. «Mēs viņus izkvēpināsim kā tarakānus!»

Kad to atstāstīju Krieviņam, sūtnis tikai kratīja galvu. Viņš to šodien darot jau otro reizi. Pirmo reizi viņam nācies pabrīnīties, pārļausot šodienas pastu. No Rīgas pienākusi ziņa, ka Ārlietu ministrija uzskatot pašreizējo starptautisko stāvokli par samērā nopietnu, bet Kara ministrija, kā arī plašas sabiedrības aprindas domājot, ka Hitlers ar saviem draugiem tikai mēģinot iebiedēt Poliju, jo vācu armija nemaz nespējot karot. Pēc jaunāko notikumu pārspriešanas Krieviņš man iedeva dažus vecākus sūtniecības dokumentus, kurus es varbūt varētu izlietot, gatavodams latviešu un vācu preses sadarbības līguma uzmetumu.

Vīgrabs, kā jau zinātnieks, bija sajūsmā, kad parādīju viņam 1792. gadā Karaļaučos izdoto fon Gaila grāmatiņu *Mūsu senči*. Tajā aprakstīts senprūšu dzīvesveids un senprūšu ietekme Austrumprūsijā. Arī pats fon Gails ir cēlies no senprūšiem. (Ir lasīta arī cita versija — ka Gaili nākuši no Latvijas.) Atcerējāties laikrakstā *Rīts* 1936. gadā publicēto rakstu par senprūšu nacionālās atmodas iespēju, kas Vācijā izraisīja interesantas pārrunas. Padomnieks man tūdaļ solīja 100 RM par grāmatiņu, bet šo piedāvājumu noraidīju, jo neesmu izšķīries, vai to paturēšu pats vai uzdāvināšu Vencelam. Grāmatiņu saņēmu no Bernandi-Krāmera kundzes.

Viņa mani vakar apmeklēja. Diemžēl Nino vēl nav atbildējis, vai viņš septembrī tai varēs parādīt savu dzimteni. Pēcpusdienā bijām Tīrgartenā, kur Bernandi-Krāmera kundze ar jaunmodīgu fotoaparātu uzņēma Prūsijas valdnieku pieminekļus, Uzvaras kolonnu un Brandenburgas vārtus. Pēc darba biju ar viņu nepilnu stundu *Žokeja kluba* bārā. Tur satikām Bojano, kas piesēdās pie mūsu galda un ar acīm gandrīz vai apēda manu eleganto pavadoni. Pavadījuši dāmu līdz viesnīcai, pastaiģājāmies vēl laiciņu pa Kūrfirstendammu. Itāliešu ziņu aģentūras direktors bija sašutis, kad atstāstīju viņam savu šīsdienas sarunu ar Polijas vēstniecības padomnieku. Musolīni esot nesen ieteicis Hitleram būt mērenākam un vest sarunas ar Londonu. Tagad būšot jānomierina Varšava.

8. augustā

Lietuvas žurnālistu delegācija ieradusies Berlīnē. AA ārzemju žurnālistu klubā sūtnis Brauns fon Štumms uzrunāja lietuviešus ar «mīlie draudzīgas valsts pārstāvji!» *XX Amžius* pārstāvis Dr. Dilinkaitis atbildēja delegācijas vārdā — gari, mazliet naivi un padevīgi. Manīju, ka vācieši vienu otru reizi saskatās. Sūtnis Škirpa turpretī ir pavisam cita kalibra personība — ļoti enerģisks un gudrs cilvēks ar lieliskām manierēm. Vakar Fricis man atstāstīja kāda vācu diplomāta sarunu ar Škirpu, kurā lietuviešu sūtnis paskaidrojis: «Ja es būtu bijis Lietuvas politikas noteicējs, es par Klaipēdu nebūtu interesējies, bet nebūtu arī kritis jums (vāciešiem) ap kaklu. Man būtu tikai viens mērķis — Baltijas vienība!»

Parīt 850 vācu kinoteātros izrādīs filmu *Zigfrīda līnija — Vācijas sargs rietumos*. Fricis man teica, Kara aviācijas ministrijas ģenerāļi nodēvējuši šo filmu par Gebelsa propagandas meistardarbu — viss esot īsts, bez jebkādam dekorācijām, un tomēr vēl tikai sapnis! Zviedrija diplomātiski atzinusi Slovakiju (38 000 km² ar 2,5 milj. iedz.). Draugs brīnījās, ka citkārt atturīgie zviedri tik ātri pielāgojušies apstākļiem.

Pēcpusdienā biju ielūgts pie Vrukiem. Viņi pirms dažām dienām atgriezās no Latvijas un ir ļoti apmierināti ar Jūrmalā pavadīto atvaļinājumu. Bijuši arī Ķemeros, Kuldīgā un Jelgavā. Pateicoties par manu palīdzību Latvijas brauciena nokārtošanā, vecais kungs man uzdāvināja Rīgā pirktu senu latviešu gredzenu. Tad mūsu sarunu pārtrauca krāsotājs, kas bija ieradies, lai iztapsētu dažas istabas. Kamēr biju kādas piecas minūtes viens ar Vruka jaunkundzi, viņa man atklāja: «Varat ticēt vai neticēt, bet Latvijā jutos tā, it kā es tur būtu mājās. Saku to, neietekmēta no tā, ka tēvs, pārbraucot Latvijas robežu, sāka raudāt. Par šo manu izjūtu man lielā mērā jāpateicas jums!» Mazliet samulsis jautāju: «Kā lai to saprotu?» — «Stāstot par dzimteni, jūsu vārdos bija daudz mīlestības. Kad beidzot nokļuvu Latvijā, mani pārņēma tāda pati mīlestība pret mežiem, laukiem, jūru un pilsētām. Kad svētdienas rītos klausījos baznīcas zvanā, likās, it kā dzirdētu jūsu stāstījumu par Latviju.»

10. augustā

Astoņos no rīta piezvanīja Fricis — man nekavējoties jābraucot pie viņa. Jauna sensācija! Vakarvakarā viņš esot ciemojies pie Gēringa māsas. Tur uzzinājis

jaunāko. Kā zināms, Gēringa pirmā sieva Karina bijusi zviedriete. Viņš sievu ļoti mīlējis, tāpat viņas radus un uzturējis ciešus sakarus arī ar viņas paziņām. Tā arī ar baņķieri Dālerusu, kam esot daudz draugu Anglijā un kas nesen uzturējies Londonā. Angļi, zinādami viņa pazišanos ar Gēringu, lūguši, vai zviedrs nevarētu ierosināt oficiālas sarunas starp angļiem un vāciešiem. Pēc dažām dienām — ap 5. augustu — Vācijā ieradusies neliela angļu delegācija. Dālerusa sievas (viņa ir vāciete) muižā angļus pieņēmis Gērings. Angļu delegācijas vadītājs, apakšnama deputāts Spensers (*Spencer*) esot ļoti labi sapraties ar Gēringu.

Sākotnēji Vācijas kanclers esot «resno» lamājis, bet tad apsolījis, ka apsvēršot šādu četru valstu slepenas konferences iespēju. Protams, ka es tūliņ aizriekšoju uz sūtniecību un dzirdēto atstāstīju sūtnim, kas savukārt steidzās šo informāciju šifrētā telegrammā darīt zināmu Rīgai.

Otra, mazāka sensācija! Kādā pēcpusdienā, iepriekš nepieteicies, pie Plensnera sūtniecībā ieradies Anglijas militārā atašeja palīgs, lai aprunātos ar pulkvedi par politisku problēmu: proti, Anglija vēloties, lai Latvijas valdība, atsācīdamās no neitralitātes principa, piekristu Maskavas garantijai. Plensners esot gribējis iesaistīt šajā sarunā Krieviņu, bet to anglis nevēlējies, jo viņš esot izteicis vienīgi draudzīgu mājieni, nevis oficiālu ierosinājumu.

20. augustā

Nespēju daudz rakstīt, jo esmu saspiedis automašīnas durvīs četrus labās rokas pirkstus. Pirms sešām dienām manā dzīvoklī atskanēja tālruņa zvans. Direktors Bērziņš! Man nekavējoties jābrauc uz Rīgu pie viņa Meža parkā, bet sūtniecībā nevienam neesot par to jāzina, tāpat *Letā* un citur. Ar lielām pūlēm — pēc Karaļaučiem bija divas reizes jāpārkāpj citā vilcienā — ierados svētdienas vēlā priekšpusdienā pie Bērziņa. Bija visos sīkumos jāpastāsta par politisko stāvokli Berlīnē. Piepeši atvērās durvis un ienāca Munters — vaļējā sporta krekļā, flaneļa biksēs. Sēdāmie pie pusdienas galda — bez namamātes. Kā jau biju sagaidījis, Munters vēlējās zināt, kā es tieku pie informācijas, kuras avots ir Gēringa māsa. Izstāstīju. Sekoja vēl citi jautājumi. Munters jutās vīlies, ka es par tālāko attīstību neko nespēju pateikt. Sarunā mūsu ārlietu ministrs uzsvēra, ka starptautiskais stāvoklis esot nepārskatāms, bet kara briesmas šķietot nenovēršamas, jo Hitlers un viņa ārlietu ministrs Ribentrops vēloties karu. «Bet kas zina, varbūt Berlīnei izdosies ar Londonu vienoties tādējādi, ka poļi saņemtu zilu aci, bet mēs nokļūtu Hitlera kabatā!» Munters ilgi nepalika. Saldo ēdām ar Bērziņu vieni. Bijām vienisprātis, ka būs karš! Tādēļ norunājām šifrus. Ja kara dēļ mūsu sakari pārtrūktu un mums būtu jāsazinās ar citas personas starpniecību, tad direktors izteiks savus rīkojumus man taisni pretējā nozīmē, nekā tie patiesībā domāti. Piemēram, ja direktors vēlētos, ka rakstu, tad viņš dotu rīkojumu nerakstīt. Atvadoties viens otru nofotografējām. Berlīnē ierados noguris kā suns. Kāpjot taksītī, saspiedu pirkstus. Bija jādodas pie ārsta.

Vakarā iegriezos uz īsu brīdi pie Friča. Viņam bija viesi. Garderobē ieraudzīju vairākas flotes virsnieku cepures. Nevēlējos viņu traucēt, bez tam roka sāpēja.

Taču draugs lūdza mani brīdi uzgaidīt redakcijas istabā, iedošot man interesantu Šveices avīzes rakstu izlasīt. No salona sadzirdēju balsu čalu un klavieru mūziku, bet no otras blakusistabas divu vīriešu balsis: «... labi, labi, bet pasaki man, kādēļ tu šovakar esi tik kašķīgs?» — «Kādēļ? Tādēļ, ka nebiju rēķinājies ar to, ka manai zemūdenei jau rītvakar būs jāseko pārējām un jāieņem pozīcijas. Biju apņēmies vēl...» Ātri atstāju istabu. Gaitenī saskrējās ar Frici. «Kas atrodas tajā telpā?» — «Ak tā, flotes virsleitnants fon Putkammers ar savu draugu, arī flotes virsnieku. Kas ir?» — «Nekas!» Steidzos uz sūtniecību pie Plensnera, jo dzirdētais nozīmēja, ka vācu zemūdenes jau pirms vairākām dienām izbraukušas ieņemt pozīcijas. Griezoz pie Plensnera, jo sūtnis atrodas Karaļaučos lielajā lauksaimniecības izstādē.

Pirms četrām dienām piedzīvoju necerētu priecīgu atkalredzēšanos. Mūsu jātnieki, kas atradās ceļā uz Ācheni, kur no 18. līdz 28. augustam notiks lielas starptautiskas jātnieku sacensības, iegriezās mūsu sūtniecībā. Viņu vidū vecie skolasbiedri, virsleitnanti Hollanders un Pētersons (Latvijas pareizticīgo metropolīta Augustīna dēls). Pavadijām jauku stundu, atceroties pagājušo dienu notikumus. Manu ielūgumu uz glāzi vīna *Zilajā vīnogā* viņi atteica, jo bija saslimuši. Abi bija iepriekšējā dienā saindējušies, ēdot desu. Sūtnis lika viņiem dzert zāles un viņa paša gatavoto piparšņabja kokteili, jo abi jātnieki bija neparasti bāli un abiem sala.

21. augustā

Berlīnes prese gaviļē par vakar slēgto Vācijas un Krievijas saimniecības līgumu. Turpretī Šveices radio ziņo par gausajām Anglijas, Francijas un Padomju Savienības militārajām sarunām Maskavā. Tās šodien atkal atsāk. Polija uztraucas par acīm redzamu drudzainu vācu naciņu bruņošanos Dancigā un kādas poļu satiksmes lidmašīnas apšaudīšanu Polijas gaisa telpā. Vācu prese savukārt izceļ poļu armijas vienību izvietošanu pierobežas joslā, kā arī vāciešu deportēšanu uz Austrumpoliju un vairāku vācu bēgļu nošaušanu, kad tie mēģinājuši pāriet robežu. Šāda rakstura ziņas tagad lasāmas katru dienu, un pie tām sāk pierast.

Šodien steidzos stundu agrāk uz AA preses konferenci, jo mūs, t. i., kādus 20 ārzemju žurnālistus, iepazīstināja ar Vācijas jauno Valsts kanceleju. To gada laikā uzcēla 5000 strādnieki, strādādami dienu un nakti. Protams, ka visvairāk interesēja Hitlera darbistaba. No priekštelpas uz viņa sekretariātu un kabinetu ved 150 metru garš marmora gaitenis. Kreisajā pusē augsti logi ar smagiem plīša priekškariem, labajā — 12 milzīgas durvis; sešas lielas lustras un neskaitāmi citi gaismekļi. Gaiteņa abos galos sardze melnos tērpos, baltām uzkabēm un šautenēm. Hitlera istaba ir apm. 45—50 m² liela. Tūlīt pie ieejas kreisajā pusē liels rakstāmgalds, tā priekšā trīs lieli ādas krēsli, neliels dīvāns ar diviem atzveltņiem un apaļš galds ar sešiem atzveltņiem; kaktā liels globuss, četras lielas gleznas (vecmeistaru darbi), divi skapji un četri lieli logi; grīda izklāta milzīgiem paklājiem. Manu uzmanību saistīja rakstāmgalds ar trim tālruņiem, divām lampām un vairākām grāmatām (to starpā arī enciklopēdija); galda vienā pusē četras atvilktnes, otrā divas lielas

atvilktnes — vienā, cik varēju redzēt, atradās radioaparāts. Uz galda ievēroju dažas aktis un — acenes. Mūsu pavadoņi — to bija pieci (!) — jutās neērti, kad jautāju, vai Hitlers ir īsredzīgs vai tālredzīgs. Vēl neērtāk viņiem kļuva, kad spānietis Gariga uz loga aiz aizkariem ieraudzīja bruņucepuri. Kopiespaids — viduvējs. Šāda telpa varētu piederēt arī lielam grāmatizdevējam.

Briči mani ielūdza pusdienās *Vīnes* restorānā. Bricis bija ļoti bāls un noguris. Kundze man pateicās par to, ka es viņas vīram palīdzu darbā, kuru viņš, turpinoties pašreizējiem darba apstākļiem, ilgi nevarēšot veikt. Bricis, zinādams sievas straujumu, paskaidroja: «Vāciešiem gandrīz ik nedēļu ir jaunas prasības vai jautājumi, bet Rīga nepacietīgi gaida vērtējumus un ieteikumus. Tā kā šefam pašreiz politiskie jautājumi ir pirmajā vietā, bieži nezinu, ko darīt. Būtu labi, ja mēs visi reizi nedēļā sanāktu kopā, lai apmainītos ar pieredzi un informāciju. Citās pārstāvniecībās tas tā ir parasts» (vecu vecais uzskats!).

Nino atrakstīja, ka viņš labprāt parādīšot Bernandi-Krāmera kundzei Dienvidslāviju. Tīdke saslīmī ar vasaras gripu, bet Vencels, kam gribēju uzdāvināt grāmatīņu par senprūšiem, atstājis Berlīni nezināmā virzienā. Laikam gan kaut kur Polijas virzienā «ieņemt izejas pozīcijas».

Beidzot! Saņēmu arī no Lauras vēstuli! Man šķiet, ka viena ir gājusi zudumā. Esmu apmierināts par to, ka viņas vēstulē nav manāms satraukums par saspīlējumiem Austrumeiropā. Vienu viņas teikumu gan nesaprotu: «Zini, ja meitene ir par kādu izšķīrusies, tad viņa cer dzirdēt no izredzētā, ka tas arī izšķīries par viņu!» Vai tad Laura nezina, ka es viņu mīlu, ka ilgojos pēc dienas, kas mūs apvienos uz visu mūžu? Taču šinī acumirkli apzinos, ka bija labi, ja vasarā par to nerunāju. Kas zina, kā risināsies turpmākie notikumi? Varu ieraut viņu atvarā!

Krūkļa jaunkundze man šodien stāstīja, ka sūtnis pirms brauciena uz Karaļaučiem bijis ļoti nomākts, jo viņš veltīgi pūlējies tikties ar valdošajiem angļu, franču un poļu vēstniecības darbiniekiem. Vienīgi Itālijas vēstnieks Atoliko solījis viņu pieņemt 24. augustā. Atcerējos, ka Krieviņš man pirms dažām dienām nolasīja izvilkumu no Latvijas pārstāvja Tautu Savienībā, Ženēvā, Feldmaņa vēstules. Tajā bija uzsvērts, ka Ženēvā Tautu Savienības sanāksmēs angļu un krievu delegātos valdot vienprātība par to, ka sarkanajai armijai jāatļaujot izbūvēt Baltijas valstīs platformu Padomju Savienības aizsardzībai. Feldmanis ir sašutis, ka triju valstu sarunās par mums runā «kā par malkas pagalēm», nevis kā par cilvēkiem. Šajās sarunās mēs pat ar *tour de force* (ar varu) nevarētu iesaistīties. Esot pazemojoši, ka mums no laikrakstiem jāuzzina, ko par mums spriež, jo vairāk tādēļ, ka tāda tirgošanās ilgst jau četrus mēnešus un vienīgi pašā sākumā (majā) angļi paziņoja mūsu valdībai, ka paredzētas sarunas ar Maskavu, kas neskaršot mūsu neatkarību.

Somiete Dr. Norna manāmi norūpējusies man jautāja, vai krievi griezušies pie mūsu valdības un prasījuši paskaidrot, kā latvieši domājot aizsargāt savu neitralitāti? Tāds jautājums esot prasīts Somijas valdībai, pamatojot to ar gaidāmo karu un ar nopietnu apdraudējumu padomju ziemeļrietumu robežai.

Līdzīgs jautājums man bija jādzird šovakar no *TASS* pārstāvja. Revanšējoties biju ielūdzis Filīpovu vakariņās. Lāvu viņam izraudzīt restorānu. Brīnījos, ka viņš izšķīrās par krievu emigrantu lokālu *Troika*, kas atrodas mūsu sūtniecības tuvumā.

Tikko satikāmies, viņš nodeva sveicienus no padomju vēstniecības preses atašeja Smirnova ar jautājumu, kad man būtu laiks ierasties pusdienās viņu vēstniecībā. Tas nozīmēja, ka tur zināja par viņa sarunu ar mani. Tā arī bija, jo liela daļa no tā, ko Filipovs man stāstīja, bija domāta Krievīna ausīm. Pirmkārt, angļi bijuši tie, kas triju valstu sarunās ierosinājuši garantēt citu valstu drošību, minēdami Beļģiju. Polija jau saņēmusi Anglijas garantiju. Tādēļ Maskava dibināti paliekot pie prasības, lai visas Padomju Savienības kaimiņu valstis saņemtu garantijas, jo neviena no tām neesot šo jautājumu pārrunājusi ar Kremļa pārstāvjiem (te atcerējos Dr. Nornas jautājumu). Otrkārt, sarunā ar padomju vēstnieku Maiski Anglijas ārlietu ministrs Halifakss 12. jūnijā nācis klajā ar šādu ierosinājumu: «Ja Baltijas valstis un citas nevēlas saņemt garantijas — ko var saprast, jo tas aizskar nacionālo godu, — tad neminēsim šīs valstis vārdā!» Nākamajā padomju ierosinājumā garantijas neesot pieminētas, bet ieteikts noslēgt triju valstu savienību un karot, ja Vācija uzbruktu kādai no astoņām valstīm (Polijai, Rumānijai, Grieķijai, Beļģijai, Turcijai, Somijai, Latvijai vai Igaunijai). To Londona un Parīze noraidījušas. Anglija vēlējusies runāt arī par Šveices un Holandes garantijām, bet Francija nākusi klajā ar prasību noslēgt triju valstu līgumu un tad slepenā protokolā minēt tās valstis, kurām būtu jāsniedz palīdzība. Padomju Savienība, vēlēdamās iedarbīgu lielvalstu vienošanos, nevis tādu, kāda pastāvēja Maskavas un Parīzes starpā, panākusi, ka Maskavā uzsāktas militāras sarunas. Tajās angļi un franči 14. augustā apsolijuši saistošas poļu un rumāņu atbildes uz jautājumu, vai viņi atzīst Maskavas sniegtās garantijas, tādā veidā iesaistot arī šīs valstis šajās nozīmīgajās sarunās. Līdz šai dienai atbildes vēl neesot saņemtas. Jautāju: «Kāpēc oficiāli neapjautājas, ko domā Rīga, Tallina un Helsinki?» — «Tas jums jāprasa angļiem un frančiem,» krievs atbildēja.

23. AUGUSTA NODEVĪBA

22. augustā

Neticams jaunums! Radiofons atkārtoja nakts ziņu (nokavēju to, vakariņojot ar Filipovu), ka Ribentrops rīt lidos uz Maskavu, lai noslēgtu ar krieviem neuzbrukšanas paktu.

Nekavējoties sazinājos ar Frici. Arī viņš to bija uzzinājis tikai šorīt. Aizbraucu uz *AA* un *Promi*. Tur saņēmu tikai vienu atbildi: «Klausieties radio ziņas!» Braucu uz *DNB*. Vācu aģentūras ziņās neatradu nekādu tuvāku paskaidrojumu. Iegriezos *Havas* redakcijā. Zūvs bija izsaukts pie vēstnieka Kulondra. Žurniaks, smēķēdams cigāru, ko viņš parasti nedara, sastādīja kādu sarakstu. Viņš īsi paskaidroja: «Uzskaitu visas tās pazīmes, kuras norādīja uz abu bandītu tuvināšanos, bet kuras mēs neievērojām!» Devos tālāk pie Lochnera. Amerikānis, kā arvien, bija mazliet vienaldzīgs. Uz maniem jautājumiem viņš atbildēja: «Ieteicu jums nepētīt, kā tas

varēja notikt, bet gan, par kādu cenu. Kam par to jāmaksā un ar ko?» Beidzot steidzos uz sūtniecību.

Grikmaņa jaunkundze mani brīdināja: «Sūtņis jūs jau vairākkārt meklēja!» Tā nu saņēmu no šefa rājienu taisni tai brīdī, kad pirmo reizi bijām visi kopā — sūtņis, Vīgrabs, Plensners, Bricis un es. Ziņoju par saviem nesekmīgajiem mēģinājumiem ievākt tuvāku informāciju. Krieviņš Lochnera piezīmē saskatīja vērtīgu norādījumu. «Nu, kungi, kam, jūsprāt, būs jāmaksā un ar ko?» Vīgrabs, Bricis un es atbildējām: «Hitlers būs maksātājs, un viņš samaksās ar Rumāniju, t. i., Besarābiju.» Plensners skaļi ironizēja: «Uzprasiet to pasaules labākajam izlūkdiestam Londonā!» Sūtņis pukojās par to, ka Somijas un Lietuvas pārstāvji atrodas atvaļinājumā. Taisni tagad! Tad viņš cēlās, lai brauktu pie saviem amata brāļiem un uzdeva arī mums doties ceļā un ievākt informāciju.

Vēlā pēcpusdienā ļoti noguris sēdēju ar Plensneru padomnieka Vīgraba kabinetā. Arī Krieviņš ieradās uz īsu brīdi. Tikko viņš apsēdās, dzirdējām pa atvērto logu mūsu citkārt klusajā ielā ieķērcamies skaļruni ar jau dzirdēto radio ziņu: «Šodien Lielvācijas ārlietu ministrs fon Ribentrops...» «Mums visiem jākaunas, ka bijām tik akli un kurli,» teica pulkvedis un aizvēra logu. Iestājās neveikls klusums. Tad Vīgrabs piebilda: «Man pirmīt zvanīja paziņa no Japānas vēstniecības. Vācieši japāņu vēstnieku ģenerāli Ošimu informējuši apmēram 30 stundas pirms Ribentropa lidojuma. Ja tas nebūtu noticis, vēstniekam nebūtu nekas cits atlicis kā harakiri. Tātad, ja to nav zinājis pat Vācijas sabiedrotais Antikominternes paktā, mums par mūsu nezināšanu nav jākaunas.»

23. augustā

Völkischer Beobachter ievadrakstā lasāms: «Klausoties pusnakts ziņas, vācu tauta saprata, ka Berlīnes un Maskavas vienošanās nav nekāds «ģeniāls triks», bet gan tā stāvokļa atjaunošana, kas arvien pastāvējis Krievijas un Vācijas attiecībās.» Vārds *arvien* sevišķi izcelts. Ievadraksta beigās norādīts, ka Berlīnes un Maskavas sarunas tāpēc bijušas tik sekmīgas, ka vācieši padomju valdībai neesot uzstādījuši neizpildāmas prasības. «Mēs neko neprasījām, tāpat kā slēdzot līgumus ar dāņiem, igauņiem un latviešiem.»

24. augustā

Berlīnes un Maskavas radiofona un preses komentāros izpaužas gaviles, bet Londonas, Parīzes, Bernes un Ženēvas — nospiestība.

Berlīnē: kamēr Vācijai un Krievijai bijušas draudzīgas attiecības, abām valstīm arvien klājies labi.

Maskavā: ar Maskavas un Berlīnes līgumu novērstas kara briesmas.

Londonā: apmulsums; ārkārtēja parlamenta sēde.

Parīzē: apjukums un neziņa.

Stokholmā: mainījies Eiropas politisko spēku samērs.

Vašingtonā: Eiropā radusies jauna, nedabiska koalīcija.

Vācijas ārlietu ministrs Joachims Ribentrops (otrais no labās) 1939. gada 23. augustā, tikko atgriezies no Maskavas, ziņo redzami pacīlātajam Hitleram par neuzbrukšanas līguma noslēgšanu un Austrumeiropas iztirgošanu Staļinam.

Tomēr arī Vācijā valda zināms apmulsums. *AA* un *Promi* preses konferencēs pagaidām nekas nav uzzināms. Jaunumi sagaidāmi tikai tad, kad līdz ar Ribentropu no Maskavas atgriezīsies arī «preses Šmits».

Mazliet jautrības sagādāja Kronikas piezīme, ka dāņu komunistu laikraksts šo paktu esot atzīmējis par «vislielākajiem naciņu propagandas meliem».

Polijā atkal iesaukti vairāki gadagājumi. Tagad poļiem esot 1,7 milj. karavīru. Braucot uz iekšpilsētu, ieraudzīju šodien pie Gleisdreieka stacijas vismaz sešus sanitārvilcienus. Plkst. 16.00 patīkami vēsajā *AA* preses konferences zālē (ārā bija karsts) sāka pulcēties ārzemju žurnālisti. Plkst. 17.00 to bija jau ap 150, daudzi tikai šorīt ieradušies no ārzemēm. Visi nepacietīgi gaidīja pirmo vācu oficiālo paskaidrojumu presei, cerēja arī, ka ieradīsies pats Ribentrops. Pagāja vēl viena stunda. Kaut arī telpa bija pilna ļaužu, valdīja klusums. Pulkstenis rādīja jau septiņi, bet arvien vēl nekas nenotika. Telpa grimta cigarešu un cigāru dūmu mutulī. Sasprindzinājums kļuva neciešams. Beidzot kāds *AA* ierēdnis paziņoja, ka vācu delegācija ieradusies Berlīnē. Uz Ribentropu neesot jāgaida, jo viņš no lidlauka došoties pie Hitlera, kas šodien atgriezies no Dienvidvācijas. Pēc neilga laika atvērās lielās ozolkoka durvis un tajās parādījās sūtnis Šmits ar vieglu putekļu mēteli un mazu koferi rokā. Gandrīz skriešus viņš devās pie galda, iesaukdamies: «Mani kungi, nākamajos simt gados nebūs nekādu karu starp Krieviju un Lielvāciju!» Maskavā viss esot norisējis draudzīgā garā. Aktuāli jautājumi un problēmas tikušas ātri noskaidrotas. Tas pierādot, ka ideoloģiskas pretišķības nekavējot lielvalstu draudzību. Kāds žurnālists jautāja: «Un ko jūs mums varat pateikt par pakta saturu?» — «Par to palasiet laikrakstos! Esmu bezgala noguris. Sveiki, mani kungi!»

Konferenci atstāju kopā ar *Havas* direktoru Žūvu. Abi bijām neapmierināti, kaut gan zinājām, ka patiesība no Šmita nebija sagaidāma. Kolēģis bija drūms, it kā novecojis. «Nu, kas tagad būs?» viņš jautāja. Mana atbilde bija īsa un spontāna: «Saprašanās ar Maskavu kāpinās Hitlera apsēstību uzsākt karu pret Poliju. Tā tad gaidāms karš!» — «Tā ir,» Žūvs domīgi norūca, «rītdien es daļu no savām mantām iekravāšu mašīnā un iepirkšu benzīnu līdz Francijas robežai!»

Vēlu vakarā — šodien man bija 20 minūšu ilga saruna ar *Letu* — apmeklēju sūtni. Ziņoju viņam par *AA* preses konferenci un par ārzemju žurnālistu domām. Taču par to, kas mūs interesēja, nezinaļu neko teikt. Arī Krieviņam nebija izdevies kaut ko uzzināt. Viņam vienīgi bija laimējies dabūt savienojumu ar Munteru. Ministrs esot lūdzis vācu sūtni izkārtot īsu Ribentropa lidojuma pārtraukumu Rīgā, lai aprunātos ar vācu kolēģi. Taču lūgums strupi noraidīts!

25. augustā

No rīta runāju ar Vigrabu un Plensneru. Sūtnis bija neparasti agri izgājis pilsētā. Nedz padomnieks, nedz pulkvedis nebija neko jaunu uzzinājis. Arī manai «zon-dēšanai» nebija nekādu panākumu. Apmeklēju Ungārijas, Šveices, Somijas un Francijas preses atašejus, kā arī tādus labus Vācijas draugus kā indieti Habiburu Rāmanu, holandiešu Maksu Blokzīlu un daudzus citus. Pēcpusdienā devos pie japāņiem vai, kā viņi paši sevi dēvēja, «pirmajiem Ribentropa—Molotova pakta upuriem». «Un kas būs nākamais upuris?» — «Droši vien kāda Vācijas kaimiņvalsts, jo Hitleram, šim smirdonim, citu maksāšanas līdzekļu nav,» atbildēja *Domei* aģentūras direktors Adachi. Uztraucošas ziņas! Naciņu «pašaizsardzības» vienībām Dancigā esot jau vieglā artilērija un bruņumašīnas. Vācu vecais kaujas kuģis *Schleswig-Holstein* ieradīšoties Dancigā. Lai traucētu vāciešu bruņošanu, poļi pirms 12 stundām apturējuši preču vilcienu satiksmi ar Dancigu. Poļu zenīartilērija notriekusi kādu vācu sporta lidmašīnu. Aizvakar caur Berlīni austrumu virzienā brauca 14 militārie transporti, vakar 12 un šodien trīs. Uzzināju to no Prohāzkas, kam te ir vēl vecs «neatkarības laika» ziņotājs.

Tikko ierados darbā, atsprāga istabas durvis un ienāca divi *Reuter* aģentūras žurnālisti. Šopēcpusdien Anglijas ārlietu ministrs Halifakss un Polijas vēstnieks Londonā parakstījuši Anglijas un Polijas militārās savienības līgumu. Tas naciņiem būšot pārsteigums, jo viņi pēc Berlīnes un Maskavas vienošanās tā kaut ko nebūs gaidījuši. Runājām vēl par šo un to. Kad ieminējos par mūsu neitralitāti, viens no angļiem saniknots iesaucās: «*Your stupid idea doesn't work!*» (Jūsu mulķīgā iecere nekam neder.) Pēc pusotras stundas biju pie Krieviņa. Viņš atstāja nopietnu, bet ļoti mierīgu iespaidu. Par Londonas jaunumu viņš bija dzirdējis Šveices ziņu raidījumā.

26. augustā

Nu ir traki! Radio ziņo, ka poļi apšaudījuši vācu satiksmes lidmašīnu, kurā atradies valsts sekretārs Štukarts un trīs šveiciešu fabrikanti.

Sūtniecībā mani sazvanīja Stachivs. Bija kaut kas svarīgs, jo viņš lietoja mūsu norunāto kodu. Drīz pēc tam tikāties. Bēdīga un riebīga informācija: Ribentropa—Molotova paktam esot slepens papildu protokols, abas puses vienojušās par Polijas dalīšanu un par Igaunijas un Latvijas ietilpināšanu Maskavas ietekmes sfērā; bez tam Vācija atzīstot padomju intereses Besarābijā. Gandrīz bez elpas ierados pie sūtņa. Te piedzīvoju otru pārsteigumu. Sūtņis atklāja, ka viņš jau vakar uzzinājis par slepeno protokolu (no viņa stāstījuma nopratu, ka informators bijis viņa draugs un Latvijas labvēlis sūtņis Kīvics) un ka viņš šo bēdīgo vēsti jau vakar darījis zināmu Rīgai. Tomēr viņš bija pateicīgs par manu informāciju, jo tā no citas puses apstiprināja to, ko pats bija uzzinājis. Līdz šim es biju vienīgais sūtniecības darbinieks, kas viņam šajā lietā bija varējis sniegt kādas izziņas. Krieviņš mani lūdza pagaidām par notikušo sūtniecībā ne ar vienu nerunāt.

Pusdienās biju ielūgts pie Vrukiem. Visu laiku bija jādomā par mūsu valsts iztirgošanu. Pa ausu galam dzirdēju, ka Vruks vēlas palīdzēt kādam vācietim, turīgam ķīmiķim (medikamentu fabrikantam) Latvijā. Tas mums ienesīšot naudu, jo viņam esot divi jaunu zāļu patenti. Fabrikants gribot izceļot, jo viņa sieva esot neāriskas izcelsmes. Vienīgā problēma — vāciešiem naidīgais noskaņojums Latvijā. Apsolīju, ka par šo lietu aprunāšos ar sūtņi.

Pēcpusdienā apciemoju Frici. Pastāstīju viņam bēdīgos jaunumus. Draugs piezīmēja, ka šī informācija viņam noderēšot kādā svarīgā sarunā un ka viņam nekavējoties jāsteidzoties uz tikšanos. Atvadījos un braucu uz *DNB*, kur vispirms devos pie Žūva. Tieša apstiprinājuma par slepenā protokola esamību viņam nebija, toties vairāki norādījumi uz to.

Šovakar *Letai* neko nediktēju, bet lūdzu savienojumu ar direktoru. Ziņoju viņam par Hitlera nodevību. Pēc kāda brīža dzirdēju Bērziņa balsi: «Tu esi piedzēries, ej izgulēties!» Braucu mājās. Biju noguris, bet apmierināts. Zināju, ka visas *DNB* tālsarunas noklausās. Tagad Berlīne zina, ka mēs esam informēti. Biju šo savu rīcību labi apsvēris.

27. augustā

«Atkal nekas!» — tāds bija ārkārtējās *AA* preses konferences (svētdienā) dalībnieku vispārējais atzinums, kaut gan visi juta, ka notiek kaut kas neparasts. Ziņneši nāk un iet. Partijas vadības, bruņoto spēku un saimniecisko darbinieku apspriede pēc apspriedes. Prese un radio sniedz uztraucošu informāciju par stāvokli pie poļu robežas. Naktīs pa sliedēm un autoceļiem ripo neskaitāmi militāri transporti. *AA* pagalmā bieži redzami Anglijas, Francijas, Itālijas un arī Polijas vēstniecības limuzīni. Bet *AA* un *Promi* preses konferencēs vācu ierēdņu atbildes kļūst ar katru dienu nenozīmīgākas un īsākas. Šķiet, ka aiz kulīšiem izšķiršanās jau notikusi. Bet kāda tā ir? Kāda loma tajā Berlīnes un Maskavas paktam? Uz šiem jautājumiem, kas varbūt skar vairāku tautu likteni, te neviens neatbild.

Redzēdams, ka esmu viens, Fricis piesteidzās man klāt un pačukstēja: «Brauc nekavējoties uz manu dzīvokli!» Tā ieradāties ap plkst. 13.00 katrs ar savu taksīti Vichmaņa ielā 23. Mūsu noruna, ka pēc iespējas kopā nerādīsimies cilvēkos,

Geheimen Zusatzprotokoll.

Aus Anlass der Unterzeichnung des Nichtangriffsvertrages zwischen dem Deutschen Reich und der Union der Sozialistischen Sowjetrepubliken haben die unterzeichneten Bevollmächtigten der beiden Teile in streng vertraulicher Aussprache die Frage der Abgrenzung der beiderseitigen Interessenssphären in Osteuropa erörtert. Diese Aussprache hat zu folgenden Ergebnis geführt:

1. Für den Fall einer territorial-politischen Umgestaltung in den zu den baltischen Staaten (Finnland, Estland, Lettland, Litauen) gehörenden Gebieten bildet die nördliche Grenze Litauens zugleich die Grenze der Interessenssphären Deutschlands und der UdSSR. Hierbei wird das Interesse Litauens am Wilnaer Gebiet beiderseits anerkannt.

2. Für den Fall einer territorial-politischen Umgestaltung der zum polnischen Staate gehörenden Gebiete werden die Interessenssphären Deutschlands und der UdSSR angeführt durch die Linie der Flüsse Narew, Weichsel und San abgegrenzt.

Die Frage, ob die beiderseitigen Interessen die Erhaltung eines unabhängigen polnischen Staates erwünscht erscheinen lassen und wie dieser Staat abzugrenzen wäre, kann einzigartig erst im Laufe der weiteren politischen

Entwickelung geklärt werden.

In jedem Falle werden ^{beide} bei Regierungen diese Frage
in Wege einer freundschaftlichen Verständigung lösen.

3) Hinsichtlich des Südostens Europas wird von
sowjetischer Seite das Interesse an Bessarabien betont.
Von deutscher Seite wird das völlige politische Desinter-
essement an diesen Gebieten erklärt.

4) Dieses Protokoll wird von beiden Seiten streng
geheim behandelt werden.

Moskau, den 23. August 1939.

Für die
Deutsche Reichsregierung

Joachim Ribbentrop

In Vollmacht
der Regierung der
U.S.S.R.:

Wjatschlaw Molotow

1939. gada 23. augustā Maskavā parakstītais slepenais protokols
ar Joachima Ribentropa un Vjačeslava Molotova parakstiem.

arvien vēl ir spēkā. Fricim bija daudz jaunumu, bet diemžēl ne par noziedzīgo Berlīnes un Maskavas paktu. Hitlers bija pārliecināts, ka krievu un vāciešu sprāšanās radišot Parīzē un Londonā valdības krīzi, kam sekošot Polijas garantiju atsaukšana, tad Polija piekāpšoties un tur pie varas nāksot jauna, Vācijai draudzīga valdība. Anglijas un Polijas militārās savienības slēgšana 25. augustā esot viņu pārsteigusi. To izmantojis Gēringš, kas, Gebelsa atbalstīts, lūdzis 23. augustā Hitlera atļauju lidot uz Londonu, lai risinātu ar Čemberlenu sarunas par Dancigas konflikta likvidēšanu un Berlīnes un Londonas sadarbību. Gēringa angļu sarunu partneris deputāts Čārlzs Spensers esot viņam ziņojis, ka britu ārlietu ministrs

Halifakss piekrītot šādām sarunām. Taču Hitlers pēc apspriedes ar Ribentropu un armijas šefu ģen. Keitelu to noraidījis un paziņojis, ka vēloties pieņemt angļu vēstnieku Hendersonu, lai noskaidrotu, «ko tie tur, Londonā, īsti domā». Pēc šīs neveiksmes divi vācu diplomāti lūguši Gēringa māsu pierunāt brāli, lai tas neka vējoties vēlreiz aicina Dālerusu uzņemties starpnieka lomu. Tas noticis 24. augustā. Zviedrs ar pirmo lidmašīnu ieradies Vācijā. Līdz šai stundai Dāleruss paguvjis gan Londonā, gan Berlīnē vest starpnieka sarunas. Pašreiz Hitlers viņu pieņemot. Pēc tam viņš un vēstnieks Hendersons ar vācu kanclera paskaidrojumiem lidošot uz Londonu, lai tad pēc apspriedes ar Čemberlenu atvestu Hitleram jaunāko Anglijas ierosinājumu. Dāleruss šinī pasākumā esot, tā sakot, «pirmās vagas dzinējs». Šīs zviedru fabrikanta aktivitātes tik ļoti saniknojušas Ribentropu, ka viņš kādā sarunā ar Himleru esot sācis prātot par lidmašīnas vai automašīnas katastrofu, lai likvidētu Dālerusu. Tāds ārlietu ministra fanātisms iebaidījis ne tikai Ribentropa līdzstrādniekus, kas bijuši šīs sarunas liecinieki, bet pat Himleru. Ribentrops izteicies, viņš sagaidot, ka karā pret Poliju piedalīsies arī Lietuva, lai tādējādi atgūtu savu galvaspilsētu un pateiktos Vācijai. Uz manu jautājumu: «Par ko tad Lietuvai būtu jāpateicas?» Fricis atbildēja: «Jādomā, par to, ka Lietuvu neatstāja krievu lācim, kā tas noticis ar Latviju un Igauniju.»

Ieradies *DNB*, vispirms uzmeklēju *Domei* direktoru Adachi, kas *AA* preses konferencē bija ļoti asi sarāvies ar Braunu fon Štummū, nosaukdams vāciešus par nodevējiem. Japānis man pastāstīja — neraugoties uz to, ka Ribentrops japāņu vēstniekam Ošimam apgalvojis, ka viņš Staļinam ieteicis izlīgt un ievadīt sarunas ar Japānu (Tālajos Austrumos nesen notikušas smagas cīņas), sarunas par Berlīnes un Tokijas militāro savienību pārtrauktas. Šīs sarunas Ribentropa dēļ cietušas neveiksmi, jo tas šai aliansei centies uzspiest pretanglisku ievirzi. Toties japāņi vēlējušies aliānsi pret Maskavu. Pēc šīs tērzēšanas ar Adachi devos tālāk pie *Stefani* aģentūras direktora Bojano. Ieraudzījis mani, viņš uz īsu brīdi pārtrauca darbu. Itālietis, kā arvien, bija laipns un izteica nožēlu par «ne visai korekto un gudro vāciešu rīcību Maskavā». Kad pārsteigts jautāju, vai viņš ir informēts par vāciešu nodevību, Bojano aprāvās un par šo tematu vairs nerunāja. Toties viņš pievērsās citam — arī svarīgam — notikumam. Tieši tajā dienā, kad Anglija slēdza militāro savienību ar Poliju, t. i., 25. augustā, itāliešu vēstnieks Atoliko bijis pie Hitlera. Viņš nodevis Musolīni vēstuli, kurā duče paskaidrojis, ka Itālija nedz saimnieciskā, nedz militārā ziņā neesot sagatavota karam. Ja negribēju riskēt, ka mani, Bojano un Adachi izraida, tad, protams, pa tālrūni visu to nevarēju ziņot *Letai*. Laimīgā kārtā sūtniecība noorganizējusi labu kurjera pasta dienestu, tā ka Bērziņš saņēms informāciju tikai ar nelielu nokavēšanos.

Sūtnis mani atkal sagaidīja ar mazām vakariņām. Kad biju pabeidzis ziņojumu par šīsdienas sarunām, viņš pieminēja: «Tas izskaidro Plensnera informāciju!» — «Kādu?» — «Ar Hitlera pavēli karam vajadzēja sākties 26. augustā, bet 25. augustā viņš šo pavēli atcēlis.» Tad Krieviņš sāka tīrīt savas acenes — zīme, ka viņš kaut ko pārdomā. Beidzot viņš noteica: «Ja jums ir kāds ziņojums Bērziņam, tad nodiktējiet to šovakar Krūkļa jaunkundzei. Es pats vēlos papildināt savu ziņojumu, tāpēc būs jāmodina Kundziņa vai Grikmaņa jaunkundze, jo rītdien kurjers dosies

uz Rīgu.» Man laimējās, jo Krūkļa jaunkundze vēl negulēja, bet klausījās kādu operas pārraidi. Pēc 20 minūtēm biju nodiktējis ziņojumu direktoram, kurā iepinu arī pulkveža informāciju, — sūtnis to atļāva. Mājās pārrados tieši pusnaktī.

28. augustā

Šodien rakstu ar zināmu optimismu. Hitlers esot ar mieru atkāpties no pārspīlētajām prasībām pret Poliju un samierināties ar gada sākumā izvirzītajiem priekšlikumiem. Viņš arī piekritis konferencē par Polijas jautājumu — bet ar Maskavas piedalīšanos. Hitlers gaidot britu vēstnieku Hendersonu atgriežamies no Londonas. Labi, bet kas ir ar Ribentropa—Molotova paktu? Japānas valdība atkāpusies, jo tai neizdevās sasniegt ārpolitikas galveno mērķi, proti, pārvērst Antikominternes paktu — kuru Hitlers tagad ir laužis — militārā savienībā. Polijas liktenis tagad ir atkarīgs arī no Maskavas, jo to paredz vāciešu un krievu slepenais protokols. Un ko lai tagad darām mēs? Mēs, kas sākotnēji domājām, ka esam Anglijas, tad Tautu Savienības aizbildniecībā, bet pēdējos gados jutāmies droši, paļaudamies uz Berlīnes un Maskavas nesamierināmajām ideoloģiskajām pretišķībām. Nu atliek tikai nogaidīt, kā mūsu nelaime attīstīsies. Tikdaudz man jau šodien ir skaidrs, ka Staļins, japāņu iebiedēts, izmantoja Rietumeiropas saprotamo sašutumu par Čehoslovākijas iznīcināšanu, lai piedāvātos Londonai un Parīzei par sabiedroto pret Vāciju, bet vienlaicīgi arī izmantoja Hitlera dziņu par katru cenu atgūt Dancigu un piedāvāja arī Vācijas kancleram sadarbību. Aiz bailēm no kara ar Japānu Staļins Eiropā ar apbrīnojamu aukstasinību un viltību spēlēja savu divkosīgo diplomātisko spēli. Spēles zaudētājs ir Hitlers, kas par Kremļa draudzību samaksāja ar viņam nepiederošām tautām un zemēm. Man vēl tagad skan ausīs Ribentropa vārdi: «Slēdzot ar mums neuzbrukšanas līgumus, Baltijas valstis baidīs ģermāņu uzticību!» Tā šis vācu valstsvīrs runāja vēl šā gada maijā. Jo lielāks riebums rodas, atceroties, ka 1916. gadā Vācijas ķeizars Vilhelms Jelgavā Kurzemes baroniem solīja: «Esiet pārliecināti, ka ar Dieva un mana zobena palīdzību es jūs paturēšu uz visiem laikiem!» Tā nu iznāk, ka gan Berlīnes agrākie, gan tagadējie solījumi izrādījušies par tukšiem vārdiem.

AA preses konferencē nekas jauns. Lietuvai tagad te ir divi žurnālisti: Dr. Ancevičs, *Lietuvos Žiniāi* pārstāvis, kas atstāj gudra vīra iespaidu, un Dr. Kaups, kas atkal uzradies. Viņš nemācēja skaidri pateikt, kas turpmāk būs ar *Eltu*. Piedzīvojot sadarbībā ar Kauņu dažādas nekārtības un nesaskaņas, man vairs nav intereses būt par lietuviešu ziņu aģentūras pārstāvi.

Pēcpusdienā patīkama pārmaiņa! Braucot uz Rumāniju, Bernandi-Krāmera kundze uz 36 stundām apstājusies Berlīnē. Viņa mani sazvanīja sūtniecībā. Nolēmām kādu stundiņu pavadīt *Edena* viesnīcas jumta dārzā. Viņa pateicās, ka biju nokārtojis viņas ciemošanos pie Nino Zagrebā, un stāstīja par savu muižu, zirgiem, suņiem un mazā lauku baznīcu, kurā viņa spēlējot ērģeles. Ieteica dažus jaunus franču autorus un — klusā balsī — kritizēja Hitleru, jautādama, vai es zinot, ka 26. augustā vajadzēja sākties vācu uzbrukumam Polijai. Izteicu izbrīnu, ka viņa to zina. «Man visi Karaļauču komandieri ir pazīstami — es draudzējos ar viņu sievām.

NAZIS HAVE SECRET PACT WITH RUSSIA

Daily Express Correspondent

BERLIN (via New York), Friday.

I AM able tonight to reveal the details of the important secret protocol annexed to the non-aggression pact signed by Ribbentrop and Molotov.

The secret agreement has five main points, providing a Nazi-Soviet "partition" of Eastern Europe on these lines:—

1 Russia to be given a free hand in the Far East to combat Japanese economic and military penetration in China.

2 The Balkans to be divided into German and Russian spheres of influence—the Nazi sphere to include Hungary, Rumania, Jugoslavia and Greece, the Soviet sphere to embrace Turkey and Bulgaria.

3 Russia to have a sphere of influence covering the Baltic States.

4 Poland to be partitioned between Germany and Russia, the Soviet regaining the Polish Ukraine.

5 Russia to take over the province of Bessarabia, ceded to Rumania after the war.

Italy is left out of the scheme. Hitler, it is believed, wants to counter Mussolini's expansionist aims in France and North Africa.

Angļu laikraksts *Daily Express* jau 1939. gada 26. augustā ziņoja par Vācijas un Padomju Savienības 23. augustā noslēgtā neuzbrukšanas pakta slepeno pielikumu, kurā skartas arī Baltijas valstis.

Zinu arī, ka karš ir tikai atlikts!» Nepiekritu, jautādams: «Kādēļ tad jūs braucat tādā laikā atvaļinājumā?» — «Lai būtu vēlāk ko atcerēties!»

Rietošās saules stari krāsoja Zooloģiskā dārza koku galotnes, lejā pa ielu tikko sadzirdami brauca mašīnas, skanēja smieklī, bet te, *Edenā*, klusa balsu čala un patāla trauku šķindoņa — miermīlīga jutoņa. «Tad sāciet krāt atmiņas šepat uz vietas, tagad! Klausieties klusinātajos ielas trokšņos, baudiet šo eleganto apkārtni, raugieties mazajos mākonīšos — tie vēl nav zenītartilērijas šāvienu dūmi, viesnīca vēl nav bezveidīga gruvešu kaudze!» Klusējām. Pēc brīža viņa pasauca viesmīli, pasūtīnāja šampanieti un lūdza orķestri atskaņot *Pie zilās Donavas*. Turpinājām klusēt. Kad beidzot dzēriens dzirkstīja glāzēs, viņa ierunājās: «Šo noskaņu neaizmirsīšu. Ak Dievs, cik skaista ir dzīve! Paldies par ieteikumu, kam gan bija ironiska piegarša. Tomēr paldies! Esmu sešus gadus vecāka par tevi, Ernest, tādēļ aicināšu

iedzert uz dzīvi!» Dzērām. Erna ar tikko jaušamu rokas kustību aizsvieda savu glāzi pāri plecam lejā ielā.

Cēlāmieš, jo man vēl bija jāstrādā. Pie ieejas šveicars pukojās par viesiem, kas jau pēcpusdienā metot glāzes no dārza jumta. Erna izņēma no somiņas 20 RM un pasniedza tās šveicaram, kas priecīgi iesaucās: «Paldies, varat to rītdien atkārtot — slota būs pie rokas!» Erna aizbrauca ar taksīti uz viesnīcu pie draudzenes, bet es uz *DNB* namu.

29. augustā

Šodienas *AA* preses konferencē man lieku reizi atklājās naciķu melīgums un mūsu nevarība. Žurniaks man iedeva avīzē *Daily Express* publicētā Ribentropa—Molotova pakta slepenā protokola teksta norakstu. Iebāzu to kabatā, sēdēdams taisni pāri pretim konferences vadītājam, sūtnim Šmitam. Ja arī protokola tekstu liktu galdā un prasītu paskaidrojumu, neko nepanāktu, izņemot nepatīkšanas. Visi *AA* vadošie darbinieki gandrīz zvērēdami mierināja Somijas sūtni Vuorimu, ka vāciešu un krievu vienošanās neskarot Baltijas valstis. Krieviņam bija jāpiedzīvo vēl bēdīgāka komēdija. Politiskā departamenta direktors Vērmanis mūsu sūtnim pat jautājis: «Ko tad jūs vēl gribat, mūsu līgums ar Maskavu nodrošina mieru Baltijas reģionā un garantē, tāpat kā jūnijā noslēgtais pakts starp Berlīni un Rīgu, Vācijas neiejaukšanos jūsu lietās. Vai tas ir maz?» Piedevām Vērmanis izteicis vēlēšanos steidzami uzsākt sarunas par jaunu Latvijas un Vācijas tirdzniecības līgumu. Tā nu bija jātur mute, kaut kabatā bija nodevības pierādījums.

Laipnais Lietuvas sūtniecības padomnieks Kajeckis piezvanīja: Lietuvas un Polijas robeža esot slēgta. Lietuvā ierodoties daudz bēgļu no Polijas — arī dezertieri.

Arī šodien *AA* un *Promi* preses konferencēs nedzirdējām nekādus jaunumus, vienīgi sūdzības par poļiem un paziņojumu, ka septembrī paredzētais naciķu partijas kongress Nirnbergā nenotiks. Kāpēc? Hitlers tā pavēlējis! Kad šovakar zvaniju *Letai*, Veismanis pienāca pie aparāta, lai pateiktu, ka direktors nožēlojot manis izbāršanu, jo *Daily Express*, kā arī kāds franču laikraksts ziņojis par mums nelabvēlīgo Berlīnes un Maskavas vienošanos.

30. augustā

Krieviņš nožēloja, ka tikai šodien iedevu viņam *Daily Express* publicēto slepenā protokola norakstu. Viņš to būtu labprāt iedevis līdzī Rīgas pilsētas lielvecākajam Liepiņam, kas aizlidojis uz Rīgu. Tad rīdzinieki būtu varējuši pārliecināties, ka viņa, Krieviņa, informācija bijusi pareiza. Sūtnis man uzdeva izdibināt, kādas padomju aktivitātes naciķi sagaida Maskavas ietekmes sfērā ietilpinātajās teritorijās. Tā varbūt izdošoties noskaidrot, ko konkrētajā gadījumā nozīmē jēdziens «ietekmes sfēra». Par to runādams, viņš sameklēja savu pēdējo ziņojumu Munteram un nolasīja to man priekšā. Tanī bija divas pretrunīgas interpretācijas. Zīmīgi, ka Krieviņš raksta nobeigumā brīdināja mūsu Ārlietu ministriju no diviem bīsta-

miem pieņēmumiem, kas sastopami latviešu sabiedrībā: pirmkārt, ka Londonas un Varšavas militārā savienība atturēšot Hitleru no kara; otrkārt, ka Berlīnes un Maskavas neuzbrukšanas pakts garantēšot mieru Baltijas reģionā. Sūtnis piebilda, ka tāds brīdinājums esot nepieciešams, jo, lūk, Igaunijas ārlietu ministrs Selters esot pateicies Vācijas sūtnim Tallinā par izlīgumu ar Staļinu, bet zemkopības ministrs Tupits, atklādams lauksaimniecības izstādi, uzsvēris, ka tagad igauņu zemnieks varot droši raudzīties nākotnē.

Priekšpusdienā ierados pie Polijas vēstniecības padomnieka Ļubomirska. Preses atašejs bija izgājis. Jautāju padomniekam, kāpēc poļu ziņu aģentūras *Pat* žurnālisti pirms divām dienām atstāja Berlīni un ko viņš domā par Berlīnes un Maskavas paktu. Uz to viņš atbildēja: «Pirmkārt, ja vācu žurnālisti atstāj Varšavu, tad poļiem jāatstāj Berlīne. Otrkārt, neuzbrukšanas pakts, bez šaubām, ir nepatīkams pārsteigums. Anglija pieļāva kļūdu, veltīgi tērēdama laiku sarunām ar krieviem. Britiem vajadzēja jau aprīlī runāt ar visām Baltijas un Skandināvijas valstīm!»

Atceļā uz sūtniecību iegriezās Hartmaņu veikalā. Sastapu vienīgi kundzi. Vīrs atrodies jau kopš nedēļas armijā. Viņš man esot atstājis vēstuli. Hartmaņa kundze bija nobažījies un jautāja par kara varbūtību. Vecākajā paaudzē dienu no dienas augot īgnums pret Hitleru. Viņa agresīvā politika varot izraisīt karu, bet to vecie ļaudis nevēloties. Toties jaunie, «mucā auguši un pa spundi baroti» un Hitlera melu apreibināti, sajūsmināti soļojot nelaimē. Šie Hartmaņa kundzes vārdi apstiprināja gan Friča, gan manus novērojumus.

Vēlā pēcpusdienā braucu pie Rūdolfa Aichera. Biju ielūgts vecpuišu vakariņās, jo Annija Simsone izbraukusi, bet dēls atrodas kādā jaunatnes nometnē. Sēdējām ērtos krēslos jumta terasē, ēdām desiņas un dzērām alu. Protams, runājām arī par politiku. Aichers pastāstīja — šodien tālsarunā ar *Jaunāko Ziņu* redakciju Benjamiņš, juniors, teicis, ka *Brīvā Zeme* publicējusi plašu ziņojumu no Berlīnes ar virsrakstu *Kara nebūs!* Tas lieku reizi pierādot šīs avīzes redaktoru neizglītību ārpolitikas jautājumos. Aicheram taisnība — kā, ņemot vērā pašreizējo starptautisko stāvokli, var ievietot tādu virsrakstu! Bez tam viņš stāstīja, ka Rīgā vairs nepārdodot biļetes uz Varšavu.

Nemanot sāka krēslot. Starp priežu galotnēm varēja saredzēt pilsētas siluetu — baznīcu torņu smailes, tuvā rātsnama jumtu un jaunā debesskrāpja apveidu. Mākoņi sārtojās vakara blāzmā. Tālumā plaiksnīja rūsa. Šo burvīgo ainu drīz aizsedza pelēki violetais pilsētas izgarojumu miglas plīvurs. Bija kluss un silts vakars, gaiss smaržoja pēc priežu sveķiem. «Vai tādā noskaņā pasaule var dzemdēt karu?» jautāja Aichers, kad atvadījās, lai steigtos uz *DNB*.

«LŪDZIET DIEVU, LAI TAS NEBŪTU MŪSU GALA SĀKUMS!»

31. augustā/1. septembrī

Jau vakar Polijā izsludināta vispārēja mobilizācija! Nu Hitlers gaidīja poļu delegāciju. Sākot ar pusdienas laiku, vairāki ārzemju žurnālisti tirdīja satiksmes kārtībnieku Zigfrīdu, kas regulē satiksmi Vilhelma laukumā pie Valsts kancelejas netālu no AA: «Zigfrīd, vai redzējāt limuzīnu ar poļu karogu?» — «Nē!» Tā vairākkārt, līdz Zigfrīdu nomainīja jauns kārtībnieks, naciķis, kas klusēja. AA un *Promi* preses konferences atstājām bez ierakstiem piezīmju blokā. Ko darīt? Zvanīju Fricim, bet viņa nebija mājās. Toties sazvanīju Ungārijas vēstniecības preses atašeju Dr. Monostoru. «Pie mums valda neziņa. Daži darbinieki sāk runāt par atvaļinājumu, bet citi interesējas par vēstniecības pagraba sienu un griestu biežumu!»

Iegriezos ar diviem kolēģiem *Kaizerhofā*. Tur sēdēja daudzi diplomāti un ārzemju žurnālisti. Šā vakara galvenais sarunu temats bija karš. Tika slēgtas derības. Cik ilgi poļi noturēsies? Vai Londona un Parīze nāks palīgā? Runāja cits caur citu, smēķēja un dzēra vairāk nekā parasti. Pēc stundas zvanīju Fricim. Aizsmakušā balsī viņš mani informēja: «Poļu delegācija neieradās pārkāp īsā termiņa dēļ — tieši tā tas arī bija paredzēts (Hitlera vārdu viņš, protams, neminēja). Gērings vēl runāšot ar savu šefu — pēdējā cerība!» Tad zvanīju sūtnim. Ziņoju, ko biju uzzinājis, arī to, ka pārtrauktas visas tālsarunas ar ārzemēm. «Paldies, šovakar nenāciet! Nogaidīsim rītdienu, jo tagad mēs neko nevaram darīt!»

Paklausīdams sūtņa padomam, samaksāju lēsi un atstāju *Kaizerhofu*. Sutīgs laiks. Vilhelma laukums bija tukšs. Valsts kancelejas logos redzēju gaismu. Bija savāda sajūta stāvēt simt metru attālumā no vietas, kur tiek mesti kauliņi par Eiropas nākotni. Kaut kur kāds spēlēja vijoli. Noguris sameklēju taksīti un braucu mājās. Berlīnes rietumos, kā parasti, arvien vēl gāja augsti — *Edena, Kranclers, Vīne, Kempinskis, Bristole* un citi lokāli bija pārpildīti. Ielās ļaudis sarunājās un smējās.

Ilgi nevarēju iemigt. Domas nāca un gāja. Arvien vēl bija spiedīgi karsts. Pār pilsētu patrulēja lidmašīnas. Tad sadzirdēju pakavu dipoņu — armijas vajadzībām rekvizēja zirgus.

Nezinu, cik ilgi biju gulējis, kad atskanēja tālruņa zvans. Samiegojies nocēlu klausuli. Atzīlbu, sadzirdēdams Stachiva balsi: «Vācu bruņotie spēki pārgājuši Polijas robežu. Sācies karš!» Brīdi sēdēju un raudzījos modinātājā — tas rādīja dažas minūtes pirms pieciem. Ieslēdzu gaismu un lēni griezu tālruņa ripu — 256894. Bija ilgi jāgaida, kamēr sadzirdēju Krieviņa balsi: «Jā, kas runā?» Pēc mana ziņojuma iestājās klusums — tad: «Treigut, lūdziet Dievu, lai tas nebūtu mūsu gala sākums!» Ar to mūsu saruna beidzās. Saģērbos. Ap plkst. 6.00 atkal atskanēja tālruņa zvans. Šoreiz zvanīja no *Promi* — plkst. 7.00 *Pompeju* zālē notikšot preses konference.

Ceļā uz ministriju manīju, ka pilsētā vēl nekas nav zināms par lielajiem notikumiem. Ielās redzēju vēlus lokālu viesus, avižu sievas, naktslokālu mūziķus un ar sudrablapsām apkārušās dāmaņas — parastā agrā rīta aina.

Citkārt klusajā un svinīgajā *Pompeju* zālē valdīja satraukts noskaņojums. Bija saradies liels skaits žurnālistu, trūka vienīgi poļu, franču un angļu kolēģu. Bija atsteidzies arī kāds man nepazīstams laikraksta *Brīvā Zeme* speciālkorespondents. Iestājās liela vilšanās, kad prof. Bēmers paziņoja, ka tagad neko neteikšot, bet plkst. 10.00 *Krola* operas namā notikšot reichstāga sēde. Viesu skaits esot stipri ierobežots. Varot ierasties vienīgi diplomātisko pārstāvniecību šefi un no Berlīnē pastāvīgi akreditētajiem ārzemju žurnālistiem ne vairāk par diviem no katras valsts. Saņēmis ieejas karti, steidzos uz sūtniecību. Ielās redzēju ļaužu grupiņas, jautājošās sejas liecināja, ka cilvēki vēl nezina, kas īsti noticis, bet instinktīvi jūt, ka tuvojas kaut kas liktenīgs.

Sūtniecībā Brachmaņa kundze brīnījās par manu agro ierašanos. Tā kā Krieviņš vēl brokastoja, uzgāju pie Āboltiņa. Viņš pašreiz klausījās vācu radio ziņas. Jautāju: «Ko teica par karu?» — «Ko? Par kādu karu?» Tātad plkst. 8.00 Vācijas radio klausītāji arvien vēl neko nezināja par Eiropas traģēdijas sākumu. Iedzēru pie Āboltiņa kafiju, tad pieteicos pie sūtņa. Sasveicinoties viņš pateicās par agro, bet bēdīgo informāciju, piebilzdams: «Vīgraba un Plensnera kungi dusmojās uz jums, ka nemodinājāt arī viņus. Es nomierināju kungus, paskaidrodams, ka pats biju uzņēmies informēt pārējos darbiniekus.» Saprātu, ka Krieviņš bija apmierināts ar manu rīcību. Nolēmām, ka es tūliņ ar Bušu braukšu uz *Krola* operu, lai laikus nodrošinātu sev labu vietu. Sūtņim nebija jāsteidzas, jo viņam pēc protokola tā jau bija rezervēta. Pirms devos ceļā, lūdzu Brachmani sagatavoties braucienam ar šefu — tas nozīmēja uzvilkt šofera formastērpu un piestiprināt mašīnai standartu.

Lielajā sūtniecības buikā braucām pa plato Tīrgartena autoceļu. Taisni šodien pirmo reizi pēc trim nedēļām debesis bija atkal apmākušās. Sāka smidzināt. Pēkšņi mūs apdzina liela, vaļēja automašīna. Blakus braucējam ar uzceltu apkakli un dziļi uzmauktu cepuri sēdēja Gērings. Bušs sekoja reichsmaršala mašīnai. *Krola* operas tuvumā ieraudzīju zenīartilērijas bateriju. Apstādījumos stāvēja kāda SS vienība; tā bija jauna SS formācija, proti, frontes dienestam apmācīti SS karavīri. Citi SS vīri melnos formastērpos kopā ar policiju veidoja divkāršu aizsprostojumu. Redzēdams, ka daudzas mašīnas tiek aizturētas un rūpīgi pārbaudītas, uzrādīju savu diplomāta apliecību. Tā ātri nokļuvu operā un jau 15 minūtes pirms sēdes sākuma ieņēmu savu vietu.

Daudzi deputātu sēdekļi bija tukši. Daži reichstāga locekļi ieradās formastērpos. Ar interesi vēroju lūgtos viesus, kuriem bija ierādītas vietas ložās un balkonos. Daudzu ģenerāļu un admirāļu trūka (tie jau veica savu «darbu»). Dūrās acis, cik ļoti militārie pārstāvji atšķirās no trulās deputātu masas. Vislielākā kustība bija vērojama «civilajā sektorā», t. i., tur, kur sēdēja saimniecības vīri, zinātnieki un preses ļaudis. Diplomātu nodalījumā ieraudzīju japāņu vēstnieku Ošimu, kas dzīvi sarunājās ar kādu kolēģi. Ārzemju žurnālistu ložā bija *Brīvās Zemes* ārlietu redaktors Konstantīns Karulis. Krieviņš ieradās viens no pēdējiem. Viņa vieta bija

Ādolfs Hitlers reichstāga sēdē 1939. gada 1. septembrī.

trešajā rindā — sēdēju viņam taisni pretī. Savāda sajūta, apzinoties, ka mēs trīs esam vienīgie latviešu liecinieki jaunas Eiropas traģēdijas sākumam.

Tad kāds kareivis atvēra zāles durvis un ieradās Hitlers. Šoreiz neatskanēja parastie «*Heil!*» saucieni. Gērings kā reichstāga prezidents ieņēma savu vietu uz skatuves. Pa labi un pa kreisi no viņa sēdēja valdības locekļi, kā arī bruņoto spēku un partijas augstākie vadītāji. Pirmajā krēslā sēdēja Hitlers ar bālu, uztūkušu un nogurušu seju. Gērings atklāja sēdi ar īsu uzrunu.

Beidzot Hitlers piecēlās un uzkāpa tribīnē. Viņa balsis bija neskaidra (vai tas būtu uztraukums?), runas laikā viņš vairākkārt iedzēra pa ūdens malkam. Visā runā ne vārda par karu! Tikai īss, propagandistiski veikls teikumiņš vēstīja par notikumu, kas varētu ieraut visu pasauli kara mutulī: «Mēs atbildam uz uguni!» Gērings atzinīgi māja ar galvu, Gebelss uzmeta ātru skatu diplomātu ložai. Tad sekoja garš un plašs Hitlera izklāsts par konfliktu ar Poliju. Jāatzīst, ka Vācijas kanclers prot sacerēt runas un prot arī melot. Viņš lietoja vienkāršus vārdus, un viņa domu pavediens bija skaidrs un sakarīgs. Valstsvīrs? Viņš? Nē! Tieši pirms sešiem mēnešiem, pēc Čehoslovākijas norieta, viņš šīs pašas auditorijas priekšā, dūri pie krūtīm sizdams, teica: «Es svinīgi deklarēju, ka man Eiropā vairs nav

nekādu teritoriālu prasību!» Tas tagad aizmirsts. Draudīgi pacēlis rādītājpirkstu, Hitlers solīja katru ienaidnieka šāvieni simtkārtīgi atmaksāt. Zālē valdīja stindziņošs klusums. Visi klātesošie apzinājās šā brīža svarīgumu. Tuvojoties runas beigām, Hitlers pagura, viņa balss bija aizsmakusi un matu šķipsna bieži krita sejā. Teatrāli palocīdamies, viņš paskaidroja, ka konfliktu — viņš arvien vēl izvairījās no vārda «karš» — varot nokārtot, bet tas esot atkarīgs no Polijas. Izsaucoties: «Jūs mani redzēsiet vai nu kā uzvarētāju, vai neredzēsiet nemaz,» viņa sejā pavidēja slimīgs fanātisms.

Reichstāga sēde beidzās ar abām vācu himnām. Sēdes dalībnieki izklīda ātrāk nekā parasti. Atskanēja komanda, un SS karavīru godasardze sastinga sveicienā. Automašīnas piebrauca un aizbrauca, visapkārt daudz ļaužu. Cilvēki izskatījās apjukusi. Nu visi zināja, ka sācies karš. Nekādas sajūsmas, neatskanēja nedz himnas, nedz *Die Wacht am Rhein* (Sardze pie Reinas), kā bija 1914. gadā. Ļaudis izklīda klusi un domīgi.

Gāju kājām uz sūtniecību, jo vēlējos būt viens un sakārtot domas. Tīrgartens bija tukšs un kluss. Līņāja smalks lietutiņš. Zeme jau smaržoja pēc rudens. Divas vāveres it kā rotaļādamās lēkāja no koka uz koku. Karš? Nē, tas taču nevar būt! Un tomēr — karš bija sācies!

Sūtniecībā Krieviņš pārbaudīja, vai aptumšošanas priekšskari, ugunsdzēsāmie rīki un nelielā patvertnes telpa pagrabā ir kārtībā. Tad visi sūtniecības darbinieki sapulcējās. Darbam jāturpinās, bet mums jāizturas neitrāli, t. i., sarunās ar cittautiešiem jābūt piesardzīgiem. Jācenšas izdibināt, ko naciķi zina par Staļina nodomiem Maskavas «interēšu zonā». Zināms mierinājums ir novembrī plānotās latviešu un vāciešu sarunas par jaunu tirdzniecības līgumu.

Pēcpusdienā braucu uz *DNB*. Pusceļā no autobusa izkāpu, jo gribēju novērot pilsētu kara pirmajā dienā. *Unter den Linden* netālu no padomju vēstniecības ieraudzīju pie kāda skatloga preses atašeju Smirnovu un *TASS* pārstāvi Fiļipovu. Saņēmos un laipni sasveicinājos ar viņiem. Abi bija pārsteigti. Jautāju: «Nu, kad svinēsiet uzvaru?» — «Kādu uzvaru?» — «Nu, jūsu sabiedrotā, Hitlera, uzvaru!» — «Viņš mums nav nekāds sabiedrotais. Mums te, Berlīnē, pašreiz arī nav militārā atašeja, kas būtu neiedomājami, ja mēs būtu Vācijas sabiedrotie. Labi kaimiņi — jā, labi partneri — tas gan!» Smaidīdami atvadījāmies. Zīmīgi, ka abi pārsteigumā noteikti noliedza jebkādu militāru sadarbību ar vāciešiem.

Gāju pa ļaužu pārpildīto Frīdricha ielu, kad pēkšņi atskanēja trauksmes sirēna — skaudri, ķērcoši un biedinoši. Nepagāja ne minūte, un iela likās izmirusi — gājēji bija pazuduši, bet automašīnas stāvēja tukšās ielas malā. Namu ieejās sāka pulcēties gaisa aizsardzības vīri un sanitāri. Pēc desmit minūtēm trauksmi atcēla.

DNB piedzīvoja pārsteigumu: *Havas* redakcijā kāds vēl cītīgi strādāja — Žurniaks! Kā Šveices pavalstnieks viņš nebija atstājis Berlīni kopā ar pārējiem franču žurnālistiem. Taču visvairāk mani pārsteidza, kā viņam, neraugoties uz to, ka visas tālsarunas ar ārzemēm ir pārtrauktas, izdevās divas reizes runāt ar *Havas* Parīzē. Jautāju tālruņa centrālei, kad varēšu dabūt savienojumu ar Rīgu. Man atbildēja, ka pēc dienām trim četrām — varbūt. Pārlasīju jaunāko informāciju. *DNB* ziņo no Kauņas un Rīgas, ka Polija Suvalku—Grodņas—Viļņas rajonā koncentrējusi

stiprus armijas spēkus, īpaši vairākas jātnieku divīzijas un artilēriju. Tāda poļu rīcība radījusi nemieru Lietuvas pierobežas iedzīvotājos. Latvija ļoti uzmanīgi novērojot poļu armijas vienību pārvietošanu, jo neesot aizmirsusi, ka Varšava 1938. gadā draudējusi pievienot Lietuvu Polijai. Bez tam DNB pirms četrām dienām ziņoja par jaunu Polijas karti, kurā Lietuva iezīmēta kā Polijas sastāvdaļa. Žurniaks šo ziņu pārbaudīja un noskaidroja, ka Varšavā tādas kartes nekur nav dabūjamas. Acīmredzot naciķi vēlas uzkūdit lietuviešus pret poļiem. Labi, ka tieši šodien no Kauņas ziņo: Lietuvas valdība apņēmusies Vācijas un Polijas konfliktā ieturēt stingru neitralitāti.

Šovakar nopūlējos, meklēdams sava autobusa pieturu. Sakarā ar aptumšošanas noteikumiem citkārt labi apgaismotajās ielās valdīja turpat pilnīga tumsa. Vienīgi ielas vidū redzēja kustamies sīkus gaismas kūlišus, kas paspīdēja pa automašīnu starmešu apvalku spraugām. Autobusus apgaismoja zilganas blāvstikla spuldzītes. Brauciens uz mājām bija divtik ilgs kā parasti. Biju īgns un noguris. Šīs vēsturiskās dienas notikumu piezīmēm veltīju trīs stundas. Bieži bija jādomā par dzimteni. Kauliņi ir mesti...

3. septembrī

Gaiši zila debess, spoža saule. No tuvējās baznīcas atskanēja dobjas zvanu skaņas. Viens no tiem jaukajiem atvasaras svētdienas rītiem, kādus Berlīnē esmu bieži piedzīvojis. Taču šoreiz nebija tā kā citkārt, jo Austrumeiropā karo. Jaukā svētdiena vedināja aizmirst, ka vācu armija Poļu koridorā iznīcinājusi vairākas poļu divīzijas un atjaunojusi savienojumu starp Vāciju un Austrumprūsiju, ka stiprās poļu pozīcijas Ulāvas apkārtnē pārrautas, ka Polijas kara aviācija gandrīz galīgi iznīcināta, ka mirst cilvēki — gan poļi, gan vācieši — un ka vēl daudzi mirs, jo ar šo dienu karā iesaistījušās Anglija un Francija.

Pusdienās biju pie Tīdkēm. Ēdām lapenē. Namatēvs, nacionāli domājošs vāciešis (bet ne naciķis), skaļi kritizēja Hitleru par to, ka viņš noteicis pārāk īsu termiņu sarunām ar poļiem. «To viņš darīja apzināti, lai būtu iegansts karam. To saku katram — arī Funkam —, jo kā panākt pretrunu izlīdzinājumu Eiropā, ja uz poļu netaisnībām atbild ar vācu pārestību?» Tīdkes kundze veltīgi centās savaldīt vīra temperamenta izvirdumu. Tā uzzināju, ka vakar tautsaimniecības ministrs Funks bija ieradies uz kafiju, bet, to nedzēris, priekšlaikus atkal atvadījies, jo vecais Tīdke viņu apsveicis, nosaukdams viņu par «kara kūrēju».

Tad sekojusi vārdu pārmaiņa, līdz aktieris beidzot pārmetis ministram nedabiskus sakarus ar jauniem vīriešiem, jautādam: «Vai tauta to zina?» Šī Tīdkes saraušanās ar ministru nāca nelaikā, jo sūtnis man bija uzdevis sarunāt viņam tikšanos ar Funku pie Tīdkēm. Krieviņš cerēja, ka privātā vidē, it īpaši ar Tīdkes kundzes palīdzību, izdosies Vācijas tautsaimniecības ministru labvēlīgi noskaņot attiecībā uz novembrī plānotajām sarunām par jauna tirdzniecības līguma slēgšanu. Pie kafijas vai vakariņu galda ir vieglāk radīt draudzīgu noskaņojumu.

Plensneram un sūtnim radušās jaunas rūpes — jākārto mūsu jātnieku zirgu transports no Āchenes uz Latviju. Kara apstākļu dēļ satiksme ir pārtraukta.

Diemžēl mūsu jātņiekim Āchenē neveicās. Tur dominēja vācieši, ungāri, šveicieši, rumāņi un zviedri.

Uz *DNB* nebraucu, jo pašreiz nav iespējams sazināties ar Rīgu. Klausījos radio ziņas. Visas Baltijas valstis deklarējušas neitralitāti jaunajā Eiropas karā.

Ar Krieviņa starpniecību izdevās nokārtot vakardienas konfliktu ar Vīgrabu — man nebija jāatvainojas. Vakar no rīta, dodamies uz darbu, sastapu sūtniecības priekšā labu pulciņu latviešu, kas robežu slēgšanas dēļ netika atpakaļ uz dzimteni. Līdz ar to radās dažādas steidzami kārtojamas problēmas. Pulkstenis rādīja jau pusdeviņi, bet sūtniecības durvis arvien vēl bija slēgtas. Daži gaidīja jau vairāk nekā stundu. Iegājis sūtniecībā, devu Brachmanim norādījumu atvērt gaidītājiem durvis. Protams, ka cilvēki sāka klauvēt pie visu darbinieku durvīm un tādējādi radīja zināmu jucekli. Daži pat ieradās pie sūtņa — turklāt taisni tie, kuru problēmas bija vismazākās. Vīgrabs man izteica rājienu par to, ka biju devis pavēli «ielaist pūli» pirms darba sākuma. Atcirtu samērā asi, ka te nav darišanas ar «pūli», bet ar nakti negulējušiem Latvijas pilsoņiem, kas meklē palīdzību savā sūtniecībā, kuras darbinieki laikam vēl nav aptvēruši, ka sācies karš. Nu bija uguns pakulās! Vīgrabs aizsteidzās pie šefa, lai sūdzētos par mani. Taču beigu beigās viss nokārtojās. Priecājos par to, jo visumā satieku ar padomnieku ļoti labi.

4. septembrī

Līdz šim sakarā ar aptumšošanu Berlīnē gājuši bojā 14 cilvēki, bet 29 ievainoti — galvenokārt tramvaju pieturu tuvumā. Tagad veikalos pārdod fosforescētas ģeometriskas figūriņas uzvalka pogas lielumā. Ja tās piestiprina pie žaketes vai mēteļa, kājāmgājējs labāk saredzams.

Ir aizliegts klausīties ārzemju radio programmas. Par to draud stingri sodi, bet, ja kāds vācietis aicina citu vācieti to darīt, tad draud pat nāvessods! Diplomātiem un ārzemju žurnālistiem tāda aizlieguma nav, bet viņus var izraidīt, ja viņi vāciešu klātienē ieslēdz ārzemju raidītāju.

Beidzot ieradies jaunais padomju vēstnieks Škvarcevs. *AA* preses konferencēs viņa ierašanos pieteica jau 28. vai 29. augustā; varēja manīt, ka naciķi kļuva nepacietīgi. To pulkvedis apstiprināja un norādīja, ka tagad ieradušies arī padomju militārie pārstāvji — divi ģenerāļi un viens pulkvedis. Lidlaukā viņus sagaidījuši ārlietu un kara resora pārstāvji, godasardze un orķestris. Tāds pagodinājums ārvalstu militārajiem atašējiem Berlīnē līdz šim neesot piedzīvots. Vācieši acīmredzot ļoti cenšas izcelt saskaņu starp naciķiem un komunistiem un radīt iespaidu, ka starp Berlīni un Maskavu pastāv militāra savienība. Toties krievi dara visu, lai tāds iespaids nerastos. Tādēļ arī Maskavas militārie pārstāvji ieradās tikai dažas dienas pēc kara sākuma.

Biju *DNB* namā. Vēl arvien nav iespējams dabūt savienojumu ar Rīgu. Parīt es varēšot atkal sazināties ar *Letu*. Arī pasts no dzimtenes nepienāk. Tas man nepatīk, jo neziņa mani uztrauc.

5. septembrī

Šodien ar pastu saņēmu Berlīnes komunistiskās jaunatnes pretkara skrejlapu. Vācu jaunatnei jāmirstot kaujas laukā. Vēl nesen Hitlers sakarā ar olimpiādes atklāšanu aicinājis apmeklēt miermīlīgo Vāciju un izsaucies: «Es sveicinu pasaules jaunatni!» Tagad šo jaunatni slepkavojot. Šo skrejlapu parādīju Filīpovam, kas, ne acu nepamirkšķinājis, piebilda: «Un jūs domājāt, ka esam Hitlera sabiedrotie!» Parādīju skrejlapu arī AA preses nodaļas vadītājam Šmitam. Viņš reaģēja pavisam citādi: «To jums kā ārzemniekam piesūtījuši Vācijas ienaidnieki, lai kaitētu Berlīnes un Maskavas sadarbībai!» Šie atšķirīgie komentāri ir ļoti zīmīgi.

Šovakar varēju beidzot runāt ar *Letu*. Bija krietni daudz informācijas, un bija komentārs, kurā izcēlu naciņu un komunistu pretrunīgos paskaidrojumus militārās sadarbības jautājumā. Darīju to netieši, uzskaitīdams tikai faktus, jo Fricis mani bija brīdinājis, ka, sākot ar šodienu, Vācijā stājusies spēkā ārzemju sakaru cenzūra. Tās centrāle atrodas galvenajā ārzemju pasta birojā, un tai esot trīs nodaļas: tālruņa, telegrāfa un pasta sūtījumu. Katrā nodaļā strādājot abvēra (armijas drošības dienesta), gestapo un *Promi* pārstāvji. Cenzūras centrālei esot pakļautas piecas filiāles provincē. Cenzūrā nodarbinātie svešvalodu pratēji atlasīti galvenokārt pēc ideoloģiskās uzticamības. Tādēļ jāpievienojas drauga domai, ka ārzemju žurnālistu darba apstākļi turpmāk pasliktināsies.

7. septembrī

Berlīnes prese ziņo, ka Vācijas sūtnis Latvijā fon Koce (*Kotze*) paskaidrojis Munteram: karš ar Poliju nav ietekmējis vāciešu nostāju pret Latviju. Arī turpmāk abu valstu attiecības balstoties uz jūnijā slēgto neuzbrukšanas paktu.

Fricis mani vakar lūdza pēc iespējas drīz uzrakstīt viņa *MEZ* informācijas dienestam lielāku rakstu par Baltijas valstu neitralitāti, aperi trijās daļās — par Igauniju, Latviju un Lietuvu, pievienojot katrai daļai interviju ar attiecīgās valsts sūtni Berlīnē. Zinādams, ka man gar šo darbu iznāks strādāt dažu labu nakti, viņš noteica honorāru 500 RM apmērā. Uzņēmos šo darbu Baltijas valstu dēļ, jo *MEZ* informāciju pasūta 13 laikraksti piecās valstīs (tagad arī Turcijā). Arī sūtnis par to priecājās. Atbildējis uz intervijas jautājumiem, Krieviņš ieteica nekavējoties sazināties ar Škirpu, jo viņa amata brālis kļuvis ļoti rosīgs un neesot sazvanāms, it kā kaut kur izbraucis. «Toferu jūs jau varēsīt sastapt katrā laikā!» Šim pieminējumam bija ironiska pieskaņa, tādēļ jautāju: «Kādēļ tā?» — «Igaunī vēl arvien nesaprot, ka Hitlers mūs pārdevis Staļinam,» sūtnis atbildēja. Viņš man uzdeva sekot ziņām par Baltijas valstu kuģiem. «Anglija izsludinājusi Vācijas blokādi, bet vācieši atbildējuši ar Anglijas ielenkšanu. Sākusies kuģu gremdēšana un neitrālo kuģu piesavināšanās, ja tos pieķer kaut sīkākā karojošo valstu noteikumu pārkāpumā. Mūsu enerģiskajam konsulam Freimanim Hamburgā bijušas jau lielas nepatikšanas. Arī Zviedrija pieteikusi 120 km garu mīnu joslu savas piekrastes ūdeņos. Tagad valdībai būtu jāizlieto visas iespējas, lai atvieglinātu mūsu kuģniecību un atrastu jaunus ceļus mūsu eksportam un importam. Bet Rīga aizņemta ar

kuģniecības izstādes *Jūra mūsu otrā druva* organizēšanu, ko atklāšot 16. septembrī.» Sūtņis vēl piemetināja, ka viņš vakar par šo tematu runājis ar Holandes sūtņi un 11. septembrī paredzēts apmeklējums arī pie Dānijas diplomātiskā pārstāvja, jo abām valstīm esot liela pieredze ar līdzīgu situāciju pagājušajā karā.

Vēstules no dzimtenes. Lauras vēstulīte rakstīta steigā, jo dzirdējusi uztraucošas sarunas. «Vai patiesi draud karš? Kur palicis vasaras optimisms? Domāju par Tevi... Tava Laura!» Un atkal viņas vēstulē bija teikums, kam bija sakars ar pazudušo vēstuli. Žēl, ka to nesaņēmu, jo tā, šķiet, bijusi svarīga. Arī māte atraktījusi — pesimistiskā noskaņojumā: «... jo viss notiks tā, kā tam jānotiek. Mūsu prātošana un rūpes tur neko nelīdzēs, ja arī sirds un prāts nav mierīgi... Reiz, rītā atmodusies, attaisīju slēģus un atvēru logus. Agrā saule spīdēja kā caur miglu. Gaiss bija smags, karsts un kodīgs, oda pēc deguma. Varbūt kaut kur dega purvs. Viss atstāja drūmu iespaidu. Nāca prātā līdzīgas ainas, kad 1914. g. jūlijā atgriezāmies no Jūrmalas Ludzā... Lai Dievs dotu, ka viss labi beigtos, un lai viņš Tevi sarga un Tev palīdz. Tava māte.» Vēstule rakstīta 31. augustā un tajā pašā dienā zīmogota Grīvas pastā! Arī no Elmāra pienākusi vēstule, viņš apraksta pagājušās vasaras gaitas. Kartūti no Jēkaba parakstījis arī Robis — «ar pateicību». Kad viņa *Sikspārni* pavasarī ievietoja karikatūru — liels laupītājs (domāts Hitlers) žņaudz mazu vīriņu, jautādams: «Vai es tevi apdraudu?» — mani izsauca uz AA, kur notika ļoti nepatīkama saruna. To es Robim vasarā rakstīju. Pienākusi arī kartīte no Ernas un Nino; viņa — sajūsmā par manu ieteikumu apmeklēt draugu, viņš — priecīgs, ka var bez lielas prasīšanas izbraukāties elegantas dāmas pavadībā ar tēva automašīnu.

Latviešu laikraksti pārpildīti ar ziņojumiem par kara norisi. Nepatīk, ka galvenokārt izcelta poļu, angļu vai franču aģentūru informācija. Vācu armija laužas arvien dziļāk Polijā. Zīmīgi, ka Fiļipovs šodien apstiprināja to, ko vakardien dzirdēju Šveices radiofonā, proti, Maskava pieņēmusi, ka cīņas Polijas pierobežā vien ilgšot vismaz mēnesi, un brīņoties, ka Rietumu frontē novērojama tāda kā abpusēja vienošanās nekarot. AA un *Promi* preses konferencēs vācieši izteica sašutumu par melīgajām ziņām, ka vācu bumbvedēji esot sagrāvuši katoļu dievnamu ar slaveno Čenstochovas (*Częstochowa*) Dievmātes altāra gleznu.

13. septembrī

Sūtņniecībā valda nospiestība. Uzzinājām, ka Vācijas sūtņis Rīgā fon Koce esot noraidījis Muntera lūgumu mūsu pilsoņu nomierināšanai publiski deklarēt, ka ziņas par Ribentropa—Molotova paktam pievienotu slepenu protokolu, kurā Berlīne atstāj mūs Maskavas ziņā, ir tikai nepamatotas baumas. Drūmo noskaņojumu pastiprināja sūtņa nevarīgās dusmas par nesekmīgajiem mēģinājumiem AA noskaidrot, kā saprotami daži vācu diplomātu un žurnālistu aprindās pēdējā laikā bieži lietoti izteicieni resp. jēdzieni — piemēram, «Vēsturiski nosacīti tikai divas lielvalstis interesējas par Austrumeiropas nākotni — Lielvācija un Padomju Savienība» un «interesu jeb ietekmes sfēra».

Vācu karaspēka iebrukums kādā Polijas ciemā.

Šķirpa esot ierosinājis savai valdībai nekavējoties dot armijai — kas palielināta ar vairāku gadagājumu rezervistu iesaukšanu — pavēli ieņemt Viļņas apgabalu, pirms tur iesoļo vācieši. Ja šis solis tiktu sperts pašierosmes ceļā, tad nebūtu jāsastopas ar pārmetumu par militāru sadarbību ar Vāciju, bez tam, pievienojot Viļņu Lietuvai, Kauņas valdības neitralitātes deklarācija attiektos arī uz šo teritoriju.

Diemžēl valdība šo ieteikumu noraidījusi, jo tam pretojoties Lietuvas anglofilās un baznīcas aprindas. Dažas dienas vēlāk Šķirpu uzmeklējis Ribentropa biroja Austrumeiropas referents Dr. Kleists (Stachivs man reiz stāstīja, ka tas esot tur gandrīz vienīgais, kurš aizstāvēt Baltijas valstis), kas vācu ārlietu ministra vārdā ierosinājis Lietuvas militāru sadarbību ar Vāciju, ne tikvien lai atgūtu Viļņu, bet arī lai pasargātu Lietuvas neatkarību no briesmām, kas varētu draudēt no Maskavas puses. Šķirpa bijis spārnos, bet arī šoreiz Kauņas valdība viņam aizliegusi par šo tematu vest sarunas ar vāciešiem, jo arī Vācijas sūtnis Lietuvā nācis klajā ar militāras sadarbības ieteikumu. Kaut ko nojauzdami, krievi gan Kauņas valdībai, gan Šķirpam pārmetuši ļoti rupjā veidā «intrigas».

No Polijas uz Latviju sāk plūst bēgļu straume. 12. Ilūkstes aizsargu pulkam uzdots palīdzēt mūsu robežsargiem uzturēt mieru un kārtību. Zemgales stacijā esot daudz bērnu un slimnieku. Pēc pēdējām ziņām, poļu karaspēks jau atstājis Viļņu. Tur palikuši vienīgi daži bataljoni un policija, kas papildināta ar studentiem un skautiem.

Promi preses konferencē atsauc ziņu, ka vācu tanki sasnieguši Varšavas priekšpilsētu. Berlīnes radiofonā dzirdēju, ka to ziņojuši arī Rīgas laikraksti. Tajā pašā konferencē prof. Bēmers lūdza Lochneru referēt par saviem nesenā Polijas apmeklējuma novērojumiem. Lochners apstiprināja vāciešu apgalvojumu, ka Čenstochovas Dievmāte stāv, kur stāvējusi, un ka poļi Brombergā noslepkavojuši kādus 60 Polijas vāciešus (arī bērnus). Pēc preses konferences man iznāca kopīgs

Hermanis Gērings vēro vācu karavīrus pārgājienā.

ceļš ar Lochneru. Viņš jutās nelaimīgs par to, ka bija vācu uzdevumā jārunā ārzemju žurnālistu priekšā. Tomēr patiesība paliekot patiesība. Ļoti interesanta bija viņa informācija, ka krievi piedāvājuši Polijai vēl 1. un 2. septembrī kara materiālus (avots: amerikāņu vēstniecība Bukarestē) un ka Londona un Parīze aizrādījušas Kauņai — tās sagaidot no lietuviešiem atturību Viļņas jautājumā.

Vakarā pēc darba devos atkal pie sūtņa. Rīga esot viņam zvanījusi un lūgusi pēc iespējas ātri sūtīt vācu jūras kontroles rīkojumus un vācu viedokli par Latvijas jūras sakariem ar citām valstīm. Vācieši Kauņā veduši sarunas ar Lietuvas armijas komandieri Raštiķi par Viļņas apgabala pievienošanu Lietuvai.

17. septembrī

Atkal bija Krieviņš jāpārsteidz ar nepatīkamu ziņu, kaut arī ne tik agrā rīta stundā kā 1. septembrī. Pulkstenis rādīja septiņi. Sarkanā armija šorīt iesoļojusi

Polijā, lai «nepastāvošajā valstī» sargātu apspiestos ukraiņus un baltkrievus. Daļa krievu vienību dodoties Viļņas virzienā. Abi ar sūtni atcerējāties, ka jau pirms vairākām dienām krievi oficiāli iesauca vairākus rezervistu gadagājumus Maskavas, Minskas un Kijevas kara apgabalos.

Vēlāk, tiekoties ar lietuviešu žurnālistu Anceviču, uzzināju, ka Škirpa, norādīdams uz 14. septembra ziņām par krievu militāro gatavošanos un komunistu musinošām aktivitātēm Viļņas apgabalā, telegrāfiski pieprasījis nekavējoties pievienot Viļņu Lietuvai. Atbildi viņš neesot saņēmis, un nekas arī neesot darīts.

Ārkārtējā AA preses konferencē (svētdienā) vācu armijas pārstāvis un Šmits ar gandarijumu paziņoja, ka «beidzot sarkanā armija palīdz ieviest kārtību Austrumeiropā». Taču varēja manīt, ka krievu pēkšņā rīcība viņus bija pārsteigusi un ka viņus māca rūpes par iespējamām sadursmēm starp vācu un krievu vienībām. DNB gaitenī sastapu japāņi Adachi. Viņš zināja stāstīt, ka, ņemot vērā ģenerāļa Kono ieteikumu, krievu un japāņu starpā panākta vienošanās par robežkonflikta izbeigšanu.

Šmits vēlējās ar mani runāt. Viņš mani sagaidīja ar jautājumu, vai es zinot, cik vienpusīgi Latvijas prese informējot tautu par notikumiem Polijā. Pirmajā vietā publicējot melu ziņas. Tā kā tur nebija daudz, ko iebilst, aizrādīju, ka man arī tas nepatīk un ka es — to viņš var pārbaudīt — ar sūtņa piekrišanu esmu brīdinājis mūsu Ārlietu ministriju un *Letu*. Taču zināmā mērā saprotu mūsu preses satraukumu un emocijas, jo Berlīne, kas gadiem ilgi mūs brīdināja no Maskavas, tagad pati slēgusi draudzību ar komunistiem. Ar to saruna beidzās. Pēcpusdienā zvanīja Baltijas valstu preses nodaļas vadītājs Dr. Šlēmanis un ielūdza mani vakariņās. Atkal bija jādzird pārmetumi mūsu preseī, un atkal aizrādīju, ka neesmu ar to apmierināts, un apsolījos vēlreiz Rīgu darīt uz to uzmanīgu — t. i., ja tas izrādītos vajadzīgs.

Rumānija slēgusi robežu ar Poliju. Holandieši iesaukuši 400 000 vīru. Vācieši atkal sakāvuši deviņas poļu divīzijas. Kad kādā mazā pilsētiņā iebraukuši vācu tanki, iedzīvotāji tos jūsmīgi apsveikuši, jo domājuši, ka tie ir franču. Rietumu frontē franču vienības, kas gandrīz bez cīņām bija ieņēmušas lielāku vācu teritoriju Zārbrikenes tuvumā, sākušas atgriezties Francijā.

Vēlā vakarā devos uz staciju, lai sagaidītu Ernu. Viņa telegrammā man bija lūgusi to darīt. Nebija viegli viņu sameklēt uz pustumša perona, tādēļ mēģināju to pie izejas. Tur tas arī izdevās. Devāties uz Ernas viesnīcu, kur viņa man daudz stāstīja par ceļojuma iespaidiem. Dienvidslāvijā bijis jauki, tāpat Rumānijā. Visi esot pārsteigti par vāciešu ātrajiem panākumiem Polijā. Bukareste esot pārliecināta, ka krievi iesoļos Besarābijā. Taču tas būšot vāciešu un krievu draudzības gala sākums.

VĀCU PRESE ATTAISNO KRIEVU IEBRUKUMU POLIJĀ

18. septembrī

Sūtnis šodien uzdeva pulkvedim izdibināt, cik tālu sarkanā armija pavirzījies uz priekšu Latvijas virzienā. Vācu prese vienbalsīgi pamato krievu iebrukumu Polijā ar nepieciešamību aizstāvēt asinsradniecīgo ukraiņu un baltkrievu intereses Polijas valsts gruvešos. Manuprāt, naciņi ir lieli muļķi, jo viņi atgremo Maskavas paskaidrojumu un līdz ar to palīdz Kremlim atspēkot pieņemumu, ka krievi ir vāciešu militārie sabiedrotie, kaut gan Berlīne tieši to ļoti vēlas, bez tam rodas jautājums, kas tad tagad vēl apdraud baltkrievis un ukraiņus, ja reiz Polija, kura, kā Molotovs izteicās, «izsūca un apspieda mūsu brāļus», Hitlera triecienā ir sagrauta, — vai vācieši?

Tikko ierados *Promi* prēses konferencē, mani uzrunāja somiete Dr. Norna. Viņai bija interesanta informācija. Augustā vairākiem igauņiem un arī dažiem latviešiem Helsinkos bijušas ar krieviem sarunas par Baltijas valstu attieksmi pret Maskavu. Šie baltieši nebijuši apmierināti ar Rīgas un Tallinas nostāju sakarā ar Londonas, Parīzes un Maskavas pret agresijas līguma sarunām. Šī savādā tikšanās notikusi ar somu rakstnieces Vuolijoki starpniecību.

Pēc darba devos pie viesmīlīgās Vīgraba ģimenes, kur saistošās sarunās pavadīju patīkamas stundas. Padomniekam bija arguments, kas runāja pret mūsu lielajām bažām par Latvijas nākotni. Esot grūti iedomāties, ka Hitlers piekritīs Baltijas valstu boļševizācijai, jo tas nozīmētu «baltvācietības katastrofālu norietu».

19. septembrī

Krieviņš iepazīstināja Plensneru, Vīgrabu un mani ar informāciju, ko viņš bija ieguvis sarunās ar Rīgu un ar Toferu. Krievi paskaidrojuši kā Latvijas, tā Lietuvas sūtnim Maskavā, ka padomju karaspēka iesoļošana Polijā nekādā ziņā neapdraudot Latvijas un Lietuvas drošību. Padomju sūtniecība Rīgā izteikusies apmierināti par mūsu valdības nostāju. Vispārējais stāvoklis Baltijas telpā esot normalizējies, tādēļ Igaunija arī noraidījusi neseno Kauņas valdības ierosinājumu sasaukt Baltijas antantes konferenci. Tuvākajās dienās viņš (Krieviņš) beidzot varēsot satikt Itālijas vēstnieku Atoliko. Kādu nozīmi sūtnis piešķir mūsu preseī, izrietēja no viņa piezīmes, ka Latvijas prese gausi pieskaņojoties valdības politikai. Tādas kļūdas kā izcilā vietā publicēt melīgas ziņas par Čenstochovas Dievmātes sagraušanu un par divas stundas ilgu visu vācu raidītāju programmu pārtraukumu, lai gestapo aģenti visā valstī varētu apcietināt ārzemju raidījumu klausītājus, traucējot viņa darbu. Naciņi mums atmaksāšot par mūsu preses muļķīgajiem izlēcieniem.

Vācu un krievu vienību sastapšanās Polijā notikusi bez starpgadījumiem. Varšava ieslēgta, bet neesot vēl dota pavēle pilsētu ieņemt. To apšauda ar smago

artilēriju. *DNB* ziņo no Igaunijas, ka vācu un krievu karakuģi meklē Baltijas jūrā poļu zemūdeni *Orzel*, kura izbēgusi no Tallinas ostas, kur tā bijusi internēta.

20. septembrī

Fricis naktī ievietots slimnīcā — laikam infarkts. Viņa sekretārs Friča uzdevumā lūdza mani sniegt nepieciešamās ziņas Bukarestei.

28. septembrī

Baigas un trauksmainas dienas — daudz darba. Fricis vakar atgriezās no slimnīcas un šodien jau bija pilsētā. Varu atvilkt elpu, bet neatvairāmi tuvojas liktenīgi notikumi. Mani māc raizes par Lauru un piederīgajiem dzimtenē, jo visi mūsu optimistiskie pieņēmumi sakrituši čupā. Šodien Maskavā parakstīs Igaunijas un Padomju Savienības sadarbības un tirdzniecības līgumu. Krievi 22. septembrī ielūdza Selteru, lai Maskavā noslēgtu sarunas par saimniecisko sadarbību. Tur viņam tūliņ pārmeta, ka igauņi nespējot nosargāt savas robežas — tas sakarā ar poļu zemūdenes bēgšanu un kāda krievu tvaikoņa torpedēšanu —, un, draudot ar sarkano armiju, kas stāvēja pie Igaunijas robežas, kā arī ar Tallinas bombardēšanu (lidmašīnas jau atradās virs pilsētas), piespieda igauņu delegāciju piekrist līgumam, kas paredz padomju karaspēka izvietošanu Igaunijā. Neraugoties uz to, ka Selters, sarunu pārtraukumā lidodams uz Tallinu, pārsēdās Rīgā, igauņi tikai ļoti pavirši informēja mūsu valdību par savām problēmām ar krieviem. Vai tā bijusi atspēlēšanās par to, ka — kā stāstīja Plensners — Balodis noraidījis ģen. Laidonera ierosinājumu noturēt Valkā abu armiju komandieru apspriedi, nav zināms.

Sarkanā armija ieņēmusi visu Viļņas apgabalu. Tas nozīmē, ka mūsu robeža ar Padomju Savienību kļuvusi par apm. 80 km garāka. Krieviņš pēc sarunas ar Atoliko stāstīja — itālietis esot nožēlojis, ka Lietuvas valdība noraidījusi pēdējo Ribentropa piedāvājumu Škirpam (22. septembrī?) piebiedroties Vācijai, lai sadalītu Poliju, jo Lietuva taču atrodoties vācu ietekmes joslā. Tātad Baltijas valstu dalīšana Berlīnes un Maskavas ietekmes zonās ir fakts! Diemžēl arī man bija satraucoša informācija. Ieguvu to no Friča un beļģa Lekrinjē, kas no rīta bija bijis krievu vēstniecībā un runājis ar preses atašeju Smirnovu un kādu ģenerāli. Izrādās, ka Ribentrops šodien padomju vēstnieka Škvarceva pavadībā lidošot uz Maskavu, lai «nokārtotu Polijas problēmu», laikam izšķiršot arī Viļņas jautājumu. Lietuvieši, būdami pārāk korekti, ziņojuši krieviem par vāciešu palīdzības piedāvājumu. Tādēļ Molotovs pasteidzies norādīt Lietuvas sūtnim Maskavā, lai Kauņa atturoties no sarunām ar Berlīni, jo Viļņa esot krievu rokās un Staļins šīs teritorijas piederību izšķiršot līdz ar citiem Austrumeiropas jautājumiem. Bez tam sarkanās armijas galvenais štābs esot vāciešiem pieteicis, ka «miera uzturēšanas nolūkā» koncentrēšot padomju vienības pie Latvijas robežas! To dzirdēdams, Krieviņš kļuva ļoti nopietns, jo Plensners šādu Maskavas soli bija paredzējis jau pēc sarunas ar Zviedrijas militāro atašeju. Fricis mani ielūdza parīt uz vēlām vakariņām, pieteikdams pārsteigumu — pateicībā par palīdzību viņa slimības laikā.

Bet tie šodien nebija vienīgie satriecošie jaunumi. Zvanīju Vencela kundzei, lai apjautātos, ko dara vīrs. Viņa vairs nav! Pirms dažām dienām pienācis paziņojums, ka poļu partizāni viņu kādā dienesta braucienā nošāvuši. Tas ir traģiski, jo tieši viņš nebija poļu nīdējs. Karš!

30. septembrī

Krievu tanki demonstratīvi ieņēmuši pozīcijas pie Latvijas robežas, un viņu lidmašīnas atkārtoti pārlidojušas latviešu teritoriju. Sūtnis šodien vairākkārt sazvanījās ar Rīgu. Pieņemts likums par nacionālo aizsardzību un robežu aizsardzības likuma papildinājums, iesaukti 1911. un 1912. gadagājuma rezervisti (ne visi) un rezerves virsnieki. Valstī valdot neziņa, bet panikas neesot. Ņemot vērā stāvokļa nopietnību un mana gadagājuma iesaukšanu, uzmeklēju pēcpusdienā Plensneru un pieteicos dienestam armijā. Viņš manu vārdu atzīmēja sarakstā. Biju astotais. Vakar kā pirmais pieteicies kāds netālu no Berlīnes (Strausbergā) dzīvojošs baltvācietis, bijušais 13. Tukuma kājnieku pulka feldšeris, invalīds, kam amputēta pēda!

Vācu prese gavilē par 28. septembra vēlā vakarā panākto Berlīnes un Maskavas vienošanos. Noslēgti robežu un draudzības līgumi, kā arī norunāta cieša sadarbība saimnieciskā laukā. Interesanti, ka Staļins vāciešiem atvēlējis vairākus poļu apgabalus. Pulkvedis, raudzīdamies no stratēģiskā viedokļa, uzskata to par krievu kļūdu. Tam nepiekrītu, jo, manuprāt, Kremļa varasvīri, paturēdami vienīgi ukraiņu un baltkrievu apdzīvoto Polijas daļu, atstāj Polijas likteņa izšķiršanu vienīgi vāciešu ziņā, līdz ar to izrādīdami zināmu atturību no pārāk ciešas sadarbības ar naciņiem, kas, lasot jūsmīgos rakstus vācu un krievu laikrakstos par panākto vienošanos, neduras tūlīt acīs. Manu pieņēmumu apstiprināja arī vērtīgā informācija, ko šodien saņēmu no Friča.

Ierados pie viņa samērā agri. Vakariņu galds bija klāts trim personām. Kad jautāju pēc trešās personas, Fricis smiedamies teica: «Tā ieradīsies vēlāk, un tai nav jādzird mūsu saruna!» Tad viņš sāka man skaidrot Vācijas pašreizējo politiku, viņam vakardien bijusi intensīva saruna ar «saviem» kara aviācijas ģenerāļiem. «Noslēdzis neuzbrukšanas paktu ar Maskavu, Hitlers bijis pārliecināts, ka angļi un franči vai nu tūlīt atkratīsies no saistībām aizstāvēt Poliju, vai pēc poļu sakāves pieņems viņa izlīguma piedāvājumu, kuru viņš pirms dažām dienām izteica savā runā Dancigā. Taču Ribentropa kļūdainās informācijas dēļ nedz viens, nedz otrs pieņēmums nepiepildījās. Patiesībā viņš jau vasarā pārrēķinājās, iedomādamies, ka Rietumu lielvalstis Poliju neatbalstīs, toties viņš nešaubījās, ka poļi pretosies. Tā vēlā vasarā radās kritisks stāvoklis, kuru Ribentrops likvidēja, padodamies Staļina prasībām un vilinājumiem — Kremļa valdītājs piedāvāja Polijas dalīšanu un Vācijai vajadzīgo jēlvielu piegādi. Maskavai nepagāja secen, ka Hitlers nepacietīgi gaidīja ātrus rezultātus. Tā Ribentrops bez apdoma un plāna steidzās uz Kremli. Tagad AA kļuvis zināms, cik nepārdomāti viņš rīkojies — it īpaši, kārtojot Baltijas valstu jautājumu.

Sākotnēji — t. i., jūlijā — Berlīne un Maskava runājušas tikai par kopīgu garantiju sniegšanu Baltijas valstīm. Tad Ribentrops, lai iekārdinātu Molotovu, norādījis uz Vācijas gatavību atzīt krievu interešu prioritāti Baltijas telpā. Tas novedis pie sarunām par ietekmes zonu nospraušanu. Sākotnēji robeža starp abām zonām novilkta gar Daugavu. Tad naciņi atsacījušies arī no Kurzemes. Par to Ribentrops vēl 23. augustā, vezdams sarunas ar Molotovu, nav bijis skaidrībā, jo viņam bija jāsazvanās ar Hitleru, lai izlūgtos viņa piekrišanu, ka Liepājas un Ventspils ostas ietilpinātu padomju ietekmes zonā. Tātad vācu pusē valdīja jucekļis. Arī Vācijas piekāpība, atzīstot padomju intereses Besarābijā, ir milzīga muļķība, jo nu pēc Austrijas pievienošanas sagaidāma rīvēšanās ar krieviem (kā agrāk Pēterpils un Vīnes starpā). Staļins klusībā ļoti intensīvi lakstojas ar bulgāriem un dienvidslāviem, lai iegūtu noteikšanu Balkānos un pieeju Vidusjūrai. Šī Kremļa politika apdraud rumāņu degvielas piegādi vācu armijai, kas bez tās nespētu karot ilgāk par trim mēnešiem. Hitleram militārā alianse ar krieviem vajadzīga tādēļ, lai Staļins, kas pagaidām izvairās no iesaistīšanās karā, vēlāk nevarētu piebiedroties Vācijas ienaidniekiem. Sabiedroto glāvēlības dēļ naciņiem izdevās Poliju satriekt ātrāk, nekā krievi gaidīja. Tādēļ Staļins 17. septembrī lika sarkanajai armijai iesoļot Polijā, kaut gan viņš to īsti nevēlējās, baidīdamies, ka Anglija un Francija pieteiks karu. Londonas un Parīzes īsredzība ir neticama! 10. septembrī naciņiem Rietumu frontē bija 35 divīzijas — no tām tikai 10 gatavas cīņai — ar munīcijas krājumiem vienai nedēļai, kā arī 140 tanku un 150 lidmašīnu. No Zigfrīda nocietinājumu līnijas 23 400 paredzētajiem bunkuriem tikai 12 600 bija gatavi. Pretējā pusē stāvēja 106 franču divīzijas ar 3000 tankiem un 1400 lidmašīnām, kā arī viena angļu divīzija un četri desanta bataljoni, 80 tanki un 60 lidmašīnas. Ceļā uz Franciju atradās trīs angļu divīzijas ar 250 tankiem, nemaz nerunājot par Anglijas bumbvedējiem un sabiedroto kara floti. Ja šis karaspēks 10. septembrī būtu iesaistījies karā, tad Hitlera dienas būtu bijušas skaitītas. Esmu atzīmējis visas vienības — kā vienā, tā otrā pusē. Atdod savam pulkvedim, bet, lūdzu, neizpaud, no kā tu to saņēmi!» Iebāzu kabatā četras aprakstītas lapas. Klusēju. Bija jāsagre-mo dzirdētais. Kā lietuvēns mācās virsū atziņa, ka manai valstij draud drūms liktenis.

Pēc kāda laika ieradās «pārsteigums» — Manona Ērfūra. Viņa nāca taisnā ceļā no izrādes — nogurusi, bet labā omā. Tas mazliet uzlaboja mūsu nomākto garstāvokli. Pēc vakariņām Fricis ar flīģeli klusi atskaņoja Šopenu un Šūbertu. Atvadīdamies viņš sirsnībā iesaucās: «Dzīvojiet veseli, mīļie bērni!» Ērfūrai tas patika, man ne. Bet Fricis jau neko nezina par Lauru.

5. oktobrī

Naktī. Maskavas radio ziņo, ka pēc «draudzīgām sarunām» parakstīts Latvijas un Padomju Savienības «savstarpējās palīdzības pakts», kurā ir vienošanās par sarkanās armijas bāžu ierīkošanu Latvijā. Kaut gan ārpolitikā tagad esam galīgi atkarīgi no Maskavas, tiek uzsvērts, ka «pakts nedrīkst aizskart vai ierobežot līgumu slēdzēju suverēnās tiesības».

Šorīt nebija vēlēšanās atvērt acis. Vilšanās un vienaldzība stindzināja locekļus. Sūtniecības darbinieki strupi, tukšām acīm, katrs nogrimis savā darbā un drūmās pārdomās. Bija jābrauc ar sūtni uz reichstāga sēdi, lai noklausītos Hitlera runu. Krieviņš mani sagaidīja drūmā noskaņojumā. «Paredzams, ka šodien dzirdēsīm mūsu nāves sprieduma apstiprinājumu. Nu tad dosimies ceļā!» Hitlerš runāja ilgi. Analizēdams Vācijas attiecības ar ārvalstīm, viņš uzsvēra, ka Vācija ar Baltijas valstīm slēgusi neuzbrukšanas paktus. Atskaitot vēlēšanos pēc sadarbības saimnieciskā laukā, viņam šajā telpā citu interešu neesot. Tad sekoja pārsteigums. Aizrādīdams, ka vāciešu un krievu sadarbībai lemta laimīga nākotne, viņš paceltā balsī deklarēja, ka Austrumeiropā vēl dzīvojot vācu tautības piederīgie, kurus nevarot asimilēt; bet tas varot radīt liekus konfliktus tieši tur, kur būtu jāvalda mieram un satiecībai. Tādēļ viņš nolēmis uzsākt vāciešu repatriāciju. Tā Hitlerš, «nemirstīgās Vācijas» vadonis, iezvanīja baltvāciešu norietu. Ar vienu teikumu bija izdzēsts baltvāciešu darbs, aizmirstas tradīcijas un uzdevumi, kuru dēļ paaudzes gāja cīņā un nāvē. Attiecībā uz Latviju tas nozīmē, ka Hitlerš gaida Baltijas valstu boļševizāciju. Repatriācija ir glābiņš no komunisma!

No reichstāga sēdes devos uz sūtniecību. Krieviņš brauca uz AA, kur viņš cerēja satikt vai nu valsts sekretāru, vai politiskās nodaļas vadītāju. Atgriezies no vizītes, viņš trepju telpā Vīgrabam un man nogurušā balsī īsi paskaidroja: «Kā pirms dažām dienām, tā arī šodien no vāciešu puses neko labu nedzirdēju. Lūdzu mani tagad netraucēt!» Tā sūtnis vienatnē pavadīja šo bēdīgo dienu. Vīgrabs man vēlāk stāstīja, Krieviņš viņam vakar atklājis, ka Munters viņam pēc 1. oktobra valdības sēdes (kurā pārrunāja Molotova aicinājumu uz sarunām Maskavā) uzdevis tikties ar AA valsts sekretāru, taču abi mēģinājumi izpildīt šo uzdevumu bijuši nesekmīgi.

Pulkvedis Plensners neslēpa savu sašutumu. «Kur mēs esam nonākuši? Kā Latvijas pilsonis es jūtu, ka man ir jākaru. Es to arī gribu. Kā Latvijas virsniekam man jāsaka: labāk ne! Mums nav nedz sabiedroto, nedz ieroču!» Ar to pulkvedis pirmo reizi atklāti kritizēja ne tikvien Ulmani, bet arī mūsu valdību vispār, kas ārpolitikas laukā nespēja gūt cīņas biedrus (pat kaimiņus igauņus ne) un ilgus gadus atstāja novārtā valsts aizsardzību. Tā kā Krieviņš ne ar vienu nevēlējās runāt, Plensners lūdza mani ienākt pie viņa un pastāstīt par reichstāga sēdi. Kad beidzu savu atstāstījumu, pulkvedis, it kā ar sevi runādams, teica: «Mūsu valdība jau reiz, 1919. gada 9. oktobrī, muka, atstājot mūsu valsts likteni ģenerāļa Simansona un karavīru rokās, jo bija karš. Tagad nav kara, valdība arī neatstāj Rīgu, bet atver robežas mūsu valsts bendēm. Žēl, jo tas nav paraugs tautai, bet ārzemēm tas ir pierādījums, ka mums trūkst pastāvēšanas gribas.» Viņš aplusa, tad skaļi iesmējās: «Brīvās Latvijas valdības vārdā mēs tagad esam komunistu sabiedrotie, necik ilgi, un paši demonstrēsim par savas valsts iznīcināšanu!» Kad pēc laiciņa atvadījos, pulkvedis, mani tēvišķīgi purinādams, jautāja: «Treigut, vai nav žēl mūsu mīlestības un cerību? Mēs taču te iespēju robežās darījām visu, ko vien varējām, lai informētu savu valdību!»

Šovakar nodiktēju *Letai* reichstāga sēdes un it īpaši Hitlera runas vērtējumu, izceldams, ka ar baltvāciešu repatriācijas pieteikumu Vācijas vadonis uzšķīris baltvācu vēstures pēdējo lappusi.

12. oktobrī

Vakar Šveices radio ziņoja, ka angļu karaspēka vienības Eiropā netraucētas ieņēmušas pozīcijas Lilles apkārtnē (Ziemeļfrancijā). Līdz ar to 165 000 angļu karavīru tagad palīdz sargāt Franciju. Un vēl viena ļoti interesanta informācija! Šodien Maskavā sāksoties somu un krievu sarunas par abu valstu turpmākajām attiecībām. Helsinkos sākot gatavoties aizsardzībai, jo kara varbūtība neesot izslēdzama. Ziņas beigās īss šveiciešu komentārs: somu un krievu sarunas esot secīgs turpinājums Maskavas un Tallinas, Rīgas, Kauņas sarunām, kas beigušās ar Baltijas valstu suverenitātes izdzēšanu, jo savstarpējie palīdzības līgumi ar Kremli un sarkanās armijas bāzes ierobežojot šo valstu rīcības brīvību, t. i., tām uzlikta roku važas. Tās esot Molotova—Ribentropa pakta sekas.

Esmu privāti sarunājies ar AA pārstāvjiem sūtni Braunu fon Štummu, Dr. Šlēmani, *Promi* ministrijas padomnieku prof. Bēmeru un valdības padomnieku Dr. Maurachu. Rādīju šiem kungiem vācu valdības oficiosa 4. oktobra numuru, kurā gandrīz vesela lappuse bija veltīta Baltijas valstu ārlietu ministru apmeklējumiem Maskavā, atzinīgi atzīmējot «baltiešu diplomātiskās rosības kāpinājumu». Jautāju, vai tas, kas tur rakstīts, nerunā pretī viņu brīdinājumiem un pamācībām, kas man bija jādzird kopš tās dienas, kad ieradās Berlīnē. Ar gandarijumu vēroju vācu pārstāvju mulsumu.

14. oktobrī

Šodien ar pastu pienāca *Jaunākās Ziņas* ar Ulmaņa runas atreferējumu. Viņš to teicis Saimniecības un Kultūras kameras kopsēdē: «...tautas un valsts saglabāšana atkarīga no mums pašiem. Mēs nevienam neatdosim savu rīcības brīvību. Mūsu valsts ir patstāvīga un neatkarīga iekšējā un ārējā politikā un tāda arī paliks!» Vai prezidentam ir kāds, mums pagaidām nezināms pamats tik pārliecinoši mierināt tautu, jeb vai prezidents tikai nodevās ilūzijām?

No Oskara pienākusi vēstule (rakstīta 9. oktobrī). «Rīgas baltvācu laikrakstos publicēti repatriācijas noteikumi un uzsaukumi. Ja arī mūsu valdība tautai to nesaka, esmu pārliecināts, ka naciņi, slēdzot līgumu ar boļševikiem, mūs ir pārdevuši, citādi Berlīne neaicinātu baltvāciešus izceļot. Tas ir glābšanas pasākums... Tagad — kādēļ tik vēlu? — arī pie mums pamazām sāk iesaukt rezervistus. Ceru, ka drīzumā pienāks arī mana kārtā. Atceries, par ko mēs bijām vienās domās — mūsu paaudzes cīņa izšķīrs, vai Latvija pastāvēs!»

Likteņa rotaļa: šorīt mans poļu frizieris bija spārnos. Šķirstot kādu ilustrētu žurnālu, ieraudzījis sagūstīto poļu virsnieku uzņēmumā savu brāli. Viens no viņa pastāvīgajiem kundēm, kāds pulkvedis, esot apsolījis sadabūt brāļa adresi un gādāt par viņu.

Rītdien esmu ielūgts pie Hartmaņiem — vīram, kas iesaukts armijā, ir četru dienu atvaļinājums. Arī Mariona ten Broka ir ielūgta, lai Hartmaņa kundze negarlaikotos, klausoties vīriešu sarunās.

Pēcpusdienā biju pie Vencela kundzes. Aiznesu sviestu, desas un saldumus. Viņa bija ļoti savaldīga. Stāstīja, ka vīrs īsi pirms kara sākuma teicis — viņš ilgi vairs nedzīvošot. «Man viņa ļoti trūkst, jo viņš bija taisnīgs un krietns cilvēks.» Tas ir tiesa. Uz rakstāmgalda ieraudzīju divas Vencela ģimenes. Nevienā viņš nebija redzams formastērpā!

1. novembrī

Dienas nāk un iet. Nav gribas strādāt. Nav arī gribas rakstīt. Kronika apmeklējis Viļņu. Dānim nepatīk lietuviešu izturēšanās. «Krievu bāzes viņus, šķiet, netraucē, jo viņi arvien vēl ir sajūsmā par Viļņas atgūšanu. Viļņas apgabalā tikai 25% iedzīvotāju ir lietuvieši.» Kronika brīnījās par to, ka lietuvieši, kas dzīvojuši poļu jūgā, tagad izrādīties vēl šovinistiskāki, spiezdami poļu iedzīvotājus pāriet pie lietuviešiem. Poļu trimdas valdība deklarējusi, ka tā neatzīst Viļņas pievienošanu Lietuvai.

Fricis bija četras dienas Rumānijā. Atgriezies viņš ar vēl lielāku noteiktību atkārtoja savu tēzi, ka Berlīnes un Maskavas draudzības gals sāksoties Balkānos. Vakardien viņš man stāstīja, ka vācu preses iestādes bijušas ļoti neapmierinātas ar *DNB* pārstāvja baltvācieša fon Knores darbību Rīgā. Viņš esot bijis pārāk «latvisks»!

Nu pievērsīšos šā ieraksta īstajam iemeslam! Šodien bijām abi ar Vīgrabu pie Krieviņa. Protams, ka runājām par Hitlera un Staļina paktu. Sūtnis ieminējās, Kampe viņam esot stāstījis, ka Francijas sūtnis bijis pirmais, kas informējis Munteru, ka esam iztirgoti. Vīgrabs, kas nesen bija divas dienas Rīgā, savukārt apgalvoja, Ārlietu ministrijas protokola šefs Olavs viņam atklājis, ka pirmā ziņa nākusi no mūsu sūtņa Maskavā Kociņa. Nesaprotamā kārtā valdības aprindas un arī Munters runājot, ka pirmā informācija nākusi no Krieviņa. Interesanti, ka gan franči, gan amerikāņi zinājuši par Hitlera un Staļina sarunām, jo, pēc Olava stāstījuma, viņi esot bijuši tie, kas informējuši mūsu sūtni Maskavā. Interesanti tādēļ — tā Krieviņš —, ka šī informācija nāca par vēlu. Vīgrabs konstatēja, ka Rietumu lielvalstis izturējušās pretrunīgi. Kaut gan tās zinājušas, ka vācieši ved sarunas ar krieviem, gan Londona, gan Parīze galu galā bijušas pārsteigtas.

Sūtņa aicināts, izteicu savas domas. Zīmīgi, ka neviens mūs nebrīdināja (arī Igauniju un Lietuvu ne), kaut gan lielvalstis jau jūlijā bija uzzinājušas par vācu un krievu sarunām. Varbūt Baltijas valdības būtu ātrāk nekā Anglija, Francija un ASV saskatījušas un izpratušas briesmas, kas no šīm sarunām varētu izrietēt. Vai tas būtu ko līdzējis — kas to lai zina, bet, ja Munters 20. septembrī izmisīgi griezās pie pāvesta nuncijs Rīgā, lūgdams Vatikānu palīdzēt mazajām valstīm saglabāt savu neitralitāti, tad kādēļ, uzzinot jūlijā par «aizdomīgām Berlīnes un Maskavas sarunām», neizmantoja mūsu pēdējo iespēju saglabāt brīvību, visai Baltijas antantei atsakoties no neitralitātes? Tādējādi varbūt varēja radīt jaunu starptautisku

struktūru vai ietekmēt spēku samērus, kas atsauktos uz Londonas, Parīzes un Maskavas vai uz Berlīnes un Maskavas sarunām. Varbūt tas būtu beidzies ar karu, bet tad mūsu valsts nebūtu sairusi un mēs nestāvētu vieni bez sabiedrotajiem. Krieviņš tādu iespēju noraidīja, jo Baltijas valstis neesot bijušas tam sagatavotas — nedz politiski, nedz militāri. Vēlāk, runājot ar Plensneru, pulkvedis teica, ka viņš esot viens prātis ar mani.

Aizvakar biju vakariņās pie Vrukiem. Namatēvs mani informēja par to, ka vācu kontroles kuģi Baltijas un Ziemeļu jūrā saņēmuši pavēli sevišķu uzmanību veltīt Latvijas tvaikoņiem — jo vairāk mūsu kuģu nokļūs kontroles ostās, jo lielāku latviešu piekāpību naciķi varēs sagaidīt Berlīnes un Rīgas tirdzniecības sarunās.

Paldies Dievam, uztraukums mājās ir rimis. Tomēr tēva vēstulē starp rindām manāmas bažas par nākotni — it īpaši, rakstot par krievu un žīdu izaicinošo izturēšanos un draudiem: «Pagaidiet, drīz pienāks diena, kad...!» No Lauras pienākušas vairākas vēstules. Vakar viņai aizrakstīju, ka Ziemsvētkos būšu Daugavpilī. Vēl sešas nedēļas!

Erna zvanīja no Karaļaučiem. Apjautājās, kā dzīvoju, jo Austrumprūsijā — kur ļaudis esot nemierā ar vāciešu un krievu vienošanos — klīdušas baumas, ka Latvijā komunisti pārņēmuši varu. 28. oktobrī Manonai Ērfūrai bija liels deju vakars, un viņa atsūtīja ielūgumu ar biļeti. Aizsūtīju uz sarīkojuma vietu arī šoreiz 25 rozes (dzeltenas, lai nerastos pārpratumi) ar vizītkarti.

SARUNA AR ĢERINGU PADOMJU VĒSTNICĪBĀ

7. novembrī

«Tā, mani kungi, nu gan ir laiks braukt. Esmu ziņkārīgs, ko dzirdēsim un redzēsim pie saviem sabiedrotajiem!» Ar šiem vārdiem Krieviņš beidza savus norādījumus, pirms devāmies uz padomju vēstniecības lielo pieņemšanu sakarā ar Oktobra revolūcijas gadadienu. Pēc desmit minūtēm divi lieli, melni limuzīni ar Latvijas karodziņiem iebrauca pa *Unter den Linden* 7. nama lielajiem vārtiem. Ārpusē palika ziņkārīgo pūlis un, kā tādos gadījumos te parasts, grezni tērpti policisti ar baltiem cimdiem. Pie lielā pagalma milzīgajām durvīm stāvēja divi krievi, kas bez steigas un mēmi vēra viesu mašīnu durvis. Citu sagaidītāju nebija. Bet pie maza lodziņa piestiprinātajos spoguļos — kopš mana pēdējā apmeklējuma to skaits bija dubultojies — bija redzamas novērotāju sejas. Pirmajā telpā, kur sākās plata pelēka marmora trepes ar tumši sarkanu paklāju, stāvēja krievs, kas ar pirkstu rādīja uz augšu. Kāpņu telpas pagriezienā bija novietots liels bronzā liets Ļeņina krūšutēls, virs tā pie sienas — sarkanais karogs. Zāles augstās, baltās, ar zeltītiem ornamentiem apkaltās durvis bija plaši atvērtas. Te mūs apsveica

vēstniecības atašejs un, pagriezies pret zāli, gandrīz vai klieudzot, pavēstīja: «Latiši idut (latvieši nāk)!» Iesoļojām, kā bija norunāts: Krieviņš priekšgalā, tad pa diviem — Viņgrabs ar Plensneru un Bricis ar mani. Devāmies pie «namatēva», vēstnieka Škvarceva un preses atašeja Smirnova, kas kā Berlīnes diplomātiskā korpusa labs pazinējs iepazīstināja savu šefu ar apsveicējiem.

Pēc sasveicināšanās izklīdām, meklēdami paziņas. Zālē bija neparasta gaisma, jo pie griestiem karājās ļoti liela kristāla lustra ar neskaitāmām spuldzēm, kuru gaisma atspoguļojās ne tikvien daudzajos spoguļos, bet arī marmora sienās. Ne-raugoties uz to, ka trūka angļu, franču un poļu, viesu bija ļoti daudz. Sevišķi vācieši, kas te agrāk bija pārstāvēti ar, augstākais, četriem apsveicējiem, bija šoreiz ieradušies kuplā skaitā. Parunājies ar Lietuvas sūtniecības padomnieku Kajecki, DNB direktoru Meijeru un norvēģu sūtniecības padomnieku Stangu, devos vienā no daudzajām blakustelpām. Tur bija klāts galds un, izņemot kādu vecāku kungu un trīs krievietes (laikam vēstniecības piederīgo sievas, kas, kā arvien saskarē ar ārzemniekiem, bija klusas un nevarīgas), neviena nebija.

Piepeši, skaļi smiedamies, ienāca Gēringa pazīstamo filmaktieru Lilas Dagoveras un Teo Lingena pavadībā. Viņš bija pacilātā garastāvoklī un, jokojot ar saviem pavadoņiem, mielojās ar gardumiem. Nez kāda iemesla dēļ abi aktieri atstāja mazo telpu. Stāvēdams man blakus pie galda, Gēringa man kaut ko nenozīmīgu teica. No Friča biju uzzinājis, ka ministram šodien bija jāpiedalās kādās citās nozīmīgās svinībās, tādēļ, izsakot savu izbrīnu par viņa ierašanos, stādījos priekšā. Gēringa mazās, gaišās acis pārsteigtas raudzījās manī, un viņš, neslēpdams aizdomas, stingri jautāja: «Kā jūs to zināt?» Tā kā man nebija ko slēpt un es katrā ziņā vēlējos turpināt sarunu, atbildēju: «No jūsu paziņas Dr. Teila!» Nu viņa pārsteigums kļuva vēl lielāks, citādi viņš nebūtu piemetinājis «mana drauga Friča!», lai tad apjautātos, kā man Berlīnē patīk. Kad atbildēju, ka labi, viņa iesārtajā, pūderētajā sejā atplauka smails. «Nu tad dzīvojiet vesels — te jūs neviens neaiztikts. Mums ar latviešiem varētu būt labas attiecības, bet mūsu centieni iegūt labvēlību nedeļa cerētos panākumus!» (Viņš runāja ēdot, tādēļ labi nesapratu, kādā sakarībā viņš lietoja arī tādus vārdus kā «draudzība», «pūles» un «līgums».) Savukārt jautāju, vai viņš ir apmierināts ar Maskavas līgumu. «Protams, pretējā gadījumā es te neuzturētos.» — «Vai šos līgumus var vēl papildināt, lai veicinātu vēl ciešāku sadarbību?» — «Kādēļ ne? Mēs par to būtu ļoti priecīgi!» — «Kādas ir jūsu domas par Baltijas valstu pašreizējo stāvokli?» Maniju, ka šis jautājums viņam nepatika. Atbilde bija asa: «Jūs taču esat saņēmuši to, pēc kā ilgojāties. Bet, kā jau pirmīt teicu, dzīvojiet veseli Berlīnē! Ar to pietiek, nesniegšu vairs nekādus komentārus! Ak tā — sveiciens Dr. Teilam!» To teicis, viņš pazuda.

Drīz arī es devos atpakaļ lielajā zālē. Biju sapīcis, jo saruna ar Gēringu man atgādināja, ka atrodos to cilvēku sabiedrībā, kas piekrāpa manu valsti. Piepeši ieraudzīju Škvarceva lielo stāvu — viņš bija viens. Kā zibens prātā iesāvēs doma, ka jāizmanto šī retā izdevība. Piegāju viņam klāt, vēlreiz stādījos priekšā un jautāju: «Nupat runāju ar ministru Gēringu. Viņš ir ļoti apmierināts ar 23. augusta vienošanos — tā nākot par labu abām pusēm. Šodien man bija izdevība lasīt angļu presi (te es meloju). Tā pūlas pierādīt, ka Vācija no visiem līgumiem ar Maskavu

gūstot vislielāko labumu. Ko jūs teiktu, vai tā ir?» Krievu vēstnieks domīgi purināja galvu. «Tas ir skaldišanas mēģinājums. Tas liecina par iedomīgās angļu valdības nevarīgajām dusmām. Vācija, beidzot izpratusi mūsu miera politiku, palīdzēja mums nodrošināt mūsu rietumu robežu. Tagad Austrumeiropas kārtību un mieru uzrauga mūsu abu valstu vadoņi, nevis peļņas kārie kara kūdītāji. Bet tas man jums nav jāskaidro. Mūsu paspārnē jūs varēsiet mūžīgi (večno) dzīvot mierā!» Saruna bija jāpārtrauc, jo pienāca Filipovs ar riebīga izskata krievu — Kudrjavcevu, otru TASS pārstāvi Vācijā. No viņiem uzzināju, ka sarkanā armija Polijā zaudējusi 820 kritušo un gandrīz 2000 ievainoto un ka krievi no 1925. gada līdz 1932. gadam atļāvuši vāciešiem Ļipeckas lidlaukā ar 40 lidmašīnām apmācīt vairāk nekā 300 vācu kara lidotāju.

9. novembrī

«Melus parasti ignorē, bet te gandrīz 100 žurnālistu dienu no dienas klausās vāciešu pasaciņas,» pukojās somiete Norna, kopā ar Svanstrēmu un mani atstādama AA preses konferenci. Viņa Šmitam šodien jautāja: «Kāda ir Berlīnes nostāja sakarā ar somu un krievu sarunām, kas nonākušas strupceļā?» Vācu sūtnis atbildēja: «Tas mūs neinteresē!» Somijā izsludināta daļēja mobilizācija. No Vīborgas evakuēti jau visi, bet no Helsinkiem vairāk nekā puse tur dzīvojošo bērnu.

Krieviņš šodien ieminējās par repatriāciju. Izbraukšanai pieteikušies arī daži latvieši. Pēc sūtņa domām, Ulmanis gan kā valstsvīrs, gan kā cilvēks izturējies nepareizi, savā runā izsaukdamies: «Lai viņi brauc, bet uz neatgriešanos!» «Vienalga, vai prezidents to teica aizbraucējiem baltvāciešiem vai latviešiem, jo lielum lielais vairums atstāj Latviju, lai paglābtos no iznīcības briesmām. Neskaitāmas ģimenes aizbraukšanu pārdzīvo visai sāpīgi, jo tikai tagad atklājas, cik ciešas un daudzveidīgas saites baltvāciešus saista ar latviešiem. Tas atspēko naciņu apgalvojumu, ka baltvācieši neasimilētos. Ņemot vērā daudzās repatriantu traģēdijas, kā arī to, ka vismaz 20% baltvāciešu droši vien paliks Latvijā, man par vāciešu apgalvojumu jāsmejas. Un latviešu tautības aizbraucēji?

Lūk, ko raksta mans draugs, LU mācībspēks, kas 1919. gadā brīvprātīgi cīnījās pret Bermontu, izpelnoties Lāčplēša ordeni!» To teikdams, sūtnis izņēma no kabatas vēstuli un lasīja priekšā: «Nesmu vācietis, bet izceļoju kopā ar viņiem, jo nejutos tik nevarīgs, lai brīvprātīgi ļautu sevi noslepkavot... Es atstāju Latviju kā latvietis un tāds arī palikšu svešumā, kur, cik spēdams, palīdzēšu dzimtenei!» Šo tematu Krieviņš pabeidza, piebildams, ka viņa draugs vēstules beigās gandrīz izmisīgi jautā, kāpēc mēs nepretojoties, jo tādā gadījumā viņš, tāpat kā 1919. gadā, stātos armijā!

Uzmeklēju Plensneru viņa «kambarī». Viņš klausījās radio ziņas par atentātu pret Hitleru. Uz nelielā rakstāmgalda gulēja aprakstītas papīra loksnes. Uz vienas bija daudz ciparu. «Sastādu ziņojumu Rīgai, izvērtējot vācu zaudējumus. Re, vai tas nav interesanti?» Pulkvedis man pasniedza pārskatu par vācu zaudējumiem līdz 18. oktobrim, atļaudams man to norakstīt (daļēji man šie dati bija jau zināmi no laikrakstiem):

	Polijā	Rietumu frontē
kritušo	10 800	200
ievainoto	31 000	380
bez vēsts pazudušo	3 500	120

Pēdējā laikā arvien biežāk izšķiros neapmeklēt *Promi* preses konferences, jo tajās dzird daudz propagandas, bet maz interesantu jaunumu. Tā arī šodien. Steidzos plkst. 18.00 pie Friča. Viņš man bija zvanijis uz sūtniecību, un viņa runa bija atstājusi ļoti nervozu iespaidu — atentāta dēļ. Vakar naciķi Minchenē rikoja 1923. gada apvērsuma piemiņas sanāksmi. Tajā piedalījās arī Hitlers. Viņš sapulci atstāja agrāk, nekā paredzēts. Desmit minūtes vēlāk netālu no viņa krēsla sprāga spēcīga bumba. Lai mazinātu psihisko saspilējumu, Fricis vēlējās ar mani runāt un izskaidrot sava satraukuma iemeslu. «Šis atentāts bija nevajadzīgs. Tas droši vien bija kāda atsevišķa cilvēka pasākums. Un ja Hitlers būtu beigts? Tā pati naciķu valdība vien paliktu — kaut arī ne tik traka, bet tikpat muļķīga un nelietīga. Ir citi, kas gatavoja ne tikvien atentātu pret Hitleru, bet arī valsts apvērsumu. Zināmu apstākļu dēļ šis nodoms tagad jāatliek uz vēlāku laiku. Pasarg Dievs, ja Hitlers dod pavēli uzbrukt Francijai un varbūt to sakauj, jo tad diez vai izdotos realizēt apvērsumu! Ik dienu uz fronti ripo neskaitāmi vilcieni ar moderniem ieročiem, munīciju un benzīnu. Tas varot notikt izejvielu piegādes dēļ no Padomju Savienības. Drīz vācu bumbvedēji ar Staļina benzīnu parādīsies pār Parīzi un Londonu!»

Pēc darba noskatījos ar Vruka jaunkundzi filmu *Ceļojums uz Tilzīti* pēc Zūdermaņa romāna. Viesojoties pie viņas vecākiem, biju stāstījis, ka vēlētos redzēt šo filmu, jo tajā ir daudz lietuviska. Bija vērts to noskatīties — mīlas konflikts bija ļoti ticami notēlots. Atceļā Vruka jaunkundze apjautājās, vai es rīt nevarētu atnākt uz modes skati. Tur būšot arī viņas paziņa ltn. Zalge, jo rādīšot arī viņas modeļus. Pateicos par ielūgumu, bet atteicu. Nez kāpēc es piebildu: «Ja kādu mīlat, tad nekautrējieties likt viņam to manīt; tas otru cilvēku ne tikvien iepriecinās, bet arī spēcinās!» — «Tas skan pēc pieredzes un mazliet sērīgi,» viņa ļoti nopietni atbildēja. Atvadoties viņa jautāja: «Nu, vai iesit mājās?» — «Nē, vēl ne. Man vēl jāsgremo filma. Iešu uz bāru.» — «Nemiet mani līdzī, lūdzu!» — «Nē!»

Žokeja kluba bārā, kā arvien, bija mazliet patumši, bet svinīgi — un tomēr mājīgi. Visur sveču gaisma, bārmenis laipns un atturīgs. Labi, ka tā, nebija jāpūlas ar sarunu. Gandrīz stundu sēdēju, klausīdamies klusinātajā mūzikā un pustumsā domādams par Lauru. Man viņas ļoti trūkst. Beidzot devos mājup. Nebija viegli sameklēt taksīti, jo tiem tagad aizliegts stāvēt ķīnišu, teātru un bāru tuvumā. Šoferis — ar naciķu partijas nozīmīti — negribēja vest, jo es nākot no kādas izpriecu vietas. Bet, kad vēlreiz parādīju savu diplomāta apliecību, uzprasīdams viņa vārdu un — tumsas dēļ — automašīnas numuru, viņš beidzot bija ar mieru braukt.

PĒDĒJIE VALSTSSVĒTKI LATVIJAS SŪTNIECĪBĀ BERLĪNĒ

18. novembrī

Sarkanbaltsarkanais karogs novembra miglājā slābans karājas pie sūtniecības nama mitrās sienas. Šajos valstssvētkos valdīja nospiestība un sastingums. Nelīdzēja arī Krieviņa īsā un mierinošā uzruna. Katrs nesa sevī jautājumu: kāda būs nākotne? Manīja atsvešināšanos, jo, neraugoties uz to, ka bija ieradusies visa mūsu saimniecisko sarunu vedēju delegācija Kampes vadībā, puses viesu trūka! Vācu oficiālie pārstāvji bija gan ieradušies kuplā skaitā — pat visa AA otrā «komanda», tāpat no *Promi* (pirmo reizi arī prof. Bēmers) un izcilā personība Voltāts, kas šovasar Londonā veda slepenas sarunas ar angļiem. Sarunā ar viņu uzmanīgi tuvojos šim tematam. Ar neviltošu sērīgumu i sejas izteiksmē, i balsī viņš man rāmi un apdomīgi paskaidroja: «Ja kādam angļu godavīram nebūtu gadījies misēklis, ko izmantoja ne visai gudrs Hitlera nīdējs Londonā, tad šobrīd nedz Varšavā atrastos vācu kareivji, nedz Francijā britu kareivji — par to esmu pārliecināts.» Mazliet vēlāk centāmie ar Plensneru uzzināt no Lietuvas militāratašeja pulkv. Griņus, vai vācu piedāvājumiem palīdzēt lietuviešiem atgūt Viļņu bija ilgstošas alianses raksturs. Lietuvietis bija ļoti mazrunīgs. Pagriezies pret Plensneru, viņš mazliet paceltā balsī teica: «Es jums jau reiz steigā paskaidroju, ka par manām sarunām ar vācu armijas vadību esmu ziņojis savam šefam, un viņš, cik zinu, ir par to, kā arī par domu apmaiņu ar Ribentropa sūtīto Dr. Kleistu informējis jūsu šefu.» No tā secināju, ka mūsu pulkvedis kādā agrākā sarunā nebija saņēmis no Griņus pietiekami daudz informācijas.

Pirmo reizi Berlīnē atstāju valstssvētku svinības samērā agri. Garderobē satiku prof. Bēmeru. Ielūdzu viņu uz konjaku tuvējā *Edena* viesnīcā, un viņš piekrita. Uzturējāmie tur minūtes 20. *Promi* preses nodaļas vadītājam bija interesanta piezīme un ļoti interesants jautājums: «Ja Kauņas valdība būtu sekojusi Škirpas padomam un likusi armijai iesoļot Viļņas apgabalā, uz kuru lietuviešiem ir daudz lielākas tiesības nekā krieviem, tad Lietuva šodien būtu valsts ar neierobežotu suverenitāti. Tas nozīmē, ka tur arī nebūtu krievu bāžu. Šis apstāklis vien liktu Vācijai respektēt Lietuvas neatkarību.» Un: «Kur palika padomju pārstāvji? Kāpēc viņi, noslēguši ar Latviju savstarpējas palīdzības līgumu, neieradās, lai apsveiktu jūs jūsu valstssvētkos?» Tiešām — no padomju vēstniecības neviens nebija ieradies! Braucot autobusā, atcerējos Bēmera norādījumu par krievu bāzēm Lietuvā. Noprātu, ka tas naciķiem nepatīk.

29. novembrī

Biju Rumānijas vēstniecībā. Preses atašeju Dr. Ilcusu nesastapu, bet iznāca ļoti saistoša saruna ar padomnieku (vārdu piemirsu). Viņš apjautājās, vai es ko zinot par krievu nodomiem Besarābijā. Tad žēlojās par nepārtraukto poļu bēgļu ieplū-

1939. gada decembrī Tallinā 10. Baltijas valstu ārlietu ministru konferencē nolēma stiprināt šo valstu politisko un saimniecisko sadarbību, radīt Sadarbības biroju un izdot šā biroja oficiozo *Revue Baltique*. 1940. gada martā iznāca šā žurnāla pirmais un vienīgais numurs. Lai gan tā saturā bija Maskavai padevīgi raksti, krievi žurnāla redakcijas sanāksmes dēvēja par Padomju Savienības apdraudējumu (viens no krievu iebrukuma pamatojumiem). Attēlā žurnāla izdošanas dalībnieki Latvijas Ārlietu ministrijā Rīgā 1940. gadā. Galda galā *Letas* direktors R. Bērziņš.

šanu viņa valstī, piebilzdams: «Man viņu žēl, jo mums ir pārbaudīta informācija par to, ka krievi Austrumpolijas apgabalos apcietinājuši jau vairāk nekā 200 000 poļu un deportējuši viņus uz Sibīriju. Apcietināšanas turpinās.» To nekavējoties ziņoju Krieviņam. Sūtnis: «Tā ir nopietna lieta. Par to jāziņo Rīgai. Lūk, tādēļ baltvācieši repatriējas!»

AA gaitenī satiku sūtni Braunu fon Štummu. Īsi sarunājāmies. Jautāju, kā ir ar Ribentropa—Molotova pakta izvēršanu, jo Gērings man teica, ka tas esot «*ausbaufähig*» (to var izvērst). Apvaicājies, kad un kur es ar ministru esmu runājis, sūtnis man atbildēja: «Protams, militāra sadarbība būtu vēlama. Tādā gadījumā Londona un Parīze ātri pieņemtu Hitlera miera piedāvājumus.»

Pēcpusdienā iepirkos Ziemsvētkiem. Vecākiem nopirku ķīniešu tējas servīzi, krustmātei teātra binokli un Laurai modernu rotaslietu. Gribēju uzdāvināt greznu, bet, nesazinājies ar viņu, baidījos sagādāt nepatīkšanas ar vecākiem.

1940. g. 23. janvārī

Visi dienasgrāmatas ieraksti no 1939. gada decembra līdz 1940. gada 11. martam gājuši zudumā. Toties uzglabājies autora 1940. gada 23. janvāra ziņojuma uzmetums.

Latvijas sūtniecības Berlīnē preses atašejs
Ziņojums nr. 6/1940

Svētdien (14. janvārī) tikos ar savu paziņu Volodimiru Stachivu, vienu no vadošajiem OUK (Ukraiņu Nacionālistu organizācija) darbiniekiem, bijušo Ribentropa biroja un drošības policijas šefa Heidricha līdzstrādnieku. Jāpieņem, ka viņš tagad ir armijas virspavēlniecības Ārzemju ziņu un antipropagandas nodaļas vadītāja admirāļa Kanārisa uzticības vīrs vai līdzstrādnieks. Stachivs ielūdza mani 22. janvārī piedalīties svētku aktā sakarā ar Ukrainas neatkarības proklamācijas gadadienu. Sarīkojuma telpa atradās namā, kas pieder Kara ministrijai. Viņš piekodināja, ka par ielūgumu un akta norisi atklātība nedrīkstot neko zināt. Apzinādamies, ka vācieši bez īpaša nolūka diez vai atļautu ukraiņiem Berlīnē rīkot šādu aktu, nolēmu pieņemt ielūgumu.

Nebija daudz viesu — apmēram 23. Kāds ducis vācu virsnieku formastērpos, somu žurnāliste Dr. Norna, Somijas, Itālijas, Japānas un Rumānijas militārie atašeji, kādi trīs četri ukraiņi un es. Pirmais runāja Stachivs, sniegdams īsu pārskatu par Ukrainas valsts dibināšanu. Viņam sekoja vecs ukraiņu virsnieks, kas informēja par cīņām pret sarkano armiju, poļiem un krievu monarchistiem. Viņš izcēla sākotnējos panākumus un izskaidroja vēlāko ukraiņu armijas sabrukumu ar munīcijas un medikamentu trūkumu. Ļoti daudz karavīru saslimuši ar tīfu un dizentēriju — turpat puse. Apsveikuma vārdus neviens neteica, nebija arī pārrunu.

Interesanti, ka viesi palika vēl labu laiku, sarunājoties ar ukraiņiem vai šķirstot brošūras *Die Ukraine* eksemplārus. Tās uzraudzīja divi vācu apakšvirsnieki, jo nebija atļauts literatūru līdzī ņemt. Šo pretkrievisko brošūru bija gatavojusi armijas virspavēlniecības propagandas nodaļa.

VĪPURI KRITUŠI

11. martā

Bēdīga ziņa. Nupat pārnācu no darba un ieslēdzu radio — Maskavas raidītāju. Krievu 3. marta lieluzbrukums beidzies ar uzvaru — Vīpuri krituši. Tas ietekmēs somu un krievu sarunas, kas, pēc vakardienas Šveices radio ziņām, sākušās Maskavā.

Pēcpusdienā biju pie Krieviņa. Pie viņa viesojās Dr. Leibrants (*Leibbrandt*), naciņu partijas NSDAP Ārpolitiskās pārvaldes Austrumu nodaļas vadītājs (viņš

tieši pakļauts Rozenbergam). Sarunas trijatā risinājās raiti. Tas tādēļ, ka vācietis pastāvīgi mainīja tematu. Runājām par visu ko, tikai par Ribentropa—Molotova nolīgumiem un to sekām ne. Nogaidījis īsto brīdi, sūtnis ļoti mierīgi, gandrīz vai vienaldzīgi piebilda: «Pienāks diena, kad pasaule uzzinās par Hitlera un viņa Ārlietu ministrijas nodevīgo, glēvo un juceklīgo politiku. Lai iegūtu «cilvēces ienaidnieka nr. 1» (tā Hitleris bieži dēvēja Staļinu) draudzību, piedāvāja Latvijas dalīšanu. Vācijas sūtņus Rīgā un Tallinā atstāja neziņā par Ribentropa diplomātiskajiem kūleņiem, informējot viņus tikai desmit dienas vēlāk. Mēs visu to zinām — arī slepeno ietekmes zonu sadali. To Munteram pateica Staļins, kas arī Lietuvas delegācijai atklāja vāciešu negodīgumu!»

Krieviņš bija izspēlējis savu trumpi — Staļina atklājumu Munteram, ka Ribentrops piedāvājis Kremļa kungam Vidzemi un Latgali. Izmantodams Dr. Leibranta mulsumu, jautāju: «Vai Berlīnei ir zināms, ka krievu komandieri Latvijā stāstījuši, sarkanā armija esot ieradies, lai kopīgi ar latviešiem cīnītos pret vācu fašistiem? Ja vēlaties, varu rakstiski piesūtīt šo krievu vārdus, kā arī uzrādīt, kur un kad tā tika runāts!» Cik labi, ka Ginsburgs to man bija visos sīkumos aprakstījis! Viesis mūs pārsteidza: «Paldies, man nevajag ziņojuma. Pazīstu labi i krievus, i komunistus. Es nožēloju draudzēšanos ar Maskavu. Saku to atklāti!» Pēc stundas viņš, sirsnīgi atvadoties, atstāja sūtniecību. Krieviņš: «Tā bija riskanta — es kā sūtnis būtībā tā nedrīkstēju runāt —, bet interesanta pēcpusdiena!» Patiesi, jo tā lieku reizi pierādīja, ka Vācijā par sadarbību ar krieviem valda dažādi uzskati.

Vakarā pēc darba tikos ar Henno Rahamegi: viņš nesen ieradies no Tallinas un darbojas te kā *Etas* pārstāvis (igauņu *Leta*). Fricim taisnība. Rahamegi atstāj ļoti gudra, godīga un simpātiska cilvēka iespaidu. Sēdējām *Zilajā vīnogā*. Uzzināju, ka ģen. Laidoners jau vasarā esot brīdinājis kā savu valdību, tā arī angļu konsulu Tallinā, ka iespējama vāciešu un krievu sadarbība. Igauņu flotes admirālis Pitka novembrī vairākiem igauņiem ieteicis atstāt dzimteni, jo viņiem ārzemēs būšot jāaizstāv Iggaunijas neatkarība, pēc tam kad krievi to būs iznīcinājuši.

Runādami par nopietnām lietām, bijām liecinieki jautram atgadījumam. *Zilajā vīnogā* ieradās matrozis, dekorāciju gleznotājs un šā lokāla pastāvīgs viesis, ar savu dāmu. Leipolds viņu laipni sagaidīja. Tikko jūrnieks apsēdās, kāds jauns leitnants, kas sēdēja ļoti šaubīga skuķa sabiedrībā, lika matrozim divas reizes atstāt telpu un ienākt, lūdzot virsniekam atļauju šajā vietā uzturēties. Matrozis nebija leitnantu sveicinājis, jo, ienākdams telpā, nebija viņu pamanījis. Pēc kādām piecām minūtēm jūrnieks piesēdās pie klavierēm un spēlēja pašreiz ļoti populāro grāvēju *Tas taču jūrnieku neuztrauc*. Publika aplaudēja un skaļi smējās, bet leitnants izblamējies un noskaities atstāja lokālu.

TIKAI VĀCIEŠI UN KRIEVI NEPIECĒLĀS

13. martā

Somija kapitulējusi! Vakarvakarā Maskavā parakstīts miera līgums. Krievija ieguvusi 42 000 km² somu teritorijas, visas lielākās salas Somu līcī un tiesības nomāt Hanko pussalu. Karēlijas iedzīvotāji sāk atstāt savas dzīvesvietas.

Stargadījums AA preses konferencē. Sakarā ar krievu-somu kara beigām zāle pilna žurnālistiem. Ar nelielu nokavēšanos ieradās Norna — sēru tērpā. Sarunas aplusa. Mēs visi piecēlāmies. Nē, ne visi — sūtnis Šmits (lasīdams kādu rakstu un košļādams lūpas) un krievs Filipovs (krampjaini smaidīdams) palika sēžot.

17. martā

«Kungs šodien ir sliktā omā,» brīdināja Friča saimniece, satiekot mani kāpņu telpā. Atstāstīju to draugam, kas paskaidroja, ka tišuprāt tā izturējies, jo vēlējies netraucēts ar mani aprunāties. «Lai iet staigāt — ārā ir silts!» Fricim bija daudz, ko stāstīt, jo vakarvakarā pie viņa bija viesojušies divi aviācijas ģenerāļi, sūtnis Šmits un prof. Bēmers. Rietumu frontē, kur pagaidām nekādu pārmaiņu nav, pavasarī aina mainīšoties. Kopš Polijas karagājiena beigām Hitlers esot ar Austrijas un protektorāta (Bohēmijas un Morāvijas) rūpniecības palīdzību apbruņojies līdz zobiem. Somijai esot vēl laimējies. Tā kā tās armija negaidīti ilgi pretojusies, Staļins sācis baidīties, ka sabiedrotie nepieteic karu, jo kopš 1939. gada beigām Londona, bet it īpaši Parīze uzskatot varbūtēju palīdzības sniegšanu Somijai par iespaidīgu līdzekli, lai traucētu Krievijas izejvielu piegādi Vācijai. Tādēļ franči steidzinājuši angļus komplektēt attiecīgu karaspēka nodaļu, solījušies no savas puses papildināt šo kopīgo korpusu ar lielāko daļu karavīru un apsvēruši iespēju bumbot padomju naftas avotus. Tieši to paredzējuma, Berlīne ļoti nopietni ieteikusi Molotovam izbeigt karu pret somiem, lai neapdraudētu Vācijai nepieciešamo niķeļa piegādi (80% niķeļa patērīna Vācija sedz ar ievēdumiem no Somijas). Somi droši vien būtu vēl pretojušies, bet Norvēģija un Zviedrija kategoriski atteikušās laist caur savu teritoriju svešu karaspēku Somijas atbalstam. Runājot par vācu nostāju Maskavas līgumu jautājumā, draugs zināja stāstīt, ka Gebelss atļāvis Antikominternes šefam Dr. Taubertam uzraudzīt komunistu propagandas aizlieguma ievērošanu un ierobežot vācu jūrnieku brāļošanu ar krieviem padomju jūrnieku klubos. Nesen neizšķirti beigusies Ribentropa un Tauberta «divkauja»: *Promi* aizliegusi krievu pastmarku pārdošanu (sakarā ar jauna kataloga iznākšanu). AA tam visiem spēkiem pretojusies. Tauberts trīs mēnešus nepadevis. Beidzot panākta vienošanās: pastmarkas drīkstot pārdot, bet piedāvāt ne.

Pārsteigumu sagādāja drauga informācija, ka februārī Berlīnē uzturējusies Lietuvas delegācija, kuru prezidents Smetona sūtījis uz Vāciju, lai vestu sarunas ar vācu drošības policijas šefu Heidrichu un gestapo priekšnieku Milleru. Sakarā ar krievu spiedienu Lietuva vēloties Vācijas aizsardzību, līdzīgi Slovakijai, kuru

Maskava septembrī atzina *de iure*. Vācieši esot aizbildinājušies un likuši lietuviešiem manīt, ka arī viņi neuzticoties krieviem. Savējiem Heidrichs teicis: «Viņiem būs vēl jāpaciešas — gadu vai pusotru!»

18. martā

«Ekselences nav,» sauca Bušs, redzēdams mani ienākot sūtniecībā. Tas man bija zināms, jo šefs atradās vizītē pie Spānijas vēstnieka, Plensners ārpus Berlīnes, Viņgrabs apmeklēja paziņu Japānas vēstniecībā, bet Groskopfs nupat bāls kā palags (sirids) uzgāja augšā savā dzīvoklī. Sūtniecības «pagaidu vadītājs» ir atašejs Kalniņš. Nav rados ar Vili; nesen pārcelts no mūsu sūtniecības Londonā; jurists, *Fraternitas Rusticana* biedrs, tātad Zemnieku savienības vīrs; kluss un nosvērts cilvēks — patīkams cilvēks; nav vēl paguvis Berlīnē iedzīvoties, jo salīdzinājumā ar Londonu te valda pavisam cita gaisotne. Iegriezos pie Āboltiņa. Viņš nodeva sveicienus no mūsu lieliskā skrodera Volkes, kas paziņojis, ka viņš mums pataupījis labus audumus (re, ko nozīmē ielūgt skroderi uz glāzi vīna!). Tad sekoja jautājums, vai es esot dzirdējis, ka sūtniecība nopirkusi otru namu. Protams, ka zināju — Krieviņš to man jau decembrī bija stāstījis. «Un vai tu zini, ka sūtnis dzīvos tur, bet mēs abi varēsim ievākties viņa tagadējā dzīvoklī? Šefs man to sestdien teica!» Tas bija patīkams jaunums. Ar Āboltiņu labi iztiek. Viņš ir izpalīdzīgs, netenko, mīl pasēdēt bārā un strādā kā zirgs, jo kārto pārstāvniecības finanses.

Šovakar iešu uz koncertu. Esmu iegādājies divas biļetes. Viena vieta paliks tukša — tā domāta Laurai.

Uzmeklēju Brachmani un nodevu viņam pārtikas pasūtīnājuma sarakstu. Tagad mēs biežāk apdāvinām draugus ar Rīgas produktiem. Gribēju Tīdkem pasūtīnāt šķiņķi, bet Krieviņš neatļāva, jo viņš pats to bija nodomājis darīt. Zinu arī, kādēļ — proti, cerēdams uz drīzu ielūgumu pie Tīdkēm, lai tur varētu tikt ar ministru Funku. Šaubos, vai Tīdke būs ar Funku atkal izlīdzis.

Taisnību sakot, brīva laika man tagad netrūkst. Esmu jau aizrakstījis Ginsburgam un lūdzis viņu atsūtīt lekcijas, lai varētu nolikt vienu no diviem atlikušajiem augstskolas pārbaudījumiem.

Vakarā biju simfoniskajā koncertā. Brīnišķīgi — bet, raugoties tukšajā krēslā, jutos arī sērīgi. Pārnācis mājās, uzrakstīju Laurai vēstuli.

Vēstuli nenosūtīju — šīs rindas rakstu 19. martā —, man tā likās pārāk liriska, es kautrējos. Varbūt kādreiz viņai nolasīšu priekšā, tādēļ norakstu to.

«Laura, mans dārgums!

Šis vakars pieder vienīgi Tev. Rakstu, kā dzīvoju, ko izjūtu un cik ļoti, svešumā klīdzams, ilgojos pēc Tevis! Vai Tu mani mīli? Vai Tu gaidi uz mani? Kaut zinu, ka gaidīt nav viegli.

Tuvojas pavasaris. Dienas kļūst garākas. Pirmie gājputni jau atgriezušies. Dzied un gaviļē. Taču tie nav dzimtenes cīruļu pavasara zvani. Un es jūtu, ka esmu tālu no Tevis — vientuļš miljonu pilsētā.

Necik sen pastaigājos vaļas brīžos pa lielpilsētas ielām — vakaros, atcerēdamies Tavu pēdējo skūpstu un atvadu skatu. Gāju, neskaitīdams spuldzes, kas apgaismoja ceļu.

Tagad ir tumsa, karš, bažas par nākotni un vēl lielākas ilgas pēc tuvās un tomēr bezgala tālās mīlas — pēc Tevis, Laura!

Tumšs. Neizdodas arī pie debesīm saskatīt zvaigzni, kurā mēs abi reizē varētu vērties, jautādami:

*Kad mūsu mīlai būs laiks
Priekiem un bēdām,
Dzīvei un nāvei?*

Tavs E.»

19. martā

Ziņa par lietuviešu sarunām ar SS un gestapo vadību sūtnim bija jaunums. Viņa komentārs: «Katrs glābjas, kā var.» Pēc Somijas kapitulācijas viņš ir kļuvis vēl vienaldzīgāks. Mēs abi cerējām, ka somi spēs tik ilgi aizstāvēties, kamēr Vācija vai sabiedrotie būs gatavi aizstāvēt savas intereses Baltijas jūrā. Līdz tam brīdim mums būtu jāpaciešas. Tagad cerības uz jauna stāvokļa rašanos ir zudušas, to vietā atgriezies kauns par pakļaušanos un bažas par nākotni, arī dusmas uz sabiedrotajiem, kuri tik vēlu attapās, ka, palīdzot Somijai (kā arī bombardējot Baku naftas laukus), var vājināt i Berlīni, i Maskavu, un dusmas uz Norvēģiju un Zviedriju, kas liegušas atļauju palīdzības korpusam doties uz Somiju. Krieviņš atklāja, ka franču izlūku virsnieki, apmeklējami mūsu Parīzes sūtniecību, mudinājuši latviešus gatavoties cīņai.

Sarunas beigās sūtnis man paziņoja, ka es drīz varēšot dzīvot sūtniecībā. Āboltiņam un man būšot katram divas lielas istabas. Piekto istabu varēsīm lietot kā kopīgu ēdamistabu. Tur arī karājoties viņa dāvana mums — glezna. Krieviņš apjautājās, vai es domājot precēties. Tādā gadījumā man piešķiršot vēl vienu lielu telpu. Viņš ļoti slavēja Frici. Tas vakarvakarā mēģinājis mani sazvanīt, bet pie tālruņa gadījies Krieviņš. Gandrīz stundu sarunājušies. Man katrā ziņā jālūdzot draugs apmeklēt sūtni jaunajā rezidencē.

Mājās iedams, iegriezos pie Friča. Viņš atzinās, ka Krieviņa gudrība viņu ļoti ietekmējusi. Tad draugs ieminējās par Berlingu un ieteica man ar viņu labāk nedraudzēties. Iemeslu neminēja.

Šodien saņēmu vēstuli no Oskara, kas rakstīta diezgan drūmā noskaņojumā. Somijas kara beigas izdzēsušas mūsu valsts pēdējo cerību atkratīties no krieviem. Viņš pats tagad darbojoties ar vienu roku Vācu repatriantu mantības likvidācijas akciju sabiedrībā — *UTAG* un ar otru roku pie kredītbankas direktora Andreja Bērziņa, kas no latviešu puses kārtojot daļu likvidācijas problēmu. Algas esot lieliskas. Rīgā tagad varot redzēt daudz tukšu veikalu un dzīvokļu ar apputējušiem, akliem logiem. Oskars ar sašutumu pieminēja, ka par uzdrīkstēšanos savā žurnālā *Sējējs* izcelt vācu kultūras ietekmi Latvijā un nožēlot baltvāciešu aizbraukšanu

patriots un publicists Jānis Lapiņš atcelts no žurnāla galvenā redaktora amata; Rīgas pilsētas 1. ģimnāzijas direktora vietu viņš varējis paturēt. Līdzīgu «pērienu» esot saņēmis grafiķis Plēpis. Tāpēc ka viņš esot gatavojis dekorācijas Vācu teātrim, Rīgas kungi nolēmuši pasūtīt divus lielus darbus nevis pie viņa, bet pie citiem, kas mākslinieciski esot daudz vājāki par Plēpi. Tā Oskaram stāstījis Vidbergs.

Runājot par repatriantiem, jāpiebilst, ka ik dienu pie mums ierodas 2—3 personas ar sūdzībām, ka ar viņiem slikti apejoties.

7. aprīlī

Kaut šodien svētdiena, tomēr ierados jau plkst. 10.00 pie sūtņa. Ziņoju, ka drīz gaidāms uzbrukums Anglijai. Uz to norāda šādi fakti: Ērfūras kalpones radnieks, invalīds, 77 gadus vecs jūrnieks, iesaukts uz divām nedēļām, jo viņš prot labi angļiski. Viņam kuģī nekas nebūšot jādara — vienīgi jārunā angļiski. Mans skroderis stāstīja, ka viņa brālis, kas esot dzelzceļa ierēdnis, ieminējies par savādiem glābšanas riņķu transportiem no Austrumprūsijas uz Ziemeļvācijas ostām. Bet dāņu žurnālists Kronika man atklāja, ka pēdējās dienās vairākās vācu ostās klusībā pārbūvējot daudzus tvaikoņus. Krieviņš piebiedrojās manam secinājumam, jo Plensners savukārt stāstījis par vācu kalnu strēlnieku transportiem uz Ziemeļvāciju.

Pēcpusdienā biju pie Vrukiem. Meita saderinājās ar savu izpletņlēcēju leitnantu. Bija daudz viesu, it sevišķi no jaunās paaudzes — vairākas studentes, jauni virsnieki, ārsti un aktieri. Laiks pagāja ātri. Taču nobeigums bija savāds. Divas reizes taisījās atvadīties, bet Vruka jaunkundze nelaida. Beidzot palikām trijātā — abi saderinātie un es. Nu es «drikstēju» ģērbties, arī leitnantam bija jāiet. Viņa tā vēlējās. Uzvilcis mēteli, gaidīju garderobē, kamēr abi atvadās. Tieši tai brīdī, kad Vruka jaunkundze skūpstīja Zalgi, mūsu skati sastapās. Viņa strauji atgrūda leitnantu un klusi teica: «Ārā!» — bet man, roku sniegdama: «Tā, nu esmu saderināta!»

10. aprīlī

«Jums nav iemesla kaunēties,» Krieviņš mani mierināja, jo jutos neveikli sakarā ar savu Anglijas invāzijas pieteikumu, «uzbrukums tiešām sācies — tikai citā virzienā!» Vācu armija pārsteidzoši iesoļojusi Dānijā, lauздama nesen slēgto neuzbrukšanas paktu, kā arī Norvēģijā, kaut gan tur tā lieta izskatās mazliet citāda, jo arī angļu karaspēks atradās ceļā uz Norvēģiju, lai pārtrauktu dzelzsrūdas piegādi Vācijai. Naciņi viņiem aizsteidzās priekšā. Norvēģi sīkstī pretojas.

Vakar pārvācos uz dzīvokli sūtniecībā. Šodien un rītdien palīdzu sūtnim iekārtoties viņa jaunajā dzīvesvietā. Reprezentācijas telpas un mazo gleznu galeriju iekārto Krieviņa draugs, Rietumeiropā pazīstamais tēlnieks — Hitlera mīlulis — Arno Brēkers (*A. Breker*).

«*It does not look very pretty*,»* piezīmēja Lochners, pusdienodams ar *New York Times* pārstāvi Tolišu un mani Vācu automašīnu klubā un redzēdams, ka pie blakusgalda Filipovs ar pirkstiem kaut ko makšķerē mutē. Krievs mēdz bieži pusdienot šajā klubā, kas atrodas *Promi* ziņā, — divas reizes ar mani (centās mani izprašņāt par manām attiecībām ar Plensneru, kā arī par pulkveža attiecībām ar Zviedrijas militāro atašeju). Tolišs jūsmīgi stāstīja par lielajiem vācu flotes zaudējumiem Norvēģijā. Angļi nogremdējuši 12, bet norvēģi 3 karakuģus. Jā, norvēģi lēnām atkāpjas, bet turpina cīnīties. Tāpat kā ziemā somi, tā tagad norvēģu karavīru sīkstā pretestība ceļ savas valsts un tautas prestižu. Pat naciķi neslēpj respektu pret norvēģiem.

Esmu jau kaut cik iekārtojies. Guļamistabā ir gulta, skapis un galdiņš, «viesistabā» Kaukāza riekstkoka rakstāmgalds, liels grāmatskapis un atzveltnes krēsls. Vēl jākrāso durvis. Kad tas būs padarīts, saņemšu no Friča smēķētāju galdu ar trim atzveltnes krēsliem, no Aichera rakstāmgalda lampu, no Vrukiem priekškarus logiem un no Hartmaņiem paklāju. Maijā būs dzīvokļa iesvētīšana.

Erna šad tad piezvana no Karaļaučiem — tā arī vakardien. Pieteica savu ierašanos Berlīnē ar lūgumu sagādāt biļetes teātrim. Zinādams *Stefani* direktora Bojano simpātijas pret Ernu, pieaicināju arī viņu. Tā trijātā tikāmies mājīgajā Ārzemju preses klubā. Diemžēl nebija nekādas saskaņas. Erna mani vēlāk izbāra. Pirmkārt, viņa neciešot itāliešus, otrkārt, man nepiestāvēt savedēja loma. Teātri noskatījāmie asprātīgo komēdiju *Otrā Kleopatra*.

10. maijā

Šorīt plkst. 5.35 sākās sengaidītais vācu uzbrukums sabiedrotajiem. Arī šoreiz, šķiet, nekādi līgumi nespēj pasargāt mazās neitrālās valstis, jo naciķu armija pārgājusi Beļģijas un Holandes robežas.

19. maijā

Trauksmainas dienas. Vācu karapulki neatturami virzās uz priekšu. Mažino nocietinājumu līnija apieta un vienā vietā — Elzasā — pat pārrauta. Latvijā ar lielu uzmanību novēro notikumu attīstību. To sūtnis secina no Muntera nepacietīgajiem jautājumiem. Man tāpat ir ar *Letu*. Krieviņš, dzirdēdams, ka esmu ar direktoru Bērziņu norunājis, kā kritiskā gadījumā rīkoties, izpauda, ka viņš nesen ieteicis pārvest uz Zviedriju daļu mūsu Ārlietu ministrijas dokumentu. Bērziņš šodien zvanīja: tā kā vāciešiem esot Rietumu frontē lieli panākumi, man jādodoties uz Franciju kā kara korespondentam. Arī Kara ministrija to vēloties. Kaut gan droši vien arī Plensneram radīšoties izdevība tur aizbraukt, nebūšot par ļaunu, ja Rīga saņemšot divus frontes ziņojumus.

* *It does not look very pretty* (angļu val.) — tas neizskatās sevišķi glīti.

Pēcpusdienā biju pie Krieviņa. Viņš bija ielūdzis filmaktrisi Olgu Čechovu un aktieri Kārli Radacu. Sūtņa jaunās telpas ir ļoti ietekmīgas. Viešņa bija pārsteigta, ieraudzīdama otrajā stāvā ierīkoto gleznu galeriju. Tur logu nebija, bet bija stikla griesti. Šīs telpas īpašajā gaismā lieliski izcēlās ne vien dabasskati, bet arī portreti. Laiks pagāja saistošās sarunās. Atvadīdamās Čehova izteica vēlēšanos atkārtot «saskanīgo kvartetu» — bet pie viņas.

24. maijā

Pateicoties prof. Bēmera un ģenerālštāba majora Martina — kas vienlaikus ir arī sakaru virsnieks pie Gebelsa (man 14. janvārī ar viņu bija garāka saruna pie ukraiņiem) — atbalstam, vakar saņēmu atļauju braucienam uz Rietumu fronti. Frontes apskatē mani pavadīs vācu virsnieki. Pirms tam kārtojami visādi birokrātiski jautājumi. Šodien, apstaigājis trīs iestādes, nolēmu mazliet baudīt pavasari. Gāju uz sūtniecību, šķērsodams Tīrgartena apstādījumus. Bija klusa un silta pēcpusdiena. Pie kāda ziedoša krūma ieraudzīju uz sola sēžam Plensneru. Viņš aicināja uz brīdi piesēsties. Ievēroju grāmatu, kuru viņš pašreiz lasīja, — grāmata krievu valodā *I stichi moji eto belije tuči* (Un mani dzejoļi ir balti mākoņi). Pulkvedis mazliet apmulsis noteica: «Nez cik ilgi vēl varēšu mierā lasīt.» Pēc pārrunām par manu braucienu uz Franciju atvadījos.

SŪTNIECĪBAS PĒDĒJĀS DIENAS

15. jūnijā

Cik labi, esmu atkal savā sūtniecības dzīvoklī! 14. jūnija vakarā pārrados no Rietumu frontes apmeklējuma. Ļaudis izbrīnījušies skatījās, kad izkāpu no vilciena — netīrs, ar deguma caurumiem uzvalkā, vienā rokā soma, otrā Briselē pirktās divas sudrablapsas un no Denkerkas līdzpaņemtā franču bruņucepure. Patiesi, savāds paskats! Brachmanis mani ielaida, stāstīdams šo to, ko es noguruma dēļ uztvēru tikai pa daļai. Tikdaudz es sapratu, ka vannasistabas ūdensvads atkal salabots.

Šodien agri cēlos, kaut gan nāca vēl miegs. Izskatīju pastu. Bija vēstules no Lauras, Jēkaba un Nino, arī no auto tirgotāja, Tīdkes drauga inž. Bēra. Viņš raksta, ka ir man sagādājis labu divvietīgu amerikāņu automašīnu. Īpašnieks — nesen iesaukts armijā — esot to pircis pirms desmit mēnešiem. Nobraukto kilometru skaits esot tieši 13 000. Cena — 3500 RM, bet, tā kā esmu Tīdkes paziņa, no šīs cenas tiekot atlaistas 250 RM. Nekavējoties zvanīju Bēram, ka pieņemu piedāvājumu un lai pieteic mani autovadītāju kursos (kara laikā ir pavisam maz). Zīmīte no Krūkļa jaunkundzes: Erna esot zvanījusi no Karaļauciem.

Novārīju desīņas, uzvārīju kafiju un no Brachmaņiem aizņēmos maizi, lūgdams šodien nevienam sūtniecībā neizpaust, ka esmu atgriezies, jo man ir daudz darba. Vienkārt, īsumā jāpieraksta svarīgākie novērojumi un vērtējumi, kurus nedrīkstēju frontes apmeklējuma laikā atzīmēt: sākot ar Ebenemaelas cietokšņa patieso padošanās iemeslu un beidzot ar vairākkārt novēroto slikto vācu kara aviācijas sadarbību ar ātrajām tanku vienībām, bet it sevišķi ar karafloti. Vācu lidotājus Denkerkā nemaz neredzēja (tie arī netraucēja angļu atkāpšanos), jo Gērings, cerēdams viens pats plūkt uzvaras laurus, neziņoja vācu flotes vadībai, kad, kur un kādā daudzumā lidmašīnas nometušas jūrā bīstamās magnētiskās mīnas. Bez tam man ir interesanti salīdzinājumi par vācu un franču taktiku, kā arī par ieroču iedarbību (tā Austrijā ražotie prettanku lielgabali izrādījās labāki par Vācijā ražotajiem) utt. Otrkārt, jāgatavo sūtnim īss pārskats par braucienu. Treškārt, jāsāk rakstīt direktoram Bērziņam plašāks frontes apmeklējuma ziņojums.

Vakarā no sava dzīvokļa piezvanīju uz Rīgu (esmu to jau vairākkārt darījis, tālruņa rēķinu *Leta* kāro ar sūtniecību). Ziņu un komentāru man, protams, nebija. Steidzīgi nodiktēju — ievērodams tālsarunu noklausīšanos — ziņojumu par frontes apmeklējumu, kam pamatā bija jau gatavais ziņojums sūtnim.

Gribēju vēl piezvanīt Fricim, bet noguruma dēļ atliku to uz rītdienu.

20. jūnijā

Tas, ko prāts paredzēja, bet no kā sirds bijās, ir noticis: Latvija ir zaudējusi savu neatkarību un brīvību. Tagad mūsu zemē valda krievu tanki un durkļi.

16. jūnija priekšpusdienā. Saule jau bija gabalā (apm. plkst. 11.30). Mani uzmodināja nēpārtraukta zvanišana un dūres sitieni pa durvīm. Atvēru. Manā priekšā stāvēja pulkvedis — galva izspūrusi, «propelleris» nošļucis, acis aiz lielajām acenēm it kā izdzisušas, bez izteiksmes. Nekad Plensneru tādu nebiju redzējis. «Mājās gan! Ko nu guļat mūsu brīvības nāves stundā?» To pateicis, viņš gausiem soļiem atstāja gaiteni, durvis nepievērdams. Ātri uzmetu rītamēteli un uzgāju pie Bričiem. Tur uzzināju, ka Molotovs 14. jūnijā uzstādījis Lietuvas valdībai ultimātu un ka vakar sarkanās armijas tanki iebraukuši Kauņā, bet vairākas divīzijas pārgājušas Lietuvas robežu, dodoties Latvijas virzienā. Sūtnis sazvanījies ar Ārlietu ministriju Rīgā, un Olavs viņam paskaidrojis, ka prezidents nolēmis nebraukt uz Latgales dziesmusvētkiem Daugavpilī. Notikumi Lietuvā to nepieļaujot. Lātvijas sūtnis Maskavā Kociņš jau pieteicis Molotova notu. Tātad tas pats, kas Lietuvā. Sarunas laikā ienāca Vīgrabs, kas tikko bija klausījies vācu radio. Lietuvas valsts prezidents un vairāki virsnieki ieradušies Vācijā.

Pēcpusdienā biju *DNB* namā. Tur apjautājos japāņiem un itāliešiem, vai viņiem ir vēl cita informācija par notikumiem Baltijas valstīs. Bet nebija. Arī Svanstrēmam ne; zvanīju viņam cerībā, ka viņš būs kaut ko uzzinājis no Stokholmas. Zvanīju *Letai*, pieņemdams, ka tik svarīgā dienā direktors tur būs sasniedzams. Taču kāds nepazīstams redaktors man paskaidroja, ka Bērziņš jau otro reizi esot pie Ulmaņa. Rīgu pašreiz neinteresējot ziņas no Berlīnes, bet vienīgi tās, kas nākot no Maskavas un Tallinas. Zīmīgi, ka Kauņa netika pieminēta. Taisījos jau braukt pie

sūtņa, kad saņēmu *DNB* ārzemju informāciju no Maskavas, ka Padomju Savienība pieprasījusi, lai Rīgā izveidotu jaunu valdību, kas stingrāk ievērotu ar Maskavu slēgto līgumu, kā arī pieteikusi sarkanās armijas papildu vienību ierašanos Latvijā, lai «nodrošinātu» savas bāzes.

Apkopoju visas vācu ziņas par notikumiem Baltijas valstīs (to bija gaužām maz) un braucu pie sūtņa. Plašajā marmora priekšstelpā satiku Vīgrabu, kas steidzās mājās. Pie Krieviņa vēl sēdēja Plensners, kā arvien nopietns un mierīgs. Taču sūtnis atstāja dzīva miroņa iespaidu, jo gandrīz neko nerunāja un nekustējās, nemitīgi raudzīdamies kādas gleznas dabas ainavā. Noliku uz galda *DNB* informāciju. «Ko ar to iesākt?» tikko dzirdami jautāja Krieviņš, kamēr Plensners šķirstīja lapas. Labu laiku sēdējām klusēdami, līdz pulkvedis piecēlās un ieslēdza radioaparātu. Bija ziņu laiks — pašas beigās īss ziņojums: Latvijas valdība akceptējusi Padomju Savienības notu. Tas bija viss! Vācu ziņās pagaidām nelietoja vārdu «ultimāts». Nebija arī vairs runas par bēgļiem no Lietuvas. Aparātu izslēdzot, mūsu militārais pārstāvis aizsmakušā balsī piebilda: «Citas izejas, šķiet, patlaban nav. Latvijas valsts ir pastāvējusi. Šo faktu neviens nevar noliegt. Precedents ir radīts! Un pastāv cerība zaudēto kādreiz atkal atgūt!» Ko vēl viņš sacīja, nezinu, jo steidzos vēlreiz uz *DNB*, lai jaunākajā informācijā atrastu kaut ko par sarkanās armijas iesoļošanu dzimtenē. Neko neatradis, braucu mājās. Sūtniecības gaitenī valdīja neparasts klusums kā sēru namā. Ilgi nespēju iemigt, jo raudāju.

Piemirsu atzīmēt, ka, atgriežoties no Francijas (kur biju 18 dienas), mani pārsteidza ziņa — Āboltiņš atstājis Berlīni. Viņš pārcelts uz Bukaresti pie sūtņa Ēka. Žēl, jo iztikām labi, it īpaši sadzīvodami vienā dzīvoklī. Ieradies jauns darbinieks — Vilciņš, kas palīdz Bricim kārtot tirdzniecības lietas.

Apmeklēju Frici (viņš man bija neskaitāmas reizes zvanijis). Ilgi pie viņa neuzturējos, jo kas man ar viņu būtu runājams dienā, kad krievi ielaužas Latvijā? Draugs to labi saprata. Viņam, savukārt, bija ļoti iepriecinošs jaunums: Berlīnes un Vācijas raidītājs ik pārdienas pārraida *Promi* iekšzemes preses nodaļas vadītāja ministrijas padomnieka Hansa Fricšes (*Fritzsche*) t. s. Vācijas komentāru. Gebelss, dzirdējis labvēlīgas atsaukmes par drauga priekšlasījumiem kara aviācijas vadībai un augstākiem virsniekiem, izsaucis Frici pie sevis uz sarunu. Rezultātā Fricis tagad izraudzīts par Fricšes vietnieku ar pienākumu ik dienu piedalīties t. s. ministra konferencē pie Gebelsa (tā ir augstāko ierēdņu sanāksme). Atvadoties, vēlreiz izsakot man savulīdzjūtību un piedāvājot savu palīdzību, viņš noteica: «Nedomā, ka es tagad varbūt kļūšu par naciņu piekritēju. Pienāks diena, kad tu dzirdēsi pretējo!»

Sūtniecības darbinieki vispārējā nospiebtībā jutās kā vienas ģimenes piederīgie. Vīgrabam bija uz galda vairākas biezas grāmatas. Viņš gatavoja Kremļa laužto līgumu pārskatu. Groskopfs nez kuro reizi tīrīja savas acenes, kratīja galvu un jautāja: «Vai esam jau pievienoti Padomijai?» Kalniņš bija ļoti savaldīgs, bet mazrunīgs un raudzījās kādā rakstā, to tomēr nelasīdams. Droši vien viņš domāja, ka viņam tagad Londonā varbūt klātos labāk. Parādījās arī Krieviņš — bāls un nevarīgs. Uz kādu Krūkļa jaunkundzes jautājumu viņš atbildēja: «Dariet, kā gribat. Man te rīt nebūs nekādas teikšanas.» Tad sūtnis devās ar Bušu uz Igaunijas

sūtniecību. Baltijas valstu sūtņi Berlīnē sākuši pārrunāt kopīgu protesta notu. Taču Krieviņš vēl nezināja, kam to iesniegt — vai AA, kas pašreiz nebūtu pareizais adresāts, vai vācu un ārzemju žurnālistu sanāksmei, kas varētu sakaitināt vāciešus. Bet tieši to mēs, sūtniecības darbinieki, nevaram atļauties. Ir jādoma par nākotni — kur tad mums palikt, ja ne Berlīnē? Lietuviešu sūtniecības padomnieks Kajeckis man stāstīja, ka Škirpa patlaban neesot Berlīnē. Viņš kārtojot lietuviešu bēgļu problēmu. Arī ģenerālis Raščiķis atrodies Vācijā. Sākotnēji vācieši uzņēmuši lietuviešu bēgļus, bet pēc padomju sūtniecības enerģiskajiem protestiem lietuviešus vairs nelaiž pāri robežai.

AA preses konferencē viens otrs kolēģis izteica Berlingam un man līdzjūtību. Interesu degpunktā Francijas nākotne, jo vācieši iesoļojuši Parīzē. Jaunais ministru prezidents Petēns (*Pétain*) lūdzis pamieru. Par mums neviens nejaudāja, tāpēc es to darīju. Šmits to bija gaidījis. «Maskava jums pārmeta līguma pārkāpumus, nevis Berlīne. Prasiet krieviem, kas un kā, nevis man!»

Tad pie vārda pieteicās Berlings. «Okupētajā Lietuvā tagad atrodas 8—9 padomju divīzijas. Vai tas Vāciju neuztrauc?» Šmits, nogaidījis Fiļipova protestu pret vārda «okupācija» lietošanu, atbildēja: «Mums ir līgumi ar Maskavu.» Skaļus smieklus izraisīja Kronikas ironiskā piebilde: «Arī Kauņai bija līgumi ar Maskavu!» Dr. Norna, izsakot līdzjūtību, nožēloja, ka dusmojusies uz mani kā Latvijas oficiālo preses pārstāvi. Galu galā es neesot vainojams pie tā, ka *Brīvā Zeme* īsi pirms krievu uzbrukuma Somijai rakstījusi — Maskavas sapīkumu izraisījusi somu stūrgalvība.

Iedams uz pazemes dzelzceļa staciju, satiku vācu preses šefa sekretāri N. jaunkundzi. Viņa vēlējās ar mani runāt. Izteikusi līdzjūtību, viņa iedeva man šīs dienas norādījumus vācu preseī. Tie gandrīz visi bija veltīti notikumiem Francijā, bet bija arī norādījums attiecībā uz mums. «Ministrs aizrāda, ka notikumi Lietuvā, Latvijā un Igaunijā īsi atzīmējami, izmantojot vienīgi padomju TASS aģentūras ziņas.» Pateicos — arī par viņas piedāvājumu sagādāt man vēl citus materiālus, kas mūs varētu interesēt. Atvadījos un braucu uz sūtniecību pusdienot.

Samērā agri ieradies DNB, izlasīju avīzes un pārlapoju DNB ziņas. Tad nocēlu tālruņa klausuli un lūdzu savienojumu ar Rīgu. Bija neparasti ilgi jāgaida. Beidzot sadzirdēju jaunu, sērīgu balsi: «Jā, te Rīga, *Leta*. Visam beigas. Nezvaniet vairs!»

Vēlu vakarā ieslēdzu radio — Rīgas raidītāju. Klausījos prezidenta runā. «Ar valdības ziņu mūsu valstī ienācis padomju karaspēks... Es vēlos, ka mēs to uzlūkojam kā draudzīgas valsts karaspēku... Ierobežojiet ziņkārību, atturieties no kārtības traucējumiem... Es palikšu savā vietā, jūs palieciat savās.» Nabaga Ulmanis! Vai viņa platie pleci spēs nest to, kas viņu sagaida? Esmu pārliecināts, ka viņš nākamajās dienās nedomās par sevi, bet par valsti un tautu.

21. jūnijā

Sūtniecībā nav divu domu par to, kas draud mūsu zemei. Šodien jaunā vara iepazīstināšot Ulmani ar pagaidu valdību, kas sastādīta ar Maskavas piekrišanu. Tai uzdots sagatavot vēlēšanas, t. i., priekšdarbus Padomju Latvijas izveidošanai,

kas agri vai vēlu tiks pievienota Padomju Savienībai. Nedrīkst aizmirst, ka, sākoties padomju uzbrukumam Somijai, Maskava 1939. gada 1. decembrī atzina komunistiskā somu emigranta Kūsinena dibināto tautas (komunistu) valdību, lai tā iznīcinātu Somijas neatkarību. Somu armijas varonība, gaidāmā angļu un franču palīdzība Somijai un Hitlera ieteikums izbeigt karu Staļina nodomu izjauca. Mums tādas laimes nelaimē nav. Tātad jārēķinās ar ļaunāko.

Latvijā pacēlusies balss, kas apstrīd Maskavas melīgos apgalvojumus, — *Leta* aizrādījusi, ka padomju pārmetumi Latvijai neatbilst patiesībai. Tas bija direktora Richarda Bērziņa nopelns — viņš, nebaidīdamies par savu nākotni, paziņojis pasaulei, ka Padomju Savienība ir melīgs agresors.

Ielūdzu vairākus ārzemju žurnālistus *Ūlandeka* kafejnīcā. Referēju par stāvokli Latvijā. Pieminēju miera līgumu, neuzbrukšanas un saimniecības līgumus ar Maskavu, arī Ribentropa—Molotova pakta slepeno protokolu (kādēļ to nedarīt, ja Molotovs jau 1939. gada rudenī lietuviešiem atklāja protokola eksistenci!), nolasīju Maskavas ultimātu Rīgai un *Letas* atsaukumi. Sekoja 20 minūšu ilgas pārrunas. Sanāksmē piedalījās apmēram 12 žurnālistu. Taisījās atstāt kafejnīcu, kad mani uzrunāja lokāla īpašnieks. Latvijas sūtniecību droši vien slēgšot. Tā kā viņa kafejnīcas un restorāna «viesu pieņemšanas šefs», bijušais virsnieks, iesaukts, es varot nākt viņa vietā. Pateicos par laipno piedāvājumu.

Karaļaučos ieradušies bēgļi no Latvijas. Zvanīju Ernai. Viņa apsolījās uzzināt, kur viņi atrodas. Rīt no rīta došos uz Karaļaučiem.

24. jūnijā

Šodien atgriezos no Karaļaučiem. Gribēju tur apmesties viesnīcā, tāpēc biju lūdzis Ernu aizrunāt istabu, bet stacijā viņa man paziņoja, ka «pasūtīnājusi» man istabu pie sevis. Tā kā Ernai bija pazišanās ar policijas vadību un *Köningsberger Allgemeine Zeitung* šefredaktoru, tad viņa bija uzzinājusi, kur mūsu bēgļi uzturas, — proti, viesnīcās *Berliner Hof*, *Hotel Preussen* un *Hotel Anker*. Pirmajā bija lielākā (9 cilvēku) un turīgākā grupa — no Liepājas: liela ģimene un kāds vecāks laulāts pāris. Viņi jautāja, kādēļ es viņus izprašņājos, un nožēloja, ka iepazīstoties bija minējuši vārdus (Ozoliņš un Šmits). Izņemot to, ka Liepājā 20. jūnijā notikusi liela demonstrācija un asiņaina sadursme ar policiju (pūlis prasījis «tautas valdību» un «izsūcējus bāzt cietumā»), neko neuzzināju. Pārējās viesnīcās bija septiņi cilvēki — četri no Jelgavas, divi no Rīgas un viens no Daugavpils. Saņēmu svarīgu informāciju: seši bija legāli izbraukuši ar ārzemju pasēm! Dzirdēju par mūsu komunistu un žīdu gaviļēm, par krievu karaspēku ar daudzajām tanku vienībām un par lielām bailēm tautā, kā arī par daudzu policistu un virsnieku dūsmām uz Ulmani: ja jau nedeļa pavēli cīnīties, tad nedrīkstēja atturēt cilvēkus no glābšanās ārzemēs. Daugavpils bēglis bija krievs, bijušais cara virsnieks Sabļins. Viņš 16. jūnijā ar divriteni atstājis pilsētu. Slepēni pārgājis Latvijas—Lietuvas un vēlāk Lietuvas—Vācijas robežu. Izvairīdamies no lielākām pilsētām, neko daudz nav redzējis un dzirdējis.

Sarunās pagāja gandrīz piecas stundas. Aizgāju pie mūsu konsula Vīgraba, padomnieka Vīgraba brāļa. Viņš bija priecīgs, ka biju atbraucis, jo policija viņam par bēgļiem nekādas ziņas nesniedzot, tieši pretēji, ieteikusi «nebāzt degunu viņu lietās». Vēlreiz devos izlūkgājienā, lai uzzinātu, kur atrodas lietuvieši. Izrādījās, ka viņi līdz apstākļu noskaidrošanai visi internēti. Kad ieradās *Ankera* viesnīcā, lai vēlreiz aprunātos ar daugavpilieti, viņa tur vairs nebija. Policija bija viņu aizvedusi. Zvanīju Krieviņam, lai pastāstītu, ko biju uzzinājis. Tad sazvanīju Briča kundzi, kas taisījās vēlreiz aizbraukt uz Rīgu. Ieteicu viņai braukt jau šonakt, kamēr vēl pastāv iespēja Latviju atstāt legāli, un lūdzu apmeklēt Bērziņu, lai apjautātos manā vārdā, vai man atgriezties vai ne. Vakariņojām ar Ernu pie konsula Vīgraba. Tur pavadījām jaukas, kaut sērīgas stundas. Nākamajā dienā apmeklēju liepājniekus, kas bija ļoti laipni un mazrunīgi. Rīdziniekus policija bija jau pievākusi, bet jelgavnieki bija izgājuši. Līdz vilciena atiešanai atlika vēl divas stundas. Sēdēju ar Ernu pazīstamajā *Parka* viesnīcā, kur viņa nāca klajā ar pārsteidzošu ierosinājumu: ja es nolemtu palikt Vācijā, tad lai apmetoties Karaļlaučos. Viņas paziņa šefredaktors meklējot ziņu redaktoru, jo vairāki žurnālisti iesaukti armijā. Ja neizdotos atrast darbu redakcijā, tad viņa piedāvājot pārvaldnieka vietu savā muižiņā. Tas mani aizkustināja, bet pagaidām man vēl nevajadzēja sievietes palīdzības.

26. jūnijā

Pusnaktī zvanīja tālrunis. Noņēmu klausuli. Sadzirdēju raksturīgos tālruņa būdiņas trokšņus un Fricā balsi: «Tu droši vien zināsi, ka krievi šodien ar ultimātu pieprasījuši no Rumānijas Besarābiju un Ziemeļbukovinu. Zvanu, lai tev pateiktu, ka būtu jānotiek brīnumam, lai ar to nebeigtos kāda draudzība. Arlabunakti!» Droši vien Fricis būs dzirdējis šādu vācu viedokli, piedalīdamies kādā svarīgā apspriedē. Tātad starp Berlīni un Maskavu birst konflikts. Šonakt labi gulēšu.

28. jūnijā

Beidzot! Briča kundze atgriezusies no Rīgas. Latvijas valsts dienas esot skaitītas. Demonstranti gan vēl nēsājot plakātus ar prasību pēc Padomju Latvijas, bet komunistu, krievu un žīdu aprindās dzirdamas valodas par nepieciešamību pļevienoties Padomju Savienībai. Visi latvieši kā viens stāvot par neatkarīgu Latvijas valsti. Bērziņš esot vēl *Letas* direktors, bet ik brīdi gaidot atstādināšanu no amata. Attiecībā uz mani viņš teicis: «Lai paliek Berlīnē!» Atzīstos, ka jutos pārsteigts, jo pēc mūsu norunas tas nozīmēja: «Atgriezies Latvijā!»

Sūtniecībā ieradās Vruks. Krieviņš, kā tas tagad parasts, viņu nepieņēma. Bricis un es palīdzējām Vrukam pie Groskopfa kārtot atteikšanos no Latvijas pavalstniecības (nevēlējās kļūt nedz par Padomju Latvijas, nedz Padomju Savienības pilsoni) ar 1939. gada 30. augustu, jo negribēja, ka viņu pieskaita baltvācu repatriantiem. Vruks bija sašutis par naciķiem, kas pārdevuši mūs krieviem. Bricim viņš iedeva čeku par 5000 RM, kas izlietojamas Latvijas valsts vai Latvijas bēgļu labā.

Jūtos Krieviņā vīlies. Redzēdams, kā viņš un Plensners brauc pie vācu un ārzemju paziņām, informējot tos par pēdējiem notikumiem Latvijā (avīzes mums pienāk kārtīgi, bet vēstules pa daļai pazūd, pa daļai pienāk ar nokavēšanos), lūdzu sūtņa atļauju lietot sūtniecības pavairojamo mašīnu, papīru un pastmarkas, lai gatavotu informācijas pārskatu par Latviju, ko izdotu Baltijas bēgļu izdevniecība un piesūtītu kādiem 80 ārzemju žurnālistiem, kā arī kādām 20 citām personām (Fricis man to ieteica darīt, bet aprobežoties līdz rudenim ar diviem izdevumiem, citādi krievi celšot traci). Sūtnis, kļūdams piepeši ļoti enerģisks, teica: «Nē.» Kad nepiekāpos, viņš piezvanīja Brachmanim un norādīja, ka es nedrīkstot lietot pavairojamo mašīnu. Saprazdams Krieviņa argumentu, ka nedrīkstam traucēt vācu-krievu attiecības, ja negribam apdraudēt mūsu nākotni Vācijā, lūdzu sūtņa piekrišanu izdot vismaz vienu informācijas apskatu. «Nē!» Žēl.

Mani pastāvīgi nodarbina divi jautājumi. Pirmkārt, kā es te, Berlīnē, varu palīdzēt savai nabaga valstij? Otrkārt, ko šajās pazemojošajās un bezcerīgajās dienās pārdzīvo Laura un mani vecāki?

Neraugoties uz tikko slēgto Parīzes un Berlīnes pamieru un citām svarīgām ziņām no Rietumeiropas, vācu tautā manāma interese par Baltijas valstīm.

Šodien atkal tikos ar N. jaunkundzi. Viņa man parādīja interesantu dokumentu — protokola norakstu par Gebelsa apspriedi ar vācu preses šefu Dītrichu. Propagandas ministrs uzsvēris, ka nepieciešams uzlabot informācijas politiku. Viņš nākamajās dienās lūgšot Hitlera atļauju mīkstināt ziņu atlases noteikumus, jo tauta mēdzot apmierināt savu ziņkāri, ieslēdzot ārzemju raidītājus (kas ir aizliegts). Sevišķi liela interese esot par notikumiem Baltijas valstīs, kas vācu radiofonā un presē, pēc ārlietu ministra fon Ribentropa lūguma, atzīmēti ļoti īsi un bez komentāriem.

7. jūlijā

Ko darīt? Šis jautājums nospiež ne tikvien mani, bet arī citus sūtniecības darbiniekus. Šķiet, ka mums te par Latvijas nākotnes izredzēm ir skaidrāks priekšstats nekā daudziem optimistiem dzimtenē, kas cer, ka pēc Saeimas vēlēšanām apstākļi uzlabosies — būs jauna valdība, protams, ar komunistu piedalīšanos, nāks viena otra pārmaiņa, bet paliks armija, administratīvais aparāts, skolas un privātīpašums (ko varbūt dažos gadījumos apcirps); ierobežos nacionālo politiku un baznīcu ietekmi, kā arī Ārlietu ministrijas darbību. Vai tas ir maz, ņemot vērā, ka kara negaiss Eiropas valstis citu pēc citas pārvērš gruvešu kaudzē? Mums te visiem — izņemot vienu — tādu ilūziju nav. Sūtniecība oficiāli vēl nav likvidēta. Krieviņš arī sūtījis pastu uz Rīgu (mazāk nozīmīgus papīrus, ziņojumu ar maniem preses materiāliem, kādu pieprasījumu, vēstuli Politiskā departamenta vadītājam, kā arī kārtējos sūtniecības norēķinus) un no savas puses vedis dažas tālsarunas ar galvaspilsētu, taču salīdzinājumā ar aktivitāti pirms 16. jūnija patlaban valda klušums. Tas pats attiecas uz Plensnera rosībām. Bricis strādā vairs tikai ar pusjauku — vienīgi Vilciņš normāli pilda savus uzdevumus un uztur dzīvus sakarus ar Rīgu. Mēs zinām, ka pēc dažām dienām viss beigsies, — un ko tad? Krieviņš apgalvo, ka vācieši visiem sūtniecības darbiniekiem atļaušot dzīvot un strādāt

Latvijas tautas griba ir izpildīta

Saeima vakar pasludināja Latvijas padomju socialistiskās republikas nodibināšanu

Latvijas tautas pateicība J. V. Stalinam

1940. gada 17. jūnijā Padomju Savienības karaspēks ieņēma Latvijas teritoriju. Kā liecina laikraksta «Rīts» pirmās lappuses virsraksti, Rīgas presi 1940. gada 22. jūlijā vajadzēja pasludināt okupētās valsts neatkarības norietu.

Vācijā. Bet viņš nav izteicies, kā viņš to iedomājas: viņš nav arī apjautājies, ko katrs domā darīt un kur vēlētos strādāt. Igaunijas un Lietuvas sūtniecībās šie jautājumi noskaidroti. Vakar Krieviņš kā Krūkļa jaunkundzei, tā man jautāja: «Vai tas Vīgrabs domā braukt mājās?» Šinī jautājumā izskanēja neuzticība un šaubas. Par nožēlošanu, kopības izjūta un uzticība citam pret citu dienu no dienas mazinās. It sevišķi Vilciņš to veicina. Vakar, ieradies pie manis, viņš slavēja jauno valdību un ņirgājās par Ulmani, Balodi un mūsu armiju. Kad lūdzu viņu atstāt manu dzīvokli, viņš kļuva dusmīgs, apzīmēdams mani par «Krieviņa un Plensnera padevīgo kalpu». Protams, ka tādos apstākļos kolēģu sarunas darba laikā kļuvušas īsākas, ievērojot zināmu piesardzību, bet mājās mūs visus nodarbina jautājums: ko darīt?

Savu automašīnu esmu pārdevis (ar 200 RM zaudējumu). Uzrakstīju norvēģu laikrakstu aģentūrai krietni garu Rietumu frontes ziņojumu. Saņēmu par to 2000 RM. Ja būtu citi laiki, priecātos par to.

Saņēmu no Ungārijas preses atašeja Dr. Kamilo Hauberta fon Monostora *Prāvdas* 28. maija rakstu (mūsu sūtniecībā ir gan angļu, gan franču laikraksti, bet ne Padomju Savienības), kas vērsts pret igauņiem. Krievu laikraksta korespondents Tallinā pārmet igauņu intelīģencei pretvācisku nostāju. Tā slavējot Angliju un kurinot naidu pret Vāciju. Tas bija maijā, bet pēc nepilnām trim nedēļām krievi okupēja Igauniju, paskaidrodami, ka «sarkanā armija ieradusies, lai pasargātu igauņus no vāciešiem». Interesanti. Šķiet, gan naciķu, gan padomju pusē briesmī atziņa, ka šīsdienas partneris (krievi kategoriski noraida apzīmējumu «sabiedrotais») var kļūt par rītdienas ienaidnieku. Somijas kara laikā radusies cerība, ka,

sabiedrotajiem iejaucoties, Baltijas telpā gaidāmas pārmaiņas mūsu labā, ar somu kapitulāciju izgaisa, toties tagad mūsu nākotnes izredzes var ietekmēt cits — pagaidām tikai nojaušams — notikums: Vācijas un Krievijas karš! Protams, tas prasītu no mums citu orientāciju, piemērojoties jaunajai konstelācijai; tāpat jau arī rikojas lielvalstis, bet mums ir jo vairāk pamats to darīt, jo vēlamies atgūt savu valsti un brīvību.

24. jūlijā

Noticis tas, ko paredzējām! Jaunievēlētā (ar vienu vienīgu kandidātu sarakstu, teroru un viltību) «tautas Saeima» savā pirmajā sēdē 21. jūlijā Nacionālajā teātrī — t. i., tieši tur, kur 1918. gada 18. novembrī pasludināja Latvijas Republikas dibināšanu — pieņēma lēmumu lūgt Kremli uzņemt Padomju Latviju Padomju Savienības «tautu saimē». Šo bēdīgo vēsti Vīgrabs, Plensners un es 21. jūlijā uzzinājām no Krieviņa. Piekritām sūtņa ierosinājumam nākamajā dienā doties uz AA, lai nodotu valsts sekretāram fon Veiczekeram protesta rakstu, kas adresēts Ribentropam. Krieviņš ātri uzmeta tekstu. Vīgrabs, kā jau apdomīgs zinātnieks, lūdza svītrot teikumu, kas pašreizējos notikumus Latvijā apzīmēja par Vācijas un Padomju Savienības 23. augusta neuzbrukšanas pakta sekām. Nevienam nebija iebildumu. Pēc ziņas par Ulmaņa atkāpšanos no amata Plensners jautāja, kāpēc prezidents arvien vēl nav protestējis, kaut gan valsts acīmredzami iznīcināta. Kur palicis viņa sauklis, ko centās iekalt tautas apziņā, ka «labāk kājās stāvēt mirt, nekā uz ceļiem dzīvot»?

No Latvijas ieradušies jauni bēgļi. Abi ar Berlingu informējam Berlīnes ministriju kungus, ka atbraucēji stāsta — krievi pamatojot Baltijas okupāciju ar gaidāmo vācu uzbrukumu.

Raizes man sagādāja ziņa, ka tagad Latvijā iestāžu darbiniekiem jāaizpildot anketas. Uz jautājumiem «Kur bijāt un ko darījāt 1919. gadā?» un «Vai ir bērni, cik, kur dzīvo?» tēvam būs jāatbild: «Rīgā, Centrālcietumā» un «Dēls, dzīvo Vācijā» — atbildes, kas komunistiskā režīma apstākļos līdzinās pašapsūdzībai.

Ar Krieviņu iznāca maza saraušanās. Pastāstīju viņam, ka aizvakar biju ielūdzis *Letas* birojā ārzemju aģentūru kolēģus (astoņi ieradās), lai informētu viņus par notikumiem Latvijā. Žurnālisti ieteica šādus ziņojumus sniegt arī turpmāk. Lūdzu sūtņa atļauju ielūgt žurnālistus savā dzīvoklī, sūtniecībā, jo esmu paziņojis *DNB* direktoram Meijeram, ka jaunā Latvija nav mana valsts un tāpēc beidzu pildīt *Letas* pārstāvja uzdevumus, līdz ar to arī atstādams *Letas* biroja telpas. Sūtnis manu lūgumu noraidīja: «Tad jau vācieši mūs izmetīs ne tikvien no sūtniecības, bet arī no Vācijas!» Kārtējais sūtniecības darbs Krieviņu vairs neinteresē. Arī citas lietas ne. Viņš esot sazvaniņies ar mūsu sūtņiem Ženēvā un Stokholmā, «lai dzirdētu, ko sūtnis Zariņš darījis, izmantodams savas pilnvaras, bet neviens neko nezina». Šķiet, ka Krieviņš ir pirmais, kas protestējis pret krievu diktēto pievienošanas lūgumu. Patiesi nožēlojami, ka sešas nedēļas pēc okupācijas mūsu sūtņi arvien vēl nav paguvuši vienoties par saskaņotu rīcību cīņā par mūsu valsti! Kāpēc viņi nesatiekas, lai pārrunātu, kas darāms? Lietuviešu diplomāti rikojas priekšzi-

mīgi — viņi tiekas, apspriežas un sper attiecīgus soļus. Dzirdēju, ka Škirpa jau organizējot kādu komiteju un uzņēmis sakarus nevis ar AA — tam patlaban nebūtu jēgas un varētu pat izrādīties bīstami —, bet ar SS un SD vadītājiem.

25. jūlijā

Vēstule no tēva — beidzot! Tā rakstīta 18. jūlijā, īsa, ar dzimšanas dienas sveicieniem un šādu teikumu: «Māte satika Antonova kundzi, kas Tevi liek sveicināt. Viņas dēls Eņā drīzumā mainīšot darbu. Vecāki to nožēlojot, bet atstājot viņa ziņā, kur dzīvot un ko strādāt.» Tā kā mums nav paziņas ar vārdu Antonova un vecāki mani bērnības laikā Krievijā sauca par Eņū, secināju, ka tēvs ar šo teikumu gribēja pateikt, lai pats izšķiros, vai palikt Berlīnē vai ne.

Biju pārsteigts, dzirdēdams no Grikmaņa jaunkundzes, ka šefs vēloties ar mani runāt (jau kopš nedēļām vairs nespiedu preses pārskatus). Sūtnis nesēdēja pie rakstāmgalda, bet atzveltnī. Viņš izskatījās noguris un slims. «Man ir liels — pēdējais — lūgums. Pazīdams jūsu izveicību un enerģiju, lūdzu sagādāt man 3—4 istabu dzīvokli Berlīnē. Bet rīkojieties tā, lai nerastos panikas iespaids, tas ir — par to nevienam nav jāzina.» Ar prieku apsolīju to izdarīt. Tad labu stundu pārrunājām notikumus dzimtenē — tagadējos un agrākos. Krieviņš, kas vēl februārī bija bijis Rīgā, izskaidroja ģen. Baloža atcelšanu no kara ministra amata ar nepieciešamību stiprināt valsts aizsardzību, ko prasījusi armija un tai tuvu stāvošas aprindas. Ar ģen. Berķa iecelšanu Baloža vietā pavērusies iespēja armijas vadībā veikt nepieciešamos pārkārtojumus, izvirzot vadošos amatos jaunākus un militāri izglītotus virsniekus. Diemžēl nedz Balodis, nedz Berķis nebija vairs jauni, un abiem trūka augstākās militārās izglītības, tāpēc arī neviens no viņiem Ministru kabinetā enerģiski neiestājās par modernu ieroču iegādi. Sabiedrībā Baloža aiziešana dažādi iztulkota. Protams, bijušas domstarpības ar ministru prezidentu, bet ne tik lielas kā Ulmaņa domstarpības ar bij. ministru prezidenta vietnieku Skujenieku un bij. satiksmes ministru Einbergu, kuri atklāti prasījuši Satversmi. Pretējā gadījumā Balodis nebūtu iecelts ministru prezidenta vietnieka amatā. Un apgalvojums, ka sirmais ģenerālis esot bīstams krievu draugs, uzskatāms par skauģu tenkām, lai gan Balodis, bieži spēlēdams kārtis padomju sūtniecībā, tās pats negribot izraisījis. Atvadījies no Krieviņa, apmeklēju Brachmaņa kundzi. No viņas aizņēmos dūmdes un labu gabalu mūsu eksportsviesta. Ar šiem «dārgumiem» braucu uz *Promi* pie lietveža Gīzes, kas gādāja par žurnālistu dzelzceļa un kuģa biļetēm, rūpējās par sevišķām pārtikas kartītēm utt. Biju viņam reiz par kādu pakalpojumu uzdāvinājis Rīgas šprotes un dzidro. Pēc 10 minūšu ilgas sarunas man kabatā bija kāda vīra adrese — viņš droši vien varēšot palīdzēt man atrast dzīvokli un kārtot nepieciešamās formalitātes.

Pēcpusdienā biju pie Plensnera. Viņš par Škirpas rosību bija informēts. Pulkvedis pievienojās manam uzskatam, ka gaidāms vācu-krievu karš, aizrādīdams: «Tādā gadījumā vācieši paši nāks pie mums. Pašreiz ir vēl par agru aizmirst viņu nodevību un kā ubagiem lūgties viņu draudzību!» No otras puses, viņš nebija apmierināts ar Ulmaņa un daža cita reakciju uz baltvāciešu repatriāciju. «Lapiņam

taču bija taisnība, ka tie bija vācu mācītāji, kas attīstīja mūsu rakstniecību un izveidoja ciešus kultūras sakarus ar Rietumeiropu. Par to mums nav jākaunas. Taisni otrādi — salīdzinot mūsu attīstību ar lietuviešu un krievu, mums pat jābūt lepniem. Ko tad krievi mums 200 valdīšanas gados ir devuši? Agrāru atpalcību, analfabētismu, kukuļņemšanu un politiķus, kas sakūdīja latviešus pret vāciešiem nevis latviešu, kā to, piemēram, darīja baltvācietis Merķelis, bet gan krievu impērijas labā. Lūk, īgauņi bija gudrāki un izturējās korekti. Ņemdamā vērā, ka Baltijas tautām pretēji dāņiem, norvēģiem, ungāriem, holandiešiem u. c. nav daudz draugu, Igaunijas valdība rīkoja augstākiem baltvācu ierēdņiem, bet armijas vadība baltvācu virsniekiem svinīgu atvadīšanu!»

Pēc ilga laika biju atkal *Zilajā vīnogā*. Zvanīju Manonai Ērfūrai. Dejojāja priecājās, ka šovakar nav izrādes, un aicināja mani pie sevis vakariņās. Anna esot dabūjusi lieliskas foreles, uzcepšot tās. Vienojāmies, ka tiksīmies pie Leipolda, kas par manu ierašanos patiesi sirsnīgi priecājās. Viņš un Ērfūra apjautājās par manām nākotnes izredzēm. Vēlāk dejojāja atzinās, ka ielūgusi mani pie sevis, lai man nerastos izdevumi, jo es taču tagad esot «nabaga emigrants».

28. jūlijā

Neticēju savām acīm: trīs—četri—pieci ešloni ar karavīriem, artilēriju, tankiem utt. — austrumu virzienā! Tā kā bija svētdiena, ierados jau pirms plkst. 8.00 Hallena ezera peldētavā. Uzkāpis sauļošanās platformā, kas bija koku augstumā, paliku kā piekalts stāvēt, ieraudzīdams tālumā ietekmīgo militāro transportu un dzirdēdams smago vagonu dārdoņu un lokomotīvu — katram vilcienam bija divas — stenēšanu.

Ātri apģērbies, steigšos uz sūtniecību pie Plensnera. Viņš par vācu karaspēka pārvietošanu vēl neko nebija dzirdējis. Arī viņš priecājās. Tad pulkvedis kļuva nopietns — viņam ar mani pārrunājams delikāts jautājums. Sūtnis viņam stāstījis, ka es esot izturējies ļoti izaicinoši. Par to Krieviņš, kas mani ļoti cienot, esot noskumis. Nedrīkstot aizmirst, ka sūtnis nav vesels. Viņam ik pa trim dienām jābraucot pie ārsta. Un *AA* viņš piedzīvojis lielu neveiksmi. Viņš gribējis nodot valsts sekretāram fon Veiczekeram protesta notu, bet no tā nekas neesot iznācis. Pat Politiskā departamenta nodaļas vadītājs Vērmanis atteicies viņu pieņemt. Tā nu Krieviņam bijis jāapmierinās ar divu minūšu ilgu apmeklējumu pie Baltijas nodaļas vadītāja fon Grundhera. Valsts traģiskais liktenis un tikko pieminētais pazemojums veco kungu stipri satriecis. «Neesiet tik ass, iedomājieties, ka viņš ir jūsu tēvs.»

Vakar Fricis man jautāja, ko es domājot iesākt. Atbildēju, ka divi korespondenti — turks un ungārs — piedāvājuši man palīga darbu, bet to nevēlos. Draugs sāprata un ieminējās, ka es varētu arī strādāt par redaktoru *MEZ* aģentūrā. Viņš to gan tagad pārdodot, bet paliekot vēl galvenais redaktors. Tomēr man jāņemot vērā — kara apstākļu dēļ visas valstis radikāli apcērpot izdevumus, un paredzams, ka *MEZ* abonentu skaits strauji dilšot. «Bet man ir vēl cits piedāvājums, kas tevi droši vien interesēs!» Viņš pirms dažām dienām ministrijā pie Gebelsa esot saticis

Antikominternes vadītāju Dr. Taubertu, kas pozitīvi izteicies par mani. Savulaik, sūdzēdamies par Rozenbergu, ka tas sūta uz ārzemēm grāmatas, kurās prasīta Baltijas valstu iznīcināšana, es esot viņam ļoti patīcis. Tā kā man pašreiz droši vien neesot darba, viņš man varot palīdzēt. Pateicos Fricim un solījos pēc dažām dienām dot atbildi.

Vakarā ilgi pārdomāju savu problēmu. Nolēmu atgriezties Latvijā, jo, pirmkārt, Laura jau pārāk ilgi gaida uz mani. Viņai un viņas ģimenei — tēvs ir aizsargs un vadošs darbinieks daudzās nacionālās organizācijās — tagad droši vien sākušies grūti laiki, un mans pienākums ir dalīties ar viņu bēdās un nelaimē. Otrkārt, ar savu ierašanos varēšu atvieglināt tēva stāvokli; treškārt, ņemot vērā, ka iespējams Vācijas karš pret Krieviju, būs labāk, ja atradīšos dzimtenē, jo kā «tilta cēlētājs starp latviešiem un vāciešiem» un arī naciņu (nelabvēlīgās) nostājas pazinējs es varētu Rīgā būt ļoti noderīgs — it īpaši, vāciešiem iesoļojot Latvijā.

Skaidrs, ka nevarēšu strādāt nedz *Letā*, nedz kādā politiskā iestādē, bet kaut kādu darbu jau atradīšu un pabeigšu studijas. Laurai būs jāsamierinās ar to, ka nebūs tā, kā domājām. Bet ir jāpārdzīvo! Jāiztur! Ja krievu spiediens un terors kļūs pārāk liels, jāmēģina pretoties.

Zīnu, ka šai lēmumā ir arī liels risks, bet esmu brīvi izšķīries.

31. jūlijā

«To no jums nebiju gaidījis dzirdēt,» sūtnis piezīmēja, kad atklāju, ka esmu nolēmis atstāt Berlīni. Pirms tam paguvu šefu iepriecināt, pasniedzams viņam jaunā dzīvokļa — Kanta ielā — atslēgas. Krieviņš dusmojās arī vēl tad, kad biju viņam paskaidrojis, kāpēc taisos atgriezties Latvijā. Vairāk arī neko neteicu, jo biju sarūgtināts. Visu laiku sūtniecības vadība nebija interesējusies par manu turpmāko likteni, bet nu liels uztraukums!

3. un 4. augustā

Atvadījos no Tīdkēm un Vruku ģimenes — Vruka jaunkundze man iedeva «mīļai piemiņai» divas savas fotogrāfijas —, no Hartmaņa un Vencela kundzes, tāpat no Manonas Ērfūras (arī no viņas saņēmu divas fotogrāfijas), kā arī no maniem labajiem draugiem Kronikas, Prohāzkas, Makša Blokzīla, Habibuŗa Rāmana, Bojano, Adachi, Lochnera un fon Monostora. Manā atvadišanās vizītē pie Lochnera *AP* direktors ilgu laiku kaut ko meklēja savā rakstāmgaldā, kamēr man beidzot pasniedza *AP* jūnija informatīvo pārskatu. Tajā bija atzīmēts: Latvijas sūtnis ASV Dr. Bīlmanis aizrādījis, ka jaunās Latvijas valdības rīcības brīvība neesot ierobežota un ka neviens no ministriem neesot komunisti. Šodien biju pie Aicheriem. Aichera kundze lūdza mani nodot viņas mātai Emīlijai Benjamiņai naudu (mani neinteresēja, cik, bet bija krietni liela summa — vismaz 8000 RM). Vakariņas ēdu pie Friča. Mums bija ļoti interesanta saruna. Viņš esot pūlējies iegūt visjaunāko un vissvarīgāko informāciju, lai es, atgriezies Rīgā, varētu labi orientēties pasaules politikā.

«Hitlers tagad ir pārliecināts — Anglija noraidījusi viņa miera piedāvājumu, zinādama, ka Padomju Savienība nekļūs par Vācijas, bet gan par Anglijas sabiedroto. To Hitlers cer aizkavēt ar uzbrukumu Krievijai. Pirms dažām dienām viņš saviem armijas vadītājiem ieteicis pārdomāt, kā panākama sarkanās armijas sakāve, jo līdz ar to Balkānos iestātos miers un visa Eiropa būtu apvienota vācu vadībā. Paplašinājusi savu teritoriju (domājams, uz Polijas lēses), Vācija atspiedīšot krievus tālu no Eiropas. Tas panākams, paplašinot Somijas, *Baltijas federācijas*, Kaukāza federācijas un Ukrainas teritoriju. Pašreiz pirmie vācu armijas transporti dodas uz Austrumvāciju. Piemēram, Karaļaučos no Rietumu frontes jau ieradusies 1. un 2. Austrumprūsijas divīzija.»

Ar to Fricis beidza savu interesanto pārskatu. Vienojos ar draugu, ka rīt no rīta aiznesīšu viņam savas dienasgrāmatas un dažas piezīmes. Varbūt tās kādreiz noderēs kādam latviešu valodas pratējam. Fricis apsolījās papīrus rūpīgi uzglabāt pie kāda eģiptologa, kas ar politiku nenodarbojas un dzīvo ārpus Berlīnes. Savās mājās Fricis tos nevēlējās turēt, jo jārēķinoties ar varbūtību, ka notiks bumbvedēju uzlidojumi vai ka naciķi viņu kādu dienu apcietinās.

Mājās (sūtniecībā) Bušs man ziņoja: «Viļa Kalniņa draugs jūs gaida jau labu laiku.» Stachivs! Viņš esot mani vairākkārt mēģinājis sastapt, kamēr uzturējos Rietumu frontē, tagad diemžēl viņš esot lielā steigā. Sarunai atlika mazliet vairāk par desmit minūtēm. Manu nodomu atgriezties Latvijā viņš apzīmēja par bīstamu pasākumu jau tādēļ vien, ka krievu NKVD (tā tagad sauc agrāko GPU) katru, kas dzīvojis ārzemēs vai kam ir sakari ar ārzemniekiem, uzskatot par valsts ienaidnieku. Viņš esot pārliecināts, ka izcelsies karš starp Vāciju un Padomju Savienību un kā latviešiem, tā ukraiņiem pavērsies iespēja atbrīvoties no krieviem.

Atvadoties Stachivs man iedeva savas organizācijas (OUN) laikraksta *Ukraiņinske Slovo* 1939. gada 24. septembra numuru. Tajā bija pasvītrots raksts *Noziegums pret Ukrainu*, kurā, starp citu, teikts: «Tas, kas noticis ar Karpatu Ukrainu, parāda vāciešu spēli patiesības gaismā. Paaugstinot cenu, Berlīne ukraiņus pārdeva Ungārijai. Tieši tas pats atkārtojās ar bijušās Polijas ukraiņu novadiem, kas tagad nokļuvuši krievu rokās. Ja arī vācieši ir vainojami par ukraiņu asaru un asins jūru, mums vispirms jāatbrīvojas no krievu imperiālisma. Tad ukraiņu brīvības ideja pastāvēs arī pret Hitlera impēriju...»

Mantas ir jau sakravātas. Es vienīgi izņēmu revolveri un elektrības vadu griežamās kņables (kuras Brachmanis bija sagādājis) no kofera un ietinu šos priekšmetus tādas krāsas papīrā, kas neatšķiras no vagonu sienu krāsas. Atceros, kā abi ar Brachmani Klaipēdas krīzes laikā, kad nevarējām būt droši, vai naciķiem neienāks prātā iebāzt arī mūsu valsti savā kabatā, bijām sūtniecības pagrabā, lai pārbaudītu iespēju ar gāzes palīdzību uzspridzināt sūtniecību. Un tagad? Pacietīgi gaidām, kamēr vācieši pēc krievu prasības dos rīkojumu: «Ārā!»

No rīta Brachmanis iznīcināja manu kartotēku. Pirms Francijas brauciena tajā bija gandrīz 900 vārdu. Vīgrabs un Plensners to pēdējā laikā bieži lietoja.

Drīz likšot gulēt — ir plkst. 23.00. Pēdējā nakts Berlīnē. Skumjš noskaņojums, taču satraukums par nezināmo nākotni to aizēno. Tā kā dienasgrāmatu atstāju Berlīnē, būs jāsniedz daži paskaidrojumi attiecībā uz Lauru, jo par viņu te neviens neko nezina. Arī Fricis ne. Un sūtnim tikai teicu, ka domāju precēties.

Laura! Viss sākās 1928. gada decembrī. Pēc skolas eglītes vakara Lauras un mani vecāki satikās garderobē. Tā kā dzīvojām vienā namā, nebija nekā sevišķa, ka Lauras māte iesaucās: «Nu, bērni, sapazīstieties, dzīvojam taču kopā!» Man tuvojās astoņpadsmitais dzīves gads, bet Laura nesen bija nosvinējusi četrpadsmito dzimšanas dienu. Tieši tajā laikā man meitenes un sievietes derdzās. Ne jau tādēļ, ka nebiju vēl pārvarējis pubertāti, bet priekš dienām desmit, pavadot no slidotavas pazīstamu kundzi mājās, biju padevies sievietes vilinājumiem.

Pēc vairākām nedēļām klasesbiedrs Lielmežs mani uzrunāja: «Tu taču dzīvo tajā pašā namā, kur Laura. Uzpūtīgs un iedomīgs meitēns. Vai nevari viņai mazliet sakurināt pirti? Vislabāk slidotavā, citu klātbūtnē. Var būt, ka viņa tad kļūs tāda kā mēs, pārējie.» Piekritu. Priecājos, ka draugs bija pamanījis manu noraidošo nostāju pret meitenēm. Tā 1929. gada februāra sākumā pulciņš jauniešu sēdēja LSB slidotavas atpūtas barakā un sildījās pie dzelzs krāsns. Jau iepriekš biju izgudrojis nepatīkamu jautājumu. Skaļi saucu: «Laura, sakiet, lūdzu...» Tālāk netiku. Manī raudzījās divas jautājošas acis. Izbrīnā tās kļuva lielas, jo stāvēju mēms, galva sāka tā kā reibt, trūka elpas. Piecēlos, apmetu dažus aplūsus uz ledus un atgriezies aicināju Lauru nākt mājās — mums taču bija kopīgs ceļš. Gājām pa tukšo ielu, kur klusumu pārtrauca vienīgi sniega gurstēšana un slidu šķindoņa. Tumšo ziemas vakaru apgaismoja neskaitāmas trīsošas zvaigznes. Nama gaitenī atvadījos, ilgi raudzīdamies savā liktenī: meitenē ar melnajām acīm, sarkano bereti un pelēko mēteli. Noslēpstu viņas trauslo un vēso roku.

Biju iemīlējies. Pavadīju ar viņu kopā daudz laika. Runājām un spriedām par daudz ko. Instinktīvi zināju, ka nevaru viņai atklāt visu to, ko izjūtu, — man liekas, tāpēc ka viņa vēl bija par jaunu. Drīz viņa manā apziņā pārvērtās par pārdabīgu, it kā augstāku, tīrāku būtni. Lieldienās bijām abi notāra Skujas viesībās. Ieradās arī vairāki studenti no Rīgas. Bija jau samērā vēls, kad kāds no viņiem iereibis aicināja Lauru dejot. Viņa vilcinājās. Redzēdams, ka viņš viņu sāk vilkt, pielēcu kājās. «Ernest, ko tu? Iesim dejot!» Laura iesaucās un pazuda ar studentu blakusistabā, kur spēlēja mūzika. Nakti negulēju. Klausījos pavasara vētras brāzmā, nespēdams izdomāt kaut vienu domu līdz galam. Tā kā tajā laikā daudzlasīju Dostojevski, manaš domas bija mokiņpilnas. Otrā dienā pavadīju Lauru no franču valodas stundas mājās. Gaitenī ļāvu viņai iet pa priekšu. Kad viņa, stāvēdama vairākas kāpnes augstāk, pagriezās pret mani, tēmēju uz viņu ar tēva revolveri. Dažos lēcienos biju uz ielas. Tur saskrējās ar klasesbiedru Blūzmani. Ierocis man bija vēl rokā. Galvu kratīdams, viņš aizgāja. Es paliku viens ar nospiedošo vainas apziņu, ka biju grasījies nošaut cilvēku, kuru mīlēju. Šī apziņa mani mocīja līdz 8. augustam. Tajā dienā uzzināju, ka Laura ar vecākiem atrodas Polijā, bet drīz atgriezīsies. Tad atkal viņu redzēju. Es, gandrīz slepkava, biju palicis bez soda! Jā, tā man trūka! Tādēļ kāpu divritenī un trakā ātrumā pagriezos uz Daugavas pusi. Likās, it kā es lidotu, redzēju sauli griežamies, tad sitiens un tumsa. Biju

tišām meties ar divriteni lejā pa lielo Daugavpils dambi un zaudējis samaņu. Biju savainojis galvu, plecu un ceļa locītavu. Mani ievietoja LSK slimnīcā, ģimenes drauga Dr. Sproģa atpūtas telpā. Tur manā ceļa locītavā atklāja kaulu tuberkulozi. Bija jāizšķiras: amputēt kāju vai ilgi veseļoties Šveicē. Izšķīros par pēdējo. Pirms aizbraukšanas Laura mani apmeklēja. Norunājām, ka rakstīsim viens otram.

Šveicē pavadīju divarpus gadus, kamēr atveseļojos. «TBC ellē» Leisinā nebija viegli — cietu fiziskas sāpes un ilgojos pēc dzimtenes. Tomēr ieguvu arī daudz — it sevišķi draugus no žurnālistu un Tautu Savienības darbinieku aprindām. Tas mani tuvināja politikai un žurnālistikai. Tātad Lauras dēļ! Viņai man arī jāpateicas par to, ka man izdevās pretoties kārdinājumam, ar ko sastapos kāda juveliera mājās, kur bagātas amerikānietes mūs, jaunus vīriešus, iepazīstināja ar kokaīnu un erotiskām izvirtībām.

Atgriezies Daugavpilī, beidzu ģimnāziju. Tikos ik dienas ar Lauru. Viņa bija mīļa, bet atturīga. Pienāca rūgts brīdis. Kādās viesībās mani uzrunāja pazīstama kundze. «Ernest, vai jūs patiešām nemanāt, ka Lauras vecākiem ir padomā cits znots — bagātāks un ar stāvokli sabiedrībā?» Tas mani satricēja. Laurai gan neko neteicu, bet kļuva nedrošs.

1932. gada rudenī sāku studēt. Iestājos *Austrumā*. Ar Lauru tikos retāk, jo viņa tajā gadā Daugavpilī gatavojās beigt ģimnāziju. Pēc kāda laika arī viņa uzsāka studijas LU. Nu vienu otru reizi gājām uz operu, kafejnīcu, ķīnīti vai vienkārši pastaigāties. Mēģināju ar viņu netikties pārāk bieži, jo es vēl nevarēju viņai atklāt, ko vēlējos, — proti, dzīvot ar viņu kopā; otrkārt, negribēju ierobežot viņas brīvību attiecībā pret citiem vīriešiem. 1934. gada Ziemsvētkos krustmātei un man Daugavpilī bija jādzird pārmetums, ka es «stāvēt ceļā Lauras izprecināšanai». Tā kā man ar viņu bija radusies maza domstarpība (viņa bija mazliet izlutināta un toreiz arī ne visai priecīga par manu pieķeršanos politikai), gribēju redzēt, kā Laura reaģēs, ja es viņai nezvanu un ar viņu netiekos. Pagāja trīs nedēļas. Nekā. Es to iztulkoju tādējādi, ka viņa acīmredzot domā tāpat kā viņas vecāki.

Tieši tajās dienās draugs Roberts Jansons aicināja mani nākt līdzī uz Mākslas akadēmijas masku balli. Aizgāju. Tur iepazīnos ar kādu dāmu maskā (pats nebiju maskējies). Jauki tērzējām. Pusnaktī drīkstēju viņu pavadīt ormanī mājās. Arī atvadoties viņa nenoņēma masku. Desmit dienas vēlāk man pie Brīvības piemiņekļa nāca pretī pazīstama aktrise. «Studenta kungs, labdien!» viņa sveicināja. Izrādījās, ka tā bija mana dāma maskā.

Staigājām ilgu laiku pa Bastejkalna apstādījumiem. Turpmāk bieži tikāmies — ik pārdienu — mazā žīdu kafejnīcā, jo viņa bija precēta sieva. Divas reizes viņa man piezvanīja naktī, pēc izrādes, lai aicinātu mani uz pastaigu pa naksnīgajām Rīgas ielām. Nepiegriezdama vēribu tam, ko citi par to saka, viņa mani aicināja uz jaunās lugas ģenerālmēģinājumu. Aktrisei bija māsīca, mana kursa studente. Kādu dienu, agri ieradies auditorijā, sāku lasīt laikrakstu. Tā neredzēju, ka ienāca aktrises māsīca ar draudzeni. Piepeši dzirdēju, ka kāds piemin manu vārdu — «...jā, domājams, ka pēc šķiršanās viņš viņu precēs. Viņš jau ir jauns, un karjera nodrošināta.» Mājās visu vēlreiz pārdomāju. Tad drauga Valda Kalniņa dzīvoklī pirmo reizi radās iespēja netraucēti aprunāties ar aktrisi. Jautāju, vai viņa gatavojas

šķirties. «Jā, sākšu jaunu dzīvi!» Kad piebildu, ka bez manis, man vajadzēja viņu ilgi mierināt. Šinī brīdī jutu, ka būtībā viņa man ir vienaldzīga.

Dažus mēnešus vēlāk Pēterdienā tikos ar Lauru — laukos, pie mūsu kaimiņa pulkv. Daukša. Apsēdāties un sākām runāties. Nekādus jautājumus viens otram neuzdevām. Kā arvien, jutāmies abi neizdibināmas varas vienoti. Zināju, ka tā vairs nav skolnieku mīla, bet lielā, liktenīgā mīlestība. Apzinoties, ka nu nedrīkstu likt viņai gaidīt, sekoju ar prieku aicinājumam strādāt žurnālista darbu *Letā*. Tā viņa netieši ietekmēja gan manu došanos uz Berlīni, gan manu atgriešanos Latvijā. Jutu pienākumu nelaiemes stundā būt tā cilvēka tuvumā, kas 11 gadus bija ar mani dalījies priekos un bēdās. Domāju, ka nu arī svešs lasītājs sapratīs, kāpēc nolēmu atgriezties Latvijā.

Protesta nota, kuru Latvijas sūtnis Berlīnē Dr. Krieviņš 1940. g. 22. jūlijā iesniedza AA, bija adresēta ārlietu ministram fon Ribentropam (teksts pārņemts no sūtņa grāmatas «Viņās dienās» 242./243. lpp. Tā saturs atbilst autora 24. jūlija ierakstā pieminētajam uzmetumam).

«Berlīne, 1940. g. 22. jūlijā

Ekselence!

Š. m. 21. Rīgā sanākušais parlaments deklarējis Latviju par Padomju Republiku un griežies Maskavā ar lūgumu uzņemt Latviju Sociālistisko Republiku Savienībā. Šim lēmumam nav ne mazākā tiesiskā pamata, jo šis parlaments pats radies vēlēšanās, kas notikušas krievu okupācijas terorā un nekādi nav uzskatāmas par tautas gribas brīvu izpausmi. Arī jau agrāk padomju karaspēka ienākšana Latvijā notikusi, laužot visus starp Latviju un Padomju Savienību pastāvošos līgumus.

Kā Latvijas likumīgās valdības ārkārtējais sūtnis un pilnvarotais ministrs es uzskatu par savu pienākumu paziņot padevīgi Jūsu Ekselencei savu protestu pret augšā tēlotiem notikumiem.»

Tā sūtnis rakstīja savā protestā.

Latvijai, kurai neapšaubāmi piemita arī daudz kļūdu, neviens nekad nespēs pārņemt līdzdalību svešu valstu graušanā un citu tautu apspiešanā. Tās augstākais mērķis bija pastāvēt brīvībā un mierā.

Attiecībā uz mani varu godīgi apgalvot, ka visiem spēkiem kalpoju savai tautai. No šā uzdevuma es neesmu atsacījies, bet pats brīvi izšķiršu, kur un kādā veidā turpināšu savu darbību.

Dievs, svētī Latviju!

Berlīnē, 1940. g. 5. augustā plkst. 2.00

BAIGAIS GADS

ATGRIEŠANĀS RĪGĀ

*1941. gadā Vācijā, Tīringenē,
Langenvolšendorfa ciema nometnē*

Pēc nepilniem astoņiem mēnešiem neparedzēti atrodos atkal Vācijā. Ar Dieva palīdzību laimējās izkļūt no elles un nāves briesmām, izglābjot arī vecākus un krustmāti.

Tā sākās mans atmiņu uzmetums par Baigo gadu, ko iesāku rakstīt 1941. gada 10. martā Vācijā. Tā kā mans atmiņu protokols var noderēt krievu okupantiem un dažas personas vēl dzīvo Latvijā, esmu to piesardzības dēļ pārstrādājis, t. i., izlaidis «bīstamās» teksta vietas un pieminējis divas personas (vīriešus) ar segvārdiem. Vācu izlūkdienesta piederīgo vārdus neesmu mainījis, jo tie bija segvārdi.

1940. gada 5. augusta vēlā pēcpusdienā paziņas un draugi mani izvadīja Frīdriha ielas stacijā. Krievu neredzēju. Nojautu, ka dažiem mana atgriešanās Latvijā bija nesaprotama. Es taču nekad neesmu bijis komunistu draugs. Neuztraucos par cilvēku neizpratni, pietika, ka es sūtnim un Fricim biju atklājis savas izšķiršanās iemeslus. Atvadu vārdi un roku mājieni — vilciens atstāja lielo staciju. Pēc kāda laiciņa tas apstājās Silēzijas stacijā — pēdējā pietātne Berlīnē. Izbāzu galvu pa logu, lai vēlreiz ieelpotu šīs pilsētas gaisu, un ieraudzīju Frici. Viņš ar taksīti bija man sekojis no Frīdriha ielas. «Ernest, mīļais draugs, nebrauc! Pazīstu tevi, tu dodies nāvē! Vēl ir laiks. Pārdomā, kāp ārā!» Vilciens sāka kustēties. Fricis skrēja līdzi, dzirdēju viņu vēl saucam: «Kāp ārā Karaļaučos, pārdomā!»

Nākamās dienas rītā vilciens iebrauca vācu robežstacijā Eidkūņos. Vagonā līdz ar mani palika vēl divi pasažieri. Radās satraukums, kad viņpus robežas — Lietuvas pusē — ieraudzīju neparastu robežsargu, sarkanarmieti. Tuvojoties pirmajai pieturai Lietuvā, jau no tālienes saredzēju divas rindas apbruņotu sarkanarmiešu. Ātri paķēru vīstokli ar pistoli un elektrības vadu knaiblēm un izmetu to pa logu. Apsēdies nodomāju: «Tā beidzas pirmā ilūzija.» Dokumentu kontrole bija samērā normāla — to izdarīja četri krievu virsnieki un divi lietuvieši (skatītāju lomā). Krievi brīnījās, ka man daudz mantu — divi koferi un neliela soma. Par saviem astoņiem koferiem bagāžā neko neteicu. Meitenes stacijā redzēju nevis sarkanbaltsarkano, bet gan vairākus sarkanus karogus ar saukļiem. Mūs taču vakardien pievienoja Padomijai. Te dokumentu pārbaude, ko veica krievs civilā ar krievu virsnieku un latviešu muitas ierēdņi (statista lomā), norisēja ļoti nelaiņi. Krievs

civilā piesējās manai pasei: «Kā tā numurs 1?» Aizrādīju, ka krieviski nesaprotu. Nu latvietim bija darbs — viņš tulkoja. Atbildēju saskaņā ar patiesību, ka pasi (Latvijas Republikas dienesta pasi) 1940. gada 2. janvārī saņēmu no Ārlietu ministrijas, kad pēc Ziemsvētku brīvdienām devos atpakaļ uz Berlīni — kopā ar Kampi un vēl dažiem kungiem (saimniecisko sarunu delegāciju). Mans vārds tika atzīmēts, un man bija jāapsola divu dienu laikā pasi nodot prefektūrā vai Ārlietu ministrijā.

Rīgā laiks bija apmācies. Braucot pāri Dzelzceļa tiltam, redzēju pa logu uz Pontonu tilta lielu gājienu ar karogiem, saukļiem un neskaitāmiem lietussargiem. Stacijas muitas nodaļā uzzināju, ka «iedzīvotāji svin uzņemšanu lielajā brālīgo tautu saimē». Piezvanīju draugam Elmāram Daugem, piesakot savu ierašanos pēc stundām 2—3, un apjautājos, vai varu pie viņa pārnakšņot. Stacijā satiku vecu paziņu, vienības *Lidums* savieti. Ilgi nebijām redzējušies. Neatklāju viņam, ka esmu tikko ieradies no Berlīnes — visas mantas biju atstājis muitā. Paziņa apjautājās: «Ko dara *Austruma* karogs?» — «Kā tā?» — «Vai tad nezināt, ka jūsu draugi to bija paslēpuši vai arī gribēja paslēpt, līdz nāca pavēle to atstāt, kur bijis?» Atvadījāmies. Braucu ar taksīti uz Meža parku pie direktora Bērziņa. Šoferis priecājās, ka nu beidzot pienācis laiks bāzt Ulmani «čokā». Nokļuvām uz ielas, pa kuru virzījās demonstrācijas gājiens. Bija jāpagaida. Tā redzēju, ka demonstranti nes pārlauztu robežstabu — no Latvijas—Padomju Savienības robežas. Tam apkārt prieka reibonī lēkāja bars krievu un žīdu. Diemžēl bija arī latviešu skatītāji, kas aplaudēja. Mani pārņēma baiga nojauta, kad, pienācis pie Bērziņa durvīm, dzirdēju skaļu sarunu krievu valodā. Pa atslēgas caurumu ieraudzīju divus svešus vīriešus.

Gandrīz tukšā autobusā braucu uz staciju. «Kāpēc nepiedalāties manifestācijā?» jautāja biļešu pārdevēja. Sarunā viņa izteica bažas par to, kā būs «ar to krievu kārtību», bet piemetināja, ka tā gan būšot labāk, jo tas nodrošināšot mieru. Ar dažiem koferiem ierados pie Daugēm. Visa ģimene — māte, tēvs un māsa — bija nospiestā garastāvoklī. Simpātiskais seniors man pastāstīja par rīdzinieku noskaņojumu un par pēdējo nedēļu notikumiem. Iznāca gara saruna. Pusnaktī, palicis viens ar Elmāru, ierosināju doties uz *Austruma* mitekli un paņemt karogu. Kā katram austrumietim, arī man kabatā bija nama atslēga. Es biju vairākkārt stāvējis karoga sardzē un būtu juties kā glēvulis, ja nemēģinātu kaut ko darīt, jo vairāk tādēļ, ka vēl neviens nezināja, ka esmu Rīgā. Draugs piekrita. Biju par to sevišķi priecīgs, jo starp *Austrumu* un drauga korporāciju *Fraternitas Lettica* — abas organizācijas izaugušas no viena celma — pastāvēja lielas nesaskaņas. Beidzot nelaimē bijām vienoti. Nodzēsām gaismu un pēc stundas, tā ap plkst. 2.00, devāmies ceļā. Kamēr Elmārs sarunājās ar tuvumā stāvošo milici, lai novērstu viņa uzmanību, es ielavījos mīļotajā namā. Laternas gaismā ieraudzīju nekārtīgi sastumtus krēslus, uz grīdas izmētātas grāmatas un dažas pudeles. Ejot manīju, ka zem pazolēm lūst lauskas — tie bija ielogoto attēlu stikli. Atvēru lielo valdes skapi un paskatījos īpašajā nodaļumā, bet karogu neatradu — vienīgi divas lielas karoga auklas valsts krāsās. Tās paņēmu līdzī.

Nākamajā dienā devos uz Tautsaimniecības un tiesību zinātņu fakultātes kanceleju. Tā kā strādādams visu laiku maksāju lekciju naudu, skaitījos «darba

students» un neradās šķēršļi turpināt studijas. Nebiju sevišķi iepriecināts, kad uzzināju, ka man jāklausās lekcijas ne tikvien divos vai trīs ideoloģiskos priekšmetos, bet arī padomju tiesībās. Tātad pirms 1941. gada pavasara par valsts eksāmeņiem nebija ko domāt. No augstskolas devos pie Emīlijas Benjamiņas. Viņa bija neuzkrītoši, bet eleganti tērpusies. «Ko vēlaties? Es apmeklētājus nepieņemu!» Atbildes vietā parādīju viņai attēlu, kur biju redzams kopā ar Rūdolfu Aicheru pie AA nama Berlīnē. Tad atklāju, ka esmu atvedis sveicienus no Annijas Simsones un svaiņa, kā arī naudu. Protams, ka sākotnējā atturība zuda. Runājām samērā ilgi. Jautāju, vai viņa nejūtas apdraudēta. «Nelaimīga gan, bet ne apdraudēta. Iedomājieties, manā paspārnē saujās četras čūskas, kuras es baroju. Tās tagad ieņem ministru prezidenta un trīs ministru amatus (Kirchenšteins, Blaus, Jūlijs Lācis un Vilis Lācis).»

Apciemoju tēva draugu pulkv. N., kurš bieži brauca uz Daugavpili un tikās ar tēvu. Jautāju, vai viņam kas zināms par maniem vecākiem. Tēvs jūlija vidū vēl bijis darbā, bet radušās grūtības sakarā ar viņa ieslodzījumu 1919. gadā. Runājām par valsts bojāeju. Sarunā piedalījās arī pulkveža meita, ģimnāziste. Piepeši viņa piecēlās un iesplāva tēvam sejā, kliegdama: «Nē, nē, tu neesi Latvijas armijas virsnieks!» Mani satrieca pulkveža ziņa, ka divi man pazīstami cilvēki izdarījuši pašnāvību. Vakarā man bija skumjas, bet sirsnīgas sarunas ar Daugēm.

Prefektūrā atdevu savu Latvijas Republikas dienesta pasi, kas man tagad bija kļuvusi tik dārga. Pasu nodaļas milicim uz galda gulēja norādījums, ka man līdz rītdienai pie viņa vai Ārlietu ministrijā jānodod pase. Saņēmu personas apliecību ar norādījumu, ka man jāiet pie fotogrāfa, lai nekavējoties saņemtu jauno pasi (man izsniedza vēl veco Latvijas iekšzemes pasi). Pēcpusdienā ierados pie Oskara. Viņš bija drūms un novājējis. Herta sāka raudāt un drīz pazuda savā istabā. Draugs kopš 1. augusta skaitījās bezdarbnieks. Viņš bija apcietināts par spiegošanu Vācijas labā. Taču viņam laimējies, jo viens no pratinātājiem, kāds krievu virsnieks, bijis viņa paziņa. Vācu firmai, kurā draugs strādāja, bijusi filiāle arī Tallinā. Tur darbojies šis krievs — īstenībā spiegs. Būdam Vācijā, lai papildinātos starptautiskās kuģniecībasursos, viņš iepazinies ar Oskaru. Tā draugam radies lielisks liecinieks, kas apstiprinājis, ka Oskars nav piedalījies vācu izlūkdienesta apmācībās. Tad krievi viņam piedāvājuši pārņemt augstāku amatu ostas pārvaldē un novērot ārzemniekus. «Un parīt man būs jāizseko paša ļaudis. Ko darīt tādā situācijā? Krievi gaida ātru atbildi!» Oskars bija izmisis.

Tad viņš mani brīdināja no paziņām un draugiem. Ar katru dienu pieaugot savervēto spiegu skaits. Rīgā sākusi darboties iestāde, kas, gatavojot kaitīgo personu sarakstu, izmantojot slēgto organizāciju arhīvus. Draugs bijis rezervistu iesaukumā 4. Valmieras kājnieku pulkā. Tur neesot valdījis sevišķi kaujiniecisks noskaņojums. Tam ar Ulmani neesot bijis nekāds sakars. Puīši tikai teikuši: «Labāk mieru, jo ar slotas kātiem (šautenēm) pret tankiem nav nekādas karošanas!» Lai es nebrīnītos par demonstrācijām, kurās redzami arī cilvēki, kas patiesi priecājas. «Pirmkārt, ļaudis tiek spiesti piedalīties demonstrācijās, otrkārt, no Rīgas iedzīvotājiem 63,2% ir latvieši, 11% žīdi, 13,6% krievi, baltkrievi un poļi, 10% vācieši. Tagad droši vien 9% žīdu, 10% krievu un poļu un — tikpat droši — 10% latviešu

virsnieki, kas būtu ar mieru piedalīties apvērsumā pret «Ulmaņa—Muntera kliķi». Tātad Ziemsvētkos dzirdētās baumas, ka Ulmaņa šķietamie draugi domājot par militāru sazvērestību, nebija meli.

Nākamajā dienā apciemoju citu savu *Austruma* draugu Birkenu Raiņa bulvārī. Viņš tagad ir ticis godā un darbojas par Rīgas pilsētas jaunā lielvecākā sekretāru. Zināju, ka viņš agrāk bija dienējis sarkanajā armijā, bet, atgriezies Latvijā, pamazām atzinis, ka komunisms ir maldu mācība. To viņš man atklāja kādā 1936. gada maija nakts sarunā. Nu biju ziņkārīgs, vai viņš man spēs sagādāt darbu. Viņa pirmie vārdi bija: «Nebiju domājis, ka tu būsi tāds muļķis un atgriezies!» Birkens vēlāk apsoliņās man palīdzēt. Nekas liels jau nebūšot — tas pašreiz arī neesot ieteicams —, bet dzīvei pietikšot.

Tikšanās ar Strausmaņu ģimeni bija ļoti sirsnīga. Jēkabs arvien vēl strādā VEFā. Viņš drīzumā došoties komandējumā uz Maskavu. Tāpat kā Oskars, arī viņš brīdināja no paziņām, kas varot būt savervēti ziņotāji. Žēl, ka Jēkabam bija jāiet uz sapulci fabrikā. Paliku viens ar Strausmaņa kundzi. Jēkaba māte ir brīnišķīgs cilvēks — arvien mierīga un laipna; varu labi iedomāties, ka viņa kurlmēmo skolā ir ļoti iemīļota.

Latvijā līdz ar krievu ienākšanu daudz kas ir mainījies. Arī attiecībā uz brīvo laiku. Tas manāmi samazinājies, jo tagad ilgāk jāstrādā (iestādēs un firmās gatavojot plānus, sarakstus un aizpildot neskaitāmas anketas, bet fabrikās vai nu sacensoties ar kādu citu rūpnīcu, vai visi piedaloties darbavietas sanāksmēs, kā arī īšajos marksisma-ļeņinismaursos). Tādēļ svētdien ierados tikai pusdienas laikā pie Berlīnes laika drauga Viļa Kalniņa (pēcpusdienā viņam sākās priekšlasījums par «padomju valsts aparātu»). Vilis dzīvo modernā divistabu dzīvoklī pilsētas centrā, klusajā Alberta ielā (netālu no nama, kurā dzīvoja Laura). Pēc atvaļināšanas no amata Ārlietu ministrijā Vilis dabūjis darbu Vietējās rūpniecības komisiātā. Viņš apjautājās par pēdējā laika dzīves apstākļiem Vācijā un nožēloja, ka viņu nelaikā pārcēla uz Rīgu, jo labprāt būtu palicis Berlīnē. Viņa spriedums bija loģisks: «Ja Padomijā iznīcina visas personas, kas dzīvojušas ārzemēs un uzturējušas sakarus ar ārzemniekiem, tad tas pats sagaidāms arī Latvijā, it īpaši ņemot vērā to, ka patlaban dzīves apstākļus Latvijā ar kāpinātu tempu pielīdzina Krievijai.» Draugs ļoti nožēloja, ka nedz Latvija, nedz pārējās Baltijas valstis nebija laikus izveidojušas ārzemēs atbalsta punktus nacionālajai pretestībai pret varbūtējiem okupantiem. Mūsu vadītāji bijuši pārāk lētticīgi. Uzzinājis, ka turpināšu studijas un meklēju darbu Rīgā, Vilis man piedāvāja istabu savā dzīvoklī. Viņš tādējādi mēģināja aizkavēt, ka viņam uzspiestu svešu īrnieku, bet es priecājos, ka mana dzīvokļa problēma tik labvēlīgi atrisinājās.

Vislielāko prieku man sagādāja ierašanās pie Rozenbachiem. Krustmāte Mīce mani nebeidza skūpstīt un sauca: «Papucīt, papucīt, uzmini, kas ieradies mūs apciemot!» Pavadiju pēcpusdienu un vakaru ar saistošām sarunām. Rozenbacham kā vecam Zemnieku savienības vīram visu laiku bija cieši sakari ar valdības aprindām, un viņš bija vēl nesen runājis ar Klīvi.

Atzīmēju interesantāko informāciju. «Paļaudamies uz iespējamu Anglijas palīdzību, Ulmanis ar Munteru līdz Ribentropa—Molotova pakta slēgšanai dzīvoja

pārliecībā, ka izdosies saglabāt ja ne ilgstošu mieru, tad katrā ziņā valsts eksistenci. Pēc 1939. gada 23. augusta visi nākotnes plāni un ārpolitiskās konstrukcijas sabruka. Hitlera un Staļina draudzība, kuras varbūtību mūsu kungi nekad nebija nopietni apsvēruši, kā arī mūsu kļūdainā politika meklēt sabiedrotos tālumā, nepiegiežot pienācīgo uzmanību tuvākajiem kaimiņiem, Vācijai vai Padomju Savienībai, laupīja mūsu valstij ārpolitisko rīcības brīvību. Bija jāparaksta Maskavas diktētais līgums par padomju bāzu ierīkošanu Latvijā. Ulmanis domāja, ka krievi Latvijai atstās zināmas brīvības. Viņš, savu anglofilo draugu un, protams, komunistu mudināts, ticēja, ka viņam izdosies sadzīvot un salīgt ar krieviem, piekāpjoties viņu prasībām, jo viņš, Munters un vēl daži valdības vīri — bet ne tauta — zināja, ka mēs pēc Ribentropa—Molotova pakta slepenā protokola atrodamies bezdibeņa malā. 1940. gada 16. jūnijā Ulmaņa cerības sabruka kā kāršu nams. Vēl ļaunāk — viņš sākotnēji nesaprata, ka Maskava viņu atstājusi amatā vienīgi tādēļ, lai netraucēta varētu veikt priekšdarbus Latvijas pievienošanai Padomju Savienībai. Būdamis gūsteknis pilī, viņš pat nemēģināja protestēt. Klīve, kas bijis pilī, stāstīja, ka tikai dienu pirms atteikšanās no amata Ulmanis runājis par protestu — bet ne par protestu no savas puses. Viņš cerējis, ka Latvijas sūtnis Londonā Zariņš, kam valdība 1940. gada 17. maijā bija piešķīrusi ārkārtējas pilnvaras (gadījumam, ja būtu traucēta sazināšanās ar Latvijas diplomātiskajām un konsulārajām pārstāvniecībām Rietumeiropā), dos sūtņiem norādījumu protestēt un, protams, arī pats griezīsies ar protestu pie Anglijas valdības un Londonas iekšzemes un ārzemju žurnālistiem. Tā bijusi viņa pēdējā cerība, dodoties izsūtījumā.» Sava stāstījuma beigās Rozenbachs nopietni piebilda: «Un tu, atgriezdamies Rīgā, neesi gudrāks par Ulmani!»

Cīņas 5. augusta numurā bija ievietota ziņa, ka valsts prezidenta vietnieks Briedis, sekodams Ministru kabineta ierosinājumam, atcēlis no amata Latvijas sūtni Vācijā Krieviņu — it kā par disciplīnas pārkāpumiem. Vai par to, ka viņš Berlīnē protestēja? 12. augustā parādījās paziņojums par sūtņa prof. Spekkes atcelšanu, bet 14. augustā jaunā vara likvidēja visas Latvijas diplomātiskās pārstāvniecības.

Naktī rakstīju pārskatu par vāciešu nostāju Berlīnes un Maskavas sadarbības jautājumā. Izņemot Stachiva un Friča vārdu, atzīmēju visus un visu, kas šajā sakarā bija atzīmējams, — bez grūtībām un melošanas, ar faktiem vien, sākot ar *Promi* «klusos» norādījumu apkarot komunistu literatūru, vācu armijas paspārnē rīkoto ukraiņu sanākumi un beidzot ar karaspēka pārvietošanu uz Austrumvāciju. Rādās Padomijai nelabvēlīga aina. Jutos apmierināts, jo tagad sāku saskatīt jēgu savā lēmumā atgriezties dzimtenē.

Letas vicedirektors Roze izrādīja necerētu pretimnākšanu. Nožēlodams valsts sabrukumu un manis atlaišanu no darba, viņš deva rīkojumu izmaksāt man pusmēneša algu un apsolīja, ka vēlāk saņemšu vēl maksājumu par trim mēnešiem — pēc ārzemju algu likmes. Jaunais direktors Kaģis — bija jāsmejas, redzot viņu sēžot direktora un rakstnieka R. Bērziņa krēslā — paskaidroja, ka «jaunajos apstākļos nevaru jūs *Letā* vairs nodarbināt». Pasmaidīju un gāju.

Pēcpusdienā tikos ar Jemeljanovu. Apsēdāties Bastejkalna apstādījumos. Viņš ātri pārslasīja manu pārskatu. Manīju viņa pārsteigumu. «Ziniet ko, jūs strādāsīt

Maskavā, tur jūsu zināšanas būs ļoti noderīgas. Bet kur ir jūsu atzīmes par Rīgas un Berlīnes militāro nolīgumu?» Kad atbildēju, ka par kaut ko tādu nevaru liecināt, Jemeljanovs kļuva pikts. «To mēs redzēsim. Jūs nekur nedabūsit darbu, itin nekur!» Steidzos pie Birkena. Draugs man parādīja rakstu, kurā viņš ierosina mani nodarbināt viņa kancelejā. Kad atstāstīju sarunu ar Jemeljanovu, Birkens kļuva domīgs. Tā esot ļoti nopietna lieta. Viņš centīšoties man sameklēt citu darbu, proti, kuģīšu biļešu pārdevēja vietu. Līdztekus es varēšot studēt, jo nebūšot jāraksta ziņojumi un jāizpilda visādas aptaujas.

Ienācis savā Daugavpils vilciena guļamvagona kupejā, ieraudzīju vīrieti, kas tur jau bija atgūlies. Viņš mazliet pagrieza galvu manā virzienā, bet tad atkal tēloja iemīgušo. Pazīnu savu bijušo skolasbiedru, policijas virsnieku Juri Ņeipānu. Saprātu, ka labāk nerunāt. Gaitenī aizkūpināju papirosu. Piepeši atvērās durvis un, no otra vagona nākdams, tajās parādījās draugs Ginsburgs. Arī viņš mani nesveicināja, bet garāmiedams noņņāca: «Idiot, kāpēc atgriezies un kāpēc tev jābrauc uz Daugavpili?» Tālāk viņš neko neteica. Saprātu arī to, jo biju atgriezies ellē. Vēlāk, gulēdams kupejā, pārdomāju piedzīvoto. Sastādīju pirmo bilanci. Briča kundze bija nacionālā jutoņā nepareizi raksturojusi stāvokli un noskaņojumu Latvijā. Sarkanā armija nebija salašņu bars ar vecām konservu bundžām, tankiem. Tā bija disciplinēta, skaitliski liela un labi apbruņota armija ar ļoti daudziem (kaut veciem) tankiem un ātrām lidmašīnām. Attiecībā uz Latvijas iedzīvotājiem man jāatzīst, ka liela daļa latviešu domāja «labāk krievi nekā vācieši!», bet mazākumtautību piederīgie katrā ziņā jutās gandarīti par mūsu valsts norietu (mūsu iekšpolitikas «augļi»). Tas nozīmēja, ka masās vēl nebija nobriedis lielais naids pret okupantiem un trūka vēl gatavības aktīvi pretoties jaunajai varai. Pilnīgi dezorientētā latviešu tauta pat nezināja, no kuras puses gaidīt glābiņu. Ja 1940. gada augusta beigās viens otrs lika cerības uz Vāciju, tā bija neapdomība, vai arī šāds uzskats izskaidrojams ar dažu krievu komandieru izrunāšanos, ka ieradušies, lai pasargātu baltiešus no vāciešiem. Par Berlīnes un Maskavas nesaskaņas patiesajiem iemesliem cilvēkiem nebija ne jausmas, tāpat kā par Hitlera—Staļina pakta slepeno protokolu.

Neatceros, ka jebkad manis sagaidīšana mājās būtu bijusi tik sērīga kā šoreiz, 1940. gada augustā, atgriežoties Ziedoņos. Mana ģimene bija padzīta no Daugavpils pilsētas dzīvokļa. Krustmāte nedrīkstēja vairs mācīt nedz ģimnāzijā, nedz skolotāju institūtā. Jaunie kungi bija tēvu atbrīvojuši no amata — bet tikai divas dienas. Viņam radās aizstāvis — Daugavpils komjaunatnes pirmais sekretārs Pāvels Leibčs. Pazīdams Leibča ģimeni Sventes pagasta Sīpolmuižā, tēvs bija 1932. gadā bez aicinājuma aizstāvējis jauno Pāvelu tiesā, kad puisim bija jāatbild par streika organizēšanu Grīvas ķieģeļu ceplī. Tēvs to darīja tāpēc, ka toreiz ceplī patiesi valdīja neciešami darba apstākļi. To atceroties, Leibčs iejaucies tēva atļaišanas lietā un panācis, ka viņu tikai degradē un pārceļ uz Abreni. Kādu dienu Ziedoņos ieradušies vairāki žīdu un krievu jaunieši, lai stundām ilgi kratītu i māju, i šķūni. Viņi meklējuši ieročus un valūtu, kuru es pagājušajā vasarā esot atvedis no Berlīnes (to dzirdot, man bija jāsmejas, jo man kabatā atradās 3500 RM). Citu reizi nezināmas personas nakts laikā metušas ķieģeļus mūsu māju logos — tas pats noticis arī policijas uzrauga Lāčplēša un attālā kaimiņa Kārklīņa mājās

(policistam ieroči bijuši jau atņēmti), bet atvaļinātais pulkvedis Daukšs ticis piekauts savas mājas pagalmā. Samērā daudz kaimiņu priecājušies par Ulmaņa atcelšanu un jauno kārtību (pārliecībā, ka kolchozu nebūs). Krievi un žīdi visā apkārtnē jūsmīgi apsveikuši sarkano armiju.

Vislielāko pārsteigumu sagādājis mūsu kaimiņš, baltkrievu ģimnāzijas skolotājs Žerdijs. Pēc Ulmaņa apvērsuma viņš pārgāja luterticībā un ar skaļām nacionālām runām, kas arvien latviešus ietekmē, ieguva vairākus sabiedriskus amatus. Šis kungs ar vietējo komunistu sekretāri Stoļerovu 17. jūnijā pārņēmis pagasta valdes vadību un nesen licis apcietināt sešus latviešus. Bez tam viņš piesūtījis skolas pārvaldei rakstu, kurā apzīmējis krustmāti par Ulmaņa dievinātāju, aizrādīdams, ka «Ziemeles centās bērniem nevis iemācīt valodas, bet gan iepotēt kaitīgo nacionālismu!» Vecāku raizes izraisīja mana ziņa, ka esmu bezdarbnieks un ka jaunas vietas meklēšana saistīta ar grūtībām. Kad beidzu stāstīt par neizbēgamo Vācijas un Padomju Savienības karu (Rīgā uz to norādīju katrā sarunā), māte, kas nīst karu, piebilda: «Cerēsim, ka tas notiks drīz!» Tēvs piekrītoši pamāja ar galvu. Izkravāju koferus; māte un krustmāte, ieraudzījušas Briseles mežģiņu cimdus Laurai (kāzām), sāka raudāt. Vakarā pirms gulētiešanas māte man klusi, bet ar pārmetumu teica: «Dēls, jūs visi, kas darbojāties Berlīnē, esat mūs pievīluš!» Rūgts pārmetums, bet ne gluži bez pamata — kaut gan pārmetums drīzāk attiecināms uz mūsu politiķiem vispār nekā tikai uz ārpolitiķiem.

Brauciens uz Mežciemu pie Lauras bija mokošs. Vēl pirms gada biju pārliecināts, ka ap šo laiku būšu ar Lauru visu noskaidrojis — kad un kur laulāsimies, vai viņa visu laiku dzīvos Berlīnē vai pa pārbaudījumu laiku paliks Rīgā utt. Bet nekā! Nezinu, kāds man būs darbs, nezinu, kāda būs rītdiena, vienīgi apzinos, ka pašreiz nedrīkstu saistīt viņas nākotni ar savējo, tādēļ ka šajās tautai liktenīgajās dienās nekādā ziņā nebūšu vienīgi novērotājs. Biju pietiekami redzējis un dzirdējis, lai zinātu, ka gaidāmas baigas dienas un ka negribu uzņemties upurjēra lomu.

Laura mani sagaidīja savas vasarnīcas verandā — pabāla un ar sērīgu skatu. Pēkšņā jūtu uzbangojumā pateicu to, ko pirms tikšanās biju nolēmis neteikt, proti: «Esmu atgriezies, jo tevi mīlu!» Viņas vecāki bija nospiestā garastāvoklī, bet laipni. Lauras tēvs nezināja, vai varēs turpināt praksi, jo bija agrāk ieņēmis sabiedriskus amatus. Viņš ironizēja, ka būšot paša jaunsaimniecībā Laimītē jāaudzē koksagīzs. Vaļširdīgās un saskanīgās sarunās (žēl, ka mums agrāk tādu nebija) pienāca vakars. Pārnakšņoju Lauras brāļa Sašas istabā. Laura gulēja blakustelpā. Dzirdēju viņu izģērbjamies. Meža žēlā šalkoņa lika domāt par tagadni un palīdzēja apslāpēt Berlīnes ilgas.

Atgriezies mājās, sastapu māti un krustmāti lielā nomāktībā. Pie viņām esot iegriezies tēva bijušais dārzkopības instruktors Galiņš un stāstījis par zvērībām, kuras piedzīvojis Piedrujas pagasta Indras ciemā. Tur aizvakar ticis apcietināts viņa paziņa, aktīvais katoļu draudzes loceklis Ļuta. Naktī viņam izdevies izbēgt. Nākamajā dienā miliči ieradušies Ļutas namā un izdzinuši no dzīvokļa veco māti, sievu, kā arī abus mazgadīgos bērnus, un, tos sizdami, steidzinājuši kāpt kravas mašīnā. Kaimiņu, kas saucis, lai nesitot vecu cilvēku, viņi arī paķēruši līdzī. Galiņš, braukdam ar riteni pie Ļutas, sastapis mašīnu ar miličiem un vaimanājošiem upuriem.

Ziedoņos piedzīvoju interesantu atgadījumu. Sarkanās armijas vajadzībām konfiscēja mūsu pļavas aiz Jeruzalemes mājām (kur Rainis, mācīdamies Grīvā vācu skolā, bija kādu laiku dzīvojis) pie Daugavas. No Laucesas pagasta valdes pienāca ziņa, ka mums nekavējoties jāstagādājos atsavināšanas apstiprinājums. To varot saņemt no kāda komandiera, kas minētajās pļavās uzraugot jauna lidlauka ierīkošanu. Aizbraucu turp ar divriteni. Biju pārsteigts par daudzajiem kareivjiem un civilistiem, kas nolīdzināja pļavas, bet it īpaši par lidlauka lielumu. Pie kādas telts satiku jaunu, laipnu virsnieku, kas lika man turpat uzgaidīt, kamēr priekšniecība ar komandieri inspicē būvlaukumu. Nogūlos zālē saulītē. Pēc kādas stundas sardzirdēju balsis; apskate bija beigusies, un «priekšniecība» gatavojās kāpt automašīnā (agrākās poļu armijas fordā), kas stāvēja telts tuvumā. Kāda balss teica: «Biedri komandieri, esmu apmierināts. Haha, to nu gan Hitlers nespēj iedomāties, kādas «konfektes» mēs viņam no šejienes sūtīsim uz Berlīni!» Sekoja smieklī, tad ierūcās motors. Kāds skaļi bārās. Šķiet, ka komandieris, uzzinājis, ka gaidu aiz telts, uztraucās, ka biju dzirdējis sarunu.

Trīs vai četras dienas agrāk, nekā sākumā gribēju, atgriezos Rīgā, jo negaidot bija piezvanījis Ginsburgs. «Ja nevēlies, ka tevi apmeklē Aleksandrovičs ar biedriem, tad pazūdi!» Saprātu, ko tas nozīmē. Skolas gados mums bieži iznāca sadursmes ar Daugavpils pašpuikām. Aleksandrovičs bija viens no barvežiem. Reiz cietokšņa vaļņa tuvumā notika lielāka plēšanās. Pēc tam Aleksandrovičs staigāja ar galvas apsēju un skaļi piesolīja man to atrieht. Tagad viņš skaitījās milicis! Manu izšķiršanos ietekmēja arī mūsu Marijas piekaušana par to vien, ka, pirkdama autobusā biļeti, bija runājusi latviski. Vairākas saniknotas krievu un žīdu sievietes uzklupušas Marijai un, kliegdamas «Ārā šo ļuteršu!» (Latgalē un Ilūkstes apriņķī latviešus, arī tos, kas nebija luterticīgi, apzīmēja par «ļuteriem». Kalpone Marija bija i latviete, i luterticīga), situšas viņu dūrēm un izgrūdušas no autobusa.

Rīgā nopirku rakstāmgaldu, skapi un lielu dīvānu (gulēšanai). Vilis bija priedīgs par manu ievākšanos, jo tagad pilsētā sāka trūkt dzīvokļu un atbraucējus — krievu ierēdņus un to sievas — bāza, kur tik varēja. Tā kā draugam gandrīz ik vakaru bija jāstrādā līdz pusnaktij, viņš man piedāvāja lietot savu 1938. gadā Berlīnē pirktu lielo *Blaupunkt* radioaparātu, lai noklausītos ārzemju ziņas. Svētdienās viņš vārīja pusdienas. Pēc apmeklējuma pie Birkena man kļuva skaidrs, ka skaitos nevēlama persona vai pat «tautas ienaidnieks», jo, mēģinādams man atrast kādu darbavietu, draugs saņēmis norādījumu, ka mani nedrīkstot nodarbināt. *Letas* vicedirektors Roze savu solījumu izpildīja — saņēmu algu par trim mēnešiem.

Mācību gads sākās ar svinīgu aktu. Universitātes aula bija studentu pārpildīta. Visapkārt nopietnas sejas un jautājoši skati, jo zinājām, ka 50 mācībbspēki un vairāki simti studentu bija jau izslēgti (labi, ka skaitījos «darba students»!). Marmorā kaltā devīze «Zinātnei un Tēvzemei» virs svētku podesta bija aizklāta. Ieradās rektors ar mācībbspēkiem. To starpā ieraudzījām jaunas sejas no Krievzemes. Kad atklāšanas runas teicējs iesaucās: «Beidzot esam atbrīvoti no Ulmaņa diktatūras!», aulā atskanēja smieklī, kas ilga vairākas minūtes. Kāda cita runātāja apgalvojumu, ka «neuzvaramā sarkanā armija atnākusi draudzīgā nolūkā, lai nodrošinātu mums mieru», pārtrauca ilgi svilpieni un tādi starpsaucieni kā «atnāca,

lai iznīcinātu Latvijas valsti!» (Pēc balss spriežot, tas bija mans bijušais skolasbiedrs austrumietis A. Vītoliņš (1944. gadā krita Austrumu frontē), kas Ziemsvētkos man vēl bija teicis: «Mēs, jaunie, nepadosimies!») Tā šī ceremonija stiepās garumā, bet mēs jaunajai varai likām manīt, ko par viņu domājam. Dažus, kas stāvēja pie ieejas, apcietināja. Pēc sanāksmes mani uzrunāja Berlīnes sūtniecības darbinieka Groskopfa dēls. Norunājām tikšanos, lai varētu netraucēti aprunāties. Mājās iedams, pie pareizticīgo katedrāles satiku Zariņu un Jākobsoni. Abas sarunājās ar jaunu, blondu sievieti. Piebiedrojās. Pēc kāda laiciņa manas paziņas atvadījās, jo devās uz Daugavas pusi, bet es turpināju ceļu ar Maļuškina jaunkundzi, kas strādāja Tabakas trestā Kirova (Elizabetes) ielā netālu no mana dzīvokļa. Viņa stāstīja, ka esot par mani dzirdējusi no savām draudzenēm. «Esmu krieviete, bet man riebjas, kas te tagad notiek!»

Nākamajā dienā steidzos satikt Groskopfu. Pie Timma tiltiņa iepretī augstskolai sastapu dziedātāju Elfrīdu Pakuli. Ilgi nebijām redzējušies. Uz jautājumu, ko viņa tagad dara, viņa atbildēja, ka dziedot operā, bet pašreiz steidzoties mājās pārgērbties, jo jāejot uz politisku priekšlasījumu. «Ziniet, agrākajiem kungiem nepatika mana balss, bet tagadējiem nepatīk manas kleitas, jo šiem mužikiem par modi nav nekādas jēgas!» Pakule aizsteidzās. Tad tikos ar Groskopfu. Pēc īsa ievada viņš jautāja, vai es negribot iesaistīties akadēmiskajā pretestības kustībā. Protams, ka gribēju!

Uzzināju, ka *Valtera un Rapas* apgādā vēl var dabūt Latvijas laika grāmatas. Braucu mājās, paņēmu koferi un steidzos uz grāmatnīcu. Tur bija daudz pircēju, tomēr dabūju to, ko vēlējos. Lielu prieku sagādāja *Lāčplēsis* ādas iesējumā. Tā bija īsta «grāmatu diena», jo vēlāk ieradās Oskars ar konjaka pudeli un jaunā autora Klāna darbu *Pusnakts viesis*. Draugs pastāstīja, ko krievi no mūsu noliktavām aizveduši projām uz Ļeņingradu, un nožēloja kļūdu, ko mūsu agrākā valdība pieļāvusi, maijā atsaukdama mūsu tvaikoņus no Anglijas, Norvēģijas, Portugāles un citām valstīm. Ja tas nebūtu noticis, tad krievu laupījums tagad būtu mazāks un mūsu sūtniecības varētu tikt pie naudas.

Dažas dienas vēlāk piedzīvoju divus pārsteigumus. Iedams gar Tabakas trestu, sastapu Maļuškina jaunkundzi, kas bija ceļā uz Latvijas banku. Viņa jautāja, kā tad es varot priekšpusdienas laikā pastaigāties. Atbildēju, ka man lekcijas sākas vēlāk un ka darbu man nedod. Atvadoties viņa centās uzzināt, kāda iemesla dēļ man liedz nodarbošanos. Izstāstīju, kas par lietu. «To es nokārtošu. Mans tēvs ir vecs komunistu pagrīdnieks, kas slēpa savu draugu, tieslietu komisāru Jablonski. Kāds ir jūsu tālruņa numurs? Piezvanīšu, kad viss būs kārtībā!» Otru pārsteigumu man sagādāja austrumietis Kārlis Videnieks, kas kopā ar rakstnieku Klānu (Kovaļevski) negaidīti pie manis uzpeldēja. Kā atbraucējam no ārzemēm man droši vien esot interesantas ziņas. Pēdējās nedēļās biju kļuvis ļoti uzmanīgs, jo vairāk tādēļ, ka tagad skaitījās arī augstskolas pretestības kustībā. Tā kā Kovaļevskis bija mūsu armijas kadeta formastērpā, norādīju it sevišķi uz Berlīnes un Maskavas lielajām pretišķībām, kas agrāk vai vēlāk novedīs pie kara.

Kādu vakaru sastapu Tuntānu (K. Čaksti). Pastaigājāmie divas stundas pa klusajām ielām. Profesors vēlējās zināt, kā novērtēju apstākļus Vācijā. Viņu it īpaši

interesēja, vai gaidāms uzbrukums Anglijai. Atbildēju, ka to nevaru droši pareģot, bet uzbrukumu Padomijai gan. Tuntāns par manu informāciju bija ļoti pateicīgs. Viņš žēlojās par to, ka tagad daudzi no viņa gaidot politisku rosību, bet, tā kā viņu kā Čakstes ģimenes locekli novērojot, jebkāds mēģinājums uzsākt politisku darbību būtu pašnāvniecisks. Šķiroties viņš mani lūdza viņu apmeklēt, ja man gādītos uzzināt notikumus, kas varētu ietekmēt mūsu stāvokli. Beidzot viņš brīdināja no sētnieka: «Tie visi tagad ir krievu ziņotāji!» Taču ne manējais! Kad Elmārs Dauge ieradās ar brālēnu Niku Karpu manā jaunajā mitekļi, noskaidrojās, ka Nīks pazīst sētnieku. Tas esot viņa drauga, tālavieša, brālis. Pastāstīju to Vilim. Kādu svētdienu gājām sētniekam palīgā. Iepriekšējā dienā bija atvestas ogles un malka, kas turpat pagalmā palika guļot, jo sētniekam divos dzīvokļos, kuros dzīvoja krievu virsnieki, bija jālabo modernās atejas (maskavieši neprata ar tām apieties). Svētdien sākām kurināmo pārvietot pagrabā. Kad bijām darbu paveikuši, sētnieka jaunā sieva mūs ielūdza pusdienās, bet mēs, savukārt, ielūdzām sētnieku ar sievu uz kafiju. Iztukšojām draudzīgās sarunās Oskara atnesto konjaka pudeli.

Izmantojām krievu aicinājumu «aizstāvēt dzimteni». Augstskolas prestestības grupa (Lapiņš, Šmits, Groskopfs, Ābelīte u. c.) panāca, ka militārās gatavības veicināšanas ietvaros dibināja «jātnieku sekciju» un uzsāka sarunas ar komandantūru par apmācībām un zirgu iegādi. Ieročus cerējām dabūt no Igaunijas pierobežas (biju jau iegādājies armijas bikses un jātnieku zābakus, jo zināju, ka agrāk vai vēlāk būs jādodas mežā).

«PARAKSTIET, TAD VISS BŪS LABI!»

Maļuškina savu solījumu izpildīja. Darbu gan nedabūju, bet aicinājumu uz pārrunām ar tieslietu komisāru Jablonski Tiesu pilī. Sirmais vīrs atstāja labvēlīgu, gandrīz vai tēvišķīgu iespaidu. Bez liekiem ievadvārdiem viņš jautāja, kādēļ es ar savām spējām — viņš esot lasījis manu ziņojumu Jemeljanovam — niķojoties. Es taču varot dabūt labu darbu Maskavā, bet, atteikdamies pierādīt savu lojalitāti pret Padomju Savienību, es izaicinot partiju un valdību. Kad atbildēju, ka par slepenām militārām norunām ar Vāciju neko nezinu, Jablonskis gandrīz vai lūdzās: «Palīdziet man jums palīdzēt, citādi pienāks diena, kad savu rīcību nožēlosit!» Redzēdams, ka neko nevar panākt, viņš kļuva dusmīgs — «Pazūdiet!» Pēc tam, kā norunāts, tikos ar Maļuškinu. Izstāstīju, kā norisēja «audience» pie Jablonska. Iznākumu viņa nožēloja, bet saprata, ka nevarēju citādi rīkoties. Viņa piekodināja pēc kāda laika apmeklēt viņu Tabakas trestā un iedeva man divu iestāžu adreses — lai tomēr pamēģinot tur atrast darbu.

Ap to pašu laiku atgadījās kaut kas savāds. Pēc lekcijas augstskolā mani gaitenī uzrunāja apmēram 30 gadus veca sieviete. Viņa bija tērpusies mazliet modernāk nekā parasts un latviski runāja ar manāmu krievu akcentu (atcerējos, ka biju viņu

jau reiz redzējis t. s. juristu gaitenī). Atvainojusies par traucējumu, viņa apjautājās pēc prof. Čakstes adreses, kā pie viņa nokļūt utt. Tā nebija studente — instinktīvi jutu, ka draud briesmas. Lai iegūtu laiku, atbildēju, ka man jāiet uz pastu, bet pēc stundas būšu viņas rīcībā *Lunas* kafejnīcā. Minūtes desmit pirms norunātā laika ierados *Lunā*. Apsēdos vietā, kur reiz biju sēdējis ar Lauru, un pasūtīnāju kafiju. Skatījos uz Brīvības pieminekli, kas šķita sastindzis vientulībā. «Jūsu acīs redzamas skumjas — kā emigrantam.» Manā priekšā stāvēja svešā sieviete. Arī viņa bija ieradusies pirms norunātā laika. Šis apstāklis, kā arī vārda «emigrants» lietošana pierādīja, ka manas aizdomas par viņas profesiju bija pamatotas. Labi, sāksim spēli! «Jums taisnība, esmu emigrants savā zemē. Kaut atgriezies no ārzemēm ar nolūku beigt studijas, nevaru atrast darbu. Skumstu par pašreizējiem apstākļiem — būtu priecīgāks, ja jūs te nesēdētu dienesta uzdevumā, bet manis ielūgta. Ar kādām atbildēm varu pakalpot? Vai sāksim ar vārdu, uzvārdu, vecumu utt.?» Viņa pārsteigta klusēja. «Lai jūs pilnībā izprastu un izjustu emigranta jutoņu, atļausīt to paskaidrot ar mūziku!» Piecēlos un lūdzu orķestra vadītāju atskaņot mazliet sērīgo *Mila nebij tā*. Atgriezies pie galda, sāku tērzēt, it kā nekas nebūtu bijis. Viņa to akceptēja. Uzzināju, ka viņa ir Rīgas krieviene un nesen atgriezusies no Briseles (labi runāja ir franču, ir vācu valodu). Kad apvaicājos pēc viņas segvārda, krieviene smiedamās atbildēja: «Millere.» Atvadoties viņa noteica, ka mums vēl jātiekoties.

8. oktobris

Ainām vārda diena. Steidzos Viļa izredzētajai nopirkt ziedus. Iedams manīju, ka kāds bārdains vīrietis mazliet nonēsātā lietusmētelī mani novēro. Izlikos viņu neredzam, tad strauji apgriezies — manā priekšā stāvēja vecais draugs Jankavs! Arī viņš bija bez darba un jau reiz vairākas stundas pratināts. Krievi vēlējās informāciju par Munteru. Aicināju draugu pie sevis. Tā kā Jankavs bija tuvs Muntera draugs, uzzināju interesantus nesenās pagātnes notikumus. Ulmanis neesot ieredzējis ministrijas ģenerālsēkretāru, sūtni Albātu, un tāpēc viņa vietā iecēlis Munteru. Arī Meierovics Ulmanim neesot bijis sevišķi pa prātam. Munters, būdams brīvmūrnieks, sevišķi veicinājis otra Ārlietu ministrijas brīvmūrnieka Zariņa izvirzīšanos. Munters bijis angļu izlūkdienesta informators. Kādu vasaru draugs ar savu šefu ārlietu ministru kājām apceļojis Latviju. Munters bijis ļoti runīgs un laimīgs — gribējis saaugt ar zemi, kuru viņš mīlot. Tiklīdz tikusi pieminēta viņa sieva, ministrs kļuvis nopietns un iesaucies: «Zinu, zinu, būtu bijis labāk, ja būtu apprecējis latvieti, bet tādēļ taču neesmu nodevējis, kā apgalvo Baloža draugi, virsnieki!» Viņš kara ministru nevarējis ciest. Munters pirms vairākiem gadiem Skujenieka klātienē Ulmanim žēlojies, ka armijai trūkstot gan modernu ieroču, gan munīcijas. Skujenieks aizstāvējis Balodi un vēlāk visu atstāstījis ģenerālim, kas tādēļ kādā Ministru kabineta sēdē atteicies sasveicināties ar «tenkotāju» un cilvēku, kas nepamatoti kritizējot armiju.

1939. gada ziemā Anglijas sūtnis Latvijā Kērbijis sarunā ar Munteru aizrādījis, ka Londona jau drīz pēc pasaules kara pagriezusi mums muguru un Baltijā atzīstot

vienīgi Vācijas un Padomju Savienības intereses. Somijas sūtnis Rīgā īsi pirms gadumijas paziņojis, ka angļi un franči atbalstīšot Somiju karā pret Padomju Savienību, un mudinājis Ulmani un Munteru ierosināt Baltijas valstu ofensīvu pret krieviem. Tāpat kā kapteinis Brants, arī Jankavs ieminējās par dažu mūsu politiku savvērestības plāniem pret Ulmani, Munteru, Alfr. Bērziņu u. c. Zināmu lomu šajās riebīgajās intrigās spēlējusi arī kāda lielvalsts, kas slēpusies aiz kāda nodevīga virsnieka muguras. Norunājām pēc dažām dienām sarunu turpināt.

Atceros iespaidīgu, bet bēdīgu skatu īsi pēc Jankava apciemojuma. Pa Gorkija (Valdemāra) ielu soļoja kāda Latvijas armijas vienība (lielāka par rotu) ar vecajām zīmotnēm, nopietnām sejām un priekšzīmīgu stāju. Šo vienību pavadīja daudz ļaužu, atvērās namu logi, un uz mūsu kareivju galvām un pleciem bira neskaitāmas puķes. «Kā bērēs,» kāds klusi piezīmēja. Dienu vēlāk biju liecinieks drūmam notikumam. Biju izgājis uz ielas, kad no kāda atvērta loga atskanēja klavieru spēle — *Dievs, svētī Latviju!* Ieraudzīju, ka divi miliči ieskrēja vienā no apkārtējiem namiem. Pēc brīža atvērās ārdurvis un tajās parādījās 13—14 gadus veca meitene ar cieši sakniebtām lūpām, bet lepnī paceltu galvu abu (latviešu) miliču pavadībā. Viens no tiem spēcīgi iesita viņai pa galvu. «Kusties, maita!» Izjutu pazemojošu nevarību un izmisumu. Raugoties meitenē, kas lepnā gaitā un ar tālumā vērstu skatu devās mocekles ceļā, kaunējos par savu glēvulību. Atcerējos citu nesenu notikumu. Vakara krēslā pastaigājos ar Jēkabu. Pie Brīvības pieminekļa mums pasteidzās garām karavīrs, kas, kā mūsu armijā bija parasts, militāri sveicināja pieminekli. Te pēkšņi viņu ielēca bars sieviešu, krievu valodā kliedzot: «Fašists, nacists, provokators!» Kā no zemes izauguši parādījās divi sarkanarmieši ar kabatas bateriju. Tās gaismā redzējām, ka vismaz sešas židietes bija uzklupušas tanku pulka seržantam — sīta viņu un spļāva viņam sejā. Nelaimīgais plaši ieples-tām acīm raudzījās gaismas starā. Tas bija tik riebīgs un atbaidošs skats, ka mēs ar Jēkabu instinktīvi turējām viens otru ciet, lai neiejauktos. Sarkanarmieši satvēra seržantu un iegrūda viņu segtā smagā mašīnā, kas gaidīja tuvumā. Bijām liecinieki labi organizētām cilvēku medībām. No šādiem piedzīvojumiem mani veidojās tāds kā atriebjamo saraksts.

Stacijas tuvumā beidzot satiku direktoru Bērziņu. Tāpat kā citi augstāki ierēdņi, kas bija atlaisti no darba, arī viņš atstāja novārguša un nedroša cilvēka iespaidu. Uz direktora jautājumu, kāpēc es atgriezos, atbildēju, ka no Briča kundzes nodotās ziņas biju nopratis, ka direktors aicina mani atgriezties. «Tas nevar būt!» iesaucās Bērziņš. «Es lūdzu, lai pasaka tev — brauc mājās, pieņemdams, ka tu, vadoties pēc mūsu norunas, zināsi, kā rīkoties.» Saprātu. Briča kundze, man labu vēlēdama, acīmredzot bija sagrozījusi pēc sava prāta direktora norādījumu. Bērziņš likās samulsis. Mierināju viņu, paskaidrodams, ka atgriezos cita iemesla dēļ. Pieskardamies pārmaiņām Latvijā, viņš tikai piezīmēja: «Mēs bijām stulbi. Ak, kaut es būtu jauns!»

Maļuškina man bija ieteikusi doties uz vietējās pārtikas rūpniecības komisariātu un apjautāties, vai tur dabūjams darbs. To arī izdarīju. Iegāju lepnā kabinetā, kur sēdēja augstāks ierēdnis, latvietis, ar kādu krievu (kam mutē bija redzams padomju ārstniecības «sasniegums» — tērauda zobš). Latvietis man likās pazīstams. Atce-

rējos, ka biju viņu redzējis prof. Dišlera seminārā (par Zemnieku savienības izstrādāto satversmes grozījuma ierosinājumu), kurā viņš bija ļoti bramanīgi uzstāties kā pārkonkrustietis. Arī viņš mani acīmredzot atcerējās. Vēlēdamies no manis ātri tikt vaļā un iegūt krieva atzinību, viņš krievu valodā izaicinoši aizrādīja: «Te nav nekādas darba biržas — it īpaši ulmaniešiem ne!»

Tikos arī ar Milleri. Pastaigājāmie pa rudenīgo Arkādijas dārzu un divas reizes iegriezāmie Romas viesnīcas bārā. Mana nojauta izrādījās pareiza. Millere nekad skaidri neizteicās par to, kādi uzdevumi viņai veicami, bet viņas brīdinājumi un ieteikumi bija nepārprotami. Tā Millere reiz ieminējās, ka viņas darba devējs esot zināma «Sarkankarogotās Baltijas flotes nodaļa, kura ir ļoti ziņkārīga» un kuras centrāle atrodoties Ļeņingradā. Skaidrs, ka tā bija padomju flotes spiegošanas un pretizlūkošanas nodaļa. Divas reizes viņa mani ielūdza pie savas draudzenes, židietes, kas dzīvoja Ļeņina (Brīvības) ielā, piekodinādama neielasties bīstamās sarunās. Abas reizes tur viesojās namamātes «paziņas», divi krievu flotes komandieri. Un abas reizes viņi sāka runāt par karu pret Somiju, par kara flotēm Baltijas jūrā utt. Uz to nereāģēju, bet centos novirzīt sarunu uz citu pusi, piemēram, uz literatūru. Mazliet iesiluši krievi atklāja, ko viņi domā par mūsu nākotni. Pilsoniskās paražas pakāpeniski izzudīšot un to vietā stāšoties padomju tradīcijas, protams, ar krievisku akcentu. Esot taču pavisam dabiski, ka lielākajam un gudrākajam brālim pienākoties galvenā teikšana. Bez tam tieši latvieši tam piekritīšot, jo Rīgā bieži dzirdot tādas izteicienus kā «labāk krievs nekā vācietis!» — citas izvēles mums, pundurišiem, arī neesot. Pēc 60—70 gadiem jauktās laulības novedīšot pie tā, ka par latviešiem neviens vairs nerunāšot.

Vēlāk Millere man paziņoja, abi krievi piebiedrojušies viņas spriedumam, ka es esot atgriezies uz savu roku, nevis vāciešu sūtīts. Tātad no «ļeņingradiešiem» man vairs nekādas briesmas nedraudēja, bet no «maskaviešiem» gan. Tādēļ jautāju: «Un kā lai izpelnos moskviču labvēlību?» — «Nevaru jums neko īpašu ieteikt, bet katrā ziņā nebūs par ļaunu, ja pierādīsiet, ka no jums nav jābīstas. Mēģiniet pēc iespējas daudz apgrozīties atklātībā, vislabāk kļūstiet par buržuju plēguru. Ielūdziet dāmas — jo vairāk, jo labāk — un pavadiet ar viņām dažas jaukas stundas tepat Romas viesnīcā. Te ik vakaru apgrozās vismaz divi moskviču novērotāji. Tādēļ arī mūsu tikšanās pagaidām jāpārtrauc.»

Izvērtējuši starptautiskās politikas jaunākos notikumus un analizējuši attīstību Latvijā, nolēmām ar Jankavu, ka sāksim aktīvi traucēt un apkarot jauno varu. Bijām vienis prātis, ka sagaidāms karš, bet ne pirms pavasara. Tāpēc arī nebija nekādas jēgas jau tagad organizēties un gatavoties bruņotam apvērsumam. Dotajos apstākļos šāds mēģinājums ciestu neveiksmi un prasītu tikai liekus upurus. Pagaidām jaunais režīms bija nevis militāri, bet politiski apkarojams. Komunisti centās pēc iespējas ātri pārveidot mūsu valsti, nostiprināt savu iekārtu un gūt simpātijas un atbalstu tautā. Tas bija jātraucē! Lauztie solījumi (piem., neiejaukties Latvijas iekšpolitikā, neaizskart privātīpašumu, uzlabot dzīves standartu, garantēt preses un runas brīvību), Latvijas pievienošana Padomijai un ar to saistītā labklājības krišanās (preču trūkums, cenu paaugstināšana, naudas devalvācija), iestāžu jucekļīgā darbība, reliģijas un nacionālās apziņas apspiešana, Latvijas mantas slepena

aizvešana uz Padomiju, terors ne tikvien pret atsevišķām personām vai personu grupām (piem., pret bij. valsts darbiniekiem, policistiem, aizsargiem, skautiem, sportistiem), bet arī pret tautu (daudzajās iestāžu un fabriku darbinieku sapulcēs bija bez iebildumiem jābalso par komunistu priekšlikumiem un kandidātiem), radīja tautā manāmu nemieru. Tas satrauca krievu pārvaldi, komunistu partiju un drošības iestādes. Ar katru dienu pieauga terors un nedrošības sajūta, ko izraisīja pamatotas un nepamatotas baumas. Tieši šajā laikā mums bija jāizvērs pretdarbība, t. i., jāinformē sabiedrība par nebūšanām, apspiešanu un vēl gaidāmajiem ierobežojumiem, kā arī jākurina naids pret jauno varu. Bez tam bija jākūda kā mūsmāju komunisti, tā viņu krievu uzraugi pret Vāciju, lai tādējādi arī Maskavā kāpinātu naidu pret vāciešiem. Nolēmām nākamajā tikšanās reizē pārrunāt, kā piesaistīt ciņas biedrus un kā risināt tehniskus jautājumus.

20. oktobrī, jaukā, saulainā dienā, braucu uz Meža parku, uz māsīcas Līvijas iesvētībām. Ilgi nebiju bijis krusttēva ģimenē. Izjutu tādu kā lepnumu, ieraudzīdams, ka mana māsīca izaugusi par blondu, izskatīgu jaunavu. Labu laiku pavadīju divatā ar krusttēvu, runājot par gaidāmo Vācijas un Padomju Savienības karu. Viņam bija bēdīga ziņa. Jelgavā apcietināts mana brālēna dēls Gunārs Ziemelis, skolnieks. Pie pusdienas galda sēdēju starp divām māsīcas draudzenēm, Draudziņas ģimnāzijas skolniecēm. Man imponēja ventspilniece Irēna Bērziņa — jautrs, bet būtībā ļoti nosvērts un patriotiski noskaņots jauns cilvēks. Toties otra māsīcas draudzene likās ļoti teatrāla un izrādījās liela pļāpa — gandrīz vai sastingu, kad viņa skaļā balsī jautāja: «Kādas ir jūsu domas, vai jūsu grupa saņems ieročus no Vidzemes?» Es atskārtu, ka augstskolas pretestības grupa «Jātnieku sekcija» bija kļuvusi par bērnu rotaļu (vēlāk daudzus apcietināja). Tādēļ, brīdinājis Groskopfu, šķīros no šīs grupas.

Ar Lauru reti tikos — parasti augstskolā. Cik nopratu, viņa dzīvoja ciešamos apstākļos. Arī viņas vecākiem klājās labāk nekā manējiem (tēvu Abrenē atkal veselū dienu pratināja, kāpēc viņš 1919. gadā bijis cietumā; kopš Ziedoņos kādu nakti atkal reiz izsita visus logus, māte ar krustmāti dzīvoja Daugavpilī — neiedomājamos apstākļos). Es viņai nebiju nekāds atbalsts vai palīgs. Tieši pretēji. Ko es ar to būtu panācis, ja nāktu klajā ar saviem mīlestības apliecinājumiem? Izņemot nožēlu un sirdēstus, neko, jo vairāk tādēļ, ka viņa divas reizes bija ieminējusies par kādu savu draugu — virsnieku. Man draudzenes nebija nedz Berlīnē, nedz Rīgā, un es sāku atrauties no visiem draugiem un paziņām — izņemot Elmāru Daugi un viņa brālēnu Niku Karpu (abi — politiski «atturībnieki»). Pa dienu mācījos augstskolā, bet vakaros, trīs reizes nedēļā, rādījos Romas viesnīcā — viens vai kādas sievietes pavadībā (piem., ar Maļuškinu, kādu zobārsti, uzvārdā Jākobsoni, un studentu vienības *Latviete* savieti Melnbārdi). Vai man par to būtu bijis jārunā ar Lauru — arī par sadarbību ar Jankavu? Ja viņa būtu lūgusi manu palīdzību, protams, ka tad būtu bijis viņas rīcībā. Viņa taču zināja, kādēļ es atgriezos! Starplaikā Jēkabs, kas bija izteicis gatavību iesaistīties pretestības kustībā, bet, manis pārliecināts, pagaidām šo domu bija atmetis (jaunākā brāļa dēļ), sagādāja man bēguļošanas gadījumam patvērumu netālu no Rīgas pie kāda kurlmēmā.

AR STAĻINU UZ PLECIEM UZVARAS LAUKUMĀ

Lai me var uzsmaidīt ne tikai loterijā vien. To abi ar Karpu atskārtām 7. novembrī, Oktobra revolūcijas gadadienā. Studentiem bija jāpiedalās svētku gājienā Uzvaras laukumā (Pārdaugavā) — protams, organizētā «brīvprātībā». Juristi pulcējās Raiņa bulvāra un Architektu ielas stūrī, t. i., tur, kur savā laikā pulcējās austrumieši, lai patiesi brīvprātīgi dotos gājienā uz Brāļu kapiem. Tas vien radīja īgnumu un dusmas. Tā kā abi ar Karpu bijām pēdējā kursa studenti, soļojām mūsu fakultātes kolonnas galvā. Mums blakus atradās vairāki studenti, jaunā režīma piekritēji, kas pārbaudīja dalībnieku sarakstus. Viņi mūs vairākkārt aicināja dziedāt revolucionāras dziesmas, bet mēs atbildējām, ka tādas neprotam, kas arī atbilda patiesībai. Mūsu uzraugi neatlaidās. Beidzot kāds man pazīstams letonis, kas bija mums piebiedrojies, Karps un es uzsākām *Kur tu tecī, gailīti manu*. Dauge un citi, kas soļoja tieši aiz mums, vilka līdzī, beidzot arī visa studentu kolonna. Pēc tam vecpilsētas ielās atbalsojās mūsu smieklī. Taču Karpam un man smieklī ātri pārgāja. Viens no uzraugiem — ar sarkano zvaigzni pie cepures — laipni lūdza, lai panākam uz priekšu, kolonnas pirmajā rindā. Tur mums uzraugi ņirgdami pasniedza lielu, uz finiera plāksnēm uzlīmētu Staļina ģimetni, kas bija jānes uz pleciem.

Kāda krievu marša bungām dunot, demonstrācijas gājiens sasniedza Uzvaras laukumu, kur labajā pusē atradās tribīne ar jaunajiem varasvīriem un viesiem no Maskavas. Juristi tuvojās tribīnei, priekšgalā Niks un es ar Staļinu. Atskanēja atsevišķi «urrā» saucieni. No dusmām un kauna man kļuva karsti, riebumā nevārēju vairs noturēt plakātu, tāpēc saucu: «Nik, laid pusmastā!», un Staļins lēnām nošluka no mūsu pleciem. Karps, pagriezis galvu uz tribīnes pusi, smējās, jo tur kāds no varenajiem dusmās vicināja dūri. Bet arī šoreiz mums smieklī ātri pārgāja, jo piesteidzās klāt divi uzraugi. Viens no viņiem — žīdu students — izvilka piezīmju grāmatiņu un pierakstīja mūsu vārdus. «Par to jums nāksies atbildēt,» žīds šņāca un kopīgi ar biedru atkal pacēla nošlukušo Staļinu. Šis starpgadījums mani īpaši nesatrieca, tikai dusmojos, ka tik ātri būs jau jāsāk slapstīties. Atgriežoties pilsētas centrā, bija jāiet pāri Pontonu tiltam. Piepeši spēcīgs vēja brāziens no jūras puses izrāva «tētiņa» portreju no nesēju ne visai stiprajām rokām. Staļins gulēja uz mutes dubļos. Satvēru žīdu studentu aiz piedurknes un stingrā balsī pavēlēju: «Padod grāmatiņu!» Students apjucis paklausīja un stostīdamies piemināja: «Tā taču bija vēja vaina!» — «Mūsu gadījumā arī!» atšņāca Niks.

Dažas dienas pirms šā starpgadījuma manā dzīvoklī notika pirmā mūsu pretestības grupas sanākums. To vadīja Jankavs. Iepazīstinot ar viņu, paskaidroju, ka nezinu un arī nevēlos zināt, kur draugs pašlaik dzīvo, bet ka esam norunājuši, kā sazināties. Jankavs īsi paskaidroja, kā darbosimies: «Ar skrejlapām (vēstulēs), plakātiem un mutvārdos informēsim tautu par komunistu nedarbiem, meliem un viņu patiesajiem nolūkiem, kā arī par starptautiskajiem notikumiem, kas norāda uz vācu-krievu kara tuvošanos. Bez tam, kur tik vien iespējams, izplatāmas bau-

mas. Attiecīgos tekstus — pēc sazināšanās ar pārējiem grupas locekļiem — sacerēšu es sadarbībā ar Ernestu. Es arī gatavošu šablonus, bet pie pavairošanas darbiem vienam otram būs jānāk talkā. Mūsu rīcībā ir rakstāmmašīna un vienkāršs pavairojamais aparāts. Par militāriem pasākumiem pagaidām nav ko sapņot, bet, ja rodas iespēja tikt pie ieročiem, tad tā jāizmanto.» Katram no mums bija jāsameklē 2—3 personas, kas īsi pirms kara sākuma varētu mums piebiedroties.

Tad Jankavs iepazīstināja ar tiem grupas locekļiem, pie kuriem varēs informēties par sanāksmju termiņiem un kuri vāks un nodos tālāk ziņas un brīdinājumus. Tie bija frizieris Eichenbaums (Rīgas nomalē) un aptiekārs Verners Zemmels (Kaļķu ielā — pie viņa arī varēja pārņemt tad, kad viņam bija nakts dežūra). Pārējie pulciņa locekļi bija: VEFA elektrotehniķis Ozols, kādas ministrijas grāmatvedis Liepiņš, dzelzceļnieks Vuškalns un pilsētas pārvaldes ierēdnis NN. Ar Jankavu un mani bijām astoņi cilvēki. Kā iecerēts, mūsu grupā bija pārstāvēti visi tautas slāņi. Apzinājāmies, ka mūsu organizācija ļoti nepilnīgi atbilst konspirācijas noteikumiem. Izņemot Jankavu un mani, mūsu starpā nebija neviena, kuru pašreizējais režīms turētu aizdomās — neviens nepiederēja pie aizsargiem, virsniekiem, policijas vai kādas nacionālas organizācijas. Tā bija mūsu priekšrocība, tā ka, ievērojot nepieciešamo piesardzību, bija cerības, ka varēsim realizēt savu nodomu. Man negribot nācās atklāt, ka mana nama sētnieks ir mūsu pusē. Toties noklusēju, ka viņam jau uzdots atzīmēt, kad atstāju dzīvokli un kad atkal atgriezšos, un ka čekists, kas viņam to uzdevis, mani vairākkārt no kaimiņu nama pavārtēs novērojis. Tajā pašā dienā sacerējām un pavairojām 100 skrejlapas (60 Rīgai, 40 provincē), kurās informējām par naudas reformu un gaidāmo dzelzceļa tarifu paaugstināšanu, kā arī par medikamentu izvešanu uz Padomiju. Ieteicu sarunās norādīt uz šādiem faktiem: pirmkārt, ka vācu armijas vienības pārvietojas uz Austrumvāciju; otrkārt, ka Vācija 1. oktobrī slēgusi ar Somiju līgumu, kas paredz kāpināt Somijas niķeļa eksportu uz Vāciju un vācu ieroču piegādi somu armijai; treškārt, ka 7. oktobrī vācu vienības, nesazinoties ar Maskavu, ieradušās Rumānijā. Tās bija ziņas, kurām bija jāsatrauc padomju varas pārstāvji.

Dienu pirms valstssvētkiem māte uz dažām stundām atbrauca no Daugavpils. Viņai bija izmisīgs ierosinājums: visai ģimenei jāizdarot pašnāvība. Tur, kur viņai ar krustmāti ierādīta telpa, valdot neciešami apstākļi. Tā paša dzīvokļa citā telpā mitinoties trīs krievu armijas komandieri, kas vismaz divas reizes nedēļā rīkojot iedzeršanu — ar viesiem. Pēc tam mātei ar krustmāti jātirot ne tikvien sarkanarmiešu istaba, bet arī virtuve un neaprstāmi pieķēzītā ateja. Bez tam ik dienu jāuzkopjot kādas krievietes istaba (tajā pašā dzīvoklī), jāmazgā viņas veļa un pastāvīgi jādzirdot lamuvārdi un draudi. Krustmāte jau divas reizes saņēmusi sitienus ar slotu un pakaramo. Arī tēvs ciešot. Atkal un atkal viņu naktīs izsaucot uz pratināšanu tagad Daugavpils milicijā, lai izdibinātu, kāpēc viņu 1919. gadā apcietināja, un lai izspiestu no viņa negatīvas liecības par viņa tagadējiem un bijušajiem līdzstrādniekiem — it īpaši par Daugavpils novada mazpulku vadītāju Duksi. Bez tam viņam pastāvīgi rūpes sagādājis jauns latgaliešu darbinieks, kas bieži tišuprāt rīkojoties pretēji tēva norādījumiem un vēlāk sūdzoties vietējiem komunistiem, ka tēvs esot sabotieris.

Sapratu savu vecāku un krustmātes izmisumu, bet mātes priekšlikumam nevarēju pievienoties. Centos viņu pārliecināt, ka 1941. gada pavasarī sāksies karš, un paskaidroju, ka pašnāvību noraidu jau tāpēc vien, ka nevēlos iepriecināt padomju režīma piekritējus. Sarunas vidū sadzirdēju pazīstamu klauvējienu pie durvīm — tas bija austrumietis Siliņš. Lūdzu māti ieiet Viļa istabā, jo nevēlējos mulšināt draugu, kas vāca naudu, lai atbalstītu apcietināto austrumiešu ģimenes; bez tam viņš nodarbojās arī ar citiem konspiratīviem pasākumiem, par kuriem neko nevēlējos zināt (lai apcietināšanas gadījumā nebūtu nekas, ko izpaust), — protams, arī viņš neko nezināja par manām slepenajām rosībām. Liekas, ka māte bija šo to dzirdējusi no manas sarunas ar Siliņu, jo pēc tam kad draugs bija atvadījies, viņa šķita pārvērtusies. «Ja cilvēki riskē ar savu brīvību, lai palīdzētu citiem, izturēšu līdz karam!»

Tās pašas dienas pievakarē ieradās māsiņas draudzene Irēna Bērziņa. Viņa stāstīja par skolēnu patiesi apbrīnojamo stāju. Neraugoties uz draudiem un apcietināšanu, viņi dziedot nacionālas dziesmas, plēšot no sienām Ļeņina ģimenes, bojājot sienasavīzes utt. Jutu, ka runāju ar jaunu sievieti, kas bija gatava upurēties savas valsts labā. Gandrīz jau gribēju aicināt viņu mums palīgā — nest vēstules uz pastu vai izkaisīt tās pa pastkastītēm, pārbaudīt adreses, gatavot skrejlapas un nogādāt tās uz Jelgavu un Siguldu, kā arī izplatīt skolā mūsu uzsaukumus. Tomēr atturējos no tā — man bija viņas žēl. Toties ielūdzu viņu kādu vakaru uz Romas bāru.

Pienāca pelēka, mitri vēsa 18. novembra diena. Nekur negāju. Domās biju pie tiem, kas, par spīti tam, ka, sākot ar 17. novembri, drošības iestādes pastiprināja uzraudzību, centās parādīt, ka Latvijas valsts nav aizmirsta. Es šādus pasākumus pastiprinātas trauksmes apstākļos uzskatīju par lieku risku un taktisku kļūdu. Miličus un NKVD vajadzēja nepārtraukti turēt trauksmes stāvoklī, ne tikai zināmās dienās!

Vakarā likos agri gulēt. Īsi pēc plkst. 23.00 zvanīja tālrunis. Maļuškina! Viņai šonakt trestā esot nakts dežūra. (Jaunais režīms nejutās drošs. Lai aizkavētu sabotāžu un skrejlapu gatavošanu (ar rakstāmmašīnām), katrā iestādē un uzņēmumā ik nakti bija jāpaliek kādam dežurāntam.) Vai es, tuvumā dzīvodams, nevarot atnākt — viņai esot bailes. Aizgāju. Kā nopelniem bagāta komunistamēitai viņai tieši 18. novembra nakts bija jāpavada Tabakas trestā. Sēdējām uz palodzes un atklāti runājām par dzīves ačgārnībām. Milzu valsts, «pasaules atbrīvotāja», patiesības un humanitātes vārdā apspiež, spīdzina un izvaro mazu tautu, kas neko citu nevēlas kā mieru. Uzzināju, ka latviešu komunistu vadībā valdot vilšanās un nemiers. It īpaši tādēļ, ka tagadējie Maskavas vagari neesot internacionālisti, bet krievu šovinisti, kas nīstot citas tautas un ar komunistiskās ideoloģijas palīdzību cenšoties tās verdzināt. Kāds Maskavas krievs pārmetis viņas tēvam, ka tas aizstāvo latviešu komunistu viedokli. Piepeši dzirdējām, ka tuvojas pakavu klauzūra. Divi sarkanarmiešu jātnieki patrulēja Kirova ielā. Raudzīdamies šajos okupācijas varas pārstāvjos, piebildu: «Nākamgad viņi te vairs nejās!» Uz kādu brīdi iestājās klusums, tad dzirdēju Maļuškinu raudam. Jautāju, kas viņai kaiš.

«Nejēdzīga dzīve — šodien komunisti valda un šauj, bet rītdien būs citi, kas valdīs un šaus, lai atriebtu. Jūs taču arī gaidāt rītdienu?» — «Protams!»

Nākamajā dienā augstskolā satiku Lauru. Kaut likās, ka mums abiem ir kaut kas uz sirds, nopietna saruna neiznāca — tāpat vien patērējām. Biju sliktā garastāvoklī, jo vēl arvien bija jādomā par tikšanos ar māti. Radās arī maza nesaskaņa, kad kaut kādā sakarībā ieminējos par tautu. «Ernest, ko tu mūžīgi ar to tautu!» Nevēlējos strīdu, tādēļ atvadījos.

ČEKAS VARĀ

Nekad neaizmirsīšu 1940. gada 20. novembri, trešdienu. Pēc lekcijām kārtoju noklausītās ārzemju ziņas un informāciju, ko biju saņēmis no Liepiņa, Venera, Jankava un X, lai no šiem materiāliem gatavotu skrejlapas un plakātus. Paslēpis papīrus, izgāju mazliet pastaigāties. Kirova ielā netālu no kinoteātra *Forum* mani uzrunāja kāds krievs un aicināja kāpt melnā limuzīnā. Tā kā nebija iespējas izbēgt, sekoju aicinājumam. Pēc īsa brauciena mašīna apstājās Stabu ielā netālu no Brīvības ielas. Atvērās vārti. Gaitenī daudz kareivju. Mani ieveda mazā istabā. Pie galda (uz kura bija nolikts gumijas steks) sēdēja divi NKVD vīri, pie aizrestota loga stāvēja vēl viens — visi ar pistolēm pie jostas. Mans pavadonis nosauca manu vārdu. Brīnījos, ka viņš to zina. Tad man jautāja pēc dokumentiem. Viens no NKVD vīriem, ieskatījies kādā burtnīcā, kaut ko pierakstīja un pazuda. Bija kluss, neviens neko neteica. Tad mani sargkareivju pavadībā ievada citā telpā, kur bija jānodod mētelis, pulkstenis, nauda utt. Pēc tam pa šaurām kāpnēm bija jādodas pagrabā. Garš, balts gaitenis ar daudzām durvīm. Kameronas! Gāju tālāk, kamēr atvērās nelielas, brūnas durvis. Savādi, iegāju pa tām bez uzaicinājuma. Kad apgriezās, durvis bija jau ciet. Novērotāja lodziņā ieraudzīju aci. Kamera bija maziņa — bez gultas, galda, krēsla vai ķebļa; vienīgi pie griestiem ārkārtīgi spilgta spuldze ar drāšu pinumu. Bija karsts. Jutu, ka mana mugura kļuvusi slapja — ne tikvien no karstuma, bet arī no bailēm. Apzinājos, ka esmu visuvarenās čekas nežēlīgajā varā.

Nezinu, cik ilgi tā stāvēju — divas vai četras stundas —, kamēr durvis atkal atvērās. Tikko spēju pāiet. Mani pavadīja trīs vīri — viens NKVD vīrs ar pistoli un divi sargkareivji ar šautenēm. Viens no viņiem ironiski jautāja: «Kādēļ neapsēdies uz grīdas?» Kāpnes, gaitenis, atkal kāpnes un durvis. Nokļuvi istabā, kurā pie liela rakstāmgalda sēdēja kāds virsnieks, otrs stāvēja pie loga, bet pie rakstāmmašīnas galdiņa sēdēja židiēte. Līdz ar mani ienāca mans pavadonis un viens no sargkareivjiem, aziāts. Bija jāatbild jautājumi par manu personu — no pašām bērnu dienām, arī par vecākiem (par tēva apcietināšanu 1919. gadā neprasi). Beidzot nonācām pie Berlīnes laika. Kādi draugi man tur bijuši? Minēju Tīdki, Hartmani, Aicheru, Tīdkes draugu, māklēri Lencu (zināju, ka viņš bija sociāldemokrāts). No ārzemnieku draugiem uzskaitīju vairākus kolēģus, to starpā arī Frici,

kas vēl skaitījās Rumānijas pilsonis (apzinājos, ka *TASS* pārstāvis Fiļipovs bija mani pēdējā laikā Berlīnē biežāk redzējis kopā ar Frici). Attiecībā uz sūtniecības darbiniekiem aizrādīju, ka man ar visiem bija labas attiecības, bet ka draudzējos vienīgi ar Vili, kas jau 1938. gadā tika pārcelts uz Rīgu un pie kā tagad esmu apmeties. «Vai sagājāties arī ar naciņu draugu Berlingu?» — «Nē.» Pratinātājs pie rakstāmgalda, ieskatījies papīros, piebilda: «Tā ir.» Tad sekoja nākamais jautājums: «Kādēļ Igenbergu degradēja un lika viņam atgriezties Latvijā? Ar kuru personu Rīgā Plensners uzturēja visciešākos sakarus?» Atbildēju, ka Igenberga atsaukšanu pieprasīja Krieviņš, bet nezinu — kādēļ, tāpat arī nezinu, ar kādām personām Rīgā militārais atašejs mēdza sazināties.

«Kāpēc jūs atgriezāties un ar ko nodarbojāties?» Kad paskaidroju, ka taisos pabeigt studijas un ka ilgojos pēc dzimtenes, viens no virsniekiem, piemiedzis aci, jautāja: «Ilgojāties pēc Romas viesnīcas?» — «Jā.» — «Ar daudzām jaunkundzēm, pēc buržuju modes, brīnums, ka varat atlicināt laiku lekcijām! Bet mūs interesē, kur jums radusies tāda bagātība.» Šo jautājumu abi krievi izteica gandrīz reizē. Aizrādīju, ka viņi viegli var pārbaudīt — *Leta* man izmaksājusi algu par trim mēnešiem, bez tam Berlīnē pārdevu savu automašīnu un varu uzrādīt attiecīgo kvīti. «Cik ilgi domājat turpināt dīkdieņa dzīvi?» — «Es vēlos strādāt, bet man nedod darbu!» Nu virsnieki smīnēdami pasniedza man aprakstītu loksni un spalvu. «Parakstiet, un jūs saņemsit darbu! Kā redzat, arī žēlošanās pie komisāra (te bija domāts Jablonskis) neko nelīdz. Tā ir mūsu dārišana! Nu, parakstīsiet? Cik reižu mums vēl jālūdz?» Atteicos to darīt un — tāpat kā Jemeljanovam un Jablonskim — paskaidroju, ka nevēlos sniegt nepareizas liecības. Bet tālu netiku. No muguras kāds pagrūda manu krēslu tā, ka pakritu. Tad saņēmu spērienus ar smagajiem zābakiem pa sāniem un krusta kaulu. Man aizrāvās elpa. Karstums, sāpes un bailes. Kad mēģināju piecelties, saņēmu spērienu pa diafragmu. Ievaidējos. No manas apņemšanās spītēt nekas vairs nebija palicis pāri. Lēnām piecēlos. Dzirdēju židietes ņirgas un ironisko jautājumu: «Nu, varoni, ko tev tagad līdz tava muļķīgā (durackaja) Latvija?»

Piepeši stāvēju kājās, nejutu vairs bailes, bet vienīgi neizsakāmu naidu un dusmas — kļiedzu: «Nē, nekad!» Saņēmu no pratinātājiem vairākas spēcīgas plaukas. Kļiedzu jo skaļāk. «Vēl, vēl!» sauca viens no virsniekiem un pamāja ar galvu otram, kas satvēra manu roku un uzspieda uz manas kreisās delnas kvēlošu papirosu. Nu dzirdēju židieti saucam: «Vēl, vēl!» Un uz manas rokas tika apdzēsts otrs papiross. Beidzu kliegt. Roka sāpēja, bet izturēju — šķita, ka biju sasniedzis sāpju robežu. Tad kāds iesaucās: «Pietiek, mums vēl jāstrādā!» Nezinu, kā nokļuvu kamerā un ko domāju. Nezinu arī, pēc cik ilga laika man bija atkal jākāpj pa trepēm uz augšu, jāiet pa garajiem gaiteniem, līdz nokļuvu pazīstamajā istabā. Tāpat kā pirmīt, mani laipni aicināja piesēsties. Tad man pasniedza nelielu formulāru — solījumu, ka par pratināšanu ne ar vienu nerunāšu. To parakstīju. Tikai ļoti neskaidri atceros, ka man atdeva pulksteni, naudu un pārējās lietas un ka beidzot atstāju baigo namu.

Gribēju pa Stabu ielu doties uz Valdemāra ielu, bet sargkareivis sagrāba mani aiz pleciem un pagriezta Brīvības ielas virzienā. Bija agrs un miglains rīts. Ielas

tukšas un klusas. Tikai Juglas virzienā aizsteidzās viens otrs tramvajs vai autobuss, kas veda strādniekus uz fabrikām. Vietām parādījās sētnieki, kas sāka tīrīt ielu. Visu to reģistrēju kā caur miglu. Bija zudusi telpas un laika izjūta. Tikdaudz apjēdzu, ka esmu brīvs. Gribēju dziļi ieelpot, bet nespēju, jo asas sāpes žņaudza krūtis. Mutē un degunā maniju asinis. Arī roka sāpēja. Uz brīdi atspiedos pret kāda nama sienu, jo galva sāka reibt. Neskaidri saredzēju apgaismotu maiznīcu Brīvības un Ģertrūdes (Kārļa Marksa) ielas stūrī. Pazinu to, jo biju tur daudzkārt iepircies — agrāk, viņās dienās... «Vāciet mājās, žūpa! Nu, būs vai nebūs?» Kā no tālienes sadzirdēju miliča balsi. Jaunā baiļu uzplūdamā streiņķoju tālāk. Mani spēcināja apziņa, ka arī šoreiz svešās varas pārstāvjiem nebija izdevies piespiest mani parakstīt viltus liecību. Atjēdzos, kad biju atkal savā istabā un 2. pilsētas slimnīcas feldšeris Melnbārža tēvs tīrīja manas deguma brūces, bet Vilis jautājošām acīm raudzījās mani.

Pagāja sešas dienas, pirms varēju atkal atstāt māju. Mugura gan vēl sāpēja, mazliet arī roka, bet citādi viss bija kārtībā. No citu atstāstījumiem zināju, ka NKVD bieži atlaižot savus upurus, lai tos pēc viena vai diviem mēnešiem atkal apcietinātu. Zināju, ka nevienam nedrīkstu stāstīt, kas man atgadījies, jo apzinājos, ka ir daudz tādu cilvēku, kas piespiesti izspiegot draugus un paziņas. Dzirdēju, ka sakarā ar 18. novembri notikušas plašas apcietināšanas. Droši vien tāpēc mani arī atlaida, jo, cik varēju novērot, pratināšanas telpās un kamerās atradās daudz cilvēku. Tātad pagaidām varēju turpināt pagrīdes darbu.

Bijām atkal sacerējuši divus skrejlapu tekstus. Viens attiecās uz ārpolitiku (par Molotova neveiksmīgo Berlīnes braucienu — informācija bija pārņemta no Šveices radio ziņām, par jaunu vācu divīziju ierašanos Austrumprūsijā — šo diezgan ticamo ziņu bijām izdomājuši, kā arī par Berlīnes un Romas intrigām Balkānos, kas nepārprotami vērsās pret Maskavu), otrs uz iekšpolitiku (par ārstniecības aparātu un medikamentu izvešanu uz Padomiju, kā arī par slepeniem mūsu ražojumu transportiem uz «brālīgajām republikām»; izveda arī tādas preces, kuru mums te sāka pietrūkt, piem., kurpes, mēteļus, uzvalkus, divriteņus un šokolādi, taču vissvarīgākā bija informācija, ka paredzēts samazināt pensionāru skaitu — pēc divām nedēļām tā arī notika). Iepirkuši dažādos veikalos aploksnes un iegādājušies pastmarkas, Jankavs, Liepiņš, Zemmels, X un es, lietodami dažādas tintes un zīmuļus, kā arī pārgrozīdami rokkrakstu, uzrakstījām adreses gandrīz 200 vēstulēm.

Jankavs izgatavoja ar šablona palīdzību 12 lielus plakātus («Dārdzība aug dienu no dienas. Algas paaugstināšana ir krāpšana. Mēs vairs nevaram nopirkt nepieciešamo. Aptiekās sāk trūkt zāļu. Mums tagad ir 10—12 stundu darbadiena. Cietumi ir pārpildīti. Sapulcēs par to nedrīkst runāt. Lai dzīvo Staļins!»). Šoreiz vecpilsētā izkāram astoņus plakātus, bet pārējās pilsētas daļās četrus; tas tādēļ, ka vecpilsētā jutāmies drošāki.

Lauru satiku tikai pēc divām nedēļām. No vienas puses, jutos vilies, ka viņa nebija ne zvanijusi, ne atnākusi apraudzīt, vai ar mani viss kārtībā, lai gan zināja, ka Rīgā ik dienu pazūd cilvēki. No otras puses, tas atvieglināja manu darbošanos. Nebija jāsniedz nedz paskaidrojumi, nedz arī jāmelo. Toties piezvanīja Millere.

Kad netieši ieminējos par viņas brīdinājumu, viņa pastāvēja uz tikšanos. Apmeklējām Romas bāru. Uz viņas jautājumu, vai esmu bijis viņas «konkurences» namā, atbildēju ar galvas mājieni. Mani aizkustināja asaras viņas acīs. Viņa nožēloja, ka nevarot man palīdzēt, vienīgi tikdaudz kā ieteikt, lai dodos uz Valsts spirta monopolu Pionieru ielā 4, kur viņa man esot sarunājusi strādnieka darbu. Kaut gan mugura vēl sāpēja, aizbraucu nākamajā dienā turp. Mani uzņēma laipni un bez aizdomām, parādīja man darbavietu noliktavā, ierādīja drēbju skapīti un izsniedza jaunu ķiteli. Nebiju vēl paguvis pārgērbties, kad ienāca kadru nodaļas vadītājs ar manu anketu rokā. «Vai tad nezināt, ka jūs nekur nedrīkst nodarbināt?» — «Arī fiziskā darbā ne?» — «Diemžēl ne!»

Kādu vakaru — tuvojās jau ziema — ieradās Jankavs. Pabeidzām ļoti svarīga satura skrejlapu, kurā informējām par to, ka ASV prezidents Rūzvelts sarunā ar Lietuviešu padomes delegātiem uzsvēris — ASV neatzīstot Baltijas valstu pievienošanu Padomijai. Bez tam Šveice noraidījusi Padomju Savienības atzīšanu *de iure*. Šīs informācijas bija izplatāmas arī sarunās.

Ieradās arī Eichenbaums, kas atnesa solīto revolveri (vecs, ar sešām patronām — bet labāk nekā nekas). Bez tam viņam bija interesanta ziņa. Rīgā dzīvojot kāds Valdemārs Ozols (nav rados ar mūsu vefieti Ozolu), 45 gadus vecs, bijis latviešu strēlniekos un pat apsargājis Leņiņu Pēterpilī, atgriezies Latvijā, strādājis slimokasē, bet no 1928. gada līdz 1938. gadam par vingrošanas skolotāju 28. pamatskolā; intrigu dēļ atbrīvots no amata un līdz šā gada vasarai strādājis gadījuma darbus. Tagad viņš esot milicijas vada komandieris, bet komunisti neesot, jo lielnieki 1919. gadā noslepkavojuši kādu viņa radnieku un 1938. gadā arī viņa brāli Padomijā; savējo vidū viņš izsakoties ļoti kritiski par jauno režīmu. Eichenbaums jautāja, vai nederētu arī tādu cilvēku iesaistīt mūsu darbā. To pārsprieduši, nolēmām, ka vēl ir par agru — viņš iepriekš jāpārbauda. Informators milicijas aprindās bija katrā ziņā zelta vērts, jo vairāk tāpēc, ka pilsētā runāja, tiklīdz pēdējie ārzemju diplomāti būs atstājuši Latviju, sāksoties masu apcietināšanas.

Tuvojās Ziemsvētki — spriežot pēc kalendāra, ne pēc noskaņas, lai gan pirms dažām dienām ļaudis baumoja par nopietnām krievu un vāciešu sadursmēm Lietuvā, par ko ļoti priecājāties. Droši vien kāda cita grupa bija šo ziņu izgudrojusī, jo patiesībā nekas līdzīgs nebija noticis. Taču krievi satrūkās par šo baumu atbalsīm tautā, un komandantūra uzdeva steidzami gatavot divus lielus sarakstus. Vienā atzīmējamās visas iestādes, fabrikas un veikali, kuru rīcībā ir automašīnas, bet otrā — kam, kur un kādā daudzumā ir benzīna krājumi.

Divas dienas pirms svētvakara baigs pārdzīvojums un drūmas ziņas. No rīta dzirdēju gaitenī sētnieka balsi: «Kas pazaudējis atslēgu?» Atvēru durvis. Sētnieks aši ienāca istabā un klusinātā balsī paziņoja: «Mūsu namā taisni virs jums tagad dzīvo kāds subjekts, kas citu neko nedara kā novēro jūs un vēl kādu personu kaimiņos, kvern no rīta līdz vakaram sētā un blakusnama gaitenī, ik rītu runā ar pastnieku!» To pateicis, sētnieks atkal izgāja gaitenī un sauca: «Kas pazaudējis atslēgu?» Nu bija jāuzmanās tiklab ar apmeklētājiem, kā arī ar rakstāmmašīnas lietošanu.

Pusdienās biju Piena restorānā Brīvības ielas stūrī. Sēdēdams netālu no ieejas, ievēroju ienākam vidēja vecuma vīrieti, kas likās ļoti nervozs. Viņš apsēdās pie blakusgaldā un pasūtīnāja ēdienu. Pēc laiciņa kaut ko uzrakstīja uz kādas zīmītes un, atstādams to, kā arī naudu uz galda, iegāja atējā. Pēc kāda laika no turienes izskrēja kāds zēns, saukdams: «Tur kāds karājas!» Nu visi steidzās raudzīties. Patiesi, puikam bija taisnība — vīrietis no blakusgaldā bija pakāries ar divieli. Kamēr pašnāvnieku noguldīja priekšstelpā, piegāju ar ķelnerieni pie viņa galda: tur bija nolikta zīmīte, uz kuras bija rakstīts: «Dievs, svētī Latviju!» Pienāca arī citi — dažas sievietes sāka raudāt. Taču šis atgadījums šodien nebija vienīgais trieciens. Vilis pārrādās agrāk no darba nekā parasts — izmisis. Viņa paziņa Dreimanis, kas vairākkārt ar sievu bija viesojies pie mums, šodien meties sešstāvu nama lifta šachtā. Viņa sievu, bijušo vanadzi un aizsardzi, oktobrī apcietināja, bet viņš pats bija atbrīvots tikai pēc tam, kad krieviem apsolījis, ka izspiegos savus darbabiedrus. To viņš darījis līdz šai dienai. Nokļuvis bezizejas stāvoklī, viņš izdarījis pašnāvību. Drausmīgi. Nekādā ziņā nenoliekt galvu šīs varas priekšā! Jābūt stipram un jāiztur šīs bezspēka mokus! Un nedrīkst aizmirst, ka arī šie divi vīri ir atriebjami! Ar tādām domām es bezmiegā pavadīju nakti.

24 stundas pirms svētvakara «biedri» atļāva pārdot eglītes, t. i., svinēt Ziemsvētkus, tāpēc ka strādnieki protestēja. Biju ļoti nomāktā garastāvoklī, jo svētvakara rītā krustmāte piezvanīja no Daugavpils. Dienu iepriekš māte un viņa saņēmušas paziņojumu, ka jāmeklējas jauna istaba, jo viņu pašreizējā istabā ievāksoties kāda krieviete. Vakarā biju ar Elmāru ielūgts pie Karpiem. Ņina, Nika sieva, uzņēma mūs ļoti sirsnīgi. Nezināju, kur Laura atrodas, jo ilgi nebiju viņu redzējis (bez tam viņa mani par saviem nodomiem neinformēja), nezināju arī, kur un kā manējie pavadīs svētkus; bez tam mugura stipri sāpēja (pēc pratināšanas teicu paziņām, ka esmu sētā paklupis, jo tieši tajās dienās tur bija lielas bedres sakarā ar gāzes cauruļu atjaunošanu). Tas viss kavēja mani būt tādām, kā draugi būtu pelnījuši.

Divas dienas pirms Jaungada Verneram bija dzimšanas diena. Tā kā viņam taisni šajā dienā iekrita nakts dežūra, uzaicinājām abi ar Jankavu visu grupu svinēt aptiekā. Ierados ar nolūku labi agri, jo vēlējos ar Verneru parunāt par viņa ģimenes gaitām Vācijā pēc repatriācijas. Piekodinādams pagaidām par to ne ar vienu nerunāt, draugs atklāja, ka janvārī gaidāma vācu-krievu vienošanās par jaunu repatriācijas pasākumu. Sarunas notiekot Rīgā. Viens no vācu sarunu vedējiem, Vernerā paziņa, jau aizbraucis uz Berlīni. Viņš atvadoties aizrādījis, ka īstais krievu terors nemaz vēl neesot sācies, un mudinājis draugu katrā ziņā izmantot pēdējo izdevību un glābties, kā arī darīt to zināmu tiem apdraudētajiem latviešiem, kas savā laikā mācījušies vācu skolās, jo attiecīgas apliecības pietikšot, lai saņemtu izceļošanas atļauju. Vācijā šīm personām izsniegšot vai nu vācu pasi ar ierakstu «Bēglis», vai bezpavalstnieka pasi. «Tavu tēvu katrā ziņā apcietinās, un arī tev draud tas pats, jo tu esi bijis politiskā uzdevumā ārzemēs. Tevi jau novēro! Ko līdz slēptuve, ja tu nezini, kurā brīdī ieradīsies NKVD vīri? Tāpēc katrā ziņā pārdomā, vai labāk neizmanto izceļošanas iespēju!» — «Un Laura?» — «Kāpēc neprecēji viņu? Tagad ir par vēlu — bet apjautājies vēl sūtniecībā.»

Sanāksmē apspriedām lielāku pasākumu strādnieku rajonā Sarkandaugavā īsi pirms Augstākās padomes vēlēšanām 12. janvārī. Mums bija padomā jaunajiem kungiem parādīt, ka aizliegumi nelīdz un ka pretestība pieņemas. Tā kā pēdējos mēnešos tautā bija stipri pieaudzis naids pret komunistiem un krieviem, nolēmām mainīt taktiku, proti, izbeigt informēšanu (izņemot ļoti nozīmīgos gadījumos) un uzsaukumos kļūt agresīvākiem — nost ar visu, kam ir sakars ar komunismu un Padomiju! Pavasarī tauta bija aicināma uz sabotāžu, nepaklausību un cīņu pret nodevējiem. «Kāpēc nodevējus tik ilgi saudzēt?» iejautājās Liepiņš. Jankavs, atmezdams viņam ar roku, atbildēja ar pretjautājumu: «Lai tādējādi priekšlaikus izraisītu teroru? Un ar kuru sākt, vai ar «pārkaltēto sausiņu» (te bija domāts prof. Kirchenšteins)?» — «Nē, ar mūsu armijas nodevēju — Bruno Kalniņu! To uzņemos pats nokārtot. Esmu vairākkārt laukos kāvis cūkas. Mums tikai jānoskaidro, kad viņš augstskolā beidz priekšlasījumus un pa kādām ielām dodas mājās,» iesaucās Vuškalns, kas nesen bija uzzinājis, ka viņa svainis, aviācijas pulka virsdieneņa instruktors, pēc apcietināšanas «pazudis bez vēsts» un ka B. Kalniņš uzsācis darboties augstskolā par docentu starptautiskajās un valsts tiesībās. Atkārtotju Jankava iebildumu un atstāstīju, kā kapt. Brants bija novērtējis B. Kalniņa un ģen. Kļaviņa darbību, kā arī Maļuškinas piezīmi, ka partija bijusi ļoti neapmierināta ar B. Kalniņa rosībām. Ar to beidzās pārrunas par šo tematu. Eichenbaums paziņoja, ka viņam ar Vernera palīdzību izdevies «paķert» četras krievu šautenes. Tā nu tagad grupas rīcībā bija četras šautenes, divas pistoles un viens revolveris. «Un neaizmirstiet pieskaitīt arī to,» smiedamies piebilda Jankavs, rādīdams uz savu somu dunci, kuru viņš allaž nēsāja līdzī. Tad vēl pārrunājām janvārī plānoto protesta demonstrāciju Sarkandaugavā — tieši strādnieku rajonā. Ar skaudību atcerējāmies, ka Somijas komunistu ģenerālsekretārs Tuominens 1939. gadā, dzīvodams Stokholmā, nebija paklausījis Staļina pavēlei ierasties Padomijā, lai atbalstītu krievu pasākumu pret Somiju. Tiklīdz sākās uzbrukums, viņš nekavējoties aicināja somu komunistus visiem spēkiem pretoties sarkanarmijai, lai aizsargātu valsti no krievu imperiālisma. Diemžēl mums tāda Tuominena nebija!

Jaungadu sagaidīju ar Elmāru Romas viesnīcā. Raiba publika. Samērā daudz krievu un žīdu. Bāra vidusdaļā bija liels galds, pie kura sēdēja lielāks skaits latviešu — cik nopratu, korporeļi. Gadu miju ievadīja 12 bungu sitienu aptumšotajā zālē. Izgājis gaitenī, lai piezvanītu Oskaram, ieraudzīju, ka kāds ar lūpu krāsu uz lielā spoguļa bija uzrakstījis: «Lai dzīvo karš 1941. gadā!»

Neatceros vairs, no kā saņēmu norādījumu, ka agrākais latviešu grāmatu apgāds *Valters un Rapa* pārveidots par Valsts apgādu un poligrāfisko uzņēmumu pārvaldi (VAPP) un ka tur meklējot tulkotājus. Nekādas anketas nebija jāizpilda, vienīgi jāpierāda valodas zināšanas, pārtulkojot krievu tekstu latviešu valodā. Man laimējās, dabūju pasūtījumu pārtulkot Darvina mācību. Pricējās, jo nu vairs nebija jābīstas no okšķeru jautājuma, kā es varot atļauties apmeklēt Romas viesnīcu.

KĀ IZTURĒTIES, JA IERADĪSIES VĀCIEŠI

1941. gadā

Vilim 8. janvārī bija «dzimšanas diena». Kā norunāts, Verners jau agri no rīta ar ziediem rokā zvanīja pie mana novērotāja durvīm, lai tad atvainotos, ka maldījies dzīvoklī. Nu okšķeris zināja, ka mūsu dzīvoklī notiek viesības. Vilis, kā norunāts, ar izredzēto svinēja savā istabā, bet pie manis pulcējās pārējie «jubilāra viesi», t. i., mūsu grupas locekļi. Pārrunājām 10. janvārī paredzēto protesta demonstrāciju (izgatavojām divus palagus ar saukli «Lai dzīvo Latvija!», četrus plakātus un uzrakstījām ar rakstāmmašīnu 100 uzsaukumus strādniekiem — šai skrejlapā bija arī norāde, ka Padomijā nošauti komunistiski noskaņotie dzejnieki Linards Laicens un Ķikuts). Visu laiku skaļi spēlējām gramofonu, lai okšķeris nedzirdētu mūsu sarunu un rakstāmmašīnas klaboņu. Pēc pusnakts sapulce beidzās, un grupas locekļi devās mājās. Vienīgi Jankavs vēl palika, jo viņam ar Vili un mani bija pārrunājami svarīgi jautājumi. Pirms tam ātri pārlasīju Vernera atstāto vēstulīti: izceļošanas līgumu parakstīšot 10. janvārī. Diemžēl viņam vācu sūtniecībā Rīgā neesot neviena paziņas, kas man un maniņiem vecākiem varētu palīdzēt. Atbildīgās iestādes atzīstot tās laulības ar izceļotājiem, kas slēgtas pirms 1940. gada.

«Man ir divi svarīgi jautājumi, kurus vēlos noskaidrot ar Vācijas pazinējiem,» tā Jankavs ievadīja mūsu patiesi nozīmīgo sarunu. «Kā naciķi Latvijā izturēsies pēc krievu padzišanas un kā tad izturēties latviešiem, jo sagaidāms, ka sāksies atriebšana un nožēlojama lišana naciķu priekšā?» Tā kā visi trīs pazinām Latvijas un Vācijas problemātiskās attiecības, kā arī naciķus un šajos jautājumos arvien centāties būt objektīvi, ātri nonācām pie vienprātīga secinājuma: Berlīne nekādā ziņā nebūs aizmirsusi agrākos pārmetumus — muižnieku zemes atsavināšanu bez atlīdzības, baznīcu atņemšanu, baltvāciešu tiesību apcirpšanu, vācu skolu autonomijas ierobežošanu utt. Šos «grēkus» cels galdā un piedevām prasīs pateicības apliecinājumus par atbrīvošanu no krievu jūga. Tā kā sagaidāms, ka latvieši piedalīsies krievu padzišanā, jāizmanto pirmās dienas, kad vēl valdīs kompetenču neskaidrība, organizējot tautas uzticības komitejas, kurās iesaistāmas vāciešiem pieņemamas personas, kā Valdmanis, bij. bankas direktors Bērziņš, ģenerāļi Rozenšteins un Hartmanis, zv. advokāts A. Bergs ar draugiem, daži bij. demokrātiskā centra politiķi (kas nepiedalījās baltvāciešiem naidīgos pasākumos) u. c.

Tika minēti vēl daudzi vārdi no zinātnieku, juristu un tautsaimnieku aprindām, bet ar nožēlu nācās konstatēt, ka mums nav vairs tādas vienojošas personības kā bijušais valsts prezidents Čakste. Attiecībā uz pārkoņkrustiešiem bijām vienis prātis, ka naciķi viņus sākumā izmantos kā «melnā darba darītājus» un naciķu slavinātājus, bet vēlāk padzīs, jo naciķi arī vēl pēc Latvijas un Vācijas neuzbrukšanas līguma parakstīšanas 1939. gada 7. jūnijā sūdzējās par pārkoņkrustiešu šovinistiskajām prasībām. Tautas uzticības komiteju vīru galvenais uzdevums sākumā būtu pateikties Hitleram par Vācijas un Padomju Savienības neuzbrukšanas pakta

Canada
PROVINCE OF ONTARIO
Judicial District of
York

In the Matter of Herr ERNST TREIGUTA, residing at
Pöschelstr. 43, 1000 HAMBURG, FEDERAL REPUBLIC
OF GERMANY.

To Wit

I, MANFRED ZICHMAJA, apartment no. 1206, 135 Antigon Drive, Willowdale,
Ontario M2R 1Z1, CANADA,
of the City of NORTH YORK in the
Municipality of METROPOLITAN TORONTO
Solemnly Declare, that

I am a graduate of the University of Latvia, Faculty of Law, and hold the
degree of Magister of Jurisprudence.

Ich kannte Herrn Ernst Treiguta, geb. am 19. Juli 1911 in Riga, bereits
vor der Kriege, und weiß, dass er in Berlin bei der lettischen Gesandts-
chaft als Presseattaché sowie als Vertreter der lettischen Nachrichten-
agentur "LITVA" und der litauischen Agentur tätig war.

Im Herbst 1940 kehrte er nach Lettland zurück, wo sich inzwischen - nach
Einnahme der Roten Armee - ein kommunistisches Regime etabliert hatte.
Da er nicht bereit war, die Existenz einer nicht bestehenden Vertrags-
klausel seines Landes mit Deutschland zu bestätigen und über seine
ehemaligen Gesandtschaftskollegen nähere Einzelheiten zu äußern,
wurde er nicht beschäftigt, auch nicht als gewöhnlicher Arbeiter. Da er
sich auch oppositionell betätigte, war seine Lage völlig aussichtslos
geworden. Im März 1941 gelang es ihm, sich der zweiten deutschen Ma-
schinengewalt angeschlossen und nach Deutschland auszuweichen.

Unmittelbar nach der Ankunft in Berlin eröffnete die Gestapo gegen
ihn ein Verfahren, das bis Anfang des Jahres 1944 andauerte. Herr T.
wurde beschuldigt, den Nationalsozialismus feindlich gesinnt zu sein
und während seiner Gesandtschaftstätigkeit gegen Hitler gehetzt zu
haben. Es war die Denuntiation eines Journalisten aus Riga, der in der
lettischen Gesandtschaft in Berlin ein- und ausging und der deutschen
Botschaftsamt Bericht erstattete. Die Gestapo ordnete Herrn T. an:
1) Nicht einmal wöchentlich bei der Polizei zu melden. 2) Keine Verbin-
dung mit in Lettland lebenden Letten, insbesondere mit seinen ehemaligen
Kollegen von der Gesandtschaft, aufzunehmen. 3) Keine Korrespondenz
mit im Ausland oder in den von den Deutschen besetzten Gebieten
lebenden Personen zu führen.

Ferner ordnete die Gestapo die Entlassung des Herrn T. aus dem Dienst
der Antikommunisten an.

AND I make this solemn Declaration conscientiously believing it to be true, and knowing that
it is of the same force and effect as if made under oath

Declared before me at the City

of Toronto

in the Municipality of Metropolitan To-
ronto, and in the Province
of Ontario, CANADA,

this 16th day of May 1946

(Arthur Latis, B.A.)
A Commissioner, etc.
Barrister-at-Law, solicitor of the
Supreme Court of Ontario, and
attorney public in & for the Province of Ontario.

Manfreda Zichmaņa liecība par grāmatas autora Ernesta Treiguta darbību
Baigajā gadā Rīgā un par gestapo represijām pret viņu pēc izceļošanas uz
Vāciju 1941. gadā.

anulēšanu un par brīvības atjaunošanu. Vienlaikus ar preses un radoraidījumu
starpniecību tautai jāparāda, ka latvieši pēc krievu padzišanas ir ar mieru aizmirst
Berlīnes—Maskavas vienošanās (Hitlera—Staļina pakta) bēdīgās sekas un absolās
godīgi sadarboties ar vāciešiem, cīnoties pret komunistiem. Šajās pirmajās dienās

jāpaskaidro gan vāciešiem, gan latviešu tautai (kurai — Ulmaņa valdības tuvredzības dēļ — nebija ne mazākās jausmas par Vācijas nodevīgo rīcību), ka naciķi būtībā nav Latvijas atbrīvotāji un ka abu tautu savstarpējo attiecību vēsturē uzšķirama jauna lappuse. Tā stundas laikā vienojāmies par nozīmīgiem nākotnes jautājumiem, bez tam nolēmām, ka Krievīnam un Plensneram, kas abi baudīja gan Berlīnes, gan Rīgas uzticību, būtu jāieņem nākamajā latviešu pārvaldē vadoši amati.

Tieši tai dienā, kad biju norunājis tikšanos ar Lauru Romas viesnīcā, uz īsu brīdi ieradās Oskars. Viņam bija interesanta informācija. Krievu sapieri uzcēlušī ostas un Spilves lidlauka tuvumā sešas barakām līdzīgas ēkas, kur novietoti zenītlielgabali. Atklāju Oskaram, ka pēc dažām stundām parakstīs jauno izceļošanas likumu. Ja viņš nebūtu dzimis Tālajos Austrumos un ja nebūtu slimās Hertas, viņš uz vietas brauktu. Kad pieminēju Lauras vārdu, draugs kļuva ironisks: Laura un es, pārāk cieši turēdamies pie mietpilsoniskajām normām, esot piemirsuši galveno — savu mīlestību. Draugs uzskatīja, ka būtu bijis prātīgāk, ja es būtu Lauru apprecējis jau pirms gada, nevis centies «izlutinātajai sieviņai papriekš sagādāt ērtu ligzdiņu». Kad apjautājos par viņa anglieti, Oskars mazliet sērīgi atbildēja: «Viņa mani nesaprata, tādēļ laikus šķīros no viņas. Tagad es zinu, ka būtībā viņu nemaz nemilēju!»

Vakarā biju ar Lauru Romas viesnīcas bārā. Neparasta sajūta — būt atkal kopā ar vismīlāko un visdārgāko cilvēku. It kā no malas skatoties, redzēju Lauru sarunājamies ar svešu cilvēku, svešu tāpēc, ka biju ļoti mainījies — ne tik daudz pēdējo mēnešu pārdzīvojumu kā pēdējo gadu savrupdzīves dēļ. Berlīnes gadi bija veidojuši manu raksturu, un lielā vientulība bija atstājusi pēdas. Jutos tāpat kā 1929. gadā, kad meitenei ar lielajām, tumšajām acīm nespēju pateikt to, ko izjutu, — tikai šoreiz nevis nespēju, bet nedrīkstēju atklāt savas jūtas. Tādēļ arī mūsu saruna iznāca sekla un ikdienišķa. Neko īpašu arī neizjutu. Vienīgi tad, kad atskanēja krievu sērīgais valsis *Mandžūrijas augstienē* un mēs dejojām, es tā kā atkusu un atbrīvojos no smagajām bruņām. Sajutu viņas vijīgo ķermeni, un atausa gadiem ilgi aizturētās ilgas pēc mīļa, atklāta vārda un pēc glāsta.

Valsis izskanēja. Uz brīdi palikām stāvēt taisni pie tā galda, kur nesen biju sēdējis ar Milleri, kurai, mani nožēlojot, bija saskrējušas asaras acīs. Ieraudzīju melnīgsnējo NKVD Romas viesnīcas novērotāju un netālu no viņa blondo vācu izlūkdienesta aģentu. Atcerējos, ka nākamvakar atkal būšu Romas viesnīcā — bet viens pats, lai pēc tam dotos uz Sarkandaugavu. Atcerējos arī, ka radusies iespēja izglābt vecākus — izceļojot uz Vāciju, t. i., ja pirms tam nenokļūšu NKVD nagos. Mani pārsteidza, ka Laura bez iebildumiem pieņēma ielūgumu uz īsu brīdi uzņākt pie manis. Toties mani nepārsteidza viņas jautājums: «Ernest, stāsta, ka tu bieži ar sievietēm uzturoties Romas bārā, — vai tas tā ir?» Atbildēju: «Jā, bet zini, nav tā, kā tas varbūt izskatās.» Daudz vairāk arī neskaidroju, jo citādi būtu bijis jāstāsta visu nakti un rastos atkal vecu vecā kopības sajūta. Taču šādas emocijas bija tabu! Izdzērām glāzi liķiera, tad pavadīju Lauru mājās — es nemaz īsti nezināju, kur viņa dzīvo.

10. janvāra naktī braucu uz Sarkandaugavu. Tikāmies norunātajā vietā. Sākās pirmais pasākums, kurā piedalījās visi grupas locekļi. Vēlreiz neuzkrītoši pārbaudījām apkārtni. Tad divi no mums devās uz Sīmaņa un Dantes ielas stūri un Vītolu un Patversmes ielas stūri. Viņiem bija uzdots novērot apkārtni un izmētāt skrejlapas. Pārējie grupas locekļi ienira mazajās Priežu, Āžu, Vītolu un Stikla ielās. Noteiktajās vietās piestiprinājām divus palagus ar saukļiem, četrus plakātus un uzvilkām divus Latvijas karogus. Stikla ielā Liepiņš, šļūkdams lejā pa notekcauruli, sacēla troksni. Suņi sāka neganti riet. Liepiņš nobijies metās bēgt. Kaut kur kāds sauca: «Zagli!» Tad atskanēja svilpieni un komandas. Miliči tuvojās no divām pusēm! Laimīgā kārtā bijām izmeklējuši labu vietu — mazās ieliņas bija vāji apgaismotas un grūti pārskatāmas. Taisni bēgšanas brīdī mans slimais celis sāka «niķoties» — nespēju nekur tālu paskriet. Nokļuvis kādā tumšā pagalmā, ieraudzīju liela koka zaru, kas sniedzās pāri pagalma mūrim. Saņēmis visus spēkus, uzrāpos kokā un ielēcu kaimiņu sakņu dārzā, kur paliku gulot sniegā. Tieši laikā, jo pēc īsa brīža sadzirdēju pagalmā soļus un kāds klusi iesaucās: «Te neviena nav!» Tad iestājās klusums. Nu jutos drošs, jo vairāk tādēļ, ka miličiem nebija suņu, — kaut gan bijām ar šādu iespēju rēķinājušies un iezieduši pazoles ar terpentīnu.

Pēc apmēram divām stundām uzmanīgi atstāju slēptuvi un devos mājās. Biju izmežģījis kreisās kājas pēdu un krietni apsaldējis labo ausi. Izpalīdzīgais feldšeris Melnbārdis sagādāja ziedi ausij un apraudzīja izmežģīto pēdu, bet Herta Melnbārde gatavoja man ēdienu — arī Ņina Karpa divas reizes ieradās ar pārtikas grozu. Kādu dienu iegriezās Laura. Pirms tam biju sazvanījies ar vecākiem un uzzinājis, ka arī viņi vēlas atstāt Latviju. Cik nopratu, tēvs patlaban strādāja Daugavpilī (protams, ne vecajā amatā), bet viņam bija atņemta pase un uzdots rakstīt par kolēģiem «darbības pārskatus», t. i., viņam bija jāsniedz ziņojumi par darbībām. Sapratu, ka tēvs to ilgi neizturēs. Atklāju Laurai vecāku lēmumu un piebildu, ka došos uz vācu sūtniecību, tiklīdz varēšu atkal staigāt. Šis jaunums viņu pārsteidza, jo vairāk tādēļ, ka viņai par manām likstām un manu pagrīdes darbību, kā arī par manu vecāku dzīves apstākļiem nebija ne jausmas. Taču Laura reaģēja ļoti savaldīgi. Tvēru pēc viņas rokas — tā bija ledusauksta.

Janvāra beigās biju atkal uz kājām. Varēju doties uz vācu sūtniecību. Bet bija jāpārvar šķērslis: pie sūtniecības ieejas stāvēja divi miliči, kas kontrolēja apmeklētājus. Tādēļ uzvilku kažoku, apsēju baltu zīda šalli un galvā uzliku savu glauno platmali, ko biju Berlīnē nopircis. Ar cigāru mutē, lēnā gaitā tuvojos sūtniecības ieejai. Sveicināju miličus, pacēlis pirkstu pie platmales. Tie braši atņēma sveicienu, un es bez sarežģījumiem iekļuvu sūtniecībā. Bija jāpagaida, kamēr veco strēlnieku mācītājs Apkalns kārtoja savus izceļošanas papīrus. Tad pienāca mana kārta. Kas, kāpēc un ar kādiem dokumentiem vēlas izceļot? Pateicu, kā bija, — tēvam ir apliecības par iesvētīšanos vācu draudzē un par mācīšanos vācu skolās un krustmāte bijusi vācu valodas skolotāja. «Tā tad vācieši?» ierēdnis jautāja. «Krievu priekšā — jā, bet vācu sūtniecībai lūdzam atļauju ieceļot Vācijā kā latviešiem.» Vācietis ar vēl kādu kolēģi pārsteigti raudzījās manī. «Cepuri nost! Tā kaut ko te reti dzirdam. Diemžēl nevaru jums dot ieceļošanas atļauju, pirms jūsu vecāki nebūs uzrādījuši kāda baltvācieša ieteikuma rakstu, bet jūs — Berlīnes drošības iestāžu

atsauksmi.» Nolēmu tūlīt rakstīt Fricim. Man to atļāva un ieteica vēstuli nodot blakustelpā fon B. kungam, kas gādāšot, ka tā tikšot nosūtīta ar diplomātisko pastu. Nu biju spārnos! Zināju, ka Fricis man palīdzēs, un biju drošs, ka dabūšu arī ieteikuma rakstu, proti, no minētā fon B. kunga. Viņš savā laikā Ludzā bija mūsu ģimenes draugs, tēvs bija viņam palīdzējis, gādādams par to, ka nedaudzie vietējie baltvācu bērni varēja izglītoties vācu valodā. Uzrakstīju dažas rindiņas Fricim un devos pie fon B. kunga. Vēstuli viņš pieņēma, bet atteicās dot ieteikuma rakstu. «Biju labos draugos ar jūsu tēvu — līdz kamēr sākās agrārā reforma,» viņš strupi atbildēja. Atgriezios priekštelpā; laikam izskatījos stipri samulsis, jo abi vācu ierēdņi jautāja, kas noticis. Pastāstīju, kas par lietu. Ierēdnis, ar kuru sākotnēji biju runājis, piebilda, ka tas neesot labi, jo fon B. kungam esot liela teikšana izceļošanas lietās, tomēr, ja Berlīne neiebildīšot pret manu ieceļošanu, tad arī vecākiem neliegšot atļauju. Tad otrs ierēdnis mani aicināja savā kabinetā, kur sekoja divu stundu ilgās pārrunas.

Izrādījās, ka vācietis, vārdā resp. segvārdā Linde, ļoti interesējās par visu, kam kāds sakars ar krievu okupācijas varu Latvijā, kā arī par latviešu pretestību un tautas noskaņojumu. Man visos sīkumos bija jāatstāsta, ko pēc atgriešanās Latvijā te biju piedzīvojis. Kad minēju Milleres vārdu, vācietis mani pārtrauca: «Ko, vai Millere patiesi jau septembra beigās atstāja Briseli? Diez kā viņa no turienes nokļuva Rīgā?» Lielu interesi izraisīja Oskara informācija par slēptajiem krievu zenītlieģabaliem lidlauka un ostas aizsardzībai. Turpat kabinetā ar Lindi pusdienojis, atstāju sūtniecību. Viņš apsoliya, ka rūpēšoties par to, lai manus papīrus ātri nokārtotu, un došot man ziņu, tiklīdz Friča atbilde būs pienākusi. Viņš lūdza mani sagādāt pārskatu par krievu vienību izvietojumu, kā arī ievākt iespējami daudz informācijas par dzelzceļiem (nesen notikušas pārmaiņas, bet divi no viņa informantiem esot apcietināti). Dabūju arī segvārdu. Beidzot vienojāmies, ka pa tālruni norunātās tikšanās arvien notiks vienu dienu un vienu stundu pirms tālsarunā minētā termiņa. Par mūsu grupu es Lindem neko neteicu — vienīgi pieminēju, ka darbojos opozīcijā.

Mājās rāvos ar Darvina tulkošanu. Divus vakarus abi ar Jankavu sacerējām un pavairojām nelielu informācijas vēstuli. Komunisti ar savu nemākulību un melīgumu paši gādāja par to, ka iedzīvotājos izplatījās visfantastiskākās baumas. Jaunajā gadā nebija grūti ar patiesu vai izdomātu informāciju izraisīt baumu lavīnu. Sirmo Rīgu jau otro reizi aplidoja vēsts, ka izcēlies karš starp Vāciju un Padomju Savienību. Janvāra beigās Vācijas un Lietuvas pierobežā patiesi bija notikusi maza apšaudīšanās — bet ar nelegālajiem robežpārgājējiem (to vēlāk apliecināja Vuškalns, kas tieši tajā laikā tur bija atradies ar savu lokomotīvi). Rīgā šo starpgadījumu uzpūta par īstu kauju. Kad ieradoss pie Venera aptiekā, viņš man priecīgi paziņoja, ka Lietuvas pierobežā notikusi «kauja» un ka viņa svainis Pārdaugavā izņēmis jau šauteni no paslēptuves.

Apmeklēju NN darbavietā un brīdināju viņu nepriecāties par agru. Bāls un nošļucis NN atzinās, ka sešas nakts sēdējis pie radioaparāta, jo draugi stāstījuši, ka Ulmanis no Londonas uzrunānot tautu dzimtenē. Paskaidroju viņam, ka Ulmanis deportēts uz Padomju Savienību. NN bija satriekts. Tas bija piemērs tam, ka

nepamatotas baumas var kaitēt ne tikvien režīmam, bet arī opozīcijai. Uzdāvināju viņam padomju rakstnieka un vecā komunistu pagrīdes cīnītāja Mstislavska grāmatu *Kraukšis ir pavasara putns*, kas lieliski noderēja par konspirācijas mācībgrāmatu (otru eksemplāru nopirku Jankavam).

Pēc uztraukumiem bagātām dienām 10. februārī steidzos uz staciju sagaidīt vecākus, lai kopīgi dotos uz Komerckolu Vienības laukumā, kur atradās vācukrievu repatriācijas komisija. Pie durvīm stāvēja daudz miliču, kas neinteresējās par tiem, kuri iegāja, bet par tiem, kuri atstāja namu. Ja varēja uzrādīt izceļošanas atļauju, tad bija labi, ja tādas nebija, tad pierakstīja vārdu un adresi — reizēm nelaimīgos turpat uz vietas apcietināja. Mūsu izredzes saņemt izceļošanas papīrus nebija visai spožas.

Piecas dienas iepriekš Linde mani bija sazvanijis. Norunājām tikšanos Lielajā Kalēju ielā. Vācietis man pārmeta, ka tā esot kļūda tikties tik klusā ielā, kur mūs varot labi novērot. Bet aicināju viņu sekot man, un, kad, caur namu koridoriem un pagalmiem ejot, nokļuvām 13. janvāra ielā, Linde pārsteigts iesaucās: «Lieliski!» Vācietim bija bēdīgas ziņas: Berlīnes iestādes noraidot man ieceļošanas atļauju, un Fricis vēl neesot atbildējis uz manu vēstuli. Toties es varēju Lindi iepriecināt ar ziņu, ka man ir saraksts par visiem Baltijas kara apgabala militārajiem objektiem, kurus 1941. gadā paredz remontēt vai par jaunu celt, pārskats par padomju karaspēka izvietojumu Baltijā (saņēmu šos dokumentus no tēva drauga, pulkveža), kā arī interesanta Vuškalna informācija attiecībā uz dzelzceļu lietām (Rīgas stacijas nodrošināšana pret gaisa uzbrukumiem, paredzētā tiltu nostiprināšana smago ieroču transportiem utt.). Linde bija ļoti apmierināts. Norunājām, ka es šos materiālus nodošu kādam Kaminciusam Gorkija (Valdemāra) ielā. Linde, savukārt, apsolījās darīt visu, kas iespējams, lai palīdzētu vecākiem un man izkļūt no šīs «elles». Nākamās dienas vakarā biju Valdemāra ielā. Klauvējiens, zvans, klauvējiens. Atvērās durvis, un jauns cilvēks jautāja: «Kādēļ tāds tracis?» — «Sveiciens no Sarkangalvītes!» Nodevis materiālus, pēc dažām minūtēm atkal atvadījies. Tad sazinājos ar vecākiem, kas pēc dažām dienām ieradās Rīgā. Brīdināju viņus, ka esam ielaidušies bīstamā spēlē. Tēvam agrārās reformas dēļ baltvāciešos bija ienaidnieki, bet man tādi bija Berlīnē, kaut gan nezināju, ko man īsti pārmet. Apbrīnoju māti, kas stingri noteica: «Man pietiek ar to, ka pusgadu dzīvoju vienās bailēs. Iesim!»

MANA GLĀBĒJA — LATVIEŠU KOMUNISTE

Pie T burta stāvēja liels galds. Vienā pusē sēdēja jauns vācietis, tulkotāja — gadus 30 veca blonda latviete, komuniste (viņa tēvam jautāja: «Mēs ceļam jaunu valsti, kādēļ braucat?») un vecāks krievu majors ar vienaldzīgu sejas izteiksmi. Tēvs, māte, krustmāte un es apsēdāmies galda pretējā pusē. Tad tēvs klusēdams lika galdā savus papīrus: Jelgavas vācu skolas apliecības, apstiprinājumu par

iesvētīšanos Jelgavas vācu draudzē un dzimšanas apliecību ar tulkojumiem (Linde bija ieteicis pārtulkot latviešu draudzes dzimšanas apliecību krievu valodā un apstiprināt to pie notāra, tad dokumentu pārtulkot arī vācu valodā un apstiprināt to pie cita notāra). Vācu pārstāvis tos ātri izskatīja. Latviešu komuniste, piekrītoši pamājusī ar galvu, sāka dokumentus tulkot. Pēc brīža majors viņu pārtrauca: «Lai vecis brauc. Kas tie par sieviešiem — vienai taču ir latviešu vārds?» Kad viņam paskaidroja, ka visi ir vienas ģimenes piederīgie, krievs atgrūda mūsu papīrus un it kā atmodies saslējās. «Un kas ir ar šo jauno kungu? Ā, dēls! Parādiet karaklausības apliecību!» To nevēlējās, jo zināju, ka krievi visus tos, kuriem, kā man, apliecībā bija ierakstīts «ieskaitīts zemessargos», mēdza izsaukt uz jaunu pārbaudi pavasarī vai tikai vasarā. No otras puses, nekas cits neatlika kā uzrādīt karaklausības apliecību, jo bez tās neatlāva izceļot, bet bija jārēķinās ar iesaukšanu sarkanajā armijā. Baigas sekundes, jo apzinājos, ka atrados bezizejas stāvoklī. Zināju arī, ka bez manis māte nebrauks. Redzēju, ka tēvs kļuva bāls, bet mātei uz pieres parādījās sviedru lāsītes. Kā no tālienes dzirdēju jaunā vācieša balsi: «Jūs taču esat students — parādiet studenta apliecību!» Apmulsis pasniedzu viņam to. Viņš ātri uzšķīra pēdējo nodalījumu, kurā bija atzīmēts, ka šī apliecība derīga līdz 1941. gada 17. jūnijam, un, pagriezies pret tulkotāju, norādīja: «Lūdzu, parādiet to savam majoram un pasakiet, ka tur rakstīts — karadienests atlikts līdz 1941. gada 17. jūnijam!» Pametusi acis uz mani — viņas sejā pavidēja smaids —, latviete izpildīja vācieša lūgumu. «Lai brauc visi, bet ātri!» izsaucās krievs. Pirmo reizi dzīvē paklanījos latviešu komunistes priekšā. Pavādīdams savējos uz staciju, norunāju ar tēvu, ka viņš ar māti un krustmāti brauks dažas dienas pirms manis. Zināju, ka krievi arī pie robežas vēl varēja izceļotājus apcietināt. Tēvs saprata.

Otrā dienā divi pārsteigumi. Elmārs ieradās ar ziņu, ka braukšot uz Vāciju. Pēc stundas iepeldēja Nīks ar paziņu Zichmani — arī viņi taisījās izceļot. Prieks un skumjas. Apciemāju Oskaru, lai no viņa atvadītos. Abi, māsa un brālis, priecājās, ka biju dabūjis atļauju izceļot, un piekodināja ārzemēs cilvēkiem paskaidrot, kādas briesmas Eiropai draud un kā klājas tautai padomju jūgā. Oskars ieminējās, ka esot cilvēki, kas, aizvējā sēdēdami, apzīmējot mūsu aizbraukšanu par glāvu bēgšanu. Te sarunā iejaucās Herta: «...lai, varām mainoties, tēlotu patriota vai patiesa latvieša lomu; šiem kungiem trīc bikses, kaut gan viņi nav apdraudēti un sēž augstos amatos!» Beigās Oskars aizrādīja, ka viņa pareģojums par mūsu šovinistu izblamēšanos ir piepildījies. «Gadiem ilgi tie sacēla lielu brēku par vācu iespaidu, latviešiem svešo pilsētu raksturu utt., bet tagad ar to lepojas krievu priekšā: «Redziet, mēs piederam pie Rietumeiropas. Jums taču tādas kultūras nav!»» Kad atvadījās, Herta raudāja. «Vai tik smagi esam grēkojuši, ka mums tagad visiem tā jācieš?» Pie durvīm jautāju draugam, vai viņš nevēlas ieņemt manu vietu «godīgo cilvēku pulciņā». Oskars saprata. «Labprāt, bet darbojos jau cerību pulciņā — pakāpienā, uz kura pašreiz stāvi, apslēpta šautene.»

Ap sirmās Vecrīgas torņiem, stāvajiem jumtiem un sapņainajām ģēvelēm vakara tumsā aurodams griezās februāra sniegpuenis. Šur tur grabēja skārda izkārtne, miesnieka sētā kāds suns žēli gaudoja, it kā vēstīdams nelaimi. Biju uzņēmis Šķūņu ielā — starp Laipu un Jaunavu ielu — iemest pastkastītēs mūsu grupas

skrejlapas un uzsaukumus, kā arī pie kāda paziņojumu dēļa piestiprināt nelielu plakātu. Šinī pilsētas daļā nebijām vēl neko darījuši, un es pirms prombraukšanas katrā ziņā gribēju vēlreiz būt aktīvs. Parasti šinīs ielās bija daudz gājēju (ceļā uz pilsētas valdi). Tālumā, Kaļķu ielas pusē, Verners stāvēja sardzē. Briesmu gadījumā viņš būtu ieslēdzis kabatas bateriju, izlikdamies, ka meklē aptiekas atslēgas. Pēc desmit minūtēm viss bija padarīts un varējām doties mājās.

Leonīds Siliņš atnesa no *Letas* fotolaboratorijas kādas 20 filmu spoles — lielāku sarīkojumu, svētku, izstāžu atklāšanu, ārvalstu sūtņu akreditēšanas ceremonijas utt. uzņēmumu negatīvus. Šie fotodokumenti bija jāglābj, jo zinājām, ka jaunā valdība tos kādu dienu liks iznīcināt. Pamatīgāk ieskatījies, atklāju divas filmas ar krievu karakuģiem, kas bija uzņemtas sarkanās flotes lielajā skatē Liepājā. Nekavējoties devos uz vācu sūtniecību pie Lindes, jo nu man neviens vairs nevarēja liegt to darīt. Linde ļoti priecājās par manu informāciju, bet lūdza mani turpmāk tādu «materiālu» pašam nenest uz sūtniecību. Tad viņš apjautājās, kā varētu uzzināt, cik tālu krievi tikuši ar Daugavpils lidlauka būvdarbiem. Atbildēju, ka būvlaukums atrodas mūsu bijušajās pļavās, un apsoliļos izlīdzēt. Bija jāsteidzas, jo vecāki pēc sešām dienām devās ceļā. Sazvanīju tēvu un paskaidroju, ka atvadoties vēlos kādu draugu iepriecināt ar attēlu, kas parāda, kā mūsu pļava tagad izskatās. Tēvs saprata un atbildēja, ka centīšoties man to pēc trim vai četrām dienām atvest, jo, pa pastu sūtot, «gleznu varētu sabojāt».

Nebija viegli uzzināt Rich. Bērziņa adresi Pārdaugavā. Kad tur ierados, pie nama ieejas stāvēja vecāks milicis. Mans direktors, kaut ar bālu seju, arvien vēl bija ietekmīga parādība. Uzzinājis, ka esmu atnācis atvadīties, viņš priecājās. «Novēlu, lai iespējami daudziem pavērtos šāda glābšanās iespēja!» Kad ierosināju viņam līdz kara sākumam slapstīties un piedāvāju slēptuvi, ko Jēkabs man bija sagādājis, Bērziņš atbildēja: «Ja es būtu viens, tad es piedāvājumu pieņemtu, bet man jādoma par ģimeni!» Šķiroties viņš mani noskūpstīja. «Brauc un stāsti cilvēkiem ārzemēs par mūsu nelaimi. Neaizmirsti, ka tu arvien vēl esi mūsu valsts ierēdnis, jo tā tevi nav atbrīvojusi no amata. Lai Dievs tevi pasarga un palīdz tev veikt jaunus uzdevumus!»

Pēcpusdienā ieradās Zichmanis, kas mani informēja par izceļošanas noteikumiem. Vācieši steidzināja repatriāciju un iesaistīja organizācijas darbā arī latviešus — Zichmanis bija viens no viņiem. Abi uzskatījām, ka latvieši un baltvācieši savulaik bezjēdzīgi izšķieda spēkus, savstarpēji apkarodamies, jo gan viņi, gān mēs esam saauguši ar šo zemi, kas pieder pie Rietumeiropas. Vakarā uzzināju no viņa riebīgu jaunumu: Rīgas apgabaltiesas prokurors Karčevskis, kas bija kļuvis pazīstams ar savām politiskajām prāvām, esot piedāvājis krieviem vest politisku prāvu pret savu bijušo maizes devēju — Ulmani. Tas man atgādināja Lindes stāstījumu par latviešu virsnieku Lindi, kas savulaik Kara ministrijā bijis viens no mūsu izlūkdienesta vadītājiem, bet tagad pārgājis krievu pusē un strādājis sarkanās armijas spiegošanas nodaļā.

Vai, zaudējot svarīgu daļu no sevis, būs vēl vērts dzīvot? Ar šo jautājumu braucu atvadīties no Lauras. Nebiju pirms tam pārdomājis, ko viņai teikšu, bet zināju, ka atradīsies pareizie vārdi. Vai drīkstu mūsu pēdējo sarunu atzīmēt? Nē!

Tā pieder vienīgi mums abiem. Atvadījos no mīļa un liela cilvēka. Gaitenī es vēlreiz pagriezos. «Laura, es nožēloju, ka mums nav bērna!» Smagās durvis ar troksni aizvērās aiz manis. Iela bija klusa un pelēcīga. Krēsloja. Vēlējos atskatīties, viņu vēlreiz redzēt. Bet tad attaļos — ja atskatīšos, tad arī palikšu! Jā, es būtu palicis, ja viņa mani būtu lūgusi. Turpināju ceļu neatskatījies, un ar katru soli manī pieauga apņēmība atriebt šim režīmam to, ko tas mums pāri darījis. Tās dienas vakaru pavadīju mājās. Gribēju būt viens — un bez alkohola. Tonakt manī nomira viens, bet piedzima cits cilvēks — ļauns, ciets un atriebīgs.

Bija norunāts, ka es, atvadīdamies no Tuntāna, saņemšu kādu zīmīti no Zentas Mauriņas, kas man būs jānodod Krieviņam. Zīmīti sūtnim rakstījis kāds apcietināts pulkvedis. Nodevība bija izslēgta, jo starp prof. Čakstes ģimeni un Mauriņu pastāvēja ciešas draudzības saites. Ierados ar nelielu nokavēšanos — šķiet, ka tāpēc rakstniece, it kā lāgā neuzticēdamās, jautāja: «Vai tiešām izpildīsiet mocekļa lūgumu?» Atkārtoju, ka apsolos lūgumu izpildīt. Mani pārsteidza Tuntāna optimistiskais noskaņojums. Aizrādīju, ka, tiklīdz pēdējie ārzemju diplomāti būs atstājuši Latviju, arī te var notikt tas pats, kas krievu ieņemtajos Austrumpolijas apgabalos, — proti, masu deportācijas. Par tādu iespēju profesors nebija domājis (arī Mauriņa ne). Es par šīm briesmām 1939. gada beigās biju informējis i sūtni, i *Letu*, bet valdība to noklusēja tāpat kā Molotova—Ribentropa pakta slepenā protokola saturu (t. i., Latvijas iztirgošanu). Pie Tuntāna ierados par vēl u tāpēc, ka pie manis bija iegriezušies austrumieši Graudiņš un Siliņš. Noziedoju pēdējo reizi naudas summu apcietināto austrumiešu pabalstam un nodevu viņiem abas *Austruma* karoga auklas, izsacīdams cerību, ka tās kādreiz greznos jaunu *Austruma* karogu. Nogriezu trīs sarkanbaltsarkanās bārkstis un ieliku tās naudas makā. Tad ar ciešu rokasspiedienu atvadījos no draugiem.

36 stundas pirms prombraukšanas — vecāki jau atradās ceļā uz Vāciju — piedzīvoju bīstamu vakaru. Divas dienas pirms tam tēvs bija ieradies Rīgā. Tā kā viņš ar nākamo vilcienu gribēja atgriezties Daugavpilī, iegājām stacijas tuvumā, Latgales priekšpilsētas pusē, kādā tējnīcā. Tur tēvs man nodeva mazu sainīti ar diviem palagiem, puloveri un 12 sudraba karotēm Vilim — tas bija oficiālais braucienu iemesls. Tad saņēmu no tēva četrkārt salocītu karti, ko atējā paslēpu zem krekla. Aizgājās pie laba drauga, no kura mājām, kas atradās uzkalnā, varēja pārredzēt visu pļavu, t. i., jauno lidlauku, tēvs bija atzīmējis zemes piešķiršanas plānā (kas viņam bija uzglabājies no agrārās reformas laika) lidlauku ar visiem angāriem un pārējām ēkām. Pēc stundas šķīrāmies. Mājās aplūkoju tēva darbu — tas bija lielisks lidlauka plāns ar daudziem paskaidrojumiem. Zvanīju Lindem. Viņa nebija Rīgā. Uzzināju, ka viņš atgriezišoties tieši tajā vakarā, kurā biju paredzējis nodot viņam «pasūtīnājumu», t. i., priekšpēdējā vakarā, pirms braucu uz Vāciju. Pēdējo vakaru biju norunājis pavadīt ar Jankavu. Tā kā viņš bieži mainīja dzīvesvietu, tikšanās nebija iespējams pārlikt. Tāpēc atlika tikai cerēt, ka izdosies Lindi sasniegt paredzētajā termiņā.

ŠKIRŠANĀS NO DZIMTENES

Pienāca mans priekšpēdējais vakars Rīgā, un es ar Niku un Ņinu aizgāju uz Romas bāru. Zem krekla man bija atkal lidlauka plāns, jo taisījos no bāra zvanīt Lindem. Nezināju vēl, kā visu nokārtot. Kamēr sēdējām un tērzējām, Ņina pievērsa manu uzmanību kāda pazīstama latviešu mākslinieka meitai, kurai es Berlīnē reiz biju izpalīdzējis, kad viņa atradās izmisīgā situācijā. Nu viņai bija jārevanšējas, tas ir, jāizpalīdz man. Jutu, ka viņa būs ar mieru. Dejojot apjautājos, vai viņa būtu ar mieru man izpalīdzēt — vēl šovakar un bez jautājumiem. Viņa piekrita. Zvanīju Lindem. Viņš bija tikko atgriezies. Mainot mūsu parasto sazināšanās kodu, norunājām tikšanos pēc 45 minūtēm Strēlnieku dārzā, zināmā vietā pie Vīlandes ielas. Pēc nākamās dejas devāmies uz garderobi, apģērbāmies un atstājām Romas viesnīcu. Sēžoties ormaņa ragavās, skaļā balsī saucu: «Izbraukāsimies kādu stundu pa naksnīgo Rīgu!» Kad tuvojāmies Valdemāra un Kalpaka stūrim, klusi paskaidroju, ka nu viņai jātēlo greizsirdīgā — jo skaļāk, jo labāk. Es tad izkāpšu, samaksāšu ormanim, un viņa izbraukāsies vēl stundu pa Rīgas ielām, pirms atgriezīsies Romas viesnīcā. Uzsākām «strīdu». Netālu no Pilsētas mākslas muzeja izkāpu no ragavām, samaksāju un, nosaucis: «Brauc pie velna!», pazudu. Devos Strēlnieku dārza virzienā. Nemanīju, ka man kāds sekotu. Lēnā gaitā aizgāju līdz Vīlandes ielai un apstādījumu ēnā apsēdos uz sola. Pēc kāda laika Vīlandes ielas galā parādījās automašīna. Piecēlos un, ar drebošiem pirkstiem atpogājis mēteli, vesti un kreklus, izņēmu plānu. Noliku to uz sola un bez steigas atvilkos uz dārza vistumšāko stūri. Caur kokiem novēroju, ka automašīna apstājās sola tuvumā. Pēc brīža motors iekaucās un automašīna ātri aizbrauca. Iedams gar Virsnieku klubu, devos atpakaļ uz Romas viesnīcu. Ierados tur taisni brīdī, kad arī mana paziņa beidza savu izbraucienu, kas viņai bija ļoti patīcis. Gaitenī pateicos viņai, un abi kopā atgriezāmies bārā. Niks ironiski smīnēja, bet Ņina bija mazliet sapikusi.

Nākamajā rītā zvanīju Lindem, lai no viņa atvadītos. Viņš man novēlēja visu labu Vācijā un lika pasveicināt tēvu, kam viņš esot lielu pateicību parādā. Nu zināju, ka iepriekšējā vakara pasākums ir izdevies.

Pusdienas laikā tikos ar Jankavu. Nofotografējāmies apstādījumos pie Brīvības pieminekļa. Pusdienojām Piena restorānā. Tad ilgi pastaigājāmies. Runājām par to, kas tuvākajā nākotnē Latvijā varētu notikt. Nožēlojām, ka miris bīskaps Irbe. Viņš būtu bijis pareizais vīrs, kas, vāciešiem ienākot, spētu sekmīgi aizstāvēt latviešu intereses. Vakariņojām Vērmanītī. Tur daudz nerunājām. Atstājuši lokālu, atvadījāmies. «Ak mīļais, kāpēc mums nebija lemts kopīgi cīnīties — tad valsts nebūtu pagrimusi kaunā un bezcerībā!» — ar šiem vārdiem draugs šķīrās no manis.

Tumša, miglaina diena. Pilsētu klāja bieza, pelēka mākoņu sega, kas it kā saplūda ar netīro sniegu. Kaut kur tālumā ķērcā vārnas. Ejot no muitas un dokumentu kontroles uz vilcienu, kļuva bezgala skumji. Mana transporta numurs bija 15 — mans laimes skaitlis. Vai arī šoreiz? Ik pēc piecpadsmit, divdesmit soļiem stāvēja milicis, kas raudzījās uz to, lai aizbraucēji vairs netiktos ar pavadītājiem, kuri kuplā skaitā stāvēja aiz lielā dzelzs žoga vārtiem. Tur saskatīju arī trīs

pazīstamas sejas — manas grupas biedrus. Piesardzības dēļ viņi nestāvēja vienkopus, bet katrs savrup. Pārējos draugus tur neredzēju — bet labi, ka tā. Atklāti sakot, tādās reizēs starp sentimentalitāti un muļķību nav pārāk lielas starpības.

Tieši plkst. 16.00 ieņēmu vilcienā savu vietu — pie loga. Man pretim sēdēja vecāks vīrs, kas lasīja melnu grāmatu — Bībeli. Kaut visas vietas bija aizņemtas, vagonā valdīja pilnīgs klusums. Vīri sēdēja nopietnām sejām, nezinādami, kur likt rokas, jo smēķēt bija aizliegts. Sievas, daudzas ar asarām acīs, bija apkampušas bērnus. Skatījos pa logu uz savu pelēko, sāpju un rūpju nomākto dzimto pilsētu. Krēsloja, un daudzos logos spīdēja gaisma. Neviļus bija jādomā par Ziemsvētkiem — Rīgā, Daugavpilī un laukos. No atmiņas iznira pagātnes ainas. Tad — grūdiens, un vilciens sāka kustēties. Piespiedis pieri pie vēsās loga rūts, mēģināju krēslā saskatīt un atmiņā iemūžināt Rīgas torņus, kādu namu vai ielas stūri, ar ko saistījās kāds agrāko dienu atmiņu pavediens. Bet velti. Vilciena gaita paātrinājās. Mazās, bālās pārmiju ugunis bija Rīgas pēdējie sveicieni. Vai savu pilsētu jebkad atkal redzēšu?

Agrā rīta stundā iebraucām Vācijas robežstacijā Eidkūņos. Neviens negulēja. Robežas pārbraukšana atraisīja mēles. Daži apsveica viens otru ar izglābšanos, citi ļāva vaļu šķiršanās asarām. Kāds aizsmakušā balsī pa skaļruni apsveica atbraucējus un norādīja, ka stacijā pieaugušie var saņemt kafiju, bet bērni karstu pienu. Tad mani izsauca pie dežuranta, kas paziņoja, ka stacijas policija mani gaidot. Tur man kāds civilists paskaidroja, ka mūsu transports došoties uz Greicu Tīringenē. «Tiklīdz būsīt nometnē, jums jāpieteicas ar nometnes vadītāja starpniecību vēl pirms pierakstīšanās Greicas gestapo nodaļā! Sapratāt?»

Nākamajā dienā ieradāmies Greicā. Pēc apmēram pusotras stundas nokļuvām nelielajā Langenvolšendorfas ciemā. Mūs visus — 148 cilvēkus — novietoja lielākās turienes viesnīcas milzīgajā sarīkojumu zālē un tās blakustelpās.

Kāds SA vīrs izraudzīja mani par nometnes vadītāja palīgu. Gultas bija vienkāršas — ar salmu maisiem, bet tīras. Nekavējoties likāmies visi gulēt. Nākamajā rītā mums paskaidroja, ka uzturēsimies šajā nometnē ilgāku laiku — vismaz divas nedēļas, bet varot arī iznākt trīs mēneši, jo atbraucēju vidū esot daudz tādu personu, kam turpmāko dzīvesvietu varot ierādīt tikai pēc sazināšanās ar policiju un iecerēšanas centrāli *Vomi*. Par ēdienu, gultas veļu un personiskās veļas mazgāšanu nebija jāmaksā. Katrs saņēma 5 RM nedēļā — cigaretēm un pastmarkām. Nekavējoties steigšos ar savām 5 RM pie viesnīcas īpašnieka un lūdzu tālsarunu ar Berlīni — ar Frici. Pagāja labs laiks, kamēr draugs aptvēra, ka tiešām esmu Vācijā. IZRādījās, ka fon B. manu vēstuli Fricim vispār nebija nosūtījis. Draugs apsoliņās mani tūlīt atbalstīt ar 100 RM un gādāt par to, lai es pēc trim četrām dienām varētu ierasties Berlīnē. Tad devos pie mūsu nometnes vadītāja un lūdzu viņu pieteikt mani Greicas gestapo. Viņš bija ļoti laipns, bet atcēla mani no nometnes vadītāja palīga amata.

ATKAL VĀCIJĀ

GESTAPO ĒNĀ

1941. gada 20. martā

Pēc pieteikšanās Greicas pilsētas gestapo nodaļā paredzēju ilgāku nīkšanu nometnē. Taču drīz pēc tam ieradās kāds policijas virsnieks ar fotogrāfu, lai pārbaudītu manus dokumentus un mani nofotografētu, un jau 15. martā saņēmu — pēc Berlīnes policijas prezidenta grāfa Helldorfa norādījuma — ārzemnieka pasi (*Fremdenpass*). Dienu vēlāk atstāju pats pirmais Langenvolšendorfas nometni un ar kravas mašīnu (kas transportēja munīcijas kastes) ierados Berlīnē. Manīju, Fricis bija patiesi laimīgs, ka izdevās tik ātri nokārtot manu pārcelšanos un ka nu varēja piedāvāt pajumti. Apmetos istabā, kurā agrāk dzīvoja drauga radnieks, kas bija armijā. Tā kā turpat pie Friča arī ēdu, nodevu viņa saimniecei savu pārtikas kartīti (draugs divas reizes mēnesī saņem pārtikas sūtījumus no Rumānijas). Arī darba (un naudas) jautājums nokārtots. Esmu tagad Bukarestes laikraksta *Curentul* Vācijas korespondents, t. i., man jāapmeklē *AA* un *Promi* preses konferences, četras reizes nedēļā jāzvana redakcijai un mēnesī jāuzraksta 2—4 lielāki pārskati; alga — 500 RM un istaba. Protams, ka tas ir tikai pārejas atrisinājums, kamēr atradīšu kaut ko labāku, — galvenais, ka tagad ir kāds pamats zem kājām.

Fricim klājas labi. Viņam ir trīs drošas un ienesīgas nodarbošanās: a) Kara aviācijas ministrijas ārpolitiskais informators; b) Vācijas Valsts radio komentatora vietnieks un c) Rumānijas laikraksta *Universul* Berlīnes korespondents. Tādējādi viņš mēnesī nopelna 2500 RM. Ar 500 RM mēnesī viņš atbalsta slimo brālēnu un tā ģimeni. Par Gebelsu, ar kuru labi satiekot, draugs izteicās šādi: «Apgalvojums, ka propagandas ministrs esot visgudrākā galva naciņu vadībā, nav pārspīlēts. Gebelss ārpolitiskos jautājumos orientējas daudz labāk nekā liela daļa pārējo vadītāju.» Ir fanātisks Hitlera sekotājs; Ribentropa un citu kļūdas viņš tūlīt pamana, bet sava dievinātā vadoņa kļūdas ne.

Friča brālis strādājot vācu vēstniecībā Bukarestē par padomnieku. Viņš bieži ierodoties Berlīnē un informējot brāli par jaunākajiem notikumiem Balkānos. Interesantas bija Friča piezīmes, kas skāra latviešu lietas: *AA* mazliet brīnījusies, ka citkārt pret latviešiem draudzīgi noskaņotais vācu sūtnis Rīgā fon Koce 1940. gada rudenī it kā apsveicis krievu sūtni Rīgā Derevjanski par šo Maskavas «veikumu». Tas *AA* kungiem nelicies gluži vietā. Ribentrops esot Kremli protes-

tējis pret *Jaunākajās Ziņās* 1940. gada augusta sākumā ievietotu kritisku rakstu sakarā ar Francijas sakāvi. Interesanta bija arī informācija, ka Hitlers pēc nesekmīgā miera piedāvājuma Anglijai (1940. gada 19. jūlijā) aicinājis armijas vadību pārdomāt iespējamu karagājieni pret Maskavu un prātojis par Krievijas robežu atspiešanu, radot Baltijas federāciju, Ukrainas valsti un Kaukāza federāciju. Gērings māsa stāstījusi, ka Hitlers drīz pēc tam — un atkal vadošo ģenerāļu klātbūtnē — esot šo domu gājieni atkārtojis, piebilzdams, ka stāvoklis ne tikvien Balkānos, bet arī Baltijas jūrā kļūstot neciešams. Gērings raksturojis vispārējo situāciju ar šādiem vārdiem:

«Maskavas centieni uzkundzēties Balkānos un pielabināties Londonai varētu kādā dienā beigties ar to, ka krievi pārtrauc degvielu piegādi un iegrūž mūs tādējādi bezdibenī. Staļins to apzinās — citādi viņš nebūtu protestējis pret Bulgārijas pievienošanos Triju valstu paktam 1941. gada 1. martā.» (Lai nodrošinātu jauno kārtību Eiropā un Āzijā, Itālija, Vācija un Japāna 1940. gada 27. septembrī slēdza Triju valstu paktu.) Uz brīdi pārtraucis savu izklāstu, Fricis turpināja: «23. martā arī Dienvidslāvija pievienosies Triju valstu paktam. Redzēsim, kas tad notiks. Brālis stāstīja, ka Belgradā uzturoties angļu ģenerāļi, kas cenšoties atturēt dienvidslāvu no šā soļa, un arī Maskava esot likusi manīt — tā nevēlas, ka Belgrada pievienojas paktam.» Pārsprieduši politiskus tematus, pievērsāmies citiem jautājumiem. Draugs man ieteica katrā ziņā doties vispirms uz SS vadībai padoto *Volksdeutsche Mittelstelle* jeb *Vomi*, lai noskaidrotu, kas gestapo pret mani iebilstams. Beidzot viņš stingri brīdināja no jebkādiem kontaktiem ar Berlingu. «Kāpēc?» — «Neprasi tādus jautājumus. Tīci man, es zinu, ko saku!»

Nākamajā rītā devos uz *Vomi*. Tur mani pieņēma kāds SS virsnieks fon Zē (*von See*). Kā sūtniecības preses atašejs es esot bijis ļoti naidīgi noskaņots pret Hitleru, un mana ieceļošana Vācijā, par spīti vācu iestāžu iebildumiem, atstājot savādu iespaidu. Šī lieta esot vēl jāizmeklē. Virsnieks ieteica neatstāt Berlīni un nesazināties nedz ar bijušajiem sūtniecības kolēģiem, nedz ar citiem latviešiem. Nekavējoties braucu pie Friča un atstāstīju viņam sarunu ar *Vomi* pārstāvi. Draugs mani mierināja, apsolīdams, ka lūgšot grāfu Helldorfu pieprasīt Lindes atsauksmi, lai tādējādi izgaisinātu *Vomi* aizdomas pret mani. Tad gāju uz *Promi* un *AA*, lai saņemtu ārzemju žurnālista apliecību un atļauju klausīties ārzemju raidītājus. Protams, ka ļaudis bija pārsteigti, redzot mani, bet visur tiku laipni uzņemts, un visas formalitātes izdevās ātri nokārtot. Kad atgriezos no iestādēm, Fricis paziņoja, ka viņš runājis ar policijas prezidentu, kas apsolījis nomierināt *Vomi* pārstāvjus, bez tam Helldorfs noskaidrojis, kur patlaban atrodas mani vecāki, proti, izceļotāju un bēgļu nometnē Nekarsulmā.

21. martā

Divas dienas pēc ierašanās Berlīnē aizbraucu pie Krieviņa. Viņš mani uzņēma ļoti sirsnīgi. Nodevu viņam Zentas Mauriņas sveicienus un apcietinātā pulkveža vēstulīti. Īsos vārdos informēju viņu par stāvokli Rīgā. Tad Krieviņš pastāstīja, kas noticis šajā pusē. 1. decembrī Šveicē pulcējušies četri mūsu bijušie sūtni, sanāksmē

piedalījies arī bijušais ministrs Alfrēds Bērziņš. Nodibināta Latviešu nacionālā komiteja ar organizācijas komiteju. Viņš, Krieviņš, vājās veselības dēļ neesot tur piedalījies. Bez tam viņam nepatīkot tendence Vācijas—Padomju Savienības kara priekšvakarā saistīties ar sabiedrotajiem. Vispirms jānogaidot, kā vāciešiem veiksies. Protams, ka «naciķi mums brīvību nepienesīs uz sudraba paplātes». Taču pagaidām mums būtu jāorganizējas, nesaistoties ar vienu vai otru pusi. No Šveices A. Bērziņš braucis uz Romu pie bijušā sūtņa Spekkes. Pēc tam, nokļūvis Berlīnē, viņš ticis apcietināts. Tagad viņš, Krieviņš, pūloties panākt bijušā ministra atbrīvošanu. Bērziņš, pārvērtēdams savu izbijušā Latvijas ministra nozīmi, bijis naivs un iedomīgs — ne tikvien saskarsmē ar Berlīnes latviešiem, bet arī ar vāciešiem, ar kuriem veltīgi mēģinājis nodibināt sakarus. Krieviņš esot Bērziņu brīdinājis no šejienes latviešiem, jo tie, kā parasts, esot sašķēlušies naidīgos grupējumos. Pērkonkrustieši, mēģinādami pielabināties naciķiem, pasteigušies jau sastādīt «šaubīgo latviešu sarakstu», kurā iekļauts arī Bērziņš. Plensners no tādām izrīcībām distancējies un pulcinot ap sevi karavīrus. Viņam palīdzot tādi vīri kā pltn. Deglavs, pulkv. Silgailis, pulkv. Janums, pulkv. Galindoms, pltn. Pētersons, laikam arī pltn. Freimanis u. c. Plensners stāstījis, ka arī divi trīs baltvācieši, bijušie Latvijas armijas virsnieki, izteikuši vēlēšanos viņam piebiedroties.

Par igauņiem sūtnis zināja stāstīt, ka vācieši esot mudinājuši bijušo militāro atašeju Jakobsenu dibināt reprezentatīvu organizāciju, kas varētu uzrunāt tautu Igaunijā, jo ar igauņu karavīriem jau esot panākta «vienošanās par kopīgi ejamo ceļu». Šajā sakarā igauņu pulkvedis nākamajās dienās došoties uz Stokholmu un Helsinkiem.

Krieviņš apbrīvoja lietuviešu rosību. Viņi jau pagājušā gada decembrī bijušā sūtņa pulkv. Škirpas dzīvoklī nodibinājuši aktīvistu grupu, kurā ietilpuši visu partiju pārstāvji, izstrādājuši Lietuvas atbrīvošanas programmu, kā arī izveidojuši izpildkomiteju, par kuras vadītāju ievēlēts Škirpa. Tas ar lietuviešu programmu iepazīstinājis Ribentropa biroja Baltijas nodaļas referentu, baltiešu draugu Dr. Kleistu, kas Škirpas ierosinājumus virzījis tālāk. Bez tam pulkvedis uzņēmis sakarus ar Austrumprūsijas gestapo vadītāju Dr. Grēfi un armijas pretizlūkošanas dienesta pltn. Grēbi. Ar šo vāciešu palīdzību šejienes lietuviešiem izdevies uzņemt sakarus ar tautiešiem dzimtenē un izveidot Lietuvā ietekmīgu pretestības organizāciju. Grēbe paskaidrojis, ka Baltijas valstu neatkarības atjaunošanai nelikšot nekādas šķēršļus ceļā, ja tik lietuvieši, latvieši un igauņi cīnītos pret krieviem. Uz manu iebildi: «Tik vienkārši nu gan tas neies — būs vēl jārunā par «pagātnes grēkiem»,» — Krieviņš piekrītoši pamāja ar galvu: «Pilnīgi pareizi!» Tad sūtnis piebilda, ka Škirpa saņēmis no Londonas informāciju — Anglijas ārlietu ministrs, uzzinot par padomju karaspēka iebrukumu Lietuvā, teicis: «Tas man ir vienalga!» Tā kā Škirpa vēl neesot aizmirsis Čērčila prieku par to, ka Maskava slēgusi ar Igauniju un Latviju bāžu līgumu, lietuvieša dusmas uz Angliju esot gandrīz tikpat lielas kā uz Padomiju. Atvadoties Krieviņš man iedeva Briča un Plensnera adresi un piemetināja: «Atnāciet vēl kādreiz, parunāsim, kas darāms dzimtenes atbrīvošanas labā. Tieši tagad Berlīnē vajadzīgi cilvēki, kas pazīst gan naciķus, gan apstākļus Latvijā!»

Lielu prieku piedzīvoju, tiekoties ar Briča kundzi — vīra nebija mājās —, viņai pat asaras saskrēja acīs. Kad beidzu stāstījumu par savām gaitām dzimtenē, viņa nopūšoties piebilda: «Paldies Dievam, dzīvojam te labāk nekā Rīgā, bet viegli mums te tagad arī neiet.» Briča kundze apstiprināja Krievīņa teikto, ka latvieši cits citu apkarojot un denuncējot. Viņa slavēja Vrukus — Vruka kungs palīdzējis Bricim dabūt darbu, bet Vruka kundze savukārt sagādājusi darbu Krūkļa jaunkundzei kādā vācu firmā. Zināmu disonansi radīja mans muļķīgais jautājums, kāpēc viņa 1940. gada jūnijā sagrozīja Bērziņa atbildi — viņš taču bija teicis: «Lai brauc mājās!», kas nozīmēja, ka man jāpaliek Berlīnē. Briča kundze kļuva bāla kā palags, un, mēģinot kaut ko pateikt, lūpas sāka raustīties — sapratu vienīgi vārdu «lūdzu». Nevēlēdamies viņu ilgāk uztraukt, mainīju tematu. Arī Briča kundze atvadoties piekodināja katrā ziņā viņus apmeklēt: «Vīrs priecāsies, jūs viņam arvien palīdzējāt!»

Nākamajā dienā ap pusdienas laiku man piezvanīja fon Zē. Es neesot ievērojis viņa norādījumu un ticies ar latviešiem. Tagad manu lietu kārtojot gestapo. Fon Zē minēja ierēdņi, pie kura man jāgriežoties. Pēcpusdienā aizbraucu pie šā gestapo ierēdņa, lai beidzot uzzinātu, ko naciķi man pārmet. Saruna nebija patīkama, bet salīdzinājumā ar pratināšanu Rīgas NKVD mītnē tīrais nieks. Man pārmeta šādus «pārkāpumus». Pirmkārt, es esot izsekojis Muntera gaitām Berlīnē, lai ziņotu Rīgai par varbūtēju ārlietu ministra nodevību. Otrkārt, es esot arvien kritizējis naciķu politiku. Treškārt, es esot sūtniecības darbiniekus kūdījis pret naciķiem. Ceturtkārt, aizrāvis naidā pret Hitleru, es esot 1939. gada pavasarī brīdinājis sūtni, ka arī viņam drīz likšot sveicināt ar «*Heil Hitler!*» Piektkārt, es esot draudzējies ar TASS pārstāvi Fiļipovu. Sestkārt, es esot nelegāli ieradies Vācijā. Uz šiem pārmetumiem sniedzu šādas atbildes. Pirmkārt, droši vien kāds būs dzirdējis, ka direktors Bērziņš 1937. gadā man ieteica turēt acis vaļā, ja pamanu kaut ko, kas apstiprinātu dažu latviešu virsnieku baumas, ka Munters Berlīnē slepeni tiekoties ar naciķu vadību. Otrkārt un treškārt, mani nevarēja iepriecināt vācu preses un naciķu runasvīru nepamatotie uzbrukumi Latvijai — šādu pārmetumu bija ļoti daudz, un es arī nedrīkstēju akceptēt, ka Latvijas žīdu tautības pilsoņus 1938. gada rudenī piekāva un aplaupīja. Ceturtkārt, sūtnis kādā 1939. gada marta dienā, ienākdams kabinetā, jokodamies sveicināja ar «*Heil Hitler!*» — protams, ka arī mana piebilde šajā sakarā bija tikai joks. Piektkārt, ar Fiļipovu tikos vienīgi vācu ierēdņu klātienē — preses konferencēs un reizes trīs vai četras Vācu automašīnu klubā pusdienās. Sestkārt, Vācijā neesmu ieceļojis slepeni vai ar viltotiem dokumentiem — to var noskaidrot, pajautājot pretizlūkošanas darbiniekam Lindem vācu sūtniecībā Rīgā.

Man jāatzīst, ka gestapo ierēdnis visus manus iebildumus rūpīgi un korekti atzīmēja. Bet tas daudz nelīdzēja, jo pratināšanu viņš beidza ar paziņojumu: «Jūs nespējāt pārmetumus atspēkot. Mēs turpināsim jūsu lietu izmeklēt, jo tieši tagad, kad Vācijā uzturas lielāks skaits latviešu, mums jāizolē musinātāji. Tādēļ jums aizliegts uzņemt sakarus ar Berlīnes latviešiem. Protams, ka aizliegums attiecas arī uz sarakstīšanos ar draugiem un paziņām Latvijā. Tā kā jūs neievērojāt fon Zē norādījumu, jums ik nedēļu būs jāpiesakās jūsu policijas iecirknī!» Tātad gestapo

turpinās raknāties. Pārmetums sakarā ar Munteru nebija pamatots, tāpat pasaciņa par draudzību ar Fiļipovu (šķiet, ka šis punkts izvirzīts, lai novērstu uzmanību no denuncianta). Arī pārmetums par it kā nelegālu ieceļošanu Vācijā man nesagādāja rūpes, jo *Vomi* pārstāvji pārsteigti konstatēja, ka visi mani papīri ir kārtībā. Toties rūpes man sagādāja pārmetumi par kūdišanu, naciņu ārpolitikas kritizēšanu un zobošanos par sūtņa «*Heil Hitler!*» sveicienu. Šos pārmetumus nevarēju atspēkot. Radās drausmīgais jautājums: kas mani denuncējis? Gestapo, manuprāt, pieļāva milzīgu kļūdu, pieminēdama sarunu ar sūtni 1939. gada pavasarī, kurā piedalījās vienīgi Krieviņš, Plensners un es, jo tas noveda pie secinājuma, ka vai nu pulkvedis, vai sūtnis ir gestapo ziņotājs! Tikpat satricinošs bija atzinums, ka tagad man būs grūti, jā, turpat neiespējami īstenot to, ko biju apņēmis — un ko biju apsolījis R. Bērziņam, Jankavam un citiem — darīt visu Latvijas valsts labā. Kad visu to biju atstāstījis Fricim, viņš mani mierināja, aizrādīdams, ka to, ko gestapo pārmetot man, varot pārmet 90 procentiem ārzemju pārstāvniecību darbinieku — tikai viņu starpā neesot tādu denunciantu kā latviešos. Tā kā viņa paziņas, Latvijas vācieši, varot apliecināt, ka es arvien esot bijis labvēlīgi noskaņots pret baltvāciešiem un arvien izteicies par Latvijas un Vācijas sadarbību, tad viņam un grāfam Helldorfam nebūšot grūti mani pasargāt no gestapo vajāšanas. Taču man turpmāk jāievērojot šīs iestādes norādījumi.

Apciemoju Kroniku, Prohāzku, Bojano un Blokzīlu. Habiburu Rāmanu un Stachivu neizdevās sazvanīt, arī Vencela kundzi ne. Hartmaņa kundze mani ielūdza sestdien vakariņās — vīrs esot uz trim dienām dienesta darīšanās Berlīnē. Tidke ielūdza svētdien viesoties pie viņa. Kad piezvanīju Ungārijas preses atašejam Dr. fon Monostoram, viņš iesaucās: «*Pas possible, un appel de l'enfer!* (Tas taču nevar būt — tālruņa zvans no elles!)»

22. martā

Es melotu, ja apgalvotu, ka, ienākdams AA preses konferenču zālē, nebūtu bijis uztraucies — kaut neesmu drošs, vai manu izjūtu tajā brīdī varēja apzīmēt par uztraukumu. Pēdējo reizi te biju pirms deviņiem mēnešiem, lai atvadītos no kolēģiem. Daži jau zināja, ka esmu atkal Berlīnē un ka darbošos par korespondentu, tomēr vairums žurnālistu bija ļoti pārsteigts. Pēc sirsnīgas apsveikšanas paziņas mani apstāja, jautājot par maniem piedzīvojumiem un noskaņojumu Padomju Savienībā utt. Kad ieradās konferences vadītājs, sūtnis Brauns fon Štumms, nācās meklēt brīvu vietu. Vienīgais brīvais krēsls atradās blakus Fiļipovam. Krievs bija tik pārsteigts, ka spēja izgrūst pār lūpām vienīgi «Vi? (jūs?)» Konferencei beidzoties, viņš samērā bargi uzprasīja, kādēļ es esot atstājis Padomju Savienību. Atbildēju asāk nekā vēlējos: «Ne Padomiju, bet Latviju. Atgriezos taisni tādēļ, ka man ar jūsu valsti nav pa ceļam. Redziet, es neesmu Majakovskis (dzejnieks, Oktobra revolūcijas trubadūrs. Savā dzejā jūsmoja par padomju pasi. 1930. gadā nošāvās, nespēdams paciest komunistiskās valsts varmācību) — es neilgojos pēc padomju pases, bet pēc brīvas dzīves!» Fiļipovs, nebildis ne vārda, pagriezās un aizgāja.

Vakariņās biju pie Hartmaņiem. Līdz šim es Berlīnē nekādas lielas pārmaiņas nebiju pamanījis, bet šovakar pie draugiem atskārtu, ka noskaņojums mainījies. Hartmaņus māca rūpes par nākotni. Kopš Anglija noraidījusi Hitlera miera piedāvājumu, intelīgences un armijas aprindās valdot pārliecība, ka karš ieilgšot un prasīšot jaunus upurus. Hartmaņi bija ļoti mīļi — piedāvāja pat istabu, ja es gadījumā nevēlētos palikt pie Friča. Apzinādamies, cik dārgs Hartmaņiem tagad ir katrs brīdis, ko viņi var pavadīt divatā, atvadījos jau plkst. 22.00.

Atcerējos, ka padomnieks Dr. Štaudachers (*AA* bij. Baltijas preses referents), izsniedzot man *AA* preses kluba karti, bija laipni ieteicis apmeklēt klubu. Manā prombūtnes laikā tur esot daudz kas mainījies. Aizgāju. Pārvaldnieks Gross, kuru pazinu jau no agrākiem laikiem, ielūdza uz glāzi sekta un pusstundu mani izprašāja, vai krievi patiesi ar lielu karaspēku stāvo pie Vācijas robežām. Vēlāk viņš parādīja jauno bibliotēku un lielo zāli ar mazu skatuvi un ruletes galdu. Atvadoties viņš mudināja iegriezties bārā, kas nesen atvērts mazajā pagrabā telpā.

Atvēris durvis, paliku brīdi stāvo. Palsajā gaismā, cigāru un cigarešu dūmu mākoņos, bija grūti saskatīt kāpnes. Pagaidīju, kamēr acis aprada ar krēslaino gaismu. Nebiju vēl nokāpis pa kāpnēm, kad no tuvākā galda puses atskanēja stiklu šķindoņa — dzirdēju kādu sievieti pārsteigtu iesaucamies. Labāk ieskatījies, pazinu Manonu Ērfūru ar kādu augstāku *AA* ierēdni. Pasveicināju un devos pie bāra, kur piesēdos pie vecajiem kolēģiem, beļģa Lekrinjē un ungāra fon Zaturecka. Nebiju vēl paguvjis pasūtīnāt dzeramo, kad mums piebiedrojās dejojāja. «Vakar man kāds paziņa stāstīja, ka jūs esot nošauts. Tādēļ es pirmīt, ieraudzīdama jūs pie bāra ieejas, iekliedzos un apgāzu vīna glāzi.» Tā kā ap mums sāka pulcēties vairāki viesi, aicināju viņu apsēsties pie galdiņa. Tur apjautājos par viņas pavadoņi — man šis vīrs nelikās simpātisks. «Ak, lai tas vecis iet mājās — zinu, ka tā nav pieklājīgi, bet ļoti gribas uzzināt, kā jums klājies un ko tagad domājat darīt.» Arī viņai bija šis tas stāstāms. Ērfūrai piedāvāts solodejojājas līgums gan Prāgas, gan Vīnes operā, bet viņa izšķīrusies palikt Berlīnē, jo šī pilsēta arī ir viens no ievērojamākiem Eiropas mākslas centriem. Mandusa kundze decembrī mirusi ar infarktu. Dejojāja stāstīja par augošo strādnieku nemieru sakarā ar darbalaika pagarināšanu un pārtikas devu samazināšanu (kaut gan fabrikas strādnieks saņemot gandrīz divtik kā skolotājs). Starplaikā Ērfūra divas reizes bijusi Hitlera «kamīna vakara» viesē. Gribēdams pierādīt, ka viņš liels mākslas cienītājs, ASV nīdējs Hitlers ielūdzis arī Ņujorkas dejojāju Mikiju Braku (*Micky Brac*). Viena naktī pavadīju Ērfūru mājās. Atvadoties dejojāja teica: «Jūs agrāk arvien bijāt nopietns, bet tagad jūs liekaties sadrūmis. Pasakiet, ja varu jums kaut kā palīdzēt!» Pateicos un devos mājup — ar likumu, jo nespēju paiet garām mūsu bijušajam sūtniecības namam.

23. martā

Dīvaina diena. Atmodies redzēju, ka ārā spīd saule. Jutos apmierināts, bet tad, apzinoties, ka atrodos trimdā, ķermeņi tūdaļ pārņēma stingums, bet garu — skumjas un naidis. Kaut ko līdzīgu biju pirms neilga laika piedzīvojis Rīgā. Drūmo

noskaņojumu pastiprināja Friča jautājums: «Kāpēc tu tagad, iedams uz pilsētu, neej Budapeštas ielas, bet Licova laukuma virzienā?» Klusēju. Vai tad man bija viņam jāskaidro, ka man tādā gadījumā nāktos iet pa Burggrāfa ielu gar bijušo dzīves un darba vietu, kur acis vēltīgi mēģinātu ieraudzīt sarkanbaltsarkano karo-gu.

Atgriezies savā istabā, nostājos pie loga. Ielas pretējā pusē atradās mans agrākais dzīvoklis pie fon Pficnera kundzes, kur dzīvoju 1938. gada ziemā. Savāda sajūta: jūtos it kā atgriezies, bet ne mājās. Zinu, ka šodien neesmu vairs tas, kas biju vēl pagājušā gada augustā. Atgriežoties dzimtenē, nācās piedzīvot, kā jaunā vara brutāli iznīcina mūsu brīvības laika ideālus un mērķus. Bija kauns, klausoties Jankava un kapt. Branta stāstījumā, ka pēc bāžu līguma parakstīšanas liela daļa pazīstamo latviešu ierēdņu un sabiedrisko darbinieku, nacionālo saukļu kliedzēju, cittautiešu nīdēju un šovinistu, nez cik zemu klanījušies padomju sūtniecības darbinieku priekšā, paši ielūdzoties krievu sūtniecības svinībās un drūzmējoties Padomju Savienības—Latvijas tuvināšanās biedrības sarīkojumos. Neviens no toreizējiem politiķiem valsts mērogā nepacēla balsi, lai brīdinātu no sadarbības ar Padomiju vai lai protestētu pret krievu bāzēm — izņemot R. Bērziņa *Letu!*

Atgriezies no izbraukuma, Fricis man pasniedza rūpīgi sasietu saini, piebilzdams, ka drīkstu to atvērt tikai īsi pirms gulētiešanas. Viņš apjautājās, vai es nevēloties braukt uz Vīni, kur 25. martā sakarā ar Dienvidslāvijas pievienošanos Triju valstu paktam notikšot svinīgs akts. *Promi*, kā parasts, gādāšot par braucieni un viesnīcu, bez tam Bukarestē man droši vien piešķiršot kabatas naudu 100 RM apmērā. Pateicos par piedāvājumu, bet nevēlos doties uz Vīni, kamēr mani vēl dienu un nakti nodarbina Rīgas pārdzīvojumi.

Īsi pirms likot gulēt, atvēru Friča atnesto sainīti. Tajā atradās — vaskadrānā ietītas — manas dienasgrāmatas! Pirmajā brīdī satrūkos. Tad uzmeklēju draugu, lai pateiktos. Var būt, ka man tagad ar dienasgrāmatu palīdzību izdosies atrast saskari ar savu kādreizējo «es».

25. martā

Pēcpusdienā Fricis ieradās ar svarīgiem jaunumiem. Ministra konferenču (pie Gebelsa) beigās viņu uzrunājis *Promi* Austrumu nodaļas un Antikominternes vadītājs Dr. Tauberts, kas apjautājies par mani: «Kur paslēpāt savu draugu?» Izrādījās, ka Friča draugs, policijas prezidents grāfs Helldorfs, ir arī Gebelsa un Dr. Tauberta labs paziņa. Antikominternes šefs meklējot speciālistus Austrumeiropas jautājumos. Šajā sakarā viņš vēloties ar mani aprunāties. To atstāstot, draugs piebilda, ka viņš būtu Taubertu lūdzis pieņemt mani audiencē, ja tas nebūtu pats no sevis nācis ar šo ierosinājumu. Nolēmu pieņemt Tauberta aicinājumu, tāpēc ka visas pazīmes rāda — politiskā atmosfēra Austrumeiropā kļūst jo dienas, jo spiedīgāka. Tādā situācijā darbs Antikominternē ir «*the real thing*»*!

* *The real thing* (angļu val.) — tieši tas, kas vajadzīgs.

Liktenīga diena. Esmu kā reibonī. Kaut jūtos noguris, jāatzīmē lielais un nozīmīgais notikums. Pēc AA preses konferences, kurā valdība liels satraukums, jo dienvidslāvi padzinuši savu valdību, kas tikko kā Vīnē parakstījusi līgumu par Belgradas pievienošanu Triju valstu paktam, ierados pie Dr. Tauberta. Pēc īsa ievada Antikominternes vadītājs nonāca pie lietas. «Dodu jums pusotras stundas laika, lai man pastāstītu, kā jums Rīgā klājies un ko jūs tur esat piedzīvojis, — citu neko.» Kad biju visu izstāstījis, Tauberts jautāja, vai es varot plkst. 19.00 ierasties pie viņa vakariņās. Protams, ka varēju!

Uzturējos pie viņa līdz plkst. 22.00. Nelielajā, mazliet patumšajā darbstabā bija klāts galds divām personām. Vakariņas bija pieticīgas — kā jau kara laikā. Pēc tam namatēvs atkorķēja viņa pudeli. Tad Antikominternes šefs sāka jautāt — par krievu noteikšanu Latvijas komunistiskajā partijā, no kādiem apgabaliem ierodas krievu uzraugi, kādas drošības iestādes darbojas Latvijā, kā sarkanās armijas klātbūtne ietekmē krievu un latviešu attiecības, kāds noskaņojums valda strādniekos, ko krievi runā par Rietumeiropu, it īpaši par Vāciju utt. Centos sniegt iespējami precīzas atbildes. Pēc kāda laika Tauberts jautāja: «Vai vēlaties pie manis strādāt? Pašreiz Antikominternē nav īsta Baltijas valstu lietpratēja; pirms kāda laika atlaidu divus nespējīgus darbiniekus. Mani neinteresē manu līdzstrādnieku personiskie uzskati vai sapņi, bet gan informācija par realitāti Austrumeiropā, t. i., patiesība, kas bieži mēdz būt nepatīkama un rūgta. Bez tam gaidu no saviem līdzstrādniekiem, lai viņi man pilnīgi uzticētos. Vai esat ar mieru?» Kad piekritu, Tauberts paziņoja, ka es varot uzsākt darbu 1. aprīlī. Sākumā man maksāšot 550 RM mēnesī. Tā kā līdz 1. maijam neviens — izņemot Frici — nedrīkstot zināt, kādā iestādē darbojos, esot ieteicams, ka es pagaidām līdztekus turpinātu savu žurnālista darbu. Tāpēc es darba laikā drīkstot apmeklēt AA preses konferences. Mani pārsteidza Tauberta ļoti atklātā valoda par Antikominterni, viņu pašu un Gebelsu. «Jūsu darbavieta atrodas Potsdamas ielā 17. Ribentropa politikas dēļ nedrīkstam lietot vārdu «Antikominterne», tādēļ uz izkārtnes pie durvīm rakstīts: «Āzijas vēstures institūts». Es gan esmu partijas biedrs, bet jūtos pirmām kārtām kā vācietis, kam rūp savas valsts nākotne. Diemžēl Vācija pēdējos gados pieļāvusi lielas kļūdas — it sevišķi ārpolitikā. Hitlers nespēj visu pārskatīt. Bet lielākā nelaime ir tā, ka viņa padomdevēji Ribentrops, Rozenbergs, Himlers, kā arī Lammers, ir utopisti, sapņotāji un prātu zaudējuši cilvēki. Gebelss toties ir pavisam cita kaluma vīrs, bet viņam pašreiz nav lielas teikšanas. Taču esmu pārliecināts, ka propagandas ministra ietekme turpmāk manāmi pieaugs. Tādēļ, neraugoties uz to, ka jāstrādā slepenībā, Antikominternei jādarbojas ātri, precīzi un efektīvi. Gebelss šo organizāciju nelikvidēja, jo viņš uzskata Ribentropa—Molotova paktu par liktenīgu kļūdu. Viņš pat sekoja Antikominternes ieteikumam un aizliedza vācu preseī un radiofonam atzīmēt Staļina 60. dzimšanas dienu vai pieminēt Krievijas un Prūsijas militāro sadarbību cīņā pret Napoleonu, kā arī kinoteātros izrādīt krievu «uzvaras» filmu par karu pret Somiju.» Atvadoties

5. Das von uns geprägte Schlagwort: „Die Vereinigten Staaten werden bis zum letzten Engländer kämpfen“, hat sich bereits ausgewirkt und soll systematisch weiter verwandt werden.

Vgl. 28. März 41, 10. Fs. 5. Apr. 41, 3.

6. Herr Dr. Bömer soll Transocean nochmals nahelegen, daß der Belgrader Transocean-Vertreter Köster sofort abreisen muß, da für sein Leben keine Sicherheit gewährt werden kann.

Die Evakuierung der Deutschen aus Belgrad war bereits am 30. März erfolgt.

7. Der Minister wünscht am Sonnabend vor der Konferenz schon um 10.45 h die Herren Wildoner, Spletstößer und Dr. Theil zu sprechen, um ihnen Anweisungen für den Rundfunk zu geben.

8. Herr Fischer soll die Presse anweisen, keine Fußballstars herauszustellen und nicht ausgerechnet jetzt langatmige Erörterungen über die Zweckmäßigkeit dieser oder jener Spielart zu beginnen, da solche Veröffentlichungen in der jetzigen Zeit deplaciert wirken.

9. Herr Fischer soll die Presse anweisen, die Besprechungen des Films „Ohm Krüger“

Izvilkums no Belkes grāmatas *Slepenas ministra konferences* ar norādi uz Ernesta Treiguta drauga Dr. Friča Teila piedalīšanos apspriedēs pie Gebelsa.

Tauberts piemetināja: «Šovakar nejautāju, kādēļ jūs pieņēmt manu piedāvājumu, bet gan jau pienāks diena arī šim jautājumam!»

Kad atgriezās pie Friča, mani sagaidīja negaidīti viesi: Tīdke ar kundzi. Svētdien, viesodamies pie viņiem, biju tur aizmirsis savu mazo portfeli ar dokumentiem — tajā atradās arī mana tagadējā adrese. Lai aiztaupītu man tālo braucienu, Tīdke pēc teātra izrādes bija nolēmis ar sievu iegriezties pie manis un nodot somu. Lieliskā saskaņā pavadījām labu laiku, tērzējot par skatuves mākslu, — biju pārsteigts, cik labi Fricis ir informēts par teātra dzīvi.

Izvadījis viesus, draugs vēlāk apjautājās, ko es domāju par Tauberta piedāvājumu. Atbildēju saskaņā ar patiesību: «Izšķīros piedāvājumu pieņemt — nevis aiz emocionāliem, bet ļoti lietišķiem apsvērumiem. Vācija gatavojas karam pret Krieviju, t. i., pret varu, kas okupējusi manu dzimteni un iznīcinājusi Latvijas valsti. Nedomāju, ka Hitlers atjaunos mūsu neatkarību, sagaidāms protektorāta vai, labākajā gadījumā, Slovačijas statuss — tas būs daļēji atkarīgs no latviešu līdzdalības cīņā pret sarkano armiju. Bez tam Hitlers un viņa pārspīlētais režīms nevaldīs mūžīgi. Kaut kad nāks cita valdība. Līdz ar to Baltija nezaudēs savu piederību pie Rietumeiropas. Ja karš beigsies ar naciņu sakāvi, tad diez vai radīsies iespēja atjaunot Baltijas valstis, un kas zina, cik baltiešu vispār būs palicis Igaunijā, Latvijā un Lietuvā. Šobrīd atbalstāms viss, kas sola mainīt pašreiz valdošos apstākļus Latvijā, tad redzēs, kas un kā būs. Būdam trimdinieks, Berlīnē centīšos visiem spēkiem palīdzēt savai dzimtenei un pagaidām neredzu citas iespējas, kā atbalstīt

to varu, kas visdrīzāk spēj pieveikt Latvijas okupantus. Daru to, nedomādams, kā vēlāk cilvēki spriedīs par šo manu izšķiršanos.»

Piemirsu atzīmēt: Tauberts, runādams par Ribentropa—Molotova paktu, uzsvēra, ka AA šo līgumu izstrādājusi ļoti pavisī. Ribentrops neesot īsti apjēdzis, ko nozīmē «ietekmes sfēra» un ka Maskava nolēmusi pakļaut Latviju savai varai, citādi viņam nebūtu bijis jālūdz Hitlera atļauja «atdāvināt» krieviem Liepāju un Ventspili. Vācijas sūtnis Tallinā ziņojis par traku atgadījumu. 1940. gadā kāds pazīstams igauņu politiķis viņam iesniedzis uzsaukumu dibināt Igaunijas un Somijas ūniju — tanī ietilptu arī Vidzeme un Ziemeļlatgale —, kas kopā ar Vāciju cīnītos pret Padomiju. Lietuvieši un latvieši būtu pārvietojami uz Krieviju, lai viņu vietā varētu noņemt vācu zemniekus. Fricis apstiprināja, ka par šo ierosinājumu lasījis kādā AA korespondencē.

30. martā

Vecāki vēl arvien atrodas Nekarsulmas nometnē. Nosūtīju viņiem pusi savas algas. Vakar, iedams pa Kūrfirstendammu, satiku savu skroderi Volki, kas mani ielūdza pie sevis. Tur viņš mani pacienāja ar kafiju un konjaku. Skroderis solījis man katrā laikā pašūt uzvalku arī bez nepieciešamās «drēbju kartītes».

Šodien, nodevis Bukarestei savu ziņojumu, nolēmu iziet pastaigāties, lai paelpotu svaigu gaisu. Tā kā nebiju tālu no Vruku mājām, iegriezos pie viņiem. Vecais barons atvēra durvis. Mani ieraudzījis, viņš pārmeta krustu, bet kundze labu laiku stāvēja mēma un sastingusi, līdz kamēr mani beidzot apkampa. Arī Vruki bija nesen dzirdējuši, ka es it kā esot miris. Vruka pirmais jautājums bija, kā viņš varot man un vecākiem palīdzēt. Viņš priecājās, dzirdēdams, ka sāku Berlīnē pamazām iekārtoties. Piepeši atsprāga durvis un tajās parādījās Krūkļa jaunkundze, kuru Vruka kundze bija informējusi par manu ierašanos (Vruki viņai bija sagādājuši darbu un dzīvokli namā, kurā paši dzīvo). Namatēvs vairākkārt sauca meitu: «Nāc paskaties, kas ieradies!» Beidzot mātei izdevās viņu pierunāt — Vruka jaunkundze ienāca bāla, saraudātām acīm. Kad apjautājos, vai varu viņu jau uzrunāt ar «kundze», viņa tikai atmeta ar roku. Labu laiku paciemojies pie Vrukiem, posos ceļā. Bija jāapsolās, ka apmeklēšu viņus arī turpmāk. Atvadoties Vruka kundze man gaitenī teica, ka priecājos par manu «augšāmcelšanos». Zalge, kas tagad esot virsleitnants, šodien gribējis ierasties, lai noteiktu kāzu dienu.

19. un 20. aprīlī

«Apsveicam ar uzvaru Dienvidslāvijā; rīt droši vien kapitulēs arī Grieķija! Bet kāpēc jūs nekarojat pret saviem īstajiem ienaidniekiem — krieviem?» Tā man šovakar teica kāds *Curentul* redaktors, kad sazvanījos ar Bukaresti, lai nodiktētu laikrakstam savu komentāru. Pēdējā laikā ir gājis raibi. Kā bija paredzams, Hitlers steidzās pārmācīt dienvidslāvu jauno valdību, kas bija atsaukusī Belgradas pievienošanos Triju valstu paktam. 6. aprīlī vācieši iebruka Dienvidslāvijā un Grieķijā. Varbūt Hitlers šoreiz rīkojās pareizi, uzsākot karu Balkānos, jo dienu pirms tam

Staļins bija slēdzis ar Belgradu draudzības un neitralitātes paktu. Tomēr man šis Balkānu karš nepatīk, jo tas novilcina neatvairāmā vācu un krievu konflikta sākumu (daudzas vācu divīzijas, kas atradās Austrumvācijā, tagad operē Balkānos).

No Latvijas nav nekādu ziņu. Kādu dienu, apciemojot Vrukus, iegriezos arī pie Krūkļa jaunkundzes (zinādama, ka man ir problēmas ar gestapo, viņa par maniem apmeklējumiem nevienam nestāsta). No viņas uzzināju, ka Plensners neesot Berlīnē. Viņš, kā arī samērā daudz citu latviešu pazuduši, «lai gatavotos atbrīvot dzimteni» (divi vīri, kas ar to plātījušies, esot «par baumošanu» ievietoti cietumā). Pie Vrukiem bija omulīgi. Nerunājām par sāpīgiem jautājumiem — manīju, ka viņi cenšas man palīdzēt, lai es atgūtu garīgo līdzsvaru. Pēc vakariņām abas dāmas gāja gulēt, bet mēs ar namatēvu spēlējām šahu. Vecais kungs zināja stāstīt, ka vācu rūpnieku aprindās par Balkānu karu valdot liels nemiers, jo, pēc pēdējām ziņām, armijas munīciju un ieroču noliktavas Austrumvācijā uzrādot 30—45% lielu iztrūkumu. Vēlāk Fricis, kas bija svētdienu pavadītājs pie Tīdkes, stāstīja, ka Funks, ciemojoties pie aktiera, esot dzērumā iesaucies: «Cerēsim, ka serbi, kas jau reiz iebrūda Vāciju nelaimē, to neatkārtos, jo Hitlers ar karu Dienvidslāvijā zaudē vērtīgu laiku!» To pašu apstiprināja arī Aichers, pie kura biju uz kafiju. Rūdolfs tagad strādā kādā iestādē, kas saistīta ar AA.

Naktī no 9. uz 10. aprīli 50 angļu lidmašīnas bombardēja Berlīni. Izdega Valsts opera, divas baznīcas un trīs skolas. Nonāvēti 18, bet ievainoti 79 cilvēki.

1933. gadā Gebelss dibināja Antikominterni kā atsevišķu *Promi* iestādi. Tās vadītājs vēl pirms neilga laika bija Erts (viņš nebija partijas biedrs), kas ļoti asi uzstājās pret Rozenberga karagājieni pret kristīgo baznīcu. Šā iemesla dēļ Rozenbergs visiem spēkiem apkaroja Gebelsu. Taču Erts nepadevās, jo Antikominterni lielā mērā atbalstīja Rietumeiropas baznīcas (it īpaši Holandē un Beļģijā), Polijas garīdznieki, Krievu zinību institūts (brīvmūrnieki), kā arī konservatīvās aprindas Anglijā un Skandināvijā (te sakarnieka uzdevumus veica īpašs Skandināvijas ģenerālsēkretariāts). Līdzstrādnieku vairums ir vācieši no Krievijas, Rumānijas, Polijas un Somijas (divus baltvāciešus Tauberts pirms kāda laika izmeta). Reti kāds no viņiem ir naciņu partijas biedrs, un nekur citur Berlīnē neesmu dzirdējis tik asu kritiku par Ribentropa, Gēringa, Rozenberga un Himlera darbību kā taisni šajā iestādē.

Pašreiz Antikominternei ir šāda vadība: ģenerālvadītājs Dr. Tauberts, vadītājs mācītājs Baumbeks (no Krievijas) un palīgs Gielens (no Beļģijas). Centrālajai vadībai pakļautas daudzas nodaļas. Interesanti bija uzzināt, ka Antikominterne piecas nedēļas pēc Franko sacelšanās komandēja uz viņa štābu divus līdzstrādniekus, kas līdz frankistu uzvarai vadīja propagandas darbu. Bez tam Antikominterne gatavoja informācijas materiālus Kanādas, Grieķijas, Īrijas, Bulgārijas un Šveices valdībām un politiķiem, kā arī izdeva grāmatas un vairākas brošūras. Jau pirms Ribentropa—Molotova pakta slēgšanas naciņu partijai nepatika Antikominterne darbība (tā esot pārāk liberāla un neievērojot ģermāņu ideoloģiju), tādēļ tai uz pusi samazināja budžetu un neatļāva palielināt līdzstrādnieku skaitu. Vislielāko triecienu Antikominterne saņēma no Hitlera, kas 1937. gadā aizliedza rīkot lielu internacionālu antikomunistu kongresu, pamatodams aizliegumu ar aizrādī-

jumu, ka «varbūt Maskava būs mums vajadzīga cīņā pret Rietumeiropas plutokrātiem».

Pirmais temats, ar kuru nodarbojos Antikominternē, bija sarkanā armija Latvijā. To Tauberts man bija personiski uzdevis, jo mans stāstījums par sarkanarmiešiem esot atšķīries no ziņojumiem, kas saņemti no bēgļiem un baltiešu virsniekiem. Ņemot vērā to, ka sarkanā armija palika neuzvarēta, kaut gan tai nācās vienlaikus cīnīties kā pret baltajiem krievu ģenerāļiem, tā pret Polijas un ārzemju intervences karaspēku, un ka tā 1939. gadā Mandžūrijā bez lielākām grūtībām sakāva stipras japāņu vienības, uzskatu padomju armiju par nopietni ņemamu spēku. Patlaban nodarbojos — kopā ar kādu Sibīrijas ekspertu — ar Krievijas un Japānas attiecībām. Kad to būšu pabeidzis, ķeršos pie jautājuma «Kāpēc Staļins 1940. gadā atkāpās no savas ieceres boļševizēt Somiju?» Šo jautājumu pētījot, man laikam būs jābrauc uz Helsinkiem. Interesanti, ka pārskats par Maskavas un Tokijas attiecībām ir domāts Gebelsam, kas gatavo lielu iesniegumu Hitleram par Ribentropa kļūdaino Krievijas politiku.

NEPATĪKAMA ZIŅA NO STOKHOLMAS

22. maijā

Negaidīti ātri esmu spējis iekārtoties Vācijā. Fricis man solīja sagādāt dzīvokli. Viņa paziņa, dziedātāja, saņēmusi aicinājumu dziedāt Rostokas operā; savu Berlīnes dzīvokli viņa nodomājusi izīrēt. Varēšu tajā ievākties vasaras sākumā. Man nebūs grūtību šo labi iekārtoto dzīvokli (dziedātājas tēvs esot lielas ādu fabrikas īpašnieks) samaksāt, jo, strādādams divās darbavietās, nopelnu mēnesī pāri par 1000 RM. Protams, ka sūtu naudu arī vecākiem, jo tēvs, pārcietis plaušu karsoni, vēl nespēj strādāt. Gestapo neģēlības dēļ vecākus aprīlī izmeta no nometnes. Tēvu (63 gadus vecu, ar augstāko izglītību) norīkoja dzelzceļa stigas būvdarbos — strādājot aukstumā un lietū, viņš saslima, bet mātei un krustmātei jāstrādā grūts darbs veļas mazgātavā. Šo tirdišanu pamatoja ar norādījumu, ka viņi, lūk, esot Hitlera nicinātāja piederīgie. Negribēdama mani uztraukt, māte par visu to tikai vēlu atrakstīja. Uzzinājis par vecāku dzīves apstākļiem, pastāstīju to Fricim. Viņš nekavējoties no *Promi* (lai būtu iespaidīgāk) zvanija uz Nekarsulmu, un to pašu darīja arī grāfs Helldorfs kā policijas prezidents. Rezultātā tēvam apsolīta saimniecības vadītāja vieta kādā nelielā pilsētiņā (Bālingenē), bet māte ar krustmāti varēsot strādāt par skolotājām. Patiesi, mums ir laimējies. Pirms dažām dienām uzzināju, ka mans bijušais skolas draugs baltvācietis Kurts Feldmanis (repatriējās 1939. gadā) desmit mēnešus pavadījis ar ģimeni kādā nožēlojamā Pomerānijas nometnē. Viņš tagad dzīvo Lodzā, kur par kritizēšanu norīkots archivāra darbā (kaut viņš ir diplomēts statistiķis). Sieva un bērni slimojot. Nosūtīju viņam 300 RM — esam taču vienas zemes bērni.

Vācu aviācija, izpletņlēcēju vienības un karaflote kopš divām dienām Krētā sekmīgi cīnās pret angļiem un austrāliešiem. Lielu pārsteigumu sagādāja Hitlera vietnieks Hess, kas 10. maijā uz savu roku aizlidoja uz Angliju. Hitlers viņu apzīmē par garā slimu un līcis nošaut četrus Hesa draugus, kas palīdzējuši sagatavot lidojumu. Fricis man teica, ka Hess, zinādams Vācijas un Krievijas kara nenovēršamību, vēlēties pierunāt angļus izlīgt ar Vāciju, jo viņš sapratis, ka Hitlers nespējot cīnīties pret visu pasauli. Vēl sensacionālākas ziņas pienākušas no Belgradas. Vācu tanku vienība, kas kā pirmā ielauzusies Dienvidslāvijas galvaspilsētā, atklājusi slepenus dokumentus, no kuriem izriet, ka Maskava rīdījusi dienvidslāvus pret Berlīni un ka krievi piedāvājuši Vācijai naidīgajai jaunajai Belgradas valdībai «kopīgas politikas nodrošinājumam» kara materiālus. Hitlers, to uzzinot, esot iesaucies: «Tā kaut ko es paredzēju!» 20. maijā Hitlers esot Rozenbergu iecēlis par Austrumeiropas politisko vadītāju. Antikominternes vadībā kļīst baumas, ka Gebelss Rozenberga iecelšanu komentējis šādi: «Karš vēl nav sācies, bet Vācija ir jau zaudējusi pirmo kauju Austrumos!»

Nesen saņēmu vēstuli no ģen. Dankera (viņš rakstīja no Pozenes — diez kā viņš zināja, ka vēstule man sūtāma uz *Promi*-Antikominterni?). Ģenerālis lūdza, vai es varētu viņam palīdzēt iesaistīties kādā darbā, kas būtu par labu mūsu dzimtenei. Nekavējoties sazinājos ar Taubertu, kas ieteica, lai Dankers griežoties pie viņa personiski. To tad tūlīt ziņoju ģenerālim. Vakar mani darbā apmeklēja ļoti simpātisks vācu armijas pretizlūkošanas kapteinis (civilā) un uzdeva vairākus jautājumus. Vai 1940. gada vasarā kāds Latvijā brīdināja Plensneru no atgriešanās dzimtenē? Kas bija brīdinātājs? Vai pulkvedim bija draudzīgas attiecības ar Igenbergiem? Uz šiem jautājumiem nespēju atbildēt. Par Dankera raksturu un darbību Daugavpilī varēju atstāstīt to, ko biju dzirdējis no vecākiem: ģenerālis ir kluss, nosvērts un uzticams cilvēks, kas atturas no sabiedrības kņadas. Viņš nebija armijas mīlulis, jo, labi pārzinādams Padomijas attīstību, vairākkārt brīdināja no krievu briesmām, kritizēja mūsu drošības politiku, kā arī armijas slikto apbruņojumu.

Nepatīkama ziņa no Stokholmas. Biju šodien ielūgts pie Kronikas uz kafiju. Draugs man parādīja ziņojumu, ka Zviedrija un Padomju Savienība 30. maijā vienojušās par materiālo pretenziju regulēšanu attiecībā uz «Baltijas republikām». Citiem vārdiem, zviedri atzinuši Baltijas valstu iekļaušanu Padomju Savienībā.

Vakar pie manis ieradās Niks. Es viņam biju rakstījis, ka mūsu sūtniecības «mākleris», juvelieris un antikvārs Markovs, uzpērk vērtslietas. Nu Niks atsteidzās ar daudziem gredzeniem un aprocēm. Elmārs Dauge arī vēl tupot nometnē, nezinādams, ko darīt.

14. jūnijā

Rietumu demokrātijas cenšoties sanaidot Vāciju un Padomju Savienību. Tā šodien padomju oficiālā ziņu aģentūra *TASS* komentēja Zviedrijā un Šveicē izplatīto informāciju no Londonas, ka pie Krievijas robežas atrodoties vairākas vācu armijas cīņas gatavībā. Fricis smējās par *TASS* komentāru, piebilstot: «Man vakar kāds aviācijas ģenerālis stāstīja, ka priekš dažām dienām Zalcburgā vācu un

somu vadošo ģenerāļu starpā notikušas svarīgas apspriedes.» Brīdināju draugu no tik atklātas valodas, jo — kā mums abiem bija zināms — nesen *Promi* ārzemju preses nodaļas vadītājam prof. Bēmeram piesprieda četru gadu cietumsodu, jo viņš maijā Bulgārijas sūtniecībā uz jautājumu, kādas esot Berlīnes un Maskavas attiecības, reibumā atbildējis: «Esmu izraudzīts par Krimas apgabala pārvaldnieku!» Ja Gebelss nebūtu viņu aizstāvējis, Bēmers būtu saņēmis nāvessodu.

«LATVIEŠI, KARŠ IR SĀCIES!»

22. jūnijā

Vēl no rīta biju ļoti uztraukts un visu dienu pavadīju it kā reibonī. Tagad iestājies atslābums — esmu noguris, un mani pārņēmusi miera sajūta. Pēc dažām stundām būs pagājusi diena, kas solās būt nozīmīga ne tikvien Eiropas, bet visas pasaules turpmākajai attīstībai.

Taisni pirms nedēļas, t. i., svētdien, 15. jūnijā, saņēmu uzaicinājumu ierasties Antikominternes telpās. Tur man paskaidroja, ka mani ar mašīnu aizvedīsot uz mājām, lai sakravātu trīs virskreklus, divas apakšbikses un apakškreklus, vienu pidžamu un zobu suku. Jautātājiem man jāatbildot, ka dodos astoņu dienu ilgā izbraukumā. Pēc stundas mašīna apstājās pie glītas ēkas Viktorijas ielā 10, Berlīnes centrā. Pie ieejas un sētā ieraudzīju sargkareivjus — arī nama gaitenī. Man bija jādodas telpā, kurā sēdēja kādi seši kungi. Visi klusēja. Pēc laiciņa ieradās Antikominternes vadītājs mācītājs Baumbeks ar pusduci pavadoņu. Visi kopā devāmies blakustelpā, kur jau gaidīja divi civilisti ar partijas nozīmēm. Te Baumbeks mums paziņoja, ka šinī brīdī topot jauna Antikominternes nodaļa ar nosaukumu *Vineta*. Par administratīvajiem šefiem esot noteikti abi kungi ar partijas nozīmēm (viens no viņiem bija pazīstams SA vadītājs un Gebelsa adjutants). Katram no mums esot sava darbistaba ar divām gultām, jo telpā uzturēšoties dienu un nakti arī kāds kriminālpolicijas ierēdnis, kam jāuzmanot, ka neejam pie loga, lieki nesarunājamies un nelietojam tālrūni. Taču šie ierēdņi par mūsu darbu nedrīkstot neko zināt. Sadalot istabas, izsauca visu dalībnieku vārdus — dzirdēju krievu, igauņu, ukraiņu un lietuviešu vārdus. Sāku nojaust, kāds uzdevums mani te gaida. Kad ienācu savā istabā, «mans» kriminālpolicijas ierēdnis mani godbijīgi sveicināja. Neinteresējos tālāk par viņu, bet atvēru ar Baumbeka līdzdoto atslēgu lielo, melno ādas somu.

Pirmais uzdevums: uzsaukums latviešu tautai sakarā ar karagājiena uzsākšanu pret Padomju Savienību.

Otrais uzdevums: pārskats par krievu un komunistu lielākajām kļūdām Latvijā, kā arī ierosinājumi, kā visātrāk izravējams komunistu iespaids Latvijā.

Bez tam līdz 16. jūnija vakaram bija jāpārtulko kāds ducis dažādu norādījumu (piem.: «Ieeja aizliegta!» — «Uzmanību, mīnas!») un divas armijas pavēles, kā arī

kāda plakāta uzraksts — «Hitlers — atbrīvotājs». Somā atradu papīru, rakstāmos piederumus un vārdnīcu. Nosēdos un sāku tulkot. Darbu pārtrauca Tauberta ierašanās. Policists nekavējoties pazuda. Augstais šefs dažos vārdos paskaidroja, ka viņš ik dienu ar kādu no saviem līdzstrādniekiem būšot *Vinetā*. Šo nodaļu viņš esot radījis sadarbībā ar armijas vadību. Viņa sākotnējo ieceri dibināt apgādus un radioredakcijas, kas gatavotu grāmatas un raidījumus Austrumeiropas tautām (un kas sākumā darbotos Vācijā), Ribentrops, Rozenbergs un Himlers torpedējuši, uzzinādami, ka Antikominterne šajā lietā sadarbojas ar armijas vadību. Taču Gebelss esot viņam, Taubertam, apsolījis visus šķēršļus novākt no ceļa. Es esot vienīgais, kas viens pats pārstāvēt kādu tautu. Pārējos gadījumos norikoti divi vai pat trīs darbinieki. Ar to viņš vēloties apliecināt savu uzticību man. Pēc kāda laika es kā latviešu nodaļas vadītājs varēšot pēc sava prāta izraudzīt sev līdzstrādniekus. Tā kā mans pārskats par sarkano armiju paticis gan viņam, gan majoram Gēlenam (Antikominternes telpās darbojas arī daudz virsnieku), man uzticēšot vēl vienu uzdevumu, proti, sešas lappusēs uzvest plānu, kā propagandistiski sagraut Pado-miju. Šīs piezīmes domātas viņam personiski. Tad Tauberts mani iepazīstināja ar Gēlenu, kas vada Austrumu operācijas nodaļu vācu ģenerālštābā, — neliela auguma vīrieti ar lielām, pētošām acīm. Gēlens izteica vēlēšanos kaut kad uzzināt par sarkano armiju vairāk nekā to, kas rakstīts manā pārskatā. Kad paskaidroju, ka neesmu bijis karadienestā, viņš īsi noteica: «Žēl, vācu vai arī latviešu armijai tāds virsnieks būtu nodēvējis.» Ar to saruna beidzās. Man reiba galva — Gēlens runāja par latviešu armiju! Toties Tauberts, dodot norādījumus uzsaukumam latviešu tautai, atļāva lietot jēdzienus «brīvības atjaunošana» un «latviešu valdība», bet lūdza pagaidām nerunāt par «latviešu armiju» vai «suverenitāti», jo par Baltijas valstu neatkarības atjaunošanu un paredzamo kārtību nedz viņam, nedz Gebelsam, nedz arī armijas vadībai neesot nekādas jausmas. Viņš personiski, tāpat kā virsnieki, vēloties Baltijas federāciju, bet šo jautājumu izšķiršot Hitlers.

Rakstot un pārdomājot pagāja vairākas dienas. Varēju iet gulēt un celties, kad patika. Ēdienu (labu) izsniedza laikā no plkst. 8.00 līdz 20.00. Cigaretēs varēju saņemt, cik gribēju. Vienīgi sazināšanās ar pārējiem — izņemot virsniekus — bija ierobežota, un par iziešanu vai sakaru uzturēšanu ar ārpusauli nebija ko domāt. Padomijas propagandistiskās sagrāves metodikas uzmetumu gatavoju divos variantos: a) aicinot mazākumtautības (ukraiņus, baltkrievus, gruzīnus, armēņus, turkmēņus utt.) izmantot izdevību, lai atbrīvotos no komunisma un krievu jūga; b) aicinot krievus apzināties tautas mīlestību pret savu vēsturi, pieķeršanos ticībai un zemniecībai un, atceroties miljonu upurus, kuru skaitā ir arī daudz partijas biedru un virsnieku, padzīt krievu domāšanai svešos komunistu ideoloģijas sludinātājus, lai atgūtu personisku brīvību un atbrīvotos no kolchozu sistēmas. Abos variantos bija piebilde: Baltijas valstis netiek pieminētas tādēļ, ka tās nepieder pie Krievijas un līdz Ribentropa—Molotova pakta slepenā protokola parakstīšanai uzturēja draudzīgas attiecības ar Vāciju, balstīdamās uz 1939. gada martā (Lietuva) un jūnijā (Latvija un Igaunija) slēgtajiem līgumiem ar Berlīni.

Pārlasot manu uzsaukumu latviešu tautai, Tauberts jautāja, kāpēc es aicinot atbrīvot apcietinātos, aizsargāt objektus (tiltus, fabrikas, spēkstacijas, noliktavas

utt.), traucēt sarkanās armijas atkāpšanos, bet neaicinot tautu sacelties. Atbildēju, ka es to darītu, ja uzrunātu lietuviešus; Latvija atrodas tālāk no Vācijas, un sacelšanās prasītu lielus, bet veltīgus upurus, jo krievi varētu viegli apspiest sacelšanos i Latvijā, i Igaunijā. Tiklīdz fronte sasniegs Latviju, uzsaukumi, protams, kļūs kaujnieciskāki. Bez tam esmu pārliecināts, ka jau kara pirmajā dienā latvieši, kā arī igauņi sāks manāmi graut sarkanarmijas aizmuguri. Šefs tam pievienojās bez iebildumiem.

Šorīt mūs visus modināja jau plkst. 1.30. Ātri apģērbāties un paēdām. Tad mūs trīs automašīnās — ar policiju priekšgalā — aizveda uz lielo radiofona ēku. Tur septītajā stāvā mūs sagaidīja Tauberts ar vairākiem radiofona darbiniekiem, kas ātri pārbaudīja mūsu balsis. Bijām no katras tautas pa vienam «spīkeram» — kopā seši cilvēki. Pulkstenis rādīja trešo rīta stundu. Tad Tauberts pasniedza katram no mums īsu vācu valdības paskaidrojumu, kas bija nolasāms pirms mūsu uzsaukumiem. Antikominternes šefs aizrādīja, ka šī esot liktenīga diena mūsu tautām, kas aicināmas cīņā pret Padomiju. «Jo lielāka būs tautas cīņas griba, jo labāka būs tās nākotne!» Par Baltijas tautām viņš nešauboties, tās šā vai tā atrodoties citā pozīcijā, jo, cīnoties kopā ar vāciešiem, «stāv uz valstiskas iekārtas sliekšņa».

Bijām tikko pabeiguši tulkot vācu valdības paskaidrojumu, kad ieradās ziņnesis no Valsts kancelejas un nodeva Taubertam lielu aploksnī. Tas bija plkst. 3.18. Izlasījis vēstuli, mūsu šefs aizsmakušā balsī paziņoja: «Vadonis pavēl, lai pēc valdības paskaidrojuma nolasa viņa uzrunu vācu tautai. Ribentrops nevēlas jūsu uzsaukumus — tos nenolasīs. Steidzieties pārtulkot uzrunu — 38 minūtēs lielākajai daļai jābūt gatavai!» Man viņš ieteica sākt raidījumu ar mana uzsaukuma ievadvārdiem. Nepaguvis pārtulkot visu Hitlera tekstu (sators no tā necieta), ierados minūti pirms raidījuma nelielajā runātāja telpā. Aiz lielas stikla sienas sēdēja techniķis un Tauberts. Plkst. 4.00 techniķi deva zīmi sākt. Ieklepojos un, ieslēdzis mikrofonu, iespējami skaidri un noteikti pieteicu latviešu valodā Karaļauču raidītāju (tas translēja baltiešiem domātos raidījumus) — tad: «Latvieši, karš ir sācies!»

Pabeidzis savu darbu, izgāju gaitenī. Drebošiem pirkstiem izņēmu cigareti no etvijas — satraukts un dūsmīgs. Bija pienācis brīdis, kas lika satrūkties mūsu apspiedējiem un slepkavām. Beidzot! Bet kā man šis lielais notikums bija jāpie-dzīvo? Ar vilšanos un dūsmām, jo tas, ko vēlējos pateikt savējiem, atradās papīr-kurvī. Steigdamies no vienas telpas uz otru, Tauberts ieraudzīja mani. Negribēju viņu apvainot, bet tomēr pagriezu viņam muguru. Tauberts mani saķēra aiz rokas un ar nosvīdušu un sarkanu seju teica: «Zinu, ka šā brīža dēļ jūs pieņēmat manu darba piedāvājumu, zinu, ka jūtaties tagad piekrāpts. Bet jūs bijāt liecinieks neprašu triumfam un mana ministra bezspēcībai. Gebelss par šo lietu domā citādi. Viņš cīnīsies par savām līdzlemšanas tiesībām, un es viņu visiem spēkiem atbalstīšu. Palīdziet man — tas nāks par labu jums un jūsu dzimtenei! Es jums ticu un savukārt apsolu ievērot jūsu ieteikumus.» — «Kāpēc jūs man tā uzticiaties?» — «Pazīstu cilvēkus. Bez tam jūs ieteica tāda personība kā Dr. Teils. Dr. Maurachs

apzīmēja jūs nevis par Hitlera vai viņa partijas, bet par Vācijas draugu un cilvēku, kas tur vārdu. Cīnīsimies tād kopīgi.» To teicis, Tauberts steidzās tālāk.

Atvēru logu un raudzījos lejā uz Berlīnes radiotorņa apstādījumiem, no kurienes atskanēja neskaitāmu putnu čivināšana un svilpošana. Pie gaiši zilajām debesīm neredzēja ne mākonīša. Tālumā rēgojās 4—5 kilometrus gara septiņu un astoņu stāvu namu rinda — kā milzīga josta. Agrās rīta saules stari žilbinoši atspīdēja šo ēku neskaitāmajos logos. Šim skatam piemita i burvīgs skaistums, i neatminams biedinājums.

VĀCU VIRSNIEKI PAR LATVIJAS NEATKARĪBU

13. jūlijā

Vācu un krievu karš nav vairs latviešu tautas brīvības alku fantāzija, bet īstenība! Krievu komunistu kundzība Latvijā ir sabrukusi. Sarkanā armija padzīta neticamā ātrumā (diemžēl līdz ar krieviem aizbēguši ne tikvien žīdi — ko saprotu, jo viņiem no vāciešiem nekas labs nav gaidāms, — bet arī latviešu komunisti un viņu līdzskrējēji), latviešu nacionālie partizāni manāmi dezorganizējuši krievu frontes aizmuguri.

Dienu pēc kara sākuma Lietuvā sākās sacelšanās. Krieviem uzbruka sarkanajai armijai piesaistītās lietuviešu vienības un Škirpas vadītā pagrīdes organizācija Lietuviešu aktīvistu fronte. Jau 23. jūnija vakarā Kauņa bija atbrīvota un radiofonā paziņoja, ka atjaunota Lietuvas neatkarība un izveidota jauna valdība. Škirpa tika minēts kā jaunais ministru prezidents. Atbrīvošanas cīņās lietuvieši esot zaudējuši apm. 4000—5000 kritušo. 24. jūnijā Kauņā iesoļoja pirmās vācu vienības.

26. jūnija agrā rīta stundā vācu armijas virspavēlniecības sevišķo uzdevumu pulka *Brandenburg* vads ieņēma Daugavas tiltu pie Daugavpils, ievadot vācu 8. tanku divīzijas sekmīgo uzbrukumu pilsētai. 29. jūnijā pirmās vācu vienības sasniedza Rīgu. Pirms sarkanarmieši uzspīdzināja tiltus, nedaudziem karavīriem izdevās pāriet uz labo krastu, kur viņi ierakās. Izmisīgā cīņā, kurā piedalījās arī latviešu partizāni, krievi visus nogalināja. Tikai 1. jūlija agrā rītā vāciešiem izdevās pārcelties pāri Daugavai un no dienvidrietumiem ieņemt Latvijas galvaspilsētu, kurā vairākās vietās latvieši cīnījās pret komunistiem. Radiofonā atskanēja Latvijas himna un latviešu nacionālā vadība paziņoja, ka Rīga atbrīvota, un aicināja organizēt kārtības dienestu un paš aizsardzības vienības.

Pēc kādas somu pilsētas bombardēšanas Somija 26. jūnijā pieteica Padomju Savienībai karu. Dienu vēlāk, pēc uzlidojuma Munkačas pilsētai, arī Budapešta pievienojās Helsinkiem.

30. jūnijā atbrīvotās Rietumukrainas pilsētā Lembergā (L'vovā) ukraiņi pasludināja Ukrainas valsts atjaunošanu un sastādīja jaunu valdību, kurā kā ārlietu

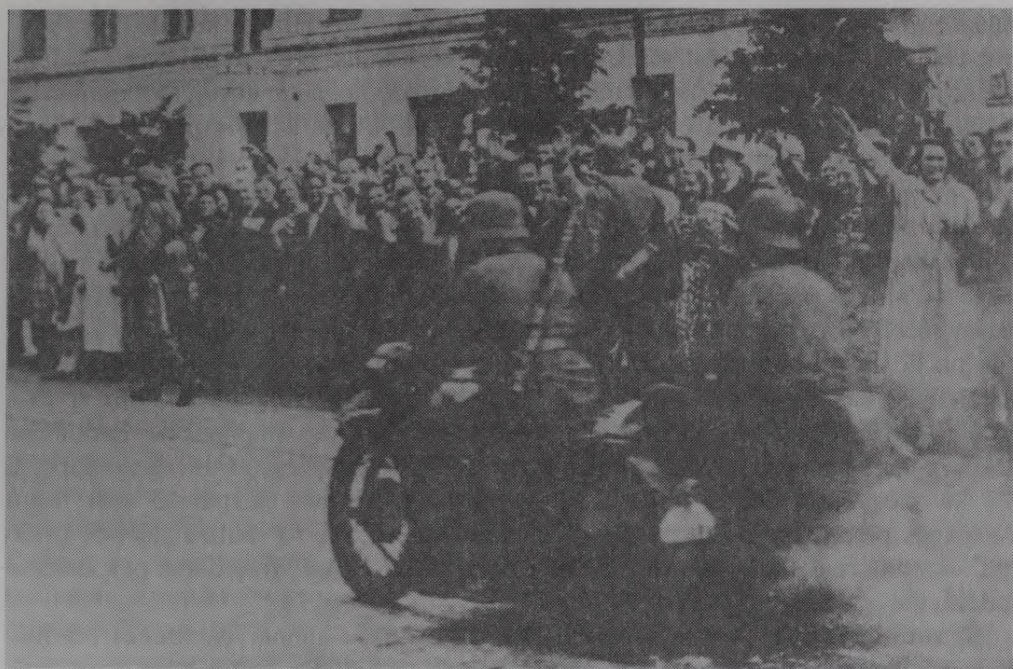

1941. gada 26. jūnijā vācu karavīri tuvojas Grīvas pilsētai.

ministrs ietilpa arī mans draugs Stachivs. 8. jūlijā Hitlers deva armijas vadībai pavēli iznīcināt Ļeņingradu un Maskavu. 10. jūlijā vācu karaspēks atradās Tērbatas—Pērnavas līnijā, Igaunijas teritorijā. Igaunņu nacionālo partizānu vienības cīņās pret sarkanarmiešiem cietušas smagus zaudējumus. Somi uzsākuši Karēlijas atbrīvošanas ofensīvu. Šādas ziņas dzirdēju no virsniekiem Viktorijas ielā.

Vācu oficiozs *Völkischer Beobachter* 3. jūlija numurā ievietoja lielu, jūsmīgu reportāžu *Rīga ir brīva*. «1. jūlija agrā rīta stundā mēs sasniedzām pilsētu. Nedaudzie gājēji, mūs ieraugot, ir pārsteigti. Plkst. 9.00 mēs sasniedzam tiltus, kur mūs sagaida sarkanarmiešu ložmetēju uguns, ko mēs ātri apklusinām. Tad mēs stāvam pie savu kritušo biedru un to vīru liķiem, kas nāca viņiem palīgā... Ielās redzami civilisti, daļēji apbruņoti latvieši, kas meklē paslēpušos lielniekus. Plkst. 10.00 atskan baznīcu zvani, Latvijas galvaspilsētas iedzīvotāji pilda ielas un laukumus. Daudz meiteņu tautastērpos. Visi vienoti sarkanbaltsarkanā karoga zīmē un priekā par Latvijas atbrīvošanu. Vācu karavīri tikko spēj pakustēties uz priekšu. No visām pusēm viņiem sniedz maizītes, augļus, alu un cigaretes.. Vīrieši lec uz tankiem, asarām acīs skūpstot vācu karavīrus. Omnibusi, greznoti maziem sarkanbaltsarkanām karodziņiem, brauc pa lieliskām, platām ielām un gar brīnišķīgiem apstādījumiem. Mūsu mašīnā drīz nav vairs vietas, jo tā pilna dāvanām un ziediem.. Ļaudis dzied nacionālas dziesmas, apbruņotas paš aizsardzības vienības lieliskā ierindas kārtībā soļo dziedādamas aiz sava karoga. No skaļruņiem atskan melodiskas tautasdziesmas un norādījumi pilsoņiem. Iedzīvotāju sirsniņi apsveikti, parādās policisti vecajos formastērpos.»

No mūsu virsniekiem uzzināju, ka pirms piecām dienām «saimniecības uzbūves komanda» devusies uz Rīgu, lai radītu Latvijas saimniecības pārvaldi, un ka zemi pagaidām pārvaldišot Ziemeļarmijas virspavēlnieks ģen. de Roks (*de Roques*) un

Rīgas iedzīvotāji 1941. gada 1. jūlijā cerībā uz Latvijas neatkarības atjaunošanu jūsmīgi sveic vācu karavīrus. Skats pie Nacionālās operas.

latviešu Uzticības padome ar ģen. Dankeru, pulkv. Plensneru, pltn. Deglavu, prāvestu Sanderu u. c. Taču vienlaikus saņēmu informāciju, kas mani mulšināja. *Vīnetas* lietuvieši (Dimants un Račkauskis) stāstīja, ka Škirpa neesot Kauņā, bet atrodoties Berlīnē, mājas arestā. Lietuviešu valdība gan pastāvēt, bet Hitlers esot devis pavēli to neievērot. Tas nozīmē, ka valdības dienas ir skaitītas. Ukrainu nodaļas vadītājs Ļevickis apgalvoja, ka vācieši 12. jūlijā apcietinājuši ukraiņu sacelšanās vadoņus Banderu un Meļņiku un atveduši viņus uz Berlīni. Jautāju Baumbekam, ko tas nozīmē. Atbilde: «Mēs to nezinām, tas viss notiek pēc rīkojumiem no augšas!»

Esmu optimistiski noskaņots. 2. jūlijā ieradās Tauberts, lai kopā ar *Vīnetas* vadītāju (bij. Gebelsa adjutantu) Eisvaldu un mani apsveiktu manu istabas kaimiņu Gēlenu, kas dienu iepriekš bija paaugstināts par pulkvežleitnantu. Mums piediedrojās vēl viens ģenerālštāba virsnieks — majors Štaufenbergs. Sarunā uzzināju, ka Gēlens vada ģenerālštāba operācijas nodaļā Austrumu grupu un par viņa izstrādāto karaspēka koncentrēšanas un frontes apgādes plānu nesēn saņēmis Hitlera pateicību. Īpaši interesants bija Štaufenberga (ģenerālštāba organizācijas nodaļas vadītāja vietnieks) aizrādījums, ka sakarā ar ukraiņu, kaukāziešu un turkmēņu dezertieru lielo skaitu jāizšķiroties, ko darīt ar tiem, kas vēlas cīnīties pret Staļina armiju. Gēlens viņu pārtrauca, norādīdams, ka jālemjot ne tikvien par tiem, kas vēlas karot, bet arī par tiem, kas jau iesaistījušies cīņās, — piemēram, lietuviešiem, latviešiem un — pēc viņu zemes atbrīvošanas — arī igauņiem. 20. jūlijā viņam

būšot jāpiedalās Ziemeļarmijas vadības apspriedē — arī Hitlers ieradīšoties. Varbūt tad varēšot noskaidrot, kā šis jautājums kārtojams. Nu Tauberts eksplodēja. «Mani kungi, ja mūsu valsts vadība runā par ideoloģisku karu, tad mums arī jārikojas atbilstoši tam, ko sludinām ar plakātiem, kuros ir runa par atbrīvošanu un laimīgu nākotni!» — «Par Baltijas valstu atjaunošanu šādā vai tādā veidā man nav ne mazāko šaubu,» piebilda Štaufenbergs, «tas mums arī palīdzēs iegūt Skandināvijas valstu labvēlību. Tās jau 1939./40. gadā gandrīz tika ierautas somukrievu karā, kad Parīze un Londona apsvēra iespēju steigties Helsinkiem palīgā. Toreiz Francija pat sāka plānot padomju naftas avotu bombardēšanu un Kaukāza tautu sacelšanos pret Maskavu.» Interesants bija Gēlena papildinājums: «Zīmīgi, cik ļoti līdzinās Londonas un Berlīnes plānotāju domāšana. Angļi un franči toreiz iedomājās, ka Vācija pēc Padomijas sagrāves izejvielu trūkuma dēļ būs spiesta izbeigt karu. Gadu vēlāk Hitlers savukārt prātoja, ka Anglija pēc Padomijas sakāves vairs nespēs mums pretoties, jo tai nebūs vairs spēcīgu sabiedroto Eiropā. Tā kā mēs esam sākuši graut sarkano impēriju, mums jāizmanto citu tautu vēlēšanās piedalīties mūsu pusē šajā karā un jārespektē šo tautu ilgas pēc brīvības — apmēram tādā garā, kā Hitlers 1940. gada vasarā, runādams par Baltijas federācijas radīšanu.»

Šī saruna stiprināja manu cerību, ka karš atnesīs manai dzimtenei brīvību. Tagad latviešiem un vāciešiem radusies izdevība izlīgt, un — tas man šķiet īpaši svarīgi — beidzot uzšķirta jauna vēstures lappuse latviešu un baltvāciešu savstarpējās attiecībās.

Neraugoties uz to, ka esmu tagad *Vinetas* Latviešu nodaļas vadītājs, skaitos vēl arvien Antikominternes darbinieks un saņemu arī algu no šīs organizācijas — 700 RM mēnesī. Laika trūkuma dēļ nepildu vairs Bukarestes laikraksta korespondenta uzdevumus. To tagad atkal uzņemsies Fricis. Kaut gan arī viņš diez vai ilgi to varēs turpināt, jo Gebelss viņam pirms dažām dienām paziņojis, ka Valsts radio komentators Friče nākamajā februārī uz pusgadu tiksot piekomandēts armijai. Tad Fricim būšot jāuzņemas Vācijas viedokļa paudēja loma radiofonā. Kā savu līdzstrādnieku esmu *Vinetas* darbā iesaistījis Jansonu (no *Letas*), kas man palīdz atlasīt ziņas. Tās saņemam no Ribentropa un Rozenberga uzticības vīriem (70% ziņu ir neiedomājamas muļķības). Meklēdams līdzstrādniekus, esmu arī sazinājies ar Karpu un Daugi un lūdzis viņus atbraukt uz Berlīni. Tā varu palīdzēt draugiem un pats sev. Daru to, pārkāpdams gestapo aizliegumu, bet kā lai organizēju *Vinetas* Latviešu nodaļu, ja nedrīkstu sazināties ar latviešiem? Grūti atrast latviešu mašīnrakstītājas. Pagaidām (līdz novembrim) pie manis strādā baltvāciete Hāna kundze.

Kopš 8. jūlija darbojas *Vinetas* ārzemju raidījumu noklausīšanās dienests. Jau pirms kāda laika sarunā ar Taubertu kritizēju *AA* un ziņu aģentūras *Transoceana* ārzemju ziņu noklausīšanās praksi — it īpaši attiecībā uz Padomju Savienības raidījumiem. Viss norit ļoti birokrātiski, t. i., noklausās vienīgi galvaspilsētu raidījumus un tikai līdz plkst. 23.00. Par provinces un nakts raidījumiem, kas arī var būt svarīgi, neviens neinteresējas. Ar mana skrodera Volkes starpniecību izdevās Berlīnē sameklēt divus krievus, brāļus, kas kādā lielā vācu uzņēmumā strādāja par stenogrāfistiem. Tā kā viņi nebija nevienā krievu emigrantu organizācijā, iesaistīju

viņus *Vinetas* darbā. Nu mēs no plkst. 18.00 līdz 4.00 uztveram krievu ziņas. Svarīgākās pārtulkojam un piesūtām Gebelsam, Himleram, Valsts kancelejas vadītājam Lammersam, Gēringam un armijas virspavēlniecībai. Noklausoties padomju radioziņas, esam ieguvuši interesantu informāciju, piem., uzsaukumu pastiprināt personu kontroli stacijās, lai varētu labāk apkarot spieģus un dezertierus; rīkojumu, ka, ienaidniekam tuvojoties, partijas vadība drīkst atstāt savu teritoriju vienīgi tad, ja pirms tam noorganizēta pagrīdes darbība (partizāni); atgādinājumu drošības iestādēm Baltkrievijā un Ukrainā izzināt visus vācu tautības piederīgos un izsūtīt viņus uz iepriekš norādītiem novadiem. Tauberts par to visu jau ir saņēmis pateicību no Himlera, Gēringa un armijas. Tas mani nepārsteidz, jo mūsu informācijai nav konkurences.

Kad 24. jūnijā beidzot atgriezos pie Friča, viņš man smiedamies stāstīja, ka kādu dienu ieradušies divi policisti, kas gribējuši mani apcietināt, jo es neesot noteiktajā laikā pieteicies policijas iecirknī. Draugs paskaidrojis, ka es atrodos Viktorijas ielā 10. Pēc kāda laika abi kārtības sargi atkal atgriezušies, jo Viktorijas ielā sargkareivji viņus atraidījuši, aizrādīdami, ka policijai tur neesot nekā ko meklēt. Fricis policistiem paskaidrojis, ka es strādājot valsts darbā. Draugam bija patīkams jaunums — es jau 1. jūlijā varot pārņemt dziedātājas dzīvokli. Vruks esot zvanījis un lūdzis, lai es nekavējoties sazinoties ar viņu. Darīju to un uzzināju, ka meitas saderinātais izpletņlēcēju vlt. Zalge kritis Krētas invāzijas laikā. Aizbraucu pie Vrukiem, lai izteiktu savu līdzjūtību. Šodien biju pie viņiem ielūgts pusdienās. Atvadoties Vruka kundze apjautājās, vai es kādu dienu nevarētu izbraukt ar meitu zaļumos, jo viņa itin nekur neejot un izturoties ļoti savādi, bet šodien manā klātbūtnē bijusi manāmi mierīgāka.

20. jūlijā

Nomācoša sajūta. Nezinu — kāpēc. Vai tādēļ, ka vakar kļuvu 30 gadus vecs? Izņemot vecākus, neviens to nezināja. Un labi, ka tā, jo šajā laikā prāts nenesas uz svinēšanu. Nesen no Rīgas atgriezās mašīnrakstītājas Hāna kundzes vīrs (viņš tur strādā kādā štābā un bieži brauc uz Berlīni), kas manā uzdevumā mēģināja sameklēt brālēnu Edī, Oskaru un Vili (Kalniņu). Drausmīgas ziņas: visi pazuduši. Ede un Vilis esot deportēti. Izrādās, ka krievi jūnija vidū sākuši deportēt «šaubīgos» uz Sibīriju. Upuri vairumā bijuši latvieši (bet arī žīdi) — vīrieši, sievietes un pat bērni. Oskars — kā stāstījusi viņa māsa Herta — 29. jūnijā steidzies palīgā vāciešiem, kas bija ierakušies pie Daugavas tiltiem, un kopš tā laika pazudis bez vēsts. Nav jēgas tālāk taujāt un urbties citu bēdās, jo tas tikai vairo sāpes un atriebības alkas. Bez tam jāuzmanās no gestapo. Ja tā uzzinās, ka es meklēju sakarus ar dzimteni, tad gan maniem vecākiem, gan pašam varētu atkal rasties nepatīkšanas. Vakaros arvien vēl mācas virsū mokošais jautājums: kas mani savā laikā denuncēja? Sūtnis vai pulkvedis? Par abiem man nav nekādu ziņu.

No *Vinetas* vadītāja Eisvalda vienīgi uzzināju, ka dienu pēc uzbrukuma Padomijai Latvijas bijušais sūtnis ieradies AA un ļoti enerģiski ierosinājis jautājumu par Latvijas neatkarības atjaunošanu. Viņš to esot darījis ļoti veikli, prasīdams no

vācu valdības kompensāciju (*Wiedergutmachung*) par to, ka tā 1939. gada 23. augustā bija pārdevusi Latviju Maskavai. AA kungi jutušies ļoti neērti. Krieviņa uzstāšanās neesot bijusi gluži veltīga, jo AA ierēdņi tādēļ saņēmuši Ribentropa atļauju iesaistīties Baltijas lietu kārtošā un nosūtīt uz Rīgu kādu augstāku diplomātu. Lūk, sūtnis zina, kā ar naciķiem jārūnā! Bez tam Krieviņš esot sajūsmināti aizrādījis, ka Plensners un citi latviešu virsnieki atrodoties Karaļaučos armijas virspavēlniecības izlūkošanas un pretizlūkošanas nodaļas (adm. Kanārisa) rīcībā, lai kopīgi ar vāciešiem cīnītos pret sarkano armiju.

Vakar vakariņoju pie Friča. Arī Manona Ērfūra bija ielūgta. Man šī lieta nepatika, jo maniņu, ka draugs — labi domājot — cenšas mani savest kopā ar deļotāju. Pēc tam, pavadot Ērfūru mājās (viņa, Vruki un es dzīvojam gandrīz kaimiņos), iegriezāties *Žokeju kluba* bārā. Tur, kā parasti, valdīja patīkama atmosfēra ar sveču gaismu un klusinātu mūziku — palikuši vairs tikai divi mūziķi, bet pie bāra stāvēja miegains bārmenis, večuks.

Sodien izbraucu ar Vruka jaunkundzi uz Potsdamu. Viņas seja bija iekritusi un bāla, bet citādi tikpat glīta kā agrāk. Viņa man atnesa no mātes divus puķu podus (biju ieminējies, ka mans jaunais dzīvoklis ir gan ļoti elegants, bet tajā trūkst ziedu) un no tēva pudeli franču konjaka. Atvadoties viņa pateicās par to, ka sarunā nebiju pieskāries sāpīgiem tematiem. Civilistus Potsdamā tikpat kā nemanījām, toties redzējām ļoti daudz jaunkareivju — pavecus vīrus.

STAĻINA DĒLS PAREĢO TĒVA UZVARU

27. jūlijā

Tā kā Gebelsam un Taubertam bija labi sakari ar vācu armijas vadību un tai pakļauto armijas propagandas nodaļu, man pirms trim dienām radās izdevība kā Antikominternes pārstāvim kopā ar kādu kapteini (liekas, viņš bija armijas izlūkošanas nodaļas darbinieks) piedalīties Staļina vecākā dēla artilērijas vln. Jakova Džugašvili «informatīvajā pratināšanā». Tas man bija milzīgs pārsteigums, jo vairāk tādēļ, ka vēlāk uzzināju, Štutgartes radiofona vadītājam, propagandas vienības majoram Reišlem, tāda iespēja pavērsās tikai pēc manis. Jaunais Džugašvili — neliela auguma, bet slaidāks par tēvu, ar simpātiskām acīm un cirtainiem matiem — nepiespiesti atbildēja uz mūsu jautājumiem. Viņam esot sieva un bērns. Ar tēvu satiekot «normāli». Viņš glaimoja vāciešiem, apbrīnodams vācu lidmašīnas un tankus, kā arī uzsvērdams, ka vācieši pret karagūstekņiem izturoties ļoti pieklājīgi. Iekarsis viņš padomju armijas neveiksmē vainoja nepamatoto iedomību. «Ko var gaidīt no pulku komandieriem pusanalfabētiem? — Nekārtība, vienaldzība, žīdi!» Tā esot žīdu Ļitvinova, Kaganoviča, Maiska (padomju vēstnieks Londonā) u. c. vaina, ka Maskavas un Berlīnes attiecības tik spēji pasliktinājušās. Tad nāca lielais pārsteigums. «Bet nedomājiet, ka jūs uzvarēsīt. Tēvs pieveiks Hitleru!»

Vācu armijas vienība iebrūk Ukrainas sādžā.

Šo pārliecību Staļina dēls pamatoja ar trim argumentiem. Pirmkārt, vācieši, karu uzsākot, nokavējuši pasludināt kolchozu likvidāciju; otrkārt, vācieši līdz šai dienai klusējuši par Kaukāza, Baltijas un Āzijas tautu nākotni, līdz ar to apstiprinādami viņa tēva apgalvojumu, ka vācieši karojot tikai, lai paplašinātu savu dzīvestelpu uz citu tautu rēķina, — gluži tā, kā Hitlers to rakstījis savā programmatiskajā grāmatā; treškārt, tagad Padomju Savienībai nāksot palīgā Anglija un, ja Japāna iebrukšot Sibīrijā, arī ASV. Protams, ka sarunas pēdējo daļu es nedrīkstēju izlietot, tāpat kā vācu virsnieks, kas to slepeni bija uzņēmis skaņulentē, *Vinetas* krievu valodas raidījumiem vēlāk piesūtīju stipri apcirtu variantu.

Brauciena laikā uzzināju briesmu lietas par vāciešu muļķīgajām izdarībām Ukrainā. Sākotnējā iedzīvotāju sajūsma par vācu armijas iebrukumu pārvērtusies atturībā. Par lauksaimniecības reformu nedrīkst runāt, un par Ukrainas valsti aizliegts pat ieminēties. Vācu virsnieki ir sašutuši par to, ka SD apcietinājis daudzus ukraiņus, kas uzticīgi strādājuši vācu izlūkdienesta uzdevumā, paļaudamies uz veco vāciešu-ukraiņu draudzību kopš 1917./18. gada.

Saņēmu no Rīgas divas kastes ar dažādām latviešu skaņuplatēm un radfōraidījumu ierakstiem. Pavadrakstā atzīmēts, ka sešas plates (to starpā *Dievs, svētī Latviju* un *Lai ligo lepna dziesma*) atrastas archīvā jau bojātas. Būs jāprasa Krūklā jaunkundzei, vai viņai nav mūsu himna.

Mūsu ukraiņu nodaļas vadītājs Ļevickis pēc armijas virspavēlniecības lūguma atbrīvots no dienesta un aizbraucis uz Ukrainu pie vācu prof. Oberlendera (*Oberländer*), kas pirms kara izcēlās ar Baltijas valstīm naidīgu nostāju, bet nu piepeši kļuvis par mazo tautu draugu. Ļevicka vietā stājies Mikola Livickis, Ukrainas pirmā valsts prezidenta dēls, gadus četrus vecāks par mani. Viņš pieder pie OUN mērenā spārna, jo uzskata, ka izaicinoša uzstāšanās pret vāciešiem radīšot vācu spiedienu un bez tam atvieglināšot naciķiem šķelt ukraiņus. Livicka draugi sadar-

bojas ar ukraiņu virsniekiem un garīdzniekiem. Par mani viņš esot jau dzirdējis no Stachiva. Mēs esam viens otram simpātiski jau tādēļ vien, ka arī viņš divus gadus veselējies Šveicē, turpat kur es, — Leisinā. Viņš tur bijis pirms manis un, tāpat kā es, Šveicē apguvis franču valodu.

4. augustā

Vakar no rīta atgriezos no Bālingenes (apm. 140 km aiz Štutgartes), kur apciemoju vecākus. Nebiju viņus redzējis veselu pusgadu. Tēvs vada pilsētas Saimniecības nodaļu, krustmāte strādā par skolotāju, bet māte trīs reizes nedēļā māca krievu valodu vācu virsniekiem. Viss būtu kaut cik kārtībā, ja vien tēvu nemocītu slimības sekas, — strādājot dzelzceļa būvdarbos, viņš bija smagi saslimis. Atkalredzēšanās prieks bija liels. Par pagātņi nerunājām, jo arī vecāki nespēj samierināties ar mūsu valsts traģēdiju.

Atzīstos, ka, iekāpjot Berlīnes vilcienā, man kļuva it kā vieglāk, jo, raugoties vecāku novecojušajās sejās un atceroties radus, draugus un paziņas, mani bija pārņēmušas dziļas sāras.

Izkravājis koferi, padzēru kafiju un vairāk nekā stundu lasīju radio darbinieku rokasgrāmatu (pārņācis no darba, mēdzu naktis papildināt savas zināšanas šajā laukā). Durvju zvans mani iztraucēja. Ieradās Tīdke ar sievu, kas dzīvokļa iesvētīšanai atnesa šampanieti un puķes no pašu dārza. Viņi mani ielūdza pie sevis pusdienās. Pavadīju tur patīkamas stundas — kaut gan nebija vairs gluži tā kā pirms krievu iebrukuma Latvijā. Bija ļoti interesanti dzirdēt, ko ministrs Funks stāstījis par Ribentropu sakarā ar Maskavas un Tokijas neitralitātes līgumu (ko slēdza šā gada aprīlī). Hitlers esot vācu ārlietu ministru uzslavējis par to, ka viņam izdevies pierunāt japāņus vienoties ar krieviem, jo pretējā gadījumā japāņi būtu iebrukuši Padomijā un prasījuši par līdzdalību komunisma sagrāvē savu daļu, proti, Sibīriju.

Tikko biju pārradies mājās, man zvanīja Aichers, lai ielūgtu mani pie sevis uz kafiju. Viņš taisoties braukt uz Rīgu, kur viņam Annijas Simsones vārdā jākārtojot mantojuma jautājumi. Gan *Jaunāko Ziņu* izdevēja Emīlija Benjamiņa, gan viņas mirušā vīra Antona Benjamiņa dēls Jānis esot deportēts uz Sibīriju. Nu jārūpējas par to, lai vācieši, reprivatizējot īpašumus, ievērotu Jura Benjamiņa un Annijas Simsones intereses, jo neesot jau noslēpums, ka Berlīne Benjamiņus necieš.

9. augustā

«Skat, kur viņš sēž, un es viņu esmu nez kur meklējis! Neviens neko par jums nezina. Jūs jau arī neatstājāt savu adresi,» — tā Krieviņš mani uzrunāja *Bavāriešu* restorānā, kur taisni pusdienoju. Viņš tūdaļ jautāja, kāpēc es nekur nerādotos. Esot taču pienācis īstais laiks, lai sāktu darboties Latvijas labā. Pēc manas atgriešanās Berlīnē viņš ar Plensneru bijis vienis prātis, ka tieši man būtu jādarbojas Latvijas preses vadībā. Par savām grūtībām ar gestapo neko nestāstīju, bet gan par savu darbu Antikominternē (mazliet sameloju, apgalvodams, ka jau 15. maijā

tiku «izolēts» Viktorijas ielā). Sūtnis bija pārsteigts. «Ļoti labi. Tā kā Rozenbergam būs liela teikšana Baltijā, ir nepieciešams, ka taisni Gebelsa resorā kāds pārstāv Latvijas intereses, jo es neticu pasaciņai, ka Hitlers mums uz sudraba paplātes pasniegs neatkarību. Man kāds teica, ka radiofonā dzirdējis jūsu balsi, bet es tam negribēju ticēt.» Tad Krieviņš stāstīja par pulkvedi: «Plensners atrodas Latvijā. Viņš Berlīnē nodibināja Latviešu Nacionālo kareivju savienību, kuras štāba priekšnieks ir pltn. Deglavs — ļoti enerģisks vīrs, kas prot apieties ar vāciešiem; viņa māte ir vāciete. Plensneram ar vācu flotes palīdzību izdevās Liepājā uzņemt sakarus ar vadošajiem Ziemeļarmijas ģenerāļiem un ar to svētību jau agri ierasties Latvijas galvaspilsētā. Tur viņš ir enerģiski ķēries pie valsts aparāta atjaunošanas un rūpējas par to, lai visas iestādes strādātu tā kā neatkarības laikā. Tad arī vāciešiem nebūs pamata uzspiest savu kārtību. Diemžēl latvieši paši traucē šo svarīgo pasākumu; nupat dzirdēju, ka vairāki tautieši denuncējuši Plensneru, apgalvodami, ka viņam esot žīdu radi (pulkveža sievasmāsa bija Meierovica pirmā sieva, bet Meierovics pats bija pusžīds — viņa tēvs bija kristīts žīds).» Tad Krieviņš ieminējās par Vīgrabu: «Jāatzīst, padomniekam 1939. gada vasarā bija taisnība, norādot uz to, ka Maskava, atskārtusi, ka karš ir nenovēršams, nepaliks novērotājas lomā, bet centīsies ievirzīt notikumu gaitu krieviem vēlamā gultnē. Toties mēs, Plensners, jūs un es, Rīgu savlaicīgi brīdinājām, ka Hitlers stingri apņēmis karot pret Poliju. Bez tam mēs, neraugoties uz dažu kungu pārmetumiem, brīdinājām no tādas iekšpolitiskās attīstības, kas var nelabvēlīgi atsaukties uz mūsu ārpolitiskajām attiecībām.»

Sarunas beigās Krieviņš ieminējās, ka viņu drīz apmeklēsot bij. Ārlietu ministrijas Baltijas valstu nodaļas vadītājs un *Letas* pārstāvis Parīzē Māsēns, un jautāja, ko ar viņu darīt. Ieteicu viņu savest kopā ar Taubertu un iedevu sūtnim Antikominternes šefa tālruņa numuru. Krieviņam šis ierosinājums patika. Atvadāmies viņš pateicās par to, piekodinādams apmeklēt viņu, ja rodas brīvs brīdis. Sarunas laikā mani atkal mocīja jautājums, vai viņš ir tas, kas mani denuncēja, jeb vai tomēr pulkvedis?

11. augustā

«Kas par negaidītu godu!» — tā mani *AA* preses konferencē apsveica Brauns fon Štumms. Piedalījos tajā, jo Tauberts vēlas, lai es arī turpmāk uzturētu sakarus ar ārzemju kolēģiem. Bez tam tādējādi varu paturēt ārzemju žurnālista karti, kas man paver durvis uz *AA* un *Promi* preses klubu. Tā kā es vēl nesen nosūtīju Bukarestei garāku komentāru (Baltijas jūra pēc 1941. gada 22. jūnija), varu bez melošanas teikt, ka esmu ārzemju laikraksta līdzstrādnieks.

Pēc preses konferences pusdienoju ar Kroniku un amerikāņu žurnālistu Hillu. Amerikānis aizrādīja, ka pēc vācu uzbrukuma Padomijai arī pretkomunistiski noskaņotie ASV laikraksti atzīstot Krievijas «etnogrāfiskās robežas» (domātas 1914. gada robežas) par taisnīgām. «Ja amerikāņi iesaistīsies karā pret Vāciju un, tāpat kā Anglija — kas 12. jūlijā slēdza ar Krieviju militāru savienību —, kļūs par Padomijas sabiedrotajiem, tad diez vai ASV jebkad vēl prasīs Baltijas valstu

neatkarības atjaunošanu. Igaunija, Latvija un Lietuva paliks krievu varā — *till the end of time!**»

16. augustā

Vinetas līdzstrādnieku sadarbība ar armijas virspavēlniecības virsniekiem ir lieliska. Šodien saņēmu no virsniekiem vairākus svarīgus dokumentus par krievu rīcību Baltijas valstīs.

1. Latvijas PSR valsts drošības komisāra Šustina 1941. gada 28. jūnija pavēli NKVD specnodalām. Tajā norādīts, ka, ņemot vērā frontes tuvošanos, diversijas gadījumos neesot jātērē laiks ilgām izmeklēšanām, bet jāziņojot, tiklīdz atrasta pirmā norāde, kas liecinātu par apsūdzētā vainu.

2. NKVD operatīvā štāba plānu attiecībā uz kaitīgo un neuzticamo personu izsūtīšanu (šis dokuments bija ar bojājumiem, tāpēc nevarēju salasīt, vai bija paredzētas sešas vai astoņas izsūtīšanas), kā arī šā pasākuma transporta schēmas.

3. Kopiju no vēstules, ko krievu ģenerālmajors Korobkovs 1941. gada 12. jūnijā rakstījis Staļinam un kur viņš pieprasa armijas vajadzībām nozīmēt vairāk vagonu un lokomotīvu, kuras vairumā atrodas republiku iekšējās drošības iestāžu rīcībā. Jādama, ka armijas prasība tika izpildīta, jo, pēc lietuviešu izziņām, Kauņā viena no paredzētajām deportācijas akcijām īsi pirms kara sākuma nenotika.

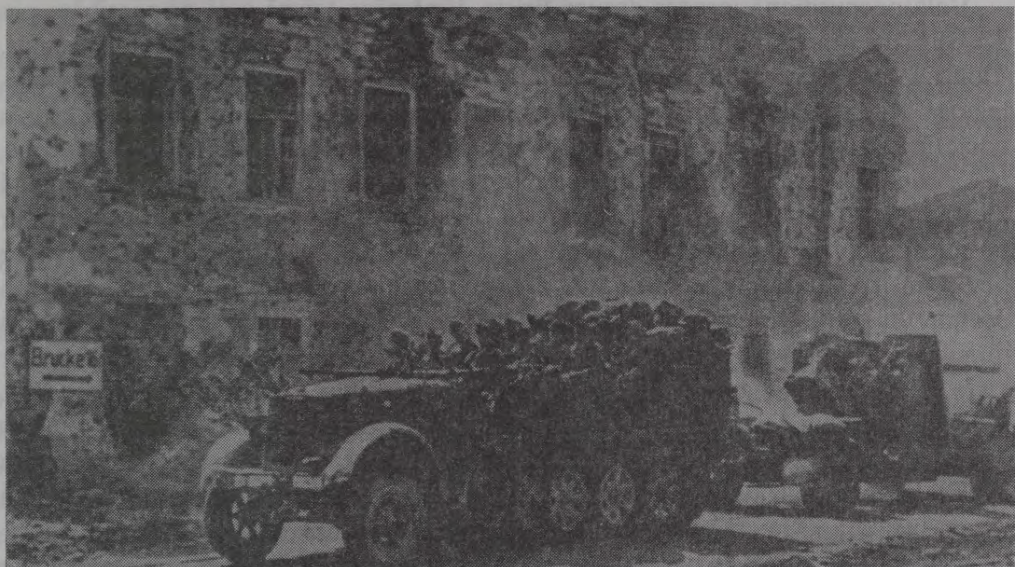
4. Sarkanarmiešiem atņemtu Baltijas republiku karti. Tā iespiesta 1939. gadā, un Igaunija, Latvija un Lietuva tur apzīmētas par padomju republikām.

5. 81. padomju artilērijas pulka komandiera 1941. gada 20. janvāra rīkojumu (Lietuvā, Kalvarijā) nemieru gadījumā nekavējoties apcietināt vismaz 100 sievietes kā ķīlnieces.

Šos dokumentus drīkstēju līdz pēcpusdienai izvērtēt preses vajadzībām.

Vakariņās biju ielūgts pie Vrukiem. Pirms tam kādu stundiņu pastaigājos ar Vruka jaunkundzi tuvējos apstādījumos. Viņa pateicās par to, ka es viņu pēdējā sarunā mudināju pārvarēt sastingumu un ķerties pie darba. Starplaikā viņa esot izstrādājusi trīs modeļus. Vecais Vruks zināja stāstīt, ka krievu emigranti, izdzirdējuši par Maskavas bombardēšanu no 21. līdz 24. jūlijam, lielā skaitā plūduši uz pareizticīgo baznīcu. Berlīnē no malu malām ieradušies baltvācu emigranti, kas ar partijas vīru ieteikuma rakstiem skraidot pa iestādēm, piedāvādamies par darbiniekiem iekarotajos Austrumu apgabalos. Viņus vairumā arī pieņēmot. Tagad šie kungi par valsts naudu dzīvojot viesnīcās, gaidīdami Charkovas, Tulas, Ļeņingradas, Maskavas un citu pilsētu ieņemšanu. Baltvāciešiem, kas repatriējušies 1939./40. gadā, tikai izņēmuma gadījumā atļauj darboties Austrumu apgabalos.

* *Till the end of time* (angļu val.) — uz mūžīgiem laikiem.

Vācu zenīartilēristi dodas cauri sagrautai Krievijas pilsētai.

Interesanti jaunumi par gaisa karu. Vācu uzlidojumos Maskavai piedalījušies 200 bumbvedēji. 7. un 8. augustā Berlīnē bija gaisa trauksme — izrādījās, ka padomju lidmašīnas bija mēģinājušas sasniegt Vācijas galvaspilsētu. 12. augustā notika angļu uzlidojums, kurā nonāvēti 87, bet ievainoti 64 iedzīvotāji.

31. augustā

Ar bijušā sūtniecības ārsta Kriša un Friča gādību esmu atkal uz pekām. Pirms trim dienām iegriezos atceļā no darba uz īsu brīdi pie Vruka kundzes, lai aizņemtos termosā pudeli. Piepeši man kļuva karsti, galva sāka reibt un es turpat virtuvē novēlos kā miltu maiss. Namamāte ar vīru bija ienesuši mani savā guļamistabā. Pēc kāda laiciņa nācu pie samaņas — ar aukstu kompresi uz galvas. Drīz ieradās Fricis. Vruks, zinādams, ka Fricis ir ne tikvien mans draugs, bet arī ārsts, bija viņu sazyanījis. Lieta vienkārša: sešas dienas pēc kārtas nebiju gulējis ilgāk par 4—5 stundām. Trīs naktis pavadīju, lasīdams radioziņu mācībgrāmatu, tad divas naktis gatavoju rakstu par Latviju (Antikominterne izdos rokasgrāmatu par Baltijas valstīm), bet pēdējā naktī rakstīju iesniegumu *Vinetas* vadītājam Eisvaldam par gruzīnu un armēņu nodaļu organizēšanu (no mūsu virsniekiem biju uzzinājis, ka Berlīnē atrodoties kāds ducis inteliģentu pārbēdzēju no Kaukāza republikām). Pa dienu — no plkst. 8.00 līdz 19.00 — veicu kārtējo darbu *Vinetā*. Tā kā Fricim nav tiesību izrakstīt zāles, bija jākonsultē Dr. Krišs. Vēlāk mani ar taksīti aizveda uz mājām. Nākamajā dienā Vruka kundze ar meitu — kas tikko bija atgriezusies no Vīnes, kur viņai izdevās pārdot septiņus no vienpadsmit modeļiem, — atnesa man pusdienas. Vakar to pašu darīja Friča saimniece, bet šodien atkal Vruka jaunkundze.

Vēlā pēcpusdienā ieradās draugs Fricis. Viņš nāca taisnā ceļā no viesībām pie Tīdkēm un atnesa bumbierus un ābolus. Esot bijusi ļoti patīkama ciemošanās. Tīdkes kundze likusi galdā mūsu dzidro, ko es viņai biju atnesis vēl «vecajos labajos laikos». Kad ieminējos, ka vācieši 29. augustā ieņēmuši Tallinu un pārrāvuši krievu nocietinājumus pie Peipusa un Ilmeņa ezera, bet somi vakar atbrīvojuši Vīpurus, tādējādi no ziemeļiem slēgdami ielenkuma loku ap Ļeņingradu, Fricis domīgi klusēja. Nesaprašanā jautāju pēc iemesla. Draugs atbildēja: «Tu mani uzskati par pesimistu; labi, es neklāstīšu savas domas, bet atstāstīšu tikai to, ko Gebelss vakar pēc ministru konferences satraukts teica ministrijas padomniekam Fričem, Taubertam un man. «Vadonim ir jākaro pret Maskavu. Padomija ir mūsu ienaidnieks numur viens — tā un neviena cita valsts! Ribentrops to nav ievērojis. Sakarā ar karu Balkānos mēs zaudējam veselu mēnesi. Franciju sakāvām divos mēnešos. Krievijā karojam jau pāri par diviem mēnešiem. Esam iznīcinājuši neskaitāmas divīzijas, lielāko daļu aviācijas un vairāk nekā 10 000 tanku. Taču Staļinam šodien ir tikpat daudz divīziju un vēl vairāk tanku nekā kara sākumā, un pēc trim nedēļām viņam būs vēl 40 jaunas divīzijas, kā arī angļu lidmašīnas, lielgabali un transportlīdzekļi. Toties mums ir par 23% mazāk karavīru, par 40% mazāk tanku un par 20% mazāk lidmašīnu nekā kara sākumā. Mūsu pievedceļi ir kļuvuši garāki; papildspēkus uz fronti nevaram sūtīt, jo tie vajadzīgi, lai apsargātu šos ceļus pret bandītu uzbrukumiem. Sāk trūkt lielgabalu, tanku un automašīnu. Pēc Francijas kapitulācijas uz pusgadu samazināja par 40% visāda veida artilērijas, tanku un smago mašīnu ražošanu. Nedomāja gatavoties ziemas karam, nerūpējās par ziemas apģērbu, krāsniem, sanitārmašīnu apkuri utt. Toties ceram novembrī būt Ļeņingradā, Maskavā, Krimā un atpūsties Kaukāza kūrortos. Tā ir ģen. Jodla un dažu citu ģenerāļu vaina, jo viņi nespēj Ādolfam Hitleram ieskaidrot, ka nepieciešams sagatavoties ziemai. Šie kungi nav bijuši frontē, viņiem nav jēgas par to, cik ātri Krievijā nolietojas vācu tanki, nemaz nerunājot par mūsu, franču, beļģu un angļu, transportmašīnām. Visām šīm likstām nāk klāt neparedzētais bandītu karš, kas aug un plešas, jo tālāk mēs virzāmies uz priekšu. Taču Rozenbergs par to nebēdā. Viņš savā resorā nodarbojas ar tikpat nesaprotamām lietām kā savās grāmatās, kuras reti kāds lasa; varbūt viņam gadās pa kādai prātīgai domai, bet trūkst enerģijas to īstenot. Vadonis aizliedzis Rozenbergam dot baltvāciešiem atļauju atgriezties Baltijā. Tā ir laime: ja viņi šodien būtu Lietuvā vai Latvijā, tad šie vienīgie drošie Austrumu apgabali kļūtu tikpat nedroši kā Baltkrievijas meži. Rozenbergs un citi neiedomājās pasludināt kolchozu likvidāciju. Par šo kļūdu tagad jāmaksā ar vācu asinīm. Ieteicu šim kungam un Himleram nekavēt Krievijas sairšanu, bet dot mazajām tautām brīvību, jo tad tās cīnīsies kā lauvas un brīvprātīgi apgādās mūs ar pārtiku un darbaspēku. Es arī apsūdzu partiju, kas nevēlas saprast, ka mums līdz uzvarai ir jāmobilizē visi spēki. Nevaram atļauties, ka birojos un fabrikās vēl arvien strādā vīrieši. Jāslēdz bāri, teātri un operas. Tieši tā, kā notiek Padomijā. Tas jādara laikus, pirms ienaidnieka pārspēks mums neatstāj citu izvēli, jo tad varētu būt jau par vēlu. Mūsu ģimenēm jāsaprot, ka uz 6—8 mēnešiem jāatsakās no svētdienas kūkām un tortēm!»»

To noklausījies, es Fricim vairs neko nejautāju. Atvadoties viņš teica: «Nu, nezaudē dūšu! Pirmkārt, vācu karavīrs ar savām asinīm izpirks vadoņu kļūdas, un, otrkārt, nāks jauna Vācija, tici man!»

2. septembrī

Nevienam *Vinetā* par to nestāstot, Niks ir izkaulējis atļauju uz piecām dienām braukt uz Rīgu. Lūdzu viņu uzmeklēt manu māšīcu un Lauru. Adrešu man nav, bet tās Niks viegli varēs noskaidrot, jo viņš ir saņēmis apliecību, ka brauc «Anti-kominternes speciālu zvaigznīcē». »

Esmu iecelts par Baltijas valstu nodaļas vadītāju, sākot ar 1. oktobri. Tauberts man to šodien pa tālruni paziņoja. Tā esot viņa pateicība par *Vinetas* labo slavu, ko tā iemantojusi ar (manis ierosināto un organizēto) ārzemju radio noklausīšanā iegūto informāciju un rūpīgi atlasītajām ziņām; pateicoties *Vinetas* efektīvajai darbībai, Gebelsam izdevies aizkavēt, ka Rozenbergs pārņemtu visu propagandas darbu Austrumeiropā savās rokās, kā arī panākt, lai Ribentrops piekrist, ka *Vineta* pati izvēlas ziņas saviem raidījumiem. Arī *AA* sākusi pārraidīt ziņas Austrumu apgabalu valodās, bet pēc četrām dienām šis pasākums bijis jāpārtrauc, jo ienācis daudz sūdzību par ziņu vājo kvalitāti. Sākot ar 1. oktobri, *Vineta* no *AA* saņemšot pat angļu ziņas, un mums tikšot dota atļauja ziņas īsi komentēt.

7. septembrī

Aizvakar «mūsu» virsnieki man atklāja, ka Austrumu frontē sašauts pirmais angļu tanks un iegūti seši angļu lielgabali. Manīju, ka vācieši bija noraizējušies. Uzzināju, ka Hitlers beidzot izšķīries par uzbrukumu Maskavai. Tas pagaidām esot noslēpums — sākotnēji viņš vēlējies vispirms ieņemt Ļeņingradu, tad domājis par Maskavu, pēc tam apsvēris Ukrainu un beigās atkal izšķīries par Maskavu — to vēlējies armijas virspavēlniecības vadība un lieliskais tanku ģenerālis Guderians. Mans informators teica: «Ģenerālis būtu bijis laimīgāks, ja šī izšķiršanās būtu nākusi divas nedēļas agrāk, kad frontes vidējā sektorā (kur būs jāsāk ofensīva) bija pienākušas divas (tikai!) jaunas divīzijas un ap 150 tanku; krievi tad vēl nebija paguvuši sakārtot savus sakautos spēkus. Tagad viņi ir labāk sagatavoti, un bez tam tuvojas rudens!» Atcerējos, ko Fricis teica par Hitleru kā karavadoni: «Viņš ignorē cilvēka, laika un telpas faktoru. Turklāt karodams pret Krieviju!»

Pavadīju trīs stundas kopā ar Vruka jaunkundzi izbraucienā ar kuģīti pa Hāveles upi. Mierīgā apkārtnē un tvaikoņa mašīnas vienmuļā, klusinātā rūkoņa mani pamudināja jautāt: «Es jūs nesaprotu — atklāti sakot, man nešķiet, ka jūs sērojat, bet manu, ka jūs grauž nemiers. Kāpēc?» — «Zināju un baidījos, ka jūs to kādu dienu pamanīsiet. Teikšu patiesību. Mani moka sirdsapziņas pārmetumi.» — «Kādēļ?» — «Tādēļ ka nespēju sērot.» Pēc tam ilgi klusējām. Atgriezušies Berlīnē, aizbraucām uz preses klubu. Tur bija interesanti, jo ieradās itāliešu režisors Roselīni, kas stāstīja par savām neoreālisma filmām. Itālietis tā aizrāvās ar Vruka jaunkundzi, ka izņēma rozes no vāzes (iepriekš nolikdams uz galda

20 RM) un pasniedza tās viņai, sacīdams: «Pavēliet man, ko vien gribat! Vai man spēlēt klavieres, dziedāt vai apbrīnot jūs?» — «Ielieciet rozes tur, kur tās stāvēja, un lieciet mani mierā. Tā ir mana vēlēšanās,» viņa atbildēja. Pēc tam nogājām bārā, kur man ar itālieti iznāca saraušanās, jo viņš mums sekoja. Satiku ilgi neredzēto Prohāzku ar sievu. Tērējām kādu stundu. Kad Prohāzkas gatavojās braukt mājās (viņi dzīvo netālu no Vrukiem), lūdzu, vai viņi nevarētu Vruka jaunkundzi paņemt līdzi.

14. septembrī

Zvaniju Hartmaņa kundzei, lai apjautātos, kā viņa dzīvo un kā klājas vīram. Skumja vēsts: Hartmanis 3. septembrī kritis Austrumu frontē. Atkal par vienu labu draugu mazāk.

19. septembrī

Atzīstos, ka apmulsu, satikdams Niku pēc atgriešanās no Rīgas, kur viņš bija kārtojis mantojuma jautājumu. Viņam bijušas daudzas un sarežģītas apspriedes, tā ka neesot varējis atlicināt laiku, lai izpildītu manu lūgumu. Bet Lauru viņš esot redzējis — no tālienes kādās viesībās. Tur, tā tagad Rīgā esot modē, bijuši ielūgti vairāki vācu virsnieki. Laura bijusi ļoti jautra. Tas mani nomierināja — vismaz viena laba ziņa. Apmeklēju Hartmaņa kundzi. Man viņas ļoti žēl. Lasīju vīra pēdējo vēstuli, kurā viņš liek mani sirsnīgi sveicināt, izteikdams cerību, ka Latvijas valsts tiks atjaunota. Ļeņingrada ir pilnīgi ielenkta, Kijevas ieņemta. *Vinetas* ukraiņu nodaļas vadītājs Livickis vakar sapīcis stāstīja, ka Hitlers noraidījis ukraiņu piedāvājumu ar 400 000 karavīru piedalīties cīņā pret sarkano armiju. Bijām abi stacijā, kur ieradās zaļumiem pušķots vilciens ar ukraiņu strādniekiem, kas brīvprātīgi pieteikušies strādāt vācu kara rūpniecībā. Atbraucējus sagaidīja ar karogiem un mūziku.

Baumbeks un Eisvalds man aizvakar atklāja, ka Tauberts Gebelsa uzdevumā bijis pie Rozenberga. Viņš nodevis ministram rakstu par latviešu vienību dibināšanu sarkanajā armijā (pamatojoties uz noklausītajām Maskavas radio ziņām) un jautājis, kā Rozenberga resors domā uz to reaģēt. Bez tam mūsu šefs bijis Bendlera ielā (Kara ministrijā), iesniedzis tur garāku Gebelsa rakstu, kurā bijusi runa par to, ka, ņemot vērā gaidāmo kauju, Krievijas plašumu un bandu (partizānu) aktivitāšu pieaugumu, radusies nepieciešamība ātri atrisināt to tautu nākotnes jautājumu, kuras vēlas cīnīties pret Maskavu. Vēlāk Tauberts esot izteicies, ka būtu bijis pareizāk sazināties ar Himleru, jo viņu Hitlers uzklausot, bez tam Himlera štābā esot dažas gaišas galvas.

8. oktobrī

Vasarā biju Taubertam sagatavojis rakstu, kurā brīdināju no partizānu kustības. Šī raksta dēļ tagad saņēmu rīkojumu piedalīties kā Antikominternes pārstāvim armijas ģenerālštāba virsnieku apspriedē. Arī Balkānos, kur komunistam Tito esot

liela piekrišana, sākusies partizānu kustība. Pastāvot cerība, ka jaunās Horvātijas valsts drošības spēki palīdzēs vāciešiem tikt galā ar partizāniem. Stāvoklis Krievijā esot nopietnāks. Tur izšķirīgai kaujai būtu jākoncentrē visi spēki — no svara esot katrs bataljons, katra transporta kolonna. Bet armijas vadībai jāatvelkot veseli pulki pievedceļu apsardzībai; par partizānu efektīvu apkarošanu neesot ko domāt. Nevis Maskavas propaganda veicinot partizānu kustību, bet gan tādu specvienību darbība, kurām uzdots iznīcināt žīdus, čigānus un daļēji arī slāvus, bez tam nesaudzīgās lopu un labības konfiskācijas, kā arī izaicinoša izturēšanās pret iedzīvotājiem. Dažas pazīmes liecinot, ka arī Baltijas valstīs pieaugot nemiers, ko izraisot paši vācieši, atstādami igauņus, latviešus un lietuviešus neziņā par to, kāda nākotne viņus sagaida. Te pie vārda pieteicās organizācijas nodaļas vadītāja vietnieks Štaufenbergs, kas ar vieglu ironiju aizrādīja, ka Vācija varot bez lielām pūlēm atgūt savu labo reputāciju — vienīgi jāatjaunojot Baltijas valstu neatkarība un jāatļaujot tām organizēt savi bruņotie spēki. «Piemēram, bijušais Latvijas militārais atašējs Berlīnē Plensners būtu ideāla persona. Viņš jau 1918. gadā organizēja latviešu karaspēku. Viņš nav nacionālsociālisma dievinātājs, bet viņam var uzticēties, un latviešu tauta viņu respektējot. Kas tad mūsu augstajiem kungiem īsti padomā, kādēļ viņi mums (armijai) to nesaka?»

Es runāju kā Antikominternes pārstāvis un kā «*Ostmens*» («Austrumu cilvēks»): «Ja Vācija grib sasniegt savus kara mērķus Padomijā, tai jāiesaista visi spēki, kas gatavi šos mērķus sekmēt. Protams, Napoleonam nebija tanku un automašīnu, bet nedrīkst aizmirst, ka plašās Krievijas akās ir ūdens, nevis benzīns. Es personiski uzskatu, ka Baltijas tautām jāzina, par ko viņām cīnīties. Ko nozīmē «mēs jūs atbrīvojām»? Diezgan drīz pienāks diena, kad igauņi un latvieši jautās: no kā jūs mūs atbrīvojāt — vai no tās varas, kurai jūs mūs 1939. gada augustā pārdevāt?» Mana pēdējā piezīme izraisīja lielu apmulsumu, jo, izņemot Štaufenbergu, neviens no klātesošajiem pieciem virsniekiem neko nezināja par slepeno protokolu. Priecājos, redzēdams, kādu iespaidu atstāja mana argumentācija.

Jauko dienu noslēdzu, apmeklējot ar Vruka jaunkundzi *Zilās maskas* izrādi *Metropoles* teātrī.

11. oktobrī

Neticami notikumi, par kuriem berlīniešiem nav ne mazākās jausmas! Vakar naciņu oficiozs un cīņas avīzes ar milzu burtiem paziņoja: «Karš Austrumos ir izšķirts» vai «Sarkanā armija ir sakauta». Ir jau taisnība, ka septembra beigās Kijevas tuvumā vāciešiem padevušies 660 000 un 9. oktobrī pie Vjazmas 680 000 sarkanarmiešu, bet, lai aizstāvētu Maskavu, krievi sakomplektējuši jaunas divīzijas, un Staļins nedomā atstāt padomju galvaspilsētu. Par šo attīstību runāju gan ar Frici, gan ar majoru Zommerfeldu (*Sommerfeld*), kas uztur sakarus starp *Promi* un armijas virspavēlniecību. Noskaidroju: Gebelsam formāli ir padots preses šefs Dr. Dītrichs, kas labprāt pats ieņemtu Gebelsa vietu. Preses šefs, sazinājies ar ministru, informē presi, bet Gebelss izskaidro žurnālistiem, kā šī informācija

Norddeutsche Ausgabe

31. Jahrg. - 34. Jahrg. - Leipzig D.R.G. 1941

VÖLKISCHER BEOBACHTER

Norddeutsche Ausgabe

Berlin, Freitag, 10. Oktober 1941

Kampfblatt der nationalsozialistischen Bewegung
Großdeutschlands

Die große Stunde hat geschlagen:

Der Feldzug im Osten entschieden!

**Heeresgruppen Timoschenko und Woroschilow
eingeschlossen — Heeresgruppe Budjenny in Auflösung**

Neuer Kessel bei Brjansk

Die letzten voll kampfbereiten Divisionen der Sowjets gesiegt

Das militärische Ende des Bolschewismus

Das Überleben der Wehrmacht gilt behauptet

Aus dem Führerhauptquartier, 8. Oktober

Beide vor einer Woche in der Nacht vom 1. zum 2. Oktober auf der Höhe von einem Abwehr, dessen Verlauf wir auf Seite 1 erläuterten, die Deutschen bekamen der Offensiv entgegenüber, in dem letzten gemeinsamen Kampf, der auch vor dem Beginn des letzten Russen ansetzten nach - abgeworfen zu werden großes Entschlossenheitsgefühl zeigen. Das war ein Kampf um eine Größe und Ehre, die sich nicht im letzten Moment der Wehrmacht wieder zu verlieren drohte.

Nacionālsociālistu oficiālais laikraksts *Völkischer Beobachter* 1941. gada 10. oktobrī ziņo: «Situasi lielā stunda — karš Austrumu frontē ir izšķirts!» (Kā vēlāk izrādījās, tie bija nacionālsociālistu lielākie maldi.)

komentējama, vai un kā viena otra ziņa izceļama, kā arī nosaka radioziņu secību. 9. oktobrī Dītrichs bijis Hitlera mitekļī — Vilka midzenī (*Wolfschanze*) Austrumprūsijā. Tur viņš nejauši dzirdējis kādu augstāku virsnieku iesaucamies: «Pienākusi kārta pašam Staļinam!» Preses šefs, iedomādamies, ka tie ir Hitlera vārdi, ne tikvien klāstījis šo vēsti virsniekiem, bet, atgriezies Berlīnē un nesazinājies ar Gebelsu, laidis šo «vēsturisko ziņu» tautā. Bet ministram, armijas vadībai un visiem, kas strādā Viktorijas ielā, bija galīgi cita informācija — tā nāca no trim pārbēgušiem padomju virsniekiem. Kopš jūlija sākuma Staļins liekot pārvietot fabriku un darbnīcu iekārtas uz Padomijas Austrumiem, uz Sibīriju, dažas fabrikas tur jau uzsākušas ražošanu. Transports notiekot pa dzelzceļu. Diemžēl vācu ģenerāļi ar savu schematisko domāšanu sākotnēji pieņēmuši, ka krievi transportē bēgļus, archīvus, labību utt., nevis fabriku iekārtas. Fricis stāstīja — kāds vāciešiem draudzīgi noskaņots šveiciešu inženieris, kas no maija līdz oktobrim slimības dēļ bijis aizturēts Omskā un nesen ticis izraidīts uz Turciju, informējis Gebelsu, ka Maskavā sākot pienākt transporti ar svaigām sarkanās armijas vienībām no Sibīrijas. Tāpēc ministrs bijis tik ļoti noskaities par Dītricha «prieka vēsti», ka gribējis rakstīt Hitleram, lai Dītrichu apcietina, jo kā pārvarēt vācu tautas vilšanos, ja karš Krievijā, par spīti visiem uzvaras saucieniem, turpināsies arī vēl 1942. gadā?

Grāmatas autora sieva Ellena Elizabete
(Lisa) Treiguta, dzimusi Vruka.

19. oktobrī

Šī atvasaras svētdiena ir viena no nozīmīgākajām dienām manā dzīvē. Pēcpusdienā tikos ar Vruka jaunkundzi. Sākotnēji taisījāmie noskatīties kādu filmu, bet tad pārdomājām un lēnā gaitā staigājām gar Zooloģisko dārzu un pa Budapeštas ielu. Beidzot iegriezāmies *Zilajā vīnogā*, kur Leipolds mani sevišķi draudzīgi apsveica, jo ilgi nebiju viņu apmeklējis. Vruka jaunkundze bija labā omā. Jautāju pēc iemesla. «Gluži vienkārši, šodien fabrikants X ieradās ar ziediem pie mātes, lūgdams atļauju mani bildināt.» — «Un tālāk?» — «Nekas liels — māte apjautājās, vai viņš esot jau ar mani runājis. Tā kā tā nebija, es šos kumēdiņus pārtraucu, ienākdama salonā un jautādama, vai pusdienas drīz būs gatavas.» — «Un precinieks?» — «Kad pateicos par lielo godu un piebildu, lai viņš paciešas, fabrikants apvainojās un atvadījās.» Brīdi klusēju, tad, cieši viņā raudzīdamies, uzprasīju: «Vai jūs būtu ar mieru kļūt mana sieva?» Atkārtāju jautājumu. Lēni aizkūpinādama cigareti, viņa beidzot atbildēja: «Tas ir negaidīts uzbrukums. Neesam vēl uz «tu», un man jau jāatbild jautājums, vai tevi precēšu. Tevi — jā!» Uzzināju, ka viņa manī iemīlējusies jau 1939. gada vasarā Latvijā. «Tur viss bija tā, kā tu man biji savās ilgās pēc dzimtenes iztēlojis. Tad sāku cīņu pret tavu mīlu, pret man nepazīstamo sievieti Rīgā. Bez panākumiem. Aiz spītības saderinājos ar savu pastāvīgo pavadoni Zalgi. Atkal un atkal atliku kāzas. Tajā dienā, kad tu, atgriezies no Rīgas, ieradies pie mums, viņš gribēja noteikt galīgo kāzu termiņu. Taču liktenis

bija lēmis citādi. Zalgem bija nekavējoties jāatgriežas pie sava pulka, bet viņa vietā atnāci tu!» Pirms atstājām lokālu, viņa piesēdās pie klavierēm un izjusti nospēlēja *Parlez-moi d'amour*, zinādama, ka man šī franču dziesma ļoti patīk.

22. oktobrī

Aizvakar biju pie Lisas (viņas vārds ir Ellena Elizabete, bet mājās viņu sauc par Lisu) vecākiem. Abi bija ļoti mīļi. Vecais barons atnesa šampanieti. Pirmo glāzi pacēlām uz Lisas un manu nākotni, otro uz Latvijas nākotni. «Neaizmirsīsim mūsu nabaga dzimteni!» barons iesaucās. Viņš esot priecīgs, ka mēs mazinot nejēdzīgo naidu Baltijas iedzīvotāju starpā.

Šodien Vruks mani sazvanija darbavietā un lūdza uz tikšanos kādā nelielā bārā pie Potsdamas laukuma. Viņš bija ļoti nopietns un tūlīt paskaidroja, ka viņš tiekoties ar mani Lisas uzdevumā. Bēdīga lieta — viņa neesot ar mani spēlējusies, bet tomēr es nedrīkstot viņu precēt. Kad jautāju pēc iemesla, vecais kungs man atklāja, ka viņa sieva esot žīdiete! Tā kā es atrodoties gestapo uzraudzībā, tas būtu ārprāts, ja es precētu pusžīdi. Patiesi, tas bija likteņa izaicinājums un pārbaudījums. Atbildes vietā pasūtīnāju vēl divus konjakus — uz kāzām. Lūdzu iespējami drīz noteikt kāzu dienu. Vecajam kungam bija asaras acīs. Īsi pirms šķīrāmies, viņš man atklāja vēl vienu noslēpumu. Pirms sūtniecības likvidācijas Krūkļa jaunkundze, zinādama Vidzemē kādu baznīcas draudzi, kur visi dokumenti sadeguši, izsniegusi viņa sievai sūtniecības apliecību, ka Hēra Kora esot luterticīga vāciete, kas tad un tad dzimusi minētajā Vidzemes draudzē. Lisa to zinot un tagad baidoties, ka vācieši varētu atklāt patiesību, kas nozīmētu galu arī man. Tikko biju pārnācis mājās, atskanēja tālruņa zvans. Lisa: «Arlabunakti, es to nekad neaizmirsīšu!»

NESASKAŅAS AR SOMU VIRSNIKIEKEM

8. novembrī

Kāzas noliktas 12. novembrī. Vecāki neieradīsies, jo tēvs atkal slimo. Esmu aicinājis Frici, Aicherus, Tīdkes, Hartmaņa kundzi, Kroniku un Krūkļa jaunkundzi. Lisa ielūgusi grāfienu Basenheimu, ģimenes draugu no Pēterpils laikiem rūpnieku Jaskovski, bankas direktoru Meijeru, architektu Švarcu, lielā modes salona īpašnieci Romacki un Lisas brālēnu ltn. fon Vruku no Parīzes. Vecā Vruka brālis (advokāts) un māsa (baņķiera sieva) nebūs — vecais barons viņiem aizliedzis ierasties, jo tie no viņa prasījuši paskaidrojumu, kā varot uzdrošināties uzņemt ģimenē «pilsoņu kārtas cilvēku». Vispār Vruks var būt ļoti ass un straujš. Priekšdienām desmit ierados pie Vrukiem ar Elmāru, Niku un viņa sievu Ņinu. Iepazītināju savus draugus ar Vrukiem. Kad viņi atvadījās, dzirdēju, ka Vruks Karpam un viņa sievai teica: «Otro reizi es jūs te nevēlos redzēt!» Izrādījās, ka pa to laiku,

kamēr Lisa, Elmārs un es sarunājāties vienā istabā, Niks ar Ņinu otrā istabā bija sākuši stāstīt Vrukiem, ka es esot fantasts, naudas lietās neko nejēdzot un nerēķinoties ar citiem. Piemēram, īsi pirms prombraukšanas no Latvijas es Romas viesnīcā esot ar kādu pazīstamu Rīgas dāmu pazudis un tikai pēc stundas atkal atgriezies. To Karpiem nevajadzēja darīt, jo biju Vrukiem stāstījis, kā es Lindem nodevu tēva zīmēto Daugavpils lidlauka karti.

Šodien Tauberts mani ielūdza *Kaizerhofā* pusdienās. Bija ielūgti arī citi — divi somu virsnieki (viens no viņiem laikam bija militārais pārstāvis Vācijā), kā arī vācu kapteinis Albrechts, kas nesen atlaists no kādas Rīgas slimnīcas, kur atradies kājas ievainojuma dēļ. Somi sūdzējās, ka *Vinetas* raidījumi neesot bijuši pietiekami kaujinieciski. Atbildēju, ka Baltijas tautas gribēja cīnīties, bet tām nebija nedz ieroču, nedz nepieciešamās informācijas par pretinieku. Nav nekādas jēgas, izmantojot tautas saviņņojumu, aicināt uz sacelšanos pret labi apbruņotu armiju — tas tikai prasītu lielus un liekus upurus. «Somi ar savu rīdīšanu sagādāja igauņu tautai vienīgi ciešanas, aicinādami priekšlaikus nepietiekami apbruņotos igauņu nacionālistus Tērbatas apkārtnē doties krievu ugunīs,» Albrechts iekarsis iesaucās. Tauberts neļāva ilgāk strīdēties, aizrādīdams, ka Albrechts, kas pats piedalījies cīņās Baltijas telpā, droši vien zinot, ko sakot. Vēlāk blakussēdošais somis mēģināja mani izaicināt, runādams par «Latvijas parādes armiju». Berlīnē pavadītie gadi bija mani mācījuši būt savaldīgam, tāpēc atbildēju ar anekdoti un uzdzēru uz soma veselību. Mājās gāju kopā ar Albrechtu. Viņš ir pēc profesijas grafiķis un liels mākslas cienītājs. Viņš bijis rezerves leitnants un cīnījies Polijā un Francijā. Albrechtam piešķirti abi Dzelsu krusti — pirmās un otrās pakāpes. Te man jāpiemetina, ka pēc Odesas ieņemšanas rumāņi svinēja uzvaras svētkus. Šinī sakarībā notika arī ārzemnieku apbalvošana. Tauberts man piezvanīja un ar nožēlu paskaidroja, ka man pēc darba un amata nozīmīguma būtībā pienāktos Rumānijas ordenis, bet ka es to nesaņēms, jo skaitoties «politiski neuzticama persona».

Pirms pusdienām *Kaizerhofā* man bija jāierodas pie Tauberta. Svarīgi jaunumi! Pirmkārt, *Vineta* drīz pārvāksoties uz jaunām telpām — lielā, modernā piecstāvu preču namā Aleksandra laukuma tuvumā; otrkārt, katrā nacionālā nodaļā izveidošot radio, t. i., informācijas un propagandas nodaļu; treškārt, *Vineta* sākšot izdot laikrakstu krievu valodā, kas domāts tiem krievu gūstekņiem un pārbēdzējiem, kuri kā palīgspēki iesaistījušies vācu armijā, — tādu esot ap 450 000! Ģebelss vēloties arī avīzi krievu un ukraiņu strādniekiem, kas strādā vācu uzņēmumos; ceturtkārt, Hitlers pavēlējis, ka katrs redaktors, kas avīzē vai radiofonā izpaudīs vācu karaspēka izvietojumu vai kādu citu militāru noslēpumu, sodāms ar nāvi; piektkārt, nākamajās dienās pie manis ieradīsoties Māsēns, viņš *Vineta* nav jānodarbina, jo viņš saņēmsot citus uzdevumus. Tauberts vēlas, lai es pabeidzu Baltijas nodaļas organizēšanu, izveidoju informācijas nodaļas centrālo redakciju un paplašīnu radioziņu noklausīšanās dienestu ar gruzīnu un ukraiņu valodas raidījumu noklausīšanos. Runājot par nākotnes iecerēm, Tauberts mani lūdza novērot, kas notiek krievu nodaļā. Tur iezīmējoties savāda brāļošānās starp baltvācu vadību un krievu darbiniekiem. «Man šķiet, ka tur dzimst jauna nedalāmās Krievijas ideja!» Taubertam ir taisnība. Zinu, ka Tauberts iestājās par to, lai ar krieviem apietos

prātīgi un taisnīgi, bet stingri noraida Krievijas impērijas atjaunošanu, tādēļ viņš izmanto katru izdevību, lai paceltu balsi par Baltijas valstu neatkarības atjaunošanu, kā arī par patstāvīgas Ukrainas un varbūt pat Baltkrievijas valsts dibināšanu.

Jauki, ka kopš 1. novembra latviešu nodaļā darbojas Zichmanis. Viņš ir ļoti inteliģents, un uz viņa zināšanām un raksturu var paļauties. Tātad nav tā, ka es patlaban nevarētu iztikt bez Māsēna.

Sakarā ar uzlidojumu 1943. gada 1. martā un vairākkārtēju pārvākšanos no pilsētas uz pilsētu daudzi ieraksti, piezīmes un citi materiāli gājuši bojā. Lai nezaudētu pavedienu, šajā vietā jāiestarpina daži paskaidrojumi.

1942. gada sākumā lūdzu Antikominternes vadību pārceļt mani uz citu nodaļu (*Vīneta* līdz 1942. gada 1. augustam skaitījās maskēta Antikominternes filiāle). Izšķīros par šo soli pēc lielās brēkas, ko AA un Rozenberga Austrumu ministrija sacēla sakarā ar manis sacerēto brošūru *Informācija par Baltijas valstīm*. Tās saturs neatbilstot attiecīgajiem politiskajiem apstākļiem. Tā nācās iznīcināt 1500 šīs brošūras eksemplāru. Patiesībā manī jau vairākus mēnešus krājās īgnums par to, kā vācu civilā pārvalde rīkojas Baltijā un ka Berlīne neievēro armijas vadības un Tauberta (t. i., mērenā kursa pārstāvju) ierosinājumus. *Vīnetas* uzdevums nebija vis iejaukšanās jaunradītās Ostlandes (Baltijas) pārvaldes iekšējās lietās, bet gan komunisma apkarošana. Taču — kā to lai veic, ja Baltijas tautās dienu no dienas pieaug vilšanās un vācu pārvaldē vairojas nesaskaņas un pretrunīgi rīkojumi? Turklāt neinformētie vadoniši uzvaras skurbumā īsteno tādu politiku, kas ne tikvien apdraud Baltijas tautas, bet arī Vācijas nākotni. Lūgdams pārceļt mani uz citu nodaļu, aizrādīju, ka nebūt nevēlos vadītāja posteni. Bija jāierodas pie paša Tauberta. Es esot nepacietīgs un nespējot paciest neveiksmes. Neraugoties uz to, viņš ieceļot mani par slāvu zonas vadītāju, t. i., par krievu, ukraiņu un baltkrievu nodaļu priekšnieku. Šajā amatā man jāaizkavē, lai slāvu nodaļās neiesakņotos Lielkrievijas ideja, un jāgādā, lai par korektu sadarbību dažādo tautību pārstāvju starpā, t. i., jāuzmanoties, ka neizveidojas naidīgas attiecības — it īpaši tad, ja man gadītos īsu laiku aizstāt Kaukāza nodaļas vadītāju prof. Seibeli. Apdomājies pieņēmu Tauberta piedāvājumu. Vispirms izdarīju krievu nodaļā «tīrīšanu» — atlaidu divus krievu un divus baltvācu līdzstrādniekus, kas iestājās par vecās Krievijas monarchijas atjaunošanu.

Par baltkrievu nodaļas vadītāju izraudzīju pazīstamo baltkrievu patrioti Dubjovska kundzi, bet par viņas palīgu majoru Strachaļu; viņš, pēc profesijas inženieris, pārbēga ar pusi sava bataljona vācu pusē. Livickis palika ukraiņu nodaļas vadītājs. Vienojāmies ar Baumbeku, ka krievu nodaļu vadīs bijušais AP korespondents Belgradā Albovs, 39 gadus vecs krievs, kas cīņā pret lieliniekiem 18 gadu vecumā zaudējis kreiso roku. Viņš ir jaunās, liberālās krievu organizācijas NTS biedrs (to 1930. gadā Belgradā dibināja krievu emigrantu jaunieši, kas nevēlējās monarchijas atjaunošanu). Vāciešiem iesoļojot Dienvidslāvijā, Albovu 1941. gadā apcietināja, bet viņa krusttēvs, kāds bijušais cara politiskās policijas (ochrankas) augstāks ierēdnis, kas Vācijā darbojās par gestapo padomdevēju, panāca krustdēla

atbrīvošanu. Albovam par palīgu noteikts bijušais sarkanarmijas virsnieks ar segvārdu Nīmanis. Viņš bijis Ļitvinova sekretārs, bet 1940./41. gadā darbojies par padomju informācijas nodaļas vadītāju Igaunijā, kur pieslējies igauņu nacionālistiem un aizkavējis lielā teātra *Estonia* uzspīdzināšanu.

Stāvoklis ir komplikēts. Pēc neveiksmes pie Maskavas 1941. gada Ziemsvētkos un sakarā ar sarkano partizānu darbības pieaugumu vācu armijas ģenerālštāba organizācijas un propagandas nodaļas beidzot aptvērušas, ka Padomiju nevarēs uzvarēt ar militāriem līdzekļiem vien. Jālieto arī politiskie ieroči, t. i., krieviem jābola jauna valdība, zeme un sava armija — lietas, par kurām Hitlers aizliedzis runāt (līdz 1942. gada 1. janvārim bija pat aizliegts lietot jēdzienu «krievu tauta»). Ņemot vērā, ka vācu armijā kā izpalīgi iesaistīti apm. 700 000 krievu, kas gaida savas valdības un armijas dibināšanu, abas ģenerālštāba nodaļas slepenībā meklēja kādu krieviem pieņemamu personu, kas varētu uzņemties Krievijas atbrīvošanas kustības vadību (propagandas nodaļa, kurā darbojas tikai 5—6 virsnieki, nebija sagatavota karam pret Maskavu — tā priekšdarbus ievadīja tikai piecas nedēļas pirms cīņu sākuma un tādēļ sabiedrojās ar Antikominterni). Gēlenu 1942. gada 1. aprīlī paaugstināja par pulkvedi, uzdodot viņam vadīt ģenerālštāba nodaļu ar nosaukumu *Fremde Heere Ost* (Austrumeiropas ārzemnieku armijas), t. i., sarkanarmijas izlūkošanu. Gēlens jau Baltijas gadījumā ieteica atjaunot šo valstu neatkarību. Tuvāk iepazīties ar padomju kara stratēģiju un ņemdams vērā jūtamo palīdzību, ko sabiedrotie sniedza krieviem, Gēlens secināja, ka Staļinu izdosies padzīt vienīgi ar pretkomunistisku krievu valdību, kurai būtu pakļauta armija ar vismaz 1 000 000 vīriem.

Beidzot atradās piemērots krievu vadonis — ģen. Vlasovs, kas 1941. gada ziemā kopā ar ģen. Žukovu vadīja padomju karaspēka sekmīgās operācijas Maskavas pievārtē, bet 1942. gadā krita gūstā (1942. gada rudenī, kad Vlasovs izšķīrās par sadarbību ar vāciešiem, padomju kinoteātros arvien vēl rādīja filmu par «Maskavas glābējiem» — Žukovu un Vlasovu). Viņa tuvākie līdzstrādnieki militārajos jautājumos ir viņa draugs ģen. Mališkins un ģen. Truchins (krievu aristokrāts, bijušais cara armijas virsnieks un Baltijas kara apgabala priekšnieks 1941. gadā), bet propagandas jautājumos ģen. Žilenkovs (bij. Maskavas apgabala partijas sekretārs un politiskais komisārs).

Sākotnēji viņi mitinājās *Vinetas* agrākajās telpās Viktorijas ielā, bet tač viņus pārvietoja uz Dabendorfa nometni Berlīnes pievārtē, kur 1000 atlasītiem krieviem rīkoja «krievu atbrīvošanas armijas virsnieku un instruktoru pretkomunistiskās ideoloģijas kursus». Taču patiesībā tur mācīja, kā vervēt piekritējus Vlasova kustībai, kā izturēties pret vāciešiem, un propagandēja Lielkrievijas ideju. Kā lektors un Vlasova ārpolitiskais padomdevējs darbojās Albova draugs Kazancevs (Belgradas krievs, viens no vadošajiem NTS vīriem). Tas, redzēdams, kādu iespaidu uz vāciešiem atstāja Vlasova solījums dažu mēnešu laikā vest cīņā 1,5 milj. lielu armiju un līdz ar to arī apslāpēt sarkano partizānu kustību, ja tik vācieši savukārt garantētu neatkarīgu un nedalītu Krieviju, apzīmēja Vlasova kustību par «trešo spēku». Gēlens, ģenerālštāba virsnieks pltn. fon Renne (*von Roenne* — baltvācietis, Krievijas apbrīnotājs) un propagandas nodaļas majors fon Grote (baltvācie-

tis, krievu draugs un bij. cara armijas virsnieks) izraudzīja bijušo cara armijas kapteini Štriku-Štrikfeldu par Vlasova palīgu. Štrikfelds savā laikā dzīvoja Rīgā, kur pārstāvēja kādu angļu firmu; viņš repatriējās 1939. gadā. Arī viņš ir krievu un Krievijas dievinātājs, un tādēļ arī nav jābrīnās, ka viņš pilnīgi pakļāviests Vlasovam. Berlīnē ģenerālim atļauts dzīvot savrup nelielā namā ar baltvācieti (rīdzinieku) Frēlichu, kas, ņemot vērā arī šā baltvācieša jūsmošanu par visu krievisko, viņu mazāk uzrauga, bet gan viņam drīzāk kalpo.

Būtībā ideja, ka dibināma antikomunistiska krievu valdība un armija, ir ļoti pareiza, un Hitlera, kā arī vācu armijas virspavēlniecības vadītāju — maršala Keitela un ģenerālpulkveža Jodla — noraidošā nostāja uzskatāma par isredzību un muļķību; tāpat Rozenberga pretestība. Viņš vēlas Maskavas impēriju sadalīt Ukrainā, Turkmēnijā, Armēnijā, Gruzijā un Kazachijā (par Baltijas valstu neatkarību nav runas), bet viņš to uzskata tikai par pārejas atrisinājumu, t. i., par taktisku līdzekli cīņā pret krieviem. Tomēr tāda pakļaušanās Lielkrievijas idejai, kāda vērojama fon Grotes, fon Rennes un Frēlicha gadījumā, nav saprotama. Štrika-Štrikfelda politika turpretī ne vien vērsas pret Vācijas interesēm, bet apdraud arī Baltijas valstis. Redzēdams, ar kādu enerģiju Vlasovs palīgs ķeras pie darba un cik liela viņa ietekme uz pārējiem virsniekiem, nolēmu apkarot šo Lielkrievijas propagandistu. Uz pirmo izdevību nebija ilgi jāgaida. Kādu dienu saņēmu jūsmīgu Štrika-Štrikfelda ziņojumu par kāda majora Golovina vervēšanu; majors iesaistījies Vlasova kustībā ar noteikumu, ka atjaunojama «nedalāmā Krievija» (kurā ietilptu arī Baltija). Tā kā Štrika-Štrikfelda pavadrakstā bija vēl citi neuzmanīgi formulējumi, nosūtīju šo ziņojumu Taubertam.

PIE HIMLERA MĪLUĻA ĢEN. ŠELLENBERGA

1943. gada 17. janvārī

Pēc pārsteigumiem bagātās vakardienas mierīgs svētdienas rīts (pēcpusdienā būšu darbā). Sestdien biju pusdienās pie Kronikas. Tur divi žurnālisti no Kopenhāģenas vēlējās saņemt patiesu informāciju par Baltiju. Viens no viņiem bija nesen atgriezies no Londonas (bija ceļā trīs nedēļas). Tagad Anglijā daudzi uzskatot baltiešu deportācijas kā saprotamu piesardzību, jo Latvijā un Igaunijā esot bijuši daudz vācu draugu. Pēc pusdienām, braucot pie Tauberta, satiku N. jaunkundzi. Nebijām redzējušies vairāk nekā divus gadus. Viņa tagad strādā Gebelsa kancelejā un ir saderināta ar kādu vācu diplomātu. Zināja stāstīt, ka Ostlandes (Baltijas) reichskomisārs Loze izteicis vēstulē Gebelsam pārmetumus par to, ka laikraksts *Ostdeutscher Beobachter* pagājušā gada rudenī sakarā ar igauņu leģiona dibināšanu norādījis uz varbūtību par Baltijas valstu neatkarības atjaunošanu, ja arī latviešiem izdotos dibināt savas vienības. Šefs (ministrs) dusmās teicis: «Loze ir muļķis. Ja viņš būtu ieteicis atjaunot Baltijas valstu neatkarību, tad viņš pierādītu, ka prot

iegūt Vācijai draugus, un palīdzētu Berlīnē apkarot valdošo īsredzību!» Bažas rada nīknās cīņas Staļingradas frontē, kur krievi naktī no 9. uz 10. janvāri sākuši lieluzbrukumu, to neatlaidīgi turpinot. Bukarestē saņemtas ziņas par rumāņu divīziju pilnīgo sakāvi un frontes pārrāvumu.

28. janvārī

Pateicoties gestapo, man šodien ir brīva diena. Vakar man bija jāierodas Valsts drošības galvenajā pārvaldē. Liela ēka ar plašām telpām un gariem gaiteniem, pie sienām Berlīnes skati un liels kāškrusta karogs, bet zem tā — barga izskata Hitlera krūšutēls. Mani pratināja kriminālkomisārs (īsto dienesta pakāpi nezinu, jo viņš bija civilā) Vīze. Viņš bija nervozs un, mani pratinādams, staigāja šurpu turpu. Dzirdot, ka es mēnesī pelnu 900 RM, viņš piezīmēja: «Tā ir izšķērdība!»

Tad viņš mani iztaujāja par Latvijas telegrāfa aģentūru (*Letu*). «Aha, nu redziet, beidzot atzīstaties, ka bijāt aģents!» Vīze iesaucās. Kad atbildēju, ka tādā gadījumā arī Vācu ziņu aģentūras ļaudis būtu dēvējami par aģentiem, saņēmu spēcīgu pļauku. Viņš mani trāpīja tik nelaimīgi ar gredzenu, ka man nolūza viens priekšējais zobs (otru izņēmu vēlāk pats). Dusmās saķēru viņu aiz kaklasaites un griezu to tā, ka Vīzem aizžņaudzās rīkle un viņš kļuva sarkans. Pēc kāda laiciņa palaidu viņu vaļā, piecēlos un atstāju telpu. Gaidīju, ka sardze mani pie izejas aizturēs, bet nekā. Tūlīt zvanīju Taubertam, kas izteica nožēlu par notikušo un piešķīra man vienu dienu atvaļinājuma. Bija jādodomā par pratināšanu Rīgā 1940. gada 20. novembrī.

Aizbraucu uz *UFA* pārvaldi, kur paņēmu nākamās nedēļas filmu chronikas (*Wochenschau*) tekstu (kopš pusgada ierunāju filmu chronikas tekstu, bet ilgi to nespēšu vairs turpināt, jo mani moka chroniskas kakla sāpes; būs šis uzdevums jāuztic Lazdiņam, kas droši vien priecāsies par izdevību piepelnīt mēnesī 200 RM). Gaitenī sastapu SS vīru Archilu Hamsunu. Viņš ir ļoti jauks puisis. Hamsuns lamājās par vāciešu nepamatoto iedomību, bet arī uzsvēra, ka vācu karagājiens varbūt esot pēdējā iespēja sakaut Padomju Savienību. Norvēģijā apm. 1000 jauniešu esot pieteikušies norvēģu SS vienībā.

Mājās strādāju ar projektu nr. 99. Tas ir īpaši slepens pasākums. Pēcpusdienā pastaigājos ar Lisu; vēlāk iegriezāmies pie Aichera. Rūdolfš sašutis stāstīja, cik neticami muļķīgi vācu pārvalde rīkojoties Latvijā, kā arī par fanātisko — bet galu galā Vācijai kaitīgo — pārvācotāju, Rīgas pilsētas galvu Vītroku, kas vēloties Rīgu nostādīt ārpus vispārējās zemes pārvaldes, lai tādējādi panāktu, ka latviešiem zustu jebkādas līdzrunāšanas tiesības. Rūdolfš atzina, ka latvieši, it īpaši Plensners, pareizi rīkojušies, pēc krievu padzišanas nekavējoties atjaunodami latviešu pārvaldes aparātu, tādējādi aizsteigdamies priekšā naciņiem, kas to būtu darījuši pēc saviem ieskatiem un ar saviem cilvēkiem. Viņš Rīgā bijis ielūgts pie valsts- vai ģenerālkomisāra vakariņās, kur pamanījis, ka uz galda atrodas Benjamiņu galda piederumi. Aichers ironiski piezīmējis: «Ak, veci paziņas!» Vakarā bijām kinoteātrī. Mani interesēja nedēļas apskats. Lielākā daļa bija garlaicīga, jo tā bija veltīta Hitlera varas pārņemšanas 10. gadadienai.

Par 6. armijas izmisīgo cīņu Staļingradā un mēģinājumiem to atbrīvot no ielenkuma — ne vārda.

Uzzināju, ka SS ģenerālis Bergers — tas pats, ar kuru iepazinās pie Friča, — kara sākumā izdevis neapprakstāmi muļķīgo brošūru *Untermensch* (Zemcilvēks). Pēc neskaitāmiem Antikominternes protestiem SS galvenā pārvalde beidzot piekritusi, ka *Promi* var šo brošūru konfiscēt. Mēģinājums ar izbadējušos, neskātu un netīru krievu, uzbeku, armēņu u. c. gūstekņu uzņēmumiem iepazīstināt sabiedrību kā ar šo tautu «tipiskiem pārstāvjiem» varētu izrādīties par propagandas bumerangu.

31. janvārī

Mūsu radioziņu noklausīšanās nodaļai izrādījās taisnība — sarkanā armija Staļingradā uzvarējusi. Šodien arī vācieši ziņo, ka pēdējās vācu vienības ielenkumā sašķeltas divās daļās. Ieteicu Albovam, Livickim un Strachaļam pārdomāt, kā mūsu raidījumos ukraiņiem, krieviem un baltkrieviem atklāt patiesību par Staļingradas cīņu beigām, vienlaikus darbojoties pretī Maskavas uzvaras gavilēm.

Tauberts piezvanīja un teica, Gebelss zinot, ka 6. armijai Staļingradā pienācis gals. Tādēļ ministrs nolēmis šo neveiksmi izmantot, lai mobilizētu visus nācijas spēkus, stiprinātu armiju un kāpinātu ieroču ražošanu. Bez tam Gebelss vēloties Vācijas cīņā pret komunismu iesaistīt arī citas — it īpaši Austrumeiropas — tautas. Tādēļ Taubertam jāizstrādā jaunās vācu Eiropas politikas vadlīnijas, kas arī somiem, ukraiņiem un Baltijas tautām būtu pa prātam. Nu Tauberts lūdza mani līdz 1. martam izstrādāt attiecīgus ieteikumus.

Vakar svinējām lielu dzimšanas dienu — mūsu mazais kļuva vienu mēnesi vecs. Lisa ļoti priecājās par mātes sūtīto sainīti ar bērnu drēbītēm un rotaļlietām.

2. februārī

Pēdējās vācu vienības Staļingradā kapitulējušas. Staļingrada ir traģēdija, jo Hitlers aizliedza izlaušanos, zinādams, ka vācu spēki bija par vājiem, lai pārrautu krievu ielenkumu, un ka Gēringa solījums — aviācija apgādās ielenktos ar munīciju un pārtiku — nebija īstenojams. Albovs prata ļoti veikli pasniegt ziņu par lielo sakāvi (viņa tekstu pārņēma arī pārējās nodaļas). Ziņojumu ievadīja sēru mūzika visu kritušo (arī lielnieku) piemiņai; tad sekoja aizrādījums, ka šis karš būtībā esot nejēdzība. Katrs Padomju Savienībā zinot, ka Staļins gatavojies karam, ko Vācija nevarējusi ilgāk paciest. Komentārā Albovs atkārtoja Staļina izteicienu: «Kad kapitālisti būs pietiekami ilgi savā starpā kāvušies, sarkanā armija teiks pēdējo vārdu!»

Gēlens un pulkv. Martins devuši rīkojumu realizēt projektu nr. 99. Priekš laba laika padomju gūstekņi ziņoja, ka Baku un Murmanskas apkārtnē uzturoties samērā daudz angļu. Tas krieviem nepatīkot. Drīz pēc tam kāda angļu lidmašīna Norvēģijā cieta avāriju. Izdegušās mašīnas drupās atrada puslīdz neskartu pasta maisu. Tas mums palīdzēja īstenot manu psiholoģiskā kara ideju: laboratorijā

Vācu karavīru grupa šķērso dumbrāju.

pagatavojām viltojumu — slepeni Maskavas un Londonas līgumu par Murmanskas un Baku apgabalu iznomāšanu angļiem uz 99 gadiem. Zinājām, ka ziņa par svarīgās ostas un naftas apgabala iznomāšanu kapitālistiem uztrauks krievu tautu, bet it īpaši armiju. Viltoto dokumentu mazliet apsvilinājām un prezentējām to kopā ar īsto pasta maisu un tā saturu ārzemju preseī. Protams, ka par «sensacionālo atradumu» ziņoja arī visas sešas *Vinetas* raidstacijas.

7. februārī

Nupat atgriezos no sarunas ar SS galvenās pārvaldes spiegošanas šefu ģenerāli Šellenbergu. Saruna notika viņa dzīvoklī. 5. februārī man piepeši bija jāierodas pie Tauberta. Jau priekšistabā jutu, ka gaidāmas nepatikšanas. Tā arī bija. Izrādī-

jās, ka Tauberts bija saņēmis SS ārzemju izlūkošanas šefa Šellenberga aicinājumu mani 24 stundu laikā atlaist no darba. Gestapo bija nodevusi manas aktis citai drošības iestādei, proti, Himlera mīluļa Šellenberga dienestam. Tauberts esot nekavējoties sazinājies ar Gebelsu. Ministrs aizrādījis, ka viņš taisoties nākt klajā ar svarīgiem ierosinājumiem un ka viņam šajā pasākumā esot vajadzīgs Himlera atbalsts, tāpēc viņš nevarot atļauties strīdu ar Šellenbergu. Tā kā biju atbrīvots no dienesta pienākumiem, devos mājās. Apzinājos, ka šoreiz esmu nonācis nopietnās nepatīkšanās. Rēķinājos ar to, ka mani kuru katru brīdi var ievietot koncentrācijas nometnē. Un Lisa, kas būs ar viņu?

Atvēru dzīvokļa durvis. Sieva, it kā ko nojauzdama, raudzījās mani. «Ernest, kas noticis?» Tā kā neredzēju vairs citas izejas, izstāstīju visu. Nemiera un rūpju vietā iestājās nenovēršama gala apziņa. Piepeši Lisa sāka raudāt un smieties. «Nebēdā, gan būs labi. Pelīte mūs izglābs!» — «Kas tā par pelīti?» — «Pelīte? Nu, tā taču ir mana labākā skolas draudzene, Šellenberga sieva. Viņa ir brīnišķīgs cilvēks. Viņa palīdzēs, ticī man!» Lisa pavadīja visu pēcpusdienu, skraidot pa pilsētu, lai uzzinātu Šellenberga tālruna numuru, jo, kļūdams par SS izlūkošanas vadītāju, viņš bija mainījis savu dzīvesvietu. Beidzot slepenībā turētā adrese gulēja uz mana galda: *Paulsbornerstraße 82*, tālr. 979923. Lisa piezvanīja draudzenei, Šellenberga kundzei, un es saņēmu aicinājumu ierasties pie SS izlūkošanas šefa.

Šellenbergs sasveicinājās ar mani smiedamies. «Ak, tad tā izskatās bīstamais tips, kas taisījās nožņaupt nabaga Vīzi!» Namatēvs bija vidēja auguma, mazliet pabāls, ar gaišām acīm, kas pastāvīgi it kā vērās tālumā. Šellenbergs tūliņ pievērsās manai problēmai. Kāds latvietis esot mani denuncējis. To, ko man pārmetot, es neesot apstrīdējis, kas bijis ļoti pareizi, jo manā rīcībā nevarot saskatīt neko tādu, kas apdraudētu Vācijas drošību. Ja viņš būtu bijis manā vietā, viņš laikam būtu izturējies tāpat. Manā nelaimē vainojama denuncianta lielā skaudība un gestapo dusmas par Friča, Helldorfa un Tauberta iejaukšanos, kas radījusi iestāžu ķīviņu. Pēc incidenta ar Vīzi gestapo — ar kuru viņam neesot sevišķi labas attiecības — nodevusi manas aktis viņam, jo SS izlūkošanas šefam esot lielāks svars nekā Antikominternes vadītājam. Viņš, Šellenbergs, esot informēts par manu pakalpojumu Lindem, kā arī par manu teicamo organizatorisko darbu Antikominternē un tāpēc varēšot manu lietu gada laikā nokārtot.

Mūsu saruna ilga apmēram 40 minūtes. Beigās Šellenbergs man uzdeva vairākus jautājumus par Latviju un aicināja runāt atklātu valodu. To arī darīju, piebilzdams, ka Ribentrops pierādījis «ģermāņu uzticību», pārdodot mūs Staļinam, bet Rozenbergs tagad vēlas, lai mēs viņu uzskatam par atbrīvotāju. «Diemžēl tas tā ir, bet, mums par laimi, latviešu tautas vairākums to nezina,» Šellenbergs mani pārtrauca. No viņa uzzināju, ka vācu iestādes līdz šim saņēmušas apmēram desmit latviešu pašpārvaldes iesniegumus, kuros prasīta Latvijas neatkarības atjaunošana. Himlers esot par šo jautājumu runājis ar Hitleru, bet tas latviešu prasību noraidījis. Kad jautāju, kā izskaidrot šādu izturēšanos, kas galu galā kaitē pašai Vācijai, Šellenbergs atbildēja: «Pilnīgi pareizi, tas ir chaoss. Bet, ticiet man, šis juceklis izskaidrojams ar to, ka nevienam nav jēgas par kopīgo galamērķi. Katram ir savs priekšstats par to.»

8. februārī

«Jūsu stāstījums izklausās pēc fantastiskas filmas sižeta!» Tā Tauberts sprieda par manas «afēras» laimīgo nobeigumu. Redzēju, ka viņš par to patiesi priecājas. «Es vēlāk Šellenbergam piezvanīšu un pateikšos arī no savas puses,» Tauberts teica, likdams galdā divas konjaka glāzes. Tad viņš man pastāstīja, kāpēc Gebelss nīst Ukrainas nekronēto karali, Hitlera draugu Kochu. Jaunības gados, pirms pāriešanas naciķos, Kochs bijis komunisti. Iestājies naciķu partijā, viņš vadījis tās kreisā spārna laikrakstu. Kādā rakstā Kochs apzīmējis Gebelsu par klibiķi un salīdzinājis viņu ar kupraino Anglijas karali Ričardu II; bez tam Kochs jūsmīgi apsveicis Ribentropa—Molotova paktu. Visu to Gebelss neesot aizmīrsis. Ministri no ārzemju avotiem saņēmis ziņas, ka Anglijas ārlietu ministrs Īdens un Anglijas vēstnieks Amerikas Savienotajās Valstīs Halifakss 1942. gada janvārī ieteikuši nepretoties Staļina vēlmei pakļaut Baltijas valstis un ka Īdens 1942. gada maijā paskaidrojis Molotovam (kas tobrīd uzturējies Londonā), ka Lielbritānija neiebilstot pret sarkanarmijas ierašanos Baltijas padomju republikās un Londona svītrojot Baltijas valstu pārstāvju no diplomātu saraksta, kas drīz pēc tam arī noticis. Šinī sakarībā Gebelss pārmetis Ribentropam «nelaimīgo izlēcienu ar Molotovu un Staļinu», jo vācu propaganda tādas ziņas par Baltijas valstīm tagad nevarot izmantot.

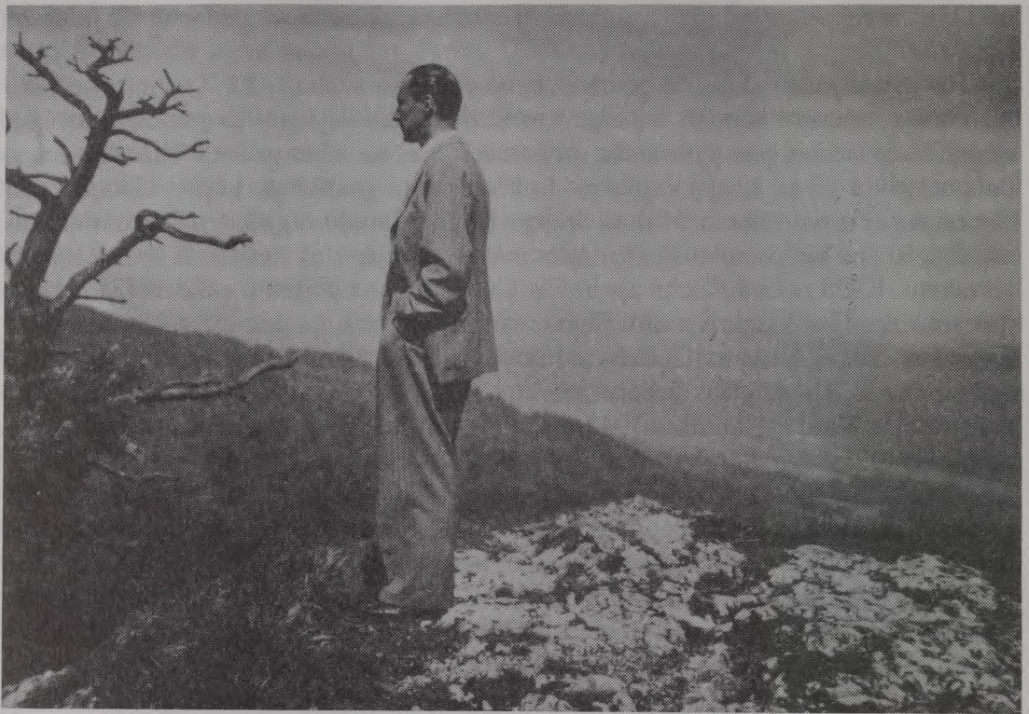
PRIEKŠDARBI GEBELSA NEPARASTAJAI DEKLARĀCIJAI

21. martā

Jauns likteņa trieciens. Pirmajā lielajā angļu bumbvedēju uzlidojumā naktī no 1. uz 2. martu zaudēju jauno dzīvokli un gandrīz visas mantas. Paldies Dievam, Lisa un mazais ir dzīvi un veseli — viņi atrodas pie mani vecākiem Bālingenē. Pirmajā uzlidojuma vilnī sagrāva mūsu nama abus augšējos stāvus. Steidzos no pagraba uz mūsu dzīvokli. Pēc brīža sekoja otrais bumbvedēju vilnis. Šagrāva kaimiņu namu un pusi no mūsējā. Kad ieskrēju dzīvoklī, gandrīz visas istabas dega. Šo to paglābu. Uz ielas satiku Lisu. Kaimiņu ēkai sabrūkot, arī mūsu mājas pagraba izeja aizbirusi — pats pagrabs tumšs un pilns kodīgiem dūmiem. Ar lielām pūlēm viņai un kāda ārsta sievai izdevies izlauzt divās sienās spraugas un tā izglābties. Šajā naktī mira 690 iedzīvotāju. 1970 ievainoja, bet 45 000 zaudēja pajumti. Dzīvoju tagad ar sievas vecākiem žilešu fabrikanta Rotbarta villā.

13. martā Gebelss sniedza presei šādus paskaidrojumus (laba daļa bija manis izstrādāta).

1. Karā pret Padomju Savienību Vācijai jāsabiedrojas ar citām valstīm un tautām. Diemžēl vācieši ir spiesti okupētajos apgabalos izsludināt karastāvokli un ieviest citus nepatīkamus, brīvību ierobežojošus noteikumus.

E. Treiguts trimdā Dienvidvācijā 1943. gadā.

2. Vācija nedrīkst aizskart nacionālo individuālismu.
3. Eiropas valstīm jāvienojas savā starpā un jāmeklē drošība lielāko valstu paspārnē.
4. Nevienai Eiropas tautai nedrīkst uzspiest noteiktu valsts iekārtu. Ja demokrātiskās valstis vēlas paturēt demokrātiju, tad šī vēlme jārespektē.

Ar to Gebelss mēģināja palīdzēt Hitleram īstenot jaunās Eiropas programmu. Taču Hitlers to nesaprata un, Ribentropa uzkūdīts, lika savam ārlietu ministram presei paskaidrot, ka Gebelss izteicis vienīgi savus personiskos uzskatus. Par spīti šai neveiksmei, izjutu gandarījumu, ka 1941. gada pavasarī izšķīros darboties Antikominternē. Atcerējos *Austrumā* dziedāto Raiņa dziesmu *Lauztās priedes*:

*Un augstākās priedes pēc lauzuma
Par kužiem uz ūdeņiem iznira.*

3. maijā

Mani nospiež nevis tas, ka esmu zaudējis dzīvokli un mantību, bet gan ilgas pēc Lisas. Labi, ka vismaz viņa un bērns ir drošībā (nez cik ilgi).

Nozīmīgi notikumi: Hitlers devis rīkojumu par latviešu leģiona dibināšanu, un tā ģenerālinspektors ģen. Bangerskis 22. martā aicinājis latviešus stāties leģionā.

Diemžēl Zichmanis no mums aizgāja, jo vēlējās iestāties leģionā (es gan šaubos, vai viņu pieņems, jo viņš ir stipri tuvredzīgs). Protams, ka Tauberts negribēja dot atļauju, bet beidzot piekrita, jo Baumbekam bija labs draugs, flāms Dilmits, kas bija ar mieru stāties Zichmaņa vietā.

Kad aprīlī pienāca pirmā neskaidrā informācija par poļu virsnieku masu kapiem Katiņā, Antikominternes pārstāvji nekavējoties devās turp un, pieaicinājuši ārstus no Šveices, Zviedrijas, Spānijas, Ungārijas un Norvēģijas, konstatēja, ka šos poļus noslepkavojuši krievi — tāpat kā latviešu virsniekus. Man izdevās runāt ar kādu vecu Katiņas mežsargu, kas ieradās *Vinetā*. Viņš bija dzirdējis, kā krievi šauj, bet, «tā kā viņi parasti ālējās kā negudri, nepiegriezu tam lielu vērību — vispār izvairījos no šiem mežoniem».

Vinetas rīkotā Austrumu strādnieku nometņu pārbaude pirms piecām nedēļām sacēla lielu troksni. 1942. gada martā Hitlers iecēla kādu no saviem tuvākajiem līdzstrādniekiem Zaukelu (*Sauckel*) par ģenerālpilnvaroto darbaspēka sagādes jautājumos. Tikko stājies amatā, Zaukels deva rīkojumu: «Austrumeiropas strādniekiem jādzīvo ar dzeloņstieplēm iežogotās nometnēs, jo tie nav pieraduši pie labākiem dzīves apstākļiem.» Mēs pierunājām Taubertu saziņā ar SS inspicēt šīs nometnes. Sastādījām komisiju, kurā ietilpa viens SS, viens *Vinetas* un viens Zaukela iestādes pārstāvis, kas kopīgi pārbaudīja 34 nometnes. Rezultātā 19 nometņu vadītājus atlaida, bet vienu apcietināja (viņš mēdza pēc patikas piekēdēt strādniekus pie suņu būdām un, ja tie izsalkuši lūdzās pēc ēdamā, lika viņiem riet kā suņiem). Bez tam atbrīvoja astoņus latviešus. Trīs no tiem bija jaunieši, kurus vācieši 1941. gada vasarā kara sākumā Kurzemē bija sagūstījuši. Tie bija mūsu nacionālie partizāni, kas toreiz cīnījās pret krieviem.

Zaukels, uztraucies par mūsu rošību, griezās pie Hitlera. Viņš sadeva Gebelsam pa cepuri, jo Tauberts, lūk, traucējot kara produkciju.

7. maijā

Šodien mūsu mājās ieradās augsti viesi. Tā kā krievu vienību komandieru un Vlasova štāba sadarbība ar *Vinetu* bija kļuvusi ļoti cieša, kā slāvu zonas vadītājs sarīkoju Albovam, Nīmanim, Vlasovam un viņa ģenerāļiem pusdienas. No vāciešu puses piedalījās vienīgi mans draugs kapteinis Albrechts, kas tagad ir *Vinetas* militārais padomdevējs. Vlasovs neieradās (Albrechts: «Viņš droši vien būs atkal piedzēries»), toties atnāca viņa adjutants maj. Antonovs, kā arī ģenerāļi Mališkins, Truchins un Žilenkovs. Pie galda bijām astoņas personas. Sievasmāte pārsteidza mūs ar īsti krieviskām pusdienām. Galvenais sarunu temats bija karš. Visi bijām vienis prātis, ka Hitleram Austrumos drīzumā jāspēr politiski soļi, citādi būs par vēlu. Pārbēdzēju skaits esot strauji krities. Vienīgi pēc ziņām, ka Londona un Maskava it kā esot vienojušās par Murmanskas ostas un Baku apgabala iznomāšanu angļiem, pārbēdzēju skaits esot uz īsu laiku pieaudzis. Pricējās, ka mans triks izrādījās tik efektīgs.

Steidzoties mājās sagaidīt viesus, satiku Kūrfirstendamā Ernu. Sākumā viņa pricējās, mani ieraugot, bet tad sadusmojās, ka nebiju viņu informējis par savu

ierašanos Vācijā. Vēlāk izlīgām, un viņa pat aicināja Lisu ar mazo pavadīt vasaru viņas muižā.

Piemirsu atzīmēt svarīgu notikumu! Ribentropa ieteikums nebaidīties no kara ar ASV, kaut gan vācieši Āfrikā cietuši smagas neveiksmes un Gēringa aviācija nespēj pasargāt Vāciju no ienaidnieka uzlidojumiem, Hitleru tā saniknojās, ka viņš tagad sācis vairāk uzklaustīt Gebelsu. Tas ir vienīgais ministrs, kas apmeklē bombardētos iecirkņus un runā ar iedzīvotājiem. Albrechts stāstīja, Gebelss esot Hitleram paskaidrojis — Rozenberga politika okupētajās teritorijās radījusi tik lielu nemieru, ka *Promi* nolēmusi, sākot ar vasaras beigām, tur ierīkot propagandas nodaļas. Hitlers piekritoši pamājis ar galvu.

26. maijā

Armijas ģenerālštāba speciālists pulkv. Gēlens un armijas sakaru virsnieks ar Rozenberga ministriju Breitigams (*Bräutigam*), kā arī Antikominternes pārstāvji kpt. Albrechts un es pulcējāmies uz apspriedi armijas virspavēlniecības telpās. Vācu virsnieki vēl noteiktāk nekā Vlasova ģenerāļi pieprasa mainīt vācu politiku okupētajos Austrumu apgabalos, jo citādi Staļinu nevarēs pieveikt. Jāizmantojot apstākļi, ka padomju diktators vēl šaubās par savu uzvaru — viņš slepeni piedāvājis slēgt mieru un ierosinājis atjaunot 1939. gada robežas, bet Hitlers teicis: «Nē, Ukrainu mēs neatdosim!» Gēlens jautāja Breitigamam: «Vai tad Rozenbergs nevar pierunāt Hitleru atļaut Austrumu tautām dibināt savas valdības un armijas?» — «Diemžēl Rozenbergs netiek klāt ne pašam Hitleram, ne arī viņa tuvākajiem līdzstrādniekiem.» To dzirdot, Gēlens pateicās par atbildi un atvadījās — viņam esot jāstrādā. Dienu iepriekš Antikominternē un *Vinetā* ieradās pulkv. Martins, kas vada nesen pārkārtoto ģenerālštāba Austrumu propagandas nodaļu. Ar viņu biju jau iepazinies Ukrainas valstssvētkos 1940. gada 14. janvārī. Viņš ievadīja sarunu, uzsvērdams, ka vācu politika Baltijas valstīs kaitējot vācu karavīriem, jo vietējo iedzīvotāju patiesā sajūsma par vāciešu ierašanos esot izgaususi. Vācu vadoniši Baltijā esot vai nu lielummānijas ķerti, vai vispār zaudējuši saskari ar realitāti. Bet arī latvieši izrādījušies stūrgalvīgi. Īsi pirms karagājiena pret Padomju Savienību notikusi armijas vadības saruna ar pulkv. Plensneru par operāciju norisi Latvijas teritorijā un par iespējamu latviešu līdzdalību. Taču Plensners katru teikumu ievadījis ar: «Ja jūs pieļausit Latvijas atjaunošanu, tad...» Tā kā armija neesot bijusi pilnvarota lemt par politiskiem jautājumiem, armijas vadība atstājusi «neērto kungu» pretizlūkošanas šefa Kanarisa ziņā, jo viņam bijusi lielāka pieredze.

28. jūlijā

Atzīstot manu sekmīgo darbību *Vinetas* labā, Tauberts man piešķīra 10 dienu atvaļinājumu. Bija norunāts, ka šīs dienas pavadīsim ar policijas prezidenta grāfa Helldorfa ģimeni pie jaukā Bukovas ezera, kas atrodas 40 km no Berlīnes. Dzīvojam slavenajā *Baltā baloža* viesnīcā. Pa dienu izpeldējušies, pastaigājušies pa

mežu un izbraukājušies ar airu laivu, vakaros pulcējāties ap kamīnu. Raugoties uguns liesmās, acu priekšā atausa Oskara, Lauras, Jēkaba, Jankava, Zigurda, Venera, Viļa, Robja, Valda, Richarda Bērziņa, Janča (Sadovska) un daudzu citu draugu un paziņu tēli. Pēc brīža tie visi pazuda, izņemot vienu — Lauras. «Vai tu domās esi dzimtenē?» Lisa iejautājās. — «Jā.» — «Arī pie viņas?» Negribēju melot un atbildēju: «Jā.» Vēlāk, kad bijām savā istabā un raudzījāties tumšajā jūlijā naktī, Lisa pavisam klusi jautāja: «Vai tu zini, ka es tevi mīlu, un vai tu šai mīlai tici?» — «Jā.» — «Tad ir labi,» viņa čukstēja, pieglauzdama galvu manam plecām. Atgriezušies Berlīnē, vakarā noskatījāties filmu *Romance mollā*. Skaista, bet mazliet skumja filma.

Pēc jaukā atvaļinājuma ikdienu rādās jo drūmāka. Lielā vācu ofensīva pie Kurskas cietusi neveiksmi. Hamburgu vairākas dienas pēc kārtas skāruši neparasti postoši bumbvedēju uzlidojumi. Līdz šim nonāvēti 40 000 cilvēku un sagrautas 22 000 ēkas. Itālijas karalis licis apcietināt Musolīni (šķiet, ka itālieši, tāpat kā 1. pasaules karā, mainīs fronti). Naivais Krievijas dievinātājs Štriks-Štrikfelds ieteicis ģen. Mališkinam braukt uz Parīzi, lai tur runātu kādā krievu emigrantu sanāksmē. Kad Mališkins pārpildītājā (7000 klausītāju) zālē sauca: «Mēs cīnāties par savu nedalāmo (neģelimumu), lielo Krieviju,» cilvēki aiz sajūsmas rēca, meta cepures gaisā un skūpstījās. Par to vācu virsnieki, Antikominterne un *Vineta* saņēma no Hitlera kancelejas rājienu, un Hitlera noraidošā nostāja ne tikvien pret krievu, bet arī pārējo Austrumu tautu brīvības tieksmēm kļuvusi jo stingrāka.

Sakarā ar biežajiem bumbvedēju uzlidojumiem Berlīnei Tauberts devis rīkojumu, ka *Vinetas* radio nodaļa ar apmēram 250 darbiniekiem pārceļas uz Karaļaučiem. Man jāizstrādā pārvākšanās plāns un jāgādā par to, lai pārvācoties netiktu pārtraukta *Vinetas* radio programma. Mani uztrauc, ka krievu nodaļas līdzstrādniece, dziedātāja Šaļapina meita, izteikusies, es, protams, rezervēšot Lisai un bērnam labākās vietas mūsu vagonā. Tā ir riebīga tenkošana, jo es Lisai pa tālruni paskaidroju, ka man jābrauc uz Karaļaučiem, bet ka es kā vadītājs nevaru viņu ņemt sev līdzi. Lūdzu Lisu tāpēc braukt ar māti un mazo mazliet vēlāk.

10. augustā

Rīt dodamies uz Karaļaučiem. Archīvu, grāmatas un rakstāmmašīnas pārvedīs ar trim kravas mašīnām. Mūsu rīcībā nodota puse no Karaļauču raidītāja telpām. Lisa ar māti un mazo brauks vispirms uz netālo Braunsbergu, bet sestdien, 14. augustā, ieradīsies pie manis Karaļaučos, lai pārrunātu, kur apmetīsimies. Erna apsoliņa runāt ar pilsētas birģermeistaru, jo nebūs viegli sagādāt 235 personām istabas. Kad ieminējos, ka man nepatīk pārcelties uz Karaļaučiem, Lisa, kā arvien, mani mierināja, teikdama: «Brauc vien — mēs taču drīz redzēsimies, un atceries, ka domās esmu arvien pie tevis!»

NĀVE SAULAINĀ DIENĀ

Karaļaučos 15. septembrī

Šodien pirms četrām nedēļām Lisa nomira. Apmeklēju viņu krematorijā.

Dienu pēc manas aizbraukšanas uz Karaļaučiem sieva ar bērnu un māti devās uz Braunsbergu (Austrumprūsijā). Pa ceļam laiks spēji mainījās. Berlīnē bija karsts, bet Braunsbergā tikai 10 °C, bez tam lija. Stacijā noskaidrojās, ka pēdējā pietātnē aiz pārskatīšanās atkabināts vagonš, kurā atradās bērna mantas. Lisa nekavējoties aizbrauca tās dabūt. Sliktās satiksmes dēļ pagāja krietns laiks, iekams viņa atgriezās — izmirkusi, nosalusi un nogurusi. Nākamajā rītā bija jāizsauc ārsts. Difterija! Dienu vēlāk viņu pārveda uz Karaļaučiem. Tur es Lisu apmeklēju. Viņa vairs nespēja runāt, bet bija vēl pie samaņas. Nākamajā dienā — brīnišķīgā augusta svētdienā — viņa plkst. 11.00 nomira.

7. novembrī

Visu laiku nerakstīju. Vai jājautā, kādēļ tā? Ja vispār vēl kādam jautājumam vietas, tad vienīgi tam, kāpēc es vēl dzīvoju. Protams, bērna dēļ! Kālab Visuvarenais lika mirt 23 gadus vecai sievietei, labsirdības un gādīguma paraugam? Tā ir netaisnība — izņemot, ja Viņš viņu aizsauc pie sevis, lai aiztaupītu viņai bēdas un ciešanas.

Labi, ka lielās darba slodzes dēļ neatliek laika nodoties drūmām pārdomām. Svarīgākie notikumi: pirms dažām nedēļām saņēmām rīkojumu atturēties no tiešiem uzbrukumiem Staļinam. Tobrīd Karaļaučos uzturējās t. s. Eiropas raidītāja dāņu redakcijas darbinieki AA vēstniecības padomnieka Cimmermaņa pavadībā. Viņš un es saņēmām minēto rīkojumu, ko pamatoja ar ļoti slepeno norādi, ka Stokholmā notiekot vācu un krievu miera sarunas. Šķiet, ka tās beigušās bez vienošanās. Klausoties naktī Šveices un citus ārzemju raidītājus, man par pārsteigumu, izrādījās, ka Stokholmas sarunas nebija palikušas gluži slepenas. Drīz pēc tam Kremli satikās Molotovs, ASV ārlietu ministrs Hols un Anglijas ārlietu ministrs Īdens. Pēc Ankaras radio ziņām, šie kungi pārrunājuši kara operāciju saskaņošanu un pēckara kārtību Eiropā. Domāju, ka šajā sakarā arī runāts par Baltijas valstīm — droši vien krieviem vēlamā garā, jo Staļins varēja draudēt ar savām miera sarunām ar Hitleru. Tātad izspiedēja taktika!

Izvadīju uz staciju draugu Albrechtu (viņš mani apciemo katru brīvo svētdienu, lai es nepadotos drūmām pārdomām) un Latvijas ģenerālkomisariāta propagandas nodaļas vadītāju Dresleru (šī iestāde pēc Rozenberga ministrijas neveiksmēm pakļauta Propagandas ministrijai, t. i., Taubertam; Dreslers ir Tauberta uzticības vīrs un ir labvēlīgos uzskatos par latviešiem). Viens brauca uz Berlīni, otrs uz Rīgu. Pēcpusdienā biju kopā ar Albrechtu pie Ernasa. *Vinetas* jaunais vadītājs, direktors Humpfs (Eisvalds iesaukts armijā), uzzinājis, ka Ernai ir lieli nopelni, palīdzot *Vinetai* iekārtoties Karaļaučos, bija uzdevis Albrechtam aiznest viņai

ziedus un pateicības rakstu. Jā, Erna! Patiesību sakot, neesmu vēl paguvis pateikties par tām trim dienām, kuras varēju pavadīt viņas Ruģilauka muižiņā. Uzzinājuši par Lisas nāvi, viņa palīdzēja nokārtot puīšeļa uzņemšanu zīdaiņu namā. Tā kā man bija piešķirts trīs dienu atvaļinājums, viņa mani ielūdza savā muižā. Sievas vecāki saņēma no Antikominternes dzīvokli Berlīnes tuvumā, Kistrīnas pilsētā.

Ar Dresleru labi saprotos. Kaut esmu visu redakciju atbildīgais vadītājs, par Baltijas nodaļu daudz neinteresējos. Tur vairākkārt mainījušies redaktori, jo darbs ir diezgan vienmuļš — neitrāla rakstura informācija, remdeni un bāli komentāri. Tas izskaidrojams ar to, ka vadībai baltiešu problēmas ir svešas; sakaru ar Rīgu, Tallinu vai Kauņu nav, jo *Vinetai* nav atļauts iejaukties turienes darīšanās. Tauberts ieteicis Dresleram uzturēt sakarus ar mani. Uz jautājumu, kā viņam patīk Rīga, viņš atbildēja: «Pati pilsēta un vispār Latvija man labi patīk, bet darbs un darba apstākļi ir tīrā elle! Vāciešiem nav skaidrības par Baltijas nākotni. Katrs to iztēlojas pēc savas vai Berlīnes draugu patikas. Vācijas vācieši nīst baltvāciešus, SS vadītāji necieš armijas vadību, valsts komisārs strīdas ar ģenerālkomisāru, un tikai šad un tad šie kungi atceras Latvijas problēmas un latviešu intereses. Labi, ka latviešiem ir savs leģions. Tas ceļ viņu pašapziņu un liek vāciešiem kļūt uzmanīgākiem — it īpaši latviešu nīdējam, Rīgas pilsētas galvam fon Vitrokam. Manam šefam Dresleram ir ataususi atziņa, ka doma par neatkarīgu Latviju nemaz nav tik peļama, jo Vācijai no tādas Latvijas varētu atlēkt jo lielāks labums!»

21. novembrī

Krievi atkarojuši Smoļensku un Kijevu. Sabiedrotie Itālijā virzās lēnām, bet neatlaidīgi uz priekšu. Kopš jaunā Romas valdība pieteikusi Berlīnei karu, Londona atzinusi itāliešus par cīņabiedriem. Hitlers pavēlējis krievu, armēņu, kirgīzu un ukraiņu bataljonu lielākajai daļai doties uz Rietumu fronti. Lēš, ka tajos ir ap 350 000—400 000 kareivju. Sicīlijā dažas krievu vienības labi cīnījās pret amerikāņiem. Hitlers — tā Albrechts — teicis: «Mums jāsūta Vlasova ļaudis pret kapitālistiem, ne pret Staļinu!» *Vineta* savos komentāros ir nesalīdzināmi brīvāka nekā visi pārējie vācu okupēto Austrumu apgabalu raidītāji. Tam ir vienkāršs izskaidrojums: Hitleram apnicis, ka viņu no visām pusēm cenšas pierunāt, lai atļautu Vlasovam dibināt pretpadomju valdību un atbrīvošanas armiju, un šāgada janvārī viņš devis *Vinetai* «propagandas darbā» rīcības brīvību, uzrunājot «nevāciešus, vācu armijas izpalīgus un Padomju Savienības iedzīvotājus». To Tauberts ņēma vērā un atļāva Baltijas raidījumos runāt par latviešu resp. igauņu valsti (bija taču kā igauņu, tā latviešu leģions), bet slāvu zonas raidījumos apzīmēt Galīcijas divīziju par Ukrainas divīziju. Krievu raidījumos drīkstēja pat kritizēt, ka vācieši slikti apietas ar krievu strādniekiem, kā arī minēt, ka Vlasovs cenšas to novērst (kas arī atbilda patiesībai).

Pirms dažām dienām biju Berlīnē. Apspriede pie Tauberta. Bez tam Fricis bija piekodinājis katrā ziņā iegriezties arī pie viņa, jo viņš gaidīja ciemos SS ģenerāli Bergeru, kas organizē ieroču SS (*Waffen SS*). Tā kā ģenerālim ļoti vajadzīgi Rumānijas vācieši, viņš lūdza Friča palīdzību. Protams, ka iznāca runāt arī par

Latvijas neatkarības atjaunošanu. Pirms gada viņš no šā temata bija vairījies kā velns no krusta; arī par latviešu armiju viņš toreiz nevēlējās runāt, jo tā tikai esot pirmais solis ceļā uz Latvijas valsti. Nu viņš dziedāja pavisam citu dziesmu. Sākām ar Frici iepriekš norunātu dialogu. «ASV vēl arvien neatzīst Baltijas valstu inkorporāciju Padomju Savienībā. Kas būs, ja Baltijas tautas to uzzinās?» jautāja draugs. Pirms Bergers paspēja kaut ko pateikt, piebilda: «Labi, labi, bet kas būs, ja Baltijas tautas kādu dienu atklās, ka viņu atbrīvotājs Ribentropa kungs viņas pirms tam bija iztirgojis Maskavai?» — «Tas nozīmētu mūsu politikas bankrotu; leģioni izjuku. Bet vai tad tiešām tik lielā valstī kā ASV par to runā?» manāmi apmulsis jautāja SS ģenerālis. «Runā gan; amerikāņi cenšas savas uzvaras panākt ar gudru politiku,» atbildēja Fricis. Gada laikā Bergers bija daudz ko iemācījies. Viņš Frici saprata un bez iebildumiem piekrita kritikai, ko tas izteica par vācu kļūdaino politiku Baltijā un pa daļai arī Krievijā. Lielāko kļūdu izdarījis valsts komisārs Loze (Rīgā), kas apgalvojis, ka igauņi un latvieši neilgojoties pēc neatkarības, bet galvenokārt vēloties aizsardzību pret komunistiem (zinu, ka Bergers necieš nedz Lozi, nedz Rozenbergu). Leģions neesot latviešu ideja. Gada sākumā Himlers bijis Ļeņingradas frontē, kur kāda «ģermāņu» divīzija bija kaujas laukā sevišķi izcēlusies. Iepazīstoties tuvāk ar cīņas norisi, viņš uzzinājis, ka patiesie varoņi bijuši divu agrākā latviešu drošības dienesta bataljonu vīri. Atgriezies Berlīnē, Himlers ziņojis savam kungam (Hitleram), ka latvieši zinot labāk par dāņiem un citiem, kāpēc jācīnās pret lieliniekiem, un ka tāpēc viņiem jāatļaujot radīt savu valsti un leģionu. Hitlerš jautājis, vai Himlers zinot par latviešu izturēšanos pret vāciešiem pēc Vācijas sabrukuma 1918. gadā. Kad SS šefs aizrādījis, ka tagad uz latviešiem varot paļauties, Hitlerš teicis — tādā gadījumā viņš piekritot leģionam, bet ne latviešu valstij. Par Latvijas neatkarību lemt vēl neesot pienācis laiks, bet jau leģiona jautājums viņam šķietot mazliet pārsteidzīgi izvirzīts.

Beidzot man radās izdevība atlīdzināt Fricim par viņa nesavtīgo palīdzību. Gebelss ir viņu, sākot ar 1. decembri, atbrīvojis no radio komentatora amata. Daudzi partijas vīri sūdzējušies, ka Fricis esot pesimists un nespējot savos raidījumos stiprināt ticību uzvarai. Tā kā draugs šad tad rakstīja *Vinetas* vajadzībām, aprunājos ar Taubertu, vai Frici nevarētu iesaistīt *Vinetā* kā brīvu līdzstrādnieku — Baltijas nodaļā, jo tās komentārus partijas fanātiķi neklausās. Smiedamies Tauberts piekrita. Draugam būs jāsniedz 8—9 komentāri mēnesī, par ko viņš saņems 900 RM. Pricējās, ka varēju viņam palīdzēt.

7. decembrī

Tā kā sarkanā armija tuvojas Latvijai, pašpārvaldes ģenerāldirektori vienbalsīgi piekrituši tam, ka leģionā iesaucami 1915.—1924. gadā dzimušie. Tas ir traģiski, jo daudzi kritīs. Bēdīgi, ka iesaukšana nenotiek Latvijas valdības vārdā. Zināmā mērā te var runāt par cīņu divās frontēs — pret Berlīni par savu valsti un pret Maskavu par tautas dzīvību. Ja pat Dreslers atzīst, ka leģions palīdz aizstāvēt latviešu tiesības un piešķir Latvijai lielāku svaru Berlīnē, tad tam ir sava jēga. Esmu par leģionu, jo jādara viss, lai aizkavētu, ka krievi spiežas Baltijas virzienā.

Starplaikā sabiedrotie varētu dziļāk ielauzties Eiropā tā, ka viņiem uzvaras gadījumā būtu lielāka teikšana nekā vaņķām. Bez tam man pēc sarunas ar Bergeru un Taubertu radās iespaids, ka mūsu karavīru dēļ ir zināmas cerības, Berlīne varbūt tomēr varētu piekrist Latvijas neatkarības atjaunošanai. Un sabiedrotie droši vien nelikvidēs valsti, kuru atzīst pat Hitlers. Turklāt dzird runājam, ka tapšot cita, jauna Vācija.

24. decembrī

Tā kā esmu atraitnis un vieninieks, atvaļināju svētvakarā un pirmajos svētkos divus darbiniekus (krievu un ukraiņi), ģimenes cilvēkus, un pārņēmu viņu darba uzdevumus. Tas man palīdzēja atvairīt grūtsirdību, kas taisni šajās dienās mācās virsū kā melns mākonis. 30. decembrī braukšu pie sava puisēļa.

RADIORAIDĪJUMS STAĻINA SAPNIS

1944. gada 4. janvārī

Pēc trim pasakaini skaistām dienām Kistrīnā vakar atgriezos Karaļaučos. Tā kā mazais Hendriks vairākus mēnešus pavadījis zīdaiņu namā, viņu nebaida svešas sejas. Ātri sadraudzējāmie. Divas reizes dienā izgāju ar viņu apstādījumos. Tur izcēlu viņu no ratiņiem un vēroju puisēļa pirmos patstāvīgos soļus. Tas viņam tā iepatikās, ka viņš sāka raudāt, kad posos uz staciju, bet neņēmu viņu līdzī. Par Lisu gandrīz nemaz nerunājām. Vienreiz sievasmāte gan par viņu ieminējās, bet vecais Vruks viņu tūlīt apsauca: «Lūdzu, nerunā par viņu. Ar to mēs Lisu neatdzīvināsim!» Īsi pirms prombraukšanas viņš man uzdāvināja mazu sudraba ielogu — Lisas attēlam.

Karaļaučos mani pārsteidza ļoti bēdīga ziņa. Svētvakarā kādā Berlīnes slimnīcā mirusi Albrehta sieva. Viņu tur ievietoja pēc uzlidojuma, kurā tikusi, smagi ievainota. Albrechts tajā laikā atradās kādā apspriedē Antikominternes patvertnē (tagad sabiedroto bumbvedēji uzlido Berlīnei 2—3 reizes nedēļā). Žēl, ka nevarēju piedalīties bērēs, jo tajā laikā uzturējos Kistrīnā. Aicināju Albrechtu atbraukt uz Karaļaučiem. Runāju ar Ernu, kas, neraugoties uz to, ka sastapusi Albrechtu tikai vienu vienīgu reizi, atļāva man viņu ielūgt viņas muižiņā pavadīt tur dažas dienas vientulībā.

Dzīvoju kādā augstāka flotes virsnieka dzīvoklī. Lielo dzīvokli apkopj 65 gadus vecā kalpone Marīchena, kas, mums pirmo reizi tiekoties, lepni paziņoja: «Esmu īsta prūsiete un protu arī mazliet leitiski!» (Kādu vakaru viesojos pie Karaļauču radiofona direktora Dr. Laua. Apgāzis viņa pudeli, viņš sāka leitiski lamāties. Vēlāk viņš paskaidroja, ka ar savu veco māti runājis tikai leitiski.) Kad pārrados

no Kistrīnas, Marīchena lūdza mani brīdi uzgaidīt gaiteni. Tad drīkstēju ieiet savā istabā. Biju pārsteigts — uz rakstāmgalda neliela eglīte ar svecītēm, zem tās liela aploksne ar divām skaņuplatēm un Rilkes dzejoļu grāmatiņa. Eglīte bija no Marīchenas, bet pārējais no Renātes. Viņa ir Šillera teātra aktrise (pašreiz iestudē galveno sievietes lomu Zūdermaņa lugā *Dzimtene*). Iepazinos ar viņu novembra sākumā. Vadīju režiju lielajā Oktobra revolūcijas atceres raidījumā, kad Dr. Laus ieradās ar aktrisi, jautādams, vai viņa drīkst būt klāt raidījuma mēģinājumā — tas viņu interesējot, kaut gan valodu nesaprotot. Mazliet negribīgi piekritu. Vakariņas mēdzu ēst Ziemeļu stacijas restorānā — parasti viens. Netālu no manis atradās Šillera teātra galds. No aktieru skatieniem nopratu, ka viņi zina, kas es esmu. Šķiet, ka viņi arī zināja par Lisas nāvi. Dažas dienas pēc Renātes apmeklējuma mūsu radiostudijā kāds no aktieriem pienāca pie mana galda un iepazinies teica: «Jūs arvien esat viens. Nāciet pie mūsu galda!» Tā nu tagad biežāk sēžu pie aktieriem. Viņi ir patīkami cilvēki, bez tam viņi nerunā par karu un politiku.

Atsauksmes par manu raidījumu *Staļina sapnis* ir necerēti labas. Uzrakstīju to kādā bezmiega naktī. Raidījums bija veltīts Oktobra revolūcijas atcerei. Tas sākas ar īsu ievadu, ko ierunāja mūsu labākais spīkers Tamarins: «1943. gada naktī no 6. uz 7. novembri Maskavā, Sarkanajā laukumā.» Atskan vēja brāzmas. Kremļa pulkstenis sit divpadsmit. Tad klusums. Pēc brīža dzirdama cilvēka krākšana, tad saucieni un klauvējieni pie durvīm. Staļinam jāceļas un jādodas pieņemt lielo parādi un demonstrāciju Sarkanajā laukumā. Viņš ir viens pats tribīnē. Lielais paklājs, uz kā viņš stāv, ir asiņains, lipīgs un mikls. Baltā zirgā ierodas parādes komandieris maršals Tuchačevskis un, pacēlis zobenu sveicienam, ziņo, ka ģeniālam un mīļotajam Staļinam par godu parādē piedaloties 30 000 sarkanās armijas komandieru, kas apšauti pirmskara «tīrīšanās». Atskan marša mūzika un soļu dimdoņa. Sākumā skaļi, tad arvien klusāk. Tad dzirdami viegli soļi un bērnu čalas, kas pamazām pārtop korī skandētajā saucienā: «Nošauto partijas ienaidnieku bāreņi pateicas lielajam Staļinam par laimīgo jaunību!» Iztālēm saklausāma Internacionāle un atsevišķu gājēju soļi, kas apklust, katram apsveicējam sevi iepazīstinot. Pirmais runā Trockis: «Sveicināts, biedri Staļin, esmu viens no Oktobra revolūcijas īstenotājiem, sarkanās armijas organizētājs...» Viņam seko Zinovjevs, Bucharins, Tomskis un citi vecie Ļeņina līdzstrādnieki un draugi, kurus Staļins lika iznīcināt. Šajā skaņu rēvijā iepītas ainas no Kronštates matrožu dumpja apspiešanas un citi vēsturiski notikumi. Nobeigumā atskan skaļa vilciena dārdoņa. Staļins sauc: «Pietiek, pietiek!» (Diktatora oriģinālbals.) Troksnim rimstot, var sadzirdēt kāda stacijas dežuranta balsi: «Deportētie no Karēlijas, Igaunijas, Latvijas, Lietuvas, Polijas, Rietumukrainas — ceļā uz Sibīriju.» Tad iestājas klusums — Kremļa pulkstenis sit pirmo stundu. Vēlāk man zvanīja Vlasova virsnieki un lūdza raidījumu atkārtot.

ARĪ VLASOVA KRIEVI TĪKO PĒC BALTIJAS

9. janvārī

Šovakar pie manis viesojās Albovs un pulkvedis Maļcevs (lielkrievs), vlasoviešu lidotāju vienības komandieris Heiligenbeilas lidlaukā (netālu no Karaļaučiem). Marīčena bija pagatavojusi lielisku cepeti, bet es ar direktora Laua palīdzību biju noorganizējis vairākas pudeles degvīna. Ar interesi klausījos, ko krievi reibumā runāja. Albovs stāstīja, ka viņa Belgradas laika draugs un tagadējais Vlasova politiskais padomdevējs Kazancevs noraižējies par Vlasova neapmierinātību ar Hitlera politiku. Viņš ieteicis ģenerālim izspēlēt angļu kārti, bet Vlasovs to noraidījis. Pirmkārt, viņš nīstot Hitleru, bet ne vācu tautu; vienīgi ar vāciešu palīdzību krievi varot tikt pie pretkomunistiskas valdības un armijas; otrkārt, Anglija esot par tālu prom un Austrumeiropas jautājumos izrādījusies neveikla un nevarīga. Jautāju krievu pulkvedim, vai visām Krievijas nomaļu tautām nebūtu jācinās pret Staļinu. «Tie visi ir bandīti, grib mūsu zemi saplēst gabalos. Mums jāieņem krieviska stāja — tā, kā darīja ģen. Judeņičs (kas 1918./19. gadā ar angļu palīdzību Igaunijā organizēja krievu pretpadomju karaspēku). Viņš griezās pie somiem pēc palīdzības cīņā pret armiju. Taču tie gribēja zināt, vai esot taisnība, ka balto krievu diplomāts Parīzē Zalconovs asi nostājies pret Baltijas valstu neatkarību. Kad Judeņičs to apstiprināja, piezīmēdams, ka arī viņš tā domājot, somi atteicās turpināt sarunas ar viņu, bet igauņi vēlāk izraidīja no savas zemes visus krievu baltgvardus. Taču Judeņičs palika nelokāms un nenodeva krievu zemi!» Tādas valodas lieku reizi liecināja par krievu imperiālistiskajām tieksmēm.

Tā kā slāvu zonā strādā daudz bijušo sarkanarmiešu, jaunais *Vinetas* direktors Humpfs man atsūtīja vācu pretizlūkošanas darbinieku pltn. Sičkaru (viņš 1941. gadā pārbēdzis vācu pusē), kam bija uzdots novērot, vai kāds no mūsu darbiniekiem uzņem sakarus ar krievu partizāniem. Jau pēc īsa laika baltkrievu nodaļas vadītājs Strachajs griezās pie manis ar piezīmi, ka viņam nepatīkot jaunais darbinieks, jo tas «ožot» pēc padomju aģentu skolas audzēkņa. Vakarrīt, sestdien, pats Sičkars ieradās pie manis. Viņš sūdzējās par savādām vēdersāpēm un lūdza viņu atvaļināt līdz pirmdienai. Man nebija iebildumu. Pirms atvadīšanās viņš apjautājās, vai varot no manis aizņemties grāmatu, proti, grāmatu par Dienvidameriku. Iedevu viņam to un novēlēju viņam drīz atveseļoties. Pēcpusdienā, gatavojot kādu raidījumu, mums ievajadzējās informācijas par divām Brazīlijas pilsētām. Aizsūtīju kādu mūsu sargkareivi pie Sičkara pēc grāmatas. Pēc īsa laika viņš atgriezās — bez grāmatas, bet ar ziņu, kas pārsteidza: krievs esot no rīta atstājis dzīvokli un saimniecēi paziņojis, ka būšot atpakaļ tikai vēl vakarā, jo viņam esot daudz darba. Nekavējoties sazinājos ar SD. Neilgi pēc tam ieradās divi SD virsnieki. Sarunā viens no viņiem jautrā omā iesaucās: «Tas ir lieliski! Nu mums ir vēl viens pierādījums rokā, ka armijas pretizlūkošanas dienests nespēj atmaskot sarkanos aģentus!»

Krievi pārgājuši uz jaunu taktiku. Viņi vairs neuzbrūk tikai vienā vai divās vietās, bet daudzos frontes sektoros vienlaikus. Vācieši zaudējuši Novgorodu. It īpaši Ziemeļu frontē izveidojas kritisks stāvoklis. Te krieviem izdevies atspiest vāciešus no Ļeņingradas uz Narvas—Pleskavas—Vitebskas līniju. Mazā, aizslēdzamā blakusistabiņā esmu uzkāris karti, kurā atzīmēju ikreiz aktuālo frontes līniju. Izmantoju galvenokārt Maskavas ziņojumus, jo tie tagad ir precīzāki par vācu: informāciju saņemu no mūsu radio noklausīšanās nodaļas, kas pārcēlusies uz Karaļaučiem.

Vakar mani apciemoja Albrechts. Vakariņojām Ziemeļu stacijas restorānā. Vēlāk uzgājām manā darbistabā. Pakavējāmiešiem atmiņās. Draugs atcerējās pēdējās viesības mūsu vecajā Berlīnes dzīvoklī: toreiz nepilnu stundu pēc viņa un viņa sievas aiziešanas notika uzlidojums, kas pārvērtā mūsu namu gruvešu kaudzē. Viņš atcerējās Lisas bēres un, beidzot, dienu, kurā bija saņēmis ziņu, ka viņa paša nams esot sagrauts un smagi ievainotā sieva ievietota slimnīcā. Albrechtu vairs nelaida pie sievas, jo tā jau atradās mirēju telpā — ar sakropļotu seju. Viņš nolādēja Hitleru, jo nevis angļi sākuši bumbot pilsētas, bet vācieši. Meklēdams ieganstu, lai uzsāktu gaisa karu pret Angliju, Hitlers licis vācu aviācijai bombardēt kādu Dienvidvācijas pilsētu, piedēvējot šo uzlidojumu angļiem. Drūma saruna. Dzērām Albrechta dāvināto konjaku. Piepeši draugs atvadījās: bija vēl laiks līdz nakts vilciena atiešanai. Viņš te nevarot atrast miera, jo mūsu sarunas cērtot jaunas brūces — viņam un man. Pēc kāda laika ieslēdzu radio, lai noklausītos *Vinetas* krievu valodas raidījumu, bet kļūdījies raidītājā — klausījos Belgradas radio, kas, kā katru vakaru, nobeidza savu raidījumu vācu karavīriem, atskaņojot populāro dziesmu *Lili Marlen*. Pēkšņi mani pārņēma izmisīgas dusmas — paķēru pudeli un metu to pret durvīm. Arī man ir tiesības reiz palaisties!...

6. februārī

Labi, ka ieradās Renāte. Viņa prot vedināt mani uz citām, mazāk drūmām domām. Šodien viņa atzinās, esot pateicīga Dievam, ka viņai lemts iet aktrises ceļu. Kā aktrise viņa varot dzīvot vairākas dzīves un daudz intensīvāk izjust kā sāpes, tā prieku. «Mīļais draugs, jums tas liksies neticami, bet reizēm tā iejūtos kādā lomā, ka, mājās pārnākot, jāraud vai...» te viņas balss mazliet aprāvās, «...kāds jāapkampj.» — «Kādēļ jūs nupat vilcinājāties?» es jautāju. «Redziet, man ir kāds cilvēks, kuru vēlētos apkampt, bet viņš man neuzticas. Nespēju iedomāties mīlestību bez savstarpējas uzticības.» Mainīju tematu. Uzzināju, ka kāds Berlīnes teātris viņai nesen piedāvājis interesantu lomu, bet viņa to noraidījusi. Viņai esot citi plāni. «Gribu iepriecināt mūsu ievainotos karavīrus. Tāpēc organizēju pati savu frontes teātra grupu.» Tas mani pārsteidza. Tad Renāte stāstīja, ka mīlot šo zemi, kurā satīcīgi sadzīvojot prūši ar ziemeļvāciešiem, holandiešiem, hugenotiem un Zalcburgas austriešiem. Skarbā daba ar jūru, lielajiem mežiem un zilajiem ezeriem veidojot šā zemes stūrīša un tā iedzīvotāju raksturu. «Ernest, mani kopš vairākiem

mēnešiem nomāc baiga nojauta. Es to paskaidrošu — tikai nesmejieties. Senprūšu ciltsmāte pēc savas tautas sakāves pareģojusi, ka pēc daudziem gadiem viss mainīšoties. Iebrucēji, no kuriem prūši bēguši mežos, paši turpat meklēšot glābiņu. Zemē valdišot izmisums, šausmas un nāve.»

16. un 17. februārī

Saņēmu vēstuli no Tauberta. Šellenbergs esot manu lietu nokārtojis. Tēvs pat saņēmsot atlīdzību par slimības izraisīto nespēju strādāt. Tauberts ieteica apmeklēt Šellenbergu, ja man gadītos būt Berlīnē. Opozīcija SS virsnieku aprindās kļuvusi tik stipra, ka Berlīne arvien atklātāk un skaļāk sākot runāt par nepieciešamību mainīt vācu politiku okupētajos apgabalos. Vairāki ievērojami SS vadītāji, iepaziņusies ar draudīgo stāvokli Austrumu frontē un atskārtuši, ka partizānu kustība nav apslāpējama, pievēršot arvien lielāku uzmanību Vlasovam. Ar Hitleru par šo jautājumu vēl neesot runāts, bet toties ar Himleru. Šķiet, ka tas kļuvis piekāpīgāks, jo vasaras sākumā Vlasovam būšot izšķirīga saruna ar SS vadītāju. Tauberts piekritis, ka Vlasova štābs nosaka *Vinetas* propagandas nodaļas vadlīnijas. Šī nodaļa izdod laikrakstus un brošūras krievu strādniekiem un krievu vienību karavīriem. Tagad Vlasovs prasot, ka *Vinetas* krievu valodas raidījumi jānododot viņa ziņā. Albovs varot palikt amatā, bet viņš būšot pakļauts krievu atbrīvošanas armijas štābam. Tā kā es neesot Vācijas pilsonis, man šajā sakarā jārēķinoties ar konfliktiem. Vlasovieši esot naidīgi noskaņoti pret Baltijas tautām un apslēptā veidā cenšoties nomelnot leģionus. Kaut gan Antikominterne un *Promi* manus norādījumus par lielkrievu imperiālismu un zināmu vācu aprindu pakļaušanos krievu interesēm ņemot ļoti nopietni, man tomēr nāksoties atstāt krievu nodaļas vadītāja amatu. Manā vietā neiecelšot citu vadītāju, jo Albovs turpmāk būšot pakļauts ģen. Žilenkovam. Berlīnes vadošie vīri mainījuši savus uzskatus par Baltijas valstu nākotni, bet tam pretojoties partijas kancelejas šefs un Hitlera sekretārs Bormanis (*Bormann*), viņa draugs, valsts komisārs Ukrainā Kochs, SS galvenās pārvaldes nodaļas vadītājs fon Herfs (*von Herff*), daļa reakcionāri un nacionālsociālistiski noskaņoto baltvāciešu ar Rozenbergu priekšgalā un diemžēl arī pats Hitlers. Tāpēc viņš, Tauberts, gribot pārkārtot *Vinetas* Baltijas radio nodaļu. Tā kā mana gestapo afēra beidzot nokārtojusies, viņš vēloties, lai es pārņemtu šīs nodaļas vadību (līdztekus man būtu jāvada ukraiņu un baltkrievu nodaļa) un stātos sakaros ar valsts un ģenerālkomisāriem Baltijā; pirms tam viņš vēl runāšot ar Gebelsu, jo *Promi* gatavojoties sadarbībā ar dažādu novirzienu Baltijas tautu pārstāvjiem nobīdīt pie malas Rozenberga «koloniju ministriju».

Fricis divas dienas ciemojās pie manis Karaļaučos. Uzzināju daudz interesantu jaunumu. Kaut arī visi Teherānas konferences (Čērčila, Rūzvelta un Staļina tikšanās 1943. gada novembrī) lēmumi vēl neesot zināmi, neesot lielu cerību, ka pēc Vācijas sakāves atjaunos Baltijas valstu neatkarību. Pat par Polijas nākotni sabiedrotie neesot varējuši vienoties. «Vācija zaudēs karu. Poliju izdevās viegli pieveikt, jo tās armija nebija pietiekami sagatavota. Ribentropa apgalvojums, ka Parīze un Londona nekarošot, izrādījās aplams. Balkānu kara dēļ uzbrukums

Padomju Savienībai sākās nevis 1941. gada maijā, bet tikai 22. jūnijā. Rezultātā ziemā apturēja vācu tanku divīziju uzbrukumu Maskavai. Hitleris vēl 1942. gadā būtu viegli varējis pieveikt Staļinu, ja vien viņš Austrumeiropā būtu izturējies kā patiens atbrīvotājs. Nemiers ar Hitlera politiku ir sasniedzis tādus apmērus, ka 24 stundu laikā Vācijā varētu rasties galīgi jauns stāvoklis. Jau 1943. gadā dzirdēts par diviem nesekmīgiem atentātiem pret Hitleru. Nesen atklājās, ka vln. fon Kleists (ne tas Kleists, kas strādā AA un pie Rozenberga) plānojis šā gada 18. februārī kādā parauguniformu skatē uzspridzināt sevi līdz ar Hitleru. Šis pasākums izjucis, jo skate pēdējā brīdī pārcelta. Tāpat pulkv. fon Treskovs gatavojies Hitleru nošaut, bet arī viņam neveicās, jo diktators attiecīgajā dienā nejuties labi un tādēļ nevēlējies pieņemt apmeklētājus.»

Fricis mani lūdza katrā ziņā pieņemt Tauberta ierosinājumu, jo Rīgā, Tallinā vai Kauņā taču neesot neviena, kas tik labi kā es pārzinot Berlīnes «džungļus». Aizrādīju, ka pēc gestapo afēras vilcinos uzņemt sakarus ar latviešiem, jo mans denunciants meklējams tautiešu aprindās, bet draugs mudināja tomēr to darīt.

8. februārī

Uzzinājis, ka es šodien iegriezīšos krematorijā pie Lisas, Fricis iedeva naudu rozēm — lai noliekot tās pie urnas kā sveicienu no viņa. Lielajā urnu telpā, kas pēc architektūras atgādina kapelu, valdīja klusums un miers. Kaut sēdēju uz cieta ozola sola un bija vēss, man zuda apziņa par laiku un telpu. Jutu Lisas klātieni. Mēs abi vien — aizgājēja un palicējs. Atmiņā atausa pagājušo dienu ainas. Atcerējos mūsu sarunas. Īsi pirms pārvācos uz Karaļaučiem, viņa man teica: «Tu esi labs vīrs, tādēļ es tevi mīlu un tev uzticos.» Bet vai tā bija patiesība? Vai es, sērodams par zaudēto valsti un par piespiesto šķiršanos no Lauras, nedarīju Lisai pāri? Mani pārņēma skumjas un nevarība. Beidzot saņēmos, piecēlos un vēru krematorijas lielās durvis. Parku klāja saules apspīdēta sniega sega. Visapkārt klusums. Labi, ka vismaz Lisas mieru netraucē prātu zaudējušās cilvēces trakošana.

MAN JĀBRAUC KOMANDĒJUMĀ UZ RĪGU, TALLINU UN KAUNU

2. martā

Berlīnē valda nemiers par somu un krievu miera sarunām Stokholmā. Pirms trim dienām somu pārstāvji informēja valdību par Maskavas noteikumiem (Fricim būs taisnība — angļu un amerikāņu pretestība paglābs Somiju no pilnīgas pakļaušanās Padomju Savienībai). Sarkanā armija tuvojas Tallinai un gatavojas padzīt vāciešus no Ukrainas. Pēc sīvām cīņām Itālijā angļu, indiešu, austrāliešu, ameri-

kāņu un poļu vienības laužas uz priekšu Vācijas virzienā. Gandrīz visas lielākās vācu pilsētas smagi cietušas bumbvedēju uzlidojumos.

Vakar pārņēmu Baltijas radio nodaļas vadību. Šajā sakarā no Berlīnes ieradās Humpfs, lai Baltijas nodaļas darbinieku sanāksmē teiktu uzrunu. No tās man palika atmiņā zīmīgs teikums: «Dr. Tauberts ir pārliecināts, ka jūs visi — cerībā uz Baltijas tautu labāku nākotni — sekosit pašu cilvēka vadībai!»

Baltijas radio nodaļā strādā 36 darbinieki — igauņi, latvieši un lietuvieši, daži arī centrālajā redakcijā. Zichmanis savā laikā sekmīgi centās stiprināt «latviešu frakciju» (Elmārs Dauge un Niks Karps jau ilgi strādā *Vinetas* propagandas nodaļā, gatavodami plakātus, brošūras un grāmatas). Centrālā redakcija saņem informāciju no mūsu pašu Telegrāfa nodaļas, no AA ārzemju dienesta, no laikrakstiem, kā arī no mūsu radioziņu noklausīšanās nodaļas. Humpfs uzsvēra, ka mums, gatavojot raidījumus Baltijas publikai, jārikojoties uzmanīgi, jo mēs pretēji Kauņas, Rīgas un Tallinas radiofonam un preses izdevumiem neesot pakļauti cenzūrai. Mums jāreķinoties ar to, ka, pārāk skarbi kritizējot «Ostlandes vadonišus un tur valdošo kārtību», varot ienākt sūdzības. Taču laiki mainoties. Mums tagad esot sabiedrotie — igauņu un latviešu leģions. SS vadībai neesot iebildumu, ja karavīriem sniedz patiesu informāciju par notikumiem dzimtenē. Centrālajā redakcijā strādā Elizabete Balode (*Baigā gada* grāmatas autore), Andrejs Lazdiņš, lielisks ārzemju speciālists (bijušā sūtņa Briselē Lazdiņa dēls), un Pēteris Gusevs, mūsu «staigājošais leksikons», jurists (LU profesora Sinaiska asistents). Latviešu redakciju vada Torokovs, *Jaunāko Ziņu* bijušais līdzstrādnieks; viņam palīdz Biruta Brēdermane, kas pārrauga tehniskos darbus. Labākais latviešu spikers ir simpātiskais aktieris Jambickis (nesen apprecēja igauņu redakcijas vadītāju Sītani). Igauņu labākais spikers ir Tallinas operas tenors Rīvalds. Lietuviešu redakciju vada žurnālists Račkausks, viņa palīgs ir pazīstamā Lietuvas sabiedriskā darbinieka un kooperatīvu kustības vadītāja Glemžas dēls.

Renāte atrakstījusi — no Rīgas. Pirms dažām dienām pavadīju viņu un viņas mākslinieku grupu uz staciju. Viņi devās uz Somiju (maijā braukšot uz Dienvidu fronti). Renāte raksta: «..apraudzīju pilsētu. Šķiet, ka tā ir skaistāka par Karaļaučiem. Ļoti atgādina Lībeku un Brēmeni. Labi, ka sniegs klāj kara brūces. Vislabāk man patika klusās, savā nodabā snaudošās vecpilsētas nomales ieliņas. Tur es labprāt dzīvotu. Sekoju Tavam ieteikumam un apmeklēju arī Brāļu kapus, — ļoti ietekmīgs ansamblis. Romas viesnīcā man bija tāda sajūta, it kā Tu būtu tuvumā. Žēl, ka tā nav, jo vairāk tāpēc, ka jūtu — neraugoties uz mūsu saskaņu, tas arī nekad tā nebūs. Es nemaz neesmu tik stipra, kā citi domā. Labi, es noorganizēju mākslinieku grupu, lai mazliet iepriecinātu tos, kas cietuši noziedzīgajā karā. Bet sirdī jūtu nespēku un ilgas. Paliec tāds, kāds esi...»

Laikam 7. jūnijā

Ieraksta sākums gājis zudumā.

Būtu labāk, ja kāds atklāti pateiktu, ka sabiedrotajiem vakar izdevies Normandijas piekrastē izcelt vairākus desantus, izveidojot trīs priekštilta nocietinājumus.

Maija beigās lidojām no Karaļaučiem uz Kauņu. Lai izjauktu mūsu sarunas ar lietuviešiem, lokālā vācu pārvalde Kauņā mūs maldināja un minēja nepareizu sanāksmes vietu: bez tam mūs novietoja nožēlojamā viesnīcā, kur divas nakts kāvāmiēs ar blaktīm (mēs atturējāmiēs no protesta, jo zinājām, ka ģenerālkomisārs uz to vien gaida). Tieši tajā laikā apcietināja lielāku skaitu lietuviešu virsnieku (sazvērestība pret vāciešiem?). Tā atstājām Kauņu, neko nenoskaidrojuši.

Ieradāmiēs Rīgā, Spilves lidlaukā. Tur mūs sagaidīja mašīna, kas aizveda uz Romas viesnīcu. Kad pasniedzu vīram pie reģistrācijas savu pasi, viņš strupi paziņoja: «Jums te nekā nav ko meklēt, jūs esat bezpavalstnieks!» Lūdzu viņu to vēlreiz atkārtot, bet bija jau par vēlu. Albrechts ar abām rokām sagrāba bezkauņīgo vīru aiz svārku atloka, ka pogas vien lidoja pa gaisu. «Vai tā šeit uzņem ģenerālkomisāra viesus?» Pēc dažām minūtēm bijām lielā divgultu istabā ar skatu uz apgāda *Valters un Rapa* ēku. Savāda sajūta. Pazīstams skats, pazīstamas skaņas. Un pa atvērto logu plūda man pazīstamais Rīgas gaiss.

Vizīte pie ģenerālkomisāra, tad pie propagandas nodaļas vadītāja Dreslera. Atgriežoties viesnīcā, saskrējos ar paziņu, *Letas* bijušo redaktoru Hugo Vītolu, tagad vln. leģiona ģenerālinspেকcijā. Viņa pirmais jautājums: «Vai aizgājušo dienu draudzībā?» — «Mūsu valsts zīmē!» atbildēju. Pastāstīju par savām gaitām Baigajā gadā un pēc tam Vācijā — pieminēju arī problēmu ar gestapo — un piebildu, ka nu varēšu leģiona vadībai un prof. Čakstem sniegt daudz informāciju. Vītols kratīja galvu. Viņš nedomājot, ka Plensners mani denuncējis. Varbūt vienīgi netieši. Katrā ziņā jāizturoties piesardzīgi. Lai es pastāstot viņam visu, kas man sakāms leģiona vadībai; viņš tad gādāšot par to, ka informācija nonāk pie Bangerska. Pie Čakstes man neesot jāiet; viņš nesen apcietināts, jo vadījis kādu pretestības grupu. Tā kā man, veicot savu uzdevumu, neesot jārunā ar vāciešiem, bet ar pašu ļaudīm, viņš noorganizēšot tikšanos ar latviešu pārstāvjiem. Tā notika nākamajā dienā vecpilsētā, Dzelzceļnieku klubā. Bija ieradušies no leģiona vln. Vītols, no aizsargiem pltn. Dzenītis un Latviešu jaunatnes organizācijas vadītājs Rullis. Trūka Dankera pārstāvja. Paņēmu Albrechtu līdzī, jo zināju, ka par galveno tematu nekādas garas runāšanas nebūs un ka viņš varēs ar Vītolu patērzēt arī par citām lietām. Apsveicu sanāksmes dalībniekus un izskaidroju sava Rīgas braucienu iemeslu, beigās piemetinot: «Atbilde uz šo jautājumu var ietvert pamatojumu un priekšnoteikumu starptautisko tiesību nozīmē.» To visi saprata. Sanāksmes dalībnieku vienprātīgā atbilde: «Tādu partizānu kustību varētu izraisīt vienīgi Latvijas valdības uzsaukums!» Citu atbildi arī nebiju gaidījis. Lūdzu Vītolu atbildi pārtulkot vācu valodā, lai Albrechts to varētu vēlāk apliecināt. Tad griezos pie Rullja ar lūgumu sūtīt jauniešu delegācijas uz tām Austrumprūsijas slimnīcām, kur atrodas latviešu karavīri, kas priecātos par apmeklētājiem. Viņš šai idejai piekrita, bet, pārslogots ar gaisa izpalīgu dienesta problēmām, ieteica vērsties pie Latviešu jaunatnes organizācijas meiteņu nodaļas vadītājas Priedītes. To nākamajā dienā arī izdarīju un saņēmu pozitīvu atbildi. Mans mēģinājums satikt Dankeru bija nesekmīgs. Viņš pavadīja kādu vācu delegāciju — redzēju viņu tikai no tālienes ar vācu kungiem Romas viesnīcā. Vēlāk turpat viesnīcā tikos ar māsiņas draudzeni Irēnu Bērziņu. Viņa vēl arvien bija ļoti dzīva, enerģiska un ar apbrīnojami patriotisku stāju. Tā

bija sieviete, kas bez vilcināšanās upurētos valsts labā. Atvadoties no viņas, jutos skumīgi. Devos pie Baigā gada līdzgaitnieka, mūsu pretestības grupas locekļa NN. Nelaimīgā kārtā nācās viņu izsaukt no kādas sēdes, tāpēc paguvām aprunāties tikai īsu brīdi. Jankavu viņš pēdējo reizi esot redzējis 1941. gada maija sākumā. Martā un aprīlī grupa vēl divas reizes izplatījusi skrejlapas ar ārpolitisku informāciju, bet 1. maijā izkārusi nacionālo karogu, ko redzējuši garāmgājēji, demonstranti. Dažas dienas pirms kara sākuma grupā bijis vairāk nekā 20 vīru. Tā kā grupai trūcis politiska vadītāja — Jankavs bija pazudis —, tā mēģinājusi stāties sakaros ar Valdmani, bet bez sekmēm, jo viņš tobrīd atradies kādā sanatorijā Cēsīs. Beidzot atradies kāds bijušais dižvīrs. Taču viņš, uztraucies par «šādiem tādiem tipiēm» grupā (domājot strādniekus), atteicies no jebkādas sadarbības un draudējis pat ar NKVD! Tagad šis cilvēks aiz bīskapa Rancāna platās muguras tēlojot Hitlera un leģiona pretinieku. 1941. gada 22. jūnijā pēc cīņas pie Centrālcietuma grupa — 18 vīri — sākusī doties Ogres virzienā, bet 30. jūnijā vācu izlūki to ielenkuši un atbrūņojuši. Mūsu dzelzceļnieks Vuškalns ar sabotāžas aktu Šķirotavas stacijā apturējis uz 5—6 stundām dzelzceļa satiksmi. Vefietis Ozols un grāmatvedis Liepiņš krituši frontē. Frizieris Eichenbaums dienot kādā policijas vienībā.

Kādā brīvā brīdī apmeklēju Oskara māsu. Herta, bāla un vienaldzīga, apstiprināja, ka brālis 1941. gada jūnija beigās devies vāciešiem palīgā un pazudis bez vēsts. Vairākkārt zvanīju Jēkabam, bet veltīgi. Rozenbachī, mani ieraugot, raudāja prieka asaras. Apmeklējot ģenerālkomisāru, gaitenī satiku drauga Jirgensona māsu. Viņa nesen bijusi Lauras bērna kristībās. Arī mans vārds ticis pieminēts. Viņa iedeva Lauras adresi. Piezvanīju viņai un pieteicu savu apmeklējumu. Neilgi pēc tam vēru viņas nama durvis. Beidzot Laura stāvēja manā priekšā. Vēl arvien pievilcīga, mazliet sievišķīgāka nekā agrāk. Redzēju, ka viņa priecājas par apciemojumu. Lozējām, kam pirmajam jāstāsta par savām gaitām kopš mūsu šķiršanās. Uzzināju, ka viņas vīrs atrodas frontē, ne kā karavīrs, bet, cik nopratu, tomēr uniformā. Klausījos viņas balsī, raudzījos pazīstamajās acīs un manīju, ka viņa arvien vēl ir apvaldīta temperamenta cilvēks ar lielisku raksturu. Mana Laura! Sekundes laikā izšķīros nepadoties vilinājumam. Man nebija tiesību izmantot apstākli, ka viņas vīrs atradās frontē. Un sarunu stiept garumā? Nē! Cēlos. Atvadoties ieteicu viņai briesmu gadījumā griezties pie Zichmaņa, kas ir uzticams vīrs un kā Dreslera «labā roka» palīdzēs izbraukt uz Vāciju.

Atstādams Lauras namu, sastapu Zariņas draudzeni, Jankava paziņu Jākobsoni, kas dzīvo turpat tuvumā. Viņa ielūdza mani ar Albrechtu pie sevis vakariņās un apsolīja, ka draugam sagādāšot interesantu sarunu partneri.

Tā kā bija par vēlu, lai sagādātu ziedus, ieradāmie ar pārtikas kartītēm (kuras bijām saņēmuši no Dreslera). Albrechts, ieraudzījis izskatīgo blondo dāmu (kāda ārsta sievu), tūdaļ iedegās. Vēlāk es viņam piedāvāju, lai tik ņem savu dāmu līdzī uz viesnīcu un lai par mani nebēdā; man pašam bija kas cits padomā. Kad abi sāka posties uz iešanu, apjautājos namamātei, vai drīkstu pavadīt nakti viesistabā, ērtajā atzveltnes krēslā pie lielā loga. Gribēju tā atvadīties no Rīgas. «Meitēn, lūdzu, nepārproti, tā ir mana pēdējā nakts dzimtenē!» Viņa man atnesa segu un rītamēteli. Tad nosēdos atzveltnī un skatījos pa logu. Tumša firziņa krāsas debess:

nevienu mākonīša, bet šur tur pa bālai, trīsošai zvaigznītei. Šis skats man atgādināja *Toskas* pēdējā cēliena dekorācijas un gaismu. Aiz kaimiņu ēkas silueta varēju saskatīt Lauras nama jumta kori. Tādēļ arī te sēdēju. Domas nāca un gāja. Atmiņu ainas sekoja cita citai. Gaismai svīstot, beidzot iemigu. Atmosos, manīdams, ka kāds glāsta man galvu, — tā bija Jākobsone. Viņa mudināja saposties un ātri iedzert kafiju, jo viņai jāsteidzoties darbā. «Vai atkal liela vīra sekretāre?» — «Nē, referente. Jārāda labs piemērs citiem,» viņa atbildēja. Pavadīju viņu līdz Raiņa bulvārim. Te mūsu ceļi šķīrās. Nez kur gadījās vecenīte ar narcisēm. Nopirku visu grozu. Sieviņa, galvu kratīdama, pazuda augstskolas virzienā. Noliku ziedus uz trotuāra un apkampu slaido sievieti. «Naktī atvadījos no Rīgas, tagad pienākusi kārtā atvadīties no dzimtenes sievietēm un no viņas.» Ar galvas mājieni norādīju uz Brīvības pieminekļa Latvijas tēlu. Noslūpēju Jākobsoni — skūpstīju ilgi, līdz manīju valgumu uz vaiga. Viņa raudāja, tad paķēra grozu un aizskrēja kā jauns meitēns. Ak dzimtene!

Tallinā iznāca runāt tikai ar vienu igauņu virsnieku par partizānu kustības jautājumu. Viņa atbilde neatšķīrās no rīdzinieku atbildes. Tā kā lija, noskatījāties abi ar Albrechtu Zāras Leanderes filmu *Uz jauniem krastiem*. Vakarā viesnīcas istabā dzērām — Albrechts, lai apslāpētu pagājušās nakts morālās pagiras, bet es aiz sērām par zaudēto dzimteni un zaudēto mīlu. Atcerējos atvadīšanos no Jākobsones. Dzēru vēl vairāk.

Atceļā uz Vāciju apstājāties Kauņā, kur mums bija saruna ar Glemžu, senioru. Beidzot atgriezāties Berlīnē. Noklausījies mūsu ziņojumu, Tauberts nosprieda: «Ieteikšu Gebelsam neiesaistīties nekādos pasākumos Baltijā. Tas tikai grautu pēdējo ticību Vācijai un prasītu liekus turienes iedzīvotāju upurus.» Sarūgtināts viņš piebilda: «Rozenbergs un Kochs ir pelnījuši, ka viņus nošauj kā suņus!» Kad Albrechts apjautājās, vai esot vēl cerības uzvarēt karā, Tauberts atbildēja, ka Gebelss, kas apspriedēs nemēdzot fantazēt, teicis: «Nesen pats savām acīm redzēju mūsu jaunos ieročus un — sastingu!» Sarunas beigās lūdzu *Promi* palīdzību tādām gadījumam, ja latviešu bēgļi meklētu patvērumu Vācijā. Piemetināju, ka Vītols man stāstīja, leģiona ģenerālinspekcija (nevis latviešu pašpārvalde vai valstskomisārs) šajā lietā griezusies ar iesniegumu pie SS vadības Berlīnē. «Tas nav īstais resors. Jāgriežas Iekšlietu ministrijā! Apsolu, ka *Promi* par šo jautājumu nekavējoties ievadīs sarunas ar attiecīgajām personām. Mēs prasīsim glābt latviešu frontes cīnītāju piederīgos. Tad jo vieglāk nokārtosies pārtikas, darba un novietošanas problēmas.» Pateicies par diemžēl neizdevušos misiju, Tauberts beidza sarunu.

4. jūlijā

Laikā no 19. līdz 23. jūnijam lielinieku partizāni vācu Vidus armijas grupas aizmugurē kādās 8500 vietās uzspridzinājuši dzelzceļa tiltus un zemes ceļus. To man šodien stāstīja šturmbanfirers (majors) Rollers, SS pārstāvniecības vadītājs Karaļaučos. Viņš pirms dažām dienām ievācās tajā pašā dzīvoklī, kur dzīvoju arī es. Aizvakar vakarā uzliku franču šansonetes Edītes Piafas plati, ko Erna man bija uzdāvinājusi. Kad atskanēja dziesma *Mon Légionnaire* (Mans leģionārs), atvērās

durvis un ienāca majors. Šī dziesma modinot viņā atmiņas par Parīzi, kur pavadījis veselu gadu. Uzzinājis, ka mani vecāki pašreiz dzīvo Bālingenē, viņš atnesa pudeli turienes vīna. Izrādījās, ka viņš dzimis un audzis Bālingenes aprīņķī. Rollers nav naciķu fanātiķis. 1939. gadā viņš kā pirmā pasaules kara leitnants saņēmis aicinājumu iestāties ieroču SS. Par Austrumeiropu viņam nebija ne jausmas, tāpēc pavadīju gandrīz visu nakti, skaidrodams mūsu problēmas. Vakar, svētdien, sagādāju Rolleram lielu pārsteigumu. Aicināju viņu atnākt līdz uz *Vinetu*. Tur iepazīstināju viņu ar Baltkrievijas nodaļas vadītāju un bijušo sarkanās armijas majoru Strachaļu. Abu vīru starpā risinājās interesanta saruna. Tad Strachaļš aicināja Rolleru noskatīties demonstrāciju. «Kādu demonstrāciju?» vācietis pārsteigts jautāja. — «Aicināju savus tautiešus, kas Karaļaučos strādā, sakarā ar sarkanās armijas iebrukumu Baltkrievijā demonstrēt pret Staļinu,» atbildēja baltkrievs. Es to jau zināju, jo biju izgādājis demonstrācijas atļauju (tas nebija viegli, jo policija neticēja, ka Austrumu strādnieki demonstrēs pret Maskavu). Rollers bija mēms. Demonstrācijā piedalījās ap 400 strādnieku, kas nesa plakātus ar saukļiem, kā «Nost Staļinu!» un «Rokas nost no Baltkrievijas!». To noskatījies, vācietis atzinās, ka tā kaut ko viņš nekad nebūtu varējis iedomāties. Tad atgriezāmies *Vinetā*, kur es viņam parādīju fotogrāfijas, kurās attēlotas latviešu leģionāru cīņu gaitas, kā arī leģionāru gatavoto žurnālu *Junda* un laikrakstu *Daugavas Vanagi*. Mūsu sarunu pārtrauca ziņa, ka krievi ieņēmuši Minsku un tagad laužoties Lietuvas virzienā.

TRAUKSMAINAS DIENAS

20. jūlijā

Trauksmainas dienas. 13. jūlijā krievi pēc vācu Vidus armijas grupas sakāves (no 40 divīzijām palikušas 11; 250 000 karavīru krituši, ievainoti vai sagūstīti) sākuši uzbrukumu vācu Ziemeļu frontei un laužas Baltijas virzienā. Viļņa jau ieņemta. Tā kā vācu pārvaldes darbinieki līdz ar lietuviešu avižu un radio redaktoriem aizbēguši, tālruņa centrāles nedarbojoties un tūkstošiem bēgļu pajūgu aizsprostojot ceļus, armijas vadība griežas pie mums ar lūgumu izdot informācijas laikrakstu lietuviešu valodā, ko izplatīšot Lietuvā. Cilvēki esot jānomierina un jāsauc pie kārtības, jāinformē par patieso frontes stāvokli un par iespējamiem bēgšanas ceļiem. Šajā sakarā biju Tilzītē, kur pēc Ernas norādījuma atradām spiestuvi, kurai ir lietuviešu alfabēta burti. Patlaban puse *Vinetas* lietuviešu redakcijas sastāva atrodas Tilzītē, lai Račkauska vadībā gatavotu minēto informācijas izdevumu.

Apsveikdama mani dzimšanas dienā, Erna man vakar «mazgāja galvu». Es pārlicu aizraujoties ar šejienes dāmām; vakaros mani nekad nevarot sazvānīt. Viņai taisnība — tā nedrīkst turpināties. Pēc atgriešanās no Rīgas manī lūzis kāds

aizsprosts. Nespēju vairs būt tāds kā agrāk; naktīs mani moka bezmiegs, un pirmo reizi dzīvē jūtu nepieciešamību runāt ar kādu draugu. Taču Oskara vairs nav, Jēkabs atrodas Rīgā, Vilis Sibīrijā, bet Fricis un Albrechts Berlīnē. Tātad draugu nav, toties ir sievietes. Bēgu no sevis un no smagās vainas apziņas. Apzinājos, ka patiesībā visu laiku esmu mīlējis tikai vienu cilvēku — Lauru. Atskārtu, ka līdz ar to biju darījis pāri Lisai.

Papildu piebilde. Atgriezies no Tilzītes, mazliet atpūtos, pabeidzu dienasgrāmatas ierakstu un tad devos uz radionamu. Pa ceļam manīju, ka gājēji ir satraukti. Tad uzzināju satraukuma iemeslu: atentāts pret Hitleru. Rollers zināja stāstīt, ka kādā apspriedē sprāgusi bumba, kas daudzus nogalinājusi, bet Hitleru tikai viegli ievainojusi. Bumbu apspriedes telpā novietojis Baltijas labvēlis pulkv. Štaufenbergs. Domādams, ka diktators beigts, pulkvedis devies uz Berlīni, kur viņam gandrīz izdevies gāzt valdību. Drošības spēki viņu apcietinājuši un nošāvuši.

28. jūlijā

Manā dzīvoklī izdarīja kratīšanu. Rolleram, Marīchenai un man jautāja, vai pēdējās dienās pie manis ciemojies vidēja auguma vecāks kungs, vārdā Teils (rādīja arī viņa fotogrāfiju). Tā kā Fricis, kas skaitījās vēl arvien *Vinetas* līdzstrādnieks, jau kopš ilgāka laika nebija vairs sūtījis savus radiokomentārus, zvanīju *Vinetas* direktoram Humpfam. Tas man paskaidroja, ka Dr. Teils pazudis, jo viņš esot bijis savzvērnieku vadībā, un viņam jaunajā vācu valdībā būtu bijis jāpārņem preses šefa amats!

16. augustā

Vācijas Iekšlietu ministrija vakar izdevusi vairākus steidzamus rīkojumus (IV a6 450/44 7905). Viens no tiem skan šādi: «Ārzemju brīvprātīgie cīnās plecu pie pleca ar vācu karavīriem. Tas jāņem vērā, risinot viņu ģimenes aprūpes jautājumus. Tādēļ principā viņi te pielīdzināmi Vācijas pavalstniekiem.»

Tas var atvieglināt Baltijas bēgļu problēmas kārtošanu Vācijā, kā to vēlējās leģiona ģenerālinspekcija. Šķiet, ka Tauberts turējis dotu solījumu runāt ar SS vadību, lai latviešu iesniegums nonāktu attiecīgā iestādē.

Pašlaik savos komentāros apkarāju trīs baumas: pirmkārt, ka zviedru karaspēks ieradīsies Latvijā; otrkārt, ka vācu karaspēks atstāšot Latviju bez cīņas; treškārt, ka visus latviešu bēgļus Vācijā nodarbinot raktuvēs un pazemes fabrikās, bet tos, kas ierodoties bez ieceļošanas atļaujas, nošaujot. Te ir darīšana ar fantastu sapņiem un komunistu dezinformāciju. Vai tad man dažu latviešu anglofilu vai komunistu dēļ būtu jāsaka: nebrauciet uz Vāciju? Tas būtu ārprāts, jo bēgšanai pāri jūrai uz Zviedriju pietrūktu laivu, ja visi bēgļi tiektos turp. Uz Zviedriju pagaidām bēg tikai zināma izlase (un naudīgie). Toties uz Vāciju var tikt visi (izņemot komunistus), tādējādi paglābjoties no deportācijas uz Sibīriju.

Maskava augusta sākumā atzinusi poļu komunistu «Lubļinas komiteju» par likumīgo Polijas valdību. Sabiedrotie neprotēja. Ja Rietumu valstis nespēj Poliju

pasargāt no komunisma, tad kur nu vēl Baltijas valstis! Jau Teherānas konferences lēmums piešķirt Austrumprūsiju Padomju Savienībai pierādīja, ka mums nav pamata lolot lielas cerības. Pieprasīju vācu pavalstniecību. Man to piešķīra 7. septembrī. Tas mani zināmā mērā pasargās no izdošanas krieviem.

30. augustā angļu bumbvedēju uzlidojums pārvērta Karaļaučus gruvešu kaudzē. Pirmā uzlidojuma vilnī angļi nometa 25—30 mīnas, kas izārdīja jumtus. Tad sekoja degbumbu krusa. 20 minūšu laikā pilsēta stāvēja liesmās, jo kopš 16. jūlija nebija lietus. Policija, kurai nebija pieredzes ar uzlidojumiem, neļāva iedzīvotājiem glābties, bet lika tiem palikt pagrabos, kur daudzi sadega. Šajā uzlidojumā 7600 iedzīvotāju gāja bojā, bet 8760 tika ievainoti; trīs ceturtdaļas no pilsētas nodega.

2. oktobrī

Pēc divām grūtām darba dienām un negulētas nakts (sakarā ar gaisa aizsardzības dežūru) šodien atpūšos. Daudz jaunumu: gestapo arvien vēl nav dabūjusi Frici rokā. Kā jau Tauberts pareģoja, Gebelss kļuvis varens vīrs; Hitlers viņu iecēlis par «pilnvaroto totālā kara jautājumos». Ministrs slēdzis ne tikvien visas izpriece vietas, bet arī visas iestādes, kas nestrādā kara vajadzībām; bez tam viņš licis iesaukt visus vīriešus no 16 līdz 60 gadu vecumam tā dēvētajās *Volkssturm* vienībās. Himlers Vlasovam oficiāli atļāvis dibināt krievu armiju. *Vinetas* krievi kļuvuši bezgala iedomīgi.

Kādu dienu, ne saukts, ne aicināts, ieradās Karaļauču gestapo šefs. Atkal kāds mani denuncējis. Pirmkārt, es savos komentāros un sarunās ar baltiešu redaktoriem liekot manīt, ka karš esot zaudēts; otrkārt, es 1942. gada februārī esot aizliedzis ziņot, ka angļu avīzes *Times* slejās parādījies raksts, kurā apšaubīta Baltijas valstu neatkarības nepieciešamība (tādu rīkojumu tiešām biju devis). Gestapo šefs izturējās korekti un atvadoties noteica: «Mums tagad ir citas problēmas.» Pēc dažām dienām krievu nodaļas spikeru Tamarinu atrada bezsamaņā guļam uz ielas. Izrādījās, kāds no ukraiņiem bija uzzinājis, ka Tamarins bija mani denuncējis; tāpēc ukraiņis un Strachals krievu piekāvusi. Rumānija, Bulgārija un Somija pārgājušas Vācijas pretinieku pusē. Igaunija kopš 21. septembra atrodas krievu rokās, bet Kauņa kopš 1. augusta. Krievu mēģinājums, uzbrūkot no Lietuvas, starp Tukumu un Ķemeriem ielenkt visu Ziemeļu armijas grupu neizdevās. Tur liels nopelns latviešu karavīriem un vācu karaflotei. Latviešu pašpārvalde, kā arī valstskomisāri un ģenerālkomisāri atstājuši Rīgu. Dreslera sniegtās informācijas dēļ varu savus radiokomentārus pielāgot aktuālajiem apstākļiem Latvijā. Radiofonā uzstājos ar to pašu pseidonīmu, ko lietoju, rakstot *Rītam*, proti, Tāle.

14. oktobrī

Skumji. Maskavas radio ziņo: «Vakar, 13. oktobrī, sarkanā armija atbrīvoja seno Krievijas ostas pilsētu, Latvijas PSR galvaspilsētu Rīgu, no fašistiem!» Tajā dienā Maskavā grandēja salūta šāvieniem mūsu mīļās Rīgas norietam «par godu». Tas Čērčilam droši vien patika. Viņš tobrīd uzturējās Maskavā, vezdams sarunas

par Vācijas galīgo sakāvi un atgādinādams Staļinam, ka sabiedroto galamērķis ir Hitlera bezierunu kapitulācija, jo atkal reiz klīda baumas, ka iespējama abu diktatoru izlīgšana.

17. oktobrī

Vienu dienu uzturējos Berlīnē. Pirmo reizi saņēmu no Tauberta kārtīgu brāzienu. Biju viņu novedis neērtā situācijā, laikā neinformēdams par diviem pasākumiem; pirmkārt, tā kā Vācijā atrodas daudz latviešu bēgļu, kas meklē savus piederīgos, nolēmām veltīt latviešu raidījumos pusi laika paziņojumiem, kas kuru meklē. Mums tagad ik dienu pienāk 40—60 vēstuļu. Protams, ka rīkojos patvarīgi, bet šis jautājums bija ātri jāizšķir. Otrkārt, kaut kad oktobra sākumā ieradās Torokovs un ziņoja — kāds baltvācietis stāstījis, ka pilsētā ieradušies latviešu civilisti. Kaut gan neizskatoties pēc noziedzniekiem, viņi tomēr ievietoti bez ēdamā kādā noliktavā aiz dzeloņstieplu žoga, un viņus uzraugot ukraiņu sargkareivji. Aizbraucu noskaidrot, kas par lietu. Izrādījās, ka tie bija rīdzinieki, kurus jaunais valsts komisārs Kochs licis saķert kā suņus un piespiedu kārtā nosūtīt darbos Vācijā. Kad ukraiņu sardze mani padzina no vārtiem, sameklēju kādu vācu amatpersonu un, paskaidrojot, ka esmu *Promi* pārstāvis, pieprasīju apgādāt rīdziniekus ar pārtiku un kurināmo (par to vācu ierēdnis ziņojis aprīņa priekšniekam Vāgneram, kas to tūliņ ziņojis tālāk Berlīnei). Pēc tam devos pie Rollera un informēju viņu, ka šo latviešu vidū ir karavīru, leģionāru, piederīgie. Lūdzu viņu palīdzēt un informēt leģiona vadību. Nu bija uguns pakulās! Rollers, kas tagad nolād vāciešu noziedzīgo politiku, bez vilcināšanās apsoliņās palīdzēt un tūliņ sāka rīkoties. Jau nākamajā dienā ieradās leģiona pārstāvis pltn. Grīnbergs un rūpnieks Kūraus un pabeidza šīs skandalozās lietas kārtošānu. Arī par šo atgadījumu nebiju Taubertu informējis, un tas viņam nepatika. Taču viņš atzina, ka mana rīcība abos gadījumos bijusi pareiza.

Iznāca arī interesanta saruna ar Šellenbergu, kas tagad ir Vācijas izlūkdienesta šefs, admirāļa Kanārisa pēcnācējs. Pateicos par viņa palīdzību manā lietā. Viņš slavēja latviešu karavīrus. «Latviešu izturēšanās grūtajos vācu civilpārvaldes apstākļos pelnījusi ne tikvien atzinību, bet arī pienācīgu atalgojumu. Kā būtu ar neatkarību? Latvijas valsts atjaunošana nav vairs nereāls sapnis, jo vairāk tādēļ, ka Vlasovam izrādīta pārsteidzoši liela pretimnākšana. Man pret to nav nekādu iebildumu, bet domāju, ka igauņi un latvieši jau sen pelnījuši savu valsti. Žēl, ka Rīgas opozicionāri ir mazinājuši simpātijas pret latviešiem. Tomēr pašreizējā situācija ir labvēlīga — iesaistiet tikai pareizos vīrus, piemēram, Gebelsu, kam tagad ir liela teikšana, tad viss nokārtosies. Tam labākais pierādījums esot Bormaņa (nacionālsociālistu partijas kancelejas šefs un ministrs) uzskatu maiņa. Neesen viņš Hitlera adjutantam SS ģenerālim Šaubam teicis: «Sākot ar Rozenbergu, visi vācu politikas īstenotāji Austrumeiropā ir neprāšas (*Versager*). Tur nav vainojama baltiešu karavīru pretestība viņu iecerēm vien. Lai glābtu glābjamo, viņiem, piemēram, jau pirms gada būtu bijis jāatgādina Hitleram viņa agrākais Baltijas federācijas plāns.»»

Tad Šellenbergs mani informēja, ka vāciešiem izdevies iegūt padomju dezinformācijas instrukcijas, kurās norādīts, kā latvieši, it sevišķi latviešu leģionāri, demoralizējami, proti, izplatot baumas, ka nacionālsociālisti esot uzpirkuši latviešu politiķus un virsniekus. Šajā sakarā pieminēts arī mans paziņa Plensners. Atvadoties Šellenbergs žēlojās, ka kāds latvietis, padomju aviācijas majors Ozoliņš, sagādājis vācu drošības iestādēm lielas galvassāpes. Viņš Dienvidvācijā noorganizējis plašu sazvērestību, lai izraisītu gūstekņu un Austrumu strādnieku sacelšanos. Sarokojoties Šellenbergs apjautājās, vai es pazīstot rīdzinieku Klausu (Edgars Klauss — dzimis un uzaudzis Rīgā. 1942./43. gadā viņš vairākkārt bija par starpnieku vācu un krievu miera slēgšanas mēģinājumos). Vairākkārt ticies ar Ribentropa uzticības vīru Kleistu, lai pārrunātu Vācijas un Padomju Savienības miera sarunu iespējas. Kad noteicu: «Tas taču bija galvenokārt 1943. gada rudenī,» Šellenbergs mazliet samulsis iebilda: «Bet ne toreiz, kad es tur biju!» Tā bija sensācija! Arī Šellenbergs acīmredzot izmēģināja roku miera sarunu laukā.

PĒDĒJAIS 18. NOVEMBRA RAIDĪJUMS

19. novembrī

Vakar atzīmējām Latvijas neatkarības gadadienu. Katru raidījumu ievadījām ar *Dievs, svētī Latviju*. Tad sekoja Kalnāres *Draugs, nomazgā tos putekļus, kas lipuši pie kājām*, mana uzruna («Bez vainas latviešu tauta iet naktī sava likteņa ceļu. Tai jācinās, jācieš un jāmeklē patvērums svešās zemēs tikai tāpēc vien, ka tā vēlas brīvību savā zemē. Kāda būs nākotne, to nevar zināt. Lai ticība Dievam un taisnīgajai lietai dod latviešiem spēku un izturību!»), pēc tam *Straumēnu* fragmenta lasījums un beigās Andreja Eglīša *Liec zobenu zem galvas un dziļi neiemiedz*. Raidījums izskanēja ar *Dievs, svētī Latviju*. Torokovs bija raidījumu lieliski sagatavojis.

Vinetas latviešu nodaļa kļuvusi par sava veida «karavīru aprūpes komiteju», jo, sekodami Torokova un Birutas Brēdermanes ierosinājumam, apgādājam latviešu ievainotos karavīrus, kas ārstējas šejienes slimnīcās, ar cigaretēm, laikrakstiem un grāmatām. Kad aprūpējamo skaits tuvojās 200, mēs sazinājāmies ar Rīgu, kas pēc sākotnējās vilcināšanās saprata, ka jānāk talkā. Starp citu, saņēmē no Latvju jaunatnes organizācijas pateicību par jauniešu apmeklējuma kārtošānu Karaļauču un Tiltzītes slimnīcās. Vakar iznāca skumja saruna ar leģionāru Ojāru B., kas ārstējas Karaļauču slimnīcā. Viņš bija sapīcis un sadrūmis. Esot septembrī no kāda bēgļa saņēmis vēstuli no tēva un tēva draugiem (pazīstami vīri Rīgā), kurā viņam pārmetot, ka viņš atteicies dezertēt; kad ieradīšoties zviedri vai angļi, tad tiesāšot visus, kas vienā vai otrā veidā sadarbojušies ar vāciešiem. Nelaimīgais leģionārs uzsvēra, ka viņš neesot naciķis, bet labi zinot, kas būtu noticis, ja nebūtu latviešu pašpārvaldes un leģiona. «Ja naciķiem neizdevās īstenot savus nešpetnos plānus,

tad vienīgi leģiona dēļ. Kad tēvs taisījās bēgt uz Zviedriju, viņa labais draugs viņu denunciēja, lai pats varētu ātrāk tikt uz Vāciju. Lielisks pretestības kustības pārstāvis! Krievu laikā viņš pat baidījās atvērt muti!»

Vakar saņēmu rīkojumu organizēt *Vinetas* pārvākšanos atpakaļ uz Berlīni. Krievi jau sasnieguši Austrumprūsiju. Taču šejienes varasvīri (Kochs te ieradies no Latvijas) aizliedz atstāt pilsētu. Tauberta draudu un Rollera starpniecības dēļ beidzot tomēr saņēmām atļauju, bet iestādes atteicās sniegt jebkādu palīdzību. Atcerējos, ka man vasarā bija bijusi maza «afēra» ar kāda dzelzceļa direktora meitu. Kad reiz viesojos viņas mājās, direktors apjautājās, vai mūsu tehniķi nevarētu salabot viņa radioaparātu. Nokārtoju šo lietu. Atdodams viņam salaboto aparātu, piebildu: «Nākamreiz esiet uzmanīgāks, jo mēs pamanījām, ka jūs klausāties Londonas raidītāju — aparāts bija attiecīgi iestādīts!» Direktors bija pateicīgs, ka nebijām viņu nodevuši, jo par ārzemju raidītāju klausīšanos draudēja nāvessods. Tagad apmeklēju viņu, lai lūgtu viņa palīdzību. Rezultātā *Vinetas* rīcībā nodots vesels vilciena vagonš.

Mani ļoti nospiež kāda privātas dabas problēma. Biju krematorijā un apjautājos, vai iespējams nosūtīt Lisas urnu uz Kistrīnu, kur to vēlējāmie apbedīt. Man atbildēja: «Jums vispirms jāuzrāda Kistrīnas mācītāja apstiprinājums, ka urnu varēs tur un tur apbedīt; bez tam lūgums rakstiski jāpamato.» — «Cik ilgi tas var vilkties?» — «Nu, apmēram 6—9 nedēļas.» — «Vai šo lietu nevar ātrāk nokārtot?» — «Kādēļ tāda steiga?» Es neatbildēju, bet apgriezios un aizgāju. Kādēļ? Es taču Lisu neatstāšu krieviem! Nekas cits neatlika, būs jāpaņem urna bez atļaujas. Dievs un Lisa to piedos.

21. novembrī

Šovakar atvadījos no Rollera. Viņš īsā laikā kļuvis par latviešu draugu. Viņš mani informēja par svarīgām pārmaiņām SS galvenajā pārvaldē. «Flāmu, dāņu (dāņu SS vadītāji nākot no tām aprindām, kas 1918.—1920. gadā palīdzēja igauņiem un latviešiem cīņā pret lieliniekiem) un citu Rietumeiropas tautu SS vadītāju uzņemšana ieroču SS virsnieku sastāvā, bet it sevišķi iepazīšanās ar Austrumeiropu un nežēlīgo cīņu Austrumu frontē (kur krituši 50% SS vadoņu) likusi SS virsnieku vairumam radikāli mainīt savus uzskatus. Ģermāņu valsts sapnis ir izsapņots. Tā vietā dzimusi jaunā ideja par apvienoto Eiropas nāciju SS kopību, kurā respektēs katru tautu — arī krievus; uzkundzēšanās vietā stāsies sadarbība. SS vadītāji internās pārrunās allaž uzsver, ka igauņu un latviešu leģiona rašanās bijis ļoti nozīmīgs notikums, jo līdz ar to SS atvēries arī Austrumu tautām. Tas baltiešiem jāizmanto. SS galvenajā pārvaldē SS pulkvedis Sparmanis noorganizējis jaunu nodaļu — Austrumu nodaļu, ko vada SS majors Arlts (abi ir Baltijas draugi, kas Ukrainā, aizstāvēdami ukraiņu intereses, sarāvušies ar Hitlera mīluli Kochu); bez tam SS galvenās pārvaldes apmācību nodaļas vadītājs SS ģenerālis Jitners — tāpat kā SS ģenerālis jaunais pretizlūkošanas šefs Šellenbergs — izteicies par Baltijas valstu neatkarības atjaunošanu. Himlers vēl svārstās, jo viņš vēl nav sagremojis savas «ģermāņu idejas» bankrotu; protams, ir arī daži reakcionāri stulbeņi, kas

ieņem atturīgu nostāju šajā jautājumā.» — «Un Bergers? Viņam taču ir liela teikšana. Un kā nupat teiktais saderas ar faktu, ka vēl pirms diviem mēnešiem avīze *Danziger Vorposten* rakstīja, ka Baltiju paredzēts kolonizēt?» — «Bergers? Mēs pazīstamies — abi esam švābi. Viņš bija tas, kas mani iesaistīja SS. Diemžēl viņš reizēm pārāk cenšas izdabāt Himleram. Esmu Bergeram aizrakstījis asu vēstuli sakarā ar Kocha cilvēku medībām Rīgā, kā arī Dancigas avīzes nosodāmo rakstu.» Viņš man parādīja vēstules kopiju. Tanī tiešām bija iznīcinoša kritika. Saistošās sarunas beigās Rollers atklāja, ka viņa paziņa, somu pārstāvis pie vācu armijas virspavēlniecības štāba ģen. Talvela, stāstījis, Berlīne sakarā ar krievu un somu miera sarunām esot uztraukusies un prasījusi, kāpēc Helsinki vairs negribot karot. Tāpēc maršals Mannerheims 1944. gada februāra beigās devis pulkv. Pasonemi rīkojumu nekavējoties sazināties ar vācu militārajiem pārstāvjiem un aizrādīt, ka Somijas valdība vēloties vācu politikas maiņu attiecībā uz Baltiju. Ne vien somu armija, bet arī visa tauta cerot, ka Hitlers piekritīšot Baltijas valstu neatkarības atjaunošanai; baltieši varētu sakomplektēt 10 divīzijas, kas ietu cīņā pret krieviem. Tās manāmi stiprinātu arī somu cīņas garu un vājinātu to aprindu ietekmi, kas vēlas izlīgt ar Maskavu. Šī somu atbilde tikai ar lielu nokavēšanos nonākusi līdz Hitleram un palikusi bez ievēribas. «Lūk, te meklējams iemesls, kāpēc Vācija zaudēs karu!» Sapratu, ko Rollers domāja.

MAN KREMATORIJĀ JĀZOG SIEVAS URNA

30. novembrī

Atrodos Berlīnē. Tā kā neesmu vēl atradis istabu, dzīvoju *Vinetas* telpās. Pilsēta uzlidojumos smagi cietusi. Reti kāds kvartāls bez drupām, reti kāds nams bez bojājumiem. Apstādījumos starp apdegušiem kokiem redzamas sakņu dobes. Daudzi veikali slēgti. Viena otra sagrauta nama drupās ievēroju krustu vai vainagu. Bet vēl arvien cilvēki laikā ierodas darbavietās. Gāzes apkure darbojas, un arī ogļu netrūkst. Restorāni ir pārpildīti, kaut ēdiens ir slikts. Dažos pašam jāņem līdzī sava karote vai dakšiņa. Pie tramvajiem, kas pārvērtušies pelēki melnās bezlogu kastēs, piestiprināti sauķļi, kā «Vadonis pieder valstij, bet tauta Vadonim!» vai «Cīņa līdz uzvarai!», bet pie izdegušo namu sienām redzams, piemēram, šāds uzraksts: «Ar Vadoni pa uzvaras un jauncelsmes ceļu!» Mana galda atvilktnē guļ slepena informācija, kas runā skaidru valodu: līdz 1944. gada 1. novembrim 1 821 000 berlīniešu zaudējis dzīvokli, 21 000 iedzīvotāju nonāvēts, 23 600 smagi ievainoti, 1800 pazuduši bez vēsts (droši vien sadeguši) un 800 000 cilvēku (vairumā bērni un veci ļaudis) evakuēti. Ir ārkārtīgi grūti atrast kādu istabu. Pirms divām dienām man beidzot laimējās, bet atdevu to Strachalam, kas nesen apprecējies. Agrāko dienu paziņas pazuduši. Miruši vai aizbraukuši — kas to lai zina!

VINETA
Propagandendienst Ostrum e.V.

Berlin C2, Münzstraße 12, den 30. 11. 1944
Fernsprecher: 41 6241

Unser Zeichen: Tr/S
(Bei Antwort bitte anzugeben)

An den Leiter Abt. Ost
Herrn Min.-Rat Dr. E. Taubert
Im Hause - auf dem Dienstwege

*Zurück vom
Ministerium
erledigt
2/12 Taubert*

EINGANG
1944/30.11

Betr.: Gründung einer lettischen
Flüchtlingsbrigade

Bezug: Besprechung v. 27. 11. d. J.

Zur Ergänzung der Ablehnungsempfehlung wird, wie angeordnet, ein Bericht meiner Besprechung im Reichsministerium des Innern am 29. 11. 1944 mit der Bitte um Kenntnisnahme überreicht.

Heil Hitler

Taubert

1944. gada rudenī daži latvieši bija ierosinājuši dibināt Latviešu bēgļu brigādi. Grāmatas autors ieteica šo ierosinājumu noraidīt. E. Treiguta pavadraksts ziņojumam Antikominternes vadītājam ministrijas padomniekam Dr. Taubertam. Uz pavadraksta redzama Dr. Tauberta atzīme, ka šī lieta jau ar ministru (t. i., Gebelsu) ir nokārtota.

Brauciens no Karaļaučiem uz Berlīni bija ilgs un nogurdināja. Vilciens atgāja plkst. 21.00. Plkst. 19.00 devos uz krematoriju. Lai tiktu iekšā, uzmanīgi izsītu loga rūti. Paņēmu Līsas urnu un tās vietā noliku citu no blakusnodalījuma. Ietinis urnu melnā lakatā, steidzos uz staciju. Par manām mantām starplaikā rūpējās Livickis. Kaut kad naktī dzirdēju Strachaļu klusi jautājam: «Vai nevari iemigt?» — «Nē.» — «Nu tad ņem, varbūt tas līdzēs!» Tumsā sataustīju konjaka pudeli. Viņš un Livickis bija vienīgie, kas zināja, ka vedu līdzī savas sievas pelnus.

Dienu pēc pierakstīšanās policijas iecirknī *Vinetā* ieradās SA vīrs ar paziņojumu, ka esmu iesaukts Šarlotenburgas iecirkņa folksšturma 5. bataljonā. Kad aizrādīju, ka gaidu iesaukšanu armijā, uzzināju, ka attiecīgā kara pārvaldes kanceleja pirms trim dienām cietusi uzlidojumā. Tāpēc mani tagad iesauca folksšturmā.

Tauberts želojās: «Latviešu pārstāvji, kas tagad atrodas Berlīnē, šķiet kā no meža iznākuši, viņiem nav ne mazākā pārskata par pašreizējo politisko stāvokli Vācijā. Viens otrs no viņiem ieņēmis galvā trako domu, ka jādibinot latviešu bēgļu brigāde!» Arī es to uzskatīju par fantastisku prātojumu. Vēlāk uzrakstīju īsu rakstu, kurā pamatoju, kāpēc šādas brigādes radīšana noraidāma, un iesniedzu to Taubertam. Bet viņš jau bija paguvis šo ideju vācu pusē aplāpēt. (Sk. pavadraksta reprodukciju.)

Man atkal laimējās. Aizvakar, piektdien, beidzot dabūju tālruņa savienojumu ar Tīdki. Viņu nams vēl stāvo, labprāt mani uzņemtu, bet, tā kā teātri slēgti, viņam atņemta autobraukšanas atļauja; jābraucot ar autobusu, kas nozīmējot stundas braucienu līdz centram. Tīdke norādīja, ka vairāki operas mākslinieki nodarbināti armijas drēbnieku darbnīcā — varbūt arī Manona Ērfūra. Tiešām izdevās viņu tur sazvanīt. Izrādījās, ka viņas dzīvoklis palicis bumbu neskarts, tāpēc viņai bija jāuzņem pie sevis bēgļi un pajumti zaudējušie. Bet viņa man piedāvāja savu istabu, jo Anna (kas visu dienu strādā slimnīcā) manis dēļ bija ar mieru gulēt gaitenī, un Manona Ērfūra varēja pārvākties uz kalpones istabu. Tā nu es tagad rakstu savas piezīmes deļotājas istabā. *Vinetas* lielajā namā atrodas krogs (zagļu, spekulantu un staiguļu satikšanās vieta). Pārdevu tās īpašniekam 100 cigaretes un divas pudeles šņabja un par saņemto naudu nopirku Ērfūrai un Annai kleitas drānu. Abas ir ļoti laipnas un izpalīdzīgas. Kad no rīta ceļos, kafija jau uzvārīta, bet, kad pārnāku no darba, vakariņas gatavas. Ik rītu varu pusstundu lietot vannasistabu ar siltu ūdeni. Tas tagad ir retums Berlīnē!

Tā kā lūgumu piešķirt man istabu biju iesniedzis Šarlotenburgas iecirkņa dzīvokļu pārvaldē, mani arī iesauca Šarlotenburgas folksšturma vienībā. Esmu iedalīts «pirmziemniekos», t. i., jauniešaukto vadā, jo neesmu bijis karadienestā. Tas nozīmē, ka man vienu reizi uz trim, otru reizi uz desmit diennaktīm jādodas uz apmācībām, kas notiks kādā pussagrautā skolas ēkā.

Torokova sieva atbrauca jau dažas nedēļas pirms mums uz Berlīni. Viņa ir mācījusies burtliča amatu un tagad gatavo *Latviešu Balsi*, kas iznāk divas reizes nedēļā. No viņas uzzināju, ka Berlīnē uzturas leģiona ģenerālspekcijas virsleitnants Dr. Hugo Vītols ar karavīru laikraksta *Daugavas Vanagi* redakciju.

Patīkamu pārsteigumu man sagādāja Vernera Zemmela ierašanās. Pa ceļam uz Dienvidvāciju viņš piestāja Berlīnē un uz desmit minūtēm iegriezās *Vinetā*. Viņš 1941. gada vasarā piedalījās Brandenburgas pulka Daugavpils tilta ieņemšanas pasākumā. Otra grupa mēģinājusi ieņemt arī Jēkabpils tiltu, bet tas neesot izdevies; šajās cīņās kritis Brandenburgas pulka kareivis, latvietis Purviņš. Atvadoties Verners piebilda, ka viņš mēģinājis noskaidrot, kas noticis ar Jankavu, bet bez panākumiem. Tik daudz zināms, ka viņš kritis krievu nagos. Tikko Verners bija aizgājis, mani uzrunāja Bolchovskojs, Vlasova štāba virsnieks un sakarnieks ar *Vinetu*: «Ko jūs draudzējaties ar vāciešiem?» Aizrādīju, ka Verners ir baltvācietis, vecs ģimenes draugs. «Tas man ir vienalga, jūs visus drīz iztīrīs no Baltijas — vai nu Vlasovs, vai Staļins!» 14. novembrī Vlasovs Prāgā pasludināja savu «manifestu Krievijas tautām». Notika liela sanāksme, ko rīkoja Antikominternes vīri, jo Tauberts gribēja novērot, kā krievi izturēsies. Nodibināta krievu atbrīvošanas armija ar divām labi apbruņotām divīzijām — drīz paredzētas vēl trīs, tad vēl četras. Vlasova štābs tagad par civiliem jautājumiem runā vienīgi ar to AA nodaļu, kuras pakļautībā atrodas Vlasova kustība. Tās vadītājs ir bijušais vācu vēstniecības padomnieks Maskavā Hilgers (liels krievu draugs). Sākotnēji bija paredzēts iecelt šajā amatā Breitigamu, bet SS galvenās pārvaldes visuvarenais personālšefs ģen.

fon Herfs pierunājis Bergeru protestēt pret Breitigama iecelšanu, jo «viņam ir lielas simpātijas pret baltiešiem, tāpēc viņš krieviem nepieņemams!»

Arī angļiem un amerikāņiem nav lielas jēgas par Padomju Savienību. Uz mana galda guļ divi uzsaukumi, kurus sabiedrotie nometuši no lidmašīnām Francijā un Zāras apgabalā, kur atrodas krievu bataljoni. Šie bijušie sarkanarmieši tiek aicināti pārbēgt sabiedroto pusē: «Mēs garantējam labu pārtiku un drīzu pārsūtīšanu uz Padomju Savienību!» Nav brīnums, ka tad šie vīri cīnās niknāk par vāciešiem.

8. decembrī

Folksšturma apmācību dēļ nevarēju piedalīties Lisas apbedīšanā Kistrīnā. Šajā sakarā man iznāca tracis ar manas rotas komandieri, pakurlo pirmā pasaules kara vltu. Blūmi. Viņš draudēja ar kara tiesu. Mani pārņēma skumjas un nevarīgas dusmas. Manā vadā (15 vīri) ir arī mans skroderis Volke, vienīgais prieks.

Tikos ar Vītolu. Kopš 15. novembra viņš ir leģiona preses pārstāvis SS galvenajā pārvaldē. Viņš stāstīja, ka Bangerskis, Dankers, Miezijs (kam esot liela ietekme uz Bangerski) un citi pūloties pārliecināt Rozenbergu, Bergeru un pat AA, ka atjaunojama Latvijas neatkarība. Uzzināju, ka arī *Letas* redaktors Skultāns ar *Daugavas Vanagu* redakciju ieradies Berlīnē. Tā kā laikrakstam trūkst materiāla, nosūtīju šodien redakcijai manis izglābto *Letas* fotoarhīva daļu — 100 Latvijas dabasskatus un 50 sabiedrisko notikumu attēlus (no 1934. gada līdz 1937. gadam).

14. decembrī

«Tas ir neticami,» teica Vītols, kad atstāstīju viņam savu neseno sarunu ar Taubertu, kas man bija uzdevis gādāt par to, lai Bangerskis iespējami drīz iepazītos ar Antikominternes šefa ierosinājumu. Pirms dažām dienām Tauberts man bija paskaidrojis: «Politiskie apstākļi Berlīnē ir mainījušies. 1. decembrī bija jānotiek Rozenberga ministrijas likvidācijas sēdei. Diemžēl nācās to pēdējā brīdī atlikt, jo Himlers, veicdams kādas armijas grupas virspavēlnieka pienākumus, tobrīd neuzturējās Berlīnē. Agrākais Himlera draugs un Hitlera vistuvākais līdzstrādnieks Bormanis bija par to ļoti sašutis. Viņš tagad cenšas izpatikt visietekmīgākajam vīram valdībā — Gebelsam. Hitleris ir piekritis februāra beigās lemt par Rozenberga ministrijas likvidāciju; sarunā ar Gebelsu viņš ieminējies, ka vienlaikus vajadzētu nomainīt arī Ribentropu, jo abi, Rozenbergs un ārlietu ministrs, bijuši slikti padomdevēji. Kaut arī bēgļu aprūpe būtībā ir Iekšlietu ministrijas kompetence, Rozenbergs steidzās sava resora ietvarā izveidot jaunu nodaļu — latviešu bēgļu aprūpei. Rezultātā bēgļu lietas kārtošā ir radušās liekas problēmas. Pret šo administratīvo muļķību protestēja gan Gebelss, gan Bormanis. Tā kā Rozenbergs, cenzdamijs kāpināt sava resora svarīgumu, ir veicinājis dažādu nacionālo un brīvības komiteju dibināšanu, par ko visa Berlīne ņirgājas, bet Himlers, pēkšņi atbalstīdams Vlasovu, ir rīkojies pārsteidzīgi, par ko it sevišķi Bormanis ļoti dusmojas, radusies latviešu lietai labvēlīga situācija. Uzzinājis, ka ASV vēl nav

atzinušas Igaunijas, Latvijas un Lietuvas inkorporāciju Padomju Savienībā, Gebelss izdomājis, ka ar Baltijas valstu neatkarības atjaunošanu varētu uzlabot Vācijas reputāciju; bez tam propagandas ministrs kopš laba laika aizstāv viedokli, ka igauņi un latvieši pelnījuši atzinību. Bormanis tam piekritis. Esmu Hitleram nosūtījis ļoti kritisku ziņojumu par Vlasova uzstāšanos Prāgā, pareģodams, ka krievu atbrīvošanas armija kādu dienu vērsīsies pret mums. Ieteicu latviešiem, kas nepārzina Berlīnes apstākļus, pārtraukt klanīšanos Rozenberga un Ribentropa priekšā — tā neko nepanāks. Labāk būtu, ja Bangerskis iespējami drīz ierastos pie manis, lai mēs varētu norunāt tikšanos ar Gebelsu. Ir labas izredzes, ka kopā ar Bormani, SS ģenerāļiem Jitneru, Šellenbergu un Hitlera mīluli latviešu draugu ģen. Šerneru izdosies pārliecināt Hitleru, ka atjaunojama Baltijas valstu neatkarība. *Vinetas* latviešu radionodaļa būtu nekavējoties jānodod leģiona padotībā (pašreiz *Vinetai* ir divi raidītāji, bet drīz tā saņems trešo — Hamburgā); par finansiāliem līdzekļiem gādās Antikominterne.»

Noklausījies manu atstāstījumu, Vītols bija spārnos — tad jau varēšot atjaunot arī *Letu!* Vienīgā nelaime esot tā, ka Bangerskis samērā reti uzturoties Berlīnē un arī viņam, Vītolam, jāpavadot daudz laika dienesta braucienos. Mudināju viņu tomēr pasteigties un sazināties ar Bangerski, vēl pirms man jāpazūd uz desmit dienām folksšturma kazarmā.

FOLKSŠTURMA RINDĀS

1945. gada 1. janvārī

Rakstīdams šīs piezīmes, sēžu savā istabā. Visapkārt klusums. Šodien nav gaisa trauksmes — vismaz pagaidām nav. Ar bažām raugos uz to, ko varētu nest jaunais gads vecākiem, sievas vecākiem un mazajam.

Sakarā ar militārajām apmācībām pavadīju desmit dienas folksšturma kazarmā. Ierindas, šaušanas un apvidus apmācība — arī granātu un tanku dūru lietošanā. Ik dienu 13 stundas. Šajā laikā no mūsu 15 vīriem trīs ievietoja slimnīcā, bet vienu cietumā. Šonakt no plkst. 1.00 līdz 10.00 biju «brīvprātīgā norikojumā» kazarmā. Tā kā Vecgada vakaru nevēlējos pavadīt viens vai ar Ērfūru un Annu, aizgāju vakardien pie *Vinetas* nama krodznieka, uzdāvināju viņam divas pudeles degvīna (*Vinetai* ir lieli šā dzēriena krājumi) un lūdzu viņu ieteikt man kādu lokālu, kur varētu vakariņot un iedzert arī glāzi konjaka. Viņš minēja restorānu, kura īpašnieks esot viņa draugs, un tur ar viņa ieteikuma vēstuli viss būšot kārtībā.

Neliels restorāns. Maz viesu. Kad paskaidroju šefam, ka esmu te iegriezies ar viņa drauga ieteikumu, viņš noteica: «Viss kārtībā, mana sieva jums tūdaļ atnesīs, ko vēlaties!» Necik ilgi, un mani pacienāja ar gardumu, ko sen nebiju vairs baudījis, — karbonādi! Manīju, ka šefa sieva mani vērīgi aplūko. Man viņa likās it kā redzēta. Uzrunāju viņu. Pareizi, tā bija Anuškas draudzene! Uzzināju šo to

par Anuškas dzīvi un bēdīgo likteni. «Viņa jūsu fotoattēlu (ko viņa bija paņēmusi bez manas ziņas) ielogoja, un tas līdz kara sākumam stāvēja uz viņas rakstāmgalda. Karam sākoties, viņa slēdza savu parfimērijas veikalu. Pirms četriem mēnešiem Anuškai bija jāiet strādāt lielā mašīnu fabrikā. Tur viņai kāds inženieris plijās virsū, solidams viņu atbrīvot no smagā darba, ja Anuška kļūtu viņa mīļākā. Bet Anuška to noraidīja. Drīz pēc tam tai telpā, kur viņa strādāja, atrada komunistu lapeli. Inženieris ar meistarību tūlīt pārmeklēja garderobes skapīšus. Anuškas nodalījumā atradās otra lapele. Tā bija inženiera atriebība. Anušku tūdaļ apcietināja un ievietoja cietumā. Tur viņa drīz pēc tam pakārās.» Bēdīgi. Ar pēdējo tramvaju aizbraucu uz kazarmu, kur mani sagaidīja ar saucieni: «Daudz laimes Jaunajā gadā!»

To pašu man šodien novēlēja Manona Ērfūra, piebilzdamā, ka cerējusi kopā ar mani pavadīt Vecgada vakaru. Saņēmu no vecākiem paciņu ar speķi, dūmdesu un šokolādi (to atdevu Ērfūrai un Annai). Arī Marīchena no Karaļaučiem bija atsūtījusi paciņu ar pašadītiem cimdkiem, šalli un zeķēm, kā arī speķa gabalu un pudeli sekta. Sūtījumam bija pievienota īsa vēstulīte: «Vēl esmu dzīva, bet, krievam nākot, būšu beigta!»

6. janvārī

Izsaucis mani pie sevis, Tauberts ne visai laipni jautāja: «Vai manu lūgumu izpildījāt?» Kad atbildēju, ka esmu lūdzis Vītolu informēt Bangerski, Tauberts nomierinājās. Patlaban esot labas izredzes panākt Latvijas neatkarības atjaunošanu, jo gan Gebelss, gan Bormanis esot labvēlīgi noskaņoti. «Meklējiet rokā Krieviņu un kādu tieslietu speciālistu, jo mums jāpārrunā arī Latvijas sūtniecības atdzīvināšanas jautājums!» Neilgi pēc tam *Adlonas* viesnīcā satiku *Austruma* vecbiedru pašpārvaldes direktoru Miezi. Īsumā izklāstīju viņam, ko Tauberts bija teicis. Miezis neticīgi kratīja galvu. «Patlaban mūsējie, cits citu apkarodami, kļauvē pie daudzām durvīm. Kādēļ tad arī tev vēl jāsāk jaukties šinī lietā?» Dusmīgi atcirtu: «Ja tu to nesaproti, tad vismaz es saprotu, ka tavi padomi Bangerskim nekam neder!»

17. janvārī

Kopš 12. janvāra krievu armija neatturami laužas Vācijā, kas tagad cīnās viena, jo pazaudējusi gandrīz visus sabiedrotos. Vienīgi Kurzemes fronte, kur cīnās arī mūsu 19. divīzija, stāv kā klints bangainajā jūrā. Runāju ar Vītolu. Viņš apgalvoja, ka esot informējis ģenerāli, kas savukārt solījis šo jautājumu pārdomāt un pārrunāt (ar Miezi). Principā ģenerālis esot iepriecināts par Tauberta ierosinājumu. «Bangerskis mani lūdza apmeklēt *Vinetu* un iepazīties ar latviešu radioredakciju. To arī izdarīju. Esmu sajūsmināts par to, ko tur redzēju un dzirdēju. Redakcijā valda nacionāla apziņa bez šovinisma, bet arī bez padevības iezīmēm. Mani ietekmēja priekšzīmīgā vienprātība, kas valda jūsu starpā.» Devāties uz *Vinetu*,

DEUTSCHER VOLKSSTURM

CAU BERLIN

Name Freitag Vorname Ernst

geb. am 19.7.1911 in Riga

wohnhaft Charlottenburg

Richardstr. 55 89

ist Angehöriger des Deutschen Volkssturmes.

Kreis Charlottenburg - Spandau

5 Batl. Komp.

Berlin, den 25.11.44 10+4

Wallwitz
Ortsgruppenleiter

Diese Scheine zusammen mit den Militärpapieren
aufzubewahren und auf Verlangen vorzulegen.

C-1860

Autora folksšturma piederības apliecība.

kur kopīgi uzmetām paredzamo Bangerska uzrunu latviešu tautai, ko pārraidītu pēc sekmīgām sarunām ar Gebelsu vai mazliet vēlāk — pēc galīgas vienošanās ar vāciešiem. Vītols brīnījās, ka neesam pakļauti cenzūrai un atklāti runājam par savu valsti. Rīgas radiofona redakcija to tā nav drikstējusi. Kaut kad viņš ieminējās, ka igauņi nesen taisījušies dibināt igauņu bēgļu divīziju.

Nesen atkal pavadīju septiņas dienas apmācībās, apgūdam ielu cīņu taktiku. Šoreiz nebija jāpārnakšņo kazarmā.

Klaipēda, Tilzīte, Insterburga un Pozene (Poznaņa) krievu rokās. Sarkanā armija stāv pie Oderas. Kistrīnā, it īpaši abās kapsētās, notiek niknas cīņas — arī tur Lisa netiek pie miera. Sabiedroto karaspēks drīzumā ieņems Rūras apgabalu.

Man atkal laimējās. Janvāra pēdējā dienā braucu uz Kistrīnu. Komandējumu sev izrakstīju pats. Vilciēnā brīnījos, ka vagonā bijām tikai kādi seši pasažieri, bet Berlīnes virzienā brauca vilciens pēc vilciena. Kistrīnā ierados ap plkst. 20.00. Pilsēta pilna bēgļu, kas turpat uz ielām kūra ugunsiskus un vārīja ēdienu; vīri lamājās, sievas un bērni raudāja. Sala. Pilsētas iedzīvotāji centās izpalīdzēt vai arī tikai raudzījās neparastajā ainā. Zvanīju pie sievastēva durvīm. Tās atvēra kāds virsnieks. Izrādījās, ka manējie pēcpusdienā aizbraukuši uz Berlīni. Dzīvoklī bija apmetušies trīs virsnieki un kādi četri instruktori un kareivji. Viņu divīzija esot saņēmusi pavēli aizstāvēt Kistrīnu. To stāstot, visi smējās. Zināju, ka sievasmātei pagrabā bija vīns un ēdamais. Uznesu to. Paēduši un padzēruši pēc pusnakts gājām gulēt.

Agrā rīta stundā kāds no virsniekiem mani modināja. «Celieties, pēc dažām stundām spersim tiltu gaisā, jo mēs esam sapieri. Papildspēki nenāks. Krievi tuvojas pilsētai. Visu labu, paldies par vakardienu!» Sakravājis mugursomu un divus koferus ar palagiem, segām un drēbēm, devos uz staciju. Bēgļi bija pazuduši, bet nu pilsētas iedzīvotāji steidzās uz staciju, kur drūzmējās milzīgs pūlis. Uz perona laida tikai tos, kas varēja uzrādīt biļeti uz Berlīni. Man laimīgā kārtā tāda bija. Vagonos izvietoja ievainotos karavīrus no vietējām slimnīcām. Cik spēju, palīdzēju. Tā pagāja divas stundas. Piepeši iestājās klusums. Pēc dažām minūtēm no pilsētas nomales atskanēja patšautenes tarkšķēšana un sausi ieklepojās pret-tanku lielgabali. Stacijas noliktavā sprāga divas granātas. Uzņēmām vēl tikko ievainotos, tad lokomotīve īsi iesvilpās un vilciens sāka kustēties.

Zināju, kur atradīšu Vrukus, proti, tur, kur dzīvojām pēc tam, kad uzlidojumā bijām zaudējuši savu dzīvokli. Antikominterne bija aizliegusi citiem tur ievākties. Atkalredzēšanās prieks bija liels. Man it īpaši, jo mazais mani tūlīt pazina un man pieglaudās. Ilgi runājāmies. Vēlā nakts stundā sievasmāte taisījās uzklāt man gultu tajā istabā, kur pirms pārvākšanās uz Karaļaučiem biju pavadījis pēdējo nakti ar Lisu. Nē, tur gan es nespēju gulēt. Atvadījos. Līdz manam pilsētas dzīvoklim bija 20 km, un naktī nekādu satiksmes līdzekļu nebija, bet zināju, ka tuvumā atradās kāds bojāts tramvaja vagonis, kur varēju pārgulēt. Atvērdams vagona durvis, sadzirdēju sīku balstiņu jautājam: «Kas nāk?» Sērkokociņa gaismā ieraudzīju gadus 11 vecu puisēnu. Izrādījās, ka tas ir bēglis no Silēzijas, atšķirts no mātes; viņš cerējis Berlīnē atrast savu vecmāti, bet uzzinājis, ka viņa gājusi bojā kādā uzlidojumā. Meklēdams policijas iecirkni, viņš apmaldījies un tā nokļuvis šeit. Iedevu viņam šokolādi, ko vecais Vruks atvadoties bija iebāzis man kabatā. Zēns to kāri apēda, iepriekš gan piedāvādams arī man. Viņam sala. Atpogāju mēteli un piespiedu zēnu pie krūtīm, lai viņu sasildītu. «Vai tā ir labāk?» — «Jā, paldies!» Pēc kāda laiciņa dzirdēju viņu čukstam. Kad jautāju, kas ir, puisēlis atbildēja: «Lūdzu Dievu.»

Sarkanarmieši gaviļē, sasnieguši Baltijas jūru.

Uzzināju, ka Vītols ir slims. Zvanīju uz *Adlonas* viesnīcu, lai uzņemtu sakarus ar kādu no latviešu amatpersonām, kas tur bija apmetušās. Man paskaidroja, ka patlaban kungī esot kaut kur izgājuši, bet ka nākamajā dienā, 3. februārī, turpat viesnīcā notikšot kāda latviešu pārstāvju apspriede. Tāpēc atliku apmeklējumu *Adlonā* uz 3. februārī.

Nākamajā dienā braucu uz *Vinetu*, kur pēdējā laikā iegriezās retāk. Atstāju taisni Biržas staciju, kad iekaucās trauksmes sirēnas. Pēc kāda laika dzirdēju varenu dunoņu un rūkšanu. Nonācis pie *Vinetas* nama, ieraudzīju pie gaiši zilajām debesīm neskaitāmus bumbvedējus (kā vēlāk izrādījās, tas bija tikai pirmais simts no 1000 bumbvedējiem, kas todien uzlidoja Berlīnei). Pagraba sienas ļodzījās, krēsli dejoja, apgaismojums nodzisa; rijām kaļķu putekļus. Dzirdējām, kā bumbu krusa nāk arvien tuvāk un tuvāk. Bet mums laimējās — *Vinetas* ēka palika neskarta. Pēc kāda laika iznācām ārā. Blakusēkas bija pārvērtušās gruvešu kaudzēs. Līdz pēcpusdienai palīdzējām dzēst uguni un glābt mantas. Tad devos mājup. Visur dega. Pēc trim stundām, noguris kā suns, atklāju Tauencīna ielā kinoteātri, kas vēl bija atvērts. Nopirku biļeti. Rādīja jauno kara filmu *Kolbergs*. Pēc dažām minūtēm iemīgu. Izrādei beidzoties, devos mājās. Pa ceļam uzzināju, ka šoreiz Kūrfirstendamma apkaime palikusi neskarta. No paredzētā apmeklējuma *Adlonā*, protams, nekas neiznāca. Vēlāk kļuva zināms, ka šajā uzlidojumā gājis bojā 21 800 berlīniešu.

Nākamajā dienā manam folksšturma bataljonam bija trauksme. Visu dienu pavadījām neziņā. Beidzot plkst. 20.00 saņēmām pavēli kopā ar policiju «gādāt par drošību» Berlīnes rietumu daļā, kur sagrauto namu pagrabos mājoja laupītāji, zagļi un izbēguši karagūstekņi. Bijām apbruņoti ar šautenēm (katram piecas patronas). Pie *Edena* viesnīcas mūs sadalīja pa grupām. Tā kā es pārzināju šo apkārtni, man bija jāvada viena grupa. Sirds gandrīz vai apstājās, kad virsnieks kabatas baterijas gaismā rādīja pilsētas plānā uz Burggrāfa ielu, pavēlēdams: «Jūs ķemmēsīt šo un Vichmaņa ielu!» Kopš 1940. gada augustā atstāju sūtniecības namu, lai dotos uz Latviju, nebiju tur vairs bijis. Drausmīga sajūta. Tumsā taustījāmos uz priekšu pa sabumboto Burggrāfa ielu. Kamēr pārējie, klupdami pa gruvešiem, lamājās, es iztēlojos, ka varbūt bradāju pa sūtniecības ķieģeļiem.

8. februārī

Vakarvakarā Ērfūra ienāca istabā, pieteikdama viesi: «Kāds SS virsnieks, bet, šķiet, nav vācietis.» Iedomādamies, ka tas būs kāds leģionārs, izgāju gaitenī. Tur stāvēja mans draugs Jēkabs (Strausmanis)! Runājāmos visu nakti. Kavējāmos aizgājušo dienu atmiņās. Agri no rīta Jēkabam bija jādodas uz kazarmu; arī man. Kopīgi atstājām māju: viņš — glītā SS uniformā, bet es — raibs kā dzeņa vēders, ar policijas virsnieka cepuri, Darba dienesta vadītāja mēteli, Latvijas armijas biksēm un Rīgā gatavotajiem stulmeņiem (daļu no drēbēm biju dabūjis no sava folksšturma komandiera, protams, par šņabi). Sāka aust diena. Ielu klāja plāna sniega kārtā — naktī bija mazliet snidzis. Pie Ķeizara Vilhelma Piemiņas baznīcas mūsu ceļi šķīrās. Apstājāmos. Gandrīz reizē abi jautājām: «Vai tādu situāciju jebkad varējām iedomāties?» Sarokojamies. «Sveiks ciņā par Latviju vācu zemē!»

Sākot ar rītdienu — jauna dienas darba seka: priekšpusdienā nocietinājumu darbi Šarlotenburgas stacijas aizsardzībai; esmu izraudzīts par vadītāju, manā rīcībā būs 80 slovaku gūstekņu (slovaku sacelšanās dalībnieki); pēcpusdienā — no plkst. 16.00 līdz vēlam vakaram — apmācības. Volke teica, ka viņa sieva katru dienu atnesīšot mazu termosā pudeli kafijas ar divām tasēm — vienu viņam, otru man.

19. februārī

Šodien pakurlais virsleitnants ieradās Šarlotenburgas stacijas laukumā, izteica atzinību par paveikto darbu un paziņoja, ka man nekavējoties jāierodas pie Tauberta; saņēmu apliecību, ka sevišķu uzdevumu dēļ esmu atbrīvots no folksšturma. Steidzos pie Antikominternes šefa. Tas mani sagaidīja ar paziņojumu: «Krievi drīz ieņems Berlīni. Mums pilsēta jāatstāj. Viena Antikominternes darbinieku grupa dosies uz Dienvidvāciju, otra uz Hamburgu. Pēdējā būs jāvada jums, jo jūs savā laikā lieliski noorganizējāt atkāpšanos no Karaļaučiem. Par transporta līdzekļiem jums nebūs jā rūpējas — jūsu rīcībā būs divi vilciena vagoni. Bet jums būs jāizkaro atļauja Hamburgā atstāt vilcienu, jo pilsētā nevienu neuzņem: pēc tam jums jā mēģina tur atsākt *Vinetas* raidījumi. Arī ja neizdotos turpināt darbu, galvenais ir, lai mūsu darbinieki un vecie dokumenti nekristu krievu rokās!» Lūdzu

man un manam «štābam» uz *Promi* lēses rezervēt Hamburgas labākajā *Atlantika* viesnīcā trīs istabas. Tauberts smējās. «Redzu, ka jūs zināt, kā apieties ar vācu iestādēm. Esmu pārliecināts, ka jūs savu uzdevumu paveiksiet, ja vien jums atļaus Hamburgā izkāpt no vilciena!»

KUR PALIEK ĢENERĀLIS BANGERSKIS?

30. martā

Hamburgā, *Atlantika* viesnīcā. Liktenis mani nav saudzējis, bet nav arī atstājis bez palīdzības. Iekams to tuvāk paskaidroju, jāatgriežas pie pēdējo nedēļu notikumiem:

20. vai 22. janvārī man bija garāka saruna ar Dresleru, kas atceļā uz Kurzemi īsu laiku uzturējās Berlīnē. Tikāties *Ekscelsiora* viesnīcā, lai pārrunātu dažādus jautājumus, piemēram, kā Liepājā uztverami *Vinetas* raidījumi, kādas pārmaiņas gaidāmas sakarā ar paredzamo Latvijas neatkarības atjaunošanu (arī Dresleram Tauberts izteicis izbrīnu par to, ka nedz ģenerālis Bangerskis, nedz kāds cits latvietis nav stājies ar viņu sakaros, kamēr viņš ik trešo dienu atgādinot Gebelsam Baltijas problēmu) utt. Runājām arī par tematiem, par kuriem bija aizliegts runāt. Ieguvu svarīgu un interesantu informāciju. Pirmkārt, vācu drošības dienests 1944. gada rudenī Rīgā apcietinājis Zichmani. Viņu denuncējis kāds latviešu šovinists. Un par ko? Par to, ka Zichmanis ieteicis latviešu jaunatnes vadītājiem, ievērojot pašreizējo frontes situāciju, taupīt latviešu jaunatni. To nu šis denunciants, kas arvien bija lamājis vāciešus, nekavējoties ziņojis SD. Tā bija bēdīga ziņa. Otrkārt, t. s. *Ostlandes* SS un policijas šefs SS ģenerālis Jekelns, uzzinājis, ka par valstskomisāru Rīgā Lozes vietā nāksot Ukrainas diktators un bende Kochs, lūdzis pārcelt viņu citā amatā (tagad viņš komandējot kādu SS vienību Austrumu frontē). Treškārt, 1944. gada 20. aprīlī vācu lielākie dižvīri Rīgā svinējuši Hitlera dzimšanas dienu ar lielu iedzeršanu Lielajā ģildē. Svinības, kurās drīkstējuši piedalīties arī daži latvieši, beigušās ar skandālu un blamāžu. (Dreslers smiedamies piebilda: «Pēc krievu paražas.») Valstskomisārs Loze pļaukājis vācu armijas komandieri Baltijā (vārdu vairs neatceros). Ceturtkārt, baltvācieši Rīgā visumā bijuši labvēlīgi noskaņoti pret latviešiem un pratuši novērst vienu otru pārestību. Taču SD rindās atradušies fanātiski baltvācieši, latviešu nīdēji. Viņi, piemēram, uzrakstījuši un izplatījuši *Nacionālo latviešu protestu pret vāciešiem*, izmantodami to par ieganstu, lai apcietinātu nevēlamus latviešus. Arī muļķīgais ielu pārdēvēšanas pasākums 1941. gadā bijis kāda baltvācieša ideja. Visniknākais bijis birģermeistars Vitroks, kas savā stulbumā gribējis ieviest 18. gadsimta muižnieku metodes un cerējis, ka Rozenbergs pārcels savu ministriju uz Rīgu, lai latviešus ātrāk izskaustu no pašu galvaspilsētas. Taču bijuši arī prātīgi un latviešiem labvēlīgi noskaņoti vācieši, kuru dēļ Vitroka idiotiskie projekti palikuši bez ievēribas. Piektkārt, zviedru izturēšanās

esot savāda. 1941. gadā zviedru prese klusējusi par deportācijām Baltijā, bet pagājušā gada vasarā nievānot izteikusies par latviešu leģionāru cīņām. Zīmīgi arī, ka Stokholma neesot rūpējies par tiem zviedriem, kas dzīvoja Igaunijas salās. Vienīgi no salām, kur krievi ierīkoja savas bāzes, Stokholma evakuējusi savus cilvēkus. Kad 1942., bet it sevišķi 1943. gadā šie Igaunijas zviedri bēguši ar laivām pāri jūrai uz Skandināviju, zviedru valdība beidzot atmodusies. Vācieši oficiāli atļāvuši repatriēties tiem zviedriem, kas bija slimi, gan zinādami, ka līdz ar viņiem arī citi atstāja zemi. Tomēr vācu iestādes vilcinājušās oficiāli pasludināt vispārēju zviedru repatriāciju, baidīdamās, ka tad arī daudzi igauņi mēģinātu izceļot.

Draudzīgās sarunas beigās Dreslers jautāja: «Zinu, ka vāciešu sākotnējie nodomi Baltijā bija nosodāmi, bet nesaprotu, kāpēc pretvāciski noskaņotā latviešu opozīcija — kas lielinieku laikā bija klusa — negrib redzēt, ka vācu okupācijas spiediens mazinās, un ignorē faktu, ka krievu okupācijas laikā par Latvijas neatkarības atjaunošanu nedrīkstēja pat ieminēties. Diemžēl latviešu pamatotās cerības uz atbrīvošanu, kas izpaudās vācu armijas jūsmīgajā apsveikšanā 1941. gada vasarā, nepiepildījās, bet par to jāatbild fanātiķim, kas arī Vāciju ieģrūdis nelaimē!»

Drēzdenē izsludinātā Latvijas Nacionālās padomes sēde sakarā ar pilsētas iznīcināšanu bija jāpārliek uz Potsdamu. Sēde notika 20. februārī. Tā kā biju atbrīvots no folksšturma, varēju braukt uz Potsdamu. No rīta mani izsauca pie Tauberta. Viņš bija sapīcis. «Berlīnē tagad uz katra ielas stūra ir pa «komitejai». Latviešiem vajadzēja prasīt neatkarību, bet viņi nav pratuši iejūgt pareizos zirgus! Kaut gan Gebelss tagad ir liels vīrs Berlīnē, viņš nav saņēmis ielūgumu. Latviešiem derētu mazāk klanīties, bet vairāk ievērot pieklājības normas!»

Potsdamā valdīja izteikti svinīga gaisotne. Šis bija nozīmīgs notikums, jo vācu ieceltās Zemes pašpārvaldes vietā stājās Latvijas Nacionālās padomes ievēlētā Latvijas Nacionālā komiteja ar tās prezidentu Bangerski priekšgalā. LNK deklarācija (laikam jurista Zvejnieka darbs) bija pašapzinīga, izteikti nacionāla un korekta pret Vāciju. Pēc valsts himnas nodziedāšanas radās pacilājums un zināma sajūsma. Daudz apsveikumu — no Himlera, Rozenberga u. c. Bergers savā telegrammā novēlēja «LNK kā Latvijas nacionālajai pārstāvībai vest Latviju uz brīvību». Ģenerālis Šerners (armijas grupas virspavēlnieks) novēlēja latviešu tautai neatkarību (ilgi aplausi). Arī Kaukāza tautu komiteja izteica prieku par LNK dibināšanu, kas īstenošot Latvijas neatkarību. Vlasovs apsveikumu nebija atsūtījis.

Potsdamas virsnieku klubā Bangerskim un LNK locekļiem par godu rīkotajās vakariņās pilsētas galva un garnizona komandieris ģen. Frīdrichs teica sirsniņu runu, uzsvērdams, ka šajā vēsturiskajā vietā, kur likti pamati Prūsijas valstij, tagad likti arī pamati Latvijas valsts atjaunošanai. It sevišķi priecīgs un lepns viņš esot par to, ka varot apsveikt savu kaujas lauka pretinieku 1917. gadā ģenerāli Bangerski, kuru viņš cienot un respektējot, jo ģenerāļa dabā neesot klanīšanās vai nodevība. Sekoja vēl citas runas līdzīgā garā. Pēc vakariņām gājām uz staciju, lai brauktu uz Berlīni. Pa ceļam piedzīvojām mazāku uzlidojumu un bija jādodas bunkurā. Tur iznāca saruna ar Plensneru. Atklāti kritizēju, ka sarunas ar vāciešiem netika izdarītas ar pareizajiem cilvēkiem, un aizrādīju, ka Rozenberga ministriju pēc dažām dienām likvidēs (atzīstos, ka taisījos viņam arī uzprasīt, kas mani savā

laikā bija denuncējis — viņš vai sūtnis; tomēr savaldījos). Plensners atbildēja: «Arī man tas nepatīk, jo zinu, ka mēs būtu varējuši vairāk panākt. Taču ievēribas cienīgs ir arī tas, ko sasnieguši mūsu kungi, kas, Vāciju nepazīdami, iedomājās, ka prātis visu labāk nokārtot nekā tie, kuri kā brīvās Latvijas pārstāvji strādājuši Berlīnē un par šejienes apstākļiem katrā ziņā jēdz vairāk nekā...» Pulkvedis nepabeidza savu ironisko piezīmi. Vītolu neredzēju; dzirdēju, ka viņš guļot slimnīcā. Žēl, jo būtu labprāt uzzinājis, kā janvāra beigās norisējusi viņa saruna ar Vlasova štāba pārstāvjiem. *Vineta* vairākas dienas pēc kārtas pārraidīja Bangerska uzsaukumu, ko bija izstrādājis Vītols kopā ar mani.

Hamburgas stacijā mūs uz perona sagaidīja policisti, kas neļāva nevienam izkāpt no vilciena. Pēc sarunas ar policijas virsnieku, kam paskaidroju, ka *Vinetai* Hamburgā jāveic svarīgi kara uzdevumi, saņēmu tomēr ārkārtas atļauju līdz pēcpusdienai uzturēties pilsētā. Pārējiem bija jāpaliek vagonā. Tā kā manā rīcībā nebija automašīnas, sākās liela skriešana; biju pie radiofona direktora, policijas prezidenta, propagandas iestādē (tās vadītājs atcerējās mani no Reitera kora koncerta; viņš apjautājās, kāpēc latvieši nebija sekojuši ierosinājumam un nebija sūtījuši baletu, korus un mākslas izstādes uz Hamburgu — vai tādēļ, ka ierosinājums nācis no vācu propagandas iestādes?) un pie Hamburgas novada vadītāja, gauleitera Kaufmaņa («Jūs gaidāt, lai es atceltu savu rīkojumu? Nē, to nedarīšu!»). Propagandas iestādē saņēmu norādījumu uz ietekmīgu Hamburgas Darba dienesta ģenerāli, kura rīcībā esot vairākas strādnieku barakas; bet man ieteica būt uzmanīgam, sarunājoties ar šo fanātisko naciķi. Tā kā šis vīrs bija mana pēdējā cerība, nolēmu doties pie viņa. Ģenerāļa adjutantam žēlojos: «Leģionāri gaida mūsu raidījumus, bet mums nav iespēju raidīt. Mums jāstrādā, bet mums neļauj. Tā ir kara sabotāža!» Pēc īsas sarunas ar savu šefu adjutants aicināja mani pie ģenerāļa. Iegājis kabinetā, sasitu papēžus, nobļāvu «*Heil Hitler!*» un teicu: «Ģenerāļa kungs, palīdziet pārvarēt birokrātiskus šķēršļus. Mums te neļauj atbalstīt fronti!» — «Ko, kas, kā?» lielais un druknais ģenerālis jautāja. Adjutants (kas, kā vēlāk uzzināju, karojis kopā ar pulkv. Veisa vienībām un Austrumu frontē zaudējis roku) paskaidroja: «Latvieši cīnās Kurzemē un palīdz aizstāvēt Dancigu. Viņi, tāpat kā igauņi, nav nodevēji!» Nu augstais kungs kļuva laipnāks. Īsi paskaidroju viņam, ko darām, un jautāju: «Vai mums tagad būs jāatstāj latviešu tauta krievu propagandas varā un latviešu karavīri bez informācijas par apstākļiem dzimtenē?» — «To nekādā ziņā! Nokārtošu jūsu problēmu. Bet jūsu ļaudīm būs jāpavada vēl viena nakts stacijā. Rīt dabūsit samērā labu baraku, bet jums tā būs jāuzkopj pašu spēkiem. Kur esat paredzējis ar savu štābu apmesties?» — «*Atlantika* viesnīcā.» Tas viņam patika (atcerējos Tauberta piezīmi).

Paņēmu Torokovu līdzī uz viesnīcu, jo viens pats nespēju tikt ar visu galā (bija jādabū uzturēšanās atļauja un pārtikas kartītes, jāpieteicas darba pārvaldē un policijas iecirknī utt.). Diemžēl mūsu darbiniekiem un viņu piederīgajiem — kas šoreiz drīkstēja braukt līdzī — nācās vēl vienu nakti salt vagonā. Laimīgā kārtā izdevās bez komplikācijām nokārtot uzturēšanās atļauju arī tām septiņām personām, kuras biju uz savu atbildību atvedis līdzī, uzņemdamas šos cilvēkus *Vineta*s līdzstrādnieku sarakstā, kaut gan viņiem ar mūsu organizāciju nebija nekādas

darīšanas. Sevišķi pateicīga bija Igaunijas baltvāciete Māzinga. «Kāpēc jūs to darījāt?» Kad atbildēju: «Tādēļ ka mēs visi esam baltieši,» viņa pārmeta man krustu. Pēc piecām dienām atsākām darbu. Hamburgas radiofona direktors tagad izturējās ļoti laipni, jo mēs bijām no Berlīnes atveduši visjaunākos telegrāfa un citus aparātus. Karaflote apstiprināja, ka mūsu raidījumus Liepājā var labi uztvert. Ar Darba dienesta ģenerāļa atbalstu rekvizējām mēbeļu veikalu (*Grosse Bleichenstraße* 21), kur iekārtojām *Vinetas* darbatelpas. Trīs lielos Antikominternes koferus (saturs: veci dokumenti, galvenokārt sarakste ar dažādām beļģu, holandiešu un franču organizācijām) novietojam pagrabā.

9. aprīlī

Esmu apmierināts, jo vecāki atrakstīja, ka viņi visi esot sveiki un veseli — arī mazais, kas kopā ar Vrukiem kopš februāra vidus dzīvo pie viņiem Bālingenē. Tur līdz šim kritušas tikai sešas bumbas. Dēls attīstoties ļoti labi, kas pa daļai izskaidrojams ar turienes gaisu un klimatu. Priecājos arī, ka man laimējies *Atlantika* tuvumā atrast labu istabu.

Šodien krievu radio ziņoja, ka Karaļauču garnizons pēc sīvām cīņām kapitulējis. Vakar, strādādams kopā ar Lazdiņu un Torokovu, ieslēdzu vācu karavīru raidītāju; tieši laikā, jo dzirdēju vēl ziņu, ka latviešu vienība pēkšņā pretuzbrukumā atkarojusi Karaļauču galveno staciju. Šodien tikšos ar Latvijas konsulāta bijušo sekretāru Apmani; varēšu viņam pastāstīt šo notikumu. Pilsētā klīst baumas, ka Hamburga padošoties bez cīņas, bet iepriekš šejienes komunisti (un to ir daudz) rīkošot sacelšanos. Ieteicu baltiešiem iegādāties ieročus; Torokovam un man, tāpat trīs igauņiem un Strachaļam ir jau pistoles, bet lietuviešiem pat divas rokasgranātas (viens no viņiem ir iesaukts folksšturmā; viņš solījās sagādāt vēl dažas rokasgranātas un šauteni). Ieroči mums vajadzīgi gadījumam, ja komunistiem patiesi izdotos — kaut uz īsu laiku — pārņemt varu pilsētā un mums nāktos Hamburgu atstāt, lai nokļūtu pie angļiem.

15. aprīlī

Pasaule ir maza. Vakar steidzos sniegpuTENI uz radiofonu. Piepeši pamanīju man blakus it kā pazīstamu vīrieti. Kā tad, tas bija inženieris un austrumietis Brāmanis. Viņš nesen kā kara rūpniecībai nepieciešams speciālists ar savu firmu pārcelts uz Hamburgu. Viņš dzīvo netālu no manis. Vakarā draugs mani apcievoja. Bija daudz, ko stāstīt. Drīz braukšu ar nakts vilcienu uz Berlīni, kur man ar *Vinetas* vadību jānokārto daži organizatoriskas un finansiālas dabas jautājumi.

ĢENERĀĻA BANGERSKA UZRUNA LATVIEŠU TAUTAI

*Raidīta 1945. gada Antikominternes
latviešu nodaļas ietvaros*

Kopš 1940. gada 17. jūnija latviešu tauta, izņemot nelielu nodevēju saujiņu, nav atmetusi domu par Latviju kā suverēnu valsti. Mūsu karavīru varonība, latviešu zemnieka, strādnieka, amatnieka un garīgā darba darītāja pūliņi beidzamajos gados radīja apstākļus, kas deva iespēju pašreizējiem latviešu atbildīgajiem vīriem panākt Latviešu Nacionālās padomes un komitejas nodibināšanu.

1945. gada 20. februārī Potsdamā sapulcējās Latviešu Nacionālā padome, kas izvēlēja Nacionālās komitejas prezidentu un apstiprināja Nacionālās komitejas nodibināšanu. Nacionālā komiteja ir Latvijas pagaidu valdība. Tā ir visas pasaules priekšā vienīgais latviešu tautas varas orgāns. Komiteja, kā arī tās prezidents ģenerālis Bangerskis ir latviešu tautas pārstāvju izraudzīti un atbildīgi vienīgi latviešu tautas priekšā. Līdzšinējā latviešu pašpārvalde, kas bija vācu iestāžu iecelta un līdz ar to atbildīga vācu iestādēm, pēc Latviešu Nacionālās komitejas, tas ir, pēc latviešu pagaidu valdības nodibināšanas kā tāda izbeidz savu darbību. Nacionālā komiteja pārņem līdzšinējo latviešu pašpārvaldi un tās darbiniekus Kurzēmē.

Ievērojot pašreizējos militāros un politiskos apstākļus, Latvijas pagaidu valdība atturējusies no sīkas un garas darba programmas.

Tā ir īsa un kodolīga, to var sadalīt četros galvenos izejpunktos: pirmkārt, ārējā drošība; otrkārt, saimnieciskās dzīves atjaunošanas sagatavošana; treškārt, iekšējā miera nodrošināšana un, ceturtkārt, latviešu tautas gribai atbilstošas valsts iekārtas izveidošanas priekšdarbu veikšana. Bez tam tās pienākums ir darīt visu bēgļu aprūpībai un gādāt par viņu atgriešanos dzimtenē, tiklīdz Latvijā latvietis būs kungs savā tēvijā.

Latvijas Nacionālās padomes sēdē pieņemta šāda Latvijas tautas interešu pārvaldes pagaidu orgānu uzbūve:

1. Latvijas valsts pārstāvēšanai un Latvijas lietu kārtošanai pastāv Latvijas Nacionālā padome un Latvijas Nacionālā komiteja.

2. Nacionālās komitejas prezidents no Nacionālās padomes locekļiem izrauga 18 lietpratēju komisijas locekļus un sasauc tos uz sēdēm pēc vajadzības.

3. Latvijas Nacionālā komiteja, tas ir, pagaidu valdība, sastādās no komitejas prezidenta un komitejas locekļiem — resoru vadītājiem, skaitā ne vairāk par deviņiem, kurus izrauga un ieceļ Nacionālās komitejas prezidents.

4. Nacionālās komitejas prezidents pārstāv Latviju uz ārieni.

5. Nacionālās komitejas prezidentam un Nacionālajai komitejai ir tiesības un pienākumi, kādi bija Latvijas augstākajam likumdevēju un pārvaldes orgānam līdz 1940. gada 17. jūnijam.

Pēc pagaidu valdības nodibināšanas lielākā daļa tās locekļu nekavējoties aizbrauca uz Kurzemi, kur pārņēma civilo pārvaldi savās rokās, ciktāl to atļauj karadarbība.

Tikdaudz par Nacionālo padomi un komiteju. Tas ir liels solis uz priekšu, un, kaut tas ir nācis vēl, tad tā nozīme ar to nemazinās.

Es atkārtotu vēlreiz, par to mums jāpateicas galvenām kārtām mūsu karavīriem un visiem tiem tautiešiem, kas, neievērojot kara grūtības, priekšzīmīgi izpildīja savu darbu. Te pirmā vietā minama mūsu zemniecība un apzinīgie strādnieki.

Iztirzājot jaunus politiskos ieguvumus, jāizceļ divas lietas. Pirmkārt, ka pagaidu valdība atbildīga vienīgi latviešu tautas priekšā, nevis kā bijusī pašpārvalde, kas bija atkarīga no vācu iestādēm. Otrkārt, Nacionālā padome un pagaidu valdība uzskata sevi par Latvijas tautas pārstāvi un vadītāju tikai uz laiku.

Atjaunojoties apstākļiem, kad tauta varēs nolikt ieročus un brīvi, svešu varu neiespaidota, izteikt savu gribu, pagaidu valdība un Nacionālā padome uzskatīs savas pilnvaras par notecējušām un dos vietu pašas tautas izvirzītam likumdošanas un pārvaldes orgānam.

Latvji, vienalga, kur jūs esat, boļševiku verdzinātā dzimtenē vai varonīgā Kurzemē, Vācijā vai Zviedrijā, neaizmirstiet, ka mums šodien ir sava neatkarīga pagaidu valdība, kuras mērķis ir veidot latvju tautas likteni tā, lai mēs visi reiz atkal satiktos mūsu mīļajā, dārgajā dzimtenē.

Brīva, mierīga Latvija — tas ir mūsu mērķis. Uz to mums ir tiesības, raugoties no starptautiskā viedokļa, un pienākums šo mērķi sasniegt mūsu tautas, mūsu bērnu un mūsu pašu nākotnes dēļ.

Latvji, mūsu liktenis nav viegls. Lielie militāri politiskie notikumi, gan bijušie, gan nākamie, šķiet, uz visiem laikiem aizklājuši mums brīvības sauli.

Bet tas tā nav. Latvijas jautājums nav atrisināts ne šodien, ne rīt. Tādēļ par agru priecājas tie, kas šodien smejas par mūsu tautas asarām un vaidiem. Nāks diena, kad kārtosies arī Latvijas jautājums.

Jo vairāk mēs turēsimies kopā, jo vairāk palīdzēsim viens otram, jo vairāk degsim savā tēvzemes mīlestībā un vienosimies neatlaidīgā cīņā par mūsu svētajām tiesībām, jo ātrāk tā nāks.

Tādēļ cietīsim vēl, stiprināsim vienotību, būsim gatavi cīņai un mīlēsim vēl vairāk mūsu visu māti — cietēju Latviju.

BEIGU SĀKUMS

22. aprīlī

Esmu laimīgi atgriezies Hamburgā. Ierados Berlīnē tieši krievu lieluzbrukuma sākuma dienā; pilsētai ik pa desmit minūtēm uzlidoja krievu bumbvedēji un iznīcinātāji. Tālumā dzirdēja artilērijas rukoņu. Izrādījās, ka *Vinetai* ir jauna vadība. Humpfs iesaukts armijā, bet draugs Albrechts, neraugoties uz savu ievainojumu,

Vācu zenīrtartilēristi Rietumu frontē.

brīvprātīgi atgriezies frontē. Vīriešu *Vinetā* tikpat kā vairs nav. Tauberts bija aizņemts, tāpēc iznāca tikai īsa saruna. Paziņoju viņam, ka 15. aprīlī izbeidzām savus raidījumus. Viņš sirsnīgi pateicās par paveikto darbu un lika sveicināt visus līdzstrādniekus. No kasieres saņēmu 400 000 RM *Vinetas* vajadzībām — piemēram, lai kapitulācijas gadījumā varētu visiem Hamburgas līdzstrādniekiem izmaksāt trīs mēnešalgas. Tad steidzos uz staciju. Ielās bija dzīva kustība — apbruņotas jauniešu kolonnas un folksšturma vienības; kādā laukumā uzstādīja divus smagus lielpalušus.

Vilciens bija pilns ļaunu, bet, kad ieradās policijas patruļa, kas meklēja dezerterus, pēkšņi atbrīvojās pat vairākas sēdvietas. Vēlā pēcpusdienā vilciens atstāja Berlīni. Apmēram 180 kilometrus no Hamburgas atskanēja sauciens: «Trauksme! Lidmašīnas!» Vilciens spēji apstājās. Pēc brīža atskanēja griezīga lidmašīnas motora skaņa un ātršāvēju lielgabalu dobie āmura sitiieni. Lēcām pa logiem un durvīm ārā uz dzelzceļa stigas. Kaut kur kāds vaimanāja. Lokomotīve bija tīta baltā tvaika mākonī (laikam šāviena ķerta). Tuvojās otra lidmašīna. Ar naudas koferi padusē meklēju patvērumu aiz liela bērza. Lidmašīnas uzlidoja septiņas reizes. Tad iestājās klusums. Tā kā vilciens vairs nespēja kustēties no vietas, kājām devos Hamburgas virzienā. Pēc stundas gājiena ieraudzīju lielas zemnieku mājas. Iegriezos tur un lūdzu mani aizvest līdz pirmajam Hamburgas policijas postenim, jo pilsētas apkārtne un priekšpilsētās klīda daudz šaubīgu tipu. Sākotnēji saimnieks

atteicās izpalīdzēt. Tikai tad, kad par šo pakalpojumu solīju 10 000 RM, viņš beidzot piekrita.

Kamēr lēnā gaitā braucām Hamburgas virzienā, domās kavējos dzimtenē, Bālingenē, pie draugiem un paziņām — nez kā Jēkabam gāja kaujā pie Oderas un kur ārstējas Zigurds, ko ievainoja cīņās pie Āchenes? Atcerējos arī rūgto brīdi, kad man atklāja, ka pēc 15. aprīļa *Vineta* izbeigs savus raidījumus: ko darīt? Atvadīties no klausītājiem, tādējādi sagādājot krieviem prieku? To nekādā ziņā! Pārlapojis jaunāko informāciju, atradu ziņojumu par krievu neveiksmi, aicinot baltiešu bēgļus Zviedrijā atgriezties dzimtenē. Atsauca līdzstrādnieci Salma kundzi (igauņu virsnieka sievu) un nodiktēju viņai šo ziņojumu, papildinot ar norādi, ka mēs nebeigsim cīnīties par savu mīļoto zemi un valsti. To pārtulkoja un pārraidīja igauņu, latviešu un lietuviešu valodā.

Vēlā pēcpusdienā sastapām karavīru patruļu. Uzrādīju virsseržantam savus papīrus un naudas koferi. Karavīru apsardzībā sasniedzu policijas posteni, bet pievakarē beidzot atgriezos savā pansijā. Tur mani sagaidīja labs paziņa, *Vinetas* darbinieks Mercs (līdz 1944. gada augustam Rīgas vācu pārvaldes padomdevējs teātra lietās; palīdzējis dziedātājam Marisam Vētram, kam sieva bija Vācijas židiete). Viņš, nesēn ieradies no Berlīnes, brīnījās, ka *Vinetas* ļaudis Hamburgā arvien vēl turas kopā, jo Tauberts un citi bija pareģojuši, ka puse darbinieku būšot jau izklīdusi.

1. maijā

Šodien Hamburgas radiofona direktors aicināja mani iegriezties pie viņa; arī Hamburgas gauleiters Kaufmanis bija ieradies. Kungi mani informēja, ka Hitleris izdarījis pašnāvību, bet piekodināja neizpaust, kā viņš miris (vēlāk radio vēstīja, ka «Vadonis kritis cīņā pret lieliniekiem»); bez tam man paziņoja, ka 3. maijā pilsētā iesološot angļi. Saņēmu piedāvājumu pārņemt Hamburgas radio vadību, pārvēršot to par Vācu Sarkanā Krusta un meklējamo dienesta raidītāju. Es esot labs organizators. Bez tam Hamburgā atrodoties manas gestapo aktis, kas man palīdzēsot, uzsākot sarunas ar angļiem. Pateicos par komplimentu, bet atteicu, aizrādīdams, ka piedāvājums nāk par vēlu.

2. maijā

Lūdzu Mercu kā naciņu partijas biedru pateikties visiem *Vinetas* darbiniekiem par paveikto darbu. Viņš to arī izdarīja — vienkāršiem vārdiem, atzīdams, ka gan mums, gan viņam nācies vilties. Man tur nebija vairs, ko piebilst. Vienīgi pateicu: «Paldies par labo sadarbību, cīnoties par mūsu sapņa piepildīšanos!» Tad izmaksājām algas. Pēc īsām sarunām darbinieki izklīda. Es noslēdzu *Vinetas* Hamburgas nodaļas durvis.

Saņēmu jaunu likteņa triecienu. Vakarnakt biju vēlu licies gulēt un ātri iekritu dziļā miegā. Šķiet, ka sapņoju par kādu uzlidojumu un zenītartilērijas uguni. Tikai pamazām apjēdzu, ka tā nevarēja būt zenītartilērija, kas mani uzmodināja no miega, jo tai taču Hamburgā trūka munīcijas. Šie trokšņi varēja būt tāpat vienīgi bumbu sprādzieni. Zibenīgā ātrumā izlēcis no gultas, paķēru drēbes un koferi un steidzos lejā pagrabā. Tikko tur ierados, kāda bumba trāpīja mūsu ēku. Gaisa spiediens mani notrieca gar zemi. Tad klusums. Pēc kāda laiciņa, novākuši no ieejas kāpņu drupas, ķieģeļus un gruzus, izgājām ārā. Tā nama daļa, kur atradās mana istaba, bija sagrauta. Atkal reiz biju visu zaudējis — arī iekrātās 10 000 RM, divus zelta pulksteņus un vienu briljanta gredzenu.

Šodien, sākot ar plkst. 12.00, un rīt visu dienu iedzīvotājiem aizliegts rādīties ielās. Līdz *Atlantika* viesnīcai nebija tālāk par 150 metriem. Kā katru dienu, devos turp uz pusdienām. Viesnīcas direktors Geiers sirsnīgi ar mani sasveicinājās un paziņoja, ka šodien katrs viesis saņemšot pudeli sarkanvīna. Telpās valdīja manāms satraukums. Virsnieki bija uzvilkuši civilās drēbes, bet daži viesi, kas vēl pirms divām nedēļām bija lepnī nēsājuši partijas nozīmi, tagad rādījās bez tās. Lielajā viesnīcas zālē virs kamīna vairs nekarājās Hitlera, bet gan Frīdriha Lielā portrets. Pirms ieņemu vietu ēdamsalonā, noliku uz gaites palodzes savu pistoli.

Pēcpusdienā visi devāmies uz saules apspīdēto stikloto verandu. Dzērām kafiju. Pēkšņi kāds iesaucās: «Nāk, angļi nāk!» Steidzāmies pie loga. Angļi! Viņi nevis nāca, bet brauca — motocikli priekšgalā, tad bruņumašīnas, džipi un tanki. Pēc ilga laika atkal saodām īsta benzīna smaku. Stāvējām un skatījāmies gandrīz veselu stundu, tad visi — viesi un personāls — atgriezās hallē un salonos. Nepagāja ne desmit minūtes, un viesnīcas priekšā apstājās tanks, tad vēl viens. Lielajās ieejas durvīs parādījās karavīru stāvi. Mūs ieraudzījuši, divi kareivji ienāca un nostājās ar mašīnpistolēm rokās netālu no ieejas. Pēc kāda laiciņa ieradās virsnieks vairāku neapbruņotu karavīru pavadībā. «Kur direktors?» viņš sauca un apsēdās lielā krēslā. Geiers mudīgi atskrēja. Tā kā sēdēju nostāk, nespēju saprast, ko viņi runāja. Pēc brīža Geiers atkal aizskrēja. Telpā valdīja pilnīgs klusums, ko pēkšņi pārtrauca skaļi smieklī. Daži viesmīļi, divi pavāri un virtuves palīgi ienesa kādas 4—5 kastes ar dažādiem alkoholiskiem dzērieniem. Virsnieks pamāja ar galvu, un kareivji sāka smiedamies stiept šīs «kara trofejas» ārā. Kad tas bija padarīts, virsnieks piecēlās, pagriezās pret mums, atsveicinājās un aizgāja. Ārā iesprauslojās spēcīgie motori, un abi tanki aizbrauca. Karš bija beidzies.

Aši pārskrēju pāri ielai; bija jāuzmanās, jo izešanas aizliegums vēl arvien bija spēkā. Steidzos pie Andreja Lazdiņa un viņa sievas, kas apmetušies netālu no manis. Šodien ļoti vēlējos pavadīt kādu laiciņu šo laipno cilvēku sabiedrībā. Ar interesi vērojām, kā angļu karavīri pa kaktiem un atkritumu tvertnēm meklēja brūnos SA tērpus, naciņu dunčus, kā arī partijas nozīmes un ordeņus. Pēcpusdienā

atvadījos, jo bija laiks atgriezties savā pagaidu rezidencē (dzīvoju pansijas īpašnieces māsas — kas pati pēdējā uzlidojumā gājusi bojā — istabā). Atvadoties Lazdiņa kundze jautāja: «Kas būs tālāk?» Patiesi, šis jautājums bija vietā, jo bija sākusies jauna dzīve.

KARŠ BEIDZIES — ANĢĻU PULKVEDIS RŪNĀ LATVISKI

9. maijā

Ļoti svarīga un laimīga diena. Tai ir sava vēsture, kas sākās aizvakar, 7. maijā. No anġļu militārās policijas biju uzzinājis, ka sakaru un informācijas šefs, kāds pulkvedis, atrodas Hamburgas radiofona namā. Aizgāju uz turieni, bet sardze mani nelaida iekšā. Neatlaidos, līdz parādījās kāds seržants. Paskaidroju viņam, ka vēlos nodot anġļiem Antikominternes telpas un dokumentus. Seržants ilgi urba ar pirkstu degunā, kamēr beidzot pazuda. Pēc laiciņa viņš atgriezās ar leitnantu. Vēlreiz paskaidroju, kāpēc biju ieradies, uzsvērdams, ka man jārunā ar pašu šefu, jo pats arī esmu šefs. Jaunais leitnants saprata un aicināja mani iekšā. Soļojām pa man pazīstamajiem gaitenīem — leitnants pa priekšu, tad es, bet aiz manis seržants ar mašīnpistoli. Mani ieveda tanī istabā, kurā man nesen piedāvāja pārņemt Hamburgas radiofona vadību. Pie rakstāmgalda sēdēja liela auguma un simpātiska izskata anġļu pulkvedis. Pagāja labs laiciņš, kamēr anġļu valodā izskaidroju viņam sava apmeklējuma iemeslu. Leitnants mani uzaicināja uzrādīt pulkvedim pasi, bet aizliedza viņam tuvoties. Iesmējos par to un pasniedzu leitnantam ne tikvien pasi, bet arī *Vīnetas* telpu atslēgu, norādīdams, ka pagrabā atrodas trīs Antikominternes koferi ar dokumentiem. Pulkvedis deva saviem padotajiem zīmi atstāt mūs vienus. Abi, nesaprašanā saskatījušies, atstāja telpu. Tad minūtes divdesmit stāstīju anġļu virsniekam par *Vīnetas* resp. Antikominternes darbu, kā arī mazliet par sevi pašu. To noklausījies, pulkvedis teica: «Piedodiet, ka vedu tik oficiālu sarunu, bet saprotiet, esmu uzvarētājas armijas virsnieks,» un tad krievu valodā: «Vai jūs smēķējat?» Kad uz to atbildēju apstiprinoši, viņš piedāvāja cigareti un — vēl arvien krieviski — aicināja apsēsties, citādi es vēl apgāzīšoties. Apsēdos. Tad dzirdēju anġli skaidrā latviešu valodā jautājam: «Jums laikam nav sērkokociņu?» Atvainojos, ka pirmīt nebiju lāgā sapratis viņa vārdu. «Esmu pulkvedis Līvens, Kurzemes firsta Līvena dēls!» Nu sekoja garāka saruna, bet anġļu valodā. Atvadoties jautāju, vai anġļi mūs izdos krieviem. «Ceru, ka ne, bet atnāciet 9. maijā, tad varēšu jums dot skaidru atbildi!»

Kad šodien ierados pie pulkveža, viņš man paziņoja: «Mēs jūs un jūsu līdzstrādniekus šiem mežoniem neizdosim. Antikominterne nav noziegusies pret cilvēku tiesībām. Šī organizācija jau ilgi pirms kara uzsākusi un visu laiku konsekventi

turpinājusi cīņu pret komunismu!» Pateicos savā un savu kolēģu vārdā. *Vinetas* bijušie darbinieki pa to laiku nepacietīgi gaidīja uz šīs sarunas iznākumu. Man izdevās arī pulkvedim sagādāt patīkamu pārsteigumu. Mūsu krievu redakcijas līdzstrādnieks fon Korters bija man iedevis vecu fotoattēlu, kurā bija redzami Pēterpils kadetu korpusa audzēkņi — to starpā arī fon Kortera tēvs ar kņaza Līvena tēvu (fon Korters zināja stāstīt, ka pulkvedis jaunībā bijis liels trakulis — atstājis mājas un devies uz Angliju, kur arī palicis). Līvens, ieraudzījis attēlu, ļoti priecājās. Likšot to palielināt. Atvadījies no pulkveža, steidzos pie *Vinetas* kolēģiem, lai paziņotu viņiem prieka vēsti.

SKATS ATBLĀZMĀ

PALĪDIET MUMS ATVAIRĪT KOMUNISMU!

Nākamajā dienā pulkv. Līvens ar mani džipā aizbrauca uz *Vinetas* bijušajām telpām. Viņš vēlējās tās apskatīt, bet galvenokārt interesējās par Antikominternes koferiem, kā arī par citiem materiāliem — piemēram, par kāda krievu majora (kas bija pārbēdzis 1945. gada janvārī) pratināšanas protokolu. Pārbēdzējs bija atklājis sarkanās armijas virspavēlniecības «ASV speciālistu» pārdomas par to, kā būtu jārikojas, ja izceltos karš ar amerikāņiem; šajā sakarā tikusi cilāta doma, ka bumbvedēju uzlidojums vai raķešu uzlidojums ASV lielpilsētās saceltu neaprakstāmu chaosu, jo ļaudis, atstājot debesskrāpjus, pārpildītu ielas. «Šāda fantāzija ir raksturīga krievu domāšanai,» anglis piebilda. Ieraudzījis pie sienas Baltijas valstu karodziņus, Līvens prasīja, kāpēc latvieši karojuši arī Rietumu frontē. To skaits gan neesot bijis liels, bet tomēr. Sāku viņam skaidrot pēdējo gadu sarežģītos apstākļus. Viņam par to nebija ne jausmas — arī ne par igauņu un latviešu leģionu. Tas mani pārsteidza, jo Brāmanis man bija stāstījis, ka austrumietis Leonīds Siliņš 1944. gadā vairākkārt slepeni devies uz Zviedriju, lai nodotu bijušajam sūtnim Salnājam informāciju kā par krievu, tā par vācu okupācijas varas izdarībām Latvijā, par leģiona dibināšanu un vācu solījumiem nesūtīt latviešus uz Rietumu fronti. Šos materiālus Salnājs solījis nosūtīt sūtnim Zariņam, lai tos nodotu tālāk angļu iestādēm. Šie jautājumi pulkvedi tik ļoti interesēja, ka viņš vairāk nekā stundu uzmanīgi klausījās manā stāstījumā un šo to pierakstīja. «Man kā informācijas un sakaru pulkvedim tas taču būtu jāzina; cerēsim, ka vismaz maršals Aleksandrs (Latvijas atbrīvošanas karā viņš bija 13. Tukuma pulka komandieris) par to ir informēts!» Tad jautāju Līvenam, ko viņš domā par Baltijas tautu nākotnes izredzēm. «Tās ir drūmas. Staļins Austrumeiropu paturēs. Karš pret Padomju Savienību varētu izcelties tikai tādā gadījumā, ja krievi mēģinātu izplesties līdz Reinas upei. Bet nedomāju, ka viņi būs tik dumji. Gatavojieties uz ilgu palikšanu Rietumos. Vediet idejisku cīņu pret Padomju Savienību un palīdziet mums atvaairīt komunismu,» Līvens atbildēja. Atvadoties viņš piekodināja, lai es viņam tuvākajā laikā piezvanot; viņš gribot mani iepazīstināt ar savu palīgu majoru Gordonu.

Jūnija beigās biju ielūgts pie Līvena uz «*five o'clock tea*». Arī Gordons piedalījās. Abi angļi interesējās par manām nākotnes iecerēm. Uzzināju, ka viņi Hamburgas radiofona papīros atraduši manas gestapo aktis. Vienojāmies, ka augustā ieradīšos pie Līvena, lai nokārtotu manu līdzdarbību jaunajā Hamburgas raidītājā.

DER HOHE FLÜCHTLINGSKOMMISSAR
DER VEREINIGTEN NATIONEN

Amt des Vertreters in der
Bundesrepublik Deutschland

UNITED NATIONS
HIGH COMMISSIONER FOR REFUGEES

Branch Office for the
Federal Republic of Germany

Telegrams: HECOMREF, BAD GODESBERG
Telephone: 02971-36 40 11

Our Ref:

Your Ref:

D - 5300 BONN-BAD-GODESBERG 1
Rheinallee 18

20. Dezember 1974

74/1050

An das
Ministerium für Bundesangelegen-
heiten des Landes Niedersachsen
Herrn Ministerialrat Treugut

3 Hannover
Calenberger Str. 2

Sehr geehrter Herr Ministerialrat,

wir haben soeben davon gehört, dass Sie bereits die Alters-
grenze erreicht haben und nunmehr in den wohlverdienten
Ruhestand treten.

Wir möchten diese Gelegenheit wahrnehmen, Ihnen zum Abschied
in Ihrer aktiven Dienattätigkeit zu versichern, wie sehr wir
Ihre Arbeit und die Arbeit Ihres Hauses zugunsten der Ein-
gliederung nichtdeutscher Flüchtlinge in Niedersachsen ge-
schätzt haben. Wir wissen, dass Ihre Leistungen und Ihr
Interesse an den Problemen der Menschen, die in der Bundes-
republik ihre neue Heimat gefunden haben, zur weiteren Ver-
besserung der Lebensverhältnisse der Heimatlosen Ausländer
und Asylberechtigten in der Bundesrepublik beigetragen haben.

Wir möchten Ihnen daher im Namen unseres Amtes unseren herz-
lichen Dank sagen. Wir wünschen Ihnen für Ihre kommenden
Lebensjahre beste Gesundheit und alles Gute für Sie und Ihre
Familie.

Mit dem Ausdruck meiner vorzüglichen Hochachtung
bin ich Ihr

Klaus Feldmann
Klaus Feldmann
Acting Representative

ANO Bēgļu komisijas pateicības vēstule grāmatas autoram Ernestam Treigutam
1974. gadā par palīdzību Austrumeiropas bēgļu aprūpē.

Pamazām izkļiedētie Baltijas bēgļi sāka pulcēties un organizēties. Igauņi, latvieši, lietuvieši un arī baltvācieši. Radikāli noskaņotie vai arī tādi, kas nevēlējās, paliekot Rietumos, kompromitēt tuviniekus dzimtenē, paklausīja krievu repatriācijas virsnieku aicinājumiem un atgriezās mājās. Vairākas reizes biju pie Apmaņa, lai palīdzētu viņam izveidot Latviešu aprūpes komiteju. Nodevu viņa rīcībā gandrīz visu *Vinetas* latviešu redakcijas inventāru. Iepazīstināju viņu ar Lazdiņu, kas Apmanim ierosināja sameklēt *Vinetas* latviešu līdzstrādniekus, lai tos iesaistītu darbā. Divas reizes mani apmeklēja jaunsaimnieku partijas līderi — bijušais ministru prezidents Bļodnieks un sekretārs Kronbergs mana Daugavpils drauga Vīdzirkstes pavadībā. No sarunām ar viņiem nopratu, ka latviešu starpā sākušies

strīdi. Manis un šo kungu starpā gan neizcēlās strīds, bet neradās arī īsta saskaņa. Mani viesi bija pārliecināti, ka vēlākais pēc gada varēs atgriezties dzimtenē. No Zariņa pienākusi vēstule, kurā sūtnis pareģo konservatīvo partijas uzvaru Anglijas parlamenta vēlēšanās. Mani viesi jautāja, ko es par to domājos.

SAVRUPCEĻA GĀJĒJS

Pazīdams pēdējo gadu starptautiskās politikas attīstību un uzmanīgi sekodams Šveices, Anglijas un Padomju Savienības radioziņām un komentāriem, esmu nonācis pie šādiem atzinumiem. Emigrācija ilgs daudzus gadus. Konservatīvo partija Anglijā neuzvarēs. Krievi neatstās nedz Austrumeiropu, nedz okupēto Vācijas daļu. Kara nebūs, toties būs cīņa starp komunistiskajām valstīm un Rietumu demokrātijām par politisko un saimniecisko ietekmi pasaulē. Šajā ceļā Vācija spēlēs lielu lomu (šeit der atcerēties, ka Staļins savā 9. maija runā bija izteicies pret Vācijas dalīšanu). Tādēļ nenozēloju, ka esmu kļuvis Vācijas pavalstnieks — lojāls pavalstnieks. Protams, ka tas mani nekavē iesaistīties cīņā par Latvijas neatkarību. Un, ja mana dzimtene kļūtu brīva, es nekavējoties tur atgrieztos. Bet līdz tam brīdim — un, ja vajadzīgs, līdz dzīves vakaram — esmu apņēmis turpināt cīņu pret Maskavu. Šim uzdevumam veltīšu visas savas zināšanas un spēkus. Emigrācijai jāsaprot, ka tikai vienībā ir spēks, un jāmācās no žīdiem, kas neskatās uz pasi, bet klausās uz sirdsbalsi, neatlaidīgi cīnoties par savas tautas sapņu piepildīšanos, par savu valsti. Latviešiem — vienalga, kur viņi arī atrastos, — šī cīņa jāizvērs šīs galvenajos virzienos.

Pirmkārt, starptautiskajā laukā: izmantojot internacionālās organizācijas, politiskās institūcijas, presi un radio, jāprasa Latvijas neatkarības atjaunošana; otrkārt, lai vienotu tautiešus emigrācijā, jārada organizācijas, kas rūpētos par nacionālās idejas spēcīnāšanu un attīstīšanu, kā arī pārņemtu jaunatnes nacionālo audzināšanu un trūcīgo, kā arī slimo tautiešu aprūpi; treškārt, aktīvi jāpiedalās Brīvās pasaules cīņā pret komunismu. Nepietiek ar to vien, ka emigrācijas organizācijas izvirza prasību par Latvijas atbrīvošanu. Par sevi varu teikt, ka izmantošu katru izdevību, lai vājinātu savas dzimtenes verdzinātājus. Jo vājāka kļūs Maskava, jo lielākas izredzes būs atjaunot mūsu valsti. To mani viesi lāgā nesaprata — varbūt tādēļ, ka iekarsis (runāja taču ar saviem cilvēkiem) iesaucos: «Tā ir vislielākā muļķība tagad sapņot par ministru portfeļiem!»

TIKŠANĀS AR VALDMANI

14. augustā

Biju Lībekā. Tur notika svarīga sēde. No Bļodnieka uzzināju, Miežis man vēl arvien neesot piedēvis, ka biju pagājušajā ziemā uzdrīkstējies viņam skaidrot, kāds ceļš mums Berlīnē būtu jāiet. Satiku Valdmani. Viņš mani nepazīna, bet, kad atgādināju viņam interviju par Ķeguma spēkstaciju, beidzot atcerējās. Bijušais ministrs mani ietekmēja. Šis enerģiskais vīrs smējās par naivo priekšstatu, ka drīz atgriezīsimies dzimtenē. Tā kā viņš vēlējās palīdzēt mūsu karavīriem, ieteicu apmeklēt pulkv. Līvenu, lai uzzinātu, pie kā šajā lietā vislabāk griezties. Valdmanis bija par šo informāciju ļoti priecīgs. Tikko normalizējās pasta sakari, saņēmu no viņa divas pateicības vēstules. Līvens esot bijis ļoti izpalīdzīgs. No pulkveža saņēmu vēstuli, kurā Līvens man novēlēja labas sekmes un norādīja, ka manu lietu kārtošot majors Gordons, jo viņš tiekot pārcelts uz Londonu. Nekavējoties uzņēmu sakarus ar majoru. Viņš apstiprināja, ka apsolijs Līvenam gādāt par mani. Radiofona organizācija tikko sākusies. Viņš priecātos, ja es uzņemtos ziņu redakcijas vadību. Bet Gordons lūdza mani paciesties kādas desmit dienas, jo viņam sakarā ar pulkveža pēkšņo aizbraukšanu esot vēl daudzas lietas kārtojamas. Došot man ziņu. Gaidīju trīs nedēļas. Nekā. Beidzot uzmeklēju Gordonu. Mani ieraudzījis, viņš sāka kaut ko meklēt savā rakstāmgaldā. Beidzot izvilka no papīriem man adresētu vēstuli, kas bija rakstīta jau pirms laba laika. Izrādījās, ka angļu armijas ziņnesis bija veltīgi mēģinājis mani sameklēt (dzīvoju Lesinga ielā, bet Hamburgā ir trīs Lesinga ielas, ko ziņnesis nezināja). Tagad man paredzētā vieta radiofonā bija jau aizņemta. Tas bija smags trieciens, jo man sāka trūkt naudas. Savu sudraba etviju un gredzenu biju jau pārdevis. No pulksteņa negribēju šķirties, jo bez tā nevarēju iztikt. Labi, ka par Hamburgas Darba pārvaldes vadītāja vietnieku bija iecelts *Vinetas* kolēģis Mercs. Ar viņa palīdzību atradu beidzot darbu kādā koncertaģentūrā — kā organizācijas vadītājs. Diemžēl, arī tad vēl nevarēju atļauties piepirkt papildu pārtiku. Daļu algas sūtīju uz Bālingeni, jo tēvs bija bez darba un ienākumiem, laimīgā kārtā vismaz māte un krustmāte varēja mazliet piepelnīties, pasniedzot franču valodas stundas (Bālingene ietilpa franču okupācijas zonā). Vruki bija miruši, bet mazais atradās pie maniem vecākiem.

Abi ar Torokovu bijām iecerējuši dibināt latviešu-vācu izdevniecību. Gordons man bija solījis atbalstu no angļu puses, bet nedabūjām Hamburgas Latviešu aprūpes komitejas piekrišanas rakstu. Vēlāk Lazdiņš man atklāja, ka lietu novicinājis kāds šīs komitejas pārstāvis, kas pats gribējis piedalīties mūsu pasākumā. Kādu dienu mani uzrunāja prof. Gulbis. Izrādījās, ka Plensners un Bļodnieks bija viņam ieteikuši aprunāties ar mani par latviešu laikraksta organizēšanu. Pēc divām apspriedēm nonācām abi pie atziņas, ka sakarā ar nevienprātību dažādu trimdas ngrupējumu starpā, kā arī tehnisku grūtību dēļ nav iespējams izdot lielu latviešu avīzi. Tieši šīnī laikā modē nāca latviešu karavīru apmelošana un citas nejdzi-

bas — piemēram, nīkie savstarpējie strīdi latviešu vadības aprindās tieši tā kā savā laikā krievu emigrācijā, par ko agrāk Rīgā bijām smējušies.

Novembrī pie manis ieradās vācu sociāldemokrātu partijas valdes sekretārs Pollers un topošā laikraksta *Hamburger Echo* šefredaktors Richters. Viņi bija mani kādā sapulcē dzirdējuši uzstājamies pret komunistiem un vēlējās ar mani iepazīties. Runājāmies līdz vēlai naktij. Richters izteica nožēlu par to, ka viņa redakcija esot jau komplektēta, bet viņš runāšot ar partijas priekšsēdi Dr. Kurtu Šūmacheru. Jau pēc dažām dienām lasīju ārpolitikas lekcijas sociāldemokrātu partijas darbinieku kursus. Protams, ka savos priekšlasījumos apgaismoju Baltijas valstu likteni. Pie-minēju arī latviešu leģiona cīņas (lai vācieši varētu labāk saprast baltiešu bēgļu un karavīru likteni) un faktū, ka Kurzemes katla cīņās bija izcēlušies latviešu 19. divīzija (tolaik dažas latviešu aprindas centās pēc iespējas noklusēt leģionu); bez tam norādīju, ka dzimtenes mežos vēl arvien cīnās latviešu partizāni — vieni un bez palīdzības no ārpusēs.

NOŽĒLOJAMAS NESASKAŅAS

Ziemsvētku laikā man radās domstarpības ar žurnālistu Vaivaru, tirgotāju Zitmani un prof. Gulbi. Iemesls: paredzēdams, ka trimdai ieilgstot, mums varētu aprūrties spēku, ieteicu sadarboties ar baltvāciešiem. Tas arī atvieglinātu uzņemt sakarus ar nākamās vācu valdības iestādēm. Bez tam — tas bija un palika mans uzskats — esam taču visi vienas zemes bērni! Nezinu vairs, kurš, bet kāds no sarunbiedriem skaļi iesmējās. Ieradās vēl kāds LCK pārstāvis ar Apmani. Izdzirdējis, par ko runājam, LCK vīrs man parādīja sūtņa Zariņa vēstuli, kas beidzās ar vārdiem: «Priecājos, ka varēju Jums sniegt šo iepriecinošo informāciju. Gan jau Dievs gādās par to, ka mēs nākamgad 18. novembri varēsīm svinēt mūsu dzimtenē...» Neveikls klusums iestājās, kad savukārt izvilku no kabatas vēstuli, ko todien biju saņēmis no sava franču drauga pulkv. Pjēra Gubāra (kas maijā bija atgriezies no vācu gūsta), un nolasīju vienu rindkopu: «Mūsu ģenerālis de Golls un viens otrs no maniem tautiešiem izprot Eiropas nākotnes problēmas un apzinās, ka katrā ziņā jācenšas saglabāt vecā kontinenta vienību, neizslēdzot Vāciju. Ģenerālis zina, kādas izdevības sabiedrotie nogulējuši. Jūnijā viņš sarunā ar Anglijas vēstnieku Francijā Kūperu skaidri un gaiši pateica: «Jūs un ASV esat Rietumeiropu nodevuši. To tik ātri neaizmirsīsim!» Sarunu beidzot, paskaidroju tās dalībniekiem, ka man šobrīd nav pa ceļam ar trimdas vadību, jo nespēju piebiedroties tur valdošajiem uzskatiem — vai nu tas attiektos uz krievu un vācu okupācijas laika, vai Dankera un Bangerska darbības novērtējumu, nepiekrītu arī šo kungu priekšstatiem par trimdas nākotni. Plānojot nākotnes darbu, jāievēro attiecīgie apstākļi, t. i., jābalstās uz realitāti. Bez tam jāizbeidz trimdas kaitīgā parādība meklēt tikai to, kas mūs šķir, bet ne to, kas mūs vieno.

Pirmajā pēckara ziemā man neklājās viegli. Istaba bija nekurināta, un logu klāja leduspuķu ziedi. Pārņākot no darba, tūdaļ likos gultā, kur ar cimdiem rokās mēdzu lasīt. Pārtika, ko saņēmu uz kartītēm, bija nepietiekama, bet papildus varēju atļauties tikai nopirkt pelavu maizi. 26. janvārī — Latvijas *de iure* atzīšanas gadadienā — atkal reiz gāju iegādāties pelavu maizi. Dammtora stacijas tuvumā, cīnoties ar stipro jūras vēju, mani pārņēma liels nogurums. Piepeši kļuva tīkami silti. Atvērtdams acis, atskārtu, ka atrodos policijas iecirknī. Biju aiz nespēka zaudējis samaņu. Kaunējos par to — labi, ka to neredzēja Laura un Lisa.

«Gādājiet, lai Lībekā komunistu propaganda negūtu virsroku!» Ar šiem vārdiem no manis atvadījās Dr. Kurts Šūmachers. Biju iecelts par avīzes *Lübecker Freie Presse* (metiens: 130 000 eks.) šefredaktora vietnieku un politisko redaktoru. Šefs un izdevējs nebija lietpratēji — angļi bija izšķīrušies par viņiem tāpēc, ka abi bija bijuši koncentrācijas nometnes gūstekņi.

Iepazīšanās vizītē pie angļu militārās pārstāvniecības šefa Lībekā pltn. Monro izraisījās zīmīga saruna. Viņš bija par mani jau dzirdējis no Gordona. Monro žēlojās par latviešiem: «Tiklīdz kādu no viņiem iecelam kādā amatā, nākamajā dienā saņemam protestus, jo ieceltais esot naciķis, bet dienu vēlāk tas pats cilvēks tiek nodēvēts par komunistu!» Izskaidroju šo parādību ar latviešu tautas nelaimīgo likteni. Šķiet, ka anglis to saprata. Turpmāk Monro, pastaigājoties pa pilsētu, reizēm iegriezās pie manis redakcijā. Tā viņš man kādu dienu pastāstīja, ka ģen. Montgomerijs asi noraidījis Eizenhauera priekšlikumu izdot krieviem Brēmenes, Hamburgas un Lībekas apkaimē dzīvojošos latviešu karavīrus. Atvadoties Monro bieži teica: «*Short meetings like that are good for me!*» Ar viņa rīkojumu manas, t. i., politiskās nodaļas rakstus necenzēja. Toties latviešu avīzes *Lībekas Vēstnesis* redaktoriem Liepiņam un Vaivaram bija «jākaujas» ar angļu cenzoriem.

KRIEVU NODOMA IZJAUKŠANA

Manas izdevniecības rīcībā bija liels retums — latviešu alfabēta burti. Tādēļ pie mums iespieda latviešu grāmatas un laikrakstus. Kādu dienu sastapu spiestuvē Vaivaru. Viņš mūsu pēdējo sarunu nebija aizmirsis un arvien vēl jutās apvainots (diez par ko?). Žēl. Labprāt būtu viņam, t. i., *Lībekas Vēstnesim*, ar šo to izpalīdzējis. Kad šī avīze likvidējās, tās vietā stājās *Ziņas*, kuru atbildīgais redaktors Valdis Kroders — apdāvināts, rietumeiropiska stila žurnālists — ātri ieguva i angļu, i vācu iestāžu labvēlību. Viņš nekautrējās pieņemt manu palīdzību. Katru dienu viņš no manis saņēma Vācu telegrāfa aģentūras ziņas un attēlu klišejas — bez maksas; rakstīju viņam arī politiskus pārskatus. Sadraudzējāmie. Nožēloju viņa aizbraukšanu uz Pakistānu. Sadarbojos ar latviešu izdevēju Šīnu. Lieliskas attiecības man bija arī ar mūsu izdevēju Abuču — it īpaši pēc tam, kad viņš

* *Short meetings like that are good for me* (angļu val.) — īsas tikšanās, kā šī, ir man pa prātam.

uzzināja, ka mana enerģiskā protesta dēļ manas avīzes izdevējs bija atteicies krieviem pārdot latviešu burtus. Tas būtu apturējis latviešu apgādu darbību visā Šlēsvīgā-Holšteinā un Hamburgā. Tieši to krievi arī gribēja panākt.

Atzīstos, jutos arī gandarīts, kad 1947. gada janvārī Lībekas pilsētas galva Pasarge man pateicās par to, ka Lībekas preses balss atbalsojusies ne tikvien Vācijā, bet arī ārzemēs. Sakarā ar manu 1946. gada septembra rakstu bija pienākušas atzinības vēstules no Dānijas (no Dr. Knudsenā), Zviedrijas, Anglijas (no izdevēja Viktora Golanca), kā arī no Kurta Šūmachera. Šajā rakstā biju pareģojis Vācijas un Eiropas ilgstošu šķelšanu un Vācijas iesaistīšanu divu pasaules uzskatu savstarpējā cīņā. Par šo atzinību izjutu tāpēc gandarījumu, ka no latviešu puses man par šo rakstu bija nācies dzirdēt ironiskas piezīmes.

Skumju pagātnes atgādinājumu piedzīvoju 1948. gadā, kad uzturējos Londonā, lai pārrunātu vācu un angļu preses informācijas apmaiņas līgumu (mazliet vēlāk biju tādā pašā uzdevumā Belgradā). Apspriedē pārrunājām līguma struktūru. «Ierosinu ņemt 1923. gada ziņu aģentūru līgumu par paraugu,» teica kāds anglis. Mani pārņēma grūti notēlojama sajūta — šo parauglīgumu savā laikā bija izstrādājis *Letas* direktors Richards Bērziņš! Iegriezos arī sūtniecībā, bet Zariņu nesaistītu, jo viņš uzturējās ārpus Londonas. Negribot saniknoju kancelejas darbiniekus, kad lūdzu noņemt no sienas kādu 1939. gada Latvijas plakātu ar aicinājumu apmeklēt dzimteni (tautumeita pie vilciena vagona loga) vai pielikt tam vismaz sēru lenti. Vēlāk leģionāri, kas bija iegriezušies sūtniecībā, lai pagarinātu pasē termiņu, mani ielūdza mazā krodziņā, kur mierināja: «Tas, ko jūs teicāt, bija pareizi — sūtniecības ļaudis nepamatoti dusmojas uz jums. Bet tas ir sākums salīdzinājumā ar to, kas bija jādzird mums — mūs nosauca par vācu kalpiem!» Neraugoties uz laika trūkumu, tikos vēlreiz ar mūsu karavīriem, lai saņemtu no viņiem zelta pildāmspalvu, kas man bija jānodod pulkv. Janumam Vācijā.

Saulainā dienā — 1948. gada 4. maijā — Lībekā apbedīja prof. Jāzepu Vītolu. Milzums izvadītāju, neskaitāmi vainagi. Kapelā Ādolfs Kaktiņš dziedāja nelaiķa *Kapu zvaniem*. Izvadīšanas runu teica prof. Kundziņš. Pēc tam Hertas Lūses izpildījumā solodziesma *Tek saulīte tecēdama*.

Kādu dienu pie manis ieradās baltvācietis fon Knorre — bijušais *DNB* pārstāvis Latvijā (viņš savā laikā bija sniedzis objektīvu informāciju par notikumiem Latvijā, tādēļ naciķi viņam vairākkārt bija izteikuši pārmetumus). Viņš lūdza, vai nevarot panākt to, ka viņa lietu naciķu darbības izmeklēšanas komisijā izskatītu ātrāk. Darīju to ar prieku. Kad viss bija nokārtots, fon Knorre ieradās ar vēl divu baltvāciešu (viens no viņiem bija Baltvācu novadniecības valdes loceklis) aktīm, jautādams, vai es būtu ar mieru palīdzēt arī viņiem. Pēc dažām dienām (pēc pārbaudes) apsoliļos palīdzēt, jo abi bija lojāli Latvijas pilsoņi. Arī šoreiz izdevās visu nokārtot. Pēc dažām dienām uz mana redakcijas galda atradās liels puķu pods un Baltvācu novadniecības biedra karte.

Kaut biju ļoti rosīgs — līdzās redakcijas darbam sacerēju pretkomunistisku skrejlapu sakarā ar arodbiedrību vēlēšanām (pretstatīju lielinieku 1917. gada solījumiem tam, kas no šiem solījumiem iznācis), kā arī pirmo sociāldemokrātu vēlēšanu brošūru Šlēsvīgā-Holšteinā; bez tam rakstīju zviedru laikrakstam *Arbetet*,

mūsu *Latvju Vārdam*, *Berlīnes Telegrāfam* u. c. preses izdevumiem (protams, galvenokārt par Austrumeiropu, it īpaši par Baltijas valstīm) —, nejutos apmierināts. Noraidīju Ķīles pilsētas virsbirģermeistara Gaika piedāvājumu pārņemt tu-rienes laikraksta vadību. Arvien vairāk sāku interesēties par citu darbības lauku. Mans angļu draugs izlūkošanas dienesta majors Robertsons bija man ieteicis pieteikties topošajā vācu pretizlūkošanas dienestā. To arī izdarīju.

Kļūdams drošības dienesta darbinieks, atkal atcerējos *Austrumā* dziedāto dziesmu — Raiņa *Lauztās priedes*. Biju priecīgs, ka starp jaunajiem darbabiedriem atradās arī ungārs majors Fēnješs un igauņis Nurks, kas, tāpat kā es, vēlējās aktīvi sargāt Rietumeiropas brīvību. Sakarā ar Vācijas Ārlietu ministrijas priekšlikumu par mata galu būtu kļuvis par Austrumu referentu *NATO* ģenerālsekretariātā Parīzē, bet sievas slimības dēļ nācās atteikt. Starplaikā biju atkal apprecējies. Ap šo laiku radās pirmā, netiešā saskare ar Ādolfu Šildi, pieņemot viņa lūgumu *LSK* (Latvijas Sarkanā Krusta) uzdevumā iztaujāt bēgļu nometnē atbraucējus no Padomju Savienības. Pārkaņpams dienesta reglamentu, uzrakstīju latviešu pārstāvniecībai Vācijā — *LCK* — vēstuli, kurā brīdināju no padomju aģentiem, kas centīsies dabūt rokā trimdinieku adreses. Diemžēl manam brīdinājumam nepiegriezta vajadzīgo vērību; vēlāk nācās dzirdēt par vairākiem ielaušanās gadījumiem un pazudušām adrešu kartotēkām.

UZZINU, KAS MANI DENUNCĒJIS

Pavisam negaidot noskaidrojās jautājums, kurš man jau sen nelika mieru: kas mani savā laikā bija denuncējis — Krieviņš vai Plensners? 1958. gadā uzturējos dienesta darīšanās Bonnā. Kādā mazā un vientuļā ieliņā sastapu agrāko kolēģi, beļģieti Lekrinjē. Taču vecais paziņa pagāja man garām bez sveiciena. Apturēju viņu. «Kas par lietu, es priecājos tevi satikt, un tu?» — «Nevēlos runāt nedz ar tevi, nedz ar kādu citu latvieti!» atbildēja Lekrinjē. «Jūs visi esat denuncianti. Y mani nodeva gestapo. Tā nokļuvu koncentrācijas nometnē, no kuras angļi mani atbrīvoja pusbeigtu. Vēlāk atrada gestapo aktīs vainīgā vārdu — Y, bet par vēlu, viņš bija jau aizlaidies.» Y. Pēkšņi atcerējos, ka tajā 1939. gada marta dienā, kad Plensnera klātienē lūdzu Krieviņu nejokoties ar «*Heil Hitler*» sveicienu (šis aizrādījums bija viens no gestapo apsūdzības punktiem pret mani), durvīs stāvēja Y! To biju pilnīgi aizmirsis. Tātad viņš bija mani denuncējis, izspiegojis sūtniecību un arī nodevis beļģi. Vēlāk Y vārds līdzīgā sakarā parādījās arī preses publikācijās. Viņš tagad dzīvo kādā aizjūras zemē. Ierosināju viņu apcietināt tādā gadījumā, ja viņš iebruktu Vācijā, jo viņa noziegumiem neiestājas noilgums.

Laika tecējumā pastāvīgā darba slodze mani sāka nogurdināt. Bez tam mani nomāca ar darbu drošības dienestā saistītie privātās dzīves ierobežojumi — it sevišķi attiecībā uz saskarsmi ar latviešiem un baltiešiem vispār. Zināju daudz ko par viņiem, bet viņi nedrīkstēja zināt neko par mani. Manā dzīvesvietā, Hanno-

verē, tikos vienīgi ar draugiem, austrumiešiem Brāmani un Zvaigzni, kas abi prata klusēt. Reiz biju Zviedrijā, kur viesojos pie Jēkaba un sastapos ar Janci Sadovski. Bez tam uzturēju sakarus ar pltn. Marvē, kas vārdu pa vārdam atkārtoja to, ko arī Šellenbergs bija teicis par latviešu sabiedrības dezinformāciju attiecībā uz latviešu politiķiem un karavīriem. Tāpēc biju iepriecināts, kad mana sieva Ruta 1965. gada svētvakara rītā paziņoja, ka Lejassaksijas pavalsts ministre Meiere-Sēvenicha pēc svētkiem piedāvāšot man pārņemt Federācijas ministrijas politiskās nodaļas vadību. Pieņēmu ministres piedāvājumu; bez tam izkaulēju solījumu, ka pēc viena vai diviem gadiem varēšu papildus pārņemt arī Nevācu bēgļu aprūpes nodaļu. Tā 1966. gada janvārī kļuva par Kopvācijas nodaļas vadītāju. Manos uzdevumos, piemēram, ietilpa arī Austrumvācijas radio un televīzijas komunistiskās propagandas apkarošana.

Kādu dienu man piezvanīja ministres personiskais referents. «Direktor, ministres kundze vēlas ar jums runāt — priecīga vēsts.» Patiesi — uzzināju, ka turpmāk atbildēšu arī par nevācu bēgļu aprūpi. Biju laimīgs, ka nu varēju ne tikvien cīnīties pret komunistu propagandu, bet arī aprūpēt savējos. Vai tautieši Lejassaksijā to pilnībā saprata, nezinu. Dziedātājs Kadīkis, ar kuru biju sadraudzējies, man reiz atklāja: «Apskaužu tevi!» Sadarbība ar apdomīgo un politiskos apstākļus izprotošo A. Šildi attīstījās priekšzīmīgā saskaņā. Diemžēl šī sadarbība sākās vēlu.

Sarīkojumus neapmeklēju. Nespēju to, jo tad būtu bijis jāstopas ar cilvēku, kas 1944. gadā Rīgā bija denuncējis draugu Zichmani (viņu pusdzīvu 1945. gadā atrada koncentrācijas nometnē) un kas ir atbildīgs par to, ka Ozola ģimene (Jēkabpils apr.) nokļuva Sibīrijā. Ja es šo cilvēku sauktu pie atbildības, tad no tā ciestu visa latviešu saime Hannoverē.

KRIEVI IZNĪCINA REITERA KORA PIEMIŅU

1967. gadā uzturējos dienesta darīšanās Hamburgā. Konferences starpbrīdī iegriezos pilsētas rātsnamā. Pasniedzis dienesta apliecību, lūdzu man parādīt Hamburgas pilsētas 1937. gada *Zelta grāmatu*, kurā — sakarā ar Reitera kora koncertu — bija ierakstījušies Reiters, konsuls Freimanis, *Brīvās Zemes* pārstāvis Knuts Lesiņš un es. Protams, grāmatu atrada, bet meklēto lappusi ne. Tā bija — izplēsta! Prasīju attiecīgajam ierēdnim, ko tas nozīmē. «Tas ir krievu virsnieku darbs — mežonība!» Tas nu bija uzskatāms piemērs krievu mazvērtības kompleksam un krievu paniskajām bailēm no neatkarīgās Latvijas valsts. Kārlim Marksam bija taisnība, apzīmējot savā — Padomju Savienībā aizliegtajā — darbā krievus par despotiskiem mežoniem.

Kādu dienu 1970. gadā man iznāca ļoti interesanta saruna ar vācu kristīgo demokrātu ārpolitiskajiem lietpratējiem Mertensu un Oto fon Hābsburgu. Abus parlamentāriešus satiku Lejassaksijas landtāgā pēc kāda priekšlasījuma. Viņus interesēja mani priekšstati par Baltijas valstu jautājuma iekustināšanu starptautis-

kajā plāksnē. Atbildēju, ka ideālais forums būtu *ANO*, kā arī Eiropas parlaments. Meklējot sabiedrotos, mums būtu jāgriežas pie visām valstīm, kas pret baltiešiem ir labvēlīgi noskaņotas, — kā pie lielajām, tā pie mazajām. Šī starptautiskā atbalsta mobilizēšana ir baltiešu diplomātisko pārstāvniecību un trimdas jumta organizāciju uzdevums. To noklausījušies, abi parlamentārieši nāca klajā ar dažiem iebildumiem. Pirmkārt, kāpēc baltieši atstājot Eiropu kā cīņas arēnu novārtā? Ja viņi nebūtu nogulējuši izdevību Strasburgā, tad igauņi, latvieši un lietuvieši tagad varētu ne vien līdzrunāt, bet sēdēt Eiropas parlamentā, kaut arī bez līdzrunāšanas tiesībām. Otrkārt, kāpēc Rietumvācijai veltījot tik maz uzmanības? Vācijas dalīšanas un Berlīnes statusa problemātika, kā arī fakts, ka Rietumvācijai ir lielākā konvencionālā armija Rietumeiropā, piešķirot šai valstij centrālo lomu Eiropā. Nedrīkstot aizmirst, ka patlaban varbūt Baltijas jautājums esot lielā mērā atkarīgs no ASV nostājas, bet galu galā šo jautājumu izšķiršot Rietumeiropas valstu viedoklis, bez tam Baltijas tautu problēma esot lielā mērā saistīta ar vācu tautas nākotnes jautājumu. Te pastāvot nenoliedzama dabiska interešu kopība. Treškārt, mans norādījums, ka jāsadarbojas arī ar vismazākajām valstīm, esot pareizs, bet baltiešiem Rietumvācijā būtu jāsaprot, ka jāmeklē arī sadarbība ar visām vācu partijām — pagaidām tā neesot.

IZSKAŅA

1967. gada septembrī Hannoverē

Biju pretvizītē pie Krieviņa Brēgencā. Pacilāts devos turp, bet nospiests atgriezoz. Neliela istabiņa, kas izstaroja sēras un vientulību. Uz skapiša vienīgā pagājušo dienu lieciniece — Francijas bijušā vēstnieka Berlīnē Fransuā-Ponsē ģimetne ar sirsnīgu veltījumu mūsu sūtnim. Krieviņš vēl arvien ir asprātīgs un gudrs sarunbiedrs. Reti kāds latvietis, kuru pazīstu, var ar viņu mēroties ārpolitiskajā tālredzīgumā. Vai tāpēc neviens negriežas pie viņa pēc padoma? Vai mūsu bijušais sūtnis ir pārāk gudrs? Man neviļus nāk prātā Plensnera raksts *Latvju Vārdā* 1964. gadā pēc dziesmu svētkiem Hamburgā. Tajā pulkvedis aizrādīja — svētku rīkotāji acīmredzot aizmirsuši, ka Vācijā dzīvo vīrs, kas divas reizes bijis Latvijas sūtnis Berlīnē un godam tur aizstāvējis mūsu valsts intereses, — Dr. E. Krieviņš. Sūtnis man Brēgencā atklāja, ka viņš pa aplinkus ceļiem saņēmis vēstuli no Muntera. Tajā, tik tikko salasāms, bija šāds teikums igauņu valodā: «Izjūtu neizsakāmas sēras par mūsu mīļās valsts lielo traģēdiju.»

1970. gada augustā Berlīnē

Dienesta darīšanās iznāca pabūt Berlīnē. Biju tik satraukts, ka divas naktis nespēju gulēt. Te vai ikkatrs solis atsauc atmiņā pagātnes ainas — kaut ko līdzīgu

Grāmatas autors Ernests Treiguts ar sievu Rutu 1973. gada janvārī Šveicē.

vēl biju 1944. gadā piedzīvojis Rīgā. Abas, Rīga un Berlīne, ir manas dzīves likteņpilsētas. Saņēmos un devos uz Burggrāfa ielu. Tur, kur kādreiz atradās mūsu sūtniecība, tagad bija tukšums — ar zāli apaudzis laukumiņš. Te kādu brīdi pakavējos atmiņās. Tad noliecu galvu — kā atvadīdamies no kāda mīlota cilvēka kapavietas.

1972. gada decembrī Šveicē

Vēlā vakarā ierados kopā ar Rutu Leisinā. Izkāpjot no vilciena, nodomāju pie sevis: gandrīz tāpat kā pirms 43 gadiem! Bet nākamajā brīdī apzinājos, ka patiesībā atšķirība ir liela. Toreiz te ierados ar slimu kāju, bet cerību, ka atveseļosos, atgriezšos dzimtenē un vēl panākšu visu to, ko dzīvē biju nokavējis. Tagad dzīve nodzīvota un dzimtene zaudēta; palikusi vienīgi pateicība par sievas lielo mīlestību, un palicis arī neizdzēšamais naidis pret svešo varu manā zemē, manā Rīgā. Kamanu zvārguļiem skanot, piebraucām pie viesnīcas. Biju pārsteigts, ka īpašnieks Žans Luijs mani vēl atcerējās. Pirms 43 gadiem te dzīvoja studenti, jaunieši, bet tagad lepni izbūvētajā viesnīcā apgrozās smalki viesi. Abi ar Rutu bijām aizkustināti, kad Žans Luijs mums kā godaviesiem ierādīja vietu pie direkcijas galda.

Rītausmā klusi piecēlos — negribēju uzmodināt Rutu — un ilgi, ilgi raudzījies pazīstamajā kalnu ainavā. Te nekas nebija mainījies. Vienīgi egles bija kļuvušas lielākas un kuplākas. Arī mana klīnika *Riant Vala* — tumši brūna ēka ar zaļu jumtu — stāvēja, kā stāvējusi. Ruta pamodās. Viņa tūliņ saprata, kas man uz sirds. «Apģērbies un ej apskatīt vietu, kur tu savā laikā veseļojies; es gaidīšu ēdamtelpā!» *Riant Vala* tagad ir nevis klīnika, bet gan kāda Parīzes sporta kluba atpūtas nams. Tomēr sastapu tur Ramonu, kas manā laikā bija strādājis par izpalīdzi virtuvē. Viņa mani sirsnīgi apsveica — saņēmu pat buču. Tā kā visi viesi bija izgājuši slēpot, drikstēju apraudzīt savu kādreizējo istabu un balkonu. Viss kā agrāk, vienīgi sienas bija nevis vairs zaļganā, bet gan pelēkā krāsā. Uz balkona mani pārņēma savāda sajūta, ieraugot kādā šķērsbalķī iegrebtu un, kaut arī to klāja krāsa, vēl arvien salasāmo vārdu — Laura.

Pēc brokastīm izrādīju sievai Leisinu un tās apkārtni. Ruta bija sajūsmināta. «Redzi, tur aiz tā kalnu masīva atrodas Latvija. Kad toreiz raudzījies tajā virzienā, mani allaž pārņēma ilgas pēc dzimtenes,» es skaidroju. Šajā dienā Ruta nolēma: «Ja šovasar atkal brauksim uz Somiju, gribētu izmantot šo izdevību, lai apmeklētu arī Rīgu!»

1973. gada jūlijā Somijā, Lapēnrantā

Kad ierados ēdamtelpā, blondā, arvien smaidīgā Laila bija nopietna un nedroša. Esot piemirsusi nodot man vēstuli, kas pienākusi jau pirms divām dienām. Vēstule no Rīgas, no Rutas! Drebošiem pirkstiem atplēsu aploksni un sāku lasīt: «...Rakstu Romas* viesnīcā pie atvērta loga. Redzu daļu no operas un aiz apstādījumu kokiem Tavas augstskolas jumtu ar mazo observatorijas torni. Jau trešo dienu esmu Tavā dzimtajā pilsētā. Man ir tāda sajūta, it kā apmeklētu pazīstamu vietu. Glīti bulvāri, krāšņi apstādījumi — viss ir tā, kā Tu to man bijī iztēlojis. Staigājot pa ielām, vienlaikus redzu divas Rīgas — šodienas un vakardienas. Bieži man rādās tādas kā vīzijas, jo redzu Tavus paziņas, rīdziniekus, kas, it kā saauguši ar šīs pilsētas ielām, laukumiem un apstādījumiem, apsveic mani kā viesi, — redzu Jēkabu Strausmani, Zigurdu Kaktiņu, Leonīdu Siliņu, Rolfu Šmitu, Ādolfu Šildi, Verneru Zimmelu, Valdemāru Kadiķi, Imantu Grasi un citus. Neapprakstāma sajūta. Apraudzīju arī namu, kurā Tu 1936./37. gadā dzīvoji ar saviem sapņiem un savām cerībām. Labi, ka atbraucu, jo tagad visā pilnībā izprotu Tavas, nē, jūsu ilgas...»

Saņēmu arī solīto vēstuli no laikraksta *Uusi Suomi* šefredaktora Pentti Poukas (*Pentti Poukka*). Viņš pateicās par manu apmeklējumu, bet piebilda, ka manu filmu Somijā nevarēšot izrādīt. Tam visam bija šāda interesanta priekšvēsture.

Helsinku ostā pavadīju Rutu līdz padomju tvaikonim *Tallina*, ar kuru viņa devās ceļā uz Rīgu. Pēc tam aizbraucu uz lielā laikraksta *Uusi Suomi* redakciju, jo vēlējos satikt pazīstamus žurnālistus. Tiklīdz redakcijā uzzināja, kas es esmu un ka pirms kara biju *Letas* pārstāvis Vācijā, mani nekavējoties aicināja stāvu augstāk. «Šefs jūs tūlīt pieņems!»

* Patiesībā Rīgas viesnīcā — vietā, kur agrāk atradās Romas viesnīca.

Mājīgā kabinetā, gar kura sienām bija daudz gleznu, mani sagaidīja slaiks, blonds vidēja vecuma kungs — šefredaktors Pouka. «Jūs esat latvietis. Bijāt Berlīnē? Tas ir patīkami,» viņš teica. «Es jau iedomājos, ka latviešiem vienalga, ja te kāds somš uzdrīkstējies pieskarties Baltijas jautājumam. Igaunī pateicās nekavējoties, lietuvieši apmēram pēc pusgada. Un nu tagad arī latvieši! Žēl, ka bija jādod solījums par šo traģēdiju klusēt.» Redaktora gandarijums bija tik liels, ka sasveicinoties viņš nepārtraukti runāja, mani nelaižot pie vārda. Tā es aptvēru situāciju un varēju pareizi reaģēt.

Labi sen Pouka savā laikrakstā bija ievietojis rakstu, mudinādams Maskavu domāt par pašnoteikšanās tiesībām Baltijas tautām, jo ne ASV, ne Anglija, ne Vācija (bez tam arī vēl citas valstis) Baltijas valstu inkorporāciju Padomju Savienībā nav atzinušas. Tas Kremlī radījis sašutuma vētru. Padomju vēstnieks Helsinkos vairākkārt asi protestējies, prasot *Uusi Suomi* izdevēju un šefredaktoru saukt pie atbildības. Panākta vienošanās. Ārlietu ministrs Leskinens atvainojies, bet šefredaktors Pouka padomju vēstniecībā izteicis nožēlu par notikušo. Somijas valdība aizliegusi redakcijai turpmāk pieskarties Baltijas valstu problēmām. Tādēļ šefredaktors Pouka bija pārliecībā, ka esmu ieradies no latviešu puses izteikt pateicību. Protams, to es sirsnīgi un ar pārliecinošumu izdarīju gan trimdas, gan apspiestās latviešu tautas vārdā.

Sarunas turpinājumā skārām dažādus tematus. Piemēram, jautāju, vai Somijā būtu iespējams izrādīt filmu, ko tiku gatavojis Lejassaksijas valdības uzdevumā par dalītās Vācijas pierobežas joslas problēmām. Pouka gan šaubījās, bet solījās lietu noskaidrot un dot atbildi ar rakstu. Pēdējais bija pienācis reizē ar Rutas vēstuli.

1973. gada jūlijā Helsinkos

Beidzot Ruta ieradusies Helsinkos. Sagaidīju viņu stacijā. Izkāpusi no vilciena, viņa iesaucās: «Paldies Dievam, atkal brīvībā!» Viesnīcā, izkravājusi koferi, viņa sāka stāstīt. Bijusi arī Rīgas Jūrmalā, Bulduros. Tā kā atcerējusies, ka Jēkabs tur kādreiz dzīvojis, viņa paņēmusi līdzi viņa urnai Stokholmā sauju smilšu — kā sveicienu no dzimtenes. Ruta bija ļoti satraukta, jo, uzturoties Rīgā, viņa gandrīz visu laiku izjutusi Latvijas traģiskās pagātnes slodzi.

Vēlāk, mazliet nomierinājusies, Rūta turpināja savu stāstījumu. Tas bija drūms un bezcerīgs. Beigās viņa atcerējās sarunu ar diviem latviešiem no ASV. Abi bijuši nomākti un satriekti. Atvadoties viens no viņiem teicis: «Prāts saka, ka Latvijas neatkarību vairs nav iespējams atjaunot.» Rūta jautāja, ko es par to domāju. Atbildēju franču filozofa Paskāla vārdiem: «*Le cœur à ses raisons, que le raison ne connaît pas*» (Sirdij ir atziņas, kuras saprāts neaptver).

PASKAIDROJUMI

- 1) Goldmanis — Krievijas Valsts domes loceklis, latviešu strēlnieku bataljonu dibinātājs, Saeimas deputāts.
- 2) J. Zālītis — Krievijas Valsts domes loceklis, latviešu strēlnieku bataljonu dibinātājs, Tautas padomes loceklis. Latvijas pirmais apsardzības ministrs.
- 3) J. Zālītis — apsardzības ministrs.
- 4) Vācu okupācijas laikā latviešu drošības policijas šefs.
- 5) Juridiskās fakultātes pārbaudījumu vieta.
- 6) Veca studentu korporācija.
- 7) *Letas* (Latvijas Telegrāfa aģentūra) redaktora Zvēriņa iesauka.
- 8) Kinoteātris Rīgā.
- 9) Rīgas pašpuikas.
- 10) Jauniešu žargonā ar šo vārdu apzīmēja zināmu Rīgas centra daļu — Elizabetes ielu.
- 11) Alkasars — pils Toledo pilsētā.
- 12) Pazīstamā Rīgas zvēr. adv. Strausmaņa dēls, inž. Strausmanis, austrumietis.
- 13) Baltvācu, kāda angļu kuģniecības uzņēmuma līdzīpašnieka, ģimene.
- 14) Liberta dēls — tolaik students Vācijā.
- 15) Jankavam ar Munteru bija draudzīgas attiecības.
- 16) Pazīstams un Latvijas valstij lojāls baltvācu politiķis.
- 17) Grāmatas autora dzīvokļa saimniece.
- 18) Dziedoņa Ādolfa Kaktiņa dēls, izcils paukotājs.
- 19) *Stud. iur.* un dziedātājs.
- 20) Melnbārde — stud. vienības *Latviete* saviete; Gaile — *Studenta* redaktore, stud. vienības *Ausma* saviete.
- 21) *Jaunāko Ziņu* līdzstrādnieks.
- 22) Ormaņu krogs Tērbatas ielā.
- 23) Pēc otrās krievu okupācijas — F. Gaiļa iela (1990. g. atdots vecais nosaukums).
- 24) Autora ģimenes mājas.
- 25) Valters Krauze — baltvācietis, autora draugs — strādāja restaurācijas darbnīcā.
- 26) Pazīstama Rīgas ķīmiskā tīrītava.
- 27) Tērbatas students, vecās igauņu studentu organizācijas EUS biedrs — 1936. gada vasarā, *Austruma* ielūgts, uzturējās autora lauku mājās Ziedoņos.
- 28) Igauņu students Tērbatā.
- 29) *Letas* ārzemju nodaļas redaktors, bijušais konsuls.
- 30) Autora brālēns — izšķīrās par karavīra karjeru 6. Rīgas kājnieku pulkā.
- 31) Tiesnesis, austrumietis.
- 32) Elmārs Dauge — *Fraternita Lettica* korporācijas biedrs.
- 33) Nikolajs Karps — *stud. iur.*, *Tālavijas* korporācijas biedrs, Dauges brālēns.
- 34) Pirmās šķiras kungu modes veikals Brīvības ielā.
- 35) Kolonna ar pulksteni pilsētas centrā. Iecienīta satikšanās vieta.
- 36) Roberts Jansons — *stud. mech.*, austrumietis, satīriskā žurnāla *Sikspārnis* izdevējs.
- 37) Pazīstama rakstāmlietu lieltirgotava.
- 38) Richards Kronbergs — austrumietis, jaunsaimnieku partijas ģenerālsēkretārs.

- 39) J. Cimmermanis — vēlāk pārdēvējās par Rudumu — Kārļa Ulmaņa sekretārs.
- 40) Valda Skuja — Lauras draudzene kopš Daugavpils skolas laika.
- 41) A. Benjamiņa sieva, abi — Latvijas lielākā laikraksta *Jaunākās Ziņas* izdevēji.
- 42) Elfrīda Pakule — dziedātāja.
- 43) Prof. Konstantīna Čakstes iesauka.
- 44) Pēc otrās krievu okupācijas — Suvorova iela, vācu okupācijas laikā — Pleskavas iela, no 1990. gada — Marijas un Aleksandra Čaka iela.
- 45) Daugavpils pilsētas daļa.
- 46) Visi studenti — austrumieši.
- 47) Jelgavas bankas direktora Kleinberga sieva, tiesneša austrumieša Viktora Kleinberga māte.
- 48) Latvijas ceļojumu biroja nosaukums.
- 49) Kapteinis — inženieris.
- 50) Rīgas apgabaltiesas vicepriekšsēdis.
- 51) Berlīnes un Maskavas vienošanās par savstarpējo attiecību atjaunošanu 1922. gadā.
- 52) Lokarno 1925. gadā noslēgtie Vācijas drošības līgumi ar kaimiņu valstīm.
- 53) 1929. gadā noslēgtajā paktā 50 valstis vienojās politikā nelietot karu kā līdzekli.
- 54) *Valters un Rapa* — pazīstama grāmatnīca pretī Romas viesnīcai.
- 55) Igaunijas armijas virspavēlnieks brīvības karā, ļoti ietekmīga personība Igaunijā.
- 56) Pēc otrās krievu okupācijas — Komunāru bulvāris (1990. g. atdots vecais nosaukums).
- 57) Valsts elektrotehniskā fabrika.
- 58) *Nachbarschaft* — baltvāciešu pamatorganizācija.
- 59) *Fraternitas Rusticana* — Zemnieku savienībai tuva studentu organizācija.
- 60) Kreiso studentu biedrība *Klīns* — dibināta 1921. gadā, slēgta 1934. gadā.
- 61) Berta Pīpiņa — Latviešu sieviešu nacionālās līgas priekšniece, izdevēja, bij. Saeimas deputāte.
- 62) Autora skolasbiedrs pamatskolā.
- 63) Pazīstama pilsēta Septiņkalnē (*Siebenburgen*), Rumānijā.
- 64) Rozens rakstīja libretu Gļinikas patriotiskajai krievu operai *Ivans Susaņins*.
- 65) Cara ģenerālis Rennenkampfs solījās sev nocirst roku, ja viņam neizdotos 1914. gada rudenī iesaistot ar krievu armiju Berlīnē.
- 66) Padomju politiskās uzraudzības iestāde.
- 67) Naciņu vadītāji cits citam neuzticējās. Tādēļ Hitlers vairākās ministrijās atļāva dibināt «uzraudzības iestādes». *AA* tāda bija *Büro von Ribbentrop*, ko vadīja Ribentrops.
- 68) Ukraiņu nacionālistu organizācija.
- 69) Ribentrops bija lielas sekta firmas pārstāvis.
- 70) Pasaulslavens žīdu tautības režisors Vācijā.
- 71) Konrads Ošāns — autora draugs no Daugavpils laikiem, skolotāju institūta absolvents, kadets.
- 72) Ilgos gados izbūvēta nocietinājumu sistēma pret Vāciju.
- 73) Autora paziņa. Daugavpils baltkrievu ģimnāzijas skolotājs.
- 74) Hitlers toreiz ar SS palīdzību likvidēja SA vadību, kā arī nevēlamus politiķus un armijas virsniekus — vairāk nekā 500 cilvēku, pamatodams šo asiņaino izrēķināšanos ar apgalvojumu, ka valsts atradusies apvērsuma priekšvakarā.
- 75) Vācu augstākā mācībiestāde Rīgā.
- 76) Tādu visā Vācijā bija 52 — visas padotas *Promi*.
- 77) Pirmais vijolnieks čigānu orķestrī.
- 78) Ziemā, braukdams uz medībām Latvijā, Hartmanis Lietuvā cieta autokatastrofā.
- 79) Stēgmaņa pēcnācējs padomnieka amatā, pārcelts no Latvijas sūtniecības Prāgā.
- 80) Hallenzē — ezers Grūnevaldes tuvumā.
- 81) Latgalē un Ilūkstes apriņķī latviešus, arī tos, kas nebija luterticīgi, apzīmēja par «luteriem». Kalpone Marija bija i latviete, i luterticīga.
- 82) Vītoliņš krita 1944. gadā Austrumu frontē.
- 83) Jaunais režīms nejutās drošs. Lai aizkavētu sabotāžu un skrejlapu gatavošanu ar rakstāmmašīnām, katrā iestādē un uzņēmumā ik nakti bija jāpaliek kādam dežurantam.
- 84) Lai nodrošinātu jauno kārtību Eiropā un Azijā, Itālija, Vācija un Japāna 1940. gada 27. septembrī slēdza Triju valstu paktu.

- 85) Dzejnieks, Oktobra revolūcijas trubadūrs, jūsmoja savā dzejā par padomju pasi, 1930. gadā nošāvās, nespēdams paciest komunistiskās valsts varmācību.
- 86) Edgars Klauss — dzimis un uzaudzis Rīgā. 1942./43. gadā viņš vairākkārt bija starpnieks vācu un krievu miera slēgšanas mēģinājumos.
- 87) Nacionālsociālistu partijas kancelejas šefs un Hitlera valdības ministrs.
- 88) Dāņu SS vadītāji nākot no tādām aprindām, kas 1918.—1920. gadā palīdzēja igauņiem un latviešiem cīņā pret lieliniekiem.

SAĪSINĀJUMI

- AA* — *Auswärtiges Amt* (Vācijas Ārlietu ministrija).
- AP* — *Associated Press*.
apm. — apmēram.
- Arl. min. — Latvijas Ārlietu ministrija.
- art. — artilērija.
- ASV — Amerikas Savienotās Valstis.
- bat. — bataljons.
- bij. — bijušais.
- ČTK — Čehoslovākijas Telegrāfa aģentūra.
- dept. — departaments.
- dipl. — diplomāts.
- dir. — direktors.
- div. — divīzija.
- DNB* — *Deutsches Nachrichtenbüro* (Vācu ziņu birojs).
- Domei* — Japāņu ziņu aģentūra.
- Elta* — Lietuvas Telegrāfa aģentūra.
- Eta* — Igaunijas Telegrāfa aģentūra.
- ģen. — ģenerālis.
- Havas* — Francijas ziņu aģentūra.
- iedz. — iedzīvotāji.
- inž. — inženieris.
- kājn. — kājnieks.
- kapt. — kapteinis.
- komand. — komandieris.
- Latg. — Latgale.
- latv. — latviešu.
- LCP — Latviešu Centrālā padome.
- LCK — Latviešu Centrālā komiteja.
- Leta* — Latvijas Telegrāfa aģentūra.
- LSK — Latvijas Sarkanais Krusts.
- LU — Latvijas Universitāte.
- maj. — majors.
- min. — ministrija, ministrs.
- nac. — nacionāls.
- NSDAP — Nacionālsociālistiskā vācu strādnieku partija.
- naciķi — NSDAP partijas biedri.
- nod. — nodaļa.
- org. — organizācija.
- Pad. Sav. — Padomju Savienība.
- pulkv. — pulkvedis.
- pltn. — pulkvežleitnants.
- priekšs. — priekšsēdis.
- priekšn. — priekšnieks.
- Promi* — *Reichsministerium für Volksaufklärung und Propaganda* (Vācijas Propagandas ministrija).
- RM — *Reichsmark* (Vācijas naudas vienība).
- vltn. — virsleitnants.
- zv. — zvērinātais.

HITLERA NOZIEDZĪGAIS NODOMS

Pēc nesekmīgā apvērsuma Minchenē (1923. gadā) Hitlers cietumā sarakstīja savu programmatisko grāmatu *Mein Kampf (Mana cīņa)*, kurā viņš atklāja savus agresīvos ārpolitiskos mērķus. Attiecībā uz Baltijas valstīm tajā atrodamas šādas norādes.

«Nacionālsociālistiem jāapvieno visi spēki, kas mūsu tautai varētu pavērt ceļu uz tai nepieciešamo dzīvestelpu.»

(728. lpp. 1942. g. izd.; 640. lpp. 1926. g. izd.)

«Ja mēs šodien Eiropā runājam par jauno zemi (dzīvestelpu), tad mēs pirmām kārtām domājam Krieviju un tās nomaļu valstis.»

(742. lpp. 1942. g. izd.; 681. lpp. 1926. g. izd.)

«Mūsu ārpolitikai drīkst būt tikai viens vienīgs mērķis — Austrumu politika, kuras pamatā ir mūsu tautai nepieciešamās zemes iegūšanas centieni.»

(752. lpp. 1942. g. izd.; 698. lpp. 1926. g. izd.)

NOZĪMĪGS NIRNBERGAS TIESAS DOKUMENTS

Vācu okupācijas laikā izbrīnu un nesaprašanu izraisīja vācu augstāko ierēdņu neziņa un pretrunīgā nostāja sakarā ar Latvijas valsts nākotni, kā arī viņu vienaldzīgā un divkosīgā izturēšanās pret latviešiem. Pārsteidza arī fakts, ka vācu pārvaldei trūka vadlīniju; tas pavēra ceļu patvaļai, birokrātikam idiotismam un noziedzīgai rīcībai. Kāpēc tā bija un ar kādām — toreiz vēl nezināmām — grūtībām nācās cīnīties latviešu pašpārvaldes, leģiona un sabiedrisko organizāciju vadošajām amatpersonām, izskaidro t. s. Bormaņa protokols, kas 1946. gadā kļuva zināms atklātībai, kad Nirnbergas Starptautiskā kara tribunāla tiesas procesā tiesāja vācu kara noziedzniekus. Šis dokuments atklāja šādus faktus.

1941. gada 16. jūlijā Vadoņa galvenajā mitnē notika viena no slepenākajām sanāksmēm nacionālsociālistu valdīšanas laikā. Tā bija tik slepena, ka tajā nedrīkstēja piedalīties nedz uzticīgais Hitlera adjutants, nedz zvērinātā stenogrāfiste. Vadonis bija aicinājis pie sevis maršalu Geringu, ministru Rozenbergu, vācu bruņoto spēku virspavēlnieku Keitelu, Valsts kancelejas šefu Lammersu un nacionālsociālistu partijas kancelejas vadītāju Bormani, kas šo apspriedi arī protokolēja, — tādēļ tiesa šo dokumentu nodēvēja par «Bormaņa protokolu». Apspriedes lēmumus neviens nedrīkstēja izpaust, taču sanāksmes dalībniekiem bija jācēnšas tos īstenot. Slepenība tika ievērota, un tā nedz armijas komandieri, nedz valsts un ģenerālkomisāri, nedz arī pārējie ministri (piem., Gebelss, Funks u. c.) neuzzināja, kas šajā 16. jūlijā sanāksmē Vadoņa galvenajā mitnē tika pārrunāts.

Pirmo militāro panākumu reibonī Hitlers saredzēja izdevību īstenot savu slimīgās fantāzijas senseno sapni par vācu tautas «dzīvestelpas paplašināšanu» un Vācijas hegemonijas stiprināšanu uz

Austrumeiropas valstu neatkarības lēses. Šinī slepenajā sanāksmē Hitlers norādīja, kā jāved karš pret Padomju Savienību, atklāja savus nodomus attiecībā uz iekarojamajām teritorijām ne tikvien Padomju Savienībā, bet arī Polijā, Baltijā un Balkānos un paskaidroja, kā jārikojas ar šo teritoriju iedzīvotājiem.

1940. gada vasaras nogalē Hitlers vēl runāja par Baltijas valstu federāciju, turpretī 1941. gada apspriedē runa jau bija par Baltijas pievienošanu Vācijai un šīs teritorijas iedzīvotāju daļēju pārvācošanu.

Interesants ir šāds Hitlera rīkojums: «Lai uzturētu vācu kundzību, neviens rietumos no Urāliem — izņemot vāciešus — nedrīkst turēt ieroci rokās. Šis pamatnoteikums jāievēro arī visiem maniem pēcnācējiem.»

3. pielikums

BIEŽĀK PIEMINĒTO PERSONU LIKTEŅI

Autora piebilde. Publikācija ir dienasgrāmatas pieraksti. Tanī minētie cilvēki veido divas lielas grupas. Pirmkārt, tur ir gluži privāti ļaudis, kurus autoram gadījies sastapt. Otrkārt, tur ir sabiedrībā un politiskajā laukā plaši pazīstamas personas. Īpašs personu rādītājs nav sakārtots tāpēc, ka privātās personas šādā rādītājā neiederētos, kamēr par pazīstamiem sabiedrības darbiniekiem un valstsvīriem informācija viegli iegūstama citur. Personu rādītāja vietā tādēļ sniegta dažas ziņas par cilvēkiem, kam pierakstos īpaša loma.

Aichers Rūdolfs — žurnālists, precējies ar latviešu aktrisi Anniju Simsoni; pēc nepārbaudītām ziņām, karam beidzoties, abi dzīvojuši Rietumvācijā, tad Anglijā. Annijas Simsones māsa izdevēja Emīlija Benjamiņa mirusi izsūtījumā Sibīrijā 1941. gadā.

Albrechts — vācu armijas kapteinis; krita 1945. gada pavasarī Berlīnē.

Bērziņš Richards (rakstnieks Richards Valdess) — Latvijas Telegrāfa (*Leta*) aģentūras direktors; miris 1942. gadā izsūtījumā.

Bricis Jūlijs — lauksaimniecības atašejs Latvijas sūtniecībā Berlīnē; vācu okupācijas laikā noslēcis (nenoskaidrotos apstākļos).

Čakste Konstantīns (*Austrumā* saukts Tuntāns) — tiesībnieks, LU profesors. Vācu okupācijas laikā aktīvi darbojās pretestības kustībā, vadīdams LCP (Latvijas Centrālo padomi). 1944. gada vasarā apcietināts; mira 1945. gada ziemā Štuthofas koncentrācijas nometnes iemītnieku pārgājienā.

Dauge Elmārs — tiesībnieks; beidza studijas Rietumvācijā; dzīvo Diseldorfā.

Ērfūra Manona — Berlīnes Valsts operas solodejotāja; 1947. gadā atgriezās savā dzimtenē, Prāgā.

Jankavs Visvaldis — Latvijas Ārlietu ministrijas preses nodaļas redaktors un žurnālists; komunistu okupācijas laikā pretestības kustībā. Pēdējo reizi redzēts 1941. gada maija sākumā Rīgā, tad bez vēsts pazudis; tā kā krievi 1941. gadā vairākkārt interesējušies par viņa dzīvesvietu, domā, ka viņš miris NKVD cietumā.

Kaktiņš Zīgurd — dziedoņa Ādolfa Kaktiņa dēls; 1941. gadā opozīcijas darbībā pret krievu okupantiem, 1941. gada pavasarī piedalījies cīņā pret sarkanarmiešiem pie Lielupes tilta; vēlāk izmeklēšanas tiesnesis Jelgavā; 1944. gadā iesaukts vācu gaisa spēku vienībā; ievainots; 1945. gada rudenī atbrīvots no sabiedroto gūsta; 1950. gadā izceļoja uz ASV; piedalījās latviešu sabiedriskajā darbā un sportā; izcils paukotājs; miris Bostonā 1976. gadā.

Kalniņš Vilis — Latvijas Ārlietu ministrijas ierēdnis; pirmais sekretārs Latvijas sūtniecībā Berlīnē; pēc nepārbaudītām ziņām, miris izsūtījumā.

Krāmere (Bernandi) Erna — pēc kara atvēra Hamburgā deju skolu un modes salonu; mirusi 1970. gadā.

- Krieviņš Edgars** — divreizējs Latvijas sūtnis Vācijā un Holandē, dzīvoja pēc kara ar nelielu pārtraukumu Rietumvācijā. Kaut gan viņš lieliski pārzināja Rietumeiropas politiskos un saimnieciskos jautājumus un ļoti pareizi paredzēja pēckara politisko attīstību, viņu neiesaistīja trimdas vadībā; dzīvoja — cittautiešu un bijušo ārzemju kolēģu cienīts — savrup Konstancē, kur arī miris 1971. gadā.
- Kronika Jākobs** — dāņu žurnālists, pēc kara darbojās Bonnā. Bija dāņu un norvēģu laikrakstu pārstāvis. Dzīvo Ziemeļvācijā.
- Krūkle Elza** — sekretāre Latvijas sūtniecībā Berlīnē; pēc kara strādāja kādā lielā vācu firmā par darbvedi; 1951. gadā izceļoja uz ASV; mirusi Mineapolē.
- Laura** — ar ģimeni pēc kara kādu laiku dzīvoja Austrijā, tad izceļoja uz Kanādu.
- Livickis Mikola** — ukraiņis, žurnālists; pēc kara dzīvoja Rietumvācijā; bijušais ukraiņu trimdas prezidents; 1980. gadā izceļoja uz ASV. Miris emigrācijā.
- Marvē Haralds** — pltn., Latvijas meistars šaušanas sportā. Kara laikā darbojās Austrumu frontes Ziemeļu sektorā par vācu armijas pretizlūkošanas dienesta virsnieku; 1945. gadā Liepājā, Kurzemes katlā, vācu armijas pretizlūkošanas dienesta vadītājs; konflikts ar SD vadību sakarā ar latviešu interešu aizstāvēšanu; līdz 1957. gadam gūstā Sibīrijā; pēc tam Rietumvācijā aktīvi iesaistījās šaušanas sporta organizācijā, apmācot jauno šaušanas sportistu paaudzi; miris Hannoverē.
- Munters Vilhelms** — Latvijas ārlietu ministrs; drīz pēc Latvijas okupācijas viņu ar sievu deportēja uz Padomju Savienību, kur viņš (līdzīgi ģen. Balodim) pavadīja vairākus gadus ieslodzījumā; pēc atbrīvošanas darbojās kādu laiku Krievijā; saņēmis attiecīgu atļauju, atgriezās Rīgā (tāpat kā ģen. Balodis); te vēlreiz pievērsa sev uzmanību, publicēdams apsūdzības, kas bija vērstas pret Latvijas bijušajiem diplomātiem, lai izpelnītos komunistu labvēlību, viņš (tāpat kā ģen. Balodis) miris un apglabāts Rīgā.
- Norna Ada, Dr.** — somu žurnāliste; pēc kara strādāja par korespondenti somu, austriešu un itāliešu laikrakstos; dzīvo Itālijā, Milānā.
- Plensners Aleksandrs** — pulkv. un publicists; kara laikā latviešu leģiona ģenerālspekācijas štāba priekšnieks; īsu laiku Imantas pulka komandieris; pēc domstarpībām ar vācu vadību piekōmandēts ģen. Bangerskim; pēc kara darbojās Vācijā un Zviedrijā bēgļu organizācijās, kā arī žurnālistikas un rakstniecības laukā; miris Zviedrijā 1984. gadā.
- Rāmans Habiburs** — indiešu žurnālists. Autors satika viņu 1945. gada jūnijā, īsi pirms viņa apcietināšanas. Angļi Rāmanu meklēja, jo otrā pasaules kara laikā viņš bija indiešu nacionālās kustības vadītāja Bozes pārstāvis Berlīnē.
- Renāte** — kļuva viena no pazīstamākajām Rietumvācijas skatuves māksliniecēm; nesen mirusi.
- Rollers** — ieroču SS majors, 1945. gada martā Karaļaučos, būdams smagi ievainots, nošāvās.
- Smite Lidija** — pazīstama Rīgas deju skolotāja; 50. gadu vidū ieradās Hannoverē; policijas pratināšanā atzinās, ka darbojusies ilgu gadu kādas lielvalsts uzdevumā, bet neminēja šo lielvalsti vārdā; 1945. gadā krievi viņu Vācijā apcietinājuši; 1946. gadā Berlīnē atvērusi kosmētikas salonu. Pazuda no Hannoveres nezināmā virzienā.
- Stachivs** — viens no ukraiņu emigrācijas vadītājiem; pēc kara ļoti aktīvi darbojās pretkomunistiskajā kustībā Rietumeiropā; miris Vācijā.
- Stēgmanis Artūrs** — Latvijas Ārlietu ministrijas politiskā departamenta direktors; viņa sieva bija ģen. Baloža sievas labākā draudzene; svešvalodu skolotājs Krievijā un Latvijā.
- Šellenbergs Valters (Schellenberg Walter)** — SS ģenerālis. Pēc 1944. gada jūlija sazvērestības iecelts par Vācijas izlūkošanas dienesta šefu; šo amatu viņš izmantoja, lai uzņemtu sakarus ar sabiedrotajiem; viņš daudzus ārzemniekus izglāba no nāves; mira Turīnā (Itālijā), tiklīdz bija pabeidzis savas darbības aprakstu.
- Šmits Pauls** — Vācijas Ārlietu ministrijas preses nodaļas vadītājs; daudziem ārzemju žurnālistiem par pārsteigumu, viņš pēc īsa bezdarbības posma kļuva par populāru Rietumvācijas rakstnieku.
- Teils Fricis Fridrihs** — *Dr. med.* un žurnālists; 1944. gada jūlija apvērsuma laikā atradās Berlīnē, Ārlietu ministrijā, gatavojot jaunās vācu valdības uzsaukumu, kas viņam kā jaunās valdības preses šefam būtu bijis jānolasa radiofonā; uzzinājis, ka atentāts pret Hitleru nav izdevies, viņš ar rumāņu lidmašīnu aizlidoja uz Bukaresti. Tiklīdz krievi ieņēma Rumāniju, viņu apcietināja un līdz 1956. gadam turēja pieķēdētu kādā pazemes cietumā Bukarestes tuvumā;

- atgriezies Rietumberlīnē, viņš divus gadus darbojās publicistikā; 1959. gadā nopirka Ženēvas ezera piekrastē nelielu namu, kur arī nomira.
- Tidke Jākobs** — populārs vācu aktieris; naciņu laikā palīdzēja vajātajiem; vēl 1953./54. gada sezonā viņš guva lielus panākumus kā teātra aktieris.
- Viņgrabs Juris** — Latvijas sūtniecības padomnieks Berlīnē; Baigajā gadā atgriezās Rīgā, kur darbojās LU kā mācībspēks; pēc kara Austrumeiropas vēstures lietpratējs Rietumvācijā; miris Getingenē.
- Volke Eduards** — skroderis, krita Berlīnē 1945. gada pavasarī.
- Zemmels Verners** — farmaceits, pretestības kustības dalībnieks Baigajā gadā. Pēc kara dzīvoja Ziemeļvācijā. Vēlāk pārcēlās uz Dienvidvāciju, kur Pāzīgā pārņēma aptieku.
- Zichmanis Manfreds** — jurists un publicists; 1944. gada rudenī Rīgā apcietināts, viņš nokļuva Neiangamas koncentrācijas nometnē; 1945. gadā viņu pusdzīvu atbrīvoja; tagad dzīvo Kanādā, kur nodarbojas ar publicistiku un latviešu filatēliju. Manfreds ir izcilā latviešu grāmatu izdevēja Kārļa Jēkaba Zichmaņa (1847—1915) mazdēls. Sava vectēva piemiņai viņš 1995. gadā Toronto izdevis monogrāfiju.

PĒCVĀRDS

Tā nu ir pagātne.

Pēc grāmatā aprakstītajiem notikumiem E. Treigutam nāca vēl daudzi spraigas darbības gadi. Daudz prasmes un zināšanu vajadzēja Latvijas sūtniecības padomnieka darbā tanīs gados, kad Latvijas neatkarība likās tāls sapnis. Tagad E. Treiguts ar kundzi Rutu (kas savu mūžu veltījusi skolotājas darbam) dzīvo Hannoverē un brīžos, kad viņu nemoka grūti paciešamās muguras sāpes (Rīgas čekas zvērību pēdas), radio ziņās seko pasaules notikumiem. Redzei pasliktinoties, viņš jau pirms pāris gadiem pārstājis rakstīt politiskos apskatus un analīzes, bet sarunās un vēstulēs vēl aizvien ir aktīvs politisko domu risinātājs.

Visam cauri vijas pagājušo dienu atmiņas.

Jā, atmiņas mums joprojām ir dzīvas. Mēs abi bijām pasaulvēsturisko notikumu degpunktos — redzējām tos, kas griež vēstures ratu, vērtējām, ziņojām. E. Treiguts bija viens no tiem cilvēkiem, kas notiekošo saprata dziļāk un nākotnē raudzījās skaidrāk un tālāk nekā ļaužu — arī žurnālistu — vairums.

Savu grāmatu E. Treiguts rakstīja, balstoties uz dienasgrāmatām un atmiņām, bet tagad dažus notikumus precīzē pēdējos gados atrastie arhīvu dokumenti.

Vispirms par prestižu, ko E. Treiguts bija iemantojis Berlīnē.

Kad E. Treiguts 1940. gada augusta sākumā pēkšņi atgriezās Rīgā, kas jau bija padomju varā, 6. augustā no Berlīnes uz Rīgu tika nosūtīta šifrēta telegramma Vācijas sūtnim. To bija parakstījis Vācijas Ārlietu ministrijas preses nodaļas vadītājs un ministrijas spikers Šmits. Pēc ziņām par E. Treiguta atgriešanos Rīgā un par viņa tēva arestu tālāk teikts: «Ja tur [tas ir, aresta lietā] piemērotā formā varētu ko darīt, es sniedzu informācijai šādas ziņas: Treiguts šeit ir izcili strādājis. Pēc Mēmeles [Klaipēdas] atkalpievienošanas viņš dabūja interviju ar Reicha ārlietu ministru, kura toreiz ieguva ļoti lielu ievērību. Ārzemju žurnālistu aprindās bija zināms, ka viņam ir labas attiecības ar preses nodaļu.»

Lasītājam var likties nesaprotami, kāpēc E. Treigutu pēc šādas atzinības vēlāk Vācijā sāka vajāt slepenais drošības dienests — gestapo. Šā dienesta arhīvā atrasts kāds nedatēts to personu saraksts, kuras jāievieto koncentrācijas nometnē, un daudzu citu uzvārdu vidū ir arī Treiguts (Treugut).

E. Treiguts bija noskaņots pret nacionālsociālismu un nacistisko valsts varu, bet tas bija zināms tikai viņa tuvākajiem draugiem. Sabiedrībā, protams, viņš nepauda savus īstos uzskatus. Acīmredzot kāds tuvāko aprindu cilvēks bija viņu nodevis. Minējumus par to lasām arī vienā no pēdējām grāmatas nodaļām. Arhīva ziņas

Treiguts *Kouis* K

Entziffertes Telegramm (Geb.Ch.Verf.)

<i>Ausgang</i>	ang aus Berlin	den	7. August	1940	1 Uhr 54 Min.
<i>Ankunft</i>	unft in Riga	den	7. August	1940	2 Uhr 10 Min.

Diplogeria

327 vom 6. August 1940. Riga

Für Missionschef persönlich.

Presseattaché Treiguts ist gestern Abend auf ~~Auf~~forderung zurückgekehrt. Wie er mitteilte, hat er nicht die Absicht zurückzugehen, fühlt sich aber durch die Tatsache, dass sein Vater als Geisel verhaftet wurde, gezwungen. Sollte sich dort in geeigneter Form etwas tun lassen, so gebe ich folgende Tatsachen an die Hand: Treiguts hat hier immer ausgezeichnet gearbeitet. Bekam anlässlich der Rückgliederung Kemels ein damals sehr beachtetes Interview vom Reichsaussenminister. Seine guten Beziehungen zur Presseabteilung des Auswärtigen Amts waren hier in Auslandsjournalistenkreisen bekannt.

Schmidt

Vācijas Ārlietu ministrijas preses šefa Šmita telegramma Vācijas sūtnim Rīgā 1940. gada 6. augustā.

šos minējumus apstiprina. Žurnālists O. B., pastāvīgs Latvijas sūtniecības apmeklētājs Berlīnē, šo rindu autora tuvs redakcijas kolēģis pirms kara, bija saistījies ar vācu slepeno dienestu. Politiski tuvredzīgs, pēc rakstura avantūristisks, viņš ielaidās vēl citā riskantā spēlē: kļuva slepenais ziņotājs arī Maskavai. Par šo dubultspēli pēdējos gados rakstīts arī krievu apcerējumos par otro pasaules karu.

Tagad tās ir atmiņas, bet sāpīgas atmiņas.

Enerģisks žurnālists un diplomāts, apbrīnojami aktīvs un zinīgs visos darbalaukos, kuros viņu ievirzīja liktenis, Ernests Treiguts personiskās attiecībās ar cilvēkiem tomēr bija kautrīgs un atturīgs. Ar to lielā mērā izskaidrojams, kāpēc viņš daudzus

Personen, die einem Zwangsarbeitslager einzuweisen wären

KC-nometne 16 T

1.	Anschewitz, Irina	Stenotypistin	4.2.1917	Petersburg
2.	Aschmann ^{is} , Franz	Student (Rtoms?)	13.7.1914	Riga
3.	Auterhoff, Harry	Apotheker	1.8.1915	Dorpat
4.	Baische, Alexander	Fabrikant	4.4.1901	Riga
5.	Baische, Eugen	Kfm.	2.11.1897	Riga
6.	Bürmann, Helmuth		15.5.1892	Riga
7.	Fufajew, Johann	Kfm.	22.3.1904	Libau
8.	Grandowsky, Leon	Kfm.	19.8.1892	Mitau
9.	Grünberg, Boris	Dipl.Ing.	22.8.1900	Walk
10.	Hamrich, Ludwig	Kfm.	6.8.1894	Sausen
11.	Henck, Paul (3 Personen)	Fischer	3.11.1904	Riga
12.	Horst, Alfred		22.6.1901	Hirschendorf
13.	v. Hovard, Heinz	Beamter	7.9.1915	Nakudowo
14.	Karfeldt, Kurt-Harry	Kfm.	9.5.1911	Reval
15.	Maschken, Johann	Ing.	23.10.1893	Riga
16.	Kleinhoff, Johann	Kfm.	8.9.1875	Sahten
17.	Korths, René	Züchter	28.5.1908	Tarvast
18.	Kreet, Elisabeth	Verkäuferin	29.8.1901	Windau
19.	Kullmann geb. Kirsis	Weberin	21.1.1910	Goldingen
20.	Lieping, Robert		2.9.1890	Irmalau
21.	Malzewitsch, Johann	Büroangest.	17.3.1915	Dünaburg
22.	Markau, Franz		25.8.1897	Talsen
23.	Meyer, Wassili	Kinobesitzer	1.7.1905	Riga
24.	Pajo, Franz	Dipl.Ing.	22.5.1893	Libau
25.	Polakowitsch, Miroslaw	Lehrling	25.8.1921	Zlin/Mahren
26.	Reinhold, René	Schüler	23.9.1923	Reval
27.	Riebert, Theodor	Kfm.	23.5.1899	Riga
28.	Rosenfeldt, Herbert	Direktor	24.2.1888	Arensburg
29.	Sebulke, Karl		21.8.1922	Pernau
30.	Steinert, Walfried.	Graveur	3.9.1895	Doblen
31.	Stoltz, Adolf	Juwelier	10.8.1905	Kirchholm
32.	Talbre, Georg	Rechtsanwalt	16.5.1902	Dorpat
33.	Taube, Leopold	Bankdirektor	12.5.1885	Kalleten
34.	Tiltin ^g , Arthur	Kontrolleur	3.8.1897	Wenden
35.	Treugut, Ernst		19.7.1911	Riga
36.	Treumann, Karl	Geschäftsinhaber	25.7.1890	Riga
37.	Wichert, Wilhelm	Kfm.	10.6.1905	Frauenburg

Gestapo archivā atrastais saraksts ar koncentrācijas nometnē ievietojamo personu uzvārdiem. Viņu vidū ir arī Ernests Treiguts.

PASAULES BRĪVO LATVIEŠU APVIENĪBAS
KULTŪRAS FONDA

KR. BARONA PRĒMIJA

PIEŠKIRTA

FONDA VALDES 1991. gada 12. oktobra SĒDĒ

Ernestam Treigutam

PAR ĪPAŠIEM SASNIEGUMIEM -

atmiņu krājumu „Latvieši, karš ir sācies!”

1991. gada 18. novembrī

T. Bērziņš
KULTŪRAS FONDA VALDES PRIEKŠSĒDIS

A. A. A. A.
KULTŪRAS FONDA VALDES PRIEKŠSĒŽA V.

gadus vilcinājās ar savu dienasgrāmatu ierakstu un atmiņu publicēšanu: tās skāra arī viņa personisko dzīvi. Un tikai tad, kad daži laikabiedri un bijušie kolēģi, kas izlasīja Treiguta manuskriptu, mudināja nekavēties ar grāmatas izdošanu, viņš nodeva manuskriptu apgādam. Ne tikai autoram, bet arī lasītājiem ir svarīga

pulkveža A. Plensnera atsauksme: tas bija E. Treiguta tuvs kolēģis Berlīnes sūtniecībā, ar ko viņš bieži apspriedās; ja bijušais militārais atašejs atzina E. Treiguta piezīmes par autentiskiem laikmeta dokumentiem, tad arī lasītājiem — viņu vidū vēsturniekiem — nevar rasties šaubas.

E. Treiguta grāmatas pirmais izdevums (1990) izraisīja dzīvu atbalsi ārzemju latviešos. Pasaules brīvo latviešu apvienības Kultūras fonds 1991. gada 18. novembrī apbalvoja autoru ar Krišjāņa Barona prēmiju.

E. Treiguta lielais gandarījums ir tas, ka viņa grāmata tagad iznāk arī Latvijā.

Kādā vēstulē E. Treiguts raksta, ka viņa nolūks ir bijis ar šīs grāmatas palīdzību iepazīstināt jauno paaudzi ar notikumiem, kas traģiski skāra mūsu valsts likteni. Lielākā daļa jauniešu (un ne tikai jauniešu, bet arī vidējās paaudzes ļaužu) par šiem notikumiem nezina neko vai arī zina dažus faktus greizā — padomju — atspoguļojumā. Taču šīs grāmatas nozīme ir lielāka: tas ir vēstures notikumu līdzgaitnieka sniegts svarīgu materiālu krājums latviešu žurnālistikas vēsturei un reizē arī diplomātijas vēstures paraugstunda. Pēc autora domām, Latvijas ārpolitikā pēdējos gados bijušas vairākas kļūdas, un viens no šo kļūdu cēloņiem ir vēstures nezināšana. Kādā no iepriekšējo gadu ārpolitiskajiem apskatiem (1994. gada aprīlī) E. Treiguts raksta:

«Latvijas diplomātiem vispirms ir jāizprot un jāievēro mūsu divu prezidentu vērtīgie ārpolitisko padomu komplekti. Jāņa Čakstes: «Lielvalstis īsteno vienīgi savu interešu politiku», «mazajām tautām jādome nacionāli, izvairoties no bīstamā šovinisma» un «ārpolitikā Baltijas valstīm jārunā viena valoda, jo tās vieno viņu likteņu kopība un pagātne.» Kārļa Ulmaņa: «Jākalpo vienīgi Latvijas interesēm un jāzina Latvijas vēsture.»

Konstantīns Karulis

SATURS

Par laikmetu, autoru un viņa grāmatu. <i>K. Karulis</i>	5
Ievadam	7
Iepazīstināšana ar grāmatas autoru	9

LATVIJĀ

Patīkama rudens diena Rīgā	13
Raksturi, personības un uzskati	15
Drauga Jankava raksts rada Ulmaņa izbrīnu	23
Smieklīgi pārmetumi grafikim Vidbergam	25
Latgales problēmas	34
Mūsu ienaidnieku izdarības 18. novembrī	37
Latvijai draud izolācija	43
Baigas nojautas svētvakarā	50
Baltija — telpa bez tautas	54
Pēc koncerta liktenīgs pārsteigums	56
Godasardzē pie prezidenta Čakstes kapa	59
Gatavošanās ceļam uz Vāciju	62

VĀCIJĀ

Mana darba kavēkļi	67
Uzskatu atšķirības Baltijas valstu sūtniecībās Berlīnē	74
«Dodiet man četrus gadus laika!»	81
Negaidot uzzinu sensāciju	88
Spēku pārgrupēšanās	95
Vācu aģenti fabricē baumas par Munteru	100
Mans labvēlis — Gēringa draugs	109
Berlīne nedomā iet Rīgai palīgā pret Maskavu	119
14. jūlija svinības Francijas vēstniecībā	122
Notikumiem bagāts posms	128
«Mums abiem ir nepateicīgs uzdevums»	135
Hitlera un Musolīni draudzība	143
Reitera kora triumfs Vācijā	151
Vai Munteram vajadzēja precēt latvieti?	157
Sveču balle <i>Esplanādes</i> viesnīcā	161
Kāpēc Polija atbalsta Austrijas pievienošanu Vācijai	166
Ulmaņa runa rada Berlīnē uztraukumu	171
Vācu virsnieki spriež par Hitlera apcietināšanu	180
Plensneram un man valdības uzdevumā jābrauc uz Prāgu	182
Miklaina slepkavība	185

Ikdienas darbs sūtniecībā	191
«Steidzies ziņot šo Hitlera ieceri savam šefam!»	197
Gadumija Rīgas—Berlīnes ātrvilcienā	206
Maskavas draudi	211
Hitlera pateicība Latvijas valdībai un neuzbrukšanas pakta piedāvājums	216
Zāra Leandere piedzīvo vilšanos	222
Divas stundas pie Ribentropa	225
Igaunijas sūtņa Tofera uzskati	231
Hitlera un Muntera saruna	235
Londonā apspriež Baltijas valstu nostāju	241
Vāciešu sarunas ar angļiem varētu novērst karu	248
Briest Vācijas un Polijas konflikts	254
23. augusta nodevība	259
«Lūdziet Dievu, lai tas nebūtu mūsu gala sākums!»	271
Vācu prese attaisno krievu iebrukumu Polijā	282
Saruna ar Gēringu padomju vēstniecībā	289
Pēdējie valstssvētki Latvijas sūtniecībā Berlīnē	293
Vīpurī krituši	295
Tikai vācieši un krievi nepiecēlās	297
Sūtniecības pēdējās dienas	302
Ko darīt?	315

BAIGAIS GADS

Atgriešanās Rīgā	318
«Parakstiet, tad viss būs labi!»	328
Ar Staļinu uz pleciem Uzvaras laukumā	333
Čekas varā	336
Kā izturēties, ja ieradīsies vācieši	342
Mana glābēja — latviešu komuniste	347
Šķiršanās no dzimtenes	351

ATKAL VĀCIJĀ

Gestapo ēnā	353
Nepatīkama ziņa no Stokholmas	364
«Latvieši, karš ir sācies!»	366
Vācu virsnieki par Latvijas neatkarību	369
Staļina dēls pareģo tēva uzvaru	374
Nesaskaņas ar somu virsniekiem	386
Pie Himlera mīluļa ģen. Šellenberga	390
Priekšdarbi Gebelsa neparastajai deklarācijai	395
Nāve saulainā dienā	400
Radioraidījums «Staļina sapnis»	403
Arī Vlasova krievi tīko pēc Baltijas	405
Man jābrauc komandējumā uz Rīgu, Tallinu un Kauņu	408
Trauksmainas dienas	414
Pēdējais 18. novembra raidījums	418
Man krematorijā jāzog sievas urna	420
Folksšturma rindās	424
Kur paliek ģenerālis Bangerskis?	430
Ģenerāļa Bangerska uzruna latviešu tautai	434

Beigu sākums	435
Karš beidzies — angļu pulkvedis runā latviski	439

SKATS ATBLĀZMĀ

Palīdziet mums atvairīt komunismu!	441
Savrupceļa gājējs	443
Tikšanās ar Valdmani	444
Nožēlojamas nesaskaņas	445
Krievu nodoma izjaukšana	446
Uzzinu, kas mani denuncējis	448
Krievi iznīcina Reitera kora piemiņu	449
Izskaņa	450
Paskaidrojumi	454
Saīsinājumi	456
1. pielikums	457
2. pielikums	457
3. pielikums	458
Pēcvārds. <i>K. Karulis</i>	461

432	Latvian album	191
433	Kārt pasākums — arīgu pūķu un pūķu pasākums	197
	Latvian album	197
	Latvian album	197
441	Latvian album	112
442	Latvian album	412
443	Latvian album	222
444	Latvian album	222
445	Latvian album	222
446	Latvian album	222
447	Latvian album	222
448	Latvian album	222
449	Latvian album	222
450	Latvian album	222
451	Latvian album	222
452	Latvian album	222
453	Latvian album	222
454	Latvian album	222
455	Latvian album	222
456	Latvian album	222
457	Latvian album	222
458	Latvian album	222
459	Latvian album	222
460	Latvian album	222
461	Latvian album	222
462	Latvian album	222
463	Latvian album	222
464	Latvian album	222
465	Latvian album	222
466	Latvian album	222
467	Latvian album	222
468	Latvian album	222
469	Latvian album	222
470	Latvian album	222
471	Latvian album	222
472	Latvian album	222
473	Latvian album	222
474	Latvian album	222
475	Latvian album	222
476	Latvian album	222
477	Latvian album	222
478	Latvian album	222
479	Latvian album	222
480	Latvian album	222
481	Latvian album	222
482	Latvian album	222
483	Latvian album	222
484	Latvian album	222
485	Latvian album	222
486	Latvian album	222
487	Latvian album	222
488	Latvian album	222
489	Latvian album	222
490	Latvian album	222
491	Latvian album	222
492	Latvian album	222
493	Latvian album	222
494	Latvian album	222
495	Latvian album	222
496	Latvian album	222
497	Latvian album	222
498	Latvian album	222
499	Latvian album	222
500	Latvian album	222
501	Latvian album	222
502	Latvian album	222
503	Latvian album	222
504	Latvian album	222
505	Latvian album	222
506	Latvian album	222
507	Latvian album	222
508	Latvian album	222
509	Latvian album	222
510	Latvian album	222
511	Latvian album	222
512	Latvian album	222
513	Latvian album	222
514	Latvian album	222
515	Latvian album	222

ERNESTS TREIGUTS-TĀLE
LATVIANS, WAR HAS BEGUN!
 Reminiscences on Fatal Years

Preface and afterword by *K. Karulis*
 «Zinātne» Publishers
 Riga 1996
 In Latvian

432	Latvian album	191
433	Kārt pasākums — arīgu pūķu un pūķu pasākums	197
	Latvian album	197
	Latvian album	197
441	Latvian album	112
442	Latvian album	412
443	Latvian album	222
444	Latvian album	222
445	Latvian album	222
446	Latvian album	222
447	Latvian album	222
448	Latvian album	222
449	Latvian album	222
450	Latvian album	222
451	Latvian album	222
452	Latvian album	222
453	Latvian album	222
454	Latvian album	222
455	Latvian album	222
456	Latvian album	222
457	Latvian album	222
458	Latvian album	222
459	Latvian album	222
460	Latvian album	222
461	Latvian album	222
462	Latvian album	222
463	Latvian album	222
464	Latvian album	222
465	Latvian album	222
466	Latvian album	222
467	Latvian album	222
468	Latvian album	222
469	Latvian album	222
470	Latvian album	222
471	Latvian album	222
472	Latvian album	222
473	Latvian album	222
474	Latvian album	222
475	Latvian album	222
476	Latvian album	222
477	Latvian album	222
478	Latvian album	222
479	Latvian album	222
480	Latvian album	222
481	Latvian album	222
482	Latvian album	222
483	Latvian album	222
484	Latvian album	222
485	Latvian album	222
486	Latvian album	222
487	Latvian album	222
488	Latvian album	222
489	Latvian album	222
490	Latvian album	222
491	Latvian album	222
492	Latvian album	222
493	Latvian album	222
494	Latvian album	222
495	Latvian album	222
496	Latvian album	222
497	Latvian album	222
498	Latvian album	222
499	Latvian album	222
500	Latvian album	222
501	Latvian album	222
502	Latvian album	222
503	Latvian album	222
504	Latvian album	222
505	Latvian album	222
506	Latvian album	222
507	Latvian album	222
508	Latvian album	222
509	Latvian album	222
510	Latvian album	222
511	Latvian album	222
512	Latvian album	222
513	Latvian album	222
514	Latvian album	222
515	Latvian album	222

ERNESTS TREIGUTS-TĀLE

LATVIEŠI, KARŠ IR SĀCIES!

Atmiņas par liktenīgajiem gadiem

Redaktore V. STABULNIECE

Mākslinieciskā redaktore I. JĒGERE

Tehniskā redaktore G. SĻEPKOVA

Korektore B. VĀRPA

Parakstīta iespiešanai 96.05.09. Formāts
70x100/16. 38,35 uzsk. iespiedl.; 34,03 izdevn. l.
Izdevniecība «Zinātne», Akadēmijas laukumā 1,
Rīgā, LV-1003. Reģistrācijas apliecība Nr. 2-0250.
Iespiesta r/a «Latvijas karte», Ojāra Vācieša ielā
43, Rīgā, LV-1004.

OBLIGĀTAIS EKSEMPLĀRS

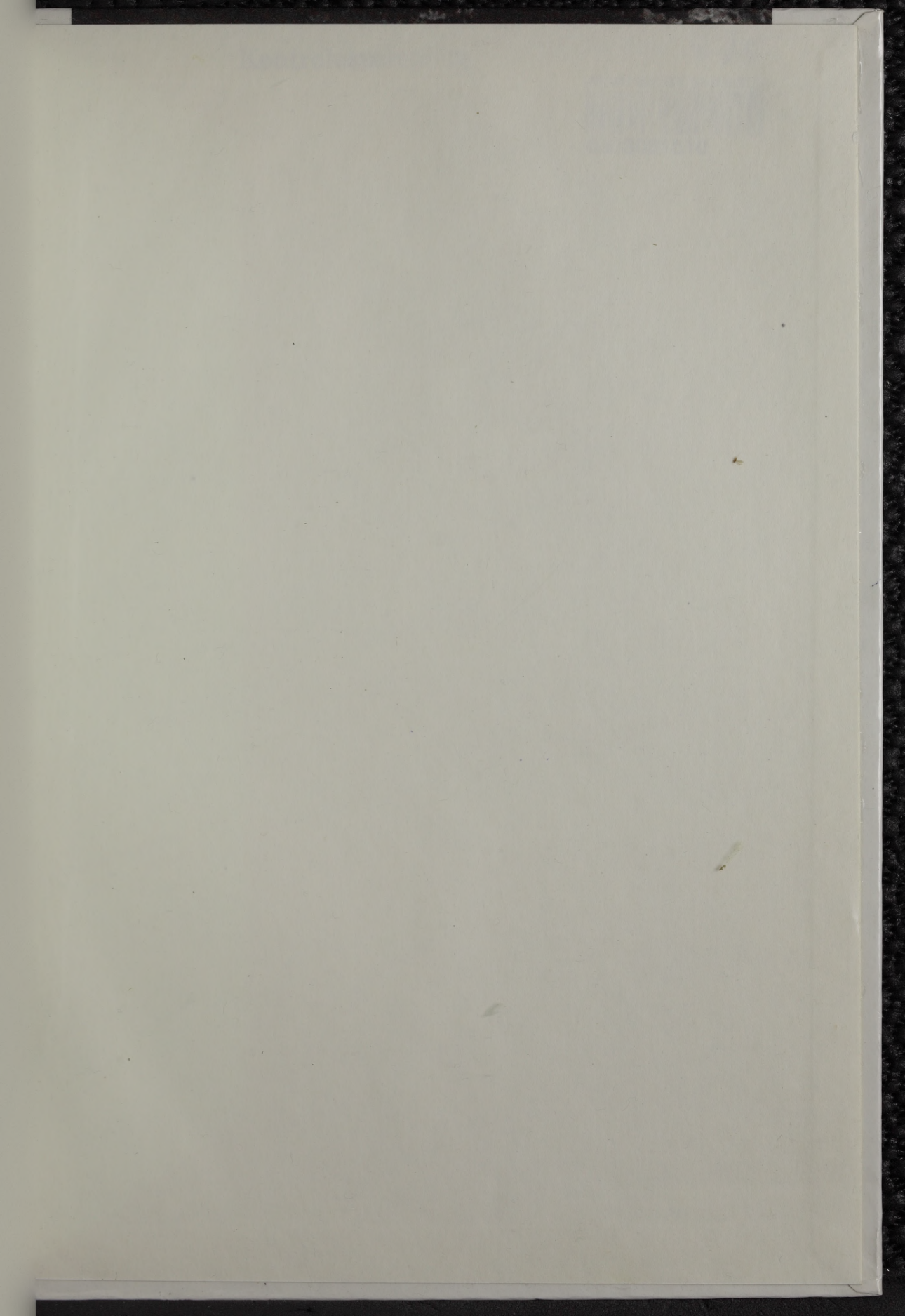
Treiguts-Tāle E.

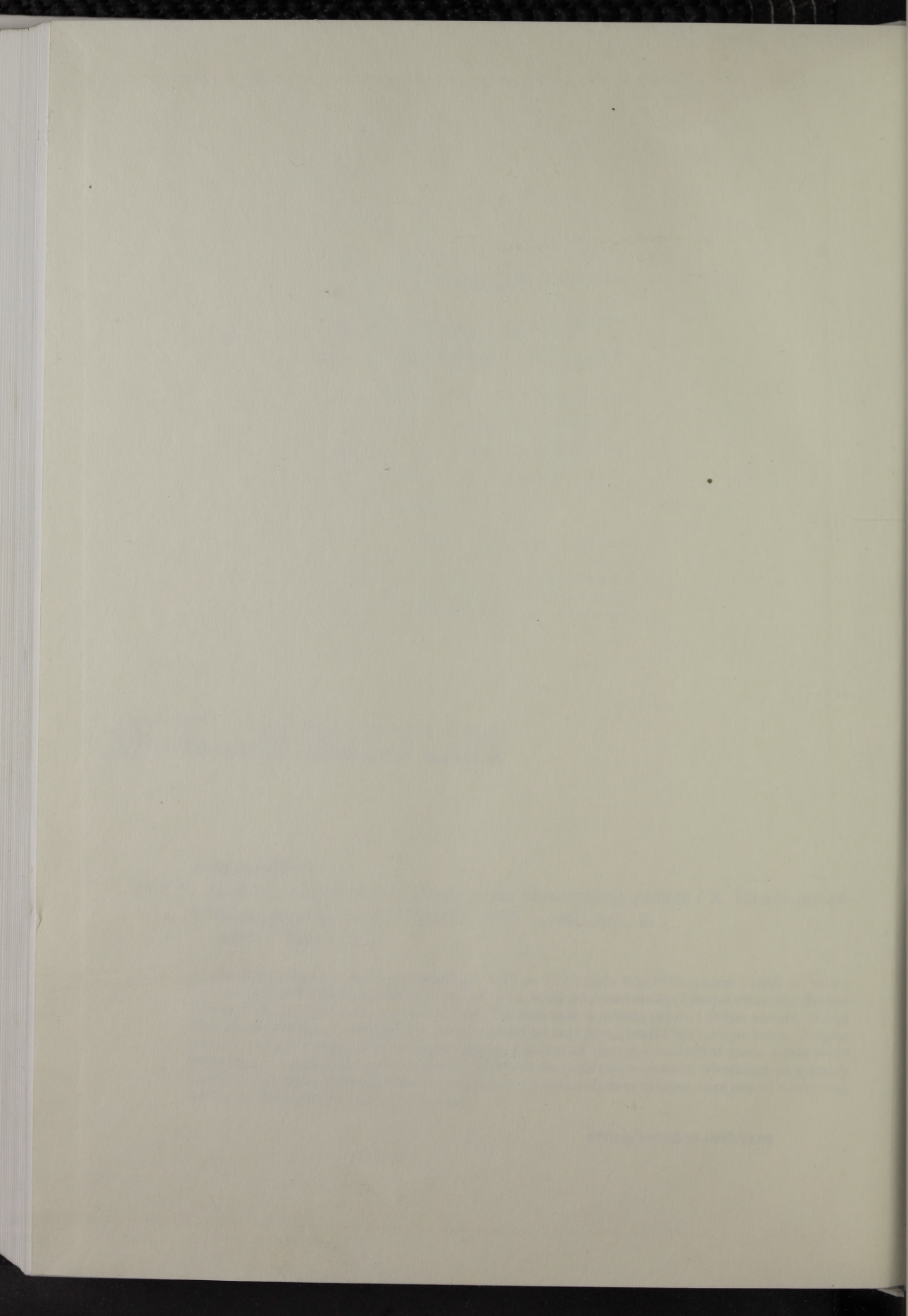
Tr 336 Latvieši, karš ir sācies!: Atmiņas par liktenīgajiem gadiem / K. Karuļa priekšvārds un pēcvārds. — R.: Zinātne, 1996. — 469. lpp., il.

ISBN 5-7966-1162-3

Šā darba pamatā ir dienasgrāmata, kuru laikā no 1937. gada līdz 1940. gadam (daļēji arī vēlāk) rakstījis Latvijas Telegrāfa aģentūras (*Leta*) pārstāvis, vēlāk arī preses atašejs Latvijas sūtniecībā Berlīnē Ernests Treiguts (žurnālista pseidonīms Tāle). Šie četri gadi ir kritisks posms Latvijas vēsturē, jo šajā laikā Hitlera—Stalīna nodevīgās vienošanās rezultātā iet bojā pirmā neatkarīgā Latvijas valsts. Treiguts parāda lielvalstu cinismu, ar kādu tās pat Latvijas, Lietuvas un Igaunijas patstāvības gados izlēma mazo valstu likteni, uzskatot tās par nepatikamu šķērslī «lielās politikas» veidošanā. Vienlaikus šo grāmatu iespējams lasīt arī kā aizrautīgu dēķu un sava laika sabiedrības vēstures romānu, kuru caurvij romantisks autora un viņa iecerētās Lauras milas stāsts.

UDK-p 947.43.07+947.43.08

Kontroleksemplārs

4. 25

LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTEKA

0303051510

Attēlā: Ernests un Ruta Treiguti Somijā 1973. gadā

Pirms 55 gadiem — 1941. gada 22. jūnijā — Karaļauču (Kēnigsbergas) radio rīta agrumā latviešu raidījumu sāka ar vārdiem: «Latvieši, karš ir sācies!» Vācu karaspēks sāka karagājienus pret Padomju Savienību. Runātājs bija žurnālists un diplomāts Ernests Treiguts. Viņš tāpat kā daudzi citi latvieši cerēja, ka šajā karā sagrūs padomju valsts un varēs atjaunot neatkarīgo Latviju. Cerēja un vilās.

E. Treiguta dienasgrāmatas ieraksti atsedz tā laika dramatisko notikumu aizkulises. Tas ir viduspunkts lielajam pierakstu krājumam, kas aptver desmit gadu notikumus. Dienasgrāmatas ieraksti sākas Rīgā 1936. gadā, kad E. Treiguts ir tieslietu students un Latvijas telegrāfa aģentūras (*Letas*) darbinieks. Nākamajā gadā viņu aizsūta par aģentūras pārstāvi Berlīnē, un tur sākas viņa pazīšanās gan ar diplomātiem, gan ārzemju žurnālistiem, kas palīdz ielūkoties ne vien nacistiskās Vācijas, bet arī citu lielvalstu politikas aizkulīsēs. E. Treigutam ir apbrīnojama veiksmē iegūt draugus un labvēļus, kas viņam pašķir ceļu. Viņu vada viena galvenā doma: ar iegūto informāciju un ar savu ietekmi kalpot Latvijai — gan mūsu valsts neatkarības laikā, gan pēc Latvijas okupācijas.

Līdztekus politikas likločiem visai grāmatai cauri vijas cits grods pavediens — mīlestība. Rīgā ir autora iemīļotā meitene, un viņas tēls lasītāju pavada līdz grāmatas pēdējām lappusēm. Abi caurviju motīvi aizrauj lasītāju, pārceļ viņu Rīgā, Berlīnē un vēl citās pilsētās pirms gadu desmitiem. Tā ir vēsture, bet autora mērķis nav bijis aizvest lasītāju pagātnē, aizmirstot tagadni. Nē, pirmskara Latvijas iekšējās un ārējās politikas veiksmes un kļūdas ir atgādinājums un mācība katram latvietim veidot saprātīgu ceļu uz nākotni.

E. Treigutam ir prasme koncentrēti raksturot personas un notikumus, vienlaikus saskatot parādību virzītājspēkus un notikumu konsekvences nākotnē. Tas ir dokumentāli precīzs vēstures materiāls, bet reizē arī aizrautīgs stāsts ar plašu amplitūdu — no intīmiem pārdzīvojumiem līdz pasaules politikas virsotnēm.

Konstantīns Karulis